INSTRVCTORII

CONSCIENTIAE

R. P. F. LVDOVICI LOPEZ

ORDINIS PRAEDICATORVM
Prouinciæ Hiſpaniæ in ſacra Theologia Præſentati,

SECVNDA PARS.

IN QVA RELIQVAE MATERIAE QVAE AD Inſtructorium Conſcientiæ pertinent ex Orthodoxis Eccleſiæ iudicijs,& Scholaſticorum Theologorum,tum Iuriſconſultorum reſolutionibus ſcitu perutiles latè & copiosè diſputantur.

Nunc varijs locorum Annotationibus ex Iure Ciuili, tum Pontificio exornata & locupletata,

Opera

PETRI MATTHÆI I. V. D.

Eiuſdem ad Lectorem Præfatio neceſſitatem & commendationem Libri edocebit.

BRIXIAE,

Apud Petrum Mariam Marchettum. M D XCIIII.
De conſenſu Superiorum.

PRAEFATIO
PETRI MATTHAEI
DE OPERIS
VTILITATE.

AD LECTOREM.

IN duos Tomos opus hoc diuidi voluit Author, cuius votis beneuolè fauentes idem præſtandum hac editione duximus. Vtriuſque tamen materiæ ita coniunctæ ſunt vt earum cognitio bipartiri minimè debeat, tradunt enim ſuas mutuas operas, ita vt meritò putentur ἐς τ' αὐτὸν ξυμφῦσαι, hoc eſt in vnum coaleſcere, eò enim tendunt vt conſcientiam inſtruant, à ſordibus inueterati ſceleris purgent, virtutis ſplendoribus illuſtrent, ab ignaua boni operis torpedine excitent vitiorum, & contumeliarum exci-

dio, cœleſtia promereamur præmia, temerè enim angimur peccato duce aliquid fœlicitatis adipiſci, expurgandum eſt vetus fermentum, exuendus eſt prior homo, vt innaſcatur nobis ſummum bonum, inconſtans tenebricoſæ rationis deſerendum eſt iudicium, & ad reconditam in Chriſti beatitudinis lucem virtutum omnium meritis concedere. Sed noſtra ætas adamantina adeò vecors & pertinax conſcientiæ, vel nihili, vel flocci facit, quod nobis à ſummo opifice tam ſeriò commiſſum eſt conſcientiæ, ſcilicet candorem, & integritatem.

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero: fratrum quoque gratia rara,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti,
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ
Victa iacet pietas, & virgo cæde madentes
Vltima cœleſtum terras Aſtræa relinquit.

Nihil hodie niſi vi ac tumultu agitur, quæſtus gratia omnia corrumpuntur, eſt in promiſsis perfidia, in obligationibus falſitas, in præſtandis aut locandis operibus inæqualitas, in mercede exigenda iniquitas adeò vt non parum ſit ſolennis antiqua illa parœmia noſtris temporibus, de ſua quiſque artifex arte fur eſt. Hæc fuit ſola ratio cur Ludouicus Lopæſius huius operis Author nunquam ſatis laudatus, in hac ſecunda parte varias hominum fraudes & dolos, qui vel in bo-

norum

norum inuentis, vel in illicitis poſſeſsionibus; in vſucapionibus, vel præſcriptionibus, vel inofficioſis donationibus, vel in periurijs, vel in bonorum diuiſionibus, vel in malè acquiſitis, vel in tributorum extorſionibus, vel in grauiſsimis vſuris & cambiatorum lucris, vel in falſis technis, & fraudibus affatim committi ſolent detegere & notare nigro thita voluerit. Adeò vt hæc ſecunda pars potior & præſtantior in materia reſtitutionis veluti in cauſæ ſtatu & cardine verſetur, quæ prioris partis diffuſè coronidem locupletauit. Hic enim aperit inuentorum reſtitutionem, quæ multos in varios errorum ſcopulos impingere fecit. Aſt in hac re abſque Delio natatore nobis eſt Cynoſura veluti & fideliſsimus Acathes, ſed vtinam tantæ eſſet efficaciæ optimi viri monitio, vt iam homines à prædis, à cędibus, ab illicitis contractibus, à falſis, à furtis abſtinerent, vtinam ius reſtitutionis religioſiùs obſeruaretur ſine quo nec Innocentia, nec conſcientia, nec conſcientiæ ſecuritas conſeruari poteſt. Digna ita Chriſtiana lege eſt Reſtitutio; & tam laudabilis vt non immeritò dici queat à Chriſto alienus, qui hanc non amet, exoſculetur, & exerceat. Si enim id pulcherrimum eſt quòd virtutum ambit circulum, quid æquè poteſt cum hac virtute conferri? quæ mera eſt Iuſtitiæ excellentia finis & ratio, quæ iuſtum & æquum comitatur, qua homo non eſt homini lupus, ſed Deus veluti auxiliaris, & id quod Deo & ſibi & proximo debet, perſoluit atque conſeruat illibatum. Nunquam hominis impij neceſsitudine lætatur, nunquam ſuum hoſpitem furto iniuſto adulatur, ſed continuis ſtimulis con-

ſcientiam

ſcientiam hortatur ad reſtituendum, quod male abla-
tum eſt, ne cum horrendo iſto vitio ſepeliatur corpus
exangue in animæ periculum. Habemus huius rei do-
meſtica exempla, ita vt ampliore commonitione non
indigeamus. Nihil auditur frequentius in ſacris con-
cionibus, quam quod iniuria poſſeſſum reſtituendum
ſit, ne incautos nox vltima nos emancipet. Leges Cæ-
ſarum minimè tolerant bona quæcunque in Reipublicæ
commodum collata, quæ ex rapinis, furtisque conflata
fuerunt. Poſthumum eſt, ſerum eſt, & profecto fri-
uolum credere hæredibus bonorum quæ impiè extor-
ſiſti reſtitutionem. Quod ſi tuo non moueris exem-
plo, priſcam Patriarcharum veteris Teſtamenti iuſti-
tiam mirari incipe, qua tu tibi notus rapinarum ne-
gotia proijcies. Primus omnium occurret tibi Abra-
ham, dum inquit, [Leuo manum meam ad Domi-
num Deum excelſum poſſeſſorem cœli & terræ, quod
à filo ſubtegminis, vſque ad corrigiam caligæ, non ac-
cipiam ex omnibus quæ tua ſunt.] Apud quos huiuſce
continentiæ exempla extare putabimus, certè apud
Chriſtianos milites rarum vel nullum eſt. Romana il-
la militaris diſciplina ſuos habet Paulos Aemilios, A-
phricanos, Mummios, Curios qui præclara trophæa
non prædis, nec depopulationibus iniquis adepti ſunt.
En ſenex adeſt conſtitutus in caligine Thobias excitus
ad furtiui hœdi balatum. [Videte (exclamat) ne
fortè furtiuus ſit, reddite eum domino ſuo, quia non
licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.]
Qua de cauſa voluerunt Cæſarum placita malæ fidei
poſſeſſorem nunquam præſcribi, & ad reſtitutionem
omni

omni rigore vrgeri ac premi, quod ſi hæc paulò altius perpenderentur non in laqueos inextricabiles Syrtes prolaberentur ij qui de conſcientia minus ſolliciti ſunt, & perpetuis vitæ quatiuntur moleſtijs, vmbras ſuas extrepidant, perpetua eorum animis furit tempeſtas, non ſomnus eſt ſuauis ſed terribilis & formidine plenus, non cibus probè quantumuis conditus voluptatem præbet, non muſica, non aurum, non vxor, non liberi, non reliqua id genus, ſed quaſi carnificem circungeſtaret ſe lancinantes vel flagellantes continuò illis poſt admiſſum obambulant nullis conſcijs intolerabiles luentes pœnas: vt & omnes Græcorum & Romanorum teſtantur hiſtoriæ de Dione, Nerone: Caracalla qui conſcientiam ſcelerum vindicem habuerunt. Hac de cauſa Ludouicus Lopæſius cuius nomen veluti cogitabundus ſuſpicor pro Conſcientiæ Inſtructione tutiſsima, hanc ſecundam partem edidit cui ſi obtemperetur non deerit profectó cœleſtis auxilij gratia, nam vt teſtatur Diuus Mar. Heremita libra περὶ νόμου πνευματικοῦ de lege ſpirituali naturalis liber eſt Conſcientia, hanc quicunque ſtrenuè & diligenter egerit diuini auxilij haud dubiè ca piet experientiam: poteritque aptiſsimè Horatiano vti elogio,

Murus aheneus eſto.

Nil conſcire ſibi nulla palleſcere culpa.

Quocirca omnes pios arbitror, flagrare deſiderio recognoſcendi rem tam præclaram, quam natiuo, & facili docendi genere edocet hic doctiſsimus Lopæſius

ſius ad cuius lectionis paraſceuem ; & periocham veluti hæc præfari volumus, vt futuris lectionibus præclara, neceſſaria, cognituque iucundiſsima re (optimè Lector) expectare non ignores.

SECVNDA PARS INSTRVCTORII CONSCIENTIAE.

De rerum inuentarum reſtitutione.

CAPVT PRIMVM.

VT de inuentis quem polliciti ſumus diſputationis ſermonem, proſequamur dicim' primò, q̃ i litore maris lapilli inuēti ſunt inuentoris, a quia litora iure gentium manſerunt cōmunia, atque idem eſt iuris naturæ iudiciū de auri, aliorumq metallorum venis, quæ ſunt in viſceribus terræ. Atque ſecundū Mercatum b licèt hæc ita ſint, tñ principibus, & regibus prout aliqñ aſſueſcunt facere per ſuas leges politiuas peculiares bonis reſpectibus inductis, permittitur ī inuentionib. fortunatis piſcationis, lapillorū pretioſorū, & gēmarū, priuilegia inuētoribus ſeu alijs cōcedere, vt ipſi ſoli his potiātur facultatibus gemmas piſcādi, lapilloſq; in certis litoribus maris.

a Inuentoris fiunt lapilli, & gēmæ, quæ in litore maris inueniūtur. Inſti de rer diui § Lapilli. ex Floro li. 3. ff. eod.
b Libro de contractib.

¶ Sicut ēt odoriſera expurgamenta, quibus cetè in inſulis aliquibus ſe euacuant ambar nuncupata, vel mineralia auri, vel argenti, aliquibus à principibus in gratiâ, & in forma priuilegij ex iuſtis cauſis ſunt applicata, non tñ rigore tam ſtricto per hæc conceſſionum ſeu appropriationum harum rerum priuilegia, ita reliqui inhibentur talibus locis prædicta piſcari, q̃ in conſcientia obnoxij fiāt ad ea reſtituenda, ſed ſolū iudicibus indicit ne cæteros ibi piſcari ſuſtineāt, & in inuaſores talis piſcationis, pęnas pręſcriptas aut præſcribendas exequantur. ¶ Idē dicendū duxerim de piſcatione thunorum reſeruata in Hiſp duci Metinēſi, & de alijs gemmarū, aut piſcati piſcationibus prohibitis vbi piſcatum elabi pōt.

¶ At dubitare inquit Sot. c poſſet q̃s hic propter noſtros Hiſp. qui ad Occidētalē plagam auri exhauriendi gratia aduolant an liceat cuicunq; vnius nationis ad aliam quęſitum aurum peregrinari: apparet enim vnicuique eadem ratione licere, poſtquam iure gentium non fuere res iſtæ diuiſæ.

Quæſt. 1. c Sot. de iuſ. & iur. lib. 5. q. 3. art. 3.

¶ Reſpondet tñ Sot hoc dūtaxāt iure nō eſſe omninò licitū, niſi incolæ ipſi cōſentirent, aut pro derelictis eoſdem theſauros haberent. Nam regiones iure gentium diuiſæ ſunt, & ideò licèt gentibus illius regionis ſint illę res communes, tñ non poſſunt aduenæ, incolis inuitis eaſdē res vſurpare, nec.n. valent Galli, hac de cauſa ad nos penetrare, nec nos ad illos, ipſis inuitis ¶ De argenti, vel auri fodinis repertis in regionibus occidētalibus inter Indos, an ſuper eas Hiſp quid iuris poſſint acquirere ſibi, multa ſuppetere poſſent dicēda, ſed cōpendioſè hæc dicta ſufficiant. Primò q̃ infideles Indi propter infidelitatē ſuā, ſuarū dñio rerū nō ſunt priuati ſecundùm D. Tho. d ¶ Secundò quod bene ait Sot. e ſi cōtra Turcas, aut ſarracenos iuſtū gerunt chriſticolę bellū, i quia nobis infeſti hoſtes ſunt noſtramq; apertis perſecutionibus, irriſionibuſq; inſectātur religionē Chriſtianam, noſtraſq; terras, regioneſq; quæ olim Chriſtianorū fuerūt, inuaſas, præoccupataſq; habēt, quare in publica authoritate principū Chriſtianorum, ad id authoritatē habētiū à Papa, vel aliter poſſunt ſicut bello ſubijci ita terrarū quas poſſident dñio expoliari At Indos hos qui antea ſicut Chriſti nomen nō audierant, nec illud ſuſceperant, neque nobis

Quæſt. 2.

d 2. 2. q. 10. art. 10
e Sotus in 4. ſentent.

īnſenſi erant, nec quidquam noſtrum inuaſerant, dominio ſuorum mineralium priuare, ſicut, & aliarum rerum, iniquū eſſe videtur, niſi talia mineralia, vt docet Victoria f haberent pro derelictis, ꝙ tunc contingeret, quando venientibus peregrinis Hiſpanis, & ſine oppreſſione eorum, ſuffodientibus argentum, vel aurum, ipſi non ęgrè ferrent, ſed gauderēt, nihil curantes.

f F. à Victo. latè hanc materiā ꝓſequitur in 5. releƈt. de Indis & 6 ā iur. belli.

¶At poſtquam gremio eccleſię per baptiſmum ſunt aggregati, ſub eodem rege Chriſtiano degentes, quia peioris cōditionis ob id eſſe non debent, quòd ſe ſi dei religioniq́ue Chriſtianæ per baptiſmum addixerint, ideo ſuis mineralibus ſuarumq́; dominio rerum denudari non poſſunt inuiti, teſtante id extrauagante communi tit. de Iudæis Ioan. 22. ca. Iudæi. vbi ſic ſtabilitur. Iudæi ad fidem cōuerſi, non ſunt in ſuis poſſeſſionibus, & bonis alijs, quocunque nomine cenſeantur, quæ conuerſionis tempore obtinebant, vel obtinebunt, occaſione prædicta moleſtandi, nec permittendi ab alijs moleſtari, ſed protegendi, & defendendi, vt ſic de ſeruitute, ad libertatem ſe tranſiſſe percipiant, quia dignum eſt, & iuri cōſonum fonte renatos baptiſmatis. Iudaica cęcitate dimiſſa, amplioribus, fauoribus, & gratijs abundare, vt qui in perfidia abundarent, non cogantur mendicare fideles.

¶Atq; hæc omnia perſanctè decreta, potiſſimum locum habent inter hos nouiter iam conuerſos Indos. Igitur ne deterioris ſint poſt baptiſmum cōditionis, nihil, neque etiam à principe, eſt intentādum in ſuarum perſonarum grauamen, diſpendiumq́; rerum quo ipſi iniuſtè expolientur, & Hiſpani inter eos degentes expolijs eorum ditentur. Quia ſecundū ius g nemo cum alterius iactura locupletari debet.

g Lege: nā hoc natura. ff de cond. Ideb. & Cicer. li 3 offi. & c. Dyn. in c. 2. de regulis iur. in 6.

¶At licèt hoc ita ſit Mercatus h ait, ꝙ ſi fiat ſine grauamine Indorum Chriſtianorum, quatenus nō expolientur ſuis fundis, prędijs, ſyluis, nemoribus aut poſſeſſionibus, non tantum ineſſe ſcrupuli, ſi beneficiādis mineralibus illic Hiſpani operā darent, ſed non vacat culpa graui vt exercetur in practica, quia vix vnquā ſeruatur iuſtitia circa hoc.

h Lib. decō tract. ca. 15. de reſti. incurſa per iniuſtum bellum f. 219.

¶Item prǽterquam quod Indi inuiti plerumq́ue expoliantur ſuis poſſeſſionibus, ipſi quoque inuiti ad ſuffodienda deſtinantur mineralia, vbi quia imbecilles natura ſunt, nec pares ad tātum laboris ſubeundum animas inter tam operoſum negotium exhalant, vt ſolitudo aliquarū regionum olim copia Indorum ſcatentiū euidenter teſtatur. Inſuper, & à ſuis poſſeſſionibus mineralibus vicinis interdum extruduntur, vel ob conuictum Hiſpanorum mineralibus vacantium ſibi pernicioſum, ſuas ſedes, aut domos mineralibus propinquas deſerendo inde exulare coguntur, metuentes etiam ne mineralibus mancipentur, fugiētes quoque annonæ penuriam, quæ ſtatim ipſos & proxima loca mineralibus ſolita eſt, inuadere, dū omnia in mineralibus exhauriuntur.

¶Adhæc ab agricultura ſibi grata, & per quam ſibi neceſſaria pro ſuorum filiorum, & familiæ victu, auocātur. Quæ omnia mala ſi ceſſarent, ſi in ſuis ſyluis, vel nemoribus inuenirentur mineralia, quæ ipſi incolæ illius terræ nolent excolere, quia vel impares ſunt ad tot expenſas minarum, vel laborem ſubeundū, vel induſtriam adhibendam ad eas excolendas minas, tunc Hiſpani habita licentia regia ſi liberè cum indis conuenirent, de illis locis mineralium emendis, vel aliter pro illis locis, illis recompenſando, pro iure quod ad illa habent, non tantopere id improbaretur ait Mercatus ſcilicet, quando volentibus Indis ſuper illis locis ius obtinentibus, vel ipſis rationabiliter ex cauſa iuſta renuētibus, per viā contractus, aut recompenſationis ſuum ius in Hiſpanos cedere, iniuria nō fieret. Sed quando aliter fit prædictaq́; inconuenientia non cauentur, res eſt, quæ non vacat culpa graui, quia deterioris conditionis fiūt Indi, quia amplexi ſunt Chriſtianiſmum. De qua deteriori conditione in temporalibus, ſæpè quæruntur, cū iuxta decretum ſupra allegatum, Papæ ibi decernitur non deterioris, ſed melioris conditionis idcircò deberent eſſe, & quia iuxta dictum domini Ieſu dicentis: iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue, per huiuſmodi iniurias, atque moleſtias, Indis nouiter conuerſis graue, &

intole-

intolerabile fieri non debet tale religionis Chriſtianæ ab ipſis ſuſceptæ iugum.

¶Ad hæc,& hic hæc non prætereũda eſt quæſtio quid iuris de his Hiſpanis, qui Peruſij nouoq; regno Granatẽſi ſua priuata authoritate ad officij aſſumpſere, explorandi omnia ſepulchra Indorum, & omnia & delubra,& ſanctuaria ipſorũ ad ſuffodiendum ſibi inde Theſauros,& iocalia, cũ quib. Indi ſoliti ſunt ſepeliri.

¶Pro illuſtratione quæſtionis ſit prima propoſitio Hiſpani, qui priuata authoritate indelubris Indorum, vel in eorum ſepulchris, i aurum, vel argentum, vel iocalia dicata ſanctuarijs ſuffodiunt, ſibiq; ea vendicant, regulariter obnoxij fiunt adhæc omnia reſtituenda. Patet, quia ſi verum eſt,quod fertur ſcilicet regem per ſuam regiam ſchedulam huiuſmodi ſuffoſiones theſaurorum, & iocalium in prædictis locis prohibuiſſe, palã eſt carere huiuſmodi Hiſpanos iure huiuſmodi theſauros ſibi ſurripiendi. Item quia vice derelicti, huiuſmodi theſauros non poſſunt ſibi appropriare Hiſpani, cum excubare ſoleant ad fores ſanctuariorum, horum theſaurorum cuſtodes ſecretò.

i Adr. Gratian⁹ valẽt, & Theodoſius ſi quis in alieno loco theſaurum inuenerit dimidium domino ſoli concedunt, & dimidiũ inuentori ſed fortuito, & nõ data ad hoc opera ne det occaſio violãdorũ ſepulchrorũ.; 10. ca.tit.16.

¶Item tertiò, quia huiuſmodi theſauri reconditi ſolent reperiri in locis Indorum, puta in eorũ delubris regulariter, & theſaurus ſic reconditus videtur eſſe theſaurus totius communitatis, vbi ab antiquo tempore obtulerunt ſuas oblationes. Vnde ex eo, ꝙ illos theſauros obtulerint ſanctuario ſuo,communitas Indorum oblati theſauri non deſtitit eſſe domina. Sicut neque communitas Chriſticolarum deſinit habere ius in communi ſuper omnia illa eccleſiaſtica ornamẽta,quæ pro decore ſuæ eccleſiæ, cultuq; diuino pro ſe celebrando, obtulit. Vnde non ſolum eccleſiæ, ſed & reipublicæ populi, quæ de his neceſſarijs prouidit, iniuriam inferret, qui his eccleſiam expoliaret. Ergo pari ratione Hiſpani non potuere illos theſauros communitati Indorum debitos ſine pœna reſtitutionis ſibi appropriare.

¶Sed adhuc inſtant huiuſmodi theſaurorum ſuffoſſores Hiſpa. ſe ſuper his, verbis ſanctificantes, Quia inquiunt iã iſta oblata delubris, cacodæmoni ſunt oblata, quia nullum ius ſibi parere poteſt ſupra illa, ſed ibi iſta iocalia theſaurique reconditi pereũt,& in nullius reipublicæ vſus vtiles cedunt. Nonne melius eſt,& ſanctius inde ſuffodientur per Hiſpanos vt in eorum vſus vtiles cõuertantur. Sed longè aliter quam ipſi autumant,& non pro votis ſuis, quia omnia dirigunt ad priuatum quæſtum,ſuę obiectioni adhibenda eſt reſponſio.

¶Quia non ipſis,ſibi præripere huiuſmodi theſauros licitè poſſe,concedimus ſed rex cui incumbit cura indorum iam conuerſorum ad fidem, ſatagere debet, vt per officiales ad hoc per ſe deſignatos huiuſmodi theſauri in delubris Indorum reconditi retegantur, effodianturque,vt in bonum commune reipublicæ, cuius ſunt conuertantur, vt quia rex eorum curam gerit bono communi ſic cõſulat,effoſſoribuſque poterit inde ſua ſtipendia induſtriæ & laboris perſoluere.

¶At iam de theſauris ſeu iocalib. quę ſepulchris Indorum repoſita manent, ſi tales indi ſint iam fideles,dicendum eſt, quod ſi conſtat, eos theſauros fuiſſe aliquorum anteceſſorum, quorum hæredes,& ſucceſſores adhuc manent illi theſauri illis tribuendi ſunt aut in commodum illorum, & de beneplacito illorum in vſus pios veniunt expendendi, & non aliter, quia eo quod Chriſtianiſmũ amplexi fuerint,non deterioris conditionis ſunt cenſendi,qualis eſſent, ſi ſucceſſione ſibi debita rerum ſuorum anteceſſorum priuarẽtur.

¶At de theſauris immemorialibus,de quib. memoria iam non eſt reliqua cuius,vel quorum fuerint,dico, quòd tunc inter hos Indos Chriſtianos ſi quis incolatum ſortitus fuerit,vnam faciens cum eis rempublicam, populi quoque onera ſubiens, ſecundum Victoriam, k quia hic incola populi Indorum eſſe cenſetur ſi inuenerit ibi theſaurum, per leges infra nunc referendas de inuenientibus theſauros immemoriales,caſum hũc moderabitur, ſi inuenerit à caſu in ſolo alterius, vel dedita opera.

Quæſt.4. k Vict. i rel. Indorum.

¶De infidelium Indorum theſauris in illorum terris repertis loquendo, quia de his quæ foris ſunt non eſt nobis iudicare, puto cum eis iura naturalia l fore ſer-

l Inter homines omnes cognationẽ quandam natura cõſtituit ff. de iuſt. & iure.

ſeruanda, vt quod tibi non vis, alteri nō facias. Nam vt ait, Sotus non licèt eos ſuis theſauris priuare, niſi ipſi incolæ conſentirent, aut pro derelictis eos haberent, quia vt probè ait Sotus, non poſſunt Galli hac de cauſa expilandi theſauros Hiſpaniæ, ad Hiſpaniam penetrare, nobis Hiſpanis inuitis. Neque cōtra nos ad illos licèt in præſentiarum. ¶Vnde nō approbo omninò factum cuiuſdam ciuis, & ducis Cartaginēſis Indiarum, qui accepta notitia ingentium gazarū, quæ in regione Cenu nuncupata, vel Peruſinorum principum, & regum, tam ſepulchra, quam etiam eorum gazæ in ſepulchris ſolitæ ab eis recondi continebantur, cum copia mili um ea ſepulchra explorarurus adiuit. Vnde tantam copiam auri fertur in de aſportaſſe, vt nullibi gētium reperta ſit ſimilis.

¶Nam ſi verum eſt, vt vulgabatur illos theſauros Peruſinorum principum eſſe gazas, ad earumque cuſtodiam præfectos habuiſſe cuſtodes, aut in regionibus Indorum eas gazas immemoriales contineri, eſſeque reconditas, neque pro derelictis habitas, palàm eſt earum effuſionem, & deportationem imò expilationem non fuiſſe licitam.

CAP. II.

De theſauris inuentis reſtituendis, vel non.

Quæſt. 1. HIC & illa agitare ſolet quæſtio, an ſi quis theſaurum inuenit in loco alieno, quid iuris de illo habeat. Res eſt plana poſtquam, quæſtio hæc iam eſt abſoluta per communia iura decernētia, quòd qui theſaurum aliquem occultum in loco alieno, caſu inuenit dimidium domino reddat. At verò data opera, quis abſque facultate domini effodiēs inuenit, totum reddat domino, ſaltem ſui laboris mercede deducta ſecundùm mentem gloſſæ a 1. c. ſi quid 14 q. 5.

a Gloſ. ca ſi q d. 14 q 5

Quæſt. 2. ¶Quarum legum intelligentia exigit noſſe, quid intelligant per theſaurum. b

b Dixit tex. in l. nūquā §. theſaur⁹. ff. de acqui. rer domin quod theſaurus eſt vetus quædā depoſitio pecuniæ cuius non extat memoria. §. theſauros de rerū diuiſ. l. 1. C. de theſaur.

¶Theſaurus autem eſt pecunia ſub terra, vel alibi abſconſa, vetuſtiori tempore, cuius dominus ignoratur, & de cuius occultatione, nulla eſt memoria, qui ſecundum ius commune totus eſt eius, qui inuenit eum in eo, quòd planè ſuum eſt quo ad dominium directum, & vtile. Et ſi caſu inuenit in alieno, dimidium talis theſauri ſic reperti eſt eius, & dimidium eſt domini loci vbi eſt inuentus.

¶At ſi data opera inuenit in alieno, diſtinguendum videtur. An de conſenſu domini loci fuerit quæſitus, an ſine illo, & in priore caſu totus cedet inuentori, in poſteriore verò totus domino loci, vt probat lex 1. quæ eſt exacta ſolutio Syl. in aurea roſa caſu. 19.

¶Porrò quæritur quid quando is qui non eſt integer dominus loci, vbi alius inuenit theſaurum, quia illum fundum habet ſolum creditor in pignus, vel maritus in dotem. Reſpondetur primò, quod creditor, qui theſaurum in domo, quam in pignore habet, inuenit, & maritus etiam qui inuenit in terra dotali vxoris, diuidere eum debet cum debitore, aut cum vxore.

¶Secundò etiam qui in agro aut domo, ad modicum tempus cōductis, imò ad lōgum nempè ad vitam aut vitas, aut in emphyteoſim perpetuam, vel ad 10. annos, qui etiam longum tempus conſtituunt, quia nullus horum eſt integer dominus, c & ſic dimidium directo domino dare debet Et è cōtrario, ſi inuentor habet dominium directum, dimidiū dare debet habenti vtile. d At dominiū totum directum dicitur habere is, qui proprietatē rei ſine fructu haber, vt qui in emphyteoſim perpetuam, aut ad vitam dedit, aut ad 10 annos collocauit poſſeſſionem, dominium verò vtile tantum dicitur habere, qui ſine proprietate, habet ius fruendi re perpetuò vel ſua vita, aut plus, aut ſaltem pro 10. annis iuxt. gl cle. 1. de reb. eccleſiæ non alien. ¶Sed quid iam tandem dicendum erit de inueniente theſaurum in loco publico, aut ſacro ſiue religioſo.

c l 2. ff. ſi ager vectig. vel emph.

d Bar. in l. ſi is. §. ſi ff. de acq rerum. dom. & l in cauſa ff de proc. & §. theſauros, inſt de rer. diuiſio.

e Caiet 22. q. 66 ar. 3.

Quæſt. 4. ¶Dicitur de tali, quòd partiri debet illum cum fiſco, aut ciuitate, aut prælato eccleſiæ, cuius eſt ille locus, vbi inuētus eſt. Hæc omnia ſecundum ius commune.

mune. Nam vbi aliæ ſunt de hoc leges, aut de rebus inuentis, illæ ſeruādæ ſunt ſed non eſt expectanda ſententia iudicis vt rectè monuit Caieta. quia vt ait Nauarrus hæc reſtitutio non fit in pœnam, cuius ſoluendæ obligatio exigat ſententia, iuxta illam glo. ſingul. c. fraternitas. 12.q.2. ¶ Sed meritò hæſitari à quibuſdam poterit. An qui data opera ſine con ſenſu requiſito domini in agro alieno ſuffodiens, theſaurum inuenit, teneatur in conſcientia, ante condemnationem to tum theſaurum prout ſanciunt leges do mino loci reſtituere, & quidem Nauar. f in huius rei gratiam citans Caieta. videtur inſinuare (quia talis lex non eſt pœnalis) ante ſentētiam iudicis totum theſaurum reſtituendum eſſe domino in cō ſequentia. Ita tenuit Vict. Sot. g verò ſolum ait, ꝙ ex legib. ciuilib. h totus theſaurus eſt domini fundi. Quia inuentor fur reputatur. ¶ Solus Mercatus i (quòd ego ſciam) contra hos & à mea ſententia diſſidens auſus eſt affirmare, ꝙ ſi aliquis re vera abſque malo animo ſuſpicians alicubi eſſe reconditum theſaurū, ſi quia conſtitit eſſe antiquiſſimam immemorialemq́; eſſe eum dominum eius ſuffodiendo eum inueniſſet tuta conſciētia poſſet illum ſibi retinere, ante ſentētiam iudicis aliud iubentis, atque ſi id curet ne iudex reſciat, ne illum domino loci exhibere cogatur, non eſt ſibi culpæ tribuendum.

f Nauarr. ſum. lat. ca. 17. nu. 175.

g Sot. lib. 5. de Iuſtit. & iu. q. 3. ar. 3.

h C. de Theſaurum li. 10. l. vni. & Inſt. de rer. diuiſ. §. theſauros.

i Mercatus lib. de contract. f. 218. cap. 15.

¶ Sed hanc opinionem licèt omnino nuſquam auſus ſim refutare, quia lex K dictans totum in hoc caſu fore domino loci reſtituendum, videtur fundari in præſumptione hac quod inuentor tunc fur reputatur, tamen in caſu prout eum limitauit Mercatus ſ. ꝙ nulla interceſſerit re vera fraus, inuentor re vera fur non fuiſſe videtur, quare iſta opinio licèt non in toto, tamen in parte aliqualem apparentiam habet. Quare in eo, ꝙ ait totum in hoc caſu poſſe ſibi retinere, non eam accepto, quia ſi qui bona fide, & à caſu in alieno ſolo theſaurum reperit, ex equitate naturali iubetur domino ſoli dimidium impendere, quare qui dedita opera illum inueſtigauerit à reſtitutione ſaltem dimidij liberabitur, poſtquam non tam eſt liber à præſumptione culpæ, quam eſt illum reperiens à caſu? Si tamen dimidium impertitus fuiſſet domino loci nō auderem reſiduū retinentem l damnare.

K Glo. in d. §. theſauros & l. 1. c. de theſauris circa medium, totius acquiritur domino.

¶ Addit quoq; Metinamm quod ſi credens, aut compertum habens, theſaurū immemorialem latitare in fundo alicuius domini, id ipſum poſſeſſionis domino renuntiabit, dominuſq́; id quaſi delirium reputans nihil curauit, tunc totus theſaurus inuentori cedet, quia tunc inuentor, neque vt fur, neque vt inuaſor alieni per leges reputatur.

l Robertus Aurelianēſis li. 1. ſeco parū. ca. 5. m Meti. in ſua inſtru. confeſſ fol. 168. c. teſti. Quæſtio. 5.

¶ Porrò hæſitari hic quoque contingit, an ſi aliquis ſuffodiens in fundo alieno, huiuſmodi theſaurum immemorialē reperit, poſſit, rurſus illum cooperire, adireq́; dominum fundi, & cum eo euentus ignaro, nihil ei reuelando, de pretio tantum fundi conuenire, fundumq́; ſibi comparare, vt totius theſauri emptor dominus fiat.

¶ Sed dico in re tanta ſuffulta authoritate doctorū, nō expedit multū rē memorari, nam D. Tho. n (quidquid dicat Angelus) tenet partem affirmatiuā, cui accedit Nauarr. o qui emit aliquod prædium ſiue Vrbanum, ſiue ruſticum, in quo poſtea theſaurum inuenit, nihil tenetur reſtituere venditori l. p à tutore. ff. de rei vendi. quam vt ſciens in eis theſaurum eſſe emerit ab eo, qui id ignorabat. Huic ſententiæ ſubſcribit Metina ſua inſtructione addens id facti commēdaſſe Euangelium, vbi ait ſimile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit eum. Secus eſt autem inquit Sotus loco citato qui eiuſdem ſententiæ eſt, ſi in murodomus, aut in eius penetralibus, pecuniam, aut aliud quippiam reperit, quod antiquus poſſeſſor illic poſuiſſet, & per obliuionem reliquiſſet, tunc enim eiuſdem poſſeſſoris eſt, ut ſuorum hæredum, vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicat.

n 2.2. q. 66. artic. 5. o Summa. lat. cap. 17. nu. 175. p In hanc l. dicit Bart. quod ſi eſt theſaurus erit empto ris ſi pecunia venditoris.

¶ Obliuioni hic quoque non eſt tradenda, & illa quæſtio, an poſſint principes theſauros vbicunque inuentos ſibi vendicare, & quidem Palud. q audacter aſſeuerat ex conſuetudine, omnes theſauros vbi vis reperiantur eſſe princi-

q Palud 4. q. 15. q. 4.

pum,quam opinionem Sotus loco citato ait non eſſe auſcultandam, vt bene ait Syluest. r quoniam talis conſuetudo in republica bene inſtituta non eſt intro ducta. In Hiſpania namque leges ſupraci tatæ ad literam ſeruantur, atque in recopilatione legum titul. theſauri. lib. 6. l. 13. nihil aliud iubetur, quam qui reſcierit, audierit vè, in ciuitate, oppido, vel loco, vbi fuerit commoratus, vel in eius confinibus, theſaurum, vel bona alia pertinentia ad regem haberi, coram tabellione illius loci veniat hoc renunciaturus, vbi videtur loqui ſolum de theſauris peculiari iure pertinentibus ad principem, & non de omnibus indifferenter. Quare ſi contraria conſuetudo alicubi vim obtinuit eſt per vim, & contra ius naturæ & gentium. Habetur enim inſtituta, & l. citata, quod Adrianus naturalem equitatem ſequutus ei conceſſit, qui theſauros inuenerit, & lex illa C. de theſauris. inuentori inquit liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficiũ inuidioſa calũnia perſequatur. s

r Sylue ver. inuentum. §. 13.

s Et ſuperfluum ſit precibus poſtulare, qđ lege permiſſum eſt.

¶At vtrum princeps quotam aliquã ab inuentore exigere valeat forſitã quis dubitabit.

Quæſtio. 7.

¶Reſpondet Sotus loco citato iſtam exigendi aliquam inde quotam ex legibus non apparere iuſtam, quia prædictæ citatæ leges, ius commune continentes, nihil meminere de quota perſoluenda principi, ſed ſolum ibi decernitur, quod qui inuenerit loco alieno à caſu, medietatem reddat domino, ſubditq́; quod pari ratione ſi inuenerit in loco Cæſaris, dimidium reddat Cæſari, & ſi in loco fiſcali, vel publico, det medietatem fiſco, t Quæ quidem leges non loquuntur, niſi vbi loca ſunt propria principis, aut ciuitatis, quare infert Sotus crediderim neque vbi eſſet in vſu peti quotam a principe talis vſus conſcientias inuentorum obligaret: ſed poſſent ſecundum in communi, bona conſcientia poſſidere.

t l. nõ intelligit. ff de iur. fiſc. §. ſi in locis, & i e. vnic. quæ ſunt regalia per gl. & Doctor. ibi.

¶At expendit ius hoc Metina u inuentorem theſauri non teneri ad quotam quartam, vel quintam quam ſibi inde tollit rex, antequã à ſe exigatur: cui ſententiæ aſtandum eſſe cenſeo.

u Met in in ſ. cõſi. ſ. 51.

¶Sed de metallorum venis vſus iam obtinuit inquit Sotus vt pars quinta obueniat principi, eo quod venæ illæ ſunt naturales, quæ quodammodo in bonum publicum metalla progignunt.

¶Vnde in Hiſpania, vel Caſtellę regno, mineralia auri, & argenti, vel quorumcunque aliorum metallorum, & aquarum fontium, & puteorum ſalis, argenti viui dicuntur ad regem pertinere niſi ab alio poſſideantur priuilegio, vel conſuetudine immemoriali recopilationis lib. 9. l. 19. titu. 8. & in parte alteratur lex. 2. titu. 13. lib. 6. fori per prædictam. l. 19. tit. 8. lib. 9. vbi incorporantur ſalinaria omnia in coronam regiam, eorumq́; tolluntur limites, reducitque ad ſe rex Philippus recopilationis lib. 6. titu. 13. l. 4. omnia mineralia argenti, auri, & argenti viui, vbicunque reperta, facitque copiam inuentori, ea mineralia fabrefaciendi, & operandi, dum deductis expenſis duas tertias partes regi impendat: vide alias ordinationes nouas minarum. l. 5. contentas.

¶Vltimo illa quæſtio potiſſima fit obuia, an res inuentæ, quæ non ſunt theſauri, quæ præſumuntur habere dominos poſſint ab inuẽtore, poſt adhibitam diligentiam inquirendi dominum, neque inuento vendicari.

¶Et quidem conſenſus eſt omnium tam Theologorum, quam iuriſtarum x (vt ſummiſtæ teſtantur) poſt factam indagationem, non inuento domino, pauperibus forè reſtituendas. At in primis circa hanc quęſtionem, in aperto eſt omnibus, dominum rei inuentæ ab inuento re omni diligentia, publiciſq; præconiis aliiſq; viis accommodis, forè perquirendum, alioquin furti reus habebitur.

x Dicit Bal. in l 1. ff. de rer. diuiſio. quod ſi res aliqua ſuenıat, & neſcitur cuius ſit debet in foro conſc. reponi in manibus Epi, vt diſtribuatur pauperibus aut omnis peregrini. C. cõia de ſucceſſion.

¶His pręmiſſis ſolus Sotus y licèt contra communem opinionem non audeat quidpiam aſſeueranter affirmare, ait ſibi ſuppetere grauiſſima argumẽta, quod inuentor poſſit ſibi in conſcientia ea tũc retinere. Primò, quia iure naturę, & gentium, illa ſunt inuentoris, neque vllum ius Euangelicum, aut eccleſiaſticum occurrit, quod illa tribuat pauperibus, aut cuiuis alteri. Quia z caput cum tu de vſur. & ſimilia à iuriſtis, Theologiſq; in gratiam communis opinionis allata loca, vbi vſuraria pecunia incerta, & etiã ſimoniaca adiudicatur pauperibus, non

y Sot. de iuſtit. & iur. libr 5. q. 3. artic. 3.

z Io. An. & Hoſt. in ca. cum tu. de vſu.

loquun-

loquuntur, niſi de rebus malè partis, & acquiſitis: cuiuſmodi non ſunt hæc inuẽta, vt habetur canone non ſanè. 14. q. 5. quod autem iure gentium, & naturæ illa appareant eſſe inuentoris patet. Quia iam poſt indaginem factam, non reperto domino, perinde ſe hæc inuenta habent ac ſi nullius eſſent domini, & perinde, ac ſi theſauri immemoriales eſſent, quos præoccupanti ius gentium tribuit.

¶Item ſecundo, quia veriſimile eſt, poſt Euangelium res inuentas eſſe inuẽtoris, ſicut theſauri immemoriales ante legem Euangelicam inuentoris erant.a

a Surripiẽs rem licet ignoret cuius ſit facit furtũ, niſi habita ſit p derelicto. l. falſus §. q alienũ. ff. de furt.

¶At iura ſolum prohibent, nè quis inuenta, quæ præſumuntur habere dominos capiat ſine animo reddendi dominis & inquirendi eos, nec aliquid meminere de pauperibus. Non ergo eſt in lege euangelica debitum iuſtitiæ conferendi hæc inuenta pauperibus. Neque iniuria fit dominis poſtquam non apparent, & ius gentium ea inuentori contribuit. Itẽ ſi ille qui eſt Turca, eſt dominus rei à me inuentæ quid proderit pro illo illam largiri pauperibus, nõ ergo ſuccedit ius pauperum propter bonum perdentis rẽ, poterat enim eſſe iniquus.

¶Igitur propter hæc argumenta Metina,b hanc opin. Soti cenſet eſſe valdè probabilem, licèt ſecurius eſſe aſſerat talia inuenta erogari pauperibus, ſed quãdo inuenta hæc (inquit) ſunt equi, vel equæ vel iumenta pertinentia ad iura appellata del moſtrẽcos obſeruãdæ ſunt leges regni, ſcilicet quod tradantur iuſtitiæ tranſactoque anno, neque apparente domino, vt cameræ regiæ ſint hæc applicata, ita recopilatione noua. l. 6. titulo. 13. lib. 6.

b Meti. Iſtr. cõfeſſ. f. 161.

¶Pro reſolutione ergo ſit primum aſſertum conſenſu omnium receptum, ſcilicet, quod inuentor prædictarum rerũ facta diligentia indagationis, neque inuento domino ſi indigens ſit, capere poteſt ſibi, vel totum inuentum, vel partẽ pro ſua neceſſitate. Id ꝙ etiam doctores opinionis communis fatentur, dummodo id faciat de conſilio prælati, aut confeſſarij quamuis inquit Sotus, id forſan non ſit neceſſarium.

¶Secũdum aſſertum ſit poſtquam iſti graues doctores Sotus, & Metina diuitem inuentorem alicuius rei, poſt adhibitam perquirendi dominum curam, neque inuento, rem ſibi inuentam retinentem non audent damnare propter allatas rationes: nolo ego fieri nimium iuſtus eum culpando: Sed tantum illius cõſilij Gregoriani admonitum, memorem que eſſe volo bonarum mentium eſſe ibi culpam non agnoſcere, vbi culpa non eſt. Sicut hic non videtur eſſe. Nã quod D. Auguſt. diuuſque Hieron. 14. q. 5. dicuntur aſſerere, non conuincit. Ait enim D. Aug. ſi quid inueniſti, & non reddidiſti rapuiſti, & D. Hie. canon. multi. Peccatum inquit rapinæ ſimile eſt, ſi quis inuenta non reddat, quia planè intelligũt, quando dominus haberi poteſt, & ex mala fide non inquiratur.

¶Tertium aſſertum ſit opinio communis quæ tutior eſt, ſi tuenda eſt contra argumenta Soti, hoc ſe tueri poteſt principio, ſcilicet, quod huiuſmodi inuẽta etiam non reperto domino, ab inuentore non ſunt retinenda, ſed reſtituẽda. Quia iure naturæ bona redundantia in republica, ſunt indigentium, vt ar. 4. præſatæ. q. 4. probat Sotus. Quod autem huiuſmodi inuenta ſint bona redundantia in republica, in quodammodo apparet, ſcilicet, quia non habent certos dominos, præſumuntur tamẽ habere aliquos, ꝙ antiquis theſauris non competit.

¶At denique reſtat dicendum, ꝙ qui arte magica, aut aliis diuinationibus, vel modis illicitis, theſaurum, quærit, quamuis, id efficiat in ſuo, ꝙ inuenit fit fiſci: c videtur tamẽ eum retinere poſſe illum, quouſque condemnetur quia pœna eſt arg. gl. ſing. c. fraternitas. 12. q. 2.

c Siue reperiatur ĩ ſuo fine in alieno acquiritur fiſco in uentori. l. a. C. de Theſauris li. 10. & punitus ipſe quærẽs quia reprobatur talis ſcientia. C. de male. & mach. per totum.

¶Inſuper qui trabem, vel aliquid aliud vi fluminis tractum inuenit ſibi accipere non poteſt niſi tale ſit, quod iure præſumatur pro derelicto eſſe habitũ. d Et ſi in ſuo id inueniat, dominum eſt requiſiturus, vt illud inde tollat, aut pro derelicto habeat, aut petat à iudice vt conſtituat domino terminum intra quã illud faciat, & ſi tunc dominus nihil horum curet, ſatis præſumi poteſt id pro derelicto habere, quo ſibi retinendo nõ peccet argumen. d. l. qui leuandæ cum ei annot.

d arg l. qui leuandæ. ff. ad l. Rhod. de iactu ſic Gabr. ĩ 4. q. 15. q. 8. ſub fin.

¶Sed de aui, vel fera laqueo alieno

etiam inuenta eam, accipientis fieri diximuse niſi contraria conſuetudo ei qui laqueum parauit diudicet f ita Nauarrus, g concordat cum ſententia noſtra ſupra poſita: vbi in hoc, conſuetudine regionis ſtandum eſſe duximus: ſed de his ſatis.

e Quod in laqueum meum incidit non eſt meum niſi manualiter capiat Bar. l. in laqueū ff, de acqu. rer domin. Inſtit. §. illud quæſitum de rerum diuiſ.
f Maior ī 4. d. 15. q. 10.
g Nauarr. ſum. lat. ca. 17. nu. 176.

¶De terra vero addita, vel remota, propter rapinas fluuiorum eſt rubrica inſtituta de rerum diuiſio. h tamen in omnibus communiter ſtandum eſt conſuetudini, quæ eſt optima legum interpres, vbi autem ceſſat conſuetudo, ſtandum erit iuris diſpoſitioni, quod ita diſponit, quod inſula nata in mari ſit preocupantis, in medio verò fluminis eſt cōmunis, habentibus prædia iuxta flumen hinc inde. Si autem non eſt in medio, eſt proximioris, quod ſi fluuius diuidatur, & cingat agrum, erit ager illius cuius antea erat. Sed ſi flumen mutat alueum, primus alueus efficitur eorum, qui prædia iuxta illud habent. Secundus verò eſt publicus, & ſi poſt reuertitur ad primum, ſecundus erit habentium prædia prope illud. Sed ager inundatus, aqua recedente, remanet eius, cuius erat. Hæc eſt diſpoſitio iuris quæ ſatis æqua videtur.

h Qui propter ripam prædia poſſident ripę ſunt domini, & īſulæ nata eſt in flumine, & ędificij in flumine cōſtructi, & alueī de reliĉti l. Inſt. §. quod ſi aliqua. de rer. diuiſ.

CAP. II.

De reſtitutione ratione incendiorum, vel adiutorij præſtiti ad fugiendum à carcere, vel à ſeruitute, vel donatione iniuſtæ cauſæ.

IAM nunc reliqua reſtitutionem inducentia facta, proſequamur, nam huiuſmodi ſunt hæc facta, primò ſi quis non caſu, ſed de induſtria in aliquam domum, aut locū ſegetes, ignē immittit, qui preterquam, quod reſtitutioni manet obnoxius, a ſi erat locus ſacer, puta eccleſia, aut cæmiterium, Xenodochium ipſo facto eſt excommunicatus: & quamuis antequam denuncietur, ab epiſcopo, abſolui poſſit, non tamē poſtea, b ſed ſi locus non eſt ſacer, non eſt ipſo facto excommunicatus quanquam excommunicari debet. Et tales incendiarios eccleſiæ rurſus Nauarrus c quaſi ſuam moderans ſentētiam ait, nullo textu vel ratione apparere ſecundum Caiet contra communem Panormitani, & aliorum eſſe ipſo facto excōmunicatos, niſi id haberet conſuetudo, & teneatur, quod illa tolerata, & approbata à prælatis habeat vim legis, aut ſtatuti excommunicantis.

a de pe ſſimā 23. q. vlti. c. ſi quis. de immunit.

b Hæc eſt cōis doĉto. ſent. & Pā. in cap conqueſti, & c. tua. de ſen. exc. c Sum. lat cap. 27. num. 94.

¶Author verò incendij, aut alterius deliĉti manifeſti occultus, non poteſt pęna excommunicationis compelli ad ſe manifeſtandum, ſed ad reſtitutionem debitam faciendam. d

d c. quidam. 5. q. 2. Et Caiet ī opuſc. 17.

¶Secundò, qui ſoluit coniectum ob iuſtè debita in carcerem, etiam ſi miſericordia motus ſoluerit, tenetur reſtitue re talem debitum creditori, niſi adeo ſic incarceratus ſit pauper: vt neque per ſe, neque per alium probabiliter ſoluere poſſet, quia tunc ſicut ipſe fugiendo non peccat, ita, qui illius fugæ, author eſt ſecundum Nauarrum reſtituere non tenetur.

¶Sed neque ſecundum Caietanum e tenetur recōpenſare licitè fugiens à carcere, neque eius adiutor, aut fugæ author damnum obueniens cuſtodi, quia id damni per accidens, & ſine intentione iuſtè ſe liberantis à carcere contingit ſed de his plura ſupra.

e Caiet. 22. q. 69. art. 4

¶Sed incarceratum ob deliĉta, vbi ſibi imminet periculum mortis, aut abciſionis membri licere poſſe fugere tradit D. Thomas f ſiue peccatum ſit ſecretum aut publicum, ſiue ſit condemnatus, vel non etiam effringendo, aut limādo compedes, carcerem etiam rompendo: modo vim carceris cuſtodi non inferat, aut alteri iuſtitiæ miniſtro contra Henricum quolibeto 9. articulo. 25. & contra Syluestr.

f 2. 2. q. 69. arti. 4. ad 2.

¶Pariquè ratione citra peccatum eſt adiuuare fugam alterius, quando ex officij ſui obligatione, aut ex mandato regis, vel alterius ſuperioris, aut ex qualitate deliĉti, vel ex alia re particulari, id facere nō prohibetur, & credit ſuo iudi

cio, quod ſine carcere, & pœna temporaria reſipiſcet, ſed hoc intelligitur de adiuuante alterius fugam, vt antequam capiatur à miniſtris iuſtitiæ liberetur.

¶Item ad talem reſtitutionem tenetur: qui in cauſa fuit, vt captiuus à domino ſuo fugeret, cum obligatione reſtituendi eundem captiuum, ſi poteſt, ſin minus æque bonum reſtituet, aut pretium, & præterea omnia, quæ ille fugiens furatus eſt, quia ſicut fuit cauſa fugæ, ita & omnium: quæ fugam parans ſurripuit.

¶Sed de ipſo captiuo fugiente tenet Nauarrus, teneri eum poteſt fugam ſeſe ipſum reſtituere domino: ſed iam ex mente Soti, & Fratris Ioſephi diximus ſi ſit mancipium captum etiam in bello iuſto, niſi ſuam impignorauerit fidem non fugiendi, poſt fugam ſeipſum reſtituere domino non tenetur, quia hoc quaſi priuilegium eſt ſeruorum captorum in bello. Quare ſiquid ex ludi lucro licito, vel aliter ſibi dona tum receperunt ij ea dominis reddere non tenentur. Secus de ſeruis dominatis, aut ſeipſos vendentibus, vel alio iuſto titulo habitis: nam in his habet verum ſententia Nauarri.

Quæſtio. 1.

¶At hic quoque quæſtio interſerenda videtur illa, cuius meminit Corduba in additionibus ad tractatum de caſibus conſcientiæ, quæſtione. 195. an qui ab Ægyptianis fœminis ſex aureos in mercedem accepit, vt earum coniuges coniectos in carcerem innocentes damnatos ad triremes, à carcere eriperet, ſi iam exequutus eſt pactum eos à carcere eripiens illud ſtipendij, id eſt, ſex aureos poſſit ſibi retinere. Reſpondetur poſſet quidem, quia ipſi Ægyptiani etiam ſi iuſte eſſent damnati ad triremes, poterant à carcere fugam arripere, etiam ſi fuiſſent nocentes ſecundum Cordubam ibi contra alios: ſed quia præſumitur, quòd quidquid Ægyptiæ habent eſt furtiuum ideo ſecurius eſt tali recipienti, vt medietatem illorum, ſex aureorum ſic receptorum eroget pauperibus.

Quæſtio. 2.

¶Sed maius dubium premit, quid ſi fidelis captus fuit in bello iuſto ex parte infidelium: quale eſſet ſecundum Nauarrum, ſi Chriſtiani tempore indutiarum, aut pace cum illis conſtituta, infideles adorirentur: Sed facilis eſt ſol. quod tunc eſt ſatis reſtituere honeſtam redemptionis mercedem, g quamuis non perſonam propter animæ periculum.

g arg. c. no li. 23. q. 1.

¶Si autem aliquis fidelis captiuus ad circuncíſionem, vel idolatriam compelleretur, etiam quocunque iure detentus, ipſo facto liberatur etiam à reſtitutione.

h cap. nulla. 54. diſt. Sylu. verbo furtū. q. 6.

¶Item etiam reſtitutioni ſunt obnoxij donatarij, qui à non potentibus donare aliquid doni recepere. h

Quæſtio. 3.

¶Sed hæc quæſtio pro ſuę intelligentię, explicatione, ſcilicet, qui ſint impotentes ad donandum. Reſpōdetur, quòd tales ſunt Abbates, & religioſi, moniales i ſerui, & alij, qui carent proprio peculio, filij etiam qui ſunt in poteſtate patris. k

i cap nō dicatus. 12. q. 1.

k l. filiusfamil. §. de donat.

¶Neque etiam vxor donare poteſt ſine conſenſu mariti tacito, vel expreſſo, niſi quando ipſe ad id tenetur. l

l Glo c. qđ Deo patri. 33. q. 5.

¶Neque furioſus, qui non habet certa interualla: in quibus ad mentem redire ſolet. m

m l. Iulianus. ff. de minoribus.

¶Neque pupillus abſque tutoris ſui authoritate. n

n l. pupillus. ff. de acquir. rerum domin.

¶Neque prodigus, qui habet curatorem. o

o l. is cui. ff. verb. obl. cum not. per Bar & alios

¶Neque minor vigintiquinq; annis, quamuis eius, donatio valebit ſi poſt illos eam ratam habuerit. p

p l. fin. C. ſi maior factus.

¶Neque perſonæ eccleſiaſticæ de red ditibus eccleſiaſticis, niſi ad pia, vel modis ſupra tactis.

¶Neque hæretici, vel proditores, criminis læſæ maieſtatis, patratores, nec alij ſimiles, quos lex ob ſua delicta, ſuis bonis ipſo facto priuat. q Quanquam hic aſſerat Nauarrus ſumma latina cap. 17. nu. 106. quod donatarij, qui hęc donata à prædictis criminoſis recipere vſque ad ſententiam declaratoriam ea tetinere poſſunt. r Sed hæc dicta ſunt ſuccinctè.

q c. cum ſecūdum de hæret. c. vergentis. li. 6. l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſt.

r Hæc tenent Ange. verb. donatio. 1. §. 4. & Syl. eod. q. 1. §. 1.

CAP.

CAP. IIII.

An religioſus poſsit habere peculium, ex quo poſsit donare, ita, vt donatarius immunis fiat à reſtitutione.

AT quoniam non ſat eſt copioſam venationem excitaſſe, niſi eam perſequatur. Libet iterum ſingula enucleare. Et primò, quia rem gratã me religioſis pręſtiturum credo, ſi materiam ad ſuũ ſtatum attinẽtem primo aperiam, ab eis exordium ſumere placet, an religioſus, vel religioſa, poſſit habere peculium alicuius rei, vel vſum illius, vel ad erogandum pauperibus, vel egenis, vel in pios vſus expendendum. Et ne per ignota ad minus nota procedamus, libet, primò ſignificationem, quid nominis peculij interpretari.

a Vide ampliſſimã deſinitionem peculij. l. peculium. ff. de peculio. quem locũ eleganter illuſtrat Vlpian. lib. 9.

¶Peculium a inquam eſt, aliquam rẽ in particulari deputatam habere, & ſequeſtratam ab alijs ad vtendum ea, vel iure dominij, & proprietatis, poſſidẽdo, & defendendo eam, vt ſuam, vel iure ſolius adminiſtrationis, ad eam adminiſtrãdam, vel diſtribuendam ſecundum conditiones, & leges ad hoc præſtituras, nõ tamen ad eam alienandum neq; diſtrahendum de ea vltra conceſſa, vel iure ſolius vſusfructus, qui eſt facultas vtendi re, & fructibus eius in vtilitatem propriam, commodumq́; etiam aliorum, ſalua tamen ſubſtantia rei fructuariæ, vnde capitur fructus, vel iure ſolius vſus, qui eſt facultas vtendi re ad ſolos proprios vſus, ſine alia facultate alienandi, neque adminiſtrandi, neque etiam poſſidendi.

¶Triplexq́; inuenire poteſt inter religioſos genus peculij.

¶Aliud eſt peculium reuocabile per prælatum, quando ad determinatos vſus eſt conceſſum, ſcilicet, ad libros emendos, vel veſtimenta. Cuius genus peculij, & adminiſtratio illius citra dubium: vt licitũ omninò vſu eſt acceptum inter religioſos.

¶Secundum genus peculij eſt, quando eſt irreuocabile per ſuum prælatum, taliter, quod interdicere religioſo nõ poſſit authoritatem donandi, vel adminiſtrandi, & alienandi· & hoc genus peculij neque etiam Papa, qui ſupremus eſt prælatus religioſo indulgere poteſt, taliter; quod per Papam, nõ ſit reuocabile, quia hoc eſſet concedere religioſo verum dominium, & proprietatem. Quod eſt contra ſuę profeſſionis votum eſſentiale: vt patet cap. cum ad monaſterium, de ſtatu monachorum: neque de hoc controuertitur. Vnde neque vſumfructum, vel adminiſtrationem huiuſmodi irreuocabilem Papa, religioſo concedere poteſt.

¶Tertium genus peculij eſt, quod licèt ſit reuocabile per ſuum prælatum, vt primum, ſed non eſt deputatum per prælatum ad certos vſus: ſed indifferenter conceſſum ſubditis ad vſus ſibi libitos, ſcilicet, quando ſubditus de licentia ſui prælati, vel papæ pecunias, vel redditus habet ad vſumfructum capeſſendum & adminiſtrationem horum ſubeũdam, & ad alienandum pro libito hæc bona ſi ſint mobilia· dum pręlatus in toto, vel in parte hanc licentiam non reuocauerit.

¶De hoc autem tertio genere peculij controuertitur inter Doctores, nã Gerſon, b & Gerardus, & Pirrinus alijque non pauci Doctores hoc genus peculij damnabile eſſe cenſent taliter, quod neque per Papam ſit cõceſſibile, quia hinc latus aperitur occaſionum, & campus ad abuſus graues contra ſuam profeſſionẽ, & quia in cap. Ioannes frater de regularibus hoc genus peculij religionis interdici videtur, vbi ſic habetur, Mandamus ne liceat quem monachũ peculiare quippiam habere, & in cap. monachi. de ſtatu monachorum, habetur monachi neque peculium permittantur habere. Et infra monachus autem, qui peculium habuerit, niſi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta adminiſtratione permiſſum, à communione remoueatur. Et qui in extremis cum peculijs inuctus fuerit, & digne nõ pœnituerit, neq; oblatio pro eo fiat, neq; inter fratres accipiat ſepulturam, & in c. ſuper quodam, & in c. cum ad monaſterium de ſtatu monachorum iubentur iſti cum ipſa proprietate in ſterquilino

b Gerſon. 1. par. ſumm. alpha. 23. g. &c.

ſepeliri extra monaſterium, & ſi talis ſepultus ſit in ſacris, exhumetur, ſi ſine ſcādalo fieri poteſt. Et Concilium Tridentinum videtur hanc confirmare opinionem, cuius tenorem ſtatim referemus, quæ quidem opinio dura eſſe videtur, vt ait Corduba in tractatu de caſibus conſcientiæ. quæſtione. 54. quia tum cōtra practicam antiquam communem, & præſentem omnium religionū pro more habentium contrarium eſſe videtur: tum, quia ante Cōcilium Tridētinum, oppoſita opinio nullo textu ſupradictorum improbatur. Quia pro eodem proprietatem, & peculium dicta iura vſurpabant. Ideo ſolum peculij ſecundum genus. ſ. irreuocabile explodere contendebant: quia dominij, & proprietatis vim continere videtur. Ideo tale peculium habens, pœnis iuris plectebatur vt pote proprietatis.

¶Ideo licet opinio Gerſonis locū habeat in fratribus minoribus obſeruātię, quorum ſtrictior eſt regula: ſed non in aliarum religionum profeſſis. Item ante Concilium Tridentinum opinio ſecunda vera erat affirmatiua, ſcilicet, quod hoc genus tertium peculij concedi poterat per Papam, & prælatos religioſis, ergo cum hanc opinionem, practica communis religionum confirmarit hactenus, abſque euidenti ratione non videtur reprobanda.

¶Huius ſententię eſt Syluester c cui adheret Nauarrus d dicens primò Papam adminiſtrationem iſtius tertij peculij, poſſe religioſo concedere, quia cū ſit reuocabile non cenſetur dominium, aut proprietatem illius concedere, quia etiā inter moniales inoleuit vſus, quod depoſitaria monialis ſit conſtituta: quæ peculia monialium conflata, vel ex manuum ſuarum artificio, vel ex aliter ſibi ſup erogatis eleemoſynis, cuſtodiat, vt de licentia generali, vel ſpeciali abbatiſſæ, vel prioriſſæ diſtribuat vnicuique petenti, de ſuo peculio ibi repoſito pro ſuis neceſſarijs, & quotidianis vſibus. Neque hoc voto paupertatis obſtare iudicatur: itaque neque tali voto derogare videtur, ſi religionis prelatus, vel prelata alicui ſubdito, vel ſubditę huiuſmodi peculij tertij adminiſtrationem committeret, quia hæc licentia non inducit dominium, aut proprietatem.

c Syl. ti. Abbas. q 1. § 7 & Relig. 6. 7. & relig. 8 q. 5. teſtm. 20 q. 1. q. 2. & 7.

d Nauar. in tract. de redditib. Eccleſiaſticis q 1 fol 6. fo 23. & 24. n. 12. & fol. 85. n. 18. & q 2. ſ. 57. nu. 15. 16. & 17. & q. 4. fol. 52. & 53.

¶Secundo iuxta hanc ſecundam opinionem ſuſtineri poſſet, niſi Concilium Tridentinum obſtaret, quod poſſet, religioſos ante profeſſionem condens teſtamētum, aliquid redditus, vel cenſus annualis ſibi legare iam profeſſo, ad ſuos vſus poſt profeſſionem neceſſarios, cum adminiſtratione, & vſufructu illorum. Dummodo horum redditUum proprietas, vel dominium penes monaſterium, vel aliam perſonam, vel communitatē remaneret, poſſetque ex licentia prælati, & non aliter talem adminiſtrationē obtinere, & ſolum pro eo tempore, quo conſenſus prælati durauerit, etiam ſi in teſtamento cōditionem indixerit, quod talibus redditibus, per monaſterium nequeat abdicari, atq; cum pacto, quod eo ipſo, quod per monaſterij prælatum tali adminiſtrationę, & vſufructu nudetur, monaſterium dominium ſibi relictum amittat, & religioſus tunc etiam vſumfructum, & adminiſtrationem illius.

¶Atque ſecundum Doctores huius ſecundæ opinionis in hoc caſu monaſterium non carebit dominio prædicti cenſus, niſi in teſtamēto, vel pacto donationis expreſsè adiectum fuerit à donatore vel legante talem religioſum ad id dumtaxat temporis, & non vltra re donata poſſe potiri: vſque quo conſenſus ſui prælati durauerit, neque reuocauerit licentiam retinendi, nam tunc reuocata licētia, monaſterij eſſe deſinet, redibitq; cēſus ad Dominium, cui de iure videbitur attinere, vel diœceſanus iuxta formam iuris de eo diſponet.

¶Tertiò iuxta iſtam ſecūdam opinionem, exceptis religioſis minoribus, quibus per ſuam regulam, id eſt, vetitum, reliquis aliarum religionū profeſſis, ex licētia ſuorum prælatorum permittitur executorum teſtamenti munus ſubire, ſiue ſui teſtamenti conditi, ante profeſſionem, ſeu aliorum adminiſtrator fiat religioſus. Huiuſmodi enim adminiſtratio proprietatem non inducit.

¶Quartò adijcit, Nauarrus e ſupradicta omnia exponendo, quod cum ſint (quatenus ad hoc attinet) quatuor genera religioſorum, aliqui religioſi ſunt bene-

e Nau. eod. loco. fo. 52. & 53.

beneficiati in ſuis domibus extra monaſterium degentes, cum debita, & ſufficienti licentia quibus quaſi via ordinaria per priuilegia tamen, illis facultatem facit Papa redditus ſuos adminiſtrandi, & diſpendendi illos, ſiue in morte, ſiue in vita in opera pia. f Aliquiq; etiam militares ordines ſunt iam licentiam generalem obtinentes, ad teſtandum, & legandum de fructibus ſuæ commendæ, dummodo magiſtro ordinis quotã deſignatam ſoluant in vita.

f Nota, qđ parentes nõ habẽt in bonis cleric. vſumfructũ quia peculia clericorũ cenſent quaſi caſtrẽſia. l. ſacroſanctã. C đ epiſc. & cle ricis.

¶ Alij vero ſunt religioſi non beneficiati non in monaſterijs, ſed extra monaſteria manentes, cum licentia Papæ, vel alia ſufficiente. Qui victum ſibi quærũt de ſua induſtria, & labore partis bonis, vel eleemoſynis ſibi impenſis: qui neque conuentibus ſuis aliquid erogant, neque ab eis aliquid accipiunt. Quibus ſolet Papa ſimilia impertire priuilegia ſicut, & primis. Quia licèt omnia, quæ iſti poſſident ſunt monaſterij quo ad proprietatem, cæterum non de bonis monaſterij iſta lucrati ſunt: ſed alijs ea ſibi compararunt vijs.

¶ Alij vero ſunt religioſi tertio loco computati, qui neque beneficiati ſunt, neque in perfecta communitate viuunt ſed intra ſepta monaſterij, in ſuis cubiculis vitam agunt, qui ex licentia prælati poſſident quorum pro veſtuario, & quotam vini, & panis, & pecuniæ pro victu neceſſario: quatenus ſibi deficientia, ſibi ſua diligentia quærant, & ſibi redundantia, ſibi ad ſuos vſus reſeruent. Ita Sylueſter loco allegatò cum alijs Doctoribus: quibus Papa quoque ferè ſimilia priuilegia ſolitus eſt largiri: ſicut, & primis, quia per hoc Papa nihil aliud agit, quàm eam adminiſtrationem bonorum quam ex tacita, vel expreſſa licẽtia ſuorum prælatorum obtinent in vita, prorogáre etiam ad tempus mortis.

¶ Alij verò quarti generis ſunt religioſi qui ſimpliciter, ſtrictèq; ſunt religioſi: quippe, qui in ſuis conuentibus commorantes, perfectæ communitatis ſunt obſeruantiſſimi: nihil peculiare, aut ſeparatum habentes. Idemque de monialibus hac norma viuentibus, quibus Papa non eſt ſolitus impendere priuilegium teſtãdi, non quia Papa, id priuilegium indulgendo conſtituat eos proprietarios: ſed quia caruerunt bonis proprijs, vel bonis adminiſtrationis in vita, de quibus teſtari poſſent in morte. Si aliquis religioſus, vel religioſa magnum cumulum bonorum attuliſſet ad monaſteriũ, vel poſt profeſſionem via ſucceſſionis, vel donationis, vel inſignis induſtriæ propriæ, bonis ſic ſibi obuenientibus, copioſè ſubſtãtiam monaſterij auxiſſet: in remunerationem tantorum meritorum poſſet tunc eius ſuperior, & multo potius Papa hanc ei facere gratiam, vt tã in vita, quam in morte aliquale habere poſſet peculium ad inſumendum in opera pia, ita Nauarrus ſupra.

Quibus cõditionibus concedatur peculiũ monachis.

¶ Tandem Corduba tradit, quod licèt prælatus cum ſuo religioſo ſubdito præſtiterit facultatem ſuſcipiendi munus executores teſtamentarij male faciat, ſi reuocauerit talem facultatem, quia voluntas teſtatoris maneret defraudata, tamen reuocatio tenet, quòd ſi Papa hanc facultatem religioſo contuliſſet, iã quantum ad hoc non maneret ſub obedientia inferioris prælati. Quare per illum non poſſet reuocari, quia Papa poteſt religioſo commutare prælatum, vel ſuperiorem, cui teneatur obedire: & ſeipſum immediatum prælatum ei præſtituere, eum ab obedientia inferiorum eximendo. Ideo nonnihil diſcriminis agnoſcitur inter religioſos, & clericos beneficiatos, circa adminiſtrationem, quia beneficiati adminiſtratores ſunt perpetui, qui ſine culpa, vel cauſa ſufficienti per ordinarium, vel Papam, à functione adminiſtrationis nequeunt remoueri, bene tamen religioſi pro libito.

CAP. V.

Quid nunc per Concilium Tridentinum circa uotum paupertatis religioſorum ſtabilitum, & declaratio cuiuſdam caſus circa moniales.

QVoniam circa hanc quæſtionem hactenus aſſerta à Doctoribus, de iure erant antiquo, nunc verò quid tenendum ſit iuxta ſanctionem modernã Cõcilij

cilij Tridentini ſupereſt, aperiamus, quia Concil. Trident. ſic decernit. a

a Cōc. Tri. Seſſ. 25. c. 3.

¶Nemini regularium tam virorum, quam mulierum liceat bona mobilia, vel immobilia cuiuſcunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo acquiſita tanquam propria, aut etiam nomine conuentus poſſidere vel tenere, ſed ſtatim ea ſuperiori tradant conuentuique incorporentur, neque deinceps liceat ſuperioribus bona ſtabilia alicui regulari concedere, etiam ad vſumfructum, vel vſum, vel adminiſtrationem, vel cōmendam. Adminiſtratio autem bonorum monaſteriorum, vel conuentuum ad ſolos officiales eorundem ad nutum ſuperiorum amobiles pertineat. Hæc ibi & hoc idem, quamuis non tam expreſsè continebatur capitul. monachi. de ſtatu monachorum. Per bona ſtabilia intelligit hic concilium immobilia, vel certa ſituata ad longum tempus.

¶Decretumque hoc Concil. Trident. omnes religioſos quoſcunque intra ſua monaſteria degentes in communi, contendit reformare omnesque abuſus circa paupertatem promiſſam extirpare, ſicque inhibere videtur prælatis: vt religioſis ſubditis aliquod peculium bonorum ſtabilium, vel immobilium cuiuſmodi ſunt redditus, vel cenſus poſſint concedere, neque, quantum ad proprietatem, neque vſumfructum, adminiſtrationemvè, commendam, vel vſum ſicut id expreſsè indicit, vt neque ex eorum licentia talia poſſint ſubditi obtinere, vndecumq; talia bona, vel ex monaſterio, vel aliunde obuenerint.

¶Neque valet obiectio, quòd ſicut moniales b non promittentes clauſarum neque hanc acceptantes decretalem, ad eam ſeruandam non tenetur: ita etiam non teneantur religioſi ad hoc genus tertium peculij à ſe excludendū, ſi decretum Concilij Tridentini, quantum ad hoc non habuerunt acceptum, ſicut tradit Sylueſter, c non inquam valet hæc obiectio, quia exigebatur Papam talis conſuetudinis non eſſe ignarum eamque diſſimulaſſe: ſicut conſcius conſuetudinis non ſeruandi clauſuram diſſimulare dicitur: ſed in iſta obſeruantia peculij reprobati per Concil. Tridentin. non diſſimulat.

b Glo. c. periculoſo de ſtatu regul. lib. 6.

c Sylu. titu. lex. q. 6. in fin.

¶Igitur reſolutoriè hęc aſſerta hic videntur eſſe tenenda.

¶Primò, quòd tam religioſus, quam religioſa de facultate ſui ſuperioris executor teſtamentorum poteſt fieri. Neque in hac adminiſtratione teſtamentorum aduerſatur Concil. Tridentinum.

¶Secundò, conſuetudo recepta inter moniales deponendi apud depoſitariam conſtitutam per abbatiſſam, peculia laborum, & eleemoſynarum, peculiarium monialium, vt eis tribuantur ad expendendum pro ſuis neceſſitatibus contingentibus, adhuc poteſt in obſeruantia teneri, quia non repugnat decreto Concilij Tridentin.

¶Tertiò, addimus, quod tertium genus peculij ſupra memoratum ad vſus indeterminatos, licet ſit reuocabile per prælatum, eiuſque proprietate, & dominio ſubditus careat, ſi tale peculium continet bona ſtabilia, vel immobilia cuiuſmodi ſunt cenſus, & redditus, etiam ſi accedat licentia prælati, prohibitum eſt per Concilium Tridentinum religioſis penes ſe habere. Quare citra apoſtolicam licentiam illud licitè non obtinebunt, ſed bene cum illa. d

d De hac re cōſule. ſyl. verb. donatio. 1. q. 2 & alienatio. 2 iorum.

Quæſtio. 1.

¶Sed quatenus materia hæc magis clareſcat primò in dubium reuocamus, an monialis de licentia abbatiſſæ, vel prælati ſui ſuperioris, centum aureos condonatos ſibi ab generoſa domina ſibi amica pro ſe, & pro placentibus ſibi vſibus, poſſit erogare cognato, alterivè perſonæ hac lege, vt inde emat cenſum, vel alter pro libito, quo inde ſibi proſpiciat dummodo pro illis centum aureis, quotannis rependat ſibi ſeptem aureos, quæ penſio eſt cenſualis annua illorum centum aureorum, dum ipſa monialis ſuperuixerit, poſt cuius obitum donatario remaneant, vel pro dicendis miſſis perpetuis, vel pro libito expendédo eos: vel vtrum monialis poſſit illos centum aureos impartiri diuarſis.

¶Igitur reſponſuri ad quęſtionem ſic procedendum eſſe ducimus.

¶Primò, ꝙ in alijs religionibus, excepta religione minorum prælatus conuentus, vel abbatiſſa præſtare poteſt licentiā, ad diſtribuendā modica de facultatibus

tatibus conuentus, extra ordinem vſq; ad decem aureorum quotam, dummodo fiat pro cauſa pia, vel rationabili: ſed vltra hanc quotam expẽdendi de bonis monaſterij, copiam ſubdito facere non poteſt, quia ſpectat ad prælatum fungentem quaſi Epiſcopali iuriſdictione, cuiuſmodi ſunt generales, vel prouinciales.

¶Cauſa autem pia cenſetur pro pauperibus, vel indigẽtibus, vel pro nuptijs fœminarum, vel cognatarũ, vel pro gratificatione, vel remuneratione obſequiorum receptorum, vel beneficiorum, vel pro miſſis dicendis, vel cultu diuino, vel ſimilibus donatio.

¶Secundo adijcimus, quòd poſtquam prædicti centum aurei iam de licentia ſuperioris fuerint recepti ſi tranſlatum fuerit eorum dominium, & proprietas in monaſterium, neque ſolus prouincialis, aut generalis, ſine conſenſu conuentus, neque conuentus ſolus, ſine conſenſu generalis, vel prouincialis conferre facultatem poteſt prædictæ moniali tradendi eos alicui, vt inde comparet cenſum extra religionem, quatenus quotannis ſoluat moniali prædictæ ſex, vel ſeptem aureos, dũ monialis ſuperſtes fuerit, poſt cuius obitum ſibi vendicet eos ſecularis in perpetuum. Taliſq; ſecularis, niſi ex cõſenſu vtriuſq; tam prouincialis, quàm conuentus eos recepiſſet, eos rurſus monaſterio reſtituere tenetur. Patet, quia iam iſti aurei ſic recepti & ex eis comparati redditus reputãtur, vt bona immobilia, vt patet Clem. Exiui. de verborum ſignificatione, neq; talis alienatio, vel largitio fuit in commodum conuentus, ſed in fraudem, & diſpendium conuentus talis donatio centum aureorum eſt facta laico, vt poſt vitam monialis ſibi applicentur, cum poſſent pro conuentu manere Neque ſolus prælatus talem potuit præbuiſſe licentiam, quia ſolum in commodum conuẽtus, & non in eius iacturam adminiſtratoris fungitur munere, ſecundum Ioannem Imo. in Clem. monaſteriorum de rebus eccleſiaſt. alie. ita Doctores, vt breuiter docet Syluest. e

¶Tertiò aſſerimus, quod ſi illi centũ aurei non ſunt ſic recepti: quatenus eorum dominium, & proprietas tranſierit in monaſterium: ſed tantum moniali illos recipiendi facultas conceſſa eſt ad ſuos ſibi placentes vſus, etiam cum impenſa ſibi licentia donandi eos vni, vel pluribus extra ordinem, etiam cum grauamine, prædicti cenſus: tunc ſaluo meliori iudicio ait Corduba loco ſupra citato, ſola Abbatiſſa potuit talem contuliſſe licentiam: qua ſola, huiuſmodi monialis poteſt ſic illos centum aureos donare. Quia ij centum aurei non computantur inter bona monaſterij, de quibus iura, & Doctores loquuntur communiter. Neq; hoc eſt aliqua lege, vel iure vetitum, ne de licentia ſuperioris poſſit fieri.

¶Quarto tandem concludimus, quòd eſto tales decem aurei ſic recepti eſſent, vt dominium eorum iam trãſlatum eſſet in conuentũ, ſolus generalis, aut prouincialis poſſet præſtare conſenſum moniali ſine conſenſu conuentus, vt ſecularis eos poſſet tradere, vt vitalem ſibi tribuat cenſum, & poſt monialis ex hac vita exitum, in remuneratione obſequiorum, & officiorum quibus in vita proſequutus eſt monialem ſibi fiant proprij. f

¶Sed de eo, quod libere datum, vel donatum eſt moniali tempore profeſſionis, vel ceu pars hæreditatis, aut legitimæ propriæ dicitur, quòd non ei tunc ad ſic diſtrahenda hæc bona extra ordinem, licẽtia pręſtari poſſet ſicut in duobus primo aſſertis probatũ manet. Hæc Corduba. At ſi forſitan aliquis nõ quieſcet, quia hæc vltimo dicta decreto Cõcilij refragari, videtur vbi redditus, vel cenſus quos vocat Concilium Tridentinum bona ſtabilia religioſos etiam ex licentia ſuperiorum habere prohibet, ſed in promptu eſt ſolutio: quia prohibet concilium ea bona immobilia religioſos tenere, quæ poſſint cõuentui incorporari, nam decernit ſtatim conuentui eſſe incorporanda. At quando illos redditus, vel cenſus ille laicus ſuo nomine emit cum onere pendendi quotannis moniali ſeptem aureos, non poſſunt conuentui incorporari, quia illa iura ſunt aliena, id eſt, ſecularis illa ementis, ideo nõ obſtat prædicta obiectio, ſed ne quid

debet

e Syl. ti. alienatio. q. 4. 6. 8. & 9. vſq; ad 19.

f Hæc, vt inquit Syluester citra ſcrupulũ rõ naturalis vẽ ſdicere vet b. alienatio. q. 19. & Nauar q. 54. f. 145.

deſit in hac materia, quod merito deſiderari poſſit: & ne turgeſcat pagina hic finem imponamus, cætera infra expedituri.

C A P. VI.

De caſibus in quibus religioſum circa votum paupertatis contingit peccare, vel non.

IGitur pro complemento doctrinæ adiecerim caſus, hic, in quibus religioſum donando, vel diſpenſando contra votum paupertatis, cõtingit peccare.

¶Dico ergo primo ex mente Victoriæ, quod quando quis contra voluntatem rationabilem prælati diſtrahit diſpenſatque rem, etiam quam habet ad vſum: ex obiecto talis diſtractio, ſeu diſpenſatio eſt peccatum mortale, & in re graui nũquam caret culpa mortali, verbi gratia innoteſcit ſubdito prælato nõ volente, ſe expendere pecunias cum ſecularibus, aut in vſus non tam honeſtos ſcilicet, in ludos. & luxus, palam eſt eſſe mortale: quod aſſertum verum habet ſecundum Victoriam, quando aperte contradicit prælatus, & etiã caſu quo ſubditus prælatum id ægre laturum nouerit.

¶Idem ferendum eſt iudicium. quando intra monaſterium in his caſibus religioſus vnus diſpenſat rem alteri religioſo quando res eſt alicuius momenti, ita vt rationabiliter prælatus ſit ęgre laturus, & preſertim ſi talis res traditur diſpenſanda foris.

Quæſtio. 1. ¶Proficua, nec minus ſcitu neceſſaria hic occurrit quæſtio, an ſufficiat ad diſpenſandum rem in mediocri quantitate, voluntas interpretatiua prælati. Et qa ſine præmiſſa diſtinctione hæc quæſtio ſatis exactè illucidari non poteſt: ſcito prius voluntatem interpretatiuã prælati poſſe dupliciter accipi. Primo modo, quando ſubditus pro comperto habet, ſi poſtulet illam licentiam à prælato ſibi non fore negandam, ſed ſimul cum hoc eum non latet prælatum id ſine ſua licentia fieri nolle.

¶Igitur iuxta hoc primum membrũ diſtinctionis ſit prima propoſitio. Hæc: licentia interpretatiua non ſufficit ad diſpenſandum in mediocri quantitate. Clareſcitque hoc exemplo, ſi quis certò nouit ſe impetraturũ licentiam ad egrediendum foras, ſi tamen eam à prælato poſtulet, non tamen ideo ſtatim ſine licentia progredi foras extra conuentum poteſt. Sic etiam in rerum diſpẽſatione: patet, quia in hoc caſu facit contra votum paupertatis, & in re graui, & contra voluntatem prælati, quis ergo eum excuſabit à culpa graui?

¶Sed alia eſt licentia interpretatiua prælati, quando per ſigna probabilia proculdubio intelligo ex ſententia, voluntateſq; prælati eſſe, quod ego expendam aliquid, & quòd de hoc eſt gauiſurus. Iuxta hoc ſecundum membrum diſtinctionis ſtatuuntur, & aliæ propoſitiones.

¶Sit ſecũda concluſio, quãdo dubius eſt ſubditus de voluntate prælati, non poteſt aliquid diſpenſare. Hæc concluſio patet, quia non poteſt licitè aliquid diſpenſare, niſi ex licentia expreſſa, vel interpretatiua prælati. At hic, dum eſt anceps de voluntate prælati, neutra licentia eum iuuat. Ergo tunc aliquid diſpenſando à peccato non liberatur.

¶At quæritur, quænam erit quantitas, quam poterit religioſus expendere ex iſta ſola licentia interpretatiua, ſeu ſub ratihabitione pręlati. Pro hoc ſit tertia concluſio, dare librum alteri religioſo valentem. 5. argenteos, non eſt cẽſendum eſſe peccatum mortale, quia hic videtur concurrere licentia interpretatiua prælati: qui non cenſendus eſt velle eſſe nimius in rebus modicis.

¶Quarta concluſio ceſſante contemptu ſecundum meum magiſtrum valde doctum in moralibus cõmutare libros cum aliis libris etiam cum ſæcularibus, dum nihil iacturæ patiatur conuentus, non eſt mortale, quia hic ratihabitio, ſeu interpretatiua licentia prælati poteſt præſumi. Tum, quia id in damnum conuentus non cedit: Tum, quia talis cõmutatio non eſt proprie diſtractio neque expenſio. Quæſtio. 2.

¶Sed

Quæſtio. 3. ¶Sed quid ſi religioſi aliquid ad expendendum accipiant de bonis conuentus?

¶Hinc non loquimur de prælatis, aut procuratoribus, quia prælatus ex conſuetudine aliquid poteſt expendere in eleemoſynam iuxta prudentem adminiſtrationem:& procuratores poſſunt iuxta præſtitam ſibi licentiam, moderata ratione. Sed de alijs priuatis religioſis loquendo.

¶Sit quinta concluſio, ſi monachi pecunias accipiant à conuentu, in minima quantitate: vt ſi accipiant argẽtum, vel dimidium excuſabuntur à mortali, quia hæc non eſt quantitas, niſi modica, & quæ non cedit in detrimentum, vel diſſipationem conuentus.

Quæſtio. 4. ¶At quęritur, dũ religioſus peregrinatur à conuentu ex ſibi in eleemoſynam, vel aliter pecunijs donatis in via, an poſſit aliquid expendere. Pro hoc ſit ſexta concluſio, religioſus iter faciens extra conuentum ex ſibi collatis in eleemoſynam, vel aliter acceptis in via, poteſt aliquid expendere cum conſanguineis etiam diuitibus, vt verbi gratia in partire illis decem aureos, aut donare illis rem, huic valori, decem aureorum æquiualentem. Patet, quia neque hæc donatio prodiga eſt, ſed rõnabilis, quare in ratihabitione, vel in licentia prælati ſolet fundari, qui non præſumitur nimius.

Quæſtio. 5. ¶Sed iam de receptione, quid poſſit religioſus recipere, ſine licentia expreſſa prælati? Reſpondetur primò, dum eſt in conuentu poteſt citra mortale recipere à ſecularibus aliqua munera lectuariorum, vel confectionum cordialium bina vaſcula, vel par pernicum, vel gallinarum, vel aliquid ſimile.

¶Item ſecundo, dum peregrinatur licentiam ſolitus eſt habere ad recipiendum, quod ſibi oblatum fuerit, in eleemoſynam. Nam eleemoſyna in mendicãtibus religioſis comes eſt viæ cum obligatione poſtea præſentandi prælatis.

Eleemoſyna fratrum mẽdicãtiu viæ comes eſt.

Quæſtio. 6 ¶Dubium hic incidit non ſatis facile vtrum religioſus recipiens, vel habens pecunias ab alio, & tamen præ verecundia, aut timore, quia metuit, illam pecuniam prælatus ſtatim, vt reſcierit applicauit conuentui, licentiam non poſtulat à prælato, tamen propoſitum ſincerum gerit non expendendi eam ſine licentia prælati, poſſit illam habere in cella?

¶Et quidem ſi præceptum latum ſit de non retinendo pecunias in cella, nemini dubium quin tunc ratione præcepti, lętalis culpę ſit eas in cella retinere.

¶Sed extra præceptum quid? Reſpondetur in gloſſa Bandeli a pecuniam tenere non poſſunt fratres etiam indepoſito: niſi ad certos vſus de prælatorum licentia, neque eam habere poſſunt extra depoſitum commune, ſine ſuorum prælatorum ſpeciali, & expreſſa licentia vltra duas noctes.

a Sup cõſtitutiones ordinis Prædicatorũ. d. 1. c. 14. ordinatione. 5.

¶Sed ceſſante præcepto, an ex prædictis motiuis poſſit eam retinere religioſus in cella, res profectò anceps eſt & dubia. Fertur Victoriam tenuiſſe ex tali ratione taliq; animo retinere pecuniam in cella, etiam vltra duas noctes non eſſe culpam mortalem, idque aſſeruiſſe nõ vt omninò certum: ſed vt probabile, ſcilicet, quando prælatus eſt malitioſus nimiumq; rigidus expectatque beneplacitum alterius, vel ſuccedentis prælati ad expendendum in vſus rationabiles, dum interim conuentus magnam indigentiã non patiatur.

¶Sed obijci poteſt, quod ibi ex capitulo Piſis celebrato eodem loco citat Bandelus, ſcilicet, quod recipiens pecuniam aliquo caſu contingente ſine licẽtia prælati, teneatur habita opportunitate ſuo prælato præſentare: quod ſi infra triduũ facere neglexerit ex vi præſentis ordinationis ipſa pecunia ſit priuatus, & ad conuentum de quo fuerit deuoluatur, nec talis pecunia poſſit ſibi reſtitui per priorem, vel quemcunque vicarium. At reſponderi poteſt in gratiam illius opinionis Victoriæ, quod cum iſta fuerit ordinatio tantum vnius capituli generalis, vel videtur non fuiſſe vſu recepta, vel iam per contrarium vſum expleuiſſe. Sicut neque videtur eſſe in vſu, quod non niſi ad certos vſus, religioſi in depoſito pecuniam teneant, quia interdum eam tenetur non ad certos vſus: ſed pro vſibus contingentibus neceſſarijs ex beneplacito prælati expendendum.

¶At

Quæſtio. 8.

¶ At quid? an in ordine prædicatorũ priores,& quicumque vicarij pecuniam ſibi datam,in communi depoſito tenere teneantur.& non niſi de licentia prioris prouincialis expendendam? Reſpondetur tenetur planè,nam in loco citato ex eodem capitulo Piſano habetur ſic,priores etiam,& quicumque vicarij, ad prędictam ordinationem ſeruandam de pecunijs ſibi datis ſimiliter obligentur. Quam ordinationem priores prouinciales circa priores, & vicarios diligenter faciant obſeruari. Et prædicta ordinatio habetur de verbo ad verbum in capite,apud Mediolanum neque hoc receſſit ab vſu,quia docti timorat æque conſcientiæ priores nõ audent ſibi data expendere inconſulto prouinciali, præſertim iu magna quantitate, recognoſcentes ſe voto paupertatis aſtrictos, neque omninò in diſpenſatione ſpecialiter ſibi datorum liberos, quamuis ſi ex ſibi datis decem aureos erogarent alicui incõſulto prouinciali,non eſſent, vt inſinuauit Corduba,ideo damnandi.

Quæſtio. 9.

¶ Sed quid ſi tempore ſcrutinij religioſus aliquid recentum in cella celauerit ne à prælato ſcrutante apprehendatur? Reſpondetur,quod licèt Bandelus & alij ratione voti paupertatis cenſuęrint eſſe peccatum mortale etiam quãcunque rem minimam prælato occultare,nam id videtur Diuus Auguſtinus in ſua regula inclamare b nunquam tamen mihi potui perſuadere huius ſententiam:ſed potius cum ſententia, quæ fertur fuiſſe Victoriæ teneo, quod ſicut in præceptis diuinis, & naturalibus etiã ſtrictis,paruitas materiæ, vt in furto, à peccato mortali excuſat ita etiam in voto ſolemni paupertatis,dum abſit contemptus,& malus animus notabilem rẽ occultandi,ſi iudicio prudentum religioſorum quicquam minimum, & ſere nullius penſi religioſus occultauit, modicitas rei eum excuſabit à mortali, neque pro rebus tam modicis, in gehennam detrudet Deus homines,quos tam care eſt mercatus.

b Quicũq; rẽ ſibi collatã celauerit furti iudicio cõdẽnetur Aug.

¶ Superaddit Victoria ſua lectura, quam anno 1535. fertur dictaſſe, quod religioſus de licentia prælati vtens rebus, ita abundantur,vt alij egeant peccat grauiter, quia fit alijs iniuria, cum bona communitatis, pro indigentibus communia ſint, & tantus poteſt eſſe exceſſus, & luxus, vt ſit culpa mortalis, tam, in diſpenſato, quam in diſpenſante, ſi taliter vacetur luxui. c

c Hinc ſæpius verificat Apoſtoli ſnĩa, alius eſuriit,alius quidẽ ebrius eſt,q a eno tur prælati fideliter, & rõnabiliter diſpenſare.

¶ Atque ſecundùm eundem Victoriam, ſi religioſus ex negligentia, vel vel obliuione non efflagitauit licentiam poſtea ſi vbi non ſuppetit ei copia eam petendi, expendit aliquid non adeo notabile, non cenſendus eſt fregiſſe votum, quando id fecit fretus in ratihabitione prælati. Neque ſi in hoc caſu in via aliquid inſumpſit pecuniæ non prodigè tamen,ſed moderatè.

¶ Hæc autem omnia hactenus hoc grano ſalis ducimus temperanda, vt ſic dicta vera ſint. ſi non fuerint alia ſtrictiora mandata ſuperiorum, aut capituli prouincialis acta, ſine expreſſa licentia prælatorum prohibentia religioſis expendere aliquid, nam tunc non poteſt ſe protegerè religioſus licentia interpretatiua, ſed licentiam prælati expreſſam tenetur impetrare, niſi forſitan in tam remoto loco eſſet, vbi tantum vrgeret neceſſitas expendendi aliquid nec ſuppeteret præſentia prælati pro ab eo petenda licentia. Nam tunc non obſtante tali expreſſa prohibitione ſub ratihabitione, quia neceſſitas caret lege, poſſet imminente ſibi neceſſitate,aliquid expendere.

¶ Nec puto cum religioſus accedit hoſpes ad alium conuentum etiam eiuſdem prouinciæ, ordinis, cum licentia prælati illius conuentus, ſibi placita poſſe inſumere. Nam expreſsè dicitur in noſtris conſtitutionibus cum licentia ſui prælati pecuniæ facienda eſt expẽſio. At prælatus alterius conuentus non eſt propriè prælatus religioſi hoſpitis, & aduenæ, ſed de his ſatis.

CAP. VII.

An donatum ab alicuius vxore ſit reſtituendum, & ſimiliter extortum per ſimulatam paupertatem, vel ſanctitatem.

POrrò de vxore reuocari in dubium poteſt: quæ præter dotem alia obtinet bona paraphernalia a aliunde, vel legitima ſucceſſione habita, vel aliter donata, ſibi an ſine expreſſo, vel tacito conſenſu mariti poſſit ea donare. De qua quæſtione Doctores præſertim extranei, neque multum dubitant: neque Diuus Thomas, quia ſunt ius ſequentes commune, quod vxori hęc bona paraphernalia, pręſertim, quando pro ſuſtentatione familiæ non ſunt neceſſaria, ſine cõſenſu mariti poſſe donare concedit: At in Hiſpania vbi vir ſiue ex vſu, ſiue ex lege, omnium bonorum vxoris adminiſtrator eſt: ſine conſenſu mariti, etiam de his paraphernalibus bonis non poterit vxor donationem facere. Nam etiam in caſibus quibus mulieri pro alio fidem iubere conceditur, ſcilicet, pro manumiſſione pro dote per renuntiationem Valeiani, pro accepto pretio, ſi dedit pignus, & poſt biennium conſenſit, quos caſus non poteſt ſine licentia mariti fide iubere. b Nam, & in recopilatione noua legum lib. 5 tit. 3. l. 2. mulier durante matrimonio, ſine licentia mariti prohibetur aliquem inire contractum, c neque ab eo deſiſtere, ſi ante matrimonium talis contractus fuerat initus.

a Paraphernalia bona ſunt illa, quæ mulier ſecum defert in domum viri. l. ſi ego. §. dotis. ff de iure dot. & l. fi. C. eod. & dicuntur à para, quod eſt iuxta, & pherna dos, quaſi iuxta dotem. ſ. quod vxor præter dotem ſecum ducit.

b Syl. verb. fideiuſſor. §. 2. ſecundum Hugo. de Celſo in ſuo repertorio.

c Cõtractus à muliere ſine licẽtia viri factum annullatur Iaſ. C. de legib. Fel. in ca. ſicut de re iud.

¶ Nunc vero eleemoſyna per ſimulationem extorta ſit reſtituenda, venit illucidandum. Nam quæſtionis reſolutio non eſt tam in procinctu, quia Metina, d inter alia, quæ de hypocriſi loquitur, damnat ad reſtitutionem eum qui in oppoſitione cathedræ, vel dignitatis, vel canonicatus falſo ſe iactat, ſcilicet, libros ſe edidiſſe, prælocque commiſiſſe. Quam ego ſententiam limitarem, dum alias eum non tam dignus eſſet, ſibi alias præbenda non parata erat dari, ſed alteri, niſi iſtis mendacibus medijs illam extorſiſſet, vt ibi licet non tam expreſſe innuit Metina.

d Met. inſtruct. cõſc. f. 119. pag. 2

¶ Addit ſecundo, quod qui ſe fingit bonum ad aliquam adipiſcendam dignitatem, vel bona aliena obtinenda, peccat mortaliter, quod ego quoque dictum temperarem ſic eſſe, dum alias ante nouam dignitatem non concipit animum probabiliter de cætero reſipiſcendi, alias licet malus ſecreto fuerit ſi hoc propoſito fingat ſe bonum ſine adipiſcendi dignitatem, præſertim ſine cura animarum, non credo talis ſimulatio pertinget ad crimen mortale, nam, & Sotus de iuſtitia, & iure limitanter ait, quod Epiſcopatum acceptans, cum animo perſeuerandi in peccato mortali, mortaliter peccat, quando ergo talis ſimplicem dignitatem acceptat, cum alias peritus ſit cum animo mutandi vitam, licet pro tunc prædicto fine ſe finxerit bonum: nullum arbitror tam criticum fore cenſorem, qui hanc eius ſimulationem, tam atro calculo notet, ſcilicet, peccati mortalis. Igitur ſententia Metinæ intelligitur vera: quando animo ineſcandi dignitatem, & perſeuerandi in malo illam ſimulationem molitur. Quæſtio. 1.

¶ Addit tertiò, quod facit ad rem, ſcilicet, quod quando quis hypocriſim induens nulla media alia fraudulenta admiſcuit, ſed tantum medijs ordinarijs eleemoſynam ſibi datam tulit, quibus eleemoſyna cæteris pauperibus ſolita eſt impendi, nullius reſtitutionis eſt reus. Nam etſi ita verum ſit, quod illi talis eleemoſyna non fuiſſet impenſa, ſi eius mendacium, & fictionem largitores eleemoſynæ datæ, exploraſſent, aut deprehendiſſent: ſed talis donatio libera fuit, & citra vllam conditionem, Sicut exemplo hanc ſententiam confirmare ſibi videtur, ſcilicet, ſi aliquis duxit vxorem, quam non duxiſſet ſi corruptis eam eſſe moribus nouiſſet, non ideo matrimonium deſinit eſſe validum, ſic, & in præſentiarum talis collatio eleemoſynæ impenſæ hypocritæ.

¶ Et quidem reſolutio hæc Metinæ

noua

noua apparet, nam alij aliter hunc caſum reſoluunt. Et primo Caietan. e, proponens quæſtionem, an fingens ſe bonum, aut pauperem, aut oraturum teneatur reſtituere eleemoſynam ſic acceptam breuiter ſe expedit per diſtinctionem hanc, quia ſi prædicta finxit, vt obtineret eleemoſynam, tunc talis ſimulator, quia per fraudem eam acquiſiuit: ſicut & quilibet alius per dolum, & fraudem teneretur, ſi acquiſiſſet aliquid, tenetur eam non largitoribus reſtituere, ſed Chriſti pauperibus, aut pro ijs pijs operibus, talibus, qualibus ille, qui dedit putauit ſe dare. Si autem alio fine, illam machinatus eſt ſanctitatis, aut paupertatis ſimulationem, tunc, quia de per accidens, id eſt, præter intentionem concurrit ad acquiſionem eleemoſinæ non tenetur reſtituere, ſed ſatisfacere deuotioni eleemoſynam dantis, quia hypocriſis hæc non decepit largitorem, quantum ad actionem dandi eleemoſynam. Sed ad hanc ex propria deuotione ducitur hæc Caiet.

e Caiet. in ſum. verbo Reſtitutio prope finē.

¶At alij, vt Metina Complutenſis, & Frater Ioſephus, f, aliter hanc diffiniūt quæſtionem aſſerentes, quod qui ſimulata ſanctitate eleemoſynam tenuem, vel pinguem obtinuit tenetur reſtituere, ſi cauſa finalis dandi fuit ſubuenire hypocritæ propter eius paupertatem, vel propter eius ſanctitatem, vt largiens eleemoſynam, ſuffragiorum eius particeps fieret, vt cum porrigendo dixit accipe, ora pro me, vt ores pro me tibi do, quia ceſſante cauſa finali donatio eſt inuoluntaria. Quæ ratio videtur iuridica. Si autem hypocriſis fuit tantum cauſa impulſiua, quia ratione ſanctitatis fictæ illectus eſt ad facilius libentiuſque eleemoſynam porrigendam illi, potius quam cæteris pauperibus, tunc non tenetur reſtituere.

f F. Ioſeph. in ſuis floribus, in materia de reſtit.

¶At profecto hæc reſolutio licet videatur iuridica, & pertinens ad forum exterius vbi ex probationibus, & præſumptionibus, iudicium fertur, quando fuerit cauſa impulſiua, quando finalis, ſed iſte ſimulator reſtituturus valde anxiaretur, ſi diuinaturus eſſet, qua ex cauſa, motiua, vel finali largitor eleemoſynæ inductus fuerit ad eam ſibi dandam, niſi interrogaret ipſum largitorem de tali, & quali animo dederit, cum periculo ſe prodendi forte: nam neque, & ipſi largitori interdum iam conſtat de eo, quo dederit animo, an ex cauſa finali, vel impulſiua, quare neque hæc opinio mihi omninò in foro conſcientiæ facit ſatis.

¶Sed neque opinio Metinæ in ſua inſtructione primo relata mihi applaudit, tum quia noua eſſe videtur: tum quia eius rationes in conſcientia, vbi reſpicitur veritas, non magnæ ſunt efficaciæ, quia ſi illius ducentis vxorem ſecreto prauam, quam ſi talem eſſe nouiſſet, non duxiſſet, matrimonium eſt validum, eſt, quia eſt Sacramentum, coniunctioque indiuidua, & inſeparabilis, iſteque contractus ſuapte natura non requirit in vxore bonitatem moralem, incorruptionemque morum, ſed potentiam coeundi, & liberam libertatem adhoc fine impedimento ſeruitutis incognitæ. At in largitione eleemoſynæ quædam donatio eſt, quæ in hoc caſu fit ob cauſam, ſicque reſpiciendum eſt an ſubſiſtat cauſa.

¶Ideo opinio vltima Nauarri eſt, quę licet opinionem Soti, g, videatur ſuperare ea ratione, quia eam Sotus aſſerit, alia ratione iuridica videtur eam admittere: ait enim Nauarrus, h, quod talis eleemoſyna ſi ab hypocrita, taliter eſt obtenta ob ſimulationem, dum diſſimulauit ſe pauperem, religioſum, aut infirmum, vt hac diſſimulatione eleemoſynam ab eo, qui patefacta ſibi veritate non dediſſet, obtineret, iuxta Scotum communiter receptum in quarto, i, eſt reſtituenda, & ſecundum Adrianum. k Et hoc ſiue eleemoſyna fuerit magna, ſiue parua, contra Sotum dicentem, quod ſi eſt magna, reſtituenda eſt. Non autē ſi eſt modica. Quia inquit Nauarrus, quod ſit magna, vel modica parum refert: quoad forum interius, de quo agimus, quia ſolum in foro exteriori præſumitur, quod ſi eleemoſyna fuit magna, erogans non habuit animum abſolute donandi. Secus ſi fuit parua. l, At præſumptio (inquit Nauarrus)

g Sotus de iuſt. & iu li. 9 q 7. ar. 4
h Nau. ſum. lat. c. 17. 43. nu. 107.
i Sot. lib. 4. diſt. 15. q. 2.
k Adria. in 4. de reſtit. q. 15.
l arg. c. Eccl

quæſtiones de ſimon. m c.tua & c is qui ſpō ſalibus.

Nauarrus) contra Sotum ceſſat in foro interiori, vbi ſola veritas valet. m

¶Sed nos dicimus in gratiam Soti, quòd non eſt ſic vellicandus à Nauarro in materia mortali vbi veritates morales ſatis eſt ſint regulariter veræ. At Sententia Soti moraliter, & regulariter eſt vera, & ſimulator iſte dum oppoſitum ſibi de mente largitoris eleemoſynæ non conſtat, per hanc ſententiam Soti tenetur ſe regulare, ſuppoſito, quod durum videtur illum ad ſcrutandas, & ſciſcitandas mētes largientium quo animo dederint an abſoluto, vel conditionato obligare, ſatis erit ſi modicum ſic acquiſierit, deponere ſcrupulum, (& nō reſtituere,) ſeu quia præſumitur illud modicum ſecundum Sotum, animo abſoluto, & non conditionato fuiſſe ſibi collatum, ſeu propter rationem Nauarri, quia ſimulatio fuit tunc tantum impulſiua erogationis eleemoſynæ, & non cauſa finalis. n

n Scđm argu. tex optimi in l.2 §. fi. ff. de donat.

¶Si autem eleemoſyna ſic extorta copioſa ſit ſecundum Sotum reſtituenda eſt in pauperes, ſeu in opera pia. Cui ſubſcribit Nauar. quia duæ cauſæ finales illius eleemoſynæ fuiſſe videntur, ſcilicet, amor Dei, & neceſſitas proximi habiti pro ſeruo Dei, & ideo quamuis hęc ſecunda ceſſet, & ita quo ad pauperem ſe ſimulantem erogatio non valeat, quo ad Deum tamen valet, quia ceſſante vna ex duabus cauſis finalibus, non ceſſat diſpoſitio, o & in ipſum dominium tranſit eo modo quo dominium eius, quòd diuinæ ſuæ maieſtati donatur tranſit.

o §. affinitatis. inſtit. de nupt.

p arg. l. ſi qs ad declinādā iūcta gl. verbo minui. C de epiſ. & cle. Quæſtio. 2.

1 ¶Sed quid ſi eleemoſynam magnam à pluribus modicè, & minutim dantibus ſibi ille ſimulator comparauit? forſitan in hoc caſu habet verum prima opin. Metinæ, quia ſibi libere, & ſine conditione illa modica minutatim data ſunt, & ex cauſa impulſiua non finali ſecundum præſumptionem iuris, vt ait Nauarrus. Ergo licèt multa minuta excreuerint in magnam quantitatem, id fuit per accidens, & præter intentionem vniuſcuiuſq; minutim erogantis, videtur tunc, quòd illa quantitas licèt magna reſtituenda non ſit, ſed quamuis hæc apparenter argutum ſit, & ad homines contra Sotum, & Nauarrum eorumque rationes, ſed puto oppoſitum etiam ſecundum eorum mentes eſſe dicendum, ſcilicet, quòd etiam in hoc caſu hæc magna quantitas ſic minutatim congeſta ſit pauperibus reſtituēda, in qua perſtat præcipua ratio finalis, ſcilicet, amor Dei. Imò in hypocrita videtur ceſſare cauſa ſecūda, quæ eſt neceſſitas proximi, quia non indiget. Vnde ſicut qui minutim depilat communitatem curtando metretas vini, tenetur reſtituere illam magnam quantitatem, ſic quando ad eam eleemoſynam captandam ſic ſe perſonauit iſte, & hoc aſſerere tutius eſt, ſcilicet, quòd iſte etiam in hoc caſu reſtituere teneatur licet hæ rationes ſuis ſolutionibus non careant.

¶Præterea ſecundum Metinam in ſua inſtructione loco citato ſequitur, quod ſiquis fingens ſe pauperem, fingens quoque ſuum parentem eumque ingenuum inter infideles detineri captiuum, gratia eum redimendi impetrata à rege, & Epiſcopo copia colligendi eleemoſynam, non modicam pecuniam hac fraude conflauit, abſque dubio eam omnem reſtituere tenetur, tum quia technis, medijsque iniuſtis eam ſibi comparauit, tum, quia planum eſt populum noluiſſe tam abundanter illi eleemoſynam largiri, niſi cauſa redimendi patris, quod cum totum ſit commentum citra dubium, totum ſic à ſe corraſum eſt reſtituendum.

¶Hinc verum eſt, quod Corduba ait, q quod naufragus, qui ad ſibi ſubueniendum impetrauit literas quæſtuandi per ſex menſes, ſiue per ſe, ſiue per ſuū commiſſarium à ſe deſignandum: quod creditur inaduertenter, vel aliqua alia ex cauſa, hoc de ſubſtituendo ad hoc cō miſſarium fuiſſe adiectum à notario quamediante clauſula pro octo ſibi perſolutis aureis, ex pacto ſubſtituit in hanc poteſtatem alium, qui ex tali commiſſione quæſtuans per ſex menſes, vltra aureos iam octo ſolutos, ex eleemoſynis cumulauit ſibi. ſo aureos, vltra ſui victus expē ſas, non potuit locare alteri illam facultatem quæſtuandi, etiam ſi illa clauſula vere inſerta fuiſſet. ſ. quòd ipſe, vel alius ex eius commiſſione poſſet pro ſe quæſtuare, quia intelligenda erat ſolum de

q q. 91. de caſib. cōſc.

adiuuanti-

adiuuantibus ſe ad poſtulandum,& quia eſt contra finem eleemoſynæ, taliſque conductor huius iuris quæſtuandi tenetur deductis octo iam impenſis aureis, deductiſque impenſis victus, reſiduum ex 50. aureis ſic ex tali quæſtu conflatis, reſtituere prædicto naufrago,cuius nomine illa eleemoſyna eſt poſtulata, ſi neceſſitas indigentiaque eius, ſuppleta iam non eſt,quod ſi iam ſua indigentia eſt reparata,pauperibus reſidua eleemoſyna erit eroganda,vel pro his operibus pijs,pro quibus per ſententiam iudicis fuerit adiudicata. Communiter Doctores in his conſonant.

CAP. VIII.

An domini ſoluentes famulis ſibi ſeruientibus imminuta ſtipendia, teneantur reliquum reſtituere vſque ad æqualitatem, & de recompenſatione licita.

IAm alias cauſas furti, aut reſtitutionis proſequamur,vſque dum omnes difficultates exhauriamus.

¶Inter reos auté reſtitutionis eſt, qui mercenario ſtatim diarium ſuum non ſoluit,faciens contra illud. Non morabitur opus mercenarij: at ſi ſoluit quidem: ſed non in ea re,qua debet,ſed in panno aut eſculento, contra eius voluntatem, cum poſſit ſoluere in re conuenta, peccat,& ſi in ea non poterit ſoluere, id in quo ſoluerit æſtimandum erit iuxta pretium commune, etſi mercenarius eo nó indigens illud vendit,& non inuenit pretium pro quo accepit, ad damnum tenetur iuxta D. Anton. a & communem: quod ſecundum Nauar.meminiſſe deberent confeſſarij, & admonere concionatores in his terris in quibus duces, & alij miniſtri regum ſoluunt ſtipendia militibus in pannis, quibus illi non indigent,quoſque longe viliori pretio vendere coguntur.

Leuit. 19.

a D.Anton. Flor. Archiepſ 2.parti. 1.c.17.§.8.

¶Ad ſoluendum tamen diarium, tempore quo ſeruus ægrotauit, non tenetur herus. b Et ſi mercenarium, vel quemlibet alium famulum,qui ſuas operas locare conſueuit,nullo pretio ſtatuto ſuſcepit, tenetur ei ſoluere tantum, quantum daret alteri ſimili, ſi eum conduceret,& ſi pretium taxandum eſt arbitrio heri,taxandum eſt arbitrio boni viri ſecundum Sylu.ver.familia.

Quæſtio. 1.

b Gl.in l.ſi vno.§.cum q dã . ff. de locatis, & conducto.

¶Circa,quam materiam ſtatim exurgit illa quæſtio vtrum domini teneantur recompenſare ſuis famulis vltra aſſuetum ſtipendium, vel conuentionem cum illis factam, quando huiuſmodi ſtipendium eſt diminutum,& vtrum tunc famuli ſecretò poſſint ſibi recompenſare,in eo in quo deficiat à iuſto,ſibi diminutum præſtitum ſalarium. Circa,quam quæſtionem Sotus c aperte docet famulos ab heris furtim quicquam accipere non poſſe, præter ſua conuenta ſtipendia, quando aliter via iuſtitiæ illa recuperare non poſſunt,etiam ſi cenſentur,ſi minutiſſima accipere ſtipendia,niſi forte, vi, vel fraude compellantur ad ſeruiendum,& certum ſit eos non æquiualens ſuó ſeruitio accipere.

Quæſtio. 2.

c Sot.lib.5. de iuſtit. & iu.q.3.ar.3.

¶Corduba autem d diffuſius, quam oportet hanc pro nunc ſequitur materiam,ſed exactè ſicut cætera ſolet, quare abs re erit eius diffuſam doctrinã ad breuiora reducere puncta. Vnde dictum ſit primum, quod ſi dominus mercedem ſoluit famulo iuxta meritum perſonæ in tali famulatu, tanto talique tempore, iuxta conſuetudinem patriæ: tunc nulla interuenit obligatio plus reſtituendi. Vnde qui inſeruiturus eſt pro toto anno domino,meretur ſibi ſuppeditet dominus neceſſariũ pro ſe,ſuaq; familia ad decenter ſic vitam tranſigendam, ſicut cæteri ſuæ qualitatis compares in eodem ſeruitio, & anno ſeruientes ſolent tranſigere. Ita Sotus e ſicque taxandum eſt pretium in hoc caſu arbitrio boni viri, etiam ſi à principio non fuit conuentum de pretio.

d Cord. in tract.de caſib. conſc.

e Sot.lib.3. art.3.q.1.

¶Dictum ſit ſecundum magnates, ſcilicet, magni domini cuiuſmodi ſunt duces, comites, marchiones alijque huiuſmodi, pueros pages Hiſpanicè nuncupatos,ad preces eorum parentum

receptos à ſe, ſine conuentione aliqua, ſi de victu, & veſtitu decenti quo induti erant, dum illis fuerint oblati: prouidentes eis, per ſe, vel per alios, bonis moribus imbuant, politicis, & cultioribus artibus inſtituant, vſq; dum viri politici euadant, tuncque decenter cultos, ornatosque dimittant, debito iuſtitiæ feciſſe ſatis videntur, & quicquam plus eis nõ debent, neque ex pacto expreſſo, vel tacito. Neque ſeruitia illius ætatis, & talia obſequia ampliori mercede digna ſunt. Ceſſantibus alijs, vel legibus, vel pollicitationibus, vel conſuetudinibus peculiaribus, obligatorijs, ad plus eis mercedis impendendum, quia tunc ſi ſtarent ſeruanda hæc eſſent.

¶Dictum ſit tertium, quod ſi dominus pluribus famulis nõ indigens, & inductus precibus alicuius egentis, miſericordia motus, eum domi recipit, vt ſibi famuletur cum alijs, vſque quo obuius ſibi fiat dominus alius, quo cum viuat: ſatis eſt ſi illi victum, & hoſpitium, vel plus parum tribuat, quia dominus hic plus illi impendere non tenetur, ſicut neque pro merce, quia nequaquam eget, ſic Nauarrus. f

f Nau. ſum. Hiſp. ca. 17. nu. 259.

¶Dictum ſit quartum domini famulis ſibi non inſeruientibus ſemper: ſed pro tempore apparentibus coram dominis, & aliquotiens tantum comitantibus eos, nec continuo in eorum famulatu manentibus, etiam ſi non subminiſtrauerint eis mercedem ſufficientem ad victum, & veſtitum totius anni, ſi iuxta occupationem, qua huiuſmodi famuli occupantur, in eodem ſeruitio, eis ſtipendium ſuppeditent ſatis debito iuſtitiæ videntur ſatiſfeciſſe.

¶Quintum ſit dictum, domini ſine conuentione tacita, vel expreſſa, aſſumentes famulos officiales, œconomos, vel ſecretarios, quatenus quotidie, & omni hora, inſtẽt dominorum ſeruitio, neque pro ſufficienti victu, & veſtitu eis ſtipendium impertiunt, iuxta qualitatem perſonarum, obſequiorumque tenentur reficere diminutam mercedem vſque ad ſufficientiam pro decenti victu, & veſtitu. Secus pro aſſiſtentia tantum in certis horis puta ad comitandum eorum vxores, vel huiuſmodi, hæc omnia dicta ſint, quando nulla præceſſit conuentio.

¶Sed quid ſi dominus famulum conduxit longe minori pretio, quã ſua obſequia de iuſtitia merebantur? Ad quã difficultatem, quia hoc multipliciter contingere poteſt, ſine diſtinctione adamuſſim reſponderi non poteſt. Dicitur ergo primo famulus diminute ſalariatus ſi ex neceſſitate ſic inſeruitur, ſecundum Nauarrum g ei dominus ad æqualitatem ſeruitij mercedem recompenſare. Cuius oppoſitum aſſerit Sot. h Sed optime eos reducit ad concordiam loco citato Corduba, dicens ſententiam Nauarri in hoc caſu veram eſſe, quando herus talis famuli ſeruitio indiget, ſcilicet quòd tũc teneatur dominus ei, ad ęqualem præſtandum mercedem, etiam ſi talis famulus ad vctus neceſſitate ſit ad illum famulatum ſubeundum. At ſententia Soti vera eſt, quando licet neceſſitate coactus ſit inſeruire ſed tamen herus ſeruitio non indiget, quia tunc non tenebitur ei ad æqualitatem ſtipendium reficere.

Quæſtio. 8.

g Sum. lat. c. 17. n. 10.

h Sot. li. 5. de iuſ. & iure ar. 3. q. 8. in reſp ad 8.

¶Secundò dicimus miniſter diminute ſtipendiatus, qui ſic volunt miniſtrare, cauſa captandi beneuolentiam, familiaritatemque domini, vt in gratiam talis domini ſe inſinuaret, vt inter priuatos eius alumnos computaretur: non tenetur ei dominus ad aliquid amplius mercedis præſtandum: quia hic admiſcetur libera donatio ſeruitiorum propter ſupradictos intuitus.

¶Tertiò adijcitur, quòd ſi diminutè ſtipendiatus famulus, ſic voluit inſeruire ſub ſpe tamen ſatisfactionis recipiendæ in alijs remunerationibus nummorum, vel aliarum rerum: qui aliter, niſi ſub hac expectatione non erat inſeruiturus ſed non ſe explicauit cum Domino circa hanc ſuam mentem, ſiue quia non eſt in vſu id explicaſſe: ſiue quia Domini ſibi prædúcunt, quod taliter cum illis negotium pactionis geratur, ſeu quia iam innoteſcit, de animo horum famulorum, ſcilicet, quod aliter non inſeruirent, tunc tenetur ei Dominus recompẽſare ad æquale. Quia intercedit pactum tacitum de æquali ſtipendio ſibi reddendo nulla admixta donationis, aut remiſ-

ſionis

ſionis integræ mercedis gratia, illaque expectatio remunerationis in alijs, fuit veluti quædam adiecta conditio, ſub hacque expectatione plerique famulorum famularumque magnatibus, dominabusque præclaris famulari ſolent, quatenus aliquam ſpem concipiunt, quod aliquid vltra illis ſuppeditabunt pro nuptijs, vel pro ſtatu aſſumendo. Sed ſi cum poſſent citra inconueniens huiuſmodi famuli ſuam intentionem explicuiſſe, non explicarunt: tunc reducendus eſt iſte caſus ad reſolutionem contentam in primo dicto concordantem Sotum, & Nauarrum per illam diſtinctionem, an Domini indigebant illorum ſeruitio, vel non.

¶Quartò aſſerimus, quod ſi famulus diminute ſtipendiatus ſic voluit miniſterium ſubire, non cum intentione, vt de iuſtitia, in alijs ſibi fieret recompenſatio: ſed cum ſpe gratiarum, & fauorum obtinendorum, quia liberalitatibus, & magnificentijs dominorum fidentes hac ſpe, ad eis inſeruiendum alliciuntur quidam, quibus victus, & veſtitus, & hoſpitium tantum ſolent dari: tunc in hoc caſu non tenetur Dominus ad ei aliquid amplius de iuſtitia erogandũ. Tum quia Domini ex abundantia huiuſmodi famulorum ſe vltro offerentium nolunt eis amplius præſtare: tum quia licèt ſpe remunerationis illecti, miniſterium iſti ſubierint, ſed non fuit cum animo inducendi obligationem iuſtitiæ, qua Dominus ad id eis teneretur: ſed ſolum innitendo gratitudini, & liberalitati quibus Domini ex æquitate naturali, non vi iuſtitiæ tenentur ſe exhibere gratos, licet nõ via reſtitutionis, ſed gratitudinis eis in remunerationibus, vel fauoribus æquiualentibus gratificando. Ita Nauarrus. i

¶Sed iam breuiter ad vltimam quæſtionem propoſitam cum Syluestro. k & ſecundum Sotum, l & Nauarrum, m & ſecundum Doctores communiter, dico primo ſecundum Victoriam etiam iniuſtè recuperans rem ſuam, quia via iuſtitiæ recuperare poterat dummodo de pretio pro illa ſibi non recompenſet, non incidit in excommunicationẽ pro hoc latam. Secundò dico, quòd famulus pro ſibi debito ab hero non poteſt, ſibi ſecreto recompenſare: niſi cum quatuor conditionibus communiter ſecundum Doctores iuſtificantibus ſecretam, & priuata authoritate, recompenſationem factam.

i Nau. ſum. Hiſp. n. 14. D. Th. 2. 2. q. 58. & q. 106. Quæſtio. 3.

k Sylu. tit. furtũ. q 12. & 13. & bellum. 1. q 9. & bellum. 2. q. 1.

l Sotus de iuſti. & iur. lib. 5. q. 3. ar tic. 1.

m Som. ca. 17. nu. 18. & 19.

¶Prima conditio eſt, quod tale debitum, pro quo quis ſecreto ſibi recompenſat, ſit verè debitum ex obligatione iuſtitiæ, & nõ ſolius gratitudinis, in quo videas deceptos multos. Quia multum intereſt inter vtrumque debitum, ſcilicet gratitudinis, & iuſtitiæ.

¶Secunda conditio eſt ne vltra debitum accipiat ſibi recompenſans.

¶Tertiò requiritur, vt ſic ratione iuſtitiæ debitum liquidum ſit, & certum. Quia ſi id an debeatur, dubio nõ caret: vel propter legem, aut conſuetudinem aut pactum partium, tunc iuſtitia recompenſationis non habet locum. Sicut neque ſecundum Cordubam, qui neceſſitate cõſtrictus vendidit rem citra medietatem iuſti pretij licèt emptor teneatur ei reſtituere defraudatum pretium, ſed pro hoc non poteſt occulte de bonis emptoris ſibi recompenſare.

¶Quartò requiritur, quod via iuſtitiæ tale ſibi debitum nequeat recuperare, ſiue defectu probationum, & teſtiũ, ſiue defectu iudicis recti, ſiue timore expenſarum, ſimultatum, aliorumque detrimentorum.

¶Quintò requiritur caueat ſic ſibi recompenſans ne inde aliquid ſcandali, vel damni temporalis, vel ſpiritualis, impendeat. Quia tale damnum reſarcire teneretur.

¶Sextò requiritur caueat ne illud de quo ſibi ſecreto recompenſauit, debitũ iterum ſibi, vel ſuis ſoluatur hæredibus à debitore reſipiſcente, & volente impoſterum ſoluere. Quare adhibenda eſt cautela, vt debitor conuenientiori modo maneat perſuaſus, iam illud debitũ fuiſſe ſolutum, ad illudque non teneri, ita Frater Ioſephus materia de reſtitut. ait addens, quod requiritur, quod veriſimiliter opinetur non recuperabit etiam ſi à debitore petat.

¶Præterea, quia de famulorum ſtipẽdio actum eſt nota, quid Pedraza n circa hoc ſingulariter tetigit, dicens, quod

n Pedraza ſum. f. 84. p. 2. ſug mar

datum ſeptimum.

ſicut Domini poſſunt dimittere famulos,aliosque ſuſcipere, ita quoque famuli eadem libertate debent potiri, ſcilicet,vt ſicut libere poſſunt ab heris dimitti: ita quoque libere heros dimittere poſſint. Vnde caſus eſt vſu receptus aliqualem inducens reſtitutionem,ſcilicet, conſtringere ad non ſuſcipiendum famulum, vel ad non immutandum priorem herum ſine ipſius conſtringentis licentia. Quodammodo eſt famulum à ſua libertate auertere, ne poſſit alteri, quam primo hero inuitus, famulari.

¶Sed libro 4.fori tit.4.lib.3. habetur, quòd herus abijciens famulum ſine culpa famuli, ei pro toto tempore conuentionis tenetur perſoluere ſtipendium: ſicut è contra ſi famulus ſine cauſa, & culpa heri receſſerit ab eo ſtipendio ſibi debito amiſſo, in alio æquali mulctabitur:Sed hoc contingit in foro exteriori, quod credo forte non eſt in vſu: ſed Pedraza loquitur in conſcientia, quod ſuppoſito inoleuit vſus libere abijciendi famulum,vt par ſit vtrinque conditio, libertas quoque manebit apud famulum liberè mutandi herum.

¶Sed aduertito,quod æquiras inſtitię expoſcit,vt famulus, qui ſe locauit pro certa pretij quota per totum annum, ſi eo tempore ſua ſponte recedit ab hero,quo modicum ſubiuit laboris: quia reliquo tempore anni grauius ſibi manebat laboris onus circa gregis, vel agri culturæ curam, tunc etiam pro rata computando tempus ſeruitij, arbitrio boni viri, pro tempore ſeruitij impenſi, aliquid minus accipiat. Quia ſi pro illo duntaxat tempore vbi leuius laboratur fuiſſet conductus, tenue magis etiã pro rata ſtipendium recepiſſet. Ita Bartolus. o Vt ſi Petrus promiſit ſtare per annum cum Ioanne, & ſtetit tantum per ſex menſes, non poterit habere medietatem ſalarij ſi in hieme ſtetit, ſed habebit arbitrio boni viri, facta cõputatione laboris. Ergo ſi ſtetit in æſtate tantum,habebit plus medietatis ſalarij ad arbitrium boni viri per argumentum à contrario.

o l. diuortio.§.qđ in anno. ff. ſolu.matr.

¶Atque ſicut equum locatum caſu infirmatum cum magnis proprijs expenſis,non tenetur eius conductor illius curam agere, ita neque paterfamilias tenetur de magnis expenſis famuli infirmantis, quem ſalario conduxit ſecundum Barto. p Quo ad ſalarium autem non teneretur ei communiter ſecũdum Doctores. Quia caſus contingens in perſona,quæ locauit operas ſuas, liberat eõ ductorem à præſtatione mercedis. q Quod tamen limitat Panormitanus in capitul.1.de clerico ægrotante, quando ſalarium debetur tantum ratione perſonæ,& non ratione aliorum: vt ſi iudex ſit cui debetur ſalarium non tantum pro ſe,ſed etiam ratione familiæ, quam tenet,etiam quod infirmetur, debet habere ſalarium. r ſi autem eſſet conſuetudo,vt famulo infirmanti daretur ſalarium ſeruanda eſſet ſecundum Syl. s

p In l. ſi cũ dote.§. ſinaũt. ff. ſolu. mat.

q l. ſi vno. §. itẽ cũ quidã.ff.locati.

r l.pecunia in princ. ff. de cõdi. ob cau.

s Saly. in l. licet. C. locat.

¶Si autem promiſit famulus ſeruire vno anno, & pro parte fuit infirmus nõ tenebitur tranſacto anno,ſupplere tempus ſecundum gloſſ. t

t In c.ſi pp de reſcript. lib. 6. & ff. ſi ſtatu.lib. l.cũ hæres. §.Stichus.

¶Præterea nequid meritò deſiderandum in hac materia deſideretur,& aliũde quæratur:aduertito tandem, quod ſi quis conuenit cum aliquo patre familias, coquere panes, aut lauare pannos pro tota familia determinata, vt puta pro 40.perſonis,aucta familia,vel diminuta in conſcientia augendum eſt pretium,vel diminuendum, ſi autem numerus erat indeterminatus,vt contingit in conuentibus fratrum,qui aliquãdo ſunt plures,aliquando pauciores, non augebitur neque minuetur ſalarium, licet plures,vel pauciores contingant eſſe,facit capit.quanto. de cenſibus: & Panormitanus ibi. Si tamen nimis grauaretur ex hoc per iudicis officium ſibi prouidebitur, ſed in conſcientia non tenebitur prouidere tantæ multitudini, & è conuerſo, neque conuentus tantum ſoluere ſi præter expectatum notabiliter numerus minuitur, quia contrariorum eadem eſt diſciplina, ſed de his ſatis.

¶Poſtremò ſecundum Nauarrum artifices mechanici, ſartores, ſutores accipientes famulos, quos tirones vocant ad docendum eos ſuas artes, interdum pro ſolo victu, & ſcholaſtici Salmantini ſic accipientes famulos,cum conuentione tacita, vel expreſſa concedendi

cedendi eis tempus ad ſtudendum, pro obſonio, & denariolis, & paribus calceorum, ſi occupant eos in alijs rebus contra eorum voluntatem, ita vt nequeant illas addiſcere artes, peccant cum magna obligatione reſtituendi propter tempus diſcendi, & ſtudendi illis ereptum, quod ſi eos volentes occupant, tenentur illis impendere integrum ſalarium, quod præſtari eſt ſolitum, admiſſis ſine conditione pro tẽpore ſtudendi. Inſinuat quoque Nauarrus, u famulo ſeruienti pro omni tempore continuò, victus & veſtitus honeſtus debetur, & præterea aliqua honeſta merces pro merito obſequiorum.

u Sum. La. c.17. n.110.

C A P. IX.

De caſu quodam Nauarri, & an iuſtè vel iniuſtè cauſa recompenſandi accipiens aliquid ad excommunicationem epiſcopi teneatur illud detegere vel reſtituere.

Quæſt. 1.

CVM verò id laboris, ſuſceptum hic ſit à nobis, nempè peccata contra præceptum non furandi, & cauſas reſtitutionis indagare, noſtram proſequẽtes materiam, quærimus hic primò de illa quæſtione, de qua Nauarrus ſæpè fuit rogatus præſertim Salmanticæ an qui donauit ſua aut renunciauit beneficio ſuo, vt poſſet iuſtè cooptari in aliquod collegium in quo ſoli pauperes cooptantur, ſi fuit cooptatus, ſi quia eſt inhabilis ad illud (vt videtur) commiſerit aliquid fraudulentum reſtitutione dignum. Reſpondetur, ergo cum illo, ea breuitate qua ſeipſe expedit, quòd licitè fecit ſi talis donatio eſſet irreuocabilis, ſine vllo pacto de retro donando, & renunciatio beneficij facta fuiſſet ſine vllo pacto, & confidentia illicita, de retrocedendo, quia tunc ceſſio non eſſet fraudulenta, & ipſo iure nulla per quam non vacaret beneficium ſi ſic fieret ſecundùm Innocentium. a Si inquam irreuocabilis fuit donatio, vel renunciatio prædicta nil a dignum reſtitutione molitus eſt per hoc, qui per hæc media nixus eſt ſe cooptari in collegium pauperum. Quia neque ſic inhabilis factus eſt ad illud, tum quia tempore cooptationis talis eſt, qualem ſtatuta collegij requirunt, tum quia nõ factus eſt talis pauper culpa ſua, ſed meritoriè propter Deum eo fine relinquendo ſua ad adipiſcendum opportunum locum cum ſtudijs, & virtutibus, quo aptius maiore cum commoditate, Deo & reipublicæ famulaturus ſe dedicet, & opinione collegialis fiat commendatus ad conſequenda loca, quibus prædictis miniſterijs fungi valeat, ſecus eſſet ſi talis donatio vel renunciatio fuiſſet reuocabilis ratione iam dicta.

a In c. cũ vniuerſorũ de rer. permutat. extra. & Symo. 1. & melius noua extrauaganti Pij V. de Confidentia.

¶ Inſuper ad reſtitutionem ſic accepti ſunt obnoxij, qui aliquid accipiunt occultè pro pœna, quæ illis non debetur ante condemnationem per gloſſam b ſed quamuis huius quæſtionis meminerimus alibi, ſed hic ſuum aptum ratione reſtitutionis obtinet locum, ſcilicet reus iuſtè interrogatus à iudice, qui infíciatus eſt crimen, quod fateri tenebatur, quod ſi falſus fuiſſet per ſententiam iudicis omnibus ſuis fuiſſet abdicatus, & amiſſionis omnium eorum pœna mulctatus, vt patet in hæretico, qui confeſſus, in amiſſionem omnium bonorum damnandus veniret, an non obſtante, quod quia negauit, ſic liberatus, teneatur in conſcientia ad reſtitutionem omnium bonorum, in quibus erat mulctandus. Ad quam quæſtionem Sotus c reſpõdet affirmatiuè, ſcilicet, quod ſtatim, vt negauit, reus ſit in conſcientia ſicut delicti, ita perſoluendæ pœnæ quia iniuſtè negando præpediuit actum iuſtitiæ iuſtum.

b glo. c. fraternitas. 12. Quæſt. 1.

c Sotus de iuſti. & iur. li. 1. q. 6. a. 6.

¶ At Nauarrus d tenet oppoſitum reſpectu pœnæ legis infligendę. Secus eſſet ſi negaſſet debitum patri. Eidem ſubſcribit Metina e quorũ ſententiæ magis forè aſcultandum cenſeo, tum quia ad illã pœnam reus tenetur ante condemnationem: tum, quia in hoc caſu ſic receptæ ſunt hæ leges pœnales, vt ante condemnationem, non obligent in conſcientia. Et quia ſecundum, Metinam iniuſtè ereptus à carcere, quia cuſto-

d Nauar. in addit. f. 37. ſup cap. 17. nu. 46.

e Meti. Iſtr. f. 178. circa mandatum §. 34.

dem

dem carceris, vt euadere poſſet interfecit, non ſe tenetur tradere ad ſuſpendiũ: ergo neque iniuſtè inficiatus delictum, non tenetur luere in conſcientia, bona quibus erat per ſententiam priuandus.

Quæſt.2. ¶At quæſtio quotidiana iam ſe hic exerit, vtrum excommunicatio generalis Epiſcopi qua monitione præmiſſa ſolitus eſt excommunicare ſcientes, & non reuelantes res ſubtractas alicui neſcienti, an obliget eum, qui cauſa recompenſationis eas ſecreto ſibi addixit, cæteroſque ſcientes, & non reuelantes, ad reſtitutionem earundem rerum? Reſpondeo dicendum ſecundum mentem Nauarri. Modo pro comperto habeatur tales res via recompenſationis, & pro debito legali fuiſſe ſubtractas, tunc tam ſubtractor earumdem rerum, quam etiã talis recompenſationis conſcij non reuelãtes, & immunes ſunt à tali ſententia excommunicationis, & à reſtitutione.

Quæſt.3. ¶Sed quid ſi de iuſta recompenſatione, conſcij ablationis rerum dubitent, an tunc ſub pœna incurrendæ excommunicationis, & ſub reatu reſtitutionis negotium geſtum reuelare teneantur? Dicitur planè in hoc caſu ſecundùm Nauarrum quando quis eſt anceps, an alter id, quod ſcit illum ſubſtuliſſe, iuſtæ recompenſationis gratia ſibi tulerit. Epiſcopo ſuper eo excommunicãte, dum talis qui tulit rem, admonitus non recompenſat, epiſcopo reſpõdere tenetur: niſi tãta ſublator illius rei, fide & virtutis extimatione, apud ſcientem polleret, quod eius dictum aſſerentis, quod ad recuperandum ſuum tantum, quod iuſtum erat, iuſtè acceptit, omnem apud conſcium, rei dubietatem ab eius animo excutiat. f

f argu. glo. ſing in l Titio fundus. ff de cond. & demon.

Quæſt.4. ¶At quid ſi expreſsè epiſcopus in literis ſuis excommunicatorijs, iubeat reuelari eos, qui talem rem etiam pro recuperatione ſuarum rerũ, acceperint. Cui ſatisfacit Syluester g dicens contra Roſelam, quod idem ferendum eſt iudiciũ in hoc caſu, ſ. q̃ talis recompenſator atque eius recompenſationis conſcij non reuelantes, ad nihil tenentur, neq; excõmunicatione ligantur, etiam ſi talis excommunicatio ſit ſpecialis quo ad rem. Quia quo ad perſonas eſt generalis, vt rectè aduertit Nauarr. contra Syluest. nõ tantopere hoc aduertentem, & patet huius quæſtionis ſolutio, quia excommunicatio maior generalis, qualis hæc eſt non ligat mortaliter nõ peccantes. h Inſuper quia nemo ſe, neque alium innocẽtem, qualis eſt iſte ſibi iuſtè recompenſans, tenetur prodere præſertim ad dannum, & præiudicium. Tum quia ſecundùm Syluestrum ſi mens iudicis eſſet, vt etiam in caſu quo quis ſibi recompenſaſſet, id ſibi panderet ſententia eius eſſet continens intolerabilem errorem, & ita nõ valeret. c. de re iudicata. Quia de pœnit. diſt. 1. habetur ne tibi dico vt te prodas. Vltimò quia ſecundùm Nauarrum clauſula hæc poni ſolita in literis apoſtolicis ſub forma Significauit, intelligẽda quando ſcitur non fuiſſe acceptum pro iuſta compenſatione aut dubitatur. i

g Syl. ver. furtũ. q. 15.

h cap. nullus c. nemo 11. q. 3.

i arg. l. ſi procurat. ff. de cõd. indeb.

Quæſtio.5. ¶Sed adhuc magis premere libet quæſtionem, quid ergo dicendũ venit ſi epiſcopus in ſuis literis excommunicationis exprimeret, quod in caſu iniuſtè recompenſationis, iniuſtus recompenſator reſtituat. Si aliquis ſibi licèt de debito liquido iuſtitiæ recompenſauit, nec vltra debitum, alias tamen conditiones in recompenſatione iuſta obſeruandas nõ obſeruauerit, an tenebitur epiſcopo excõmunicanti parere. ¶Pro diſcuſſione quæſtionis, niſi conditiones iuſtæ recompenſationis præmiſiſſemus, rurſus nobis repetendæ eſſent, ſed iam ante præiactæ ſunt, ideo reſpondetur ad quæſtionẽ per ſubſequentia dicta.

¶Sit igitur dictum à nobis primum, ſi debitum ſit liquidum, & certum, ſi cæteræ defecerint conditiones iuſtæ recompenſationis, mortaliter delinquet ſibi recompenſans, non tamen ad reſtitutionẽ tenebitur, quia in cęteris conditionibus omiſſis obſeruata prima, ſ. q̃ recompenſet ſibi de re certo ſua, licèt agatur contra iuris ordinem, non agitur directè cõtra iuſtitiam, ideò delictum committitur contra rempublicam propter vſurpatam authoritatem, k tamen non indę inſurgit obligatio reſtitutionis, niſi aliud inde innatum ſit damnum.

k Vt cõſtat. ca. olim de reſt. ſpol.

¶Dicitur ſecundò quod ſententia excommunicationis non comprahẽdetur, ſi non reſtituat, qui ſibi recompenſans, omnes conditiones iuſtè recompẽſationis

nis obſeruauit, quia hoc non eſt, neque debuit eſſe de mente iudicis excommunicantis.

¶Tertiò dicimus, quòd quando iudex excommunicationis ſententiam promulgat, nihil contra recompenſantes addês, dummodo recompenſans primam conditionem ſeruauerit; ſ. quod de debito ſibi liquido recompenſauerit, quia certum eſt ſibi deberi, iſta recompenſationis via vtens, tali excommunicatione non implicabitur.

¶Quartò dicimus caſu quo iudex in ſuis literis expreſsè dixerit, excommunicamus etiam recompenſantes, qui omnes conditiones iuſtæ recompenſationis non ſeruarint: tunc F. Ioſephum in ſuis floribus abſolutè aſſerentem teneri tūc ſic recompenſantem (licèt non retineat alienum) reſtituere: cenſeo ego hic diſtinguendum in hoc caſu, quia aut probabiliter credit, ſi illud reſtituat, aut reuelet, vel ſibi infamiam furti fore inurēdam, vel cogendum eſſe ad reſtituendū illud, neque amplius debitum ſuum, in pœnam prætermiſſi ordinis iuris, recuperaturum, vel nō niſi cum magno ſuo detrimento, aut ſumptibus, tunc non tenetur parere iudici excommunicanti, reuelando. Quia tunc videtur veniſſe negotium ad caſum in quo potuiſſet ſibi iuſte recompenſare, & quia poſtquam ſiue male, ſiue bene retinet iam ſuum, & ſibi debitum, non tenetur propter culpam prætermiſſi ordinis iuris, quia priuata authoritate recuperauit, illud reuelare cum periculo probabili amittendi illud.

¶Secus ſi ceſſarent hæc prædicta inconuenientia, vt quando ſtatim ſine vllo incommodo illud debitum eſſet recuperaturus, quia tūc teneretur iudici excommunicanti parere. Nec contra hoc viget ratio Fratris Ioſephi allegantis, quòd iudex poteſt compellere ad ſeruandū iuris ordinem, qui eſt de iure naturali, & diuino, quia Deuteronomij decimoſexto dicitur, quod iuſtum eſt iuſtè exequeris, quia etiam à iure naturali non eſt alienum, quod quis recompenſet ſibi, aut retineat nec prodat recompenſationem iam bene vel malefactam, quando per reuelationem illius ſuo debito, aut fama eſt ſpoliandus per iudicem: dum caueat cætera damna, vel ſi iam contigerint, ea reſarciat.

¶Sed inſtat iam & aliud dubiū vtrum dum ſub cenſura præcipitur, vt quicunque habuerit has, vel illas ſcripturas, quæ quoquo pacto, ad aliorum ius attinent eas tradat, an eas habens teneatur eas proferre? Cuius quæſtionis meminerunt. Cordub. l & Sot. in 4. m Quæſt. 6.

¶Sit igitur pro expeditione quæſtionis primum aſſertum, ſ. quòd in prædicto caſu quæſtionis harum ſcripturarū poſſeſſor, vel conſcius earum ad eas reuelandas vel exhibendas tenetur: quando tales ſcripturæ ad ius, vel iuſtitiam tertij attinent, licèt contra malè eas occupantem militent, quia retinet eas cōtra iuſtitiam, vt deſint alteri inſtrumenta quibus poſſit recuperare ſibi debitum, neque ſufficit ſecundùm Sotum, vt qui penes ſe eas habet ſe excuſet, dicendo, quod inde vexationem timet: niſi forſitan omni dubio procul manifeſtiſſimum ſit, taliter illas ad poſſidentis eas, ius cōducere, vt nullatenus ad ius alterius cōfirmandum attineant. Concordāt in hoc Sotus, & Corduba: licet addat Sot. quod in foro ſeculari ad viam excommunicādi confugere ad occulta inſtrumenta explorandā, ſaltem ad compellendos occultos teſtes, vt in iudicium prodeant, neque mos priſcus eſt, neque res fortè legitima.

l Cordu. in tract. de caſib. cōſciēt. q. 63.

m Sot. l. 10. q. 1. d. 2. ar. 2. poſt concluſionem quartum l tertio caſu ibi poſita pag. 104.

¶Secundum aſſertum ſit in prædicto, caſu, in quo poſſeſſori ſcripturarum præcipitur ſub cenſura eas prodere in iudicio, ſi ſibi ſatis perſpectum habet nō malo iure eas occupaſſe, aut retinere, ſeq; non carere iuſtitia in re à ſe poſſeſſa ab antiquo pro ſua, ſi ſimul pro comperto habet ſcripturas huiuſmodi obtendentem, iure carere, & quòd ſi in aliis cauſis ius obtinet, ad quod ius obtinendum in iudicio, ſibi non parum ſcripturæ hæc conferunt, ſi tamen ex earum exhibitione, iuſtè eas poſſidenti magnum exſudat detrimentum, quia ex eorum exhibitione eas exhiberi petens non ſolum tenebitur ſuum ius, aut illud iudicio experietur: ſed etiam in iudicio vexauit eas iuſtè poſſidentem, & ſua bona, poſtulando, in iudicio edat titulum, quo tales ſcripturas poſſederit, quem titulum forſitā

non

non potens erit probare neque teſtibus, neque legitimis inſtrumentis tutari ſuã iuſtam poſſeſſionem, niſi in defectu inſtrumentorum præſcriptionem antiqui temporis allegarit, & ſic ſuo iure poſſeſſionis, & bonorum in foro iudiciali impetitus exuetur, ſine ſpe perpetuo recuperandi via iuſtitiæ, niſi magnis expenſis, laboribus, odijs, ſimultatibus interuenientibus, in hoc caſu neque ſcripturarũ poſſeſſor, neque alius eiuſdem poſſeſſionis conſcius, tenetur eas edere, quia omnes cenſuræ Paulinæ; ſuper his ſcripturis rebuſque acceptis ſit accipiẽdæ ſunt, quatenus nolint ligare caſu, quo iuſtè poſſidentibus magnum ſuboritur diſpendium in bonis: caruitque culpa quis ſibi tales ſcripturas acquirendo, ita communiter doctores, & compendioſè Nauarrus n refert, huius quoque meminit Sotus. o Metina p Syluester. q & in caſibus quibus ſcripturas huiuſmodi poſſeſſor reuelare non eſt obligatus, poteſt iurando, ſi aliter non poteſt euadere; reſpondere iudici ſe earum eſſe ignarum, concipiendo intra mentem ſe neſcire aliquid, quod iure dicere teneatur ſecundũ Nauarri & grauium doctorum opinionem, licèt alij de hoc ſint hæſitantes doctores.

n Nauar. in ſum. Hiſpa. c. 17 n. 114. 115 & 116.
o Sot. de iu. & iur. lib. 5. q. 3. art. 3.
p Metin. de reſt. q. 11.
q Sylu. titu. tabellio, falſarius, & cõfeſſio delicti. q. 1. & 2 & 3.
r iudex ſũmarie cognoſcat an eius intersit, nonatr eius res ſit, ſic tu beat exhibe. l. 1. ſ hac actione §. ſciendũ ff. ad exhibendum, & l. Theſaurus. eod. & l. fi. C. de fid. inſtru. Reus nõ tenetur edere actori propria inſtrumenta ad intentionẽ fundandam. l. edita. C. de edẽdo, & q accuſare volunt l. ſi q s ex argentarijs. §. ratione. ff de edendo, & l. nimis graue. ff de q. l. de minore §. tormẽta.

¶ Tertium aſſertum ſit cuius meminit Corduba non modicum ineſſe diſcriminis inter iuſſum iudicis quo iubet exhiberi ſcripturas, & inter iuſſum, quo iubet edere inſtrumenta. Quia exhibere inſtrumentum eſt illud euulgare, vt vſui poſſit eſſe eo ſe potenti tueri, aut ius ſuum protegere ad quam exhibitionem inſtrumenti obnoxius eſt occultus poſſeſſor, vel conſcius illius, cum conditionibus ſupra memoratis: ſicque ſummariè iudex cognoſcens, an tale inſtrumentum attineat ad ius petentis: tunc exhiberi iubebit. r Aliud eſt edere inſtrumenta, quod eſt ipſammet ſcripturam tradere. Ad quod nemo obligatur, cum diſpendio ſuorum bonorum aut iactura ſuæ iuſtitiæ notabili. Cæterum idiomate noſtro Hiſpanico pro eodem vſurpamus edere, & exhibere ſcripturã, quod eſt ipſam manifeſtare, quando ſic generaliter, & communiter mandatur.

CAP. X.

De caſibus in quibus quis tenetur reſpondere ad cenſuras prælati an non, & in quibus ſub obligatione reſtitutionis

AN teſtis à iudice legitimè interrogatus, vel ſententia excommunicationis cõpulſus detegere furtum ſi ſciẽs tacet; & ob id damnificatus ſuum non recuperat, reſtituere teneatur. Reſpondetur, haud dubium quin reſtituere teneatur caſu quo iudex iuſtè proceſſit, iuſteq; præcipere potuit reuelationem furti, vt cauerunt cap. 1. de crimine falſi, quod intelligendum venit, ſi non tacuit propter metum alicuius periculi ſui ſtatus, aut perſonæ, aut bonorum iuxta D. Anto. a & Sotum, b & Syluestrum c ſecundum Bañes correctus fraterne, & rebellis non eſt traducendus ad forum publicum, quia id potius vergeret in ſcandalum niſi caſu pro bono communi licèt illum deferre iudici prælatiq; potius nocent communitati, qui corrigibilem ſecrètè, vel coram paucis, in publicum producunt, & ex officio tenentur inquirere ſubditos ad correctionem, quia pro miſerunt.

a Anto. 2. p tit. 1. § 7. &c. arg. c. quis. 11. q. 3. Quæſt. 1.
b Scot. in 4. d. 15. q. 2.
c Syl verbo reſt. 2 q 6. Quæſt. 2.

¶ Præterea ſeries doctrinæ expoſcit, vt dubium hoc prius ventiletur, an correctio fraterna ſit prius præmittenda, antequam quis reſpondere teneatur edictis generalibus, vel literis excommunicatoris, quibus præcipitur aliquod furtum reuelari. Scitu digna hæc quæſtio eſt cognituq;, vt obſeruetur neceſſaria. Reſpõdetur ergo nemini dubium, quod conſcius furti, furti authorem manifeſtare, non tenetur quo ad vſque prius iuxta ordinem correctionis Euangelicę, eum monuerit, nam inducere eum debet prius vt mandato epiſcopi ſatisfaciat, & ſi fur ſatisfecerit, eum manifeſtare non debet.

¶ Sed quid ſi admonitus occupator talis alieni, non patet iudici excommunicanti, quia ſatisfacere renuit, & teſtis cõſcius furti iuſſus denuntiare illud probare

bare non poteſt? Reſpondetur ſecundum
d Nauarr. c.17.n.134. Nauarrum d & ſecundum Cordubam e
e Cordu. in tract de caſib. conſc. q.64. nu.5. quòd quis iuſsũ iudicis generaliter excommunicantis non tenetur delictũ reuelare. Quod etiam in caſu quo author occultus delicti non ſatisfaceret, cõſcius illius criminis, ſi illud probare non poteſt, non debet eum manifeſtare, quia qñ præcipitur, vt qui talem rem ſcit eã per denunciationem manifeſtet, intelligitur de eo, qui ſcit, & probare poteſt, niſi quãdo prælatus is eſſet, qui poteſt prodeſſe, & non obeſſe. f

Quæſt. 3. f ca. hoc videt. 22. q. 5 ¶Sed quid in caſu quo vt communiter ſit iubetur quiſquis ſcierit, furtum denuntiet ſub cenſura, an excuſatus à denuntiando, quia nequit probare, caſu quo prælatus is ſit, vt ait Nauarrus qui poteſt prodeſſe, & non obeſſe, teneatur illi, vt patri ſub eadem cenſura excõmunicationis furtum pandere? Hoc non explicuit Nauarrus, ſed ſaluo meliori iudicio me docere poteſtium, crediderim, quod non. Pro eo quod ſecundum iuriſtas pœnæ ſunt reſtringendæ, & pœnæ quales ſunt cenſuræ, non videntur excedere ſuos caſus, quia hic loquimur de ſolo caſu in quo ſententia iudicis, furtum iubetur denuntiari, quod intelligitur denunt tione iudiciali, & tali qua in foro exteriori poſſit cogi fur paſſo damnum r.u n r.:parare.

Quæſt. 4. ¶Non poſſunt quæſtiones, quæ inuicem ſibi ſunt connexæ ab inuicem ſeparari, ideo ſubſequenter quæritur quid ſi iudex non per viam denuntiationis, ſed poſt ſemiplenam probationem coram ipſo factam ad plenam probationem conficiendam præcipit ſub cenſura, vt qui illud ſcit ad teſtificandum veniat, tunc an eſto non poſſit probare teneatur ire ad
g Sum. Lat. c.17.n.135. deponendum, quod ſcit? Reſpondetur ſecundum Nauarrum g tenetur planè ſub pœna incurrendi cenſuram, & reſtituendi damnũ ire ad deponendum, quod ſcit, licet admonitio Euangelica non præceſſerit, neque probare poſſit, ſi ſine ſuo detrimento notabili id poſſit efficere, iuxta caput fin. de iureiurando, & ca. ad noſtram eod. tit. Quia tunc illi non præci-
h Ang ver. de denunciatio. §.3. pitur, vt denuntiet, ſed vt teſtificetur ſecundum Angelum, h niſi ſit perſona eo caſu à teſtificando excuſata, ob cognitionem, vel ob aliam cauſam.

¶De qua materia teſtium priuilegiatorum agit Nauarrus, i quòd nõ poſſunt cõ- i Nauar sũ. lat. c 25. nu. 48. & ſum. Hiſpa eod. cap. & nu.
pelli ad teſtificandum ſocer. gener. priuignus, propater, frater, ſoror, neque alij intra quartum gradum conſiſtentes ſecundum computationem ciuilem, neq; in criminalibus, neq; in ciuilibus contra Angelum ſecundum gloſ. k niſi vbi copia aliorum teſtium deſit, l ſed ſi volũt, bene teſtificari poſſunt contra illos, vt innuit iuriſc. c. delict. de teſtib. cogendis. k Glo. in L. Iul ff de teſtibus. l c. interdũ. 70.6.

¶Admonet tamen Nauarrus quod ad effectum admittendi inhabiles, quia habilium copia non ſuppetit, neceſſarium eſt tales habiles teſtes non interueniſſe, neque ſolitos eſſe interuenire, neq; potuiſſe interfuiſſe talibus actibus: niſi priuilegiatæ perſonæ, vel inhabiles, vt perſenſit glo. 2. c. 3. ſed ad priuilegiatos cõpellendos, iuramentum partis iurantis alios ſibi non ſuppetere teſtes, ſufficere: dum timoratæ conſcientiæ ſit, niſi cõiectur, æ ſubſiſtant in contrariũ iuxta ſanctionem Bonifacij 8. niſi alicui teſtium emerſerit notabile detrimentum. Tandẽ Nauarrus cõcludit, quod inhabilitas teſtificandi non excuſat à neceſſitate reſpondendi mandatis iudicum, ſed bene ab hoc excuſat priuilegium.

¶Iam quia ad mandata iudicum eorumq; cenſuras reſpondendum eſſe docuimus, ſupereſt noſſe, an ſint aliquæ cauſæ excuſantes à parendo mandatis de reuelando delicta ſub cenſurarum pęna. Quæſtio. 5.
Reſpondetur iuxta ſententiam Cordubæ m & Nauarri, n Corduba autem 7. caſus excepit à regula generali dictante huiuſmodi cenſuris fore reſpondẽdum, & Nauarrus octo excipit. m q. 64. de caſib. cõſc. n Sũ. Hiſp. ca. 25. n. 46.
¶Primus ſi ſit peccatum occultum, iam emendatum, vel ſola correctione emendandũ eſſe credatur, quia tunc præmittenda eſt correctio fraterna ſi per illã emendabile ſecũdũ D. Thom. o & ſecundum D. Anto. p o 2.2. q 33. ar. 7. ad 3. p 2. p. tit. 9. cap. 6. §. 1. col. 3.

¶Secundò quando nequit probare delictum, iubeturque denuntiare, & non teſtificari.

¶Tertiò ſi à tali perſona id delicti audierit tã leui, taliq; modo audierit, q ſibi leuitati aſcriberetur, ſi id denuntiatũ abiret, vel ſi dictum illius iudicem moueret plus debito aduerſus reum.

¶Quartò

¶Quartò excuſatur ſciens delictum per auditum tantum, ſi ſatagat is, à quo id audierit, vadat nuntiatum ad iudicẽ.

¶Quintò, ſi conſcius occupationis rei alienæ, reſcierit in recompenſationem liquidi debiti ſic acceptum retineri, neq; plus debito retineri.

¶Sextò, excuſatur à reuelando ſi via confeſſionis, id furti reſcierit. Imò extra confeſſionem dum non interuenit accuſatio, vel infamia ſi prelatus vt iudex interroget. denuntiantem ad puniendum reum etiam ſi ſint duo vel tres vel plures teſtes ſine infamia præcedente non tenetur reſpondere.

¶In inquiſitione tamen generali non requiritur infamia probata, in qua crimina emendata omninò non ſunt denũtianda ſecundum Sotum, niſi adſit accuſator, vel infamia, & interrogetur, vt teſtis in particulari. Stante tamen infamia non emendatus tunc denuntiandus eſt. Secus eſt ſi non ſit infamia niſi crimẽ ſit nociuum, ſi autem nociuum nõ ſit, ſitq; ſine ſpe emendæ, tunc denunciãdum nõ eſt ſecundum Sotum tale crimen.

¶Septimò ſi per modum ſecreti, author delicti id alicui reuelauit, ad captãdum conſilium pro ſalute animæ, vel corporis, aut pro defenſa rerum, vel honoris, tunc ij quibus huiuſmodi, ſecretũ concreditum eſt, quales ſunt medici, obſtetrices, viri literati, aduocati, conſiliarij, adiutores ad prędictum finem, etiam cum iuramento, vel cenſuris compulſi reuelare delictum huiuſmodi, peccant mortaliter, ſi illud prodant, etiam ſi reſciant authorem delicti graui laborare infamia, neque deeſſe probationem, & teſtes contra illum, quia ſolum id deponere poſſunt, quod alia via quam via prædicti ſecreti nouerunt, ſicut & confeſſor. Quod quidem aſſertum habet verum: niſi talis detectio ſecreti prorſus eſſet neceſſaria ad cauendum omne longè maius, grauiuſq; damnum reipublicæ, vel tertij, quia tunc ſi aliter tale malum irremediabile eſſe: creditur omne ſecretum extra confeſſionem ſacramentalem cõcreditum pandendum eſt, quatenus pro grauiori dicto detrimẽto cauẽdo opus eſt, & non amplius. Et hoc ſubuenturo tali dãno, cũ minori delinquentis diſpendio.

¶Ita Corduba dixit. Nam Nauarrus licèt ab hoc non diſcordet: ſed id non ſatis explicuit, tamen hoc videtur contra Sotum, q, ſecundùm D. Bonauenturam, & alios doctores aſſerit contrarium, dicens ibi Sotus, quod etiam ſi talia ſecreta ſub illa ceremonia ſigilli confeſſionis dum confeſſio non interfuit, fuerint, cõcredita, ſi ſint peſtifera reipublicæ, ſtatim accuſatione deferri debent in aures iudicis, & ſi ſint in periculum graue tertiæ perſonæ, cui non poteſt aliter occurri, vel ſi ſit conſcius ſecreti, euocetur in teſtem. Sed puto me aliquantulum Cordubam, & Sotum in hoc diſſidentes aliquatenus poſſe concordare dicendo, q quando ſecretum vergit in damnũ grauius reipublicæ, quandò aliter certiſſimum, & in promptu non eſt remedium, non ſolum eſt reuelãdum: ſed etiam per accuſationem ad iudicem deferendum, ſecundum Sotum, quia bonum commune quale eſt reipublicæ pręferendum eſt bono particulari ſecretum cõmittentis. q Sot. 2. mẽ. q 7 cõcluſ. 4. ſ. 66. li. 5. q. 7. ar. 1. de iuſti. & iur.

¶Secundò, quando quis nouit Ioannẽ ſurripuiſſe equũ Petri, vel aliquid aliud, peccat non præmiſſa monitione, prodendo Ioannem, quia licèt teneantur conſulere bono temporali Petri, ſed id nullatenus fieri debet prodendo famam Ioãnis, niſi admonendo illum prius vt reddat equum alienum, ita Metina. r, r Met. i ſua inſtru. f. 92. §. 16.

¶Tertiò, quando aliquis nouit ſecretò Petrum machinari mortem in Ioannem reque vera occiſurum forè illum, admonendus eſt iſte cędis machinator, vt abſtineat, quòd ſi viderit monitor ſe non proficere, admonendus eſt Ioannes, vt ſibi caueat à Petro. Sic compellendus eſt in confeſſione iſte cõſcius huius machinationis faciat, quia præceptum domini eſt dicentis, erue eos, qui ducuntur ad mortem, & quia tunc nocens perdit ius ſuum. Ideò magis conſulendum eſt honori, & vitæ innocentis, quam parantis nocere.

¶Quartò quando quis molitur malũ graue in rempublicam, vel regem, huius ſecreti conſcius non tenetur permittere correctionem fraternam, quia præceptũ corrigendi cum ſit affirmatiuum, non obligat niſi quãdo oportet, & quomodo oportet, & expedit, ſed hic non expedit,

quia

quia nullus ſatis ſibi perſuadere debet, quòd molitor proditionis, & tanti mali, ſola priuata correctione emendatus eua det. ¶ Sed Metin. in loco allegato ait in hoc caſu prodendum eſt malum iudici non vt iudici, ſed vt patri vt tantum ma li caueatur, ſed ego credo in hoc caſu pertentantem huiuſmodi proditiones te netur conſcius reuelare iudici, vt iudi ci, & non tantum, vt patri: quando niſi iudex procederet vt iudex, non poſſet ap ponere ſufficiens coertionis remedium, quia interim tanti mali molitor prode ret, vel incenderet ciuitatem. ¶ Porrò in quiſitoribus crimen ſi ſit hæreſis, ſtatim denuntiandum venit, quia regulariter hæretici ſolent eſſe dogmatizatores, & quia proſpiciendum eſt magis bono cō muni, quam particulari, quia de emen da per ſecretam noſtram correctionem certi eſſe non poſſumus, præſertim, ꝙ hæretici cum peccantes ex pertinacia ſint, ſi authoritas eccleſiæ contra, quam ſuos errores aſſerunt: eos non compeſcit aut emendat, neque tales correctionē priuata fraterna eſt præſumendum forè emendandos. Ideò ſi aliquis horum ſit criminum conſcius accedens ad confeſ ſionem ſecundum Metinam abſoluēdus non eſt, niſi prius denuntiauerit, & hu iuſmodi denuntiationis teſtimonium at tulerit. ¶ At ſuperſtitioſi, aut ſortilegi quorum ſuperſtitiones manifeſtam non continent hæreſim, quia non diuinant de futuris, aut liberis aut cultum non exhibent demoni, ſed cauſa inelcādi mu lierem in ſui amorem falſa ducti exti matione, vtuntur herbis quibuſdā, prius ſunt admonendi, ꝙ ſi nō ſe correxerint: denuntiandi ſunt. ¶ At ſtriges, quia ſolitæ ſunt eſſe in perniciem, & graſſari in pueros, dæmoniq; ſolitę ſunt exhibere cultum (vt aiunt) ſtatim denuntiandæ ſunt. Sicut & ſuperſtitioſi exercentes ſu perſtitiones manifeſtam continentes hæ reſim, quales ſunt diuinationes futuro rum caſuum contingentium, aut cogita tiones cordium certò per ſortilegia vel le prænoſcere aut per chiromātiam aut circa aras idolorum, thura, aut ſacrificia offerre, ſtatim ſunt denunciandi, quia hi pernicioſiſſimi ſunt in republica, neque aliter eorum præſumitur emendatio.

¶ Quintò dicimus, quòd quando iam quis perpetrauit delictum graue, cuius iam pœnitentia ductus ſuper illo, homi nem alioquin doctum conſulit, vt ſibi ſalutare remedium, & conſilium adhi beat, quia iam illius pœnitet: etiam ſi iu dex eccleſiaſticus ſuas promulget cenſu ras per quas indicat, vt omnes ſcientes crimen pandant, particeps illius ſecreti prædicto fine, & modo cogniti non tene tur detegere, quia licèt illa commiſſio ſecreti non facta fuerit per ſacramenta lem confeſſionem, ſed tamen fuit via re mota ad confeſſionem, vt ſcilicèt adhibi to remedio, dignè accederet poſtea ad confeſſionem, ita Metina Cordatè loqui tur loco citato.

¶ Dicitur ſexto ſi quis inter ſe ſignan dum 4. & conſtrigens alium ad ſecreti cuſtodiam reuelauit ſe eſſe hæreticum, ſcilicet Luteranum, denuntiādus ſtatim ſecundum Metinam, quia illa non fuit confeſſio, quia non cum pœnitentia fa cta confeſſori neque via ad illam, nec cū propoſito confitendi.

¶ Dicitur vltimò in aliis caſibus ſem per ſeruādum eſt ſecretū, niſi caſu quo iuridicè fuerit rogatus, ſecundum Meti nam loco citato cum obligatione reſti tuendi damna caſu, quo obnoxius ad re ſpondendum cum ſit non reſpondet. At verò ſubditus prælato tractanti de bono ſuo, & quærenti de peccato ſuo ſecretò non ad punitionem ſed ad emendam te netur reſpondere ſecundum Sotū quan do ſcit prælatum poſſe ſibi illud crimen probare cum vno teſte ſimul cum denū tiatore. Imò cum ſpe emendæ talis præ latus poteſt paternæ denuntiatum à fi de digno rebellem punire coram patri bus ſecreto pœna arbitraria, & leui de terrere. Imò etiam ſecreto excommu nicare poteſt poſtquam probatum fuerit ei crimen cum denuntiatore, & alio te ſte, ſed non poteſt illum traducere ad fo rum exterius ſecundum Ybañez & Me tinam, quia licèt oppoſita ſit communis ſed tamen eſt rigoroſa, & parum confor mis, Euangelio etiam ſi ſit ſpes mendæ, quia correctio publica tunc ſcandalizat neque per ſe ordinatur ad emēdam pec cati ſecreti, de quo hic agitur.

CAP. XI.

In quibus caſibus ſub obligatione reſtitutionis teneatur, quis reſpondere iudici, & de quibuſdam caſibus huic materiæ annexis.

DEinde quæritur (quia ſermones in vniuerſali minus proſunt) caſus hic particularis, cuius meminit Corduba, qui quodammodo ad iſtam materiam reſtitutionis reductiuè pertinet, quemadmodum, & caſus vbi quis obligatus denuntiare, ſi non denuntiet, obnoxius ſit ad reſtituenda damna ſubſequuta, vt ſæpè diximus, ſcilicet ¶ Vtrum ſubditi iuramento conſtricti à domino ad deponendum quis venatus fuerit, quis piſcatus, quis ligna ſecuerit in locis vetitis, ſi inficiati fuerint negauerintque ſe quicquam ſcire, cum reſciant damna illata reſtituere teneantur?

¶ Et quia hic non tam aptus eſt locus ad materiam inquiſitionis, denuntiationis, vel accuſationis proſequendam. Compendioſè dicamus primò præſupponentes regulam generalem, per quam cum appendicibus dictis, quæſtioni prædictæ ſatiſfactum erit abundè.

¶ Regula generalis præſupponéda eſt, quæ ſæpius eſt inculcata ſcilicet, quod in caſu quo quis tenetur parendo reſpódere iudici: a ſi mendacio vel aliter celet veritatem, tenetur ex iuſtitia reſtituere ſubſequuta damna.

a Iudex poteſt ex officio punire teſtes deponentes falſum, vel vacillantes, Bal. & Doc. in l. nullũ. C. de teſtib.

¶ Appendix doctrina eſt, quod regulariter tenetur conſcius delicti reſpondere iudici ſecundum ordinem iuris interroganti, quando ſine notabili ſuo detrimento teſtificari aut denuntiare poteſt. Reſtat ergo vltimò pro completa reſpóſione quæſtionis quærere, quando iudices eccleſiaſtici per cenſuras, vel iudices ſeculares per aſſumpta iuramenta de veritate dicenda poterunt iuſtè prædicta inquirere. Dico ſi vel ad inſtantiam alicuius particularis damnificati, vel procuratoris reipublicæ in prædictis paſſæ damnum iacturæ grauis, vel ex euidétia delicti: quia apparet magna ſtrages commiſſa proceſſerit iudex, iuſtè procedit tunc ad inquiſitionem generalem; ſicut etiam quando publica percrebuit fama aut clamoſa inſinuatio, quod in regione, congregatione, vel populo inſultus fiant à latronibus, vel peccatum nefandũ perpetretur, vel ſimilia, generalis inquiſitio fieri poteſt, ſed tamen quatenus per inquiſitionem hanc generalem, iudex procedit, non poteſt ſpecialiter ſciſcitari, an Petrus fecerit hoc, quia graui illum afficeret iniuria, ſed tantum in genere percunctando quis fecerit, authorem criminis indagare poterit, niſi aliqua ſpecialis perſona, ſpeciali infamia fuerit notata, quia tunc de illa perſona, ſcilicet an Petrus tali laborans infamia fecerit hoc, nominatim inquirere iudex valet.

¶ An verò ſicut planum eſt infamiam ſpecialem, qua quis ſpecialiter eſt prænotatus valere ad ſpecialiter, & nominatim inquirendum de illo: ſic etiam valeant inditia ſpecialia ſpecialiter aliquẽ indicantia authorem criminis eſſe, & ſufficiant ad inquirendum contra talem in particulari controuertitur inter Sotum, & Nauarrum. Nam Sotus b tenet ſufficere. Nauarrus c autem tenet oppoſitum negãs ad id, manifeſta indicia ſufficere. At tandem Sotus d & Syluester e cũ Nauar. conuenientes aſtruunt ad ſpecialiter procedendum contra Petrum non ſufficere Inditia manifeſta ipſum prodẽtia, ſed tantum huiuſmodi inditia, via accuſationis pro ſemiplena probatione valere, vt poſſit iudex hac via tam reum ſic inditiatum, quam etiam teſtes delicti non ignaros, cogere ad fatendum veritatem in tali caſu. Ad huiuſmodi re facit caput qualiter, & quando ſecundo de accuſationibus.

b Sot. de detegendo ſecreto 2. mẽ. q. 4. cõcl. 7. dub. 1. & f. 51 & 5.
c Nauar. ſũ. c. 8. nu. 38. & in ca 25. nu. 15. & in c. 17. n. 115.
d Sotus. de iuſt. & iure. libr. 5. q. 6. artic. 2.
e Sylu. titu. de iudic. & tit. Inquiſitio. 1. q. 8. & q. 4.

¶ At verò credo quando inditia ſunt non leuia, ſed grauia ingerentia grauem præſumptionem, vel ſunt grauiſſima quaſi ſufficientia ad condemnationem, ſuntque per maiorem partem viciniæ ſparſa, tunc ſufficere, ad inquirendum in ſpeciali contra ſic grauiter, & publicè indiciatum. Nec hoc vt reor inficiaretur Nauarrus, qui ait ad inquirendum ſic ſpecialiter ſufficere famã, vel aliquid

æquiualens

ęquiualens famæ. At prædicta indicia ſic qualificata, videntur ęquipollere infamiæ. Tunc etiam talia indicia grauia ſparſa per maiorem partem reipublicæ, ſcandalum publicum iogenerant in populo, vel vicinia, quod videtur non ſorè tolerandum. Nam nouo populus agitatur ſcandalo cum ſcandalum ingenitum publicè vident per iudices diſſimulari, quare Iulius Clarus, f, ait, quod quando reus eſt certus, inquiritur ſpecialiter, & aſſumuntur inditia ſpecialiter contra eum, & credo per certum, intelligit Iulius Clarus reum grauiter, valdè & publicè inditiatum.

f Clar. in prac. cri. q. 20. de indi tijs.

¶Sed iam tādem ad in initio relatam quæſtionem reſpondendo concludimus, quod extra prænumeratos caſus, ſi iudices, vel domini, in prædictis inquirendo procedant extra formam prædictam, & malè procedunt, & à graui culpa non excuſantur ſecundum Syluestrum, g & Nauar. h, & ſecundum doctores c. qualiter & quando.

g Sylue. vbi ſup. & titu. iuramētū. 2 q. 9.

h Nau. vbi ſup. c. 35. n. 26. & 27. & 36. & 37 & c 18. nu. 38. 39. 40. 57. & ca. 12. n. 20. & 21.

¶An autem ad interrogata iudicis teneatur reus, vel teſtis reſpondere dum inquiritur pro reſtauratione damnorum illatorum, iam diximus teneri exceptis in illis 7. aut octo caſibus ſupra relatis.

¶Perpendendum eſt vltimo quando aliqui in ſpeciali ſunt denuntiati per cuſtodem ſiluæ, vel venationis, vel piſcationis, quod deprehēderit eos in harum rerum furto, iuramento iudicis, ſi aſtringantur ad fatendum veritatem, tenentur de plano iurare, atque veritatem teſtificari, quia ſi cuſtos iurauit ita eſſe, ſufficit ad ſententiam condemnationis in pecunia contra eos ferēdam, ſicut ſancitum eſt in legibus fori regalis Hiſpa. ſic cuſtos præfectus in vineis, & decerpentes fructus apprehendere poteſt, hoc eſt, deferre ad iudicem, ſuoq; iuramento defertur, ſideſq; adhibetur, ſic glo. Montalui ibidem latius adhoc facit l. 1. §. ſanè. ff. de offic. præfecti vrb. & Barto in l. diuus. 2 ff de cuſt. reo. & Bal ſuper infortiatum de rebus eorum qui ſub tutela, vel cura. in l. magis puto. § illud, cætera pertinentia ad materiam inquiſitionis ſuo loco ſunt expedienda. Hæc vero pro reſpondendo ad furta, vel damna, dicta ſufficiant.

i Reg. for. Hiſp. lib. 4. tit 4. l 7.

K Hæc refert Bar in hanc legē. Denunciationibus nō eſt credēdū quod cōdēnationē ſed ex his pōt procedi ad ỉquiſitionē

¶Sed tamen quæſtio de qua ſe noue inquiſitum fuiſſe ait Nauarrus, l non eſt prætermiſſu digna, an vxor filius, & cognatus alicuius delinquentis abſcondentis aliqua eius bona in aliquo monaſterio, vel alio loco, ne à iudicibus ſequeſtreneur teneantur ipſi, vel alij eius rei conſcij illa reuelare propter ſententiam excommunicationis, aut iuramentum quibus iubentur ea pandere? Reſpondetur ergo ſententiamq; amplexantes Nauar. dicimus primo, quod ſi omnia abſcondita pertineant ad compenſandum dotis debitum, vel aliud alias contractum debitum, non tenentur planè tunc prædicta à ſe abſconſa bona prodere, ſin autem ad prędictam recompenſationem debitorum neceſſaria non ſint, celanda non ſunt, ſed patefacienda ad madatum iudicis. Oportet autem cauere hic inquit Nauarrus: ne iterum peti poſſit debitum id, ad quod abſcondita ſufficiunt. Inſtar illius qui accepit aliquid de bonis creditoris, in ſui debiti compenſationem.

Quæſt. 5. l Nauar ſū. La c. 17. n. 114 & 115.

¶Illa quoque quæſtio nō hūc locū abhorret cuius meminit Corduba. m An vxor., quia iam legitimè per iudicem fuit integrata in dote à marito prodigo, vel vergenti in inopiam ſibi reddita, ſi in oneribus matrimonij poſtea ipſa eam inſumpſit, poſſit rurſum eam repetere, aut an de bonis mariti ſecreto pro dote ſic inſumpte, poſſit ſibi recompenſare, non obſtante, quod per cenſuras iuſſa ſit talia bona mariti defuncti propalare?

m Cordu. in tract. de caſib. cōſc. q. 128.

¶Reſpondeo primo eſſe dicendum, quod vxor timens lites de bonis mariti poteſt ſibi ſecreto recompenſare vſque ad quantitatem ſuæ dotis, & arrarum bonorumque paraphernalium, ſi ſibi ſuppetebant, & non vltra, quia debitum hoc ſuum maiori priuilegio pollet, quam omnium aliorum creditorum mariti non habentium hypothecas ſpeciales, & expreſſas ſuper bona viri anteriores ad dotem, ac per conſequens ſolum aſtricta manet ad reſiduum, quod retinet de bonis mariti, vltra prædictorum ęquam recompenſationem, neque tenetur reſpondere literis excommunicationis aut iuramentis, quibus cogitur detegere abſcondita bona.

¶Prædicta autem hæc omnia, & ſequentia intelliguntur vera, niſi vxor ſe ſeu inxerit ad perſoluenda mariti debita vel fideiuſſit pro eis, ita Nauar. n,

n Sum. 6. 17. nu. 134. & 135. in addit. ¶Secundò dicimus, ſi mulier hæc ſuperſtite marito manumiſſa fuit in ſua bona dotalia, eique talia bona ſunt reſtituta iuridice, eorumq; iã adepta fuit poſſeſſionem, etiam ſi poſtea in oneribus matrimonij ea rurſus inſumpſerit omnia, vel illorum quotam, repetendi iam ea iure caret, neque ſibi recompenſandi ius iam ineſt pro eis de bonis mariti, increditorum mariti præiudicium. Quia tunc cenſetur ea bona impendiſſe pro marito, veluti mutuando ea marito, quare cum creditores ſint anteriores, illis prius eſt perſoluendum de bonis mariti.

Quæſtio. 5. ¶Sed quid vtrum ſatisfactione iã præſtita his creditoribus, qui potiores ſunt tempore, poſſit ipſa de reſiduis facultatibus viri hæc pro oneribus matrimonij à ſe inſumpta bona dotalia in quibus iã fuerat integrata, recuperare? Reſpondetur poterit planè tuta conſcientia. Nam & vir eius ſalua dote eam tenebatur, alere. Sicq; in hoc caſu ab hæredibus mariti poterit repetere, quæ ſibi deſunt pro implemento ſuæ dotis.

¶Imò addo ſecundum Cordub. licèt vxor in domum ſuæ habitationis ſit reſtituta talisque domus fuit illi tradita etiam ſi propter incuriam non ſe opponendi executioni, ſibi per creditores mariti in iudicio fuit ſublata Adhuc ſi, ſibi de dote ſua non eſt factum ſatis, de facultatibus mariti, poterit rehabere, quæ ſibi pro integritate dotis deſunt, ſi re vera in dote ſua non fuit totaliter reintegrata etiam ſi ex eius negligentia id ſibi euenerit.

¶Igitur ad quæſt tandem facientes ſatis concludimus, ꝙ ſi mulier iam ſibi recompenſauerit de facultatibus viri à ſe abſconditis pro ſua dote, & arris boniſque paraphernalibus, tunc non poteſt ſe tutari manumiſſione cauſa dotis qua manumiſſa fuerat in prædictam domum, quia id non abeſt à culpa mortali, cum id in fraudem detrimentumq; creditorum mariti cedat, quia ratione illius manumiſſionis prius ſa ctæ pro dote in ç... ratione que oppoſitionis, debita ſua illis inſoluta manerent, quare prædicta mulier ad debita hæc creditorum mariti perſoluenda, obnoxia maneret ad omneſq; impẽſas, & dãna illis reſarcienda.

¶Qualis autem reſtitutionis hic modus ſit adhibendus claret, quia in hoc caſu ſi huiuſmodi creditores inueniri poſſint illis, vel ſuis hæredibus reſtituẽdum erit qui ſi inueniri nequeant, ſi alij creditores ſuperſint, inter ſuperſtites, priuilegiati magis, & potiores tempore, erũt priores in ſolutione ſibi facienda, vel illis iam vita functus, ſuis hæredibus erit reſtituendum, quòd ſi tam ipſi quam eorum hæredes incogniti ſint prorſus, inter poſteriores creditores ſolutio diſpertienda erit indigentioribus ſubueniendo, ita Met. o & Nauar. p & ad hanc reſtitutionem per cenſuras compelli poteſt, quia extra illas ad illam tenebatur. o Met. d re ſtit q. 2. p c. 17 n. 47 & vſq; 51.

¶Sed quid ſi vxor aliqua ſuo ſuaſu in cauſa ſtetit principali, quòd eius vir prodigus, diffuſuſq; fuerit in donando filijs vltra id, quòd lege permittitur, vel pro filiorum luxu vel facto fauendo in creditorum viri diſpendium. Dicitur planè quòd hæc quæſtio non tam difficilis eſt, quam ab aliquibus confeſſoribus parum perpẽſa. Tenetur ergo mulier in hoc caſu damnum, cui præſtitit cauſam ſuo inductu, creditoribus mariti reparare. Secus ſi de bonis dotalibus, vel paraphernalibus ſibi iam reſtitutis à marito, & traditis, donationes non inofficioſas inter filios vel alios donauit. Quæſt. 6.

¶Tandem dubitari poterit vtrũ vxor à marito iuſſu dare centum creditoribus viri ſui: ſi ipſa expenderit illa centum ad onera matrimonij ſupportanda, quando aliundè non poterat familię indigentiæ ſubuenire: teneatur illa reſtituere de ſuis? Reſpondetur proculdubio tenetur quando non ſuperſunt facultates mariti vnde reſtituat, quia cauſam potiſſimam præſtitit, quominus creditores illa centum non recuperauerint. Et quamuis pro graui indigentia familiæ, creditoribus tunc non indigentibus, potuit ſolutionem illorum prolatare: ſed tandem ad eorum reſtitutionem deum ſta manet, ſi aliundè facultas non ſit ad ſoluendum.

¶Porrò ne ea dubia, quæ ſibi conſequeutia Quæſt. 7.

quentia ſunt, & aliquantiſper affinia diſgregemus oportet hic ea cõtinuemus: quare ſuccedit dubium prædictis nõ omnino ab ſimile, de recompenſatione ſecreta. Caſus eſt. Maria vxoris Ioannis in dotem attolit duo millia aureorum, & ſupellectilia domus, ſed ſupellectilia hæc ſub fide viri tradita ſunt Ioãni inappretiata, cumq; Ioannes prædictæ Mariæ coniugi ſuæ tercentum aureos nomine tituloq; arrarum fuerit pactus dare tandem in extremis conſtitutus, teſtamẽto confecto, neque dipondium Mariæ ſuæ coniugi, pro tot obſequiis ſibi præſtitis, neque pro ſtipulatione arrarum, neque pro conſumptione ſupellectilium delegauit, quæritur an Maria de facultatibus viri ſecreto pro his poſſit ſibi recõpẽſare, quæſtio eſt, quæ quotidiana põt eſſe.

¶Reſpondetur tamen per tria aſſerta primò, q; prædicta Maria de obſequijs exhibitis marito in vita nihil curet, quia pro his ex debito iuſtitiæ nihil poteſt ſibi reportare, quia ratione matrimonij ad dicta obſequia tenebatur, quare hoc nomine, de bonis viri defuncti nihil poteſt ſibi recompenſare.

¶Dicitur ſecundo loquendo de ſupellectilibus, quod ſi tempore quo maritus penes ſe ea recepit, de eis neque inuentarium fuit editum, neque prætaxatio facta, clareſcit ſanè in partem dotis, cum duobus mille aureis ea ſupellectilia non intraſſe, neque in dotem traditam marito, fuiſſe computata. Quare etiam, ſi in communi obſequio vſuque amborum fuerint omnino detrita, aut deteriorata in toto, vel in parte, cum in partem dotis, non ſint ad numerata non ſunt ſibi lege iuſtitiæ reſtituenda. Quare neque pro his Maria de facultatibus viri defuncti poteſt ſibi ſecreto quidquam recompenſare, quia in culpam furti incideret.

¶Dico tertiò, ſi loquamur de arris ſibi promiſſis, de quibus maior premit difficultas, diſtinguendum eſſe videtur. Nam ſi arræ de quibus ſponſio eſt facta decimam partem dotis à ſe allatæ, iuxta leges Hiſpaniæ non exceſſiſſent, & ſcriptura ſuper eis edita, vel ſufficienti teſtimonio teſtium talis ſponſio arrarum probari potuiſſet, tunc debito iuſtitiæ legalis, tales arræ ſibi eſſent debitæ, ſed neque tunc in hoc caſu poterit de bonis mariti ſecreto ſibi recompenſare, cum via iuſtitiæ poſſit illud repetere, & recuperare.

¶In caſu autem prout præfertur, cum ſponſio talium arrarum nulla fuerit, quia cum leges Hiſpanicæ ſtatuerint ſponſionem arrarum decimam quotam dotis allatæ valoris non excedere, & ſponſio hæc 300. aureorum titulo arrarum, decimam partem duorum millium aureorum à Maria in dotem datorum, excellat, ſequitur quod neque pro hac arrarum ſponſione, poſſit ſibi licitè Maria ſecreto, de ſubſtantia viri defuncti recompenſare.

¶Si autem pro ſponſione talium arrarum, neque inſtrumentum aliquod, neque teſtes teſtificantur, argumentum nonnullum eſt talem promiſſionem arrarum, gratitudinis potius quam debiti legalis habuiſſe obligationem ſicut pro more fit in nuptijs interdum, & ſæpe. Quod ſi ita ſit, vel illæ arræ non ſunt debitæ, vel non liquet deberi: quare cum recompenſatio de liquido debito ſemper fieri debeat, infertur planè, tunc Mariam pro his arris non poſſe de rebus mariti, quicquam occultè ſibi vendicare, p,

¶Præterea Corduba, q, hunc caſum in dubium vertit in caſu quo gener cum ſocero conuenit de ſignandis duobus arbitratoribus, ſuper ſupellectilibus prætaxandis dotis, ſe aſtringendo ad arbitrio arbitrorum obtemperandum, tamen in hac conuentione, eius fuit animi, quod ſi iniuria ſibi fieret in appretiatione, vt ſibi ſecreto recompenſaret viſumque ſibi eſt poſtea ex tali prætaxatione euaſiſſe ſe defraudatum, atque hoc iudicio perſuaſus ſibi ſecreto vſque ad æqualitatem dotis ſibi promiſſæ, ſibi recompenſauit. Quæritur an gener hic peccauerit, & an ad reſtituendam hanc recompenſationem obnoxius manſerit? Quæ quæſtio circa duo puncta difficultatis verſatur, primo an peccauit. Ad quod reſpondendo dicimus, quod ſi ſine intentione ſtandi arbitrio arbitratorum pactus eſt arbitrio eorum ſe ſtaturum, peccauit quidem grauiter, imo mortaliter cum in re graui per il-

p Hãc ſententiam ratam habẽt Meti de reſtit. q. 11. & Nauarr. ſū. c. 17. num. 112. vſque 116.

q Cordu. q. 130. de cafib. conſc. quodlibet. quæſtiones de hac materia Iſtrait Quæſt. 7.

lam ſictionem paratus fuerit decipere proximum ſecundum Sotum, r, & Nauar. ſ, & Sylueſt.q.4. ita communis eſt opinio doctorum.

r Sot.de iu. & iu. lib. 8. q.2.ar.1.ad 3tim.

ſ Sũ. ca.18. n.34.& 9.

¶Sed de reſtitutionis puncto ſi quæratur dicimus ſecundo etiam ſi cum animo parendi ſententiæ arbitratorum gener fuerit ſocero ſtipulatus, tenetur ſocero reſtituere ſic ſecreto in recompenſationem à ſe ſublatum, quãdo pretium appretiari,non fuit notabiliter, manifeſteq; iniuſtum.

¶Tertiò dico eſto, ꝙ peccauit, quia defuit ei animus cuſtodiendi pactum, ſed an in recompenſam ſic acceptum reſtituere teneatur, de hoc non ſatis conuenit inter doctóres,pro eo quod aliqui dicunt, quòd ratione ſimplicis promiſſionis quando defuit adimplẽdi animus, talis fictio ſicut obligationem implendi non infert,ita neque reſtituendi. At dico, quòd in contractibus do, vt des, facio,vt facias, quia fraus patrocinari alicui non debet, & quia ſolida ſunt facienda pacta do,vt des, facio., vt facias, illa fictio vbi hic animus implendi deeſt, ſicut ab obligatione implendi non liberat ita neque à reſtitutione,cuius ſententiæ eſt Syluester,Nauarrus,vbi ſupra ſecundum Diuum Thomam, t, quare ſecundum ſententiam Soti huic opinioni adhærentis prædictus gener erit obnoxius.

t D.Tho.2.2.q 110.

¶At Scotus & Metina Complutenſis talem generum à reſtitutione excuſant ſuper accepto pro recompenſa iuſti pretij, in quo ſupellectilia appretianda eſſent. Quia ſtipulatio (inquiunt) facta hac mente fuit, facta ſicq; eſt interpretanda,vt ei ſtare eatenus tenetur: quatenus iuſtum pretium creditum eſt forè taxandum,& non aliter. Licèt gener ſuã mentem cauſa vitandi offenſiones, non explicauerit.

¶Sed quid tandem concludendum videtur ex ſententijs tam varijs? Dicimus concludentes quod de facto loquendo, quia non ſatis conſtat an appretiationis pretium fuerit iniuſtum, licet genero viſum fuerit iniuſtum, quia citra difficultatem deceptio ex affectu proprio ſolet contingere in proprijs cauſis, videtur dicendum iuxta ſententiam Metinæ, & Cordubæ, quòd talis recõmpenſa ſecreto facta reſtituenda eſt ſocero, vel ſaltem medietas, vel pars in recompenſam ſublati, ſi genero non conſtiterit certo in tota quota accepta in recompenſationem ſe fuiſſe defraudatum.

CAP. XII.

Vbi agitur adhuc de multis caſibus particularibus in quibus reſpondendum eſt, vel nõ ad cenſuras.

PRæterea tam patens eſt, hæc ſuitorum,& damnorum materia,vt cum multa dixerimus: multa furta rurſus nobis ſuperſint diſputanda, & dicenda de materia etiam reſtitutionis ei annexa.

¶Ideò vltra dicta hæc quæſtio ſpecialis ſit obuia,mulier carens dote, boniſque alijs paraphernalibus, an ſi bona lucratiua durante matrimonio parta propter delictum mariti veniant ſequeſtrãda,poſſit ex his ſuam dimidiam partem ſibi poſt mortem mariti contingentem occultare taliter, vt neque cenſuris neque iuramento poſſit conſtringi ad eam propalandam,& videtur quod non, quia ſuæ medietatis ex his,non eſt particeps, niſi poſt mariti obitum. Quæſt. 1.

¶Igitur hanc quæſtionem per hæc dicta duximus reſoluendam, dicimus primo ſi cauſa parrati delicti à viro, hæc bona veniunt ſequeſtranda, mulier de bonis his communiter acquiſitis lucratiuis vſque ad ſuam medietatem, ſibi poſt mariti obitum debitam, poteſt ſibi occultare. Hoc dictum ſtabili videtur ex lege Hiſpanica in recopilatione noua legum libro quinto titulo decimo, lege decima, vbi decernitur neutrum coniugum, propter vnius eorum tãtum delictum partem ſuam ex bonis multiplicatis ſibi cõtingentem, etiam in caſu hæreſis, vel criminis, vbi imponitur pęna ipſo iure vſq; ad executionem ſentẽtię non admittere, neq; inſontẽ, culpęq; expertem

expertem mulcta ſuæ medietatis prædictorum bonorum mulctari. Igitur ſi ſecundum legem, innocenti coniugi ſua pars media illibata ſeruatur, caſu quo metuit à ſe fore auferendam à miniſtris iuſtitiæ, aut vix, aut nunquam niſi magnis ſumptibus à ſe fore recuperandam, poteſt eam ſibi celare licitè.

¶ Secundò dicitur quando maritus ipſe occultat bona ſua, quia timet ea fore ſequeſtranda propter à ſe perpetratum delictum, mulier eius occultationis conſcia non tenetur, neque ad mandatum iudicis excommunicantis, vel exigentis ſuper hoc iuramētum, ea reuelare, quia ſecūdum Nauarrum mulier perſona eſt priuilegiata, in hoc quòd contra maritū cogi nequeat teſtificari Nauarr. a,

a Nauar. in ſum. ca. 25. num. 51.

¶ Tertiò dicimus, licèt quando bona mariti veniunt diſtrahenda ad ſoluenda debita mariti alijs minus priuilegiatis creditoribus, tunc vxor ſuam poſſit excipere repetereque dotem, tamen ſi bona durante matrimonio parta atq; multiplicata, veniant diſtrahenda per miniſtros iuſtitiæ vel aliter ad ſoluenda debita durante matrimonio à ſuo viro cōtracta: non poteſt ipſa ſibi ſecreto ſuam medietatem reſeruare, quia debita à marito durante matrimonio contracta, de cumulo talium bonorum communium ſunt perſoluenda, quia vt dicitur libro tertio, fori, b, mulier ex ſua medietate bonorum lucratiuorum communem, tenetur ad ſoluendam medietatem debitorum durante matrimonio contractorū.

b li. 3. fori. Hiſpa. l. 14. titu. 20.

¶ Secus eſt fortè, ſi illa bona eſſent diſtrahenda ad perſoluenda debita à ſolo marito ante matrimonium contracta, quia in hoc caſu eadem lege ſancitur, quod ſi debita ſint contracta ante matrimonium vnuſquiſque coniugum ſoluat ſua. Quare ſi in hoc caſu vxor formidaret amiſſuram ſe ſuam dimidiam partē, videtur tuta conſcientia poſſit eam occultare, ne in debitis viri ſui matrimonium contractis perſoluēdis inſumatur.

¶ Quartò dicimus quando ſequeſtrāda veniunt bona mobilia propter delictum mariti, tunc poteſt vxor occultare ex bonis mobilibus, omnia illa, quę ſunt ſibi neceſſaria ad vſum domus ſine quibus nequit vitam tranſigere, puta lectulum, menſam, & reliqua ſupellectilia, per quam neceſſaria ad degendam vitam, quia ſecundum leges regni, vt meminit Hugo de Celſo. c, In his mobilibus, quæ prorſus ſunt neceſſaria ad ſeruitium domus, prohibetur fieri executio. Ergo mulier dum veretur per iudicem auſterum, & rigidum his neceſſarijs, pro quotidianis vſibus ſe forè exuendam contra legem, nihil mali facit ſi iſta occultando à tyrannico iudice, ſibi reſeruet.

c Hugo de Celſo i ſuo repertorio legum, verbo, ſequeſtrū, & verbo, executio.

¶ Quare in his caſibus omnibus in quibus prædictas occultationes à culpa excuſamus mortali, ita etiam occultatores à cenſura, pronuntiamus immunes, quæ contra occultantes, vel non reuelantes profertur, quia non profertur niſi contra illicitè, & mortaliter talia celantes.

¶ Porrò non parum ſcitu digna eſt, & quæſtio, hæc vtpotè quotidiana, an teneatur, quis cum detrimento victus, & veſtitus perſoluere debitum, ad quod perſoluendum, vel reſtituendum cenſura cogitur, quæſtio eſt cuius quaſi per parentheſim meminit Sotus, d, teneri excommunicatum pro ſatisfaciendo, cum detrimento victus, & veſtitus ſatisfacere, neque enim (inquit) licèt ære alieno maxunè per iniuriam ſublato, honorem, & extimationem proprij ſtatus ſeruare, ſed quia ſecundum ſententiam Diui Thomæ, & receptiſſimam ab omnibus nuſquam ſententia excommunicationis maioris poteſt ferri niſi pro damno temporali pertingi ad culpam mortalem, quando pro reparatione damni fertur, ideo in omnibus caſibus in quibus ſecundum regulas reſtitutionis ſuprapoſitas, & à grauioribus doctoribus communiter approbatas, excuſatur quis à culpa mortali non ſtatim reſtituendo, liber euadet, etiam à cenſura excommunicationis, contra non reſtituentes lata: quare in hac materia ad prædictas regulas bone lector recurrito.

d Sot in 4. ſentē 2. to. diſt. 22. q. 1. ar. 1. 2. caſu.

¶ Secundò addit, Sotus, quod ſi quis deprædatus eſt aliena atque ideo excommunicatur niſi ſoluerit, & tempore quo excommunicatur iam non eſt ſoluendo, quia in inopiam redactus eſt, tali cenſura non irritetur, Quia ne-

mo obligatur ad impoſſibile quanquam hic cauenda eſt fraus. ſi enim non poteſt in totum, tenetur tamen in partem, quã poteſt.

¶ Adijcit tertiò Sot. ꝙ qui tẽpore excommunicationis caret vnde ſoluat, poſtea tenetur dum habuerit ad ſoluẽdum ſub ſententia eiuſdẽ excõmunicationis, quæ ſemper durat. ¶ Et vice verſa ſi qñ excommunicatio fertur eſt ſoluẽdo, tũc ſi non ſoluat eam incurrit. Quare licèt poſtea in egeſtatem incidat, ſemper ſic manet in foro eccleſię excommunicatus quamuis quo ad Deum per cõtritionem poſſit eſſe in gratia.

Quæſt. 3.

¶ Præterea germana, & prædictis hic occurrit quæſtio, an ſi epiſcopus præcipiat, vt qui habet librum Petri infra ſex dies reſtituat, & poſt ſex dies fulminat ſententiam, ſi Ioannes habẽs librum huiuſmodi, & ignorans monitionem, quia abſens erat, venit poſt illos ſex dies, & intelligit latam fuiſſe excommunicationem, etiam quod non reſtituat: an incurrit excommunicationem? Reſp. ꝙ videtur, ꝙ non incurrat eam, quia ſententia vltra terminum ſtatuentis nullum habet vigorem, ita Armilla, e, & licèt videatur fundamento iuridico eam probare pro eo, ꝙ ſententia extra terminum ſtatuentis nullum habet vigorem, ſed tamen credo hanc ſententiam Armillæ forè limitandam, ad caſum quo ſolum excommunicans ſic voluit, talem ſententiam tantum in contumaces prætertos intra ſex dies iam lapſos fulminare, ſecus ſi etiam in contumaces futuros à notitia cenſuræ ſi intra ſex dies librum nõ reſtituerunt.

e Armilla, verbo, Excommunicatio. §. 34.

¶ Alias Nauarrus f prædiffinit, quod ſi quis edictis generalibus intra certum terminum iuſſus denuntiare, rebellis, cõtumaxq́; fuerit non denuntiando, licèt iam deliquerit ex contumacia, adhuc ſub peccato intra reſiduum anni ad denuntiandum manet aſtrictus. Sicut etiã qui ſemel eſt citatus, vel ad comparendum obligatus prædiffinita die, tenetur etiam poſt illius diei lapſum, cum primum potuerit comparere, ſicut prætẽripto die interpellatur ad ſoluendum debitum, ſi tunc nequiuit ſoluere, ſimul ac ſibi facultas ſuberit, ſoluturus eſt neceſſariò. Ergo pari ratione in caſu Armillę. Concordat Sotus loco citato qui arbitratur, quòd qui tempore excommunicationis non habet vnde ſoluat, teneri dum habet ſoluere, ſub ſententia eiuſdẽ excommunicationis, quæ ſemper durat.

f In additionib. ſup. ca. 15. n. 35.

Quæſt. 4.

¶ Sed quid ſi epiſcopus ſub pęna excõmunicationis mandet Petro vt det ei librum ſuum, vel domum, dicitur, quod dare non tenetur: ſed inquit Syl. in hoc caſu ſententia tenet, quia à ſuperiore debet petere abſolutionem, & participans illi, incidit in minorem, g ſed ego dico in dubio an epiſcopus habet ius petendi ità eſt, quod ſi dando non obtemperet, excommunicatio ſaltem non erit inualida exterius, vt ait Syluester, quia in dubio ſententia paſtoris iuſta, vel iniuſta timenda eſt. At ſi conſtat omnibus tale præceptum epiſcopi eſſe iniuſtum, quia palàm eſt omnibus alienum petere, & iniuſtè velle vſurpare, non eſt timenda: neque in foro exteriori, ſicut non valet, ſecundum Syluestrum, & Sotum ſi ferret excommunicationem pro debito, quod conſtat omnibus iam eſſe ſolutum.

g Vide de hoc dubio Sylu. verb. Correctio. § 9. & denunciatio. §. 4. & ſup. eumen.

Quæſt. 5.

¶ Adhuc & inquirere pergimus an pater, cum literas excommunicationis impetrat ſuper furtis domeſticis, cẽſendus ſit vxorem, & filios talibus cenſuris velle ligari. Reſpondet Sotus de iuſti. & iur. durum eſſe eos pro minimis, tali mucrone velle feriri. quare vt ex illius ſententia colligitur non eſt cenſendus paterfamilias velle excommunicari propter furtum, vxorem, aut filios, niſi explicuerit, quantitas furti adeò magna ſit, quod ſit præſumẽdum hoc eum velle. Vnde Corduba, h docet filium familias non teneri ad reſtitutionem eorum, quæ clãdulum accepit à patre ſuo decenti ornatu, quia pater decenter tenetur, & inducere, & alere filium, Vnde ſi pater cernit filium incedere cultu ornatuq́; decenti, quem pater non ſuppeditauit, præſumitur acceptum habere, & ſibi eſſe gratum, quare tunc filius hic pro ſic acceptis ad decentem cultum, non inuoluetur excommunicatione impetrata à patre

h Vide I addit. ad trac. de caſib cõſcient. 176.

Quæſt. 6.

¶ Sed quid ſi cum filius ſufficienter eſſet prouiſus à patre de victu, & veſtitu cum eſſet ſub poteſtate paterna, ex bonis ſuo lucro, & induſtria partis, vltra neceſſa-

neceſſarium pompoſè ſe ornauerit, cultioribus indumentis ? Reſpondetur ſanè, quia bona ſic à filio ſuo labore aut induſtria parta aduentitia ſunt, quorum perindè adminiſtratio ſecundum ius ciuile,& vſus ad patrem attinet:ideò quia non conſtat an talis diſtractio bonorum pro tam ſplendido ornatu grata fuerit patri,conſultius eſſe cenſet Corduba, & melius impetrare remiſſionem à patre. Et ſic ſi ante terminum in cenſura præſignatum, remiſſio hæc indulta fuerit filio per patrem excommunicationis cē ſuram euitabit, quòd ſi iam eam filius creditur, aut dubitatur incurriſſe, pro eò quòd de intentione patris, cui iudex ei concedens literas,ſolitus eſt ſe conformare, nihil comperti habetur voluerit-ne,aut noluerit, in hoc caſu filium ligari,tunc impetrata condonatione à patre poterit abſolui, quia pars eſt ſatisfacta. Vnde etiam tunc & ſi haberet bona caſtrenſia,vel quaſi caſtrenſia, vnde poſſet patri compenſare,facta ſibi hac condonatione non teneretur compenſare.

CAP. XIII.

An furta minima ex vineis, vel à famulis facta ſint reſtituenda, vel cadant ſub cenſura ſi fulminetur.

AT nequid inabſolutum in hac materia prætermittamus,quę ritur, quod vſu euenire ſolet dubium, a ſi quis ex vinea aliena duos, aut quinque tantum racemos ſurripuerit, quod non eſt niſi veniale, & alij pariter alios duos, vel quinque, & ſic multi totam vindimiauerint vineam, neque tamen ſint criminis conſortes, quia non ſimul prædam fecerunt, ſi ſuper hac deuaſtatione vineæ, ſententia excommunicationis feratur, an non reparantes damnum illatum,ea irretiantur? Et apparet, quod non, quia cum ſententia non feratur niſi pro furto mortali, cum omnia illā vtpotè exigua, & commiſſa ab ignorātibus aliorum minima furta,fuerint furta venialia, non videntur ſufficientia ad tam grauem cenſuram incurrendam.

a Huius dubij meminit Sot. l 4. ſent.1.to.d. 22.q.1.a.1.

¶Sed ad quæſtionem dico primo cum Soto loco citato, quod talis caſus raro eſt contingibilis, ita vt cenſuram poſſet iuſtificare. Si tamen contingeret dicendum eſt, quòd quamuis accipere non fuerit mortale crimē:nihilominus, quia pro toto damno excommunicatio fuit iuſta, quicunque tenetur ſub peccato mortali,id quod abſtulit reſtituere, niſi tam parum ſit, vt pro nihilo reputetur. Concordat Corduba, b dicens tales tali excommunicatione ligari, niſi reſtituerint. Quamuis Nauarrus concedat huiuſmodi damnum non reſarcientes excommunicatione ligari, quia reparare tenentur damnum, inficiatur tamen ad hoc teneri eos ſub culpa mortali: ratione modicitatis materiæ, ſed ſicut ſupra latius probauimus opinio Soti, & Metinæ,cui accedit Corduba maiori veritate & probabilitate pollet.

b Corduba q.70.de caſib cōſciēt. in 1.pūcto.

¶Sed hic non inepeè ſe inſerit, & alia quæſtio. Vtrum famuli qui aliquot diebus vnius menſis furta modica faciunt, & poſt alium,vel duos menſes totidem, & poſt aliquot alios totidem : ita quod in fine trium, vel quatuor annorum cōant ſummam notabilem,teneātur eam reſtituere, & an ſi ſuper hoc promulgetur excommunicationis ſententia ea capiantur? ¶ Cui quæſtioni ex mente Nauarri, c per hæc aſſerta,facimus ſatis.

c Sum.lati. c.17.n.139.

¶Primò, quòd modus accipiendi aliquid occultè, dum aliàs acceptio placeret, d domino, ſi nota eſſet ei ſolum eſt venialis id quod ſæpè filij ob verecundiā parentum faciunt.Secus in religioſis, vt ex mente Victoriæ ſupra diximus, ratione voti quando prælati,& ſi multa concedant ſubditis,tamen priuata authoritate nolunt ab ipſis illa vſurpari.

d Idē aſſerunt Adri. l 4.de reſtit. & Caiet in ſum verbo, furtum.

¶Ex ſupradictis infertur ſecundo famulos accipientes à domino, panem,fructus, quibus veſcantur ſub ratihabitione,quod ſi ab illo peterent illis daret, ſi illic inueniretur, quamuis nollet, vt ſe inſcio caperent, non peccant niſi venialiter.Diximus ad veſcendum,quia ſi acciperent, vt ſolent, aliqui panem co-

ctum, vinum, aut triticum, aut alia ſimilia ad donandum notabiliter, neque mortale peccatum euaderent, neque noxam reſtitutionis effugerent, quia domini tenerentur ea reſtituere, quia non ſolum modus, ſed & factum inuito domino fit.

¶Tertiò afferimus, qui minuatim ſingulis diebus quadrantem, vel quatrinum, famuli capiunt, ſiue cum animo, vel ſine animo perueniendi ad magnam quantitatem, cum ad illam peruenerint, reſtituenda videtur illa.

¶Sed de his, & de peccato, quæ in his inuenitur plura dicta ſunt ſupra, quod intelligitur de illo famulo qui continuato tempore ſine magnis interuallis, notabilem quantitatem conflauit.

¶Quartò aſſerims reſpondentes ad præmiſſam quæſtionem famulus interpollatim per menſes, quolibet menſe aliquid modicum furtiuè inuadens, ſi ſic in fine trium, vel quatuor annorum, conflaſſet ſummam etiam duplo maiorem, quam ſit illa, quæ ſemel accepta, peccatum, & reſtituendi neceſſitatem induceret: non ideo ſecundum Nauarr. ſub pœna peccati mortalis teneretur ad reſtitutionem. Ac per conſequens credo eſſe de mente Nauarri in hoc caſu, ſi fulminaretur excommunicatio, illa eos nõ comprehendi. Nam neque heri adeò debent rigidi eſſe aut auſteri, vt cum hæc furta per interualla facta, exigua ſint, ac per conſequens imperceptibilia, ſolitaque fieri à famulis neque ſenſibilem inferentia iacturam, velint ſibi ſub mortali reſtitui, ſi non excedant ſummam in caſu nominatam.

Quæſt. 3.

¶Per modum appendicis quæſtionis quæritur an famulus qui licèt ipſe quidem non eſt furatus, tamen furto alterius famuli cernens tacet: ne quicquam reuelat hero, an per hanc diſſimulationem taciturnitatemque, taliter fiat particeps criminis alieni, quod ad reſtitutionem ſic accepti teneatur? Et videtur, quod ſic, quia famulus incumbit cuſtodia domus, iam de hoc ſupra.

¶Sed compendioſè, hanc quæſtionem enodat Nauarrus, e, dicens primò, quod ſi cura cuſtodiæ ſubſtantiæ domini ſibi concredita eſt, quia præfectus eſt tanquam maior in domo, id eſt, maior domo, qui præficitur ſuper cuſtodiam totius ſubſtantiæ domini, vel ſi præfectus eſt cameræ, cui incumbit cuſtodia cameræ, vel præfectus eſt ſtabulo equorum qui nuncupatur cauallerizo, ij omnes tenentur de furtis commiſſis contra dominum vnuſquiſque pro ſuo genere officij, tenenturque de leui culpa cum pro tali munere recipiant ſtipendium reſtituere, & præfectus maior domus de vniuerſaliter ſua incuria ablatis, tenetur, reliqui ſpeciales officiales familiæ pro ſibi ablatis, in ſua officina.

e Nauarr. I addi ae manuale ſup. c 27 num. 330. ſ. 5. g. x.

¶Secundò ait, quòd famulus cui cura cuſtodiæ rei commiſſa non eſt, licèt peccet non obſtãdo inuaſioni, & furto commiſſo cõtra herum ſi commodè ſine ſuo notabili detrimento obſtare, aut manifeſtare potuit, ad nullam tamen reſtitutionem pro hoc manet obnoxius, vbi addit Nauarrus, f, quod qui ex officio non tenetur nõ peccat, ſi abſque malitia per modeſtiam non ſe ingerendi negotijs alienis, vt euadat iurgia, obſtare omittit, ſecus ſi ex officio teneretur.

f Superiora repetit Nauarri ſum. Lat cap. 17. num. 136.

Quæſt. 4.

¶Quod ſi ſciſciteris, famulus hic qui ex officio cuſtodire rem non tenetur ſi videat eam inuadi, ad quid tenebitur?

¶Tenetur ſecundum Nauarrum cura re admonitum fore inuaſorem de ſublato reſtituendo, & à furtis his cauendo de cætero, quod non præſtante inuaſore, aut non ſe coercente, hero reuelare tenetur.

¶Commendato tandem, & alibi dictum de triplici differentia cuſtodum: primo, gratis cuſtodientium: ſecundo, mercedem accipientium, ſed non ſpecialiter pro cuſtodia, & tertio accipiẽtium mercedem ſpecialiter pro cuſtodia rei, quia primi tenentur tantum de dolo, & lata culpa: ſecundi tenentur de leui: tertij, de leuiſſima ſcilicet, quando ipſi ſe obtulerunt, pro re requirente cuſtodiã diligentiſſimam.

¶Dubitari quoque à quibuſdam poterit, an compenſatio habeat locum tam in depoſito, quam etiam in alijs contractibus bonæ fidei. Circa quam quæſtionem, Frater Ioſephus in ſuis floribus tria videtur aſſerere. Primò, ꝙ

recom-

recompenſatio in depoſito locum minimè habet. Quia inqt pro pecunia alias mihi abs te debita, tuam apud me depoſitam, in recompenſationem accipere nequeo, quia ſic diffinitur expreſsè, ca. pit bona fides de depoſito Secundò ait, quòd in cæteris contractibus bonæ fidei poteſt fieri compenſatio vt tradidit Panormit. in ca. bona fides iam citato, & ratio eſt, quia in his contractibus à iure non prohibetur. Tertiò addit, quòd qui abſolutè, & ſine conditione iurabit ſoluere debitum creditori, ſolutionem ratione recompenſationis differre non poteſt, quia ſic cauetur c. ad noſtram. & c. debitores de iureiurando, quia iuramentum promiſſorium fit Deo etiam, & nõ ſolum homini: quamuis creditor non læ datur, quia ita c. debitores de promittentibus ſoluere vſuras videtur contineri, hæc ille.

¶ Hæc verò eius doctrina adhuc moderatione eget, quia primum eius dictũ licèt ſit verum, loquendo in foro exteriori, tamen oppoſitum eſt in conſcientia, prout docet Nauar. g, loquens de recompenſatione ſic ait neq; refert, an res ſit depoſita, vel non quo ad forum cõſcientiæ quidquid alij dicant. h Itaq; in conſcientia recompenſatio locum poteſt habere in depoſito, ſecus in foro exteriori.

g Sum. lat. c. 17. n. 115.

h argu l. illud ad l. Aquil & c. 2. de tranſlat. prælat.

¶ Circa verò eius tertium dictum dico licèt Panorm. in c. ad noſtram primo de iureiurando, teneat cum Ioſepho, quia iuramentum eſt obligatorũ in forma ſpecifica, non ſufficit illud implere in effectu, vt ibi per textum patet. At Bartolus, i, oppoſitum ſentit propter rationes valde efficaces ob quod dicit Panormitanus vbi ſupra, quòd ante factũm ſequenda eſt prima opinio: quam ſequitur Innocentius, & Ioannes Andr. poſt factum autem ſecunda; vt talis non cenſeatur periurus, videtur enim licèt prius iurauerit ſoluere, præpediri à ſoluẽdo eo, quòd creditor ſuus, qui eſt etiã ſibi debitor non ſoluit, quod in conſcientia, & foro conſcientiæ potius habet locum, ſed iudico illam moderationẽ Panormitani, & tertium dictum F. Ioſephi cum ſit textus expreſſus de hoc in foro exteriori ſemper habere verum.

i Bart. in l. amplius. ff. rem ratiha bere.

C A P. XIIII.

Legata pia, & alia legata minus ſolennia, an ſint ſoluenda, & quomodo, & quando?

PRæterea neq; in hac materia minutiora oportet præterire dummodo ſcitu ſint neceſſaria. Quare aduerte, quod etiam legata pia ſecundum Nauarrum, a, reſtituenda ſunt: quando ſine magno detrimento ſolui poſſunt quod locum habet, quamuis talia legata fiant tantum coram duobus teſtibus, quia ſecundum ius canonicum, b, valent non obſtanti contrario ſtatuto: quod tanquam libertati eccleſiaſticæ, non valeret. Imo qui ſcriberent illud, & iudicarent ſecundum illud eſſent excommunicati ca. graue. de ſententia excommunicationis.

a Sum. lat. c. 17 n. 117.

b ca. relatũ de teſtamẽtis.

¶ Nota tamen circa legata, quod Corduba, c, ſcilicet, quod non tenetur filius ſoluere debitum excedens quintam partem aſsis, quamuis ſit mandatum à patre in ſuo teſtamento via, ſeu titulo debiti, niſi legatarius cui fuit id debiti legatum, probauerit illud vltra, quintam partem bonorum defuncti ſibi legatum, ſibi eſſe debitum, quia alias ſicut filius hæres non tenetur illum exceſſum ſoluere in foro exteriori, ita neque in conſcientia, quia lex de non legando vltra quintam partem: dum ſuperſunt filij legitimi, eſt iuſta: & non fundatur in præſumptione iuris. Secus eſſet ſi filius pro comperto haberet illi à patre id reuera fuiſſe debitum, quia tunc tenetur id defalcare ab hæreditate paterna à ſua legitima deducendo, ita Sylu. d

c Corduba in add. ad caſus conſciẽ. q. 151.

¶ Aduertito etiam circa hanc legatorum materiam quædam notabilia, quæ vt ſunt quotidiana: ita etiam ſunt ſcitu digna, & neceſſaria.

d Syl. verb. hæreditas. 3. q. 7. & verbo præſumptio.

¶ Primum notabile eſt, poſt exceptam quintam partem ſumptuum funeralium quorum meminit tertia lex Tauri: confeſtim excipiendum eſt

legatum

legatum relictum filio naturali illegitimo ab eo, qui hæredem reliquit filiam legitimam, quia legatum alimentorum eſt: atque ideo cæteris legatis gratioſis anteponendum, etiam ſi pro illis ſoluendis nihil reſidui remaneret.

¶Secundum notabile eſt, quod prædicta filia legitima inſtituta hæres ſic fratri ſuo naturali illegitimo (quamuis, ſi nihil ei eſſet legatum pro alimentis in teſtamento à patre, vel aliter) teneretur alimenta præſtare, neque hoc ambigitur inter Doctores, ideo ſi nobilē ambo ſortiti ſunt patrē, tenetur ſoror hæc cum illo inſumere expenſas neceſſarias: quatenus ſuus frater naturalis, quamuis illegitimis, quia ingenui patris filius eſt addiſcat grammaticam, theoricamque, quia huiuſmodi ſcientiæ, e, decent ingenuorum filios, vt habet l de bonis.§. non ſolnm.ff Carbo. edicto. Ideo tutrix puellæ ſororis iſtius: qui ad id tenetur pupilla, has expenſas exoluere tenetur: ita Syluester. f

e Nō ſolū alimēta pupillo pſtari debent, ſed & in ſtudia & in cæteras neceſſarias impenſas pro modo facultate impendi debent.

f Syl verb. Alimenta. in prin. q. 4. & q. 6.

¶Tertio adijcitur expenſas: quas fecit tutor, vel tutrix puellæ, cum fratre naturali, ſed illegitimo puellæ ante recuperatum cenſum, vel legatum huic naturali relictum à patre, potuit bene ei donare. g

g argu. l familias. ff de donat. & l. 3. tit. 4. part 5. & il pro curatoris. C. de pact. & Syl 3. q. 5

¶Tertium Cordubæ eſt notabile, qđ legatum generale: & nō ſpecificatum, vt fiat de talibus bonis non poteſt in alia re ſolui, vnde tutor pdictæ puellæ ex quo recuperauit cenſum ſuper quo legatum pro alimentis relictum eſt fratri naturali illegitimo puellæ, non ſat implet mentem teſtatoris, ſi dixerit ſe velle ſoluere redditus cenſus recuperati, & filio naturali non traditi, quia tenetur legatum ſimul cum fructibus perceptis reddere, quia ex quo illud à detinente recuperabit, potuit pro naturali fructificare. h

h l. ſi domus. §. qui cōſitei. ff. de leg. 1. & l l talis ſcriptura eo. ti. & l. Tauti.

¶Quartum notabile, pertinens ad materiam legatorum eſt, quod quando res ſuper quam legata eſt quota, neque vendibilis eſt, nec partibilis, quia vendi non poteſt, neque partiri, adiudicanda eſt hęredi ſoluenti alteri ſuam partem in pecunia numerata. i

i ad officiū. C. cōi diuidund. & l. fi. tit 15 p.

¶Quintum notabile legata ſoluenda ſunt vendendo proprietatem bonorum quando de redditibus nō poſſunt ſolui. K

K l. ... fin

¶Poteſtque recuperare pupilla à ſuo tutore, id quod fuit in mora ſoluendi ſoluere ipſa cogitur, & in conſcientia tenetur ſoluere ipſe.

aūt xa alienū. C de bonis quę lib.

¶Sed quæritur ſi iſta ſoror, vel eius tutor fecit expenſas in ſtudio ſui naturalis prædicti fratris, an poterit, cū perſoluerit legatum cum redditibus, ex tēpore quo fuit in mora legati ſoluendi, eas expenſas repetere, defalcando deducere à legato ſoluendo, dicitur, quòd eſt legalis quæſtio, cui ſoliti ſunt Doctores reſpondere, quod ſicut ſecundum Syluestrum, l, pater expendens in ſtudio filij cuius peculium aliquod penes ſe habet, niſi expenderit animo donandi, ex peculio filij, cenſetur huiuſmodi expenſas facere: ita, & iſta pupilla ſoror, aut potius tutor nomine eius, ſi eas expenſas in ſtudio fratris fecerit animo donandi, & nō ex legato deſalcandi, licet poſtea pœnituerit non poterit repetere eas expenſas collatas in ſtudium fratris, quia donatio fuit valida, quia ex iuſta cauſa. Poteſtque pupillæ tutor, cum iuramento tunc denuo expreſſando cauſas coram iudice eandem donationem valore.

l Syl. verb. Peculiū. a. q 1. vſq; ad 13. & q. 22.

¶Memini me legiſſe, & videtur rationabile, quod ſi teſtator inſtituit filium hæredem, cum grauamine inſtituendi capellaniam quotà duorum millium aureorum eam dotando. ſi poſtea caſu fortuito bona hæreditaria ex quibus iſta diſpoſitio veniebat complenda, in parte perierint notabiliter, pro rata iacturæ, Epiſcopus ab hoc onere hæredem exoneret oportet tunc, ita Cordub. & Concil. Trid. m

m Concil. Tridē. Seſſ. 29.

¶Reliqua notatu digna, quia materia copioſior eſt, quam vt ſub breuitate poſſit comprehendi hic non proſequimur.

¶Remittendo lectorem ad ſummas, & ad cauſidicos, ſed tamen neque mihi eſt cordi præterire ea, quæ magis ſunt quotidiana, ſcituque neceſſaria inter quæ.

Quæſtio. 1.

¶Potiſſima difficultas primo occurrit an legata relicta, in teſtamento minus ſolennis, ſint legatarijs reſtituenda.

¶Igitur per hæc dicta compendioſè quæſtionem expediendam diximus.

¶Primo, quod ſi loquamur de hærede

inſtituto

inſtituto per teſtamentum minus ſolenne, ſcilicet ſine numero legitimo teſtiũ, ſecundum mentem Soti, & Iulij Clari in materia de teſtamentis cum eo quaſi conuenientis, quidquid ſit de foro exteriori vbi ſequendo legem Taurinam, n editam, tale teſtamentum irritum pronuntiatur, hæredique ab inteſtato adiudicatur hæreditas, tamen in foro conſcientiæ, qui poſſidet rem alienam per teſtamentum, vel contractum minus ſolennem acquiſitam, dummodo fraus, dolus, & vis omnis abſuerit, non tenetur reſtituere, niſi vocatus in iudicio, & condemnatus.

n lex Taurina Hiſpa. edita fuit p Regẽ Ferdinãdũ, & Reginã Ioannem anno 1506.

¶Quia ſecundum Sotum iura humana nihil aliud volunt, quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli, non autem, quod ipſo facto tranſlatio ſit nulla.

¶Si autem is cui competit repetitio, quia ipſum latet contractum, vel teſtamentum eſſe illegitimum, ideo ob ignorantiam non repetit; (quamuis poſſeſſor id ſciat) non tenetur ei reuelare.

Quæſtio. 3.

¶Sed quid ſi neuter, neque hæres ab inteſtato, neque hæres vocatus per teſtamentum minus ſolenne hæreditatem adiuerint, ſed vterque eſt ea probitate, vt nolit poſſeſſionem capere, niſi ius ſibi faueat.

¶Abſque dubio tunc nuncupatus hæres debet cedere, & poſt haberi, & ſuccedens ab inteſtato debet hæreditate potiri. o

o Hæc explicatius te cẽſet Sot°, de iuſtit. & iur. li. 4. q. 5. art. 5.

Quæſtio. 4.

¶Sed licèt iſta opinio in ſucceſſione hæreditatis tenenda ſit: tamen in legatis pijs non eſt dubium, quod ea ſecundum ius canonicum ſi fiant coram duobus tantum teſtibus, valeant ſecundum Nauarrum cap. relatum de teſtam. ſe de alijs legatis non parum ambigitur, verũ relicta per teſtamentum minus ſolenne, veniant in conſcientia per hæredem ſoluenda, & quidem conſtat, quod in iudicio foroque exteriori, legatarius per teſtamentum minus ſolenne duobus tantum teſtibus editum non poterit illud repetere, ſed id controuertitur an ab hærede ſibi in conſcientia ſit debitum, & ab hærede ſit ſoluendum, & quidem Syl ueſter legatum. 4. q. 10. penes finem ſic ait, quod quando teſtamentum eſt nullum, quia non ſunt teſtes ſufficiẽtes, vel deficit ſolennitas aliqua iuris ciuilis, ſi conſtat hæredi, de voluntate defuncti, vel per duos teſtes probari poteſt, obligatur naturaliter iure gẽtium ad illum implendum, quæ ratio æquè militat in legatis ad alias cauſas, ſicut ad pias cauſas. Sed Hugo de Celſo in ſuo repertorio, qui percalluit leges Hiſpaniæ, tenet oppoſitum.

¶At Iulius, p, Clarus ait vbi ſancitur teſtamentum confectum corã duobus teſtibus, & proprio curato validum eſſe, quòd Syluester legatum q. 9. ſignificat validum eſſe etiam quo ad legata non pia, aitque Clarus, quòd talis ſanctio, ſeu diſpoſitio ſeruanda eſt in foro eccleſiaſtico vbique, & in terris eccleſię in vtroque foro. Eſtque communis, & ita ſeruatur ſine controuerſia, inquit ibi Iulius Clarus extra verò terras eccleſię non habet locum dicta diſpoſitio c. q cũ eſſes de teſtamentis in foro ciuili, neque in vtroque foro.

p Clarus I materia de teſta in dubio qõnis. 57. c. cũ eẽt. de teſta.

¶At ſi adhoc adhibiti ſint quatuor teſtes ſine præſentia curati, an ſufficiant?

q Teſtes ſeptem in teſtam. requiruntur iure vero Pontificio duo, ſi corã ſacerdote parochiali. d. l. cũ eſſes. ca. relatum. eo qđ iure ciuili tm̃ vẽdicat inter liberos. l. hac cõſultiſſima. C. de teſtam.

¶Reſpondet Iulius Clarus, licèt Syl ueſter allegans Speculum in ſupradicta q. 9. videatur refragari,) & ait ſufficere tunc illos, r, teſtes atque hanc opinionem propter authoritatem Doctorum illam tenentium, in practica obtinere, vt ipſe credit; neque auſurum ſe ab ea recedere, quando eſſemus in foro eccleſtico, vel etiam in vtroque foro in terris eccleſiæ. Et ratio eius eſt, quia plus creditur duobus teſtibus, quam ſoli parochiano Quamuis addat, quòd in puncto iuris non tranſeat ſine difficultate.

r Specu. in ti. de inſtrumen. editione in § cõpẽdioſe. verſic. itẽ ſi g ius canonicũ dicit idẽ eẽqñ ſunt 4. teſtes ſine parrochiano.

Quæſtio. 5.

¶Sed quid in foro ciuili ſtando tenendum eſt, extra terras eccleſiæ temporaliter ſubditas, & quid in noſtra Hiſp. Dico igitur adhoc primò apud nos legibus Hiſpaniæ cauetur in recopilatione noua legum verſi. teſtam lib. 5. tit. 4. l. 1. Et ſtabilitur, quòd ſi teſtamentum teſtibus legitimis, & ſufficientibus, & alias legitima ſolennitate fuerit conditum, validũ ſit, quo ad legata, & quo ad reliqua omnia in illo contenta, etiam ſi ſine inſtitutione hæredis fuerit confectum, quia tunc hæres ab inteſtato ſecundum ius, aut conſuetudinem terræ ſuccedere ſolitus,

litus,ſuccedet,quo repudiante hæreditatem quo ad legata,& reliqua ibi contenta tale teſtamentum valeat,& ſortiatur effectum hæc ibi lex.

¶Secundo,l.2.cauetur ibi,quod in codicillis ea ſolennitas teſtium obſeruetur,quæ ſolita eſt, & iuſſa obſeruari ſecundum leges Hiſp. in teſtamento nuncupatiuo,vel aperto iuxta legem ordinamenti. Atque hæc quidem teſtamenta, ſiue codicilla ſi caruerint prædicta debita ſolennitate teſtium, neque probent, neque fidem faciant in iudicio,vel extra vt ſupra diximus legiſlatoribus R.Ferdinando,& R.domina Ioana. Et hæc de foro exteriori.

Quæſtio. 6. ¶Sed quid in foro conſcientiæ? Reſpõdetur proculdubio mihi plus applaudit ſententia Soti,quàm Sylu quam cenſeo in conſcientia fore tenendam. ſ ſententiam ſupra relatam,de ſucceſſione in tota hæreditatę per teſtamẽtum minus ſolenne, dico, quam etiam tenet Iulius Clarus.q.90 de teſtamen.poſt factum,& non ante,ſtante bona fide, & iſtam Soti opinionem eſſe communem in tali ſucceſſione dicit Ripa allegatus ibi à Iulio Claro, & locum habet in legatis etiam non pijs in conſcientia,vt legatarius relictus per teſtamentum minus ſolenne ſi iam penes ſe poſſideat legatum, poſſit bona conſcientia retinere, neque hæredi ignoranti teſtamentum eſſe non ſolenne,id patefacere teneatur,ſi tamen repetantur in iudicio huiuſmodi legatum adiudicatumq́ue fuerit hæredi ab inteſtato,illi tenebitur dare. Quod ſi legatũ fuerit repoſitum penes tertium,illud acquiret hæres ab inteſtato,& tunc legatarius cedere habet.

Quæſtio. 7. ¶Sed an ex tali minus ſolenni teſtamento oriatur naturalis obligatio, qua hæres ſuccedens teneatur ſoluere legata.

¶Ad quam quæſtionem Iulius Clarus loco citato tenetur, inquit in foro conſcientiæ perſoluere legata in huiuſmodi teſtamento minus ſolenni relicta, quia ita tenet Abbas in dicto c. cum eſſes.nu.10.& ſequenti eſt (inquit) communis,& Didacus eod.c.cum eſſes. Hãc dicit eſſe communem, quam fortiſſimis conuincit argumentis. Sed tamen licèt Nauar. huius quæſtio. non meminerit, quia non locutus eſt,niſi de legatis pijs, quæ duobus, s, tantum ſufficit probari teſtibus,vt in conſcientia, & in foro exteriori debeantur; loquendo de legatis non pijs non auderem, hæredem ad ea perſoluenda in conſcientia obligare, ſicut diximus in conſcientia non aſtringendum eſſe legatarium in tali caſu ad reſtituendum legatum per teſtamẽtum minus ſolenne ſibi relictam ante ſententiam iudicis illud hæredi ab inteſtato adiudicantis,& hanc puto eſſe ſententiã Soti loco citato,ſuiſ[illegible]q; Victorię,à qua loco allegato non diſſidet Iulius Clarus, cauſidicus. Nam ait, quod ſi caſus contingeret facile poſſe ſuſtineri contrariũ, ſcilicet, quod hæres in conſcientia non teneatur ſoluere talia legata non pia, neque ex teſtamento minus ſolenni oriri obligationem naturalem in illa.

s Hãc opi. validè tuẽt Bart. in l 1. C.de ſacroſanct.eccle.

¶Et quidem inter rationes mihi hãc ſententiã perſuadent duæ,& ſunt potiſſimæ. Prima,quia extra iuramentum promiſſorium factum latroni coacte, cauſa redimendi vitæ, vexationem quiſquis poteſt repetere in iudicio datum, poteſt tuta conſcientia illud non dare.

¶Sicut patet in ludo, quia perditum per ludum ſemel ſolutũ intra octo dies in foro exteriori poteſt repeti. Ideo antę ſolutionem poteſt, qui perdidit, ſibi bona conſcientia lucranti non ſoluendo retinere.Ita eadem quoque prorſus ratione, quia poteſt hæres ab inteſtato in iudicio exterioti repetere legatum poſſeſſum à legatario per teſtamentum conditum ſine debita ſolemnitate teſtium, poteſt ſi apud ſe illud habeat,bona conſcientia illud legatario non ſoluere, ſed ſibi retinere, poſtquam licitè poteſt illud in iudicio repetere.

¶Secunda ratio,quæ me ad id mouet quoque reſpondet diffinitioni Alexandri Tertij,aſſerentis ſtandum eſſe legi naturali dictandi,ſcilicet,quod in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum,etiam in teſtamentis, contra leges humanas teſtamentum, vt ſit validum ſeptem,aut quinque teſtibus ſubſcriptũ eſſe requirentes.Vbi declarando Alexãdrum ait, quod ſalua reuerentia debita tanto Vicario Ieſu Chriſti licèt duo,

vel

vel tres teſtes in cauſis ciuilibus, & eccleſiaſticis, vt in plurimum ſufficiant: tamen ius naturæ non prohibet plures teſtes his, exigere, quando humanæ fraudulentię in rempublicam ſerperunt, nec tuta eſſet fides, ſicut etiam eccleſia, t, vult in aliquibus cauſis plures teſtes eſſe neceſſarios, nempe cōdemnandas perſonas curiæ inſignes, ſcilicet, cardinales, presbyteros: ergo non eſt cur eccleſia repellat ad confirmandam defuncti voluntatem, qui ſi falleretur, pro ſe reſpondere non poteſt, leges ampliorem numerū teſtium requirentes præſertim in teſtamentis non ſubſcriptis, aut obcluſis. Igitur cum ipſe Papa fateatur, u, ſe nōn habere authoritatem in leges principū, niſi quatenus ſunt contra ius diuinum: Sequitur nō abrogaſſe leges principum in teſtamentis requirentes plures teſtes, neque talem abrogationem receptam fuiſſe a principibus.

t 2. q. 5. ca. Præſul.

u Cano. cū ad eam, & c. duo ſunt. 96. diſt.

¶ Igitur, aut decretum Alexandri reſtringendum tantum eſt ad pia legata, quæ minorem exigunt ſolennitatem, vt explicatur cap relatum. de teſtamentis, vel melior gloſſa eſt, quod illam legem tulit Alexander pro Epiſcopatu Hoſtienſi, & alijs terris territorio eccleſiæ ciuiliter ſubiectis, ſed concludit Sotus, quod neque in piis cauſis vbique iure admittitur legatum illegitimi teſtamenti, tamen ſi hæredes de honeſtate illud decæat implere. Sed nihilominus contra Sotum in hoc de legatis piis tenuit, vt ſupra diximus Nauarrus aſſerens contraria ſtatuta exigētia in legatis ad pias cauſas plures, quam duos teſtes, eſſe contra libertatem eccleſiaſticam.

¶ Cōcludamus ergo, quod ſi princeps temporalis per ſuam legem ad validitatem teſtamentorum, & legatorum profanorum, plures quam duos teſtes potuit exigere: poſſe hæredem bona conſcientia propter rationem iam dictam talia legata minus ſolennia non ſoluere, quia iſta lege iuſta, & in conſcientia habente vim, poteſt repetere, & poterit ſe tueri, quia alias iniqua eſſet lex, quæ iſtum abſolueret, ſi in conſcientia maneret ſoluere tale legatum obligatus. Et quia cum teſtamentum eſt inualidum, quia fuit inſolenne, perinde eſt ac ſi defunctus deceſſiſſet inteſtatus. In quo caſu hæres abinteſtato non teneretur ſoluere legatum: ergo neque in hoc caſu.

¶ Item licèt ſecundum Sotum inter iudices ſit variatum, nonnunquam, quando, ſcilicet, hæres fatetur voluntatem defuncti, ſed nihilominus perinde pronuntiandum eſt, ac ſi nihil defunctus diſpoſuiſſet, quia ſi iſtæ leges, non obligarent in conſcientia, eſſent conſcientiarum illaqueatrices, & quia leges reſpiciunt non accidentarios caſus, ſed ea, quæ vt in plurimum contingunt ff. de legatis, ergo cum communiter in teſtamentis, & vt in plurimum poſſint interuenire fraudes, vt frequentes lites ſuper hoc teſtantur, cum hæc lex de inualidando teſtamenta ſine ſolennitate facta, ad euitandas has frequentes fraudes, intenderit. Sequitur ipſam non amittere vim obligandi in conſcientia etiam in caſu quo nulla vis, aut fraus interuenerit. Sicut neque deſinit obligare in conſcientia lex de ieiunio, (quæ lata eſt propter domandam laſciuiam carnis,) etiam mortificatum iam in carne, & carentem tentationibus carnis.

Lex q̄ multipliciter intelligi pōt dēt interpretari ſcdm id qd frequētius obſeruatū eſt. l. ſi de interpretatione. ff. de legib.

¶ Sicut etiam lex irritans cōtractum minoris, quia regulariter minores carent ſufficienti vſu rationis ad contrahendum caſu etiam quo aliquem minorem conſtaſſet acumine ingenij vigviſſe ad contrahendum, in conſcientia talem contractum tenere non ſineret, & quia difficilè eſt prorſus probatur, an interceſſerit fraus, vel non, vel tanta, vel non tanta, quæ ſufficiat ad reſcindendum contractum, ideo excuſat talis lex hęredem à reſtituendo legata minus ſolennia.

¶ Quia negari non poteſt quin poſſit princeps in conſcientia irritare contractum ſine ſolennitate initum, etiam ſi non interceſſerit fraus, ob id quod intereſſe potuit.

¶ Licet doctrina hæc Soti non videatur conſonare doctrinæ Nauarri. At vera eſt in caſu iam dicto, de non obligando hæredem ad legata profana teſtamenti minus ſolennis ſoluenda propter rationem iam dictam, quia poteſt

teſt illa in iudicio repetere, ergo & retinere.

¶Sed in alijs probabilem doctrinam Nauarri eſſe cenſeo in additionibus fol. 6. aſſerentibus, vt ſupra diximus, quod valet actus coram Deo, & in conſcientia vbi iure naturali concurrunt neceſſaria ad valorem illius, quia defectus leuis ſolennitatis, non annullat actum, licèt deſit ſolennitas iuris humani, quia ſolennitas hæc ideo introducta eſt, vt id concurreret, quod de iure naturali requiritur.

¶Vnde infert Nauarrus, quod ſi aliquis perinde doctus eſſet ac illi ſunt qui iure per examinis ſolennitatem ſolent prouehi ad Doctoratus gradum, ſi abſq; ſolennitate examinis gradum adeptus fuiſſet, eius promotio ad gradum in conſciētia eſſet valida. Sed de his ſatis, nam memini ſupra fuiſſe prætacta.

CAP. XV.

De teſtibus, & alijs requiſitis, ad ſolennitatem teſtamentorum, & an legata pia, vel alia ſine iſtis ſolennitatibus valeant.

PRæterea, quia materiæ huic de legatis, & teſtamentis abſonum eſt exordium dediſſe, & quæ magis quotidie occurrunt ſcitu neceſſaria præteriſſe, Ideo circa ſolennitatem teſtamentorum, & nō cuncta, tamen hanc quæſtionem illucidemus oportet. Ad ſolennitatem teſtamenti· vt faciat fidem in foro exteriori ad petendam poſſeſſionē hæreditatis, quātus, & qualis numerus teſtium requiratur, præſertim ſecūdum ſpecialia noſtra iura Hiſpaniæ.

¶Pro expeditione quæſtionis ſit primum dictum, ſi teſtamentum cum tabellione publico veniat conficiendum, requiruntur ſatiſq; etiam ſunt teſtes tres teſtamentum condentem proprijs oculis intuentes, & auribus audientes, dummodo eiuſdem oppidi, aut ciuitatis ſint incolæ, vbi teſtamentum conditur.

¶Et hic loquimur de teſtamēto aperto nuncupatiuo, a, appellato inter latinos.

a Nūcupatiuū teſtām iuri ciuili perfectiſſimū ſine ſcriptis, & tabulis fieri neq; t, cuius pcipua ſolēnitas ē ſubſignatio. argu l. cū tabula. ff. de bonor poſſeſſ. tab.

¶Sed quid ſi tale teſtamentum apertum, id eſt, nuncupatiuum ſine tabellione publico conficitur, quod ad eius validitatem teſtes ſint requiſiti? Pro hoc ſecundo dicimus, quod quando tale teſtamentum nuncupatiuum, id eſt, apertum ſine tabellione publico conficitur, ad validitatem eius teſtes quinque, & vt eius populi, vbi teſtamentum conditur, ſint incolæ, concurrant exigitur. Quæſtio. 1.

¶Sed quid ſi in loco vbi quinto teſtes haberi, vel inueniri non poſſint. ſit conficiendum teſtamentum iſtud apertum idest nuncupatiuum? Quæſtio. 2.

¶Pro hoc tertio dicimus, quod ſi in loco vbi tot non ſuppetunt teſtes, id eſt, 5. incolæ loci, teſtamentum ſit condendum apertum verbi gratia, in rure, vel in villis, neque tabellio poſſit haberi: requiritur ad minus, conficiendo teſtamēto adſint tres teſtes præſentes, dummodo eiuſdem loci vicini ſint, vbi conditur teſtamentum.

¶Sed quid ſi iſti tres teſtes incolæ eiuſdem loci inueniri non valeant. Quæſtio. 3.

¶Dicitur pro hoc quarto tunc ſat eſt ſi conficiatur teſtamentum coram ſeptem teſtibus etiam nō vicinis. Hoc autem de ſeptem teſtibus non vicinis, adiecit Rex Philippus in lege à ſe edita Matriti j anno 1566. reliqua ſupra dicta continentur in l. ordinamenti edita à rege Alphonſo. Hæc omnia veniunt ſummata, & incompendium redacta, & iuſſa ſeruari in recopilatione noua legum nūc denuo edita à Sereniſſimo Rege noſtro Philippo.

¶Sed quia omnia prædicta ſeruati ſunt iuſſa in teſtamento aperto, id eſt, nuncupatiuo. Quæſtio. 4.

¶Quæritur, quid nam circa ſolennitatem in teſtamento clauſo, id eſt, inſcriptis nuncupato obſeruatu ſit neceſſarium? Pro hoc.

¶Dicitur quinto in huiuſmodi teſtamento, id eſt, clauſo ſeptem teſtes interſint neceſſe eſſe cum tabellione, qui omnes, vt ſubſcribant ſimul cum teſtatore, neceſſum eſt, ſi ſubſcribere nomina

ſua

ſua ſcierint,quibus neſcientibus ſubſcribere ſua nomina,teſtatoreque hoc quoque neſciente,tunc quidam illorum pro aliis ſubſcribere poterūt, quatenus octo ſubſcriptiones deſuper fiant, ſimul cum tabellionis ſigillo.

Quæſtio. 5.

¶Sed iam occurrit dicendum in teſtamento cæci,quænam ſit obſeruanda neceſſario ſolennitas.

¶Pro hoc dicimus ſexto licet ſecundum ius commune ciuile in teſtamento cæci, b, exigitur, vt interueniant. 8. teſtes,inter quos ſecundum Sylu. teſtamen. 1.q.5.computari poteſt,& tabellio tamen ſecundum quòd cauetur iure Hiſpanico, & continetur in recopilatione noua legum,in teſtamento cæci aperto ſatis eſt ſi interuenerint quinque teſtes ad minus.

b Carentes oculis pñt facere teſt. p obſeruationē, quā lex D.Iuſtini introduxit,nimirū, vt pſentib. ſeptē teſtibus tabulario etiā ſuæ cōdāt moderamina volōtatis,q ſi tabellari nō reperiaſ requirunſ octo l. hac conſultiſſima. §. ſed q 1. C.quæ teſt. facere poſſunt.

¶Sed in codicillis etiam quænam ſolennitas teſtium ſuper exigatur perſtat dicendum.

¶Ideo dicimus ſeptimo,quòd in codicillis eadem exigitur ſolennitas teſtium idemque teſtium numerus:qui in teſtamento aperto,id eſt, nuncupatiuo iure exponitur, taliter, quòd ſi teſtamenta, vel codicilli prædictis ſolennitatibus teſtium caruerint in iudicio probationem non faciunt,neque fidem, neque extra, ita lege ſua domino Rege Ferdinando, & domina Ioanna Regina cauentibus anno domini. 1505.

¶Septimo addendum diximus, quòd in teſtamento teſtes debent eſſe rogati, intellige cum expoſitione, ad quid rogētur, vnde non ſufficit ſi fortuito, teſtamento interfuerunt, c, & non debent eſſe ſurdi,aut muti,aut infames, d, neque mulier in teſtamento in teſtem poteſt admitti,niſi in teſtamento, & legatis ad pias cauſas. e Eſtque communis ſecundum Iulium Clarum, ita Bald.de ſacroſanct. eccleſijs.l.1.nu.9. Qui etiam ad pias cauſas diſpoſitio teſtatoris captatoriæ,id eſt,quæ dependet ex alieno arbitrio valet, vel ſi in alterius arbitrium confertur.Ita Barto.in Repet prædictę. l. 1 nu 64.eſtque communis,& magis cōmunis canoniſtarum: licèt id alias lex prohibeat,ſcilicet,vltimam voluntatem in alienum arbitrium conferri.

c l. hēdes palā.§.pen. ff.d teſtam. et Inſt. §.teſtes aūt de teſtam. ordinan.

e Mulier,q̄ alioquin in teſtō nō poteſt eſſe teſtis,l.Qui teſtō. §. mulier ff.de teſtam. in teſtō tū piæ cauſæ teſtimoniū dicere nō ve-

¶Imo etiam ſi non appareat teſtatorē expreſsè ad pias cauſas teſtari voluiſſe, ſed ſimpliciter dixerit committo diſpoſitioni Titij omnia bona mea, fauore tamen piæ cauſæ valet,ac ſi expreſsè teſtatus fuiſſet ad pias cauſas. Eſt caſus mirabilis in c.cum tibi de teſtamentis ſecundum lecturam Innocentij, quæ communiter tenetur per legiſtas, & canoniſtas: & per huiuſmodi verba, cenſetur inſtitutus hæres ille cuius diſpoſitioni, committitur,& intelligitur grauatus, vt ipſa bona diſponat, diſtribuatque pias cauſas,ita communiter.

taſ. Bart.in l. 1 ff de bo. poſſeſ.

¶Porrò quaſi ſimilis huic videtur eſſe diſpoſitio,quæ habetur in recopilatione noua legum de teſtam. l.6. vbi ſancitur,caſu,quo teſtator hæredem non inſtituerit,neque pro ſe faciendi teſtamentum facultatem alicui commiſſario fecerit,cum poteſtate expreſſa aliqua ſpecialia diſponendi, vt meminit lex quinta,ſi ſolum ad condendum teſtamentum ei facultatem contulerit, tunc intelligatur commiſſario collata eſſe facultas, ad teſtatoris exonerandam conſcientiam, eiuſque exoluenda debita, & ſeruitiorū onera ſatisfactoque debitis prius, & ad de reſidua quinta parte bonorum computanda ad pia opera, pro defuncti anima eleemoſynas, vſque ad quintam bonorum quotam expendendam, ita, vt quod ex his fuerit reliquum inter ſucceſſores ab inteſtato diſtribuatur.

¶Quod ſi conſanguineis caruerit prædictus teſtator, tunc commiſſarius huiuſmodi, dum teſtatoris coniugi eam quotam contulerit, quæ ſecundum Regnorum Hiſpaniæ ei attinere videtur, reſiduum pro pijs,& vtilibus animæ teſtatoris prędicti operibus erogare teneatur,& non in rem aliam.

¶Prętererea penſandum eſt,quod de iure communi,vt relinquatur legitima filiis iure,& titulo inſtitutionis oportet, alias teſtamentum erit nullum.

¶At in recopilatione noua legum l.1. lib.5.tit.4.decernitur, quod teſtamentū ſit validum dummodo,ſupradicta de teſtibus fuerit obſeruata ſolennitas. Valeat(inquam)quo ad legata,& cętera in eo contenta, etiam ſi teſtator hæredem inſtituerit neminem, tuncque ſucceſſor ab inteſtato ſolutionem legatorum, & aliorum

aliorum complebit. Quo renuente adire hæreditatem, nihilominum legata,& alia inibi contenta valeant, ſuumq́; ſortiantur effectum. De quo ſupra,ſed repetimus hic quo ordo ſeruetur. Sed relicta ad pias cauſas etiam ſecundum ius commune non requiritur in teſtamento titulo inſtitutionis hæredis edito, relinquantur, vt ſint valida, ita Bart. f

f Bart. l. 1. nu. 62. C de ſacr. Rõnẽ hui⁹ adfert ſnĩa, q̃ talis inſtitutio ẽ ſolennitas tm̃ ciuilis, nõ de iure gentium.

¶ At dubio modico non caret, an huiuſmodi teſtamenta ad pias cauſas ſine titulo inſtitutionis hæredis ſuſtineatur quo ad legata ibi laicis facta.

¶ Reſpondet Salicetus,quod ſic. Hanc communem eſſe dicit Gul.& Iaſon, g, additque ab hac ſententia non inuoniſſe aliquem diſcrepantem: quia ex quo caput teſtamenti conualidatur pro pijs, ergo,& cæteræ eius partes valorem obtinebunt.

g in l. hac conſultiſſima. § ex imperfecto. n. 10. C. de teſtamen.

¶ Sed Iulius Clarus fatetur nunquam ſibi hãc opinionem placuiſſe. Tum,quia facilè ſic eſſet parata via falſitati,& fraudi, vt conſiderauit Curtius in eo. §. ex imperfecto,tunc,quia lex non permittit ſic teſtari,niſi ad pias cauſas.

¶ At in Hiſpania tenet in legatis etiã profanis.

¶ Adhuc de teſtamento inter liberos contingit dubitari, an confectum ſine prædicta ſolennitate teſtium ſit validũ. Cui quæſtioni licèt ſatisfeciſſe mihi viſus fuerit olim Hugo, h, de Celſo aſſerens tale teſtamentum, ſine prædicta ſolennitate teſtium inter liberos confectum, ſuum robur, & validitatem obtinere, quia non præſumitur interuẽtio fraudis, cum ſit inter liberos. Sed tamen legata (inquit) facta extraneis in teſtamento condito inter liberos, non valerent in foro exteriori. Sed iam arbitror in foro exteriori tale teſtamentum ſine prædicta ſolennitate teſtium etiam inter liberos confectum non ſuſtinebitur. Quia in recopilatione noua legum ſancitur, ſeu potius continetur, quod ſolennitas legis ordinamẽti regis Alphonſi deſuper contentæ, quæ de numero teſtium loquitur in teſtamento neceſſario intelligatur, & ſic in praxi recipiatur, in teſtamento aperto latinè Nuncupatiuo dicto, ſi teſtamentum inter liberos, ſeu aſcendentes legitimos fiant, ſiue inter

h Hugo de Celſo ĩ ſuo repertorio legũ, verbo, Teſtm̃, verſic. 15.

hæredes extraneos teſtamentum condatur. Sed in foro interiori quid? At in hoc ſententiam Soti ſupra poſitam cenſeo amplectendam.

¶ Poſtremo memoriæ commendato diſpoſitionem ſpecialem contentam in recopilatione legum noua de teſtam. l. 4. vbi cauetur filium, vel filiam ſub poteſtate patris conſtitutos, dummodo legitimam ætatem ad condendum teſtamẽtum fuerint adepti, condere teſtamentum poſſe, perinde ac ſi extra poteſtatẽ patris fuiſſent conſtituti, facere potuiſſent. Legitimæ ætatis, quantum adhoc attinet cenſentur eſſe filij cum 14. annũ fuerint adepti,& filiæ cum 12. annos fuerint aſſequutæ, ita l. 13. Taurina.

¶ Reliqua de materia reſtitutionis,& furti proſequentes addimus id quod Nauarrus, i, ait, ſcilicet, acceptum in extrema neceſſitate fore reſtituendum, niſi ſit res adeo parua, vt præſumitur gratis conceſſa, quia tamen eſt contra communem opinionem, vt ipſe concedit moderandum hoc eius aſſertum eſſe cenſemus, iuxta ſupradictam diſtinctionem, cum ſupra de hoc egimus.

i Nauarr. ſum lat. ca. 17. nu. 118.

¶ Præterea animalia domeſtica in predio ſuo damnum inferentia, qui occidit aut grauiter percutit, reſtituere id damni tenetur, quia non eſt ei ius id faciendi, ſed ſolum expellendi ab eo, vel includendi⁹, donec de damno dato, dominus eius monitus ſatisfaciat. K, niſi priuilegium, vel conſuetudo, vel aliquod ſtatutum contra diſponeret l

K Dñi l in iurio. actio. conſtit. per leg. Aquil. §. cæterũ. inſt. & in c. ſi, ſeſorit. de iniur. & di no dato, & l. Q. Muti⁹. ff. eod tit.

l arg. c ſin. de conſuet. c. priuil. ſ. diſt. & l. oẽs pop. ff. de iu ſti. & iure.

¶ Porrò cuſtos ſyluæ communis etiã iuratus, aut ſola fide adſtrictus non peccat, neque reſtituere tenetur, ſi diſſimulauerit cum cedentibus ligna tali neceſſitate preſſis, quæ à peccato eos excuſaret,& non permitteret eis vltra, quam talis neceſſitas exigit, ſi hanc neceſſitatem ſciret alioquin dubitatio non excuſaret, quia in dubio tutiora ſunt eligenda capi tul. ad audientiam de homicidio ſed de hoc plura ſupra.

CAP.

CAP. XVI.

De præcipientibus, & adiuuantibus ad damnum, quales etiam ſunt executores, & miniſtri.

CÆtera minutiora circa caput hoc de participantibus in damno dato (licet principaliora ſupra dicta ſint) recurramus oportet, in qua materia Nauar. a Licèt milites videatur excuſare à reſtituendo inſolidum, quia non fuere, niſi cauſa partis actionis, & damni: ſicut exemplificauit de ſociis Borbonij Ducis inuaſoris Romanæ vrbis, ſed ſupra ſatis abundè diſputauimus cõtra hanc ſententiam Nauarri ex mente Soti, & Caietani dicentes, quid ſit tenendum. Sed & etiam eius ſententiam, quã eodem capit. & numero 130. tenet, ſcilicet, quod nullus ex accipientibus minimum, id eſt, razemum, quando vnuſquiſque eorum ignorauit furta aliorum teneatur reſtituere (etiam ſi ſic totam vindemiauerint vineam falſam reputamus) ſicut talem eam eſſe, vel certè minus veram Corduba, & Sotus reputant. Neque ratio Nauarri ei ſuffragarum, qua nullus (inquit) eorum damnum notabile fecit, quia ſatis eſt per talia furta minima dominus ſit grauitur læſus, vt ad grauem læſionem tollendam, ratio ne læſionis grauis per omnes ſimul illatę teneatur vnuſquiſque reſtituere ſublatam partem, cum damnum, reſciuerint fuiſſe graue illatum, vbi, & alias fortiores ſuperaddidimus rationes.

a Sum. lat. c.17.nu.30.

¶Et quia de participantibus in damno dato, reliquias colligimus, & quia inter participantes refertur iubens, dicimus primo de iubente. Si ſuo mandato quis indicat rem licitam, ludum baſtarum à principe iuſſum, & præter intentionem ſuam inter haſtiludium acciderit damnum, id eſt, homicidium non eſt talis homicidij reus, neque obnoxius ad eius reſtitutionem. Quia damnificans eſt agens ex intentione. Hic autem damnum præter intentionem accidit. Et quamuis hæc ſit ſententia Fratris Ioſephi in ſuis floribus: tamen vt maiori veritate polleat, eam acceptamus, quatenus talis præcipiens pro qualitate negotij debitam cautelam adhibuit: ne id damnum ſequeretur pro ſuo debito, & poſſe.

¶Secundo dicimus, ſi præcipiens præcipiat rem illicitam, ex qua de per accidens, id eſt, præter intentionem ſequutum eſt proximi damnum, non caret obligatione reſtituendi, vt ſi herus præcepiſſet famulis ſegetes Petri concremare, & ipſi ſegetes Ioannis non Petri eſſent ſegetes, combuſſere tenetur de damno illato Ioanni. Nam per ſui præcepti executores, immediatè damnum illatum eſt: ſecus eſt ſi vt anteà diximus ſeruus iuſſu heri præcipientis percutere, Petrum percuſſerit, & à prætore tanquam percuſſor Petri comprehenſus ſit Ioannes, quia Ioanni in nihilo eſt debitor, quia neque mediatè, vel immediatè herus per ſuum præceptum cauſa extitit illius damni illati Ioanni, quia ſola fuit occaſio accepta ex vulnere, de hoc plura ſupra, colligitur ex capite continebatur de homicidio, ſed ſupra hoc punctum egregia ſupra notauimus.

¶Poſtquam diffiniuimus de præcipiente, de executore mandati ſuper eſt dicendum. Nam, an in omni caſu teneatur reſtituere ab aliquibus eſt dubitatum. Nam Caieta. & Syluester, b, duas referunt opiniones primam negan tem executorem mandati teneri ad damnum, ſi illud per aliud poterat inferri, inferendumque erat: & aliam contrariam omnino, quæ eſt Alexandri, Ricardi, & Soti, quam certo dico fore amplectendam cum ſuo moderamine.

b Verbo vſura. 7.§.5.

¶Pro cuius difficultatis illucidatione ſtatuitur prima propoſitio miniſter, & executor, qui fuit cauſa, c, iniquæ actionis abſque dubio obnoxius ſit ad reſtituendum, eſt propoſitio, contenta in iure ex c. ſi culpa de iniurijs.

c Qui cauſam damni dat damnis dediſſe vſ. quit occiderit §. in hac ad l. Aquil. l. nihil intereſt. ad .eg. Corn. de ſiccar.

¶Hinc ſequitur curſores proxenetas inter vſurariũ, & ſoluentẽ vſuras mediãtes teneri ad reſtitutionẽ, quod quidẽ corollariũ, qa à F. Ioſepho in ſuis floribus abſolute eſt poſitũ, cẽſeo ſic fore limitãdũ.

quod verum ſit, quando talis mediator inter contrahendos contractus fœneratirios, mediat inductus ab vſurario, aut ſola cauſa lucri, quod inde re portat, tunc tenetur plane reſtituere. Si autem talis mediator inductus ab indigente pecunijs, & non aliter pro indigente pecunijs apud vſurarium interpellaret, vt huic indigenti, & volenti recipere mutuum ſub vſuris, poſtquam non impetrauit aliter, concedat mutuum ſub vſuris, tunc ad vſuras ſic extortas reſtituendas, iſte mediator aſtrictus non manet, quia iniquum eſſe videtur ſecundum Fratrem Ioannem de la Peña cum in ineundo contractum vſurarium, non ex parte ſua, vel vſurarij, ſed ex parte petentis mutuum ſub vſuris aſtauerit ab eo ſciente, & volente rogatus intercedere: quòd huius rei gratia ei vſuras reſtituere teneatur iſte mediator.

¶Sic neque tabellio tenetur qui ſolo rogatu volentis ſe cauſa mutui obligare ad vſuras, inſtrumentum vſurarum conficeret palliatum, quia ſcienti, & volenti non fit iniuria, ex parte gratia ſolum illius mediantis.

¶ Ex prædicta quoque propoſitione etiam ſecundo corollariè ſequitur milites cognoſcentes tempore belli bellum à ſe geri iniuſtum teneri inſolidum regulariter, ſecundum Sotum, & Caie. & Fratrem Ioſephum quidquid dixerit Nauarrus, cuius aſſertum, vt ſupra oſtendi vix, vel raro eſt intelligibile in materia morali, vt poſſit reduci ad practicam.

¶ Secunda propoſitio miniſter, qui non eſt cauſa læſinæ actionis, quia iam eſt conſummata, nullius ſit reus reſtitutionis, vt miniſter, qui poſt contractum iam conſummatum fęneraticium illum excipit alueolo fœneratoris, ne forte à memoria illius elabatur, eſt Soti in de iuſtitia, & iure, eſt fratris Ioſephi in ſuis floribus.

Quæſtio. 1. ¶Sed quid de miniſtris nomine vſurariorum conttahentibus, aut vſuraria debita poſtea exigentibus. De his ſit tertia propoſitio miniſtri vſurariorum, qui veluti eorum factores, nomine ipſorum fœneraticios ineunt contractus, ad reſtitutionem vſurarum ſunt obligati. Hæc eſt Soti libro ſexto de iuſtitia & iure, quæſtione prima, articulo quarto prope finem, cui nemo iurefragatur, quia iſti pecuniam fœnori dantes tenentur ratione iniuſtæ acceptionis. Quæ omnia intelliguntur ſi vſurarij non reſtituunt, & iſti miniſtri ſoluendo ſunt. Vnde operam tenentur dare, vt vſurarius ſoluat. Quod ſi non profecerint arbitratur Sotus eſſe caſum conueniendi creditores, & obnixe deprecandi eos, vt debitum totum, vel partem ſibi relaxent. Eſt enim tunc miſericordiæ locus maxime ſi illi ex aliqua ignorantia peccarunt. Si autem ignorantia talis eſſet in his miniſtris ſecundum Sotum, quæ omnino excuſaret à culpa: excuſaret eos quoque à reſtitutione, ſi rem vſurariam penes ſe non retinerent, quia tunc neque ratione rei acceptæ, neque ratione iniuſtæ acceptionis tenerentur. Sed adeo eſt patens malitia vſurarij criminis, vt protectione excuſationis careat, niſi forte in caſibus dubijs, vbi vtrinque verſantur opiniones inter Doctores. Nam tunc qui abſque remorſu conſcientiæ eſt, poterit miniſter aſcultare doctoribus, qui bonę ſunt authoritatis in ineundis huiuſmodi contractibus.

¶Sed quid de alijs miniſtris vſurarij recuperantibus debita vſuraria. De his namque ait Frater Ioſephus in ſuis floribus in materia de reſtitutione, quod ſine dubio miniſter vſurarij iuſſu vſurarij vadens ad petendas vſuras, obnoxius eſt reſtitutioni, etiam ſi mutuatarius ſponte eſſet ſoluturus. Quia tantumdem eſt ac ſi dixiſſet, vade & rape. Quia non ſponte ſoluit, & tandem inquit, quia eſt executio contractus vſurarij, ipſa petitio debiti vſurarij peculiare peccatum eſt. At Sotus, d, contrariam opinionem prorſus tenet: vbi ait, quod ſunt alij miniſtri, qui proprie non dicuntur eſſe cauſæ, vt famuli, qui pecunias portant, & ſeruant. Quæſtio. 2.

d Sotus de iuſti. & iur. q. 1. ar. 4.

¶Erat verbi gratia mutuatarius ſoluturus mittit fœnerator per famulum ad petendum, & tradit alteri ad cuſtodiendum illi proprie non ſunt cauſæ. Imo, nec credo, quod amanuenſes: qui in cómenta-

mentarios rationes dati, & accepti referunt. Nam iſti tantum memoriæ ſubſeruiunt hęc Sotus. Nauarrus autem, e, à Soto diſſentire, & eiuſdem ſententiæ cum Fratre Ioſepho videtur eſſe, vbi ait, quod etiam tenetur reſtituere famu lus: qui ſolum pecuniam petijt, aut pignora, aut ſolutionem vſurarum accepit. Allegat in hanc ſuam ſententiam Ca iet. f, contra alios.

e Sum. lat. c.7. n. 267.

f Summ. & 22. q. 62. artic. 7.

¶ Igitur pro deciſione quæſtionis ſit quarta propoſitio, miniſtri deſtinati ad petenda debita vſuraria, qui ſic inſtant in petendo importune, moleſtis exactio nibus, vel interdum minantes executio nem in bona mutuatariorum per miniſtros iuſtitiæ, niſi ſoluerint, tenentur pla nè in ſubſidium vſurarij domini non re ſtituentis, ipſi reſtituere: niſi protegan tur ignorantia, & à culpa, & reſtitutione excuſante. In hac concluſione puto omnes conuenturos hos Doctores, nam iam miniſter hic per ſuam moleſtaim, & importunam inſtantiam proprie cauſa iniuſtæ exactionis eſſe videtur, & in hoc ſenſu vera eſt ſententia Nauarri Fratriſque Ioſephi.

¶ Quinta propoſitio, quando aliquis vſurarij famulus, qui ex officio ad exigē da hæc debita præfectus non erat, ſemel, aut bis miſſus eſt à domino vſurario, ad petenda hæc vſuraria debita, ipſeque ſine inſtantia, & moleſtia ſimplicem petitionem ſi proponeret ex par te domini mutuatario alias ſoluturo, quia propter inſtrumentum palliatum poteſt cogi in foro exteriori ad ſoluendum, in hoc caſu non eſt condemnandus miniſter hic ad reſtitutionem, ſi ſim pliciter proponens petitionem, ſine exactione ex parte ſua accepit ſolutionem, & reportauit ad dominum.

¶ Et in hoc ſenſu quintæ concluſionis acceptanda videtur opinio Soti loco citato, & Sylueſt. ver. Vſura. 7. quæſtio. 4. vbi addit, quod miniſter, qui non taxat pretium, neque cum eo contrahitur, ſed ſolum pecuniam manualiter tradit, aut recepit pignus, aut pecuniam, reſtituere non tenetur: quod intellige inquit ibi Syluest. niſi ad eum aliquid peruenerit, vel cooperatus ſit ad exactionem, hæc Syluest. Exactio autem petitionem alicuius quaſi debiti proprie importat.

¶ Nunc autem patet quinta propoſitio, quæ eſt Soti, & Syluestr. loco cita to, quia iſte non eſt proprie cauſa dam ni, tum, quia non exigit illud tanquam debitum per moleſtam inſtantiam, ſed ſimpliciter ponit petitionem ex parte domini. Neque hoc eſt rapere, vt ait Ioſephus, quia rapere importat violen tiam, ſed ſic interpretanda eſt be nigne petitio, hoc mihi mandat dominus ſuo nomine, vt petam, parum mea refert ſoluas, vel non ſoluas, tu age quod vis. Tum etiam, quia ſi ille mutuatarius alias paratus erat ſoluere debitum, per hoc quod miniſter, quaſi nihil aliud fecit, quam per propoſitionem petitionis ex parte domini reducere ad memoriam ſolutionem illius debiti quare tenebitur illud reſtituere?

¶ Quinimo regulariter mutuatarij cum inſtrumentis palliatis iniquè conſenſere, videant ſe in iudicio poſſe cogi ad ſoluendum ſine litibus malunt ſoluere, paratique ſunt ad ſoluendum, quare famulo ſimpliciter proponenti verbo tenus tantum petitionem, ſi ſolue rit mutuatarius ad reſtituendum ſibi hic famulus manebit obnoxius, quia iſte famulus illum ad ſoluendum non cogit, ſed cautio palliata, quam præſti tit vſurario, de tanto ſibi debito ſoluendo.

¶ Concludimus ergo, quod ſi aliquis alius tertius diceret mutuatario huic, poſtquam cogendus eſt in iudicio hæc debita iniuſta ſoluere, conſultus eſt tibi, & melius ſoluere ſine ſumptibus, & litibus, non tenetur propter hoc reſtituere, ita neque famulus tantum proponens ſine moleſta exactione petitionem ex parte domini. De alijs participantibus cum vſurario materia de vſura agemus.

CAP. XVII.

De cooperantibus ad damnum ſiue per conſenſum, ſiue aliter, & de confeſſario.

NVnc autem de conſentientibus iniuſte actioni, licèt plura dixerimus ante, reliqua ne quid deſint, erunt, nobis ſub breuitate perſtringẽda.

Quæſtio. 1. ¶Et primo quæritur, an iudices iniquam ferentes ſententiam teneantur in ſolidum.

¶ Reſpondetur ſuccinctè tenentur proculdubio inſolidum, quia in partibilis actionis, id eſt, prolationis ſententiæ iniuſtæ fuere cauſa, ſicut quando ſimul quidam concurrunt ad comburendam vicini domum.

Quæſtio. 2. ¶Sed de ſuffragatoribus, quia abunde ſupra dictum eſt, vbi propoſuimus, & aliqualiter moderati ſumus quandam ſententiam Cordubæ, ſolum perſtat dicendum de difficultatis puncto circa ſuffragantes occulte, tacitiſque nominibus, poſt ſanctionem Concilij Tridentini, ſcilicet, an qui in electione occulta prælatorum, & cathedrarum ſuffragantur pro indigno, reſtituere teneantur caſu quo ille indignus multorum vltra medietatem, vel fere omnium calculis ſit electus. Et ratio hæſitandi eſt, quia in huiuſmodi occulta electione, vbi tacitis nominibus, electores ſuffragantur? innoteſcere non poteſt, per quos tantum conſummata fuerit electio: quia ij tantum cum ante concilium eſſent noti, ad reſtitutionem obligabantur, ſed cæteri poſtea conſentientes, quia cauſam efficacem iniuſtæ electioni non præſtiterunt, à reſtitutione excuſabantur.

¶Reſpondetur ſane in re occulta procedendum eſt per præſumptiones, probabileſque coniecturas: vnde ſic potius hanc quæſtionem cenſeo reſoluendam, quam Frater Ioſephus eam reſoluit. Quia ſi ſuffragator in electione: qui ſuffragátus eſt pro indigno, qui ex tali occulta electione prodiit electus, fuit de primis ſuffragantibus ſuo ordine, citra medietatem vocalium, pro ſuo ordine qualitatis, vel antiquitatis, prius ſuffragantium, tunc planum eſt teneri ad integram reſtitutionem, quia palam eſt illum concurriſſe ad conſummationem, vel exordium iniquæ electionis, ad eamque efficaciter cõcurriſſe. Si autem fuit de poſterioribus ſuffragatoribus: quia parum ſibi conſtare poteſt, an per ſuum ſuffragium conſummauit iniquã electionem, aut per alium iam prius fuerit conſummata ratione dubii huius obligandus eſt ad aliquid reſtituendum: ſed non ad integrum, ſed iuxta arbitrum boni viri cauſas dubii maiores, vel minores examinantis.

¶ Inter participantes in damno dato quandoque connumerantur reges, magnates, duces qui in cauſa ſunt, vt ſuum cuiquam tollatur, vel ne cui quod ſibi debetur, reſtituatur, neuè ad id debitor cogatur, quod ſecundum Nauarrum, a, multi magnates, & familiares regum, aduocati, & procuratores ſæpe faciunt: vnde etiam ſicut à culpa mortali, ita quoque à reſtitutione non ſunt immunes. a Sum lat. c.17.n 111.

¶ Inter participantes in damno dato eſt non ſolum ſcienter, & doloſè conſulens, ſed etiam bona fide conſulens, ſi non adhibitis ſtudio, & diligentia debitis ad veritatem aſſequendam conſiſtat. Quare qui conſulunt, caueant, ne nimium ſuæ ſcientiæ, aut prudentiæ fidant.

¶Inter tales connumerantur laudantes, vel vituperantes aliquem vt ſit eum inſligent ad damnum proximo inferendum: quare ij damnum reſtituere tenentur: quoniam ad id exhortari videntur.

¶Computantur quoque inter participantes, qui nocumentum ſui nominibus aliis illatum ratum habent, & gratum, & hoc quo ad culpam, ſed quo ad reſtitutionem credo quis non tenetur, ſi poſtquam nouit illatum damnum, per ſuam ratihabitionem in cauſa non extiterit, quod illator damni illud non reſar ciat. ¶Quod ſatis non explicuit Nauarrus, b, qa ſi antequã ratũ habuerit, illatum b Sum. lat. nu. 133.

tum eſt damnum cum eius damni illationis fuerit tunc ignarus: tunc illius nequiuit eſſe cauſa. Sed bene quoque docet Nauarrus, quòd ratum habens factum damnum, ſi eius nomine factum non fuit, aut gratum illi non fuit, quatenus ſuo nomine factum eſt (licèt opus illi in ſe placeat) ad nullam reſtitutionem tenetur. Quod verum etiam eſſe cenſeo in caſu quo dixerit poſt gratum id habens, ſibi ſic factum fuiſſe, placere, & non ſic adderet ſtimulos ad continuandum damnum, vel ad illius reparationem non faciendam, vel dilatandam. Quia per prædicta verba quodammodo, aliquando poſſet ſufficienter ad id exhortari, dicendo placet mihi, nihil tua referat neque enim tam male eſt actum, c, porro de receptoribus malefactorum, quia inter participantes connumerantur, nunc hic aptus incidit ſermo. Sotus, d, exponendo D. Thom. docentem nouem modis poſſe eſſe aliquē acceptionis cauſam, qui quidem modi per hunc verſum explicari ſolent, ſcilicet, iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus, participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans: docet per tertiam concluſionem, ex his nouem modis, quinque illorum ſuo genere ad reſtitutionem obligare ſunt nempe iuſſio, conſenſus ſine quo non fieret damnum recurſus, vel receptatio, participatio in crimine, vel in præda, non obſtare damno cum ex officio tenetur.

c Vide c. cū qs. de ſent. excom. lib. 6. & c. ratihabitionē. c. ratā. de regu. iur. li. 6.

d Sotus de iuſti. & iur. lib. 4. q. 7. artic. 1.

¶Reliquos vero quatuor eſt recenſitus, ait in quarta conclusione non ſemper vinculum reſtitutionis inducere, in quibus duabus concluſionibus explicuit Sotus diſcrimen, quod Diuus Thomas inter hos modos conſtituit de per ſe cui non obſtat, quod quinq; illi modi quandoque non obligent, vt verbi gratia, participans, in crimine hoc eſt cum altero concurrens per ſe, dicitur teneri ad reſtitutionem, nihilominus, quando non eſt efficax cauſa non tenetur. Similiter iubens per ſe eſt cauſa motiua imo omnium potiſſima, tamen interdum ad reſtitutionem non obligatur vbi non ſequitur damnum, imo eſt infallibilis regula obſeruanda in his omnibus, quòd vbi reuera iuſſio, conſilium, & reliquæ cauſæ non ſortiuntur effectum (licet peccatum interueniat) nulla tamen oritur reſtitutionis obligatio.

¶ His ſuppoſitis antequam de receptatoribus diffiniamus, ſit primum dictum iubens, conſentiens, laudans, & huiuſmodi, quando ex tali ſua iuſſione, vel conſenſu, vel laude non ſequitur nocumentum, vel in his caſibus alter erat paratiſſimus facere, non tenentur ad reſtitutionem. Sicut ſi quis diceret alioquin paratiſſimo, certiſſimo ad inferendum malum, abi, & fac, ſicut dixit Dominus Iudæ, quod facis fac citius, patet hoc quia in his caſibus duobus iſti ſupradicti non fuerunt efficaces cauſæ damni, neque efficaciter motiuæ, quia iam mali executor ex ſe erat motus, & in procinctu ad inferendum detrimentum, & de facto illud erat illaturus, ergo non tenentur ad reſtitutionem.

¶Secundum dictum ſit ſecundum Sotum loco citato receptans licet per ſe ſonet cauſam, licet alius receptaſſet, ſi tantum hoſpitio recepit latronem, neque illum mouit, imo diſſuaſit, nec quicquam furti cum illo participauit, & ſi ſunt circum multa diuerſoria paratiſſimi illum recipere, non eſt talis in foro conſcientiæ condemnandus ad reſtitutionem, patet, quia hæc receptatio non fuit efficax cauſa furti.

¶ Tertium dictum ſecundum Fratrem Ioſephum, ſi malefactorem quis occultet ne ab aduerſariis vulneretur, vel occidatur, ſi tamen criminis defenſor non ſit; procul abeſt iſta occultatio & à culpa, & à reſtitutione, quia nullum affecit iniuria eum occultando.

¶ Secus eſſet ſi ideo domi reciperet furem, aut flagitioſum, quatenus, & perſonæ, & crimini patrocinium opemque præſtaret. Nam tunc citra dubium ad reſtitutionem teneretur, e, vt ſi prædam occultaret, etiam ſi inde nihil lucri reportaret.

e Sic expſſè eſt decretū in cano. qui cōſenſit. 11. q. 3.

¶ Quartum dictum, quicunque patrocinantes pro latrone, ſiue ſint tabelliones, ſeu alii procuratores, qui intercedunt pro latrone, apud iudicem, ne ferat iuſtam ſententiam reſtitutionis furti, & expenſarum: reſtitutio-

nis obligationem incidunt, quod quidem dictum limitandum dupliciter venit primo, quod teneantur iſti reſtituere defectu latronis hac de cauſa non reſtituentis, ſecundo tenentur reſtituere quando contra ordinem iuſtitiæ, & iuris patrocinantur, vt euadat, & non reſtituat. Secus ſi defendant latronem in foro exteriori, quando contra illum non ſunt indicia, vel ſemiplena probatio: ſi procedatur via accuſationis, neque alia iuris adminicula, quæ legitime aperiant viam iudici ad procedendum contra illum, quia tunc tantum nituntur iuſte ſecundum leges, liberare delatum de furto, à pœna: reſtitutionem: ſi quam ſecreto debet, relinquentes illius conſcientiæ, (quæ nouit, an reus ſit illius) faciendam.

Quæſtio. 3. ¶An vero confeſſarius ſit taliter particeps criminis, quando non mandat reſtitutionem fieri, ad quam pœnitentem in confeſſione percipit eſſe obligatum, quod ipſe reſtituere tenetur. Et licet memor ſim hac de materia ſupra egiſſe: ſed quia etiam hic aptum quæſtio hæc ſortitur locum, breuiter nonnihil repetendum hic erit primo cum Nauarro, f, ſcilicet, confeſſarius per ignorantiam craſſam, aut affectatam ſi non præcipiat reſtitutionem pœnitenti ad id parato, manet obligatus reſtituere. Quod procedit, quando confeſſarius videt, aut credit, quod niſi reſtitutionem præcipiat pœnitenti, penitens illam non eſt facturus ſi autem ſibi mandato iniungatur, pœnitens reſtitutionem faciet. Secus eſt ſi propter incogitantiam id non præcepit, vel, quia extimauit, pœnitenti id curiæ eſſe, quia tunc non teneretur reſtituere confeſſor, ſicut neque quando ex ignorantia non craſſa, præcipere reſtitutionem prætermiſiſſet, quia cum confeſſarius regulariter, gratia tantum pœnitentium audiat confeſſiones, non tenetur niſi de lata culpa ſecundum Nauarrum.

f Nau.ſum. lat c.17. nume.25.

CAP. XVIII.

De peculiaribus obligationibus reſtituendi, quæ ſolent interuenire inter parentes, & filios, & inter coniuges, & inter fratres.

QVia iam quaſi abſoluentibus reſtitutionis materiam occurrunt, quædam peculiares obligationes reſtituendi, quæ inter parẽtes, & filios, vxorem, & virum, & inter fratres inter ſe ſolent interuenire: & hanc materiam indiſcuſſam, vt prætermittamus non oportet.

¶Et vt à filijs illegitimis exordium ſumamus, quæritur primo, an filij illegitimi teneãtur reſtituere ea bona, quæ ſibi relicta fuerint à parentibus, cuius quæſtionis deciſio, filiorum illegitimorum præexigit diſtinctionem.

¶Nam alij ſunt filij illegitimi qui dicuntur ſpurij, vt pote, qui ex aliqua peculiari concubina naſcuntur. Alij autem dicuntur manzeres, qui ſunt propagati ex concubina vaga omnibus expoſita. Alij verò dicuntur noti, id eſt, adulterini.

¶Alij deniq; dicuntur ex concubitu damnabili, id eſt, merenti mortis pœnam nati, vt ex ſtupro, vel inceſtu progeniti, & licèt alij filij ſunt, qui dicuntur illegitimi, ſed tamen naturales, ij tamen inter ſpurios, vel manzeres computantur.

¶His prælibatis ſit prima concluſio. Huiuſmodi filij illegitimi ſpurij, g, ex peculiari concubina, & manzeres ex vaga concubina propagati, non ſuccedunt: ſed neq; ſuccedere poſſunt patri, aut matri, neq; ex teſtamento, neq; ab inteſtato. ſi tam pater, quam mater eorum, filios habeant legitimos. Hæc concluſio patet, tum, quia leges in odium peccati parentum eos arcent ab hæreditate. Tũ quia iniuria fieret legitimis: q. ſunt certiores: ſi cum ipſis ad bona paterna vocarentur illegitimi, quia leges ſtudent

g Spurij nõ ſuccedũt patri, aut alijs deſcẽdẽtib. l.hac parte. ex l. ſi ſpurius. ff. de vude coga.

faue-

fauere legitimis ſucceſſionibus, & non illegitimis.

¶Secunda concluſio tam pater, quam mater etiam ſi habeant filios legitimos poſſunt licitè nō ſolum his filijs ſpurijs, ſeu manzeribus: ſed etiam liberis adulterinis, & ex concubitu damnabili natis, puta ex ſtupro, vel inceſtu, vel adulterio quintam partem legare, hæc eſt Soti, h, & patet.

h Sotus de iuſt.& iure. lib 4 q.3.ar tic.1.

¶Nam licet teſtator nō videatur alienas ſucceſſiones proprijs anteponere. L. cum acutiſſimi. ff. de fideicommiſſis vnde lex. 9. Tauri origenem duxit, quæ filios ſpurios ab hæreditate repellit: tamen non prohibet lex: quin, tam pater, quam mater in quinta parte aſſis poſſint illos inſtituere. Et patet, quia ſi tam pater, quam mater habētes etiam filios legitimos, quintam partem poſſunt legare extraneis, quare eam non magis poterunt donare, ſeu legare prædictis filijs illegitimis, qui ſunt propinquiores extraneis.

¶Tertia concluſio tā pater, ꝙ mater, filijs careant legitimis, ēt ſi habeant hæredes aſcendentes. i parentes, aut auos, ſi lijs naturalibus. i. ſpurijs, aut māzeribus oia bona ſua relinquere in teſtamento poſſunt. Hæc concluſio quo ad matrem certa eſt, & expreſſe habetur. l. 9. Taurēſi, quia mater de tali prole, ꝙ ſit ſua, certa eſt: nec tunc fit iniuria legitimæ proli cum ea careat, ſed quo ad patrē contra dicit F. Ioſephus in ſuis floribus dicens tales filios ſpurios ſeu manzeres patri non ſuccedere, neq; ex teſtō, ſed tamen etiam quo ad patrē eſt vera, quia l. 10. Taurenſi ſic habetur, ꝙ etiam pater, & ſi habeat parentes, vel aſcendentes legitimos, poteſt bona ſua in toto legare naturalibus filijs ſi tamen ei non ſuperſint legitimi liberi.

i Naturales filij dīt ingenuarū, cōcubinarū filij, quos ſola natura gētiū nōhoneſtas genuit, & appellant illi baſtardi, vt p gl. in rub. ff de concubin.

¶Filium autem naturalem, i, explicat lex eſſe, & dici, cuius natiuitatis, vel conceptus tpe pater eius ſine diſpenſatione, copulari matrimonio potuit cum eius matre, dum tamen pro filio ſuo recognoſcat eum pater, etiam ſi ſit ex vaga concubina talis naturalis natus.

¶Quarta cōcluſio filij huiuſmodi naturales ſpurijs, aut manzeres ex damnabili concubitu non nati, ſecundū leges ſuccedunt quidē matri carenti legitima prole ab inteſtato. Non tamen ſic ab inteſtato ſuccedunt patri etiā carenti legitimis liberis. Hæc concluſio eſt Soti ſupra loco allegato, & eſt extra controuerſiam apud doctores, cuius rationem aſſignant leges, quia mater vtriq; certa eſt de ſua, prole, atq; adeo iura volunt ei carenti prole legitima ſuccedat proles hęc illegitima naturalis, quæ non eſt ex concubitu damnabili propagata, aut adulterina. Non tamen ſuccedunt patri, quia pater non tali certitudine tenetur, quòd talis proles ſua certo ſit.

¶Quinta cōcluſio, filij adulterini, vel ex concubitu damnato i ſecundū leges punibili ſuſcepti. i. ex ſtupro, vel inceſtu progeniti, neq; patri. aut matri in foro exteriori ſuccedunt ab inteſtato, neque ex teſtō: ſed ſolum tam pater quā mater (etiam ſi non careant legitima prole) quintam partem aſſis i ſuorum bonorū eis, & legare, & donare poſſunt. Hæc eſt Soti, quia hoc non prohibet lex Taurenſis, & quia illa quinta quota bonorum extraneis quoq; poterat legari, ita in recopilatione noua legū l. 7. li. 5. ti 8. f. 291.

¶Sed hic dubitare fortè quis poſſet, an mater cui ſuperſunt aſcendentes parentes, & aui, ſi tamen careat legitima prole, tunc filio naturali à ſe habito tenetur relinquere omnia bona ſua excepta quinta paete. Quæſtio. t.

¶Reſpondetur difficultati per ſextam concluſionem in hoc caſu, mater nō ſolum poteſt, ſed etiā in conſcientia tenetur etiam ſi aſcendentibus non careat ſi tamen legitima prole caret (excepta quinta parte aſſis) filiū naturalem illegitimū in tota ſua ſubſtantia inſtituere hæredē. Hæc concluſio patet ex. l. in recopilatione noua legum nunc citata, vbi ſancitur quòd in hoc caſu matri filij naturales, vel ſpurij ſuo ordine, & gradu ſuccedāt, vt legitimi hæredes, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, dummodo tales filij ex damnato, punibiliq; concubitu non ſint ex parte matris procreati, quia tūc neq; ex teſtamento, neq; ab inteſtato, iſti poterunt ſuccedere matribus: licet in morte, & in vita quinta pars poſſit illis dari id eſt, quæ permittitur pro animo poſſe, legari. Interpretaturq; ibi lex tunc ap-

pellari,& eſſe damnatum, & punibilem concubitum, quando mater ob talem concubitum,ſecundum leges,pœna mortis naturalis plectenda venit. De patre autem dicendum quoque videtur.

¶Quare ſit ſeptima concluſio pater carens legitima prole, etiam ſi aſcendentibus,ſcilicet,parentibus,& auis, & proauis non careat, k, licèt in omnia bona ſua filium naturalem illegitimum (dum legitimis caret) ſucceſſorem, & hæredem ſibi præſtituere poſſit: non tamen in conſcientia ad hoc tenetur, quia lex hoc ei facere poſſe indulget, ſed non cogit, & merito, quia non eſt de tali prole certus. Quia ſatis eſt patri, ſi talem filium naturalem tantum pro ſuo recognoſcat,aut ex vehementibus coniecturis: agnoſcat: ſibíque perſuadeat, pro ſuo fore recognoſcendum: ſi tantum alimenta neceſſaria ei ſubminiſtret: ſed in hoc caſu ſi filio naturali huic bona ſua nolit relinquere, opinor parentes,ſi quos habet de duabus tertijs partibus ſuorum bonorum, non poſſe defraudare.

k De hac Baſtardorũ ſucceſſione multa ſingularia adducit G. Benedicti. extra de teſtamen. num. 676.vſq; ad nu. 726.

¶Concluſio autem prædicta patet, quia in l.10.Taurenſi dicitur, quod pater carens legitimis, poſſit legare bona ſua naturalibus in toto, quod voluerit: vnde per hoc,quod ait lex in toto, quod voluerit liberum ſibi,an velit legare eis vel non relinquit.

Quæſtio. 2. ¶Deinde de filijs adulterinis obuiat diſceptatio, an vltra quintam partem aliquo intuitu,forma,vel via poſſint parentes illis aliquid donare,vel legare,ſiue in teſtaméto,ſiue extra, taliter,quod tam patres dantes, quam huiuſmodi filij recipientes maneant liberi, tum à culpa mortali, tum etiam à reſtitutione in conſcientia. Et quidem ſi de iure naturali agamus dummodo legitimis præiudicium non fiat palam, eſt huiuſmodi donationes, & legata fieri non eſſe prohibitum. Sed quod ingerit difficultatem id dubij eſt, an leges ciuiles, quæ perſtant prohibentes ſupra dicta legata, & donationes, ita ſint pœnales, vt more legum pœnalium nullatenus obligent in conſcientia, ante condemnationem. An vero ſint leges inhabilitantes, & ipſo facto huiuſmodi adulterinos, ſeu ex damnato concubitu genitos, vel clericorum filios inhabiles, & incapaces eſſe pronuntiantes, ad huiuſmodi bona, vel legata à parentibus recipienda. Quod ſcire maximè refert,quia ſi inhabiles ſiunt,ſtatim ante condemnationis ſententiam,tenebuntur ſic accepta reſtituere in conſcientia.

¶At verò ſub diſtinctione reſpondendum eſt de filijs notis: nam alij ſunt filij ſecularium,alij filij clericorum, vel religioſorum.Nam de ijs licet nulla ſit prohibitio de iure communi: ſed leges peculiares regnorum Hiſpaniæ, quæſtionem propoſitam in dubium reuocant. Quare pro his ſtatuitur octaua concluſio,filij noti ſecularium ſolum modo legibus Regni prohibentur iure hæreditario in bona paterna ſuccedere. Hæc concluſio patet.tit.15.partitæ.4.l.3.& l.1.fori.titul.de hæred.ſucceſ.& l.9.Tauri confirmatur vbi prohibetur ne poſſint in hæreditatem ſuccedere.

¶Nona concluſio, pater ſi aliquid cõmittit amico ſub fideicommiſſione, vt illud tribuat ſuo filio ex adulterio ſuſcepto,amicus hic tenetur ius naturale ſeruare, hoc eſt dare filio, & filius poteſt licitè tunc recipere,perinde, atq; ſi eſſet extraneus. Itaque omnia bona ſua illi poteſt ſuus pater ſic dare, filijs ſi careat legitimis,ſed filios perſtantes legitimos non poteſt exhæredare, niſi vſque ad quintam partem neque hic interuenit peccatum. Si autem fiſcus petierit, ſtandum eſt foro exteriori.Hæc concluſio hinc ſic perſuadetur, quod cum lex ſit in odium filiorum, non eſt dilatanda vltra,quam ſonat. Non autem lex prohibet, niſi eſſe hæredes, ergo extra teſtamentum pater ſua bona donans adulterinis filijs hac via,non agit contra rigorem legis, neque in eius fraudem, quia lex pœnalis tantum ad id obligat, quod ſonat.

¶Sed iã grauius vrget, & perplexius dubium de filijs clericorum, hoc eſt ſacris initiatorum,& de filijs religioſorũ, Nam ij licet non iure communi, tamen legibus regnorum Hiſpaniæ arctius arcentur à bonorum paternorum acquiſitione. Quæſtio. 3.

¶De his ſit decima concluſio, filij clericorum

ricorũ ſacris initiatorum,& filij perinde religioſorũ per leges peculiares Hiſpaniæ inhabiles,& incapaces fiunt ad vllo pacto poſſidenda bona paterna, etiam in conſcientia, niſi peculiari regis cõceſſione. l Hæc concluſio quæ eſt Soti loco ſupra allegato elicitur aperte, primo ex l. 22 lib.1.tit.3.& l.2.tit.3.lib.5. regalis ordinamenti in hanc formã, quo nulla offeratur occaſio vt vlla mulier clericorum concubinatui addicatur, ſi clericorum filij, in eorum bona hæreditario iure ſuccederent, conſtituimus, & præcipimus, vt hniuſmodi clericorũ filij neq; habeãt neq; hæreditẽt neq; hæreditare poſſint bona ſuorum parentum, neque aliorum conſanguineorum. Et ſequitur neq; ſuſcipiant, hoc enim Hiſpane ſonat vox ni ayan, neq; potiri poſſint quocunq; legato, aut donatione, aut alia collatione, quæ illis fuerit facta. Quæ quidem verba non ſolum eos excludunt ne hæredes eſſe poſſint, verum etiam eos videntur facere inhabiles,& incapaces ad vllo pacto bona paterna poſſidenda.

> l Ab omni hæreditate arcentur filij clericorum.

¶Et hæc lex per legem.9.tauri extenditur quoque ad filios religioſorũ, q. autem tã ſtrictam legem rex poſſit edere, nemini dubium eſſe debet. Cũ leges humanæ iuſtæ obligent in conſcientia, iſta autem lex in odiũ filiorum clericorum iuſta eſt. Quare ſtatim obligat in cõſciẽtia, quare probabile eſt impeditiuã eſſe tranſlationis dominij, & non ſolum eſſe pœnalem, ſed eſſe perinde, ac ſi pupillus donaret, aut Symoniacus, aut aſſaſſinis ſuſciperet aliquid. Hæc concluſio etiam ſuſtinetur à fratre Ioſepho in ſuis florib. vbi in hoc ſubſcribit Soto.

¶Sed ſtatim in dubium reuocamur. An his pater clericus ſuppeditare aliquid poſſit, pro alimentis. Huius dubij illucidandi gratia. ¶Sit vndecima concluſio. Pater clericus tenetur alere, & educare filiũ ſuũ illegitimum. Atq; adeò poteſt ei viuens donare, vnde vitam ſuſtentet. Hæc concluſio eſt Soti loco vbi ſupra: patet, quia cum ius naturale dictet alendos,& educandos eſſe filios, iſtud ius per leges ciuiles, & poſitiuas non poteſt reuocari. Hęc concluſio 11. eſt etiam Armillæ verbo alimentum. §.6. vbi ait, q. de iure canonico, m, ex ęquitate quadam naturali tenetur pater alimẽta præſtare filijs ſpuris quos certo probabiliter nouit eſſe ſuos.

> m c. cũ haberet extra de eo qui duxit l matrimonium quam polluit per adulterium. Quæſtio.5.

¶Sed vltra, dubium ſtatim mentem ſubijt an ſicut filij clericorum incapaces & inhabiles fiunt per leges Hiſpaniæ ad bona paterna vllo pacto poſſidenda, ſic & clericorum nepotes. Quæſtio eſt cuius meminit Frater Ioſephus in ſuis floribus. quare pro ſatisfactione illius, ſtatuitur duodecima concluſio. Clericus initiatus ſacris, ſi nepotes ſibi ſuperſint ex filio, vel filia illegitimis, nati, his licitè poterit ſua bona, & legare, & cõdonare. Hæc eſt Fratris Ioſephi, quæ mihi non diſplicet, quia cum lex hæc de arcendo filios clericorum à bonis paternis odioſa ſit, in odium talium filiorum, cũ odia debeant reſtringi, non eſt ad nepotes clericorũ extendenda. Poſtquam lex expreſſè eos non comprehẽdit. Poteſt ergo clericus auus eorũ eis relinquere bona ſua.

CAP. XIX.

An filij clericorum accepta à parentibus teneantur reſtituere,& de alimentis præſtandis filijs vel fratribus.

IAM de modo ſi quis occurrit, quo clerici ſuis filijs illegitimis poſſint ſecura conſcientia, citra fraudem legis, ſua bona conferre indagandum nobis eſt. An per fideicommiſſariũ tuta conſcientia, hoc poſſit facere? Pro explanatione quæſtionis.

¶Sit prima concluſio. Si clericus alicui fideicommiſſario cõcredit bona ſua, ea conditione, quatenus ea bona fideicõmiſſarius filio illegitimo clerici tradat, primo quoad culpã mortaliter peccet legẽ fortè illo rigore obligantẽ, & talis fideicõmiſſarius nullatenus tenetur ea bona filio clerici adiudicare ẽt ſi pollicitus fuerit id facere, neq; retinere põt. Ideo ſtatim à filio tali ſunt reſtituenda. a, Et patet quia huiuſmodi fideicõmiſſo, & illorum bonorũ traditio, & illorũ per filiũ clerici acquiſitio, eſt contra legem humanam iuſtã in re graui inhabilitantem

> a Hanc concluſionem ſtatuit Sot. & f.Ioſeph. in ſuis floribus.

huiuſmodi.

huiuſmodi filium clerici, ad bona paterna recipienda, & retinenda. Ergo non poteſt talis commiſſio neque traditio bonorum, neque retentio fieri.

¶Secunda concluſio tuta conſcientia clericus bona ſua amico relinquere poteſt, non ſub conditione, vt ea reddat filio, ſed abſolutè dum ſcilicet, amicus ſub illa conditione non recipiat loco filij, ſed tanquam ſua ſibi verè, & abſolutè donata etiam ſi clericus fiduciam certam cōceperit, quod amicus ſit traditurus ea filio, & illi alias non relinqueret. Hæc concluſio eſt Soti loco citato, & patet, quia licèt lex filium illegitimum clerici, ad illa bona paterna acquirenda, & retinenda, inhabilem fecerit, tamen illum amicum incapacem donationis illorum bonorum abſolutè ſibi factæ, lex non reddit, quare tali donatione priuari non valet, niſi per condemnationem. Imò per fiſcum condemnari non poteſt, niſi probetur præſumptio ſcilicet, quod ideo receperit, vt redderet filio clerici.

¶Sed quid tunc talis amicus donatarius abſolutus, & ſine conditione de illis bonis poterit facere? huius rei gratia.

¶Sit tertia concluſio tunc amicus clerici in caſu prædictæ concluſionis, poteſt ea bona ſibi donata, tuta conſcientia retinere, & poteſt licitè tanquā propria bona ſua, & non clerici, iam ea donare (ſi vult) filio clerici, & in conſcientia talis donatio tenebit. Secus eſt ſi vt ſupradiximus ſibi donatio facta non eſt abſolutè, ſed ſub conditione vt ea bona redderentur clerici filio. Quia tunc neque donatio facta amico tenuit, neque ipſe amicus retinere ea bona tunc poteſt neque vero, ipſe filio clerici, ea tradere poteſt. Hæc concluſio patet, quia iam in caſu iſtius tertiæ concluſionis neque fit contra legem, nec contra eius intentionem, quia ille amicus non iam illi tradit bona patris i. clerici, ſed ſua, neque filius accipit bona paterna, ſed bona amici patris, quæ iam per donationem abſolutam facta fuerant ſua.

Quæſt.2. ¶Sed quid tunc in caſu quo illa bona data fuerint à clerico amico ſuo ſub eo pacto, vt redderentur filio, quid fiet de

Quæſt.3. illis bonis? ¶Arbitratur Sotus in hoc caſu illa bona ante cōdemnationem, (quia ante condemnationem fiſcus ad illa ius non habet) cenſenda eſſe attinere ſuccedenti ab inteſtato. Quare ſi clericus hæredem legitimum ab inteſtato reliquit: ſua ſunt, ſi minus erogāda ſunt in pios vſus, dum tamen iſte fideicommiſſarius ſibi caueat, ne id perueniat in notitiam fiſcalis, quia ſi id veretur, conſultus eſt fiſco patefacere.

¶Hinc iam patet, quid ſit dicendum ad illam quæſtionem, Cuius meminit Corduba, b, quod hæres inſtitutus extraneus à patre ſolum habente filios naturales, cum fideicommiſſo tacito, vel expreſſo, vt filijs illis naturalibus, prouideatur, tenetur in conſcientia, teſtatoris filiam naturalem dotare, alimentaq; ei ſubminiſtrare ſecundum qualitatem conditionemq; perſonæ teſtatoris, eamque in ſtatu decenti reponere. Nam & etiam filiæ ſpuriæ debetur competens dos (ceſſante inſtantia fiſci. (Imò ſecundùm Sotum, & Fratrem Ioſephum, vbi ſupra, filij adulterini in foro conſcientię non tamē in foro exteriori, bona paterna poſſidere poſſunt, vbi non ſunt legitimi, quia lex prima fori tantum eos hæredes eſſe prohibet, quod fit per teſtamētum. c, Imò coram iudice eccleſiaſtico filij naturales poſſunt petere alimenta. Præſertim quando teſtator in teſtamento nomine hoc filiorum eos expreſſit, quod ſecundum ius ſat eſt, vt pro legitimis habeantur. d

¶Hinc iam liquet quid ſit reſpondendum ad illam quæſtionem, cuius etiam meminit Corduba de caſibus conſcientiæ q. 123. vbi concludit, quod in hoſpitali habeti ſtatutum, quod bona ibi morientium ſine hærede legitimo neceſſario i. qui præteriti non poteſt in teſtamento ſorcoſo nuncupato, ſint illius hoſpitalis. Cum Maria fuerit defuncta vita ibi, potuit ſi legitima prole caruit, legare bona ſua filiæ ſuæ naturali nō ex damnato concubitu genitæ, etiam ſi habuerit legitimos aſcendentes.

¶Lege quoque 10. taurenſi cauetur, quod caſu, quo pater, vel mater ad alimenta adminiſtranda illegitimis, deuinctos ſe ſentiunt ſiue in vita, ſiue in morte virtute talis obligationis, non poſſint eis vltra quintam bonorum dare niſi

b Cordub. in tract. de caſib. conſc. q. 74.

c Conſule de hac re. can. cū haberet, & Sotus li. 4. de iuſt & iure q. 5. ar. 2. & Syl tit. filii, & doct. i c. rāta, q filij ſint legit.

d Vide Antho. Gomez ſuper l 9. 10. & 11. Taur & Couarru. de var reſol in 1 to. p 2 §. 4. vſque ad 3 & 4. cum quæritur. C. de inoff. teſtam.

ſint

ſint naturales,quibus pater carens legitimis,licèt aſcendentibus non careat: poteſt omnia bona ſua legare.

Quæſt.5. ¶Porrò non præter propoſitum hic dubitatur. Quid faciet cõmiſſarius mulieris in teſtamento relictus, quando teſtatrix ratione infamię cauendę proprię adulterinam filiam hæredem inſtituit, cum optimè nouerit fraudem? Reſpondet Corduba q 122. quod in caſu ſupra poſito vbi ſtatuto ſic dictante hoſpitali obueniunt omnia bona, ibi morientium & carentium legitimis, neceſſariiſque ſucceſſoribus, ſi ibi moriatur Ioanna habens filiam ſecreto adulterinam, quam inſtituit hæredem in omnia bona. Commiſſarius Ioannæ ſi ſine diſpendio honoris,Ioannæ,vel ſi ſine detrimento notabili alicui ex his perſonis inde contingenti, poteſt bona hæc hoſpitali addicere, cui obueniunt ex iure, illi ea applicabit, ſi autem hæc mala impendere timeantur,ea bona filiæ ſecreto adulterinæ tribuet, ſi tamen fuerit admonita per ipſum,illam illorum bonorum iure, & in conſcientia eſſe incapacem, eorumq; reſtitutioni manere obnoxiã, fidem illiuſque expoſcat, quatenus fidem faciat: ſe curam adhibituram,vt forma ſibi innocua,ea bona reſtituat hoſpitali. Quod ſi ſibi probabiliter perſuaſerit adulterinã nequaquam ea reſtituturam hoſpitali, penes ſe talis commiſſarius ea bona, vt commodius poterit retineat, quo vſque prædictis ceſſantibus inconuenientibus, hoſpitali poſſint applicari, ꝙ ſi aliter officio debito reſpondere non poſſit, reddat ea bona adulterinæ, dicta promiſſa monitione,quia ſatis præſtitit,quod ſuum eſt, nequicquam amplius potuit de ſe præſtare. Dum huiuſmodi inconuenientia obuentura alias timentur. Sic innuat Nauarrus. e

e In Sum. Lat.c. 17.n. 9. & 29. & 31.

¶Inſuper, quia de alimentis conferendis filijs cepimus verba facere, nota, ꝙ etiam è conuerſo filius parentes agẽtes tenetur alere,& frater tenetur alere fratrem,ita Corduba quæſtione 125. Licèt caſu quo frater fratrem alere tenetur, f hunc caſum Gregorius Lopez in Gloſſa fina.l.3.tit.19.p.3. extendit etiam ad fratrem naturalem non legitimum, quamuis Angel. Aretin.§. ſi minus. inſtitu. de actionibus videatur limitare in fratribus vtrinque coniunctis, quam limitationem doctores non tenent, neque tenẽda videtur.

f Glo.in l.ſi qs à liber. §. verũ verbum iuſte. ff. de liber. agnoſcend.

Quæſt.6. ¶Controuerſia eſt inter doctores quo modo frater fratrem alere teneatur an ſolum iuxta neceſſitatem tantum naturalem, ad vitam tranſigendam penſatis facultatibus debentis alimenta, ſecundũ Iacob.de Aret.& Bald. & alios doctores g quos ſequitur Palacius Rubius. Cui ſententiæ ſuffragantur dicta à doctoribus cap. cum haberet.de eo,qui duxit in matrimonium,quam polluerat. An verò teneatur frater fratrem alere iuxta decentiam, & qualitatem perſonarum, & iuxta ſufficientiam facultatum. h,

g In l.ſi maritus.2. ff. ſol. matri.

¶Cui quæſtioni facientes ſatis concludimus, quod cum caſus ſit qui inter diuerſas opiniones verſatur. Conſuetudini terræ quæ eſt optima legũ interpres, & pro lege viget,ſtandum eſſe ducimus. Licèt opinio poſterior, quod frater iuxta decentiam ſtatus ſit alendus, ſit ratio ni conſona magis & communior.

h Huic opi. adſtipulantur Ioã. de Imol d.l. ſi maritus, & Rapha & Alexã.ibi.

¶Inſuper.l.1.regalis fori.lib.3. titu.8. ſtabilitur, quod frater fratrem habens inopem, illum teneatur alere, obeuntibuſq; patre,& matre, filij ſub ſuo gubernamine ſuſcipiant fratrem ſuperſtitem, quod ſi tales maiores natu fratres vxores duxerint,minori remanenti fratri dimidiam penſionem eius ſumptus,aut impenſæ quam ei pro vitæ ſuſtentatione impendebant anrea, ei impertiant. Sed vxorem patris non tenentur fratres priuigni alere,ſi nolint. Sed neque maritus cogitur ſecundum Cordubam illa quæſtio. 125. fratris vxorem alere extra extremæ neceſſitatis articulum ſecundum Gloſſã,& doctores, i vbi cauetur, quod vxori non perdituræ manente matrimonio,dos reddi poteſt: vt egentem virum fratrem, ſororem ve ſuſtineat. Non obſtat ſupradictis, quia iſtud ius communiter ſecundum doctores intelligitur, ꝙ de conſenſu, & licentia mariti poſſit vxor inde alere fratres,& non aliter, quia leges ſancientes fratrem teneri alimentare fratrem,locum habent in viris: ſed non in mulieribus coniugatis niſi de licentia mariti.

i l. quæſis. ff. ſol matr. quia ius l. mutus ff. de iur.dot.

¶Igitur in hoc potiori libertate potitur

tur vir,quam vxor Quia vir tenetur parentes,& fratres egentes alere,etiam extra extremam neceſſitatem, quæ quidé alimentorum expenſæ de parte contingenti marito ex bonis partibilibus,deducendæ ſunt eatenus, quatenus nullum præiudicium paretur vxori in ſibi iure obuentura parte bonorum.Cæterum vxor patres fratreſque ſuos egentes alere non poteſt abſque licentia mariti, quippe qui bonorum communium adminiſtrator eſt,non autem vxor. K

K vide Syl. verbo alimenta.q.1. & 4. titu.vxor.

¶Porrò inter quæſtiones ſcitu neceſſarias(quia quotidiana res eſt) computatur hæc an maritus parentes vxoris,aut vxoris filios ex alio matrimonio,in graui neceſſitate,cit ra extremam,etiam teneatur alere, quod ſi huic officio deſit neque præſtare licentiam adhoc vxori velit,an tunc licitè poſſit id facere vxor, quia quæſtio hæc eſt in cõtingentia frequens,ecce ibi reſolutionem.Quando tales parentes,vel filij vxoris,graui neceſſitate etiam citra extremam affligantur, quia miſerabiliter quæritant ab extraneis ſubſidium, ne decidant adecenti, quem ſuſtinuere ſtatu,tunc vir rogatus vt faciat facultatem vxori, vt paulatim eis ſubueniat de parte vxori contingenti ſicut ipſe in pari neceſſitate opem ferret ſuis, ſi nolit poteſt vxor ſi alias odia iurgia,& alia detrimenta timeat, ſi maritum ad id arctet via iuſtitiæ, tunc ſecreto paulatim, ne id perſentiſcat maritus,neceſſaria ſubminiſtrare pro talia parentum, & filiorum ſupplenda indigentia,& neceſſitate cum animo, tempore partitionis bonorũ, id quod in hoc opus pium,& debitum inſumpſit,in parte ſibi obuentura computandi. Quæ quidem aſſertio naturalis ęquitatis nititur fundamento, quia licet leges adminiſtratorem horum bonorum conſtituant maritum, tamen totaliter vxori non obtendunt interdicere vſum ſuorum bonorũ, quando maritus adeo durus eſt,& ſubagreſtis, vt renuat vxori conferre licentiam,in hoc caſu:vbi ius naturale, & diuinum dictant filios, & parentes iuxta decentiam ſui ſtatus, & perſonarum, cũ egent eſſe alendos. Nam & opinio multorum doctorum huic aſſertioni fauet dum dicunt ſine notabili detrimẽto ſuæ perſonæ, aut bonorum ſuorum teneri aliquem ſi poteſt ſubuenire pro ſe: imo, ne à decentia ſui ſtatu decidat, & in caſu grauium calamitatum,& egeſtatis.Ergo à fortiori vxor,ex iure naturali, & diuino: contra quod præualere non poteſt lex humana, poterit parentibus, & filijs ſic indigentibus cum prædicto moramine,ſubſidia cõferre. Quod verum eſt in conſcientia, quidquid ſit de foro iudiciali ſecundum Cordubam.

CAP. XX.

An filios legitimos habens vltra quintam partem ſuorum bonorum expendere poſsit in pios vſus pro anima ſua.

Voniam de vinculo reſtitutionis,& illationis damni copioſè differendum nobis eſt, ita vt nihil quod deſiderari merito poſſit, quantum in nobis eſt deſit,illa quæſtio quotidiana licet non triuialis,hic nobis diſcutienda venit, vtrũ paterfamilias filios legitimos habens, vltra quintam partem bonorum expendere poſſit,vel in donationes gratioſas,vel in legata gratuita, vel in vſus pios pro anima ſua? & ne à more procedendi diſtincto recedamus per concluſiones reſpondendo. ¶Statuitur prima concluſio. Pater,& mater filios habentes legitimos vltra quintam partem ſuorum bonorũ in legata gratioſa, ſeu donationes gratioſas expendere non poſſunt. Legata auté gratioſa,ſeu donationes gratioſas appellamus,eas donationes,ſeu legata: quæ teſtator, ſeu donator non ex debito legali, neque cauſa remittendi obſequia, vel officioſa opera ſibi exhibita facit, ſed ex mera liberalitate inductus fuit ad id, & non cauſa remunerandi ſeruitia.Hęc cõcluſio patet ex recopilatione noua legũ. verbo meliotatio. l.12. vbi lex hoc expreſſe decernit.

¶Secunda concluſio pater, & mater non carentes filijs legitimis, pro expenſis ſuorum funeralium, & pro cereis, & Miſſis tunc dicendis, pro legatiſq; gratioſis

tioſis inſumere vltra quintam partem ſuarum facultatum non poſſunt. Hæc cõcluſio elicitur ex l 12. & 13. in recopilatione noua legum vbi præſertim. l. 12. cauetur quod expenſæ ſepulturæ & pro miſſis, & cereis, & exequijs funeralibus, & legata gratioſa, deducantur ex quinta parte aſſis, & non de reliquo corpore bonorum defuncti, etiam ſi defunctus aliter mandauerit. Et quod quinta pars aſſis excipiatur antequam deducatur tertia vt ſancitur l. 214. ibi penes finem.

a Hæc concluſio elicita eſt ex l. 3. Taurẽſi.

¶Tertia, a, concluſio teſtator qui caret legitimis decedentibus, ideſt filijs, & nepotibus: ſi tamen aſcendentes habeat, id eſt parentes, aut auos ſolum pro funeralibus prædictis, aut legatis gratioſis partem bonorum, & tertiam legare poteſt, aut donare, & patet, quia carens deſcendentibus legitimis, vel naturalibus, vt verbi gratia, ſi habeat aliquis homo in hoc caſu parentes, aut auos, tenetur eis pro ſuis legitimis, duas tertias ſuorũ bonorum reſeruare.

Quæſt. 1. ¶Et licèt hæc hactenus extra controuerſiam vera ſint, ſed punctum difficultatis adhuc non attigimus, an poſſint parentes bona conſcientia legitimis liberis minuere legitimas ſuas, expendendo vltra quintam bonorum partem, vel in vſus pios, vel in eleemoſynas pro pauperibus, vel in inſtitutionem capellaniæ, & ratio quæ pro parte negatiua vrget eſt, quia aliqui iuriſtæ pro comperto habẽt, quod legata ad opera pia, ex quinta parte bonorum tantũ ſint deducenda, quia lex citata ſupra id videtur inſinuare, dũ expenſas funeralium ex quinta parte decernit eſſe aſſumendas, ſed iſtæ expenſæ funeraliũ ſunt ad opera pia, ergo videtur pro operibus pijs tatũ quinta pars ſit diſtrahẽda. Pro expeditione ergo q̃ſtionis.

¶Sit ſuo ordine quarta concluſio, licèt per donationes gratioſas ſicut dictũ eſt, & ex legibus allegatis patet, pater vel mater vltra quintam partem ſuæ ſubſtantiæ donare aut legare non poſſit, quando illis legitimi ſuperſtites ſunt filij, aut nepotes, ſed tamen legitimas aliorum filiorũ extenuare poteſt, titulo meliorationis quo ſecundum leges Hiſpanicas in tertio, & quinto (etiam ſuis parentibus ſuperuenientibus) vnum, vel plures filiorum, vel nepotum meliorando, augere poteſt: dummodo vnam dũtaxat meliorationem in tertio, vel quinto bonorum faciat, ſiue titulo donationis inter viuos, ſiue cauſa mortis, ſiue vni filiorum, vel nepotum diſtribuendam, ſiue inter multos filios, vel nepotes, prout libuerit diſpertiẽdum, cum poteſtate quã habet à lege, ſuper hac auctione, & melioratione imponendi quæcunque grauamina, & conditiones pro ſuo arbitratu. Quæ quidem onera, ſeu grauamina ſuper meram legitimam filiorum indicere non poſſet. Hæc concluſio patet ex l. 2. recopilationis nouæ lib 5. tit. 6. vbi ſi per addit. l. 3. & 4. meliorationem hanc tertij, & quinti teſtatorem in ſpeciali parte ſuorum bonorum præſignare poſſe, ſed id alijs committere nequaquam poſſe, indiciturq́ue vt hæres in parte ſpecificata legatum tale ſoluat. Quod ſi ad illius ſolutionem teſtator de ſuis bonis nihil præſignauerit, ſoluatur ab hærede de parte bonorum quã teſtator reliquerit. Quæ ſi talis ſit res, quæ diuidi nequeat in numerata pecunia ab hærede, tunc ſolui poterit.

¶Quinta concluſio poteſt quoque pater minuere legitimas filiorum, etiam cum extraneis ineundo contractus oneroſos, emendo, vel vendendo, vel gratificando ſeruitia famulorum, vel etiam benefactoribus via remunerationis donando etiam vltra quintam partem ſuorum bonorum. Iuxta merita gratitudinis, & aliquid amplius, quia ſecundũ D. Tho. b, perfecta gratitudo exigit, vt non ſolum quantum quis accepit, rependat: ſed & aliquid amplius. Hæc concluſio eſt Nauarri, c, probaturq́ue, quia ſolum lex ei uilis prohibet, ne pater poſſit in donationes gratioſas, dũ habet filios, vltra quintam partem expendere. Huiuſmodi autẽ contractus oneroſi, & quidquid titulo illorũ cõferſ, donationes gratioſę nõ ſunt, ſicut nec donationes remuneratoriæ beneficiorũ donationes proprię ſunt. Quia donationes proprię ſoli liberalitati innituntur, neq; debitũ præſupponũt. Igitur cũ leges pręſertim prohibitiuæ extra ſignificationẽ verborum, & ſenſum ibi expreſſum, non ſint extendẽdæ: ſequitur tales traditiones per p̄dictos cõtractus, vel tales

b Tho. 2. 2. q. 106.
c Nauar. ſũ. Lat nu. 58.

tales donationes remuneratiuas etiã vltra quintam partem, lege nõ prohiberi.

¶Sexta concluſio, per fictos cõtractus oneroſos, vel per donationes fictas remuneratorias, non poteſt pater (cum filij ſibi ſunt legitimi) inſumere, vel donare vltra quintam partem ſuorum bonorũ, verbi gratia non poteſt pater, vel mater in teſtamento, vel extra dicere dono, vel lego Petro quotam bonorum meorum vltra quintã propter beneficia quibus me eſt proſequutus, cum re vera à Petro pater beneficijs affectus ſit nullis, vel ſi mendosè dixerit, ſoluatur Ioanni dimidia pars bonorũ meorum, propter debita, quæ titulo emptionis illi debeo. Hæc concluſio eſt Nauarri loco citato, & probatur, quia pater taliter agens, & violat leges fraudulenter, & contra intẽtionem legiſlatoris vadit, ergo huiuſmodi donationes fraudulentæ, quatenus excedunt in caſu cõcluſionis quintam partem irritæ ſunt, & inanes.

¶Septima concluſio reſpõſiua ad quæſtionem, pater (etiam ſi ſuppetant ſibi legitimi liberi) de ſuis bonis dum viuit ad veras eleemoſynas, operaq́ue pia, & ad Dei cultum, pro ſalute animæ ſuæ quidquid velit de ſua ſubſtantia, etiam vltra quintam partem, diſtrahere poteſt. Hæc concluſio eſt Nauarri, d, etiam vltra quintam partem, vt ait ibi Nauarrus, e, videtur etiam hæc concluſio eſſe Magiſtri Soti, f, quod exceptis legatis pijs poteſt quis legare quintam partem cuicunque extraneo. Vnde ſi ſecundum Sotum exceptis legatis pijs, poteſt quis legare quintam partem. Ergo legata pia non cõputantur ſecundum ipſum tantum in quinta parte. Hæc concluſio videtur eſſe fratris Antonij Cordubenſis, quia citat Nauar. vbi de hoc caſu agit, verum vel litera eſt mendoſa, vel ita omnia ſua dicta inturbare tandem videtur, vt cui ſententiæ accedat, an Nauarrus hic poſitæ, an oppoſitę, non facile ſit apprehenſu.

d Summa Lat. c. 26. n. 89.
e Nauar. in addi. ſuper 20. c. n. 39.
f Sot. 2. 10. ſent diſ. 41. q. vnı. art. 4.

¶Concluſio hæc Nauarr. ſatis ſolidis fulcitur rationibus, quia per leges ciuiles prohibetur propria donatio, vltra quintam partem. At donatio, & legatio pro cauſis pijs non propriè donatio eſt. Nam donatio propriè eſt, vbi aliquid taliter confert aliquid gratis, g, quod quo ad aliquid ſibi retribuendum reſpectu caret. At legatio bonorum, ſeu datio in opera pia, pro ſalute, & redemptione animæ propriæ, quæ ſecundum Nauarrũ eſt cauſa ſuperans omnes fortunas hominis, cauſa retributiua nõ caret: ad quã donans dirigit mentem, vt ad ſcopum. Item, quia pater in tertio, & quinto poteſt augere filium, vel nepotem, quia ſibi ſunt proximi ſanguine. Quare ergo cum naturaliter charior, & coniunctior ſit ſibi ſua anima, pro ſalute illius ſpirituali, dum decenti ſtatui filiorum conſulat, non poterit vltra quintam partem de ſuis bonis impartire? Propter has rationes, & conſiderationes, & quia hæc nõ eſt vera donatio, ſed donatio ob cauſam, & tantam, quæ exuperat omnes fortunas, dicit Nauarrus ſe his defendiſſe à murmure quorundam eruditorum illuſtriſſimam dominam Mariam de Mẽdoza, quæ in iuuandis pauperibus largiſſimas erogando eleemoſynas, regibus, & reginis non inferior videtur fuiſſe.

g Donat. propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate iuris officiove, ſed ſpontè præſtantur. l. minus. ff. de verb. ſig. & iſta dicitur verb. & abſoluta. l. Senatus. ff. de donat. cauſ. mort.

¶Octaua cõcluſio corollaria ex ſupradictis ſequitur, quod tam pater quam mater in vita, poteſt inſtituere capellaniam, etiã ſi in ea inſtituenda vltra quintam partem ſuorum bonorum inſumat. Hæc concluſio colligitur ex ſententia Nauarri, eiuſq́; fundamentis. Patet, quia in hoc caſu, non fit contra legem, quia lex ſolum prohibet parenti habenti legitimam prolem, vltra ſuarum facultatum quintam partem, facere donationes gratioſas. Iſta autem capellaniæ fundatio donatio gratioſa non eſt, ſed potius oneroſus contractus, ergo non committitur fraus in legem ſi in capellania inſtituenda, dum conſulatur ſtatui filiorum, vltra quintam partem bonorũ expendatur.

¶Porrò, quia fortè iuriſtæ magis ſcrupulizabunt, an per viam teſtamenti, in articulo mortis fieri licitè poſſit, vt pater pro anima ſua i pios vſus vltra quintam partem eroget, difficultas hæc miſſa vt fiat, non oportet Quare vt perſpicua fiat, nona ſtatuatur concluſio, pro põpa funerali corporis præſentis, & pro miſſis, & pro cereis exequiarum defuncti, vltra quintam partem bonorum à teſtatore habẽti filios legitimos legari nõ poteſt. Quæſt. 1.

poteſt ¶Hanc concluſionem lex 13 in recopilatione noua legum, verbo meliora tio comprobat. Neque in ea diſſentimus à iuriſtis, niſi in hoc tantum, quod arbitramur illam legem prout ſonat, ſolum prohibere expendi vltra quintam partem pro funeralibus. Cęterum de pijs operibus, quæ extra funeralia in alijs téporibus locisq́; pijs mandantur fieri, legem nihil interdicere apertè, extimamus. ¶ Quare lex hæc vtpotè odioſa cótra voluntatem teſtatoris rationabilem non eſt extendenda prout aliqui iuriſtæ faciunt, ſed reſtringenda.

¶Quare pro maiori claritudine. Decima ſtatuatur concluſio quidquid ſit de foro exteriori, credo in conſcientia poſſe ſuſtineri, ſcilicet, quod teſtator legitimos habens liberos, etiam mortis tempore in ſuo teſtamento vltra quintam partem pro inſtituenda capellania, vel ad inſumendum in opera pia pro anima ſua, & pro redemptione pœnæ peccatorum legare poſſit. Hæc concluſio videtur eſſe Nauarri in ſumma latinæ, vbi apertè docet in vita dum viuit, huiuſmodi patrem prædicta poſſe facere, quia lex quæ prohibet fieri donationes gratioſas (quæ habetur in l. 12. contenta in recopilatione noua legum. tit. de meliorarione) vltra quintam partem expreſsè loquitur tam in vita, quā in morte. Sed hæc donatio in opera pia ſecundum Nauarrum, quia nō eſt propriè donatio, ſed ob cauſam, poteſt fieri in vita, ergo etiā ſecundum ipſum in morte.

h Nauar in addit. ſup. 26. ca. n. 39.

¶Adde quod Nauarrus, h, non docet ſolum, quod prædicta poſſit facere pater, dum compos eſt vitæ: ſed abſolutè ait poſſe donare, quidquid velit pro anima ſua Cui videtur accedere Sotus, i, vbi rurſus repetendo, dicimus docuiſſe, quod exceptis legatis pijs poteſt, quis legare quintam partem cuicunque extraneo. Vbi cum excipiat legata pia, illa nō computat in quinta parte, ſed ea vltra quintam partem poſſe legari inſinuat. At legata pia non ſiunt regulariter niſi in teſtamento, ergo ſecūdum Sotum ea in teſtamento fieri vltra quintam partē non videtur in conſcientia eſſe illicitū, quia vt ſupra diximus poteſt augere legitimam filij, vel nepotis per meliorationem. Ergo multo ęquiori ratione ſic ſubuenire poterit ſaluti animæ ſuæ, vtpotè ſibi coniunctioris.

i Sot in 2. to. ſentē q vnica d. 45. art. 4.

¶Vltimò denique comprobatur, quia cum oppoſita opinio odioſa ſit pijs operibus, opinio hæc Nauarri in fauorem teſtamenti, & impletionis voluntatis defuncti, & piorum legatorum eſt. Oppoſita autem opinio contra libertatem eccleſiæ cui legata pia fieri poſſunt videtur militare. Ergo magis noſtra opinio, quæ videtur clarè eſſe Nauarri eſt in cóſcientia acceptanda, quidquid ſit de foro exteriori, vbi etiam, quia lex prædicta eſt odioſa pius operibus, & voluntati defuncti: de donationibus gratioſis, quæ propriè ſunt donationes tantum, venit ex ęquitate interpretanda, & non de legatis piis.

¶Secunda concluſio reſolutoria, licet propter prædictas rationes probabile appareat, quod etiam in articulo mortis, pater non carens filiis legitimis, vltra quintam partem pro aliis operibus piis diſtinctis à funeralibus poſſit in ſuo teſtamento licitè legare: hoc tamen eatenus concedimus patres poſſe facere, quatenus debito ſubſidio, pro decentia ſtatus ſuſtentanda filiis conſulant, neque in hoc eos defraudent. Hæc concluſio elicitur ex Diuo Paulo exponente ius naturæ, aut ius gentium ſic docente, qui ſuorum curam non habet, eſt infideli deterior, & parentes debent theſaurizare filiis, & patet etiam ex Diuo Auguſtino dicente nulla lege permittitur eccleſias ditare, & filios in egeſtate relinquere Ergo non ſunt defraudandi filij in ad ſtatum neceſſariis, quibus ſuppletis, neque ſic arctanda eſt voluntas teſtatoris, vt ſaluti animæ ſuæ non poſſit proſpicere, aliquid plus vltra quintam partem in pios vſus pro ea legando. An hęc mea concluſio in foro exteriori cum iſto moderamine ſit acceptata, mihi non ſatis conſtat, quanquam etiam ſenatus regalis dummodo nimium non defraudentur filii, non deberet pias voluntates teſtatoris prępedire.

1. ad Ti. 5. 2. ad Cor. 12.

CAP.

CAP. XXI.

De bonis habitis, vel acceptis à filijs adducendis ad partitionem, vel non.

Quæſt. 1.

IAM de iure quo filius poſſit plus obtinere de bonis paternis, quam exteri fratres, & quando ſi quid plus acceperint filij ad cumulum partitionis cum alijs fratribus partiendum, ſit adducendum, nobis differendũ reſtat.

¶Quare quæritur, quando filius nondum emancipatus cum pecunia patris, vel bonis paternis negotiãdo eſt aliquid lucratus, an poſt obitum patris illud lucrũ ſibi vendicando poſſit retinere an ad aceruum partitionis teneatur illud afferre? Pro cuius quæſtionis intellectu, præſupponamus oportet quatuor eſſe genera bonorum, aut peculiorum, quæ filii viuentibus parentibus habere poſſunt, ſcilicet caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, aduentitia, & profectitia.

¶Caſtrenſe autem peculium id appellatur, quod filius in bello acquirit, a, & de hoc poteſt diſponere filius pro libito.

a Filius poteſt teſtari de peculio caſtrenſi l. forte ff de caſtr. pecul.

¶Quaſi caſtrenſe vero peculium dicitur, quod filiusfamilias acquirit in aliquo officio publico, puta medici, aduocati, notarii, aut magiſtri artium liberalium, requiſitum aut acquiſitum ex officio pro quo ex publico ſalarium accipitur vel ex donatione imperatoris regiſve, b, & quod clerici ſuo officio clericali, aut ſuis beneficiis curam animarum habentibus, vel non habentibus, cum administratione, aut ſine ea acquirũt. Quoniam, & quælibet alia bona clericorum ſaltem, quæ acquiruntur poſt clericatũ, iure communi ſunt quaſi caſtrenſia, c, Quod autem de conſuetudine ſeruetur, poſtea dicendum eſt.

b l cũ multa. C de bonis, quæ li.

c Peculia clericorum cenſentur quaſi caſtrẽſia auth pſbyteros. C. de epiſc. & clerico.

¶Peculium autem aduẽtitium eſt peculium filii familias non caſtrenſe, nec quaſi caſtrenſe, quod aliunde acquiritur ex induſtria, vel euentu, vel donatione, facta non intuitu patris, & in iſto aduentitio filiusfamilias acquirit dominium ſiue proprietatem quam non tenetur cõmunicare cum fratribus, d.

d Pecu-

¶Peculium denique profectitium eſt peculium filiifamilias habitum à patre, aut eius cauſa, aut de eius bonis, nec ad bellum, neque ad officia publica pertinens. Et in his tam proprietas, quã vſusfructus eſt patris.

aduentitiũ, & profectitium. §, cũ autem. C. de bonis, quæ lib. l. 6. & Inſtitu. per quas perſonas. §. igit.

¶His præmiſſis quæſtio ſuprapoſita petit an ſit aliquod mixtum filii patrisfamiliæ peculium partim aduentitium, & partim profectitium, ſ. quod filius ſuo labore, & induſtria ex bonis paternis, aut in eiſdem acquirit. ¶Nam Nauarrus contra Syluestrum, iſtum mixtum quoque peculium exiſtimat admittendum, e, Igitur expedituri quæſtionẽ ſtatuimus cõcluſiones quarum prima ſit, filius ſub poteſtate patris conſtitutus qui ſuo labore, aut induſtria ex bonis paternis, aut in eiſdem acquirit, tantum plus, quàm cæteri fratres, debet habere de bonis paternis in quanto plus quam illi in eis quærendis laborauit ſua induſtria adaugendo bona, aut certè tantum, quantũ mercedis ſolui deberet alii extraneo, qui tantundem laboraret, aut potius dimidium eorum, quæ de bonis, & pecunia etiam clandeſtine accepta à patre per ſuam induſtriam lucratur. Hæc Nauarri eſt loco citato contra Syluestrum colligitur ex doctrina ſingulari Bartol. f, Hanc quoque concluſionem plurimorum authoritate corroborat Deus. g,

e Sum. Lat. c. 17. n. 143.

f in l. 1. §. nec Caſtrẽſe. col 3. ff. de col. bon.

g l. illud. C. de collat. à num. 10.

¶At hæc concluſio ſecundum Nauarrum intelligenda venit eſſe vera accedẽtibus duabus limitationibus. Prima eſt, quod filius patrem ſuſtentare non teneatur, quando habet vnde alatur. h, Altera limitatio eſt ſi proteſtatus ſit tacite, aut expreſſe ſe eo animo ſeruire, vt pater ob ſuam operam, & laborem conferat ei tantum, quantum extraneo cõferre deberet, ſi ei ipſe filius non inſeruiret.

h l ſi quis à liberis. §. idem ff. de lib. agno. & l. Neſenni ff. de nego. geſt. & l. alimenta. C. eod. titu.

¶Igitur his duabus cõcurrentibus cõditionibus, huiuſmodi filius vltra ſuam legitimam, tantum plus quam eius fratres poteſt accipere, & pater ei donare, quantum ob ſimilia merita, alicui extraneo dare deberet, ita quod non computetur ei in ſua legitima, iuxta merita Barto. i, Adiiciuntur hæ duæ conditiones primo, quia ſi ad patris ſuſtentationem talia bona labore filii parta fuere neceſſaria, nihil eſt, quod filius exigat,

i Bar. in l. 1. §. caſtrenſi. ff. de caſtrẽſi pecul. & l. ſi don C. de coll. bõ.

Cum

eum patrem alere teneatur. Si autem id neque tacite proteſtatus eſt, nihil eſt, quod licitè poſſit à fratribus poſt obitũ patris exigere, cum proprietate, & gratia paterna cenſeatur illam induſtriam adhibuiſſe gratis, & labores ſubiiſſe. Hæc ait Nauarrus rem eſſe quotidianam, & parum ab aliis reſolutam, ideo viſum ſibi fuiſſe eam loco citato declarare.

¶Porrò adhuc ſciſcitari pergimus, & quotidianam aliam difficultatem. Vtrũ filius ille, quo cum pater plus inſumpſit, quam cum liberis aliis, cultioribus veſtibus eum ornando, eum in luxu fouendo, expenſaſque largas ad equos emendos, nutiendoſque, & ad generaliter conuiuendum, ſuppeditando, teneatur huiuſmodi exceſſiuos ſumptus, quos ſecum fecit pater in ſortem ſuæ legitimæ computare. Reſpondetur per primam concluſionem.

¶Sit prima concluſio ſi pater propria manu ſuomet arbitrio, ſumptibus proprijs, nutriebat filium in luxu, & in excedente ſtatu emendo illi equos, & phaleras precioſas equorum, cultioraq; quam par erat ornamenta, nulla tunc aſtringitur obligatione filius, ad hos exceſſiuos ſumptus ſecum iam factos à patre in ſuę legitimæ ſortem computare. Hæc concluſio eſt Nauarri, k, ratio vero qua nititur concluſio eſt. Quia huiuſmodi diſtractio ſubſtantiæ, in tales ſumptus, quos pater propria fecit manu, nam fuit propriè donatio facta filio de aliquibus bonis ſibi ſeruandis. Ergo non tenetur eos in ſua legitima computare. Et patet, quia ſi pater prodiga ſua manu tales exceſſiuos ſumptus in vita feciſſet cũ extraneis, extranei vt videtur, non tenerẽtur has impenſas in ſuam gratiam gratis collatas, eius hæredibus reſtituere: ergo neque iſte filius quo cum pater propria manu exceſſiue expendit, illum exceſſum non tenebitur fratribus cohæredibus reſtituere.

k Nauarr. in addit. ſup. c. 17. n. 158. & 160.

¶Secunda concluſio, filius hic quo cum pater propria manu prodigos fecit ſumptus, magis quam cum alijs fratribus: ſi tempore diuiſionis hæreditatis paternæ ſuperſunt ſibi aliqui equi, veſteſque valde pretioſę, quas ſibi tradidit pater, tenetur talia bona adducere ad cumulum partitionis, vel in ſortem ſuæ legitimæ computare ſi velit ſibi retinere magis, eſt Nauarri loco citato. Et patet, quia bona remanentia poſt mortem patris ex æquo ſunt diuidenda inter fratres, niſi pater aliquem, vel aliquos eorum per meliorationem in quinta, & tertia parte aſſis adauxerit, ſed credo hæc concluſio Nauarri intelligenda eſt quando iſta donatio patris ſic facta filio ornamentorum, & equorum fuit inofficioſa, in eo, quod exceſſit quintam, & tertiam partem aſſis ad cumulum partitionis, tunc adducenda eſt, vel quando pater in vita eam reuocauit.

¶Tertia concluſio, ſi pater non proprijs ſumptibus, hoc eſt, non propria manu faciendo expenſas alebat filium in illo luxu ſuperfluoq; ſtatu, ſed ſolummodo pater ſubminiſtrabat filio pecunias, aliasq; res pro ſuo arbitratu diſponendas, ſi tales res, vel pecunias ſibi datas à patre, filius in ornando ſe, vel in indulgendo plus ſatis genio, curandoq; cutem pluſquam oportuit inſumpſit: tenetur huiuſmodi donationes, ſicut & alias ſibi collatas à patre, adducere ad collationẽ cum cæteris fratribus.

¶Sed hæc concluſio intelligitur quando non conſtat patrem illa bona voluiſſe donare: nã id non explicuit ante mortem pater, quia alias in recopilatione noua legum habetur. titul. Meiora. l. 3. titu. 8. libro quinto: ſicque decernitur dum parentes aliquid filio donauerint: tunc filius intelligatur titulo meliorationis in tertia, & quinta parte, & ſua legitima contenta quota eſſe adauctus, etiam ſi ad donandum expreſſe non dixerint parentes. Non tamen valida ſit donatio in eo, quod tertiam, & quintam exceſſerit, neque parentes poſſint aliam ſuperaddere faciendo meliorationem.

¶Hanc tandem parentes vſq; ad proprium obitum reuocare poſſe concedit lex prima recopilationis nouæ eodem titu. & libro pro libito: niſi in tribus caſibus ibi exceptis. Primus eſt niſi per contractum inter viuos parentes induxerint in poſſeſſionem rei, vel rerum in dicto tertio contentarum perſonam ad auctam tali parte tertia. Secũdus caſus eſt niſi corã tabellione tradiderint talis donationis

nationis filio donatario inſtrumentum. ¶ Tertius caſus eſt niſi talis contractus initus fuerit ex cauſa oneroſa cum tertia perſona, ſcilicet, via nuptiarum, vel ex alia ſimili cauſa, quia in his tribus caſibus cauetur, quòd donatio tertiæ partis aſſis non poſſit per parentes, vel donatores reuocari: niſi ipſi donatores in eodem donationis contractu reſeruaue rint ſibi facultatem reuocandi, vel niſi alia interueniat cauſa propter quam, ſecundum iura regni, donationes perfectæ, & iure factæ fiunt reuocabiles, veniuntque reuocandæ.

¶ Quarta concluſio, filius inſuper ad collationem cũ fratribus adducere non tenetur ea quæ remunerationis cauſa pater ſibi donauit, quatenus pater laborem, induſtriamque filij qua ſubſtantiã paternam adauxit remunerauit in ea quantitate filium laborantem augendo, quam contuliſſet ſic inſeruienti extraneo. Hæc concluſio licet in ſupradictis fundamentis Nauarri cõtenta eſſet, maioris explicationis ordinis gratia eſt hic vltimo expreſſata. ¶ Aduerte tamẽ quod tutius aſſeritur, quod filiusfamilias iure naturali tenetur ſoluere iam emancipatus quod emit, aut mutuo accepit ante emancipationem, licet Victoria in ſuis ſcriptis apparenter dixerit, quod ſi velit vti priuilegio legis Macedonianæ, l, in ſui gratiã id ſoluere nõ teneatur.

l Ad Senatuſconſult. Macedo. ff. eo. ꝑ totũ.

CAP. XXII.

Adhuc peragitur de bonis ab hæredibus acceptis adducendis ad cumulum diuiſionis, & de donatione inter coniuges.

PRæterea proſequendo materiam hanc quæſtio ſucceſſiue ſe offert, vtrum filius ſtudio vacãs, ad cumulum partitionis libros, & ſumptus tenetur afferre: quos expendit pater in ſuſtinendo filium in ſcholis.

¶ Pro expeditione quæſtionis ſtatuitur prima propoſitio, filius ad collationem adducere tenetur cum aliis fratribus, res eas omneis, quas pater pro illo emit, ſi tales res, vel bona per patrem illi in vita non ſunt tradita, ſed penes patrem pro filio ſunt reſeruata. Hæc concluſio eſt Nauar. a, & patet, quia ſi libri, aliave res, aut ſupellectilia à patre in poſſeſſionem filiorum, non ſunt tradita in vita, ergo neque cauſa donationis iſta bona acceperunt, vt titulo auctionis, aut meliorationis cenſeantur ac cepta. Neque etiam filius doctor iam ef fectus, aut miles, poteſt iſta bona ſibi aſcribere, quia iſta bona non fiunt caſtrenſia, aut priuilegiata, niſi poſt illorũ actualem traditionem. Vnde adducenda ſunt ad cumulum diuiſionis.

a Naua. ſũ. Lat. c. 17. n. 156.

¶ Secunda concluſio, filius non emancipatus, tenetur ad cumulum partitionis afferre libros etiam ſibi traditos à patre dum in ſtudio verſatur, ſi tempore mortis patris non erat ad doctoratus gradum promotus, vel ſacris initiatus, vel inſtitutus aduocatus. Nam ſi tempore donationis librorum, erat iã doctor, vel aduocatus, acquiruntur ei quaſi caſtrenſe. Hæc concluſio patet de caſtrenſi peculio l. 1. nec poterit ſic donatum reuocari, b, quaſi donatio ſit incontinenti valida, vnde non communicabuntur, in d. l. 1. Similiter donatio facta filio initiato ſacris valet, & niſi in eo, quod eſt inofficioſa non venit communicanda cũ aliis fratribus.

b l. ſi ius. C. fam. erciſc.

¶ Tertia concluſio, non tenetur aliis communicare fratribus ea, quæ pater in eius ſtudio inſumpſit, ſiue filius promoueatur ad doctoratum, vel magiſterium ſiue non: niſi pater penes ſe bona aduentitia, ſeu caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia haberet filij. Quia ſi aliquid filij huiuſmodi, ſcilicet caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, erat apud patrem, tunc tales ſumptus ſtudiorum computabuntur in ſuam partem. Prima pars concluſionis patet. l. quæ pater. ff. fam. hercíſ. quoad ſecundam partem faciunt not. in l. ſi. C. de dotis promiſſione.

¶ Quarta concluſio, ſi filiusfamilias pecuniam datam à patre pro emendis libris conſumpſit cum meretricibus, vel ludendo, vel huiuſmodi, poſt mortem

patris

patris computabitur ei in ſuam partem. d,

d Hęc conclu. eſt Bar. in authen. quod locū. C. de colla.

¶Quinta concluſio, ſi filius inceperit de mandato patris, viuente patre ſtudere, patre mortuo ſi ſtudium complere voluerit, vel doctorari, faciet de ſuo: niſi pater aliter ordinauerit. Hæc eſt Bar. in tract. quia hic eſt nouus actus. C. de leg. r. l. ſi ſeru. oblig. ff. ſed ſi hæc fratres eius ad proſecutionē eius ſtudij, e, tenētur.

e Impenſa ſtudij, & doctorat' mortuo patre, ſi fratres ſint ſocij oīum bonorū, & cōmunes I bonis nō debet computari alteri fratri in patrem ſuam in auth. qđ locum. C. de coll.

Quæſt. 2.

¶Inſuper & confinis accedit, & alia quæſtio an filius ad aceruum, diuiſionis, adducere teneatur ab extraneo ſibi relictum; quando ſui patris intuitu datum eſt. Sit igitur ſuo ordine. 6. concluſio, filius communicare tenetur cum aliis fratribus ſolo intuitu patris ſibi donatum ab extraneis. Hæc concluſio eſt Bart. in tract. prædicto: hæc concluſio patet, quia talia bona ſunt profectitia, quorū vſusfructus, & proprietas acquiritur patri. Secus eſt quando huiuſmodi bona donata ſunt filio, contemplatione ſuimet, & non intuitu patris, aut quādo huiuſmodi bona donata ſunt filio, quando iam emancipatus eſt, quia tunc huiuſmodi bona nō veniunt communicanda, quia ſiunt iam ſua.

Quæſt. 3.

¶Sed quid ſi non appareat cuius contemplatione ſit datum. Reſpondetur, quod deprehendendum eſt ex futuro euentu, quia ſi relinquitur vt habeat illud poſt mortem patris, relictum tunc præſumitur contemplatione filij. Si tamen vt habeat viuente patre, tunc præſumitur ex contemplatione patris fuiſſe donatum. Similiter ex opere poteſt comprehendi, nota in l. Socium qui. 9. ff. pro ſocio. Nota inſuper quod ſi pater donat filio præcedentibus meritis filij, erit hoc aduētitium, licet videatur Nauarrus inſinuaſſe eſſe mixtum, ſed parum refert, f, Si autem donat non propter merita, ſed vt filio, erit ſimplex donatio, quę non valebit, niſi morte patris confirmetur.

f Ita tenet glo. I auth. vnde ſi pares. C de in offic. teſta.

Quæſt. 4.

¶Adde quòd licèt fratres teneantur ſoluere pro ſua parte, debita honeſta, quæ ſuperſtite patre, ſtudendo ſuus frater in ſtudio contraxit, poſt obitum tamen patris, ſi in ſtudio velit perſeuerare ſtudiumque continuare, ex ſua legitima id faciet tantum.

¶Dubitare quoque ſolet an filius ſumptus, quos in bonis ſuis aduentitiis, pater eius expendit, quorum curam gerebat, vſque potiebatur, teneatur in ſua legitima computare. Et videtur, quod non, quia ſi pater id ſumptus fecit, iam ſibi recompenſauit, inde fructus ſibi reportando. Igitur duobus his dictis fit ſatis quæſtioni. Primo, quod non tenetur filius in ſua legitima, eos ſumptus computare, quos neceſſario fecit pater pro collectione fructuum, quos ex bonis aduentitiis filii, in vita ſibi demerebat pater, quia poſtquam ipſe pater, ſibi vendicat ex bonis aduentitijs fructus, ad ipſum ſpectat ſoluere, pro fructibus percipiendis neceſſarios ſumptus, qui iuxta regulam iuris, qui ſentit commodum, debet ſentire, & onus.

¶Secundò dicitur, quòd ſi pater ad augenda bona aduentitia filii, verbi gratia ad perpetuam vtilitatem poſſeſſionum, ſumptus fecit: tunc eos filius in ſuam legitimæ ſortem computabit, quando eos animo repetendi pater fecit. Si autem expenſas eas ſine animo repetendi, pater inſumpſit, tunc neque eas in ſua legitima filius computare, & ſoluere tenetur.

Quæſt. 5.

¶Sed quid quando hæſitatur quo animo expenderit, an repetendi animo, aut non. Reſpondetur, ſi illæ expenſæ non ſint magni momenti, ſed potius parui valoris, & penſi, tunc in dubio cenſendum eſt, patrem eas feciſſe ſine animo repetendi. Si verò tanti momenti ſunt, quod extimationem fructuum inde colligendorum, excedunt: tunc in dubio patrem eas animo repetēdi feciſſe iudicabimus. Quare filius eas tunc ſoluere, aut in ſua legitima computare tenetur, ita Nauar.

Quæſt. 6.

¶Sed quid de ſumptibus quos pater expenditur in filiorum, vel filiarum nuptiis? ad quam quæſtionem quaſi pari diſtinctione, venit reſpondendum, dicendo, quod tales ſumptus in nuptiis filiorum, vel filiarum impenſos, tunc talis filius, vel filia in ſuæ legitimæ ſorte, tenetur computare, cum eas animo repetendi fecerit pater. Secus ſi eas feciſſet cum animo non repetendi, ſed donādi. Quod ſi de animo quo tales expenſas fecerit, ambigitur tunc hoc ſtante dubio, ſecundum leges animo non repetendi feciſſe eas præſumitur, g,

g l. 3 §. ſi. ff. de mun. & bon. & l ex pte. § filij ff. fam. herciſcundæ.

¶ Accedit, & alia affinis dubitatio filia quæ tempore nuptiarum accepit à patre, pro ſuæ perſonæ mundo muliebri, veſtes, ornamenta, iocalia, torques aureos, ſimiliaque, an teneatur in ea ſua legitima, & dote computare. Reſpondetur, quod huiuſmodi bona computanda veniunt à filia vel eius marito in legitima ſibi debita à patre: niſi pater in ſuo teſtamento expreſſe ſignificauerit, ſe omnia iſta velle filiæ donare, ideoque præceperit, ne computarentur in legitima filiæ, ita Nauarrus, h, quia alias niſi exprimatur non præſumitur donatio: ſed conceſſio vſus eorum. i,

¶ Sed neceſſaria in vſum quotidianum non tenetur computare, neque pretioſa ſupra dicta ornamenta, eo pretio quo conſtiterunt, ſed quo valent tempore collationis, ſed neque in hoc pretio computanda ſunt in legitima, ſi opes, aut dignitas parentum, vel dantium ſit adeo magna, vt illarum rerum, & ornamentorum pretioſorum donatio præſumatur, K, ita Syluester, verbo peculium, quæſt, 12.

¶ Neque veſtes lugubres, quia vxoris ſunt, l, Item quod conſanguinei mariti ipſi offerunt, pertinet ad eum: & ad vxorem, quæ conſanguinei vxoris ei dant Barto. m,

h Hæc Nauar. I addi. ſup. c. 17. n. 166. & confirmatur. l. ex p. §. filius cũ glo. ff. fam. herciſcundæ.

i arg. l. id veſtimentum ff. de pecul. & l. mortis in fi. ff. de don. inter vir. & vxo.

K l. filius. ff. de don. l. glo. in l. ex ret. dom ff. de ſtip. ſeruorum.

m in l. ſed ſi plures. §. in arrogato ff de vulgar. & pup.

¶ Iam nũc de donatione inter virum, & vxorem, & inter patrem, & filium non emancipatum, an valida ſit dicendum nobis eſt compendioſe, quo memoria magis teneatur. Dicimus ergo non valet donatio facta à patre filio non emancipato, neque econtra, niſi pro dote, aut matrimonio donet pater, aut niſi donet filio mobilia pro bello, aut niſi de aduentitijs, quorum vſus in vita acquiritur patri, pater donet filio, donans ei vſumfructum, aut niſi donet filio pro meritis, & ſeruitiis ab ipſo acceptis, tantum quã tum pater extraneo daret.

¶ Sed in foro exteriori, vt teneat donatio pro meritis, probanda tum hæc merita. Nec ſufficeret patrem dicere ſe à filio talia obſequia, vel ſeruitia recepiſſe.

¶ Sed quid in dubio. Reſpondetur in tali dubio præſumendus eſt pater donare, ob merita ſi vere præceſſerunt, quia alias ſolum propter liberalitatem præſumitur donaſſe.

¶ Valet quoque donatio inter filium, & patrem in omnibus caſibus, etiam in quibus valet inter virum, & vxorem.

¶ Porrò donatio remuneratoria à matre, vel patre facta filio, licèt morte confirmetur, non eſt, n, valida, etiam ſi non reuocata ſit in vita, in eo, quod excedit, id de quo diſponere poſſunt.

¶ Ad hæc filius, qui laborum ſuorum remunerationem non recepit à patre, in vita patris, nec de hoc conuenit cum patre, nec proteſtatus eſt, ſe petiturum poſt mortem patris, non poteſt expoſcere à fratribus hæredibus, eam remunerationem, quia amore filiali cenſetur feciſſe.

¶ Inſuper donatio, o, inter virum, & vxorem poſt matrimonium de præſenti, inualida eſt in vita. Quia in vita eſt reuocabilis, licet per mortem confirmetur. Inualida eſt etiam ſi ante reuocetur niſi cum donatur pecunia pro aduſtis ædibus reſtaurandis, igne abſumptis. l. quod ſi vi. ff de donationibus. Et excepto etiam quando donator ob talem donationem, pauperior nõ efficitur, quamuis recipiens ditior fiat. Et quando recipiens non fit ditior, quamuis donator pauperior fiat, & excepto quando donatur pro tempore, quo matrimonium finietur, vt ſcilicet res fiat mariti aut vxoris, quando alter eorum morietur. l. ſed interim. ff. eodem titul. Et excepto quando donatio fit mortis cauſa, vt donatarius poſt mortem donatoris id habeat, vt in dicta. l. ſed interim. Modo ſe in vita reuocandi facultate non priuet, ſecundum gloſſam in dicta. l. ſed interim. Item quando vxor marito donat ad aliquem honorem, & dignitatem conſequendam. l. quod adipiſcendæ. ff eo.

¶ Item quando ſtante matrimonio, vxori omnem dotem promiſſam, aut aliquam eius partem remittit gloſſam ſingula. & ibi. Cynus, & Baldus in l. ſi conſtante. de donationibus ante nuptias. Remiſſio tamen alterius debiti non valet. Et quando maritus vxori ſuæ in menſem, aut annum, aut quandiu ſuperſtes fuerit pro victu ſuo, & ſuorum

n Doctores in Authen. vnde ſi parens. C. de inoffic. teſta. Barto. Soc in cõſ. 215. incip. viſa ver. cõfirmo eũ remuneratoria donationem ſtatim valere affirmabat.

o Feder. de Sen. conſil. 141. dicit, quod donationes inter vir. & vxor. prohibẽtur ne matrimonia ſint venalia, vel ne bona matrimonii, quæ ſunt fides, proles, & ſacramẽtum impedirentur.

rum

rum certum quid pro extimatione fructuum dotis, & non amplius deputat, p, & excepto quando imperator, aut rex donat imperatrici, aut reginę, aut illa illi. q,

p Glo. in l. ex animo. ff. de don. inter virum, & vxor.

q l. pen. C. de don.

¶Adde inſuper quod legatum relictũ filiæ, cui debebatur dos, videtur relinqui in ſolutionem, aut in partem ſolutionis, r, quia eſt debitum, quod lege debetur, ita Syl. legatum. 8. §. 12. ſecus ſi maritus debens dotẽ leget aliquid, ipſa poteſt repetere vtrumque debitum: eſt enim ex voluntario contractu matrimonij non neceſſario.

r c. quia ab ſtulerit 12. q. 6.

CAP. XXIII.

De reſtitutione inter patres, & filios.

QVia reſpectu omnium perſonarum, radices obligationis reſtituendi, ratione acceptionis, aut rei acceptæ perſcrutari contendimus. Primò diſſerenda nobis quæſtio eſt, an pater ſibi accipiens aliquid de bonis filij non emãcipati teneatur illud reſtituere. Quęſtio autem hæc, eiuſque ſolutio patetcit per hæc dicta pater accipiendo ſibi, vel alteri, aliquid notabile à ſuo filiofamilias, ex bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrẽſibus, aut ex fructibus eorum obligationem ſibi inducit, id reſtituendi. arg. c. qui abſtulerit. 12. q. 2 1.

¶Secundò dicitur quod ſi pater acceperit ſibi, vel alteri aliquid notabile, quo ad proprietatem de bonis aduentitijs ſui filijfamilias, vel ſi adminiſtrando huiuſmodi aduentitia bona, ita male ea adminiſtrat, quod notabiliter lædit ea, tunc ſiue eorum vſumfructum habeat, ſiue nõ, alij fratres hæredes, poſt obitum patris damnum illud, cum bona inter ſe diuiſerint, reſarcire tenebũtur. Sed ſi pater huiuſmodi bonorum vſumfructum habuerit, & non damnificauit proprietatẽ, ſed ſolum accepit fructus illorum, neque pater, neque fratres ob hoc aliqua obligatione reſtituendi tenentur, ita Syluester verb. Peculium. q. 15.

¶Sed quid ſi pater per metum ſaltem reuerentialem, aut dolum, & fraudẽ ſuũ filium, vel filiam induxerit ad ſuam legitimam, vel patrimonium renuntiãdum. Quatenus iuramento iuret talis filia ſe contentam fore dote minori legitima. Quæſt.

¶Reſpondetur in promptu eſt ſolutio in hoc caſu, quod obnoxius ſit pater in prędicto quæſtionis caſu, ad reſtituendum ſic ei ademptum à ſua legitima. Si autẽ non per fraudem, aut metum ſibi incuſſum, ſed ſcienter, ſponteq; filia iurauit, ſe contentam fore dote minori legitima tenetur in foro conſcientiæ ad iuramentum ſeruandum, etiam ſi enormiſſimè ſit læſa, quamuis non in foro exteriori, vbi ex tali etiam enormi vel enormiſſima iactura, dolus, aut fraus pręſumitur, a, quæ tamen præſumptio in foro conſcientiæ ceſſat iuxta notata in c. is qui. & c. tua de ſpõſalibus, per quam diſtinctionẽ, ait Nauarr. ſumm. Lati. c. 17. nu. 152. cõtrarias opiniones relatas per Decium forſitan concordari poſſe.

a Hæc tenet An ca, cõſil 38. & i reg acceſſorium. de regu. iur & latè Decius conſil. 18.

¶At ſi & hic interſeramus caſus, in quibus pater pro filiofamilias, ſit obnoxius reſtitutioni, non erit ab re, de qua quæſtione conſulendus eſt Sylue. b, quæ difficultas per hanc diſtinctionem venit breuiter diluenda, quia ſi debitum contractum à filio, eſt verſum in vtilitatem patris, vt verbi gratia, ſi filius mutuo accepit pecunias, pro ſe decenter veſtiendo, quia illum ſemirudum, & non pro decentia ſtatus patris indutum incedere finebat, tenetur tunc pater ad debita contracta ſic à filio, pro decenti cultu exſoluendą. Secus eſt ſi tale debitum cõflauit filius, abſque conſenſu, mandatoque patris, neque in vtilitatem patris id eſt conuerſum, quia neque ad id tenebatur pater. Tunc nec tale debitum ſoluere, obligatio vlla iuſtitiæ patrem aſtringit, vt ſi filius inconſulto patre debita (mutuo numos petendo) contraxit luxui, & luſibus, ſcortationibusque ad indulgendum, ea reſtituere neque in conſcientja, neque in foro exteriori cogitur pater. c,

b Syl. verb. obli. § 6. & verb. domi nus §. 6. & verb. reſtit. q. 10.

¶ Adhuc reſolutio quæſtionis aliam accẽſcit quæſtionẽ, ſ. an eſto vt diximus pater non teneatur exoluere huiuſmodi debita cõtracta à filio, neſciente patre

c Fuſi' hæc tractantur. l. ſi filiusfa. ff. ad Senatuſconſult. Macedon.

ad prodigos vſus, filius debito naturali an ad ea ſoluenda, cum ſit ſui iuris, ideſt poſt decimum quintum annum maneat aſtrictus.

¶Reſpondetur, tenetur plane, & hoc eſt tutius ſecundum Armil. & ſecundum fratrem Ioſephum, in ſuis floribus contra Victoriam, quia lex Macedouiana prohibens creditorem, tale debitum exigere in foro exteriori, non tollit ius naturale in conſcientia filium, ad id debeť quod ſciens, & volens contraxerit, cum ſuæ poteſtatis fuerit conſtitutus exoluẽdum cogens. ¶ Idem prorſus dicendum eſt de ſeruis contrahentibus debita inconſulto domino, quod diximus iam de ſic contrahentibus debita filijs.

¶Sed quid ſi ſeruus, & filius, aliquid alienum præoccupauerunt ab extraneo, quod cum iam in vtilitatem patris, vel domini verſum ſit, nolunt id dominus, & pater reſtituere, cum eos non prætereat eſſe alienum? ¶ Hic dicendum eſſe videtur cum Syluestro quod tunc ſi occulte, citra graue ſcãdalum de bonis patris, vel heri poſſunt talis filius, & ſeruus recompenſare ad id planè tenentur, ſi autẽ non poſſint, expectauda eſt commoditas cum poſſint.

Subinde, quia quotidiana eſt, & hæc quæſtio, non videtur eſſe omittenda, ſcilicet an filius familias quidquid pro ſe, ſcilicet pro ſuo delicto, vel damno ab ipſo illato, alteri ſoluit pater, vt cum eriperet è iuſtitię manibus teneatur tempore diuiſionis hæreditatis paternæ, in ſua legitima cõputare. Quæſtio eſt cuius meminit Nauar. in Sum. cap. 17. num. 165. quem etiam ſoluit, per hanc diſtinctionem, qua aut pater non compulſus aliquo ſtatuto regni, vel ciuitatis, ſed ſpontaneus, & quadam mera pietate paterna adactus, aliquid pro delicto filij pendit, quo eum eruat tum à pœna, tum à carcere non tenetur tunc filius id ſic ſolutum à patre in ſua legitima computare. Quia poſt quam id pro filij ereptione ſpontaneæ expẽdiſſe dicitur, id ſibi videtur voluiſſe condonare. Si autem non ſic ſpontaneus, ſed qua ſibi coactus propter ſtatutum regni, vel ciuitatis, decernens patrem de legitima filij perſoluere pœnam pecuniariam, pro delicto filii, talem pœnam pecuniariam iam pater luit tunc filius huiuſmodi pœnam pecuniariam pro ſe penſam à patre, in ſuæ legitimæ ſorte tenetur numerare. d,

¶Igitur tandem ad illam quæſtionem vbi quis ſciſcitari poteſt an filius citra noxam reſtitutionis, poſſit aliquid è contratrio accipere ex bonis paternis, breuitẽr, & ſuccinctè duximus reſpõdendum ſic. De bonis ſuis Caſtrenſibus, vel quaſi Caſtrenſibus, quæ filius non emancipatus, cõcredita apud patrem habetur pro ſuo arbitratu, quia ſua ſunt, tum quo ad proprietatem, tum quoad vſum poteſt diſponere. Si autem filius patriſfamilias nondum ſui iuris & poteſtatis effectus, de bonis profectitiis, id eſt ex pecunia patris habitis, vel intuitu patris ſibi donatis, quæ penes patrem continentur, aliquid (inconſulto patre) ſibi præoccupauit, proculdubio tenetur illud patri recompenſare. Niſi illud ſibi pater gratioſe emiſerit, quia cum bona profectitia, ſecundum ius ciuile, propria bona patris ſint, tam in vita, quam in morte, tũ quoad dominium, tum quoad proprietatem culpa furti non vacat talia bona, filium ſibi vſurpaſſe.

¶Et idem dicendum eſſe videtur de filiofamilias, ſi bona ſua aduentitia, quo rum vſuſructu potitur pater, ſibi ſurripiat, quia talia bona, dum pater ſuperſtes eſt, in vita quo ad vſum fructum tantũ, patri obueniunt e, Hæc omnia Syluest. verbo periculum.

¶Deinde ſilentio non eſt prætereunda illa quæſtio de filio peregrinante, an cum eſt abſẽns à domo paterna, quia verbi gratia in ſtudio verſatur, de bonis ſibi pro victu, veſtituq́ue collatis à patre, poſſit aliquid in ludo inſumere, aut inde aliquid in eleemoſynas erogare. Cuius quæſtionis meminit Sotus in de iuſtitia, & iure cui proinde ſic facit ſatis, dicens quod poteſt filius nobilis, cui verſanti in achademiis ſtudiorum, quotannis pro ſuis ſumptibus, centum aurei, verbi gratia ſuppeditantur à patre quatuor, aut quinque illorum quotannis expendere in luſibus. Imò ſi ex illis cẽtum aureis, quatuor, aut quinque illorum diſſipet cum meretricibus, neque ipſe, neque meretrix accipiens, excommunicationis

d Hæc eſt Sũmiſtaris ſentẽtia, cuius author eſt Bal. duobus fratrib. in tractatu.

e Bona aduentitia de iure debẽt acquiri patri l. 1. & per totũ. C. de bõ. mater.

tionis ſententia ex parte patris, ſi fulminetur, innodabuntur, quia liberi manent à reſtitutione, eſt Magiſtri Soti, f, quæ ſententia ex eo perſuadetur, quia veriſimilium eſt, quod licet in peccatum filii nolit conſentire talis ingenuus pater: tamen quod non tam auſterus, aut rigidus eſſe velit, vt modicum tale nolit eſſe donatum à filio, quia bene norunt huiuſmodi patres, ſuos filios iuuenes iſta modica ſolitos eſſe donare, aut luſibus inſumere, aut mulierculis elargiri.

f Sot. lib 4. de iuſtit. & iur. q. 7. a. 1.

CAP. XXIIII.

De reſtitutionibus interuenientibus inter coniuges.

MOx ad prædicta conſequens fit quæſtio, de obligatione, quæ poteſt oriri inter maritum, & vxorem, & è contra quando ſibi inuicem vſurpant ſibi attinentia bona. Et primo de vxore inchoande ſermonem dico. Primo quod vxor quæ ſibi aut alteri accipit ex bonis mariti notabilem quantitatem, contra eius voluntatem pro cognatis, & pigmentis, & luſibus, & aliis huiuſmodi obnoxia pro his acceptis ſit reſtitutioni, authore D. Thoma, a, Neque etiam ex bonis cómunibus, niſi in caſibus infra dicendis, eleemoſynam erogare poteſt.

a D. Tho. 2. 2. q. 62. a. 1.

¶Sed iam inſtat difficultas huic materiæ conſona, an vxor ſaltem ſi non ex bonis mariti, ex bonis tamen communibus durante matrimonio partis: cum maritus magnificum, & liberalem ſe exhibet erga ſuos amicos largiter eis largiendo, poſſit, & ipſa erga ſuos talem ſe exhibere, quæſtionem hanc excitat frater Antonius Cordubenſis. b,

b Cord. de caſib. cóſc. q. 125.

¶Igitur ſecundum mentem eius dicendum videtur primo in Caſtellæ regnis de bonis communibus, durante matrimonio partis, quia illorum adminiſtrator eſt vir, poteſt ipſe citra licentiam vxoris, & abſque eius conſenſu, etiam ipſa contranitente, via contractus oneroſi ſcilicet emptionis, & venditionis, vel via ludi, etiam ſubſtantiam diſſipando (quicquid ſit de peccato) inſumere paulatim abſque noxa reſtitutionis, donationeſq; non proprias, ſed improprias, quales ſunt pro remuneratione obſequiorum, & beneficiorum quibus fuit affectus facere dummodo hæ donationes remuneratoria benefactorum notabiliter merita, non excedant neque eas communicentur in fraudem, vt ſcilicet vxor ſua parte defraudetur.

¶Præterea quidquid libuerit vir ſine fraude erogare poteſt, pro cultu Dei, animæque ſalute, peccatorumq; ſuorum remiſſione. Quod etiam vere procedit, & in caſu quo multæ modicæ donationes, ita concurrerint, quod ſi in vnam conflatæ omnes fuiſſent, notabilem conficerent quantitatem, & tátam vt ſimul, & ſemel, adeo immodica non poſſet impartiri à marito ſine obligatione reſtitutionis, hoc eſt computandi eam in medietate ſibi obuentura inde, aut in aliis ſibi debitis bonis. Cuius primi dicti, & aſſerti rationem hanc reddit Corduba, quia cum vir in Hiſpania adminiſtrator prædictorum bonorum ſit liber, quare non poterit, paulatim ſupradicto modo abſque fraude impartiri aliis, quia ſic paulatim donando, neque perſentitur iactura, neque ea ſit iniuria vxori, vt ſic donatum in ſua teneatur vir computare ſorte Licèt culpa non careat, etiam paulatim luſibus, vel aliter ea bona diſſipaſſe. Sicut etiam minutus pluries per minutiones modicas ſanguinis, ex quibus ſimul iunctis, ſanguinis videtur efflux iſſe magna copia, non ſic exrenuatus manet, ſicut ſi ſimul, & ſemel minuto, ea ingens copia ſanguinis elicеretur.

¶Secundò dicitur ſi vir plures donationes, licèt modicas contenderet facere in vxoris, filiorum, hęredumq; eius fraudem, tenetur hunc exceſſum notabilem recompenſando, in ſua parte computare. Læſiſque iacturam ſarcire, perinde, ac ſi ſimul, & ſemel, totam illam notabilem quantitatem aliis in præiudicium vxoris contuliſſet, ſimiliter ſi ſupellectilem aliquam in dote allatam, vel aliter vxoris donaſſet poſt mariti obitum ipſa repetere poteſt in iudicio, & ab eo recuperare, cui vir eius vendidit, vel dono contulit

tulit, quod ſi huiuſmodi ſupellectilia detrita iam ſunt aut deteriorata, extimationem eius vxor ſecundum leges regni exigere poteſt. c, ¶ Tertiò dicimus mulierem, neque ex bonis à ſe allatis, nec ex bonis communibus, niſi licentia expreſſa, vel præſumpta mariti, præſertim in Hiſpania, vbi maritus eorum bonorum adminiſtrator eſt poſſe donare. Quare ſecundum Nauar. d, tenetur vxor computare in dotem, præterquam, quod peccauit etiam minutatim dando quadraginta aureos, ex ſua dote ſuæ nutrici, quando à principio quadraginta aureos ei dare conſtituit.

c Vide Syl. tit. dona. 1. q. 1. & don. 2. q. 7. & tit. dos. & titu. eleemoſyna, & Nau. ſum. Lati. c. 17. n. 153. & in addit. ad idem, & ad cap. 16. nu. 36. Quæſt 3.

d Nauarr. Sum. Lat. c. 17. nu. 155. Quæſt. 4.

¶ At ſtatim ipſa ſeries doctrinæ expoſcit ſcire, quæ nam dicatur licentia præſumpta, in prædicto caſu, dico vt tradit Corduba tunc iſta licentia præſumpta eſſe cenſetur, quando vxor tantum aſſueta eſt largiri, ea quæ iuxta couſuetudinē inuectam in terra, mulieres coniugatæ reliquæ communiter ſolitæ ſunt, vel via eleemoſynæ, vel gratitudinis, ex rebus domeſticis erogare. Cuiuſmodi ſunt veſtes iam detritæ, atque comeſtibilia, iuxta diuitias, qualitatem, ſtatum perſonarum, receptumque vſum terræ videntibus id viris, & de eo complacentibus, & conuenientibus. Sicq; interpretādæ ſunt leges quæ contrarium ſonare videntur, ſicque communiter doctores locis citatis Syluеſter, titul. dos vxor, donatio, eleemoſyna.

¶ Sed adhuc vlterius percunctari contendimus, quid ſi vxor præter dotem, & arras attulit alia peculiaria bona, ſcilicet paraphernalia tempore matrimonij contrahendi, vel poſtea per ipſam parta, an de his pro libito poſſit diſpenſare. Pro huius explanatione quæſtionis.

¶ Quarto dicimus, quando alicui coniugatæ fœminæ collata ſunt præter dotem, & arras, aliqua peculiaria bona pro libito eius diſtrahenda, & diſpenſanda in ſibi placentes vſus: ſicut plereq; magnatum vxores ſolitæ ſunt hęc deſtinata ad ſuos vſus habere bona, tunc talia bona, tum expendere, tum etiam aliis largiri poterit licite, dum ea nō diſſipauerit, vel ad malos vſus conuerterit, atque ideo maritus ei non in hoc obſtat Ita Corduba cui ſuper hoc addit. Nauarr. e, quod

e Sum. cap. 7. nu. 151.

etiam vxor quando maritus eſt abſens, vel effectus eſt amens, quia ad eam tunc adminiſtratio domus pertinet, eas eleemoſynas poterit erogare, quas maritus ſi præſens eſſet, vel ante amentiam, dum valebat, ſolitus erat erogare, & non ad ſummam contra alios, ita Palude, f, ſed ſic limitandus eſt iuxta iſtam limitationem Nauarr. quod non poſſit in caſibus ad ſummum donare.

f Palud. in 4. d. 15. q. 3. ar. 6. cōcl. 2.

¶ Poteſt etiam vxor renuente marito occulte extreme indigenti dum maritum non exponat periculo extreme indigendi, de rebus domus diſpenſare, ſicut poteſt iuxta morem patriæ eleemoſynas panis, aut vini impartire, quamuis maritus, id ei expreſsè prohibeat, quia veriſimile eſt, id maritum ei interdicere, non vt aſſuetis rationabiliter dari abſtineat, ſed ne extra modum conſuetum eleemoſynas tribuat. Si autem ſibi perſuadeat vxor virum vere nolle, vt ipſam veram, & moderatam, & conſuetam eleemoſynam faciat, & ab ea facienda abſtinere debet ſecundum Nauar. & D. Anton. g, ſed certè licet non auſim à tam illuſtriū Doctorum ſententia diſcedere videtur mihi tali coniugatæ moderatæ diſpēſanti de rebus domus iuxta morem patriæ iniuriam irrogari per maritum prohibentem. Huic ſententiæ videtur accedere doctiſſimus Magiſt. Ybañez vbi ſuper 22. ait vxorem poſſe dare aſſueta, nno 20. partem bonorum lucro acquiſitorū per annū. Hæc cōſuetudo quæ ſolita eſt tribuere iuriſdictionē inuexit, & ſi ei maritus interdicat, poſſe dare, ſ. aliquid panis vel vini modicum. Vnde niſi ratione vitandi ſcandali, & iurgia grauia cum marito, non magno crimini ei verterem, ſi in his viro nimis minuto, non obtemperaret ſaluo potentium me docere, meliori iudicio.

g Ant. 2. p. ti. 1. c. 19. §. 1. arg. c. per tuas. 3. de Simon.

¶ Potens denique eſt vxor exemplum ſumens à nobili Abigaili. h, quæ ſic fecit eleemoſynam porrigere, ad euitandū aliquod damnū temporaneum mariti. Eademque ratione, imo à fortiori, ad proprium damnum ſpirituale vitandum, vt cum maritus eſt magnus, & illa moderate largitur, vt Deus illum illuminet vt reſipiſcat ad meliorem mentem, modo hoc ſecundū Nauarr. ſine ſcandalo

h 1. Reg. 25

faciat

faciat argum. capit nihil de præſcriptionibus.

¶ Item etiam ex ſibi aſſignatio à viro pro victu certo, ſi inde parcius viuendo & fraudando genium vxor aliquid ſi relinquat, & ſubtrahit in pauperes erogandum, illud pauperibus erogare ſancte valebit.

Quæſtio. 5. ¶ Sed quid iam de paraphernalibus bonis, de quibus præmiſimus quæſtionem. An de his ſine licentia mariti diſponere vxor poſſit.

1 Nauar. c. 77. nu. 155. ¶ Reſpondet Nauarrus, i, ſi vxor bona paraphernalia habeat, de his ad voluntatem ſtatuere poteſt, niſi vbi conſuetudo, & ſtatuta prouinciæ, aliter decernerent: vt in Hiſpania videtur, ſiue lege, ſiue vſu inoleuiſſe, vt quia maritus adminiſtrator bonorum vxoris eſt, neque de parapernalibus ſine conſenſu viri poſſit vxor diſponere. Quare in hoc vt innuit Nauarrus, & conſuetudini, & ſtatutis prouinciæ ducimus eſſe ſtandum.

¶ Adde quod ſi mulier ſufficientem attulerit dotem, ſi aliqua arte ſibi nota texendi, ſuendi, aut acu pingendi, vendendi, aut emendi via, vel alia ſimili non deſerendo debitam adminiſtrationem domus aliquid lucrata eſt, poteſt de tali lucro decernere pro libito, diſponendo ſecundum Bartolum in lege Caio. ff. de alimen. & cibar legat. modo, vt ſatis circunſpecte dixit Hoſtienſis, ſi ſua familia eo lucro non indigeat, quia alias ex præcepto charitatis, primo domeſticis ſubueniendum eſt. k

K c. non ſatis. 85. diſt. & l. ſi præſes. C. de ſer uis & aqua Et per hæc dicta putat Nauarrus poſſe componi opiniones contrarias gloſſæ, leg. ſicut. ff. de oper. liber. & Theologorum D. Thomæ, Ricardi, & Paludis. Hoc autem immediate dictum, eatenus eſt verum, quatenus lucra non ſunt communia. Nam in omnibus Hiſpaniæ regnis vbi communiter inter maritum, & vxorem lucra ſunt communia, & adminiſtratio marito reſeruatur, non licebit vxori etiam pinguem dotem afferenti, lucra durante matrimonio ſua induſtria, ac labore parta aliis donare.

Quæſtio. 6. ¶ Sed dubitatio pro intelligentia prædictorum hic obuiat ſcitu neceſſaria, quæ nam dicantur lucra communia tempore diuortii inter virum & vxorem, quæ ſunt diuidenda? Reſpondeo dicendum, quod illa ſola cenſentur lucra communia, quæ tempore diuortii inueniuntur lucrifactæ. Non autem reliqua iam diſſipata, nam licet illa bona iam dilapidata, pro dimidio lucrifierent vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita quod maritus ad quem ſpectabat libera illorum adminiſtratio, potuit bene vel male adminiſtrando, illa ſibi, & vxori reuocare, vt tradit Ioan. Lup. de donat. inter vir. & vxor. tamen notato, quod lucrum pecuniæ expoſitæ negociationi ante matrimonium, non dicitur communе, licet obueniat poſt, ſecundum iuriſtas aliquos.

¶ Sed certè dum dubium nitimur extricare hic, & ſe aliud offert intricatius, in quo Corduba in dicta quæſtio. 125. & Nauarrus, l, non videtur tam apertè conuenire, ſcilicet, primo dubitatur, quando vir non paulatim, ſed in exceſſiua quantitate ludendo, vel prodigendo bona communia, id eſt, lucra communia diſſipauit, an teneatur conſumpta ſic in ſuam partem adnumerare. Secundo quid ſi paulatim, & minutatim bona, lucraque communia hæc, maritus abliguriuit ſcortationibus, & luxit, luſibus cum fraude tamen, ne poſtea vxori, aut vxoris hæredibus, poſt mortem eius aliquid obueuiret inde. Quæſtio. 7. l Sum. lat. c. 17. num. 155.

¶ Certè de hac quæſtione non video Doctores clare locutos, licèt clare locuti fuerint de donationibus à viro factis, ſine fraude paulatim, & in modica quantitate, tales donationes, ſcilicet, non eſſe reſtituendas dicentes. Secus ſi fuerunt etiam minimæ cum fraude: ex quibus reſultat magna quantitas, quia tenetur eas in ſua ſorte computare, ſicut etiam cum in immodica quantitate donauit. At de lapidatione dicendum reſtat.

¶ Dicimus ergo primo reſoluentes quæſtionem propoſitam. ſ. quod ſi maritus lucra hæc communia dilapidauit paulatim ſine fraude, planum eſt ab ipſo non fore reſtituenda. Si autem ſine fraude diſſipauit ea exceſſiua conſumptione in ludis, luxu, credo eſſe de mẽte

Nauarri,

Nauarri, quòd non eſt aſtringendus vir, in hoc caſu ad ea reſtituenda. Nam inquit Nauarrus, m, quod quia maritus horum adminiſtrator eſt, poteſt iſta lucra communia malè adminiſtrando illa ſibi, & vxori reuocare ſecundum Ioan. Lup. in rub de don. inter vir. & vxor. Sed quid ſi hęc bona cum fraude ne obueniret ſuæ vxori pars ſua, ſic in luſibus & ſcortationibus, malè diſtraxit. De hoc nihil Nauarrus, & Corduba, ſed credo, quia ſecundum leges ſua fraus, & dolus nemini patrocinari debet, in conſciẽtia partem ſic fraudulenter diſſipatam, vxori reſtituere tenetur, & in ſua parte computare.

m Summ. lat c. 17. nume. 155.

Quæſtio. 8.

¶Sed quæritur adhuc quid de alienationibus, & donationibus notabilis quantitatis, & penſi. Nam de multis minutim factis ſine fraude, iam ex mente Cordubæ dictum eſt, maritum ſine obligatione reſtitutionis eas poſſe facere reſpondet Nauarrus loco ſupra allegato, quod quoniam apud maritum eſt adminiſtratio, licet non poſſit alienare immobilia bona communia, vbi omnia bona vxoris, & viri ipſo iure communicantur, vt in Luſitania, tamen de mobilibus, etiam ſine conſenſu vxoris validè donare poteſt, quia cũ tota adminiſtratio ſit apud ipſum, poteſt ſolus regulariter alienare bona communia mobilia etiam notabili donatione donando, duabus tamẽ accedentibus conditionibus: primo quod tenetur taliter donata computare in partem ſuam, imo facere, quod id vxori ſuę innoteſcat, vt in partitione tantundem plus ſibi cedat.

¶Secundo, quod donatarius ſi credit maritum, id non manifeſtaturum vxori, neque in ſua parte clam illud donatum computaturum, tenetur eã eius rei admonere. Hæc omnia locum habent in terris vbi lucra inter virum & vxorẽ, ſunt communia, quia ibi licet impenſa viri prouida, vel prodiga diminuat lucra, nõ tamen id facit donatio, quia hęc illi permittitur, ſicut illa

Quæſtio. 9.

¶Nequid ſcitu dignum in hac materia ſub ſilentio tranſeamus, ſuperaddimus adhuc, & id difficultatis indagare, ſcilicet, ſi mulier viderit virum, profusè & non in modica quantitate, ſemel, aut ſæpe parentibus ſuis, aliiſque perſonis amicis largitum fuiſſe. Quid facere licitè poſſit tunc illa: vt ſuam redimat vexationem, ſibiq; recompenſet. Adhoc etiam dicitur, quod non deſunt in hoc caſu vxori licita, ac prompta remedia. Nam ſi mulier non ſola ducta ſuſpitione, ſed euidenter perſpectum habet maritum ſuum in fraudem ipſius vxoris, ſuorumq; filiorum, ſuis parẽtibus, aliiſque perſonis, ſemel, vel ſæpè in notabili quantitate largitum eſſe ipſa quoq; ſecreto poteſt licitè tantundem ſuis parẽtibus, vel filiis ſuis ſuſceptis ex alio marito, via recompenſationis largiri, ne filij ex alio marito iſto ſuo iure defraudẽtur. Hoc citra dubium poteſt ipſa facere, quando per recurſum ad iudicem, iurgia, ac notabilia inconuenientia ſecutura timerentur, neq; aliter iuſtitiam filiorum poſſet tutari. n

n Multi huic ſnīæ calculis addunt Card. Rod. Xuarez. l. qm̃. C. de inoff. teſtam. & Grego. Lopez in l. 8. gl. pen. ti. 4. part. 4.

C A P. XXV.

De lege Matritia circa dotem filiabus aſsignandam an taliter ſit recepta, quod in vtroque foro obliget.

IAm & alia pertinentia ad hanc materiã perſtant nobis diffinienda. Taliter contingere in filio in ſtudio nutrito à patre, & aliter in creditore ſecundum Nauarrum, a, quia filius in parte ſibi debitæ legitimæ computare ſumptus alimẽtorum, quos in ſtudio literarum dum verſatur, à patre accepit non tenetur, niſi peculium caſtrenſe habuiſſet apud patrem, vt diximus[b]. At legatum ſi ſit relictum creditori per vltimam voluntatem, ſi cum creditore allegante antea debitum erat voluntariè cõtractum, tunc creditor legatarius nõ videtur teneri ad illud in recompenſationem talis debiti computandum. Si autẽ debitum erat neceſſarium, præſumitur in foro exteriori, in recompenſationem talis debiti neceſſarij legatum fuiſſe relictum:

a Sum. lat. nu 160.

b l ſi cũ dote §. ſi pater ff ſolut. matr & in §. ſciẽdum. l 1 C de re. vxo act. ca. officij. de teſtam.

lictum: quare præter ſolutionem legati non poteſt aliam ſolutionem pro debito expectare.

¶ Poſtquam diximus etiam peccare filium accipiendo bona patris ſine conſenſu patris, vel non permiſſa accipi à filio, cum animo eum remunerandi, & quod traditio requiritur, vt libri, & arma fiant bona caſtrenſia, quæ traditio requiritur fiat in vita patris. Addimus reſpectu matris, filios non dici eius poteſtati mancipatos, quare ſi eis donauerit aliquid de ſuis paraphernalibus, in vita mariti, & in vita ſua donatio, valida erit, in eo, quod non eſt inofficioſa.

¶ Iam illa celeberrima venit in noſtra tempeſtate quæſtio. De melioratione filiarum, in tertia, & quinta parte aſſis, an ſit licita, & valida, quia lex Matritij, e, quæ nunc inſerta in recopilatione noua legum venit, magnum negotium nobis, & iuriſtis faceſſit circa eius intellectum quia huiuſmodi meliorationes erga filias cauſa dotis, & nuptiarum ne; fiant interdicere videtur. Quare pro expeditione quæſtionis ſit primum dictum.

e Lex Matrit. Imperat. Caroli V. Hiſpan. Regis edicto anno 1534. lata fuit.

¶ Qui habent 2000. dipondia ex redditibus, & vltra non poſſunt meliorare filias ſuas, ſed tantum poſſunt dotes ſibi ſignatas in lege Matritij condita, eis conferre.

¶ Huius ſententię eſt frater Antonius Cordubenſis.

¶ Sed non tantum conuenit inter doctores, an patres qui ad redditus quotannos ducentorum millium dipondiodiorum habendos, non pertingunt, neq; filiam dote ſexcentorum millium dipondiorum donant, etiam comprehendantur ſnb iſta Matritia lege, nam quibuſdam videtur Couarrubiam tenere affirmatiuam. ſ. quod planè, & iſti ſub illa cõtineantur. Cæterùm Couarrubias nihil huiuſmodi aſſerit neq; de meliorationibus filiarum eſt locutus. Communiterque ſubſcribitur ſententiæ Doctoris Nuñes de Abendaño ſuper capitula de correctoribus aſſerentis, quòd ab hac pro dote, vel pro nuptijs filiæ melioratione facienda, per prædictam legem ſolum prohibentur illæ perſonæ, quæ iura redditum ſibi ſignata obtinent. Et quia lex eos non interdicat à tali melioratione faciẽda, qui nec ad ea iura redditum obtinenda pertingunt: quæ in lege ſunt prætaxata, nec ad conferendum in dotem filiæ ſexcenta millia dipondiorum pertingunt, nec ad id facultatem habẽt. Sed ij legum regni diſpoſitioni tantum ſubiecti maneant, legiq; 17. Taurenſi. Vnde per meliorationem, filias in dote augere per leges non interdicuat. dum talis dos quotam 6000. dipondiorum non excedat, nec attingat, neque ſit inofficioſa. i. dum non excedat, ſuam legitimam, & tertiam, & quintam quotam aſſis, & hoc primum dictum procedit, niſi aliter ſit in vſu receptum. Nam tunc perſtante more contrario, vel videtur legẽ non fuiſſe receptam, vel per contrariam conſuetudinem ei fuiſſe derogatum.

¶ Secundum dictum ſit ante matrimonium, vel poſt matrimonium poſſunt parentes augere meliorareq; filias etiam ſi ſuppetant ſibi redditus vltra. 2000. dipondiorum, ſed tamen non poſſunt titulo dotis, vel nuptiarum. ſ. ſtipulando genero pro matrimonio filiæ ſic eam augere, & meliorare, ſed tantum poſſunt dotes in lege Matritij condita contentas filiabus tradere.

¶ Sed iam perplexitas quæſtionis aperienda venit, nam an huiuſmodi lex Matritica ſolum in foro litigioſo. i. exteriori ſic in dote augere filias interdicat, an vero in foro quoque conſcientiæ talem auctionem meliorationemque prohibeat non parum controuertitur inter Doctores. Quæſtio. 1.

¶ Super quam quæſtionem Corduba loco allegato licet quo ad id quod attinet ad forum exrerius licentiatum Baezam in tractatn ſuper legem Matritij hanc copioſè materiam differentem in authorem prædictorum adducat, ſed cũ ad punctum conſcientiæ deueniat an in conſcientia valida ſic talis melioratio, an non ſuperaddit Corduba prædictam legem, vt fertur tantum in foro litigioſo vigere, in foro autem conſcientiæ talem ſuper excedentem dum inofficioſa non ſit, non irritare dotationem ſed integrum cuiq; patri manere poſſe pro libito dotare prout genero ſtipulari de dote voluerit, vt ei liberum erat antea ſecundum Taurinas leges, ſed tandem

concludit

concludit ſciſcitandum fore à iuriſtis de vſu praxiq́; prædictæ legis, tuncq́; hoc comperto huic vſui etiam in conſcientia accedendum eſſe cenſet.

¶At licet hæc ſententia tutior eſſe videatur, tamen in hac reſolutione non quieſcit animus, nam neque ratio Cordubæ concludit, ſcilicet, quod ſi ita ſecundum ſententiam iuriſtarum aliquid in foro exteriori ſeruatur: ita in conſciẽtia perinde ſit ſeruandum, nam poteſt aliquis contractus in foro conſcientiæ non præpedire dominij tranſlationem: ſicut in pluribus caſibus poſſemus exemplificare.

Quæſtio. 2. ¶Quare pro reſolutione quæſtionis ſic tertium aſſertum, & dictum, vbi ſic vltra ſuas legitimas augere in dote non inofficioſa filias in vſu receptum eſt: licet per litem intentam in foro litigioſo talis dos excedens quotam lege Matritica præſignatam per iudices ſolita ſit reuocari: dum eius proponitur repetitio, tamen ante repetitionem, & ſententiam iudicis non damnarem in conſcientia filiam: aut generum hanc dotem excedentem taxam Matritij legis non tamen inofficioſam ſi ſibi retinerent. Hanc aſſertionem nõ improbabiliter vti reor hic ſtatuo, primo quia exiſtimo neque confeſſarios in foro conſcientiæ ſolitos eſſe ad talem dotem reſtituendam obligare, aut aſtringere pœnitentes.

¶Cui rationi, & ſuperaddo alia has maioris momenti, & apparentię, quia arguitur ſic in gratiam eius. Si iſta dos reſtituẽda eſſet, id ideo eſſet, quia taxationem legis Matritij excederet: ſed ob hãc rationem non venit reſtituenda, quod ex eo patet, quia lex hæc Matritica trãſlationem dominij in talem dotem non impedit, vt liquet ex regula generali Summiſtarum dicentium, quod contra legem factum eſt tenet in conſcientia, quando tranſgreſſoribus legis in foro exteriori ſubeunda pœna expreſſe apponitur in ipſa lege: ſed ſic eſt, quod in Matritica iſta lege adiicitur iſta pœna, ſcilicet, quod tranſgreſſor legis hunc exceſſum dotis quem contulit amittat. ergo talis dos in conſcientia valida eſt, neque ante ſententiam iudicis venit reſtituenda.

¶Item etiam ſecundo perſuadetur ſic quia id, quod eſt naturale: niſi lex derogget expreſſe: nõ eſt derogandum per ſententiam alicuius doctoris, ſed nihil eſt tam naturale, quam vt dominia rerum ex voluntate domini in alios transferantur: præſertim, quando in foro conſcientiæ tranſlatio dominij non præpeditur expreſſe per legem. Lex autem hæc Matritica ſolum talis dotis excedentis contractum ſi irritat, in foro duntaxat exteriori videtur irritare cum ſolum ad forũ exterius pertinentem adhibeat pœnam. Ergo exceſſus talis dotis non inofficioſæ ante ſententiam iudicis in conſciẽtia non videtur reſtituendus, quia ſi venit reſtituendus erit per repetitionem.

¶Item tertio corroboratur noſtra prædicta aſſertio ex regula celebri Iuriſtarum lex, d, poſterior ſolum derogat priori in eo quo priori expreſſe contradicit, & non in alijs: at lex Tauri antea in conſcientia concedebat iſtas meliorationes pro nuptijs filiarum poſſe fieri, ſed iſta lex Caroli Imperatoris Matritij lata eas in conſcientia irritas eſſe expreſſe non declarat, ſed ſolum in foro exteriori pronuntiandas eſſe irritas decernit. Quia ſic concludit contractus & pactiones ſi in fraudem legis quis moliatur in ſe fore nullos. Ergo in conſcientia talis dotatio ſic excedens dum non ſit inofficioſa valida erit.

d Lex præcedẽs determinatur p ſequẽtẽ, & nõ eſt nouũ de leg. l. 1. ad l. Aql.

¶Item vltimo, quia in conſcientia hanc legem exiſtimo non fuiſſe vſu receptam præſertim in Indiarum regionibus, quod ſi alicubi eſt vſu recepta, erit tantum in foro exteriori. Quod ſi ita eſt, quod vſu non eſt recepta in foro interiori, ſed exteriori forte tantum, cum conſuetudo interpretetur legem, & ſenſum eius, ſequitur quod tunc in conſciẽtia, talis exceſſus non ſit reſtituendus. Item poſtremò, quia cæteris paribus opinio pro dote ſicut pro teſtamento eſt fauorabilior, ſed hæc mea aſſertio ſauet doti, ergo in conſcientia eſt amplectenda ſi ſic eſt in vſu recepta.

¶Sed aduerſus hanc aſſertionem dimicant argumenta valida.

¶Primo, quia axioma commune eſt, quod idem eſt ius fori, & ius poli, id eſt, conſcientiæ, quando ſententia, vel lex

non

non fundatur in falſa præſumptione, ſed iſta lex non fundatur in falſa præſumptione, ergo obligat in conſcientia, dum decernit in fraudem legis intentatum contractum, vel conſummatum pactum in ſe eſſe nullum.

¶Secundò, quia videtur inconcinne dictum, quod poſſit talis lex eſſe recepta vſu in foro exteriori, & quòd non ſit recepta vſu, vt in conſcientia talis dotis contractus ſit inualidus.

¶Item vltimo, quia quando lex irritat, vel annullat aliquem contractum, vel pactum, tunc ſecundum Cordubam in quæſtionario, libro primo, quæſtio. 32. ratione illius contractus irriti, acceptum reſtituendum eſt: & non poteſt retineri, vt conſtat; quia tūc deficit iuſtus titulus.

¶Hæc argumenta hanc noſtram aſſertionem reddunt valde dubiam. Quare ne tam dubia redderetur conſulto appoſuimus in ea, quando filias ſic dote augere viſum receptum eſt, non fore filiam, & generum ad eam reſtituendam damnandos ante repetitionem. Quia Frater, Ioſephus in ſuis floribus non parum fauens huic aſſertioni, fundamentum affert dicens, quando lex irritat duntaxat contractum, nec prohibet expreſſe, vel ex conſuetudine tranſlationem dominij, talem contractum eſſe in conſcientia validum, vt gloſſa in leg, non eſt dubium. C. de legatis, tradit ſolum denegari actionem legatorum, quæ ratione defectus ſolennitatis ſunt nulla, & hac quoque ratione concluſimus ex mente Soti licet leges irritent teſtamenta, & legata minus ſolennia, quòd legatarius, vel hæres conſtitutus per teſtamentum minus ſolenne poſſit retinere bona conſcientia hæreditatem, vel legatum antequam à ſe repetatur: ſi eius poſſeſſione potiebatur antea, ſic in præſentiarum talis dos exceſſiua ante repetitionem poterit bona conſcientia retineri, quia ita Sotus, e, pie interpretatur iura humana irritantia contractus, ſcilicet, quod nihil aliud volunt, quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem, quod ipſo ſtatim facto, tranſlatio ſit nulla, quare ſi ille cui

e Sotus de iuſt. & iur. lib. 4. q. 5. ar tic. 3.

competit repetitio per ignorantiam nō repetit: quamuis gener accipiens dotem hanc contra Matritij legem id reſciat non tenetur fratribus ſuæ vxoris, vt illum exceſſum repetant reuelare.

¶Igitur concludimus tandem, quod quando ſic eſt vſu receptum, vt non reſtituant, ante repetitionem exceſſum dotis, ante repetitionem non tenentur gener, & filia eum reſtituere, quia vſus interpretatur legem, & quia lex non obligat, niſi prout eſt in vſu recepta, per quam doctrinam remanent diluta, & debilitata, neruoſa, quæ prima facie videbantur argumenta.

¶Secundo dico, quod vbi talis melioratio in aliquibus regionibus communiter ſolita eſt fieri, non tanquam illicita eſt damnanda, quia vſus præſcriptus potuit præſcripſiſſe contra legem.

¶Tertio dico, quod quia cum in dubio ſecundum ius nullum præſertim bona fide adeptus poſſeſſionem à ſua poſſeſſione ſit deturbandus, ita etiam hic, quia non ſatis conſtat, an lex prædicta tranſlationem dominij exceſſus dotis in conſcientia impediat, vel non, per confeſſores, & Doctores filia, & gener à ſua poſſeſſione non ſunt deturbandi, nec cogendi reſtituere ante repetitionem. Scio poſſe aliquem nos redarguere, ſcilicet, non licere arguere à contractu nullo defectu ſolennitatis, quia ſolennitas hæc eſt extrinſeca ad contractum dotis exceſſiuæ lege Marritica nullatum; quia reſpondemus forte nullam eſſe, vel paruam differentiam quo ad hoc inter vtrumque contractum quo ad nullitatem, tum etiam quia & vſu nitimur: ſi talis ſit, quia nunc interpretabitur legem, tum quoque aliæ rationes ad hoc adiuuant, ſed de his ſatis.

CAP.

CAP. XXVI.

Quomodo conſtabit donationis, vel dotationes, ſeu meliorationes inter liberos fuiſſe inofficioſas, vel non, & de arris, & diuiſione fructum, & de alijs huiuſmodi.

PORro quoniã in hac materia inter diſputandum ſæpe meminimus de dote inofficioſa, quæ nulla lege permittitur, quærendum nobis occurrit, quomodo patrum donationes, vel dotationes reſpectu filiorũ inofficioſas fuiſſe perpendimus? Reſpondetur ergo tunc dos, vel donatio collata à patribus inter nepotes, vel filios inofficioſa dicitur, quando ſcilicet, quintam, & tertiam partem totius paternæ ſubſtantiæ excedit.

¶ At perpendendum reſtat ſubſtantia paterna, cuius quintam & tertiam partem excedere non poſſe dotem, aut donationem dictant leges: quo valore ſit prætaxanda, an valore quo valebant bona, conſtitutionis dotis tẽpore, aut quo valebant bona conſtituentis dotem tẽpore ſuæ mortis? Super quam materiam decreta legum de Toro l. 18. & 28. extãt quibus in fauorem dotis indulgetur, q tantum tunc inofficioſa dicatur dos q̃ excedit quintam & tertiam partem valoris, quo valebant facultates parentis conſtituentis, vel promittentis dotem tempore, quo dos fuit conſtituta, & mandata, vel tempore obitus eius, qui eam ante conſtituerat, vel fuerat ſtipulatus. Et in hoc optio datur eligendi ei, cui talis dos fuit conſtituta, aut promiſſa vt pro libito eligere poſſit.

a Conſule Matth. de Afflic. in cõſti. reg Sici. 1. no. 3. lib. 3. Alc. cõſi. 53. in 1 vol. C. de inoff.

¶ Aliæ vero donationes, a, non dotales, vt inofficioſæ dicantur, ac per conſequens, vt earum exceſſus ſic reſtituendus, penſandus eſt valor facultatum donantis, quatenus tempore obitus eius valent, & non aliter. Ita in recopilatione noua legum, b, ſuperaddit cauendo ne meliorationes excipiantur ex dotibus: aut donationibus propter nuptias, quæ ad collationem deducuntur.

dotibus. b Titu. de dotibus. li. 5. l. 3. titu. 8. vbi l. 7. & 9. & 10. tit 6. lib. 5. f. 187.

¶ Inſuper ſupradicta lege. 3. lib. 5. tit. 8. ſancitur cum filius, filiauè paternorũ bonorom aderit hæreditatem, ad diuidenda bona paterna, vel ſuorum aſcendentium bona partienda tenebuntur, ipſi ſuique hæredes ad cumulum talium bonorum diuidendorum afferre dotes, donationesque pro nuptijs, reliquasque à ſe receptas donationes quas de bonis quibus ſuccedere volũt iam receperint. Quod ſi hæreditati cedere malunt ſibi id liberum maneat: niſi prædictæ dotes donationesvè fuerint inofficioſæ, quia tunc in eo, quòd inofficioſæ extiterint, reliquis cohæredibus id venit reſtituendum etiam ſi id accidat, durante matrimonio.

¶ Sed neque obliuioni hæc quæſtiõ tradenda eſt, ſcilicet, ſi maritus, & vxor alicui ſuorum liberorum promiſerint dotem ex quibus bonis ſoluenda veniat? Et quia legalis hæc quæſtio eſt: & ſolutio eius ex ipſis legibus eruenda eſt. Ad eam dicitur primo, quòd ſi communi conſenſu vir, & vxor alicui filio, vel filię dotem, vel donationem propter nuptias polliciti ſint, ex lucris communibus durante matrimonio partis ſoluenda venit, quibus lucris communibus ſi cauerint eandem dotem, vel donationem ex alijs bonis quomodolibet ad ſe pertinentibus quilibet pro rata, id eſt, pro ſua medietate tenebitur ex ſoluere. Quæſtio. c.

¶ Secundo dicimus, quod ſi ſolus pater durante matrimonio dotem, vel donationem propter nuptias filio communi ſibi, & vxori conſtituerit, talis dos, vel donatio exoluenda erit ex bonis durãte illo matrimonio partis, ex eo, quod lucra communia capiunt. Quod ſi talia lucra communia non ſuppetant, præfata dos, vel donatio propter nuptias ex bonis viri, & non vxoris erit pendenda in recopilatione noua legum. c

c ti. 9. lib. 6 lib. 1. f. 293.

¶ L quoque. 6. lib. 5. tit. 6. cauetur patrem, aut matrem, aut aſcendentem teneri dum promiſerit adaugere in 3. & 5. parte ſuorum bonorum aliquem liberorum ſuorum, vel deſcendentium ad id implendum quando titulo matrimonij,

vel

vel alicuius cauſæ oneroſæ hanc præſtiterit fidem,quod ſi in vita non adimpleuerit præſtitam fidem conſummato eorum vitæ curſu poſt mortem in talis in quinta tertiaq́ue parte melioratio pro confecta habeatur.

¶Item tit 6.lege lib.5.recopilat.decernitur,quòd ſi pater,vel mater, vel aliq́s aſcendentium contractu inter viuos pactus fuerit ſe non adaucturum liberorũ ſuorum,vel deſcendentium quempiam, vel in tertia, & quinta quota aſſis non, melioraturum inſtrumentoq́ue publico ſic ſtipulatus eſt,talem adauctionem ſeu, meliorationem perficere non valebit, quod ſi perficere tentauerit nullius ſit roboris,vel momenti.

¶Inſuper l.8.cauetur, quod adauctio hæc in tertia,& quinta quota aſſis facta per teſtatorem valida ſit: ſuumque ſortiatur affectum,etiam ſi cauſa præteritionis,vel exhæredationis teſtamentum rumpatur,vel annulletur.

¶Inſuper lib.5.titu.8.l.3.recopilationis nouæ ſtabilitur, quod cum parentes aliquam donationem fecerint alicui liberorum filius hic intelligitur eſſe adauctus in contento in tertia, & quinta parte aſſis,& legitima etiam ſi id non dixerint,vt ſupra dictum meminimus. Neq; valida ſit donatio ſi vltra hæc exceſſerit nec aliam ſuperaddere meliorationem parentes poſſint.

¶Vltra hæc lib.5.tit.6.l.2. decernitur patrem,aut matrem in auctione,ſeu melioratione tertij: quando ſic conſtituerint adaugere liberorum aliquem, vel deſcendentium legitimorum, vel via teſtamenti, vel alicuius vltimæ voluntatis, vel ratione contractus inter viuos, poſſe grauamen quodlibet, ſiue reſtitutionis,ſiue fideicommiſſi pro libito imponere,in dictaq́ue tertij quota innectere vincula,ſubmiſſiones,ſubſtitutiones, prout libuerit,dũ hæc omnia inter ſuos deſcendentes legitimos conficiant. Quibus non ſupperentibus id conficere valeant inter ſuos deſcendentes illegitimos qui iure capaces eſſe poſſiunt hæreditatis paterne. Quibus non extantibus inter aſcendẽtes prædicta facere queant quibus aſcendẽtibus,ſi etiam caruerint, poſſint prædictas ſubmiſſiones diſponere inter conſanguineos ſibi. Qui etiam conſanguinei ſi non ſuperſint: id poſſint efficere inter extraneos, & aliter grauamen, ſeu conditionem in prædicto tertio apponere non poſſint. Huiuſmodiq́; vincula, ſeu ſubmiſſiones, ſiue fiant in tertia parte auctionis,ſiue quinta in perpetuum robur validitatis accipiant, vel pro tempore,quod teſtator expreſſerit, neque in hoc diſcriminis aliquid fiat de quarta,vel quinta generatione.

¶Ad hæc in recopilatione noua lib.4. tit.1.l.12.fol.124 conceditur pacta dotalia in contractibus dotalibus poſſe cum iuramento validari, & hic poſſe tabellionem fidei ferre teſtimonium citra pœnam.

¶Sed quoniam fere omnia reſoluta manent, quæ ad hanc materiam, quæ quotidiana eſt noſcuntur pertinere conſultum hic lectori bene fore puto, ſi reliqua hic adiecero:quæ merito pro cõplemẽto poſſunt deſiderari,ne ea aliunde mendicando lector defeſſus vagetur.

¶Igitur, vt reliqua ſcitu digna ſub breuitate debita perſtringamus notandum eſt primo,quod ſecundum.l.4.titu. 4 lib.5.ordinationum.& l.2 titu.3.lib.3. fori fructus bonorum caſtrenſium durãte matrimonio habiti diuidendi ſunt,ac etiam bonorum caſtrenſium redditus, licet bona caſtrenſia non veniant diuidenda,ſed ſuo domino ſunt reſeruata.

¶Secundò perpendendum eſt, quod ſecundum.l.2 tit.4.fori regalis quando bona caſtrenſia:vtriuſque coniugis expenſis ſunt lucrifacta, vtriuſque coniugis erunt tanquam lucra communia.

¶Tertiò perpendito lector, quod facto diuorrio per mortem ante omnia ex cumulo bonorum extrahenda eſt dos appretiata ſecundum.l.16.tit.1.partitæ. 4. Bona autem dotalia tempore traditiõis non prætaxata pretio, eadem ſunt excipienda ab vxore ſecundum .l.28. & 33, tit.par.5. At quando ſunt plures dotes, ſoluenda eſt primo prima, niſi vltima vxor in ſua dote detulit bona,in quibus præferenda ſit.

¶Dos autem, & arræ maiori priuilegio potiuntur, quam cætera antiquiora debita carentia hypothecis expreſſis.

¶Bona inſuper quę lucrata eſt mulier

ad

ad cumulum bonorum communiſi pertinent ante partitionem , etiam ſi ante partitionem in viduitate acquiſierit ea.

¶Deinde ſecundum l.21.tit.2. par. 3. grex ouium allatus ad maritum ab vxore,ſi non prætaxatus adductus eſt , periculum illius ſubibit vxor,at fructus eius ad ſubleuanda onera matrimonialia marito cedent parsq; gregis mortua ex fructibus eiuſdem gregis complenda , vel reficienda vxori venit.

¶Idem dicendum eſt de mancipijs ſi prætaxata tradantur in dotem marito , quia quoddam genus venditionis præſumitur, eorum periculum penes maritũ erit,alias ſi inappretiata ſint tradita:periculum illorum vxor ſubibit.

¶Caſu quoque quò mancipia dotalia in poteſtatem , ſeu poſſeſſionem mariti ſine prçuia eorum taxatione tranſierũt, quia periculum , & commodatum tunc cedit vxori : ſi qui ex ancillis procreati fuerint filij non ad maritum, ſed ad vxorem,vt illorum dominam pertinebunt. l 20.tit.2.parti.4.

¶Cæterum bona vſu inconſumptibilia in dotem allata,ſi conſumantur,ſunt in æquali valore deducenda ex cumulo bonorum.

¶Præterea ſicut ſupra meminimus ſecundum. l. 14.tit.20.lib.3.fori, mulier obnoxia ſit ad medietatem eorum debitorum ſoluendam , quæ durante matrimonio contracta ſunt: ſed ſi debita ante contractum matrimoniũ contracta ſint vnuſquiſque coniugum ſoluet ſua.

¶Lectulus autem quotidianus excipitur ex bonis multiplicatis, quòd ſi talia nulla ſint bona:ex bonis mariti excipiendus erit pro vxore , quod ſi ipſa poſtea nupſerit lectum tunc reſtitutura eſt. Quod ſi ipſa attulerit lectum ex dote , non educetur pro lectulo communi ſecundum.l.6.tit.6.lib.3.fori.

¶Item pullulatæ veſtes coniugis ſuperſtitis ex bonis multiplicatis veniunt deducendæ ſecundum gloſſatores.legis. 30.Taurenſis.

¶Vt ſuperadijcimus ſecundum.l.9.titu.4 lib.3.fori, quod vita functo aliquo coniugum,fructus pro illo tunc temporis in fundo apparentes inter viuum cõiugem , & hæredes vita functi coniugis veniunt diſpartiendi. Quod ſi tales fructus nondum apparuerint,vel pullulauerint:illi coniugi cedent hi fructus, cuius fuerit poſſeſſionis,vel prædij radix ſolutis tamen expenſis. Huius autem legis ſanctio procedit in fructibus vinearum, hortorum,& arborum inde procedentibus. Nam ſi ex agricultura tales fructus ſint demetendi , etiam ſi tempore mortis fructus huiuſmodi non comparuerint pro medietate ſimul cum expenſa culturæ erunt diuidendi.

¶Inſuper ſecundum.l.14. Taurenſem diſponitur vtrumque coniugum cum pertranſierit ad alias nuptias poſſe de bonis multiplicatis ſicut de proprijs bonis diſponere,etiam ſi de lucro non prouenerint : neque tenetur talium bonorum proprietatem, aut vſumfructum filijs reſeruate.

¶At vero ſecundum l 15. Taurenſem verum eſt , quod in omnibus caſibus in quibus mulier ſecundò nubit,& tenetur reſeruare proprietatem filijs prioris matrimonij habitam à primo marito , vel quod titulo hæreditario habuit à filijs primi matrimonij,etiam in eiſdem caſibus tenetur vir.

¶Quibus adijcimus,quod ſecundum. l.2.titul.4.lib.3.fori vendita hæreditate: durante matrimonio , ſi ex eius pretio ematur alia,vel ſi talis hæreditas cũ alia fuerit commutata : fructus erunt communes , & hæreditas empta , vel loco commutatæ ſuccedens , erit cuius erat prima .

¶Atque ſecundum.lib. 6. Taurenſem mulier ſi renuntiauerit lucro non tenebitur ad debita.

¶Adde quòd ſecundum.l.20 t4.ſtyli legatum de quinta parte educendum eſt prius ex cumulo bonorum, quam melioratio tertij. Atq; de dicto quinto legata gratioſa,& cera,miſſæque,& ſumptæ funeralium deduci iubentur .

¶Præterea ſecundum.l.23 tit.3.partita.3.hæreditas obtenta à patre ex filijs primi matrimonij reſtituenda venit filijs ex primo matrimonio adhuc ſuperuiuentibus .

¶Secundum etiam . l. 6.Taurenſem , qui caruerit tam liberis,quam etiã aſcendentibus legitimis tres quartas poterit legare,

legare,ſed de bonis caſtrenſibus poterit diſponere pro animi ſui ſententia.

¶Denique commiſſarius ſecundum.l. 34.& 35. Taurenſem non poteſt reuocare teſtamentum antea factum à defuncto, nequicquam teſtamento à ſe iam confecto ſuper addere: etiam ſi facultatem mutandi, vel addendi ſibi reſeruauit,teneturque talis commiſſarius ſi ſit in loco,quo ſibi commiſſio fuit facta, intra menſes quatuor tale teſtamentum conficere.Si vero abſens fuerit ſex menſium ad id conficiendum prorogatio ſibi conceditur. Si verò contigerit eum extra regnum verſari, tantum intra annum conficiendi lex præbet facultatem ſecnndum.l.5.tit.2.part.

Quæſtio. 2. d At quis iſtas geſticulationes, & ſigna plenè percipere poſſit aut quis talium interpretibus in tantum fere ſiare credat. Hæc Vigliùs exclamat, in cõ. qui teſtam. fac. poſſ.

¶Vtrum ſufficiunt ſigna, d, pro verbis pro validitate teſtamenti condendi inter loquela carentes dubitatur, non deſunt qui ſufficere autument,ſed id cauſidicis diſputãdum relinquo, quamuis Iulius Clarius ait in materia de teſtameutis, quod ſi teſtator interrogatus ab alio articulare loqui non poſſit non valet, quia requiritur, quod non adeo oppreſſus ſit morte, quod articulare loqui non poſſit: ſed habeat adhuc bonum ſenſum, & bonam memoriam, vt omnes doctores allegant.

¶Perpende quoque ſecundum. l. 8. & & 13. & 2. titul. 9. partitæ. 6. per reſtitutionem in integrum vſque ad 28. annum qui cum minor eſſet. 25. annis renuntiauit hæreditati poterit eam recuperare.

¶Vlterius ſecundnm.l.6.titul.22.par titæ.3.pupillus, id eſt, tutor vice eius, mulier quoque in vtero habens ex marito ſuo, dum bonorum poſſeſſionem in iudicio poſtulant,pro pupillo etiam non probata plene filiatione, vel matrimonio,in poſſeſſionem bonorum manumittendi ſunt illico. Cumque talis pupillus annos diſcretionis legitimos, id eſt, 14 fuerit adeptus: poſſunt exceptiones contra eius legitimitatem,& matrimonium, & filiationem matriſque impregnationem obijci.

¶Adhæc ſecundum. l. 14. Taurenſem abſque licentia viri vxor hæreditati alicui ſibi obuenienti renunciare non valet:licet poſſit eam acceptare cũ benefi-

cio inuentarij,& non aliter.

¶Deinde ſecundum l.7.tit.13. partit. 6.ſancitur,qnod ſi maritus diues relinquerit vxorem pauperem,ipſa quartam partem bonorum mariti hæreditet ſiue filij manſerint, ſiue non, quando ipſa aliter pro qualitate perſonæ vitam tranſigere non poſſit.

¶Arræ demum ſecundum. l. 1. titulo 2.libro tertio fori decimam partem bonorum mariti, quando ipſe eas dederit vel ipſa petiuerit non excedent.

¶Cauetur in recopilatione noua. l. 1. libro quinto,titulo 2.nullum regnorum Hiſpaniæ incolam dum ſponſalia contrahit,vel ducit vxorem ſuæ ſponſæ,vel cõiugi in indumentis iocalibus, vel alijs rebus poſſe dare vltra valorem octauæ partis dotis,quam ipſa attulit,virque recepit Annullantur autem contractus, pacta,vel promiſſiones in fraudem huius legis initæ, & decernuntur nullius eſſe valoris,& effectu, ſed de his ſatis.

CAP. XXVII.

De donationibus,& promiſsionibus, quæ materia proficua eſt etiam Iuriſtis.

Voniam de donationibus inter virum, & vxorem, & inter patrem, & filium iã peregimus: de donationibus,& promiſſionibus, quia forte nullus nos aptior locus manebit, vel ne ad eandem materiã pertinentia ſegregemus: materiam abſoluamus hic operæ pretium erit. ¶Igitur, vt à diffinitione donationis exordiamur:donatio propriè eſt:cũ qs ea mẽte dat,vt ſtatim accipiẽtis fiat.neq; vllo caſu ad ſe reuerti velit quia ſolũ propriè ſpectat ad liberalitatẽ.

¶Sed iam primum emergit dubium, Quæſtio. 1. vtrũ donatio vltra quantitatẽ à lege ſtatuta,& cõceſsã donari,valida ſit necne? &,quo expeditius ab hac qõne nos extricemus dicimus aliter nobis eſſe loquẽdũ in foro cõſc.aliter vero i exteriori foro.

Nam ſi in foro conſcientiæ loquamur dum parentes inofficiosè non donent, & dum alij non donant vltra præſcriptum per leges, ſi de proprijs donent, valida erit donatio, atque donatarius recipiens in donatum liber manet à reſtitutione, propter regulam generalem communiter acceptam, ſcilicet, quia nihil eſt tam naturale, quam vt dominia in alios ex voluntate domini transferantur, præſertim quando huiuſmodi translatio dominij per legem in foro conſcientiæ non præpeditur, & leges ſolum prohibent formam contractus in foro exteriori, & non in foro animæ: vt conſtat ex conſuetudine, quæ eſt optima legum interpres.

¶Vnde ex iſta ſententia, cui accedit Frater Ioſephus in ſuis floribus in materia de reſtitutione: ſequitur donationem excedentem ſummam quingentorum aureorum, quàm iura prohibent ſine inſinuatione fieri poſſe, id eſt, ſecundum Syluestrum ſine iudicis competentis authoritate ad ſic donandum præſtita, a, validam eſſe in conſcientia etiã ſi ſine tali inſinuatione, id eſt, ſine præſtatione authoritatis ſuperioris fiat.

a l. Sancimus. C. de donation.

¶Imo ſi iuramento firmetur talis donatio excedens, facta ſine inſinuatione, valida erit in foro exteriori ſecundum Iulium Clarum. Eſtque apud Logiſtas, & Canoniſtas canonizata opinio. Intelligiturque confirmari iuramento, ſi tali inſinuationi fuit renuntiatum ſpecialiter, quia ſecundum Legiſtas Canoniſtas communiter, poteſt illi cum iuramento renuntiari, & licet ita ſit tenendum, tamen fauor animæ, & iuramenti videtur hic militare, vt etiam in foro exteriori valeat quamuis inſinuationis non renuntiauerit.

Quæſtio. 2.

¶Sed iam alia quæſtio in medium producitur ventilanda, ſcilicet, an donatio per quemcunque metum facta in cõſcientia ſit nulla.

¶Nam Panormitanus cap. Abbas validam eſſe teſtatur. Almainus verò eam validam eſſe inficiatur, ſed veritas rei eſt, quod donatio per quemcunque metum facta eſt in conſcientia nulla. Quia donatio ſuaptè natura eſt datio gratuita & libera, at metus, ſiue grauis ſit, id eſt, cadens in virum conſtantem, ſiue modicus, vterque extenuat libertatem. Ergo vterque in conſcientia efficit donationem irritam. Eſt tamen ſententia hæc contra canoniſtas aſſerentes ad annullandam donationem requiri metum grauem, id eſt, cadentem in virum conſtantem, ſed tamen huic meæ ſententiæ accedit Frater Ioſephus in ſuis floribus loco ſupra allegato, eamque ſua authoritate fulcit Nauarrus, b, docet tranſactionem, & donationem in foro conſcientiæ non valere quotis non fiunt animo libero, etiam ſi non intercedat tantus metus, quantum forum exterius ad inualidandum eas requirit. c

b Nauar. in Sum. lat. c. 7. nu. 4. ex mẽte Adriani. in 4. de reſtitu. q. 2. col. 4. verſi. ex quibus.

c Quilibet cõtractus celebratus iuſto metu, ſiue ſit hinc inde obligatorius, ſiue ex altera tñ parte reſcinditur. Alex. l. ſi donationis. C. de his, q̃ vt metusve cã ſiũt. & l. interpoſitus. C. de tranſact.

¶Secundo ad quæſtionem ſuperadijcimus, quòd ſi donans iuramento firmauerit donationem tunc etiam ſi metu quocunque adactus id iurauit, aſtrictus manet ad eam donationem adimplendam, niſi fortè iuramenti relaxationem petierit. Ad donatarius in hoc caſu, tenetur talem donationem remittere, vel iã acceptam reſtituere capitul. 1. iureiurando.

Quæſtio. 3.

¶Vlterius iam in dubium in hac materia ſolet reuocari, an donatio facta ſolo voluntatis interiori actu ſit in conſcientia valida, verbigratia, ſi Petrus animo ſuo, vel verbo, inſcio Paulo, quidpiam donaret, an ex donatione illa Petrus teneretur antequam Paulus acceptaret. Et videtur teneri, quia cum Deo apud ſe quidpiam quis vouet illico obligetur: pari formiter, ergo videtur ligari qui ſic donauit.

¶Ad quæſtionem exiſtimo dicendũ, primo, quòd quando vtriuſque partis conſenſus expreſſus non interuenit donatio eſt nulla. Eſt Soti de iuſtitia, & iure, libro tertio, quæſtione quinta, articulo tertio. Ideoque ait Sotus antequam donationem alter acceptet poteſt reuocari abſque vlla iuſta cauſa. Secus eſt de voto Deo facto, quia ipſe ſi iuſtũ eſt, ſemper acceptat. Et Fratris Ioſephi in ſuis floribus, eſt etiam Iulij Clari iuriſtæ. In tractatu de donationibus, & probatur hoc dictum primo ratione Soti, quia cum donatio ſit quædam datio, datio vero relationem dicat ad accipientem non videtur oriri obligatio antequam

tequam alter acceptet.

¶Secundo, ratione Fratris Ioſephi, quia donatio eſt contractus. Contractus autem eſt attractio voluntatis vtriuſque partis, ergo vtriuſque partis conſenſus requiritur: vnde ſecundum Iulium Clarum non poteſt perfici donatio, niſi interueniente pacto.

Quæſtio. 4.

¶Sed nunquid donatio ad pias cauſas facta abſenti, id eſt, eccleſiæ, vel pauperibus, in fauorem piæ cauſæ valida erit? Reſpondet Iulius Clarus loco citato, quod ſi non ſit aliquis qui pro tali abſenti, ſcilicet, pro eccleſia, vel pauperibus acceptet, donatio valida non erit. Quod notandum ipſe céſet, quia de facili quis poſſet reſpondere contrarium, niſi aduerteret.

Quæſtio. 5.

¶Sed quid ſi ſolenniter coram teſtibus donatio fiat abſenti.

¶Cum huius quæſtionis meminerit Sotus loco citato: reſpondet in hoc ſtandum eſſe iure ciuili: quare dicendum eſt ad quæſtionem cum Iulio Claro iuris ciuilis ſtudioſiſſimo, quod donatio facta abſenti valida nequaquam eſt: niſi nuntius epiſtolavè interuenerit, quia perfici non poteſt ſine pacto, ac perinde nec ſine conſenſu donantis, vel donatarij interueniente.

¶Requiritur autem nuntius ſpecialiter à donante ſit deſtinatus. Non enim ſatis eſſet: ſi per motum proprium alius eam donationem ad aures donatarij, eiuſque notitiam deferret.

¶Vnde non ſatis eſt, ſi donatarius apprehenderit poſſeſſionem rei donatæ ſibi in abſentia, niſi vt rurſus repetimus, ad id ſpecialiter nūtius, vel epiſtola mittatur à donante.

¶Sed quid ſi donatio fiat abſenti: notario ſtipulante pro abſente, an valida erit? Reſpondetur, quod valida ſanè tunc erit ſecundum Iulium Clarum. Et quęritur actio donatario ſine ceſſione. Poteſt enim notarius alteri ſtipulari pro altero. Et in hoc caſu, vbi pro donatario abſente ſtipulatur notarius: valida erit donatio ante acceptionem illius, factam à donatario. Et ſecundum opinionem magis communem non poterit reuocari. Ita Iulius Clarus ſequendo ius commune ciuile ait, ita Frater Ioſephus in ſuis floribus ait, quod nulla erit donatio per ſcripturam, & coram teſtibus abſenti facta, ſi antequam donatarius acceptet, reuocetur, quia deficit voluntas vtriuſque partis requiſita ad donationem.

Quæſtio. 6.

¶Sed quidquid ſit de iure ciuili communi arbitror ſecundum legem peculiarem Hiſpaniæ Regis Alphonſi, inter Hiſpanos ſententiam Soti, d, magis fore auſcultandam vbi ait, quod ſi donatio ſolenniter coram teſtibus fiat abſenti, abſque donatarij conſenſu, vel abſque legitima cauſa iura reuocationem non ſinere. Quod ſi ita eſt neque in conſcientia reuocari permittitur. Ita Sotus, quæ quidem ſententia procedit ſtando non in iure communi, ſed ſtando in l. 2. recopilationis nouæ libro quinto titulo 16. domini regis Alphonſi ſecundi Compluti edita. vbi ſic decernitur cum apparuerit quempiam alteri obligare ſe voluiſſe per promiſſionem, contractumvè aliquem, ipſum quippe teneri explere, id ad quod ſic ſe aſtringit per obligationem talem: neque excipere poſſe de ſtipulatione non facta, hoc eſt de promiſſione certa ſolennitate iuris non præmiſſa: neque excipere poſſe contractum talem, vel obligationem inter abſentes interceſſiſſe: neque ante tabellionem publicum interueniſſe, vel talem obligationem, vel contractum, vel promiſſionem alteri perſonæ priuatæ nomine abſentium fuiſſe factam, vel quod ſe aſtrinxerit alicui ſe exhibiturum alteri aliquid vel aliquem rem geſturum, adhuc huiuſmodi obligationem & contractum, quauis forma cognitum: ſit vnum alteri ſe voluiſſe obligare, valere ſancitur.

d Sotus, li. 4. q. 5. art. 3.

¶Vnde conſiderato effectu, & ſubſtantia verborum, vt innuit imo apertè ait Iulius Clarus loco allegato cum nihil aliud ſit promiſſio donandi, quam donatio, & donatio cum plus perfectionis habeat quam promiſſio: ſequitur, quod facta ſolenniter coram teſtibus ſit obligatoria etiam ſi fiat abſenti, quia prædicta lex Hiſpaniæ, quę de iure communi ſunt exceptiones omnes pro donantibus, contra donatarios abſentes tempore contractus donationis, tollit:

vnde cum in dubio ſemper inclinãdum nobis ſit in ſententiam per quam actus efficax reddatur: ſequitur quod quamuis ſententia hæc Soti eſſet dubia, quæ profecto talis non eſt inter Hiſpanos: quia ei ſuffragatur prædicta Hiſpanica lex: quia fauet validitati donationis huius abſenti ſolenniter coram teſtibus factæ: magis auſcultandæ.

Quæſtio. 7. ¶Sed quid videtur dicendum, ſi donatio facta fuerit præſenti donatario tacenti, an valida erit. Dico ergo primo, quod præſens donatarius ſi taceat dum ſibi fieri donationem videt: adhuc donatio valida eſſe videtur dicendum ſi regulam iuris hic auſcultemus in 6. regu. 43. qui tacet conſentire videtur. Quæ regula ſecundum interpretes, & gloſſam maximum locum habet in fauorabilibus: inter quæ computatur donatio. Erit igitur valida donatio facta præſenti, & tacenti: ita Iulius Clarus materia de donationibus contra Fratrem Ioſephum de vot. quamuis crediderim, quod ſicut ſicut ait Sotus, e, pars cui promiſſa ſunt ſponſalia, vt illa acceptet ſi nihil in præſenti ſpondeat: ſed tempus deliberandi accipiat: diuque deliberationem prolatet, cenſetur alterius promiſſionem cõtemnere. Sic & in hoc caſu, ſi donatarius, qui tacuit cum donatio facta fuit ſibi præſenti, deliberationem acceptandi eam expreſſe, vel eam poſtulãdi prolatet, iam eam cenſetur contemnere.

e Sotus in 4. ſent. tom. 3. 2. diſt. 27. q. 2. artic. 1. circa primã cõcluſionẽ.

CAP. XXVIII.

De donationibus ſub cnnditione, vel modo validis, vel reuocabilibus, vel non reuocabilibus.

Quæſtio. 1. PORro quoniam materiam de donationibus agreſſi ſumus illucidare, de donationibus ſub conditione emiſſæ validitate non eſt hic nobis prætereunda diſputatio. Quæritur ergo an talis donatio ſub conditione robur valoris obtineat. Igitur pro appertione difficultatis ſtatuamus has propoſitiones. Quarum prima ſit; ſecundum ius ciuile conditio impoſſibilis, vel turpis de futuro, vel matrimonij impeditiua, ſcilicet, lego Mariæ mille, ſi non nupſerit, vel maioris boni impeditiua, ſcilicet, ſi religionem non ingrediatur: donationem præſentem in teſtamento factam, quo ad forum exterius non inualidat. Patet concluſio, quia huiuſmodi conditiones in iure pro non appoſitis habentur. Quare ex hac a concluſione colligitur, quòd in foro exteriori donatio facta ſub conditione aliqua ex prædictis quatuor per teſtamentum relicta etiam non exiſtente conditione, valet, vt diffinitur cap. fin. & c. verum de conditionibus appoſitis.

a Vide tit. ff. de cõd. & demonſt.

¶Secunda concluſio, ſi loquamur in foro conſcientiæ, donatio facta ſub vna conditione ex prædictis præmiſſis quatuor impoſſibilibus, vel turpibus, vel matrimonij, vel maioris boni, id eſt, religionis impeditiuis non exiſtente conditione in conſcientia non valet: quando colligitur voluntatem teſtatoris fuiſſe, vt conditio adimpleretur, & non aliter voluiſſe donare. Hæc concluſio eſt Fratris Ioſephi in ſuis floribus, cui accedunt in foro conſcientiæ loquendo Caietanus, & Nauarrus. Et patet, quia in conſcientia, deficiente conditione deficit donantis voluntas; quia voluntate deficiente non transfertur dominium. Item claret, quia prædictæ leges de conditionibus turpibus, aut impoſſibilibus habendis fundantur in præſumptione, ſcilicet, quod ſic teſtator ſe voluit iuri, & rationi conformare. At in foro conſcientiæ ſecundum Nauar ceſſat præſumptio cum de voluntate donatoris in teſtamento conſtat in contrarium. Concluſio hæc intelligitur niſi donator ſignificauit, aut voluit ſuam donationem ſecundum ius ciuile fore interpretandam. Sicut ſi donator eſſet iuris ciuilis conſcius, etiam ſi ſub vna illarum. 4. conditionum donaſſet etiam non exiſtente cõditione ſecundum Fratrem Ioſephum legatum eſſet validum, quia vſus eſt inquit ſecundum iuris formam donare. Sed forſitan talis cum iuris oppoſiti conſcius ſit, & nihilominus ſub aliqua illarum. 4. conditionum, vult donare, & nõ aliter.

aliter præſumendum eſt in conſcientia ſecundum iuris formam noluiſſe donare. ſed ſuam tantum peculiarem voluntatem voluiſſe ſeruari.

¶ Igitur pro ampliori explanatione ſit tertia concluſio: quando vltima volũtas teſtatoris ignoratur, neque ſatis ex verbis eius in teſtamento colligitur: donatio, b, ſecundum iura interpretanda eſt, quia ſic voluiſſe iuri ſe conforma re in dubio præſumendm. eſt Alias vltima voluntas teſtatoris dum de ea conſtat pro lege ſeruanda eſt. c Et hæc videtur bona deciſio. Et quia cum de vltima voluntate teſtatoris conſtat pro lege ſeruanda eſt, idcirco ſecundum Fratrem Ioſephum iudex in foro exteriori inique iudicabit: ſi contra donantem ſub vna conditione ex ſupradictis quatuor ea non impleta ſententiam tulerit, quando teſtator inſinuauit ſe nolle valere donationem neque ſortiri effectum, niſi conditione impleta. Et ratio eſt in promptu, ſcilicet, quia ceſſat iam præſumptio legis, cum voluntas teſtatoris habetur comperta.

b Hæc eſt Bar. in l. mulier. ff. ad Treb. §. cũ proponeretur.

c c. vlt. 3. q. 2. Vide Syl. legatũ. 1. in verb. legatum. 1. q. 12.

Quæſtio. 2. ¶ Proditur, & alia hic quæſtio an donatio cauſalis valida ſit etiam cauſa nõ ſubſequuta. Et ideo ambigitur an donatio modalis valoris robur habeat mo do non expleto. Et primo præmittamus oportet differentiam inter conditionem, modum, cauſam, & demonſtrationem, quam ſoliti ſunt aſſignare Iuriſtæ. Dicitur ergo ſecundum Syluestr. verbo conditio, conditio propter eſt, d, quidam futurus euentus in quem diſpoſitio ſuſpenditur, & dicitur euentus futurus, quia de præterito, vel de præſenti non dicitur conditio proprie, quia non ſuſpendit l. cum ad præſens cum duabus ſequentibus ff. ſi certum petatur. Vnde proprie eſt conditio quando ſuſpendit in futurum euentum, ſiue incertitudo ſit reſpectu rei, ſiue reſpectu diei, licet aliquæ gloſſæ dubitauerint de die mortis. e

d Hæc definitionem ſtruit Bart. in l. col. 1. ff de cõdit. & demon.

¶ Deinde conſequenter inquiritur æquiualentes li ſi, & conditionem importantes. quæ nam ſint dictiones, dico verbi cauſa, quod eſt li, cum verbi gratia lego cum Titius fuerit conſul, & li, niſi, vt vendo tibi librum aureo, niſi alius intra menſem conditionem fecerit meliorem, & li, alioquin & li, alias, vt ſcribes mihi librum intra menſem, alioquin, vel alias, decem nomine pœnæ dabis, & li, ſiue, vt promitto decem ſi nauis ex Aſia venerit, ſiue Titius fuerit conſul, & li, aut alternatiuum, vt relinquo prædia propinquis, aut liberis, f, quia ſenſus eſt, ſi non ſunt propinqui venient liberi, & li, quandiu, vt lego quandiu geſſeris negotia hæredis mei, & li, quo ad donec, quouſque, quia idem ſignificant, & li, dum, vt lego vxori dum erit cum filio meo, & li, quando, li, quandocunque, aut vbi nupſerit, & idem de alijs innumeris.

e gl in l oĩbus. ff. de re gu. iur. tex. eſt in l. qdcunq;. §. 1. de verb. obligatio.

Quæſtio. 3.

f l. cum pater. § pen. ff. de lega.

¶ Sed iam quid eſt modus, indagandũ venit, quem importat, li, vt. Quæſtio. 4.

¶ Eſt ergo modus, vt patet ex legibus, g, loquentibus de illo omnis qualitas adiecta diſpoſitioni. ſed hoc eſt generaliter accipiendo modum. Sed ſi de modo ſpecialiter loquamur, modus eſt moderamen diſpoſitionis per oneris oppoſitionem tanquam cauſæ finalis, vt promitto, & lego tibi, vt facias illud. Ideo modus non ſuſpendit, vt conditio: ſed clarificat. Vnde promiſſum ſub modo poteſt peti de præſenti exhibita cautione de modo ſeruando. h

g l. obligationẽ. §. modus. ff. de actio. & obli.

¶ Iam inueſtigemus opus erit quibus dictionibus ſignatur modus, ſeu quæ dictiones ſint æquiualentes li, vt, & dico, quòd eſt li, dummodo, quia eandem habet ſignificationem. ff. de contrahenda emption. leg cum ab eo, & li, ne, quia æquiualet huic, vt non, & li, ad vt lego ad ædificandum monumentum, & li, pro & li, in vt lego decem in monumento faciendo, ſi dicat lego vxori in tempus liberorum li, in, hic facit conditionem, & li, nomine, vt lego decem nomine dotis puellarum in genere, quia ſemper ſunt tales egentes dote puellæ, ſed ſi relinquere in nomine dotis, vel redemptionis certæ perſonæ, tũc faceret conditionem.

h l. qui hæred. l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de cõdi. & demon. & qd nos in c. reſtĩ. de condi. appoſitis.

¶ Idem eſt de omni parte orationis, quæ ad hoc ſignificatum adaptari poteſt ex ſe, vel ex ſubiecta materia. Quæſtio. 5.

¶ Sed & de demonſtratione eſt inquirendum: quænam ſit, & an inualidet contractum vbi apponitur. Igitur demon- Quæſtio. 6.

monſtratio eſt certificatiori ex aliquo præterito, vel præſenti accidente, vel qualitate rei quæ geritur, vel eſt verbū, vel factum: quo aliquid oſtenditur. Vnde vice proprij nominis fungitur demonſtratio, vt cum teſtator dicit lego vxori meæ veſtem, quæ cauſa eius parata eſt. Illa verba, quæ cauſa ſunt demonſtratiua.

¶Demonſtratio autem falſa inualidat actum, vt ſi dicat teſtator lego vxori veſtem, quæ cauſa eius parata eſt ſi nihil paratum ſit, legatum non valet. i Secus ſi dixiſſet lego veſtem meam purpureā, quæ cauſa eius parata eſt, quia licet falſa ſit demonſtratio iſta, ſcilicet, quæ cauſa tamen apparet de re legata per verba præcedentia cum vere talem habeat veſtem. l. Quintus Mutius. Vnde eſt regula generalis, quod demonſtratio non inualidat legatum, neque impedit vbi conſtat de re, & voluntate teſtatoris. k

i l. Q. Mutius. ff. de aur. & arg. leg.

k l. ſi ſit, ff. de leg. 1.

¶His expeditis iam ad quæſtionem operæ precium eſt facere ſatis. Et primo quando quærebatur, an donatio cauſalis valida ſit, vt verbi gratia ſi donans dixerit dono tibi hanc rem, quia recte negotia mea geſſiſti: quid ſi non ſit ita eo, quod eius negotia non geſſerit.

¶Reſpondetur per has propoſitiones. Si donatio inter viuos ſub hac forma facta eſt dono tibi decem, quia geſſiſti negotia mea, quando hæc cauſa deeſt eo, quod negotia hæc nullatenus geſſit, intentio tunc donantis conſulenda eſt in dubio, & ſi non obſtante falſitate cauſæ dixerit ſe velle donare: donatio erit valida, quod ſi dixerit non voluiſſe, niſi ſtā te cauſa, donare, inualida erit donatio. Hæc concluſio probatur, quia cum donatarius eſt dubius de donationis validitate, in conſcientia nequit melius à tali dubio abſolui, quam conſulendo, & ſciſcitando mentem donantis. Huic concluſioni accedit Frater Ioſephus in ſuis floribus: itaque ſi cauſa, vel modus donantis non fuerit expreſſus: ſed præſumptus, vel aliqualiter dubius: donatarius, vel reddere acceptum, vel donantis intentionem conſulere tenetur, quia alias mala fide retinebit, niſi forſitan donans adeo ſit liberaliſſimus, & ditiſſimus, & donatum non adeo ſit excedens, ſed ſolitum ſepe dari à tali, vt mūltum probaliter credendum ſit non fuiſſe donationem cauſalem, aut modalem, ſed abſolutam, & liberalem.

Quæſtio. 7.

¶Sed adhuc magis vrgemus quæſtionem cuius meminit Sotus. l Vtrum ſi quis mihi leget centum credens me eſſe ſuum filium, ſua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam, an poſſim ergo illa iure optimo poſſidere: neque ibi ſatis conſtat quid Sotus tenuerit, cum affirmatiuam partem huius quæſtionis ibi adduxerit pro antecedenti cuiuſdam argumenti, tantum dicit argumentum non ſatis vrgere, quia potuit differentiam inter antecedens, & concluſionem cum argumentum ſit à ſimili dicens non eſſe ſimiles.

l Sotus de iuſti. & iur. lib. 4. q. 7. art. 2.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis dico primum, quod ſtando in iure ciuili communi poſt mortem ſic legantis ſi dixerit in teſtamento prius ſic, Titium filium meum hæredem inſtituo in caſu, ſcilicet, quo non eſt ipſius teſtantis filius inualidum eſt legatum. Hæc ſententia eſt Sylueſt. verb. condit. quæſtio. 6. quia cum demonſtratio ſit falſa, licet conſtet de perſona, tamen quia voluntas teſtatoris fuit inſtituere filium, & conſequenter Titium non filium inſtituere noluit, ex conſequenti etiam in cōſcientia non valet. m

m l. ſi pater. C. de hę redib. inſt.

¶Sed quæritur: quia diximus de falſa demonſtratione. An falſa demonſtratio vitiet legatum? Iam ad hoc reſpondimus ſupra ex mente Syluestr. & nunc reſpondemus denuo ex mente quoque, n, quod falſa demonſtratio tunc non officio, quando conſtat de re, & voluntate, vt cum dico lego tibi ſeruum emptum à Titio, cum ſit emptus ab alio, modo conſtet de ſeruo. inſtit. §. huic proxima.

Quæſtio. 8.

n Sylu. verbo condit. q. 6.

¶Sed intricatius eſt dubium, an falſa cauſa ſimiliter vitiet legatum, vt verbi gratia, ſi quis dixerit lego Petro centum, quia mihi tale ſeruitium fecit, cum tamen non fecerit, & quidem ſi reſpondeamus ad quæſtionem in foro exteriori, & de iure communi planum eſt ſecundum Syluestrum verbo legatū. 1. quæſtio. 12. ſi cauſa ſumatur, vt cauſa,

Quæſtio. 9.

vt

vt in exemplo poſito, etiam ſi ſit falſa non vitiat legatum. ita iuſtit. eod. tit. §. longe. o

o Ex Caio. d.l.17.§. q aût de côd. & demon. Falc.l.2.C. de falſi.cau ſi. ad legat.

¶Dico ad quæſtionem vlterius, quod ſtando in legibus Hiſpaniæ forte talis falſa cauſa in caſu quæſtionis vitiabit in foro exteriori legatum, ita, l.21.titul.9. partitæ.6. quia l.3. titul.15. tertiæ partitæ, vt colligitur ex reportorio Hugonis de Celſo verbo legatum, verſicu. 16. cauetur, quod ſi cauſa, quam appoſuerit teſtator in legato non fuerit vera, legatario non debebitur legatum, niſi probauerit cauſam.

¶Igitur in hoc quatenus attinet foro exteriori ſtabitur eius conſuetudini: ſed quantum attinet ad conſcientiam in caſu quæſtionis vbi quis dixerit lego Petro. 10. eo, quod fecerit negotia mea, caſu, quo talia negotia non geſſerit Petrus ſaluo meliori iudicio arbitror diſtinguẽdum. Nam ſi negotium cuius meminit, quod geſſiſſet Petrus, potuit leganti eſſe occultum, tunc quia per fidem curamque ſolicitam, quam potuit concipere de Petro, aut per alicuius falſam ſuggeſtionem potuit credere, & decipi credendo Petrum tale negotium geſſiſſe, cum non geſſerit, tenebitur legatum nõ adiere, quia in hoc caſu cum præſumatur legans ex errore legaſſe, conſenſus abſolutus donandi defuit. Quare legatum in conſcientia non tenebit. At ſi illud negotium talis naturæ erat, vt legatorem nõ potuit latere, quia verbi gratia in perſona eius complendum erat, verbi gratia, quia ex mandato legantis debita Petrus recuperaturus erat, & ſciuit legator, nec mandatum tradidiſſe Petro, nec Petrum eius debita recuperaſſe, quia poſtea ab hæredibus recuperata ſunt, tunc ſi quid legauit Petro, quod non ſit tanti valoris, & penſi, cum alioquin teſtator diues ſit, & ſolitus eſſet eſſe cum legatario liberalis, probabiliter præſumi poteſt in conſcientia (cum in iſto caſu cauſam illam non perſtitiſſe legator non potuerit ignoraſſe) liberaliter illa legaſſe ratione beneuolentiæ, ſubque illa ſimulata cauſa voluiſſe prætegere ſuam liberalitatem. At tutius eſt conſcientia hic ſequi eius.

¶Addo demum, quod ſi talis legator inofficioſæ legaret vltra id, quod ſibi permittitur per legem, ſcilicet, quia nõ caret liberis legitimis, & parentibus, & ideo ad iſtud legatum inofficioſum, & excedens in foro exteriori iuſtificãdum falſas cauſas prætegeret dicens: lego Petro duo millia aureorum in recompenſationem tot debitorum quibus illi ſum aſtrictus, iſtum exceſſum ſoluere non tenetur hæres, antequam iſtam cauſam veram eſſe probetur. ita l.3. tit.14. partitæ tertiæ.

¶Sed pergimus adhuc perquirere vtrum valeat legatum ſub conditione, quod fiat aliquid, quod iam factum erat vt verbi gratia, quod fiat altare in tali loco, & hoc iam legatarius fecerit. Quæſt. 10.

¶Ne immoremur in re conſtanti, ad hoc dico cum Syluestro legatum. 1. q. 1. quod non valet, ſed efficitur caducum. p

p Bart. hec tradit. l. cõditionẽ. ff. de cond. & demonſt.

¶Inſuper qui legauit eccleſiæ cẽtum ſi ibi ſepeliretur, ſed quia in mortali peccato notorio obijt, ibi non ſepelitur, nihilominus ſoluetur legatum, quia impoſſibilitas ex parte legantis non vitiat, ſecundum Syluestrum. q

q Sylu. ver. legatũ 1. q. 10. & Lobti nuit. ff. de cõdi. & demonſtr.

¶Aduertito vltimo, quod ſi conditio mixta, id eſt partim dependens à poteſtate hominum, & partim ex euentu ſit, quæ apponitur inſtitutioni legatarij, aut hæredis, inſtitutus ſub conditione: ſi ſit ex deſcendentibus adibit hæreditatem, etiam conditione non impleta, & idem de legato. Cæterum ſi fuerit extraneus, adimplenda eſt prius cõditio: ſed in hoc caſu in fauorem libertatis etiam ſi prædicta conditio non impleatur legatum valebit. L.31. tit.9. partit.6.

¶Tandem etſi non omnia ſint perſcrutanda, ſed aliqua reſeruanda Iuriſtis: tamen hoc hic non abs re, perſcrutandum venit vtrum donatio conditionalis, vel modalis, id eſt, facta ſub modo, vel ob cauſam reuocari. Quæſt. 11.

¶Pro quæſtionis illuſtratione ſit primum dictum de donatione conditionali, dico quod reuocari non poteſt conditione pendente, quia ex futuro euentu pendet. r Neque etiam conditionalis donatio reuocari poteſt iam purificata conditione, quia eſt vera, & mera donatio. Quod intellige ſi non interceſſerit ingrati-

r l. potior. §. videam". ff. qui pot. in pig. hab.

ingratitudo, vel alia cauſa ſufficiens ad reuocandum, & proprie conditione deficiente licet non ſit valida donatio, non dicitur reuocari, quia quod non eſt, reuocari non poteſt, quia perinde eſt, ac ſi non fuiſſet, de ſponſalibus impuberum ad diſſoluendum.

¶Secundo dico, loquendo de modali donatione cum doctoribus in capite verum de condit. appoſit. quod ſi modus non ſeruatur diſtinguendum eſt, quia aut modus fuit principalis, ſeu finalis cauſa contractus, & tunc reuocari poteſt. s

s Cõtract' cuius finalis modus neglectus ẽ reuocar̃, ſecũdũ Bar. l. 1.§ fi. de donat. & l. cũ leg. C. de pact. & l. ea cõditione. C. de reſ. in deb. vẽdit.

¶Si autem modus appoſitus donationi non fuit cauſa finalis donationis, tunc non reuocatur donatio ceſſante modo, facit lex Neuius. ff. de manumiſ. teſtam. vbi non reuocatur libertas legata ſeruis ſub hac conditione, vt alternis vicibus accenderent luminaria ſuper legatoris ſepulchrum quamuis non impleatur modus, quia textus non conſiderauit modum, vt cauſam finalem datæ libertatis, ſed vt cauſam impulſiuam. Et ſi ſumus in dubio, & donatio eſt in piam cauſam, fauore piæ cauſæ videbitur contemplata pia cauſa pro cauſa finali, ita Barto in leg ea conditione. C. de reſcindenda vendit. & in lege ſi pecun. in princip. ff. de conditionibus ob cauſas. Alias non.

Quæſt. 12.

¶Iam tandem ipſa ratio expoſtulat agamus, & de donatione modali facta eccleſiæ ſi modus non ſeruetur, an reuocari poſſit, & qua authoritate

¶Dico ergo, vt ex ſupradictis elicitur talis donatio reuocari non poteſt, niſi expreſſum fuerit, quod reuocari poſſit ceſſante modo de conditio appoſit. capite verum. Cuius ratio potiſſima eſt, quia ſic donatum eccleſiæ, videtur pro ſalute animæ principaliter donatum extra de teſtamentis capite requiſiſti, & facit gloſſa in lege ſi quis Titio. ff. de legat. Vnde modus appoſitus non videtur cauſa finalis, ſed impulſiua qua ceſſante non ceſſat effectus: niſi ſit expreſſe actum, & quia modus eſt cõditio impropria, ideo quandoque dicunt Doctores idem de donatione facta eccleſiæ ſub conditione, ſcilicet, impropria, non autem ſub conditione propria, quia ea donationem ſuſpendit, & ea non impleta non valet per dictum cap. verum.

¶Et quando expreſſe dictum eſt à parte, quod donatio modalis poſſit reuocari, ſi tamen prælatus ſit ſolus qui modũ non ſeruat, non reuocabitur, ſecus eſt ſi donatio ſit conditionalis, quia etiam ſi ſolus prælatus conditionem non ſeruet, donatio non tenet, quia in acquirendis, ſolus prælatus nocere poteſt eccleſiæ, non in acquiſitis, t, & verius eſt ad hanc reuocationem, quando expreſſum eſt, quod poſſit reuocari, quod requirit ſentẽtiam, niſi expreſſum fuit, quod propria authoritate poſſit reuocare donans non ſeruato modo, niſi donata eſſentiã effecta ſacra, vel niſi donatarius eſſet de facto reſiſteus, quia præſtaret materiam veniendi ad arma, quod non licet. u

t Glo. doct. 16. q. 6 § ſi.

u Syl. verb. donatio. 1. q. 16. & q. 15.

CAP. XXIX.

De donationibus dubijs, de iudicibus accipientibus vltra ſtipendia ratione promptioris expeditionis, & de epilogo de acceptis ob turpem cauſam.

QVoniam inabſolutam quam cepimus explicare de donationibus materiã, in eius potiſſimis difficultatibus relinquere nõ oportet, adijcientes vlterius dicimus: ex ante prædictis ſequitur, quod ſi quid ex donatiõe ob cauſam pr. ſentem, cauſa non exiſtente fuerit acceptum reſtituendũ eſt. l quia deficit voluntas dantis, quę reſtitutionis eſt radix. ¶Hinc ſequitur, quod puella, quæ accepit munuſcula, vt alliceretur ſvt memini me antea dixiſſe, poſtquam non cõſenſit turpitudini donantis ad reſtitutionem ſibi hac cauſa donati tenetur. quia cauſa non ſubſequuta, deficit voluntas donantis.

¶Hinc à quæritãte eleemoſynam in notabili quantitate per fictionem paupertatis ex mente Soti, & Nauarri reſti-

tuendam

tuendam eſſe diximus, quia cum quis impendit notabilem quantitatem ficto pauperi, licet amor Dei ſit cauſa præcipua ſed ſubuentio pauperis eſt etiam cauſa finalis & non ſolum impulſiua.

¶Præterea magis non explicantes addimus, quod donatio ſi fiat vbi cauſa, vel modus propter quem donans donat, non fuerit expreſſus ab ipſo, ſed dubius, vel præſumptus eſt, dum viuit donans, eius animus eſt cõſulendus vt ſe explicet, ſed ſi talis donatio facta fuerit in teſtamento ſi poſt mortem teſtantis pullulauerit dubium, in eius interpretatione diſpoſitioni iuris ſtandum eſt: niſi aliunde de voluntate teſtatoris conſtiterit, quia leges latæ de his conditionibus fundãtur in præſumptione, quia præſumũt, quod ſi teſtator aliud voluiſſet expreſſiſſet. Quare licet in foro conſcientiæ in caſu quo quis ſub non exiſtente cauſa ſic legauit lego cẽtum Petro, quia geſſit mea negotia cum ea non geſſerit, illam apparentem moderationem ſim meditatus, quam explicui ſupra, ſed non immerito, tandem concluſi tutius eſſe diffinitionẽ iuris ſequi quod abſolutè talem donationem ait eſſe inualidam, quia potior eſt præſumptio iuris, inſtituta. eo tit. l. longè & lex 21. titu. 9. partitæ. 6. quæ præſumit, quod ſi teſtator eam validam eſſe voluiſſet expreſſiſſet, & ità dum non conſtat de voluntate teſtatoris, quæ pro lege, a, ſeruanda eſt ſic in vtroque foro ſententia ferenda eſt.

a Voluntas hominis habetur pro l. §. diſponat in Auth de nupt.

¶Hinc vt ſupra diffuſe dicta epilogemus, dicimus quod donatio facta alicui ſub modo, vt faciat, quod gratis & ratione iuſtitiæ facere tenebatur ſicut cõtingit in iudicibus ſtipendiatis, eſt reſtituẽda: vt cum quis pro opere gratis debito aliquid accipit proculdubio illud venit reſtituendum. Nam rationabiliter inuitus, & ad redimendam ſuam vexationẽ creditur talis donans id dediſſe.

¶Quare tam ſuperiores quã inferiores miniſtri iuſtitiæ ſtipendiati accipiẽtes aliquid vltra ſtipendia pro miniſtratione iuſtitiæ, id reſtituere tenentur. Et quia ſecundum Sotum, & Metinam, Salmanticenſem, Victoriam, & Nauarrum fiunt per leges Hiſpaniæ ad hæc munera accipienda miniſtri iuſtitiæ incapaces quia ſub iuramento accipere interdicũtur etiam tabelliones receptoreſq́; , ita in recopilatione noua lib. 3. titu. 9. l. 5. & 6. vbi tam delegati quam ordinarij, iudices etiam aliqua munera per ſe, vel per alios accipere prohibentur, ita Nauarrus, b, conſentit, c, quod quia rex de ſuo ærario illis ſtipendia ſoluit hac conditione poteſt rex iudices eligere, vt in conſcientia obligentur pœnas delictorũ id eſt, ſic acceptorum munerum ſoluere ſic Victoria ſuper lecturam D. Thomæ anno 1535. dictatam ſuper 22. q. 71. ita Metina, d, ait, quod iudices ſine dubio teneatur reſtituere dona, quia iſtæ leges non ſunt pœnales, ſed cõuentionales per quod fundamentum ſoluuntur argumenta in contra, quia ſub iſta cõditione iſta officia committit rex quatenus in iudicem præfectus, nec munera, neque etiã victuaria per ſe, vel per alios accipiat. Sicq́; ad id ſeruandum iuramento aſtringitur.

b Naua. Sũ. Lat. 25. nu. 12

c Sot. lib. 1. de iuſtit & iu q. 6. ar. 5. ad 3 mẽbr. 4 arg 11.

d Meti. Sũ. Hiſp. f. 669. & §. 2. de iudicibus. fol. 126.

¶Vnde falſam illam doctrinam F. Ioſephi proculdubio eſſe cẽſeo vbi in ſuis floribus materia de reſtitutione affirmat, quod quia pro opere ſupererogationis licet aliquid dare, & recipere, vt ſi epiſcopo datur aliquid vt liberius digniori faueat, poteſt illud accipere: ita etiam iudex poteſt munus recipere ſibi collatum à donante non ad redimendũ ſuam vexationem, quia iudex vir bonus & æquus iudex cenſetur, ſed vt liberius, & facilius bene iudicet, quia inquit hic dans non dat inuitus. Quia dico primo quidquid ſit de epiſcopo, qui non ita aſtrictus eſt non recipere dona, niſi dum viſitat, tamen indulgete hanc licentiam vt poſſit accipere iudex dona, vt liberius iudicet, & cõtra mẽtem legiſlatoris eſt, & contra eius verba, & pernicioſa eſt doctrine, qa ſic ſterneretur fraudibus via, & ſub hoc velamine corrũpetẽtur muneribus iudices, nã quid nõ emollit, & euincit largitio muſierũ? Et quia qñ lex non diſtinguit, nec nos diſtinguere debemus. Si ergo lex abſolute, & ſine diſtinctione interdicit eis, ac ſine diſtinctione iurant ſe nõ accepturos munera, ergo nõ pñtea accipere vt liberius iudicẽt, quia vnuſquiſque tenetur libere diligenterque pro poſſe ſuum officiũ exercere, litigan-

tesque

teſque pro virili iudices quam citius cō modè poterunt tenentur expedire, ſuo ordine iudiciario cauſas expediendo. Et deinde patet, quia ſi in ſyndicatu hanc exceptionem opponerent iudices accuſati de acceptione munerum, ſcilicet, ꝙ vt liberius iudicarent, ſibi munera data fuiſſent: etiam ſi hanc exceptionem probaſſent cum donatoribus munerum: pro ſectò damnarentur. Faceſcat ergo quia digna eſt, vt ab omnibus explodatur iſta illicita, & licentioſa accipiendi munera iudicibus conceſſa libertas. Nam nullus alius aſſertor illius reperiretur niſi nimis audax.

¶Porrò licet Mercatus, e, in ſuo libro de contractibus auſus fuit dicere, quod licet nō poſſint tabelliones aliquid accipere vltra ſtipendium taxatum, tamen quod quando importunis precibus inducuntur ad noctes ducendas inſomnes ad quod non tenebantur, plus ſolito debitoque coguntur laborare, quo celerius debito tempore, tranſumptum ex originali proceſſu transferentes tradant expeditum parti, poſſunt pro hoc extraordinario labore ſubeundo aliquid extraordinarij ſtipendij plus accipere, non tamen hoc dictum tam irrationabile videtur, quia auxius & extraordinarius labor aſſumitur per quem tabellio maciē contrahit, & ſuo defraudat genio, ideo quod aliquid plus tunc accipiat licet ei, ſed non loco ſtrenarum, poſt obtentam victoriam litis à patre, vt etiam concedit Mercatus licet accipere, quia iſtæ ſtrenæ ſunt munera, & tabellio abſolute & indiſtinctè per legem munera accipere prohibetur, niſi aliquis inficiari velit ſtrenas non eſſe munera de quo parum curo ¶ At iudicibus vt facilius & liberius iudicent poſſe dari, ab ipſiſque accipi munera licentioſa doctrina & res eſt. Et quia ſine iſto auxio extraordinarioque labore poteſt liberius & facilius iudex cauſas expedire, & quia res eſt inſolita, nec lex eam permitteret, quia incapaces eos ad hæc munera accipienda facit iuramento accepto ab eis.

e Vide prolixos titulos iur. Pontificij de ſymonia, & Vict. Releo. titu.

¶Ad confirmationem de teſte, facilis eſt reſponſio, quia licet pro labore accidentario, ſcilicet itineris poſſit aliquid accipere teſtis, tamen pro ipſa teſtificatione veritatis: nihil poteſt accipere: quādo gratis teſtificari tenetur ſecundum Cordubam. Sic neque iudex pro ſententia, & iudicio: eo quod gratis munus & officium de ſe exhibere tenetur. Neque valet conſequentia hæc, eiuſmodi facilior, & liberalior expeditio, qua partem ſibi aliquid donantem expedit iudex, eſt opus ſupererogationis: ergo licèt pro eo aliquid accipere: ſicut non valet, opus ſupererogationis eſt orare pro aliquo: quādo pro eo non teneor orare ex præcepto ergo ſi oro pro eo, pro ipſa promptiori deuotione ad orandum licet aliquid accipere. Ita neque pro faciliori expeditione cauſæ, quia etiā hic lex abſolute mandans non accipi aliquid prohibet, & pro hoc aliquid iudices accipere ſub iuramē to propter rationes ante dictas. Neque id quod adduxit de epiſcopo exemplum ſimile omnino eſt, quia officiales iuſtitię iuramento, & conuentione deuinciūtur ad non accipiēda munera per legem humanam non ſic epiſcopus. Secundo forſitan falſum eſt, quod epiſcopus poſſit accipere ſibi datum, vt faueat digniori liberius. Nam & id ſcandalum aptum eſt generare, quia fauere digniori liberius, vel minus libere, minus prompte, vel magis promptè nō mutat ſpeciem: ſicut nec magis, & minus intenſe intra eandē ſpeciem caloris. Vnde vt ſymonia eſt accipere epiſcopum aliquid vt faueat in electione digniori: ita videtur ſymonia vt liberius illi faueat, pecuniam, & pretiū accipere.

¶Hinc ex ſupradictis infertur etiam ſacerdotes quia ratione officij, & redditum eccleſiaſticorum tenentur alias gratis adminiſtrare ſacramenta, ſi pro adminiſtratione ſacramentorum vltra laudabilem conſuetudinem, & vltra aſſuetum dari, gratis, aliquid receperint ad reſtitutionem ſic accepti ſiunt obnoxij, f, vt verbi gratia quando datur eis eleemoſyna plus ſolita ad redimendam ſuam vexationē à parochianis: vnde ſibi caueant curati Indorum, & qui libentius confeſſiones offerentium pecunias illis, quam non offerentium audiunt: cum teneantur ex officio quamuis D. Tho. in quodlibeto ait, quod quando quis ex officio prædicare non tenetur; neque prædicatio

f Cōſtat ex can. non ſatis. 14. q. 5.

eſt

eſt ſumme neceſſaria, nolle prædicatoré prædicare: niſi vbi abundantior ſibi eleemoſyna gratis datur non eſt ſymonia: ſed debet caueri ſcandalum, accedit Sotus de iuſt & iure.

¶Hic de acceptis, & donatis ob turpē cauſam an ſint reſtituenda nobis edisserēdum erat, niſi tam copioſe de hac materia diſſertum à nobis fuiſſet ſigillatim vbi de dato pro peccato patrando cōtra iuſtitiam, & de dato pro abſtinendo à peccato contra iuſtitiam, vt ab homicidio, vel à peccato non contra iuſtitiam, vt à fornicando, abundè diximus.

¶Et quamuis F. Ioſephus in ſuis floribus in materia de donatione teneat acceptum pro abſtinendo ab opere illicito id eſt ab homicidio, vt ipſe exemplificat fore reſtituendum: ſed iam diximus ex mente Nauarri, & Soti, licèt pro ſic donato in foro exteriori admittatur repetitio, tamen ante repetitionem factam in iudicio, vel extra ex conſenſu interpretatiuo donantis poſſe licitè retineri contra Ioſephum, præſertim quando in ſolam gratiam donantis, ſecundum Cordubam ab homicidio, vel illicito opere id accipiens abſtinuit. Bene tamen verum eſt, quod cauſa vel conditione turpi nōdum impleta vt ſi datum ſit verbi gratia aliquid mulieri vt præſtet cōſenſum copulæ ſecundum Metinam, Cordubam, Nauarrum eſt reſtituendum, quia oportet reſcindere iſtum contractum. Quia ſecundum Iſidorum in malè promiſſis reſcindenda eſt fides. At flagitio iam cōmiſſo promittens pro illo pecuniam eā ſic promiſſum ante, ſoluere tenetur niſi ſecundum Victoriam, & Sotum prodiga facta fuerit promiſſio, quia tuuc ex eo, quod prodiga fuit, contra bonos mores fuit. Quare in eo quo exceſſit, & prodiga fuit, etiam iuramento firmata non obligat, quia iuramentum non obligat contra bonos mores. ¶Sed an accipiens pecuniam pro flagitio cōmittēdo, quod iam ſic inductus per pecuniam commiſit, teneatur reſtituere: abundè diſputauimus ſupra: nec oportet hic inculcare: ſed ad propriam fontem lectorem remittere.

¶Iam tandem ne aliquid intentatum relinquamus quærere libet hic: an pro iniuriæ remiſſione liceat quicquam accipere. Et quidem ſi loquamur de remiſſione ſpirituali, & ex corde, qua Deus iubet nos remittere offenſas: de quibus in oratione dominica dicimus, ſicut & nos dimittimus debitoribus, ſic ſymonia eſſet pro iſta remiſſione iniuriæ & reconciliatione cum proximo offenſore aliquid accipere, quia ſicut Deus cum ſit à nobis offenſus, gratis nos ſibi reconciliat, ita nos ſic gratis parcentes exhibere nos debemus fratribus offenſoribus.

¶Si loquamur autem de actione iniuriarum: pro quibus in foro exteriori ſatisfactionem nobis fieri expoſtulare poſſumus bono, iuſtoque fine, ſecluſis maleuolētia, & odio, ab hac actione bene pro pecunia recedere poſſumus, g, quia læſus damna ſibi illata in perſona, fama, & fortuna remittere non tenetur, licèt teneatur deponere odij, & vindictæ ſatiātis animum: argumentum autem, quod talem animum non depoſuerit eſt, ſi gaudet, quò aduerſario (vt ſatiet læſus animum) ſimilis iniuria inferatur.

g Liquet ex Cano. ſi qs contractus. diſt. quadrageſima, & ex gloſ. ibi.

¶At muliercula an blanditiis ſi quid extorſit ab amaſio teneatur reſtituere diximus ſupra moderationem ex mente & doctrina D. Thomæ ponentes circa ſententiam Caietani condemnantis talē mulierculam ad ſic accepti reſtitutionē: etiam ſi nulla interceſſerit fraus, vel mēdacium: Cuius ſententiam Nauarrus, & alij, vt ſupradiximus reprobant: ſed ego ſolum, & eatenus eam approbaui quatenus preces, & blanditiæ nimis exorbitātes fuerunt, & importunæ nimis & efficaces ad excantandum amaſium. Nam ſi preces importunæ ſunt quibus quaſi per moleſtiam inflectitur infirmus in teſtamento ad donādum alteri potius, quam pupillæ, cui pro dote ſtatuerat legare, & legauerat, & quia auertitur infirmus à ſua libertate, ſcrupulo reſtitutionis non carent tales preces. Ergo neque ſcrupulo reſtitutionis carebit ſi muliercula adeò amaſio pergat eſſe moleſta, vt infirmum amore tranſuertar quaſi moleſtia impulſum animum ad ſibi exceſſiua donandum, quæ aliàs ęgrè fert donaſſe. Propter hanc & alias efficaciores rationes, quas contra Nauarrum ex doctrina Diui Thomæ decerptas adduximus, ſententiam

tiam Caietani moderantes nõ duximus eam eſſe omnino reſpuendã ſupra cum de hoc meminimus.

CAP. XXX.

De promiſsionibus, ſtipulationibus, & pactis, & an ſimplex promiſsio obliget ad mortale.

PORrò poſtquam de donationibus pro captu noſtro peregimus de promiſſionibus aliquid attingere hic merito à nobis expoſcitur. ¶ Atque vt diſtinctius procedamus præmittenda eſt diſtinctio inter promiſſionem, ſtipulationem, & pactum. ¶ Dicitur ergo quod pactum eſt ex vtraque parte obligatio. ¶ At ſtipulatio eſt promiſſio ad inſtantiam ſeu ad petitionem alterius partis. At pollicitatio eſt ſimplex promiſſio, ſic Syluest. verbo, Pactum.

Quæſt. 1. ¶ His ſuppoſitis quæritur de obligatione promiſſionis an obliget in conſciẽtia. Reſpondetur, igitur per concluſiones quarum prima ſit, promiſſio ſimplex obligatio conſcientia ad ſui impletionem. Hæc eſt communis innititurque rationi naturali, & cõmuni, quia alias talis promiſſionis violator mendax & infidelis, & fidifragus etiam inter gentes barbaras reputatur.

¶ Secunda concluſio, ſi eſt magna mutatio facta in ſtatu perſonæ, negotiiſq; contingentibus à tempore promiſſionis, non tenetur quis implere, quod ſic promiſit, eſt D.Thom. a, Et patet, quia obligatio promiſſionis ex intentione promittentis peſanda eſt. At vero creditur promittens in caſu tantæ mutationis non ſe voluiſſe obligare. Igitur quando facta aliquali mutatione negotiorum, promiſſio adhuc obligat, vel deſignat obligare, arbitrio boni viri librandum relinquitur, & in primis penſanda eſt intentio, (quæ obligationis eſt radix) an ſi promittens promitteret ſtante illa mutatione ſi eam aduertiſſet.

a 2 2. q. 110. arti. 3. ad 5.

Quæſt. 2. ¶ Sed curioſitas, ac neceſſitas ſciſcitari adhuc contendunt. Quid ſi talis promiſſio fuit iurata, iuramentoq; firmata an ſuperueniente prædicta mutatione notabili ſit ratione iuramenti neceſſario obſeruanda? Et quidem Victoria, & Caietanus ratione iuramenti etiam in hoc caſu, vim obligandi non omnino admittere putant, quare licèt fortè poſſet oppoſitum defendi, cautè puto hic eſſe ambulandum. Puto proindè pro maiori ſecuritate conſcientiæ, reuerentiaq; debita iuramento in hoc caſu mutationis petendam eſſe talis iuramenti promiſſorii relaxationem ab ordinario: ſic arbitror, & in dubio hoc neceſſariũ eſſe exiſtimo.

¶ Porrò & hic inquiri ſolet an ſimplex promiſſio ex genere ſuo obliget ad mortale, pro cuius deciſione ſit tertia concluſio, probabilius eſt, quod promiſſio ſimplex genere ſuo obliget ſub reatu mortali, niſi ex leuitate materiæ eius violatio reddatur venialis: Hæc concluſio eſt Soti, b, quam dicit eſſe contra Caietanũ. 22.q.88.& euidentius, q 10.13. nõ agnoſcentem in promiſſione aliam vim obligandi, quam illa quæ pertinet ad moralem veritatem, quam non adimplere genere ſuo nihil aliud eſt inquit, quam mẽdacium. Sed aliqui putant hanc concluſionem non eſſe contra Caietanum, vt imponit illi Sotus, quia non dicit violationem promiſſionis eſſe mẽdaciũ quodcunque, ſed mendacium pernicioſum, quod ex genere ſuo obligat ad mortale. Licet iocoſum, & officioſum mendaciũ ad mortale ex genere ſuo non obligent: dum aſſeruntur. Cõcluſio ſupradicta eſt Magiſtri Cani, Victoriæ, Syluestri, verbo, Pactum. Quia alias cederet in maximum detrimentum reipublicæ, c, periretq; conuictus humanus, & fides, ſi ſibi perſuaderent homines in promiſſis frangere fidem, & verba date non eſſe genere ſuo plusquam veniale.

b Sot. de iuſtit. & iu. li. 7. q. 2. art. 1.

c Niſi fide ſtet reſp opibus non ſtabit. Liu. 3. dec. li. 3.

¶ Et quia cum promiſſio ſit ad alterũ, non pertinet ſimpliciter ad virtutem veritatis, ſed reducitur ad commutatiuam iuſtitiam. Non enim eſt vtcunque verũ aſſerere, ſed obſtringendo alteri fidem. Quare ait Cicero, fides hæc non ſolum ad iuſtitiam attinet, verum eſt ipſiſſimũ iuſtitiæ fundamentum.

Cicer. 1. de offic.

¶ At quando D.Thom. ait promiſſio-

nem

ſtem tantum obligare ſecundum hone-
ſtatem nó accepit honeſtatem, vt exclu-
dit iuſtitiam, ſed vt excludit ciuile forū.
Quare vt promiſſio in ciuili tribunali
firmitatem habeat actionemq́ue pariat
ſolet iuramento, vel ſcripto, vel teſtibus
circumuallari. Vltimò cóprobatur, quia
nationes graui vitio tribuunt fractioné
promiſſionis, ergo ſentiunt ex ſuo gene-
re eſſe culpam grauem, & quia mentiri
in re graui iniuriam proximi, eſt culpa
mortalis, vt patet in ſponſalibus.

¶Cæterum huius concluſionis aſſer-
tio licet ſit verior, quia tamen dura eſſe
videtur indiget ſuo grano ſalis & conté
perantiæ, quia vt ſit verá requiritur pri
mo, q̃ adſit animus in promittente, dum
promittit obligandi ſe ad mortale. Et ſic
inter promittendum, niſi adhibuerit iu-
ramentum promiſſionis cóſirmatorium
vel ſcripturam, vt pro more hominum
contingit, ſit vt non ſe cenſeant obligare
ad culpam mortalem. Hinc tollitur ſcru
pulorum multitudo.

¶Igitur ex animo promittentis perpé
dat confeſſor qualem habuerit animum
ſe obligandi. Secundo limitatur in caſu
quo promittens promiſerit notabiliter
nociuum, multumq; difficile. Nam tunc
non tenebitur ad eius impletionem ſub
reatu mortali.

¶Tertiò requiritur vt promiſſio ſim-
plex ad ſui impletionem obliget, vt dixi
mus, res non eſſe mutatas. Et tandem
crediderim materiam furti mortalis om
nem ſufficientem non eſſe materiam pro
miſſionis obligantis ad culpam lęthalem.
Nam nemini dubium quin decem argé-
ti ſint ſufficiens materia furti mortalis:
ſed promiſſio decem argentorum nó in-
ducit obligationem culpæ mortalis, be-
ne tamen centum argenteorum promiſ-
ſio. Hoc autem habetur ex natura pro-
miſſionis, conſenſuq; recepto. Qui verò
autumant ſententiam contrariam Caie
tanum tenere, dicere habent neceſſario
in violatione promiſſionis ineſſe non in
iuſtitiam, ſed mendacium, q̃ in re graui
eſt mortalis culpa, & non ex genere.

¶Quarta concluſio qui dum aliquid
promittit verbo tenus, animo, & inten-
tione ſe obligandi caret, non ſit reus in
conſcientia obligationis promiſſi. Hæc
concluſio patet, quia potiſſima vis obli-
gādi innaſcitur ex intétione, & quia dú
volunt ſe obligatiores reddere aliqui iu
raměta ſimul cū promiſſione ſoliti ſunt
adhibere. Alias non ſe ſentiūt aliqua obli
gatione ex ſimplici promiſſione deuin-
ctos. Ideo ij quibus aliqua pollicitatio
ſit, ſtatim exigūt iuramétū promiſſionis
cóſirmatorium. Alias parum ſe putāt có
ſequutos, quia alias pollicitis quilibet di
ues eſſe poterit. Nam niſi fulta fuerit iu
ramento cito variatur fides humana.

Pollicitis di ues quilibet eē pōt.

¶Quinta concluſio, ſi quis promiſſor
non præſtat in effectu promiſſum, cum
nulla ab eius impletione ſit excuſatus ra
tionabili cauſa, ſed poſſit præſtare, ſi de-
fectus impletionis promiſſi in magnum
nocumentum alteri cedit: non ſolum ex
eo, quod caret re promiſſa, ſed quia delu
ditur in defectu promiſſionis, grauiterq;
offenditur in propria fama, vel bonis,
quia neceſſe eſt decoquere ſubſtantiā, fi-
demq; creditoribus frangere, quia ſibi fi
des data, eſt violata: tūc nó vacat culpa
mortali, talé nó impleſſe promiſſioné. Vt
ſi verbi gratia aduocatus pollicitus eſt
patrocinari Petro in iudicio, atque ideo
Petrus non ſibi parauit aliū patronū. Idé
de medico pollicenti medicari, cuius de
fectu inter moritur infirmus. Similiter ſi
quis ſidé fecit puellæ de largiēdo ei pro
dote, qua ratione cognatus ei agnoſcens
deſtitit dotare illam: harum promiſſionū
violatores peccant mortaliter, quia re-
gula iuris eſt ſi tua culpa damnum datū
eſt, iure te ſuper hoc ſatisfacere oportet.

¶Sexta concluſio, quādo materia pro-
miſſionis ea præponderat grauitate, vt
quotieſcunque in foro exteriori, iureq;
ciuili contra pollicitationem huiuſmodi
intentaretur actio, reus promiſſi pronun
ciaretur, tenetur ſub culpa mortali et iā
ſi ad iudicium exterius non vocetur ſidé
ſuæ promiſſionis implere. Ita Caieta. d,
quia oritur tunc obligatio ex iuſtitia, &
in materia graui.

d Caie. ver. Perſidia.

¶Sed ſcire cupiet lector quādo iudex
ciuilis ad impletionem promiſſionis in
iudicio imperitum promiſſorem per
ſuam ſententiam cogere poterit. Iam
lex. 3. ordinationum regalium lib. 3. titu.
8. hanc propoſitam quæſtionem ibi diſ-
ſinit vbi in vltimis verbis cócludit, præci
pimus

primus obligationem promiſſionis, vel contractus, etiam ſine ſtipulatione, & ſine pacto, vel cum illis, etiam ſi contingat fieri inter abſentes, ex quibus aliqua tenus ſe quempiam alteri voluiſſe obligare innoteſcat vigere ſuumque vigorem, valoremq; ſortiri, cuius legis extēſius ſupra meminimus. Per hancq; legē aſſeuerant Iuriſtæ correctum eſſe ius ciuile, vbi cauebatur, quod promiſſio nō præcedente ſtipulatione inualida eſſet.

¶Sequitur corollariè ex præmiſſis, q cū alter alteri pollicetur pro illo ſe preces ad Deum fuſurum ſcrupulo culpæ mortalis, talem pollicitationis violationem carere cum abſit pollicenti intētio ſe ad mortale aſtringendi. Vnde conſonū eſt prudentiæ cum efflagitamur ab aliis de perſoluendis orationibus pro illis, ſine animo nos obligandi de huiuſmodi ſi dem eis facere.

Quæſt. 3. ¶Præterea quia vſu alicui euenire poterit, vt hæſitet an ſufficiens forma promittendi ſit, cum quis à me aliquid petit ſi reſpōdeo faciam: an requiratur his verbis vtatur promitto me facturum. Quæſtio eſt, cuius meminit Sotus, e, à qua breuiter ſe expedit, quia nec multū difficilis eſt, dicens ſimplicem aſſertionē futuri non eſſe ſemper promiſſionem, ideo ſi quis dicat faciam, id tantum exprimēs quod in propoſito habet, nō ſubinde obligatur niſi in illo ſenſu proferat quod eſt, promitto facere. Vt ſi quis quidpiam petit à te, & reſpondes faciā. Alias ſi nihil aliud ſit dicere faciam, quā exprimere faciēdi propoſitum iſtud propoſitum poſtea facilius mutari poterit.

e De iuſt. & iur. lib. 7. q. 2. art. 8.

Quæſt. 4. ¶Vrgentius autem dubium hic exoritur an promiſſio, quam apud te, ſola mēte homini facis, ſit obligatoria. Et quod ſit obligatoria, ſunt aliqua argumenta non deſpicabilia probantia. Primū, quia voces ſunt ſigna cōceptuum, ſi ergo vox obligat, id non eſt niſi ex vi conceptus, ergo promiſſio mentalis magis obligat.

¶Secundo, quia promiſſio mentalis cū ſit locutio vera, non poteſt (ſi nō impleatur) carere mendacio. At mendacium de ſua intrinſeca ratione peccatum eſt. Ergo promiſſio mentalis, obligat ad ſui impletionem, quia alioquin erit mendaciū.

¶Item quia quando quis proponit intra ſe largiri amico centum aureos adhuc nondum manet ligatus. Ergo ſi mente adhibeat promitto tali amico indigēti centum aureos, aliquid obligationis ad præcedentia adiicit.

¶Item quia ſi quis poſtquam promiſit in mente dare centum, poſtea in mēte talem promiſſionem mentalem iuramento mentali firmaſſet, iam illa promiſſio deuinctum fecit ad ſoluendum promittentem, & nō ratione iuramēti, quia iuramentum promiſſorium non obligat niſi virtute præcedentis promiſſionis: ergo promiſſio præcedens mentalis obligabat.

¶Quinto, ſi promittens heri intra ſe centum Petro ei notam faceret promiſſionem dicens, ego tibi nunc nihil promitto: ſed tamen heri apud me hoc pollicitus ſum, vide an promiſſum acceptū habeas, tunc iſte obligatus maneret, & non niſi virtute prioris promiſſionis: ergo prior promiſſio mentalis obligabat.

¶Vltimò ſi ſurdo nihil audienti aliquis verbo aliquid promittat, ſimiliter ſi in præſentia vnius dicat: ego tali abſenti amico hoc promitto, promiſſio in conſcientia videtur tenere quidquid ſit de foro ciuili, ergo etiam ſi promiſſio fiat in mente, quæ eſt veluti promiſſio in abſentia, obligatoria erit.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis, dicit primo Sotus loco citati hoc dubiū fortè problema eſſe, ſtando in mero iure naturæ, & in conſcientia. Nam in foro exteriori manifeſtum eſt promiſſionem mentalem, imo neque omnem, quæ fit abſenti, ligare, ſed hoc quod addit Sotus, ſcilicet omnē promiſſionem, quæ fit abſenti non ligare in foro exteriori: iam ex lege citata ordinationum regalium falſum eſſe patet, quādo qui promiſit in abſentia per teſtes, vel ſcripturam, vel aliter viſus eſt voluiſſe ſe obligare idque ſibi probatur. Quæſt. 5.

¶Sed tandem ſtatuitur reſponſiua cōcluſio. Probabilius eſt promiſſionē, quæ ſola mente fit non obligare. Nam antequam alius reſciuerit poteſt reſcindi, & mutari. Hæc eſt Soti, de iuſt. & iur. lib. 7. q. 2. art. 1. Huic D. Tho. f, videtur accedere vbi ait, quod promiſſio, quæ ab homine ſit homini, non poſſit fieri niſi per verba,

f D. Thom. art. 1. q. de voto.

verba, & pater, nam obligatio eſt inter duos. Homo autem non loquitur homini niſi verbis, aut exteris ſignis. Ergo nō valet alteri per promiſſionem men talem ſe ſtringere vi obligatiua. Igitur cum ſit inſitum naturæ hominum non aliter quam per verba, vel ſigna ſuos ſignificare conceptus, ante ſignificatā promiſſionem: nulla videtur obligatio reſultare. Huic concluſioni ſuffragatnr F. Ioſephus in ſuis floribus in materia de voto in principio, vbi ait, quod licet probabilis opinio ſit, quæ tenet per ſolum actū interiorem, promittentem aliquid homini, ad ſuam inſinuandum mentem illi in conſcientia conſtringi, vt ſi libuerit acceptare, acceptet: tamen oppoſitam opinionem, quam aſſerit eſſe Diui Thomæ veriorem eſſe autumat, quia tanquā ſola aſſertio eſt, & veluti merum propoſitum illa promiſſio mentalis: quare mutari poteſt, & tandem hinc cōcludit promiſſionem factam ſurdo, aut abſenti nō obligare, quia antequam alter acceptet, poteſt reuocari. ¶ Superaddit Ioſephus, quod quia promiſſio facta homini eſt actus iuſtitiæ, vt promiſſor teneatur dare, requiritur, is cui ſit promiſſio acceptet: velitq; acceptare. Nam beneficium nunquam inuito impenditur.

¶ Hinc Ioſephus infert vnum, quod non puto verum, vt ſupra dixi, ſcilicet, quod quando ſit promiſſio præſenti ſi taceat, donec acceptet, non videtur illi placere, quod contra ius videtur, quia ſecūdum ius in fauorabilibus taciturnitatis de præſenti pro conſenſu reputatur ſecūdum regulam iuris, qui tacet conſentire videtur, ſed bene verum eſt, quod adijcere Ioſephus debuiſſet, ſcilicet, quod ſi poſtea non acceptet, ſignum eſt talem promiſſionem contemnere, & à principio in eam non conſenſiſſe aut poſtea per deliberationem mutaſſe ſententiam acceptandi promiſſum.

¶ Tandem aduertito cum Soto cōtractus, ſeu promiſſiones mutuas, do vt des promitto vt promittas, non poſſe perfici, aut validari niſi per vtriuſq; partis verba, aut exteriora ſigna.

¶ Denique de promiſſionibus coactis loquendo an ſint ipſo iure irritæ aut an veniant ceſſandæ, iam diximus ex mente Soti, g, etiam ex metu graui factas non eſſe ipſo iure irritas: ſed ceſſandas. h, Sed hoc procedit in foro exteriori, ſed in foro interiori, & in conſcientia teneo vt ſupra tenui cum Nauarro, i, promiſſiones in foro conſcientiæ eatenus eſſe inualidas etiam per metum leuē factas: quatenus ille metus leuis fuit cauſa, ſine qua non alicuius promiſſionis. k,

g Sot in 4. diſt. 29. q. 1. art. 3.
h c. Abbas. de his quæ vi metusve.
i Sum. Lati. ca. 19. n. 29.
k arg. c ſœlicis. §. illud. de pœnit li. 6. gl. in verb ſimplici fauore.

¶ Inſuper res vni donata iam primo eam acceptanti, ſi cum effectu à donante, vel promittente ſit ſecundo donata, vel promiſſa, & cum effectu, ſecundo iā tradita in eamq; tranſlata: valet iſta traditio ſecundo facta, licet ad intereſſe maneat obnoxius donans primo donatario, quod amiſerit ille, eo quod re ſibi donata, & acceptata ſine cauſa iuſta fuerit priuatus. l,

l l. quoties de rei vendicat.

¶ Demum quia de promiſſionibus, legatis, donationibus, ſatis abunde dictum eſt, in reliquis ad Syluestrinam ſummā remitto lectorem, ſolum hanc regulam generalem ad multos decidendos caſus proficuam in teſtamentis commēdatam memoriæ eſſe. volo, ſ. quod legatum in diem omnino incertum conditionale eſt ſicut etiam ſi fiat in euentum incertum, vt cum dicitur dato hoc Petro quando morieris. At verò legatum factū in diem omnino certum in ſe, licet ſit incertus ratione ſubiecti non eſt cōditionale, ſed mortuo legante cedit legatario aut eius hæredi ſi poſt obitum legātis legatarius obierit mortem. Idem ſi relinquatur. Titio quādo morietur, quia certa eſt mors poſt mortē legantis cedet legatū Titio.

¶ Legatarius præterea, cui legantur alimenta: legantur ei neceſſaria ad vitam ſed non neceſſaria ad diſciplinam ſi ſit extraneus præſertim. ¶ Ad hæc vxor inter filios hæredes relicta domina omniū bonorum, & vſufructuaria habebit gubernationem domus & victū, & veſtitū.

¶ Inſuper res aliena ſi ſit legata, legatarius in dubio probabit teſtatorē ſciſſe rem illam fuiſſe alienam, vt pro ſe ab hærede ematur, vel extimatio ſibi detur, m At ſi teſtator rem alienam relinquat extraneo ignorans eſſe alienam non valebit legatum. Secus eſt ſi rem alienā ignoranter reliquit perſonæ coniunctæ: cui tantūdem reliquiſſet ſi hoc teſtator ſciuiſſet,

m Quæ res negari poſſunt, vel nō Inſt. de leg. §. nō ſolū.

uiſſet, quia tunc hæres coniunctæ huic perſonæ dabit extimationem, n, & hæc prædicta ſunt vt etiam ſupra memini me dixiſſe ſecundum ius canonicum, & in conſcientia tenenda ſecundum communiter doctores,contra Panormita. o, quia iſta ſupradicta diffinitio fundatur in hoc quod voluntas teſtatoris ſeruanda eſt: quãdo ſcitur:aut probabiliter per coniecturas deprehenditur.

n C de leg. l. cum alienam.

o In c. fili°. de teſtam.

¶Et poſtremo ſi res legata vendita eſt vel impignorata à legante, nec poſt mutante voluntatem, quia noluit aliter diſponere, tenetur hæres tunc rem illam emere, vel expignorare, & dare legatario, vel ſaltem extimationem in conſcientia, p, ſicut dictum eſt.¶Legata, autem debentur cum fructibus à tempore aditæ hæreditatis,id eſt, ex quo hæres hæreditatem ingreſſus eſt. q,

p Inſt. de lega. §. ſi rem ſuam.

q Hugo. de Celſo. verſ. legatarij. verſi. 50.

CAP. XXXI.

De ludo, & an ludere ad quæſtũ ſit peccatum mortale.

CVm omnes vanas radiceſque reſtitutionis timemur: iam prodit ſe materia ludi,inqua quibus caſibus luſor reſtitutionis nexibus innodetur venit explicandum, & materiam ſatis ſcitu neceſſariã, quia ſatis eſt in vſu recepta,extricaturi, Primo quærimus an ludere ad quęſtum ſit peccatum mortale, & an cauſa principaliter quæſtu luſui vacantes ſint abſolubiles in foro conſcientiæ.Reſpondetur ergo ad quæſtionem per ſubſequentes propoſitiones,quarum prima ſit.

¶Prima propoſitio, ludus ex natura ſua licitus eſt. Imò ſi ſit ratione moderatus vitius eſt,quæ à philoſopho dicta eſt eutrapelia, patet hæc propoſitio ex D. Tho. a, afferente pro eius ratione, ſcilicet,quod cũ homo ſit corruptibilis fragiliſq;,atque diu in laborum tolerantia perſiſtere non valens:aliqua vegetatione & recreatione ludi honeſti indigere videtur, quatenus à labore aliquantulum poſſit feriari laborem interpauſando. Ergo ludus ratione regulatus illicitus non eſt.Hæc eſt Soti. b, Aduertit tamen ſic

a Tho. 2. 2. q. 168.

b Sotus de.

Nauarrus, c, aptiorem ludum ad voluptatem honeſtam captandam eſſe, qui magis innititur in fortuna, quam in induſtria.Atque adeo ſecundum ipſum ludus ſcacorum, i. axedrez eſt ineptus ad recreationem animiq; repauſationem ſumendam,quia magis ex vehementi aduertentia ibi requiſita vexat, quam relaxat animũ. Vnde ex propoſitione hac prima corollariè infertur in parua quantitate luſiſſe ad conuiuiũ,vitio carere. d,

c Sum. Lat. c. 19. nu. 5.

¶Secundaq; propoſitio, ſi in ludo ampla pecunia exponitur ludenda vix exercetur ſine peccato mortali talis ludus. Hęc concluſio eſt Soti. e, & probat Sotus, quia huiuſmodi ludus vix exercet abſque litibus,& periurijs, vel blaſphemiis, vel fraudibus, præſertim inter viros nulla ingenuitate præſtantis: ergo vix vacat culpa lætali.

d l. quod in cõdit. C. de aleator.

e Sot. de iu. & iur. li. 4. q. 5. art. 2.

¶Tertia propoſito mortaliter peccat ludendo,qui ludit cum notabili irreuerentia Dei,ſcilicet blaſphemando, periurando,notabiliter in ludo fraudando,vel cum mortalibus circunſtantijs: vel taliter quod propter ludum transfertur aliquod præceptum,quia propter ludũ prætermiſſam facit miſſam dici feſti, vel quia creditoribus ſit nõ ſoluẽdo debita, vel quia cum detrimento graui filiorum,& vxoris ludit ſubtrahendo eis alimenta debita,omnia in luſus in ſumendo, vel quia ludit bona ad ius vxoris attinentia dotalia,paraphernalia,vel quia vacat ludo cũ ſcandalo mortali, vel quando propter ludum exponit ſe, vel vxorẽ periculo probabili peccandi mortaliter, vel filias exponit diſcrimini proſtituendi, vel ſe exponit periculo rapiendi, vel furandi, vt ſuppetat ſibi pecunia pro ludo. Hæc propoſitio eſt Nauar. f, & pateſcit ex hoc, quia hæc ingruentia mala, atque diſpendia,& pericula,vel ſcandala, tenetur luſor ſub culpa mortali vitare,quia qui amat periculũ,vt teſtatur ſcriptura, peribit in illo.Ergo non caret culpa lætali in omnibus his caſibus ludo vacare. Super votum non ludendi ludi illicitum, vt refert Nauarrus noluit Pius V. diſpenſare. Tamen fatetur Nauarrus poſſe per epiſcopum commutari in aliud iſtud votum quantum ad diſtinctam obligationem,quam induxit.

f Naua. Sũ. Laun. c. 19. num. 41.

¶Sed

Quæſt. 5. ¶Sed vtrum iſti ad quæſtum ludum exercentes, ludoque magnam quantitatem exponentes ſint abſoluendi, nōdum abſoluimus.

¶Quare pro hoc ſit quarta propoſitio. Luſor qui propter ludum ſubtrahit ſuæ familiæ videlicet vxori, & filiis neceſſaria ad victū, & veſtitū, vel eius luſus eſt in cauſa, vt vxor, vel filiæ ſe exponāt periculo amittendi pudorem, vel in vſu habet admiſcere fraudes ī ludo, vel periurare, vel blaſphemare, dum male cedit alea ſibi, vel odium ſolitus eſt concipere aduerſus à ſe lucrantes, & tandem omnis quicunque ludit cum prædictis circunſtantijs mortalibus tertia iam propoſitione relatis, dum iſta omnia mala non cauet non eſt abſoluendus à confeſſoribus, quia ſi noluerit ab his deſiſtere: non eſt abſolutione dignus. Hæc concluſio eſt Metinæ. g, Et pater, quia iſti ſunt in ſtatu damnationis: quamdiu non dolent de his præteritis, & cauent ab his mortalibus circunſtantiis in futurum. Ergo dum iſto propoſito carent, incapaces ſunt abſolutionis ſacramentalis.

g Meti. Inſtr. confeſſo. f. 69. c. 13.

¶Quinta propoſitio, quæ eſt Nauarri loco citato, laici magnam pecuniarum ſummam etiam ludo ſi exponant principaliter propter lucrum, aut propter quæſtum, dum abſint prædictæ circunſtantiæ mortales à confeſſarijs abſolui poſſunt. Probatur, quia his mortalibus ſecluſis circunſtantiis tantum eſt veniale etiam ad quæſtum ludere, ergo cum obicem non ponant abſolutioni, & gratiæ quæ confertur in ſacramento, etiam ſi in hoc caſu concluſionis animo abſtinendi à tali ludo careāt, abſoluēdi ſunt, quia abſolutionis ſunt capaces. Sed admonitos hic eſſe cupit Nauar. magnates etiam his ſecluſis circunſtantiis mortalibus ludentes, vt caueant ab his luſibus ſaltem ne frequenter inſiſtāt ludo, quia alias citra magnum pudorem ſuæ nobilitatis non poterunt accedere ad corpus Chriſti tam digne ſumendnm: tum propter ſpeciem mali exempli: tum etiam, quia hoc frequēs ludi exercitium ſuum ſanguinem clarum offuſcare videtur.

¶At iam quale peccatum ſit clericos, & monachos ludis vetitis ſe addicere venit per ſextam propoſitionem aperiendum. ¶ Sit ergo ſexta propoſitio, mortale eſt in clericis, vel monachis peccatū, huiuſmodi vacare luſibus prohibitis alearū, & taxillorū in notabili quantitate, & gratia quæſtus ludēdo. Secus eſt ſi ſeclūſo ſcādalo modicū quid, gratia ſolatii, & recreationis luſerint. Hæc cōcluſio, quæ eſt Nauarri, elicitur ex 35. diſt. c. 1. & c. inter dilectus de exceſſibus prælatorū, vbi ius canonicum iubet clericū aleatorem ab officio deponi, vel beneficio, ſed iſta depoſitio mortalem culpam præſupponit. Ergo cū mortali culpa eſt coniunctum clericos prædicto modo ludere. Hæc, h, concluſio eſt Maioris Adriani, & Caieta. vbi ſignificant clericos etiam patrimonialium bona ludentes nō effugere culpam mortalem.

Quæſt. 6. h Hæc intelligenda ſunt de clericis in ſacris conſtitutis nō de minoribus initiatis aut carentibus beneficijs.

¶Iam adijcimus percunctari an clericos, vel monachos hos ſpectare ludos, eiſq; aſſiſtere culpæ ſit attribuendū mortali. Pro hoc ſit ſeptima concluſio. Clericus vel monachus ludos mortales ſpectans, eiſq; aſſiſtēs mortaliter delinquit. Hæc concluſio eſt Nauarri loco citato, & patet ex c. cle. 2. de vit. & hone. cleric. vbi interdicitur clericis etiam his ſpectaculis ludorum intereſſe. Cōcluſio autem hæc verum habet quando diu his aſſiſtunt mortalibus luſibus. Secus eſt ſi per modicum temporis hos ludos ſpectauerint eiſq; quaſi per modum tranſitus aſtiterint. Hæc cōcluſio inde patet, quia ſi diu his mortalibus aſtiterint tum, & ſcādalū præbēt, tū ēt cōtra ſibi prohibitū faciūt, & qa per ſuā præſentiam vſtr hos letales ludos authorizare, & approbare, ergo eis diu aſſiſtētes nō euadūt culpam mortalē. At multo magis tali culpa mortali implicarentur per cōſenſum, quia ſecūdū D. Paulū nō ſolū digni ſunt morte, qui talia agunt, ſed qui his conſentiunt.

¶Præterea de ludo agitationis taurorū, iā in materia de homicidio ex parte, & mēte Nauarri interpretātis extrauagantē Pij V. vbi prohibet agitationem taurorum diximus talem taurorum agitationem non eſſe licitam, vbi ſolent accidere ſtrages vulnerum, & percuſſionum, & trucidationum hominū. Vbi autem hæc mala cauerētur poſſet tolerari vbi cuſpidibus ꝑciſis, & ligatis pedibus funibus, & præſidijs paratis pro cōfugiētibus

tibus agitarentur. Alias contra noſtrum Metinam diximus cum Nauarro, quod neceſſitas ſe exercendi in militaribus,cũ alia ſint aptiora, & minus periculoſa bellorum præludia, ab his periculoſis animalium ferociũ agitationibus alioquin mortalibus contra extrauagantem tanti Pontificis, dum prædicta non cauentur pericula non excuſat. De quibus plura ſupra cum Nauarro diſputauimus ſalua ſemper Apoſtolicæ ſedis cenſura. At Authore Nauarro quidã ſtrenuiſſimus belli dux fertur dixiſſe in his certaminibus cum beſtijs feris magis doceri homines ad hoſtem fugiendum,quam ad eum inuadendum, quare noluiſſe vſquam his agitationibus intereſſe taurorum.

Nobile Apophtegma.

Quæſt.3. ¶Iam vlterius inquirere pergimus an ſpectatores horum ludorum agitationis ferarum ferocium culpam mortalem incidant. Pro hoc ſit prima concluſio dum modo ſint laici,qui interſunt his ſpectaculis agitationis taurorum etiam vbi accidunt frequentes vulnera, percuſſiones & trucidationes hominum,ex inuaſione qua inuaduntur à tauris, ſi non ſint autores, neque conſultores horum ludorum,neque conſenſum præbentes nec ſibi placent de illo exercitio deformi, vt ſic: ſed ſolum ſuppoſito, quod iam per alios: hæc exercitia inſtaurantur ex nouitate,& curioſitate tantum adducti volunt intereſſe, & ſpeculari quomodo taurus irruat opprimatque hominem non ſunt cenſendi peccate mortaliter. Hæc concluſio eſt, i, D. Anto. Cui ſubſcribit Armilla vero curioſitas, & probat, quia iſtis non placet talis deformitas ludi,nec addunt animum maleſactoribus ad illũ exercendum,neque approbant illum. Ergo nullo modo cõſentiunt peccato mortali, ac per conſequens cum nullo iure obligante ad mortale interdicantur hæc ſpectacula videre: non eſt ſibi culpæ mortali vertendum,ſi priuati homines laici his ſpectaculis taurorum interfuerint.

i Anto.2.p. tit.3.cap.7. §.2.

Quæſt.4. ¶Sed quid de clericis ſi his ſpectaculis taurorum interſint quali culpa ob id ſint notandi? Pro his ſit ſecunda concluſio clerici beneficiati, aut ſacris initiati,religioſi, & epiſcopi, intereſſentes his ſpectaculis taurorum, mortalis culpæ rei ſunt. Hæc concluſio colligitur ex Syluestro, & extrauaganti prædicta Pij Quinti. Vbi clericis tam regularibus, quam ſæcularibus beneficia eccleſiaſtica obtinentibus, vel in ſacris ordinibus conſtitutis ſub excommunicationis pœna prohibetur: ne his ſpectaculis taurorum interſint, ſed pœna excommunicationis nou infertur, niſi pro mortali, ergo non abeſt à mortali culpa huiuſmodi clericos, & religioſos talibus ſpectaculis intereſſe, quando frequenter prædicta accidunt mala. Tum quia videntur ij ex ſua inſpectione authorizare,& approbare, tum etiam maleſactoribus animum addere,& licèt prædicti clerici, & regulares huius extrauagantis tranſgreſſores non excuſentur à culpa læthali: ſed quia extrauagans id ſub pœna excommunicationis prohibens non adiecit ipſo facto, vel latæ ſententiæ: ideo non eos illam ipſos facto incurriſſe cenſemus, ſed veniſſe excommunicandi.

¶Porrò iam etiam inſtat agere de ludis theatralibus qualis culpa ſit eos in eccleſia exercere, vt cum ibi repræſentantur ludi qui nũcupantur entremeſes. ¶Pro expeditione quæſtionis ſit prima concluſio quando in eccleſia repræſentantur multum turpia acta, non vacat culpa mortali talis repræſentatio. Hæc concluſio eſt Sylu. K, & apparet eſſe vera. Tum quia hoc vergit in opprobrium Dei, & domus eius, quia domum eius decet ſanctitudo. Tum etiam quia ſcandalum præbetur puſillis videntibus hæc turpia,& in eccleſia, cuius zelus, inquit Chriſtus dominus, comedit me,quia alliciuntur ad venereorum voluptates, & in talia acta oculis obiecta, & repræſentata conſentienti periculum pertrahuntur,ſpectantes, quòd ſi columbas in templo vendentes inde deturbauit dominus etiam iſtas certè ſpurcas repræſentationes in templo exercentes profugaret.

k Syl.verb. Ludus. q.8.

¶Hinc ſequitur corollariè quando repræſentantes amaſium,& amaſiam ſe ibi in eccleſia in conſpectu plebis, & coram Dei præſentia exiſtentia ibi ſub hoſtia conſecrata in ſolennitate corporis Chriſti ſe oſculantur, & amplexantur interm iſcentes verba laſciua, & turpia peccant mortaliter, quia ſcandalum præbetur puſillis populi, & grauis Chriſto

præſenti

præſenti in ſacramento iniuria, irrogatur.

¶Secunda concluſio ſi aliqua vana, & ſolatioſa: non tamen multum turpia, aut laſciua repræſentantur in eccleſia nõ in opprobrium eccleſiæ, neque clericorum aut religioſorum vituperium non erit mortale exercere talia aut videre, verbi gratia laruas geſtare, choraizare in ſolẽnibus feſtis eccleſiæ. Hæc concluſio intelligit ſi deſit mala intentio mortalis finis ſic eſſet quoque ſcandalum mortale. Sicut credo ceſſare dum turpia non miſcẽtur. Patet, quia his ceſſantibus licet ſit aliqualis exceſſus non irrogatur magna irreuerentia Deo, & eccleſiæ. Igitur tũc non interuenit culpa lætalis.

Quæſt. 7. ¶Quæritur de mulieribus choraizantibus in eccleſijs eremiticis, & cum viris ibi ſaltantibus qualem irreuerẽtiam committant, cui ſatisfacimus per tertiã concluſionem.

¶Tertia concluſio, ſi talis coraizatio fiat inter perſonas alioquin honeſtas, dũ abſit mala intentio nec ſcandalum puſillorum ſic oriatur dum vitetur, caueaturque ne ibi aliqua turpia, & laſciua incitantia ad malum interſerantur, tunc non auſim huiuſmodi perſonas honeſtas choraizantes in eremiticis eccleſijs damnare ad mortale.

Quæſt. 8. ¶Sed ab hac prædicta materia non eſt aliena, & hæc quæſtio. An cantilenas ſeculares cultui diuino admiſcere aliqualis ſit culpa, & quanta? Pro ſatisfactione ad quæſtionem ſit quarta concluſio, qui cantilenas ſeculares laſciuas cultui diuino immiſcent ſiue organo, ſiue voce proferant, non excuſantur à mortali. Hæc eſt Caieta. l, Et patet, quia hoc eſt prohibitum per Concilium, m, Baſilienſe, & etiam Tridentinum. Tum etiam, quia in hoc caſu irreuerentia notabilis irrogatur maieſtati diuinæ: etiam ſi iſta laſciua cantentur in organo. Eſt enim cantus organi veluti pars cultus diuini. Ergo ſiue in canticis organi, ſiue aliter in diuino officio immiſcere impura, & laſciua, culpa lætali non caret, quia eſt velle coniungere Chriſtum cum Belial.

l Caiet. 22. q. 91. & in Sũ. verb. organorũ vs⁹. m Seſſ. 22. in decreto de obſeruãdis, & vitandis in celebratione miſſæ.

¶Quinta concluſio, quæ eſt Caietani, & Nauarri, ſi aliqui ex ſimplicitate, quadam ruſtica, quia vident iam conſuetudinem communiter inualuiſſe canendi inter diuina officia cantus prophanos, ideo ſibi eos pſallerent, quia non ſunt admoniti, exiſtimantes non tantum in hoc ineſſe culpæ, qui ſic parati ſunt animo, id nequaquam facere ſi noſſent culpa non carere mortali: non ſunt incuſandi de culpa mortali. Quam tam Caietani, quam Nauarri ſententiam moderandam eſſe cenſeo, vt vera tantum in ſimplicibus, ruſticiſque hominibus ex ſimplicitate inter diuina officia prophanos cantus pſallentibus. 2. dummodo tales cantus non ſint adeo patenter turpes & nimis laſciui, quia ſi tales, ſint etiam ſubagreſtes, & rudes homines ipſa ratio naturalis de culpa graui arguit: quando apertè turpia, & laſciua inter diuina officia canunt. Itaque concluſio intelligitur de his ſimplicibus, & plebeis. At ſuperiores quibus incumbit hos cantus impuros prohibere, à culpa mortali vix excuſare poſſum. Imo non excuſo, huiuſmodi cantus ſeculares etiam ſi tantopere turpes, & impuri non ſint, ſi à diuino officio non propulſentur ab eis cum ſui officij minus ad hæc exorbitantia, & diuinum officium prophanantia notabiliter extirpanda eos aſtringere videatur. Quare multum vereor illam ſentẽtiam Soti veram eſſe, in qua de iuſtitia, & iure aſſeuerat culpa non carere mortali ſacerdotes curatos rithmos turpes id eſt, pullas, inter diuinum officium canere, ac culpam incidere mortalem in tam turpia prorumpentes: ſed de his ſatis.

¶Sed ad ludos alearum reuertamur.

CAP. XXXII.

Quali peccato peccent ſuſceptores luſorum in domo, & an alicuius reſtitutionis ob id ob noxij fiunt.

IAm de ludi alearum materia ſermonem repetentibus, & vltra progredientibus primo de iſtis ſuſceptoribus in ſua domo ſuſcipientibus luſores inquirendum nobis

eſt quali peccato peccent, & an alicuius reſtitutionis ob id rei fiant. Pro cuius quæſtionis illucidatione ſtatuitur prima concluſio, abſque dubio huiuſmodi ſuſceptores: qui in domo ſua recipiunt aleatores vacãtes luſibus mortalibus eiſque menſam ſternunt, aleaſque, ac lumina ad ludendum diu, noctuque ſubminiſtrant, & delinquunt mortaliter. Hæc eſt Nauarri, a, pateſcit ex hoc, quia huiuſmodi ſuſceptores luſorum non ſolum videntur conſentire culpæ mortali ibi, mortaliter ludentium: ſed ad mortale exercitium præſtant iuuamen. Ergo non excuſantur à culpa lætali, præterquam, quòd vt ex recopilatione noua patet huiuſmodi ſuſceptores luſorum ad teſſeras & ad aleas mulctantur pœna quinque millium dipodiorum pro qualibet vice. Quod ſi non ſint ſoluendo, pęna carceris centum dierum veniunt puniendi.

a Nauar. in Sum. Lat. c. 19. nu. 16.

¶ At Frater Vincentius Iuſtinianus Dominicanus contra hanc cõcluſionem quæ eſt Nauarri duobus inſurgit argumentis, quibus eam nititur labefactare. Nam primo arguit ſic ad hominem, ſecundum Nauar. vendere ornamenta meretrici ad excolendum, & venuſtandum non eſt mortale. Ergo nec etiam ſi quis huiuſmodi aleatores recepteт domi aleaſque ſubminiſtrare ad ludẽdum mortaliter, non eſt ſibi tribuendum culpæ mortali.

¶Secundò ſuperaddit inſtare ſic, licet locare domum in loco permiſſo meretrici ad meretricandum. Ergo multo magis aberit à culpa mortali ſuſcipere domi luſores ad ludendum, & licet argumenta hæc videantur apparentia, ſed in procinctu eſt eorum ſolutio, quia ad ea reſpondemus primo non parum ineſſe diſcriminis inter caſum concluſionis, in terque exempla in argumentis allata. Nam vendere ornamẽta meretrici, quorum poteſt eſſe bonus, & malus vſus: nul la lege humana eſt prohibitum. Sicut neque locare eis domos in loco ſequeſtrato, & permiſſo: at vero aleatores hos receptare domi eiſq; ſubminiſtrare aleas, & ſternere menſam, lege humana interdictum eſt adiuncta pœna.

¶Secundo dicimus & in caſibus his diſparitatem aliam inueniri rationis. Nam ſuſceptores luſorum in domum qui inſtrumenta eis ad ludum ſubminiſtrant puta aleas, & menſam, ad peccatũ mortale ludi directè opem ferunt, ſed qui vẽdit ornamenta meretrici non ita directè ei adiumentum præſtat ad cõcubinatus crimen. Atque qui loco publico ſequeſtrato à lege permiſſo, locat domum meretrici, non ita directè adiumento eſt illi ad peccatum pro mercede proſtitutionis exercendum, quia vſus domus non ita proximè ordinatur ad malum finem neque ita directè ſicut miniſtrare aleas, & menſam, quia hoc perinde eſt, ac ſi quis ſubminiſtraret meretrici lectulum, vbi cubaret cum amatoribus, quod nullum habet excuſationis ſubterfugium. Et quia locare domum meretrici in loco permiſſo, & ſeparato eſt veluti conſulere minus malum: parato, quia perinde eſt ac ſi locator talis domus diceret. Poſt quam parata eſt fornicari, ne tuo malo exemplo honeſtas fœminas ad malum prouoces: an tibi ſeparatam domum, & locum permiſſum.

¶Iam ſcitu quoque eſt opus an huiuſmodi ſuſceptores luſorum aliquam exin de ſuperinducant in ſe reſtituendi obligationem. Huius rei gratia ſtatuitur ſecunda concluſio, in duobus caſibus ſuſceptores luſorum perdita ibi in ludo reſtituere tenentur principalibus non reſtituentibus. Primo quando aliquis minor ætate ſub paterna cura, vel tutore, vel curatore conſtitutus ibi domi receptus eſt ad ludendum, ſi quid vltra id quod ex licentia interpretatiua modicum ludere poterat, in ludo perdidit, lucrante id nõ reſtituente, ſuſceptor, quia miniſtrauit aleas, & menſam, reſtituẽdi id obligationem ſubit, ſicut etiam in ſecũdo caſu in quo ibi receptus fraudulentus luſor per fraudem aliquid lucrifecit ipſo non reſtituente ſuſceptor ſi ſit cõſcius fraudis, reſtituendi obligationem ſubit ſecundũ Fratrem Ioſephum. Hæc eſt Nauarri loco citato in cuius confirmationem, b, ſuffragatur regula iuris ſ. qui cauſam dãni dat (ſicut re vera dedit ille ſuſceptor) iure ſuper hoc eum ſatisfacere oportet.

Quæſt. n.

b l. qui occidit. ſ. I hac. ff. ad legem Aquil. & l. nihil intereſt ad leg. Corn. de Siccar.

¶ Præterea illa quæſtio, quæ potius eſt curioſa, quam ſcitu neceſſaria, multum occurrit ſcilicet an licitũ ſit ludere preces-

preces ſacras, ideſt aue Marias, nam aliqui viri alioquin deuotì iſtum modum ludendi introduxerunt inter domicellas deuotas. Huius quæſtionis meminit Nauarrus, & videtur hunc modum ludendi approbare, ſed profectò negari non poteſt, quin ſic ludere ſit miſcere ſacra prophanis, & q nonnulla in hoc interſit effigies irreuerentiæ. Imo & ſimoniæ, ſi vel Quæſt. 2. lent ſe ciuiliter obligare aue Marias ludentes ad eas dicendas, ſed credo ciuiliter ſe obligare non intendunt, quare nulla admiſcetur vera ſimonia ibi.

CAP. XXXIII.

An in ludo alearum lucri facta reſtituenda ſint.

INſuper vlterius in hac materia procedẽtibus obicitur nobis illa potiſſima difficultas an in ludo alearũ lucri facta reſtituenda ſint. Nam Palud. tenet affirmatiuam Sylue. autem negatiuam amplectitur. Igitur reſolutiua quæſtionis ſtatuitur cõcluſio, lucrãs pecuniam, vel extimabile pecunia in ludo alearum iure diuina aut naturali ad aliquam horum reſtitutionẽ non aſtringitur. Patet, quia talis pecunia acquiſita ludo, inuito domino non retinetnr, quia poſtquam eam amittens voluit lucrari etiam, vt ęqua eſſet ſors, ſe voluit exponere periculo perdendi, & ſoluendi, nam in vtramque fortunæ aleam ſe expoſuit, ergo lucrans iuſtè retinet. ¶ Item quia leges prohibentes alearum, & teſſerarũ ludos cum ſint pœnales: neque expreſsè tranſlationem dominij lucri interdicant lucrans cum acquiſierit dominium, ad lucri reſtitutionem non manebit, a, obnoxius.

a Neſcio qua lege hæc opinio tutetur, nã quæ i ludo vltra aureũ perduntur repeti poſſunt intra 50 ãn l. vlt. C. de rel. & ſumpt. fun.

¶Secunda concluſio, qui in ludo alearum pecuniam amiſerit, intra octo dies iudicio exteriori eam repetere poteſt, & lucrans poſtquam in iudicio iuſſus fuerit eam reſtituere per ſententiam iudicis iam ex tunc in conſciẽtia tenebitur eam reſtituere. Hæc concluſio eſt Nauarri, & Metinæ, Soti, & omnium, & continetur in recopilatione noua legum. l. 3. de ludis, vbi ſancitur, quod ſi perdens intra. 8. dies eam pecuniam in foro exteriori nõ repetiuerit: poſſit quilibet alius illam pecuniam ſibi repetere in iudicio. ¶Quod ſi nullus accuſator circa hoc inſtet, tunc iudex ex officio legis executioni inſiſtendo eam pecuniam applicet fiſco, ſed poſt lapſum duorum menſium inquiſitio non procedit ſuper ludum.

qua ex re æſtimare licet quã ihoneſtũ cenſeant leges immodicũ ludi abuſũ.

¶Præterea grauius iam ſe offert dubium vrgentis premens, an qui amiſſam in ludo à ſe pecuniam ſuo colluſori iam perſoluit, quia eum pudet, & quia dedecori putat ſibi tribuendum ſi eam in iudicio repetat, poſſit ſecreto pro ea ſibi recompenſare, quæſtio eſt de qua non tantopere conſtat. Igitur pro illius apertione ſtatuitur concluſio: non licet ei, qui perdidit pecuniam amplam, quia veretur tam in iudicio repetere latenter à lucrante eam ſurripere. Hæc concluſio eſt Soti: b, & eſt Nauarr. & Metinæ: c, eſt tamen hæc concluſio contra Adrianum. Clareſcit ramen ex ratione potiſſimum. Quia licet prohibeat lex ludum, tranſlationem tamen dominij lucriq; acquiſitionem non impedit, ergo iam lucrans eſt dominus pecuniæ à ſe lucrifactæ ſibique traditæ ac per conſequens licet eam amittens, intra 8. dies in iudicio ius habeat repetendi: ſed non habet ius eam clanculum à lucrante ſuffurandi, quia iam tunc non ſuum acciperet, ſed alienum, & hanc tenens Sotus ait ſe nõ eſſe vſque adeo certum, nec opinionem Adriani oppoſitam eſſe adeo certam, vt ipſe exiſtimat, ſed Frater Ioſephns putat Adriani probabilem eſſe opinionem, ſed tamen veriuseſt ſecundum Sotum, Nauarrum, & Metinam, & Ybañez, quod qui amiſerit ludo pecuniam, eam iam à lucrante non poſſit clam ſurripere.

b Sot. de iuſti. & iur. li. 4. q. 1. ar. 2.
c Metin. in conf. inſtr. 29. de reſti.

¶Ad hæc quæritur maioris explicationis cauſa, quibus caſibus lucrans ludo teneatur ad reſtitutionem rei acquiſitæ per ludum? Reſpondetur breuiter, & ſuccinctè communiter cum doctoribus, regula generalis hic obſeruãda hęc venit, quod quando non eſt dominus pecuniæ, qui in ludo perdidit illam, alter qui huiuſmodi pecuniam lucratus eſt, tenetur eã in cõſciẽtia reſtituere domino illius

illius pecuniæ proprio, vel eius lege adminiſtratori, ſi ſit pecunia pupilli, vel minoris.

¶Hinc ſequitur ſi quis à minore conſtituto ſub tutore vel ſub curatore, vel à filio patrisfamilias exiſtente ſub poteſtate patris lucratus ſit aliquid non in modica quantitate, ſed notabili, tenetur id lucri reſtituere. Idem dicēdum eſt de viro religioſo & de muliere coniugata, niſi forſitan ij omnes in parua quantitate luſiſſent pro qualitate ſtatus, & diuitiarũ patris, & mariti arbitrio boni viri.

Quæſt. 2. ¶Deinde de ſeruo ſpecialis ratio dubitandi emergit, an ſi aliquid ludo acquiſiuit, teneatur illud reſtituere. Reſpõdetur ex mente Soti, d, quod quia ſecũdum Sotum ſerui bello capiti maiori fauore ſunt tractandi, ij ſiquid dono ſuſceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo lucrati fuerint, non tenentur in conſcientia dominis ſuis exhibere, ideo ij tãtum bello capti, ſi peculium hæreditario iure, vel dono acceptum exponentes ludo, à potente perdere aliquid lucrati ſunt, ſicut id lucri domino ſecundum Sotum reſtituere non tenentur: Ita neque perdenti. Secus de alijs ſeruis, vel dominatis vel aliter, quam iure belli habitis.

d Sotus de iuſti & iur. lib 4. q. 2. art. 2.

Quæſt. 3. ¶Subinde de filijs familias non emancipatis, neque Caſtrenſe, aut quaſi Caſtrenſe peculium habentibus diſquirendum eſt, an iſti acquiſita à ſe in ludo poſſint ſibi retinere, aut ſuo patri acquirere. Et videtur certe, quod à tali filiofamilias in ludo lucratũ nec ſibi licite, acquiratur, nec patri quia ſi talis filiusfamilias non poteſt in ludo perdere: ergo neq; in ludo lucrari, quia ſi poſſet lucrari, & non perdere non eſſet ęqua in vtroque ludi conditio, quæ alias ex natura ludi ęqua in vtroque ludente debet eſſe.

¶Propter hęc argumentum Sotus de iuſtitia, & iure loco citato, & Metina Salmanticenſis tenent, quidquid lucrifactum fuerit in ludo à filio patrisfamilias, niſi donationis via, & non titulo ludi datum fuerit, fore reſtituendum perdenti, ſed tamen Nauar. e, Soto aduerſatur dicens non placere ſibi aſſertum Soti dicentis huiuſmodi filium non poſſe à colluſore plura lucrari quam colluſor ab ipſo.

e Nauar. in Sum. Lat. c. 17. nu. 12.

¶Igitur pro enodatione quæſtionis, quæ perplexa eſt: ſtatuamus more noſtro concluſiones. Quarum prima concluſio ſit quando minor, aut filiusfamilias ludit cum alio colluſore ignorante eſſe minorem aut filium eſſe familias, tũc talis minor, aut filiusfamilias, ſiquid ab hoc ignorante lucratus fuerit in ludo, tenetur id tali colluſori perdenti reſtituere, & multo magis ſi decepit illum dicens ſe eſſe ſui iuris Hęc concluſio eſt Gabrielis, & Syluestri contra Caſtrum, cui accedit Frater Ioſephus in materia de reſtit. in ſuis floribus, & in hoc ſenſu puto eſſe veram ſententiam Soti, & Metinæ contra Nauarrum. Patet quia non eſt æqua conditio ludi, & quia eſt interueniens error ex quo talis ludit ſic quod ſecundum Nauarrum ſi perdit mille, ſoluet mille minori lucranti, & tamen ſi lucratur ab illo mille non poterit ex tali lucro niſi quinque reportare, quæ tantum minor poterat ludere.

¶Secunda concluſio minor, ſeu filiusfamilias, qui verbi gratia ex conſenſu interpretatiuo patris non poteſt quotannis niſi quatuor vel quinque aureos ex 100. ſibi in ſtudio verſanti miſſis à patre pro alimentis annualibus, ſi illos quinq; aureos quos licite ludo exponere potuit ſimul & ſemel ſic aleæ expoſuit dicendo ſe exponere totum ſuum capitale, cum illis quinque aureis ſic expoſitis aleæ, poteſt à conſcijs colluſoribus ſingulis ſimul ludentibus lucrari, & alios quinque aureos ſine obligatione reſtituendi Hęc concluſio eſt Metinæ loco citato quam ego libenter accepto, quia vera eſt, quæ & liquet, quia hic iam interuenit ęqualis conditio ludẽtium, quia tantundem iſte filiusfamilias lucratus eſt, ſicut licite, & in ludo amittere potuit.

¶Tertia concluſio probabilis eſt concluſio, & opinio, & quæ poteſt ſecure in conſcientia teneri, quod minor ſeu filiusfamilias ludens poteſt à colluſore lucrari pluſquam colluſor ab ipſo, maxime quando non decepit ipſum. Hæc eſt Metinæ Salmanticenſis. Hæc eſt Nauarri loco citato: eſt tamen contra Metinam Complutenſem, & Sotum, vbi ait Nauarrus omnes communiter contrariam præſupponere contra Metinam, &

Sotum , quam probat tum ex communi ſententia aliorum. Tum quia non eſt textus, neque ratio , quæ concludat pauperem aliquem honeſto loco natũ , & etiã plebeum , & mendicum non poſſe amplius lucrari à diuite, quam diues poſſit
f ca ſi qua de reb. 12. q.2.&§.pupil. intti.de inuti.ſtip. lucrari ab ipſo . Tum quia , f, probant contractum cum pupillo, aut eccleſia factum valere in alterius præiudicium, quamuis in eorum non valeat . Tum quia iniuriam pati poteſt , quia eam facere nequit.
g l. illud ff. de iniu. g, Tum quia amiſſa facultate faciendi, & perdendi, facultas lucrãdi, non amittitur per d.l. illud. quamuis opinio Soti inquit Nauarrus vera ſit in eo qui falſo dicendo ſe facultatem habere donandi, & perdendi, allicit alium ad
h argu. l.2. C. ſi min. luſum. h,

¶Sed licèt cum iſta limitatione vltimò poſita, quod non deceperit affirmando ſe eſſe ſui iuris probabilis ſit iſta ſententia, & ſecura, ſed ſecurior longè erit, ſi colluſor non ignorauerit eſſe minorẽ, quia ſecundum , Fratrem , Ioſephum, quando non ignorauit colluſor eſſe talem, videtur, quod volenti , ſcienti , & conſentienti nulla facta fuerit iniuria. Ac demum probatur, quia cum duobus aureis quos verbi gratia minor licitè poteſt perdere, poteſt vna manu, vel prima vice lucrari duos aureos alios, igitur cum iam quatuor ſibi ſuppetant aurei, quos videtur poſſe perdere , poterit cum eis, & alios quatuor lucrifacere , & ſic dè ſingulis . Ergo poterit iſte minor plus lucrari, quàm a principio potuit perdere ſecundum Nauarrum.

¶Vlterius quoniam de ſingulis ſub aliena poteſtate conſtitutis, an ludere poſſint indagare cepimus, nunc de fœmina coniugata quæritur, an ſi quis cum ea ludens ab ea aliquid fuerit lucratus teneatur id reſtituere marito. Iam ex præmiſſis hæc eluceſcit quæſtio, peccat enim mortaliter vxor inuito viro ludens in notabili quantitate de bonis etiam proprijs: ſi tamen ius adminiſtrationis eorum pertinet ad virum , vt in Hiſpania pertinere videtur, quia ſi ſine licentia viri, in notabili ſumma non valet eleemoſynam erogare, ergo multo minus licebit ei in ludo ſummam notabilem prodigere. Imo etiam ſi modicum quid luſerit, poterit talis luſus coniungi cum culpa mortali aliunde , ſcilicet ratione ſcandali ſi luſerit cum perſonis ſuſpectis in generantibus ſcandalum , incitantibuſque ad malum.

¶Secundò dicimus ſecluſo ſcandalo aliiſque malis circunſtantiis coniugatis fœminis permittitur ludere in modica quantitate, iuxta ſtatum, diuitiaſque viri arbitrio boni viri taxanda. Imò ſi aliquorum bonorum ſuorum libera ſit adminiſtratrix, ampliorem ſummam poterit ludere .

¶Tertiò dicimus caſu quo fęmina coniugata licitè poteſt ludere poterit colluſor bona conſcientia retinere eam ſummam ludo partam, quam coniugata fœmina licitè potuit exponere ludendam, alias non. At ſi ab ea aliquid vltra lucrifecerit , marito illius tenebitur reſtituere .

¶Sed iam de religioſis incidit ſermo: Quæſt.4.
an aliquid poſſint ludere , & an lucrifaciens ab eis ſic acquiſitũ ludo teneatur reſtituere. Cui quæſtioni facientes ſatis dicimus primo . Religioſus dum verſatur in ſtudio de ſibi ſuppeditata pecunia pro victu, & veſtitu à prælato, non poteſt exponere ludo aliquid . Quia cum prohibitum ſit clericis, & religioſis aleis ludere, neque talis luſus ſcandalo carere ſoleat: non videtur prælatus in talem luſum conſentire. Neque enim ex inde religioſus animi relaxationem debet quęritate ex aleis , præſertim pecuniam ludendo, ſed aliunde: niſi vt ait Metina, i, i Met.inſtr. confeſſo. f. 154. p.2.§. 29.
cauſa recreationis modicum quid ludat puta duos argenteos. Nam tunc hoc religioſo abſenti à monaſterio ſecluſo ſcãdalo non erit illicitum : niſi ſit ex fratribus minoribus. Vbi addit , quod epiſcopus & religioſus , quia ratione perſonarum poteſt ludus fieri illicitus in eis peccarent mortaliter ratione ſcandali: ſi in vſu haberent ludere, ſecus ſi ſemel ſolatij gratia .

¶Secundò dicimus loquendo de religioſo ludente, quod religioſus extra conuentum vacans ludo: ſi habuit facultatem à prælato donandi certam pecuniæ, aut rerum quantitatem , aut expendendi pecuniam in vſus ſibi placentes, tunc quidquid ſit de peccato, per ludum in

k Hæc ſententia eſt. Alcoceri in ſua ſumma de Ludo, vbi ſolũ ab ea excipit fratres minores. Eſt etiam Met. in conſ. inſtru. f.151.

alium illam pecuniã transferre potuit.k Etiam inquit Alcocerus, ſi intentio prę-lati tacita fuerit, vt per ludum talis pecuniæ ſumma non alienaretur. Ex quo infert Metina, quod in hoc caſu colluſor qui ab huiuſmodi religioſo ludo eam pecuniam acquiſiuit, licitè ſibi retinet, eãque reſtituere non tenetur. Hæc ſententia eſt probabilis quia innititur illi regulæ iuris, qui nihil excepit cum potuiſſet excipere, totum conceſſiſſe videtur, ſicut contingit in hac generali licẽtia expendendi illam pecuniam in quoſcunq; vſus placentes conceſſa à prælatis.

¶Tertiò dicimus, quod oppoſita opinio eſt etiam probabilis, ſcilicet, quod illius pecuniæ in caſu prædicto tranſlatio per ludum nõ fuerit valida. Nam & hęc opinio fundatur in regula iuris illa, ꝙ in generali,l, conceſſione non veniunt illa, quæ in particulari explicata, non cõcederentur. Ex quibus eſt iſta tranſlatio pecuniæ per ludum religioſi ludentis, & quia etiam contra voluntatem tacitam prælati religioſus dominium transferre in alium non poteſt. Neque enim voluntas prælati fuit, vt per ludum alienaret. At prima opinio Alcoceri, & Metinę, quam etiam non reſpuit Frater Ioſeph. in conſcientia teneri poteſt. Nam poſtquam iam ex licentia prælati alienanda erat, & poterat alienari in alios placentes vſus: iam conuentus inde nihil detrimenti videtur capere, & propter rationem, quam addit Frater Antonius Cordubens ad primam opinionem dicens. Quod non expedit pecuniam quam religioſus in ludo amiſit repetere præſertim ſi in occulto luſit, & non adeo immodicam ſummam amiſit, quando ex tali repetitione, & ſcandalum graue exundat, & religioſo alioquin bonæ extimationis nota infamiæ venit inde inurenda.

l In generali cõceſſione non veniunt illicita. l. quod ſeruos, de acq. poſſ. l. ſi pater de his quæ in fraudẽ credi. § ſi procurator. de cõd. indeb.

Quæſt. 5.

¶Sed quid ſi prælatus faciens copiam ſubdito alienandi pecuniam, ſubdito reſtringit licentiam ad vſus tãtum licitos? Adhuc dicimus quarto cum Metina in ſua inſtructione loco citato, quod tunc cum eo colludens, & eam pecuniam lucri faciens, ab ea reſtituenda non excuſatur, quia ſi prælatus ſciret in vſus illicitos talem pecuniam fore profundẽdã talem licentiam non impartiret, imo ideo eam ad vſus licitos reſtringit expreſſe.

C A P. XXXIIII.

An inuoluntarie tractus ad ludũ vi aut importunitate poſſit lucrari, & an lex Matritia impediat dominium in pecuniam creditam.

IAm de vi, & frande cõmiſſa in ludo: quatenus principia poſſunt eſſe reſtitutionis venit, à nobis agendum.

¶Quare quæritur, an qui vi, vel timore, vel importunis precibus adactus eſt ad ludendum, aliquid poſſit perdere, ꝙ alius lucrans licitè poſſit ſibi retiuere. Et quidem quæſtio hæc perplexa eſt ſatis, nam Victoria, & Alcocerus tenent talem ſic etiam importunitate attractum nihil poſſe lucrari, quia cum æqua debeat eſſe conditio ludi, ſi attractus ex importunitatem precum, vel ex pudore ſibi iniecto, ſi non ludat, quia inuitus acceſſit ad ludum: alius qui eum ſic attraxit, nihil ab eo poteſt lucrifacere, ergo neque ipſe ſic attractus ab eo poterit aliquid lucrari.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis ſtatuitur prima concluſio, qui alium vi, vel fraude, vel importunis precibus alias nõ luſurum, neque paratũ ludere attraxit, ſi quid lucratus ſit ab hoc ſic inuitè ad ludendum tracto ei reſtituere tenetur, quia vt ait, Metina in ſua inſtructione non ſolum dicitur vi pertractus ad ludũ: qui pugione ſibi ad pectus applicito cogitur ludere, ſed etiam qui per verba ſibi dicta taliter inſtigatur ad ludũ, quod ſuffunditur pudore, niſi ludat, quia cum prouocantes vili eius conditioni, & agreſti, eiuſque miſeriæ tribuunt, quod nolit ludere, hoc ei improperantes. Hæc concluſio patet, quia tunc iſte ſic attractus quidquid perdit, inuitus amittit.

a Hæc eſt D.Tho. ſententia contra Adrianũ ſcribit Sot.

¶Secunda concluſio, ſecurior opinio, eſt opinio Alcoceri, & Victoriæ, & Magiſtri Bañes quod timore, vel tu-

bore

bore tractus ad ludum, quia miſeriæ,& vtilitati ſibi tribuitur, quod nolit ludere. non poteſt quidquam in ludo ab aduerſario lucrari: quam concluſioné ſufficienter probat ratio præaddućta, ſcilicet, quia æqua debet eſſet conditio ludi: ſi nō poteſt ſic pertractus perdere, quod neque etiam poſſit acquirere lucrum. Nam iuxta regulam iuris: b, qui ſentire debet commodum, debet ſentire, & onus.

b Eadē regula hī in reg. iur. Secūdū naturā eſt commoda cuiuſcūq; rei cū ſequi, quē ſequūtur incomoda,& ꝓbat. §.cū aūt. de empt. & vēdit.& ſimil. traduné in d. regu. qui ſentit lib.6.

¶Tertia concluſio, ſufficienter quoque probabilis eſt, & ſecura opinio oppoſita, ſcilicet, quod talis ſic timore, vel rubore ad ludum tractus licet non poſſit perdere, poſſit tamen, quæ ipſe lucrifecerit, bona conſcientia retinere. Hæc eſt Metinæ Complutenſis, & Magiſtri mei doctiſſimi Fratris Dominici de Cueuas & doctiſſimi Fratris Gaſparis de Vzeda prælectoris Salmanticenſis apud Sanctū Franciſcum eſt, vel videtur eſſe Fratris Ioſephi in ſuis floribus qui licet primā Victoriæ non refutet, iſtam vltimo loco ponit. Huic credo magis accedit Nauarrus, nam nonnulla eius fundaméta, quæ adduxit probaturus, quod minor poteſt in maiori ſumma lucrari, quam poſſit in ludo perdere: huic cóclusioni poſſunt adaptari vide ſupra, & probatur primo, ratione Metinæ Complutenſis: quia ſciēti,& volenti non fit iniuria: ſed qui pertrahit vi, timore, fraude, importunitate alium ad ludum, ſciens, & volens vult ſoluere à ſe perdita: ergo ei alter ea recipiendo, atque retinendo non facit iniuriam.

¶Secundo patet, quia contractus minoris ſecundum iura authoritate curatoris, aut tutoris initus valet in quantū redundat in minoris, ſeu pupilli commodum,& non valet in quantum in eius cedit incommodum: ergo pari ratione contractus ludi poterit valere, quantum ad lucrum, quod inde vi attractus ad illum reportat, & non quantum ad iacturam, ſi in illo aliquid perdiderit.

¶Tertiò, quia talis tranſlatio lucri in ſic vi pertractum nulla lege præpeditur.

¶Item quartò, quia vi pertrahens alium ad ludum ipſe liber ad ludum acceſſit: ergo tranſlatio in ludo per illum facta valebit.

¶Item quintò, quia vtens cartis falſis in ludo non poteſt lucrari ab colluſore: tamen colluſor bene poteſt lucrari ab eo, ſic in propoſito contingit idem, vel ſimile. Igitur ſi ſic pertractus vi, aliquid lucrifecerit in ludo, quo reſtituere renuerit, non eſt ab abſolutione repellendus, præſertim ſi ſit pauper,& pertrahens diues, quia cenſendus eſt voluntarie dediſſe,& potiſſime, quia habet pro ſe opinionem probabilem.

¶Præterea hic iam nos præoccupat illa ardua quæſtio in qua mallem eſſe me diſcipulum, quam docere, ſcilicet, an lex Matritij edita taliter prohibeat in pecuniam creditam ludere, quod non ſolum executio obligationis, & promiſſionis promittentis eam ſoluere prohibeatur in iudicio, ſed etiam in conſcientia impediatur tranſlatio dominij illius pecuniæ ſicuti in actione pupilli. Etenim Sotus loco citato, ſic ait vti reor inquit talis lex impedit tranſlationem dominij, ſicut in actione pupilli, quare qui promiſerit non tenetur ſoluere, quod ſi ſoluerit, iam alter in conſcientia ante repetitionem tenetur reſtituere. Idem aſſeuerat Metina, c, dicens, quod in ludo, vbi luditur ſub pignore, vel in creditam pecuniam, ſi quid ſolutum eſt reſtituendum eſt. Rationes, quæ hanc ſententiam probabilem reddunt, licet ipſi doctores prædicti aliam rationem non reddant, quam verba legis annullantis huiuſmodi obligationes, & promiſſiones: poſſunt excogitari hæ. Primo cum expreſſe per legem talis obligatio, & promiſſio annulletur,& virtute contractus irriti nullum transferatur dominium: quia nullo titulo transfertur, tunc deficit iuſtus titulus, ergo ratione iſtius obligationis, vel promiſſionis irritæ acceptum non poteſt retineri, & reſtituendum eſt ſecūdum Cordu. d in ſuo quæſtionar. q.32.

Quæſtio. 1.

c Metin. in ſua inſtruc. fol.154.

d Cordub. in ſuo quæſtiona. q.32

¶Secundo, quia iam per aliam legem contra conceſſa erat facultas intra octo dies repetendi amiſſam pecuniā in ludo: ergo lex hęc Caroli.V. Matritij edita annullans promiſſiones ludentiū in pignora, vel pecuniā creditam, aliquid maioris vigoris ſuperaddit, nempe ꝙ non ſolum poſſit repetere, ac ꝑ cóſequēs eā nō ſoluere,

ſoluere,ſed & quod accipiens in conſciẽtia virtute nullitatis promiſſionis, & obligationis teneatur illam reſtituere ante repetitionem.

¶At in contrarium ſunt non aſpernẽdæ rationes:ſed apparentes hæc,ſcilicet quia lex impediens tranſlationem dominij contractibus eſt odioſa: ergo nulla lex,quæ iſtam tranſlationem verbis expreſſis,aut conſuetudine ſic interpretante non impedit: non ſic eſt interpretanda late:vt impediat transferri dominiũ, quia odia ſunt reſtringenda. e

e Fauores sũt ampliãdi, & odia reſtringẽda l. cũ quidã de liber. & poſth.

¶Secundo,quia iſta lex Matritica anno domini 1528.edita vbi pronuntiantur pro nullis huiuſmodi promiſſiones, & obligationes,& exequutioni mandari prohibentur, ſolum videtur eas irritare in foro exteriori: neque expreſſe in conſcientia impedit dominij tranſlationem pecuniæ creditæ in ludo. Ergo ſemel ſi fuerit ſoluta, non eſt reſtituenda ante repetitionem.

¶Item tertio arguitur,quia ſi in conſcientia, irritatio harum promiſſionum & obligationum in creditam pecuniam ludentium,domini tranſlationem impediret pro bono communi, (vt fertur) ſequitur,quod etiam qui ſe iuramento aſtrinxiſſet eam ſoluere,ab ea ſoluenda liber maneret. Quod,vt ſtatim dicemus, eſt contra ſententiam Nauarri, & contra caput.1.de iureiurando: ſequela patet,quia ſi iurat rem irritatam pro bono communi, non poteſt illam iuramento firmare,ſicut neque poſſet legi pro bono communi editæ ſecundum Sotum renunciare.

¶Item eſt argumentum ad hominem contra Sotum, quia non eſt regula generalis,quod omnis lex irritans contractũ & tollens obligationem ſoluendi,in conſcientia præpediat tranſlationem dominij. Patet,nam lex teſtamentorum circa eorum ſolennitatem ſtabiliens, teſtamẽta minus ſolennia irritat:tamen ipſo Soto, f, teſtante non impedit tranſlationem dominij, quia ipſe Sotus fatetur, quod hæres,vel legatarius inſtitutus minus ſolenniter per teſtamentum minus ſolenne: ſi apud ſe hæreditatem habeat: poteſt bona conſcientia retinere, nec tenetur eam alteri tradere, nec hæredi legitimo antequam à ſe repetatur. Ergo à ſimili pecuniam creditam à ludente, & eam perdente vltro ſolutam eam lucrãs & recipiens non tenebitur ante repetitionem ſoluenti reddere.

f Ian. in c. ga pleriq; de immun. eccle. vnum ait obiter verbũ. ſ q̃ g p cõtractũ,cui deficit ſolẽnitas

iuris aliq̃d poſſidet tenetẽ ad reſtitutionẽ talis.n. cõtractus nullus eſt in cõſc.

¶Deinde,quia legi naturali derogare non debemus, vbi lex poſitiua eam limitans in parte expreſſe non derogat, ſed de iure naturali eſt & iure naturali conceditur, quia id naturale eſt: per ſuam voluntatem transferre dominium rei, in alium eius dominium, & expreſſe in hoc caſu non impedit prædicta lex tranſlationem dominij.ergo cum dominium ſit tranſlatum iſtius pecuniæ,ante repetitionem non eſt reſtituenda.

¶Ecce hæc argumenta prædictam opinionem Soti,& Metinæ videntur reddere dubiam,quare pro reſolutione quęſtionis ſubijciamus has ſubſequentes propoſitiones.

¶Quarum prima ſit, nulla alia lege etiam prohibente,ſola ſtante lege de repetẽdo in ludo amiſſum,intra octo dies, perdens in ludo ad ſolutionem perditi non tenetur fratris Ioſephi in ſuis floribus:videtur eſſe Nauarri hæc loco citato,vbi ſolum obligat ſoluere promiſſum in ludo perditum, quando ad id iuramẽto ſe aſtrinxit,eſt Soti loco citato, & patet, tum quia poſtquam in iudicio poteſt repetere,non obſtante quod de iure naturali promiſſum eſt implendum,ſi tãtum ſimpliciter hoc eſt ſine iuramento pollicitus eſt ſi ſoluturum: poterit via mutuæ compenſationis retinere. Tum quia ſecundum Sotum dum nõ niſi ſimpliciter pollicitus eſt ſoluere,non eſt viſus renuntiare iuri ſuo, quod habet ex beneficio ciuilis legis repetendi: atque ideo poteſt in conſcientia in iudicio ſe defendere,vt non ſoluat, neque facit cõtra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio.

¶Secunda concluſio, quidquid alij dixerit cõformius eſt iuri,& rationi,quod lex prima,titulo ſecundo,libro octauo, ordinationum regalium ſolum obligat milites ludentes ad aleas, & tabulas, & in regno Caſtellæ degentes ad reſtitutionem acquiſiti per ludum. Hęc concluſio eſt Fratris Ioſephi: circa hoc tamen nihil concludit Nauarrus cum citet Adria-

g Adr. in 4. de reſtit. q. 12.

Adrianum, g, aſſerentem id ipſum eſſe ſeruandum de iure communi in alijs regnis, & addit Didacum Couarruuiam id efficaciter probare, ſed nihilominus quidquid ſit de iure communi, nos de iure ſpeciali Caſtellæ loquimur. Ideo probatur, quia leges curiæ Caſtellæ aliqua alia regna inuictiſſimo Regi noſtro Philippo ſubiecta peculiaria ſtatuta, vel leges, ex priuilegio habentia, quale eſt fortè Neapolitanum regnum, & Flandrenſis principatus non obligant: niſi aliter per regem, & per ipſa in aliquibus caſibus ſit diſpoſitum.

¶Tertia concluſio, non obſtante tali lege Matritij annullante promiſſiones, & obligationes ludentis pecuniam ad creditum, & eam in ludo perdētis: ſi qui eam pecuniam ludo amiſerit dixerit colluſori lucranti: en tibi cētum argenteos quos à me eſt lucratus, licet non eſſem tibi obnoxius ad eos ſoluendos, ſed gratia meum complendi verbum tibi eos dono. tunc ſi colluſor eos recipiat non titulo ludi, ſed quia ſibi donantur, tutus manet in conſcientia ab eorum reſtitutione. Hæc concluſio eſt Medinæ in ſua inſtructione, eſt etiam Soti loco allegato vbi ait, quod poſſet fieri libera donatio: quamuis ſemper ſuboleret fraudem. Imo Victoria aſſeruit, quod qui in ludo licito aliquid perdidit tenetur ſoluere, quia alias eſſet inæqualitas velle lucrari & velle à ſe perditum non ſoluere ſi credebat alium bona fide ſibi ſoluturum, ſed dico ſi animo ſoluendi luſit hoc non obſtat, quia ſi velit vti beneficio legis, quando luſit in pecuniam creditam, poſt poterit licite ſic perditam non ſoluere, quia lex Matritij cōdita huiuſmodi promiſſiones in ludo factas irritat dum luditur non præſenti pecunia.

¶Quarta concluſio, ſi quis ſub pignore, vel in creditam pecuniam ludens à colluſore aliquid lucratus eſt: vbi perdēs iurauit ſe ſoluturum, quia ſic iurauit, tenetur ſoluere pecuniam amiſſam nō obſtante lege annullante promiſſiones huiuſmodi. Hæc concluſio eſt Nauarri loco citato, ſed tamen ſecūdum ipſam poteſt perdens iſte iurans ſoluere, poſtea ſolutam repetere. Probat eam à ſimili, ſicut promittens ſoluere vſuras non tenetur eas ſoluere: niſi iurauerit, & tunc ſolutas repetere poteſt, h, ita iurans ſoluere in ludo perdita, poteſt petere abſolutionem ab iuramento, qua obtenta non tenebitur ſoluere. Imò ſicut iurans ſoluere vſuras, poteſt petere abſolutionē antequam ſoluat: qua obtenta non tenebitur ſoluere. cap. 1. de iureiurando: ſic pari ratione ſecundum Nauarrum iurans ſoluere perdita in ludo ante ſolutionem poteſt petere iuramenti relaxationem, qua obtenta non tenebitur ſoluere. Hæc concluſio Nauarri videtur cōtra Sotum, licet non tam clare qui ait legi annullanti has obligationes, vel promiſſiones non poſſe promittentem renūtiare, quia hæc lex data eſt non ſolum in fauorem illius, ſed in bonum commune. Sed hæc ratio Soti non videtur multum promouere, quia lex de non ſoluendis, i vſuris, & lex Velleiana, k, de muliere vetita: dum eſt coniugata præſertim, fideiubere in cōtractibus, ſunt in bonum commune, & tamen per iuramentum poſſunt eis renuntiare, contrahentes ergo ſimiliter legi iſti.

h c. debitores de iure iur.

i De vſur. C. tit. 32.

k l. Mulierib. C. ad Senatuſcōſultū Velleianū, & ff. eo. l. 1. § ſe. ā.

11 ¶Sed poſſet quis inſtantius hic vrgere arguendo, quod iuramentum contra bonos mores nō obligat, ergo nec iſtud iuramentum de ſoluenda pecunia credita amiſſa in ludo obligat: cum videatur contra bonos mores. Cui argumenta reſpondemus primo, quod licet ludere cū circunſtantijs mortalibus ſit contra bonos mores, ſed ludere ſine illis poteſt eſſe licitum: & non contra bonos mores: pertinereque ad virtutem eutrapeliæ. Secundo dicimus licet ludere ludo illicito ſit contra bonos mores: ſed non eſt cōtra bonos mores de ſe, ibi in ludo perdita ſoluere. Sicut coire cum meretrice eſt contra bonos mores: ſed poſtea poſt copulam ſi iuramento promiſſum pro copula ſoluatur, vt fecit Iudas cum Tamar nuru ſua, contra bonos mores non eſt, ſed opus fidelitatis ſeruandæ.

¶Sed quid quando inter promittendum non interfuit iuramentum ſoluendi in ludo perditum, an ſic ſolutum ſibi, teneatur lucrans reſtituere. quando luſum eſt impignorata fide ſoluendi, hic totus neruus difficultatis refertur.

¶Pro hoc ſit, quinta concluſio, licet

opinio

opinio Soti, & Metinæ Salmanticenſis præmemorata tutior ſit.ſ.quòd non interueniendo,ſed obligatione, vel pollicitatione ſimplici de ſoluéda pecunia credita,vel abſenti: ſi amittatur in ludo, ſi fuerit iam ſoluta,ſit in conſcientia reſtituenda: ſed tamen qui noluerit eam reſtituere ante repetitionem non eſt damnandus,ſed neque ab abſolutione repellendus,præſertim ſi luſit cum nobili perdente,& ſibi poſtea ſoluente. Hæc concluſio patet quo ad primã partem, quia propter authoritatem grauiſſimorum doctorum,quales ſunt Metina, & Sotus puto eſſe tutius,& quia de ſe eſt tutum opinionem illorum ſequi, ſcilicet, quòd ante repetitionem ſic ſolutum ſit reſtituendum.

¶Sed quia contraria ſententia argumenta pro ſe habet non deſpicabilia iã ſupra adducta, & quia videtur eſſe opinio Nauar. l, & Bañes cathedratici Salmanticenſis meritiſſimi qui ait ſuper 2.2.hanc legem non eſſe vſu receptam.ſ. de non ludendo in pecuniam creditam: Imo inſinuat,quòd pòſtquam ſic eam lucrans acquiſiuit neq; perdenti petenti eam priuatim tenetur reddere. Ideo nõ auſus ſum,ad ſibi ſolutum lucrantẽ ante repetitionem reſtituendum condemnare:neque ſi non reſtituat.ideo indignum abſolutione reputare. Quod autem pro hac ſecunda opinione contra Sotum, & Metinam ibi Nauarrus ſentire videatur patet ex eius verbis fideliter hic expreſſis: vbi ſic ait, ſecundum veriorem opinionem,quidquid dicat Panorm. in d.c. clerici,& in c.quia pleriq;,de immunitate eccleſiæ:& Gabriel, nemo lucrifacta in ludo etiam illicito ab eo, qui donare poteſt ea,quæ perdidit abſq; metu, dolo,& fraude, tenetur reſtituere de præcepto etiam pauperibus: vt latis ſentit vterq; Thomas, m, & explicant Maior,& Adrianus,& Caiet. n Tum quia nihil accipit contra iuſtitiam: cum non accipiat inuito domino, quia cum ludo & ſine ludo donare ea poterat:tum quia neq; quod ſponſionibus ſine fraude lucriſit,neque quod emptionibus, & venditionibus in diebus feſtis, aut locis ſacris, quamuis in eo mortaliter delinquatur,eſt neceſſario reſtituendum, nõ obſtante illo peccato iuxta gloſſam ſingul. o

l Summ.& c.19.nu.18.

m Th. 22. q.32. art.7. ad 2.

n Caiet. in Summ.verbo Ludus.

o c. decet. §. ceſſent. de imm un. eccleſ. in 6.

¶Ecce ex illis duabus ſententijs Nauarri hic cõtentis conijcitur eſſe huius ſententiæ. Tum quia loquitur poſt mentionem factam de lege Matritica iam dicta annullante huiuſmodi promiſſiones ſoluendi in ludo factas. Tum quia primo ait, quod eſt lucrifactum in ludo etiam illicito,qualis eſt ad pecuniam creditã à potente donare id, quòd perdit abſque metu,dolo, & fraude non eſſe reſtituendum. Tum quia ne quis obijceret,quod Nauarrus loquitur hic quando luditur præſenti pecunia, & nõ ex ſponſionibus poſtea ſoluendi, ideo adiecit Nauarr. Quia neque, quòd ſponſionibus.i. promiſſionibus ſoluendi lucriſit, eſt neceſſario reſtituendum: quidquid ſit de peccato. Quid clarius? quia inquit non ſit contra iuſtitiam: cum inuito domino non ſit acceptum: tum etiam quia prædicta lex à fide digno,& docto memini me audiſſe,quòd in obſeruatione non ſit apud nobiles: eo quod dedecori ſibi ducant,ſi promiſſa non ſoluant. Neque ſatis conſtat ſi in foro exteriori ſit vſu recepta,& eſto ibi ſit vſu recepta quantum ad non mandandum exequutioni has promiſſiones,nihil contra nos.

¶Reſpondetur iam tandem ad argumenta Soti in contra ad prima,ex mente eius, p, quod ſicut ipſe ait de contractibus minus ſolẽnibus, qui iure ſunt irriti:quod iura humana nihil aliud volunt,quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli:non autem quod ipſo facto tranſlatio ſit nulla:ita dico prædictam legẽ Matritij nihil aliud voluiſſe:quam quod tales promiſſiones in ludo factæ ſoluendi perditæ in iudicio habeantur nullæ, & executioni non mandentur,non autem quòd ſit promiſſum, ſi lucrifactum fuerit, & ſolutum, quod ipſo facto tranſlatio ſit nulla,eius ſententiæ eſt Frater Ioſephus circa interpretationem harum legum annullantium cõtractus, quando expreſſè,vel ex vſu interpretante non impediunt tranſlationem dominij.

p Sot. de iuſtit. & iu.li. 1.q.5.art.3.

¶Ad ſecundum argumentum dicitur, quòd lex hęc Caroli quinti annullans has promiſſiones in ludo non fuit

edita

edita fruſtra. Tum, quia per legem aliã ſolutum non poterat repeti niſi infra octo dies, At vero lucrum pecuniæ abſentis iam lucranti ſolutum forſitan ratione nullitatis promiſſionis, poteſt repeti poſt octo etiam tranſactos dies. Tũ demum, quia lex regis, q, Alfonſi cauerat, vt omnis præmiſſio, vel obligatio etiam facta inter abſentes, qua alterum alteri ſe voluiſſe obligare conſtaret valida eſſet. Igitur exceptio iſtius legis fuit lex Caroli qua cauit promiſſiones ſoluendi abſentem pecuniam in ludo perditam nullius eſſe roboris, vel momenti, neque executioni eſſe mandandas, quare iſta lex non eſt lata fruſtra, ſed de his ſatis.

¶ Hæc lex refert in recopil. noua leg. Hiſpan. l. 2. lib. 5. ti. 16.

CAP. XXXV.

De imparitate, & deceptione interueniente in ludo, & de ſponſionibus, & de lucrifactis in ludo à filijsfamilias.

Quæſtio. 1.

IAm finem impoſituri materiæ ludi: ne quid intractum remaneat: reliquas hic proſequemur quæſtiones, de illa primo inquirentes, Si alter ludentium ſit peritiſſimus per ſuãque peritiam aliquid lucratus fuerit, an illud reſtituere teneatur? Pro deciſione quæſtionis ſubijcimus hæc dicta quorũ primum ſit, quãdo ambo colluſores ſunt ignoti ſibi inuicem, quòd peritiſſimus tunc lucratur, dum imperitiam aduerſarij ignorat reſtituere non tenetur, quia tunc ambo æqualiſ ſe expoſuerunt aleæ.

¶Sit ſecundum dictum, qui comperta iam aduerſarij modica peritia, longè peritiorem in ludo ſe eſſe cognoſci: tenetur, vel à ludo recedere, vel tantam palmam aduerſario concedere: quanta vt par ſit vtriuſque conditio deſideratur. Huius ſententiæ eſt Frater Ioſephus. Huic ſubſcribit Nauarrus, vbi ait: quòd qui diſſimulat ſe ludi imperium, & cum ſit valde peritus, attrahit imperitum, longevè imperitiorem ad ludum: reſtituere lucrum tenetur: patet hoc ſecundum dictum, quia alioquin fraudulenter lucraretur, quia æquipollent fraudem committere, & aduerſarium multo inferiorem in ſcientia ludi pecunia ſpoliare.

Quæſtio. 2.

¶Sed quid ſi ambo colluſores ante nouerant ſe? Pro hoc ſit tertium dictum ſi imperitus perito dixerit, age quidquid à me lucratus fueris, tibi dono: tunc non tenebitur peritior ad reſtitutionem, patet, quia ſcienti, & volenti nõ fit iniuria. a

a Volẽti neque vim neque iniuriã fieri. l cum donationis. C. d trãſac. l 1. verſi. finali de iniur.

¶Quartum dictum ſit an peritior reſtituere teneatur lucratum etiam ſi imperitior ſciens, & volens accedat ad ludum, problema eſſe videtur. Nam Alcorus tenet, quod niſi imperitior tunc dixerit age ludamus: quia tibi dono quidquid lucratus fueris à me: tenetur peritior ab illo lucrifacta reſtituere. Tum, quia imperitior in ludo, non tam liber acceſſit ad ludum. Quia cupiditas lucrãdi ſolet excæcare imperitos ne aduertãt exceſſum peritiæ aduerſarij. Tum, quia ille imperitus ludendi non vult transferre dominium, niſi ſecundum leges ludi: vbi expoſcitur æqualitas peritiæ.

¶Et licet iſta prædicta opinio videatur probabilis, ſed oppoſita opinio, ſcilicet, quod in hoc caſu, cum vterque eſt ſibi inuicem notus de maiori peritia vnius, ac de maiori imperitia alterius nõ obſtante hac notitia peritior lucrifacta non tenetur reſtituere, eſt probabilior, niſi fallor, quæ eſt Metinæ Complutenſis: præſertim vbi non multum agnoſcitur exceſſus, & etiam ſi agnoſcatur. Patet primo ex regula generali iuris, quia ſcienti, & volenti non fit iniuria. Igitur cum imperitior ludendi exploratum habuerit alterius exceſſum: & nihilominus voluerit ludere, amiſſaq; ſoluere, ei non facta fuit iniuria.

¶Secundo, quia per hoc, quod ſciens, & volens acceſſit ad ludum, videtur renũtiare legi æqualitatis peritię in ludo.

¶Tertio, quia ratio qua probat Alcocerus ſuã opinionem potius eſt contra ipſam, quia cupiditas lucrandi non ſic excæcat colluſorem, vt ludere velit cũ eo cuius exceſſum peritiæ perſpectum iã habet, quia cupiditas lucrãdi illũ deterret, & admonet ne ludat cũ iſto, quo

cum

cum eſt certo perditurus: ſed cum alio æquali ſibi in peritia ludendi. Deinde, quia hæc vltima opinio Metinæ, quam magis amplectimur videtur eſſe Nauarri, b, quod ſecundum veriorem opinionem lucrifacta ſine dolo, metu, & fraude, etiam ludo illicito, ab eo qui donare poteſt: non ſunt reſtituenda, ſed hic nullus interceſſit metus, fraus, aut dolus, ergo prædictum lucrum de mente Nauarri non eſt reſtituendum, quia in hoc caſu non accipit aliquid ab inuito domino, ſed ab eo, qui cum ludo, & ſine ludo, ea donare poterat, & deinde, quia Nauarrus ibid. nu. 17. ſolum ait, quòd qui ſuam occultans, & diſſimulans peritiam ludi attrahit alium longè imperitiorem ad ludendum tenetur reſtituere lucrifactum. Quod non contingit in hoc caſu vbi vterque quo ad peritiam, vel imperitiam ludi ſibi inuicem eſt notus.

b Nauar. c. 19. nu. 11.

¶Tenetur inſuper reſtituere acquiſitum ludo, qui falſis taxillis, vel cartis vtitur leges ve ludi cũ notabili damno colluſoris tranſgreditur, quia vtitur dolo, & fraude.

¶Deinde aduertito tria, quæ ait Nauarrus fuiſſe à ſe quæſita. Ad quæ ſuo ordine reſpondendo, ad primum dicitur. quod peccat mortaliter, qui ſcienter ait ſe habere plura puncta, quam habeat, quibus lucratur. Secundo, quod perinde peccat, qui aduertit ſuum colluſorem errore calculi, dicere ſe pauciora habere puncta, quibus perdit, & nõ monet aliũ. Tertio peccat, perinde qui accipit priorem locum quem manum appellant, & quia primus decipitur, ideo ſecundus accipit, quod iam alter lucratus eſt. Quarto eiuſdem culpæ fit reus qui ſurripit ius aptius lucrandi colluſori, quamuis non teneretur reſtituere, quantum ob id lucraretur: ſed quãtum illud ius prioris loci valet. Sicut qui lædit meſſem nõ tenetur reſtituere, quantum illa in area redderet: ſed quanti extimaretur in herba, ſecũdum Diuum Thomam, c, quæ quidem prædicta tunc, & tantum procedunt: cum damnum notabile infertur.

c 22. q. 62. art. 4.

¶Inſpector tamen ludi ſolum contra charitatem peccat, & non contra iuſtitiam, ſi non admonet ludentem errare computando, vel non capiendo priorem locum: ſi id non promiſit, vnde reſtitutioni non fit obnoxius ob id.

¶Deinde his adiungimus quartum dictum, quod Metina in ſua inſtructione docet. ſ. quando inter ludẽdum quis exponit reſiduam ſortem aleæ, quòd echãdo el reſto ſit, vt Hiſpanicè dicitur, etiã ſi euidenter reſciat totum reſiduum ſe lucrari, nihil tunc tenebitur reſtituere, quia circa hoc æquali periculo, & aleæ (cum hoc eis contingit) ſe exponunt colluſores, quia ſimiliter alia vice huic, vel illi ſic ſuccedit alea.

¶Sed iam pro complemento materiæ licet tranſactio in ludo circa lucrũ propriè fieri non poſſit ſecundum Doctores quia tranſactio propriè eſt in litis pendentia, vel in litibus. Quæritur tamen, an in ludo recompenſatio pro perdito ibi fieri poſſit. ſ. an quia perdidit quis ludens cum minore centum, ſi rurſus lucretur ab eodem minore cẽtum, quos. ſ. aureos 100. non poterat à minori lucrari: poſſit pro recompenſatione aliorum. 100. quos à ſe minor lucratus fuerat, eos 100. ſibi bona conſcientia retinere. Profecto non eſt reſponſio tam in aperto. Igitur pro deciſione dicimus primo, qui tenetur reſtituere lucrifacta in ludo ab vno, non poteſt compẽſare cum perditis cum alio, neque contrario.

Quæſtio. 3.

¶Secundo dicimus cum perditis cum vno poteſt luſor compenſare lucrifacta ab eodem non ſolum durante eodem ludo, ad cuius vſque finem nihil cenſetur lucrifactum, ſed etiam in diuerſis ludis, etiam ſi alij ſint liciti, & alij illiciti, ſiue vterq; ſit habilis ad donandum, ſiue inhabilis, quamuis de rigore iuris in hoc vltimo vbi eſt inhabilis, contrarium dici poſſet: Ita Syluester, d, qui hoc tenet ex æquitate ſaltem quo ad forũ conſcientiæ. Cui accedit Nauarrus. e Eſt tamen contra Armillam, verbo ludus, q. 8. vbi inquit, quod ſi Sempronius filiuſfamilias luſit cum Petro potenti perdere, & lucratus eſt decem ad ſcacos: ſi poſt modum ludit cum eo ad cartas, & perdit. 10. non poteſt Petrus facere pro à ſe perditis recompenſationem: ſed tenetur reſtituere. 10. quia filiusfamilias ludendo poteſt patri acquirere: ſed non poteſt acquiſita diſtrahere ſine licentia patris.

d Syl. verb. ludus. q. 17

e Nauar. in Summ. lat. c. 17. nu. 18.

Addit-

Additque ibi Armilla, quod hæc opinio ſibi videtur verior,& tenenda.

¶Sed tamen opinio oppoſita Syluestri,quam ſecutus eſt Nauar. poteſt tute teneri, f, & patet,quia æquitati rationis innititur, quod ſi patri filiusfamilias acquirit in ludo, quod etiam ſi filiusfamilias totidem perdiderit, atque lucratus erat,eius colluſor, cum iſto lucro vltimo poſſit ſibi recompenſare ex æquitate totidem,quæ perdiderat:& iam filiuſfamilias patri ſuo acquiſierat,& tradiderat,nam ex æquitate naturali, pater qui ſenſit lucri commodum, debet ſentire, & hoc onus. Secus eſt (vt reor) quando patri de lucro primo nihil obuenerat, quia filius lucrans id diſſipauerat,& prodige inſumpſerat. Tunc verior eſt Armillæ opinio.

f Probabile arg. q notat Panor. in c. filius. de teſtam. & in ca. ex parte de cenſib.

Quæſtio. 4. ¶Quæritur inſuper an qui falſis cartis,aut talis,aut dolo, lucratur ab alio, compenſare poſſit cum iuſte perditis à ſe cum eodem colluſore? Reſpondet Nauarrus,quod in hoc caſu opinio contraria,ſcilicet, Armillæ eſt vera, quia non videtur iuſtum, vt compenſentur cum iuſte perditis,iniuſte, & per fraudem lucrata, Neque enim fas eſt dicere,quia à me Petrus iuſte lucratus eſt decem,quæ iam ei ſolui,pro recompenſatione illorũ volo nunc mihi retinere,& hæc decem, quæ per fraudem,& dolum his cartis falſis,ab eo lucrifeci.

¶At vero Metina Salmaticenſi in ſua inſtructione ait, quod qui lucratus eſt à pupillo,100.argenteos,quos lucrari non poterat,ſi in eodem ludo colludendo cũ eodem pupillo,eos amittit,non tenetur ſi eos tunc ſoluit, eos iterum reſtituere eo,quod ab impotente perdere eos lucratus fuerit, & in hoc omnes conueniunt, ſi fiat in eodem numero ludo, & credo idem diceret cum Syluestro,& Nauarro ſi cum eodem pupillo luderet, & in alio ludo amitteret,quod priori ludo ab eodem lucrifecerat, quia iam per ſolutionem perditi in ſecundo ludo,quod lucratus eſt à pupillo in primo,ei ſatisfacit,& recompenſat. Secus eſt inquit Metina ſi decem,quæ lucratus eſt à pupillo lucrãs rurſus cum alijs ludens perderet, quia maneret adhuc obnoxius ad reſtituendum pupillo, etiam ſi pupillus ille illa renuat accipere, allegans ſibi dedecore eſſe illa recipere, quia reſtituenda ſunt eius tutori,& ſi fuerit filiusfamilias eius patri.

Quæſtio. 5. ¶Sed iam tandem peruenimus ad dubium de ſponſionibus in aliquem euentum incertum,nam hic accidit,quædam effigies ludi licet non ſit proprie ludus.

¶Iſta mutua ſponſio in talem euentũ Hiſpanicè dicitur aqueſta. Igitur ad dubium dicimus primo in his ſponſionibus ſiquis ſciens à ſe aſſertum eſſe verũ id diſſimulat vt alium ad ſponſionem inducat,tenetur reſtituere ſic lucrifactum ex iſta ſponſione,quia non ſine dolo eam facit.

¶Secundo dicimus, quia talem ſponſionem ſine dolo facit nihil certi ſciens, ſed committens ſe fortunæ, an eueniat, vel non eueniat,an ſit, vel non ſit: ſi lucratus fuerit aliquid ex tali ſponſione, non tenetur reſtituere, quia talis ſponſio nulli iuſtitiæ eſt contraria, imo eſt conſona legi, g, neque peccant id lucri ferentes mortaliter, licet ſecundum Maiorem,& Adrianum videatur veluti lucrum ſordidum,quia fere ſemper liberalitati contrarium, ita Nauarrus c.17. num.18.

g l. ſi qs. ff. de reb. credit. ſi cer. & l. a Titio. de verb. oblig.

¶Tertiò dicimus cum Metina in ſua inſtructione loco citato,quod cùm quis de euentu aliquo certificat alium,qui vt incredulus id non credit, ſed facit ſponſionem dicendo nõ ita eſſe, rectè de euẽtu certus fert lucrum poſtea ex ſponſione,vt verbi gratia accommodat exemplum. Ait vnus ego vidi Petrum, quem vere vidit veniſſe à foris, replicat alter proculdubio,non vidiſti, quia nondum venit. Adijcit primus credito mihi,quia hiſce oculis eum aduentantem intuitus ſum, & ſimul cum hoc alter propteruit ſponſionemque facit ſuper eo,quòd non venerit,optimo iure,quia eum certiorauit,ab incredulo,& ſpondente poteſt reportare lucrum ſponſionis, ita Metina, quia illud veluti ex ſtultitia voluit dare,quia ibi neque interceſſit, fraus, nec inuitus ſpopondit.

¶Demum hoc genus ludi ſponſionũ, id eſt,de las apueſtas: h, etiam ſi ſuper re illicita fiat,vt verbi gratia,ſi de dicendo patri verbum ignominioſum paciſcatur,

h ff. de reb. credit. l. ad pſens. & ff. de ver. oblig.

gl. l. à Titio. Paulus Alex. & Iaſ. ibid. tur,ſcilicet,ſi quis dixerit alteri ſpondeamus,quòd non ſis auſurus patri verbum hoc iniurioſum dicere,ſi alter acceptans hanc ſponſionem verbum contumelioſum dixerit patri: lucrabitur ſponſioné, nec eius reſtitutioni manebit obnoxius, ita F.Ioſephus, quæ quidem aſſertio licet non careat ſcrupulo quatenus ſponſio ſit ſuper re tertio iniurioſa: tamen ſecundum ſententiam Nauarri, Angeli, Syluestri,D.Anto. poterit ſuſtineri licet videatur contra communem, quia licet res ſit prohibita: ſed non videtur impedita tranſlatio dominij,quia voluntaria fuit,hæc eſt Alcoceri.Vnde infert Alcocerus,quòd etiam ſi ſponſio, & contentio ſit ſuper rem alioquin licitam de ſe, licet ſub pœna excommunicationis ſit prohibita, quod tali conuentione acquiritur,& retinetur iure quidem acquiri, & retineri dicitur.

Quæſtio.6. ¶At nec illa quæſtio omittenda videtur, cuius meminit Corduba, i, vtrũ Petrus, & Ioannes poſſint conuenire ſic in cõtractu ſocietatis in ludo quatenus Ioannes ludat, & Petrus exponat certã ſummam pecuniæ ludendam periculo amiſſionis.
i Cordub. in tract. de caub. cõic. q.76.

¶Reſpondet Corduba ibi dum ludus ſit licitus abſitq; vis,& fraus:iſta conuẽtio non eſt damnanda abſolute,licet non appareat tam honeſta: dum pretij iuſtitia,& partitionis ſeruetur,iuxta conſuetudinem,& arbitrium bonorum virorũ & demum ſi talis ſit ludus vbi lucrifactum non ſit neceſſario reſtituendum:niſi aliæ circunſtantiæ adhibeantur caſui quibus merito veniat reprobandus.

Quæſtio.7. ¶Sed vtrum diſpẽſari poſſit hic ſuper voto de non ludendo ludo illicito,vel ſuper tali iuramẽto:dicitur primo ad quæſtioné authore Nauarro, quod Pius V. noluit ſuper tali caſu diſpenſare,quia videtur nulla cauſa ſit diſpenſandi.Sed tamen fatetur Nauarrus poſſe talem obligationem voti,& iuramenti in aliam ré magis acceptam Deo per ordinarium, ſiue per alium ex priuilegio habentem authoritatem, commutandi commutari licet malitia illiciti ludi per hoc non tollatur.De his ſatis.

CAP. XXXVI.

De authoritate, & titulis imponendi tributa, & quomodo ſint ſoluenda præſertim vectigalia, potentia, tributa, pecho, Hiſpanicè nuncupata.

Quæſtio. 1. CVm omnia reſtitutionis,& furti materiam diffiniendam ſuſceperimus, & hæc quæſtio, quæ in hac materia celeberrima habet nobis ſub ſilentio prætereunda non eſt an tributa,vel vectigalia defraudans, & non ſoluens teneatur reſtituere.

¶Cui quæſtioni, vt ſolutionem paremus præmittenda eſt diſtinctio tributorum,nam vt Sotus tradit, a, licet tributorum nomina iuris prudentes multiplicét, quæ inter alios Sylueſter ſub verbo gabella propemodum enumerauit: quatuor tamen ad rem ſpectantia illic enumerat Sotus primum eſt cẽſus,quod à cenſendo deriuatur, vt habetur lege forma de cenſibus,dicitur autem cẽſus, quòd cenſeri facultates debent, quo inde pro earum ratione tributa ſoluantur vt habetur d.l.At vero quatenus peculiare nomen eſt ab alijs diſtinctum, illã penſionem ſingulariter ſignificat, quam ciues vitium pro capite principi pendunt. b Hoc eſt,quod à Chriſto Iudæi ſciſcitabantur an liceret cenſum dare Cæſari an non,id eſt,pro ſubiectione.& quia ad ſuperbiæ tumorem hoc genus cenſus ſpectat inter Chriſtianos principes non eſt tam in vſu frequens. Ratione huius cenſus pendendi tempore Natiuitatis Domini deſcriptus eſt per Cæſarem Auguſtum orbis,& quia ad hunc finem Dauid numerari iuſſit populum: ideo tam acerbas dedit pœnas.
a Sotus li. 3.de iuſt.& iur. q.6.art. 7.
b Vide glo. ordinar. in rubr. C. de annon. & tribut. lib. 10.

¶Tributum differt à cenſu,tum ratione materiæ,tum ratione finis: tributum enim de terræ naſcentibus in ſubſidium regis,vel reipublicæ contribuitur. Cenſus vero de capite ad ſubijciendam perſonam

ſonam, in eiuſque ſubiectionis profeſſionem, & tributum, quod ſecundum fratrem Ioſephum in idem recidit, eſt proprie penſio: quæ pro alẽdis militibus ſoluitur, & ſtipendium appellatur.

¶Tertium genus penſionis eſt vectigal ab vtroque differens fine pariter, & materia. Soluitur enim de mercimonijs, quæ vehuntur negotiationis gratia ad murorum, pontium, aliorumque id genus publicorum operum refectionem, & ſecundum Fratrem Ioſephum idem omnino eſt gabella, & hic ſoluitur decima pars mercium Vectigal. c, dicitur à vehendo merces diciturque Hiſpanice alcabalà.

c Vectigal dr̃ ꝙ datur ꝓ his, q̃ vehuntur per patrias.

¶Quartum tributum eſt, pedagium, quod materia eſt idem cum vectigali, quia ex mercimonij ſoluitur, fine tamen diſtans, quia ad cuſtodiam viarum dicatum eſt. Atque ſecundum Fratrem Ioſephum Hiſpanice portazgo, d, cognominatur portorium, quod videtur coniungere Sotus cum vectigali, quia à porta dicitur, eo quod portiori ſoluitur: licet non inſinuet eſſe idem quod vectigal.

d Pedagiũ a pede dictum eſt, ꝙ trãſeuntib. ſoluit̃ c ſuꝑ qbuſdã. §.pręterea.

¶Duana idẽ eſt, quod vectigal in hoc tantum differens a vectigali, quia duana ſoluitur pro rebus venalibus, quæ ab vno regno ad aliud vendendæ tranſportantur, e

e Hodie in noſtra Gallia ſoluunt̃ tallię ꝓ ſubſidio regni loco tributorũ. Io Pab ĩ §.per traditionem.

¶At verò Tallia eſt collecta, ſeu penſio, quæ principi ſecundum quãtitatem bonorum cuiuſcunque ciuis ſoluitur. Sed aduertito, quòd cenſus, qui eſt penſio, vt diximus pro recognitione ſubiectionis in aliquibus locis martiniega vocatur.

¶Guidagium proprie eſt ſtipendium, quod ſoluitur ducatum præſtanti in via.

¶His ſuppoſitis, quia præmiſſa quæſtio præexigit cognitionem alterius, an vectigalia licite impoſita ſint per regem & qua authoritate imponenda veniunt: ideo pro expeditione huius quæſtionis ſtatuuntur hæ concluſiones.

Quæſt.1.

¶Quarum prima ſit, princeps quilibet ſuperiore carens vectigalia imponere poteſt. Hæc concluſio continetur in Concilio Lateranenſi, & habetur c. innouamus de cenſibus, vbi cenſura excommunicationis fertur contra ſine authoritate principum, & regum imponẽtes vectigalia, & latius de hoc agitur ab Inno. III. c. ſuper quibuſdã de verb. ſign. Hinc reſpublica nulli ſubiecta, vt Venetorũ & Genuenſis noua vectigalia imponere poteſt. Nã principatus authoritate pollent. Nam princeps proprie dicitur, qui in temporalibus ſuperiorem non recognoſcit.

¶Iam quæſtio veluti affinis obuiat. ſ. quot ſint cauſæ quibus noua vectigalia imponi poſſint etſi alię poſſint forte excogitari? Reſpõdetur tñ authore D Anto. f, & Gabriele aſſentiente ei, g, ſunt cauſæ octo ex quibus tributa indici poſſunt. primo pro bello ineuado ad defenſionem ciuitatis, & regni. 2. pro expenſis belli iuſti alijs inferendi.

Quæſt.2.

f 2.p c.13. §.2.

g diſt.15. q. 5 art.2.

¶Tertio pro redimendo domino in bello iuſto pro ciuibus illato capto ab hoſtibus. Secus eſt ſi in bello iniuſto, ꝙ alijs inferebat talis dominus captus eſt: quia tunc proprio patrimonio redimendus eſt.

¶Quarto pro vtilitate publica. ſ. pro conſtruẽdo aliquo ædificio publico vel huiuſmodi, vt habetur c cum Apoſtolus de cenſibus.

¶Quinto ad redimendã Rẽpublicam ab aliquo onere, vt ſi ciues inter ſe pecuniã ad redimẽdũ tributũ colligerent.

¶Sexto qñ princeps careret patrimonio ad regiam maieſtatem conſeruandã authore D. Th. ad duciſſam Brabantiæ.

¶Septimo propter locãdam matrimonio regis filiam, ſiue prolem regiam cõmode alendam, quando aliunde nõ ſuppeterent ſumptus, vt credo, ſicut etiam quando aliunde nõ ſuppeteret ſumptus pro bello defenſiuo reipublicæ.

¶Octauo ad redimendam prolem regiam ab hoſtibus captam, vel ad liberandum regnum ab aliquo obſequio, quod hoſtibus penditur.

¶Additur his vltimo ad ſatisfaciendum læſis in bello iniuſto, vt ſi aliqua reſpublica aliquos iniuſte damnificaſſet. Quæ quidem penſio ſiſa vocatur, quia cõſentaneum eſt reſpublica, his quibus nocuit damnum reparet.

¶Præterea rationabile videtur, quod ſoluitur pro defenſiõe regnorũ in terris

maritimis, & pro ſuſtentandis triremibus, quibus via maris, & loca maritima ab inſultibus hoſtium graſſantium defenſantur.

¶Pro maieſtate quoque regia eiuſq; prole ſuſtinenda princeps licite tributa valet exigere, etiam ſi bella non ſuppeterent ſuſtinenda.

Quæſt. 4.

¶Sed iam in dubium vertitur an princeps immoderata vectigalia, ſeu tributa exigere poſſit, quia peruia eſt quæſtionis ſolutio: dicitur primo, quod rex, ſeu princeps immoderata vectigalia exigere non poteſt. Huius palã eſt ratio, quia rex, vel princeps bonorum ſubditorum non eſt proprietarius dominus, quia bona ciuium ſunt propria, non dominorũ. Vnde iniuſtè, & immodice exigendo ad reſtitutionem teneretur rex.

¶Dicuntur autem tributa eſſe iniuſta, quando nulla ſubeſt neceſſaria, & iuſta cauſa prædictarum.

¶Secundo dicimus, quod omnes magnates noua obſequia à ſubditis, vel à priuatis exigentes præter quam quod delinquunt mortaliter, ea reſtituendi obligationem ſibi ſuperinducũt. Eſt res diffinita in c. ſuper quibuſdam de verborum ſignificatione.

¶Tertio dicimus, quod omnes ſubditi tenentur ſoluere tributa iuſte impoſita iuxta leges regni, vbi vnuſquiſq; verſatur: vel negotiatur etiam ſi qui nõ exſoluerit euaſerit pœnam legis eo, quod occulte tranſierit, vel ſe occultauit, vt elaberetur ab exactoribus ſecundum cõmunem doctrinam Doctorum, ſic Metina, h, & Sotus, i, & Couar. K Ita Cordu. l, licet Nauarrus, m, cum aliquibus Doctoribus teneat contrarium.

h Metin. de reſt q. 13.
i Sot. de iuſti. & iur li. 3. q. 6. art. vlti & li. 4. q. 6. ar. 4. & li. 5 q. 6. art 5.
K Couar. in reg peccatũ part 2. §. 5.
l Cordu. in tract. de caſibus cõſc. q. 95.
m Naua in Sum. ca. 24. nu 54. vſq; ad 65.

¶At vero, quia ſermones in vniuerſali minus proſunt, ſigillatim de vnoquoque genere tributorum, quomodo obliget nobis venit indagandum. Et primo de vectigalibus id eſt, alcabalas, ſtat lex 120. & lex 129. quaterni vbi ſancitur, vt venditor, vel commutator cuiuſcunque rei, ſub præſignatis ibi pœnis vectigal nũ. exactorem, & tabellionem intra tot dies admonitos eſſe curet de vectigali debito, quòd ſi ſic admonitus exigere nõ curauit, præſignato tempore elapſo in iudicio repetere. Cæterum hoc nõ obſtante venditor aſtrictus maneat ad ſoluendum vectigal in cõſcientia, etiam ſi exactor non illud exigat iuxta conſuetudines legeſque ſtellæ.

¶Igitur, quia leges non obligant, niſi prout ſunt et vſu receptæ, & quia conſuetudo præſcripta ſolita eſt derogare legi, ideo ſecundum Couarrubiam loco citato, & Cordubam, & Metinam Salmanticenſem prima ſecundæ in materia de lege pœnali circa tributa ſeruandus eſt modus ſoluendi patriæ vſu receptus conſentientibus iudicibus, & videntibus.

¶Sed qualis ſit iſte vſus ſoluendi introductus non declarant, an ex conſuetudine teneatur ſoluturus vectigalia: tributorum exactores quærere ad ſoluendum? Reſpondet Victoria poſſe aliquod tributum eſſe iuſtum ſi ſoluatur ſecundum conſuetudinem, quod tamen iniuſtum eſſet ſi ſolueretur ſecundum rigorem, vt in vectigalibus conſuetudo eſt, vt ſoluantur ſi exigantur alias non, ſi non colentur merces, ſed de portarijs ait non eſſe condemnandos occulte tranſeuntes, vt portaria non ſoluant, quia de eorum iuſtitia non ſatis ſæpe conſtat. Reſpondet Frater Ioſephus, ad quæſtionem etiam in ſuis floribus in materia de reſtitutione ſecundum conſuetudinem Hiſpanicam nullum teneri vectigalia ſoluere, donec à quæſtoribus exigantur: tenetur tamen vnuſquiſq; non conſummare venditiones occulte, aut ſi occulte vendat quæſtori ſignificare. Tenetur etiam non diuertere à via, vt pedagium à quæſtoribus, vel portitoribus nõ exigatur. Ratio qua ſuam hanc ſententiam fulcit Frater Ioſephus eſt, quia dũ exactor non petit, venditor non retinet vectigal inuito domino. Atque ideo citra peccatum retinet, ſed an hic in conſuetudine modus ſoluendi, vt dum occulte non vendatur, vectigal non ſoluatur, niſi petatur, ſit vniuerſaliter receptus in tota Hiſpania, vt ſignificat F. Ioſephus mihi non conſtat. Et ideo bene admonet Metina Salmanticenſis, quod ſeruandus eſt modus in vnaquaque patria Hiſpaniæ vſu receptus. Quæſt. 5.

¶Sed deſcendendo ſigillatim ad ſingula ſpecie tributa: dico cum Metina Sal-

manti-

manticenſi in ſua prima ſecundæ.

¶Primo, quod decimæ eccleſiæ ſunt debitæ ante iudicis declarationem, & an ſint deferendæ ad exactoris domum proprijs ſumptibus eas debentium in hoc ſtandum eſſe cenſeo conſuetudini.

¶Secundo dico cum eodem Metina, & Corduba tributa ratione per pontem vel portaria non tenentur viatores ſoluere: niſi petantur, quia duriſſimum eſt obligare aduenas ad ſciendum huiuſmodi ſtatuta.

¶Idem de tributis per ſaltum, ideſt, puertos ſecos dicendum eſt.

Quæſtio. 6.

¶Sed circa hoc ſecundum dictũ perpẽde, pie lector, quod licet ſecundum Nauarrum ſumma latina c.17.nu.202. portaria, & alia tributa regia publica non ſunt ſoluenda de his, quæ quis ad ſuam, & ſuæ familiæ neceſſitatem, ſecum portat iuxta ius commune, nec conſuetudo contraria valet ſecũdum Angel. n ſed contra tenet S. Antoninus, o, quod verius eſt, & quotidianus vſus comprobat & bene, quia conſuetudo poteſt inducere id omne, quod lex: p, & certum eſt hoc lege ſtatui poſſe, vt etiam idem Antoninus ait.

n Ang.ver. Pedagium. §.3.

o in 2.par. c. 14.

p Cõſuetudo, p lege ſeruat, ſed nõ vincit legẽ, niſi reſpectu obſeruatiõis, l loco illo in quo eſt Sal. l. cõſuetudinis. C. q̃ ſit lõg cõſuet.

¶Licet inquam hoc dicat Nauarrus: tamen attendenda eſt pia limitatio Driedonis de libertate Chriſtiana lib.3.c.5. fol 62. cui auſcultat Corduba in tractatu de cenſibus conſcientiæ quæſtio. 95. vbi Driedo ſic ait, quia his temporibus tributa, & impoſitiones portoriorum, id eſt, de portazgos plerunque contingit carere iuſtitia. eo quod deſint cauſæ ad ſuam iuſtificationem requiſitæ, vt refert Sylueſt. q, id circo non tam facile ſunt in conſcientia damnandi huiuſmodi portaria defraudantes, maxime ſi cũ pauperes ſint per dominos, vel populos adiguntur abſoluendum tantundem ac [illegible]tes, quia ius ciuile, & canonicum re[illegible]ant exactiones pro expoſitione rerum ad vſus domi neceſſarios. Quare ex mente horum, & Victoriæ non puto culpandos hos, ſi cauſa redimendi ſuam vexationem ſe occultauerint diuertendo ab itinere, non ob id auſim eos damnare licet hoc facere. iſe occultare, aut diuertere à via reliquis non ſit ita tutũ, aut permiſſum contra Victoriam, vide Syluest. gabella. 3. quæſtio. 5.

q Sylu. ver. gabella. 3. q.2.& 3.

¶Tertio dico ex mente eiuſdem Metinæ collectam, id eſt, tributum verbo pecho nuncupatum nullus tenetur ſoluere antequam petatur, quia nullus tenetur prodere ſuam ignobilitatem, & credo ita eſt in vſu, & de ſiſa, idem prorſus eſt dicendum, quod non eſt ſoluenda antequam petatur.

¶Sed de vectigali alcabala nuncupato ait Sotus loco citato, quod ſit quartũ dictum, quod nemini licet exactorẽ eludere niſi vbi parentiſſima eſſet vectigalis iniuſtitia, ſed adijcit Sotus, x, quod dum hæc magno rigore exiguntur ſatis eſt quod quiſq; dum tributum petitur, ſoluat obedienter: maxime vbi debitum non eſt magni momenti. In declarationẽ huius ſententiæ Soti, (quia non adeo clara manet) adiecit Metina explicans mentem Soti, & dicens, quod ſecundum Sotum non eſt petenda decima, ſed vigeſima, aut trigeſima. Si autem petatur nõ reddatur, niſi petatur, ita Metina cõtra Cordubam dicentem circa vectigalia. i. alcabalas, exactorem quærendum eſſe à ſoluturo.

x Sot. de iuſti. & iur. li. 3. q.6. art.7.

CAP. XXXVII.

De quibuſdam ſpecialibus impoſitionibus de quibus meminit Corduba, & de tributo generali Valentiæ.

POrrò, quia pro viribus exacte à me hanc tributorum materiam abſoluendam ſuſcepi, ideo de quibuſdã ſpecialibus tributis, & impoſitionibus de quibus meminit Corduba in ſuo tractatu de caſibus conſcientiæ nunc agere eſt operæpretium. Et primo de tributo recepto Valentiæ in vſu, quod derecho general nuncupatur loquẽdo, cum Corduba dicendum puto: quia eſt veluti genus vectigalis, ſicut vectigal Caſtellæ eſt introductũ ideo ſub culpa mortali, & ſub obligatione reſtitutionis fore ſoluendũ à negotiatione Caſtellano negotiante Valentiæ iuxta vſum Valentię receptũ,

quia ibi ſuæ ſunt obſeruandæ leges, & conſuetudines.

¶Porrò de ſecundo genere tributorum, quod dicitur quema, quod introdu ctum fuit pro reficiendis domibus combuſtis tempore ſimultatum inter Caſtellam, & Aragoniæ regnum, quæ iam ſunt reædificatæ ab immemoriali tempore loquendo, & etiam de tributo nuncupato ſiſa, quod impoſitum eſſe dicitur ad ædificandam domum publicam valde ſumptuoſam lonja nuncupatam, quæ in vrbe Valentiæ fuit conſtructa, & ad alia opera publica, quæ iam à pluribus annis fuere conſummata dicendum eſt cum Corduba ſuper his diuerſas verſari opiniones Doctorum, inter quas prima, & verior eſt opinio, quam tuentur Angelus, a, & Gabriel, b, & Syluester, c, & Caieta. d, qui vnanimiter omnes aſſerunt in conſcientia ſubditos non aſtringi ad pendenda tributa hæc, quando communiter conſtat eorum ceſſaſſe cauſam, quia regula generalis ſtabilitur, quod ceſſante cauſa iuſta, quæ fuit ad imponenda tributa, collectas, impoſitiones, hæc tributa deſinunt eſſe iuſta, ac per conſequens deſiſtunt ab obligando in conſcientia. Neq; talium tributorum defraudatores peccant in conſcientia, neq; propter hoc obnoxij ſiunt reſtitutioni eorũ neq; iuſte iubentur exigi. Idemq; dicendum eſt pari ratione de continuatione huiuſmodi tributorum, ſicut de eorum noua impoſitione, etiam ſi ab immemoriali tempore deducta ſit. Neq; hic legitima præſcriptio admittitur, quia neq; vt ſupponitur bona fides interfuit, poſtquam certo liquet ſine iuſta cauſa fuiſſe exacta, à tempore etiam immemoriali ceſſationis cauſæ.

a Ang. ti pedag. §.6.
b Habriel I 4.d.15.q.15
c Syl. tit. gabella. 3 q.8 & 9.
d Caiet. tit. vectigal. in ſummula.

¶Secunda opinio verſatur aliorum Doctorum, cui ſubſcribit Metina, e, aſſeuerans talia tributa ex obligatione, etiam ſi ceſſauerit eorum cauſa eſſe ſoluenda ratione, & titulo præſcriptionis, & conſuetudinis à tempore immemoriali currentis. Hanc ſecundam opinionem ſtuduit Corduba loco citato cum prima opinione communi componere, ſeu conciliare, ambas habere locum veritatis aſſerens. Nam prima, & cõmunis opinio verum habet. ſ. quod non ſit ſoluendum tale tributum, quando cõſtat certo omnino ceſſaſſe eiuſdem tributi imponendi cauſam, & quando conſtat ſimul cũ hoc aliã iuſtam cauſam eius loco non ſucceſſiſſe, vel ſi conſtat, quod pro nullo tempore, (ceſſante iã pro tẽpore cauſa) dñs manet obnoxius ad proprijs expenſis ſuſtẽtandam cauſam ſi ſe obtulerit, vt ad excubias, & munitionem, & milites ſuſtentandum in arce, ſi contigerit in aliquo tempore irruere, inſultusq; facere in hoſtes. ¶At opinio aliorum, & Metinæ ſecunda verum habet. ſ. quod etiam ceſſante cauſa, ex obligatione pẽdenda ſint talia tributa quando non cõſtat cauſam impoſitionis tributi oĩno ceſſaſſe, vel ſi conſtat ceſſaſſe pro aliquo tẽpe, tamẽ dñs mãſit aſtrictus (dum ſi obtulerit cauſa) ſuis ſumptibus, f, ſuſtentandi, eã onus ſubire, ſicut eſt vigiles, ſpeculatoresque præſtituere in arce ciuitatis, vel quando creditur, vel præſumitur alia eſſe cauſa iuſta, quæ loco primæ ſucceſſerit ad continuandã talem tributorum exactionem, vel quod in alios neceſſarios reipublicæ vſus talia tributa expendantur: quæ cauſæ, & occurrũt, & occurrere poſſunt, quia non paucis quotidie reſpublica opprimitur neceſſitatibus, quæ nouas impoſitiones iſtas poſſent iuſtificare: ſi de nouo fierent pro eis ſupplẽdis, & quia de his omnibus reddere rationem non expedit cõtinuantur exactiones tributorum quorũ cauſæ ceſſauere, quia loco earum aliæ denuo cauſæ emerſere. & ſic in his caſibus iuſtificata erunt tributa hæc, & ſecundum omnes debita erunt.

e Met. de reſti. q. 13.

f Cauſæ iuſtæ exigẽdi à ſubditis tributum.

¶Igitur in caſibus præmiſſis tributorum quema, & ſiſa nuncuparorum, quia neſcitur certo, an noua emerſerit neceſſaria cauſa, vel ſi in alias inſumũtur reipublicæ neceſſitates, vel non: & licet talem nouam cauſam ſuppetere præſumi poſſit de ea qualis ſit compertum nõ habemus, concludit Corduba loco citato, quod in his prædictis caſibus ab eis ſoluendis non de obligaret, neq; impoſitores, vel exactores eorum damnaret, neq; etiã defraudatores eorũ tenentes ea ſoluere obnoxios culpæ, aut reſtitutionis reos pronuntiaret, quia potius apparet nullam ſuppeterere cauſam, vel an talis cauſa ſubſit in dubio res verſatur, & ſic

ſic dubium hoc in præiudicium vtriuſque partis militat. Hæc Corduba, vbi in nullam viſus eſt propendiſſe partem.

¶ At ne in æquilibrio, ſuſpenſum ve relinquamus lectoris animum, videtur mihi ſaluo meliori aliorum iudicio hãc litem ſic poſſe dirimi, dubiumque diffiniri, vt ſcilicet, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis; & quia hic dubium eſt propter prædictas rationes an hæc tributa ſint debita, vel non: & quia authore Corduba prima opinio communis, verior apparet: ideo hæc tributa in conſcientia à confeſſarijs antequam ab exactoribus, vel quæſtoribus exigantur non cogantur ſoluere ſubditi, nec ideo quod non ea ſoluerint pœnitentes, vel nolint ante repetitionem ſoluere, indignos eos reputent abſolutione. Nam licet lex in dubio obliget, intelligitur quando tale dubium non vergit in præiudicium tertij, quia nullus bonæfidei poſſeſſor in dubio in conſcientia eſt ſpoliandus. Cum igitur poſſint per opinionem communem, & veriorem ſuam bonam fidem, & poſſeſſionem bonorum protegere, in conſcientia ante repetitionem quæſtorum non ſunt obligandi ea perſoluere.

Quæſtio. 1. ¶ Sed iam de pedagio inquirendum venit, de pedagio ergo dicendum exiſtimo, quod quia tributum eſt antiquitate pollens, neque ſatis liquet eius impoſitionis ceſſaſſe cauſam, quia dicitur iſtius tributi Valentiæ impoſiti peage nuncupati ſuper ſolas merces ad Caſtellas aſportandas impoſiti, cauſam fuiſſe, (vt communiter fertur) reparationem itineris de Requena ad Valentiam (licet de hac cauſa nihil ſatis exploratum certum ve habeatur,) quia iter illud reparatione eget, cum iter hoc frequentetur à currum aurigis. Ideo de contrario, aut iure, aut facto dum non conſtiterit, obligatione illud ſoluendi ij à quibus ſolet exigi tenentur. Secus eſſet ſi de nouo impoſitum fuiſſet, eiuſque impoſitionis iuſta cauſa lateret, quia tunc tale tributum præſumẽdum eſſet iniuſtum, g, tuncque non ſubeunt ſubditi obligationem illud ſoluendi, poſſuntque ſubterfugium quærere non ſoluendi, illud defraudando, non mentiendo: ſed occultando illud vel ſubterfugiendo, vt tradit Metina, ſumma Angelica, Syluester, Gabriel, & Caietanus vbi ſupra.

g Iuxta cap. quãquã. de cenſib. li. 6.

¶ Præterea ſub ſilentio prætereundũ non eſt, & aliud genus tributi nouum impoſitum nuncupatum hinc abocto annis à tempore ſuæ editionis inductũ, vt ait Corduba pro triremibus in mari ſuſtinendis de quo Corduba aſſeueranter ait ex obligatione eſſe ſoluendum; quia iuſtum eſt, vel præſumendum eſt iuſtum ſicut, & cauſa eius iuſta præſumitur, Quia ad ſumptum triremum. Neque præſumendum eſt id genus tributi impoſitum fuiſſe ſuper ſerico, vt carius redditum ad Caſtellam non tranſue heretur: ſed ideo ſuper talibus ſerici mercibus tale tributum indictum eſt: quia merces pingues ſunt, quarum negociatio eſt frequens: atque per conſequens id tributi inde commodius educi potuit, quia pro ſuſtentandis triremibus neceſſarij ſunt ſumptus, quam cauſam ſummè reipublicę eſſe neceſſariam notum eſt.

¶ Neque obſtat obiectio, qua obijcitur tributa hæc iam per contractum venditiones eſſe tranſlata in optimates regni, neque regem, aut rempublicam eis potiri. Quia ſi iuſta tributa fuere, exſoluenda ſunt, vel huic vel alteri, qui ea exigendi ius obtinet. Quia rex qui ea venundedit, pretiique ſibi collati emolumentum ad alios vſus neceſſarios applicuit, vel in tales vſus inſumpſit, de redditibus ſuis, quod de tali tributo ſupplendum erat ſupplebit. Quod ſi talia tributa iniqua ſunt: neque magnati exigenti debentur, licet illi vendita ſint, ſicut neque regi ſunt debita, neque reipublicæ, quia nec rex, neque reſpublica potuit vendere, aut transferre ius ſibi non competens. Ecce extricauimus dubia præmiſſa: dum eorum etiam omnes rimati ſumus cauſas.

¶ Sed quia iam diffiniuimus culpã eſſe non excuſantem à reſtitutione occultare ſe, vel diuertere à vijs, vel locis publicis cauſa defraudandi iuſtum tributũ aut portarium etiam ſi luat pœnam fraudator ſecundum cõem opinionẽ contra Nauarrũ, h, & contra nonnullos alios ꝑ dicta noſtra ꝑdiffinitio intelligitur vera niſi

h Nau. c. 23 nu. 54. vſq; 65.

niſi dominus, cui debetur tributum ſola pœna magna, vel modica velit ſe eſſe contentum. i

i Hoc hī in 5.par ti.7.l. 96. & 97.& 107. & lib. 6 ordina.re gali. tit.10. l.9.& 10.

¶Adijciamus inſuper à culpa abeſſe mortali obijcere ſe piculo merces emittendi, vel luendi pœnam in prædicto caſu quo dominus ſola pœna contentatur etiam ſi ad euadendam ſolutionem iuſti iuſti rributi tale diſcrimen valet ſubire: tamen imprudentiæ tribuendum venit: ſi ita cautè non fecerit, vt bene ſibi cedat.

Quæſtio. 3.

¶Præterea illa quæſtio huc aduocatur, in qua parum conuenire Nauarrus, & Corduba videntur, an ille gabellę debitor vbi publicanus, ſiue conductor remittit conſcientiæ eius, vel voluntati, vel verbo ſolutionem merciũ quas deſert, reus fiat culpæ, vel reſtitutionis: ſi non prodiderit quantitatem mercium, ſolutionemq; integram exhibuerit? Circa, quam quæſtionem primo ea aſſerta proferemus in quibus tam Mauarrus, quam omnes conueniunt, quorum primum eſt, quod nullatenus in aliquo caſu licet vti mendacio, aut periurio ad celandum, vel ſubterfugiendum ſolutionē tributi iuſti.

¶Secundo ex mente vtriuſq;, & omnium aſſerimus, quòd dum publicanus, k, aut conductor gabellarum deſert iuramentum, aut remittit conſcientiæ debitoris gabellæ, vt veritatem pretii, aut quantitatis mercium, quas deſert dicat; & acceptat: ſi non plenè manifeſtauerit eam vltra peccati noxam obligationem reſtituendi non effugit ita Nauarrus, l, & Metina. m Addit vero Nauarrus hoc eſſe verum etiam retenta opinione, de qua ipſe meminit infra c.23.à nu.36. quę habet, quod regulariter, qui fraudat legem temporali pœna munitam, non incidit in ſpiritualem æternam. Fatetur tamen debitorem gabellæ non teneri id iurare, & in onus ſuæ conſcientiæ recipere, quia ſatisfacit dicendo ſe paratum ſoluere, quæcunque ſe debere publicanus monſtrabit. Hæc Nauarrus, ſed credo hoc vltimum aſſerit ſecundum ſuam opinionem contra communem, vbi tenet, quod lex pœnalis obligat ad ſolam pęnam, & non ad culpam. Ideo ait, quod debitor gabellæ poſſit recuſare ſibi delatum à publicano iuramentum, per quod ſi iuraſſet iam teneretur reſtituere ſub culpa, & in conſcientia, ſed certè fallitur in hoc ſaltem, quod exiſtimat legem tributorum exoluēdorum eſſe merè pœnalem, quia fundatur ſi iuſta impo nat tributa pendenda in lege naturali, quæ dictat principi deberi ſubſidia à ſe imperata iuſtè pro regni ſupplendis neceſſitatibus, ideo leges hæ de perſoluendis iuſtis tributis, ſecundum communē opinionem contra Nauarrum, & in conſcientia, & ſub culpa obligantur ea ſoluere ſubditi iuxta tamen vſu receptum modum ſoluendi. Hoc inſinuauit Dominus dum dixit, reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.

k Publicani dñr: qa hētpublica vectigalia cōducta .l. quātæ.§.ſi. ff. de Publicani.

l Nau.ſum. lat.c. 17.n. 203.

m De reb. reſtit. q.13.

¶Tertio aſſerimus cum Corduba loco citato, quod dū debitor pedagij, aut portarij caueat periuria, & mendacia, circa culpam mortalem, & abſque reſtitutionis obligatione poterit non pandere, & non ſoluere integraliter, & in totum pedagium, ſiue portarium iuſtum, quando ſuæ voluntati, aut verbo remititur à gabellæ conductore, quia talis gabellæ debitor, ideſt, pedagij eſt conductori, & exactori amicus, ſicut contingit eū initam habere amicitiam cum negotiatoribus ordinarijs, & viatoribus frequētibus ne per alia diuertant, oppida, & loca illis licita, & quia ſic more receptum eſt, ſcilicet, non ſcrutari neque in rigore cogere omnes merces propalare, illos neque in totum ab eis extorquere integrum tributum, vel pedagium alias debitum: niſi iuxta ſimplicem depoſitionē, qua deponunt, vel ſoluunt dicentes, accipe hæc tibi debeo: licet conductor, & publicanus, vel nouerit, vel ſuſpicetur viatores plura portare, pluraque debere, quia iam cum tali ſolutione videntur contentari, in cuius confirmationē Corduba citat Sotum, & communiter Doctores vbi ſupra. A qua ſententia non auſim diuertere præſertim ſi cauſæ quibus iſta ſententia nititur, quæ ſupra allegatæ ſunt veræ ſint. Secus alias, ſi tales cauſæ non ſubſiſtant: & pedagio certo iuſta ſint.

¶Inſuper, & adijcimus ſciſcitari vbi tributa aliqua iuſta, alia vero iniuſta exiguntur, vtrum per ſolutionem qua Quæſtio. 4.

cogitur

cogitur ſoluere tributa iniuſta poſſit iuſtè recompenſare ſic pro tributis iniuſtis,quę tenebaſ iſte ſoluere. Huic quæſtioni ex mente Cordubæ diximus ſic reſpondendum, quod ſi iam debitor iuſti tributi tantum ad euadenda iurgia, & lites, quia aliter nequiuit facere exoluit tributa iniuſta, tunc recompenſationis bene poteſt in ea quantitate, qua tributa iniuſta coactus eſt ſoluere, ſibi retinere tributum iuſtum,id occultando neq; ſoluendo. Hoc autem verum habet ſi vtraq; tributa tam iuſta,quam iniuſta ei dẽ domino,& conductori ſoluenda erãt, quia aliter recompenſatio fieri nequit, quia eſſet ſoluere iuſtos pro peccatorib.

Quæſtio. 5 ¶ Quia in hac materia ſicut in aliquibus alijs,aliqui caſus ſolent inter opiniones varias verſari:hæſitari hic quiſpiam poterit, verũ in his,& ſimilibus inter varias opiniones verſantibus caſibus, poſſit quis tuta conſcientia, duorum, vel trium theologorum bonorum tali opinione præſtantium ſententiam ſectari, dum ſibi conſulti reſpondent,nec ipſum peccare neque ad reſtitutionem teneri. Cui dubio ex mente Cordubæ loco citato reſpondemus affirmatiuè talẽ tunc tuta conſcientia huiuſmodi duorum, vel trium theologorum,& authoritate, & opinione pollentium ſentent iam poſſe amplexari,nã in hoc caſu etiam ſi erraſſet putans ſe attingere veritatẽ, ignorantia inuincibilis eum immunem redderet à culpa. Quæ quidem aſſertio verum habet,niſi in caſu,quo talis comper tum haberet communiter ſapientes tenere contrarium, & iſtud cõtrarium cõmuniter inter homines timoratæ conſcientiæ in practica fuiſſe receptum, qa tunc talis opinio ordinariè ſolita eſt eſſe vera, & quæ intercedente periculo, vel dubio peccati mortalis eſt ſequenda:ſi in amplectendo contrarium tale periculũ imminet. Excepto tamen niſi conſtaſſet aliam opinionem contra.ſ.prædictã cõmunem tum probabiliorem eſſe, tum etiam magis fundatam,quia tunc omiſſa opinione communi hæc amplecti tute poteſt, n, ſed hoc raro, & non ſæpe contingit. Et ita in caſibus huius materiæ opinio cõis,q̃ & melior eſt & maiori authoritate pollet, amplexanda eſt.

n Hui⁹ ſnię ſeriẽ latius p ſeq̃ Cordu in q.lib. 2.de ignorãtia.q. 3.cũ Mel.12.

CAP. XXXVIII.

De tributis gallinarum, & alijs egregijs caſibus circa materiam.

PORro etiam de tributis gallinarum, quæ etiam ab immemoriali magnatibus, & dominis minoris pretio, quàm valent ſoluæ ſunt rependi ſcitu neceſſarius hic incidit ſermo,cuius quæſtionis meminit Corduba, a, propones quæſtionem vtrum dominus à populis ſibi ſubditis licitè penſionem mille gallinarum pro menſa ſua ab antiquo recipit, quas minoris ſoluit citra medietatem, quam valeant nunc temporis: quia ab hinc octoginta annis decem dipondia in pretium earum iſti domini impendebant, & abhinc quinquagiata annis pro ſingulis duodecim dipondia ſoluebant, nunc autem vſque ad viginti dipondia pretium auxere,ſicque quo charius galliuarum pretium ſit per dominos augetur, & pretium: ſed ſemper citra medietatem valoris, quem valent.

a Cordu,in tract de caſibus conſc. q.114.

¶ Igitur per diſtinctiouem venit diſſoluenda hæc quæſtio, quia ſi à principio titulo emptionis venditionisq; fuit initus iſte contractus pendendi tot gallinas quotannis, tunc palam eſt contractum eſſe contra iuſtitiam,obligationẽque reſtitutionis inducere,ſed quia penſio hæc annua tot gallinarum potuit ortum habuiſſe ab antiquo ex contractu emptionis,& venditionis,& debiti ſeruitij,ideo diſtinguendum eſſe videtur: & iuxta diſtinctionem dicitur quod ſi vaſalli alias ſufficienter implent tributa ſecundum leges debita, integreq; ea perſoluunt dominis, tunc ſiue contractus hic ſit ſimplex emptionis, vel venditionis,ſiue mixtus fuerit, iniuſtitia non caret,quare domini obnoxij ſunt ad reſarciendum, id quod de iuſto valore gallinarum deſit,iuxta tempora,quibus quilibet eas recepit, & modo recipit, quia ſolum contractum emptionis, & venditionis ab initio conflatum eſſe ſi dixerimus,

¶At verò licet ego non ſim tantus, vt hanc ſententiam authoritate conſilii regij fultam auſim, vel velim damnare: ſed res eſt, quæ in conſcientia non tranſit ſine aliquo ſcrupulo, tum propter authoritatem Soti, tum propter rationes æquitati innitentes, quæ pro eius ſententia poſſunt allegari. Primo quia lex eatenus obligat, quatenus eſt vſu recepta. e, At iſta lex vectigalium ſic eſt vſu recepta, vt quota hæc non ad ſummum exigatur: ſed infra ſummum ſeſe ſolet rex cũ regno componere, vt remiſſior fiat penſio, ac tolerabilior, quia vt bene ait Sotus, licet decima ſit conſignata, tamen niſi vrgens regni neceſſitas illud poſtularet nimis graue eſſet, tributum hoc ad rigorem exigere. Quare rex & vſus admiſſus per regem rigorem legis de quota decem vectigalium ſic temperauit, vnde hæc remiſſio non videtur eſſe tam indulgentia regia, quam vſus admiſſus à rege vt temperans, & interpretans legẽ, & quia Victoria, vt prædixi, aſſeruit, q aliquod tributum contingit eſſe iuſtum ſi ſoluatur ſecundum conſuetudinem, quod tamen eſſet iniuſtum ſi ſolueretur ſecũdum rigorem, & exemplificat in vectigalibus, ideſt alcabalas. Cum ergo talis vſus, & conſuetudo, dum non reuocatur per regem, habeat vim legis, poſtquã etiam optimates in exigendis vectigalibus, vſui habenti vim legis, & temperanti rigorem legis obtemperare tenentur, ſequitur, quod dum rex admittẽs vſum, in rigore vectigalia nõ expoſcit: nec etiã ipſi magnates ad ſummum rigorem poſſint ea exigere, niſi malint ſibi aliam ſpecialem præſtituere legem.

e Obligatio legis antiquæ conſuetudinis authoritate ſumatum.

¶Et ſecundo confirmatur, quia nullus videtur plus iuris voluiſſe transferre in alium, quam ipſe de facto putat ſe habere, at rex vſui conuiuens de facto non ſe putat habere ius ad exigendum in ſummo dum non reuocat vſum exigendi minus, temperantem rigorem legis, & pollentem vi legis, ergo nõ tranſtulit in optimates ius exigendi in ſummo rigore vectigalia, dum ea dono contulit aut vendidit.

¶Adde tertio quia ſi rex titulo venditionis in optimates hæc iura contulit, ideo minori pretio forte ea eis vẽdidit, quia neque ea ipſe exigebat in rigore, neque ad ſummum exigenda eſſe cenſebat. Quia ſi in rigore rex ea tempore vẽditionis ſolitus eſſet exigere aut in rigore ea ab emptoribus exigenda eſſe duxiſſet, non tam vili pretio, ſed auctiori pretio, quo certe in rigore exacta valerent vendidiſſet. Ergo non poſſunt magnates vectigaliũ emptores augere pretium vltra exigi à rege conſuetum.

¶Inſuper eodem vtendo fundamento Cordubæ tanquam gladio contrarij ex re mea vtens dico, quod quia ſubrogatus debet ſapere naturam illius, in cuius locum ſubrogatur, f, quia non alia via hæc iura optimates obtinent, quam ex collatione regis, ſequitur, quod ſi in eis ſubrogantur in locum regis, & ſecũdum ius commune ſubrogatus debet ſapere naturam illius in cuius locum ſubrogatur, quod magnates non poſſunt exigere vectigalia hæc ad ſummum, dum ſtante vſu qui obtinet vim legis, rex ea iura non exigebat ad ſummum, ſcilicet ex decem vnũ, Hæc in gratiam Soti ſub aliorum cenſura dixerim: poſtremo addẽs, quod ſicut rex ſtante lege non poteſt adaugere vectigalium quotam, ita neque eorum vectigalium emptores, quia regi ſubrogantur in eis, item quod ſi non pleno iure obtinent ea iure, ſed cum limitatione iuxta limitationem ſunt exigẽda, & non vltra.

f Hoc tractatur in c. Eccleſiã S. Mariæ. 1. & ca cum tu. de vſu & l. 1. vxor marito. ff. de dona. inter vir. & vxor. & l. fideicõ. §. 1. ff. de lega. 1.

¶Nec ille caſus ſingularis hic prætereundus eſſe videtur, qui in Hiſpania videtur contigiſſe. Cuius meminit Corduba, g, ai in caſu quo quidam vir contendens obtinere à rege Hiſpaniæ priuilegium immunitatis à tributis, cum id à rege obtinere non poſſet, conuenit cum familiari regis, vt ſibi obtineret tale priuilegium, qui pactus eſt ei illud impetraturum ab Imperatore Carolo Quinto, ſub titulo Imperatoris, ſed non ſub titulo regis Hiſpaniæ, cum vtroque titulo Carolus tũc potiretur, curialiſq; iſte, ac regis familiaris admonitum illum, cui ſi pactus eſt, eſſe curauit de inualiditate priuilegij huius in conſcientia, & in foro exteriori. Declarans futurum eſſe inualidum, prout reuera erat: quia Carolus Imperator concedens tale priuilegium, vt ſic, i. vt imperator, poteſtate

g Cordu. in tract. de caſib. cõſciẽt. q. 97.

teſtate carebat immunitatem hanc concedendi in Hiſpania, ſignificauit tamen id priuilegij ad id tantum poſſe illi eſſe vſui, vt ſi ſenatores populi haberet propitios conniuerent priuilegio eius: rigidam examinationem praetereundo, & ſub praetextu illius, etiam ſcientes illud inualidum, ad tributa pendenda eum nõ cogerent. Cui quaeſtioni per duo dicta putat Corduba ſe facere ſatis, primo aſſerens, quod talis priuilegij impetrator, cum compertum habuerit alium illud expetentem, ad vſum malum, nociuumque reipublicae illud expetere, tunc cum ſocium ſe videatur exhibere criminis, culpa non caret ſolicitudo à ſe adhibita ad illud impetrandum.

¶Secundo adijcit Corduba affirmare onus reſtitutionis defraudationis tributorum in hoc caſu ſuper non ſoluentem tributa tali praetextu, & ſuper ſenatores & officiales diſſimulantes, quibus incumbebat huiuſmodi priuilegium examinare fore reijciendum, & non ſuper ſupradictum priuilegij impetratorem, quia nec ratione ſuae ſolicitudinis, neque ratione ſuae intentionis damnum intulit reipublicae: conſonat Gabriel, h, & Metina, i, ita Corduba.

h Gabriel 4.li.d.15.q. q.2. dub.1. concluſio. 3. de coope rante in cri mine furti. ſed non re ſurtiua.

i Met. de re ſti. q.7. q.9.

¶At profecto licet doctor hic merito ſit omnibus commendabilis, & mihi pro ſua egregia eruditione maxime gratus, in hoc poſtremo dicto mihi non ſatis placet, neque Metina locis allegatis ſibi fauet, ſed refragatur quaeſtione illa nona notabiliter dicens in reſponſione ad maximam, quod quando damnum illatum procedit ex verbo aut ex opere alicuius maximè quando alioquin minime cauſaretur, cauſat obligationem ſatisfaciendi, & non permiſſum tantum: ſed ſic eſt, quod huiuſmodi damnum illatum per defraudationem tributorum proceſſit, ex opere, id eſt ex impetratione talis inualidi priuilegij, & ex eius exhibitione, qua illud exhibuit defraudanti, & alioquin, niſi impetraſſet, & exhibuiſſet illud volenti per illud defraudare, talis defraudatio minimè cauſaretur ergo ſecũdum Metinam, magiſtrum Cordubę, impetrator, & exhibitor priuilegij, alijs nõ reſtituentibus non excuſatur à reſtitutione tributorum defraudatorum.

¶Item qui inſtrumentum falſum conſert alicui parato ad vtendum eo in nocumentum alterius, licet conſulat ei eſſe falſum inſtrumentum, & licet in culpa fuerit iudex illud admittendo, videtur non excuſari à reſtitutione tali inſtrumento falſo vtente, & iudice admittente non reſtituentibus, quia ſi ille inſtrumentum falſum non exhibuiſſet, neque ille qui recepit eo malè vſus fuiſſet, nec iudex illud admiſiſſet, ac per conſequens damnum illatum non fuiſſet, ergo pari ratione non excuſabitur à reſtitutione impetrator, & exhibitor inſtrumẽti falſi priuilegij, quia ſi illud non impetraſſet, & exhibuiſſet, per ſenatores non admiſſum fuiſſet, neque eo alter male, & in defraudationẽ tributorum reipublicę vſus fuiſſet. Non igitur contra dictum Cordubae eſt à reſtitutione excuſandus, niſi in caſu quo alij, qui potiore iure tenentur reparare damnum, illud iam reparauerint. Alioqum illis non reſtituentibus tenebitur iſte impetrator ad reſtitutionem, quia cauſam damni poſitiue, licet magis remote dedit, ſicut qui dat gladium furioſo ad occidendum, contra Cordubam.

CAP. XXXIX.

De tributis ſi cauſa non omnino ſubſiſtat, de aſſeſſorijs, de defraudatione infideliũ principum in tributis illud debitis.

PRaeterea vt reliqua attinentia ad materiam proſequamur perpendendum eſt authore Soto, a, nullam eſſe perſonarum acceptionem, ſi nobiles à tributorum ſolutione eximantur, tum ob maiorum clara geſtorum ſtemmata, tum quia reipublicae tuendae deſignati ſunt. Imo ſubijcit Sotus dicens vrgente neceſſitate regni, poſſe principem huiuſmodi honores ingenuitatis, & exemptionis à tributis vendere, dum duo caueantur mala, ſcilicet dummodo iuſtitiae functionem, aliamve iuſtitiae adminiſtrationem

a Sot. de iu. & iu. li.3. q. 6. art. vlt.

aut

aut gubernationem non habeant annexam, & ſecundo dum non id fiat in aliorum iniuriam. Poteſt inquã tali ingruẽte neceſſitate ruſticos, & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniuſtitiæ cõtrahitur, b ſed tamen hoc cauendum eſt, ne tributũ quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani, ſed excipiatur à ſumma, quam oppidum ſoluit.

b Fauet multũ huic ſententiæ. l. hoc iure. ff. de dona. & l. ſi polli citus. ff. de pollicitatio nibus.

¶Imò ait Nauarrus, quod ſi aliquis beneficus fuit in rempublicã poteſt à principe ei fieri gratia exemptionis à tributis, etiam ſi in reipublicæ onus talis exẽptio videatur redundare, quia re vera non redundat poſtquam tam benemeritus eſt de republica iſte, & ad rempublicam, vel vices eius gerẽtem ſpectat hęc merita gratificare.

Quæſt. 2.

¶Accedit, & quæſtio huic materiæ attinens, ſ. an dum vigiles non præſtituũtur ſuper arces cuſtodiendas, poſſint domini exigere tributa, & iura, quæ pro excubijs ad excubãdum pro cuſtodia arcis exiguntur. Huius quæſtionis meminit Corduba, c, pro cuius illucidatione dicitur primo teneri populos ad reficiendum pontes, & arces, niſi pro hac reparatione impendant tributa dominis, etiã quando tales pontes, & arces extant ſoli ditateq; vigent.

c Cordu. in tract. de caſib. conſc. q. 113.

¶Secundò adijcimus, φ ſi arces huiuſmodi pro quibus cuſtodiendis petuntur hæc iura, iam in ruinam deſtructionemque omnimodam deuenere à tempore immemorabili, neque ibi iam inhabitãt, ſed neque inhabitare poſſunt ibi cuſtodiæ præfecti, non poſſunt exigi huiuſmodi iura, quia tunc non apparet pręceſſiſſe titulum exigendi, nec cauſam veram ſed fictitiam præceſſiſſe.

¶Tertiò aſſerimus ſi huiuſmodi fortalitia adhuc perſtant nec diruta manẽt vbique commorantur cuſtodiæ eorum præfecti, vel eorum loca tenentes, tunc tollerari poteſt conſuetudo hæc exigendi iura pro excubijs licèt non expendantur pro excubando, quia licet pro nunc floreat pax, ſed euenire poſſibile eſt talem contingentiam caſus, vbi hæc iura pro excubiis recepta, neceſſe eſſet inſumere, imo plus vltra ad ea fortalicia cuſtodienda. Ideo id tributi, quod huius rei gratia ſolui vſu receptum eſt, ſecundum Cordubam hac quæſtione citata exigi poteſt: hac tamen conditione, & lege, vt ibi ſe obtulerit, neceſſitas, vaſalli, vel populi ad aliquid amplius pro talibus excubijs ſoluendum non cogantur.

¶Vltimò aſſerimus ex mente Cordubæ ſi nulla inſit probabilitas, quod aliquo tempore pro tuitione populorum ſit neceſſarium ibi in fortalitiis vigiles præficere, tũc hæc tributa ab inuitis populis exigi non poſſunt, quia iam tunc huiuſmodi impoſitionis cauſa ceſſaſſe videtur: reſtituendumque tunc neceſſario eſſet, quod tali commentitia occaſione exigeretur à populo, d,

d Vide Syl. tit. dõ. q. 4.

¶Deinde & ab hoc loco illa quæſtio omnino aliena nõ eſt an liceat fidelibus eludere infideles principes inter quos verſantur, & negotiantur in vectigalibus, & pedagiis, quæ illis à negotiãtibus ſolita ſunt ſolui, vel vtrum liceat decipere infidelem in pondere, numero, & menſura in contractibus bonæfidei, quos fidelis cum ipſo init? Circa quam quæſtionem tria veniunt dicenda authore Corduba, e, primum eſt non licitum eſſe decipere infidelem in pondere, vel menſura: neque in manifeſtatione merciũ, neque minus ei ſoluere, quam ei debetur, dum non interuenit authoritas publica concedens licentiam eis alias debitũ nõ ſoluẽdi. Quia quamuis infideles Turcę, & Sarraceni terras fidelium occupatas poſſideant, tamen dominium ab his infidelibus occupatarũ regionum ad Chriſtianum negotiatorem negociantem inter eos non attinet, niſi tantum ad Chriſtianorum principum diſpoſitionem, ad quos pertinet ius eos debellandi, & ſubiugandi, vel ad Papam, & ſic priuatis defraudare infideles i manifeſtatione mercium, vel iniuſtis vectigalibus illicitum eſſe videtur. Et hoc verum habet potiſſimè in infidelium regionibus, vbi aliquid cenſus in recognitionem Chriſtianis rependitur. Vnde defraudatorum horum præter incurſam mendacij culpam rei fiunt reſtitutionis.

Quæſt. 2.

e Cordu. in tract. de caſib. conſc. q. 96.

¶Secundo dicitur etiam ſi ſint infideles nullam ſoluentes penſionem, ideſt parias in ſignum recognitionis, ſi aliquis fidelis deceperit eos i occultatione mercium,

cium, & vectigalibus eis iure debitis: tū, & culpam non euadit, tum etiam reſtitutioni manet obnoxius, quia ſine authoritate expreſſa, vel tacita eccleſiæ, vel principis Chriſtiani, cui attinet ius per bellum recuperandi terras Chriſtianorum, vel eccleſiæ à talibus infidelibus præoccupatas, id fecit.

¶At authoritate principum, infideles noſtras terras non vſurpatas habentes neq; nobis offenſos, & noxios nequimus ſuis bonis, aut ſibi debitis denudare neque princeps vllus, vel Papa hac via, quia infideles ſunt, eos dominio ſuarum rerum ſpoliare iuſte poteſt, ita Victoria in ſua relectione, & Corduba. f,

f Cordu. in ſui quæſt. lib. 1. q 57.

¶Vltimò concludimus priuatum infidelem, nemo poteſt in numero, pondere & menſura circumuenire abſque peccato, obligationeq; reſtituēdi, quia hoc eſt contra ius vſurpare, quod alteri debitū pro ſuo ſpeciali labore, etiam ſi talis ſic defraudatus infidelis non ſit de numero eorum, qui penſionem ſoluunt Chriſtianis, vel eſto ſit de numero eorum qui terras Chriſtianorum iam ab antiquo habent inuaſas. Sic Doctor Metina fertur reſpondiſſe.

¶Præterea quia iam dum de materia venationis ageremus, latius de hoc peregimus, ſupereſt tantum ad memoriam reuocaſſe, q; non poteſt dominus libertatem à tributis conferre eis quos elegerit ex ſuis oppidis in venationis officiales, quia ſui ſolatij cauſa, non licet ei tributum quo illos liberat, ſuper humeris vicinorum ſui populi, eos magis grauando imponere, quia non populus propter dominum, ſed è contra.

Quæſt. 3.

¶Inſuper, quia quæſtio hæc licet ſuū proprium habeat locum cum de iudicibus veniat nobis agendum: tamen quia cum materia de penſionibus, & cenſibus aliquomodo videtur cōuenire, ideo quæritur an gubernatores correctoresve, id eſt, corregidores nuncupati vltra ſalariū aſſeſſorias, id eſt certam penſionem pro viſendis proceſſibus, ſententiandis à ſe poſſint exigere? Reſpondetur breuiter, vt tradit Cordub. g, leges aſſeſſorias iudices prohibentes exigere intelligendæ veniunt de iudice decenter ſufficienterque ſtipendiato à republica, vel à domino illius reipublicæ, vel ab vtroque iunctim. Hic enim non poteſt recipere aſſeſſorias, qui vero ſufficienter ſtipendiatus non eſt, poteſt eas recipere iuxta conſuetudinem introductam in populo, quæ cōteſtatur, vel non fuiſſe receptam legem contrariam, vel iam ei per contrarium vſum ab immemoriali, qui habet vim priuilegij, legi fuiſſe derogatum, quia de iure naturali ſufficiens ſtipendium officiali, & miniſtro iuſtitiæ debetur, cōſuetudoq; interpretatur ſic fuiſſe ſignatum iuſte cum conſenſu legitimo domini, & populi, cum ſic in conſuetudine eſt receptum, & tolleratum ad complendū ſufficiens ſtipendium, vt aſſeſſoriæ etiam exigantur, licet, h, decernatur, quod iudex ordinarius, neq; ſuus delegatus poſſunt accipere expenſas à partibus, & i, ſanciatur, quod iudex delegatus ab ordinario, debet habere expenſas à delegante, & licèt ſpecialiter leges regni inhibeant recipere aſſeſſorias, vt habetur. l. 3. tit. 16. li. 2. vbi cauetur, quod adminiſtratores iuſtitiæ corregidores nuncupati, ſi ſunt ſtipendiati aſſeſſorias non exigant, nec prætores literis præditi ordinarij, etiam ſi ſalario careant, licet inquam hæc ſtatuant iura, non obſtat, quia iura quædā prohibitiua de iudicibus eccleſiaſticis beneficiatis, & alia iura de iudicibus ſecularibus ſufficienter ſtipendiatis per rempublicam, vel per dominum eius intelliguntur. K,

g Cordu in tract. de caſib. cōſc. q. 10.

h c. ſtatutū. §. niſi forsā in verb moderatus. i gloſſ. in d. c. cum ab omni verbo, propter expenſas.

¶Et ſecundo nos loquimur poſſe recipi aſſeſſorias vbi leges regni vſu nō ſunt receptæ, vel iam ſunt per immemoriabilem conſuetudinem derogatæ. Vltimò adijcimus tales leges non habere vim vltra proprios terminos. Vnde non habent locum in gubernatoribus. De quibus nō meminere leges, quia gubernatores ſunt iudices delegati ſecundum gloſſam in clementina etſi principalis de reſcriptis. Igitur leges regni intelligentiam capiūt quam ſupra tradidimus.

k hunc nō dum ſoluit Archi. Flor. 3. p Sū. ti. 9. ca. 2. §. 8. & 9. & Syl. tit. Iudex q. ſie Adrian. 10. quodl. ar. 1.

¶Forſitan quoque & aliquis hæſitabit domini temporales negligentes in tutandis vijs an ſpolia accepta à latronibus teneātur viatoribus reſtituere? Cui reſpōdetur, quod ſicut qui venditionem titulo donationis palliatam facit ad decipiēdum quæſtorem tenetur ad vectigalium

reſtitutionem, & ſicut qui extra terminum ciuitatis, aut coram ſcriba occultè venditionem celebrant, etiam non effugiunt obligationem reſtituendi: ſic è contra domini temporales, qui debita defenſa viatores defraudant debitam ſolicitudinem in relegandis latronibus nō adhibentes, ſpolia à latronibus capta, & prædas reparare viatoribus tenentur, quia pro aſſecurandis vijs ſuppeditantur pedagia, vt patet toto tit ff. de offic. præſid. Secus eſt ſufficientem in hoc præſtiterit curam. Curam autem diligentem, & ſufficientem in hoc adhibuiſſe cenſetur dominus temporalis, quando pro capiendis latronibus ſatellites ſolitus eſt mittere, & deſtinare, ita D. Tho. l, Vbi in ſententia ait, quod ſi ex negligentia principis latrones, aut raptores increſcant tenetur ad reſtitutionem eis qui damna incurrunt: nam redditus ſui ſunt, quaſi ſtipendia ſibi depoſita, quatenus iuſtitiam ſeruet, & protegat.

l 2.2 q. 61. ar. 7.

¶An vero dominis negligentibus, circa cuſtodiam viarum viatores teneātur pedagia ſoluere non eſt adeo res perſpicua. Nam Gabriel negat teneri. Metina autem, m, affirmat adhuc obligari viatores in hoc caſu ad pedagia exſoluenda. Sed dicendum eſt planè in hoc caſu viatores defraudantes pedagia, nec peccare, neque ad reſtitutionem obligari, quia ceſſante cauſa finali in lege expreſſa, ceſſat obligatio. In lege autem pedagiorum cauſa exprimitur pro tutandis vijs: ſi ergo graſſantibus latronibus viæ abundant, obligatio ſoluendi pedagia tunc videtur extincta.

Quæſt. 5.

m Med. de reſt. q 14.

CAP. XL.

Quod exempti ſunt eccleſiaſtici à tributis, & qui ſint tales, & an in omni caſu eximātur.

Ed iā de perſonis, quæ immunitate non ſoluendi pedagia gaudent diſſerendum nobis ſupereſt: circa hunc caſum dicimus primo ꝙ qui gabella, & vectigalia licitè laicis impoſita, quæ neq; eccleſia neq; eccleſiaſticę perſonæ debēt exigi ab eccleſiaſticis eſt excommunicatus, a, ipſo facto non obſtante contraria cōſuetudine: niſi quando inueherent merces aut emerent ad negotiandum, aut mercaturam exercendum, aut haberent facultatem à Papa ad illa, ab eis exigendum, ita Gabriel, & b, Nauarrus, c,

a ca. quamquam decē ſib. lib. 5.

b Gabr. diſt. 15 4. lib. Quæſt. 1.

c Nau ſū. lat c. 7. nu. 211.

¶Sed inſtat dubium quænam ſint hæ perſonæ eccleſiaſticæ, quæ hac immunitate potiuntur. Dicitur ergo clericos in ſacris, ſubdiaconos, & diaconos, & ſacerdotes monachosq́;, & moniales à cuiuſcunque tributi ſolutione eſſe exempros exactoresq́; ab eis hæc exigentes excōicatos eſſe, d, & ad reſtitutionem teneri.

d Sic decretum eſt ca. quamquā. de cenſib. i 4 quod tuetur Ioſeph. Minorita.

¶Sed nunquid pedagia, aut gabellas exigens à prædictis eccleſiaſticis ſit excommunicatus excōmunicatione reſeruata in cęna Domini. Dicimus ergo ad id dubium primo eſſe excommunicatos excōmunicatione reſeruata in cęna Domini in Bulla nunc edita per Grego. 13. omneis qui in terris ſua noua pedagia, ſeu gabellas ad id poteſtatem non habētes imponunt, vel prohibita exigunt.

Quæſt. 2.

¶Per pedagia, & gabellas ait Nauar. e poſſe intelligi portoria de quibus in Bulla Pius V. & alia vectigalia propter identitatem rationis legis, & mentis legiſlatoris, & latitudinē vigilarē, f, ſignificationis eorum. ¶Huiuſmodi autem poteſtatem non habentes ad prædicta tributa imponenda ſub hac cenſura cęnę cōprehenſi ſunt ſoli, & omnes qui recognoſcunt ſuperiorem in temporalibus, ad quem ab eis appellari poteſt, quia omnes tales ad hoc carent poteſtate, & quilibet alius, ſic per ca. 1. quæ ſunt regulæ in vſibus feud & notatur in c. ſuper quibuſdam, de verb. ſignificat.

e Nauarr. c. 27. nu. 61. Sum Lat.

f Idem Nauar. in c. fraternitas. 12. q. 2.

¶Per pedagia noua in Bulla intelligū-tur etiam incrementa veterum contra Armil. g, vide Sylu. verb. exc. 7. q. 19.

¶Exigentes in hac cenſura cœnæ incluſi ſunt hæres illa noua pedagia imponentes, publicanus, conductor, ſiue arrendator illorum iurium, & recipiens ēt famulus à non ſponte ſoluētibus, quia exigere eſt extorquere à nolēte ſoluere: h, dr̄ autē inuitus, & nollens ſoluere etiam qui ſoluit rogatus ſoluere tanquam debitum, ita Caiet. excuſareq́; pōt ab hac cēſura probabilis ignorātia iuris aut facti

g arg. l. ſi ex toto ff princip. de leg. 1. & in l. pe cultum ff. de legat.

h Gloſſ. & tex. in l. ſoluēdo. ff. de neg geſt. & Cord. Clē. ſi. de cenſi.

l arg.c.2.de conſtit.

ſti, l, prohibita pedagia intelliguntur ſimpliciter prohibita, ſcilicet, quæ neq; à laicis, nec à clericis iuſtè exigi poſſunt.

¶Sed difficultas peculiaris hic imminet, an ſi quis exigat à clericis gabellas, & pedagia iuſta, quæ non ſunt prohibita exigi à laicis incurrat hanc cẽſuram cœnæ domini? Reſpondet Nauarrus loco citato eam non incurrere. Sed tamẽ certum eſt talem exactorem incurrere ipſo facto excommunicationem, K, quæ non eſt reſeruata Secus eſt ſi talis exactor exigeret pedagia illicita etiam prohibita exigi à laicis, exigeret inquam ea à clericis, quia tunc cenſuram cœnæ incurreret, quæ ſecundum Nauarrũ non eſt alia ab illa c. quanquam de cenſibus in 6. lata niſi quod in bulla cœnæ ſtatuitur eadem met numero vt iam reſeruata Papæ in tali cœnæ bulla.

K ca quanquam de cenſi. lib. 5.

Quæſt. 4.

¶Præterea grauis quæſtio hic vrget, an gubernatores laicorum, qui frequentiſſimè imponunt ſuper indicta extraordinaria ſuper pane, vino, & carne, panno & alijs id genus ad victum, & veſtitum ſpectantibus, quæ Itali vocant gabellas, Hiſpani ſiſas, Galli tailles, & gabelles, ac perinde petunt, aut peti iubent, aut per mittunt ab eccleſiaſticis perſonis, quæ ad ea ſoluenda non obligantur, ac à laicis, an incurrant cenſuram cœnæ domini? De qua quæſtione cum eſſet rogatus dicere Nauarrus, l, Reſpondet grauiſſimè hos gubernatores in prædictis peccare, Deum immunitatemq; eccleſiaſticã offendere, cenſuraſq; horrendas etiã bullæ cœnæ domini incurrere, multos canones famoſiſſimos infringendo. m,

l Sum. lati. c. 17. nu 21.

m ca. bene quidẽ. 96. d c. Eccl de conſt. c. aduerſus. de immu eccleſ. c noue rint. de ſen. exc. c. quãquã de cenſ lib. 6.

¶Idem dicendum eſt prorſus ſecundũ Nauarrum de ijs, qui vectigalia, & gabellas imponunt pro facultate vehendi, exportandi, & importandi currus, mulos, & alia iumenta vacua, vel onuſta, & perinde petunt, iubent, aut permittũt peti ab eccleſiaſticis, atque à laicis, quamuis id quod vehunt, important, vel exportant, ſit de eorum patrimonijs, aut prouentibus eccleſiaſticis, & in ſuos vſus conuertendum, demiraturque Nauarrus, quod cum tot has cenſuras incurrãt tam pauci: tamen confeſſarij locorum vbi hæc aguntur eas pro dignitate exiſtiment, & eas incurrentibus abſolutionem denegent, & inuehitur contra epiſcopos hæc permittentes, neque dictas cenſuras denunciantes: tum clemẽtina præſenti, præcipiatur ſub mortali id faciant, poſtquã de eo ipſis conſtiterit, quamuis parte vocata, & audita id fieri debeat per gloſſam memorabilem eiuſdem clementinæ.

¶Vltimo adijcit, q iura, quæ Hiſpani vocant cochlearia, & ſedilia, quæ ſoluuntur ex granis in forum de portatis, vel in aliqua eius parte ad vendendum depoſitis, & aliæ id genus gabellæ, quæ in multis regni Caſtellæ locis tam à clericis quam à laicis perſoluuntur remittit Nauarr ea examinanda, ad eos qui melius eorum conditiones norunt.

¶Sed quia propoſuimus ſententiã Nauarri, & quia multa, quæ dicenda, & explicanda erant ſuppreſſit: ideo ad maiorem omnium ſupplementum intelligentiamq;, operepretium duxi ea hic acceſſere, quę Syluester verbo immunitas primo latè diſputat ibi poſtquam q. 18. docuit clericos ad ciuitatum, & municipiorum cuſtodiam non aſtringi niſi neceſſitas maxima aliud ſuadeat, n, quæ quidẽ cauſa per laicum diſcerni non debet: ſed per epiſcopum ſecundum Hoſtienſem, & per eum compellentur, vt ea eccleſiæ ſanctæ Mariæ de conſtit. ſcilicet quando aliter ſine eis defendi non poſſet, quo caſu tenerentur, o, & facit tex. ca. pen. de homicid. vbi tempore inuaſionis clerici poſſunt vna cum laicis ſumere arma, & pugnare, neque ſunt irregulares ſi multi ſunt occiſi: modo nullum proprijs manibus occiderint, etſi vulnerauerint.

n glo. 16. q. 1. §. placet.

o Arg. l. nullum. C. de teſtib.

Quæſt. 5.

¶Quæritur q. 20. vtrum eccleſia ad pontium, ac viarum inſtructionem: murorum, fontium, ac puteorum ędificationem & refectionem teneatur. Igitur ad hanc quæſtionem reſpondetur primo, q eccleſia aſtringitur ad reficiendam viã, ante domum eccleſiæ, & ad purgandum puteũ neceſſarium toti viciniæ, vbi eſt eccleſia neceſſariumq; eccleſiæ, & tenetur eccleſia pro rata cõtribuere ad hoc.

¶Item tenetur ſoluere ad portam, vel pontem pro plauſtris, ad ipſius portę, vel pontis conſeruationem, quando plauſtra eccleſiæ illac tranſeuntia etiam deſtruit viam. Hoc primum aſſertum Syluestri patet primo ex Bartholi mente in l. ad inſtru-

ſtructiones.C.de ſacroſ.eccle.

Quæſt.6. ¶Sed adhuc dubitare merito quis poterit. Vtrum eccleſiaſtici in concernẽtibus pietatem, vel neceſſitatem publicã ſcilicet ad inſtructionem pótium, viarũ communium, ædificationem murorum ciuitatis, aut villæ, & ad purgationem fontis, vel putei communis teneantur. Cui quæſtioni ſatisfacit Syluester, p, p diſtinctionem dicens, ꝙ neceſſitas, aut pietas immines concernit vtilitatem eccleſiæ, à remotis, & per quandam conſequentiam, tunc eccleſia ad eam contribuere non tenetur: niſi ſponte velit approbante epiſcopo cum clero, & prius conſulto Romano Pontifice, vt habetur c.aduerſus, & c.non minus de immunitate eccleſiæ. Si tamen in hoc caſu tanta eſſet neceſſitas, vel pietas, quod nõ poſſet ſine ſcandalo, & periculo recurſus haberi ad Papã, ſufficeret deliberatio clerĩ cum Epiſcopo, q, ſi autem neceſſitas, vel pietas cõcernit de directo, & principaliter vtilitatem eccleſiarum, & laicorum, vt puta, quia praua ſocietas territorium ciuitatis incẽdit, prædia deuaſtans in quo eccleſia multas habet poſſeſſiones, tunc debet eccleſia contribuere, nõ tamen ad deliberationem ſolius populi, ſed oportet, ꝙ clerus, & populus principaliter conueniant, & deliberẽt, quia ꝙ omnes tangit debet ab omnibus approbari r, Fatetur tamen Pan.c.nõ minus, ꝙ ſi clerus ſine legitima cauſa nollet cõſentire, poſſent laici implorare auxiliũ ſuperioris eccleſiaſtici, vt compellat clericos, ſ, & in hoc caſu nõ habet locum diſpoſitio dicti capitis aduerſus de conſultatione Romani Pontificis, quia hæc impenſa non ſit propter publicam vtilitatem ſed etiam propter priuatam eccleſiarum, & ſic in hoc caſu ſumus extra caſum præfati c.aduerſus. facit clem. 1. & 2.de cenſibus. ¶Per hanc (exiſtimo) deciſionem Syluest. illa manet explanata difficultas vtrũ eccleſiaſtici tempore peſtis graſſantis Hiſpali tenerentur contribuere pro impenſis factis in educendo peſte tactos extra ciuitatẽ: ne inficerent ſanos in vicis ciuitatis remanẽtes: quia apparet, ꝙ ſic, quia propter priuatã etiam eccleſiarum, & eccleſiaſticorũ vtilitatem incolumitatemq́; & ſalutem id negotij geſtum eſt. ¶ At illucidandum quoque & id dubij venit, an clerici teneantur ad gabellas, i. ſiſas, quæ hodie ponuntur in vino, & in carnibus, & ſimilibus? Quæſtio eſt quotidiana, ſcituq́; digna, Reſpondetur ergo ex mente Syl. verbo immunitas.1.q.22.per dicta hęc. Sit igitur dictum primum, gabellas, quo hodie ponuntur in vino, & ſimilibus, nõ teneantur ſoluere clerici. t, Intelligitur autem hoc primum dictum verum eſſe, niſi talis gabella impoſita in vino, & carnibus impoſita eſſet pro oneribus, ad q̃ tenerentur etiam eccleſia, & eccleſiaſtici ſ.quando, vt ſupra dictum eſt: cauſa pro qua gabella, i.ſiſa imponitur in vino, & carnibus, & ſimilibus, concernit quoque eorum priuatam vtilitatem.

¶Secundum dictum ſit, ſi clericus res eccleſiæ ad alium locum transferat cauſa negociationis, exigi non poteſt pedagium, aut gabella authore Panorm. u, Quia delictum clerici, eccleſiæ nocere non poteſt. Secus ſi tales res ſint ſuæ & non eccleſiæ.

¶Tertium dictum ſit, clerici ſoluere non debent gabellam pro vino, aut frumento, quod de ſua præbenda habitum vendunt, nec etiam habitum ſi ſit de patrimonio, debent ſoluere pedagia, aut gabellas vt tradit Panor. in c.ſi. x,

¶Sed vlterius perget quis hic inquire re quid ſi conſules propter debita ſoluẽda, aut aliud ſimile gabellam imponant ſuper carnem, aut vinum aut huiuſmodi, an id indiſtinctè ſine exceptione eccleſiaſticorum poſſint facere, & videtur talis poſitio ſeu impoſitio generalis gabellæ ſuper vino, vel carne licita nõ ſit. Nam ex tali impoſitione emergit, quod indirectè eccleſiaſtici iſtas merces vini, & carnium emunt carius. Huic quæſtioni ſecundum, Sylu.loco citato, & ſecundum Rich in quolib & Aſten.lib.6.titu. 30.ab eo citatos, per diſtinctionem reſpondendum cenſeo, quia ſi cõſules eam gabellam ſuper carnibus, & vino imponunt propter abuſum, & exceſſum eorũ ſoluendum quem fecerunt: ſic licitè non ponunt eam ſed ſoluant de ſuo. Si vero ponunt propter communem vtilitatem tam clericorum, quam laicorum, ſic licet talibus conſulibus eam gabellam imponere.

p Syl.verb. immunitas 1.q.2.

q Ex c.ſi de eccl ędific.

r Ex Clem. 1. & 2.de cẽſib & ca.ad hoc de offi.

ſ Hoc habetur ex l nulſus de iure patronatus.

Quæſt 7.

Quæſt.8.

t Firmatur hæc ſnia authoritate Pano c.nõ minus p auth. nulla cõitas C. de epiſc. & cleri ita tenet Bal. I l. placet. C. de ſacroſ. eccle.

u c.ſi.de vita,& hone. clericorũ.

x Clem.p̃ſenti de cẽſibus,& ca. quamquã, eod. ti.li.6.

ponere. ¶Si vero propter vtilitatem laicorum principaliter, clericorum vero indirectè, & à remotis: puta quia ciuium proſperitas in eccleſiæ, & eccleſiaſticarum perſonarum vtilitatem redundat: tunc in iſto vltimo caſu, iterum diſtinguendum eſſe videtur. Vnde dico, quòd cõſules in caſu quo à remotis cauſa propter quam imponunt prædictam gabellam in vtilitatem eccleſiaſticorum tantum indirectè redundat, ſi faciunt animo extorquendi pecunias ab eccleſiaſticis, quas extorquere alio modo nõ poſſunt, ſic non licitè eam gabellam ſuper vino, aut carnibus imponunt. Si autẽ nõ faciunt eo animo, quia etiam ſi non eſſent eccleſiaſticæ perſonæ adhuc eam imponerent, & ſic licet conſulibus eam imponere habita authoritate dominitẽporalis, & habita moderatione non ponatur magis ſuper his quę ſæpius emuntur à clericis, aut ab extraneis, aut à pauperibus quam ab alijs ciuibus, & ſic clerici conqueri non poſſunt, maximè cum alibi poſſunt emere, licet nõ ita commode: probantur hæc. ff. de noui oper. nunc. Hæc omnia Syluester, vbi ꝑ ſupradictã diſtinctionem temperãtius loquitur, de impoſitione taliarum, ſeu ſiſarum Hiſpanicè nuncupatarum ſuper carnibus, & comeſtibilibus, ſeu vino, in quas Nauarrus, y, ſic indiſtinctè inuehitur eas dam- (y Sum. lat. c. 17. nu. 1.) nans, quando perinde eas petunt, aut peti iubent, vel permittunt ab eccleſiaſticis perſonis, quæ ad ea ſoluenda nõ obligantur ac à laicis.

¶Sed iam de collectis diſquirere an licitę ſint operepretium duxi. (Quæſt. 10.) Circa quã quæſtionem primo dicendum occurrit, quod gabellæ ſunt etiam iniuſtæ: quando ſub nomine collectarum domini tẽporales eas exigũt, vt excuſationem habeant, quia iniuſtum eſt pro his rebus, quæ ad vſum vehuntur collectam accipere. Si tamen communitas aliqua pro pace, & quiete ſuorum ciuium collectã ſuis ciuibus, vel hominibus, non autem forenſibus imponit ſeruata iuſtitia diſtributiua poteſt tolerari. Quia ex quo ipſi ſic volunt nulli ſit iniuria.

¶Secũdò dicimus, hoc diſcriminis intercedere inter collectas ex vna parte, & inter gabellas, & vectigalia ex alia, quia collectæ à ſolis ſubiectis exigi debent. Gabellæ autem, & vectigalia ab omnibus tranſeuntibus per portam, vel paſſum. Vnde aliquando licet accipere gabellam, & non collectam.

¶Tertiò aduertito, quod in impoſitione collectarum adhoc quod iuſtę ſint, & durẽt, debent adeſſe cauſæ iuſtę ex parte finis, & vſus, & ſine illis non ſunt iuſtæ, nec obligant in foro conſcientiæ autore Caiet.

¶Nota quarto, quod cauſa iuſta præter ſupradictas imponendi huiuſmodi grauamina ſunt neceſſitates publicæ, quas Bart. in l. vniuerſis. C. de vectig. nominat ſtipẽdia, pontes, publicas domos, defenſiones ſtratarum publicarum contra prędones, vel piratas in mari, vel cõtra fidei, vel patriæ hoſtes, ſ. contra infideles, & hæreticos, & ſimilia, facit caput ſi quis romipetas. 24. q. 3. quæ tamẽ onera debent eſſe moderata.

¶De guidagijs quoq; nobis dicendũ venit an licita ſint, quia guidagia dicuntur ea ſtipendia, vel pẽſiones, quæ ſoluũtur pro ducatu, quo quis ducitur per viam: igitur illi, qui parati ſunt ad conducendos viatores per vias, locantes ad id miniſterij operas ſuas, de ſuo guidagio poſſunt mercedẽ accipere, & exigere: vt tradit Pan. in c. ſuper quibuſdam, non autem id mercedis poſſunt exigere domini terrarum, qui tenentur territorium ſecurum tenere, quia iſti cum id non faciunt: iniuſtè impoſitiones recipiunt. Sed iam ſupra quoq; meminimus ꝙ huiuſmodi gabellas exigentes, vel exigi facientes tenentur de furtis, quæ ex eorum incuria fiunt in territorijs ſuis: dum non faciunt, quæ facere tenentur canone dominus 23. q. 2. aut tenẽtur malefactorem exhibere. l. nequid, ff. de incend rui. nauf. (Quæſt. 11.)

¶Præterea hæſitare hic merito quis poterit de talis an domini temporales poſſint taliare Iudæos, vel reliquos vſurarios nihil habentes prę̃ter vſuras? (Quæſt. 12.) Cuius dubij ſolutionem planam tradit Palud. dicens teneri dominos tempores tales talias in caſu quo ꝗ ſtiõis exigẽtes eas reſtituere eis, à quibus Iudęi extorſerũt quia his bona vſurariorum nihil pręter bona vſuraria habentium ſunt debita.

Ita

Ita quoque D.Tho.in reſponſione ad ducиſſam Brabantiæ. ¶ De angarijs, & per angarias ne prætereat nos mentio dicimus eſſe quaſdam iniuſtas compulſiones, ſiue coact iones ſecundum omnes, ſiue ſint obſequia perſonalia, & realia, vt quis proprijs expenſis laboret de immunitate eccleſiæ c.non minus.

z Quot ſint munera, & quæ ſint vide as pleniſſimè Iaſ. in l.placet. C. de ſacroſ eccleſ.& Cal. de.cōſ.2.de cenſib.& Bart.in l. 1. C. de ïdict. 10.

¶Sed de muneribus, z, quænam ſint, vel quænam talia dicantur, dicendum nobis ſupereſt. ¶ Igitur munera dicuntur, quæ neceſſario ſubimus lege vel imperio l.munus. ff de verb. ſignifica. quæ quidem munera aliquando labore tantum corporali exhibentur, aliquando ſumptibus proprijs, aliquando vtroque modo ſimul.ff.de muner. & honor.l. fin. ff.patrimoniorum.

¶Aduertere tandem debent qui collectas, & huiuſmodi onera imponunt, vt pro neceſſitate faciant,& iuſtitiæ diſtributiuæ ſeruetur proportio.

¶Deniq; vt antea ſupra meminimus vt cum hoc tandem concludamus dicimus, quod quando gabellæ ſunt dubiæ an ſint iuſtæ confeſſores non debent cogere confitentem ad reſtitutionem,quia exponerent ſe periculo ſurripiendi à pœnitente,quod ſuum eſt,ſed de his ſatis.

CAP. XLI.

Qui clerici, vel in quo caſu non eximantur à tributis. Et an imponentes collectam derrama nuncupatam inuoluantur cenſura cœnæ Domini.

QVia huiuſmodi ſum moris: vt nihil intactum velim manere: quod ad materiam de qua cœpi agere cognouerim pertinere, ideo finem impoſiturus huic tributorum materiæ nonnulla, quæ ſuper ſunt notanda neceſſe eſt percurram. Quorum nempe primũ eſt, ſ. quod princeps eccleſiaſticos, aut religioſos cōpellere non poſſit,ad hoſpites recipiēdos, vel ad ſiſam ſoluendam, quæ in cibis emendis imponi ſolet. Nā eccleſiaſtici ab huiuſmodi oneribus immunes ſunt. Per eccleſiaſticos autem in hoc caſu intelligimus clericos initiatos ſacris, nam vt ait Frater Ioſeph.in ſuis floribus,ſecundum vſum Hiſpaniæ contra Metinam Complutenſem clerici primæ tonſuræ tãtum hac immunitate à tributis non gaudent nam in capitibus citatis, & capite quanquam de cenſibus in 6. ſolum habetur mentio eccleſiaſticorum. At vero tantum habentes primam tonſuram cum de facto per matrimonium renunciare poſſint ſtatui clericali non ſunt propriè eccleſiaſtici. Igitur in hoc ſtandum eſt vſui.

¶Inſuper vt ſupra meminimus clerici ementes merces non vt illis vtantur.ſed negotiandi cauſa illarum vectigal,& pedagium, cæteraq; tributa, quæ à laicis ſolita ſunt ſolui ſoluere quoque ipſi tenentur, quia ſic expreſſe ſtabilitum eſt in c. quanquam allegato. Tam quia de hoc particulari caſu ſum rogatus, an tales eccleſiaſtici negotiantes ſtatim in cōſcientia antequam ab eis hæc vectigalia exigantur, ea exoluere teneãtur dico,vt credo,tales in conſcientia, etiam ſi negotiandi cauſa deferent merces,non teneri ad hæc vectigalia ſoluenda ante tertiam monitionem,qua ſint moniti abſtinere à talibus negotiationibus ſecularibus,quia de hoc eſt textus multum notabilis, & qui quotidie allegatur cap. ex literis de vita,& honeſt.clericorum, vbi gloſſa ex hac decretali notat, quod vſque ad tertiam monitionem gaudent clerici hoc priuilegio immunitatis à vectigalibus.

¶Inſuper ſolitũ ē,& hic dubitari, quo iure eccleſiaſtici immunes ſint à tali ſolutione tributorum, & vectigalium an iure diuino,vel humano, & ab hac quæ- Quæſt. 1.
ſtione citius nos expedimus reiecta opinione.Metinæ Cōplutēſis quã, a, ſequiť vbi defendit iure regio, & nō canonico eccleſiaſticos eſſe à tributis,& vectigalibus exēptos,quia merito exploditur à F. Ioſeph.in ſuis florib quia ſi vt tradit Metin. iure tantũ regio exēpti eſſent eccleſiaſtici à tributis.Papa nō poſſet excōicare reges, ſi hæc immunitatis priuilegia reuocaſſent,ſicut de facto excōicat Papa quicūq; principes hæc immunitatis à tributis priuilegia infringētes.Inſuper quia

a Metina Compl.lib. de re.q. 16.

in c. quanquam de cenſibus clerici, iure diuino immunes à ſolutione gabellarum eſſe dicuntur.

¶ Igitur pro explicatiori deciſione, quæſtionis dicimus: primo cum Soto in 4.ſent. quod Papa potuit clericos ab exactionibus, & foro ſecularium principum liberare, ſicut de facto eos liberauit. Quare negare clericos eſſe exemptos error eſt in Concilio Conſtantienſi damnatus vnde cōſtat eccleſiaſticos eſſe exemptos à iudicio ſeculari quo ad perſonas reſq; ſuas, & tributa.

Quæſt. 2. ¶ Sed adhuc inſtat quæſtio an iure diuino tales eccleſiaſtici quo ad prædicta ſint exempti. Sit igitur ſecūdum dictum iuxta mentem Soti in negotijs eccleſiaſticis, ſcilicet in creatione prælatorum, in electionibus eccleſiaſticis, & in his, quæ ſpectant ad gubernationem eccleſiæ per ſuos miniſtros, & negotijs eccleſiaſticis ſpiritualibus iure diuino eccleſiaſtici eximuntur à ſeculari principum temporalium poteſtate.

¶ Vltimo ad vltimam quæſtionem directè reſpondentes cum eodem adijcimus perſonas eccleſiaſticas, reſq; ſuas, & bona eſſe exempta à iudicio ſeculari, & exactionibus tributorum, licet non conſtet tam expreſſe eſſe de iure diuino: tamen talis exemptio valde conformis eſt iuri diuino, quare conſentaneum eſt iure naturali & diuino aſſerere eos etiam quoad prædicta eſſe exemptos: facit ad hoc textus quanquam de cenſibus, ita Sotus, & Victoria. b,

b Victoria in relec. de poteſtate eccleſiaſtica.

¶ Non tamen clerici ſunt exempti, vt bene ait Sotus omnino quoad venditionum pretia. Nam ſi vendant frumenta ſua, vel vina pluſquam pragmatica regia taxat: ſi talis pragmatica extat, planum eſt neque à delicto, neque à reſtitutione ſuper accepti pretij excuſari.

Quæſt. 3. ¶ Sed iam poſt prolixam diſputationē quod veritatis habeat, quod aſſerit Metina Salmanticenſis explicamus oportet Ait enim, c, quod domini temporales in ſuis ſubditis populis ſi imponunt grauamina particularia. Hiſpanicè derramas nuncupata de nouo, hoc non carere gra ui delicto, tum etiam eſſe caſum cœnæ Domini propter quod eos excommunicationem reſeruatam Papæ, non euadere ait, quod videtur durum dictu, neq; ſatis certum: nam ex cap. vnic. 10. q. 3. & c. cum apoſtolis de cenſibus, videtur colligi, quod ſi dominus temporalis vult adire principem pro ſua, & ſuorum ſubditorum vtilitate, & commodè expenſas facere non poteſt, & pro alia ſimili cauſa poteſt moderatum grauamen imponere. Secus ſi abſque cauſa iuſta extorqueret: vt pro ludo, & pompis & huiuſmodi, vt bene ait Armilla. d,

c Met. in cō feſſ. inſtru. c. 16. f. 219.

d Arm. verbo Dominium. §. 9.

¶ Igitur pro expeditione quæſtionis dico primum, quod dominus temporalis, etiam recognoſcens ſuperiorem, ſi pro ſua, & ſubditorum vtilitate communi neceſſe habeat aliquid efficere, quod commodè ſine expenſis ſibi præſtitis à ſubditis conficere, neque id negotij ſubire poteſt, citra culpam erit, ſi moderatū grauamen imponat, dum non eſt taxatū per legem. Hoc patet, quia ſi hoc non liceret ſæpè retardaretur bonum commune, vel totaliter impediretur, cum ſine expenſis non poſſit promoueri.

¶ Secundo dico quando per legem prętaxatum eſt grauamen de la derrama, quod pro ſimilibus reipublicæ neceſſitatibus poteſt imponi prout legibus Hiſpaniæ eſt taxatum ne excedat tria millia (ſi ſatis memini) dipondia: huiuſmodi taxam ſine vrgenti cauſa tranſgredi nō caret culpa, niſi forſitan neceſſitas boni communis reipublicæ ſic vrgeret, quod periculum eſſet in mora, ſi ad regem pro impetranda maiori taxa recurreretur.

¶ Tertio dico, quod quando pro caſu vrgenti particulari boni communis reipublicæ ſemel hoc grauamen derrama nuncupatum imponeretur à curam gerente reipublicæ etiam recognoſcente ſuperiorem, non ideo taliter ſic imponens excommunicatione cœnæ Domini inuolueretur, e, Tum quia hic abeſſet culpa: tum quia Bulla cœnæ Domini nō videtur eos comprehendere: qui in caſu particulari cauſa ſubueniendi reipublicæ neceſſitati imminenti impo uit tale grauamen collectæ ſpecialis, vel derramæ. Sed ij qui ſine cauſa, vel in omne tēpus, vel caſum imponunt tale grauamē, vel ſub nomine collectæ generalis, vel derramæ volentes fraudare legem cum gabellam, vel tributum imponant, tales caſu

e Syl. verb. Gabellam. §. 16.

caſu excommunicationis cœnæ Domini irretiuntur, & in his videtur habere locum prædicta ſententia Metinæ aſſerentis imponentes nouas collectas derramas ab ipſo inibi nuncupatas caſu excommunicationis cœnæ Domini implicari.

Quæſt.4. ¶Demum quæſtio, quæ in Indiarum regionibus ventilata eſt, & ſcitu digna eſt hæc, ſcilicet an poſtquam aliqui negotiatores iniere venditionis, & emptionis contractum ſi ab ipſo contractu ſibi proueniens vectigal, & ſimiliter ſi facta fuit venditio ad creditum poſſit ſtatim recuperare vectigalis pretium. Et quidem licet nullum repererim doctorem de hoc expreſſe docentem: tamen exiſtimo dicendum primo. Quod ſi inter negotiantes taliter fuit initus contractus, quod nec merces vendita, fuit emptori tradita, neque pretium ab emptore ſolutum fuit. tunc ſi ambo à contractu incepto reſiliant: exactor non poteſt inde vectigal exigere, quia lex de vectigalibus exigendis ad conſummatam venditionem tantum cum ſit odioſa videtur reſtringenda.

¶Secundo dico, quòd in caſu quo res vendita eſt ad creditum, & res tradita ſemel eſt, quia iam ex parte vendentis videtur conſummata vēditio, quia tam periculum mercis, niſi aliter conueniat inter contrahentes, manet apud emptorem: poterit exactor ſuum inde exigere vectigal ſtatum, niſi aliud ſit alicubi in vſu.

¶Tertio dico, quod vbi contractus venditionis inter contrahentes taliter eſt initus, quod emptor iam tradidit arram in partem pretij: ſi poſtea emptor velit à contractu recedere, quia iam à tali contractu recedere non licet, quia cum pars pretij ſit ſoluta: res iam non eſt integra, f, innitendo iuriſtandoque huic iuridicæ rationi, exactor poterit inde ſibi obueniens vectigal exigere: niſi aliud ſit in vſu receptum.

f l vnic.C. quando ad empt.

¶Quando vero in initio venditionis contractu arra, g, data eſt nomine arræ, & non nomine pagamenti, quia ille qui dedit perdit arram: ſi per eum ſtat, quod contractus non ſequatur, & quia, ſi per eum qui recepit ſtat, quominus compleatur contractus, tenetur talis receptor arræ in duplum eam reſtituere, inſtituta de emptione, & venditione §.in his: ideo non claret ſecundum ius, quòd ſi in hoc caſu recedatur à contractu exactor vectigalium poſſit inde ſuum vectigal exigere, niſi conſuetudo, quæ interpretatrix eſt iuris induxerit ius exigēdi, vel ſic ius interpretata fuerit, quod in hoc caſu poſſit vectigal exigi licet à contractu tali fiat receſſus.

g Vt ſtipulatio ita, & arra datur firmandarū obligationū gratia. Caius l. quod ſæpè Varro li. 5. de lingua Lat. Plin. li. l.33.c.1.

Quæſt.5. ¶Vltimo ſciſcitari ſi aliquis velit, an ſi conducens gabellas, & huiuſmodi propter bella ſuperuenientia remiſſionem, mereatur accipere penſionis à ſe ſoluendæ pro conductione, videat circa hanc quæſtionem reſolutionem Syluestri gabella 3.§.13. vbi ſic concludit, quod ſi conductor fuit in culpa talis belli, vel in curſus hoſtium, vnde fuit impeditus ab exactione gabellarum, ſibi imputetur, non fiet ei remiſſio, ſicut neque etiam propter bellum fiet ei penſionis remiſſio, quando tempore rei conductæ ſuberat belli metus, & timor iuſtus erat in loco, in quo res ſita erat, quia ſibi imputet, quia ſciens qualitatem rei, aut temporis ſic conduxit.

¶Sed licet ſecundum Syluestrum ſic ſit diffiniendum ſecundum rigorem iuris: tamen loquendo ex ęquitate, quia ſi forſitan ſtante tali diſpoſitione qualitatis rei, aut temporis calamitoſi non tam iuſtum fuiſſe videtur tantum pretium locationis, videtur debeat fieri aliqua remiſſio mercedis.

¶Si autem tempore conductionis gabellarum non ſuberat guerra: tunc ſuperueniente guerra, & iuſto timore hoſtilitatis, debet fieri remiſſio mercedis, vt id exprimit textus clarus in l.ex conducto.§. h vis ibi incurſus hoſtium, & in l.ſi fundus.§.finali.ff. locatio. ita Baldus. Et quia in omni locatione propter ſterilitatem etiam fit remiſſio aliqua mercedis Imo in emphyteuſi vbi non fit remiſſio propter ſterilitatem: ſed propter rei totius, aut maioris partis eius deperditionem, dicitur communiter, quod emphyteuta ſi eſt impeditus bello, meretur penſionis remiſſionem, niſi quando ſoluit aliquid minimum in recognitionem domini, ergo multo magis

h Mercedis tū remiſſio damnū eſt incurabile ī fundo, vel fructibus antequam ſeparentur à ſolo.

conductor gabellarum impeditus bello, ab earum exactione meretur aliquam re miſſionem penſionis à ſe ſoluendæ, ſed de his ſatis, vide Sylueſt. i,

i Sylu. ve b. gabella. 3. q. 21.

CAP. XLII.

De falſarijs, & in quibus caſibus teneantur ad reſtitutionem, & an miſcentes ligaturas, ſcilicet argentarij, & glebulas tritico miſcentes, aut curtantes menſuras teneantur reſtituere.

INſtituti noſtri non immemores, quoniam omnes radices reſtitutionis, & furti rimamur: ideo de peccatis falſariorum ſecum, inducentibus noxam reſtitutionis dicere paramus.

¶Et primo quæritur an omnis falſator nummorum reſtituere teneatur, cui quæſtioni ſatisfacit Nauar. a, per diſtinctionem dicens, ſcilicet, quod qui nummos in ſubſtantia, & pondere falſificat, aut qui taliter falſificatis ſciens tales eſſe, vtitur, reus ſit reſtitutionis, quia damnum contingit inferri quando falſitas ſit circa ſubſtantiam, ſcilicet, ſubſtituendo, aut permiſcendo vnum metallum pro altero, b, aut quando falſitas contingit circa pondus, minorem nummum pro maiori cudendo. c,

a Sum. Lat. c. 17. n. 167.

b l. Paul. ff. de ſolut.

c l. 1. ff. de cõtrah. ẽpt.

¶Si autem ſolum falſificat formam, nummorum cudendo eos ſine poteſtate id faciendi, aut imprimendo characterem, aut formam alienam abſque conſenſu eius cuius erat, d, non tenetur reſtituere, quia licet primis duobus modis defraudando in ſubſtantia, & pondere, damnum intulerit proximo: ſed falſificator formæ iſto vltimo modo proximo damnum non infert, inquit Nauarrus, & ita eſt ſi, vt ipſe fatetur, nulla ſequitur ex mutatione formæ illatio damni, ſed credo poſſe contingere caſum vbi mutatio ſolius formæ tale damnum, ac per conſequens reatum, reſtitutionis poſſit inducere, quia nummus cum falſa forma deprehenſus, aut iacturæ periculo ſubiacet, aut eius poſſeſſorem, niſi authorem falſitatis exhibeat in diſcrimine ponit, aut certe ſi ſic forma falſa caſus, ad aliud territorium tranſportandus ſit, ibi forte ſi aliquid valoris habebit, non tanti extimabitur ac ſi foret forma vera excuſus: quare videtur contra Nauarrum, quod non raro ex falſitate quoque formæ nummorum inferatur damnum vnde emergit reſtitutionis obligatio.

d l. ſine nomine. & l. q nemine. ff ad legem Corn de falſis.

¶Præterea ſubſequenter quæritur in caſu primæ iam reſolutæ quæſtionis vbi facienda eſt reſtitutio, cui facienda eſt? Reſponſio in procinctu eſt, quia facienda eſt, damnum paſſio ſi ſcitur. Si autem poſt adhibitam diligentiam inquiſitionis adhuc ignotus ſit: reſtitutio facienda venit pauperibus. argum. cap. cum tu. de vſuris. Quæſt. 1.

¶Sed quid ſi quis ignorans tales nummos falſos accepit, ſimilique ignorantia in alium tranſtulit eos in pretium rei, quam ab illo emit. Ad hanc quæſtionem reſpondetur primo, quod in hoc caſu ſi ignorabat prædictos nummos eſſe falſos ea durante ignorantia inculpabili, excuſatur à reſtitutione. Quæſt. 2.

¶Sed quid ſi talis ignorantia poſtea auferatur, circa id dubij ſit, ſecundum dictum ſi poſtea talis ea ignorantia excuſatus reſciuerit nummos, quos in pretium rei emptæ dedit fuiſſe falſos, tunc tenetur damnificato ſatisfacere: patet, quia eius error alteri nocere non debet. Hoc autem dictum cordare videtur Nauarrus loco citato moderari, dicens, tenetur damnificato compenſare, qui ignoranter ei contulit nummos pro veris falſos, ſaltim quando eos dans fuit in culpa accipiendo nummos falſos pro veris, quia videtur in caſu vbi abſuit culpa non ſit ad reſtituendum damnum obligandus in conſcientia, niſi forte ratione rei acceptæ, quia rem acceptam, & emptam pro illis falſis nummis apud ſe adhuc retinet ſecundum Sotum, quia tunc etiam in foro exteriori eam cogetur reſtituere damnum paſſo, id eſt eius venditori. Quæſt. 3.

¶Sed

¶Sed adhuc dubitatur quid ſi iam ij nummi falſi de manu ad manum in manus plurium tranſlati ſunt, cui facienda eſt reſtitutio? Reſpondetur plane, qui eam pecuniam falſicauit, vel in eius defectu, qui ſciens eam eſſe falſam eam iã per contractum in alium tranſtulit, & in defectu horum, ſi non reſtituant, qui etiam ignorans eſſe falſam pecuniam in alium tranſtulit: tenetur eam reſtituere ſi ſua ignorantia ſaltem fuit culpabilis, quia in culpa fuit accipiendo pecuniam falſam pro vera id non aduertendo: cum poſſet, & deberet aduertere: Tenetur inquam reſtituere non cui ipſe dedit ſi talis pro vera, eam pecuniam alteri rurſus dedit bona fide, ſicq; iam non eſt damnũ paſſus, ſed ei qui re vera damnum paſſus eſt, facienda eſt reſtitutio etiam ſi ſit vltimus.

e Qui nummos aureos raſerit, vel tinxerit, vel finxerit, ſi ſit liber dãnatur ad beſtias, ſi ſeruos vlt. ſup. punitur. ff. de falſis l. quicunque nummorũ.

¶Similiter, qui authoritate priuata forcipibus, e, aut alijs inſtrumentis circuncidit, aut acribus aquis attenuat nũmos; obnoxius ſit reſtitutioni damni iuxta gloſſam receptam in c. quando de iure iurando, quia priuata, & non publica authoritate id faciẽs teneretur reſtituere id, quod corraderet ei, qui cudi iuſſit aut monetario, qui eos cudit ſi illud perit ipſi monetario, & non iubenti cudere.

Quæſt. 4.

¶At iam illa quæſtio ſe offert vtrum argentarij, vel aurifices licitè eodem auri pondere vendunt glutinum, vel ligamen alterius metalli, vel materiæ, quod auro immiſcent ad compactiones, vel iuncturas operis ſui conficiendas? Nam videtur id eis nequaquam licere, quia integre mercedem ſui operis accipientes mixturam illam non ſubtrahunt à pondere vaſis aurei, vel argeutei à ſe confecti, f, Quæſtio eſt, cui reſpondet, quod ſi ſine fraude huiuſmodi argẽtarij ſolum immiſcent alterius materiæ ligamen pro iuncturis vaſis conglutinandis, iuxta ſuam artem neceſſarium: poſſunt ſui laboris integram recipere mercedem non computando pondus ligæ, vel mixtæ materiæ alterius in ſui laboris ſtipendio, propter apparentes rationes. Primo quia dum ad hunc uſum parum miſcetur alterius metalli inferioris, iuxta artem, dum eſt neceſſarium: id in partem pretij iuſti ipſis argentarijs uidetur impendi, ſecundum communem extimationem. Tum quia in cæteris artificialibus mixturis, aut confectionibus id accidit eſſe licitum: nam faber ferrarius in ferruminatione, & compactione ferri cum ferro ſolitus eſt immiſcere puluerem arrenæ, & pharmacopola in confectionibus medicinalibus interdum neceſſario immiſcet aquam naturalem, aliaſve materias fere nullius pretij, vt melius fiat earum contemperamentum. Has tamen poſtea merces venales exponunt, nihil adimendo de pretio, pro tali extranei mixtura: nam, & etiam in concoctione vini, in muſtum in aliquibus regionibus, aliquæ lagenæ aquæ infundi ſolent, quia id ad bonifaciendum condiendumque, vinum neceſſarium eſſe taliter agentes experti ſunt. Similiter caldariarum artifices. Hiſpanicè caldereros nuncupati immiſcẽt ferrum cum ęre ad iuncturas conficiendas, vel ad contemperamentum operis, tamen pro ære caldarias ſuas vendunt, nihil dementes pro mixtura ferri, ſic in caſu quæſtionis licitè ſit ſicut in his caſibus prætactis.

f Cordu. in tract. de caſib. conſciẽ. q. 10.

¶Secundo dicitur quod tales argentarij plus extraneæ materiæ, aut metalli ſi immiſcent in ſuis operibus argenteis, vel aureis, quam ſecundum regulam artis ſuæ ſit neceſſarium miſcere, tunc id non caret culpa mortali: niſi modica ad mixta materia à culpa excuſet lætali, & ſicut non excuſatur in hoc caſu à culpa, ita neque à reſtitutione.

¶Ex quo infert corollariè in Corduba, quod ſi verum eſt, quod refertur, quod ſunt aliqui argentarii, qui eum põdere ſeptem regalium argenti immiſcẽt in iuncturis operis conficiendi, pondus trium argenteorum, vel eo plus in ære, vel in alterius extraneæ materiæ mixtura ad ligaturam, ſi huiuſmodi artifices nihil demunt hac de cauſa de pretio ſui laboris, neque huius rei gratia aliquid remittunt de alias ſibi ſoluendo pretio, genus hoc eſt fallaciæ, & veluti vitium occultum eſt à paucis intellectum. Atque ideo contrahentes ſic cum his argentarijs, non præſumuntur tacitè, vel expreſſe in huiuſmodi frau-

di fraudem conſentire. Et quia potiſſimè vbi interuenerit opus aureum: non modicum ſolitum eſt interuenit ex hoc de trimentum. Ideo cum notabilis quantitas venditioni exponitur, tenentur argentarij, vel patefacere pondus extraneæ mixturæ, vel id ſubducere à pretio facturæ. Alioquin culpa mortali non carent, neque liberi manebunt à reſtitutio ne valoris.

Quæſt. 5. ¶Præterea quia de reſtitutione, quæ ex deceptione, vel falſitate conſurgit hic incidit ſermo: non diſſona eſt ab hoc loco diſputatio, vtrum venditor vitium, vel falſitatem rei, quam exponit venalē teneatur patefacere emptori. ¶Nunc igitur breuiter, alias in materia venditionis latius dicturi dicimus cum Victoria quod vendens dum rogatus de vitio occulto non mentiatur valide vendit tacendo defectum rei defectuoſæ, & minuendo de eius pretio contra iuriſtas, quia deceptio dans cauſam contractui non ſemper eum inualidat niſi quando res ſic empta non conducit ad vſum ſicut valet matrimonium ducentis vxorē pauperem, quam diuitem eſſe putabat alias paratus cum ea non contrahere ſi veritatem ſciſſet, idem aſſerimus in conſcientia cum Soto, g, & cum S. Thom. probabiliter, quod venditor ſi cauet dānum dare, ſcilicet puta, quia rem nō pluris vendit, quam valet cum ſuo vitio, ſi ſimul cum hoc nulli emptorem obijciat periculo, & res ſit emptori pro pretij ratione proficua, & vſui, nulla ratione aut lege compellitur talis rei venalis vitiū patefacere, quia detectio vitij facit rem viliorem apparere, quam ſit: quare in ſua ſumma inquit Pedraza vendens equum vmbraticum, qui pauet ad vmbras non tenetur hunc eius defectum detegere: ſi diminuat pretium ratione huius defectus, iuxta valorem quem ſic cum ſuo vitio valet tantum vendens inique non agit, quia poſtea emptorem monere poteſt de hoc vitio, vt admonitus poſſit cauere periculum, & huius ratio eſt, quia vt exiſtimauit Victoria contra alios inuolunrarium non vitiat contractum niſi fiat iniuſtitia. h,

g Sot. de iu. & iure.

h Hæc probant. Caie. & D. Tho. quodli. 10.

¶Deinde quæritur quia genus falſitatis eſt menſuram curtare, vtrum abſque vitio iniuſtitiæ liceat alicui priuato minuere mēſuram mercium puta vini, aut olei? Reſpondit Sot. de iu. & iur. q. aliquādo citra iniuſtitiam menſura à priuato puta à venditore minuitur, ſ. quando emptores nolunt emere vinum, quantum valet re vera, vel propter monopolium ementium, vel propter grauamen ſenatoris populi, quia re vera non vult vinum, vel merces iuſto, & æquiualenti pretio taxare: ſed euidenter minus iuſto pretio taxat merces, quia tunc venditor cum ſua euidenti iactura, & lucro ciuitatis non tenetur inſeruire ciuitatis neceſſitatibus, quia ſecundum ius nemo cum alterius iactura locupletari debet.

ar. 10. contra Meti. in ſua inſtru. & contra Empt. §. 2.

Quæſtio. 6. ¶Addit tamen ſecundo Sotus, quod etiam in caſu quo venditor menſuram fraudando, vel ſubſtantiam rei vitiando, iniuſtitiam ſic faciendo non committat, puta quia ex pretio demit, quod in menſura tollit, vel in ſubſtantia vitiat, iuſtè tamen à magiſtratu punitur: ſi ſic feciſſe deprehendatur, licet aliquando propter ſupra dictas rationes, & cauſas ſine crimine id faciat, quia oportet occurrere ſcandalo populi, & ſuccidere calumniandi, & fraudandi cauſas.

Quæſt. 7. ¶Sed in ſpeciali quæritur de illo genere falſitatis quando venditor rem vnam pro alia vendit, vt verbi gratia, vt ſi confecti, & cupedias confectas ex melle venderet pro confectionibus, & cupedijs cōfectis ex ſaccaro, vel ſi venderet vinum Salmantinum pro vino Alexino, de Alejos? Reſpondetur ſecundum Metinam, i, quod plane in tali venditione interuenit iniuſtitia quando res, vel merces, quæ pro alijs venduntur minus valent, & tamen æquali pretio venduntur, ſicut merces quas venditores mentiuntur eſſe, vt ſi vinum Salmantinum, quod minus valet pro Alexino plus valenti venderet quis fingens eſſe Alæxinum.

i Metin. in ſua inſtr. f. 141. §. 25. de vend. reg. 2.

¶Secundo dicitur in caſu quo contingeret, quod aliquod vinum Salmātinum tanta præſtaret bonitate, tantumq; commoditatis afferret emptori ac ſi eſſet Alæxinum vinum: tunc ſecundum authores graues, vt teſtatur Metina (licet ſibi magis probabile appareat oppoſitū) ſi pretio æquali cum pretio Alexini vini venderetur, neque iniuſtitia tunc videtur

tur interuenire, neque iniuſta eſſet talis venditio, neque vlla reſtitutionis obligatio inde emergeret, & hoc poteſt tute teneri: licèt Metina probabilius ibi cenſeat eſſe contrarium hac inductus ratione, ſcilicet, quia interuenit fraus in contractu, & quia emptor noluit talem rem emere neque pro ea ſuæ pecuniæ transferre dominium, vnde contractus videtur fuiſſe nullus. Sed pro contraria opinione facit regula ſupradicta generalis Victoriæ, quod ſaltem in conſcientia inuoluntarium in contractu non vitiat contractum, niſi ibi interueniat inęqualitas iniuſtitiæ, & regula illa generalis Iuriſtarum, quod dolus dans cauſam contractui, id eſt, quando alias non fieret contractus venditionis niſi talis interueniret ignorantia, & dolus, vitiat, & annullat contractum, regulariter, & ſemper eſt vera in foro exteriori: ſed ſecundum Victoriam, imo & alios doctores quibus videtur fauere D. Thomas, non ſemper eſt vera in foro conſcientiæ, quia, K, D. Thomas inſinuat, quod vbi ceſſat periculum, & damnum, quia ratione defectus demit venditor de pretio præſertim vbi vitium mercis de ſe eſt manifeſtum, nó tenetur illud venditor detegere, vbi ſignificat tunc non inualidam fore venditionem.

K Tho. 2.2. q.77. arti.3.

Quæſt.8.

¶Ad hæc in dubium verti hic poteſt vtrum aurum alchimicum pro vero védi poſſit? huius quæſtionis meminit D. Thomas: l, ſic iſtud dubium diſſoluit, quod ſi aurum, vel argentum per artem alchimicam factum veram ſpeciem auri, & argenti non habeat fraudulenta, & iniuſta eſt talis venditio, ſi pro auro vero, aut pro vero argento vendatur, quia verum aurum, & argentum ex ſua naturali virtute plures commoditates ſolet afferre, quam ſi ſit ſophiſticatum, ſi autem per alchimiam fieret anrum verũ, non eſſet illicitum ipſum pro vero vendere, quia vt ibi per hæc verba tradit Diuus Thomas, nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus cauſis, ad producendos naturales, & veros effectus, ſicut Diuus Auguſtinus dicit, m, de ijs, quæ arte dæmonum fiunt, vbi Diuus Thomas inſinuat verum aurum poſſe fieri per alchimiam, quia nunquam aut raro per artem alchimicam verum aurũ fit, neque argentum propter eius perfectionem. Poteſt tamen fieri ab habente veram artem ſi talis eſſet vt 2.2. loco citato innuit, quare alchimiæ ars ſecundũ ſe non eſt illicita, ſi fiat ſine fraude. Neque eſt peccatum vendere per alchimiá factum pro re quæ eſt, ſicut de alijs rebus artificialibus, non tamen licet illud vendere pro re quæ apparet, quæ in rei veritate talis non eſt, quia hoc eſt decipere proximum ſecundum Caie. in ſumma, verbo Alchimia.

l 2.2. q.77. art.2. in ſolut. ad 1.

m Aug. lib. 3. de Trini.

¶Tandem aduertito, quod quando ré vitioſam puta ęquum claudum quis védit, tamen ſi neque iſte venditor, neque emptor norunt hunc defectum, huicque ſe voluerunt exponere periculo, iniuſta non eſſet talis venditio ſecundum Metinam: n, ſecus ſi ſciente defectum venditore, & ignorante illum emptore contrahatur venditio.

n Meti. inſtru. f. 142. reg.1.

Quæſt.9.

¶Præterea caſus hic obuiat contingibilis, cuius meminit Metina in ſua inſtructione, f. 142. circa regulam 4. ſi quis priuatus homo dum penuria ſubeſt tritici tot modia habet tritici, & quo pluris ea vendat cum purgatum, purumq; ſibi ſit triticum, ei glebulas terræ immiſcet, ſine quibus regulariter triticũ aliorum non ſolet vendi, ſicque per hanc mixturam terræ ex tribus menſuris, ſeu fanecis, & dimidia tritici conficit quatuor, vertitur in quæſtionem an hic bona conſcientia pretium illius dimidiæ fanetæ ſibi reportare poſſit. Profectò res eſt non ſatis patens, nam videtur licitè id pretij potuiſſe reportare, quia ſi huiuſmodi triticum innatum eſſet, & collectum cum terræ glebulis, ſic ab aliijs agricolis ex area reportari ſolet, non teneretur iſte illud repurgare: ſed poſſet illud ſic vendere impurgatum, & incribratum, ergo videtur culpa carere ſi id modicum terræ immiſcuerit cum quo reliquum aliorum triticum ſolitum eſt cómuniter inueniri Metina proponens hũc caſum, ſic ſibi ſufficienter eſt viſus illum diſſoluiſſe: dicens nonnihil eſſe diſcriminis inter vtrunque caſum, quia in primo caſu vendens triticum cum glebulis terræ cum quibus ordinarie ex area, & meſſe ſolitum eſt colligi nihil machina-

tur fraudis, quia ſuum triticum bonum, vel malum, prout auctor naturæ illud produxit venale exponit. Cæterum in ſecundo caſu, vbi tritico iam repurgato immiſcetur aliquid terræ fraude vſus eſt venditor, quare contractum inualidum eſſe ait teneriq; talis tritici venditorem reſarcire damnum adueniens emptori.

¶At profecto licet apud me non parum valeat Metinæ authoritas, tamen eius ad hunc caſum reſponſio non ſatis mihi arridet, quia fateor in primo caſu abeſſe fraudem, & in ſecundo interfuiſſe fraudem in terræ mixtura, ſed cũ fraus hæc non imminuat, vel adaugeat pretium iuſtum tritici, non video quomodo inducat reatum alicuius reſtitutionis, & vt patentius appareat mea mens. Arguitur ſic contra Metinam, ſi alius agricola quale triticum ſolet recondi ex area communiter cum aliquibus glebulis terræ non immixtis ex induſtria, ſed ex ſolo areæ contractis vendat inſto pretio alicui emptori putat fanecam pro decem argenteis, quod eſt pretium tunc communiter currens non iniuſtè facit, ſed pretium iſtius tritici par eſt eo, quod quia puriſſimum erat, facta ei terræ mixtura non fecit illud deterius (vt ſupponimus) quam aliud triticum, quod cum ſimili, aut æquali quãtitate glebularum ex area colligi ſolet. Ergo nulla inæqualitas eſt, tanto pretio, & non maiori fanecam illius vendere, ſicut valet aliud triticum tantundem, & communiter impurum à terra.

¶Et adhuc magis & preſſius inſto, ſi aliquis emptor vellet ſibi emere triticum in ſummo purgatum, & per cribrũ ſæpius cribratum quale ſolet molendino mollendum committi, neque contentus eſſet emere triticum, quale communiter non tam repurgatum vendi ſolet: tunc profecto iuſte ab eo aliquid plus pretij pro faneca ita ſumme repurgata exigeretur, quia ſic magis valet. Ergo ſi triticum puriſſimum iſtius: quia ſine ordinaria mixtura glebarum erat, magis valebat, nulla commiſſa fuit inæqualitas per fraudem venditoris immiſcẽtis terrã: per quã mixturã pretiũ ſui tritici antea puriſſimi ad id valoris deſcendit, qui pro ſimili tritico ſolet exigi. Nec videtur ex tali fraude, vel mixtura nõ excedẽti alias ordinarias mixturas aliquod damnum emptori parari, quia ſi ſimilis mixturæ ordinariæ, & non appoſitæ manu triticum ab alio emiſſet iuſto pretio, non diceretur damnum reportaſſe. Ergo neque ab hoc venditore in noſtro caſu poſtquam ſimile, & eiuſdem bonitatis, & qualitatis & valoris triticum, & eodem pretio, & non maiori, & in eadem menſura, & mixtura emit: neque enim mixtura ordinaria tritici cęteris paribus aliud conſtituit diſtinctum pretium.

¶Vnde niſi aliud in tali mixtura interceſſerit damnum dum talis mixtura etiã de induſtria facta, ordinarias non fuit excedens, ſalua authotitate tanti viri, talem venditorem ad nullam reſtitutionẽ obligarem.

¶Secus eſt venditurus triticum de induſtria humido loco reponeret, quatenus ex humiditate contracta turgeſcẽs, inde menſuras plures impleret, quia hic proculdubio interuenit fraus damnum inferens, ac per conſequens reſtitutionem inducens, tum quia triticum humectatum corruptionis nonnihil ſolet contrahere: tum quia poſtea dum exiccatur in quantitate, & menſura extenuatur. Imo ſi quis non ex induſtria feciſſet: ſed poſtea ſic deterioratum ſuum triticum reperiſſet, tenetur illud vendendo ratione huius pretium vilius exigere, quia iã tunc viliori pretio valet.

CAP. XLIII.

De reſtitutione ex deceptione in contractibus, & de vendentibus male mercibus vſuris, de falſificantibus ſcripturas publicas, vel papales, de aperientibus occluſas literas, & de vtentibus falſis reliquijs.

CVm de reſtitutione, quæ ortũ habet à falſarijs circa materiam monetarum, & mercium hic extorſi ſimus ediſſerere, nequid intactum relinquatur, reliquas

ſtiones huc attinentes expediamus oportet.

¶ Controuertitur ergo hic primo vtrum venditor qui merces ſemicorruptas vendit, quia vendit pelles ſemiputridas cerdonibus ad calceamenta vetera reficienda, poſſit eas eis vendere, quã do nonnulla ſuboſt ei credulitas, quod cerdones eas ementes inde conficiunt fraudulenter calceos nouos, quos vt confectos ex corio incorrupto, & ſano vendent? Quæſtio eſt, cuius meminit Corduba. a Igitur vera reſponſio ad quæſtionem eſt, quod talis venditor non peccat, nec enim alicui nocet, ſi iuſto pretio eas pelles etiam deterioratas officiali vendiderit, quia ad aliquem licitum vſum poſſunt ei aliqualiter conducere, quod ſi pelles parum deterioratas has officialis, qui eas emit huius rei gratia viliori pretio, iuſto tamen, ampliori pretio pro ſanis, & incorruptis vendit: ſibi culpæ, & fraudi eſt tribuendum, & non primo venditori ſine fraude eas pelles vendenti, ei ſicut neque culpæ eius aſcribitur, qui vendens vinum, aut oleum, proſonetis, ea tradit vendenda: licet nõnihil ſuſpicionis, aut præſumptionis ſurrepat, quod proſonetæ in talibus venditionibus nonnullas ſoliti ſunt innectere fraudes, & ſic de venditione earum rerũ, quarum poteſt eſſe bonus, & malus vſus inter quas computat Corduba locare domum meretrici etiam ſi reſciuerit locans ei domum, eam tali domo ad ſuum meretricium opus exercẽdum vſuram. Quod limitandum cenſeo id licere, dũ tamẽ locet ei domum in loco ſequeſtrato, & à republica permiſſo.

a Cordu. in tract. de caſibus conſc. q. 90.

¶ Superaddit vero Corduba non eſſe licitum eas res vendere ei, de quo fides perſuadet, quod ſolum ad malum vſum eas merces emit ſecundum Doctores communiter, & ſecundum Metinam, b, & Syluestrum, c, & Nauarrum. d Sed tamen Caieta. contra hos tenet dicens poſſe venditorem merces: quæ non prohibentur vendi puta aleas, fuocos, & taxillos, eis vendere, etiam quos ſciunt, his mercibus male vſuros.

b Medn. de reſti. q. 3. f. 93. & 95.
c Syl ti. emtio. art. 5. q. 3. vſque ad 6.
d Nauar. in ſum. Hiſp. c. 23. nu. 9. & 19.

¶ Sed forte redigi poſſunt ij Doctores ad concordiam, vt alibi memini me dixiſſe, ita vt ſententia Caietani intelligatur eſſe vera, quando vẽditor, licet ſciat emptorem ea re male vſurum, qua poteſt etiam bene vti, ſcit tamen ea re nõ male vſurum in detrimentum tertij, vt cum vendit fucos meretrici per quos non ineſcat niſi paratos, & volentes ad illam accedere. Sententia vero contraria horum Doctorum eſt intelligenda vera cum ſcit emptorem ea re vſurum ad detrimentum tertij: puta armis emptis vſurum ad interficiendum inimicum, qua tunc cum hac ſcientia non licet ei gladium vendere.

Quæſtio. 2.

¶ Secundo in dubium hic reuocamus caſum illũ cuius meminit Corduba, e, Macellarius, qui conuenit cum populo de ſubminiſtrandis ei, in macello carnibus caſtratorum arietum pro prætaxato pretio tãto, an ſi inter caſtratos, quos in macello occidit arietes introgeſſerit fraudulenter incaſtratos arietes, eorum carnes quoque ibi eodem pretio vendẽdo, teneatur ad aliquam reſtitutionem?

e Cordu. in trac. de caſib. cõſc. q. 91
f Vide Syl. tit. empt. q. 19. & 20. & Met. de reſti. ti. 34. So. de iuſti. & iu. li. 6 q. 3. art. 2. Nau. in Sum. ca. 23. c. 87. 88.

¶ Reſpondetur ergo ſecundum ipſum nemini dubium quin ad reſtitutionem populo pro hoc faciendam teneatur, quia neque tanti pretij eſſe æſtimantur carnes arietum incaſtratorum, ſicut caſtratorum: vltra hoc autem, ſi aliquid nocumenti obuenit aliquibus ex populo quia forte in macello vendidit carnem morbidam, ſi alicui eius eſus offecit, tenetur, & id damni reparare damnificatis notis, quod ſi ignoti ſint, id pauperibus reſtituendum venit, & poſt hoc ad maiorem cautelam in caſu incertitudinis vtrum defraudauerit, & nocuerit, vel non ſumat bullam compoſitionis.

¶ Poſt hæc Nauarrus, g, adijcit dicens falſatorem, qui aliquam ſcripturam in damnum alterius falſat, vel eum, qui ſciens eam eſſe falſam ea vtitur, aut malitioſe abſcondit, aut pecuniam dedit, aut rogauit ſcribam, vt ſibi teſtamentum, aut aliam quamlibet ſcripturam falſam conficeret vltra delictum commiſſum falſitatis, in hoc caſu, h, manifeſtum eſſe incurrere obligationem reſtituendi damnum ſi quod inde ſequatur.

g Nauar. in Sum lat. ca. 17. nu. 168. 169.
h Hic inni tiẽ totus ti. ff & C. ad l. Cordu. de falſis.

Quæſtio. 3.

¶ Sed quid de notarijs conficientibus inſtrumenta vſurarum taliter, quod non eſt videantur vſuræ, dicendum eſt

plane

plane tales notarios eſſe periuros, & infames,& teneri etiam ad reſtitutionem, niſi prout dixit frater Ioãnes de la peña ad inſtantiam, & preces petentis mutuũ ſub vſuris,eius gratia, & non gratia vſurarij tale inſtrumentum confecerint.

¶Si vero tales notarij fecerunt inſtrumentum clarum vſurarium,licet ſint periuri ſecundum Armillam verbo vſura. §.41. non tamen tenentur reſtituere, quia qui ſunt grauati poſſunt per tale inſtrumentum ſe iuuare. Quam ſententiam ego limito eſſe veram, niſi tale inſtrumentum clare vſurarium conficeretur à notario in illis regionibus, Vbi iudices iniquitatis, virtute talium inſtrumentum, cogerent ad vſuras ibi ſtipulatas ſoluendas. Eodem modo dic de teſtibus,& de alijs concurrentibus qui reſtituere non tenentur, quando non dederunt cauſam ſufficientem damni, Secus ſi dederunt.

Quæſtio. 4.

¶Subſequenter quæritur an inſtrumẽta confecta per notarium falſarium ſint valida?

¶Dicitur igitur ad quæſtionem breuiter, quod ſi inſtrumenta in ſe falſa nõ ſint,ſed ſint alias vera, non redduntur inualida ex eo ſolum,quod confecta ſint per notarium falſarium,ſi ea cõfecit ante ſententiam condemnationis de crimine falſarij in ſe latam,quia ante condemnationem etiam quod eſſet falſus, ſed ſi non eſt condemnatus, vel ſi condemnatus eſt:ſed non in tali officio, i, talia inſtrumenta per ipſum confecta ſunt valida. Secus eſt ſi talia inſtrumenta etiam in ſe non falſa, confecta fuerint per notarium falſarium poſt eius condemnationem commiſſam in officio tabellionatus, quia tunc hæc inſtrumenta non valent.

i Panor. c. fraternitatis. de hęre. Bar. in l. 1. ad l. Iul. repet.

Quæſtio. 5.

¶De falſantibus literas Papæ iam nõ valentes, an ſint tales excommunicati, inquirat ſi aliquis, tale ſibi habeat reſpõſum. Primo quod falſans literas Papæ excommunicatus eſt excommunicatione Papæ reſeruata iuxta caput ad falſariorum de crimine falſi.

Quæſtio. 6.

¶Adhuc etiam de quantitate falſitatis ſolet dubitari an ad incurrendam huiuſmodi excommunicationem vnam literam, aut vnum apicem mutaſſe ſatis ſit. Ad hoc ſecundo dicimus ſecundum communem opinionem ſufficere vnam literam,aut vnum apicem demere, etiã ſi non mutaret illarum papalium literarum ſententiam,vt ca. dura. de crimine falſi,quod dictum limitat Nauarrus, k, dicens,hoc non credimus eſſe verum, niſi quo ad forum exterius, & non quo ad forum conſcientiæ,authore Gerſone. l, Nam ſecundum Nauarrum, m, quoad forum conſcientiæ cum id faceret aliquis bona mente ſine dolo,& ſine vllo alterius damno,non videtur mortale corrigere aliquam literam, aut punctum, quod non mutat ſubſtantiam aliquam, nec conſequenter excommunicationem incurri. Inſuper ſecundum Nauarrum ſumma latina genus deceptionis eſt quã do quis copulam habet, vt obtineat diſpenſationem, & hoc tacet coram Papa, & quia tunc mentitur virtualiter diſpẽſatio ei non valet.

k Nauar. in Sum. lat. c. 17. nu. 169. l Gerſon cõtra Hoſt. in Sũm. de crimine falſ. §. porro. v. er. ſed hodie,& contra Caie. in Sũ. verb. Excõicato. m Sum. lat. c. 27. nu. 62.

¶Sicut etiam ſecundum Cordubam in tractatu de caſibus conſcientiæ quæſtione quadrageſima ſexta, non valet eis qui Papæ proponunt *falſe* interceſſiſſe copulam, vt facilitent diſpenſationem. Secus eſt ſi aliquid tacuerunt ſine fraude coram Papa, quod ſi expreſſum fuiſſet diſpenſationem facilitaret, aut certe difficiliorem non redderet, quia impertinenter ſe ad hoc haberet.

¶Tertio dicimus directe reſpondentes ad primam quæſtionem propoſitam: quod etiam non incurrit prædictam excommunicationem, qui falſauit literas Papæ ſic tempore quo iam erant inualidæ, cum iam euanuerunt ſecundum Nauarrum, n, authore Richardo: o, ſicut nec etiam ſecundum Armillam, p, aperiens literas Papæ non eſt excommunicatus cum id non reperiatur, quia talis neque vitiat radendo, neque apponẽdo ſigillum adulterinum de quibus iura allegata loquuntur. Ideo, quia ſumus in pœnis non debet extenſio fieri.

n Nau c. 29 nu 169. o Rich in 4 diſt. 18. art. 12. q. 3. p ver. falſarius. §. 6.

Quæſtio. 7.

¶Ad hæc in dubium reuocari ſolet an falſificantes, vel mutantes ſupplicationes per Papam, ſeu de eius mandato ſignatas,& datas ſine Papæ, aut eius datarij licentia, quæ ſignaturæ vocantur, incidat excommunicationem cœnæ Domini? Sed reſpondet Nauarrus, q, procul du-

q Sum. lat. c. 27. nu. 22.

culdubio tales eam excommunicationẽ incurrere. Nam licet in materia odioſa per literas apoſtolicas non includantur ſupplicationes à Papa ſignatæ, quæ ſigna turæ vocantur, niſi exprimantur, tamẽ, quia in bulla cœnæ à Gregorio XIII. Papa noſtro exprimũtur, ideo has ſignaturas falſificans excommunicatione cœnæ Domini excommunicatus eſt.

¶Non tamen incidunt hanc excommunicationem falſarij literarum nuntij aut pœnitentiariæ, quia literæ nuntij nõ ſunt propriæ literæ Papales, id eſt, Apoſtolicæ, ſicut literæ quoque pœnitentiariæ non ſunt literæ Papæ, ſed eius commiſſarij conſtituti viuæ vocis oraculo. Secus tamen de falſario breuium Papæ iuxta Gomez lib. de breuibus pag. 3.

¶Et tandem excommunicatio bullæ cœnę Domini hæc contra falſarios literarum apoſtolicarum, non comprehendit eos qui ſurreptitiè, vel obreptitie impetrant literas apoſtolicas, vel vtuntur illis, quia non ſunt literæ falſæ ſecundũ Nauarrum in capite ad audientiam, 1. de reſcriptis.

¶Neque comprehendit eos qui vtuntur falſis, quia ſolum loquitur bulla de falſantibus, & aliud eſt falſare, & aliud vti falſis, vt colligitur ex d. c. ad falſariorum, quo excommunicantur omnes falſarij, & non omnes falſis vtentes: niſi ſolum laici.

¶Poſtremo aduertendum, quod ille dicitur habere literas falſas, vel vti eis, qui ſciens, vel debens ſcire eſſe tales, vti tur eis. r Aduerte hic, quod nõ eſt fraus annullans abſolutionem ſiquis ſub confidentia bullæ peccet niſi exprimatur in bulla, ſcilicet, quod qui peccauit ſub tali confidentia bullæ non poſſit abſolui. Secus eſt ſi diceret qui ſumamus bullã ad peccandum, quia ſecundum rationẽ minus malum eſt peccare ſub confidentia procurandi abſolutionem poſtea per bullam, quam ſine intentione ſic pœnitendi, quæ regula deſeruit, & ad altos ſimiles caſus vbi aliquis videtur interuenire abuſus priuilegij, vel gratię. Hoc eſt probabile pręſertim, quando alias etiam ſine intuitu abſolutionis percipiendæ per bullam peccaturus erat, vel paratus erat peccare.

r Caiet vbi ſup. arg. l. in delictis ſ. ſi de tract. de nox.

¶De falſantibus quoque pondera, ſtateras, menſuras, aut de illis falſis ſciẽter vtentibus nõ eſt dubium obligationem incurrere reſtituendi, c. 1. de emptione, & venditione: ſi ſequatur aliquod damnum.

¶Idem de illi, dicendum eſt, qui falſant ſubſcriptionem, vel inſcriptionem, aut ſigillum prælati, aut aliorum quorumlibet cum ſimili obligatione reſtituendi damnum ſequatur.

¶Falſarius quoque dicendus eſt ſecundum Inno. alterius, t, literas aperiens, vt legat, & licet talis minus peccet, quã ſi falſificaſſet ſigillum apponendo adulterinum, tamen falſarius eſt.

t Alterius li teras apiẽs puniri dẽt tãquã falſarius. ſcdm gl. li c. olim. 2. dẽ officijs. Panor. ibi.

¶At forte quale peccatum ſit literas alterius aperire, quæret aliquis, an ſemper ſit peccatum mortale?

Quæſtio. 1.

¶Igitur quæſtionem ſic breuiter concludimus, quod talis aperiens alterius literas non ſibi miſſas, vt legat, mortaliter agit, niſi quando eſt ſuperior, vel ſub ratihabitione facit, vel inaduertenter ſine malitia, vel quando nõ ſunt alicuius importantiæ, quia cum talis ſit puniendus tanquam falſarius, vel vt de crimine ſtellionatus, u, apparet in hoc peccare mortaliter.

v Crimen ſtellinatus nomẽ ſumpſit à ſtellione, la certa ſtellata. ta. Alciat. li. 1. Paregon. ca. 46.

¶Sed quid ſi eſſent literæ alicuius manifeſti aduerſarij nunquid liceret tunc aperire eas? Reſpondet Archiepiſcopus Florentinus, quod ſi eſſent literæ alicuius manifeſti aduerſarij, & dubitaret de aliquo graui malo contra ſe contento in literis: non peccaret mortaliter eas tunc aperiendo: hoc enim non eſt contra charitatem, ſed in ſui defenſionẽ, quia plus ſibi tenetur, quis, quam alteri.

Quæſtio. 9.

¶Et tandem aperiens literas, & oſtendens aduerſario mittentis poteſt puniri vt falſarius. x

¶Sicut etiam qui depoſita inſtrumenta oſtendit aduerſario, vt ſoliti ſunt facere mali notarij, & procuratores incidit in crimen falſi, ut ibi in d. l. 1. ſed hic caſus ſolet in ſynodalibus reſeruari, ſicut tacere verum, aut teſtificari falſum in manu iudicis in præiudicium tertij ſolet per ſynodales eſſe reſeruatus, aut per erſeruationes Epiſcoporum.

x argu. ſ in l. 1. ſ. is q. ff. ad l Corn. de falſis.

¶Deinde ad peccata falſariorum pertinet vti falſis reliquijs, aut veris cauſa

turpis

turpis quæſtus,& ebrietatum,& comeſſationum mortalium, aut miraculis,aut reliquijs nouis ab Epiſcopo non approbatis, y, quando prædicta fiunt cauſa turpis quæſtus, talis turpis quæſtus venit reſtituendus.

y Diuino & humano iure tales abuſus ꝓhibētur,patet.c.2.de relig.l.nemo.C.de ſacroſanct. eccl. & Cō. Trid.ſeſ.25 de inuocat. Quæſt.10. a. Sum. lat. c.17.n.269.

¶Turpis autem quæſtus hic quis dicatur,forſitan quis ambiget. Intelligat ergo authore Nauarro turpem quæſtum dici qui quæritur ex venditione, locatione, traditione, vel oſtenſione reliquiarū, & aliorum ſacrorum, cum pacto ob id quid recipiendi, & hinc aperte naſcitur obligationis, z, reſtitutio, vel cum prædicta fiunt fine principali ob id aliquid recipiendi,& hic vbi abeſt pactum, ſimonia eſt tantum mentalis, ſed variant doctores circa reſtitutionem neceſſariam ſic accepti. Nam Sotus iure diuino pecuniam ſic acceptam fore reſtituendā ait in conſcientia, quia dicitur gratis accepiſtis, a, gratis date. Alij autem doctores, dum abeſt pactum, oppoſitum autumant. Sed de hoc in materia de ſimonia latius. Si autem minus principaliter in oſtenſione verarum reliquiarum temporale gratis ſibi exhibendum intendatur, & fiat principaliter in honorem,& reuerentiam ſanctorum, ſicut vt implurimū fieri ſolet, aberit turpis quæſtus, & peccatum, vide hæc in ſententia Nauar. loco citato ait.

a Qui Dei dona gratis accipiuntur vt gratis dētur ꝑꝑ ſua lucra, vel emit, vel vīditcū Simone donum Dei pecunia poſſideri exiſtima. Vrb. ca.Saltor. 1. q. 3.

C A P. XLIIII.

An in caſibus hic commemoratis committatur fraus, & falſitas inducens reſtitutionem, & de falſitate teſtium, & de literis commendatitijs dantibus occaſionem fallendi.

NE prolixi eſſe videamur, & ne aliquid deficiat, qđ merito deſiderari poſſit, reliqua minutiora ad hāc materiam attinētia proſequamur oportet in hoc capitulo ſeorſum, quare meminiſſe libet hic illius caſus, cuius meminit Corduba, a, dicens, non eſſe condemnandum quendam ſcribam, vt falſarium, qui ad petitionem minorum, in mandato dato procuratori ad intentandam litem contra quandam mulierem tutricem ſuorū filiorum ſuper tributum, addidit,& contra eius minores, quia ſic expediebat minoribus, quia ſic ſenatores in ſuo capitulo, ex cuius nomine tale mandatum dabatur, aduertiſſent, ſic tale mandatum cum illa additionem,& etiam cōtra minores darēt,& quia ſine præiudicio fuit talis additio, in foro conſcientiæ, nō venit damnandus: Secus in iudiciali foro, quia ibi immineret ei periculum, & interuenientibus in facto, quia pro tali facto punirentur. b

a Cord.I addit. ad trac. de caſibus conſc. 114.

¶ At vero ſecundum Hoſtienſem ad hoc, quod quis poſſit puniri de crimine falſi, oportet, quod adſint hæc tria, videlicet mutatio veritatis dolus,& iactura. c Vnde nec in ſcriptura, quæ fidem non facit, committitur crimen falſi.

b Hæc recēſit Syl.ti.falſarius. & ti. tabellio.

c Vide Panorm. in c. quando de iureiur.

¶Inſuper ſecundum Cord.q.191.non eſt tanquam falſarius de mortali incuſandus creditor ille, cui debebantur ducenti aurei, ſi ſibi iam ſint ſoluti centū ex vna cauſa, ſi remanſit apud ſe chirographi ſchedula, quia debitor illa centū dum ſoluit, illam non repetiuit,& poſtea obijt, non eſt inquam culpandus tantum talis creditor, ſi per eandem ſchedulam repetat, & recuperet ab hærede debitoris alia centum ſibi debita: ſi aliter non poteſt illa recuperare, quia non expedit explicare cauſam,& quia ſi in ſic recuperando centum ſibi debita interueniret ſimplex mendacium dicentis, ſibi deberi ex cauſa ſcripta in illa ſchedula: cum re vera non eſt illa cauſa: ſed ex alia illa cē tum ſibi deberentur, ſolum eſſet deceptio venialis. d Quia non infert iniuriam hæredi.

d Nau. hāc quo ad ꝑōtueſ opinionē in c. interuēt. 2.q. 3. cōclu. 5. corol. n.87.

¶ Porro etiam Victoriæ in ſuis ſcriptis viſum eſt non eſſe damnandum de mortali falſitate innocentem probatum nocentem qui vt ſuam tueatur innocētiam, & euadat mortem vtitur teſtibus ſe vltro offerentibus ad teſtificandum falſum pro eius innocētia, ſcilicet, quod tempore delicti ſibi imputati viderint eum in alio loco à loco illo diſtanti, vbi ſibi probatum eſt falſo illo delictū perfeciſſe,

feciſſe, cum nõ viderint re vera tales te ſtes ſe offerunt ad iurandum hoc pro eruendo eum innocentem à morte, ſed falſum parati ſunt iurare,& quamuis di ctum hoc Victoriæ poſſit ſuſtineri ali quo modo: ſed non tranſit ſine aliqua difficultate.

¶Vltra hoc de crimine falſi in teſti bus aduertito,quod ſi teſtis reuocet pri mum dictum in ſecundo dicto,in alio a ctu iudicia: licet ſecundum opinionem magis placentem Iulio Claro, e, ſtan dum ſit primo teſtis talis dicto: quia ex primo dicto iudiciali, & iurato iam quæ ſitum fuit ius parti: ideo tale ius nõ de bet ſine eius facto, vel culpa ab ea auſer ri,tamen per talem reuocationem debi litatur primum dictum quo ad fidem probationis,ita vt ad torturam ſufficiẽs ſit indicium, ſed in caſu vbi liber homo non admittitur ad teſtificãdum ſine tor mentis, tunc ſtandum eſſet illi dicto in quo perſeuerarat in tormentis. Si autẽ teſtis velit ſuum primum dictum corri gere, ſi quidem id vult facere incontinenti, eſt admittendus. f Et dicitur in hoc caſu incontinenti, antequam teſtis ipſe alloquatur partem. Si autem vult illud corrigere ex interuallo, non audi tur, ſed tanquam periurus, & falſarius puniri debet,ita omnes.

e Iulius Clar° Regis Hiſpaniarũ a Cõſilijs in ſua Practica crimin.

f ca.ꝑterea. de teſtibus cogend.

¶ Et in criminalibus in hoc caſu, ſi reuocet primam depoſitionem teſtis di cens ſe erraſſe, ponitur in tormentis, & illa depoſitio, quam in tormentis con firmat ſolet attendi,& punitur de falſo, vt periurus, ac præterea eius dicto pri mo non adhibetur plena fides. Tamen authore Iulio Claro in huiuſmodi re uocationibus multum tribuendum eſt arbitrio iudicis, qui ex his depoſitioni bus contrarijs conſiderabit, quæ videa tur magis veriſimilis, & cum qua con currunt plura adminicula, & illi adhæ rebit. Caueat tamen propter ſuſpicio nem ſubornationis, ad petitionem par tis contra, quam depoſuit teſtis iterum illum examinare. Si autem ad petitio nem partis in cuius fauorem ſemel di xit,iterum examinetur teſtis,ſi in ſecun do dicto varietur ſtandum eſt ſecundo eius dicto, g, & ſibi imputet pars,quæ petit,iterum examinetur: caueant ergo iudices ab huiuſmodi repetitionibus te ſtium præſertim in cauſis criminalibus ad inſtantiam partium, quia ſæpe nume ro proceſſus inuoluunt ac deſtruunt, ma gnamque præbent occaſionem ſuborna tionibus,falſitatibusque teſtium.

g Albert. l.ſi. nu. 2.'C.de teſtibus.

¶Sed quid ſi teſtis dixit primo ſe ni hil ſcire, in ſecundo vero deponit de ve ritate facti Reſpondetur,quod nihil pro bat.Ita tenent omnes nemine diſcrepan te.Satis ſit hoc:nam in hoc modico vo luimus morem gerere cauſidicis. Quæſtio. 1.

¶Tandem quæritur, vtrum ſit genus quoddam falſitatis ſi Ioannes habens pe cuniam,quam credit,vel ſcit banniendã eſſe,vel diminuendam in pretio mutuat illam Antonio. Huius quæſtionis memi nerunt Summa Angelica, h, & Sylue ſter, i, quam expediunt dicentes,quod ſi Ioannes talem pecuniam, quam ſcit banniendam, vel minuendam in pretio mutuet Antonio, qui antequam bannia tur,eſt illam expenſurus, licet poſt mo dum Ioannes plus recipiat pro ea quam poſt bannitionem valeat, non commit tit vſuram,quia non mutuauit, vt plus haberet.Sed vt damnum ſuum vitaret. Secus ſi mutuat illam cum ſpe plus reci piendi, vel quando Antonius non eſſet eam tunc expenſurus,ante bannitionem quia damnum proximo inferret, ita te net Alexander Lombardus in quolibet. Intellige,quando non ſperat plus recipe re,ſed ſeruare ſe indemnem,& is cui mu tuat,ante bannitionem,eſt eam expenſu rus,licet eam ſic mutuare in caſu prædi cto.Sed de hac materia ſatis, vnde Sylu. verbo literæ. Quæſtio. 2.

h Sũ.Augu. verb Vſurarum. §.76.
i Sylu.verb. Vſura. 1.q. 11.

¶Vtrum per literas generales poſſit etiam lator intentare aliquid in præiu dicium eas ſcribentis, vt ſi in eis di catur præſentium latoris adhibeatis fidem, dico, quod ſecundum Panor mitanum, k, non præiudicare de bent ſcribenti, quia potius ſunt lite ræ commendatiuæ. Si vero aliquid adderetur in eis, ſcilicet, dctis, quod petit earum lator ſub periculo meo, vel ſub fide mea, & huiuſmodi, quia tunc ſecus eſſet, vel niſi doloſe dederit ſcri bens literas, quia tunc tenetur de data pecunia latori quando ſufficientem cau ſam deceptionis per ſuam commenda tionem

k Panor. c. fraterni. de cler.non reſid.

tionem doloſam dedit, argumento legis, quod venditio ff. de dolo.

¶Quando vero literæ ſunt magis ſpeciales, vt cum in eis dicitur tali, qui de mente mea eſt informatus fidem adhibeat is plenam, tunc tenetur ſcribens de damno inde ſecuto, & ille cui ſcribitur aget contra eum. Non tamen debet credere ei in aliquo, quod ei approprietur. 1 Sed de hac materia hæc ſunt ſatis.

1 Oium penè doctorũ tata eſt ſnīa l.ſi vero ff. mãdati. Panor.c frater nit. Bart.in l.Lucius. ff. fideiuſſoribus.

CAP. XLV.

De peccatis, & caſibus reſtitutionum interuenientibus in contractibus locationis, depoſiti, & de leuiſsima, & leui, & lata culpa, & de ignorantia probabili, vel improbabili, & quænam excuſet à peccato, vel à cenſuris, & pœnis, ſiue a iure, vel ab homine latis, eſt diſputatio vtilis valde.

POſtquam circa materiam falſariorum caſus occurrentes, vnde reſtitutionis obligatio emergere poterat, percurrimus; ſupereſt nunc omnes radices reſtitutionis: quæ ex contractibus innaſci poſſunt perquirere, & primo circa depoſitum. Et quin circa hunc contractum ſicut etiam circa plures alios dolus, aut culpa, aut caſus fortuitus ſolent interuenire, & quia ad cognoſcendum peccata inducentia reſtitutionem, quæ circa depoſita, commodata, mutuata, pignorata, & locata committuntur, vt bene adnotauit Nauarrus, a, plurimum intereſt an quid dolo, aut culpa, vel caſu pereat, vel deterius fiat & an id contingat ex culpa lata, leui, vel leuiſſima, ideo ſcitu opus eſt, quid ſit vnumquodque horum. b

a Naua. Sũ. lat.c. 17 nume. 177.

b Cõſulẽdi de his Panor. in c 1 de cõmodato.& c.fi.de depoſit. &

¶Igitur ſecundum omnes culpa eſt generaliter ſumpta voluntaria inordinatio actus. At ſecundum D.Th eſt deuiatio à bono, ſed ſecundum Bartolum inordinatio actus ſtudioſè, & de induſtria facta ad dolum accedit, alias dicitur culpa ſimplex.

Bar l ꝙ nerua ff. de depoſit. & D. Tho. 1.p.q. 46.art.5. & 6 & 1.2.q. 21.art. 2. & 2.2.q. 118. art.8. Quæſtio. 1.

¶Dolus autem machinatio, ſeu circumuentio quædam eſt ad decipiendum ſeu fallendum alium adhibita. l. 1. ff. de dolo. & gl. in regulam ſcienti. lib. 6.

¶Dolus autem, cum ſit duplex alius dicitur fallacia qui fit verbis, & alius dicitur fraus cum fit factis, authore D. Th. in ſupradicto art 8.

¶Dolus inſuper ſecundum Panorm. Bart. diuiditur in verum, & præſumptũ, nam licet dolus non poſſit probari, niſi confeſſionem partis, aut coniecturas, quo ad forum exterius: c, tamen quando ſigna ſunt manifeſta dicitur dolus verus, quando ſecus, dicitur dolus præſumptus, verbi gratia vero dolo feciſſe diceris, vt perderetur ſi librum accommodatum reliquiſti noctu in platea frequentata à latronibus, ſi eſt perditus. Si autẽ eundem librum reliquiſti in platea interdiu, diceris præſumpto dolo reliquiſſe apud homines, licet neutro caſu fieri poſſit coram Deo dolo feceris.

c Gl. c.2 de renunc lib. 6.& l dolũ. C. de dolo.

¶Sed quæritur in quo differant dolus verus, & latiſſima culpa, hoc primo hic occurrit dubitandum. Quia ſecundum Nauarrum Bartolus verum dolũ appellauit latiſſimam culpam, dolum vero præſumptum latiorem culpam. Dicẽdũ tamen puto poſt diffinitiones vtriuſque datas. Quod licet lata culpa dolo interdum ſoleat comparari, tamen pœna corporalis, vel pœna infamiæ, vel ſtatus ſine dolo inferri non debet ſecundum Bartolum. d Et in his lata culpa dolo non æquiparatur.

d Bart. in l in actionib ff de in lit iur.

¶Neque poteſt quis facere pactum, vt non teneatur de dolo. ff. depo. lege. 1. §. conueniat, quia tale pactum eſſet contra bonam fidem, & bonos mores.

¶Nota deinde, quod quia omnis dolus eſt culpa, ſiquis promiſerit alicui indemnitatem de culpa commiſſa per famulum tenetur de furto ab eo doloſe commiſſo, tradentibus hoc Bartolo, & Panormitano communiter receptis.

¶Differt vero culpa ſimplex à dolo ex eo, quod dolus ſcienter, & ſtudioſe fit. Culpa vero ſimplex ignoranter fit, vel negligenter.

¶Quare

Quæſtio. 2. ¶Quare ſubſequenter hic quærendū occurrit vtrum ignorantia excuſet à dolo, & à lata culpa, cui quæſtioni reſpondeo primo dicendum, quod ignorantia iuris nō excuſat à lata culpa in foro exteriori: excuſat tamen à dolo, & conſequenter à pœna quam dolus requirit ſecundum Cinum in regula ignorantia. libro 6.

¶Secundò dico, quod ex prædictis infertur, quod vbi ius, vel ſtatutum, requirit dolum verum, ignorans quantumcunque ſit culpabilis: non incurrit pœnā ipſius. Secus eſt vbi non requiritur dolus verus, ſed præſumptus: quia tūc ignorans craſſe, & ſupine. i. quando communiter ignorat, quæ ſui ſtatus, & conditionis perſonas communiter non contingit ignorare non excuſatur, vt patet in cenſuris eccleſiaſticis, quæ cum requirant dolum præſumptum taliter ignorans. i. ex ignorantia craſſa, & ſupina tales cenſuras non euitat. e

e Ex cap. vt aīarū. de cō ſtit lib. 6.

¶Tertio dico ſecundū Sotum in quarto, quòd quamuis ignorantia non excuſet à cenſuris iuris communis, & pontificij, excuſat tamen ſecundum nobiles autores, à cenſuris particularium prælatorum, etiam ſynodaliū: niſi fuerit ignorantia craſſa, & ſupina, vt dictum eſt.

¶Quarto dico ſecundum Sotum, & Nauar. ignorantia inuincibilis, qua quis ignorat inuincibiliter eſſe actum de ſe illicitum acceptionem verbi gratia naufragātis bonorum: probabilius eſt, quod excuſat ab incurſione cenſuræ etiam papalis: tum quia ſecundum Sotum taliter ignorans non cenſetur inobediens cenſuræ eccleſiæ, cum eam ignoret, tum, quia non obſtat ſecundum Nauarrum il la regula generalis. ſ. qui non excuſatur à culpa, non excuſatur à pœna appoſita propter talem culpam, licet pro tali culpa talem pœnam impoſitam eſſe ignoret. Quia hæc regula patitur exceptionem non in pœnis corporalibus, aut ſpiritualibus eccleſiaſticis ordinariis, & communibus: quales etiam ſunt pœna interdicti vel irregularitatis, vel ſuſpenſionis, quia eas incurret committens delictum ex ſe illicitum, licet ignoret eas eſſe impoſitas pœnas pro tali delicto. Sed aliud eſt in pœna excommunicationis, quæ exorbitans eſt, & extraordinaria, quia in pœnis extraordinariis, & exorbitantibus talis regula non habet locum. Quia tunc cōmittens delictum, licet ſciat malitiam delicti, ſi ignorat pro eo impoſitam eſſe extraordinariam, & exorbitantem pœnam qualis eſt excommunicatio, eam non incurret.

¶At vero, quia principia ad multas materias iacimus diſputantes hic de dolo, & lata culpa, & de ignorantia, quia de ignorātia hic incidit ſermo: cordi eſt breuiter compendioſeque quaſdam cōcluſiones, & regulas quas circa materiā de ignorantia in ſuo quæſt. tradidit Gorduba hic præiacere.

¶Prima igitur concluſio ſit, ignorantia vincibilis. i. culpabilis, vel eorū, quæ per ſe ſunt mala eſt eiuſdem ſpeciei cū actu: qui ex tali ignorantia fit. i. eiuſdem ſpeciei: cuius eſt iſte actus: etiam ſi ſine ignorantia fieret: vbi verbi gratia qui ex ignorantia culpabili committit furtum: talis ignorantia eſt in ſpecie furti.

¶Secunda concluſio ignorantia inuincibilis ſecundum Theologos: quæ ſecundum Iuriſtas dicitur ignorantia probabilis, eſt cum quis ignorat ea, quæ communiter ſui ſtatus perſonæ ſolent ignorare, quia non tenentur ea ſcire. Et oppoſita ignorantia dicitur improbabilis, qua quis ea ignorat, quæ ſecundum ſuū ſtatum tenetur ſcire: vnde quantum attinet ad conſcientiam in foro conſcientiæ ignorantia probabilis, & inuincibilis idē ſunt inter ſe, ſicut etiam vincibilis, & improbabilis pro eodem computantur. Aduerte tamen quod ſecundum D. Thomam non ſatis eſt, vt ignorantia ſit culpabilis, & vincibilis: quod quis ignoret aliquid quod poſſit ſcire, ſed requiritur quod poſſit ſcire, & teneatur ſcire, & omiſerit ſcire.

¶Tertia concluſio ignorantia craſſa, & f, ſupina eſt cum ex malitia, vel nimia negligentia, quæ communiter ſciuntur à ſui ſtatus perſonis, ignorat quis.

f Ignorantia ſupina ē ſecuri hominis ab oſcura diſſoluti ſegnis, & ignaui. gl ſup ver. de facto. in fraud. in c. ab excōica.

¶Quarta concluſio, ignorantia affectata eſt cum ex induſtria, & ex intentione vult ignorare quis quæ non excuſat à culpa ſecundum D. Thomam, ſed potius auget culpam, niſi ſecundum quod ait Metina in ſua prima ſecundæ, quado

to. extra de reſcript. & l.nec ſupina.ff de iure, & facti ignorantia.

in ſua intentione habet illud non perficere opus malum, ſi ſciret certo illud eſſe malum, licet velit illud ignorare: ne ſcrupulo agitetur inter illud patrãdum. Nam ex hac parte hæc intentio videtur cum illa ignorantia ex aliqua parte excuſare:ſecus eſt ſi vult ignorare, vt liberius peccet paratus etiam ſi ſciret, tale peccatum patrare, nam tunc auget omnino.

¶Quinta concluſio, ignorantia priua ta, quando quis ſine contrario poſitiuo errore ignorat eá, quæ ſcire tenetur nõ eſt peccatum intrinſecè, niſi ratione negligentiæ oppoſitæ ſtudioſitati: ſed dico licet hæc Cordubæ concluſio aliquibus videatur probabilis: ſed probabilius eſſe iudico dicere, quod talis ignorãtia, quæ eſt eorum, quæ quis propter ſe ſcire tenetur, vt ſunt articuli fidei,eſt peccatũ ex ſua ratione licet de facto non imputetur ad culpam, niſi ratione negligentiæ,ita Metina prima ſecundę etiam reſpectu mandatorum operabilium, ſicut verbi gratia,Petrus ex ſua intrinſeca ratione habet, quod ſit homo, ſed à parte rei non accipit eſſe hominis,niſi per generationem.

¶Sexta concluſio,ignorãtia poſitiua, id eſt,verbi gratia hæreſis,vel error qui libet aliud intrinſecè, & ex ſua ratione eſt peccatum.ſ.quia pertinet ad ſpecialem ſpeciem peccati ex ſe.

¶Septima concluſio,ignorantia vincibilis facti,ſiue antecedens,ſiue concomitans non videtur eſſe peccatum diſtinctum ignorantiæ, vt patet in occidente clericum ignoratum talem ex tali ignorantia, ita inſinuatur c.vero de ſententia excommunicationis, vbi talis occiſor clerici ex ignorantia ignorans eſſe clericum non cenſetur excommunicatus.

¶At vero quoniam hic de ignorantia antecedenti meminit Corduba, & etiã de concomitante,perpẽdat lector, quod ignorantia antecedens dicitur,quæ præcedit tanquam cauſa ſubſecuti actus,quia ſi operans illum actum,illicitum eſſe nõ ignoraſſet, illum non feciſſet. At vero ignorantia concomitans eſt, quæ nõ eſt cauſa actus,quia concomitatur actum.i. quando ignorans eſſe peccatum,etiamſi ſciſſet eſſe peccatum, nihilominus illud feciſſet.

¶Octaua concluſio,ignorantia inuincibilis,ſiue iuris, ſiue facti excuſat à culpa illũ actum,à cuius obiecto tollit omnem cognitionẽ, ac per conſequens omnem rationem formalem:à qua alias poſſet prouenire ratio culpæ in tali, ſecus eſt ſi omnem talem cognitionem non tollit,vt ſi ignorat inuincibiliter talem actum vna via.i.ex ſe carere culpa, tamen,ſcit,aut debet ſcire ex alia ratione non carere culpa. ſ.quia præbet ſpeciem mali, vel quando aliunde ab aliqua circunſtantia culpabiliter inanimaduerſa, vel à præparatione aliqua culpabili præexiſtenti prouenit malitia,ſicut ait Metina primæ ſecundæ, quod de facto non aduertens, & agens illicitum licet inaduertentia ſoleat excuſare totaliter aliquando à culpa illiciti commiſſi, ſed nõ ſemper,quia non excuſat illum, qui ſæpe iam expertus eſt ſuam inaduertentiã ex qua inaduertenter ſolet irruere in illicitum, & tamẽ præſtat cauſam tali inaduertentiæ: vt clericus qui ſæpius expertus eſt ſe obliuiſci officium diuinum dum nimium moratur in confabulationibus,& tamen adhuc non ſuccidit iſtas cauſas vanas præſertim.

¶Nona concluſio, ignorantia inuincibilis, & probabilis tollens voluntarium reſpectu obiecti,& circunſtãtiarum,excuſat à malitia mortali, & nõ aliter,inſuper facit actum bonum ſi relinquat obiectum, & circunſtantias conuenientes ex parte ſua,vt patet ex ignorantia, qua coiuit Iacob cum Lia, quia abſtulit voluntarium coitum cũ aliena, & quia reliquit obiectum conueniens ex parte ipſius ignorantiæ: qua putauit ſe coire cum Rachele,id eſt,cum propria coniugę.Propterea coitus Iacob cum Lia fuit actus iuſtitiæ,& caſtitatis coniugalis ex parte ſua.

¶Decima concluſio,ignorantia inuincibilis per diſſolutionem,quando diſſolui non poteſt,tolli poteſt per euaſionem verbi gratia, vt ſi dæmon appareret in Crucis figura, ab ignorante quis eſſet, conditionaliter tũc eſſet exhibenda adoratio ſic,ſi tu es Chriſtus te adoro,ſecus ſi es tu dæmon,qui ſolitus eſt ſe transfigurare

gurare

gurare in angelum lucis, ſicut etiã puerum inuentum nuper natum inuenta eius matre recenter mortua cũ de eius baptiſmo facta adhuc diligentia an fuerit baptizatus necne, dubitamus, ſub cõditione baptizamus.

¶ Vndecima concluſio, ignorantia craſſa, vel ſupina iuris, vel facti alleuiat culpam, ſed non à toto excuſat, ſed à parte, quia ex parte tollit liberum, & voluntarium.

¶ Duodecima concluſio, addita ad cõcluſiones Cordubę, quę rationabilis etiã apparet.ſ.ignorantia culpabilis eorum, quæ tenemur ſcire propter eorum fidẽ habendam, ſicut ſunt articuli fidei, eſt diſtinctum peccatum ignorantiæ, & diſtinctum in ſpecie in ſe, ſed ignorantia culpabilis earum rerum, quæ tenemur ſcire propter earum impletionem, & operationem, ſicut ignorantia mandatorũ decalogi, quæ ob eorum obſeruantiam tenemur ſcire, non eſt peccatum diſtinctum à tranſgreſſione illorum præcepto rum: quando propter eorum ignorantiã ea tranſgredimur contra Metinam, prima ſecundæ, quia iſta obligatio tota videtur ſumi ex obligatione finis.ſ. propter obſeruantiam mandatorum Dei, ſicut ſecundum, g, paſſiones inquietudines mentis ferè nunquam ſunt peccata mortalia diſtincta per ſe, ſed quatenus coniunguntur alijs actibus mortalibus, quorum ſunt cauſa qui propter dictas paſſiones admittuntur: vt rectè adnotauit Caietanus.

g Nauar. in Sum. lat. c. 23. de auaritia. nu. 76.

¶ Decimatertia concluſio, ignorantia probabilis hoc eſt inuincibilis iuris humani, & etiam facti cuiuſcunq;, excuſat à tota culpa inde proueniente, quia tollit rationem voluntariæ culpæ.

¶ Concluſio decimaquarta, circunſtantia ſi non tollit ſpeciem peccati inde ſequentis ex obiecto mortali non excuſat à malitia mortali. Secus ſi tollit ſpeciem peccati inde ſequentis: patet hoc, quia ſi inebrietate ſolum fuit culpa venialis, tunc homicidium inde ſequens erit tantum peccatum veniale, quia tunc illa ebrietas venialis tollit ſpeciem peccati inde ſequentis.

¶ Decimaquinta concluſio, ignorantia inuincibilis facti quacunq; lege reprobati excuſat in conſcientia à quacunque pœna iuris, & cenſura, etiam ſi det operam rei illicitæ, & culpabiliter illã ignorantiam inuincibilem incurrerit excepta irregularitate, quia incurrit in illam qui dat operam rei licitæ, aut illicitæ: incaute tamen, quia tunc dato inuincibiliter ignoraret ſe occidere hominem, ſi incaute iecit ſagittam in nemore irregularitatem incurreret: ſed dico contra hanc concluſionem Cordubæ cũ incaute fecit, quia non adhibuit diligentiam, quam tenebatur: iam eius inaduertentia, ſeu ignorantia non erit inuincibilis, & inculpabilis. Si autem licita venatione venans circunſpectam adhibuit diligentiam, ne illac aliquis tranſiret: tũc ſi ignoranter occiderit hominem illa ignorantia eſt inuincibilis, nec incurrit tunc irregularitatem, quare non occurrit exemplum in quo hoc dictum Cordubæ tã facile, & clare poſſit verificari.

¶ Decimaſexta concluſio, quæ eſt Metinæ in ſua 1.2. ignorantia concomitans nullo modo eſt cauſa peccati, primo, qa non tollit ſententiam prohibentem, qa ſi adeſſet etiam committeret peccatum. Secundo, quia non facit peccatum inuoluntarium ſimpliciter, vel ſecundũ quid, cum quælibet ignorantia faciat aliquo modo inuoluntarium præter concomitantem.

¶ Decimaſeptima concluſio, ignorantia conſequens, quæ non eſt cauſa volendi, ſed dicitur talis, quia cõſequitur negligentiam voluntatis cauſat inuoluntarium ſecundum quid, ſed tamen bene eſt cauſa voliti ſimpliciter indirecte, id eſt, in ſua cauſa voliti.

¶ Perpende igiť optime lector, q̃ inter ignorãtias, alia eſt inuolũtaria: qualis eſt ignorãtia inuincibilis ſeu ꝓbabilis, aut inculpabilis, q̃ nõ poſſum[*], aut tenemur vincere. Alia vero ignorãtia, h, eſt volũtaria, ſed hæc eſt duplex: alia volũtaria eſt directe, qualis eſt affectata.i.eorũ q̃ dixerunt Deo, recede à nobis ſcientiam viarũ tuarũ nolumus. Alia vero eſt indirecte volita: qñ quis ignorat ea, quæ qs ſcire poteſt, & debet. Hæc eſt Metinæ.

h De ignorãtiæ ſpeciebus, & multiplici diſcrimine, cõſule, primã parte huius operis. c. 1.

¶ Decimaoctaua concluſio, quæ eſt Metinæ, ignorantia, quæ de ſua propria ratione eſt peccatum, quia virtuti ſtudioſi-

ſtudioſitatis opponitur, vt ſi inuincibilis tria tenetur homo facere, ſcilicet, pœnitere de culpa, aut de ignorantia ſola, vt patet in Lutherano pœnitente de ſuo errore, volente tamen manere in ſuo cõcubinatu per illam ſolam pœnitentiam de ignorantia, & propoſitum quærendi Doctorum: ignorantia eius fit inuincibilis, quia vt fiat inuincibilis non requiritur, vt conteratur, quia ſecundum Victoriam contra Adrianum, vt ignorantia fiat inuincibilis non requiritur adhibeatur omnis diligentia in omni materia, vel quod conteratur: ſed ſatis eſt ſufficiens diligentia adhibeatur in illa materia, in qua patitur ignorantiam quis, ad eam tollendam ignorantiam, neque circa hoc tenetur homo ſummam diligentiam adhibere: ſed ſolitam communiter ab hominibus adhiberi, vt patet in Iacob cum Lia, quia non tenebatur ſcrutari, an eſſet ſua, vel non. Si autem poſtquam per pœnitentiam de ignorantia, & per propoſitum adhibendi deinceps diligentiam ad ſciendum, facta eſt inuincibilis: ſi poſthabita opportunitate, non adhibeat diligentiã ſciendi, redibit tunc peccatum ignorantiæ in ſpecie, & hoc maxime notandum eſſe aduertit Metina: nam, inquit, proderit ad multa intelligenda in hac materia.

¶Concluſio decimanona, quæ eſt Metina, quæ conducit ad tollendos multos ſcrupulos. Ignorantia cõcomitans, quando noluit Ioannes occidere Petrum actu, quia non aduertit eſſe Petrum, ſi tamen aduertiſſet, & ſciuiſſet eſſe Petrum, nihilominus eum vidiſſet, hæc non accuſat, quia conditionalis eſt de rebus agendis: vt ſi inuenta occaſione aliquis feciſſet peccatum, ſed tamen noluit facere, & quia non eſt oblata occaſio ſeruatus eſt à peccato, non ſibi imputabitur peccatum: vt patet in coniugato accedente bona voluntate ad propriam, qui ſi reperiret in lecto alienam, accederet ad illã, ſed non acceſſit, nec cogitauit, tunc de accedendo ad alienam, non ideo iſta conditionalis imputatur ſibi ad peccatum propter illam diſpoſitionem conditionalem. Sicut nec peccat in actibus de ſe bonis, quos facit idololatra, dum nihil cogitat de idolo ſuo: qui tamen ſi recordaretur de idolo tales actus de ſe bonos referret in ſuum idolum: ſed tamen actu non refert, quia non recordatur.

¶Concluſio vigeſima, ignorantia inuincibilis circa articulos fidei inter fideles, quibus non eſt promulgatum euãgelium eſſe poteſt: patet ex Euangelio vbi Dominus ait, ſi non veniſſem, & loquutus eis fuiſſem peccatum non haberent. i Damnabuntur igitur infideles prædicti ſecundum ſententiam D.Thomæ propter alia peccata contra ius naturæ commiſſa. Item circa aliqua præcepta decalogi, quæ ſunt de iure naturæ ignorantia inuincibilis, ad breue tempus poterit eſſe, vt in pueris primum ingreſſis rationis vſum, ſed non poteſt diu durare: ſicut nec ignorantia innincibilis vnius Dei, aut malitiæ fornitij diu durare poteſt ſecundum Victoriam, quia Deus eſt lux vera illuminans omnem hominem venientem in mundum, De his memini aliqua ſupra tetigiſſe: ſed ꝑ maiori ordine, & complemento doctrinæ ea hic repetere non ſum grauatus.

i Hoc inter ſunt DD. Aug. & Th. de peccato infidelitatis.

¶ Accipio tandem lector documentum aureum, ſcilicet, quod faciens aliquid ex ignorantia, quod non eſt contra legem Dei, vel naturæ, credens illud nulla lege prohibitum eſſe, licet ſit prohibitum: ſi talis ignorantia non ſit affectata, nec craſſa, quia laborat pro viribus ſcire neceſſaria ſibi: ideo libenter audit prædicationes, & diſputationes vbi hæc ſolet declarari, & facit, quod communiter faciunt ſibi ſimiles, & ſi eſt religioſus libenter ſtudet, & interrogat, excuſatur in foro animæ, ab omni culpa, & excommunicatione in conſcientia, k, non enim plus exigitur, quam poſſit homo. Secundum autem forum exterius aliter iudicabitur, niſi ignorantiam probauerit, quia in dicto capitulo cognoſcentes determinatur, quod volens ignorantiam probare ad euitandam pœnam audiendus eſt, concordat Sylu. l

K C. cognoſcentes, de conſtit.

¶ Secundum Iuriſtas circa ea, quæ communiter ſolent ignorari, admittitur excuſatio ignorantiæ in foro exteriori, & ignorantia etiam iuris non prę iudicat interdum in foro exteriore ſimplicitati, & ruſticitati, id eſt, ſimplicibus mulieribus, & ruſticis, & ignorantia

l Syl. verb. ignorantia. §.7.

in

in facto alieno potius admittitur, vt excuſans in foro exteriori, quam ignorantia in actu, vel facto proprio, quia potius præſumitur quis ignorare factum alienum, quam proprium, & geſtum in loco cuius notitia iam periret ad remotiora loca non præſumitur ignorari in tali loco. Neque protegere ſe poteſt quis ignorantia cenſuræ contra ſe latæ, cuius fama, ſcilicet, quod contra ſe lata eſſet ad ipſum peruenit licet dubitauit neque certo ſciuit, & licet ſecundum Nauarrum poſſit quis ſe protegere, & excuſare ignorantia in conſcientia, quando rem non nouit, niſi per vnum teſtem, quia vni ſoli non tenetur credere: non tamen quando certioratus eſt per duos teſtes fide dignos, quia tenetur eis credere, ſed de ignorantia ſatis, imputatur autem ignorantia actu quando tempus eſt acquirendi ſcientiam ſicut in alijs omiſſionibus contingit.

CAP. XLVI.

De dolo, leui, & lata culpa, & de caſu fortuito, & in quibus contractibus, de his quis teneatur, & de contractibus commodati, depoſiti, & locationis.

Quæſtio. 1.

POſtquam de ignorantia, quæ dicenda occurrere ſub breuitate poſſibili perſtrinximus: ſupereſt ad materiam de dolo, & lata culpa, & leui, & leuiſſima, reuertamur.

¶ Et primo quæritur vtrum dolus annullet contractum? quam quæſtionem breuiter per hæc dicta expeditam relinquimus. Dicimus igitur primo, quòd dolus contractum ſpiritualem non annullat, vt verbi gratia cum quis dolo inductus eſt ad religionem, & profeſſionem ſolennem, talis profeſſio valet. a Ideoque tenet talis contractus, quia per talem dolum non ad deteriorem conditionem ſtatus, ſed ad meliorem inductus eſt.

a Ita Pano. opinatur, in c. cũ dilecti de empt. & vend.

¶ Secundò dicimus, dolus dans cauſam contractus annullat contractum têporalem: qui eſt bonæ fidei, vt verbi gratia, quando quis dolo fuit inductus ad vendendum, quod tamen alias non erat venditurus, ita Panormitanus in d. cap. cum dilecti, quia fuit inuoluntarius circa ſubſtantiam contractus.

¶ Tertio dicimus, quando dolus interueniens in contractu tantum eſt incidens, ſed non dat cauſam contractui in foro exteriori: ſic contractus talis nõ eſt ipſo facto nullus: nec venit in foro exteriori reſcindendus: niſi in caſu quo contractus venditionis factus fuit vltra dimidium iuſti pretij, vel vbi contractus emptionis factus fuit infra medietatem iuſti valoris, & ratio eſt quare non eſt in hoc caſu ipſo facto contractus nullus, quia alias non fuit emptor, vel venditor inuoluntarius circa emptionem, vel venditionem, ſed tantum circa pretium.

¶ Quarto dicimus, quod in contractibus ſtricti iuris, id eſt, ſtrictiſſime interpretantur ſecundum Syluestrum, b, cuiuſmodi ſunt ſtipulatio, mutuum, & ſimilia: vbi non veniunt vſuræ ex mora, in his inquam dolus non annullat contractum talem. Ideo talis contractus ſtricti iuris tenet, ſed tamen agens ex eo eliditur ope exceptionis. c

b Syl. verbõ contractus §. 1.

¶ Nunc vero de lata culpa, & leui, & leuiſſima peragendum venit quarũ deſcriptiones noſſe oportet. Igitur lata culpa eſt ſecundum Nauarrum, d, quam regulariter omnes communiter vitant, vel ſecundum Metinam, e, lata culpa eſt negligentia, quam negligentiſſimi ſolent committere qualis eſt eius qui in porta domus, vel extra domum, vel in ſcamno librum ſibi commodatum relinquit.

c l. ſi quis cũ aliter. ff. de verb. oblig. Vide Tabienã, ver. dolus §. 7.

d Nau. ſũ. lat. c. 17. nu. 178.

e Metin in ſua inſtr. f. 156.

¶ Culpa vero leuis eſt, quam regulariter homines diligentes ſuæ profeſſionis euitant ſecundum Nauar. vel ſecundum Metinam eſt, illa, quæ ſolita eſt cadere in hominem mediocriter diligentem qualis eſt eius qui librum alique in ſuo cubiculo oſtio tamen aperto relinquit.

¶ Leuiſſima vero culpa dicitur illa,

quam homines diligentiſſimi vitare ſolent, vel ſecundum Metinam eſt negligentia illa,quæ ſolet cadere in homines diligētiſſimos qualis eſt ille qui librum commodatum intra cubiculum reliquit quod claue obſeraiuit non tamen manu, an bene obſeratum eſſet tentauit iuxta communem opinionem.

¶Sed & de caſu fortuito dicēdum nobis eſt,quod caſus fortuitus eſt inopinatæ rei euentus, qui præuideri nō poteſt etiam per diligentiſſimum. Igitur caſu fortuito fit,quod ſine vllo dolo,& culpa eius à quo agitur contingit.Qualia ſunt quæ contingunt per bellum inopinatū, furtum latronum, terræmotum, gelu, grandines,fulmina,& alia ſimilia. f, Itaque aliquis euentus poteſt eſſe fortuitus reſpectu vnius, id eſt, incendium paſſi, & non reſpectu alterius, id eſt, incenſoris.

f l.ꝗ fortuitis.C.de pignactio.

Quæſtio. 2.

¶Sed iam quęritur hic primo,an quis teneatur de damno,quod ex caſu fortuito contingit. Communis igitur reſponſio ad quæſtionem eſt, quod regulariter etiam in cōtractu qui fit gratia alterius tantum, vt in commodatione equi, caſus fortuitus non imputatur ad reſtitutionem, ſed res tunc perit domino: niſi in tribus caſibus. Primo, quando culpa præcedit, vt ſi commodaui tibi equum, vt ires Salmanticam, & iuiſti Valētiam & per Valentiæ iter incidiſti in latrones,à quibus vi ſpoliatus es, id tibi imputatur,& non domino, cap.vnico, de commod.

¶Secundus eſt cum fit pactum, vt ſi pacto conueniſti, vt tenereris pro caſu fortuito,vt ſi caſu fortuito amitteretur tibi recipienti periret. g Et ratio huius ſecundi caſus eſt, quia pactum contra accidentalia contractus, vincit legem. h Secus quando eſſet contra ſubſtantialia.

g l.in reb.ff.eo. & l.1.C eo. & l.1.§.is.ff de actio. & obl.

h l.1.§.ſi cōueniat.ff.depoſit.

¶Tertius caſus eſt, quando præceſſit mora, & res commodata facta fuit deterior,aut periit aliter, quā periiſſet apud commodantem,vt ſi quia tempore debito non reſtituiſti rem commodatam periit,tibi imputabitur ad reſtitutionem. Sed in hoc caſu loquendo in conſcientia, quando equus commodarus debito tempore ſi fuiſſet reſtitutus,eum dominus non vendidiſſet, neq; ex eo aliquid lucratus fuiſſet: ſed eodem modo apud eum erat periturus, vt apud commodatarium moroſum periit ſecundum nobiles authores, ex æquitate tunc commodatarius non eſt obligandus ad aliquid domino equi reſtituendum poſtquam re vera in hoc caſu non apparet recepiſſe damnum ex mora.

¶Porro quæſtio corollaria,& ad cauſidicos etiam pertinens ſequitur, an ex generali pacto commodatarius teneatur de omni caſu fortuito nullo expreſſo,vt ſi pacto conuenit mutuatarius, vt teneretur pro omni caſu fortuito nullo expreſſo. Igitur pro illucidatione quæſtionis ſit aſſertum primum,ex generali pacto.ſ.vt commodatarius teneatur de omni caſu fortuito, nullo expreſſo, etiā ſi fecerit firmauerit ą; hoc iuramento, non manet obligatus ad ea, quæ in ſpecie non fuiſſet ſe obligaturus, ſi aduertiſſet. Et hoc etiam in conſcientia maxime tenet.Ita tradit Ioannes Andreas in dicto capitulo vnico de commod. Et huius ratio eſt ne contingat exinde, quod ſub inuolutione verborum,& generalitate quis renunciet ei iuri cui non eſſet in ſpecie renunciaturus.

Quæſtio. 3.

¶Secundum aſſertum ſit,ſi in tali pacto generali de obligando ſe pro quocūque caſu fortuito, fuerunt aliqui caſus fortuiti nominati, vel expreſſi, tunc ſi ſequuta eſt clauſula generalis, videlicet dicendo de iſtis, & ſic de omnibus aliis me obligo, tunc cenſetur tantum obligatus ad caſus fortuitos venientes conſimiles expreſſis, & non ad maiores. i, Hoc autem aſſertum patet ex textu aureo, & notabili conducenti ad multa in clementina non poteſt de procuratoribus: vbi inſinuatur clarè quod generalis clauſula in odioſis non comprehendit maiora expreſſis:ſecus in odioſis, K, & intellige ſupradicta etiam ſi tale pactum generale firmetur iuramēto, quia iuramentum non obligat vltra conſenſum iurantis. c.quintauallis.de iureiur.

i Bar. in §. ꝗſitū. l. ſed & ſi qs ff. ſi quis cau.

K Inn.in c. ſedes, de reſcript.

¶Sed ambigere quis cauſidicus poterit, an caſu quo res cōmodata extimata datur, iā cōmodatarius teneat̃ de omni caſu fortuito maxime ſi generali pacto ad id ſe obligauit.Vr̃ qđ ſic,q̃a ſic cōtingit in do-

Quæſtio. 4.

in dote,quando extimata traditur.Nihi lominus reſpondetur, quod ſupra dicta aſſerta etiam verum habent, quãdo res commodata extimata datur, quia extimatio talis non facit, quod commodatarius ad plus teneatur, quam ſi non extimaretur res commodata, authore Panormitano in d.c.vnico.

Quæſtio. 5. ¶Sed ſi quæras ad quid igitur deſeruit talis extimatio in hoc caſu?Reſpondetur ſane,quod talis extimatio ad hoc facit,vt ſi ex culpa recipiẽtis pereat res commodata, dominus rei liberetur à probatione valoris rei commodatæ.

¶Vltimo tandem dicimus, quod ſi res extimata datur cum pacto,quod res vel extimatio reddatur,tunc periculum peremptionis tranſit in recipientem,ſed non tranſit periculum deteriorationis in hoc caſu commodati, l, ſicut etiam pecunia data in burſa clauſa cenſetur data ad cuſtodiam, vnde cuſtos non poterit ea expendere: Si tamen datur cum facultate,vt ea pecunia cuſtos,vel depoſitarius vtatur iam depoſitum,vel cuſtodia illius pecuniæ ſecundum Nauarrũ per conceſſionem vſus tranſit in mutuum:Vnde tunc etiam ſi caſu fortuito, abſque vlla culpa perierit, cuſtodi, vel depoſitario in hoc caſu peribit,ac perin de ſoluet eam.

l l pleriq. ff. de iure dot.

Quæſtio. 6. ¶Vltra prædicta iam neceſſarium eſt ſcitu dubium iſtud quando aliquid in contractibus teneatur de dolo, quando vero de lata culpa,aut leui,aut de leuiſſima.

¶Sit igitur primum pro apertione quæſtionis dictum, quando aliquis contractus in fauorem, & vtilitatem ſolum alterius contrahentium fit, ille regulariter tenetur de dolo,& culpa lata,leui, & leuiſſima, alter autem, in cuius gratiam non eſt,non niſi de dolo, vt incommodati contractu qui regulariter eſt in gratiam commodatarij tantum, tenetur de leuiſſima etiam. In contractu vero depoſiti,qui fit regulariter in vtilitatem deponentis depoſitarius non tenetur,niſi de dolo,& de lata culpa.

¶Secundum dictum ſit quando contractus in fauorem, & vtilitatem vtriuſque fit, vterque tenetur de dolo, & lata culpa, & leui, ſed non leuiſſima, vt in locatione,quæ contractus eſt: qui gratia vtriuſque;contrahentis fit. Vnde neque de caſu fortuito tenetur. l

l l.cōtract. ff.de reg.iur.cū nota tus ibi; per Dec.

¶Hinc infert Metina in contractu depoſiti, ſi quis receperit torquem auri ad cuſtodiendum, niſi per culpam latam cuſtodientis perierit, non tenetur reſtituere huiuſmodi torquem aureum quia non ſufficit periſſe ex leui, vel leuiſſima culpa cuſtodis, vel depoſitarij. Cuius ratio profertur, quia depoſitum torquis, vel cuſtodia eius ſolum eſt in vtilitatem illius torquis domini, & ſic ſufficit,vt reſtituere non teneatur,quod iu illa catena aurea illam mediocrem adhibuerit diligentiam, illam cuſtodiẽdo, quę in rebus propriis domus adhiberi ſolet.

¶Hinc etiam infertur in contractu locationis qui gratia vtriuſque partis fit, ſi verbi gratia mula mihi locata periret,niſi periret, culpa mea lata, aut leuinon tenebor ad illam reſtituendam domino,quia in hoc contractu non tenetur conducens mulam, niſi de lata culpa,& leui,& non de culpa leuiſſima,aut de fortuito caſu.

¶Sed iam Metina, m, interſerit hoc dubium,an ſi ego decepi locantem mihi mulam pro quatuor diebus ex Salmantica ad Valliſorem: ſi duobus diebus illud irer peragendo mula illa mihi locata in ipſo itinere mortua eſt, an reus ſiam ad reſtituendam illam. Quam quæſtionem ſic faciliter ibi expedit Metina dicens, quod niſi alia interceſſerit culpa: ſola deceptio qua ſic locatorem decepi, in obligationem reſtituendi illam non me inducit, quia ex Salmantica ad Valliſoletum, nou plus itineris eſt, quam quod ſolita eſt mula peragere duobus diebus. Si igitur ſubminiſtraui ei ſufficienter cibum ſi itinere obijt, domino ſuo videtur periſſe, quia talis deceptio non videtur fuiſſe cauſa obitus mulæ, neque ad eius mortem ordinata, ſed ſi in foro exteriori coram iudice hæc deceptio probaretur, forte cogeret illam ſoluere, ſed in conſcientia non teneor.

m Met. in ſua inſtruc. fol.157.

Quæſtio. 7.

¶Cæterum qnoniam pro intelligentia naturæ contractuum, & in ſingulis ad proferendam ſententiam in vtroque

foro, multum refert ſciſſe, in quibus contractibus transferatur dominiũ, in quibus vero tantum vſusfructus, ideo primo id dubij illucidemus eſt opus. Igitur inter contractus non transferentes dominium primus eſt contractus depoſiti per quem ſola cuſtodia rei alteri committitur, n, & regulariter fit in fauorem deponentis, & commendantis, licet quando exponit ſe depoſitarius ſe offerens ad cuſtodiendam rem: ſecundum doctores aliquos videtur teneri de leui culpa, quia gratia ſui etiam videtur depoſitarius ſe obtuliſſe. Sed hoc ita præſumetur in foro exteriori, ſed in conſcientia non ſtabilitur tali præſumptioni, ſed potius rei veritati, & confeſſioni talis depoſitarij.

n l. 1. & l. ſi ex c. ff. de poſi.

¶Secundo contractus commodati nõ transfert dominium, ſed ſolum per illum conceditur vſus alicuius rei quæ vſu nõ conſumitur, vt verbi gratia æqui, o, vt commodatio gratuita mulæ, libri, veſtis & id genus aliorum. Et regulariter commodatio fit in fauorem recipientis tantum. Vnde in hoc caſu ſi commodatarius recipiat rem cõmodatam ſi illa res deterioretur, vel pereat, tenetur de dolo, & culpa lata, & leui, & leuiſſima in c. vnico de cõmod. quia in talibus debuit adhibere curam talem, qualem in rebus ſuis. Nec hoc ſufficit ſi res potuit diligẽtius cuſtodiri, quia tenetur eam negligẽtiam cauere in cuſtodienda re ſibi commodata, quam diligentiſſimi ſolent vitare: p, de caſu autem fortuito, quia & à diligentiſſimo nequit caueri, commodatarius non tenetur.

o Vide totum tit. ff. de cõmod. & cond. & cæt.

p ff. de act. oblig. l. 1.

Quæſtio. 8.

¶Sed quid ſi commodatarius recipit rem commodatam gratia commodantis tantum, vt verbi gratia, ſi commodaui tibi veſtes pulchras, vt ornatior ad me venires ad me honorandum, & comitandum in feſto.

¶Dico tunc in hoc caſu commodatarius recipiens huiuſmodi veſtes ſi pereant, vel deteriorentur ſolum tenetur de dolo tantum. l. ſi vt certo. ff. eo tit. Sed quia etiam lata culpa æquiparatur dolo, vt habetur l. quod nerua. ff. depoſit. vbi dicitur, quod lata culpa eſt, ſi minor cura alienis rebus adhibeatur, quã propriis: ideo cum Hoſtienſi tenendum eſt, quod etiam in iſto caſu, vbi commodatarius tenetur ſolum de dolo, quia tantum gratia commodantis recepit, tenetur etiam de lata culpa, & non vltra.

¶Sed quid ſi commodatarius recipit rem commodatam gratia vtriuſq;? Reſpondetur, tunc tenetur recipiens de dolo, & lata culpa, & leui: ſed non de leuiſſima, q, ſecundum Hoſtienſem.

Quæſtio. 9.

q Gl. l. ſi vt certo. §. interdum.

Quæſt. 10.

¶Sed dubitari à quibuſdã poterit hic, & merito, vtrum regula generalis ſit obſeruanda non ſolum in commodati contractu: ſed etiam in omnibus contractibus, vbi recipitur aliquid tantum gratia recipientis. ſ. quod teneatur etiam de leuiſſima culpa.

¶Igitur ad hoc reſpondet Panormitanus dicto capite vnico, hoc non eſſe ſpeciale in commodato, ſed eſſe generale in omnibus contractibus, vbi recipiens gratia ſui tantum recipit aliquid quod tenetur etiam talis de culpa leuiſſima: r, fallit tamen in contractu precarij vbi quis non tenetur, niſi de dolo, quia precariũ poteſt ſemper reuocari: non autem commodatum.

r ff. de reg. iur. l. cõtractus.

¶Præterea ex prædicto præiacto fundamento, quia in contractu commodati non transfertur dominium, patet ſolutio ad illam quæſtionem ſi commodatarius rem cõmodatam per nuntium remiſit idoneum, & caſu fortuito res commodata perijt, an tenetur commodatarius ad eam amplius reſtituendam.

¶Quia reſpondemus, quod non tenetur, quia res domino ſuo perit, ſic res cõmodata ſecluſa culpa cõmodatarij qualis non fuit in hoc caſu. s

¶Secundò dicimus, quod quando nuntius non fuit idoneus, ſecus eſt, quia tũc tenebitur commodatarius reſtituere rẽ miſſam ſi perijt ex culpa nuntij, quia ſibi imputet, ſi per in idoneũ nũtiũ miſit.

s l. Argentũ. ff. cõmod. & ib. & Bar. in l. cũ q. ff. eo. ti. & idẽ de depoſito in c. ſignificare. de pignor.

¶Tertio dicimus, quod in hoc caſu ſi nuntius fuit infidelis, & tamen communiter reputabatur fidelis: tunc ſi culpa iſtius nuntij res commodata per ipſum miſſa perijt: non tenebitur mittens, quia non fuit in culpa in d. l. argentum. t

¶Inſuper & ex eodem contrario principio patet ſolutio ad illam quæſtionem mutuatarius pecuniam ſibi mutuatam, aut triticum, aut vinum, aut oleum, aut

res

res vſu conſumptibiles ſibi mutuatas, quæ conſiſtunt in pondere, numero, & menſura, ſi per nuntium etiam fidelem, & idoneũ miſit, & caſu fortuito pereant an teneatur eas reſtituere iterum, quia ſatis ſolutio patet ad eam. Nam ex eo, q in mutuatione rerum vſu conſumptibilium, in mutuatarium transfertur dominium, & quia res ſecundum ius domino ſuo ſolet perire, apparet planum eſſe, qđ talis mutuatarius ab reſtituendo pecuniam quocũq; caſu amiſſam: antequam recipiat eam, qui mutuauit ſibi non liberatur, niſi in caſu quo mutuans vinum, aut rem à ſe mutuatam exigens: nuntiũ delegauit mandans mutuatario, vt ſuo nomine tali nuntio ſolueret, quia tunc poſt ſolutam pecuniã ſi aliquo caſu fortuito, vel infidelitate talis nunti; periſſet, quia iam mutuanti perit, & non mutuatario, ideo mutuatarius eam ſoluere iam non tenetur.

Quæſt. 11. ¶Hinc corollariè elicitur, quod depoſitum prædictarum rerum in numero, pondere, & menſura conſiſtẽtium ſi fiat facultas depoſitario, vt eis vtatur, tunc incipit eſſe mutuum ſimul ac depoſitarius incipit eis vti. t Et quia in mutuo transfertur dominium in mutuatarium ideo talis depoſitarius in hoc caſu quocunq; caſu fortuito prædictæ res depoſitæ pereant etiam ſine culpa ſua, tenetur eas reſtituere, quia iam per conceſſioné vſus earum, & per vſum earum ſimul ex contractu depoſiti ſecũdum Nauarrũ, u, tranſierunt in contractum mutui.

t l. certi cõditio. §. fin. eũ. l. ſeq. ff. de reb. credit. & l. quantus. ff. depoſiti, vel contra.

u Nauar c. 17. nu. 110.

Quæſt. 12. ¶Ad hæc, & illa quæſtio, quæ non curioſa ſolum eſt, ſed etiam vtilis accedit. Vtrum commodatarius, qui non poteſt ſaluare res proprias, & accommodatas poſſit præferre res ſuas. Hæc quæſtio ex pedita ſatis manet ꝑ hęc ſequẽtia dicta.

¶Primo quod cõmodatarius qui non poteſt ſimul ſaluare res proprias, & accõmodatas poteſt præferre ſuas etiam viliores accõmodatas pretioſioribus, quando accommodatum fuit factum gratia accommodantis in d. c. l. ſi vt certo. ff. eo.

¶Secundo dicimus, ſi res erant eiuſdé pretioſitatis, & cõmodatum fuit gratia recipientis, tunc non poteſt preferre res ſuas. l. in rebus. ff. eo. tit.

¶Tertio dicimus, q ſi commodatum eſt factũ gratia vtriuſq; tunc poteſt cõmodatarius cæteris parib. ſuas res præponere, qa plus ſua q̃ aliena diligere dẽt

¶Quarto adijcimus, quod quando cõmodatum ſit tantum gratia commodatari; poteſt præponere res ſuas dignio-res alijs minus dignis accommodatis, quia quilibet diligens, & diligentiſſimus hoc faceret, & ipſe recipiens ad plus nõ tenetur, vt ſupradictum eſt.

¶At & pro cauſidicis hæc quæſtio nõ venit diſſimulanda, an commodatarius allegans res perditas teneatur. x Tenetur inquam probare. Quæſt. 13.

x Hoc affe-rit Bart. l. ſi q̃s ex argẽtarijs. ff. de edẽdo. & Panor. c. bona fides de depoſit.

¶Sed ſi quæratur quomodo commodatarius id probabit, dicitur ad hoc qđ ſi ſunt caſus aperti, vt incendium, belli, tempeſtas apertè probabitur, ſi vero caſus ſunt occulti, probabitur per coniecturas habitu, reſpectu ad qualitatem perſonæ, & ſimilium.

¶Si vero ex aduerſo dolus, vel culpa allegetur probabitur ex caſu non facilè ſine culpa contingenti. Vide Syluestrum verbo commodatum in fine.

¶Porro quoniam de contractibus, nõ transferentibus dominium cepimus agere, vt omnes proſequamur, dicimus, q etiam contractus locati, & conducti nõ transferunt dominium, ſed per eos vſus alicuius rei, quæ vſu non cõſumitur pretio conceditur, toto. tit. ff. & C. locat. in decret. eod. titu. qualis eſt conceſſio non gratuita vſus domus, prædi;, mulæ, equi, & id genus aliorum. Quæſt. 14

¶Contractus quoq; pignoris dominiũ pignoris non transfert in pignoratarium ſed per eum debitor creditori aliquid in cautionem pignorat. y

¶Iam vero meminiſſe reſtat de contractibus transferentibus dominium, de quorum numero ſunt emptio, & venditio. ff. & C. de contrahendis emptio. permutatio, donatio, mutuum per quod gratis creduntur res, quæ in numero, pondere, & menſura conſiſtunt, & vſu conſumuntur, z, qualia ſunt pecunia numerata, panis, vinum, & oleum.

y l. 1. ff. & C. de pign. & eo. tit. in decret.

z l. 2. §. appellata. ff. de reb. cre.

¶At licet iſta ſententia Nauarri, bonis rationibus nitatur, ſed quidquid ſit de foro exteriori, quia in eo iuxta cum iudicabitur, tamen in foro conſcientiæ ſic cenſeo tenendum, quod commodans tantundem damnum paſſurus ſi non reuocet, poteſt non obſtante damno tanto etiam commodatario obuenienti ex reuocatione, commodatum reuocare, non ſemper: ſed quando tali commodatario, & tali tempore commodabit, quod commodatarius non poterat aliunde ſibi prouidere, neque aliundè ſuo ſubuenire dãno, quia iam non ſunt hæc cætera paria, quia alias tunc commodatarius, erat illud damni neceſſario paſſurus, ſic iſte cõmodans ex ſuo beneficio non debet damnum reportare, ſi non repetat; ſicut locans domum poteſt expellere inquilinũ, ſi ea ſummè poſtea indigeat, vel reparatione opus habeat, & ſicut donatio cauſa mortis reuocatur, quando poſthumis naſcitur, in eo quòd ei officit, quia præſumitur de eo non fuiſſe cogitatum, ſic, quia in iſto caſu commodans non cogitauit de ſibi obuuenturo damno, illó obuenienti in conſcientia poteſt commodatũ reuocare, quando commodatarius aliunde ſibi prouidere á principio non potuiſſet.

¶Sed ſententia Nauarri videtur ſolum vera in caſu quo commodatarius, ſi iſte commodans ei non commodaſſet à principio poterat ſibi aliter prouidere, & veriſimiliter ſibi aliter prouidiſſet, quia tunc commodans ante tempus repetens, etiam ſi tantum damni patiatur, tenetur reſtituere damnum ex repetitione obueniẽs commodatario, quia quod in alterius fauorem inſtitotum eſt, cuiuſmodi eſt commodatum, nõ debet in eius diſpendium retorqueri, ideſt in diſpendium commodatarij.

¶Denique inter omnes cõuenit, quod ſi res ad certum tempus commodata nõ fuit, ſed quouſque commodanti placeret (quod precarium vocaturi) cum libuerit repetere poteſt niſi quando abſque cauſa, & cum damno alterius repeteret: Quia tunc dolo id facere videtur iuxta Syluestrum verbo Precarium, quæſtione prima.

¶Ad hæc de reſtitutione, ſi qua tenetur commodatarius, quia rem commodatã ad præfinitum tẽpus non redit, facere hic nos mentionem oportet percurrendo cuncta.

¶Dicimus primò præterquam, quod peccat commodatarius rem commodatam ad præfinitum tempus non reddendo, aut ſi reddit rem commodatam ſua culpa leuiſſima etiam deterioratam, de qua deterioratione commodans nõ fuit contentus, tenetur reſtituere inde ſequutum damnum, g,

g argu. c. 1. de cõmod. cũ annota.

¶Secundo dicimus, quod non tenetur commodatarius de damno, in caſu quo ſine eius culpa res commodata perijt, aut deterior eſt effecta ſolo vſu, ad quẽ commodata fuit. h,

h l. ſi commodauero ff. cõmod.

¶Sed maius dubium emergit præſertim in conſcientia circa caſum vbi res commodata perijt aut deterior effecta eſt alio vſu, ad quem accommodata nõ fuit, & iam quidem ſupra exemplificauimus de commodatum accipiente equũ, vt iret Salmanticam, qui eo equitans pergens Valentiam, eo expoliatus eſt à latronibus, quod in vtroque foro tenetur reſtituere eum ſed non apparet diſſona rationi: ſed ęqua limitatio Nauarri i, quod in hoc caſu vbi ad alium vſum ſiue ad aliud iter commodatarius vſus eſt equo commodato altem in foro conſcientiæ, equum, ſeu commodatum reſtituere non tenetur, quando ſic perit, vel deteriorari contingit alio vſu, ſi certum eſt eodem modo periturum, aut deterioratum iri: ſi tempore competenti commodanti reſtitutus ſit, quia non tenetur tunc reſtituere, niſi id quod commodantis interfuit ob moram ſibi reſtiruendi commodatum è ſe equum. K,

i Nauar. ca. 27. Sum. Lati. nuu. 183.

K Huius eſt author ſententiæ Arg. ver. cõmodatũ. §. 14.

¶Secundo pro explicatiori intelligentia huius dubij dr̃, quod licet ita ſit, qđ vtens cõmodato ad aliũ vſum, aut vltra tempus ſignatũ à cõmodante, cum notabili dãno commodantis tenetur id dãni reſtituere, & rẽ ſimul, quãuis deterior fieret caſu fortuito, quia furtũ cõmittit, l, & quia oĩs fur eſt in mor. l. in re furt. ff. de cond. fur. & caſus fortuitus ei, qui eſt in mora nocet, nihilominus hoc nõ obſtante cõmodatarius nõ eſt dicẽdus peccare neq; eſſe fur, ſi alio vſu vſus ſit, re cõmodata, vel vltra tẽpus illã detinuit, ſi probabiliter

l l qui inuenta ff de furt., & §. placuit. inſti. de obli. quæ ex delict. l. ſi vt certo. ff. de commod,

babiliter

babiliter credidit eum,qui commodauit contentum fore,eo,quod ipſe feciſſet, & ideo illud fecit.l.qui rem.ff.de furtis:peccat tamen commodatarius qui rem ſibi commodatam, cum domini damno notabili alteri commodat l.qui vas.ff. ſi ergo de furtis.

¶Sicut etiam, qui commodat alicui rem vitioſam ſcienter, & non dicens ei vitium,tenetur,m,de damno ſecuto propter hoc commodatario ſecundum gloſſam in d c.vnico: non autem ſi dixit vitium,vel ignoranter fecit in dicta lege, rebus.ff.commod.

m Gloſſ de depoſ c vn. Piſa. Roſel. Sylu. & Armil.verbo cōmodatū.

Quæſt.2.

¶Inſuper quoniam dictum eſt in commodato cum in gratiam tantum commodantis ſit ſolum, commodatarium teneri de dolo,& lata culpa, vt ſi vxor,vel amica veſtes,vel ornamenta viri, vel amici commodato recipit, quo ornatior ad eum accedat, non de leui tenetur, & quia dictum eſt etiam quando commodatum ſit gratia vtriuſque teneri de leui,ſed non de leuiſſima recipientem, vt ſi recipiat aliquis vaſa argentea,& alia ſimilia ad honorificè recipiendum aliquē amicum,vel dominum communem,non mediocre dubium circa hoc & circa prędicta nobis faceſſit Sotus, n, qui de nouo contra omnes aſſerit ſe credere commodatarium non teneri de damno dato culpa ſua leui: quando talis culpa in foro conſcientiæ ad mortalem non peruenit,quia inquit culpas leues, & veniales quaſi vix,& difficulter poſſumus cauere, cui fauit olim Victoria dicēs, quod quia depoſitarius ſecundum iura, nō tenetur de leui quando non peccauit mortaliter non tenetur reſtituere. Sed tamen cum Nauarro, o, & cum communi ducimus tenendum,ſcilicet, quod in cōtractu gratia vtriuſque inito tenetur quis de culpa leui etiam veniali,& ſi non pertingat ad mortalem, quia fundamentum Soti hic nō currit, quia obligatio hæc de culpa leui in omnibus contractubus vbi inuenitur, non tam descendit ex peccato, quam ex natura contractus accedit.Metum in ſua inſtruct.

n Sot.de iu. & iu. lib. 5. q.7.ar.3.

o Naua. ſū. Lat.c.17.n. 184.

Quæſt.3.

¶Offert ſe quoque hic, & germana quæſtio,an poſſit quis retinere rem ſibi commodatam, puta equum pro recompenſatione debiti.nam lege vltima.ff.ео. Significatur commodatum ratione recompenſationis prætextu alicuius debiti etiam liquidi non poſſe retineri. Sed nihilominus Panormitanus,capite bona fides de depoſitis, & gloſſa in dicta lege fina. vbi ſcilicet debitum eſt liquidum contrarium tenent, quibus vt diximus accedit Nauarrus cap.17. num.186. vbi ait eſſe communem, ſcilicet commodatum pro compenſatione alterius debiti liquidi à commodatario retineri poſſe, vt eſt arg.à contrario,l.fin.C.de compēſationib.& c.2.de depoſit. & hoc in conſcientia.

¶At adhuc etiam dubitari ſolet an res commodata puta equus retineri poſſit in pignus expenſarum in ipſo factarū. Quæſtio.4.

¶Igitur communis reſponſio eſt,quod ſi commodatarius facit aliquam expenſam notabilem neceſſariam puta in medicinis equi commodati poteſt repetere à domino, niſi hoc fuit ex eius culpa. Ideo etiam in pignus magnarum impenſarum in eius curationē ab aliquo morbo,aut inueſtigationem eius, aut in alia ſimilia factarum, equus commodatus à commodatario retineri poteſt,p, non autem commodatarius poteſt retinere rē ſibi commodatam pro impenſis in ea factis victus, & curationis exigui pretij, quia has expenſas modicas ipſe iure facere tenetur.

p l. in reb. §. poſſunt. ff. de commoda. Bar. l. duo. §. impendia. ff.ſol.matr. & l. diuortia.

¶Mandabis memoriæ tandem, quod ſi commodatarius potuit vti re commodata infra præfixum tempus etiam ſine culpa ſua,non poterit vltra illud tempus vti ea,ſine licentia commodantis,authore Panormitano in d.c. vnico, quamuis crediderim ſi id faciat ſub ratihabitione rationabili carebit culpa in conſcientia id faciendo, quando extimauit dominū fore contentum, & habebat veram cauſam hoc extimandi,quia tunc non tenebitur l.qui res.ff.de fur.ſupra de caſu fortuito.

¶Tandem memento regulæ generalis ad omnes contractus,quod ea, quæ pereunt regulariter domino ſuo pereunt. Cuiuſmodi ſunt,quæ commodantur,pignorantur, deponuntur, locātur,vt ſunt domus,beſtiæ,& ſimilia, quorum dominium non tranſit in accipientem, quare niſi præcedat dolus, pactum, culpa, aut

mora, ſi pereant in damnum dominorũ, & non recipientium pereũt. Oppoſitum vero eſt, vt diximus in mutuo pecuniæ numeratæ panis, vini, olei, quia etiam ſi ſine culpa pereunt mutuario, quia domi nus ſit eorum, pereunt, ſed de materia commodati ſatis ſit hæc dixiſſe.

CAP. XLVIII.

Adhuc de cuſtodia, ac de depoſito, & de quali culpa teneantur, & de aliis huc attinentibus caſibus.

INter prædicta de materia cõ tractus commodati, aliqua principia communia etiam ad materiam depoſiti, & cuſtodiæ, & locationis præiacta ſunt, tamen quia ſermones in vniuerſali non tantum proſunt, ideo ſigillatim quæ reliqua ſunt diſcutienda veniunt. Et primo rurſus de depoſito dico, quod poteſt reuocari ad placitum deponentis, vt tradit Panorm. a, neque eccleſia tenetur de depoſito facto apud prælatum, vel alium officialem, niſi fiat per capitulum cum ſolennitate niſi ſit verſum in vtilitatem eccleſiæ: vide Syl. ibid. §. 2.

a Pan. in c. bona fides, & cap. 1. de depoſitis.

¶Præterea, quia depoſitarius ſolum de dolo, & lata culpa, vt diximus, & non de leui tenetur, ideo ſi nõ valet res ſuas & depoſitas ſeruare ſimul, ſi ſaluet res ſuas tantum in conſcientia non tenetur de damno iuxta dicta ſupra de commodato. Si vero tenebatur æque ſeruare vtraſque ſi ſaluis ſuis vilioribus pretioſio res alterius perire permiſit, ad iudicium boni viri tenebitur ſecundum Panorm.

Quæſt. 1. ¶Sed quid ſi aliquis rebus ſuis maiorem curam quam communis vſus hominum requirit, adhibuit, depoſito vero non tantam, ſed quantam naturæ vſus requirit an teneatur de damno in depoſitõ ſubſecuto? Ad id dubij reſpondet Bartolus, b, quod in iſto caſu de tali damno iſte tenebitur: ſi tenebatur depoſito tantam diligentiam exhibere ſicut ſuis, quod credo tunc contingit quando res tales tuæ, & res depoſitæ erant eiuſdem pretioſitatis, & depoſitum fuit factũ gratia recipientis, quia tunc potuit præferre res ſuas, vt allegatum eſt ex lege in rebus ff. commod., quia tunc præſumitur, dolus, & non bona fides. Idem tenet glo. in l. Nerua, quia ibi interuenit lata culpa iuxta iſtam legem, vbi minor cura adhibetur rebus alienis, quam proprijs.

b Bart. in l. quod Nerua. ff. de depoſit.

Quæſt. 2. ¶Ad hęc licet ſupra meminiſſe meminerim huius quæſtionis an tabernarius vel magiſter nauis teneatur de re depoſita in taberna, vel naui ſi perdatur, nũc rurſus decimus more Diui Thomæ, qui cauſa ſeruandis ordinis, & aduertentiæ iuuandæ, iam ante dicta ex conſulto repetit, prædicta repetentes compendioſe, quod táles de tali re non tenentur, niſi res depoſita in taberna, vel naui fuerit eis conſignata. Ita Car. poſt Spe. in clem. ne in agro.

¶Sed quid ſi talis res conſignetur eis in burſa, vel taliter quod non videatur? Reſpondetur, plane tunc non creditur deponenti aliqua periſſe niſi probet, authore Math. in eadem clem § ſanè.

¶Sed nunquid ſtabitur tunc iuramento deponentis, & conſignantis? Dicitur proculdubio, quod non ſtabitur, vt elicitur de iureiurando c fin. qnia iuramentũ non datur, niſi quando ſemiplena probatio præcedit, vt in c. ſi. quod met. cauſ. Secus eſſet quando ad oculum rem offendiſſet, vt pecuniam: idem dicas de alijs.

Quæſt 3. ¶Vltra hæc, quia inſinuatum eſt depoſitarium re depoſita vtentem ſine licentia Domini habita, vel credita dari ſi petiuiſſet, furtum, c, committere, an hoc in aliquo caſu fallat, dubitari ab aliquo poſſet, Quare ad hoc reſpondẽtes etiam dicimus, quod fallit hoc in his, quæ in pondere, & menſura deponuntur, quia his vti poteſt depoſitarius dum non ſe exponat periculo non ſoluendi ex tali vſu, niſi pecunia daretur in ſacculo ſignata, vel deponens diceret, nolo hoc frumentum, vel huiuſmodi diſtrahi, quia tunc furti genus eſſet eis vti. d, Ideo in hoc caſu non debet diſtrahere.

c L. qui furtum. ff. de cond. furti.

d hoc probatur. l. ſi ſaccatũ. ff. depoſ.

¶Deinde etiam inquirendum venit an ſemper depoſitarius teneatur reddere depoſitũ petenti deponenti, quia hoc quoque ſcitu dignum eſt, dicimus teneri quidem niſi in quatuor his caſibus in quibus

quibus reddere depoſitum non tenetur. Primus eſt, quando deponens effectus furioſus gladium depoſitum repetit, etiam ſi iuraſſet ad eius repetitionem ſemper reddere, e,

e l. nec quis & 2.q.2.

¶Secundus caſus eſt, ſi poſt depoſitionem bona deponentis publicata fuerunt quia publico depoſito, tunc danda ſunt. f

f l. bona fides. ff dep.

¶Tertius caſus eſt, quando fur depoſuit aliquid, & fur, & dominus rei, ſimul concurrunt, quia in repetitione præponitur dominus rei.

¶Quartus caſus eſt, quando fur deponit rem apud dominum cui ſurripuit, vel apud proprietarium rei.

Quæſt. 5.

¶Iam ſicut quæſitum eſt de commodato ſupra, hic quoque de depoſito, quia peculiaris ratio dubitandi eſt, indagare oportet. Vtrum depoſitum cauſa cōpenſationis à depoſitario retineri poſſit, qa videtur id lege prohibitum eſſe in cap. bona fides de depoſ. vbi decernitur depoſitum via compenſationis retineri non poſſe, neque in toto nec in parte: quamuis in alijs admittatur ſi debitum eſt liquidum, ita etiam F. Ioſephus in ſuis floribus.

¶Sed tandem reſolutoriè dicendum eſt cùm Panormitano in cap. bona fides, quod ſi debitum ſit liquidum licet in foro exteriori, talis compenſatio non admittatur tamen in forò animæ compenſatio indirecta in his depoſitis bene admittitur. Compenſatio vero indirecta ſecundum Syluestrum eſt, vbi pro debito, donec ſibi ſoluatur, retinet quis ſibi rem debitoris, quæ ad ipſum peruenit.

¶Deponens autem, rem eam iam depoſitam furtiue accipere non poteſt, authore D. Tho. g, Quia talis ſic accipiens grauat depoſitarium ad reſtituendum, vel ad oſtendendum ſe liberum.

g D. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5.

¶Duobus tamen caſibus ab eo clam poteſt accipi cum cautione ne iterum reſtituat, l. quando depoſitarius noſcit rem depoſitam iniuſte poſſeſſam eſſe à deponente, dominus ſi aliter via iuſtitiæ non poteſt, ſic eam à depoſitario recuperare, vel quando dominus rei ſimul cum vſurpante, qui eam depoſuit, eam petijt, & vtrique eam depoſitarius denegauit, poteſt ab domino clam recuperari ſi aliter fieri non poteſt, quia tunc depoſitarius rem iniuſtè detinet: ideo clam ab eo auferri poteſt, eo modo quo alia iniuſte detenta, & ea adhibita diligentia, ne iterum cogatur in conſcientia, vel aliter ex ignorantia facti reſtituere. h,

h arg. l. ancillæ. C. de furtis.

¶An vero extimatio in depoſito aliquid operetur, dicimus quod hoc ſolum operatur, vt diximus de commodato, vt ſi res depoſita, dolo, vel culpa lata depoſitarij pereat, vel deterioretur, deponens à probatione eius extimationis releuetur, non vero vt fiat venditio, atque ſi caſu fortuito pereat, nō ideo depoſitario peribit, quod ſit ſibi data extimata.

¶Porro quoniam rei depoſitio cauſa cuſtodiæ eſſe videtur, ideo non erit ab re, & de cuſtodibus nōnihil ſermonis inſerere, & licet Nauarrus in additionibus videatur aſſerere, quod non ad omnes famulòs domini attinet ſeruare res domus: niſi ſint ſpecialiter ad id ex officio ſuo præfecti ſicut maiores domus maior domus, vel alij quibus ſpecialiter ea cura eſt commiſſa: tamen acceptanda videtur illa triplex ſupradicta diſtinctio cuſtodium, quia quidam ſunt, qui ſine mercede, ſed gratis cuſtodiunt.

¶Secundo alij cuſtodes ſunt qui accipiunt mercedem: ſed non ſpecialiter pro cuſtodia.

¶Tertiò verò alij ſunt, qui accipiunt ſpecialiter mercedem pro cuſtodia rei, primi tenentur de dolo, & lata culpa tātum, quia gratia alterius cuſtodiunt.

¶Secundi vero tenentur de dolo, & lata culpa, & leui.

¶Tertij tenentur etiam de leuiſſima, i ſed crediderim hos poſtremos etiam ſpecialiter mercedem pro cuſtodia accipiētes non teneri de leuiſſima, ſed tantum de leui niſi propter acceptam mercedē ipſi ſe obtuliſſent in caſu, quo res pretio ſa alias diligentiſſimo pro cuſtodia erat tradenda.

i Gloſſ. l. ſ mercedem ff locat.

Quæſt. 6.

¶At merito quis hic hæſitabit, acceptio mercedis in his contractibus commodati, depoſiti, locati, quando maiorē obligationem operatur. Nec enim quæſtio hæc videtur ſuperuacanea. Quare ad eam dicitur primo, quod quando ſumus in contractu, in quo quis tenetur ſolum de dolo, & lata culpa: acceptio tūc mercedis pro cuſtodia facit, vt teneatur

Quæſt. 7.

de

de leui:non autem de leuiſſima, vel de caſu fortuito:niſi præceſſerit mora in reſti tuendo, vel pactum, quo ad id obligaretur:ita ſupra ex Nauar. k, & ſic intelligitur.c.bona fides de depoſitis.

k Naua.sũ. Lat.c.17.n. 181.

¶Secundo dicitur, quod ſi ſimus in cõ tractu, in quo quis tenetur de leui culpa, ſicut in locato, quando res non requirit diligentiſſimam curam, ſic acceptio mercedis pro cuſtodia facit, vt teneatur pro leuiſſima, & ſic venit intelligenda dicta lex qui mercedẽ. ¶Et tenetur ẽt de culpa eorũ, quorum opera vtitur:ſi ipſe diligẽtiam non adhibuit. l,

l l. ſi merces.ff. loca. §.q colũuã

¶At vero quoniam locans operas ſuas officiarius quod de leui culpa tantum teneretur dictum eſt, hoc exceptionem habet in caſu, quo quis officialis operas ſuas locat in re: quæ curam diligentiſſimam requirit, vt in gemma polienda, vel veſte pretioſa conficienda, & huiuſmodi, quia hic tenerẽ ẽt de leuiſſima, alias de leui extra iſtũ caſum tantum tenetur.

¶Porrò quoniam ſuperius quomodo commodatarius allegans res perditas teneatur probare diximus, iam nunc dicendum reſtat quis probabit ſi cuſtos negauerit ſuo dolo, vel negligentia amiſiſſe rem. Hic communiter per diſtinctionem reſponderi ſolitum eſt, nam ſi in conſcientia loquamur: confeſſioni cuſtodis in hoc fidem adhibebit confeſſarius. At vero in foro iudiciali, & contentioſo ipſe cuſtos probabit ſecundum glo.in l qui mercedem. Et idem iudicium ferendum eſt de cuſtode carceris, & de depoſitario m, exceptis his caſibus, in aliis regulariter obſeruatur, vt qui dolum allegat probare illum debeat. n,

m ff de cuſto. & exhi. l.vlt.
n l. quoties ff. de ꝓbat.

¶Poſtremò & hic caſus non infrequẽs accerſiri poteſt in dubium, an dominus locans equum qui pro illius cuſtodia mittit famulum, teneatur pro cuſtodia equi, an ipſe conductor qui conduxit equum, potius teneatur pro cuſtodia illius, & videtur, quod ipſe conductor equi teneatur, quia ſecundum Barto. o, ſicut per appoſitionem cuſtodis non videtur remiſſa cuſtodia carcerario circa carcerem, ita in equo locato per miſſionẽ famuli pro eius cuſtodia non videtur propter hoc conductor eius eum teneatur minus cuſtodire: nihilominus reſolutorie cum Sylueſt. p, dicimus primo, quod ſi conſtat, quod locator famulum miſit pro cuſtodia, & hoc fecit ab initio conductor non tenetur pro cuſtodia.

o Bart. in l. ſi vt certo. ff. ſi domo. §.cõmoda.
p Syl. verb. cuſtos. §.4.

¶Si autem locauit equum, & famulum:negligentia famuli non excuſat dolum conductoris antequam reſtituat equum famulo ſecundum glo.§. ſi de me. l.ſi vt certo.ff commod. Si autem poſt reſtitutionẽ equi famulo facta equus pereat: non tenebitur conductor. q,

q l. ſi mei cauſa ff cõmodat.

¶Sed addit Syluest. quod ſi nihil apparet an miſerit famulum pro cuſtodia ſi ſimpliciter vtrumque locauit famulum & equum, tunc in dubio non videtur remiſſa cuſtodia equi. r,

r l.pen. cũ gl. ff. vſufr. de locat.

¶De cuſtode caſtri, quod cuſtodiendum illud ſuſceperat per annum ſi in fine anni obtulerit illud domino, non amplius tenetur de illius cuſtodia: ſi captũ fuit ab hoſtibus etiam ſi noluerit illud recipere eius dominus ſecundum Sylue. verb.cuſtos.q.5.imo Bart.l.ſi mora.ff. ſolut matrimo.tenet indiſtincte, ꝙ etiam ſi non fecit oblationem caſtri domino, non intelligitur iterum ſe ad cuſtodiam illius obligaſſe, & idem ibi tenet Imola.

CAP. XLIX.

De locatione, & de contractu quodam locationis vſitato, & de locatione rerum eccleſiæ vltra triennium, an ratione ſterilitatis locatione remittenda ſit penſio.

Quæſt.1.

IAm de depoſito, & cõmodato, & cuſtodia expedita diſputatione, de cõtractu locationis nũc nobis inſtat agendũ. Et primò quæritur de eo locatore, qui cũ locaſſet fundũ conductori poſtea ob crimẽ ab ipſo cõmiſſũ bona perdidit, an ad aliquid reſtituẽdũ cõductori teneatur pro eo, ꝙ non potuit eo fundo, vt cõuenit vti? Reſpodet Nauar. a ex cõi ſentẽtia, locatorẽ teneri ad reddẽdã cõductori totã penſionẽ, vel pro rata tẽporis, quo nõ eſt vſus fundo, ſiue fundus publicè banniatur ob maleficium, ſiue detẽ militibus. b, ¶Sed an hoc caſu teneatur locator cõductori ſoluere ĩtereſſe damni emergentis, aut lucri ceſſantis, eo

a Nauar.c. 27.nu.187.
b l.ſi fundus. ff. loc. cum glo.

quod

quod non fuit vſus eo toto tempore, ad quod conduxit, quia præter intẽtionem locatoris videt id eueniſſe dicitur, quod non tenetur.

¶Idem quoque dicendum videtur de locatore, qui compellit ad ſoluendum integram penſionem domus locatæ, conductorem eam relinquere coactum ob peſtem, vel ob aliam iuſtam cauſam ſuperueniẽte ante diffinitum tempus, quia ſolum ſecundum Nauarrum pro tempore quo ea vti potuit, ſoluere tenetur. c,

c c. propter ſterilitatẽ cum anno.

¶Sed ne ex ignorantia ſignificationis propriæ terminorum cõtingat aliquem fortè nouitium lectorem confundi: ideo prænotandum eſſe cenſeo primum, quod locatio importat conceſſionem factam perſonæ rei ad vſum, conuenta mercede in pecunia numerata, & ſi aliud daretur non eſſet locatio, ſed contractus innominatus. Conductio vero eſt perſonæ, vel rei ad vſum acceptio interuẽtu pecuniariæ mercedis. Ita quod conductor eſt, qui ſoluit penſionem: locator autem qui dat ad vſum rem modo dicto. d, Si vero conductio fit reſpectu operis, qui ponit operas eſt locator, & qui ſoluit eſt conductor. Sed conductor rei vrbanæ dicitur inquilinus, ruſticæ verò colonus nũcupatur.

d l. 1. §. ſi quis ff. de poſit.

¶Inſuper notandum venit, quod omnia, quæ vendi poſſunt, poſſunt etiam locari exceptis ſeruitutibus prædialibus, vt iter, via, quæ locari non poſſunt. e,

e glo. & lex l. locare. ff. loca.

¶Item etiam ſeruitutes perſonales, quæ ſunt vſusfructus bene poſſunt locari: ſed non ſeruitus vſus ſolius, quia ſolus vſurarius ea vti poteſt, inſtituta de vſu. & habitat. §. minus.

¶Porrò inter quæſtiones pertractandas hic primo occurrit illa, cuius meminit Corduba. f, Vtrum poſſit dominus fundi fundum locare, boues, & pecuniã ſuppeditando agricolæ vt vſque ad tot annos quotannis tantum tritici impendat. Quiquidem contractus Hiſpanicè dicitur, aboyar las tierras. At quatenus explicatius fiat ſatis quæſtioni, oportet referre hic modum, formamq́ue communem, qua contractus hic ſolet iniri. Nam ſic receptum in vſu eſt, quod quidam dominus fundum poſſidet quindecim modios ſeminis capientem: quem alicui agricolæ locat hac conuentione, vt triginta modios per medietatem tritici, per medietatem ordei quotannis ſibi impendat, ſubminiſtratq́ue ei boues ad culturam agri, vel octo millia dipondiorum, quibus par bouum emat, & pro huiuſmodi vltra prædictos triginta modios, agricola penſurus eſt viginti modios quotannis per octo annos pro medietate in tritico, pro medietate in ordeo. Agricola vero retẽturus eſt ſibi boues hos, vel pecuniam octo millium dipondiorum perpetuo.

Quæſt. 1.
f Cordu. in tract. de caſib. conſc. §. 91.

¶De quo contractu aduertit Corduba, eum duobus conſtare contractibus, quorum primus eſt locatio agri quindecim modios ſeminis continentis pro triginta modijs, pro medietate tritici, pro medietate ordei. Quiquidem cõtractus ad ſui iuſtificationem requirit vt dominus fundi ſic locati perpẽdat, ſi ipſe ſuis ſumptibus, & labore eas terras coleret an ex eis puros triginta prædictos modios exciperet, vel eorum æquiualentiã deductis primo ſumptibus, laboribus, & periculis, interuenturis vſque ad demeſſionem fructus, habita quoque conſideratione, quod quotannis, agri non ęqualiter vberes afferũt fructus, accidit enim interdum in anno vix ex ipſis demeti, aut colligi ſemen, & ſumptus: præſertim cum coluntur quotannis.

¶Sed de ſecundo contractu inibi contento, dicimus præ ſe ferre naturam permutationis, vel venditionis, & emptionis, quia ſubminiſtrare agricolæ par bouum, aut loco illorum octo millia dipondiorum non eſt liberalis donatio, neque mutuum, quia dominium boum, & periculum illorum tranſit in agricolam, neque reddere eos tenetur, neque eadem ratione apparet eſſe locatio. Nec propriè dicendus eſt talis contractus emptio: cum non interueniat pecunia: licet aliquo modo ad permutationẽ reduci poſſit, quia boues, vel eorum valor pro redditu tritici pro octo annis videntur permutari.

¶Sed tandem reſolutoriè ad hunc ſecundum permutationis caſum dicimus, quod quamuis contractus permutationis ſicut etiam emptionis licitè fieri ſoleant debitis, obſeruatis circunſtantijs,

& præ-

& præſertim circunſtantia de iuſto pretio: ſed in præſenti caſu circunſtantia iuſti pretij non videtur ſeruari. Quare contractus non eſt licitus, quia permutantur boues valentes octo millia dipondiorum, vel ipſamet octo millia dipondiorum in pecunia pro centum, & ſexaginta fanecis tempore octo annorum ſoluendis, quas ſupra nominamus modios, quæ earum pretio arbitrio boni viri cõputato pro medietate tritici, medietate que ordei quindecim millia dipondiorum valent. Vnde pretium boum, vel eorum valor, ſi ſit octo millia dipondiorũ non eſt iuſtum pretium prædictarum cẽtum, & ſexaginta fanecarum frumenti, quia eſt inæqualis permutatio, & quia vt ſupra diximus in permutatione transfertur dominium, & quia res domino ſuo perit, ideo ſi permutatio hæc fuiſſet iuſta, quæ certe non eſt, teneretur agricola etiam ſi primo anno boues interiſſent nihilominus redditus illorum octo annorum quotannis annuam penſionem ſoluendo integre ſoluere. Sicut emptus equus iuſto pretio ſi ſine culpa venditoris obijt, etiam ſi ad creditum fuit venditus, & eſto ſtatim primo menſe obijt: tenetur emptor quia ſibi perit, & in poteſtate dominioque eius erat integre eius pretium ſoluere. Licet in foro exteriori, ſi ſtatim obijt nonnihil præſumptionis eſt ante emptionem morbidum fuiſſe, ſed in conſcienria ſtamus ſoli veritati, & non præſumptioni.

¶Et quoniam ad vſuræ materiam pertinet quæſtio illa an liceat dominis agrorum, locationis augere pretium obligando ſe ad mutuandum pecuniam pro ſumptibus agriculturæ, & bobus emendis, ideo ibi expeditur.

Quæſtio 4. ¶Inſuper, & ſingularem illam quæſtionem quam Corduba agitat quæſt. 103. Quoniam ad materiam locationis attinet hic intertexendam duxi, an capellanus locare potuit bona ſuæ capellaniæ alteri pro tempore vitæ capellani?

¶Breuiter igitur cum Corduba, reſpondemus primo dicentes, ad caſum, quod locatio facta de redditibus Eccleſiæ vltra triennium irrita eſt, & nulla: huius ſententiæ eſt Syluester, g, & Couarruias. h, Et patet ex, i, extrauaganti ambitioſe de rebus. Eccleſiæ non alienãdis: eſt etiam talis locatio vltra trienniũ contra intentionem Concilij Tridentini Quia irritat locationes tales ad longum tempus, quamuis longum tempus ſecundum ius dicatur decennium, ita Concilium Tridentinum. K,

¶Sed an talis capellanus per totam vitam ſuæ capellaniæ locans alteri redditus excommunicationis ſententiam incurrerit: controuertitur inter doctores. Dicendum eſt ergo, quod quia ſecundũ Caietanum, l, talis extrauagans ambitioſe non valet, neque obligat: niſi ſecundum, quod recepta eſt in vſu in diuerſis prouincijs quantum ad pœnas, ſic teſtante Nauarro, m, ideo non videtur in omnibus recepta quantum ad incurrendam ſententiam excommunicationis, cæterũ in diœceſi Toletana eſt recepta, & valet quantum ad irritationem talium locationum vltra triennium hancque practicam ſequuntur viſitatores.

¶At verò ordines mendicantes, vt patet in compendio ſuorum priuilegiorũ hoc potiuntur priuilegio, vt poſſint reditus ſuarum poſſeſſionum cum licentia ſuorum priorum prouincialium vltra triennium locare.

¶Iam pecunia eccleſiaſtica voto, vel iuramento non deputata, vt inſumatur in bona immobilia, in magna quantitate an poſſit alienari ſine ſolennitate. opiniones contrariæ ſunt ſecundum Syluestrũ alienatio, quæſtione octaua. Sed Corduba, n, ſequitur opinionem Panormitani c. nulli de rebus eccleſiæ non alien. quam dicit eſſe veriorem vbi Panormitanus habet, quod talis pecunia eccleſiæ etiam in magna quantitate ſine ſolennitate poteſt alienari, contra aliam opinionem aſſerentem, quod talis pecunia ſi ſit in magna quantitate ſine ſolennitate alienari non poteſt: ſecus ſi ſit in parua, ſed tamẽ ait Corduba contra Syluestrum pecuniã magnam ſine ſolennitate alienatam poſſe repeti per eccleſiam, & ſic interim videtur tenendum.

¶Nunc vero celebris illa quæſtio agitanda venit, vtrum locator agrorum propter ſterilitatis euentum teneatur agricolæ, cui locauit remittere penſionem. Et vt à clarioribus procedamus. Primò dicimus,

g Syl. verb. aliena q. 5. & loc. q. 2.

h Couar. in reſol. lib. 2. ca. 16. nu. 7. corol. 3.

i Extrauag. quę incipit de re. eccl. non alien.

k Cõc Tri. Seſſ. 25. c. 2.

l Caieta. in Sum. ti. excõmunicat. cap. 75.

m Nauar. I Sum ca. 27. nu. 150.

n Cord. in additio. ad tract. de caſib conſc. q 153.

dicimus,quod quando ſterilitas fortuita de hac enim loquimur,talis accidit: quã neque fertilitas anni præcedentis,neque ſequentis cōpēſare poteſt, tenetur tūc locator agricolæ aliquam facere remiſ-
o c.propter de loc.l. ex condu.§. ſi uis.ff locat. ſionem: o, qnamuis ſecundum Nauarrum, p, ad id non teneatur locator, eo ſolum, quod fructus iam percepti damnificentur,ſurripiantur aut pereãt: quia
p Nauar.c. 17.nu.187. id ſterilitas dici non poteſt. q, Sed addit
q l.damnũ. C.de locat. &l. ex conducto.§. ſi uis.ff. loca. Sylu. r, quod ſecus eſt etiam in his caſibus, quando hæc damna acc idere ante collectionem. Si erant colligẽdi fructus.

¶Secundo dicimus,quod de iure com
r Syl.uerbo Loca. q.13. mnni eſt, quod non tenetur locator remittere aliquid penſionis:quando poteſt fieri compenſatio anni fertilis cũ ſterili.

Quæſt.7. ¶Sed quænam ſit hæc ſterilitas fortuita propter quam penſio in locatione agrorum venit remittenda,vel minuenda,opus eſt ſcitu, cuius intelligentia elicitur ex l.ex conducto.§. ſi vis.ff locat.ſ. quod ſterilitas fortuita talis eſt, quæ cõtingit ex inſolito calore,frigore, tempeſtate,terræ motu,magna alluuione, locuſtis,bruchis,& id genus alijs, quæ abſq; aliqua culpa agricolæ eueniunt. Tamen bene hic aduertit Sylu.loco citato,quod ſi ſterilitas non contingat caſu fortuito: ſed vitio, & debilitate terræ ſecundum directo, nulla fit tunc remiſſio, vt quia vinum coacuit, aut herbis ſegetes ſunt corruptæ,quia hoc imputari poteſt colono,qui herbas non remouit.Et idem dicitur,ſi ſoluatur certa ſpecies,quia licet non ſit propriè locatio, tamẽ quoad hoc idem eſt iudicium.

Quæſt.8. ¶Deinde ad quæſtionem plenam opinionibus acceſſimus,quænam ſit, & quãta illa ſterilitas propter, quam venit facienda penſionis remiſſio,nam Syluester loco ſupra citato enumerat hic quinque
ſ Nau.Sũ. Lat.c.17.n. 106. opiniones.Et ad hanc reſolutionẽ,quam Nauarrus, t, viſus eſt amplecti, tandem accedimus,ſcilicet,quod ea ſterilitas verius,& proprius dicitur talis, quæ penſionem remittit,quam conuentio partiũ aut conſuetudo,vel communis opinio regionis probat.His autem ceſſantibus,illa opinio Bartoli in d.§. ſi vis venit eligenda, cui ſubſcripſit Ioannes Andreas in c.propt.r ſterilitatem, ſcilicet, quod illa ſterilitas eſt illa,quæ eſt tanta,vt ex tribus partibus, quæ communiter colligi ſolent, vix duæ tantum colligantur, vt ſi ſolent colligi quindecim modij frumenti,& non colliguntur niſi decẽ, quo caſu ſi prædium erat locatum tribus aureis,duo ſoluantur.

¶At vero in Luſitaniæ regno teſtificante Nauarro ſic lege ſancitum eſt, quod in huiuſmodi conductionibus agrorum quando nulli fructus extiterint, nullam penſionem ſoluat agricola. Et quando aliqui fuerint, quamuis pauci ſint: integram ſoluat, aut omnes fructus domino relinquat,de illis ſemente deducta, ſi eſt prædium ab eodem ſatum alias nihil.

¶Cæterum iam de iure compenſandam eſſe ſterilitatem vnius anni cũ fertilitate alterius eſſe diximus, ſed quando Quæſt.9. id fieri debeat non ſatis inter doctores conuenit.Nam aliqui dicunt,quod tunc ſterilitas vnius anni compenſanda eſt cũ fertilitate alterius, cum in præcedenti anno aut ſequenti plus ſolito colligitur. At Nauarrus loco citato verius eſſe cenſet,quod ſufficiat, vt colligatur tantum quantum pacto, aut conſuetudine ad id conſtitutum eſt, aut ſi plus ſolito tertia pars colligatur, quia tũc non fiet remiſſio: ſed fiet recompenſatio cum fertilitate anni præcedentis immediatè, vel ſequentis,ſi in aliquo eorum ſic collectum eſt durante locatione eadem, quia ſi ad ſterilitatẽ ſufficit, vt in tertia parte minus ſolito colligitur, ſic vt non fiat remiſſio,ſed compenſatio,ſatis eſt ſi in anno præcedenti,aut ſequenti annum ſterilem,tertia pars vltra ſolitum colligatur neque Nauarrus ponit in hoc differentiam vllam, quod penſio ſit ſoluenda in pecunia numerata,aut ĩ alia quauis re.t, Quæſt.10.

¶An vero prædicta lex de remittenda,vel diminuenda penſione propter ſterilitatem,exceptionem habeat, in locatore,& conductore quando ſunt ſocij partiarij:dicitur vtiq; hic ſit exceptio:quãdo ſunt ſocij partiarij tam lucri, quam damni,itaque conductor tunc diuidit cũ domino rei locatæ lucrum, aut damnũ, id eſt tunc non fiet remiſſio vt bene notat in d.cap.propter ſterilitatem, & ſ… ū dum Io.And.& Panorm.in d ca propt…
t l.illud.ff. ad leg. Aquil. & c.2. de tranſla. prælatorũ.

¶Sed neque in pẽſionibus rerum, quę in longum tempus in decem, vel pluries annos,

annos, aut in vnam, vel plures vitas cõducuntur, & locantur habet exceptionem lex ſterilitatis, quia tunc remiſſio locum non habet, neque locator penſionem ſolitã ſibi dari remittere tenetur, ẽt ſi maior pars rei ſic ad longum tẽpus locatæ pereat etiã caſu fortuito modo non tota pereat. u, Hoc autem verum eſt in caſu duntaxat vbi modica penſio exſoluitur potius ad recognitionem dominij directi, quam ad ſolutionem fructuum, quando vero tanta eſſet penſio exoluenda, quæ fructibus reſponderet, ideſt quando tantundem ſoluitur, quã ſi ad modicum tempus conduceretur, tũc in hoc caſu ſecus eſſet, quia hic prædicta remiſſio penſionis facienda veniret, & huius ratio eſt, quia hic emphyteuta ſiue conductor non tam ſoluit pẽſionem ad recognitionem dominij directi, quam ad fructuum compẽſationem iuxta communem opinionem, quam vt citat Nauarrus, ſequitur Iaſ. in l. 1. C. de iure emphy. num. 2.

u l. 1. C. de iure emph.

¶Tertiò vt diximus non habet locũ remiſſio propter ſterilitatem, quando ſecundum Sylu. x, ſterilitas ex vitio, aut tenuitate agri venit, in quo multa copia graminis ſementem ſuffocans pullulat, quia hoc vitio, & incuriæ agricolæ non repurgantis agrum ab herbis, & zizanijs aſcribendum venit.

x Syl. verb. Loca. q. 13.

C A P. L.

Adhuc de locatione, ſcilicet an ratione fertilitalis augenda ſit eius penſio, & quid quando caſu fortuito, vel culpa ſua vel conductoris locator operum omiſit operari, & de quæſtione celebri, an liceat locare gregem ouium cum conditione, vt ex fructibus reddatur integer.

HAnc locationis proſequendo materiam quærendum ecõtrario nobis ſupereſt, an ſi fertilitas augeatur, penſio prouentus, aut locationis ſit augẽda, & videtur quod ſic è cõtrario ſenſu. Nam ſi propter ſterilitatẽ penſio venit remittenda, quare propter fertilitatem contingẽtem non erit augẽda. ¶ Igitur pro illucidatione quæſtionis ſit aſſertũ primum ſ. quod penſiones prouentus, aut locationis non ſunt augẽdę, ex eo quod fructus ad maiorem valorem peruenerint, aut propter hoc, quod ꝑ induſtriã coloni conductoris in maiorem copiam excreuerint, quia id ſuæ induſtriæ debetur, quia ſua induſtria non debet ei dãno eſſe, ſicut neque etiam non eſt augẽda penſio, quando fertilitas ex fœcunditate agri euenit ſicut etiam econtra nõ fieret remiſſio propter negligentiam coloni, vel ſi parum valerent fructus. a,

a l ex conducto. ff. eodem tit.

¶Secundum aſſertum ſit ſi fertilitas augeatur caſu fortuito, vt ſi quia alia molendina ſunt deſtructa, ideo molendinum meum tibi locatũ, plus tibi fructificat, teneris augere mihi penſionem locationis pro rata aucti fructus, vnde ſi in hoc caſu ex molendino conductor quinquaginta percipere ſolebat, & quia reliqua molẽdina vicina deſtructa ſunt, hoc anno centum percepit pro rata pẽſio augeri debet: ſicut etiam penſio ob ſterilitatem caſu fortuito euenientem diminui ſolet quia contrariorum eadẽ eſt diſciplina. b,

¶Inſuper hic conſequenter & illa explicanda eſt quæſtio, quando quis locauit operas ſuas alteri: neque ſtat per ipſum, quin ſoluat, ſed per conductorem eius ſtat an non obſtante hoc, cõductor teneatur ſoluere mercedem: quæſtio eſt in qua non ſatis conueniunt Syluester, verbo, Locatio, quæſtione duodecima, & Nauarrus ſumma lat. c. 17. num. 198. Nam Nauarrus ſine limitatione, & abſolutè ait diarium perſoluendum eſſe operario conducto, etiam ſi caſu fortuito contingenti ex parte perſonæ conductoris operari omiſit. At Syluester loco citato, c, ait hoc eſſe verum abſolutè in foro exteriori: ſed in conſcientia non eſſe verum, quod conductor caſu fortuito impeditus, operario ob id omittenti operari, ſtipendium ſoluere teneatur, niſi quando talis operarius conductus, quando conductus fuit, ſi ille eum non conduxiſſet, diarium, id eſt ſtipendium diurnum alibi reperiſſet, & quidquid dicat Nauarrus de hac limitatione, ꝙ

b Liuius ſententiæ communis eſt aſſenſus c. hoſpitiolu. 32. l. 1. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris gloſſ. in l. ſi merces. ff. eo. Pan. l c,

cat. q. 14. c ff. locat. l. ſed. addes. §. cũ quidã & l. ſi vno. §. cum quidam. ff. eo.

ues ſub iſta forma, accipe bouem conductum à te ad colendũ agrũ quatuor ducatis: hac lege, & cõditione vt alium boué eiuſdé ętatis, cuius eſt modo hic, reddas: audacter ait, & bene eſſe hunc contractum abſq; dubio vſurariũ. Quia tales negotiatores Hiſpanice, renoueros vocantur, quia vltra ſorté petunt bouũ renouationé. Vnde iſte contractus ęqui ualet mutui cõtractui, quia perinde eſt ac ſi diceres, accipe bouem mutuatum, vt alium maioris pretij, ac valoris reddas, quia cũ bos laborãdo moderate, locatori deberet deteriorari, & perire, ſi periiſſet, Id periculi appretiabile pretio conductorem facit ſubire.

Quæſtio. 6. ¶Præterea hic iã de illa quæſtione de qua rogatus ſum ab amico in noua Hiſpania: reſpõdere cogor, quia frequẽs eſt contractus in noua Hiſpania, vtrum liceat locare oues, vel capras eo pacto, ac lege, vt conductor earũ ſoluat tantã penſionem, & vltra hoc ſe obliget ad illũ numerũ ouiũ ſibi locatarũ ſuſtentandũ, ſupplendumq;, & reficiẽdũ ex fructibus, & fœtibus ouiũ, ſi forte aliquæ de illo numero interierint. taliter quod tot oues renouatæ locatori reddantur ẽt ſi perierint quot tradidit in locatione, vltra annuã penſioné locationis. Et quidé Metina hunc contractũ videtur dãnare, quia expreſſe meminit ibi de locatione ouiũ fructificãtiũ: quas in locatione periculo locatoris & domini locandas eſſe ait. alias eſſe vſurã. At in contractu hoc in noua Hiſpania valde recepto oues locatæ non pereunt dño, & locatori: ſed potius conductori, qui ex fructibus, & fœtibus naſcentibus, qui ratione locationis ſibi debenrur obligatur eas reficere eumq; numerũ integrũ, & ſanũ reddere, ſed prædictus mihi familiaris licet dãnaret hunc contractũ in locatione boum, quia non fructificant, ſed aiebat poſſe ſuſtineri in locatione ouiũ, quia fructificant, ac per conſequens numerus ouiũ in parte deficiens inde poterat ſuppleri. Sed in contrariũ eſt, quod eum illi fructus conductori ouiũ ratione pretij, quod pendit pro conductione ſint debiti, ſi ex debitis ſibi fructibus cogitur reficere numerũ ouiũ pereuntiũ: iam oues locatæ non domino locanti eas: ſed conductori earum perirent, quod eſt cõtra naturã contractus locationis, vbi res locatæ niſi intercedat leuis culpa conductoris, locanti domino pereunt, ſed ex alia parte durũ eſſe videtur damnare cõtractum hunc tam toleratum ac vſu receptum in noua Hiſpania inter religioſos etiam.

¶Igitur licet non adeo liqueat quid ſit dicẽdum, & quomodo cõtractus hic poſſit ſaluari, tentabo tamen circa hoc meam ſententiam ſaluo eorum qui me docere poſſunt meliori iudicio dicere.

¶Dico igitur primo quod ſi re vera, ita in hoc contractũ eueniret, quod tã magna penſio exigeretur à conductore pro locatis ouibus, quod talis penſio ęquiualeret fructibus, & fœtibus ex ouibus à conductore percipiendis tunc patenter eſſet iniuſtus contractus: vbi vltra penſionem conductor aſtringeretur ſanum, & incolumen reddere ſic locatũ numerum, illum ſupplendo, & reficiendo, ex fœtibus ſibi pro locatione iuſti pretij debitis, & hoc probant ſufficienter rationes pro hoc factæ, & hoc eſt, quod voluit inſinuare Metina dum dãnat hunc contractum.

¶Secundo dico directe ad contractũ qui dicitur vſu receptus in noua Hiſpania, quod non poteſt ſuſtineri in cõſciẽtia: niſi forte locans oues tantum remittat de pretio penſionis pro locatione ſoluendæ ſibi à conductore, quantum iuſte alias poſſet plus exigere, ita quod talis pars ſic remiſſa ęquiualeat oneri, & grauamini, quod conductor ſponte, & voluntarie ſe offert ſubire, ſcilicet aſſecurandi numerum ouium ſibi locatarum, earum pereuntium nũmerum ex fœtibus ſibi naſcentibus ſupplendo. Quia hic non videtur intercedere inęqualitas, nec volenti ſic contrahere ſit iniuria. Nam ſi iniuria aliqua hic interueniret eſſet ratione obligationis ſibi impoſitæ ſupplendi numerũ pereuntiũ ouiũ. Sed hæc obligatio cũ ſit extimabilis pretio recte ſibi recompenſatur vt ſupponimus per extenuationem pretij iuſti maioris, quod pro locatione tali poterat alias exigi iuſtè à locante, ſi id obligationis, & grauaminis conductori non imponeret, ſicut dicunt aliqui doctores

licere alicui mutuare, vt iuſto pretio mutuatarius molat ſuum triticum in ſuo molendino, ſcilicet mutuantis, ſi ali quid de pretio moliturę, demat pro illa obligatione, qua ſe obligat mutuatarius vltro ſe offerens ad molendum in molendino mutuantis, ſic in prædicto caſu dicunt aliqui euenire, ſcilicet, quod ſi ad id non obligarent domini conductorem longe plus pretij iuſti pro locatione ouium poſſent iuſte exigere, quod an ita ſit ipſi viderint. Nam arbitrio bonorum virorum, & prudentum, expertorumque hoc eſt librandum.

Quæſt.7. ¶Adhæc & alium caſum ibi ſupradicto loco f.149. adducit Metina vbi dubitatur inquit, an ſi veniat quiſpiam agricola egeſtate oppreſſus ad me vt locem ſibi bouem, quo quidem boue ego careo, An poſſim ei rogare.20.aureos dicens. En tibi do bouem, quia do tibi 20. aureos, quibus poſſis eum emere, verū tamen daturus eſt mihi tantum duos aureos pro locatione bouis, reddeſque mihi poſt locationis tempus, horū.20. aureorum capitale ſaluum. An iſte contractus liceat.

¶Solutio eſt in procinctu, quod nulla tenus licet, quia non vacat magna vſura, quia hic neque talis bos ſuppetit locanti eum, neque agricola eum emit, vel ſi agricola ex 20. aureis prædictis cū emerit obligabat agricolam taliter contrahens, vt agricola eum reddat ſanum, ac perinde accidit in hoc contractu, ac ſi contrahens mutuaret, vel diceret: En tibi mutuo.20. aureos, & pro eorum mutuatione, daturus eſt tantum, quod vſura eſt patens.

Quæſt.8. ¶Vltra hæc contingit circa hanc materiam dubitari an conductor poſſit alteri rem ſibi conductam locare, adhoc reſpondet Panormitanus, i, quod poteſt quidem conductor rem à ſe conductam alteri locare, niſi in duobus caſibus, primo niſi aliud ſit conuentum inter locatorem, & cōductorem, ſecundo niſi propter hoc alteri fiat præiudicium, vt ſi perſonæ inhoneſtæ, vel inſolenti locaretur, vel inuitis ſocijs ſecundum communem opinionem.

i Pan in ca. inter dilectos, de fide inſtru. & habetur etiam l.nemo.C.loca.

Quæſt.9. ¶Interſeri hic ſolet, & quæſtio hæc quæ vſu accidere poteſt, an domus propinqua alicui magiſtro, vel lectori, poſſit locari alteri huiuſmodi lectorem in ſuo officio impedienti, & videtur quod ſic: quia quiſque poteſt vti iure ſuæ domus eam locando, cui vult. Breuiter igitur ad quæſtionem reſponſum accipito quod in tali caſu domus propinqua nō poteſt locari alteri impedienti puta fabro ferrario vel alteri lectori, ita vt inuicem voces confundantur, & ſi ſic fieret prior inquilinus poſſet alium expellere, k, ſed dico in arbitrio iudicis eſt iudicare quis talium inquilinorum ſit expellendus conſideratis circunſtantijs, & his quæ ad æquitatem pertinent, & hoc eſt æquius.

k l.Vnica. C. de ſtud. Vrb. Rom & c. pridē. 15.q.2. Bar. l.1.ff. ſolut. matrim.

C A P. LI.

De caſibus in quibus inquilinus poteſt amoueri à ſibi locata domo, & an licet locare domos meretricibus, vel vſurariis, & an clericis liceat locare operas ſuas pro diuinis officiis exercendis, & quo tempore anni penſio locationis ſit ſoluenda.

VT ad ſolutionem huius materiæ de locatione properemus, reliqua quæ nos manent dubia, nunc diſſoluere contendamus, primo ex iure eliciendo caſus in quibus colonus, ſeu inquilinus cui in certū tēpus domus locata eſt, ante præfinitū tēpus poſſit ab ea amoueri. Sunt.n.quatuor caſus in quibus hoc fieri licet, a, primus qñ in longū tēpus, ſ. in decē aut. ad minimū in quinq; annos locata fuit domus, & cōductor in duobus primis annis penſionē nō ſoluit, aut qñ in minus tēpus locata eſt, & die præſtituto nō ſoluit neq; celeriter ſatisfacit: b tñ qui nō ſoluit per dictū bienniū in primo caſu audiendus eſt, ſi paratus eſt ſoluere, c, ſi tamen alius caſus de ſequentibus non eſt.

a c. propter § 71.cum gl. de locat.

b l. ędem. C.de locat. & c. ppter. § 1.

c l.quæte. ff.locat.

¶Secūdus caſus eſt cū dominus locās domū, ad ſuam habitationem propter aliquam neceſſitatem ſuperuenientem poſt: ea opus habet ſi tamē cōmode ſibi

aliter

aliter prouidere poteſt non dicetur neceſſitatem habere, quæ tamen ſuperuenire poteſt locanti, qui aliam domũ nõ habet: quando locat, ſecundum Nauarrum cap. 17. nu. 193. contra Syluestrum verbo locat. q. 9. vbi Syluester ait, quod ſi locans domum tempore locationis aliam domum non habebat etiam ſi ſuperueniat neceſſitas, non poterit expellere inquilinum, quia tunc imputabitur ſibi in cuius gratiam allegat. ff. locat. legat. ſi quis domum §. huic ſubiungi. At vero Nauarrus ait, quod ſi tunc tempore locationis locans ſuam domum degebat cum alio, & poſtea vxorem duxit, cum qua ſeparatim viuendum eſt ſibi, poterit expellere inquilinum, & hoc videtur magis æquitati accedere quidquid ſit de rigore iuris.

¶Tertius caſus eſt quando domus indiget reparatione, qua tempore locationis non indigebat, vt in d. c. propter. Sed in hoc caſu ſicut in præcedenti ſecundo fiet recompenſatio ad ratam têporis, d, & ea reparata inquilinus poteſt petere ſe reponi in ea per gloſſ. & textum. ſi duo ff. vti poſſi §. cum inquilinus. Igitur in hoc caſu vt diximus remittenda eſt penſio, vel locator prouidebit de alia domo æquè idonea l. cum plures. ff. eo. tit.

d c. propter §. 7.

¶Quartus caſus eſt ſi conductor perverſe conuerſatur in domo ſibi locata ètiam ſine læſione domus, vt quia ibi meretrices, deſides quoſque & lenones, & id genus homines vitioſos recipit, tuncque locans nihil cõductori de penſione remittere tenetur ſecundum Hoſtienſem, & Nauarr. aut ſi male vtitur domo cum damno illius, intra cubicula ſues inducendo, arbores inſcindendo, agrum debito tempore non colendo, & tunc dominus remittere de penſione pro rata debet: poteſt tamen damnum in iudicio, & intereſſe petere, ita Panormitan. Ioan. de Imola. & Hoſtien. in d. capitu. propter, & ſic concordantur l. eadem, & cap. propter, quæ videntur contrariari.

¶At Alexander Imola. conſil. 126. addit. 5. caſum, quando ſcilicet conductor iurauit omni anno ſoluere, & ceſſat vno anno ſoluere l. ſi quis maior. C. de tranſact. & hoc communiter ſecũdum doctores in d. l. tenet in omnibus contractibus iuratis.

¶Deinde illi quæſtioni in hoc loco ſatisfaciendum eſt, an qui aliquam rem propriam eccleſiæ in emphyteuſim temporariam aut perpetuam habet, & penſionem non ſoluit, ipſo facto eam perdat. Reſpondetur, quod diffinitio eſt iuridica contenta cap. potuit. de locat. q conductor in caſu quæſtionis ipſo facto eam perdit ſi per biennium penſionem ſoluere ceſſauerit, niſi celeritate ſolutionis mora purgetur. Quæſt. 1.

¶Sed quando purgetur iſta mora nõ ſat is conuenit inter doctores: nam Innocentius, & Ioan. And. e, & Bal. Spec. tradunt iſtam moram purgari ſi ante citationem vel ſtatim poſt eam ſine alia dilatione ſoluit debitor eccleſiæ dictam penſionem. Quæſt. 2.

e c. potuit. de locat.

¶At vero gloſſa, & Cardina'is in d. cap. potuit, potius cenſent in hoc caſu, ſcilicet, quando mora celeritate ſolutionis purgetur, vel non, relinquendum eſſe arbitrio iudicis qui penſatis circunſtantis hoc iudicabit, & hoc verius eſſe videtur ſecundum ſententiam Nauar. f.

f Nauarr. c. 17. nu. 192.

¶At quid ſi prædium, quod quis ſic in emphyteuſim habet, ſit alterius perſonæ priuatæ, & non eccleſiæ, an amittatur tale prædium ob non ſolutionem penſionis ante trium annorum lapſum. Veruntamen mora ſolutionis purgari non poteſt propter maius temporis ſpacium quod ad talem ſolutionem faciendam præſtatur. g. Quæſt. 3.

¶Sed ſi dominus prædij debet tantum emphyteutæ, quantum ſibi debetur non perdit rem emphyteuticam, & hoc propter compenſationem, quæ ſolutionis vim habet. h.

g l. fin. C. de iure. emph.

h arg c. ſide poſſeſſ.

¶Præterea, licet hic mihi placeat illam inſerere quæſtionem, an liceat locare domos meretricibus paratis ibi ad meretricandum, quam longè lateq; proſoquitur Nauarr. i, Sed tamen non eſt animus eã prolatare: ſed potius ſub his punctis ſtrictum coarctare dico primo, q licet poteſtati publicæ permittere, vt in aliqua ciuitatis parte ſint meretrices ſecũdũ D. Aug. in lib. de ordine, Quæſtio 4.

i Nauarr. Sum. Latin. c. 17. n. 191.

a Tho.2.2. q.10. art.2. prout refert D.Tho. a dicens, quod, vt Deus permittit aliqua mala: quo maiora vitentur, vel maiora bona ſequantur, ita poteſtas humana imitans eum id facere poteſt.

¶Secundò dico cum Nauarro, quod licet permittere lupanaria ratione iã dicta. Sed non eo modo quo alicubi permittuntur, videlicet conſtituendo eis patronos, & locando domos carius, quàm locarentur honeſtis, eò quòd magis lucrantur, quam illæ, & recipiendo aliquã turpis lucri partem, quia hic modus eſt participandi lucrum ex peccato prouenienis, & quia authore Caie. ſupra d.art. 2. non licet permittere peccatum hac ratione, vt participet quis inde lucrũ procedés. Sed dico forte ſicut meretrix poſt patratum peccatum licite pretium accipit: ita licite pro domo illi locata in loco permiſſo citra conſenſum illius peccati licebit locanti id pretij recipere contra Nauarrum, qui hic adhuc in ſua opinione videtur perſiſtere, quam ſupra ſufficiẽter refutauimus: vbi nitebatur defendere, quod meretrici in conſcientia poſt perpetratum peccatum non liceat pretium ſuæ turpitudinis tanquam ex debito legali ſibi debitum accipere, aut exigere.

¶Tertiò cum Nauarro aſſerimus, quòd non licet locare meretricibus domos in ea parte ciuitatis, in qua ciuitas non permittit eas habitare: quia talis ſic locans legem, & conſuetudinem iuſtam tranſgreditur contra caput, quæ contra mores. 8. diſt.

¶Quartò dico, quod licet Nauarrus ibi aſſerat difficile defendi poſſe, quod non peccat mortaliter, qui facit, vel locat domum meretrici ad meretricandũ etiam in ea parte ciuitatis, in qua permittitur habitare propter multa argumenta apparentia, quæ ibi accumulat, ſed quia contrarium ſeruat conſuetudo totius fere orbis Chriſtiani, & quia prædictum D. Auguſtini ab omnibus receptum vix poteſt permutti ſine domum locatione, & quia in Vrbe Romana ſciẽte, & patiente Papa conſueuerunt locari domus meretricibus, & confeſſarij abſoluunt, & ſemper abſoluerunt locatores earum ſine propoſito abſtinendi à tali locatione, & quia ad contraria argumenta, quæ iudicio Nauarri vrgentiſſima ſunt, reſponderi poteſt talia argumenta militare, & conuincere cõtra illum, qui locat tales domos eo fine principali, vel minus principali, vt meretricentur: non autem contra illos locatores, qui illis locant domos ad viuendum tantum cum vera diſplicentia coram Deo meretricij & artis meretricandi, ideo contrariũ. ſ. quod liceat locare illis domos, quod ſine ſcrupulo affirmat Maior: l, non audet Nauarrus damnare propter prædicta, & quia hoc ſignificari videtur de vſuris, quatenus vetat locari domos vſurarijs ad fœnus exercendum, & quatenus non vetat locari indigendis, ſed tantum alienigenis, quamuis replicari poſſit, inquit, probari quidem ibi, quod permittitur locatio vſurarijs indignis ad fœnus exercendum in foro exteriori, non tamen, quod liceat locare in interiori conſcientiæ, de quo agimus. Vnde hæc intelligentia replicæ Nauarri eſt vera, nam in foro conſcientię ſi confiteamur modo prędicto licitum eſſe locare domos meretricibus: non ſubinde ſic cõcedere cogimur licere in conſcientia locare domos vſurarijs: quia hoc genus artis vſurarię ſemper vergit in detrimentum temporale tertij. At meretricium, non tam vergit in detrimentum temporale tertij alicuius inuiti, & quia permittitur eis ad euitanda grauiora carnis peccata, propter quæ Deus illas vaſtauit ciuitates. l Maior. in 4. diſt 15. q. 15.

¶Tandem Nauarrus contendit probare, quod magis expediret non permittere lupanaria. Sed credo ſimplicibus adoleſcentibus expediret hæc ſpectacula lupanarium, quia ignorantes ſunt, non videre. At quod non expediat permittere ea pro iam effrænatis, & ad abominabiliora eorum vitia, in quibus iam propenſi ſunt vitanda, non ſatis probat. Sicut neque ſatis probat, quod non liceat permittere patronos: non quidem pro patrocinando meretricum peccatis: ſed ad defendendas eas ab iniurijs, & ad explorandum, an aliqua earum ſit infecta morbo gallico, aut alijs contagioſis morbis: ne permittatur meretricari cum periculo inficiendi ad eam accedentes, & vt expellatur.

¶Tandem

¶Tandem concludit Nauarrus peſſimam eſſe permiſſionem, qua caupones intra domos ſuas, vel in tuguriolis contiguis permittunt meretrices, quo plures eo diuertant, quia non fit authoritate publica, & eſt mixta participatio. Cōdemnatq; Nauarrus factum quærendi lucrum, vel tributum ex meretricio, & fœdis meretricum operibus.

¶Præterea iuxta ſupradicta, dicendū etiam apparet. ſ. quod res venalis locari non poteſt extimata periculo conducentis, quo ad perditionem, & deterioratio nem: ſed id videtur fieri in fraudem vſurarum, quia res extimata intercedit loco pecuniæ: m, nec eſt vera locatio, quia in locatione periculum rei manet apud locantem, non apud conducentem.

m l. ſi vero. ff. ſol. matr.

¶Veruntamen locari poſſunt fructus decimarum intra triennium, tamen ad annuum cenſum laicis, ſecundum Panor mit. in capit. etiam de locatione, & conductio.

Quæſtio. 5.

¶Sed dubium hic nō ſub ſilentio prætereundum hoc eſt, an liceat clerico locare operas ſuas pro diuinis officijs dicendis. Solutio igitur quæſtionis tribus pūctis abſoluitur, primò dico pro rebus temporalibus eccleſiaſticis, vt pro officio œconomi eccleſiæ in temporalibus tantum licet recipere ſtipendium.

¶Secundò dico, pro diuinis officijs dicendis ex officio nō licet ſacerdoti ſuas locare operas, quia cum ſpirituales ſint huiuſmodi operæ, ſimonia eſſet pro labore earum intrinſecō aliquid accipere. n Imo neque cæci ad eccleſiarum valuas recitātes orationes pro eis loco pretij, poſſunt accipere temporale, ſed bene gratijs loco eleemoſynę ſibi porrectum.

n c. tum in Eccleſiæ de Simon.

¶Tertio dico clericus poteſt paciſci cum aliquo, vt moretur ipſe in aliqua eccleſia ad celebrandum ibi diuina pro illo, ita tamen, quod intentio non dirigatur ad diuina: ſed ad manſionem, quam ibi facit, vel ad obligationem temporariam, quam ſubit obligando ſe per aliquod tempus: vel ad damnum, quod ob moram patitur. o

o c. ad quæſtiones; de rer. permutat.

¶Neq; rectores eccleſiarum poſſunt ſub annuo cenſu ſibi reddendo, locare alicui ſacerdoti iuriſdictionem, vel poteſtatem diſpenſandi ſacramenta, quia aperta eſt ſimonia, licet pro obligatione qua ſe ſacerdos obligat pro anno, hæc ſubire munia, poſſit ei cōſignari ſtipēdiū.

¶Ad hæc quæſtio eſt ſcitu digna, an merces locationis, & quælibet alia penſio ſit ſoluenda in principio, vel in fine anni. Circa, quam quæſtionem gloſſę in §. penul. inſtituta de inutil. ſtipulationibus, & in l. 1. C. quando dies leg. ced. continent ſententiam hanc, quæ in his verſibus explicatur.

Quæſtio. 6.

Annua ſi debes tunc inſpicies caput anni,
Anno ſi debes in fine teneberis anni.

Circa quam quæſtionem varie loqui doctores ait Nauarrus, p, ſed ipſe ſequitur ſententiam Sylu. verbo locatio q. 5. quæ eſt Panor. c. propter ſterilitatem. ſ. quod in primis conuentio partium circa hoc eſt obſeruanda, & de deficiente, conſuetudo regionis venit attendenda, & eis deficientibus, regulariter ſoluenda eſt in fine anni, quando vnica ſolutio eſt facienda, & tempus ponitur cauſa differendæ ſolutionis, vt reſoluit Iaſon: q, & hoc regulariter dictum eſt, ſoluendam. ſ. eſſe in fine anni: niſi ex cauſa propter, quam datur, & ex perſona cui datur, & ex alijs circunſtantijs aliud eſſe faciendū coniçiatur ſecundum Panormitanum tenētem cum communi in d. c. propter. de locat. & ſatis in c. peruenit. de arbit. vbi notat differentiam inter ſoluere annuatim: & in omni anno, quia qui tenetur ſoluere annuatim, in principio anni tenetur: qui vero in omni anno, in fine anni debet, ſed tu teneto reſolutionem hanc Syluestri, & Nauari.

p Nauar. c. 17. nu. 198. q Iaſ. in l. q hoc anno. ff. de verbo.

¶Sed hic dubiū incidit quoq;, an inquilinus, vel conductor propter ſuperuenientem probabilem neceſſitatem dimittere poſſit domum conductam etiam cōtra volūtatem domini. Panor. c. propter ſterilitatem, cū huius meminerit quæſtionis, ait, poſſe quidem in hoc caſu dimittere domum ſic conductam, & ſic in conſcientia videtur eſſe ſeruandum: licet in foro contentioſo aliter fieret, quia hoc initur æquitati, maximè quando locator paruum, aut nullum, inde reportat damnum, vt mihi videtur.

Quæſtio. 7.

C A P. XII.

De locatione operarum vbi augetur labor, & de locatione rei vitioſa, de locante cameram in naui, vel domo ad cuſtodiam rerũ, ſi inde aliquid pereat.

ADhuc licet abũdè circa hãc materiam dixerimus: non tamen officio noſtro faciemus ſatis: ſi multa, quæ perſtant dubia ſcitu neceſſaria hic tacuerimus, ideo adhuc quæritur an ſi locator operum conuenit cum cõductore, quod certo pretio inſeruiet familiæ, vel monaſterio, puta in officio Barbitonſoris, aut medici, ſi augeatur numero familia, aut conuentus, an pro eodem pretio teneatur eis inſeruire.

¶Ad hanc quæſtionem hæc communiter veniunt dicenda vltra ſupradicta: primum quod ſiquis verbigratia, locauit operas ſuas patrisfamilias ad coquẽdum panes, vel lauandum pannos pro tota familia determinata, vt puta pro 40. perſonis: aucta familia, vel diminuta augendum, vel diminuendum eſt pretium.

¶Si vero numerus erat indeterminatus, vt ſunt conuentus religioſorum vbi aliquando ſunt plures, aliquando pauciores: non augebitur, neque diminuetur ſalarium, licet plures, vel pauciores ſint, facit capite quando de cenſibus & Panormitanus ibi. Si tamen ſic locans operas nimis grauetur per iudicis officium ſibi prouidebitur, ſed in conſcientia non tenebitur, prouidere tantæ multitudini. Et è conuerſo nec conuentus tantum ſoluere: ſi notabiliter numerus religioſorum diminuatur, quia con tratiorum eadem eſt diſciplina.

¶Sic etiam hinc colligitur, quod ſi Petrus conuenit cum Paulo, vt certo pretio molat pro ſe, & ſuis hæredibus in perpetuum, ſi proceſſu temporis hæredes Pauli multiplicantur, quaſi in infinitum, ſecundum Hugonem non teneatur Petrus pro eodem pretio admittere ad molendum, quia non videtur Petrus de hoc cogitaſſe, quãdo ſe obligauit. Et hæc opinio in conſcientia eſt æquior, licet Albericus, a, dicat, locatorem teneri ad hoc de ſtricto iure, pro prima tamen noſtra opinione facit. l. ſi quis in vna ff. de peri. & com. rei venditæ.

a Auth. col. 9. C. de ſacroſ. eccleſ.

¶Præterea accedit, & ad hãc materiã quæſtio hæc. ſ. colonus cõducens fundũ ad mediũ, nulla facta mẽtione de arboribus an de arboribus aliquid fructus habebit? Dicitur ad hoc, b, ꝙ colonus in hoc caſu nihil fructus de arboribus habebit, ſed locator omnes habebit. Et ſi colonus arbores deſtruat, tenebitur, pro eis. Similiter ſi alius propter odium aduerſus colonũ, cuius odij colonus dedit cauſam hoc faciat, c, tenebitur etiam.

Quæſt. 1.

b l. fructus. ff. de vſur.

c l. ſi merces §. culpæ ff locat.

¶Sed quid poſtquam ſeminatus eſt ager per colonũ, ſi vendat eũ dominus? Dicitur ad hoc quod tunc colonus partem ſuam habebit ſecundũ, quod inter eos eſt conuentum. Si autem venditor omnes fructus accepiſſet, agere poterit colonus contra venditorem. d;

Quæſt. 2.

d l. nihil. ff. de leg. 1.

¶Præterea de expenſis in re ſibi locata, ſi quas expẽdit conductor, an locator conductori teneatur, dum quæritur ſic reſponderi ſolet, quod expenſas pro paſcendis animalibus, vel colendis agris locatis factas à conductore, locator nullatenus reſtituere habet. At ſi conductor aliquid expendit neceſſario expediens, vel vtile in re locata: locator tunc ei reſtituet expenſas. e; Sed tñ ſi põt tollere expenſas, ſine læſione rei locatæ, tũc tollet ſi vult, quia tũc locator nõ tenetur.

Quæſt 3.

e l. Domini ff loc. & cõduct.

¶Ad hęc quamuis iam fundamentis ſupra prętactis dictum ſit de qua culpa conductor tenetur: ſed hic dicimus aliquid ſuperaddentes, ꝙ cũ ẽt de leuiſ culpa conductor teneatur domino locanti, quia gratia vtriuſque contractus locationis initus eſt, f, iuxta communiorem opinionem aſſerentem, non teneri de leuiſſima, perinde de locante operas dicẽdum eſt. Si tamen tale opus requireret diligentiſſimam curam vt in poliendo pretioſo lapide, & huiuſmodi vt ſupra meminimus teneretur ẽt de leuiſſima. g

f Inſt. quibus more. cont. oblig §. vltimo.

g l. ſi merces. § qui colũnam. ff locat.

¶Deinde de locante rem vitioſam dubitari ſolet, an teneatur conductori de damno? Pro qua quæſtione cautum eſt.

Quæſt. 4.

eſt. Quòd ſi ſcienter quis rem vitioſam pro bona locauit, ſicut vaſa vitioſa pro integris, vnde contigit vinum effundi ad damnum vini, & intereſſe locator iſte ſciens tenebitur. h

h l. ſed addes § ſi q̃s ff. locati.

¶ Secundo dico, ſaltim quoad forum conſcientiæ, quòd ſi ignorans vitium, ſimpliciter locauit, dicens conductori neſcire illa eſſe vitioſa, & ſibi diſpliceret quòd eſſent talia: tunc non teneretur de intereſſe, & damno, authore Angelo, verbo, Locatio. §. 24. & Syluestro eodẽ verbo, q. 18. & multo minus, ſi diceret, ignorans loco tibi ſicut eſt, credo eſſe bonũ, tu videris, quia fecit, quod potuit & dolus ceſſat. Sed aliquibus placet, quod ſi ignoranter locator locauit vitioſa pro bonis, etiam tunc tenetur de damno. Non enim debebat dare pro bono quod neſciebat bonũ eſſe, licet crederet, quopoſuit proximum periculo. Ideo ſecundum iſtos de damno ſecuto tenebitur. Sed ego credo hoc poſtremum dictum, vel ſolum habet verum in foro exteriori, vbi in hoc caſu præſumetur intercesſiſſe dolum, aut culpam latam, & non in foro conſcientiæ: niſi in tali foro deprehendatur re vera illam ignorantiam fuiſſe culpabilem: quia locator ignorauit vitium rei, dum eam locauit.

¶ Idem iudicium ferendum eſt de equo locato ſolito procidere in aquam cum veſtium iactura, & de operario fideliter non laborante, ob quod conductor notabiliter damnificatur, quia tenetur ad ſatisfactionem damni, i, & de promittente ſe diario pro alio laboraturum, & dolo, aut ſua culpa non præſtitit, vnde conductori ſubſequutum eſt damnum, quia tenetur ſatisfacere. Secus tamen eſt de caſu fortuito impedito, de quo ſupra, & idem dicendum eſt de aliis vitioſis locatis ex quibus damnum ſequitur.

i l. 1. ff loca ti. l. fi. ff ad l. Rhodiam de iactu. & d. l. ſed addes. §. cum quidam.

Quæſtio. 5.

¶ Vltra prædicta, quia caſus eſt, qui vſu euenire ſolet: rogabit fortè aliquis, an locans, verbi gratia, nauta nauim, & dominus locans domum, vel cameram pro cuſtodia rerum, an ſi poſuerint in alia naui, domo, vel camera: & perierint igne, vel aliter, teneantur ad reſtitutionem? Huic quæſtioni ſatisfacientes dicimus primo, quòd ſi interitus talium rerum non ſucceſſiſſet ſi in locis pro talibus rebus reponendis locatis, & conductis remanſiſſent, tenentur ad reſtitutionem, quando citra conſenſum domini ſic alibi repoſuerunt res. l. item quæritur. ff. eodem titulo. Secundò adijcimus, quod quando locator eam eræ, aut nauis, fecit hoc ſine culpa ſua, bona fide, non tenetur reſtituere, imò neque etiam teneretur de damno: etiam ſi mala fide feciſſet: quando mala fide eas res deponente alibi, ita perijſſent in loco conducto, ſicut & perierunt illic. ff. ad l. Rhodiam de iact. l. fin. & dicenti fuiſſe dolum, vel culpam, incumbit probare, vbi quis tenetur de dolo, & lata culpa, ſed vbi tenetur de leui, & leuiſſima incumbit conductori probare, quod fuit à caſu ſicut intelligit illa dicta lex finalis.

¶ Sed vltimo reſtat docendum, vbi conductor, qui tenetur ſoluere aliquam rem, ſoluere teneatur? Dicitur ad hoc, quòd hæc iuridica reſolutio eſt, quòd talis pro re, quæ eſt eiuſdem fori cum domino, tenebitur quærere dominum, ſi vero non eſt eiuſdem fori, ſatis eſt, quod ſit paratus ſoluere in domo ſua, teſtificante Panormitano capitul. ſignificante, de pignoribus, ſicque interpretandum venit caput propter ſterilitatem.

Quæſtio. 6.

¶ Tandem vt iam materiæ huic ſummam manum imponamus, aduertito Lector, quod locari poteſt res omnibus, qui poſſunt emere: excepto milite, & curiali, quibus prædia ad colendum locari non poſſunt. k At vero clerico, & monacho, niſi neceſſitatis cauſa locari prædia: non poſſunt, capit. ne cleri vel monachi, & capitul. ſecundo vbi hæc notantur à Bartolo, & Hoſtienſi, ſed de hac materia pro li- xa ſatis ſit dictum.

k l. miles. c. locati. & l. curialis.

CAP. LIII.

De obligatione reſtituendi, quę ex contractu pignoris, exurgit, & de pactis licitis, vel prohibitis in impignoratione, & quid de expenſis ibi factis, & an pignoratarius fructus, quos non collegit, teneatur reſtituere.

CVm de radicibus reſtitutionis, quæ ex contractibus ſolent procedere, cœpimus edifferere, reliquũ eſt dicamus de obligatione reſtitutiõis, quæ ex contractu pignorationis exurgit, pro cuius materiæ præambula cognitione, differentia ſtatuenda eſt: primoq́ꝫ inter pignus, & hypothecam ſolet aſſignari. Quia pignus eſt rei mobilis tranſeuntis in creditorem. Hypotheca verò eſt rei immobilis non tranſeuntis in creditorem, inſtitu de actio. obligatio. §. inter pignus, ſed quantum ad actionem non differunt.

Quæſtio. 1.

¶Præterea res, quæ impignorari non poſſunt non erit abs re hic numeraſſe. Nam quædam impignorari non poſſunt vt res eccleſiæ videlicet res ſacræ, vaſa, & ornamenta eccleſiæ: a, niſi eccleſia ſuperflua habeat, & neceſſitas vrgeat, & aliunde prouideri non poſſit ex rebus mobilibus b

a l Sãcim⁹. C. de ſacroſanc. eccle.

b 10. q. 2 c. hoc ius. & 12. q. 2. c. aurum.

¶Item liberi homines in pignus obligari non poſſunt ſecundum Doctores, & qui hominem liberum in pignus accipit: creditum perdit, & aliam tãtundem quantitatem tenetur ſoluere in authentica, vt nulli iud. §. quia vero.

¶Tamen redemptus ab hoſtibus impignorari poteſt. c

c l fin. C. de c. & poſt limin. reuerſ.

¶Item propter neceſſitatem famis pater poteſt obligare filium, & non econtra. d Magis enim filius obligatur patri: quàm pater filio.

d C. de patri. qui fil.

Quæſtio. 2.

¶Sed iam primo fortè quis hæſitabit, an creditor vti pignore poſſit, ſaltem ex volũtate tacita domini pignoris? Reſpondet D. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. quod creditor etiam ſi cum voluntate Domini expreſſa, aut tacita vtatur pignore, vſuram admittit, niſi ſit vſus qui gratis inter amicos concedi ſolet, vt vſus libri ad legendum. Quanto igitur magis creditor tenebitur ſatisfacere quando vtitur pignore abſque voluntate tacita, vel expreſſa domini, cum damno notabili debitoris nullam habendo cauſam veriſimilem credẽdi dominum, id æquo animo laturum: & eſt furtum. e

e l. ſi pignore. ff. de furtis. Panor. in cap. 1. de poſtlim.

¶Præterea inueſtigandum reſtat de qua culpa pignoratarius teneatur. Sed plana eſt ſolutio, cum enim pignoratio gratia vtriuſq́ꝫ partis fieri videatur: planum eſt creditorem recipientem pignus non ſolum de dolo, aut lata culpa: ſed etiam de leui teneri, ſi pignus perire, aut lata culpa: ſed etiam de leui teneri perire, aut notabiliter deteriorari conſentit. f Secus autem eſt, ſi culpa leuiſſima id contigit, & ſecus ſi caſu fortuito: modò mora nõ præcedat, neq́ꝫ pactũ, ſ. quod pignus quocunque modo periret, debitori periret. g

f gl l. ſi creditor. C. de pig. act.

g §. ſi. inſti. quib. mod. re cõtrahẽ. oblig. & l quę fortuitis C. de pig. act.

¶Inſuper noſſe neceſſe eſt, an accipere pignus in aliquibus caſibus illicitum ſit.

¶Dicitur ergo tribus modis illicitũ eſſe cenſetur accipere pignus, primo ſi accipitur ad lucrum: quod non computetur in ſortem alias debiti, quia hoc eſt contra naturalem iuſtitiam. Secundo, ſi accipiatur in pignus, quod impignorari non poteſt, vt res eccleſiæ ſupradictæ. Tertio, ſi apponantur pacta prohibita à iure vt, ſi fiat pactum, quòd ſi debitor, certo die non ſoluat, pignus, tranſeat in feudũ. ff. de ſol. l. calopodius: & non valet hoc pactum, quia ſit fraus legi.

Quæſtio. 3.

¶Sed dubitatio neceſſaria iſthinc emergit, quænam ſint iſta pacta prohibita per ius circa impignorationem, aut quænam ſint pacta, quæ circa hoc conceduntur. Reſpondetur ergo de prohibitis, quia primò in pignoribus per ius eſt prohibitum, quod debitor obligetur ad non redimendum pignus abſolutè, vel vſque ad certum tempus ſibi præfixum: arg. in c. precarium, de precar.

¶Item per ius prohibetur hoc pactũ, ſcilicet,

ſcilicet, quod creditor obligetur ad non vendendum pignus poſt legitimam interpellationem debitoris. Sit igitur regula generalis, quòd prædicta in quantum vergunt in damnum debitoris, vel creditoris ſunt pacta contra iuſtitiam, & ſecũdum quantitatem læſionis pẽſanda ſunt grauia, quia propter læſionem peccata eſſe contingit.

Quæſtio. 4. ¶Ad hæc, quæſtio inter hic diſputabiles, potiſſima hæc eſt. An creditor paciſci poſſit cum debitore, quod debitor ſi non ſolueret ad certum tempus pignus creditori cedat, aut ne poſt certum diẽ redimi poſſit. Dicitur ergo ad quæſtionem, quod pacta hæc prohibita ſunt per ius, quia ad lucrum creditoris præſumũtur fieri. h

h l. ſi C. de pact. pig. & c. ſignificãte. de pign.

Quæſtio. 5. ¶Sed quid ſi creditor talia pacta cum debitore paciſcatur non ad ſuum lucrũ, ſed ad pœnam debitoris, ſi non ſoluat, an erunt licita? Reſpondent ad hoc Panormitanus c. ſignificante, & S. Antoninus, i, & Syluester, k, & Nauarrus, l, quòd licet in lucrum creditoris non liceat ſic paciſci, tamen in pœnam debitoris licitè ſit pactum, vt pignus tali tempore non redemptum pro vendito iuſto pretio habeatur. Sed quia hic ſæpe ſolet latere anguis in herba: ideo cautiſſimũ hic occurrit in conſcientia documentũ Victoriç. ſ. quod quando creditor certo nouit debitorem impotentem fore ad redimendum pignus, vel quando maluit creditor ſibi pignus pro vendito relinqui, & debitorem incurrere hanc pęnã, quàm pignus ſtatuto tempore redimi, vſuraria videntur eſſe pacta, & machinata in vſurarum fraudem.

i Ant. 2. p. titu. 1. c. 7.
k Syl. in roſa aurea. caſ. 18.
l Naua. Sũ. lat. c. 17. nu. 203.

Quæſtio. 6. ¶Deinde annexa ſuperioris hæc quæſtio eſt, an in caſu quo creditor expreſſe cum debitore pactus eſt, vt pignus venderetur non ſoluto intra tempus debito, quod quidem pactum licet, an prius quã vendat, teneatur id debitori notificare? Reſpondeo dicendum circa hoc, quod tenetur prius ipſam faciendam venditionem pignoris, domino pignoris prænotificare. m Intelligitur autem verum eſſe hoc, niſi alias conuentum fuit inter ipſos ne notificatio eſſet neceſſaria: nam tunc ſine præuia notificatione poſſet vẽdi iuxta gl. in l. ſi conuenerit. Sed aduertito: quod licet de pignore non vendendo pactum ſit, quia tale pactum eſt contrarium, nihilominus trina monitione facta, vt redimat illud, ſi non fecerit, vendi poteſt, modò inter monitiones, ſeu denunciationes ipſas, interſtitium tridui interponatur. Si autem in ipſo contractu impignorationis nulla facta fuit mentio de vendendo, vel non vendendo pignus vnica denunciatio ſufficit, vt tranſactis duobus annis propria authoritate vendere pignus creditor poſſit. n Huic ſententiæ accedunt Angelus vbi ſupra, Syl. verbo, Pignus, q. 10. Nauarrus: o, ſed ante iſtud tempus non poterit creditor vendere pignus in hoc caſu, niſi ex præcedenti authoritate iudicis.

m Ang. verbo, Pignus. §. 7. & l. ſi cõuenerit. ff de pign. act.
n l ſi. C. de iur. domi. impetr.
o Nauar. c. 17. nu. 204.

¶Addit Nauarrus, quod ſi creditor bona fide pignus minoris, quam ſibi debetur, vendit, reliquum à debitore repetere poteſt. Sicut è contra, ſi pluris vendit, reſtituere tenetur debitori illud plus l. ſi C. de iure dot. ſic enim iuſtitiæ videtur ſeruari æquitas.

¶Et quandiu debitor aliquid, etiam ſolum quadrantem debet, creditor totũ pignus retinere poteſt: quo ad ille ſolutus fuerit. p

¶Poteſt etiam creditor pignus habitum à debitore ad tempus præfinitum non ſoluente alteri pignorare. l. 1. & 2. C. ſi pign. pign. det etiam vltra tres vices ſecundum Ange in d. l. 1. contra Spec. & dum alteri impignoratur, non debet impignorare quis pro maiori quantitate, quam pro qua receperit, aliter enim contra iuſtitiam vadit.

p l. quãdiu. C. de diſtra ct. pig.

Quæſtio. 7. ¶Demum etiam illi quæſtioni à nobis ſatisfaciendum eſt, an impenſas, in pignus factas poſſit creditor repetere? Reſpondetur abſq; dubio eas expẽſas, quas bona fide fecit in pignus repetere poteſt vt ſi erat ager ſi expẽdit in eius cultum. Si pignus erat animal: quas fecit in eius paſtum. l ſeruos. ff de pign. actio. tenetur tamen talis pignoratarius ad computandum in ſortem ſibi debiti fructus ex pignore perceptos, deductis tamen expẽſis, quas in eorum collectionem, & conſeruationem fecit, authore D. Antonino, q, pro redemptione quoq; captiuorum, & ſubuentione pauperum, & aliorum operum eccleſiæ multum neceſſariorum,

q Ant. 2. p. tit. 1. ca. 15. §. 3.

riorum, eccleſia etiam vaſa ſacra, & veſtimenta impignorare poteſt. r

r 12. q. 2. ca. aurum. de pign.

Quæſtio. 8. ¶Cæterùm, quia dictum eſt impignoribus fructus computandos eſſe in ſorte: forſitan hæſitabit hic aliquis, an teneatur pignoratarius computare in ſortem fructus non ſolum quos recepit, de quibus eſt clarum, ſed etiam teneatur in ſortem computare fructus pignoris: quos potuit percipere, ſi ex negligentia ſua nõ percepit eos.

¶Iam circa hanc quæſtionem variãt doctores: nam gl. in c. cum contra, eo titu. & Panormitanus ibi, & Ioannes Andreas in c. 1. & 2. de vſuris tenent indiſtinctè tales fructus computandos eſſe in ſortem. At vero Hoſtienſis contrariũ ſenſit de fructibus percipiendis ex negligentia non perceptis, ſcilicet, quod non ſint computandi in ſortem.

¶Veruntamen inter tam contrarias opiniones illa videtur verior, & tenenda, quam tradit quidam per hanc diſtinctionem, quod aut ſatisfactum eſt ſorti, aut non, ſi inquam iam per debitorem, aut per perceptionem fructuum iam receptorum ſatisfactum eſt ſorti debitæ, tenetur etiam pignoratarius de fructibus percipiendis, quos potuit percipere & ſua negligentia non percepit, quia ex tunc ex quo ſibi ſatisfactum eſt ſemel de ſua ſorte: iam eſt poſſeſſor malæ fidei in non reſtituendo pignus. Poſſeſſor autem malæ fidei etiam de fructibus poſſibilibus, quos ſua negligentia non percepit, tenetur.

¶Si verò non eſt ſatisfactum ſorti pignoratario debitæ, non tenetur pignoratarius debitæ fructibus percipiendis, ſua tamen negligentia non perceptis, niſi ſit in dolo, vel lata culpa, & ſic limitando concordantur, s, doctores. Sed quamuis hæc æqua ſententia, vt puta, media inter extremas videatur: ſed non tranſit ſine difficultate, quia nõ multùm ad ius videtur accedere. Quia creditor pignoratarius de dolo, & lata culpa, & etiam leui tenetur, ſi pignus perit, aut damnificatur: licèt non teneatur de caſu fortuito, aut culpa leuiſſima, cũ igitur acceſſorij ſint fructus ad rem, & per conſequens ad pignus: & acceſſorium ſecundum ius imitetur, vel ſequatur naturam & conditionem principalis, ſequitur hinc, q. ſi pignoratarius tenetur de leui circa pignus, ita de leui culpa teneatur circa fructus pignoris percipiendos, & ſua negligentia non perceptos ante ſolutionem etiam ſortis. Quare poſſet vtrinque defendi, & licet illa opinio videatur Cal. æquior, ſcilicet, quod de fructibus non perceptis: ſed percipiendis ſolum teneatur de dolo, & lata culpa: ſed iſta videtur magis iuridica, quod pro illis etiam teneatur de leui: licèt non de caſu fortuito, vel leuiſſima ante ſibi factam ſolutionem ſortis. Præſertim cùm pignus datũ eſt non pro mutuo ſoluendo, quia mutuum datur gratia mutuatarij tantùm. Vnde mutuatario mutuans in hoc caſu pro fructibus percipiendis non perceptis ex pignore nõ videtur teneri, niſi de dolo, & lata culpa, & in hoc eſt vera opinio Hoſtienſis dicentis, quòd fructus percipiendi, ſi percepti non ſunt, non ſunt debiti: Cæterùm in pignoribus, quæ dantur in contractibus, qui ſiunt gratia vtriuſque, vt in venditione, verbi gratia ad creditum, vera eſt opinio Panormitani, Ioannis Andreæ, & gloſſæ, quod tales fructus poſſibiles percipi ex pignore, ſi etiam ex leui culpa non ſunt percepti, ſunt debiti vltra ſortem, & hæc videtur verior ſolutio.

s l. 1. & 2. de pignor. act.

CAP. LIIII.

De vſuris, & eius diffinitione, & an ſit prohibita iure naturali, & diuino, & an aſſerere eſſe licitam ſit hæreſis, & an vſura mentalis obliget ad reſtitutionem, & an ex mutuo intẽtione ſaltem minus principali, liceat vltra ſortem aliquid recipere.

Iam quoniã ex peccato vſuræ potiſſima oritur obligatio reſtituendi: maximè refert hanc vſuræ materiam ſic illuſtrãdi munus ſuſcipere, quatenus infra-

anfractus omneis, ſcopulos voragineſq; vſurariorum contractuum ſic patefaciamus iuxta nobis à domino poſſe donatum, vt alijs minus in hac materia verſatis nonnihil lucis afferre poſſimus, vt ab his periculis caueant. Igitur primò de pacto vſuræ circa mutua nobis primò diſputaturis occurrit ethymologia nominis vſuræ, quia licet prima ſui ſignificatione ſignificet vſum cuiuſlibet rei, authore Cicerone pro Rabirio, vbi vſuram huius lucis dixit pro vſu lucis, tamen prout in hac materia vſura communiter vſurpatur, vſura ſignificat lucrum proueniens ex contractu mutui, vſura autem à Græcis, a, dicitur partus, quaſi ſit partus proueniés monſtruoſe à re non parienti, & ſterili, & non fructifera de ſe, qualis pecunia, vel quæcunque alia res cõſumptibilis mutuata eſt. Ab Hebræis, b, verò dicitur morſus, eo quòd mutuans per vſuram exactam mutuatarium mordet.

a Quod nos vſurã Græci τόκον appellant, ἀπὸ τοῦ τίκτω, quod eſt pario quia fœnus eſt quaſi pecuniæ partus. Ariſ. Polit. lib. 1.

b Vſura Hebræis neſchek, id eſt, morſus, Chaldæis Habulia. i. corruptio, & perditio dicitur.

¶ Poſtquam ethymologiam nominis vſuræ aliquãtenus explicuimus, differentiam quoque, qua differt à commodato mutuum ex quo ſolet prouenire vſura, oportet prænotare: cõtractus igitur mutui in hoc differt à contractu commodati, quia per hunc non transfertur dominium, id eſt, per commodatum: per mutuum autem transfertur dominium rei, ſic per mutuum traditæ. Conueniunt tamen in hoc, quod vterque contractus tam commodati, quam mutui debet eſſe gratuitus, iuxta gloſſ. in cap. 1. de commodato.

¶ Inuenitur quoque, & alia differentia, quia mutuum verum ſolum conſiſtit in rebus, quæ vſu conſumuntur, & in pondere, numero, & menſura conſiſtunt, puta, in pecunia numerata, puta, vino, oleo, pane, tritico, & id genus alijs, quæ vſu conſumuntur, inſtit, quibus modis recont. oblig. in principio, vt notat Nauarrus adijciens, quod mutuum palliatum, etiam in alijs rebus non ipſo vſu conſumptibilibus, & in alijs contractibus inuenitur aliquando latens, vbi licet ſecundum formam apertam, & verba contrahentium ſit alius contractus, quam mutui; ſecundum vero formam latentem, & mentem contrahentium veram, vel præſumptam eſt mutuum, vt in uenditionibus ad creditum expectata ſolutione propter maius pretium, uel in emptione anticipata ſolutione pro minori pretio, quam res empta tempore traditionis ualeat, c, quia re uera, qui emendo anticipata ſolutione minus pretij, pro re dat: illud pretium quod dat uidetur mutuare, & illud minus de iuſto pretio, quod ſibi retinet, uidetur accipere pro uſura.

¶ At uerò è contra qui propter expectatam ſolutionem merces plus iuſto pretio uendit, uidetur mutuare illud pretium iuſtum, quod accepturus erat, & illud plus iuſti pretij, quod exigit accipere pro uſura. Concluditur ergo quod ſicut ex his principijs præiactis, colligitur eſſe duplex mutuum, uerum & palliatũ: ita hinc liquet duplicem eſſe uſuram. Alia enim eſt uera uſura, quæ in uero mutuo conſiſtit, & alia eſt uſura palliata, quæ in palliato mutuo uerſatur, hæc ex Nauarro c. 17. nu. 206.

¶ Igitur ex prædictis iam tandem elicitur diffinitio, d, uſuræ, quia uſura eſt exigere, aut expectare aliquid pecunia extimabile propter mutuum. Quæ ideo diffinitio bona eſt, quia hic omnes proprietates uſuræ exprimuntur. At Nauarrus c. 17. nu. 27. diſtinguit inter peccatum uſuræ, & inter uſuram, quia peccatum uſuræ, ait eſſe, accipere, uel uelle lucrum uſurarium. Vſuram uerò dicit eſſe lucrum pecunia extimabile ſuapta natura, quod principaliter ut mutui ueri, uel palliati quæritur: ſed profectò, niſi fallor, nõ debuit tam ſuperſtitioſè hæc diſtinguere, quia ferè in idem coincidũt, quia ſicut idem eſt peccatũ furti, & furtum quia ſicut peccatum furti eſt accipere alienum inuito domino, ita etiam furtum eſt alienum, quatenus eſt inuito domino ablatum: ita ſicut peccatum uſuræ eſt accipere lucrum ratione mutui principaliter, ita uſura eſt lucrum, quatenus acceptum eſt ratione mutui principaliter, unde licet lucrum, ratione mutui, uideatur obiectum peccati uſuræ: tamen tale lucrum, ratione mutui, quatenus ſub tali ratione quæſitum uoluntarie eſt, peccatum uſuræ dicitur: proinde quæſtio iſta multum accedit ad

c c in ciuit. de vſuris & c. ad audiẽtiã de emptio. & vẽd. & cap. illos vos. de pig.

d Definitionẽ vſuræ elegãter recẽſent Th. 2 2 q. 78. & & quo lib. 3. art 6. Sco. 1. 4. di. Sot. lib 6. de iuſti. & iur. q. 1. art. 1.

ad quæſtionem nominis, vnde tranſeat.

¶Dicitur igitur in diffinitione pecunia extimabile, ad differentiam boni nõ extimabilis pecunia: quale eſt meriti,& gratiæ, ſeu quodlibet, quod iń eccleſia habetur,vt ſpirituale. Quare ſi quis mutuet, vt præſentetur, vel eligatur ad beneficium,vel vt illud ſibi conferatur,nõ eſt proprie peccatum vſuræ: ſed potius eſt peccatum Symoniæ, quæ grauitate malitiæ,vſuram ſuperat.

¶ Dictum eſt autem quod ſit vſura accipere aliquid extimabile ſuapte natura,ratione mutui, ad differentiam amicitiæ, & beneuolentiæ: quæ ſuapte natura non ſunt pecunia extimabilia. Quare licet aliqui magis extiment amicitiam, quam mutuando aliquibus, ab eis quærunt,quàm pecuniam, quam vſurarius ex eo quærit, non ideo cenſentur eſſe vſurarij, quia ex mutuo non quærunt aliquid ſuapte natura pecunia extimabile.

¶Dicitur in diffinitione vſuræ ratione mutui principaliter,quia quærere tale aliquid ratione mutui,non principaliter,ſed minus principaliter peccato, vſuræ carere poteſt, vt infra dicetur.

¶Dicitur etiam ratione mutui, quia ſi ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis mutuans accipiat, & non ratione mutui,vſuræ labe expers erit. e

e Gl c.Conqueſtus de vſur. c. 2.& ca. ſalubriter. eo. tit.

¶Dicitur ratione mutui, veri,vel palliati ad includendum vſuram,quæ quęritur ex mutuo palliato,ſed licèt omnia hæc rectè Canoniſtæ, & præſertim Nauar.conſiderent, ſed extra artem diffiniendi eſt ſecundum Ariſtotelem,quem in diffiniendo naturas rerum ſequuntur celeberrimi Theologi: omnes has explicatas particulas,per quas diffiuitio vſuræ,quæ compendioſa debet eſſe, & breuis, ſicut cæteræ, explicanda venit, in eadem diffinitione includere ,atque inculcare:ſed in hoc conniuendum eſſe videtur Canoniſtis hunc prolixum modũ diffiniendi ſuo more ſeruantibus.

Quæſtio. 1.

¶Sed iam nunc obuiat in frontiſpicio materiæ prima quæſtio, ſcilicet, cuius qualitatis ſit iſte error affirmare vſurã ex ſuo genere, non eſſe peccatum mortale?

¶ Igitur abſque dubio reſpondetur, quod vſura eſt illicitum lucrum, & quod velle,vel accipere illam,peccatum eſt mortale ex ſuo genere: quod adeo verum eſt,vt contrarium ſit hæreſis. f Patet in Clementina prima de vſuris., vbi ſic legitur, ſi quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare præſumat,exercere vſuras,non eſſe peccatum decernimus eum veluti hæreticum puniendum. Vnde vſura non ſolum iure humano: ſed etiam naturali, & diuino eſt prohibita:proinde vſuram non eſſe naturali iure prohibitam periculoſum eſſe aſſeruit Sotus in de iuſtitia,& iure:vnde in vſura nunquam diſpenſaui, inquit, Deus,neque factibile eſt,vt diſpenſetur in ea. Vnde licet vſura fuerit Iudæis, g, certo quodam modo permiſſa, ſcilicet, reſpectu extraneorum: nunquam tamen eis fuit licita, neque in vſurarium lucrũ authore Soto, dominium vnquam fuit eis conceſſum à Deo. Vnde ſi ciuile ius vſuras permiſit aliquando, id permiſit ſicut,& meretrices ſolent permitti, neque in hoc aduerſatum eſt iuri canonico eas omnino prohibenti..

f De vſurarijs multa decreuit Concil. Later.ſub Ale. 3 Partſienſ. ſub Ludo. & Loth.Impe. lib. 1.c. 35.

g Curtius Iunior in l. eius q in prouincia. poſtnu ff.ſi cer. petat.

¶ At quoniam vſuram etiam de iure naturæ prohibitam eſſe docuimus, non erit ab re, & eius prohibitionis, & malitiæ naturalis rationem naturalem afferre,quam D.Tho.2.2.q 77.art.1. & 2. tradit,vbi ait,quod cum vſura ſit recompenſatio pro mutuo vltra ſortem, ideo eſt illicita, quia iſtam recompenſationẽ pro mutuo accipere,perinde eſt, ac ſi q̃s venderet,bis,vel duplici pretio eandem rem. Quia,qui ratione mutuatæ ſortis expetit lucrum vſurarium, videtur vendere pro pretio ſibi ſoluendo ſortem, quam mutuat ſemel, & iterum pro alio pretio eam vendit,id eſt,pro lucro vſurario ſibi reddendo. Vnde bis,vel duplici pretio eam vendit,quod eſt iniquum, vel certe, ſecundum D. Thomam loco citato:ideò vſura iure naturæ eſt iniqua quia in contractu uſurario uendit pretio id quod nihil eſt. Nam in uſura præter mutuum ſoluendum exigitur pretium pro uſu rei conſumptibilis.i.pecuniæ,uel frumenti,uel uini, quæ mutuantur,qui quidem uſus in his nihil eſt, & nihil ualet præter harum rerum dominium,quia ad quid uolo dominium pecuniæ,

cuniæ,aut uini,aut frumenti,niſi ad harum rerum uſum, & quia iſtæ res uſu conſumptibiles,non habent ex ſe uſumfructum.Secùs eſt de rebus non uſu conſumptibilibus.Nam pro his,ſicut pro pecunia accommodata ad oſtentationem, dum ſubſtet periculo accommodantis,licet aliquid accipere,quia ſic authore D. Thoma uſum pecuniæ ad oſtentationē uendere licet alteri.

¶Sed quò enucleatius naturam uſuræ referemus, id comminiſcimur argumentum ſic arguendo, pro eo beneficio temporali, quod quis ex iuſtitia alteri exhibere non tenetur,poteſt aliquid accipere,ſed aliquando mutuans,non tenetur ex iuſtitia, imo neque ex præcepto charitatis obligāte ad mortale, mutuare alteri, ergo poterit tunc pro iſto beneficio temporali mutuandi aliquid accipere.

¶Cui argumento ſic ſatisfacimus dupliciter. Primò, quòd non ualet conſequentia, nō tenetur ex iuſtitia huic mutuare,& poſſet abſque peccato non mutuare,ergo ſi de facto mutuat, poteſt p hoc beneficio aliquid pretij exigere, id eſt,pro mutuo, & in ſtatur conſequentia in caſu,quo quis non tenetur ex præcepto eleemoſynam facere, ſi de facto illam eleemoſynam faceret ex conſilio, licet poſſet etiam eam tunc non facere, non poteſt aliquid pretij ſoluendi pro tali eleemoſyna exigere ſibi,quia alias non eſſet eleemoſyna, quia eleemoſyna ſuapte natura eſt datio gratuita. Sic etiam quia mutuatio ſuapte natura eſt datio gratuita reſpectu excedentis ſortē, ideò licet non teneatur ex iuſtitia, uel aliter mutuare, & licet poſſet licitè non mutuare,ſi tamen quis mutuet,tenetur gratis mutuare nihil præter ſortem expetēdo,& hoc eſt,quod inſinuauit Dominus dicens, h, mutuum date nihil inde ſperantes. Lucæ.6.

h Hęc ſnia duo continet, Pręceptū,& Cōſiliū. Præceptū in neceſſitate. Cōſiliū extra neceſſitatē.Th.2.2 q.76.art 1.

¶Secundò, & melius ſoluit D. Thomas loco citato argumentum dicens, & concedens, quod pro tali beneficio mutuandi,poteſt aliquid recipi :ſed non ultra pretium ſortis mutuatæ, quia dum ſoluitur à mutuatario æquiualens ſorti ſibi mutuatæ,ſufficienter ex iuſtitia recompenſat obſequium mutui ſibi dati, dum pro mutuo ſibi datis decem, reddit poſtea totidem decem; ſicut ſufficiēter ſoluo beneficium mihi collatum in uendendo mihi equum, quem uenditor non tenebatur mihi uēdere, ſi ualet decem,ſi reddo pro eo decem.

¶Porrò in ambiguo non eſt poſitum, quod utraq; pagina ſcripturæ ſacræ prohibet peccatum uſuræ,idque deteſtatur, ut patet cap.quia,& cap.ſuper eo de uſuris, quia prohibetur ſeptimo præcepto decalogi,Non furtum facies. Exod. 2.& cap.pœnale.14.quæſtione quinta, habetur præceptum prohibens uſuram,præceptum eſſe utriuſq; teſtamēti;& quod ſpecialiter prohibetur in nouo teſtamēto per illud Lucæ.6.mutuum dantes nihil inde ſperantes,& ſic eſt tenendum cōtra Sotum dicentem, præceptum prohibitiuum uſuræ in illo capitulo. 6.Lucę, non inſinuari, quia per Vrbanum capite conſuluit,eodem titulo, & in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. & ex alijs ratio Soti confutatur, quia ius diuinum prohibet mutuationem, etiam ſine pacto aliquo,cum intentione principali,ut ultra mutuatum aliquid reddatur,ut patet per c.1.14.q.6.

¶Præterea cum hic ſolitum ſit diſputari,an uſura mentalis, i, tantum obliget ad reſtitutionem.Nauarrum,hic ait illam quæſtionem non mentionem facere de peccato uſuræ mentali tantum; ſed in hac quæſtione accipitur ſecundū ipſum uſura mentalis pro lucro quæſito ex mutuo intentione principali ob illud dato.De hoc inquam lucro, quod dicitur uſura mentalis,quæritur, an obliget ad reſtitutionem,dum quæritur,an uſura mentalis obliget ad illam. Additque hoc lucrum dici uſuram mentalem non quia lucrum non ſit ſubſequutum; ſed quia ſola intentio mentalis fuit cauſa principalis quærendi illud, quæ hactenus,quod ſciam,inquit Nauarrus,nullibi ſunt ita declarata.

i Mētalē vſurā dicim⁹ qn̄ mutuū dat̄,& inde lucrū accipit̄,aut intēdit̄ abſque expreſſa inſinuatione. Exterior vero vſura aliqn̄ clā eſt, aliqn̄ vero titulo honeſte palliat̄. Quæſtio. 2

¶Sed antequam iſtam quæſtionem diſſoluamus,ut quod ſentio,fatear ingenuè ſalua reuerentia tāti uiri;puto nullibi,quæ dicit hic eſſe ita declarata,ideo ita non fuiſſe declarata, quia præterquā quod ea,quæ hic ait,ſunt confuſa, ſunt etiam impropriè dicta. Nam dicere,ut ipſe

ipſe hic ait, vſuram mentalem non eſſe voluntatem quærendi lucrum, ſed eſſe ipſum lucrum ex mutuo principaliter intentum, nō eſt tam propriè loqui, quia ipſum lucrum ex mutuo principaliter intentum, non tam eſt vſura, quàm obiectum vſuræ, propriùs loquēdo. Nam ſecundum Diuum Thomam prima ſecundæ, vitium, qualis vſura eſt, non tam propriè accipitur pru obiecto, licèt pro ipſo etiā ſumatur, quia pro habitu propriſſimè, & pro actu etiam proprius accipitur, quàm pro obiecto. Quare Iuriſconſultus diffiniēs iniuſtitiam in propria ſignificatione, (ſicut oportet) cuius iniuſtitiæ ſpecies eſt vſura, non diceret, quod iniuſtitia eſt acceptum iniuſtè: ſed diceret, iniuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum vnicuiq; non tribuens, ſed negans: ſicut in propria ſignificatione diffiniens iuſtitiam dixit, iuſtitia, k, eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuens, quia contrariorum diuerſa eſt diffinitio, ſicut contraria eſt ratio. Sicut etiam ſymonia propriè accepta diffinitur, quòd ſit ſtudioſa voluntas emendi, vel vendendi aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum, & non ita propriè dicitur, quod ſymonia ſit aliquid temporale, vt pretium pro ſpirituali datum: quia proprius eſt, & dicitur obiectum ſymoniæ, ſcilicet, ſpirituale, vt pretium datum pro temporali, & ſic in caſu.

k Ex l. iuſtitia. ff de iu. ſti. & iur. & Inſt. eo. §. 1.

¶Sed quidquid ſit de modo loquendi poſtquam intelligimus mentem Nauarri, in ſuo ſenſu improprio accipientes, vt ipſe accipit vſuram mentalem, reſpondemus ad quæſtionem ſtatuentes: Primò cum Soto in de iuſtitia, & iure, quod exterior vſura eſt interioris fideliſſima regula. Vnde ſi accipere ratione mutui, vſura eſt in re, vſura quoque erit in mente. Et ſicut, Simonia mētalis propriè eſt, quæ pro obiecto habet realem Simoniā, ſic vſura propriè mentalis eſt: quæ pro obiecto habet vſuram realem, & exteriorem. Vnde, vt docet Sotus, vſura mentalis in hoc differt ab exteriori, quia mentalis abſque vllo pacto committitur. Exterior verò dicit tacitum pactum, vel expreſſum.

¶His ſuppoſitis, vt à clarioribus incipiamus, ſit prima concluſio, intentione tam principali, quam ſecundaria poſſumus intendere, & ſperare lucrum amicitiæ, & gratitudinis ex mutuo. Hæc concluſio eſt Nauarri, l, eſt Soti de iuſtitia, & iure. Et probatur ratione generali, quia licet nullum, neque principale, neque minus principale lucrum tanquā iure debitum, ex mutuo expectari poſſit, poteſt tamen tanquam antidotale, & remuneratorium de gratia, & non dè iuſtitia debitum, ex mutuo ſic expectari.

l Sum. lat. c. 17. n. 209.

Quæſtio. 3.

¶Sed adhuc inſtabit aliquis quærens, an aliquis poſſit intendere principaliter lucrum pecuniarum ex illa gratitudine, & amicitia?

¶Pro hoc ſit ſecunda concluſio, quæ eſt Nauarri loco citatō, tam principaliter quàm ſecundariò lucrum pecuniarū ex illa amicitia, & gratitudine poteſt intendi. Hęc concluſio patet, quia licet intendere obtinere à beneficio affecto id, quod ex naturali obligatione gratitudinis ipſe tenetur, ſed mutuatarius tenetur mutuanti ex vi gratitudinis, licet non iuſtitiæ legalis, aliquid rependere: ergo licet ex tali amicitia, & gratitudine conflata ratione mutui, lucrum iſtud etiam gratis principaliter ſperare.

¶Sed maius dubium vrget, an ex mutuo, & ratione mutui aliquod lucrum pecuniarum ſaltem minus principaliter & ſecundariò liceat ſperare. Nam in hac quæſtione digladiantur hic Nauarrus, & Sotus lib. 6. de iuſtitia & iure. q. 1. art. 2. vbi Sotus ait, quod obligatio reſtitutionis in vſura mentali, neque ex primaria, aut ſecundaria intentione perpendēda eſt; ſed ex eo, quòd mutuanti datur gratis, vel non gratis datur, vbi ſignificat etiam ſecundariam intentionem accipiendi aliquid ratione mutui conſtituere vſuram, ſi ratione mutui, & non gratis mutuans intendat accipere.

Quæſtio. 4.

¶ At Nauarrus inſurgit acriter contra. Sotum dicens, quod licet intentio principalis lucrandi ex mutuo ſufficiat ad conſtituendam vſuram etiam ſine pacto expreſſo vel tacito, tamē minus principalis lucrandi ex mutuo non conſtituit vſuram. Quam ſuam ſententiam cōtra Sotum, corroborat Nauarrus pluribus authoritatibus, & rationibus, primò authori-

authoritate gloſſæ,& Innocentij in cap. conſuluit de vſuris, quæ ab omnibus Theologis, & Canoniſtis in hoc eſt recepta.

¶Secundò ex c.ſi officia.59. diſt. & c. quid pro.61.diſtin. cum ſuis gloſſis. Ex quibus probatur licitum eſſe eccleſiæ, & prælato eius ſeruire cum ſpe ſecundaria,licèt non principali,aliquod beneficium obtinendi. Item ratione probat Nauarrus, quia pleraque rerum ſunt, quamuis non liceat intendere principaliter eas intẽdere.Sicut licet dicere miſſas,& diuina officia audire, non principaliter propter diſtributiones quotidianas:ſed minus principaliter propter eas iuxta Diuum Thomã in quolib. & iuxta gloſſam ſingularem,& receptam in c. 1.de cleric.non reſidentibus, lib.6.

¶Imò licèt non liceat etiam ſeruire Deo principalius intuitu remunerationis terrenæ, ſed bene minus principaliter propter hoc iuxta illud Pſalmi. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem: quod adeò verum eſt,vt Conc.Trid. m diffinierit contrarium eſſe hæreticum.

m Concil. Trid.ſeſſ.6. can.31.

¶At omnia iſta argumenta Nauarri concludunt quòd non ſit illicitum, nec vſurarium minus principaliter intendere ex mutuo aliquid gratis dandum.Sed quod abſolute ratione mutui liceat minus principaliter aliquid ſperare,id non ſatis probant. Ideo clarius cenſeo per iſtam diſtinctionem, hanc quæſtionem fore dirimendam. ſ. quòd non licet immediate,id eſt,pro ipſo præcisè mutuo, neque minus principaliter aliquid ſperare lucri pecuniarij:ſed bene mediate, id eſt,ratione beneuolentię mutuatarij, inde ex mutuo ortæ,quæ quidem beneuolentia mediat ad dandum illud gratis. Et ratio,quæ hoc perſuadet,hæc eſt, quia quod ratione mutui præcisè, & immediate pro ipſo mutuo (licet minus principaliter intendatur:ſed principaliter intendatur ſubuenire proximo mutuando) recipitur,non dicitur dari gratis, quia ad id dandum non mouetur à gratitudine,ſed à mutuato ſibi.

¶Item, quia ſtat, quod minus principaliter mutuans ſperet ex mutuo lucrum, quia magis extimat mutuare, & benefacere, quam lucrari, & quod mutuatarius ratione mutui id lucri inuitus ſoluat, tunc in hoc caſu minus principalis intentio non tollit iniuſtitiam, quia id, quod accipit, vel vult accipere minus principaliter, inuito domino, pertinet ad iniuſtitiam, ſed iſta iniuſtitia non eſt,niſi in ſpecie vſuræ,ergo ſtat quod quis, minus principaliter intendens lucrum ex mutuo,committat vſuram: ergo non eſt dicendum abſolutè, quod ſola intentio minus principalis excuſet ab vſura,niſi per intentionem minus principalem intelligatur intentio accipiendi aliquid tanquam debitum ex gratitudine gratis dandum.

¶Vnde licet quæſtio videatur de nomine, non oportebat Nauarrum tam prolixè inuehi in Sotum:ſed potius tantum eum in bono ſenſu explicare. Si tamen ſecundùm Nauarrum, & alios dicendum eſt ratione mutui licere aliquid expectare minus principaliter, intelligendum eſt ſecundùm Victoriam, & Diuum Thomam de malo, quæſtio. 13.artic.vltimo ad tertium, dum principaliter ratione beneuolentiæ expectetur.

CAP. LV.

Quis dicatur finis principalis, & an datum à mutuatario licitè mutuans poſsit retinere, vel aliquid pro actu numerandi pecuniam mutuandum accipere.

Voniam circa diffinitionẽ vſuræ eiusq; explicandas particulas, & circa quæſtionem,an vſura mentalis obliget ad reſtitutionem,ſatis dimorari, neq; hanc quæſtionem potuimus abſoluere: niſi longiorem ſermonem contexeremus, ideò ne tædiò enecaremus lectorem, reliqua pro eadem quæſtione ſcitu digna, & neceſſaria adijcimus hic diffinire.Et primò quoniam de fine,

& intentione principali, vel minus principali circa lucrum ex mutuo: an conſtituant vſuram mentalem, dictum eſt: ſupereſt & id dubij expedire, ſcilicet, quiſnam ſit finis principalis, vel intentio principalis alicuius actus, ſcilicet, mutuationis? Reſpondet igitur Nauarrus loco citato, quod ad hoc aliquis ſit finis principalis alicuius actus: non ſufficit, quod ſit cauſa ſine qua non: alias ille actus nõ fieret ſed oportet, quod pluris, vel tanti extim tur, ac alius finis propter quem ille actus etiam fit.

¶ Igitur ad quæſtionem ante propoſitam, vtrum vſura mentalis obliget ad reſtitutionem, a, dico, quòd qui mentaliter, id eſt, ſine pacto tacito, vel expreſſo mutuans alteri, intendit ex mutuo lucrum, ſicque recepit illud lucri: tenetur reſtituere illud, niſi poſtea reſcierit mutuatarium ſibi id gratis contuliſſe, id eſt, non ratione mutui tã principaliter, ſed principalius ratione beneuolentiæ, & gratitudinis inde ortæ. Sicut etiam, qui intendit accipere aliquid pretij Simoniacè, etiam ſi ſibi gratis, & non loco pretij ſit erogatum, durante hoc errore, quo putat ſibi non gratis datum, tenetur reſtituere: nõ tamen poſtquam compererit ſibi gratis datũ, quia tunc mutando malam intẽtionem in bonam, bona conſcientia poterit id ſibi retinere. Sic etiam in hoc caſu vſuræ mentalis. Hæc ſententia eſt Soti, Richardi, & Caietani, contra aliquos Canoniſtas citatos à Caietano: & patet, quia in hoc caſu mutuatarius gratis, & non inuitus dedit, ergo poſtea mutans iniquam, quã habuerat à principio mutuans, intentionem, poterit ſibi gratis collatum retinere.

a Conſule. D. Ant. 2. p. tit. 1. c. 7 §. 37. Viguer. c. 5 § 3 ver 16. Alenſ. l. 3. tit. de vſur. art. 5.

¶ Præterea iam affine ad prædictam quæſtionem procedit dubium, vtrùm in caſu, quo mutuans libere mutuauit, ſine vllo pacto expreſſo, vel tacito alicuius lucri ex mutuo: ſi poſtea mutuatarius illi largiatur aliquid vltra ſortem, poſſit illud tuta conſcientia recipere, nihil interrogando propter conſcientiã. Et quidem non defuit doctor, qui apparenti ratione aſſeuerauit, poſſe ſibi id datũ vltra ſortem licitè retinere, nihil interrogando à mutuatario an gratis dederit, vel non, quia præſumendum eſt, inquit, b, gratis dediſſe, quia nemo in dubio præſumendus eſt malus: ergo neque iſte mutuatarius præſumendus eſt malus, hoc eſt, ita ſuſpicioſus, vt velit ſuſpicari male de mutuante, ſcilicet, quod velit vſurariè, & non gratis illud recipere: ergo cenſendus eſt talis mutuatarius dediſſe id lucri gratis.

b In dubio potius bonũ, q̃ malũ p̃ſumi dẽt. l. cũ creditor de furt. l. marito. ff Soc. Ale. co ſi 12 . vol. 4

¶ At quidquid ſit de hac ratione apparenti, tutius eſſe puto, etiam vbi dandi id non præceſſit pactum, ſi datum ſit alicuius momenti, interrogare à mutuatario, an det gratis, vel certe ſi mutuantem aliqua ex cauſa pudet id interrogare, tutius eſt regulam Nauarri loco citato & etiam commentario de vſuris nume. 24 traditam obſeruare: nam eſt iuridica, ſcilicet, quod attendantur circunſtantiæ collationis, ſeu illius largitionis lucri, ex ratione qualitatis perſonæ dantis, ex quantitateque dati. Nam ſi mutuatarius qui id largitur eſt pauper, miſer, parumve lucratus eſt ex pecunia ſibi mutuata, vel ſi eam perdidit, vel ſi vltra id, quod gratis cõſueuit alijs dare, mutuanti largitus eſt, vel ſi eſt tam magna quantitas, quæ non præſumitur dari gratis: mutuans non ſecurè, tunc videtur recipere id lucri, niſi reponat mutuatarium in ſua libertate, & roget illũ, an det gratis. Secus eſt, ſi non ſit mutuatarius dans pauper, ſed eſt diues qui ſolitus eſt eſſe liberalis erga alios, neque adeò ſit magna quantitas dati, quæ à talis conditionis perſonis non ſoleat dari gratis: quia tunc poteſt illud plus accipere non interrogando neque ſcrupulizando: quia hic non præſumitur mutuatarius id dare inuitus: ſicut in primo caſu ex coniecturis præſumebatur.

¶ Hinc patet quid ſit dicendum ad id dubium, quod in ſuis ſcriptis mouit Victoria, an poſtquã mutuatarius veniens ad ſoluendum mutuum, illudq́; iam ſoluit, illi ſic dicere poſſit mutuator: Poſtquam bene tibi ceſſit negotiationis alea quòd pecunia à me tibi mutuata lucratus eſt, quare aliquid panni mihi nõ largiris pro pallio conficiendo? Ad hoc inquit Victoria, quod ſi ſic rogatus mutuatarius petiam panni dederit, poterit mutuans iam recipere ex gratitudine. Quæſtio 2.

Verum

Verum ſi ſic rogatus pecunias tribuit, ſecundum Victoriam non videtur aqua munda, quia nō videtur eſſe munus gratuitum:ſed ego dico tutius eſſe, etiam in hoc caſu, ſupradictam regulam, & iuridicam Nauarri obſeruare, licet ſententiam Victoriæ non auſim damnare.

Quæſtio. 3. ¶Inſuper & illa quæſtio ſolutione eget, quæ huic eſt contigua, an mutuās, qui bona fide aliquid vltra ſortem recepit exiſtimans gratis ſibi dari, ſi poſtea innotuerit ſibi mutuatarium id ſibi dediſſe, non tam ob gratitudinem, quàm ob timorem ne pecunia à ſe repetatur, vel ſibi alia vice mutuum denegetur, teneatur ad reſtitutionem illius. Cui quęſtioni, reſpondetur ex mente D. Antonini, c, & Caiet. d, Nauar. e, quod tenetur quidē in hoc caſu dubij id ſic acceptum reſtituere. Sicut è contra diximus ſuprà, ſi mala intentione acceperit, ſi poſtea bona intentione.i.gratia beneuolentiæ ſibi datum eſſe compererit, poſſe retinere.

c Anto.2.p. ti.2.c.7.§.6 d Caiet.22. q.78.art. 2. e Nau. Sū. lat.c.17.nume.209.

Quæſtio. 4. ¶Vltra hæc, hic quæri ſolet, an liceat mutuare pecuniam gratia hac via mutuum recuperandi ſibi alias debitum à mutuatario, cui mutuat. Nauarrus loco citato ait cū Maiore in 4. diſt. 15.q.29. in principio abſolute, & ſine diſtinctione talem mutuantem hac ratione non peccare: quia in hoc caſu nihil accipit ab eo vi mutui. Sed ego ſatius duco in hac parte fore per diſtinctionem reſpondendum: quia tale debitum poteſt eſſe liquidum, & poteſt eſſe non liquidum: ſed litigioſum. Si ergo quis mutuat mutuatario gratia recuperandi ab eo alias debitum ſibi, & liquido debitum, vſurā non committit: quia nihil aliàs ſibi in debitum recipit.

¶Si autem mutuans mutuat gratia recuperandi ſibi debitum, ſed non tam liquido debitum, vſuram committere videtur, quia mutuans recuperando debitum, ratione mutui commodum reportat appretiabile pretio, quia ſine expenſis, & lite, & certo reportat debitum quod alias ſine his forte, aut certe non erat recuperaturus: quia neq; certo ſibi debebatur.

¶Similiter diſtinguendum eſt de debito: nam licet mutuans mutuare poſſit gratia recuperandi debitum liquidum, ſi ſit debitum legale i debitum ex iuſtitia: ſed tamen vſura eſt, mutuare gratia recuperandi debitum morale, ſeu naturale, quod tantum eſt debitum ex gratitudine, quia tunc mutuans ratione mutui obligationem vult inducere legalē ſuper mutuatarium, quæ appretiabilis eſt pretio, & longe eſt maior, quàm obligatio ex ſola gratitudine. Sed cautè adijcit Nauarrus in caſu debiti liquidi, & legatis, vbi ratione illius recuperandi licet mutuare, cauendum eſſe mutuatario debitori, vel reddendo illi chirographum debiti, vel tradendo illi ſchedulā ſolutionis debiti: ne poſtea mutuans ipſe, vel hæres eius iterum id debiti petat vel accipiat iam ſponte ſolutum.

¶Annectitur deinde, & prædictis quęſtio hæc, an qui magnam ſummam pecuniæ mutuandam numerat, iuſtā mercedem pro labore numerandi poſſit accipere. Et quidem cùm Nauarrus commento de vſuris nu.36. loquens de cambiatoribus dixerit, quód pro obligatione numerandi pecuniam non licet eis, ab alijs, qui non ſunt mercatores: quia recipiant aliquid pecuniæ in cambio aliqd accipere: hic ſumma lat. c 17.nu.209. videtur cōcedere, quod non peccat, qui accipit aliquid ob iuſtam mercedem laboris ſui, vel famulatus in numerando magnam pecuniæ ſummam: quia nō vi mutui, ſed pro labore numerandi accipit. Sed profecto niſi hoc limitemus, magna anſa iſtinc mutuantibus, aliquid vltra ſortē accipiēdi, daretur. Quia etiāſi pro labore numerandi pecuniam mutuādam, id poſſet ipſe mutuans, vel ſuus famulus accipere: pari ratione cauſari poſſet, quod pro labore, & ſumptibus cōſeruandi pecuniam ad mutuādum poſſet à ſingulis accipientibus mutuum aliquid accipere, quod eſt contra omnes: igitur ſententia hæc Nauar. explicatione indiget, & modetatione. Quæſtio. 5.

¶Dicendum eſt ergo primò, quod ſi ſumma pecuniæ mutuanda modica ſit: pro ea numeranda ipſe non poteſt aliquid accipere, quia ſicut mutuare debet gratis, ita & numerationem tenetur exhibere gratis, quæ veluti annexa eſt mutuationi.

¶Secundò dico, quod ſi mutuatarius velit alium à mutuante accerſere, qui fidelius, certius, & expeditius eam pecuniç ſummam magnam ſibi mutuandam numeret, licitè ille accerſitus ad id muneris, pro ſuo labore numerandi poterit aliquid accipere ab eo.

¶Tertiò dico, quòd in mutuationibus ordinarijs, vbi in numerando non multum expenditur temporis, aut laboris pro numeratione tali aliquid accipere mutuantem, aut famulum eius non licet: quia ſicut tenetur ſuppoſito, quod mutuat mutuare gratis, ita tenetur & hunc modicum laborem numerãdi, mutuationi annexum, gratis exhibere.

¶Quartò dico, quod ſentẽtia Nauarri poteſt habere verum. ſ. quod mutuãs, & eius famulus pro labore numerandi magnam ſummam pecuniæ mutuandã poſſunt aliquid accipere, quando in numerando tantum inſumunt temporis, quod re vera pro eodem tempore deſinunt vacare negotijs alijs, quibus re vera erant tantundem, aut plus lucraturi, quia tunc ratione lucri ceſſantis poterunt id licitè ab admonitis mutuatarijs accepiſſe, quia ratione mutui non tenétur, aut quicquam damni pati, aut lucrum amittere.

¶Sed hoc bene addit Nauar quod nõ eſt vſurarius qui capit aliquid pro ſumptu, & labore mittendi pecuniam mutuatam longe abſenti, ſecundum Maiorem vbi ſupra, quia hos ſumptus, & labores extrinſece annexos mutuationi, non tenetur mutuans gratis ſubire.

¶Item etiam quando mutuans numerando magnam ſummam pecuniæ mutuandam alicui ſoli mutuatario, plures dies eſſet expenſurus forte: & in hoc eſt vera ſententia ſupradicta Nauarri, quod poſſit aliquid accipere, ſicut ſacerdos licet pro miſſis dicendis nõ poſſit aliquid vt pretium accipere: bene tamen pro obligatione, qua per menſem, & annum ſe occupat pro eis dicendis, ſic pro diebus, quibus ſe obligat ad occupationem numerandi talem pecuniam poterit aliquid accipere.

C A P. L V I.

De corollarijs, quæ ſequuntur ex diffinitione vſuræ, & an ſit vſura ratione mutui petere remiſsionem iniuriæ, vel turpes amplexus mulierum, an remutuationem, an obligationem, & an huiuſmodi.

IAm quoniam vſuram eſſe, diximus, ratione mutui aliquid extimabile pretio vltra ſortem accipere: quę corollariæ cõcluſiones ex hac diffinitione vſuræ deducantur oportet explicare. Dico ergo primo, quod qui regi, vel magnati mutuat cum pacto, vel intentione principali, vt ſibi conferatur aliquod officium pecunia extimabile vſura eſt inducens obligationem reſtituendi tale officium.

¶Sed an in hoc caſu id quod tali officio lucratus eſt reſtituere teneatur in dubium venire poterit. Sed puto cum Nauarro, a, dicendũ non teneri talẽ vſurariũ reſtituere id quod tali officio lucratus eſt, quia id lucri ſuo labori, & induſtriæ in officio appoſitæ videtur deberi. At non tranſit ſine difficultate in parte hoc dictum. Secus eſt, ſi principaliter quis mutuat regi, vt ejus beneuolentiam inde ſibi conciliet, ex qua minus principaliter ſperat ſibi conferendũ officium, dummodo non deducat in pactũ illud officium ſibi dari, quia iam non ex beneuolentia, ſed ex obligatione ciuili illud ſibi dari expeteret. Ita etiam Sotus contra Fratrem Ioſephum minoritam, qui in ſuis floribus ait, non licere ratione mutui expetere amicitiam, ex qua mutuans ſperat commodum temporale, ſcilicet officium, aut beneficium, vt ſuffragium, quia inquit in hoc caſu ratione mutui non tam amicitiam, quam tẽporale commodum exigit, quia pp ꝙ vnũ quodq; tale, & illud magis, qa ſi intendit inquit amicitiam propter officium ergo magis principaliter intendit officium. Reſpondetur nihilominus cũ

Quæſtio. 1.

a Nau. Sũ. Lat. c. 17. n. 212.

Soto, quod adhuc non probat eſſe vſuram, quia in hoc caſu, ſiue principaliter ſiue minus principaliter, magis intendat officium, quam amicitiam, tamen non intendit habere illud præcisè ratione mutui, ſed ex beneuolentia, & gratitudine inde parta, intendit illud gratis accipere, nec intendit obligare alium, ſcilicet regem obligatione ciuili ad dandum officium.

¶Hinc etiā ſequitur corollarie, quod licet mutuare ad captandam beneuolentiam, vt ex ea inductus mutuatarius ex mea officina emat, vel mihi patrocinetur.

¶Hinc ſeqnitur, non eſt vſura mutuare cum hac conditione, vt nunquam mutuatarius ab amicitia mutuantis recedat: quia amicitia non eſt extimabilis pretio, niſi aliquam obligationem ciuilem in aliquo actu amicitiæ, ratione mutui, mutuans velit ſuperinducere.

Quæſtio. 2. ¶At maiorem dubitationem præ ſe fert hæc quæſtio, cuius meminit Sotus, an ratione mutui à muliere cui mutuator mutuat, turpes amplexus expetere, vſura ſit. Nam videtur hoc, licèt non careat peccato, carere tamen labe vſuræ, quia iſti turpes amplexus ex beneuolentia ſolent procedere: Reſpondetur ergo ex mente Soti? Primò quod non licet immediate, ratione mutui à muliere amplexus turpes, aut copulam expetere, quia non tantum peccatum eſt luxuriæ: ſed etiam eſt peccatum vſuræ, quia copula, & tactus non vt peccata, ſed vt delectabiles actus ſunt, contra Metinam Complutenſem, & Nauarrum ſunt appretiabiles pretio. Secundò cum Soto dicimus, quod licet ſit peccatum, non tamen eſt vſura, ratione mutui, procurare amicitiam fœminæ, vt inde illecta, & ex amore, ex mutuo ſibi facto, orto, turpi rei acquieſcat: ſicut nec eſſet ſimonia ſi quis famulatum exhiberet epiſcopo, vt ex beneuolentia inde parta, conferret ſibi beneficium.

Quæſtio. 3. ¶Inſuper confinis quæſtio ſuperuenit, an vſura ſit, offenſorem mutuare offenſo, vt ratione mutui ſibi remittatur iniuria, & quidem Nauarrus, b, abſolute ait, hac ratione mutuare, citra vſuræ labem eſſe, ſed volo clarius diſtinguendo quæſtionem reſolutam relinquere, & ſic incipiendo à clarioribus, dico primum, quod mutuare cum pacto, vt offenſus nō ſolum iniuriam remittat, ſed etiam damnum, quod affectus iniuria, paſſus eſt, peccatum, planè vſuræ eſt, quia ratione mutui petit remiſſionem illius debiti, quod in conſcientia ante condemnationem eſt debitum, vnde potit commodum extimabile pretio.

b Nau. Sũ. lat. ca. 17. n. 217.

¶Secundo dico, ſi offenſor ſit iam per ſententiam in pecunia condemnatus, vt pro offenſa ſoluat aliquid offenſo, vſura eſt, ſi offenſor ratione mutui expectat huius debiti remiſſionem propter rationem dictam. Quia iam poſt ſententiam condemnationis eſt debitum offenſo, id in conſcientia.

Quæſtio. 4. ¶Sed ante condemnationem, an vſura ſit mutuare, vt offenſus remittat iniuriam, quæritur, & quidem ſuper hanc quæſtionem Frater Ioſephus in ſuis floribus in materia de vſura aperte tenet, quòd vſura eſt mutuare inimico, vt actioni iniuriarum cedat, quia deſiſtere ab hac actione iniuriarum pecunia extimabile eſt. At Nauarrus loco citato cum Sancto Antonino, & Syluestro, c, oppoſitum tenet, ſcilicet, quod non eſt vſura mutuare, vt offenſus remittat iniuriam, ſed refutat hic Nauarrus rationem in qua D. Antoninus, & Sylueſter fundant hanc ſuam ſententiam, licèt in ſententia aſſentiat eis: quia inquit, non ideo excuſatur ab vſura in hoc caſu mutuans, ratione obtinendi remiſſioné iniuriæ, quia ſic redimit ſuam vexationé, vt aiunt D. Anto. & Sylu. Quia quando c. dilectus. 2. de ſimonia dicitur, q̃ vniecuique licet ſuam vexationem redimere, illud dictum de vexatione iniuſta intelligitur, & vexatio, qua iniuria affectus iniuriantem in iudicio vexat, non eſt iniuſta vexatio, d, & quod ſpeciale eſt, vt pacto nudo tollatur ipſo iure actio iniuriarū, e, & qđ talis paciſcés de remiſſione iniuriarū, nō vſ tātū quærere, quod requirit, i remiſſioné iniuriarū, f, quàm à damno pœnæ liberari. Hæc Nauarrus aduerſus D. Ant. & Sylueſt. rationem: ſed ego exiſtimo D. Anto. & Sylu. locutos fuiſſe de vexatione iniuſta, qua offenſus pro iniuria, pro qua ī cōſcīetia non

c Syl. ver. Vſura. 1. q. 4.

d gl. c. ſi quis cōtriſtatus. 90. diſt. q. 2.
e l. ſi vnus. § pact' ne peteret. ff. de pact.
f c quoniã 14. q. 4.

non eſt debita pecunia: ſed ſolum in foro exteriori irrogatur ſola pœna; intentat actionem, non tam expetens pœnam, quam quod ſibi offenſor pro iniuria aliquid in pecunia ſoluat, quòd genus eſt vexationis non tam iuſtæ.

¶Sed quidquid ſit de hoc licet non ſit omnino refutanda ratio D. Anto. & Sylueſtri, optima eſt noua ratio, quam dicit ſe ibi excogitaſſe Nauarrus, ſcilicet, quod ideo licet mutuare pro remiſſione iniuriarum, quia pœna iniuriæ non debetur in foro conſcientiæ. g Et quia, vt ſupra dictum eſt, ſpeciale eſt, vt actio iniuriarum nudo pacto tollatur ipſo iure.

g gl. c. Fraterni. 12. q. 2.

¶Optima quoque eſt, & ratio Soti, qui D. Antonino, & Sylueſtro, & Nauarro conſentiens, ait licitum eſſe mutuare pro remiſſione iniuiarum, quia hęc remiſſio non niſi gratis fieri ſolet.

¶Vltimo dico, quòd licet vſura non ſit, mutuare me, vt remittatur iniuria per me illata: tamen vſura eſſet ſi obligatione, & pacto ciuili vellem à me offenſum obligare ratione mutui, vt ab actione iniuriarum deſiſteret, quia ius habet intentandi talem actionem, & ratione mutui exigo ab illo obligationem ciuilem extimabilem pretio, qua obligo illum deſiſtere ab actione iniuriarum. At etiam licet mutuare hac ratione, vt mutuatarius remittat gratis mutuanti ſibi debitum, non tamen licet obligatione ciuili ad remiſſionem talis debiti mutuatarium obligare.

¶Adde quod licet ex diffinitione vſuræ colligatur, quod ratione mutui, non eſt vſura, expetere inappretiabile pretio qualis eſt amor, & amicitia, non tamen inde ſequitur, quòd ratiōe mutui liceat expetere beneficium, quia beneficium i eſt inappretiabile pretio, ratione iuris ſpiritualis. Quia aliunde eſt, quod non poſſit ratione mutui expeti beneficium. Ideo enim non licet, quia iubetur à domino dari gratis, & accipi, & quia fit iniuria rei ſacræ, & eſt extrinſecè malū, & quia hic eſt annexum temporale.

Quæſtio. 5. ¶Super hæc in quæſtionem verti ſolet, vtrum vſura ſit mutuare alteri cum pacto, vt ille ſibi mutuet tantundē alia vice. In qua quidem quæſtione gloſſa ſingularis, quę eſt 2. c. 1. 14. q. 2. & Adrianus in 4. de reſtitutione videntur diſſentire: nam gloſſa vſuram eſſe concedit, Adrianus autem id pernegat. Igitur reſpondētes ad quęſtionem dicimus primo, quod aliquid apparentiæ præ ſe fert id, quod circa hoc fertur dixiſſe Victoria, ſcilicet quod licet ratione mutui in præſenti petere aliud mutuum ſtatim, cuius rationem attulit Victoria: quia iſta obligatio, qua te obligo ad mihi remutuandū in præſenti, ſtatim cum tibi mutuo, non eſt oneroſa: nam ſicut rogatus vendere mulam, poteſt non vendere: niſi emens accommodet ſibi equum, ſic in præſenti videtur poſſim ego dicere, mutuare nolo frumentum: niſi mihi mutuetur vinum, & huc forte alludit ſentētia Adriani contra glo. Quare ſi obligatio remutuandi mutuanti ſit per hebdomadam, ſecundum Victoriam moraliter eſt de præſenti, ideo ſecundum ipſum non videtur illicita.

¶Secundò cōtra Victoriam dicimus, quòd talis obligatio, etiam de præſenti, qua quis obligatur à mutuante, vt ſibi remutuet de præſenti, non eſt tuta, ſi ſit obligatio ciuilis debito legali obligans: niſi etiam ipſe mutuans ciuiliter ſe obliget ad remutuandum de præſenti: quia aliàs mutuans obligans alium ad remutuandum, dum ipſe quoque ad id non ſe obligat, manet liber, & intercedit inæqualitas, quia virtute talis obligationis poſſet alium cogere in iudicio, & ipſe non poſſet cogi.

¶Tertiò dico in futurū obligare mutuatarium, vt ratione mutui recepti mutuanti remutuet, intendendo obligare eum ciuiliter, & legaliter nuſquam licet, niſi talis obligatio fiat reciprocè, ꝙ vterque ad remutuandum ſibi inuicem inæquali quantitate, & non vltra maneant obligati, vt ſi mutuo conueniunt, vt eò quòd mutuabit triticum in futurum, mutuetur vinum ſibi, & huic ſententiæ Nauarrus, h, videtur accedere.

h Nau. c. 17 Sum. lat. nume. 22.

¶Quartò dico cum Nauarro, & cum gl quæ eſt prima capitis ſupradicti 14. q. 3. non eſt illicitum mutuantē velle obligare mutuatariū, ratione mutui, ad remutuandum per pactum ſolum ad obligationem iure naturali gratitudinis debitam.

bitam obligans,& non ciuiliter, aut legaliter intendendo obligare, neque cogere poſtea nolentem.

¶Porrò ex prædicta diffinitione vſuræ, quod vſura ſit ratione mutui accipere vltra ſortem aliquid extimabile pretio, ſequuntur infinita corollaria, ſcilicet, quòd vſura eſt mutuare communitati, vt quis liberetur à tributis, vel mutuare mille aureos cum obligatione, vt illos mutuatarius recuperet ſuo labore, & expẽſis à peſſimis debitoribus, & mutuare principi, ut concedat officium, vel eximat a ſeruitijs perſonalibus, aut cum pacto, vt pro ſe deprecetur, vt doceat, vel ſcribat, vel in ſuo molendino iuſto pretio molat: & tenetur mutuans, qui ſic obligauit, mutuatarium à tali obligatione liberare, & pro illa iudicio boni viri ſatisfacere ſecundum Metinam in ſua inſtructione, & Caiet. i, & Nauar. K, quamuis Sylueſtar, l, dicat, quod ſatis eſt, vt pauperibus tribuat aliquid pro ſatisfactione talis obligationis impoſitę ſed hoc credo procedit ex ratihabitione mutuatarij. Nam ſi mallet ſibi ſatisfieri, ſibi potius eſt ſatisfactio applicanda. Et quod ſatisfactio pro hac obligatione impoſita molendini in ſuo molẽdino, emẽdi à ſua officina, & pro ſimilibus obligationibus facienda, procedit, etiam ſi mutuatarius nihil aliud ob hoc perdat, nec mutuatori aliud commodum, acquiratur, quàm quòd ille ſit obligatus in ſuo molendino molere, aut in ſua taberna emere, & hoc eſt verum, licèt in hoc habeamus nobis repugnantes Angelum, Roſellam, Adrianum, m, Gabri. n, Maior. o Sed in hoc decepti ſunt, quod exiſtimarunt ſatis eſſe hanc tollere obligationem, quia cum iuſto pretio mutuatarius moluit, ſic mutuans, & ſic obligãs non videtur obligandus ad reſtitutioné inquiunt, cum nihil præter iuſtum pretium molendini ſibi debitum receperit, neq; mutuatarius aliquid minus de ſuo habeat. Sed dico tenetur, tum quia aliquid de ſuo, id eſt, de ſua libertate minus habuit mutuatarius, dũ ratione mutui ad molendum ibi, licet iuſto pretio, eſt obligatus tum quia obligatio molendi, aut laborandi in tali loco, eſt lucrum pecunia extimabile. Et quamuis ſit tenẽdum cum Nauarro, Sylueſtro contra iſtos: ſcilicet, quod pro tali obligatione impoſita vltra hoc, quod eſt tollenda, eſt aliqua ſatisfactio arbitrio boni viri facienda. Sed ſtat pro parte contraria argumentum apparens, ſcilicet, quod ſi quis alteri ad peccatum aliquod perpetrandum per aliquod tempus vim intulit, vnde præter violentiam nullum ſecutum eſt damnum temporale: ſatis eſt in hoc caſu ſecundum Sotum illam abſtuliſſe violentiam: ergo à ſimili in noſtro caſu ſatis erit ſine alia ſatisfactione illam tollere obligationem, & nihil amplius: & hoc videtur inſinuaſſe Sylueſter dum dixit talem ſatisfactionem tribuendam eſſe pauperibus: quare, quod id ſit de conſilio, & non de præcepto videtur: ideo ſi aliquis pro hac obligatione à ſe impoſita, nollet ſatisfacere, dum eam tolleret propter authoritatem tot virorum non auderem illum damnare.

i Caieta. in Sum. in verbo vſura, exterior caſu. 8.

K Nau. Sũ. lat. c. 17. nume. 220.

l Sylu. verb. Vſura. 1. q. 7.

m In 4. de reſti. col 3.

n Gabr. in 4. diſt. 15. q. 11. art. 3.

o Maior. in 4. diſt. 25. q. 25. arg.

¶Poſtremò circa hoc dixerim, quod ſi aliàs mutuans obligansque ad molendum in ſuo molendino, vel ad emẽdum in ſua taberna pro hac impoſita obligatione, aliquid de iuſto ſibi debito pretio æquiualẽter pro hac obligatione remitteret mutuatario ſic volenti, non eſſet vſura: quia iam non ratione mutui, ſed ratione pretij, quod remittit, illam obligationem imponit.

CAP. LVII.

An liceat paciſci cum mutuatario petente mutuum, vt mutuum accipiat mercibus, & an licitus ſit contractus mohatra Hiſpanicè nuncupatus & an debitor ad annum, quia de præſenti ſoluit licitè minus ſoluat, pulchra diſceptatio cum Nauarro.

IAm iſtam materiam, quæ latiſſima eſt, proſequẽdo quęritur: vtrum ſit vſura paciſci cum mutuatario petenti mutuum, vt totum mutuum, vel partem in mercibus accipiat:

& videtur quod liceat: quia licet vendere merces iuſto pretio ad creditum, quare ergo non licebit pretium mercium in mutuum dare, ſicut in mutuum virtuale datur, dum pretium mercium in earum venditione expectatur.

¶ Pro reſolutione igitur quæſtionis ſit concluſio, Mercator, qui ratione mutui, id eſt, quia mutuat alicui egenti pecunijs, obligat illum ad accipiendas merces, quas nequibit vendere mutuatarius aut ſi vendat, minori pretio vendet, aut non niſi cum labore, & occupatione ſuæ perſonæ vſuram committit.

¶ Idem eſt dicendum, quando mercator merces illas, quas ratione mutui dat mutuatario, dat cum obligatione, vt poſtea mutuatarius pro pecunia præſenti minori, quam ſit pretium, quo eas comparauerat, ſibi reuendat. Hæc concluſio eſt patens: quia ratione mutui, mercator mutuans ſuperinducit in mutuatarium hanc obligationem extimabilem pretio, ſcilicet, accipiendi mutuum in mercibus. Quia regulariter eſt hoc in detrimentum mutuatarij, & quia inde mutuans ſic reportat ex mutuo commodum temporale: quia exoneratur mercator ab onere vendendi tales merces alijs in quo labor, & tempus expenditur.

¶ Secunda concluſio, illi mercatores, ſeu cambiatores diuites, qui obligatione ciuili ſe obligauerunt regi, & reipublicę ad mutuandum, quotieſcunq; peterent, & indigerent, pro iſta obligatione poſſunt abſque vſura exigere aliquid vltra ſortem. Patet, quia hæc obligatio eſt ciuilis, & extimabilis pretio, ſicut obligatio, qua fideiuſſor ſe obligat pro alio in fideiuſſione, & aſſecurator in aſſecuratione. Ergo ſicut ſecundum Doctores pro iſtis obligationibus fideiubendi, aſſecurandi, licet aliquid accipere: ita etiam pro obligatione mutuandi, non ſemel, ſed ſæpe, & quoties rex, vel reſpublica petierit, & indiguerit: quia iſta obligatio non per ſe, ſed per accidens adiungitur mutuo, ſicut obligatio celebrandi per annum, per accidens adiungitur ſacrificio: quare ſicut iſta obligatio poteſt vendi: ita & illa mutuandi.

¶ Tertia concluſio, quando iſta obligatione ciuili aliquis regi, vel reipublicæ mutuare non eſt obligatus, etiam ſi millies mutuet, non poteſt accipere aliquid vltra ſortem, niſi ſibi gratis detur, & ratione gratitudinis principaliter, & non ratione mutui: patet ex diffinitione vſuræ.

¶ Quarta concluſio corollaria Soti, non excuſantur à peccato vſuræ mercatores, qui paciſcuntur cum rege indigēte pecunia pro ſoluēdo militibus, vt accipiat mutuum in mercibus, vt ex mercibus poſtea diuenditis à miniſtris regis, ſatisfiat militibus. Patet, quia hic multæ iniquitates intuitu mutui annectuntur. Primò, quia illi mercatores exonerantur ratione mutui ab onere vendendi illas.

¶ Secundò, quia grauant regem, onere, vendendi illas merces.

¶ Tertiò, quia illæ merces in magna copia regi traditæ; ſi ſic in magna copia venderentur, minus valerent ſic iūctim venditæ, & minoris eſſent vendendæ, quàm ſi minutim eas venderent. Et ipſi nihil minuūt de valore, quo minutatim eas eſſent vendituri, ſi eas non tradiſſent Regi, illi mutuando.

¶ Quartò, quia eodem pretio, quo illæ merces acceptæ ſunt intuitu mutui, à rege ſtatim traduntur militibus pro ſuis ſtipendijs ſoluendis, quas cum milites neceſſe habeant diſtrahere, coguntur eas vendere pretio longe minori, quo illis ſunt in ſolutionē traditæ, quia vix inueniunt pro emptores, qui nō minuant, vel tertiam pretij iuſti partem.

¶ Quinta concluſio, qui emunt, vel locant redditus epiſcopatuum, vel beneficiorum magiſtratuum, prouinciarum, dominiorum, tributorum, oppidorum, tributorum vendibilium exactiones, & alios cenſus regum, epiſcoporum, beneficiatorum, & aliorum priuatorum neceſſitate oppreſſorum multo minori iuſto pretio infimo ob ſolutionem anticipatam vnius anni, & minori ob duorum, & minori ob trium, vſurarij ſunt: ita Nauarrus, a, & patet, quia hi ratione mutui palliati, id eſt, pretij anticipati, quod dant, recipiunt maioris pretij redditus, quam ſit pretium anticipatè ſolutum, quòd virtuale eſt mutuum. Sicut econtra qui vendunt, vel locant, quæ- a Nau Sũ. lat. cap. 17. nu. 210.

quæcunque locabilia, vel vendibilia, vt pannum, ſericum, lanas, aluea, boues, vaccas, & alia pecora his, qui eis indigent ad ſuſtentandum, vendunt inquam vel locant maioris iuſto pretio, rigido, & ſummo, quod communiter de præſenti tempore venditionis, vel locationis inuenitur propter dilationem conceſſam ſolutionis, vſurarij quoque eadem ratione ſunt, & tanto maiori ſupplicio digni, quanto plus addunt de pretio, quanto ſolutionis dies diſtantior fuerit & magis expectanda.

Quæſt. 2. ¶At adhuc libet prædictam quæſtionem magis premere, quare quæro quid faciet mercator ſi aliquis indigens pecuniæ inſtet apud ipſum petendo ſibi mutuum, an poterit petenti reſpondere nolo, non poſſum mutuare. Suppetunt mihi merces emitto illas iuſto pretio præſto laborque ſolutionem, interim vendes eas, indeque tuæ neceſſitati proſpicies. Reſpondetur per ſextam concluſionem.

¶Sexta concluſio, ſi mercator bona ſide indigenti, petentique ab eo mutuum dixerit, nolo mutuare, non poſſum: ſed potius emitto, ſi vis, quas habeo merces iuſto pretio, vnde eas vendens tibi ſubuenias interim expectabo ſolutionem, non videtur eſſe contractus vſurarius. Dicitur hæc concluſio fuiſſe Fratris Ioannis de la Peña. Patet, quia hic non interuenit mutuatio: ſed venditio iuſto pretio facta. Quare nulla interuenit vſuræ palliatio, neque ex facto, neque ex intentione, vnde ſic poſſet facere cum indigenti amico.

Quæſt. 3. ¶Sed quid ſi talis rogatus mutuare, cum poſſit mutuare, quia ſuppetit ſibi vnde, malit prædictum contractum venditionis inire, an ſit vſurarius?

¶Reſpondetur, ſi re vera nullo modo velit mutuare: ſed vendere, licet ſit forte contra charitatem nolle mutuare, cum poſſit, non ideo vſurarius re vera erit, ſi iuſto pretio expectata ſolutione merces eas vendiderit, etiam ſi eas emens ſtatim, vt ſuæ indigentiæ conſulat, minoris vendiderit eas offerendo, quia merces vltroneę oblatæ, vel ſubhaſtatione poſitæ vileſcunt.

Quæſt. 4. ¶Deinde quæritur de contractu, qui mobatra dicitur Hiſpanicè: an liceat mercatori merces, quas iuſto pretio communiter currenti de præſenti inter mercatores, vendidit iam ad creditum, ſtatim minoris redimere, & videtur liceat, quia alius tertius licitè minoris emeret, quia rogatur: ergo etiam mercator, qui vendidit, cum non ſit peioris conditionis poterit emere minoris. Igitur, quia quidam hunc contractum omnino deteſtantur, alij verò illum non omnino improbant, pro patefactione veritatis ſtatuitur prima concluſio, talis contractus redemptionis minori pretio facta à mercatore, qui eas merces maiori pretio, ſed iuſto ad creditum vendidit, præſertim poſt factum, poteſt tolerari cum his limitationibus, ſcilicet primò, quod mercator eas redimens bona intentione vendiderit ſine intentione redimendi eas minori pretio: ſecundo, quod fiat ſecundum omnes ſecluſo ſcandalo: ne cenſeatur fœnerator: quare ſecundum Mercatum requiritur cauſa vitandi ſcandalum, vt non redimat eas, niſi poſtquam emptor iam eas expoſuerit venales, & non ante: quia ſic magis vitantur ſcandalum. Patet, quia cum iſte, qui primo vendidit, iuſte vendiderit eas merces: (vt ſupponimus) quia merces non vltro oblatæ, ſed expectantes emptores maiori pollēt pretio: cum non ſit peioris conditionis, quàm alius poterit prædictis conditionibus ſeruatis eas minoris emere. Sicut & alius tertius poſſet vltrò oblatas ſic minoris emere, prædicta concluſio eſt Syluest. b, Mercati in de contractibus contra Metinam in ſua inſtruct. confeſſ. f. 139. b Sylu. ver. vſur 2. §. 4.

¶Secunda concluſio, quando mercatores mala fide, & cum intentione redimendi minoris, merces vendunt ad creditum, iuſto etiam pretio, iniuſtitiæ labe non videntur carere: Ita Syluester, & F. Ioannes à Peña ſic dr̄ habuiſſe: vnde cauti eſſe debent confeſſores ad deterrendum mercatores ab his contractibus, quia frequenter faciunt cum mala fide, & cum ſcandalo Quare ante factū, tales contractus cōſulendi ſunt, ne fiāt. Imo quia ſequitur ſcandalū cōpellendi ſunt, ne eos faciant, ita Metin. Attamen poſt factū obſeruatis cōditionibus primæ

mæ concluſionis: quando bona fide, & ſine obligatione redimendi minoris fecerunt, tolerari poſſunt, neque ſunt cogendi ad reſtitutionem.

Quæſt. 5.

¶Porrò & illa quæſtio non omnibus vſquequaque peruia occurrit, an qui debet cẽtum aureos in fine anni poſſit eo, quod in principio anni eos ſoluit, demere aliquid de centum illis, aliàs in fine anni ſoluendis. Et videtur quod liceat, quia ſtatim ſoluit: de centum ſoluendis in fine anni, ſoluere tantum nonaginta, Gabriel, c, & Caiet. d, & latius D. Anton. e, contra Nauarrum, & alios, & Armillam, verbo vſura. §. 33. tenent talem contractum illicitum eſſe, & vſurarium ſed Armilla eodem verbò, Vſura. §. 13. negatiue tenuerat cũ prædictis Gabr. Caiet. & D Anton. Neque ſatis conſtat quid ſit dicendum.

c Gabr. 4. diſ. 15. q. 11. ar. 3. du 4.
d Caiet. sũ. & verb. vſura. or. 1.
e Anto. 2. p. ti. 1. ca. 6. §. 3. & 4.

¶Nam pro parte affirmatiua hæc militant argumenta. Primum, quia qui ſtatim ſoluit debitum ſoluendum in fine anni, videtur ſuam commoditatem, & intereſſe vendere, quia hoc ſibi conceſſum tempus ad ſolutionem eſt ſibi commodum. Ergo poteſt pro hac commoditate, & iure ſoluendi in fine anni, cui ſtatim ſoluendo renuntiat: alicuius partis debiti remiſſionem expetere.

¶Item arguitur ſecundo, quia minus eſt habere actionem, quàm rem, f, ſed creditor, cui ſoluendum eſt debitum in fine anni, ſi eſt debitum, verbi gratia, cẽtum aureorum: non habet centum aureos: ſed actionem ad illos, quæ minus valet: ergo iuſtè: quia remittit creditor iſtam actionem: debitor, qui ſtatim ſoluit, poteſt ſoluere aliquid minus, quàm ſit debitum centum aureorum.

f minor. ff. de reg. iur.

¶Item tertiò, quia creditor pro iſta ſolutione ſibi facta anticipata non vendit centum aureos ſibi in fine anni debitos: ſed ius quod habet ad illos, quod minus valet ſecundum Nauar. quam cẽtum aurei. Quia hoc ius, quod in vno anno eſt inutile minoris valet, quàm ſi eſſet ſtatim vtile: ergo ſi minoris valet, & creditor illud ius renuntiat, & vendit pro ſolutione anticipatè ſibi facienda in principio anni, poteſt debitor in hoc caſu hoc ius minori redimere.

¶In oppoſitum eſt, quia cum ratione anticipatæ ſolutionis debitor minus ſoluit: vſuram videtur committere, quia ratione mutui impliciti, accipit vltra ſortem remiſſionem illius partis, ſicut hic videtur contingere.

¶Igitur, quia quæſtio eſt ardua, vt eã diuina ope enodare incipiamus, à clarioribus ſtatuẽtes cõcluſiones incipiamus.

¶Sit igitur prima concluſio in duobus his caſibus ſcilicet quando debitor ſoluturus debitũ in fine anni, ex ſtatim in principio anni facienda ſolutione patitur damnum emergens, aut ceſſat ſibi veriſimile lucrum, poteſt admonito de hoc creditore, ſi velit, ſibi ſtatim ſolui, ſoluere ei aliquid minus, & ſecundo idẽ poteſt facere quando debitum in fine anni ſoluendum non erat, adeò liquidũ. Hæc concluſio quo ad primum caſum eſt Sylu & probatur, quia iam tunc non ratione mutui impliciti, ideſt anticipatæ ſolutionis: ſed ratione lucri ceſſantis aut damni emergentis, illius particulæ debiti remiſſionem accipit ſtatim ſoluendo, ſed concluſio, quoad ſecundum caſum, eſt Gabrielis, Diui Antonini, Caietani, Soti, & Nauarri, g, quia debitũ non tam liquidum centum aureorum, vbi labor, & expẽſæ, & incertitudo erat in eo recuperando, ſi lis ſuper eo moueretur, quando non conſtat, quod tanto iure ſit debitum, non tantum valet.

g Nauar. Sum. Lat. c. 17. nu. 129.

¶Sed quid ſi debitum tale centum aureorum eſt liquidum, ceſſatque ratio damni emergentis, aut lucri ceſſantis debitori etiam: quia multa ſibi ſuppetit pecunia in arca, vnde ſoluat. Hoc opus hic labor eſt.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis, ſit ſecunda concluſio in ordine ad primam iam poſitam, vbi debitum centũ aureorum ſoluendum in fine anni eſt omnino certum, & liquidum, & in debitore ceſſat ratio damni emergẽtis: quia nullum damnum tale patitur, eo, quod ſtatim ſoluat dictum debitum, neq; ex hoc ceſſat ei lucrum veriſimiliter æquiualens parti remiſſæ, nõ licitè poteſt petere remiſſionem partis pro eo, quod anticipatè tale debitum ſoluit. Hæc eſt Gabrielis, Sancti Antonini, Caietani, Soti, Metinæ Complutenſis, h, Videtur eſſe Fratris Ioannis à Peña: quia in quibuſdam

h Met. Cõplu. de reſt. q. 18. circa fin.

buſdam ſcriptis, quæ nomine eius circunferuntur, dicitur, quod in hoc conueniunt omnes, quod debitor nõ poteſt minoris redimere debitum centum aureorum in fine anni ſoluendum, quia anticipatè illud ſoluit, & ſoluit argumentum, quando arguitur, Tertius poteſt minoris illud debitum emere, ergo & iſte debitor. Nam concedit antecedens non abſolutè: ſed ſi ſit periculum in recuperando, & negat conſequentiã: quia in caſu antecedentis, tertius ille non tenebatur ſubire illud, ſi quod erat periculum: debitor autem tenetur illud ſubire, & ſecurè debitum ſuo tempore ſoluere.

¶Sed hæc concluſio eſt contra Nauarrum, & Armillam loco citato, & contra Ioannem de Ripa citatum ab Armilla, probatur hæc concluſio quæ eſt tutior, & tenenda. Primò, quia fundamentum potiſſimum, in quo fundat Nauarrus ſuam contrariam ſentẽtiam. ſ. quod ius, & actio ad centum; & ſi ſint liquida, ſecura, & certa minus valent, quam ipſa centum, non eſt validum fundamentum neque illa lex minus. ff. de regula iuris abſolutè ſuum fundamentum cõfirmat, quia prædicta lex primò intelligitur, quod ius ad rem, quando eſt periculum recuperandi illam, nec aſſecuratur, minus valet ſi vendatur e quam res ipſa.

i Arm. ver. vſur. §. 33.

¶Secundò intelligitur, quod actio ad rem minus valet, quam res ipſa, quia actio regulariter ſolet afferre ſecum laborem, & expenſas cum coram iudice intentatur, actio illa.

¶Tertiò, lex illa intelligitur ſecundũ præſumptionem hominum, quia præſumunt magis valere centum præſentia, quam ius liquidum ad cẽtum, quia præſumunt fore periculum in recuperando illa centum, & laborem interceſſurum, vel quia exiſtimant vnumquemque ad negotiandum, vel ad ſua commoda paranda, præſenti pecunia indigere, ſed ex ſe centum præſentia non valent pluſquã centum futura.

¶Nec eſt verum, ex ſua natura loquẽdo, pecunia cum ex ſe, & ſecundum ſe non ſit fructifera, teſtante hoc Ariſtotele, & omnibus, quod centum aurei præſentes ex ſe ſint magis vtiles, quàm centum futuri certi. Patet hoc primò, quia vtile dicitur, quod per vſum vtilitatem affert: ſed pecunia præſens ex ſua natura non habet magis vſum, quam futura pecunia: quia ſi vſumfructum habet, nõ eſt de ſe, ſed ratione laboris, & induſtriæ humanæ cum ea negotiantis. Ergo ex ſe pecunia non eſt magis vtilis, vel vtilitatem afferens, præſens, quàm futura, vt patet, ſi centum aurei ſint reconſi in arca diuitis, & abundantis vſq; ad annum, in fine cuius ſunt ſibi certò abſque lite ſoluendi alij centum: non ſunt ſibi ex ſe magis vtilia neque magis valentia illa numiſmata centum præſentia in arca, quam illa centum ſibi ſoluenda certo in futurum.

¶Vnde ſicut D. Thomas ad Duciſſam Brabantiæ, quia venderè officia tabellionatus ex ſe nullam præ ſe fert iniuſtitiam: ex ſe & obiecto vendere talia officia eſſe licitum affirmat, ſecluſis malis circunſtantijs, ſic in præſentiarum contra Nauarrum dicendum nobis eſt ecõtra, ſcilicet, quod quia cẽtum aurei præſentes ex ſua natura, quia ex ſua natura non fructificant, non magis vtiles ſunt, ſic neque magis valent, quam centum aurei certi, futuri tamen. Quod ſi dicẽdum eſt eos magis valere id erit non ex ſe, ſed ab extrinſeca ratione dãni, quod præſentibus nummis adhibita diligentia vitatur, vel ratione lucri, quod per induſtriam cum eis negotiando inde paratur, & veriſimiliter eſt acquirendum.

¶Igitur eneruato iam præcipuo fundamento Nauarri probata nunc primo noſtra concluſione contra ipſum, ad argumenta poſtea reſpondebimus. Patet igitur concluſio, & probatur ex ſupradictis, & ſecundo patet etiam quia ratione mutui expliciti, vel implicitiali quod lucrum temporale velle reportare eſt vſura, ſed qui quia ſoluit debitum anticipare, minus ſoluit, ratione mutui implicitè, & palliati reportat lucrum temporale ideſt remiſſionem partis debiti: ergo eſt vſura.

¶Sed dicet Nauarrus quod hic nulla tenus intercedit mutuum, ſed emptio qua debitor emit ius quod habet creditor ad recuperandum ab ipſo centum in fine anni: ſed dico quod eſt venditio

voce

voce tenus: ſed in re eſt mutuum palliatum, quia ſicut in emptione, vbi emptor anticipata ſolutione minoris emit vt bene exemplificat Metina in ſua inſtructione cenſet mutuum interuenire implicitum, quia perinde eſt, ac ſi talis emptor diceret: en tibi mutuo iſtam pecuniam anticipate à me ſolutam ſcilicet centum aureos, vt reddas mihi centum, & viginti pro eis quos certo valebunt merces pro eis mihi tradendæ: ita iſte minoris ſoluens debitum anticipate perinde facit in re, ac ſi diceret accipe, en: tibi mutuo nonaginta pro retentione centum aureorum quos in fine anni integrè tibi ſoluturus eram, quia veluti lucrum denuo acquiſitum cēſetur eſſe id, quod quis exburſaturus erat, & ſoluturus, & ex remiſſione retinuit.

¶Sed dicet Nauarrus, quod non propter anticipatam ſolutionem, partis accipit remiſſionem: ſed quia pecunia anticipatè ſoluta, quia eſt præſens magis valet, ſed contra eſt profectò, quia ſi ſua hæc ſolutio eſſet vera iuſtificaret omnes vſuras ad eaſque vel ſaltem latū campum aperiret, quod non ſatis aduertit Nauarrus: quia pecunia præſens ſecluſo damno emergenti, quod per ipſam venit vitandum, aut ſecluſo lucro ceſſanti, quia cum ea erat negotiandū, ſi his (inquam) ſecluſis magis valet, quia eſt pręſens, quam futura, ſequitur quod omnes emptiones mercium minori pretio factæ, vbi anticipata ſit ſolutio non ſint vſurariæ à parte rei, ſed iſta ratione Nauarri poſſint iuſtificari. Quod horret auditus audire, & tamen quod ex eius ratione ſic ſequatur patet. Quia in omnibus his emptionibus minoris pretii, ſoluitur pecunia anticipata præſens, quæ præſentialiter datur, & numeratur, poteſt ergo dicere ſic emptōr, qa ſecundum Nauarrum pecunia pręſens magis valet, quam futura: En tibi do pecuniam præſentem ideſt, centum aureos. Igitur quia plus hi centum aurei valent, quam centum aurei futuri, dabis mihi in futurum pro eis merces valituras centum, & aliquid plus, vel dabis (quod idem eſt) centum in mercibus, & quia illi centum in mercibus ſunt futuri: & ideo non tantum valent ſicut centum aurei præſentes quos tibi nunc trado: dabis mihi amplius aliquid ſiue in pecunia ſiue in mercibus: nec enim facio tibi iniuriam, ſi pro re plus valenti ideſt pro pecunia præſenti plus valenti, quam futura, peto à re aliquid plus, quam pecunia futura, aut merces ei ęquiualentes valeant, vides in quos an fractus tranſuerſos agere poſſit cupidos ſententia Nauarri.

¶Imò eius ratio etiam in formaliſſimu tuo fucaret vſuram ne tam deformis appareret, quia poſſet dicere mutuans etiam extra caſum damni emergentis, & lucri ceſſantis, en accipe tibi mutuo centum aureos, & quia ij aurei ſunt pręſentes, valent magis quam centum futuri à te mihi ad annum in futurum ſoluendi. Ideo ſolues mihi centum, & aliquid amplius. Puto pugnauimus cōtra Nauarrum, & expugnabimus, quia rationes à nobis contra ipſum adductę, ſunt veluti demonſtrationes morales. Quare cum Diuus Thomas contrariū ſenſerit: malè nititur eum in ſuam ſententiam pertrahere dicens, quod quando Diuus Thomas inſinuat non licere eſt ratione anticipare ſolutionis, ſed inquit Nauarrus aliundè ideſt, alia via, ſcilicet, quia pecunia pręſens magis valet, ſed iam ſubuertimus hoc eius fundamentum.

¶ Quare ad argumentum primum iam Diximus, quod ſecluſo dāno emergenti, & lucro ceſſante, ſicut mutuanti eo, quod mutuando renunciat libertati & iuri, quod habebat ad non mutuandum, non ideo licet aliquid vltra ſortem accipere, ita quia in ſolutione debiti anticipata, eſt implicitum mutuū, vt probauimus ſecluſo damno emergēti, aut lucro ceſſanti ſi ex tali ſolutione anticipata, tale non ſequatur, non licet anticipare ſoluenti minus ſoluere, quia ratione mutui remiſſionem partis reportaret.

¶ Ad ſecundum argumentum dicimus, negando quod ius ad rem, ſi ſit liquidum ſecurum, & certum ex ſe minus valeat, quam ipſa res, vt chirographum ad mille debitum, ſi ſit ſecurum: pro mille, & iuſte quidem poteſt dare, & velle dare creditor. Vnde iā mentem

legis

legis minus adductæ à Nauarro interpretati ſumus, quia non militat eius ſenſus contra nos.

¶Ad vltimum argumentum dicitur, quod quando non venditur debitum, ſed ius ad debitum, taliter quod per iculum recuperandi debitum emptori relinquitur, quia venditor de hoc ſecuritatem præſtare renuit, tunc meritò pro tali iure, vt pote periculoſo minus ſoluitur, quia minus valet, ſed nos loquimur vbi debitum, & ius ad illud eſt omnino liquidum, certum, ſecurum, facillimumq; recuperatu: tunc non magis valet debitum, quam ius ad illud. Sed, dato oppoſitum eſſet verum, ſecundo dicimus, quod in caſu de quo agimus, nihil concluderet, quia debitor debiti ad annum tenetur ius huius debiti facere certum, quia tenetur certo ſoluere, ergo non poteſt hoc ius ſoluendi, quod ipſe tenetur facere certum minoris redimere anticipate ſoluendo. Hinc ſequitur quod male Armilla, k, cum noſtram veram tenuerit ſententiam ſtatim oppoſitum tenendo, eam mutauit, rationes has noſtras parum ponderans, ſed exiſtimo, qui exacte eas ponderauerit, niſi proteruire velit, noſtræ ſententiæ promptus ſubſcribet.

k Armilla verbo, Vſura. §. 13. 35.

CAP. LVIII.

An pagæ acerbæ ſint licitæ vbi latè diſſeritur hæc materia, & vbi non ſolum impugnari, ſed & expugnari videtur ſententia affirmatiua, & vbi agitur de quodam cõtractu inito ab Imperatore Carolo V. an liceat talis contractus.

QVoniam in præcedenti diſputatione valde ſumus immorati, & nõ immerito: ſed vt detegeremus an fractus in quos aliquis minus cautus poſſet impingere, iã nunc ad reliquas materias diſceptandas progrediamur, primo ab illa quæſtione quaſi præcedenti annexa inchoando, de pagis acerbis an ſint licitę.

¶Igitur de pagis, & ſcriptis reſpectu locorũ Genuæ, vel aliorũ, banchorũ, an licitè & ſine vſura poſſint emi hic quæritur, exẽpli gratia, Petrus habet ſcriptũ, vel chirographũ, quo hinc ad annũ recipere poteſt centũ aureos ſuper tali bancho, & quia nunc indiget pecunia pro ſuis negotijs vendit Antonio tale ius, ſ. poſſe recipere dictos cẽtũ aureos pro nonaginta præſentibus. Similiter de pagis Genuenſibus eadẽ eſt quæſtio. Ioannes qui hinc ad annos quatuor debet recipere in locis Genuæ mille ducatos, qui nunc ſunt acerb., i. non maturi, vendit Petro pro 900. ſoluendis nunc. An i, cõtractus ſint liciti, & quidẽ Armil. verb. vſura. §. 5 o. eos proponens, eos iuſtificat dicens, ꝙ quãuis multas quæſtiones circa hoc faciant doctores, tamen hæc eſt vltima determinatio, ꝙ tales cõtractus ſunt liciti, & licitos eſſe probare nititũ. Primò, authoritate Põtificũ, quia inquit, Calixtus Papa, & Siſtus quartus huiuſmodi cõtractus conceſſerunt, ꝙ non feciſſent ſi fuiſſet vſura ſic contrahere. ¶Secundò probat ex conſuetudine ſcita, ab eccleſia, & tolerata. ¶Tertiò probat, tũ ratione periculorũ, quia poteſt interuenire aliquod periculũ in huiuſmodi debita acerba recuperãdo. ¶Quartò ratione acerbitatis, quia pecunia acerba non tantũ valet quantũ matura, & quia non tantũ valet pecunia futura quantũ præſens, quoniã præſens poteſt expẽdi, nõ aũt futura ¶Quintò quia in huiuſmodi contractibus non venditur pecunia, ſeu paga, vt clarũ eſt, quia venditor in his cõtractibus nõ tenetur aſſignare emptori pecuniã, vel pagã: ſed tãtũ ius, vel chirographũ, quæ minus valet, ergo minoris poſſunt emi: quam ſit quantitas iſtorum debitorũ acerborũ. ¶Sextò quia in his contractibus non interuenit mutuũ ergo non interuenit in eis vſura, illatio eſt nota, & antecedens patet, quia in mutuo aliquid manet reſtituendum, ſ. mutuata ſors, & hic nihil manet reſtituendum, ergo non eſt mutuum. ¶Septimò ꝗa eſt vera emptio, quia periculũ iuris chirographi empti apud emptorẽ manet, ergo non eſt mutuatio vbi poſſit interuenire vſura. Hæc ſunt argumenta

Peña, quod in caſu particulari, vel particularibus caſibus, vbi omnia excuſantia ceſſarent, quia debita ſunt certa, liquida, ſecura, ſine expenſis, & labore recuperabilia faciliaq; recuperatu & circa omne periculum, & veluti iã in manu: non licet ea anticipata pecunia emere minoris quam in ſe ſint, ſecluſo lucro ceſſante, quia nulla ſubeſt ratio excuſandi talem emptionem, & præter rationes ante adductas, probatur clare, quia non licet minoris emere merces certò tradēdas quam ipſe tempore traditionis valent, ſed per Armillam, qui emit debita illa iura, & chirographa ad illa recuperanda, emit ea veluti merces, At illa iura ſi ſint certa, & ſecura, pro tempore recuperationis valent, verbi gratia, mille, ergo non licet anticipata ſolutione minus quam mille pro eis dare, ſicut merces quia tempore traditionis pro eis inueniuntur mille, non licet pro eis anticipatè ſoluēdo dare minus quam mille.

¶At negare quod ius ad mille recuperanda tempore recuperationis, ſi ſit certum, & ſecurum recuperatu non valeat mille, eſt præter omnium opinionem loqui, quia ſicut merces valet mille quando tempore traditionis earum pro eis inueniuntur mille, ita illud ius recuperandi mille poſtquam tempore ſolutionis, quia eſt ſecurum, eſt veluti merces pro qua ſoluuntur mille, ſequitur, quod valet mille, neque valet dici, quod qui emit illud ius eſt veluti, qui emit granum in ſemine, & in potentia, quod minus valet, quia nō eſt ita, quia granum in ſemine, & in potentia multis ſubiacet periculis, & laboribus, & multipliciter poteſt impediri. At debitum, & ius ad illud, vt ſupponimus eſt certum, ſecurum, mortaliter non impedibile: quia debitor illius eſt valde diues, & timoratæ cōſcientiæ, qui ſtatim accedente termino ſolutionis ſe offerret ad ſoluendum illud cum benedictione domini. Concludamus ergo, quod in hoc caſu ſecurior & lōge verior eſt noſtra ſentētia quam Armillæ, & Nauar.

¶Igitur ad argumēta dicimus, quod iam ad priora ex authoritate pontificū & conſuetudinis toleratæ reſpōdimus quomodo, & in quibus caſibus authoritas pontificum, & conſuetudo eos cōtractus toleret, & poſſit tolerare præter quam in iſto caſu.

¶Ad reliqua argumenta iam reſponſum eſt, quod ratione periculi, aut lucri ceſſantis poſſint tales contractus tolerari, ſed non ratione fundamenti allati, ſcilicet, quia pecunia præſens ex ſe vel ſemper valeat magis quam futura, quia hoc eſt falſum.

¶Ad aliud argumentum reſpondetur quod licèt concedamus, quòd venditur tantum ius, & chirographum, negatur, quod ius ex ſe minus valeat, niſi ſit periculoſum aut niſi interueniant aliæ circunſtantiæ.

¶Ad aliud argumentum penultimū negatur, ꝙ ibi non interueniat mutuū virtuale, quia pro illo pretio anticipato veluti pro mutuo dato, recuperatur debitum in quo vltra ſortem recipitur aliquid, & ſicut emens merces anticipata ſolutione ſtatim acquirit ius ad eas ſuo tempore recuperandas ſic iſte ſtatim acquirit ius ad debita ſuo tempore recuperanda, quare ſicut ille non poteſt anticipare minus ſoluere pro mercibus aut pro iure recuperandi eas, ita iſte non poteſt minus anticipate ſoluere pro debito ſibi in futurum ſoluendo cum eſt omnino ſecurum, aut pro chirographo id eſt iure recuperandi illud.

¶Ad vltimum argumentum dico, quod voce tenus, & in forma eſt venditio ſed, eſt cum virtuali mutuo ratione cuius recuperat pluſquam anticipate ſoluit, ideo eſt palliata vſura, ſicut etiam emptio mercium minori pretio anticipata ſolutione, in forma eſt emptio, ſed implicite eſt ibi mutuum ratione cuius exoluitur aliquid vltra ſortē, & hæc ſint dicta non animo impugnandi Nauar. virum alioquin eruditiſſimū, & mihi gratiſſimum, & de tota Chriſtiana republica tam bene meritū. Sed cauſa eruendi, & patefaciendi veritatē alioquin de ſe manifeſtam: ſed quibuſdam fucatis argumentis offuſcatam in hac parte.

¶In dubium quoque reuocari hic poteſt contractus ille, quem imperator Carolus quintus oppreſſus egeſtate bel

lorum

lorum ſolitus fuit inire cum ex Indijs regionibus aſportantibus gazas, quas ſibi pro neceſſitatibus bellorum eis inuitis tollebat, conſtituebatq́; illis annuos redditus ſuper gabellarum ſibi debitarum iuribus in recompenſationem pecuniæ ablatæ, an ſit contractus licitus. Et idem de communitate indigente pecunijs, an poſſit cogere ciues ad præſtādum communitati cōſtituendo illis in recompenſationem annuum redditum ex veris redditibus communitatis.

¶Dico igitur ad hunc contractum, quod tanta poteſt eſſe neceſſitas publica, cui aliundè nō poſſit opportunè ſubueniri, quod poterit communitas, aut eius vices gerens rex, aut imperator, vt minus grauentur ciues, & neceſſitati præſenti præſentanea adhibeatur ſubuentio cogere ciues ad præſtandum cōmunitati, & ſic etiam ciues dantes pecunias poſſunt habere annum cenſum; ſicut poterunt habere, qui ex gazis bene acquiſitis in Indicis regionibus ſibi ablatis ab Imperatore Carolo in recōpenſationem acceperunt ab ipſo, ſuper vectigalibus annuos redditus, dixi ſi bene fuere partæ tales gazæ, quia increbuit fama imo experientia eſt teſtis, quod multi illorum iniuſte eas acquiſiere, quod autem tales contractus liciti ſint patet. Quia hic eſt emptio cenſus, & non mutuum, quia eam præſtantes pecuniam communitati, aut imperatori, non poſſunt eam reuocare, quando volunt: neque periculum pecuniæ eſt penes eos qui dant ſed penes imperatorem, vel communitatem recipientes: periculum vero cenſus eſt penes ciues dantes pecuniam, & dominium poſſeſſionis hypotheticæ ſecūdum aliquos doctores: ſimiliter igitur vſuræ labe carent tales contractus.

¶Sed quid ſi communitas accipiens pecuniam ſuorum ciuium ad cenſum talia iura vectigalium non haberet, ſed ficte & in aere, an talis contractus eſſet licitus ſi ſuper his fictis iuribus non ſtantibus cenſum cōſignaret. Hic caſus eſt dubius, vt ait Armilla verbo vſura. §.52. Sed ego dico poſt ex extrauagantem. Pij Quinti damnantis cenſus perſonales, & ſuper nullam veram hypothecam conſtitutos plane contractus eſſet nullus virtuteq́; illius non poſſent tales ciues percipere cenſuales penſiones, perceptaſq́; tenerentur reſtituere, poſſent tamen agere tunc pro ſuo intereſſe, ſed de his ſatis.

CAP. LIX.

De celebri quæſtione montis pietatis tantopere inter doctores ventilata, & an liceat dominis quia ſubminiſtrant pecuniam, aut granum ſuis colonis eos obligare ad pretio antiquo cōnducendos agros.

Porrò iam illa celeberrima quæſtio, & inter quæſtiones ad materiam vſuræ pertinētes tantopere inter doctores ventilata de montibus pietatis nuncupatis ſe offert vbi quis pius homo cōgerit magnam vini, aut copiam frumenti, aut pecuniam pro pauperibus illius ciuitatis, aut oppidi indigentibus, an poſſit non ratione mutui, ſed quia adhibet diligentiam ad illum ſuſtentandum montem frumenti, & pecuniæ qui ſine expenſis nequit ſuſtentari, & quia in eo præficit officiales ad conſeruādum mōtem ad mutuandum indigentibusq́;, & petentibus mutuum, & ad recipienda pignora, & chirographa, accipere aliquid vltra ſortem mutuatam, & videtur, quod nullatenus liceat, quia nullus mutuator ſe offerens ad mutuandum reipublicæ ratione huius, quia laborat in mutuando, & officiales ad mutuandū præficit poteſt aliquid accipere, quia cū mutuum fieri debeat gratis iuxta præceptum domini: mutuum date nihil inde ſperantes: non debent pro tali mutuo indigentes grauari, vt aliquid ſoluant vltra ſortem, ergo pro ſuſtentando montem ad mutuandum non debet aliquid vltra ſortem exigi, & quidem Sotus, & Caieta. hos montes inſtitutos in Italia damnant tanquam vſurarios. Quæſt. 1.

Cæterum Nauarrus, Peña, & Metina, Complutenſis eos approbant, quia inquiunt approbati, a, ſunt per diploma Pontificum Leonis. 10. & aliorum quatuor Pontificum, vt refert Nauarrus commento de vſuris. Igitur pro reſolutione quæſtionis more noſtro ſtatuitur prima concluſio.

a Cōcil. Lateranē. ſub Leon. 10. Seſſio. 10. Paulus. 2. Sixt. 4. Inn. 8. Iul. 2. Sū. Pontif. mōtes pietatis approbarūt

¶ Prima concluſio licet pro mutuo non liceat aliquid accipere, quia eſſet vſura: tamen pro obligatione mutuandi qua quis ciuiliter ſe obligat ad mutuandum pecuniam, vel frumentū omnibus indigentibus ciuitatis, vel populi cum petierint, aliquid vltra ſortem exigere poteſt. Concluſio eſt Soti, & omnium cuius meminimus ſupra, quia licet vt diximus aliquid accipere pro fideiuſſione, vel aſſecuratione: ergo, & pro obligatione ciuili omnibus mutuādi, quia eſt extimabilis pretio.

¶ Secunda concluſio, mons pietatis eſt licitus ſi ſit cum his conditionibus inſtitutus, prima ne mons creſcat expēſionibus, quæ vltra ſortem exigātur ab indigentibus petentibus inde mutuum. Secunda vt miniſtri, & officiales illius montis nihil amplius ab indigentibus, & poſcentibus mutuum recipiant, quā labor eorum poſtulat. Sed magis pium eſſet, vt erigentes huiuſmodi montem aliquid etiam redditus relinquerēt pro ſtipendiandis eius officialibus, pro eiuſque ſumptibus. Ita vt pauperes, & indigentes, in quorum gratiam mons inſtitutus eſt, in nihilo grauarentur: ſed tantum ſortem mutuo inde receptam ſoluerent. Et ſic ait Caietanus vidiſſe in Italia. Nam & Leo. 10. melius eſſe aſſeruit, vt pauperes non niſi dimidiū pro ſuſtentatione montis, & miniſtrorū exſoluerent tantum: ſed nihilominus licet indigentes inde quærētes mutuum, pro rata mutui rependant ſtipendium pro miniſtris neceſſarium, etiam & in hoc caſu Leo. 10. illum montem approbat.

¶ Igitur ad argumentum præcipuum Caietani, & Soti in oppoſitū reſpondetur, quod ſi indigentes accipientes inde mutuum, aliquid ſoluunt vltra ſortem, non id ſoluūt ratione mutui, ſed gratia conſeruandi montē, & ſoluēdi ſtipēdia officialibus, recompenſandiq; expenſas, quia in gratiam talium indigentiū huiuſmodi officiales ſubeunt laborem, & expenſas, quæ omnia non tenentur gratis ſubire, poſt quam non in illorum cōmodum, ſed in egenorum commodum mons ille iſtitutus eſt, & conſeruatur.

¶ Tertia concluſio, tales inſtitutores montium pietatis in pecunia, vel in tritico pro mutuando indigentibus populis ſi nō renuntiant dominium pecuniæ aut tritici in communitatem pauperū indigentium, aut ſi non ſe obligant ciuiliter & perpetuò, aut pro multo tempore ad mutuandū egētis ciuitatis, aut populi: non poſſunt mutuando exigere aliquid vltra ſortem, & ſalua authoritate Sedis Apoſtolicæ, & tantorum pontificium, cui me ſubdo, in hoc videtur vera ſententia Soti, & Caietani reprobantium montes, quorum dominium, ſ. manet apud eorum fundatores. Et patet, quia in hoc caſu neque pro obligatione ciuili, quia dominus illius montis, vt ſupponimus, non ſe obligat ciuiliter, neque pro ſuſtentatione illius mōtis, quia vt ſupponimus in concluſione hac, ille mons non eſt pauperum: non tenentur pauperes aliquid vltra ſortē impendere pro illius conſeruatione: quia quolibet tempore, cum ſit ſuus, poteſt fundator illius ſibi eam pecuniam vendicare, vel in alios ſibi vſus proprios vertere.

¶ Quarta concluſio, in rei veritate in caſibus, quibus pontifices approbarunt huiuſmodi montes pietatis ſunt liciti: quia in huiuſmodi caſibus dominium illius montis eſt penes cōmunitatē pauperū, quia illud dominiū renūtiauit fundator mōtis in cōmunitatē pauperū populi, aut ciuitatis: & talis mons pro mutuādo pauperibus ciuitatis, manet obligatus: vnde ſi pauperes aliquid vltra ſortē cōtribuant pro eius, & miniſtrorū, & ſumptuū ſuſtentatione non rē alienam, ſed ſuāmet rē agunt. Et in hoc caſu vera eſt ſententia Nauarri, & Metinæ, & F. Ioann. à Peña: quia in iſto ſenſu creditur Pontifices hunc mōtem approbaſſe quia approbamus, inquiunt, hanc montis inſtitutionem cum conditionibus, quatenus non ſunt contra ius naturæ. Verumtamen ſi fiat iuxta cōditiones in hac quarta cōcluſione prætactas, nihil fit

contra ius naturæ: ergo eſt licitus talis mons, ſi iuxta conditiones has huius quartæ concluſionis inſtituatur, ſalua cenſura Romanæ Eccleſiæ in cunctis à me aſſertis vel aſſerendis.

Quæſt. 1. ¶Præterea, & hic, quis ambigere poterit, an vſurarius, ſir ille creditor, qui adueniente tempore ſolutionis ſibi debiti maiorẽ dilationẽ, aut morã ſuo debitori concedere renuit, niſi aliquid ſibi vltra ſortẽ debitã erogetur. Et videtur, quod vſurarius non ſit in hoc, quia poſtquam debitor eſt in mora, poteſt creditor exigere intereſſe damni emergentis aut lucri ceſſantis.

¶Reſpondetur tamen, ꝙ planum eſt ob talem moram dilationis ſolutionis, ẽt inuito creditore, à debitore aſſumptã ſecluſa ratione damni emergentis, aut lucri ceſſantis, i. ſi nihil horum ex tali dilarione creditor patiatur: non poteſt à debitore aliquid vltra ſortem exigere quia eſſet vſura. Secus ſi talis ratio lucri ceſſantis, aut damni emergentis interueniret, quia tunc ad inſtantiam debitoris de hoc admoniti, ſi protraheret tempus ſolutionis, poſſet ratione talis lucri ceſſantis, aut dãni emergentis aliquid vltra ſortẽ recipere ¶Secus eſſet, ſi ipſe cauſa aliquid plus recipiendi, ſua ſponte ſe offerret ad præſtandam maiorem dilationem, & non ad petitionem alterius: quia tunc caſus hic vſuræ labe non caret.

Quæſt. 2. ¶Inſuper ab hoc loco non abhorret illa quæſtio, qua quæri ſolet, vtrum domini agrorum immunes ſint ab vſura, qui hac conditione colonis, & agricolis pecuniam, aut frumentum mutuant, vt priſtino pretio quo ſoliti erant coloni conducere tales fundos, eos conducant qñ iã tali pretio coloni eos conducere renuunt. Et videtur quod hos citra vſurã facere poſſint, quia per id mutui non intendunt, niſi quod pretiũ iuſtũ penſionis, quod antea coloni ſoluerant: modo ſoluant, & nihil amplius, & quidẽ Sot. de iuſt. & iur. id non eſſe licitum aſſeuerat. Nauarr. quoq; b, hunc caſum cũ Soto reprobare videtur vbi ſic air, cauere ſibi debere eccleſiaſticos, & ſeculares prædiuites, qui ſuis colonis agros pluris iuſto pretio rigido locant propter dilatã ſolutionẽ ſibi debitorũ, vel propter mutuationẽ, quia mutuant colonis triticũ, aut victũ, aut pecuniã pro ſumptibus agriculturæ, vel quia alliciunt colonos donis, & pollicitationibus ad augẽda pretia in auctionibus publicis, vel quia donarijs incrementorum, quæ Hiſpani vocant putas, & dilationibus ſolutionũ cogunt eos facere renuntiationes ob oĩ iure alienas, quales ante ſuam ætatẽ pauciſſimas in Hiſpania vidit Nauarrus, nulla habita ratione, quod per huiuſmodi ſubmiſſiones, & ad caſus fortuitos obligationis minuitur pretium, alioquin iuſtũ conductionis, nulla habita ratione ẽt, quod locantes tã exceſſiuo pretio ſunt in cauſa, vt redigant cõductores ad magnã miſeriã, ita vt fiant veluti locatorũ mancipia, vel vt vtãtur mendacijs, vel malis artibus in vendendis fructibus, vt inde corradãt pretium exceſſiuum, quod ſoluunt: quibus niſi vtantur, impoſſibile eſt illud ſoluere.

b Nauarr. Sum. Lat c. 17. nu. 210.

¶Igitur pro deciſione quæſtionis, q̃ F. Ioãnes de la Peña videtur aliter decidere; more ſolito ſtatuamus cõcluſiones. ¶Quarum prima ſit. Si ipſi domini agrorum ſponte ſe offerunt ad præſtandum iuſto pretio boues, & inſtrumenta ad inducendũ colonos agricolas, vt augeant conductionis pretium, quod alias non augerent, vſuram eſſe exiſtimo. Sicut ſi huius rei gratia mutuarent frumentum: hæc concluſio eſt Nauar & Soti. Et patet, quia ratione iſtius præſtationis mutui, accipiunt plus pretij quã eſſent accepturi.

¶Secunda concluſio, ſi ad inſtantiam & petitionem agricolarum, cũ per plures annos ineunt conductionis fundorũ cõtractũ, domini agrorũ obligatione ciuili, & inſtrumentali ſe aſtringunt ad præſtandum boues, & inſtrumenta agriculturæ ſuo iuſto pretio poſtea ſoluenda, & ſi ſic ſe obligent ad victualia, vel ſemina neceſſaria mutuãda, ſi ratione huius obligationis ciuilis aliquid modicum exigant amplius quam non eſſent ſine illa recepturi, non videtur condemnandum. Patet hæc concluſio, quæ fertur fuiſſe F. Ioãnis de la Peña, quia obligatio hæc, cum ſit ciuilis, & per plures annos. v. g. octo aut decem eſt extimabilis:

lis:

lis pretio: ergo cum non vltro, ſed ad inſtantiam agricolarum ſe domini agrorum ad prædicta aſtrinxere, aliquid pro ea accipere, culpa vſuræ vacare videt.

¶At in hoc, totum periculum verſatur vſuræ, & ideo Sotus, & Nauar. id abſolute reprobant, quia vel ipſi domini agrorum ad hæc mutuanda, vt augeant pretium, vel recipiant pretium, quod alias coloni non darent communiter, vltrò ſe offerunt, vel ſi ad inſtantiam colonorũ ea obligatione ciuili ſe obligant illa parum valet ſi ſit pro ſemel, aut bis prædicta mutuando, vel ſi aliquid valet, quia eſt obligatio, qua ſe obligãt ad hæc mutuanda neceſſaria agricolis pluries, quotiens indiguerint, & per plures annos, dum tamen nec in hoc caſu tantum valet, quantum eſt id, quod ad pretium alias dandum adaugent. Vnde res eſt plena periculis, & ideo ab his actionib. pretij his coloribus merito Nauarrus aduertit eccleſiaſticos, & ſeculares prædiuites debere cauere.

¶Vltra hæc, accedit, & dubium ab hoc loco non alienum, ſcilicet, an contractus hic ſit vſurarius, vbi Petrus ſic conuenit cum Ioanne, dicens: Ioannes obliga te mihi ad meas in ęſtate iuſto pretio demetendas fruges, pretio tunc temporis currenti, & nunc ego tibi præſoluam partem pretij. Sotus in de iuſti. & iure, hunc contractum non omnino audet approbare, quia ratione anticipatæ ſolutionis partis pretii, quæ videtur mutuum virtuale, exigit Petrus à Ioãne obligationem ciuilem extimabilem pretio, ſcilicet demetendi ſegetes Petri poſtea in ęſtate. Sed dico licet iſta ſententia Soti propter authoritatem tanti viri vt pote tutior, non ſit omnino reſpuenda ſed conſulenda: ſed quia iſtæ conuentiones communiter fiunt in Hiſpania, quæ non ſunt mutua, ſed emptiones, vel conductiones operarum operarii præſoluta prius parte pretii, quia non intendunt iſti mutuare: ſed conducere operarios præſoluta parte pretii, vel toto pretio. Ideo non ſunt vitio vſuræ notandi, nec obſtat, quod ciuiliter obliget Petrus Ioannem ad præſtandas in poſterum, ideſt, in ęſtate operas, anticipata pecunia Ioannem obligando, quia etiam cura vſuram anticipata ſolutione emens merces licitè obligat venditorem ad eas in poſterum tradendas emptori.

¶Deinde hic, niſi in materia de locatione caſum hunc dilucidaſſemus, an vſurarius ſit contractus locare oues cũ obligatione reficiendi numerum earum ex fœtibus inde naſcituris, vt paſſim fit in noua Hiſpania, vbi contra naturam, contractus locationis conductor ſubit periculum ſupplendi numerum ouium pereuntium ex fœtibus, ratione conductionis ſibi prouenire debentibus, hic nobis prolixior ſermo erat futurus. Sed iam diximus contra Metinam, in ſua inſtructione abſolutè damnantem cõtractum quomodo hac via poteſt tolerari, ſi locator ouium ratione huius grauaminis, quod imponit conductori ouium tanto minori pretio eas locet quantum valet refectio pro pereuntibus ouibus: quam facit conductor ex naſcentibus fœtibus. Quæſt. 1.

¶Secundo dici poteſt, quod tolerari poteſt, quia cum oues illæ locatæ ſint locatoris, & apud ipſum maneant quoad dominium, ex fructu ſuarum ouiũ, & ſuo reficit oues pereuntes, & reſiduũ fructum præter requiſitum ad hanc refectionem locat tantum conductori iuſto pretio aliàs longe maius pretium iuſte accepturus, ſi omnes fructus locaret, ſed an ita fiat, committendum cenſeo eorum conſcientiis & arbitrio bonorũ virorũ, quamuis non ſit res, quæ vacet omni ſcrupulo. Qñ ergo magna ſtrages contingeret ſine culpa cõductoris ex caſu fortuito, tunc nõ videtur ex naſcentibus fętibus teneri ad reficiendum numerũ, quia ſine culpa ſua in notabili copia perierũt matres, & nõ ſuppetit ea poſſibilitas ex fętibus paucis remanentibus, aut naſcituris ſupplendi tam magnũ numerũ: niſi fortè per plures annos eas cõduxerit, taliterq; euenerit caſus, vt ex abundantia fętuũ ſubſequẽtiũ vel præcedentiũ annorũ, poſſit conductor recompenſare refectionẽ notabilẽ ouium caſu fortuito pereũtium, quam fecit, & pro quantitate pretii cõductionis qđ ſoluit, aliquid lucrari, ad inſtar caſus fortuiti ſterilitatis initẽdo ęqtati.

CAP. LX.

An gener teneatur fructus pignoris dotalis computare in ſortem,& an vſura ſit, ſi venditor ſibi applicet fructus poſſeſsionis vēditæ ante pretij ſulutionem.

QVoniam paulatim ad profundum materiæ vſurarū immergimur, iam illa quoque quæſtio iuridica.c.ſalubriter.de vſuris, & l.pater. ff. de dol. mal.prætacta ſe exerit,an gener fructus pignoris fructiferi ſibi dari à ſocero in ſecuritatē ſoluendæ dotis, teneatur in ſortē ſibi dotis debitæ,& ſoluendę computare, an vero his fructibus iā perceptis,in dotē eos nō cōputando,poſſit,integre ſuā dotē ſibi conſtitutā pro ſua vxore recuperare? Et quidem hæc quæſtio iam per authoritatē pontificiā prædicto c.ſalubriter ſatis patenter diffinita eſt, ſ.q non eſt vſura tales fructus pignoris dotis non computare,& q licitè poteſt gener his fructibus,quamuis perceptis iā à ſe,integrā vxoris dotē expetere:quia tales fructus iā perceptos reſtituere non tenetur,quia eos non capit vi mutui veri,vel palliati:ſed alia rōne.

Quæſtio. 1.

¶Sed quęnam ſit iſta ratio iuſtificans acceptionem fructuum pignoris dotalis vltra dotē,ſi petitur,varias huius rei rationes, quæ à varijs doctoribus variæ redduntur,ſiquis videre velit, legat Didacum à Leiua : a, ſed Nauarro, prout ipſe ait,nulla earū rationum placet,non communis,neque alia Metinę,neq; alia Soti, nec alia Fortunij à Nauarro olim approbata:ſed ſolū alia genuina fundata in donatione tacita dotantis, & tradentis pignus,quæ ſecundū ipſum colligitur ex multis in donatione concurrētibus,quæ ibi inſinuantur.Sed mihi nulla ratio magis applaudit aut ſatisfacit, quàm illa quam Illuſtriſs.D.Did. Rom. epiſcopus Thaxchalenſis vir ſua facultate eruditiſſimus,cū intereſſet quibuſdā noſtris cōcluſionibus, inſinuauit fundans eā in ratione damni emergentis, nam etſi illa ratio Soti, b, bona ſit, ſ.q ideo poteſt gener recipere illos fructus pignoris dotis vltra dotē ſaluā, & integram,quia dote ſalua, atq; integra obligatur ex fructibus dotalibus percipiendis ad onera matrimonij ſuſtinenda,ſed quia hæc ratio generalis videtur reducenda eſt ad aliam magis notā,& ſpecialē,& quidem nulla hic apparet ratio certior,quàm ratio damni emergentis, licet alij doctores,vt Metina Complutenſis de vſuris ſuggerant hanc cauſam eſſe rationem lucri ceſſantis, ſ. qnia cum pecunia dotali lucraturus erat gener, ſi ſtatim ſibi fuiſſet ſoluta. Sed hæc ratio non eſt vniuerſalis.Sed quid ſi cum dotali pecunia non negociaturus eſſet gener,ſicut multi non negotiantur.

a Didacus à Leiua in c. 2.lib.1 var. reſolut.

b Sotus de iuſti. & iur. q.1.arti.2.

¶Igitur potiſſima ratio iuſtificās prædictum caſum, eſt ipſamet ratio damni emergentis:quia damnum emergens dicitur non ſolum quando ex eo,quod nō ſoluiſti mutuum, aut debitum in tempore cecidit domus, aut triticum eſt à creditore carius emptum,ſed etiā quando ex hoc aliquod ſimile damnum accepit creditor.At ex eo quod ſocer, vel qui promiſit dotem, quā ſtatim ſe obligauit ſoluere,dilatat, gener patitur dānum,quia ex ſuis expenſis, vel facultatibus proprijs, vel alienis cogitur ſubire onera matrimonij, quæ ex fructibus dotis ſoluēdæ,& nō ex proprijs tenebatur ſuſtinere:ergo ad reſtaurationē, vel ſupletionem iſtius dāni,q alias pateretur ex dilatione dotis,fructus pignoris dotalis recipere(plana eſt ratio,)q poſſit.

¶Ex qua concluſione iuridica, quatuor inferuntur dicta:primum,quemlibet maritum,quāuis non ſit gener eius, qui tale pignus dedit, poſſe fructus eius percipere non computando eos in dotē promiſſam: niſi contrarium exprimatur: quamuis ſolutioni dotis longum tēpus præfigatur, modo obligatio dotem ſoluendi eſſet ad præſens tempus, licet ſolutio differretur accepto pignore.

Quæſt. 2.

¶Ex quo patet ſolutio ad illam quæſtionem,vtrum caſu quo vir accipiens, pignus conceſſerit dilationem : poſſit accipere fructus, quia reſpondemus cum Nauarro, c, quod poteſt, contra Armillam, verbo Vſura, §. 23. Cuius

c Nauar. Sū. Lat.c.17.n. 213.

ratio

ratio nihil valet, quia inquit, ſi à principio fuit appoſitus terminus dilationis ſolutionis dotis non poteſt facere fructus pignoris ſuos, quia ſicut potuit eam accipere ſine dote, ita expectare, & dare dilationem per annum, & plus. Secus ſecundum Armillam, ſi non eſt poſitus dilationis terminus.

¶Sed dico cum Soto etiam, cui accedit Nauarrus, quod etiam conceſſa dilatione, & termino ſolutionis dotis certo in futurum licite poteſt ſponſus illos fructus pignoris ſibi percipere, quia ſi conceſſit dilationem, viſus eſt eam iuxta ius conceſſiſſe, & per hoc non renunciaſſe ius percipiendi fructus: quos ratione damni emergētis, vt prædiximus licitè percipit.

Quæſt. 3. ¶Sed quid ſi ſponſus non præaccepit pignus, & conceſſit dilationem dotis, an poſſit petere fructus? Reſpondetur propter eandem rationem Soti, quoniā ſi ſponſus conceſſit dilationem, iuxta ius eam videtur conceſſiſſe, non renuntiando iuri ſuo, & damno ſuo: ideo ſic licet non præacceperit pignus, poteſt ſponſus petere, & redditus, & fructus dotis, niſi expreſſe renuntiauerit iuri ſuo recipiendi fructus vltra dotē. Hæc ſententia eſt etiam F. Ioſeph. Minoritæ in ſuis floribus Theologiæ, & probat eam ex vſu reipublicæ Chriſtianæ, quia ius Canonicū, & ciuile concedit marito poſſe petere redditus dotis, dum ſibi non ſoluitur, quia ſalua dote ex eius fructibus tenetur onera matrimonij portare.

¶Ex quo infertur ſecūdū dictū, quod eſt Nauarri, ſ. poſſe maritum paciſci cū eo, qui dotem promiſit, & non ſoluit, vt quoadusque ſoluatur pro ſubſidio onerum matrimonii pendat in ſingulos annos tantū, quantū aliquis mediocriter induſtrius ex ipſa dote, ipſa ſalua, ſibi comparare poſſet, ita Panorm. d, & multi relati per Didacum Leiua, & Sotus, e quidquid Ioannes Lup. f,

¶Præterea quæreret hic aliquis fortè nō ceſſabit, an vir poſſit percipere oēs illos fructus pignoris vltra dotē, et ſi ſuperfluant, & excedāt ad onera matrimonii ſuſtinenda. Dicitur ergo, quod licet doctores, qui ratione lucri ceſſantis, tales fructus pignoris poſſe ſibi vēdicare maritum affirmant, concedant, et fructus excedentes onera matrimonii poſſe inde percipere: tñ re vera ſecūdū Sotum loco citato, & etiam Sylu verb. Vſura, non poteſt maritus inde ſibi reportare fructus excdentes onera matrimonii, quatenus excedunt: ſed tantum ad onera hæc ſuſtinēda, quia neceſſitas, & obligatio mediorum deſumitur ex fine.

¶Adhuc & hanc neceſſariam quęſtionem, & hic adiicimus enodare, vtrum vidua poſt mortē viri poſſit illos fructus vltra dotē repetere: dum ſibi ſua dos nō ſoluitur, & quidem quæſtio hæc non tam pateſcit inter doctores. Nam Pan. c. ſalubriter de vſuris, partē tenet affirmatiuam: veruntamen Innoc. Hoſtienſis, Ioannes Andr. ſuſtinent partem negatiuam. Quia ipſa vidua non tenetur alere familiam integram ſeruando dotem, quemadmodum eius tenebatur maritus, & ideo ipſa caret illo iure mariti. Quæſt. 4. Quæſt. 5.

¶His igitur ſic ſtātibus, ſtatuitur hęc reſponſiua conclusio, probabilis eſt opinio, quod maritus, qui dotē recepit, & hæredes eius, in cauſa diuortii, tenentur vxori viduæ, aut ſeparatæ ad alimenta præbenda, quæ, ſalua ſibi manente dote dari debēt, quoad vſq; illi ſua dos perſoluatur. Hæc conclusio eſt Nauarri loco citato Syluestri, Angeli. g, Hæc conclusio patet primò, quia cæteris paribus ſemper eſt magis fauendum doti, & viduis, quarum cauſa eſt fauorabilior in ſuis dotibus. Secundò, probatur ex ratione Soti: quia maritus cum illo onere ſuſcepit dotem, aut pignus dotis, vt quamdiu non ſoluitur dos, & non reſtituitur vxori, alat vxorem, & etiam familiam, ſi remaneat filiorum ſalua dote, ergo poteſt vidua, ſeu ſeparata percipere illa alimenta pro ſe, & familia remanente neceſſaria, quādiu ſibi ſua dos non redditur.

¶Et confirmatur, quia quamdiu ſua dos non reſtituitur iſti, non deſinit eſſe dos, neque deſinit gaudere iure ſpeciali dotis, quia cum illo onere tranſiuit ad maritum, & hæredes mariti, vt quamdiu ſibi non ſolueretur, ſalua dote alerctur non ſolum familia, ſed etiam ipſa, ſi remaneret ſola, & non ſolum

d Pan. c. Salubriter. de vſuris.
e Sot. lib. 6. de iu. & iu. q. 1. art. 2.
f Ioan. Lup. in repet. ca. per veſtr. not. 6. de do na. inter vi. & vxor.
g Stipulatē huic ſententiæ gloſ. de rei vxoriæ act. l. vnica. §. exact.

lum per annum, ſed quamdiu in vita pa titur dilationem dotis: quia non vſque ad mortem tantum, ſed vſque ad redditam dotem perſeuerat in marito onus ſuſtinendi onera matrimonij ſalua dote, & per hoc ſoluitur argumentum contrariorum, quia licet vidua non teneatur alere familiam ſalua dote, ſed dico maritus tenebatur, quia cum illo onere ſuſcepit, vſq; ad reſtitutionẽ dotis.

¶Secunda concluſio, quæ non reſpuitur à contrarijs, quando hæredes ſunt in mota ſoluendi dotem ex culpa ſua, & non ex negligentia viduæ, tenentur ei omne damnum ex dilatione ſubſecutum reſarcire, vt ſi propter dilationem dotis vidua coacta eſt ad vſuram mutuum accipere, aut deſtitit lucrari, quia cum ſua pecunia dotali negociatura erat, quia alia pecunia ad negotiandum carebat. Hæc concluſio patet, quia non tenetur vidua cum ſuo hoc detrimento expectare dilationem dotis. Secus ſi hæredes nequiuerunt citra culpam ſuam antea ſoluere, quia tunc piè magis cum illis eſt agendum.

Quæſt. 5. ¶Sed concluſiones præcedẽtes ſimul cum ſua quæſtione cognitionem etiam huius dubij exigunt, ſcilicet, quando veniat reſtituenda dos poſt mortem mariti. Ad quod duo dicimus primò quod ſecundum ius ciuile bona dotalia immobilia, vt fundus, ſiue domus, ſunt ſtatim à morte viri, viduæ reſtituenda, quia horum bonorum nullum apud hęredes tranſiuit dominium. Secundò adijcimus, quòd quando bona ſunt mobilia, quo ad hæc hæredes non tenentur viduæ, niſi poſt annum à morte viri reſtituere: eſt diffinitum ſic in §. exactio: per ſupradicta patet, quod nõ ſit vſquequaque vera concluſio Fratris Ioſephi in ſuis floribus, vbi concludit, quod ſi non maneant liberi, non poteſt vxor aliquid pro ſuis alimentis exigere, dũ differtur ſolutio dotis.

Quæſt. 6. ¶Sed profectò adhuc difficilior apparet quæſtio illa, cuius meminit ibi F. Ioſephus, an mortua etiã vxore poſt mortẽ viri neque recuperata ſua dote liberi remanentes poſſint ratione dilationis dotis aliquid exigere pro alimentis vltra ſortem: profectò res eſt dubia, Frater Ioſephus negat, quia mortua vxore, non manet idem matrimonij onus, ſed ſalua aliorum cenſura, licet non ſim certus exiſtimo poſſe dici, quod mortuo patre, & poſtea ante recuperationem dotis mortua matre, quia ſuccedunt in ius matris, poſſunt filij à quocunque detinẽte, dotem matris exigere: aut quòd reſtituat eis dotem maternam, aut ſalua ea præbeat eis alimenta & ratio eſt, quia quamdiu non eſt reſtituta, quia cum illo onere tranſiuit in patrem, cum illo onere trãſiuit in auũ, vel in fratrem maiorem, vel alium, ſi conceſſione patris illam dotem vſurparunt renuuntq; ſtatim reſtituere.

¶Ex prædictis infertur etiam quartũ dictum, ſecundum Nauarrum, quòd iuſte poſſunt obſeruari ſtatuta terrarum, vt qui dotem promittit quoad ſoluat, & maritus & ipſius hæredes quouſque dotem viduæ, aut ſeparatè reddant, certum quid ex centum in ſingulos annos pendant.

¶Sed hic quærendum reſtat, an maritus dotis ſibi datæ faciat abſolutè fructus ſuos? Reſpondetur breuiter, quia quæſtio hæc alium expoſcit locum, interim dicitur, quod quando res frugiferæ dantur in dotem, vt mancipia, & greges onium: ſi dentur hæc appretiata, niſi aliud exprimatur: cenſentur tranſire tanquam per venditionem quandã tacitam, vt prædiximus alibi trãſire in dominium mariti, ſubſtareq; eius periculo, ſed ſecus eſt ſi hæc non dentur appretiata Quia ſi non dentur appretiata, periculum, & dominium horum bonorum dotalium manet apud vxorem, & maritus eſt veluti eorum vſufructuarius in ordine ad onera matrimonij ſubleuãda: quare ſicut vſufructuarius tenetur ex fętibus ancillarũ, & ouiũ, ſi exiſtant reficere, & ſupplere numerũ ancillarum, aut ouium dotaliũ ſibi traditum inappretiatũ. ¶Adde etiã quod ſiue dos detur appretiata, vel inappretiata ſecũdũ legẽ Hiſpaniæ, fructus dotales multiplicati extantes, ſicut cętera durãte matrimonio bona lucrificata in fine matrimonij diuidi debent inter ſuperſtitẽ cõiugem, & hæredes obeũtis. Vide de hoc partita. 4. l. 23. tit. 11. Quæſt. 7.

¶Vltra

¶Vltra prædicta agitanda hic venit, & illa quæſtio, an vſura ſit ſibi vendicare venditorem, fructus rei vēditæ ante pretij ſolutionē. Huius quæſtionis meminere Canoniſtæ, c. conqueſtus de vſuris, & Sylu. verb. vſura. Pro reſolutione igitur quæſtionis, ſit prima concluſio, quando abſolute quis vendidit rē actuali venditione, etiam ante pretij ſolutionē, vſura eſt, ſi fructus rei venditæ, quia non eſt ſibi ſoluta, venditor velit facere ſuos. Hæc eſt Sylueſtri, h, & Fraciſci de Mayron, i, & ſancti Bernardi, & Roſellæ vſur. 1. §. 47. & Archidiaconus ait, theologos non approbare hunc contractum, ſ. quod ſit facta iam actualis venditio, & quod ratione pretij non ſoluti, venditor fructus faciat ſuos. Et probatur primò, quia de re aliena, cuiuſmodi eſt poſſeſſio actualiter vēdita, non licet accipere fructum. ¶ Secundò probatur, quia poſtquam res eſt vendita, etiam ſi non ſit tradita iam extunc niſi in caſibus quibuſdam exceptis, dominium, & periculum manet apud emptorem. Ergo emptori, & non venditori ex tempore actualis venditionis debet fructificare. Tertiò probatur, quia illi fructus videntur haberi, ratione dilationis temporis, quæ concedit dilationem ſolutionis pretij, quod videtur ſapere vſuram per c. in ciuit. de vſuris: quare vſurarius eſt contractus, ſi vendens actualiter poſſeſſionem paciſcatur ſic, accipiam interim fructus, dum non ſoluis pretium, nō cōputando eos in ſortem: niſi forte principaliter feciſſet ad ſeruiendum amico, & ad inſtantiam amici, aliàs nolens vendere, quia eam poſſeſſionem non eſſet venditurus, quia tunc ratione intereſſe poſſet, illos fructus accipere maximè dū apud ſe ſuſciperet periculum, vel ſi maneret domus, aut poſſeſſionis periculū apud amicum ementem aliquid æquiualenter de fructibus ei refunderet in hoc caſu pro periculo, donec pretiū ſolueret, atque in hoc caſu ſoluta parte pretij, pro rata emptori remittenda eſſet pars fructus.

h Syl. verb. Vſura. 2. q. 11.
i Franc. de Mayron. in 4. diſt. 15.

Quæſt. 9.

¶Præterea quia vrgere quæſtionem magis volumus: quæritur adhuc vtrum venditor ſaltē ratione pœnæ cōuētionalis poſſit ſic paciſci cū emptore, vt ſi intra terminū nō ſoluerit, trāſacto termino poſſit venditor poſſeſſionis venditæ fructus facere ſuos, & videtur quod ſic, quia nō eſt æquū, vt emptor habeat fructus poſt moram ſolutionis, & q̄ venditor poſt talem moram pecunia ſibi debita pro pretio vti non poſſit. ¶Reſpondetur, q̄ ſecluſa fraude vſurarū, ſi bona fide malit in termino ſibi reddi ſuū pretiū, quā illos fructus percipere, & ſi impotentiā ad ſoluendū in termino nō nouerit, ſed putet poſſe ſoluere ſi ad coarctandū illū ad ſoluendū, venditor de illa pœna paciſcatur, vt tranſacto termino emptor amittat fructus: ī hoc caſu poſt terminū præfixū, aut ſi fuit ſic pactū, & non fuit certus terminus ſolutionis præfixus, poſt monitionē factā à venditore, ſi debitor, i. emptor non ſoluat pretium poterit venditor tales fructus exigere: donec emptor ſoluat, & idem poſſet exigere ratione damni emergensis. Si quod ſibi emergit ex non facta ſibi ſolutione, ſed ratione lucri ceſſantis, à principio ſic paciſci non eſt tutū. Sed bene licet ſic paciſci, ratione pœnæ cōuētionalis. k

Quæſt. 10.
k Fulcitur Hæc opinio authoritatib glo. in c. cōqueſt⁹. de vſur. & l. Curauit. C. de pact. & vendi. & F. Ioſeph. I ſuis florib.

¶Adhuc incompleta manet quæſtio, ſi econtrario hic non eſt inueſtigemus: ſi vēditor recepit pretiū poſſeſſionis, & non tradidit poſſeſſionē an fructus eius faciat ſuos. Et videtur, quod adhuc illos fructus poſſit ſibi vēdicare, quia cū poſſeſſio eius nō ſit tradita emptori, periculo eius videtur ſtare, ergo adhuc p̄ eo, & non pro emptore vr̄ fructificare.

¶Statuimus ergo pro reſponſione cōcluſiones. ¶Sit igitur, prima concluſio, venditor, cum iam ſemel receperit pretiū, tenetur reſtituere poſſeſſionem, & fructus perceptos poſt venditionē, neq; de hoc vllatenus ambigitur, cum etiam probatum reliquerimus, quod poſt actualem venditionem etiam ante ſolutionem pretij, fructus rei venditæ, venditor non poſſit facere ſuos.

¶Secunda concluſio, ſi venditio fuit conditionalis cū conditione, quod venditor non teneretur tradere rē, donec integrum ſibi pretium ſolueretur: tunc venditor iuſte retinet fructus. Hæc concluſio eſt Fratris Ioſephi in ſuis floribus. Et patet, quia ex voluntate emptoris: tunc retinet, ex pactione iuſta, dum-

modo ſicut tunc ex pacto fructus cedũt venditori, ſic etiam ei cedat, & periculum domus, vel poſſeſſionis, quos non ſatis explicuit Frater Ioſephus.

¶Tertia concluſio, ſi venditio fuit ab ſoluta ſine conditione vlla, etiam ante ſolutionem pretij, non poteſt venditor vſurpare ſibi fructus: fructus autem retinere poteſt poſt moram ſolutionis, ſi poſſeſſionem non tradidit, ſed penes ſe illam habet, in recompenſationem pretij. Quos certè fructus tenebitur computare in ſortem pretij: cum reliquum pretij ſibi ſoluatur.

Quæſt. 11. ¶At de illa quæſtione hic ſermo rem cidit, quæ ſupra latius diſputata fuit, an qui vendit oues centum incertas, id eſt non ſignatas de grege mille ouium ſignato, & certò: ante traditionem poſſit ſibi fructus earum facere ſuos?

¶Dicitur breuiter, quia cùm ſecundum ius ciuile ad eum pertineant fructus rei, ad quem pertinet rei fructificãtis dominium, & periculum, & quia ſecundum Syl. b, per illam abſolutam venditionem iam tranſlatum fuit dominiũ in emptorem illarum centum ouium indeterminate, ſiue per indiuiſum de illo grege ſignato mille ouium, & quia res petit domino ſuo, & quia emptor in hoc caſu illarum centum ouium eſt dominus, ſicut ſibi pereunt, ſi pereunt: ſic ſibi debent fructificare, & non venditori. Quod ſi perierint nihilominus pretium repetere non poterit etiã ſi apud venditorem perierint. Et etiam in hoc caſu interitus ouium, ſi pretium non fuit ſolutum non poterit excipere in foro exteriori, vt illud non ſoluat niſi vẽditor fuiſſet in mora tales oues tradendi, quia illud pretium contra alios non erat ſolutum, vel ſoluendum venditori ſine cauſa: ſed cauſa emptionis. Vnde ſi ſolutum eſt, non eſt in hoc caſu repetẽdum, & ſi nõ erat ſolutum nihilominus in cõſcientia etiam mortuis ouibus eſt ſoluendum, ita Syluester ibi.

b Sylu. ver. empt § 3.

¶Secus eſt quando venduntur incertæ oues de incertis gregibus, quia tunc quouſque eas tradat venditor apud ſe ſtat earum periculum: ideo ſui erunt fructus, ſed de hoc antea plura diximus ex Syluestro.

¶Sciendum eſt autem ſecundum Syluestrum, verbo Emptio, quæſtione tertia, quòd de ratione contractus emptionis, & venditionis eſt quando non eſt aliud conuentum, quod ex quo initus eſt pertineat lucrum, & periculum rei emptæ, ad emptorem: licet res tradita non ſit. m, Circa hoc autem datur regula talis aut venditio fit purè, id eſt ſine conditione, & ſine ſcriptis: aut caſu tantum quo conuentum eſt vt non valeat venditio antequam ſcriptura ſit facta. n, Secus ſi a principio ſimpliciter contrahatur, & poſtea ad probationem fiat inde ſcriptura. o, Cum igitur ſit pure: & ſine ſcriptis iſto prædicto modo, & cum eſt emptio certæ ſpeciei non in digẽtis deguſtationem ſicut periculum ſtatim, ſic & fructus tranſeunt ad emptorem. Si autem non in ſpecie, id eſt in ſingulari venditum ſit, ſed ad menſuram venditio fiat: periculum eſt venditoris donec ſit menſuratum: & ſi emptor nolit menſurare, tunc venditor etiam ſi nihil dixit de expeditione vaſorum poteſt coram teſtibus menſurare, & effundere monito prius emptore, ſi vaſa ſunt venditori neceſſaria propter vindemiã, vel nouã, vel iuſtã rationem.

m Inſti. eo. § cum autem. ff. de peric. & cõmos rei vẽdi.l. id qđ.

n l cum res C. de prob.

o l. cõtrahitur ff de pigno.

¶Similiter rei emptę in caſu quo vẽditur poſt, publicaturq; cauſa maleficij venditoris periculum erit venditoris, p ſed intellige propter maleficium admiſſum antequam emptor proprietatem adipiſceretur, & ſimiliter ſi fuit in culpa leui perditionis rei venditæ, vel fuit moroſus in eam tradendo, quia hec vltima mora nocet.

p l. ſi fund. ff l. cap ibi. glo. & Hoſtienſis.

CAP. LXI.

An mutuanti liceat aliquid vltra accipere ratione lucri ceſſantis, & de conditionibus neceſſarijs ad lucrum ceſſans ferendum.

Iam illa celebris quęſtio hic ſuũ ſortita eſt locũ, vtrum ratione lucri ceſſantis, aut dãni emergentis liceat mutuãti aliquid accipere, & vt quod non liceat:

liceat: tũ quia in hoc caſu petens mutuũ non impedit mutuantem à lucro, quia ipſe mutuans voluntariè, vt mutuet, abſtrahit ſuam pecuniam à negotiatione. Ergo mutuans ſic non poteſt ratione lucri ceſſantis, aliquid accipere, tum quia ſi ad preces, & inſtantiam petentis mutuum mutuans poteſt ferre lucrum ceſſans, quia pecunia eius expoſita, vel deſtinata negotiationi, quam mutuat magis valet, quia accepta vt ſic, eſt fructifera in ſpe propinqua, ſequitur quod mutuans ſe poſſit offerre ad mutuandum ſua ſponte, & non rogatus, pro aliquo intereſſe: ſicut poteſt agricola ſe offerre præueniendo, & rogando emptorem, vt maioris emat triticum, quia iam ſemina tum eſt, & mandatum eſt terræ, & ſequitur, quòd poſſet ſic ſe offerre ad ſubueniendum indigenti, quia ſi cum leuiter rogatur mutuare, non eſt vſura per te ferre lucrum ceſſans, ergo neq; quando ipſe ſe offert ſponte ad lucri gratia mutuandum non eſſet vſura: quia tam voluntarie ceſſat à lucro in vno caſu ſicut in alio, conſequens videtur periculoſum conceſſu, ergo & antecedens.

Quæſtio. 1. ¶Igitur pro eruenda veritate quæſtionis, perpendendum eſt duas de hac re in ſcholis circumferri opiniones quarum prima eſt Soti, a, qui licet probabilem eſſe concedat opinionem affirmatiuam probabiliorem, & ſecuriorem eſſe cenſet opinionem negatiuam, tum quia dũ mutuans mutuare non cogitur, ipſe etiã ſi rogatus ſit voluntariè dimouet pecuniam, quam mutuat à negotiatione, ergo nõ videtur impediri à lucro inuitus: tũ quia ex contraria opinione, ampla via vſuris aperitur, tũ quia Diuus Thomas, b, huic negatiuæ opinioni Soti videtur fauere: vbi ait quod quia lucrum ceſſans poteſt multipliciter impediri, non poteſt mutuans de illo paciſci cum mutuatario.

a Sotus de iuſt. & iure. lib. 6. q. 1. ar tic. 3.

b D. Th. 2. 2. q. de vſuris.

¶Alia opinio affirmatiua circunfertur, quæ eſt Nauarri, c, & Caietani, d, & Syluestri, e, eſt Adriani, eſt Medinæ. C. de reſtitutione. fol. 135. fuit Victoriæ, & eſt opinio iuris peritorum, & Theologorum modernorum, quæ valde probabilis eſt, dum tamen cum conditionibus requiſitis, de quibus infra fiet mentio fiat, quia alias hæc opinio nõ eſt vera, neque amplectenda niſi cum conditionibus prædictis.

c Nauar. in cõmẽto de vſur. & in Sum. lat. c. 17. nu. 211.

d Caiet. 2. 2. q. 77. art. 1. & in Sũ. verb. vſura. e Syl. verb. vſura. 1. q. 19.

¶Veruntamen antequam ad huiuſmodi conditiones examinandas earumq́ue neceſſitatem librandam accedamus prænoſſe oportet, quid lucrum ceſſans, quid vero damnum emergens dicatur.

¶Igitur, quia damnum emergens, & lucrum ceſſans ſint quoddam genus intereſſe generaliter dicitur intereſſe, eſſe damnum emergens, vel lucrum ceſſans, eò quod aliquid fieri debebat, vbi ſieri comprehendit etiam non fieri ſecũdum Nauarrum cum non facere interdum perinde ſit ac facere. f

f l. ſi mora. ff ſol. ma. & gl l. 2. ff de verb. ſign.

¶Intereſſe igitur eſt duplex, ſcilicet, aliud damni emergentis, & aliud lucri ceſſantis. Exemplum damni. Habebam pecunias ad reficiendum domum, vel ad emendum in æſtate triticum, aut fœnũ, & eas mutuo tibi dedi, quas qa ad præſtitum diem non ſoluiſti domus concidit, triticum duplo carius à me emptũ eſt, pecora fame interiere, aut aliquod ſimile damnum recepi: damnum emergens iſtud eſt. Exemplum intereſſe lucri ceſſantis. Sum mercator, habeo pecunias quibus merces emere volo ad negotiandum, eas tibi do mutuo, & die præfixo, non reſtituis, lucrum quod ob id facere ceſſo eſt meum intereſſe lucri ceſſantis. Igitur his ſuppoſitis ſtatuamus concluſiones de quibus inter omnes Doctores conuenit poſtea dicturi de ea qua magis controuertitur.

¶Prima concluſio, tam lucrũ ceſſans, quam damnum emergens, poteſt ob mutuũ peti licitè, in tribus caſibus. Primo, quando mora in ſoluendo mutuũ præceſſit. Secundò, qñ dãnum, vel lucrũ ceſſans contingeret in mutuante ante moram ſolutionis mutui, vel poſt moram. C. qñ mutuans per aliquam vim regis ciuitatis, aut cuiuſuis alterius coactus eſt mutuare pecuniam caſu, quo re vera cũ ea erat negociaturus, & lucraturus, & nõ alias. Tertio, cũ à principio conuenit de ſoluendo damno; in hac concluſione, quæ eſt Nauarri, g, conueniunt omnes, & de primo caſu patet in c. conqueſtus de vſuris, & ex celebri gloſſa ibi, in quibus tribus caſibus non ſolum licet accipe-

g Nau. Sũ. lat. c. 17. nu. 211.

accipere,& exigere, ſed etiam à principio conuenire de ſumma, quæ vltra ſortem ſibi rependenda eſt ex veriſimili illo intereſſe damni, aut lucri, ita etiam Sotus,licet ſecundum Nauarrum magis quam alij hanc materiam reſtringere ſit conatus. Sed iam hodie in cambiorum materia per extrauagantem Pij V. non poteſt à principio aliquis paciſci de lucro ceſſanti veriſimili.

¶At verò iam ad punctum, in quo tota difficultas huius materiæ ſita eſt ſubintramus vbi quærimus, an in caſu quo quis ſponte ſine vi mutuat pecunias expoſitas à ſe negotiationi,aut mutuat res fructiferas emptioni expoſitas ob quarum mutuationem ceſſat à negotiatione,& à rebus frugiferis emendis ſibi parituris lucrum poſſit licite capere intereſſe lucri ceſſantis contingentis, antequam mutuatarius ſit aut in culpa, aut in mora ſoluendi mutuum. Circa hanc igitur quæſtionem Innocentius tenet, quod non, h, quem Sotus commendat & ſequitur, licet proteſtetur ſe contrariam opinionem: quæ communis eſt nô damnare. Quam communem opinionē laude dignam, & firmiter tenendam aſtruit Nauarrus.

h Inn. c.fi. de vſuris.

¶Igitur pro firma veritate ſtatuenda ſtatuitur concluſio,etiā ſine vi,ſed ſponte mutuans pecunias expoſitas negotiationi, vel merces frugiferas expoſitas emptioni poteſt capere lucrum ceſſans contingens etiam ante culpam, vel moram mutuatarij, quæ tamen licet communis ſit,& firmiter tenenda: intelligenda tamen venit dummodo omnis dolus & fraus palliandi vſuras abſit, & modo non tanquam res acquiſita,ſed tanquam res in ſpe poſita, & quæ multis modis impediri poteſt,extimetur iſtud lucrum ceſſans etiam in contractibus,in quibus etiam hodie à principio conuenire,quia in cambijs,vt diximus non licet à principio ſic conuenire,& modo mutuetur res cum pacto de reſarciendo lucro ceſſante quoniam intereſſe lucri ceſſantis nô debetur magis, quam intereſſe extra rem damni emergentis ſecundum Bartolum, At damnum emergens ſine pacto præcedenti non debetur. i Ergo neq; in hoc caſu lucrum ceſſantis debetur ſine pacto illius præcedente. k

i l. ſterilis. §. cū p venditionē. ff. de actio. & empt.
k l.illud.ff. ad l. Aquil.

¶Hæc concluſio ſic intellecta probatur primò, quia pecunia mercatoris negotiationi expoſita, vel alterius rei frugiferæ emptioni deſtinata pluris valet, quam altera tanta pecunia aliorum, vel etiam ipſius mutuantis negotiationi nô ita expoſita valet, l, & tradit Caietanus, m, & Sotus, n, ita ſenſerunt, quòd ſi talis pecunia ſic expoſita magis valet,ergo licet,quando mutuatur, pro ea ratione lucri ceſſantis aliquid vltra ſortem exigere & ratione mutuationis talis pecuniæ.

l arg. l.tertiæ.ſub ſi ff. de eo,quòd certo loco.
m Caiet.2.2.q.78. articul.2.
n Scot.in 4.diſt.15.

¶Et confirmatur triticum ſatum, vel ſationi deſtinatum, quia valet pluſquā alterum tantum abſolute conſideratum poteſt pro eo aliquid exigi pluſquam valeat abſolutè conſideratum,ergo à ſimili pro pecunia deſtinata ad negotiationē quia plus valet: quam in ſe valet abſolute conſiderata,aliquid plus recipere.

¶Et probatur tertiò,quia licet facultas,quæ ineſt pecuniæ ad lucrandū abſolute conſiderata eius pretium non plus augeat,quam ſi ſine illa facultate conſideretur:conſiderata tamen talis facultas in eo qui vult vti ea ad iuſtè lucrandum facit vt pluris valeat.Sicut in præcedenti ſimili inſiſtendo facultas, quæ eſt in tritico ad generandum abſolute conſiderata,non efficit,vt tale triticum plus valeat: conſiderata tamen in eo qui illud iam ſatum habet, aut ſationi præparatum,plus valet.Si igitur iſta facultas pecuniæ in hoc plus valet, ergo poteſt,qui eam mutuat aliquid plus exigere ratione lucri ceſſantis,quia ſicut habere triticum deſtinatum ad ſeminandum quando aliud ſimile ad ſeminandum non habetur, facit vt pluris exiſtimetur ad effectum, vt vendere, & mutuare illud carius eius dominus poſſit,& vt qui furto illud ſubſtulerit pluſquam pro altero tritico pro illo reſtituere teneatur: ſic etiā habere pecuniam negotiationi deſtinatam facit vt pluris extimetur ad effectū, vt ſi mutuetur plus hac ratione poſſit pro ea exigi,quod reducitur ad rationē lucri ceſſantis.

¶Et vltimò probatur, quia licet qui habet aliquid quod communiter,nec ſibi nec alijs pluſquam decem valet, pluris

ris alteri vendere non poteſt, quamuis il li ementi multo plus valeat ſecundum Nauarrum: tamen ſi venditori pluris va let, rectè id védere poteſt eo pretio, quo ſibi valet, accipiendo pro eo tanto plus, quanto ſibi plus valet iuxta ſanctã Tho. mam: o, ergo pari ratione poſtquam illa pecunia deſtinata negotiationi ipſi domino plus valet: poterit eam mutuan do pro ea aliquid vltra ſortem accipere.

o D. Th. 2. 2. q. 77. articul. 1.

¶Et confirmatur, quia operarius poteſt accipere pretium operarum ſuarũ, quas omiſit ad preces alterius, qui eas ſoluere promiſit, ergo pari ratione mercator poteſt percipere lucrum ceſſans, quod ad preces mutuatarij omiſit lucrari, propter promiſſionem, quã fecit mutuatarius de illi reſarciendo intereſſe.

¶At iam hic inueſtigãdum curioſius venit, vtrum ſint neceſſariæ tot conditiones ad iuſtè capiendum intereſſe lucri ceſſantis ex mutuo, quod Conradus in quæſtione tertia de contractibus, & quidam alij alibi requirunt. Nam prima conditio eſt, vt hic lucrandi modus non tantum ſibi placeat, quantum negotiationis modus, quod tenet etiam Syluest. verbo, Vſura. q. 19. id eſt, quæſita vtrum iſta conditio ſit neceſſaria, quod mercator mutuãs pecuniam negotiationi expoſitam magis velit ex negociatione, quam intendebat, ſibi parare lucrum, quam ex mutuo, ratione lucri ceſſantis.

¶Dicitur ergo ad hoc quod re vera illa conditio eſt abſolutè neceſſaria, vt lucrum ceſſans ratione mutuationis exigi, poſſit, ſcilicet, quod mutuans non fictè, ſed verè in animo ſit alias paratus negotiari ad lucrandum, quia ſi hic animus verus, & realis deſit ad negotiandum, iam ei non ceſſaret lucrum, nec per mutuum impediretur à lucro, quare hac ratione non poſſet exigere ceſſans lucrum, nec id in noſtra hac quæſtione quærimus, ſed præſupponimus hoc tanquam præambulum per ſe notũ in hac materia, ſed id, quod hic indagare paramus, eſt, vtrum requiratur abſoluta voluntas negotiandi taliter, quod malit, & magis ſibi placeat negotiari, & per negotiationem lucrari, quam mutuando lucrum ceſſans exigere.

¶Circa quam quæſtionem, quia non ſatis plana eius reſolutio eſt, tres verſantur opiniones. Quarũ prima eſt Nauarri, p, aſſerentis iſtam conditionem nõ eſſe neceſſariam, ſed ſatis eſſe, quod in rei veritate alias paratus erat negotiari & re vera fuiſſet negotiatus: ſi pecuniã illam non mutuaſſet. Quod probat primò, quia ſi ſunt duæ viæ licitæ lucrãdi quales ſunt lucrari ex negotiatione, aut lucrari ex mutuatione, propter omiſſionem negociationis ad preces petẽtis mutuum, cum hoc onere ſoluendi lucrum ceſſans, poteſt eligere mercator, quam maluerit. Secundò probat, quia iam in hoc caſu quo mauult ſic mutuando lucrari, non exigit lucrum ratione mutui, quia eſſet vſura: ſed petit, quia re vera deſinit lucrari, quod alias paratus per negotiationem lucrifacere.

p Nau. Sũ. lat. c. 17. nu. 212.

¶Secunda opinio eſt Metinæ Complutenſis dicentis, quod ſaltem ad iuſtificandum exactionem lucri ceſſantis requiritur neceſſariò ad minus talis mutuator in ſuo animo ſit indifferẽs ad negotiandum, vel ad mutuandum quando vt mutuet rogatur, quia ſi ſaltem ſic nõ ſit ex ſe indifferens ad vtrunque, ſed placeat ſibi magis via mutui lucrari: quam via negotiationis, vt aiebat Nauarrus ſatis eſſe iam tunc licet alias verè eſſet paratus negotiari, ſua ſponte, & propter ſuum intereſſe dimouet pecuniam à negotiatione, quare non ceſſat ei lucrum contra eius voluntatem, ac per conſequens non poteſt lucrum ceſſans exigere ſecundum Metinam.

¶Tertia opinio eſt noſtrorum magiſtrorum Caietani, Victoriæ, Conradi. ſ. quod neceſſaria conditio eſt ad iuſtificã dam exactionem lucri ceſſantis, vt licet alias paratus eſſet negotiari, malit negotiari, quam ex mutuatione ferre lucrũ, niſi charitate fraterna induceretur magis ad mutuandum, quia iſte qui erat alias indifferens ad negotiãdum, vel mutuandum, ſi in hanc viam magis ſe inflectit. ſ. quòd vt ſubterfugiat laborem, malit hac via mutuationis lucrari, quia ſibi eſt leuius onus hoc & quid vtilius, & ſecurius iam illum ſua vtilitas diſtrahit à negotiatione, & non charitas, & indi-

indigentiā proximi, quare non poteſt ferre lucrū ceſſans, quia alias magnus cāpus ſterneretur vſuris dum ſi ſatis eſſet ſuam attendere commoditatem cum omnes procliues ſint ad illam, omnes iſthinc anſam arriperent ſeparandi pecuniam à negotiatione vltrò, vltroq; offerendi eam pro hoc lucro, ſi licet eis magis placere de hac via. Quæ res eſt plena horrore.

¶Nec valet ratio Nauarri ibi adducta, quod iuſtum, vel iniuſtum, nō in bonitate, aut prauitate animorum, & intētionum: ſed in rerum exteriorum æqualitate, vel inæqualitate conſiſtit ſecundum Ariſt. q D.Tho. r & Sotum: s, quia primò arguendo ad hominem vſura eſt ſpecies iniuſtitiæ, & ſecundùm Nauarrum intentio principalis accipiendi aliquid ratione mutui conſtituit vſurā ac per conſequens iniuſtitiam, ac per cōſequens inæqualitatem, quam vſuram non conſtituit intentio mutuandi minus principaliter propter lucrum, vt ipſe ait, ergo iuſtum vel iniuſtum aliqualiter conſiſtit, vt in radice in prauitate intentionū, & ipſe Nauarrus paulò ante dicit, quod debet abeſſe animus palliandi vſuras exactione in lucri ceſſantis, ergo animus, licet in eo non conſiſtat inæqualitas ſubſtantialiter iniuſtitiæ, tamen poteſt eſſe radix, & origo iniuſtitiæ: vt verbi gratia, ſi quis animo occidendi alium percuſſit, iniuſtus fuit iniuſtitiā que commiſit, ſi autem cū animo ſe defendendi cum moderamine inculpatæ tutelæ iniuſtus non fuit, neque iniuſtitiam commiſit, & eadem paſſio Chriſti ſancta fuit ex parte Dei patris offerentis filium pro nobis, & etiā iniuſta fuit ex parte intētionis Iudæorum, ergo intentio aliquem ordinem habet ad cauſandum iuſtitiam, vel iniuſtitiam originaliter, ergo etiam intentio qua quis tantum ſuam attēdit vtilitatem, vel magis eam expetit, poteſt cauſare vſuram dum à ſua cupiditate illectus magis, & commoditate attractus mutuat, quam vtilitate proximi adductus, quia hic cauſa charitatis non videtur mutuare, ſed cauſa mutui vult expetere lucrum: non cauſa ceſſandi à negotiatione, poſtquam quando iam magis eligit mutuare cauſa lucri, negotiatio ante intenta neque abſolutè, nec cōditionaliter illum mouet, ergo lucrum ſperatum ex mutuo, illum præſumitur mouere.

q Ariſto.2. & 5. Ethic. r D.Tho.2. 2.q.78.art. 1.& q.59. art.2. s Sot.lib.6. q 1.artic.3. de iuſti. & iure.

¶Igitur Ariſt. & D.Th. ſolum docent ad differentiam aliarum virtutum, quæ, verſantur circa paſſiones immediatè, quod iuſtitia habet pro obiecto operationes exteriores quatenus terminatur ad res exteriores, & quod medium iuſtitię eſt medium rei, quia eſt in ordine ad alterum. t Sed non negant, quod intētio non poſſit aliquando cauſare iniuſtitiam, ac per conſequens obligationem reſtitutionis, quando intentio dirigit opus ad nocumentū: quod alias non fuiſſet ſubſequutum, vt ſupra diximus contra Nauar. vt quando quis occidit Ioannem hac intentione, vt illa mors imputaretur inimico ſuo Petro, alias illā mortem non intentaturus, niſi hoc fine, & intentione, iniuſtitiæ actus fuit, illa imputatio mortis inde ſubſequuta Petro, ſed non eſſet actus iniuſtitiæ talis imputatio, ſi per mortem Ioannis, illam non intendiſſet occiſor quamuis Ioannem ex odio occidiſſet.

t Cū ꝓpriū oīum virtutū rectū ꝑficere op⁹, rectitudo tū reliquarum virtutū exiſtimatē ī ordine ad ipſum agētē: iuſtitia verò in ordine ad alterum.

¶Igitur in re perplexiſſima reſolutoriè dico, quòd prima opinio Nauar. licet apparentibus nitatur rationibus, ſed quā moraliter eſt aliquantulum periculoſa, quia anſam præbere poteſt vſuris ante factum non eſt conſulenda:, ſed poſt factum ſi bona fide ſine fraude vſurarum, quis mutuauit paratus alias verè negotiari licet magis ſibi placuerit hac via mutui ratione lucri ceſſantis lucrifacere, tolerari poteſt.

¶Secundò reſolutoriè dico, quod opinio Metinæ magis eſt tolerabilis. ſ. quod quādo mercator, vel negotiator ſic mutuat: quod non ſibi magis placet ratione mutuationis ferre lucrum ceſſans, ſed eſt indifferens ad negotiandum: vel mutuandum dum rogatur, & paratus ante erat negotiari niſi rogaretur mutuare: licitè poteſt paciſci de lucro ceſſante, illudq; exigere. Neq; in iſta opinione Metinæ eſt tantum ſcrupuli, ſicut in prima Nauarri, quia quando aliquis erat ante de ſe indifferēs in tali puncto, quod alias niſi mutuaſſet, verè eſſet negotiaturus, iam tunc ſi mutuet non à ſua, ſola vtilitate

tate

tate,ſed charitate, vel indigentia proximi motus, videtur fuiſſe adductus ad mutuandum.

¶ Tertiò tandem pro complemento reſolutionis dico, quod opinio noſtrorũ magiſtrorum,ſcilicet, Caiet. Victoriæ, Conradi, & aliorum Thomiſtarum eſt longè ſecurior moraliter loquendo, ſcilicet,quod talis negotiator mutuans, vt poſſit recipere licitè lucrum ceſſans debet ſibi magis placere,& magis velle negotiari,quam ſic mutuando lucrari, niſi charitas, vel indigentia proximi petentis mutuum illum induceret ad mutuandum.

¶ Sed contra hoc eſt argumentum, quia artifici, qui rogatur ab alio dimittere ſuas operas ob lucrum ei ſoluendum, licet hac via magis lucrari velle, quam operando, ergo etiam licebit negotiatori magis via mutuationis velle lucrari:quam via negotiationis? Reſpondetur ex differentia, quia in primo caſu vtraque via lucrari eſt lucrũ, quia operari,& non operari eſt ei licitum, at ferre lucrum ceſſans ratione mutui non videtur omnino licitum, quando à ſua vtilitate, & ſola voluntate magis mouetur,quam à charitate,vel indigẽtia proximi: tunc magis principaliter videtur moueri ad lucrum ratione mutui accipiendum, quod etiam ſecundum eundẽ Nauarrum eſt vſura quãdo ratione mutui principaliter quæritur lucrum, quia iã tunc nec principaliter mouetur aliunde,ſcilicet, nec à charitate, nec ab indigentia proximi ſupplenda.

CAP. LXII.

De reliquis conditionibus neceſſariis ad lucrum ceſſans,& ſingulariter, an mutuans hic ſe poſsit ſponte ad mutuandum offerre.

Quæſtio. 1. QVoniã prolixior hæc materia de lucro ceſſante eſt, q̃ vt ſub vno capit. præſtringi poſſit, ideo hic ſeorſum de reliquis cõditionibus indagandum nobis eſt,an ſint ad iuſtificãdam exactionem lucri ceſſantis neceſſariæ. ¶ Ideo conſequenter quæritur vtrũ iſta ſecunda conditio.ſ.quod non ſponte negotiator ſe offerat ad mutuandum,vt de lucro ceſſante paciſci poſſit,ſed quod rogatus,& ad petitionem petentis mutuum id faciat ſit neceſſaria, & quidem Sotus, & Nauarrus locis citatis tenent hanc conditionem impertinẽtem eſſe.ſ. quòd ad petitionem mutuatarij mutuet an non,quia in alijs cõtractibus, vbi interuenit iuſtitia commutatiua, parũ refert,quod contrahens faciat contractus rogatus,vel non,vt in venditione, quæ ſit iuſto pretio parum refert quis rogatus,vel non rogatus vendat:quia vtroq; modo venditio iuſta erit,& re vera hęc ratio iuxta eorum ſententiam perſuadere videtur.

¶ Sed dico cum illis,quod hæc conditio non eſt ſemper vſquequaq; neceſſaria,verbi gratia probabile eſſe videtur, quod qui re vera erat negotiaturus ſi magna neceſſitate pecuniæ vrgeri, nec aliunde poſſe ſibi ſubuenire aliquem inueniat proximum, poſſit ſe illi vltro offerre obuium, & commotus miſericordia illi dicere: ſcio te valde egere, nequeo tibi alitet ſubuenire: en tibi mutuabo pecuniam, qua pro ſuſtentatione familiæ meæ negotiaturus eram, & ſolues aliquid vltra quo meæ familiæ ſubueniam,& tuis creditoribus:ne tua ſubſtantia ſubhaſtatione vendita deuaſtetur inde ſoluet,quia dũ à charitate moueatur,& nõ principaliter à ſua ſola vtilitate ad id faciendum, refert parum an ipſe rogatus mutuet, aut ipſe in his ſimilibus caſibus indigentiæ grauis proximi,vbi videtur nullum aliud ſuppetere poſſe remedium ſe offerat, & licet hoc tolerabile ſit:ſed cauendum eſt maximè ab ſcandalo,& infamia, ne iſte talis,quia vltrò ſe obtulit, & non ad preces indigentis,ideo in foro exteriori delatus ad iudices vſurarius reputeť,& vt talis ſubeat pęnas, & ne apud vidẽtes ſactũ,& ignorãtes aium,& alias circunſtãtias bonas iuſtificãtes,ſcãdalũ ingeneret.

¶ Deinde q̃rit̃ de alia cõditione,q̃ hic ſit tertia ordine,an ſit neceſſaria ſ.q̧ mutuãs pecuniã, nõ habeat aliã pecuniam qua negotiari poſſit. Dicitur ergo ex mente Nauarri, & Caietani, quod hæc Quæſtio. 2

conditio

conditio neceſſaria eſt, quia ſi alia pecunia ſubeſſet mutuāti, qua negotiari poſſet præter eam, quam mutuat, iam mutuatio pecuniæ, vel non ſolutio mutui, non eſſet cauſa amiſſionis lucri, quare ſecundùm omnes requiritur quod mutuatio, vel nō ſolutio mutui, cauſa amiſſionis lucri ſit.

¶Si tamē aliam pecuniam habet qua poſſet quidem negotiari, ſed mauult illam ad alios fines veluti ad fortuitas neceſſitates deſtinare, & reſeruare, quam negotiationi committere, quia id opus prudentiæ eſt: hoc non obſtante poteſt de pecunia mutuata, qua negotiaturus erat recipere lucrum ceſſans.

¶Quarta quoque conditio.ſ.vt ſic ratione lucri ceſſantis accipiens aliquid vltra ſortem, ad dandum ad, vſuram non ſit aſſuetus, eſt conditio requiſita in foro exteriori, quia alias ſi ſic eſſet aſſuetus dare in tali foro præſumeretur voluntas exercendi vſuras ex tali conſuetudine. Attamen in foro conſcientiæ nō procedit iſta cōditio in quo veritas præualet præſumptioni. a. Et poteſt fieri, vt vſurarius aliquis in alijs caſibus ſit, non in hoc caſu lucri ceſſantis.

a e tua de ſponſ.

Quæſtio. 3.

¶Præterea quæritur de quinta conditione, ſcilicet, quod talis mutuans non accipiat lucrum ceſſans à principio cum mutuat, an ſit neceſſaria. Ad id ex mente Nauarri in commentario de vſuris, & ex mente Metinæ Complutenſis reſpondētur, quod licet à principio authore Caietano poſſit ſic mutuans taxare, quantum ſit ſibi rependendum pro lucro ceſſante, tamen non poteſt à principio illud lucrum ceſſans recipere, quia iam illa pars lucri ceſſantis à principio ſibi ſoluta eximeretur à ſorte pecuniæ mutuatæ, ac per conſequens non poſſet tantum exigere pro lucro ceſſante.

¶Imò ſecundum Nauarrum, b, requiritur, quod recipiat intereſſe prius, quàm conſtet quòd veriſimiliter lucratus fuiſſet, quod in materia cambiorum videtur hodie ſtatutum per extrauagantem Pij V.

Nau. in Sū. lat. c 17. nume. 212.

¶Vnde videtur hic Nauarrus ſententiam mutaſſe quam tenuerat cum Metina vbi dixerat, quòd ad paciſcendum de lucro ceſſante requiritur ſpes probabilis in mutuante de tali lucro.ſ. quod veriſimiliter illud lucri adeptus fuiſſet ex negotiatione, ſi negotiatus fuiſſet, vt in animo deſtinarat, quæ conditio ſecundum omnes eſt neceſſaria, & quæ hic habetur à nobis pro ſexta concluſione, & neceſſaria. Attamen conceſſerant ambo Nauarrus, & Metina, quod etiam ſi conſtaſſet poſtea, quod talis paciſcēs de lucro ceſſante nihil eſſet lucraturus, quia ſui ſocij cum quibus ſocietatem negociationis erat initurus, per ſe negociantes iacturam paſſi ſunt, & non lucrum adepti, nihilominus, quia probabilis fuit ſpes lucrandi, poterat id recuperare lucri, quia propterea non pactus eſt de integro lucro ceſſante, quia hæc ſpes poterat fruſtrari. Et quamuis hoc apparēs videatur, tutius eſt tenere cum Nauarro nunc mutante ſententiam, & ſequēte diffinitionē proprij motus Pij V. vbi ait quod non recipiat lucrum ceſſans mutuator prius quam conſtet quod veriſimiliter lucratus fuiſſet, quia licet Pius V. hoc in materia cambiorum ſtatuerit, ſed eadem ratio in materia de lucro ceſſante videtur militare.

¶Deinde de illa quoque conditione ſeptima opus eſt ſcitu an ſit neceſſaria, ſcilicet, quod non exigatur totum lucrū ceſſans. Et quia de ea non multum ambigitur: ideò dicitur, quod ſuffragantibus in hoc omnibus Doctoribus, hæc conditio neceſſariò eſt requiſita, quia non eſt integrè repetendū, id quod eſt in potentia & poteſt multipliciter impediri, quale eſt hoc lucrum ceſſans, ſed arbitrio boni viri debet in minus de eo paciſci deductis laboribus, ſumptibus, & periculis, quæ alias negotiando erant ſubeunda, ſed aliquid demere etiam debet, ſecundum communem contra Sotum, quia negotiandi laboribus releuatur. Et hoc eſt æquius vt pro hac releuatione à tali labore, aliquid demat, ſed de damno emergenti planum eſt, quod mutuans paciſci poſſit.

Quæſtio. 4.

¶De illa conditione octaua an ad iuſtè paciſcendum de lucro ceſſante requiratur, quod petens mutuū non egeat extremè, prolixa diſputatio nobis nunc ineunda erat contra Nauarrum dicentē hic quod hæc conditio non eſt neceſſaria,

ria,quia licet extreme egeat, ſufficit ei mutuare; ſed quia iam de hoc ſatis ſupra concertauimus, iſtam teneto reſolutionem, ſcilicet, quod ſi extreme indigeat taliter, quod in toto mundo nõ habet neque creditur in futurum habiturus,quia non eſt in potentia,vel caret arte,vel requiſita valetudine ad acquirendum aliquid vnde ſoluat mutuum, tenetur negotiator pecuniam neceſſariam ſuperfluentem ad naturam donantis donare,& non ſufficit mutuare. Quare in iſto caſu extremæ neceſſitatis talis, iſta conditio eſt neceſſaria,ſcilicet, quod ſic petens mutuum tali extrema neceſſitate non ſit oppreſſus, quia alias illa laboranti tenetur donare,nihil de lucro ceſſante paciſcendo,vel exigendo. Secùs ſi ſit neceſſitas extrema, quæ dicitur ab extrinſeco,quando contiſigit in hoc loco extremæ laborantem, in alio remotiori loco pluribus abundare diuitijs.

¶Item nona conditione requiritur, quod toto tempore mutui impediatur lucrum,quia ſi quis mutuat per biennium aut triennium, & tantum primo anno erat negotiaturus, tantùm pro illo primo anno reportaturus eſt lucrum ceſſans, & non pro alijs annis quibus non erat negotiaturus.

¶Hinc ſequitur,quod qui cogitur ſoluere pœnam,vel intereſſe creditori ſuo, eò quòd mutuatarius nõ ſoluit ſibi mutuum ſtatuto die, vel ideo merces ſuas viliori pretio adactus eſt vendere,licitè poteſt accipere à mutuatario, id quod ſic ſoluit,aut paſſus eſt damnum, quia non accipit ratione mutui: ſed ratione intereſſe damni emergentis ſecundum omnes, etiam ſi promiſſio de ſoluendo huiuſmodi damno non præceſſerit. c

c l.nũmis. ff de in lit. iur & l. inria, in prin. ff. de actio. & vend.

¶Ex prædictis ſequitur ſecundò corollariè,quod capere iuſtè nequeunt intereſſe lucri ceſſantis qui nolunt, vel nõ poſſunt negotiari, nec res frugiferas emere,& mutuant pro intereſſe,nec etiã illi mercatores, qui certa pecuniæ ſumma negotiantur,& non maiori,& aliam quam habent,ad intereſſe mutuant, neque qui multas pecunias in nundinas important, & emptis mercibus ſuo propoſito ſufficientibus, reliquas pecunias pro intereſſe mutuant, quia nullum intereſſe verum prætendere poſſunt. Ita Nauarrus qui pollicetur ſe dicturũ poſtea an qui ſuas,vel aliorum grandes pecuniarum ſummas alijs,atq; alijs tradũt in vnis nundinis ſoluendas in alijs cum aliquo lucro aliqua ratione defendi poſſint.

¶Igitur ad argumenta in contra reſpondetur.

¶Ad primum dicitur, quòd quando inductus charitate mutuat quis licet voluntariè mutuet,poteſt paciſci de lucro ceſſante, quia non propria vtilitas principalius abſtrahit eũ à negotiatione ſed charitas, & indigentia proximi, cui non tenetur ſubuenire cum ſua iactura.

¶Ad ſecundum reſpondetur,quod triticum terræ mandatum, quia vt ſic eſt eſt frugiferum,vt ſic poteſt dominus illud offerre ſponte pro maiori pretio:ſed pecunia etiam ſponte expoſita negociationi ex qua adhuc non ſunt emptæ merces frugiferæ per ſolam voluntariam abſtractionem à negociatione definit eſſe frugifera. At voluntariè videtur abſtrahere eam à negociatione,qui non rogatus ſponte eam offert ad mutuum, ideò nõ poteſt pro ea tunc exigere lucrum, ſed cum rogatur,videtur,quod alias niſi rogaretur nollet abſtrahere,niſi charitate ad id moueretur,vel ex indigentia proximi.

CAP. LXIII.

An conſuetudo recepta inter aliquos mercatores ratione lucri ceſſantis pluris vendentes ad creditum, quam de præſenti eos poſsit excuſare, & de pretijs rerum vendibilium etiam ſi ſubhaſtatione vendantur.

IAm ex præcedenti quæſtione de lucro ceſſante deciſa, aliæ emergunt quæſtiones & primum illa neceſsaria, & ſcitu digniſſima, vtrum conſuetudo inter multos mercatores recepta, Quæſtio. 1.

recepta,

recepta, ſit licita, & tolerabilis, ex qua verbi gratia ſoliti ſunt vendere merces maiori pretio ad creditum, quam ſi vendant ſtatim de præſenti numerata pecunia, vt v.g. emptori ſtatim ſoluenti vendunt talem mercem pro 10. quam eméti ad creditum vendunt pro 13. aut 14. Et videtur quod hoc non ſit omninò abominandum, quia alias duriſſimum videtur damnare pleroſque mercatorũ ſic contrahentium, eſsetq; intolerabile reprobare contractum alioquin reipublicæ vtilem, tam frequentem, & celebrem vſuq; receptum. Et quia alias ſi hoc nõ liceret ceſsarent pro magna parte, vel in totum negociationes, & nundinæ.

¶Et ſecundò arguitur, quia videtur, quod talis contractus ratione lucri ceſſantis poſſit ſuſtineri, quia iſte mercator vendens ad creditum, quia expectat ſolutionem ad inſtantiam emptoris nolentis ſtatim ſoluere deſinit lucrari cũ pecunia, quam alius emptor pro eiſdem mercibus ſibi numeraret, ergo.

¶Et tertiò arguitur, quia à moroſo debitore, & petenti à me dilationẽ poſſum exigere lucrum ceſſans ſi ex dilatione mihi ceſset, ſed ex dilatione, quia emptor ad creditum non ſtatim ſoluit: ſequitur lucrum ceſſans, ergo poteſt venditor illud exigere.

¶Et confirmatur, quia ſi mercator vẽdens ad creditum pro decem, venderet venderet merces ſicut valent de præſenti: & ſi poſtquam emptor ſoluit iſta decem, peteret iſta decem, ſibi mutuo dari, poſset pro illis decem, mutuatis ratione lucri ceſſantis, qa negotiaturus erat cum eis petere vltra decem, tres, ſed dilatio ſolutionis eſt veluti mutuatio pretij, quod ſtatim erat ſoluendũ, quia merces ſtatim ſunt traditæ, ergo ſi ex tunc merces incipiunt eſse vtiles emptori, etiam ex tunc pretium debet eſse vtile venditori, ergo quia virtualiter mutuat pretium, quo ſtatim deberet vti, & negotiari, poteſt vltra iuſtum pretium de præſenti, quod mutuat, & concredit, aliquid venditor ad creditum accipere, quia id accipitur, quia conceditur dilatio ſolutionis pretij, quæ veluti quędã mutuatio eſt.

¶Item vltimò arguitur, quia merx, quo plures inuenit emptores, eò magis creſcit iuſtè in pretio, quia copia emptorum adauget mercis pretium, ſicut raritas emptorum illud minuit. At ex quo mercatores vendunt ad creditum: maior occurrit copia emptorum, ergo auctiori pretio poſsunt vendere ad creditum, quam de præſenti. Propter hæc argumenta vt refert Sylu. a, quidam Raphael Parnaſius hanc conſuetudinem mercatorum vendentium pluris ad creditum, quam numerata pecunia approbauit. Sed tamen opinio iſtius eſt falſa, & periculoſa, & contra communem doctrinam Doctorum, vt ibi tradit Sylue. cui ſubſcribit F. Antonius Cordu. b, vbi hanc eandem ex citat quæſtionem.

a Sylu. tit. vſura. 2. §. 4.

b Cord. in tract. de caſibus conſcien. q. 14.

¶Igitur pro expeditione quæſtionis tria ſunt fundamenta notatu neceſſaria præiacienda, quæ conducunt ad multos caſus perplexos mercatorum diſſoluendos.

¶Primum ergo fundamentum eſt, quod pretia rerum ſæpe ſæpius nõ poſſumus punctualiter attingere. Patet, qa non conſiſtunt in indiuiſibili, atq; ideò triplex differentia pretij forenſis aſſignari ſolet, ſcilicet, rigidum, medium, & infimum, quia in communi foro contingit, inueniri triticum æque bonum venale hic ad nona illic ad nona, & dimidium, illic ad decem, & omnia hæc pretia inuenta de præſenti cenſentur iuſta, quia nona, eſt pretium infimum, ſed nouem, & dimidium eſt pretium medium at decem, eſt rigoroſum.

¶Secundum vero fundamentum ſit, quando pretium mercium communiter venalium per legem, vel Pragmaticam non eſt prætaxatum, tunc ex extimatione virorum prudentium expertorum, & timoratæ conſcientiæ exiſtimãdum eſt in quibuſuis contractibus, qui penſatis mercium qualitate, & conditione, laboribus, periculis, & ſumptibus, & induſtria quibus mercatores circa eas negotiando inſeruiunt indigentiæ Reipublicæ de eis prouidendo, ſolent pretium rationabile extimare, arbitrari, quia varia tis iſtis circunſtantijs ſimul cum copia, vel penuria mercium ſolet iuſte variari & debet diuerſificari, & pretium, prædictorum arbitrio, ſed nõ arbitrio venditorum,

torum,quia nemo eſt ſatis æquus iudex in propria cauſa, & ita aliquando erit maius,aliquando minus pretium iuxta variationem iſtarum circũſtantiarum.

¶Tertium deniq; fundamentum eſt, quòd quando merces veneunt de præſenti ſtatim pecunia numerata, earum pretium extimari debet pretio communiter currenti de præſenti in venditionis loco,& traditionis earum tempore, inter viros timoratæ conſcientiæ. Patet hoc,quia à tempore,quo merces traduntur emptori,vel ei aſcribuntur vt ſuæ, ac per conſequens periculo eius manet, incipiunt emptori eſſe vtiles; ac pro ipſo fructificare,ergo ſecũdum quod merces valent communiter pro tunc numerata pecunia inter viros timoratæ conſcientiæ debent vendi, & taxari etiam ad creditum. Taleq; pretium erit iuſtũ.

¶Ex prædictis autem tribus fundamẽtis ſequuntur hæc duo ſatis animaduertenda corollaria, quorum primum eſt pretium iuſtum mercium expectantiũ emptores non debet attendi,nec regulari ex pretio,quo merces,vel res egentiũ, & peregrinorum ſolent vendi ſubhaſtatione,vel quæritando emptores,vltroq; eas offerendo in plateis,& nundinis, neque ex pretio quo proxenetæ, & reuenditores, qui ad creditum eas emerunt, vt creditoribus ſuis faciant ſatis, ex neceſſitate cõſtringuntur eas exponere, & offerre venales, quia huiuſmodi modus vendendi,has merces viliores communiter facit. Quia iuxta axioma communes merces vltroneæ vileſcunt. Sed pretium iuſtum vt diximus ſumitur ex abundantia,vel raritate mercium,& emptorum,quia penuria mercium,& copia emptorum ſolet augere pretium. Sicut è contra copia earum, paucitasq; emptorũ earũ pretiũ ſolet iuſte extenuare.

¶Secundum corollarium ex prædictis innatum,ſcilicet,quod vt iuſtum ſit pretium mercium non eſt regulandum ſemper taliter vt ſit cum aliquo lucro peuſatis mercium ſumptibus, & laboribus, quia fallax eſt regula ſi mercator ſemper tanti velit ſuas merces vendere, quanti ſibi conſtant ſui labores,& ſumptus ſuarum, mercium cum aliquo lucro, ſed potius tenetur ſe conformare pretio fori communiter currenti, ſiue inde ſibi pariat lucrum,ſiue plus, vel minus perdat, quia hæc eſt alea ſortis, & fortunæ mercatorum, quod dum negotiantur debent vtrique ſorti ſicut lucrãdi,ita & perdendi ſe exponere,iuxta tẽporum,& circunſtantiarum prædictarũ varietatem. Vnde fallaciſſima regula eſt vt ait Sotus ſi ſemper quanto emit pretio,& quantum periculi,& laboris ſubiuit,tantum velit vendere. c,

¶Verum tamen animaduerſione dignum eſt, quod quando cõmuniter negotiatores nihil, vel parum ex ſua negotiatione lucrifaciunt: nonnullum argumentum eſt eos minoris iuſto pretio ſuas vendere merces, atque poſſe tunc aſcendere in pretio vſque ad iuſtum pretium, quia non tenetur mercator cum iactura ſua inſeruire reipublicæ niſi per pragmaticam taxatum ſit eis pretium, quia tunc id pretium cenſetur eſſe initum, & conueniens reipublicæ, quare mercatores aut omittant officium, aut illud ſeruent, aut recurrant ad principem admonentes eum ex ſua iactura,vt reuocans pragmaticam auctius cõcedat pretium conueniens.

c ff. ad Trebel. l. 1. §. ſi hæres. ff. ad l. Falc. l. q̃rebatur. ff. de uſu. l. ſi. ge. vxor. §. vlt.

¶Aduertit autem Cordub. d, quod & admonuit Metina, quod etiam ſi per pragmaticam pretium prætaxatum ſit mercium,ſi tales merces in communi foro communiter minori pretio, quam taxa pragmaticæ conceſſit veneunt maiori tunc pretio,id eſt,pretio pragmaticæ vendi non poſſunt.

d Meti. inſtru. confeſ. fol. 14.

¶Quod ſi regulariter hoc obſeruatu æquum ſit poſtea diſcutiemus: interim ſic teneamus:cum illis,quia id eſt tutũ, & verum eſſe apparet.

¶Igitur nullo ſupradictorum obſtante ſtat regula communis,quod ad taxandum pretium iuſtum per extimationẽ prudentum virorum, non debet haberi reſpectus ad ſemper concedendum mercatori omni aliquid lucri ſed ad prædictas circunſtantias eſt conijciendus arbitrantium oculus.

Nota bene

¶His ſuppoſitis ſtatuitẽ concluſio prima reſolutiua q̃onis,nullis cuiuſuis ſtatus pſonis ſiue ſint mercatores ex officio,ſiue nõ,licitũ eſt, eò q̃ vẽdát ad creditũ plus accipere:quã ſit iuſtũ pretiũ,q̃

valent merces numerata pecunia venditæ tempore traditionis earum, vel aſſignationis de præſenti, id eſt, dictu vſura eſt res, quæ valet centum pretio præſenti, ſi quia venditur ad creditum pro centum, & quinque amplius venundetur. Hæc concluſio eſt S. Thom. e, eſt D. Anton. Angeli, Sylueſtri, Conradi, Medinæ, Nauar. f, eſt Soti, g, eſt Cordubæ, eſt communis. Et probatur, quia tales non poſſunt recipere maius pretium ad creditum, quam ſi de præſenti venderent.

e D.Th.& Caiet opuſ. 67.§ & 23 q. 77 art. 1. & q. 78 art. 1. f Naua. Sū. lat.c.17.nu. 24. g Sot. de iuſtit. & iure. lib.6.q 4.artic.1.ad 4.§

¶Primò, quia merx ſiue numeretur ſtatim eius pretium, ſiue in futurū expectetur, non ideò fit maioris valoris, ergo quia venditur ad creditum non poteſt augeri eius pretium, ſed eſt uendenda pretio: quo ualet de præſenti, & non pretio, & extimatione mercatorum, qui propter eorum cupiditatis inſatiabilitatem, aliter merces taxant dum uendunt ad creditum.

¶Secundò patet, quia nec etiam ad confugium lucri ceſſantis hic queunt accurrere, quia re uera, eo quod ad creditum uendunt non ceſſat eis lucrum, tū quia parati ſunt uendere etiam ad creditum prout cōmodius poſſunt, & quia non inueniunt tot emptores de præſenti ſoluentes: ideo uendunt ad creditum. Vnde iſte qui emit ad creditum non eſt cauſa, quod uenditor impediatur à lucro.

¶Sed neque ratione expenſarum, aut periculorum in recuperando pretium poteſt mercator pluris uendere ad creditum, quia iſta non ſunt ordinaria, & quamuis iſta pericula eſſent ordinaria, infra dicendum eſt à nobis, quod ratione periculi recuperandi non poteſt plus exigi, quia ſi eſt periculum, caueat ſibi uenditor, uel non uendendo ſic ad creditum, uel expoſcendo fideiuſſores ſolutionis fideles.

¶Item efficaciſſimè patet concluſio, quia nulla lex, uel Reſpublica bene inſtituta perſcripſit aliud maius pretium pro mercibus uenditis ad creditum, quam pro uendibilibus de præſenti numerata pecunia, ergo ſignum eſt euidens id non licere.

¶Secunda concluſio, nec etiam licet uendere aliquid dilata ſolutione in aliud tempus, pretio maximo, quo ualebit uſque ad illud tempus. Hæc eſt Hoſt. h, eſt Nauar. i Et patet, quia ratione dilationis temporis aliquid plus perciperet, ſi ſic conueniret quod eſt uſura.

h Hoſt. Sū. de vſur. §. an aliquo. i Naua Sū. lat.c.17.nu. 241.§ & c in ciuitate de vſuris.

¶Sed admonet ibi Nauat. non eſſe uſuratium pactum conuenire, ut ſibi ſoluatur pretium medium minimi pretij, & maximi quo ab emptionis tempore, uſq; ad tempus in quod ille ſeruaturus erat, ualerent merces, ſiue earum pretium creſceret, ſiue decreſceret, quia ſeruaturus erat, & quia æquali aleæ ſe exponit, & non in tuto.

¶Tertia concluſio, quæ eſt Met. in ſua inſtruct. fol. 133. regulariter mercatores huius temporis uolunt excuſare ſuos cōtractus uſuratios ſub titulo lucri ceſſantis petentes pro pecunia mutuata .6. uel octo pro centum cauſantes, quod ſi talem pecuniam non mutuarent, cum ea negotiando ſuam ſubſtantiam augerent. Sed hæc eorum excuſatio non eſt admittenda à confeſſoribus ſecundum Metinam.

¶Primò, quia alia pecunia remanere ſolet apud eos, qua poſſint negotiari.

¶Secundò, quia hanc pecuniam, quā mutuant: forte non exponerent negotiationi: ſed eam pro ſuſtentanda familia, uel in alios uſus diſtraherent. Et quia non ſemper eſt ſibi in promptu negotiatio, aut lucrum, ut ipſi imaginantur.

¶Quartò, quia huiuſmodi negotiatores nunquam ſuam pecuniam mutuarent, niſi cauſa lucri ex ea reportandi, & quia alibi tam certa ſpes ex ea non affulget lucri, ideo malunt eam pro intereſſe mutuare.

¶Verum eſt inquit Metina, quod ſi in procinctu paratam haberet mercator pecuniam ad eam inſumendum ſtatim in mercibus ex quibus iudicio expertorum erat lucrum relaturus non eſſet vſura, ſi ab amico eam mutuo petente lucrum ceſſans exigeret. Cæterùm quod nos in hac tertia concluſione docemus eſt quod huiuſmodi excuſatio lucri ceſſantis regulariter, & de ordinario non eſt admittenda in mercatoribus mutuātibus.

¶Quarta concluſio, non obſtante, quod prima concluſio reſponſiua ad quæſtionem

nem eſt ueriſſima.ſ.quod ratione lucri ceſſantis,non licet pluris vendere ad creditum, quam ad numeratum tamen in hoc caſu particulari.ſ.cum iam mercator aliquis re vera paratus erat vendere merces in magna copia ementi eas pecunia numerata: quàm ſolutionis pecuniam iam pro certo deſtinarat ad emendum frugiferas merces, ex quo probabilius lucrum ſperabat ſi ad inſtantiã amici, vt ei benefaciat deſiſtit ab hoc contractu, vt ei tales merces ad creditum vendat, licitè poteſt cum tali amico de hoc lucro ceſſante paciſci, hæc eſt Nauarri,& F. Ioſephi in ſuis floribus: dum non ferat totum lucrum, quia poterat forte impediri,& propter rationes ſuperius prætactas, & patet, quia hic verè ceſſat lucrum veriſimile, & probabile: cuius ceſſationis fuit cauſa ſola venditio ad creditum.

¶Alias in alijs caſibus monſtruoſum eſt inquit Mercatus in libro de contractibus indulgere mercatoribus vt ratione lucri ceſſantis maiori pretio vendant ad creditum quam ad numeratum.

¶Nunc ſupereſt diſſoluere argumenta ſupra poſita.

¶Ad primum igitur argumẽtum negatur conſuetudinem, quæ inoleuit inter mercatores excuſare poſſe contractum vſurarium:qualis eſt vendẽre pluris ad creditum, quam ad numeratum, quia vſura eſt intrinſece mala,ſicut neque conſuetudo fornicandi inualeſcens fornicationem poteſt facere licitam cũ ſit intrinſece mala.

¶Ad ſecundum iam propter rationes allatas dicimus, quod ratione lucri ceſſantis non poteſt ad creditum vendens plus recipere, quia re vera non ceſſat ſibi lucrum, ſicut forte poſſet ceſſare: ſi illud pretium acciperet de præſenti,quo alias pararet negotiari:ſi illud ad preces petentis mutuaret.

¶Quare reſpondetur ad confirmationem tertij argumenti, quòd non eſt ratio eadem, de pretium iam receptum mutuante,& de differente, vel concedẽte dilationem ſolutionis pretij.

¶Ad tertium argumentum dicitur,ꝙ neq; etiam à moroſo debitore poteſt peti lucrum quando ratio lucri ceſſantis ceſſaret.ſ.quia cum tali pecunia creditor non erat negotiaturus: Sic quia hic ceſſat ratio lucri ceſſantis propter rationes allegatas, ideo non poteſt illud lucrum ad creditum exigere.

¶Ad vltimum dicimus, quod copia mercatorum volentium emere ad creditum, quia ſtatim non habent pecuniã ad ſoluendum non auget de per ſe pretium mercium: ſed copia mercatorum ementium pecunia numerata: hæc eſt, quæ auget pretium mercium, quia arguit copiam pecuniæ præſentem.

¶Deinde de rebus ſubhaſtatione poſitis, quæ venales exponuntur, ibi en almoneda,an quia ibi vendantur ad creditum poſſint pluris vendi, præſertim ſi ſint pupillorum, forſitan dubitabit aliquis, ſed hic nulla eſt dubitandi ratio, quia pupilli, & minores in hoc nequeũt eſſe melioris conditionis,aut priuilegiati,quia eſſet vſura quam etiam pro pauperibus exercere illicitum eſt. Quæſtio.2.

¶Quod ſi rogitet quis quale erit pretium iuſtum,quo res numerata pecunia ſubhaſtatione, vel ſub auctione vendi poterit.

¶Reſpondetur,quod tale ibi pretium dicitur iuſtum,ꝙ neq; iuſtitia,vel lex ciuilis reprobat.ſ.quod non excedit dimidium iuſti pretij,neq; ab eo deficit, itaque ſi poſſeſſio extra ſubhaſtationem vẽdita valet.100.ſi ibi ſubhaſtatione vẽdatur: iuſtè poterit ibi vendi pro 50. vſq; ad 150. tam ad numeratum, quam ad creditum

¶Idem de poſſeſſionibus locatis ſub auctione:quod ſi excedit medietatem iuſti pretij venditor,vel locator ſubhaſtatione vendens,vel locans etiam ad numeratum,iſte exceſſus reſtituendus eſt.

¶Idem de emptore ſi citra medietatẽ iuſti pretij ibi ad numeratum,vel creditum emerit, ita Cordub.q.prædicta.84. & Mercatus, k, iſteq; exceſſus eſt reſtituendus à tutore minorum: ſi minores, quorum poſſeſſiones vendebantur illum exceſſum perceperunt :ſed reſtituendus nõ eſt:niſi tutor ſit certus de tali exceſſu,& tunc ſi certus ſit cum authoritate iudicis eſt reſtituendus, ne ſi aliter faciat, tutor de ſuis proprijs bonis cogatꝰ minoribus reſarcire reſtitutum. Quod ſi

K Mercatꝰ lum. de cõtractib. lib. 2.c.12.f.64.

aliter nequeat ſine incommodo ſuo em ptori læſo ſatisfacere, illum admonitum eſſe curet, vt corā iudice petat id in quo læſum ſe eſſe nouit ex emptione, rerum pupillorum. Quamuis etiam tutor poſſit vbi fuit exceſſus pretij vltra medietatem ex parte pupillorum in aliquibus rebus eorum, ibi venditis ſubhaſtatione & in alijs ibi venditis idem emptor citra medietatem minoris pretij emendo, dānificauit minores, facere recompenſatio nem aliquam hinc inde æquiualentiam faciendo inter minores, & emptorem.

CAP. LXIIII.

De quæſtione ardua, ſcilicet, quomodo ſint taxanda pretia mercium, quę regulariter non inueniunt pretium de præſenti, & de aliquibus contractibus contingentibus in noua Hiſpania in Indiis de mercimonio cocci grana nūcupati.

Quæſtio. 1. PORRO, & hic quæſtio illa ardua, & à multis pręſertim in noua Hiſpania controuerſa obuiat, quomodo ſint taxanda pretia earum mercium, quæ non inueniunt pretium de pręſenti, cuiuſmodi ſunt merces, quæ venduntur in magna copia, coniunctim tempore aduentus claſſis in noua Hiſpania: cuius quæſtionis meminit Mercatus in ſuo lib. de contractibus, quam quia ſub breuitate paramus expedire pro more noſtro, has ſtatuimus concluſiones.

¶Quarum prima cōcluſio ſit, in tota ferè Hiſpania bene poteſt regulari pretium ad creditum per pretium de præſenti, & ita mercatores etiam vendētes in magna copia, ad creditum merces nō poſſunt eas venales exponere ad creditū niſi pro pretio inuenibili de præſente. Hæc concluſio eſt Mercati in de contractibus, cuius rationem affert hanc quia mercatores in Hiſpania licet exponant merces in magna copia vendēdas ad creditum, vendunt tamen eas merces prætaxando quamlibet ſpeciem earum ſeorſum pretio quo de præſenti veneunt, quia tale pretium de pręſenti reperitur communiter. Ergo tales vendentes in Hiſpania etiam magna copia non poſſunt prætermiſſo pretio de præſenti extimare pretium aliud ad creditum, ſed pretiū repertum communiter de præſenti debēt obſeruare vendentes etiam ad creditū.

¶Secunda concluſio, quæ eſt etiā Mercati loco vbi ſupra, mercatores nouę Hiſpaniæ non poſſunt vendere merces in magna quātitate ad creditū pretio quo venduntur de præſenti. Patet, quia merces, quæ vēduntur in noua Hiſpania de præſenti numerata pecunia ſunt merces, quæ venduntur minutim à minoribus mercatoribus reuenditoribus, qui eas emerunt ad creditum in magna copia à groſſioribus mercatoribus, vt reuēdendo eas minutim aliquid lucrarētur, ſed iniuſtum prorſus eſt vt merces, quæ venundantur in magna quantitate coniunctim æquali, & tam magno pretio veneant ſicut venduntur pro minutim venales, quia mercatores vendentes in magna copia coniunctim pretium ſolent, & debēt aliquantulum extenuare: quod vendētes minutim merito augent, quia magis laborant, & immorantur in vendendo minutim merces, ergo iniquum eſſet ſi mercatores groſſiores in noua Hiſpania, eodē pretio, quo merces minutim vēditę veneunt, prorſus merces vēdentes coniunctim in magna copia, ad creditum vellent vendere, quia acciperetur plus iuſto pretio.

¶Igitur ad quæſtionem propoſitam quomodo taxandum ſit pretium merciū, quæ in noua Hiſpania tempore aduentus claſſis à groſſioribus mercatoribus in magna quantitate coniunctim vendūtur ad creditum: quando earum pretium communiter non inuenitur de pręſenti. Quæſtio. 2.

¶Aliqui ſufficienter ſe ſatisfeciſſe putarunt dicendo tunc quando in hoc caſu pretium pro his mercibus in magna copia, & coniunctim ad creditum vendendis non reperitur communiter de præſenti, ſic taxari debere, ſcilicet, quod prętaxentur prius expenſę, ſeu ſumptus talium

talium mercium, & ſuper hunc valorẽ ſumptuum, & expenſarum ſuperadditur aliquid intereſſe,& lucrum,& tũc iſtud erit iuſtum pretium tam ad numeratum,quam ad creditum.

¶Verum tamen hæc regula prætaxandi pretium non eſt vſquequaque vera, attingit omninò punctum veritatis, qa hanc regulam libenter acceptarent mercatores: ſed ſi iſta regula acceptarent in vſu:longè cariori pretio poſſent vendere mercatores groſſi in noua Hiſpania, quam de facto communiter vendunt, quia iuxtà hanc regulam in hac appretiatione,& taxatione pretij faciẽda, extra ſumptus mercium erant computanda pericula,& deteriorationes merciũ, earumq; diminutiones Hiſpanicè mermas nuncupatæ,inſuper labores mercatorum,tempus etiam quo pecunia detinetur occupata in talibus mercibus penſari deberent. Quæ omnia ſi ritè,& rectè conſiderentur ſicut in tali appretiatione(vt iſti aiunt)conſideranda eſſent, & libranda:proculdubio longè maiori taxatores hæc attendentes eas taxarent pretio,quam ſit commune currens,quo nunc veneunt.

¶Alij verò Doctores in hac quæſtione rogati dixere intaxandum prædictũ pretium potius recurrendum eſſe ad animos mercatorum conſulendos ſciſcitandoſque fore aiunt, ſic ſcilicet ſi iſta magna copia mercium,id eſt,eſta cargazon vt Hiſpan. loquamur, quam paratis vendere ad creditum, vobis de præſenti numerata pecunia ſolueretur quo pretio vobis date de præſenti, & quando eſſetis contenti. Quod ſi ſic rogati tanti tũc vendere de præſenti eſſemus contenti reſponderent,iſtud inquiunt, quod per ſuum reſponſum exprimerent pretium etiam eſſet iuſtum pretium ad creditũ, ſed ſecus eſt,inquiunt,ſi parati ſunt dare pro tanto merces ad numeratum, & pro maiori ad creditum.

¶Sed neque horum regula eſt vſquequaque certa, & ratio huius eſt, cuius meminit D. Thomas: a, quia mercator Hiſpanicus, ſi in noua Hiſpania,vel Peruſij pro globo mercium inueniret pretium in procinctu de præſenti pro minori pretio,quam de facto valerent, eas merces traderet de præſenti pecunia numerata non eo quod illæ merces tũc maioris valoris non eſſent, quia certè maiori pretio præſtarent, maioriq̀ue illo pretio de præſenti ſibi numerato iuſtè poſſent vendi, ſed illo minori pretio mercator contentaretur, quia cum ſit induſtrius iſtam iacturam, quam ſic pateretur poſſet recompenſare pecuniam ſic in præſenti ſibi ſolutam in proximo reditu claſſis mittendo in Hiſpaniam pro nouis mercibus frugiferis in claſſe proximè ventura tranſuehendis. Quare neque hæc regula omnino attingit ſcopum.

a D. Th. in opuſ. 67. de empt. & vẽdit. ad terminum.

¶Pro deciſione igitur quæſtionis additur tertia concluſio, illud eſt iuſtum pretium mercium in globo,& coniunctim in magna copia venditarum in noua Hiſpania, quod valent tempore applicationis claſſis ad portum licet tale pretium non inueniatur de præſenti ita Mercatus, b, & patet, quia tunc mercatores attentis his circunſtantijs, vtrum aduentauit magna claſſis aſportans magnam vim mercium, vel modica claſſis paruam copiam mercium tranſuehens, conſiderato etiam vtrum in breui ſperentur aliæ naues, vel claſſis, penſato etiam vtrum intra vrbes nouæ Hiſpaniæ magna copia illarum mercium adhuc inuendita ſuppetat, vel magna ſit talium mercium indigentia, ſolent taxare pretium augentes, vel minuentes illud,iuxta has conſiderationes. Quo tunc ſic taxato,& extimato pretio eodem ſoliti ſunt vendere merces in globo in magna copia coniunctim ad creditum intra tres terminos ſolutionis intra annum. Quare iſtud eſt iuſtum pretiũ, etiam ad creditum. Hęc concluſio patet, quia ſi inueniretur pecunia de præſenti: qua emeretur ad numeratum de præſenti iſtudmet etiam pretium ſic taxatum his habitis rationibus, cenſeretur iuſtum pro venditione ſi ſolueretur de præſenti. Neque militat contra hanc cõcluſionem,quod ſi ſolueretur ſibi pretiũ de pręſenti,minori pretio merces darent,quàm ſit pretium quo ad creditum vendunt,quia vt ſequuti authorem Diuum Thomam diximus non ideo minoris darent, quia magis non valerent:

b Mercat. de cõtract. fol. 55. 56. & 57.

ſed quia accipiendo pretium de præſenti, exponendoque illud ſtatim negotiationi, illam iacturam minoris pretij acceptí, reſarcirent.

¶Quarta concluſio in grauiſſimam incidunt vſuræ labem mercatores, qui in noua Hiſpania in magna quantitate coniunctim vendentes ad creditum, vendunt maiori pretio, quam ſit pretiũ globorum, id eſt, de las cargazones, quod tempore aduentus claſſis iuſtum eſſe eſt prædictis rationibus attentis extimatũ communiter inter mercatores, & taxatum, verbi gratia, quando tempore aduentus claſſis pretium iuſtum eſſe taxatur ad 6; pro centum, & ad tres ſolutiones, vt communiter fit per annum in noua Hiſpania: tunc ſi mercator, quia ad maioris dilationis terminos emptores ſibi vendi petunt ad creditum, ideo maioris dilationis gratia pretium ad octuaginta pro centum auget, & tanto magis auget quanto maiorem dilationem emptor petierit, ſine dubio vſuræ culpa nõ caret, quare reſtitutioni huius auctionis pretij manet obnoxius, & hoc eſt, quod vitio vertunt, & vt vſurarium cõtractum execrantur Doctores, quando vident ratione maioris dilationis temporis iſtud pretium augeri, ita Mercatus loco ſupra citato.

Quæſtio. 3. ¶Prætcrea, quia præcedenti quæſtioni confinis eſt dubitatio, quæ conſurgit de illo commercio cocci de la grana vulgariter nuncupati, quod celebræ habetur in noua Hiſpania, & præſertim in ciuitate Angelorum eiuſdem nouæ Hiſpaniæ vbi copia cocci venditur ad creditum pretio, quod non inuenitur de præſenti, quia communiter tale pretiũ pro cocco vendito in magna copia non inuenitur inter Hiſpanos, quamuis verum ſit quod minutim pretio præſenti minori huiuſmodi merces Hiſpani ſoliti ſint mercari ab Indis in Indorum populis: dum illuc cauſa emendi illum pergunt.

¶Igitur expedituri hanc quæſtionem antequam accedamus ad concluſionem reſponſiuam quæſtionis quatuor prænotamenta iaciamus.

¶Primum igitur ſit, quod vendendi ad creditum (dũ abſit monopolium, c) licitum eſt vendere pretio rigoroſo de præſenti inuento: ſed non licet tale rigoroſum pretium exeedere, vt verbi gratia interdum de præſenti in publico foro currunt tria pretia de præſenti, nam aliqui vendunt idem granum frumenti, aut pretium panni ad nouem, quod eſt pretium infimum, alij ad nouem, & dimidium, quod medium pretium, alij ad decem, quod eſt rigoroſum pretium, & ſupremum. Igitur ſententia fuit Victoriæ, & Nauarri, & aliorum, quod vendens ad creditum, poteſt vendere merces illo rigoroſo pretio, quia ſi inuenitur de præſenti nulla fit iniuria ementi ad creditum ſi iſtud pretium rigoroſum ab eo exigatur.

c Monopo liũ qbus vtilitas & bonũ plurium lædit auaritia pautorũ, phibenẽ à Zenone Cæſare, in l. vni de monop. lib. 4. C. tit. 49.

¶Secundum prænotamentum ſit, quod eſt probabile quamuis ab alijs extimetur, periculoſum, quando venduntur merces in magna copia coniunctim, neque ſic tales merces inueniunt pretium communiter de præſenti, quod pretium iuſtum earum erit, quod communiter inuenitur pecunia credita.

¶Itaque ſi pauciſſimi ſunt, aut nulli qui emant numerata pecunia, atq; adeò in magna copia coniunctim ſic vendi non poſſunt, habebunt valorem, qui cõmuniter currit ad creditum, hoc documentum fuit Victoriæ, qui fertur eum conſultus eſſet à Burgenſibus mercatoribus ſic reſpõdiſſe, cuius rationem ſubiungit, h nc. ſ. quia vendi in magna copia merces coniunctim eſt prorſus neceſſarium reipublicæ: quo deinde à groſſioribus mercatoribus in magna quantitate emptis à nauibus, eaſdem de longè aſportantibus, in minuto emere poſt, volentibus prouideatur. Ergo ſi ſic in magna copia nõ inueniunt pretium de præſenti: pretio, quod communiter inueniutur pro eis ad creditum poſſunt vendi: ſed iam hoc documentum, vt diximus de mente Mercati parum deſeruit in Hiſpania, quia mercatores etiam ibi vendentes in magna copia eas ſolent, & poſſunt taxare merces ſeorſum pretio: quo quælibet ſpecies earum de præſenti venire ſolet: atque ideo, quia tale pretium inuenitur de præſenti communiter per illud ſe regulare debent, aliquod minus taxando pretium pro eo, quod in magna

copia,

copia,& coniunctim vendunt,& hoc eſt verius.

¶Tertium prænotamentum eſt, quando ſunt plures ementes: qui volunt numerata pecunia emere in magna copia, & ipſi mercatores cauſa augendi pretiũ nolunt ſic vendere:ſed malunt contrahere ad creditum. Tunc non erit aliud pretium ad creditum: quam pretium commune, quod veriſimiliter curreret, ſi venderetur ad numeratum.

¶ Hoc aſſertum eſt etiam Victoriæ, & patet, quia hæc licentia taxandi pretium etiam ad creditum ſolum habet locum, quando non occurrunt aliqui qui volentes emere ad numeratum, offerat de præſenti pretium communiter, licet vnus, aut alius tantum velint viliſſime ſic emere; quia vna Hirundo non facit ver.

¶Quartum prænotamentum eſt, qui minutim maiori pretio vendunt merces pecunia credita, quam numerata de præſenti nulla excuſatione ſuam prætexere poſſunt vſuram palliatam eſt Victoriæ,& patet, quia euidentiſſimum eſt argumentum, quod illud plus accipiunt ratione dilationis temporis. His præſtitutis.

¶ Statuitur concluſio reſponſiua ad quæſtionem ſi loquamur de mercimonio cocci, id eſt, de la grana, vbi in magna copia coniunctim venditur ab Hiſpanis incolis nouæ Hiſpaniæ, quia ſic in magna copia coaceruatur,& ad tranſmittendum eum in claſſi in Hiſpaniam ſic in magna copia coniunctim neceſſe eſt vendi: ſi ceſſet monopolium, quando ſic in magna copia coccus coniunctim venditur,& dum nihil exigitur à venditoribus ratione lucri ceſſantibus: tunc pretium iuſtum huius mercimonij erit: quod communiter tempore, quo traditur cocci merx currit ad creditum inter mercatores timoratæ conſcientiæ: niſi ſint emptores plures qui numerata pecunia velint emere de præſenti, quia ſi tunc ipſi venditores, gratia augendi pretium malunt vendere ad creditum propter neceſſitatem eorum qui emunt pro onerandis nauibus remeantibus in Hiſpaniam, non eis licebit propter hoc, alio quam de præſenti oblato vendere pretio. Hæc concluſio habet fautores Theologos nouæ Hiſpaniæ. Et licet concluſio hæc hic aſſerta non tranſeat ſine periculo aliquali: tamen non auſim illã damnare ſi aliæ fraudes non immiſceantur, quia videtur habere fulcimentum in documẽto Victoriæ illo ſupradicto. ſ. quod in copia merces, quæ communiter ſic venditæ non inueniunt emptores ad numeratum per pretium commune currens ad creditum, iuſtè ad creditum vendi poſſunt, quia tunc per præſens de pretio cum non inueniatur iudicari non poteſt.

CAP. LXV.

De ardua quæſtione lanarum anticipata ſolutione pro viliori pretio emptarum, & de contractu inſigni Mexici ventilato.

CVm de quæſtionibus non de lana caprina, ſed valde neceſſarijs pertinentibusq; ad materiam de vſuris hactenus egerimus, en iam incidit illa quæſtio celebris, ac valde controuerſa inter iuniores de lanarum emptione anticipata ſolutione viliori pretio facta, quæ ſub ſe, & alias quæſtiunculas continet ventilandas.

¶Igitur potiſſima, & prima quæſtio eſt, an licitum ſit emere lanarum copiã anticipata ſolutione minori pretio puta decem pro vnoquoque pondere, cum tẽpore traditionis quodlibet pondus lanæ duodecim ſperetur valiturum.

¶Circa hanc quæſtionem prima, quę verſatur in ſcholis opinio eſt, quod talis contractus eſt licitus:& mercatores Burgenſes ita aiunt à Victoria, & doctoribus accepiſſe Pariſienſibus, & huius ſui aſſerti rationem attulit Victoria, quia plus hic non accipit emptor lanarum, quia anticipata ſolutione emit, ſed quia modus ille vendendi in magna copia, & rogando,& offerendo hanc mercem vltrò, rei pretium minuere videtur.

¶Secunda opinio eſt Soti, quòd non licet ſic minoris emere: niſi vbi tribus menſibus ante traditionem lanarum paſtores rogant, vt emant, & ita volunt, quia ſolutio herbarum, & paſcuorum pendenda inſtat. Probat, quia iſte modus vẽdẽdi eſt neceſſarius, neceſſarioq; vilius reddit pretium, & ita volunt, & rogant paſtores, quia aliter gregem ſuſtentaret non poſſun.

¶ Alia tertia opinio eſt Nauarri, & vtriuſq; Metinæ aſſerentiũ, quod nullo modo ſic emere licet. Nam Metina, a, ait latere hic vſuram palliatam, quia perinde eſt, ac ſi quis menſe Ianuarij mutuaret decem argenteos, vt menſe Maij pro eis reciperet quatuordecim, quæ ratio adeo eſt euidens ait vt neceſſariò condemnem huiuſmodi contractum, licet uiri alioquin docti illum defendant præterquam (inquit) quod ſi in emptione anticipata lanarum hic iuſtificatur contractus nullatenus apparet quomodo nõ ſit iuſtificãdus in alijs mercimonijs groſſis, cuiuſmodi eſt lanarum mercimoniũ, quod eſt abſurdũ cõceſſu. Metina quoq; Complutenſis, b, iudicat nullatenus licere hoc, quia ipſi qui lanas emunt anticipata ſolutione ſtatim ante traditionẽ uendunt pro undecim argenteis, & qa tempore traditionis hoc mercimonium lanarum magis ualet, quare reſtituendũ eſſe cenſet illud plus paſtoribus: niſi voluntariè donent.

a Meti. Salman. Inſtr. cõfeſ. §. 23. de vſur. fol. 134. & pa. 2

b Meti. Cõplut. de rebus reſtitu. circa cãm ſextam.

¶Igitur ex his tribus opinionibus opinio Victoriæ, quia defenſabilis eſt, poſt factum poteſt teneri. Sententia vero Soti eſt media, & ideò melius poteſt ſuſtineri: ſed opinio vtriuſq; Metinæ eſt tutior, ac proinde iuxta illam conſulere debet Theologus ante factum, ita fertur docuiſſe frater Ioannes de la Peña. Sed tamen quia lector poſt recitatas aliorum ſententias meritò noſtram hic expoſtulabit opinionem, ideo hanc ſtatuo concluſionem.

¶ Igitur ſic concluſio talis licet non ſit vſquequaq; certum, tamen probabiliter dicitur quod licitum eſt emere lanas in magna copia anticipata ſolutione, aliquantulo minori pretio, quã valẽt tempore traditionis. v. g. ſecundum Cordubam: ſi tempore traditionis, & receptionis earum valituræ ſunt duodecim ſi anticipata ſolutione per ſex menſes emantur ante, vel tempore, quo ſolet in Hiſpania anticipari ſolutio, hoc eſt tempore Sancti Michaelis, vel tempore Carniſpriuij, & pro eis ſoluatur decem, lici tum inquam eſt. Hæc concluſio eſt Soti, c Eſt etiam fratris Antonij Cordubenſis, d, & fateor antequam vidiſſem eius apparentes rationes reformidabam hanc concluſionem probabilem eſſe concedere, ſed iam triplici hac ratione apparet eſſe probabilis.

c Sot. de iuſti & iur. li. 4. q. 4. art. 1.

d Cord. q. 84 in tract. de caſibus conſcient.

¶Primò quia ſi iſtæ merces lanarum non ſic ab omnibus emptoribus cõmuniter anticipata pecunia in magna copia emerentur ante earum traditionem profectò cum accederet tempus traditionis tunc non plus valerent, quam pretium anticipate ſolutum, id eſt, nõ pluſquam decem. Et ratio eſt plana, quia ſi lanæ non eſſent pecunia anticipata emptæ in magna copia, tunc tempore traditionis magna ſuppeteret paſtoribus copia lanarum vendenda: ſed magna copia, & exuberantia mercium præſens facit decreſcere in pretio: ergo iuſtè tunc tempore traditionis minus valerent, quia ratione copiæ, in valore deſcenderent.

¶ Quod ſi quis hanc rationem velit redarguere ſic dicendo in contra, ſcilicet, quod copia lanæ, quæ tempore traditionis non erat antea vendita, magis tempore traditionis inuenitur valere: ergo idem, ſcilicet, eſt cenſendum de omni copia lanæ, quod ſi ante non eſſet vendita pretio maiori tũc valeret, quia reſponderi poteſt, quod ſi lana reſtans, & non anticipatè vendita magis valet: eſt quia iam maior copia eſt anticipatè vẽdita, quia ſi reſtaret vendenda omnis lana, præ tanta copia vileſceret.

¶Secundò probatur ſpeciali ratione conuenire huic lanarum commercio, qa ſicut fructus terræ antequam perueniãt ad maturitatem, quia ſubſtant periculis & ſumptibus, ſi vendantur minus valẽt, quia ſunt etiam in potentia: ita etiam copia lanæ anticipata ſolutione empta, quia ſubiacet laboribus, periculis, & expenſis ad eam recuperandum, repurgandum, lauandum, beneficiandũ in ſaccis repo-

reponendum, vt lanæ poſſint tranſuehi in nauibus in Italiam; quæ omnia requiruntur vt præueniant, vt ex eis lanis ab earum emptoribus poſſit aliquid lucri reportari, poteſt minori emi anticipata ſolutione, quia hic eadem ratio videtur militare, quæ in tritico, vel fructibus terræ immaturis, & acerbis emptis, quia iſtæ lanæ ante traditionem ſunt veluti granum in ſpica, quod vt colligatur laboribus, & expenſis eget.

¶Tertiò patet, quia ſi tempore traditionis iſti mercatores emerent lanas tranſuehendas in nauibus in Italiam, tunc illa copia lanarum ſibi minus valeret, quia tunc non eſſet recuperata: neque tunc opportunè poſſet præparari, lauari, repurgari, & quia ſi nõ in iſtis beneficijs, ſed in ea emenda copia deberent tunc emptores præoccupari: minus hæc copia lanarum illis valeret, neque eam vellēt emere nisi viliſſimo pretio, quia non poſſent eam beneficiatam in opportuno tempore mittere in nauibus ad lucrandum.

¶Vltimò probatur, quia merces vltroneæ vileſcunt, & paſtores vltro offerunt has lanarum merces tali pretio anticipato venales.

¶Quare ex his rationibus peculiaribus elicitur ſolutio ad argumenta Metinæ Salmanticenſis quia ad primum, negatur, quod perinde ſit iſte cõtractus ac ſi quis mutuaret decem pro duodecim, quia hic non ratione mutui, aut anticipatæ ſolutionis: ſed quia minus valerent tempore traditionis ſi ſic anticipatè non emerentur, & quia indigēt expenſis, & beneficiari opus habent, ideo minoris anticipatè emuntur: vnde ad eius ſecundam obiectionem negatur, quod iſta ratio currat in cęteris groſſioribus mercibus vt poſſint minoris anticipatè emi, quia non ſubſtant his expenſis, & periculis ac præparatorijs beneficijs.

Quæſt. 2. ¶At iam ad ſecundam quæſtiunculam præcedenti affinem ſatisfaciamus vbi quæritur vtrum huiuſmodi mercatores lanarum tranſuehentes eas in Italiam, vel Flandriam poſſint ibi Flandriæ aut Italiæ pluris eas vendere ad creditum, quam de præſenti, & videtur certè id nullatenus licere, quia doctores omnes reclamāt, quod liceat pluris vendere merces ad creditum, quam de præſenti, quando inuenitur pretium communiter de præſenti, neque hic vigent rationes, aut cauſæ allatæ in ſuperiori concluſione, vt poſſit iſte contractus iuſtificari. Reſpondet tamen Corduba ad hanc quæſtionem, quod licet iſte contractus propoſitus in quæſtione non poſſit apertè iuſtificari, non tamen etiam diſſinitiuè tanquam illicitus poteſt condemnari, quia inquit licet non aſſertiuè, poſſet aliquo modo iuſtificari, nam allegat Sotum, e, videre hunc contractum iuſtificare. e Sot. lib. 5. de iu. & iu. q. 4. arti. 1. & q. 84.

¶ Sed certè opinio hæc, & ſententia vix aut nullatenus poteſt ſuſtineri, niſi cum limitatione Victoriæ, ſcilicet, quando copia lanarum in Italiam, vel Flandriam allata in nauibus ex Hiſpania tanta eſſet, quod communiter lanæ non inuenirent pretium ibi de præſenti, niſi fortè in raro caſu cum quis neceſſitate debitorum oppreſſus cum talibus mercibus rogaret pro vili ſibi pretio dato, quia iſta vna Hirundo non facit ver, quia tunc pretio ad creditum iuſtè extimato vendi poſſunt, licet non inueniatur de præſenti, quia deſunt emptores, qui numerata pecunia velint emere, nam cum iſta limitatione Victoriæ fortè tolerari poteſt, nec ego illam poſt factum auderem damnare.

¶ At iam quoque ad poſtremam quęſtiunculam reſpondendum nobis eſt, vtrum liceat emere, lanas pecunia, anticipata per biennium, vel triennium ante earum traditionem, & eadem loco ante earum traditionem reuendere eas alijs intra prouinciam auctiori pretio, quam emptores emerint anticipata pecunia. Quia res eſt peruia, reſpondetur, quod iniuſtitia reſtitutioni obnoxia eſt, ſuppoſito, quod iuſto pretio lanæ anticipata pecunia ſunt primò emptæ: ſi earum emptores, eas aliis ante, earum traditionem, maiori, quam emerint pretio reuendant eodem loco.

Ita

Ita Corduba de caſibus conſcientiæ patet, quia tales reuenditores, ſi vltra pretium iuſtum rigoroſum, quo tales lanæ ſolent vendi eas vendiderint, planum eſt ratione anticipatæ ſolutionis eas minoris emiſſe, vel ſecundo emptori plus exigendo iniuriam irrogare. Ex prædictis vltimò concluditur, neque etiam paſtoribus eſſe licitum lanas ſuas ad creditum maiori pretio vendere quã valeant tempore traditionis earũ, quia hoc eſſet ratione dilationis temporis plus recipere, ita Corduba.

Quæſtio 4. ¶At neque hic ſub ſilentio prætereũda eſt quæſtio illa de negotiatione celebri multumq; vſu recepta in noua Hiſpania, vtrum liceat bracteas argẽti ex maſſa argenti congeſtas minori pretio emere, quàm gradus argenti, id eſt quilates argenti iuxta taxationem legis valent. Huius quæſtionis meminit Mercatus in ſuo libro de contractibus pro cuius intelligentia animaduerſione opus eſt metallum argenti habere ſuos gradus quilates vulgariter nuncupatos, atque quilibet gradus taxatus eſt lege Hiſpaniæ ad valorem. 20. dipondiorum.

¶His ſuppoſitis pro parte negatiua arguitur, nam videtur quod talis contractus non liceat, quia iuxta regulam generalem doctorum, vbi inuenitur taxatio regis publica, quæ pretium legale præſtituit non licet eam excedere in vendendo, neque ab ea deficere in emẽdo. Sed iam in his metallis auri, & argẽti prætaxatum eſt lege pretium iuxta gradus auri, vel argenti, non ergo licet bracteam argenteam minoris emere, quam eius gradus, id eſt, quilates valẽt.

¶In contrarium eſt, quia iam talis cõtractus vſu inualuit in noua Hiſpania. Igitur, vt pateat quid ſit tenendum ſtatuitur reſponſiua concluſio. Si aliquis in regionibus Indiarum, caſu fortuito aut propter adhibitam à ſe diligentiam bracteam argenti aliquantulum minoris emat, quàm valet ſecundum ſuos gradus licet ſpeciem præ ſe ferat mali, non eſt in culpa mortali ſic minoris emendo. Hæc concluſio eſt Mercati in libro de contractibus f. 59. vbi de peculiaribus quibuſdam Indiarum contractibus agit, & probat, quia inter peritos, & expertos regionum nouæ Hiſpaniæ, honduras & campecha in mineralibus, ita enim eſt vſu receptum. Cuius ratio potiſſima eſt, quia in omnibus his regionibus bractea, vel maſſa aurea, vel argentea reputatur tãquàm quædam ſpecies mercium, cuius valor ſolet creſcere, & decreſcere, propter eaſdem rationes, & cauſas propter quas cęteræ merces ſiue olei, ſiue vini, vel pannorum ſolent creſcere, vel decreſcere in valore. Verum eſt tamen authore Mercato, quod iſtud incrementum aut decremẽtum pretii, ꝙ ſolet contingere in maſſa rudi argentea, vel aurea parum excedit valorem graduum, vel ab eo decreſcit, ergo licitè emi poteſt minoris talis bractea, quã valeat iuxta ſuos gradus extimata.

¶Et confirmatur, quia nunquam conſules regii, vel iudices, & gubernatores huiuſmodi contractum interdixere, nec ſic contrahentes pœna aliqua affecere. Quare argumentum eſt huiuſmodi cõtractum non contrauenire legi regiæ. Neque obſtat ſic replicare, quod aliquã do bractea, vel maſſa argentea, quia eſt ex puriori argento conflata, vel quia cum ſit argẽtea aliquid participat mixtionis auri, ideo plus valet etiam iuxta valorem graduum, ergo non licitè minoris emitur. Quia reſpondetur, quod etiam cum purius eſt argentum: aut alicuius mixturæ auri eſt particeps pluris ſolet tam à venditoribus, quam emptoribus extimari, quam ſi tanta non præſtaret puritate: Sed tamen generale eſt in his contractibus, quod quatenus vt merx venditur, non tanti extimatur, quin poſſit aliquantulo minori pretio emi quam gradus illius bracteæ argenteæ valent.

¶Porrò de contractu, nunc in noua Hiſpania Mexici, cuius vſus inoleuit, hic habere ſermonem (quoniam in concertationibus literariis propoſitus eſt, & ventilatus) cogimur, & noſtram dicere ſententiam, quoniam illic vtrinque controuertebatur. At caſus hic perplexus eſt nempe vbi quæritur vtrũ liceat mutuare maſſam, vel bracteam argenteam hac conuentione vt peracto tempore mihi illam mutuanti tibi tantum reddas in pecunia, quantum argenti il-

lius

lius maſſæ lex valet. Pro eius quæſtionis intelligētia prænoſſe opus eſt, quod in ordine ad venditiones, & emptiones lege cautum eſt, vt maſſa argentea pretium legale ſit, & iuxta gradus, quibus conſtat, in ordine ad prædictos contractus pretium legale obtineat.

¶Igitur his ſuppoſitis cauſa diſſoluēdæ quæſtionis, & indagandi veritatem arguitur primò pro parte negatiua, quia vt ſupradicta quæſtione diximus bractea, vel maſſa argenti ideo in noua Hiſpania iuſtè minoris emitur, quam ſecundum gradus legis valeat, quia emitur, vt merx, & vt merx vendita, & empta ſolet in pretio à legali pretio decreſcere, ſed quando mutuatur non deſinit eſſe merx, & poteſt mutuari, vt merx, ergo ſi vt merx poteſt in pretio decreſcere, ergo non poteſt pro pretio legali mutuari. Et tantum in pecunia reddatur pro illa maſſa quantum lex graduū, id eſt, los quilates, valent. Patet, quia iam ratione mutui mutuans reportaret lucrum certum.

¶Item ſecundò arguitur mutuans triticum ratione mutui non poteſt obligare mutuatarium vt illud poſtea ſoluat in pecunia, vel in alia ſpecie, quia ideo damnamus mutuantes regi, quia tradēdo merces obligant regem ad recipiendum illud mutuum in mercibus, obligādò ad illud poſtea ſoluendum in pecunia, ergo nec etiam licet mutuare maſſam argēteam, quæ cōputatur vt merx, vt reddatur iuxta eius pretium legale, quod valet, & in pecunia, quia pecunia eſt alterius rationis, quam merces, & quam maſſa, quæ emitur, & venditur, vt merces ſolent vendi.

¶Sed in contrarium eſt, quod ſecundum Sotum in de iuſt. & iur. in materia de cambijs licet cambire ducatum Hiſpanum pro Vngaro ducato, quia licet ducatus Vngarus ex natura, ſeu lege auri ſit precioſior, tamen eodem argento apud nos extimatur, ideo nihil continent iniuſtitiæ, ſed in ordine adēptiones, & venditiones in noua Hiſpania tantum extimatur illa maſſa argentea, quantum pecunia æquiualens pretio ſuorum graduum, ergo poteſt pro tali pecunia mutuari, vel commutari, licet minus in ratione mercis valeat.

¶Igitur vt fiat ſatis quæſtioni alias implexæ præiacitur prima cōcluſio nō licet mutuare pecuniam argenteam, vt aurea poſtea pro ea ſoluatur. Hæc concluſio eſt Nauarri, f, eſt Hoſtienſis g, & patet, quia ratione mutui, non licet aliquid lucri velle reportare, aut aliquam obligationem ciuilem, vel oneroſam alteri iniungere. Ergo neque licet mutuare pecuniam argenteam, vt aurea reddatur.

f Nauar. sū. Lat. c. 17. n. 225.
g Hoſtiēſis de vſura §. an aliqua. ſub finem.

¶Secunda concluſio, ſi Petrus mutuauit Paulo centum aureos reſtituendos in auro tantum, Paulus non poteſt reſtituere illos in alia materia, neque in alia forma inuito ipſo Petro. Hæc concluſio eſt Syluestri. h, Sed ad quem pertinet tunc periculum? Reſpondet Syluest. ibi, quod pertinet ad debitorem. Vnde ait, quod tenetur reſtituere in florenis, vel aureis eiuſdem formæ, quando ſic fuit cautum, ſecundum extimationem currentem tempore ſolutionis faciendę. Et patet, quia contractus ex pacto iuſto, quale eſt iſtud ſortitur obligationem, & effectum.

h Sylu. ver. Solut. q. 2.

¶Tertia concluſio ſi quis mutuauit centum libras in florenis, ſatis eſt reſtitui ſibi centum libras etiam in alia moneta. Hæc eſt Bart. i, eſt Syluestri, eſt cōmunis doctorum. Et probatur, quia videtur id hoc caſu mutuans dicēs mutuo centum libras in florenis extimando illos, illos vendidiſſe: ſicut diximus in dote cum tradita eſt extimata, k, & idem dicitur in depoſito cum ſub iſta forma deponuntur, ergo poſſunt reſtitui in alia moneta.

i l. Paulus. ff de ſolut.
k l. cum dote. C de iure dot.

¶Quarta concluſio, quando ſimpliciter ſine addito, vel alio pacto, aliquis dixerit: mutuo tibi centum florenos, tunc, ſi mutuans paſſurus eſt aliquod damnū, recipiendo in alia forma puta Florentinos florenos pro Senenſibus recipere eos non tenetur. Hæc concluſio patet ex Syluestro in cuius gratiam citat Bar. in l. Paulus.

¶Sed quid ſi in iſto caſu mutuans recipiendo in alia forma, quando ſimpliciter ſic mutuauit nullum pateretur dānum, an teneatur mutuans, in alia forma monetæ ſolutionem iſtius mutui acce-

acceptare. Sylueſter ait, quod non tenetur in alia materia ſolutionem acceptare, quia mutuum debet reſtitui in eodem genere, & in eadem bonitate, l. & aliud pro alio inuito creditore ſolui nõ debet. Sed concludit Sylueſter, quod in hoc caſu dum ſolutio fiat in eadem materia auri, tenetur recipere licet fiat in alia forma. Sed Armilla, m, de mente Panormitani, n, cum Syluestro & Barto. in d. l. Paulus. tenet quod in caſu quo ſimpliciter mutuauit quis aurum, vel argentum tenetur acceptare ſolutionẽ: ſic aurum pro auro, argentum pro argento mutuato in eadem materia licet in diſtincta forma ſoluatur ſi inde non reportat damnum niſi aliter conſuetudo loci haberet.

l l. cũ quid. ff. ſi cer. pe.

m Armilla verbo, Pecunia. § 4.

n Pan. cap. Quanto de iureiu.

¶Quinta concluſio bene poteſt quis pecuniam argenteam aurea, & auream argentea emere, & vendere, & etiam aliquod lucrum moderatum accipere. Hæc eſt Nauarri loco citato, eſt Caietani. o, Patet, quia hic ſi quid lucratur, non lucratur ex mutuo ſed ex permutatione, & emptione. Sicut etiam poteſt ex commodatione pecuniæ ſiue vt pignori detur, aut ad oſtentationem diuitiarum, quo aptius vxorem quis ducat, aut ob alium ſimilem finem aliquid accipere, quia ad huiuſmodi fines etiam pecunia numerata commodari poteſt. p

o Caiet. Sũ. verb. vſura. not. 2. caſu. 8.

p l. 3. §. fin. & l. ſeq. ff. commo.

¶Igitur iam tandem reſponſuri ad quæſtionem præmittimus diſtinctiones iuxtaq; illam ſubijciemus concluſiones reſolutiuas quæſtionis.

¶Diſtinctio ſit aut talis contractus, quando datur bractea argentea, vt ſoluatur in pecunia iuxta valorem legalem eius graduum ſit per modum mutui, & intentione mutuandi pretiũ graduum bracteæ pro pretio in pecunia: aut ſit intentione cambiandi, vel permutandi, vel vendendi bracteam argenteam pro pecunia.

¶His præiactis ſit ſexta concluſio, ſi qui dat maſſam, vel bracteam argenteã hac conuentione, vt reddatur in pecunia tantum quantum argenti illius maſſæ lex valet, cum vt merx regulariter minoris ſoleat vendi. Si ratione mutui talis fiat contractus, ſ. quia mutuat, & vult mutuare bracteam argenti, vt ad legem gradus argenti mutuati in maſſa, in pecunia ęquiualens ſibi reddatur, vſura palliata non vacat Patet hæc concluſio ex prima concluſione, quæ fuit Nauarri, quia ratione mutui non licet aliquid lucri velle reportare aut ciuilem, aut onerosam obligationem mutuatario inijcere. Hic autẽ ratione pretij, quod in bractea argẽti mutuat, quæ vt merx vilius ſolet vendi, lucrum intendit reportare, eaque ratione mutui grauat alium obligatione, vt ſibi ſoluat in pecunia pretium, quod mutuauit in argentea maſſa.

¶Quare caſus vt proponitur in quęſtione vbi de via mutui loquitur, vtrũ ſic ſit licitum hoc fine mutuare dicimus negatiue, quod non ſolum non eſt tutus, ſed neque tolerabilis, quia & hic hæc quoque currit ratio, ſcilicet quoniam corona aurea, quia maſſa etiam aurea eſt, vt aurea eſt licet ſoleat maioris vendi, non tamen maioris mutuari, quam vt numiſma valet, ergo etiã iſta maſſa argentea licet pretium eſt legale rerum, quæ ipſa emuntur, ipſa quia vt mercimonium eſt minus ſolet valere, in ordine ad mutuum, non tantum valebit, quare pro pecunia ęquiualẽti eius legi, & gradui non poterit ratione mutui dari.

¶Sed quid vtrum ratione cambii, & permutationis poſſit talis contractus licere. Pro reſolutione dubij ſupponimus cambia ea eſſe licita in quibus nulla habetur ratio dilationis temporis neque fingitur lucrum ceſſans nec cambium ſiccum, ſcilicet, vt ibi ſoluatur, vbi accipitur, & vbi abeſt omnis fraus, aut inæqualitas magis, vnam grauans partem, quam aliam. Licita igitur videntur cãbia, quando ex vno loco ad alium cambitur, in quibus ratione penuriæ, aut abundantiæ pecuniæ magis in vno loco quam in alio à toto genere diuerſa inueniuntur pretia, vel quando ratione tranſlationis pecuniæ per loca præſertim periculoſa aliquid iuſte accipitur. At ratione abſentiæ pecuniæ non licet pluris cambire niſi iſtud cambium reduci poſſit ad dubium tranſmiſſionis pecuniæ, vel ad lucrum ceſſans, quod tamen in cambijs ſecundum Nauar. in ſo- Quæſt. ſ.

ro exteriori nõ ſuſtinebitur propter ꝓpriũ motũ Pij V. q, ibi prohibentis lucrum ceſſans prætendi his ſuppoſitis.

q In vſurariorum, & cambiorũ abuſus Meti. propr. edidit Pius V. An. 1571.

¶Sic ſeptima concluſio probabile eſt, ac defenſabile, quod ſi nulla habeatur ratio dilationis tẽporis per viã permutationis, & cãbii licitũ ſit cãbire, & permutare maſſam, ſeu bractẽa argenteam pro pecunia ęquiualẽti valori graduũ argenti in maſſa conflati, vt in tali pecunia ęquiualẽti ſoluatur. Hæc concluſio quoniã ad quæſtionẽ eſt reſponſiua, & in ea tota vis quæſtionis pendet pluribus rationibus apparentibus corroboratur. Primò ſic ex illa maxima Ariſtotelica, quæcunque ſunt ęqualia vni tertio, ſunt ęqualia inter ſe. Sed maſſa iſta argentea ſecundũ ſuos gradus ęquiualet, verbi gratia, merci valenti. 20. aureos. & 20. aurei ęquiualent illi merci, ergo 20. aurei, & iſta maſſa ęquiualenti inter ſe, ergo ſi ęquiualẽt iter ſe, poterit maſſa iſta cãbiri pro iſta pecunia 20. aureorũ ęquiualẽti gradibus maſſæ ęquiualẽtibus mercis pretii. 20. aureorum.

¶Secundò patet, quia ſecũdũ Sotũ licèt cãbire numiſma groſſum pro minuto, quatenus numiſma ſunt: nõnullo ſuper accepto pretio, ergo multo magis licebit permutare maſſam argenteam, vt numiſma eſt, & pretium legale eſt, ſecũdũ ſuos gradus, nullo ſuper accepto pretio, ſed ſolum pro pecunia ſuo ęquiualenti legali valori.

¶Tertiò quoque patet, quia licet ſecundũ Sotũ cambire pecuniã inferioris gradus auri, & argenti cum alia ſuperioris gradus citra cõpenſationẽ iniquitas ſit, tñ ſecundũ aliquos Thomiſtas, hoc non eſt iniquitas: qñ pecunia inferioris gradus tãtũ valet quãtũ pecunias ſuperioris, quatenus vtraque numiſma eſt. Sed iſta maſſa argẽtea quatenus numiſma eſt, i. quatenus legale pretium rerũ eſt ſecundum ſuos gradus, & pecunia ei ęquiualens ęquiualent in ratione numiſmatis quatenus ſunt pretia rerum venalium, ergo non eſt iniquitas ſi citra compenſationem permutetur vna pro alia ſeruando æquiualentiam pretij legalis vtriuſque.

¶Quarto patet, quia in cambiis licet ratione penuriæ, & abundantiæ monetæ inter cambiatores ſolita ſint variari ꝑtia cãbiorũ, quatenus pecuniã, vt mercimoniũ accipit, & ſic cãbitur. tñ extra hos caſus ẽt permutare monetã pro moneta ſeruata ęquiualẽtia, quã habent ſecundũ pretiũ fixũ, vt pretiũ legale rerũ ſunt, nulla eſt per ſe iniquitas, ergo pari ratione iniquũ non erit (licet varietur pretiũ maſſæ argẽteæ: quatenus vt mercimoniũ emitur, & vẽditur) permutare illã ſecũdũ pretiũ fixũ, quod habet legale iuxta ſuos gradus, pro pecunia argentea ſuis gradibus ęquiualenti.

¶At licet hæ rationes hanc cõcluſionẽ probabilẽ reddant, inſurgunt tñ contra eã valida argumenta, quorũ primũ ortũ habet ex doctrina Metinæ, r, dicẽtis, quod ſi triticũ foro currenti cõiter minus valet quã pragmaticæ taxa: non poteſt pretio credito vendi ad pretium taxæ. Sed minori pretio, quo de præſenti venditur in foro, vendendum eſt tũc ad creditum. Sic hinc arguitur, quia in iſto caſu Metina ait, quod non licet credito ad pretiũ taxæ vẽdere, qñ triticum foro cõi de præſenti minoris emitur, quia inquit tunc iuſtum eius pretiũ nõ eſt pretium taxæ, ſed pretium fori communiter currens, quod eſt minus, ergo etiam non licebit permutare maſſam argenti (quando in foro communi minoris emitur) pro pretio eius legali, qđ eſt maius, quia tunc iuſtum eius pretiũ non erit pretium legale taxatum iuxta ſuos gradus, ſed pretium iuſtum talis permutationis erit pretium eius, vt cõmuniter venditur, & emitur in foro, quod eſt minus.

r Met. inſtr. coſ. f. 14. pagina. 2.

¶Profectò eſt validũm ſatis argumẽtum, ſed in promptu eſt apparens ſolutio, quia reſpondemus conceſſo antecedenti cum Metina, negando conſequentiam, quia nõ nihil diſcriminis eſt inter caſum antecedentis, & inter caſum illarũ in cõſequenti, quia triticum cum per pragmaticã taxatũ eſt prætaxatũ eſt, vt merces reliquæ in ratione merciũ ſolẽt taxari hac ſola intentione ne aſcẽdat in pretio vẽditor tritici aut merciũ, pluſquã pſcribit taxa. At vero taxa legalis, qua bractea, vel maſſa argẽtea prætaxatꝰ iuxta gradus ſui argẽti, nõ eſt taxa, qua taxetur in ratione mercis, ſed taxatꝰ, vt

moneta

moneta ſiue vt numiſma, vt ſcilicet pretium legale eſſe poſſit rerum, quæ emũtur, taxaturq́; ſic non cum ſola intentione, ne talis bractea pro maiori pretio legali accipiatur, quam taxata eſt iuxta ſuós gradus, ſed cùm intentione, qua intendit legiſlator, i. rex in iſta taxatione, vt in tali eius pretio taxato venditor mercium pro mercibus venditis cogatur eam acceptare, maximè ſi in his argenteis bracteis in contractu acceptauit ſibi ſolui. Et ſic coguntur acceptare per iudices ipſi mercium venditores, ſicut verbi gratia. Argenteus nũmmus etiam prætaxatus eſt ad tot dipondia non ſolum ad hoc vt quatenus pretium rerum eſt non diſtrahatur pro maiori pretio, ſed etiam vt venditor mercium pro viliori pretio nequeat illum recipere inuito emptore mercium ſoluente in argenteis: ſic etiam, quia taxatur bractea, vt moneta, & quia vt ſic habet pretium fixum, ideo non deſinit eſſe iuſtum, licet minoris in foro vendatur, vt mercimonium. Secus eſt de tritico, quod taxatur in ratione mercis, atque ideò pretium eius nõ eſt tam fixũ quin poſſit mutari, ſi minoris communiter veneat in foro.

¶Secundum argumentum apparẽter aduerſans cõcluſioni eſt, quia in iſta permutatione, vbi permutatur maſſa argẽtea pro pecunia ęquiualenti eius gradibus, pecunia, quæ redditur eſt pretium ex natura ſua, ſed iſta maſſa argentea, quæ datur pro illa pecunia datur, vt mercimonium, quia vt emitur non eſt taxatum eius pretium, ſed tantum eius pretium eſt taxatum quatenus pretium eſt rerum, quæ per ipſam maſſam argenteam emũtur. Ergo ſi traditur iſta maſſa argenti vt merx cum vt ſic in ratione mercis minus valeat, non debet commutari pro pretio, quod vt numiſma valet, niſi fortè in caſu quo pretium inuenium de præſenti, pro quo venditur, in ratione mercis ęquiua eret pretio, quod valet vt numiſma.

¶Argumentum hoc licet aliquantulũ vrgeat, ſed ſufficienter ſoluitur, dum dicitur ad id ex mente Soti in materia de cambijs dicentis, quod in venditione cõſideratur pecunia, vt legale pretium; at in cambijs, & permutatione, vbi vna res pro alia permutatur vtraque ſe habet, vt pretium alterius ſicut quando permutatur pecunia groſſa pro minuta, & è contra, vtraque ſe habet vt pretium alterius, quia non eſt maior ratio, quod vna ſit pretium alterius quam altera. Quare negatur minor, ſ. quod in iſta permutatione vbi datur maſſa argẽtea pro pecunia argentea tradatur, vt mercimonium, ſed traditur, vt pretium quare pro ſuo pretio legali poteſt commutari.

¶At tandem concluſurus, iterum admonitum eſſe volo lectorem, hunc contractum permutationis fore licitum: ſi nulla habeatur ratio dilationis temporis in eo, quia alias ſi haberetur, conuinceretur permutans ſic bracteam, ratione mutui virtualis, velle al.um grauare aut lucrum reportare, quod ratione mutui non licet, quia eſſet vſura ſecũdum Sotum.

CAP. LXVI.

Vtrum in aliquo caſu vendens ad creditum poſsit plus exigere, quam ſit pretiũ de pręſenti commune, etiam ſi non ſeruaturus erat merces. Etan liceat triticum tempore traditionis appretiatum pretio tunc currente mutuare eodem pretio ſoluendum poſtea.

QVoniam de vſura, quæ committitur circa mutuum cepimus ediſſerere. Et quia in venditione ad creditum cõtingit mutuum implicitum, ideo in pręſenti quæritur vtrum in aliquo caſu vẽdens ad creditum plus poſſit exigere, quam ſit pretium communiter currens de præſenti. Et videtur, quod poſſit, primo quando merces venditor erat ſeruaturus ad tempus quo earum augendus erat valor, quia tunc vt habetur c. nauiganti, & c. in ciuitate venditori, vt Quæſt. 1.

refe ruet

reſeruet indemnem licet pluſquam de præſenti valent, accipere.

¶Et ſecundò arguitur, quòd etiam in caſu, quo non erat merces ſeruaturus, id liceat. Quia ſecundum Caietanum poſſunt mercatores accipere pretium pro mercibus, quod valet tempore, quo conſummatur contractus venditionis, ſed contractus venditionis mercium, quæ venduntur expectata ſolutione nō conſummatur, etiam ſi merces ſtatim tradantur emptori niſi quando pro eis ſoluitur pretium, ſed tempore quo ſoluitur pretium fortè magis valent, quam tempore traditionis, ergo poteſt eas ſic vendens plus pretij accipere, quam valeant de præſenti.

¶Propter hoc argumentum Caieta. tenuit venditoribus etiam non ſeruaturis merces licere pro eis pluſquam de præſenti valent accipere. Quæ Caieta. ſententia alijs doctoribus viſa eſt vſuris magnam ianuam aperire.

¶Pro expeditione igitur quæſtionis ſit prima concluſio, qui ſeruaturus eſt merces puta triticum, & vinum ad tempus puta ad menſem, quo magis valiturum erat quam alio tempore quo has merces, vendit, & tradit, poteſt aliquid plus accipere quam hæ merces valeant tempore traditionis, & venditionis his conditionibus concurrentibus.

¶Primò ne ſummum, quod illo menſe augendum eſt pretium accipiat, ſed medium, ita quod ſi in vna parte talis menſis valuit. 10. & in alia quindecim, & in alia 20. non niſi 15. capiat. a,

a Alex. in l. quod te. ff. ſi cer. pet.

¶Secundò vt de pretio deducat tantum, quantum ſi ſeruaretur diminitum fuiſſet iuxta expertorum iudiciū.

¶Tertiò vt deducat impenſas quas in ſeruando in illud vſque tempus facturus erat.

¶Quartò quod iſte cōtractus debet fieri emptore admonito, vt voluntariè ſi velit venditorem ſeruaturum indemnem ſeruet. Hæc concluſio eſt Nauar. b, & patet ex c. in ciuitate, & potiſſime ex c. fin. de vſur. quod caput in ciuitate moderatur, & patet, quia vnicuique licitū eſt ſeruare ſe indēnē, & ſeruaturus merces ſic aliquid plus accipiēdo, quā de p̄ſenti valent merces, ſeruat ſe indēnē.

b Nauar. in ſum. Lat. c. 17. n 242.

¶Secunda cōcluſio, quæ eſt etiam Nauarri, de qua etiam ſupra qui ſeruaturus merces vſque ad aliquod tempus, vendit eas dilata ſolutione vſque ad illud tempus pretio maximo, quo valebunt vſque ad tempus illud vſuram cōmittit palliatam, eſt Hoſtienſis, c, & patet, quia ratione dilatæ ſolutionis auget pretium ponens ſe in tuto lucrandi, & non perdendi. Sed tamen vt ſupra concluſimus non eſſet vſurarium pactū, ſi paciſcatur in hoc caſu, vt ſibi ſoluatur pretium medium minimi, & maximi, quod ab emptionis tempore, vſque ad tempus in quo ille ſeruaturus erat valerent, ſiue eius pretium creſceret, ſiue decreſceret. Patet, quia in iſto caſu non ſe poneret in tuto: ſed ſe obiiceret æquali ſorti iacturæ, & lucri.

c Hoſt. de vſur. §. an aliquo.

¶Inſuper vrgere preſſius adhuc volumus quæſtionem quærendo adhuc vtrū talis venditor ſeruaturus merces poſſit taxare pretium de præſenti dicendo daturus eſt mihi tantum pro eis, quia ad tempus maioris valoris ſeruabam eas.

¶Pro faciendo ſatis quæſtioni ſtatuitur tertia concluſio in ordine ad ſuperiores ſecurior contractus eſt ſi venditor, qui ſeruaturus erat merces in poſterum, eas expectata ſolutione in præſentia vendat, & non prætaxet pretium certum, ſed dicat: En, tibi nunc trado merces, ſolues pro eis, quod valebunt tali die ad quem vendendas reſeruabam eas ſeruatis prædictis conditionibus de deducendis expenſis, & aliis prima concluſione dictis: patet, quia ſic nemini facit iniuriam, ſed neque ſe ponit in tuto ſed ſe tantum ſeruat indemnem.

¶At ſi pro illo tempore ad quod vendendas merces parauerat ſeruare, varia ſint pretia, iam iſto caſu diximus ex mēte Nauarri accepturus eſt pretium minimi, & maximi medium, quod pro illo menſe toto ad quem reſeruabantur valebunt.

¶Quarta concluſio, ſi erat ſeruaturus merces, vt antea diximus, & nunc clarius, & limat ius ſi pro illo tempore pro quo merces vendendæ deſtinabantur, creduntur futura plura pretia, poteſt prætaxari certum pretium de præſenti ſoluendum in futurum, dummodo

dò ſic contrahentes ſe exponant æquali periculo, neque venditor ſe ponat in tuto, accipiendo ſummum pretium, vt ſi merces ſeruandæ modo, tempore traditionis earum, valent quatuor, & creditur in futurum valebunt octo vel decreſcent ad quatuor. Satis eſt ſi prætaxetur alijs prædictis conditionibus quatuor ſeruandis ſeruatis pretium certũ, verbi gratia ad ſex, quod eſt medium inter octo, & quatuor, idque poterit poſtea accipere, licet poſtea merces decreſcant ad minus, ſcilicet ad quatuor, niſi ſecundum Fratrem Ioannem de la Peña, caſu inopinato fieret magna iactura, fortaſſe enim tunc de ſic accepto cogetur aliquid reſtituere, vt ſi ſic vendidit triticum in ſpica adhuc virés, quod poſtea caſu fortuito vaſtatum eſt.

Quæſt. 2. ¶Hinc iam fit acceſſus ad difficiliorem illam quæſtionem de caſu in quo venditor non erat merces ſeruaturus. An tunc licitè poſſit pluris vendere, quam tempore traditionis valent. Et vt à clarioribus exordiamur dicimus primò, quòd bene poteſt aliquis mutuare triticum in vno menſe, quod non erat ſeruaturus, mutuare inquam vſque ad alium mẽſem in quo veriſimiliter plus valebit, vt reddatur æque bonum triticum in illo menſe, vel ante quando mutuatarius voluerit, ita Sot. & Nauar. d.

d Naua. Sũ. Lati. n. 237. cap 17.

¶Secundo dicimus quando res, verbi gratia equus ſuo domino magis valet, quam in communi foro valeat de præſenti, licet talem equum non ſit ſeruaturus ad tempus quo magis valeat poteſt ad creditum eum vendere ad preces emptoris, & emptore de hoc admonito, ad maius pretium, quam valeat in foro de præſenti, quia eo quod magis ſibi valet, maiori pretio, quam ſit forenſe, ad numeratum poterat illum vendere.

Quæſt. 3. ¶Sed iam de opinione Caietani dicendum nobis reſtat, quid ſentiant doctores, & an in aliquo caſu ſuſtineri poſſit, dicimus ergo primùm omnes Theologos, & Canoniſtas ſentire opinionem domini Caietani non eſſe tenendam neque recipiendam in practica, quia licet ſit ingenioſa, magnam ianuam aperit vſuris, quia ſi vendens expectata ſolutione etiam non ſeruaturus merces poteſt eas vendere maiori pretio, quã valent tempore traditionis, ſi maiori pretio tempore cõſummationis cõtractus valeant, omnes poſſent fingere tempus quo cõſummarent emptionẽ in quo carius merces valerent, vt carius expectata ſolutione, eas venderent. Neque eius fundamẽtum ſatis ſolidum eſt, quia cõſummatio emptionis quaſi nihil aliud eſt moraliter loquendo ad modum loquendi Caietani niſi dilatio completæ ſolutionis, quare ratione dilationis, nõ ſeruaturus videtur illud plus recipere.

¶Item quia pretium rei contra Caietanum debet attendi, quando merx emptori traditur: tunc namque incipit emptori eſſe vtilis, quia tunc fit dominus illius. Atque ideò tempore quo ſoluit pretium mercis poſtea nõ debet extimari eius pretiũ: ſed tẽpore traditionis eius. Quare licet metaphiſicè loquẽdo non ſit conſummata emptio niſi tradita re, & pecunia iam ſoluta, ſed moraliter ad conſummatam emptionem ſufficit traditio mercis, & quod pactũ ſoluendi pretium præceſſerit, licet expectetur ſolutio, vt ipſe Caietanus teſtificatur in Simonia (quamuis alia ratio poſſit reddi in Symonia ad euadendas pœnas) ſcilicet, quod ſic benignitas legiſlatoris in Simonia interpretatur legem, vt non ſit Simonia punibilis per eccleſiam quoad incurrendas actu pœnas niſi conſummata fuerit Simonia vtrinq; ex traditione rei ſpiritualis, & ſolutione actuali pretij.

¶Et probatur noſtra, & doctorũ aſſertio contra Caietanum, quia ſi iam maximè facta traditione mercis, eſt venditio tunc: ergo tunc eſt etiam emptio, quia ſunt correlatiua, practicè intelligẽdo contra Caiet.

¶Sit igitur concluſio reſponſiua ad quæſtionem, opinio Caietani, ſ. ꝙ qui non eſt ſeruaturus merces poſſit licitè eas pluris vendere, quam valent tempore traditionis, & quod iſte contractus ſit licitus, nullatenus eſt amplectenda, niſi cum his conditionibus, & limitationibus, quia alias magnam viam ſternit ad vſuras.

¶Prima conditio eſt, quod fiat credito pre-

co pretio. Hanc conditionem inſinuat Sotus in de iuſtitia, & iure.

¶Secunda autem conditio eſt, quòd tales merces ſint ita bonæ ſicut eſſent merces poſtea reddendæ ſi mutuatæ eſſent, & quod tales merces commodè poſſint ſeruari vſque ad ſolutionis tempus. Hæc conditio eſt Victoriæ, & Fratris Ioſephi.

¶Tertia conditio, & neceſſaria ſecundum eundem Fratrem Ioſephum eſt, quòd ex tali maiori pretio excipiatur aliquid ratione expenſarum, & periculorum à quibus exoneratur venditor, qui ſic vendit.

¶Quarta verò conditio eſt, quod non taxetur pretium de præſenti, ſed reſeruetur in futurum, taliter, quod merces vendantur ad pretium, quod tẽpore ſolutionis valebunt deductis ex tali pretio expenſis, periculis, quibus venditor ad creditum, eſt exoneratus, ita Frater Ioſephus.

¶Quinta demum conditio eſt, quòd venditor non tollat libertatem imò facultatem indulgeat emptori ſoluendi tales merces quando voluerit, itaque licet ſit ſignatum tempus ſolutionis ad annum, facultas tamen ſubſit emptori ſoluendi eas quocunque tempore ante ſibi libuerit. Tunc his ſeruatis conditionibus, & hac poſtrema, quæ ſuper omnes obſeruata eſt maximè neceſſaria ſeruata, ſi tempore ſolutionis merces plus valent, quàm tempore venditionis & traditionis, etiam ſi venditor non eſſet eas ſeruaturus, poterit id plus accipere, & ſi emptor tunc eas maiori pretio ſoluit, ſibi imputetur, quia liberum ei fuit eas ante ſoluere tempore, ſcilicet quo minus valebant, & ideò iſte vẽditor non ſe poſuit in tuto ſic contrahendo.

¶Hæc concluſio his conſtricta conditionibus iam probatur, quia iſte contractus venditionis mercium ad creditum his cum conditionibus initus perinde eſt ac virtuale quoddam mutuum illarum mercium; & per conſequens ſicut in mutuo merces mutuatæ reddendæ ſunt in eadem ſpecie, vel ſi non reddantur in eadem ſpecie, ſoluendæ ſunt in pecunia, valore quo valent tempore ſolutionis etiam ſi plus valeant, ita in illa venditione ſi plus valent adoptionem emptoris vel eas vel plus quod tunc valent poteſt accipere.

¶Sed finaliter tandem concludo, quod quia moraliter, & in practica iſtæ conditiones neque intenduntur ſeruari in cõtractu Caietani, ille moraliter ſemper, aut quaſi ſemper eſt illicitus, & periculoſus ſi ponatur in practica.

¶Inſuper pro maiori complemento doctrinæ ſcitu opus eſt an mutuans vinum, oleum aut huiuſmodi poſſit aſtringere mutuatarium ne rem mutuatam ſoluat ante aliquod ſignatum tempus, etiam ſi velit. Reſpondetur planè non ſic obligare poteſt, quia ſi poſſet, ſic obligare, poneret ſe in tuto, atque ſic ſignando tempus in quo valeret carius, conſtringeret mutuatarium ad ſoluendum carius. Quæſt.

¶Item ſciſcitari hic fortè alicui libet, vtrum liceat mutuare triticum cũ pacto, vt reddatur pretio, quo valet, cũ mutuatur, & videtur, quod non liceat, quia mutuans triticum non poteſt illud recuperare, ante tempus ſignatum, & poteſt accidere, quod tempore ſolutionis ſignato valeat minus, quam tempore traditionis. Vnde petendo vt reddatur pretio, quod valet dum mutuatur, videtur ſe ponere in tuto non perdendi, ratione mutui, ſed nihilominus dicendum puto cum Nauarro, e, non eſt vſura tempore caritatis annonæ triticum extimatum pretio, quo tunc venditur mutuare pro tali pretio cum pacto, vt tempore ſolutionis reddatur triticum pretio quo tunc valebit, ſcilicet redditionis tempore. Hæc aſſertio probatur, quia licet iſte contractus mutuum eſſe dicatur, ſed in effectu eſt vendere triticum, & dilationem ſolutionis concedere iuxta omnium ſententiam, f, & ſecundum D. Antoninum, g, niſi per leges iuſtas eſſet prohibita huiuſmodi tritici anticipata emptio: ſed de his poſtea latius ſumus dicturi.

e Naua. Su. La. nu. 225.

f c. In ciuit. de vſur.

g Anto. 2. p. c. 7 §. 1.

CAP. LXVII.

An triticum mutuatum redden dum ſit eadem menſura, caſu quo poſtea magis, vel minus valet, & idem quæritur de pecunia aurea, vel argentea mutuata, caſu quo poſtea magis vel minus, etiam ſi eã mutuans non erat ſeruaturus?

Quæſt. 1. QVia quæſtiones ſimiles ſimilibus conſentaneum eſt annecti, ideò hic ſubſequenter ventilanda hæc attexitur quæſtio, vtrum qui mutuauit modios frumenti decem tempore mutuationis decem aureos valentes, ſi poſtea tempore ſolutionis magis, vel minus contingat eos valere, licitè poſſit caſu quo ſolutionis tempore magis valuerint, eam integram menſuram tritici, ſcilicet decem modios, quos mutuauit integros recuperare idem de vino, & oleo mutuato? Ad quæſtionem ſatisfacturi dicimus primò quod huiuſmodi vſu conſumptibilia puta triticum, vinum, oleũ, & huiuſmodi dupliciter poſſunt tradi alteri poſtea ſoluenda: vno modo per viam mutui, alio modo per viam venditionis. Igitur hac diſtinctione præmiſſa ſubijciuntur hæ concluſiones.

¶Quarum prima ſit de venditione, tali caſu quo venditor vendidit frumẽtum credito pretio, ſi poſtea creuerit in valore, nihilominus ſolum poteſt recuperare, & emptor ſolum tenetur ſoluere pretium, quod tempore venditionis, & traditionis tale frumentum valebat. Hæc eſt Soti de iuſti. & iur. & patet quia in hac venditione frumenti ad creditum non debetur frumentum poſtea ſoluendum, ſed tantum pretium eius tempore traditionis. Ergo ſi vendidiſti decem modios tempore traditionis, & venditionis valentes decem aureos licet poſtea in valore creuerint ad 20. tãtum emptor 10. aureos tibi debebit, quare ſi tempore ſolutionis contrahas cum emptore volente vt tibi ſoluat 10. illos modios venditos in frumento, iam tunc pro pretio tibi debito, non decem modios, ſed duntaxat 5. tibi ſoluet, quia tunc modij 5. tantundem valent in caſu hoc ſicut decem antea venditi.

¶Si vero loquamur per viam mutui ſtatuitur ſecunda concluſio, quæ eſt Soti, ſicut, & prima, ſi mutuaſti mihi decem modios tritici tempore mutuationis valentes 10. ſi poſtea creuerint ad 20 teneor tibi reddere eoſdem modios tritici eiuſdẽ bonitatis, qualitatis, quãtitatis, & numeri, aut ſi tecum tunc cõueniam, vt tibi ſoluendos in frumento tunc decem modios, non in frumento, ſed in pecunia ſoluam, non eſt ſatis ſoluiſſe decem aureos quos tempore mutuationis valebant, ſed viginti aureos qui ſunt tempore ſolutionis pretium auctũ tibi ſoluere tenebor, ita Sotus, a, contra Syluest. b, & contra alios multos quos ait ibi Sotus ſuo iudicio re vera ſcopum punctim non attingere, & probatur hæc concluſio, quia prætërquam quod eſt rationi conſentanea, fulcitur quoque ciuili iure. c, Nec refert, quod annona longe maioris venibat quando tu mihi frumẽtum mutuo tradidiſti an multo minoris. Et idem iudicium eſt vini, atque aliarum vſu cõſumptibilium rerum dum mutuantur, quia ratione mutui mutuatarius non debet pretium, ſed corpora in eadem ſpecie, & qualitate, quare ſi è contra tempore ſolutionis deſcenderint in pretio, quia tempore mutuationis venibant viginti & poſtea tempore ſolutionis mutui veneunt tantum decem, & conueniſti tũc mecum, vt ſoluam triticum mutuatum in pecunia, quod tantum in frumento tenebar ſoluere, non 20. ſed tantum 10. pro eo tibi iuſtè ſoluam. Etenim regula generalis eſt, quod in mutuo pretium rei mutuatæ non attenditur plus minuſve tempore ſolutionis valeat, vel quo mutuatur: ſed eadem menſura, quæ datur reddenda eſt authore Soto.

a Sot. de iu. & iu. lib 6. q. 1 arti. 2.
b Syl. verb. vſura 1 §. 16. & 17.
c ff. de reb. cred. ſi cer. pet per totum præ et tim l. vinũ.

¶Porrò annexa, eſt præcedenti, & hæc quæſtio, an ſit genus iniuſtitiæ quando non eſt mutuo ſoluẽdo ſignata certa dies, mutuatorem non repetere

triticum mutuatum, quando videt vilius venundari: ſed operari tempus quo ſit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet in pretio, quæſtio eſt cuius meminit Sotus. Reſpondetur tamen primo ſecundum Nauarrum, d, quod peccato iniuſtitiæ, & grauiter peccat, qui quod ſibi debetur non vult recipere vſque ad tempus, quo eius pretium creſcat, cum debitor illud tempus expectare nō teneatur. Patet, quia ille talis nollens ſibi debitum triticum, aut vinum recipere vult lucrari impenſam, quam in cuſtodiendo faceret inſuper, & periculum amiſſionis vitare, ergo non caret iniuſtitia.

d Naua. Sū. Lat. n. 225.

¶ Idem dicendum eſt de illo, qui alteri mutuat, vt prædiximus cum tali pacto, vt tali tempore, & non antea reſtituat mutuatarius, aut quòd in alio loco extra illum in quo iure tenetur reddat ſecūdum Diuum Antoninum, quia illam obligationem, quæ pecunia extimabilis eſt vltra ſortem lucratur.

¶ Secundò reſpondemus ad quæſtionem ex mente vtriuſque Soti, & Nauarri non eſſe peccatum, neque iniuſtitiæ ſpeciem præ ſe ferre ex natura rei, diſſimulare, & non petere triticum, quod ſibi debetur vſque ad annum, & tempus in quo carius erit, niſi directè, aut indirectè debitoris ſolutionem impediat, quamuis eſſet auaritiæ indicium euidentius, quam charitatis. Patet ex ratione Soti, quia alioquin mutuatario vel debitori imputatur, ſi ſibi non conſulit ſoluendo, quando ex re ſua fuerit ſoluere.

¶ Tertiò dicimus ex ſententia Nauarri, quod iudicio ſuo peccatum iniuſtitiæ committit diues, quia verè ſaltem impedit indirectè ſolutionem debiti, quando nollens, vt pauper Auguſto anni fertilis ſoluat, prędicit ei, vt illo tritico ſuam vtilitatem vtatur, & nullo pudore afficiatur, eo quod non ſoluit ad quas fraudes vitandas inquit Nauarrus prudenter, & ſanctè ſtatutum eſt in Luſitania, vt qui triticum mutuo datum ante diem, ſcilicet Mariæ Auguſti non petierit, non poſſit petere vſque ad ſequentem annum.

Quæſt. 3.

¶ Præterea quia hactenus de debitis bona fide acceptis dictum eſt, nunc reliquum eſt, vt de debitis ratione iniuſtæ acceptionis dicamus. Quare quæritur quid ſi fur decem modios tritici furatus ſit tempore furti valentes decem ſi pretium eorum auctum eſt ad viginti? Reſpondemus ergo breuiter, quia & de hac quæſtione ſupra plura diximus dicendo primò quod ſi res ſurata non vſu conſumptibilis ſimiliter apud dominium erat peritura vt equus ſi in poteſtate furis perit nō tenetur in conſcientia reſtituere rem, niſi tantum fructus quos fur percepit, vel dominus percepiſſet, ſi illam rem apud ſe habuiſſet, vel niſi quantum interfuit domino illam rem ſibi ſubreptam nō fuiſſe, quia illam fortè vendidiſſet, antequam periſſet. Secus ſi apud dominum non erat peritura, quia tunc fur ſimul cum fructibus perceptis è ſe, vel à domino percipiēdis teneretur eam reſtituere. Hęc eſt Metinæ, e, & ratio eſt peruia, quia in hoc caſu nihil minus creditor habet quam habiturus fuiſſet, quia vt ſupponimus eodem modo res apud ipſum periſſet.

e Metin. C. de reb reſt. q. 6. de reb. furt.

¶ Secundò dicimus ad quęſtionem reſolutoriè quod ſi fur decē modios verbi gratia tritici ſubfuratus eſt tempore furti valentes decem aureos, ſi poſtea eorum pretium ſuccreuerit ad viginti, ſi tunc quando creuerūt ad viginti pro viginti aureis eos dominus vendidiſſet pro illis modijs viginti aureos ſoluere tenetur. Hæc eſt Metinæ, & patet, quia in illo caſu non obſtat, quod dominus læſus, ex culpa furis lucrum per accidēs reportet, ſcilicet, quia ſibi illi decem modij ſi non ſurrepti fuiſſent tantum pro decem aureis illos tempore furti vendidiſſet, ſed ratio quare pro illis decem modis in hoc caſu fur viginti tenetur reſtituere eſt, quia fur pro illo tempore, quia non debet eſſe melioris conditionis, quam mutuatarius tenetur domino decem modios reſtituere in eadem ſpecie, qui cum tunc in illa ſpecie valeant iam viginti aureos, ſi in pecunia reſtituat, viginti aureos reſtituturus eſt.

¶ Emergit quoque iam, & alia non omnino diſpar quæſtio an qui mutuat Quæſtio. 4.

ducatos centum quando minori argento, vel ære extimantur, ſi poſtea regis pragmatica valor ducatorum augetur, poſſit idem pondus auri ſuſcipere, id eſt totidem centum ducatos, & quidem Syluester, f, refert doctores iuris dicentes, quòd ſi veriſimiliter dubitatur tempore ſolutionis poſſe valere minus, pluſve, tunc eadem aurea moneta eſt reſtituenda. Sed Sotus qui loco citato huius quæſtionis meminit putat ſi ducatorum augetur poſtea valor non eſſe centum aureos reſtituendos. Ratio vero Soti eſt, quoniam aurei ſunt moneta, id eſt menſura pretij rerum, & ideo quando per pragmaticam augeretur eorum valor iam in ratione monetæ, & menſuræ variarentur. Ergo ſicut quando méſura tritici mutuata poſtea eſt aucta, non tenetur mutuatarius ſoluere illud augmentum ita nec quando moneta in valore eſt aucta, tenetur mutuatarius ſoluere illam cum illa auctione, ſed ſicut qui modium tritici cum accepit mutuò, caſu quo modius ſit auctus ſat eſt, quòd eandem menſuram reddat, quam ſuſcepit, ita ſufficit reddere centum aureos in menſura, qua ante valebant, id eſt ſingulos ad valorem vndecim argenteorum, & non ad valorem tredecim argenteorum etiam ſi ad talem valorem aucti eſſent: vnde non centum tunc integros reſtituturus eſſet.

f Syl. verb. Aſſ. 1. §. 14.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis ſit prima concluſio ſiquis mutuans decem aureos illos ſeruaturus erat ad id punctum temporis, quo per pragmaticam, eorum valor auctus eſt, licitè exigere poteſt illos decem aureos integros licèt illos recipiendo numero integros, & in valore auctos per pragmaticam, plus in valore recipiat, quam mutuauit: hæc eſt Sylu. g, & Nauar. h,

g Syl. verb. vſur. 1 §. 14
h Naua. de vſur. n. 4. & ca. fin. de vſur.

¶Secunda concluſio, ſi qui illos decé aureos mutuat, non erat illos ſeruaturus ad id temporis, quo eorum valor auctus eſt per pragmaticam, quia parabat illos ſtatim expendere: tunc non poteſt licitè illos integrè, neque in valore auctó recipere. Et ſecundum iſtam concluſionem ſaluatur ſententia Soti, & patet, quia ſi mutuans non erat ſeruaturus aureos vſque ad pretium eorum augendũ, & mutuat pro totidem reddendis tempore aucti pretij vſura eſt, & iniuſtitia, ſic vſurarius quoq; eſſet q. véderet triticum Auguſti méſe pro pretio cariori Maij, ſi ipſe non erat ſeruaturus illud.

¶At quoniam præſſius quæſtionem vrgere volumus adhuc inſtamus quęré do quid ſi vterque tam mutuans quam mutuatarius tempore mutuationis aureorum nihil cogitauerunt de pretio augendo, vel de ſeruando eos ad id temporis, aut non ſeruando. Quæſtio. 2.

¶In hoc caſu ait Bart. i, & Baldus, & Alexander, & Iaſo, quod ſi creuit in pretio aureus per pragmaticã tenetur mutuatarius illos aureos ſoluere in aucto pretio, id eſt totidem integros, Sotus vero tuetur oppoſitum.

i l. cũ quid. ff. de rebus. credit.

¶Igitur pro concordia aliquali horum doctorum ſtatuitur tertia concluſio. Æquius eſt, quòd quando nihil mutuans aureos, & mutuatarius cogitauerunt de pretio eorum augendo, neque mutuans nihil determinare ſtatuerat de ſeruando, aut non ſeruando nihil plus exigatur, & ſoluatur, quam erat valor aureorum, cum mutuati ſunt. Hæc concluſio patet ex ratione Soti, quia ſicut cum modius tritici mutuatus poſtea augetur ad maiorem méſuram, ſat eſt ſoluiſſe receptam menſuram, ita ſi aureus eſt auctus in valore, quia in ratione monetæ, id eſt menſure eſt auctus, ſatis eſt ſoluiſſe mutuatariũ in recepta menſura, id eſt valore, quo tunc aureus tempore mutuationis valebat in hoc caſu concluſionis.

¶Secus eſt ſecũdum Nauarrũ ſi mutuans tépore mutuationis pactus fuiſſet vt illi decé aurei ſibi in eadé ſpecie ſoluerentur, vel ſi confeſtim, & ſimul ac illos mutuãs mutuauit, qa eorũ per pragmaticam pretium creuit, mutuatarius pro maiori pretio, i. pro pretio aucto illos cum ſuo lucro expendit, quia in his ſicut in caſu quo mutuans erat ſeruaturus contraria opinio Bart. Alexan. & Iaſo. ſeruari, & tolerari poterit, quia ad argumentum Soti ſufficienter reſpondet Nauarrus ex parte iſtorum. Primò quod ſi pragmatica noua ſtatuit, quod faneca tritici contineat (verbi gratia) re-

tredecim modios, tunc variatur materia, forma, & quantitas: ideo non obſtante hac variatione menſura mutuò recepta, & non amplius neque minus reſtituenda eſt. At verò cum augetur pretiū per pragmaticam, non variatur materia, & quantitas, quia eadem quantitas, & materia auri manet in aureis, ſed ſolùm mutatur forma, id eſt valor, nec mutatio ſola formæ, id eſt valoris ſufficit ad non reddendum aureos in eadem materia, & quantitate, & numero, quia valor qui eſt veluti forma pecuniæ fundatur etiam in eſſe naturali, & materiali pecuniæ ſecūdum Bartolum, cum autem per taxationem nouam pragmaticæ natura auri, & aureorum non varierur, nihil obſtat, quod pretium varietur, quia iſta variatio ad naturam auri eſt accidentaria, quia accidit illi per taxationem reipublicæ ſic variari: vnde cum de natura mutui ſit, quod reddatur in eadem ſpecie, bonitate, & quantitate, ideò ſaltem in his duobus exceptis caſibus, etiam ſi illi aurei decē mutuati, per pragmaticam poſtea creuerint in valore, totidem integrè, quamuis in valore aucti reſtituendi ſunt.

¶Itaque extra hos tres exceptos caſus licet vtraque opinio ſit probabilis, ſed ęquior eſt opinio Soti, ſcilicet, ꝙ non totidem aurei reſtituantur, ſed valor receptus tempore mutui, id eſt. iuxta valorem quem tunc valebant, dum non erat illos ſeruaturus.

¶Sicut etiam licet ſecundum opinionem quam in ſuo codice citat Metina res furtiua, creſcens in pretio reſtituenda eſt ſecūdùm maiorem valorem eius currentem toto tempore moræ, in quo fuit fur in mora ſoluendi, & reſtituendi eam, & hoc etiam ſecundum rigorem iūris, quia mora ſua vnicuique nocet, tamen vt idē teſtificatur ſecundum ęquitatem, & ſecundùm approbationem doctorum non contemnēdæ authoritatis res vſu conſumptibilis furto ablata puta vinum, vel triticum ſi tēpore furti à domino vendenda erat, & non ſeruāda, ſi poſtea penes furē creuerit, vel decreuerit in valore ſi non extat tunc valore temporis furti ſoluenda eſt de æquitate, & non in maiori pretio, quo creuit. Colligitur hæc concluſio ex cap. nauiganti, & in ciuitate de vſuris, vbi dicitur non ſeruaturus nihil plus poteſt accipere, quam de præſenti res valet, id eſt tempore traditionis. At hanc concluſionem ſeu ſententiam iſtorum doctorum contra communem admittendam eſſe cenſeo in caſu quo res furto ablata conſumpta eſt, aut iam periit: nam tunc ſufficit ſi nō ſeruāda erat tempore furti ſed tunc vendenda, illam reſtituere valore quem tunc valebat: etiam ſi poſtea creuiſſet pretio. Si tamen res furtiua perſtat, ſecundum communem opinionem ipſamet reſtituenda eſt, aut acceptante domino ſi in pecunia reſtituenda ſit, valore quo creuit reſtituēda erit, & hoc in conſcientia, nam in foro exteriori opinio cōmunis vt puta rigidior ſeruabitur: ſed de his iam memini ſupra tetigiſſe, quæ tamen cauſa integritatis materiæ & refricandæ memoriæ lectoris hic libuit repetiuiſſe breuiter.

CAP. LXVIII.

An pactum legis commiſſoriæ locum habeat in pignoribus in cenſu, & in emphyteuſi, & & de pœnis appoſitis in mutuo, & an in poſſeſſione feudi, vel emphyteuſis reddita directo domino in pignus teneatur talis dominus fructus computare in ſortem.

PRæterea licet nonnihil pertranſitū de pęnis legis commiſſoriæ, recordamur nos dixiſſe, tñ quia vnamquamq; materiam ad amuſſim ex ſuis principiis eruendam eſſe cēſemus: ideo hic primo quæritur. Vtrū pactū cōmiſſi, i. legis cōmiſſoriæ locum habeat in pignoribus, i. vtrum ſic liceat conuenire, ſi non ſolueris debitum intra tale tempus, pignus, quod mihi tradis ſit amiſſum, vel pro ſolutione mihi debita fiat meum. Quæſt. 1.

¶Igitur ad quæſtionem dicitur primò iſtud pactum, quod ſi debitum non ſoluatur intra tantum temporis creditor fiat dominus illius pignoris ſibi pro debito impignorati pro pretio ſibi debito, reprobatum eſt tanquam illicitum per ius canonicum: niſi debitoris interuenerit iuramentum non contrauenIēdi tali pacto legis commiſſoriæ: nā tunc cum iſtud iuramentum ſine periculo æternæ ſalutis ſeruari poſſit: ſeruandū eſt, niſi ex cauſa relaxetur, a, quia in iſto caſu iuramentum præiudicat legi commiſſoriæ prohibenti commiſſum incurri in pignoribus.

a c. ſignificā te. de pign.

¶Secundò dicimus, quòd licet iſtud pactum legis commiſſoriæ in pignoribus nequeat imponi per modum legis commiſſoriæ, tamen bene poteſt apponi per modum pœnæ in conſcientia, vt ſcilicet pignus approprietur creditori ſi debitor qui illud impignorauit: debitū non perſoluerit: ita Syluester, b, & patet quia pactum pœnale, id eſt legis pœnalis non, eſt prohibitum, per leges ſi ſic paciſcator creditor ſine fraude, vt ſe ſeruet indemnem, quia licet ius ciuile iſtud pactum commiſſi de amittendis pignoribus, ſi non ſoluatur debitū tempore deſtinato, reprobetur ad tollendā læſionem impignorantium, ne immodicè lædantur in amiſſione ſuorum pignorum, vel venditione eorum facta creditoribus pro modico pretio, tamen in conſcientia ſi creditor pignoratarius huiuſmodi in contractu adhibeat pœnā ad coercendam contumaciam debitoris, licitum eſt iſtud pactum pœnale, atque ideo ab eo tempore, quo debitor eſt in mora ſoluendi, quando ſic pactū eſt, pignus remanebit venditum mutuatori pretio iuſto legali, quia hoc fit non ratione mutui, ſed ratione pœnæ.

b Sylu. ver. Pactū §. 14.

¶Tertiò dicimus cum Nauarro, c, peccare, qui mutuat appoſita pœna, niſi intra diem ſtatutum ſoluerit ei mutuatarius, quem iam à principio credebat ad eundem diem ſoluere non poſſe, atque ſimul cum culpa incurrit obligationem reſtituendi, ita Sotus, d, cum communi.

c Nau. Sū. Lat. c. 17. n. 215.

d Sot. in 4. diſt. 15.

¶Quartò, adijcimus peccare etiam cum obligatione reſtituendi, qui pœnā exigit ab eo, qui ſine ſua culpa per impotentiam eam non ſoluit. Sicut etiam peccat cum tali obligatione reſtituendi qui exigit pœnam commiſſi in pignore ab eo etiam qui iurauit non contrauenire, quando quia iuſtè fuit impeditus intra ſignatum tempus, pignus redimere non potuit, e, & patet, quia regulariter vbi non eſt culpa, pœna eſſe non debet. f, At verò ſecundum Metinam Complutenſem ſecus eſt quando iſta conditio fuit appoſita non per modum pœnę ſed per modum intereſſe ceſſantis, quādo appoſita fuit à mutuante veriſimiliter credente mutuatarium in termino ſignato poſſe bene ſoluere adhibita diligentia, quia tunc non obſtante, ꝙ mutuatarius ſine culpa ſua impotens factus fuerit ad non ſoluendum in termino, ſi ceſſabit mutuatori intereſſe, verè illud ſoluere manet obnoxius, quia mutuans etiam abſque culpa ſua non tenetur huius intereſſe facturam pati: ſed poteſt indemnem ſe ſeruare.

e c. ſignificāte de pig. f c. 2. de cōſtitu.

¶Quintò dicimus, quod eandem culpam, & reſtitutionis obligationem ſubit, qui ſoluta ſibi parte debiti totam pœnam exigit, ſaltem quando obligatio ſic eſt diuiſibilis, quòd prodeſt pars obligationis ſoluta ipſi creditori. g, Secus eſt, vt diximus ſi bona fide mutuator pœnam appoſuit, vt timore eam incurrendi mutuatarius ſoluat, præſertim optando potius ſolutionem, quam pœnæ incurſionem, quia tunc non peccat illam pœnam exigendo à potente reſtituere, & negligente. h,

g ca. ſuā cū gloſ cōmuni de pœn.

h l. ſi pacto C. de pac.

¶Verùm vt omnia rimemur non ab re erit hic indagare, vtrum pœna commiſſi poſſit apponi in contractibus cenſualibus: id eſt, vtrum emens cenſum, hanc poſſit annectere conditionem, vt ſi venditor cenſus non penderit penſionem cenſualem per biennium, poſſeſſionis i. hypothecæ ſupra, quam conſtituitur cenſus, amiſſionem patiatur. Et videtur, quod liceat, quia in recompilatione noua legum titulo de cenſibus, tributis, & hypotec. l. 1. tit. 15. ſi caueatur, quòd executioni mandentur pœnæ appoſitæ in contractibus cenſus: etiam ſi graues fuerint. Pœnam quoque commiſſi ibi adiectam effectui mandari lex ſancit. In contrarium eſt, quod Pius

Quintus

Quintus in ſuo proprio motu de creandis cenſibus ait, q in creatione cenſus pacta non apponantur huiuſmodi, q debitor cenſus moroſus aliquid ſoluat ratione lucri ceſſantis: ergo multo minus poterit attexi ibi pactum commiſſi idest amiſſionis hypothecæ, quod eſt longè grauius, quam pactum de lucro ceſſante.

¶Igitur pro reſeranda veritate quæſtionis vt moris eſt noſtri ſtatuamus has concluſiones.

¶Quarum prima ſit, licet pœnas cõmiſſi iuſtè poſitas licitè poſſit creditor à ſuo debitore accipere: tamen ſi talis pœna commiſſi in cenſibus temporalibus, & redimibilibus apponant, vt ſi debitor cenſus præſtituto tempore non ſoluerit penſionem cenſualem, amiſſionem patiatur poſſeſſionis, & hypothecę ſupra quam conſtitutus eſt cenſus, iniuſta, & illicita eſt talis pœna commiſſi. Hæc concluſio eſt Nauarri in additionibus, eſt tamen contra Sotum: & i, & ait Nauar. in regno Nauarræ temperatum, & correctum eſſe ius ciuile, ſic ſcilicet, vt ſi pœna commiſſi appoſita fuerit in cenſu, qui moroſus fuit in ſoluendo non perdat hæreditatem, ſed vendatur hæreditas ad recuperandas nondum ſolutas penſiones, & principale, & reliquum pretij redditur domino hæreditatis. Prædicta quoque concluſio eſt etiã Metinæ, k, quam probat, quia pœnæ non debent eſſe ita rigidæ præſertim pro culpis interdum minimis: ſed amiſſio totius poſſeſſionis, & hypothecę pro re tã minima, vt pro mora ſolutionis penſionis exiguæ eſt nimis exorbitans pœna, ergo ſaltem in conſcientia non eſt omninò iuſta, ſed in foro exteriori neſcio an lex prædicta commiſſi in cenſibus ſit generaliter vſu recepta.

i Sotus de iu. & iu. li. 6. q 5. art. 1.

k Metin de ſect. q. vlti. de cenſib.

¶Secunda concluſio, quæ eſt Fratris Ioſephi in ſuis floribus, quæ videtur rationabilis, & ęquitati innitens, pœna commiſſi in cenſibus erit licita, ſi cenſus talem conditionem pœnæ habens annexam maiori pretio ematur, quia iam ex maiori pretio tale grauamen impoſitum venditori cenſus recompenſatur. Sed iuriſtæ reſpondebunt, ſat is per pretium legis ſcilicet, quatuordecim pro mille iſtud grauamen recompenſari, ſed tu lector dictum, puta, quod dum nihil amplius pretij impenditur pro iſto grauamine amiſſionis hypothecæ, quid quid ſit de foro exteriori, & de lege ciuilis, quæ in præſumptione grauiſſimæ negligentiæ, & damni inde incurrendi à creditore fundari videtur ſi ſic nõ puniatur moroſus cenſualiſta, in conſcientia tamen talis lex non videtur in toto rigore ſit ſeruanda. Imò nullo modo videtur ſeruanda, quando ex impotentia omiſit ſoluere penſionem, quia ſine culpa ſua non ita pœna eſt mulctandus. Nã & cum ex negligentia fecerit videtur pœna temperanda, niſi fortè ex magna malitia, & proteruia, & cum magno detrimento emptoris cenſus, per multos annos omiſiſſet plures penſiones ſoluere, quia in hoc caſu lex ciuilis, & ſentẽtia Soti poſſet habere locum.

¶Sed de contractu emphyteuſis per quem transfertur dominium vtile in emphyteutam retento dominio directo apud dominum qui quidem contractus proinde medius inter locationem, & vẽditionem computatur controuerti quoque poſſet an pœna commiſſi appoſita in eo locum habeat, ſed quia res eſt nõ tam in ambiguo poſita dicendum eſt, q verè pœna iſta commiſſi in contractu emphyteuſis locum habet, quia in iſto contractu iſta pœna non tantam præ ſe fert grauitatem, quia per talem amiſſionem tranſit poſſeſſio ad dominum ſuum directum, purgariq; poteſt ſi per biennij lapſum incurratur per celerem ſolutionem factam eccleſiæ.

¶Inſuper aliquis fortè rogabit an poſtquam de pacto legis commiſſoriæ circa pignora, quod ſi in pœnam ſine fraude vſurarum appoſitum ſit, ſit validum dictum eſt, iuxta l. ſi fundus. §. ſi. ff. de pigno. etiam ſic ſit, appoſitum ſi ſit pactum in pœnam vt lapſo die redimendi pignus, eſſet venditum iuſto pretio? adhuc valet ſecundum Panorm. capitu. ſignificante. de pignor. & ſecundum D. Anton. titu. 1. cap. 7. & Syluestr. in roſa aurea, caſu 28. Quæſt. 4.

¶An idem pactum poſſit apponi circa fructus pignoris addendo, quod niſi ad præfixum diem redimatur, omnes Quæſt. 5.

fructus, aut pars eorum, qui vſque ad eum diem ex pignore ſint capti ſint mutuantis.

¶Reſpondetur primo ex mente Nauarri, l, id nullatenus eſſe licitum, vt patet c. ſignificante de pignorib. cum ei annot. quia prædicti fructus debent manere debitori, vel in ſortem, vel in intereſſe, computari, alioquin non caret vſura.

l Nauar. ſū. Lat. cap. 17. nu. 217.

¶Secundò dicimus, quod hæc regula iuridica, q ſemper fructus pignoris debent in ſortem ſolutionis debiti computari habet exceptionem in feudo, vbi ſingulari ratione, m, ſi dominus directus in pignus mutui, quod tradit, à ſuo mutuatario, & ſimul feudatario accipiat prædium feudale, fructus talis pignoris. i. prædii, eos non computando in ſolutionem mutui, accipere poteſt, dum modò interim, dum percipit tales fructus: feudatarius ratione feudi ad nulla munera, vel obſequia maneat aſtrictus, quia iam tunc per iſtam impignorationem prædij feudalis cēſetur dominium prædij vtile, quod erat pœnes feudatarium ad dominum directum prorſus reuerſum fuiſſe, quare tanquam ex re omnino ſua cenſetur dominus feudi capere illos fructus.

m c. eſque ſtus. c. 1. de vſur. adiuncta glo. fin.

¶At verò an ex re emphyteutica ſcilicet prædio, poſſit dominus directus capere fructus, non computando eos in ſortem mutui, quando emphyteuta illud prædium in pignus mutui accepti, domino directo dedit: maius dubium ptemit, nam Ioan. Ana. in cap. de vſuris dubitat, At Imola cap. 10. de feudis idē dicit de domino directo accipiente in pignus prædium emphyteuticum, ſcilicet, quod poſſit accipere fructus ex illo non computando eos in ſortem mutui ſibi ab emphyteuta debiti.

¶Dicendum eſt ergo ad hanc quæſtionem ex mente Imol. & Barbat. ca. 1. de feudis, & Nauarri, quod etiam dominus directus accipiens in pignus mutui prædium emphyteuticum poteſt accipere fructus pignoris, non computando eos in mutuati ſortem, & vltra hoc poſtea recuperare integrum mutuum modo iſta tria concurrant ſecundum Nauarrum, quæ etiam ſecundum ipſum in feudo concurrere debent. Primò, quòd nihil aliud debitum ex contractu emphyteutico dominus directus præter fructus accipiat.

¶Secundò vt illud prædium non ſit effectum melius, ſeu melioratum ab emphyteuta iuxta Syluest. n, Quod verum eſt quoad partem fructuum, qui ex melioratione capiuntur, & quoad alios quæ illa perciperentur, quia tunc dominus directus non poterit capere fructus ex prædio ſic meliorato.

n Syl. verb. feud. q. 30.

¶Tertium quod emphyteuta dominium vtile emphyteuſis gratis, aut ferè gratis obtinuerit à domino directo, vt communiter feudatarius ſolet obtinere: nam ſi ille emphyteuta, ſeu feudatarius obtinendo ſua vtilia, illa dominia magnam ſummam pecuniæ ſoluit, non poteſt tunc directus dominus capere fructus ſibi ſaltem quando penſio, ſiue reſponſio pro eis ſoluenda longe minor eſt fructuum valore, quia ita tenet communis opinio, & Angel. verbo feudatarius. §. 33. Sylu. eodem. §. 10. Maior. in 4. diſt. 15. quæſt. 31. Sed tanto plus tunc ex fructibus retinere poterit, quanto minus pretium iuſto dominus vtilis domino directo dedit. o, §. Item cum totum de officio delegati.

o arg. l. que de tota. ff. de rei vēdi. c Paſtoralis.

¶An etiam ex contractu cenſus poſſit emptor reportare fructum dubitatur. Sed reſpondetur, quod hoc licitum eſt, & caret labe vſuræ, ſi cenſus ſit emptus iuxta conditiones Martini V. & præſertim Pij V. in ſuo proprio motu, ſcilicet, quod fiat numerata pecunia, & iuſto pretio irrecuperabili ex parte emptori, quod conſtituatur ſupra rem immobilem, determinatam, & fructiferam, quia perempta, vel inutili facta ceſſet, cenſus, & quod non ferat laudemium, & cætera Vide ibi, vide Martinum. V. & Calixtum. III. in extrauagante de emptione, & vendit. & quamuis alij aliter in his conditionibus cenſus variauerint, ſed tamen tales cenſus iuxta regulas iſtorum Pontificum, & ab eis conditiones poſitas ſunt regulandi, vt ceſſet ſcandalum, & careant labe vſuræ, & iniuſtitiæ, vel ne in foro exteriori vſurarij reputentur aut iniuſti.

CAP.

CAP. LXIX.

An in venditione poſſeſsionis emphyteuticæ, aut cenſui hypothecatæ dominus directus poſsit exigere laudemium.

Quæſtio. 1. QVoniam de pœnis:quæ in contractibus ſolent apponi, & de conditionibus,quæ in illis,& in mutuo poſſunt annecti,quia quædam earum vſuræ effigiem poſſunt inducere, cœpimus edicere iam pergimus vltra hic inſuper inquirendo, an ſicut in emphyteuſi excepto vbi alienatio eſt neceſſaria emphyteuſis,vt in dotatione filiæ, & donatione propter nuptias,ſoluendum eſt laudemium in alienatione poſſeſſionis emphyteuticæ,ſi contractus cenſus poſſit iniri cum pacto, quod emptor cenſus i. cenſuarius recepturus annuales penſiones poſſit exigere à cenſualiſta pendente cẽſum laudemium i.aliquotam partẽ pretij poſſeſſionis hypothecatæ cenſui pro eo quòd præſtat conſenſum ad vendendum,vel alienandum talem hypothecã. Et quidem quæſtio eſt,quæ patitur controuerſiam.

¶Nam Pius V. ſuo proprio motu ſuper creandis cenſibus interdicit in cenſibus apponi pactum ſoluendi tale laudemium. 150.partem pretij,ne que aliquid aliud pro alienatione hypothecę cenſus, ſed tantum ibi cauet,quod cum vendenda ſit à cenſualiſta requiratur cenſuarius per menſem ante: & denuncientur ei conditiones venditionis.

a Sot de iuſtit. & iure. lib.6.q 5. ¶Pro hac parte negatiua aſtat Sotus, a, quod licet non ſit iniquum apponere conditionem in cenſu,quod vẽditor bona illa ſupra, quæ ſtatutus eſt cenſus, abſque facultate cenſuarij alienare non poſſit,quia alias in poſſeſſorem aliũ minus tutum talis hypotheca alienari poſſet cum diſpendio non modico cenſuarij,at verò quod cenſuarius, quia concedit facultatem talem hypothecam vendendi, accipiat partem pretij iniquum eſt inquit.Et probatur quia ſi id licet in emphyteuſi , eſt propter ea , quod recipiens penſionem emphyteuticam dominus eſt directus hypothecæ emphyteuticæ.Vnde ſicut ex propria re accipit partem pretij alienationis.

¶At verò ſecundum Sotum cenſuarius non eſt dominus hypothecæ cenſualis. Vnde pro eius alienatione non poteſt laudemium,id eſt , aliquam partem pretij exigere. Sed addit Sotus,quod ſi iure particulari regni permittitur,nihil obloqui audet.

¶Sed in contrarium eſſe videtur lex regni laudemium in cenſibus poſſe exigi indulgens, & in contrarium eſt Nauar. in addit Vbi ait quod licet laudemium emphyteuta pro donatione rei emphyteuticæ non teneatur ſoluere in conſcientia ſecundum Iaſonem, b, tamẽ viginti,vel quadraginta quota,quæ debetur pro venditione rei emphyteuticæ,vel cenſualis tam in foro conſcientiæ, quam in foro exteriori iuſtè debetur,quia ſunt pars pretij, pro quo illæ res ſunt datæ in emphyteuſim,uel hypothecatæ cenſui. b l.ſi. C.de iure emph.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis ſtatuitur prima concluſio , etiam ſi non eſſet receptus proprius motus Pij V. de creandis cenſibus in foro exteriori , in conſcientia iam nõ licet accipere laudemium pro concedenda alienatione hypothecæ,ſeu poſſeſſionis cenſualis. Hæc concluſio eſt Soti loco citato, eſt etiam Nauarri, c, referentis proprium motũ Pij V.qui incipit,cum onus. Aduertens illa verba Papæ, vbi ait, quia volumus rem ipſam ſemper, & libere, ac ſine ſolutione laudemij, ſeu quinquageſimæ , aut alterius quantitatis , vel rei, tam inter viuos , quam in vltima voluntate alienari recantat palinodiam , dicens, quod loco illius conditionis , quam de laudemio , & vigeſima, & quadrageſima parte pretij, quam in Hiſpania licitam eſſe dixerat in commentario , capite decimo quarto , quæſtione tertia, ſubijcit extrauagantem quam ille nunquam ſatis laudatus Pius Quintus promulgauit . Et iam multipliciter probat primò , quia Papa ſupra contractus non tutos in conſcientia rite pronuntiat. At hic contractus c Naua.Sũ lat.c.17.nu. 235.

tractus cum iſta conditione exigẽdi laudemium in cenſibus redimibilibus, non videbatur ſatis tutus in conſcientia: ergo potuit Papa per ſuam extrauagantẽ talem conditionem reprobare.

¶Secundò patet, quia hic de hypotheca, quæ eſt res cenſualiſtæ, aut ei fructificans (vt Sotus ait) illud laudemium tã quam de re aliena ſuſciperetur cum ſolum fuerit hypothecata ad penſionem annualem cenſus.

¶Tertiò patet, quia iſta conditio de exigendo laudemium videtur præſeferre effigiem vſuræ, quia toties poſſet iſta hypothecalis poſſeſſio alienari, & vendi, totiesq́; pro inde ex his venditionibus laudemium peti, vt tandem tota quantitas laudemiorum toties exactorum in tantum excreſceret, vt iam præter penſiones annuales, & cenſuales perceptas ſuum capitale pretiũ, quod dedit emens cenſum, recuperaſſe videatur, videaturque proinde ſtante iſta conditione, qđ fuiſſet non emptio cenſus, ſed mutuum virtuale, quia in aliquo caſu per hanc viam manſit apud emptorem cenſus facultas vltra penſiones annuas perceptas recuperandi capitale datum pro cenſu.

¶Et quia hæc per ſtat ratio non videtur bene dictum à Ioſepho in ſuis floribus, quod ſi augeatur pretium poterit peti laudemiũ, quia inquit iam per iſtud maius pretium impenſum recompenſatur grauamen exigendi laudemium impoſitum, ſed præter quam quod hoc in foro exteriori vbi dicitur talis proprius motus receptus cenſeretur in fraudem proprij motus fuiſſe intentatum, ſcandalum ingereret. Licèt fortè in cenſu perpetuo, & irredimibili ſententia Ioſephi locum habere poſſit, vbi minor eſt ſpecies vſuræ, quia prædictus proprius motus attentè inſpectus de ſolo cenſu redimibili ni fallor videtur loqui, quamuis neq; hoc pro certo auſim aſſerere, quia Nauar. d, in vtroq; cenſu ſiue perpetuo, vel temporario oſtendit iſtam conditionem de non exigendo laudemium eſſe ſeruandam. Quare per hanc extrauagantem Pij V. ius ciuile concedens facultatem exigendi laudemium videtur eſſe correctum.

d Nau. I Sũ. lat. nu 232.

¶Proinde ſi cenſus inſtitutus eſt cum conditione laudemium exigendi, ſi ſic inſtitutus eſt ante extrauagãtem Pij V. ſi referatur ad cenſuram Theologorum, vt decernit Pius V. ibi ad hanc normam in poſterum corrigendum puto, quia ſtã te iam hac determinatione Pontificis iniquum eſt in conſcientia ei non obtemperare.

CAP. LXX.

An mutuans ratione expenſarum, vel periculi probabilis in recuperando debitum mutuum poſsit exigere aliquid vltra ſortem, latè, & exquiſitè contra Metinam Complutenſem diſputatur.

IAm de expenſis an ratione expenſarum liceat mutuanti conuenire cum mutuatario, quando veriſimiliter timentur expenſæ, vt aliquid perſoluat vltra ſortem, quæritur, & probatur id licere, quia licet ſic per hanc viam ſe ſeruare indemnem. Huic quæſtioni facit ſatis Sotus. a Reſpondet ergo quod quatenus ad expenſas res attinet nõ eſt dubium quin quidquid debiti recuperandi cauſa creditor diſpendit poſſit à debitore exigere. At multò eſt (inquit) tutius dum creditor hominis vafriciem, & infidelitatem timet nihil ei mutuare, neq; credito vendere, vel dum mutuat expectare ſolutionis terminum, an forte ſine vllis expenſis ſolutionis fiat, nam expenſarum anticipatæ conuentiones vix vſuræ ſuſpicione carent, nihilominus tamen dum omnis fraus abſit, ſi probabilibus coniecturis timentur futurę in recuperando debitum expẽſæ, nempe quia debitor ab vrbe creditoris loco diſtat ab iniuſtitia procul abeſt de expenſis, & laboribus, creditorem cum debitore tale pactum inire: cõſtitutumq́; pretium pro ſumptibus, & laboribus recipere: etiã ſi nullos poſtea contingat facere. Nam etiam ſi eſſet plura expenſurus non poſſet amplius, quam fuit

a Sot. de iu. & iur. lib. 6. q. 4. arti. 1.

fuit conuentione firmatum recipere, ſed profectò licet Sotus hic æquitati ni ti videatur res eſt, quæ non careret ſcã dalo coram iudicibus, & vulgo: ſi caſu quo ſine expenſis eſt ſi debitum ſatisfactum eas expenſas conaretur recuperare, etiamſi conuentione fuiſſent firmatę quare ab omni ſpecie mali, & ſcandali abſtinendum eſt, vt fiat ſine illo.

¶Accedit præterea, & quæſtio illa, quam excitauit Metinam Complutenſis, vtrum ratione periculi, quod meritò timetur futurum in recuperando poſtea mutuum, aliquid poſſit exigi vltra ſortem, & an venditor vendens ad creditum ratione iſtius impendentis in futurum periculi id ipſum poſſit facere. Occurrit hic Metina, b, qui ſuis argumentis, & ſi rem non euincat: tamẽ magnum in contra obſtrependo videtur ſaceſſere negotium, quia ſic arguendo apparenter inſtat.

b Meti. Cõplut. q. 28.

¶Nam primò ſic arguit licet aliquid accipere aſſecuratori, & fideiuſſori pro periculis, quibus ſe obijciunt ſoluendi ex propriis, merces aſſecuratas, ſi pereãt, vel debitũ pro quo à fideiuſſore fideiuſſum eſt, ergo etiam nullatenus erit illicitum venditoribus ad creditum, ſiue mutuatoribus aliquid vltra ſortem debiti, aut mutui exigere pro periculo probabili, quod ſubeunt in recuperãdo iſta in futurum.

¶Item ſecũdo arguit licitum eſt exponenti pecuniam in ſocietate inde lucrum referre, quia ſuam pecuniam obijcit negotiandi periculo, ergo pari ratione, licebit mutuatori, & venditori ad creditum, quia ſuas ſortes pretij, aut mutui periculo recuperandi obijciunt aliquid amplius velle exigere pro hoc periculo.

¶Deinde tertiò ſic inſtat pro eo quod aliquis non tenetur exhibere gratis poteſt aliquid recipere: ſed venditor, & mutuator non tenentur cum ſuo diſcrimine aliquid mutuare, aut vendere ad creditum, ergo ratione huius imminentis in futurum periculi poterunt aliquid amplius vltra ſortem exigere.

¶Subinde quartò arguitur locãs equũ ſi timet talem equum nimia fatigatione in itineris fore diuexandum, vel occidendũ poteſt expetere aliquid amplius: quam ſit pretium locationis pro periculo equi locati ſi pereat, ergo cur non licebit mutuatori, & venditori ad creditum aliquid plus exigere pro periculo recuperandi ſibi debita, quod merito verentur.

¶Confirmat inde, quia ſubire iſta pericula eſt pretio extimabile, ergo quia ſubeunt iſta pericula, licebit illis quid amplius pretij recipere.

¶Demum quintò arguit, licet debita periculoſa, difficiliaq; recuperatu, minoris emere ratione periculi, & difficultatis ea recuperandi, quia pro iſto periculo emptor poteſt minus ſoluere. Ergo è contrario venditori, & mutuatori, quia ſubeunt iſta pericula licebit pro illis aliquid accipere, quia contrariorum contraria eſt ratio. c His argumentis perſuaſus Metina hanc abſurdam, & prorſus periculoſam opinionem auſus eſt aſtruere. ſ quod vtriq; tam mutuator, quam venditor ad creditum vt ſe ſeruent indemnes quando iſta pericula meritò in fururum timentur, de aliquo ſibi ſoluendo pro illis vltra ſortem paciſci poſſunt.

c Cõtrario rũ eadẽ eſt diſciplina. gl. & doct. iu rub. acq. poſſeſſ.

¶Igitur pro veritate conſtanti quæſtionis ſtabilienda eſt reſponſiua concluſio. Nullatenus licet mutuatori, vel venditori ad creditum, pro periculo, aut metu etiam probabili recuperãdi debitum quicquam vltra ſortem debiti aut mutui percipere Hæc concluſio eſt Soti, d, eſt Conrad in de contractibus, eſt Nauarri, e, quod nec periculum perdendi pecuniam, aut pretium mercium eo, qđ mercator fugere, aut decoquere poteſt peti poteſt, & idem ait de deponẽti, aut commendante pecuniam apud aliquem mercatorem, aut numularium, quia ratione iſtius modi periculi, nequeunt iſti vltra ſortem depoſitam exigere, & tenẽtur ſic acceptum reſtituere: quamuis nõ interuenerit pactum, & quamuis appelletur non mutuum, ſed depoſitum c cõſilium cum ei annot de vſuris: neq; ignorantia inquit Nauarrus eos excuſat. gloſſa in c. plerięq;, 14. q. 3. quia primò nõ ob periculum, ſed ob mutuum depoſito palliatum accipitur ſecundo, quia illud periculum non eſt conſiderabile. f

d Sot. lib. 6. de iuſtit. & iur. q. 4. artic. 1.

e Nau. Sũ. lat c. 17. nu. 243.

f cap. naui

¶Hæc

ganti de vſur.& ca ſi fęnerauetis 14.q.3.

¶Hæc concluſio pluribus fundatur à Soto rationibus. Primò, quia ſecundum Ariſtotelem res vſuraria eſt odioſa, & non eſt præbenda anſa vſurarijs in aliquo caſu, niſi ratio cõuincat. Sed in hoc caſu nulla ſubeſt ratio probabilis, vel apparens: quæ oſtendat ratione talis periculi, aut metus aliquid poſſe accipi, qa neq; mutuator mutuat, neque venditor vendit inuitus, ergo ſi eſt periculum nõ vendat, aut accipiat cautionem, aut fidelem fideiuſſorem. Quare ergo ratione metus eſt aliquid accepturus?

¶Item ſecundo patet, quia hic nulla ſubeſt ratio lucri ceſſantis, aut damni emergentis expenſarum, quæ ſolent excuſare ab exigendo aliquid vltra ſorte, qua ergo noua fictione ſolus metus recuperandi excuſare poterit à plus exigendo? ſed dicet Metina quod ratione metus excuſatur, quia ille metus eſt pretio extimabilis, ſed contra, quia ille metus non eſt vendibilis, tum quia ſponte mutuando, aut vendendo ad creditum mutuator, vel venditor acceptat illum, tũ quia mutuatarius, vel debitor non tenetur aliter leuare, vel recompenſare illũ metum, quam ſoluendo ſortem debitã, ſic enim facit ſatis Item, quia ſi ſine præuia pactione de ſoluẽdo ſibi aliquid pro iſto metu, poſtea iſto metu mutuator multum anxiaretur non ideò pro tali metu teneretur ei ſoluere mutuatarius aliquid vltra ſortem, quia metus nõ eſt pretio extimabilis, ergo neque etiam tenebitur vltra ſortẽ ſoluere etiam ſi præceſſerit pactum de ſoluendo aliquid vltra ſortem pro illo.

¶Concluſio ſecunda ſit, quæ eſt Nauar. Licet ratione periculi, & metus in recuperando, deponens pecuniam à depoſitario ſuo nihil vltra ſortem poſſit exigere, tamen poteſt recipere à depoſitario gratis donatum ob gratitudinem, eò quòd ex pecunia depoſita fuerit lucratus etiam ſi libentius ſuam pecuniã penes hunc gratum, quam penes alium depoſitam habeat, & etiam ſi depoſitarius illud det ſperans, quòd ob huiuſmodi largitionem ab ipſo pecuniam ſuam non auferet. Hæc eſt etiam Caiet. g, & patet, quia omnia hæc ſunt gratuita, vſura tamen eſſet ſecundum Nauar. ſi mercator illud daret tanquam ad id ob pretium, & vſum illius pecuniæ obligatus, & dominus ob hanc eandem rationem acciperet, aut ſperaret, & etiam ſi principaliter ob hæc deponeret.

g Caiet. 22. q. 78. art. 2.

¶Nunc ſupereſt ad argumenta in oppoſitum reſpondere.

¶Ad primum igitur negamus conſequentiam, quia contractus fideiuſſionis, aut aſſecurationis ſunt pretio extimabiles, quia hic interueniunt obligationes ciuiles pretio extimabiles, quia in illis non interuenit mutuum virtuale, aut formale. Vnde in illis nulla admiſcetur ratio vſuræ ſi pro obligationibus fideiuſſionis, aut aſſecurationis aliquid accipiatur neq; enim fideiubens, aut aſſecurãs recipit aliquid quod oporteat eum reddere: vt vſu venit in mutuatione, aut vẽditione ad creditum. At verò mutuatio atq; etiam venditio ad cretum, quia implicitè continent mutuum, gratis fieri debent, nihil vltra ſortem ſperando ex illis, & ſic ea quæ conſequuntur ad mutuum, quod hic reperitur, qualia ſunt periculum, & metus debita recuperandi, debent concedi gratis, quia iſte metus eſt conſequens, & acceſſorium ad mutuum virtuale, quod inuenitur in venditione ad creditum. Vnde quia acceſſoriũ ſecundum ius debet ſequi naturam principalis, ſi autem mutuum, quod implicite etiam continetur in venditione ad creditum debet dari gratis etiam periculum recuperandi debitum quod conſequitur acceſſoriè ad mutuum debet quoque concedi gratis, quare non licet pro eo aliquid accipere.

¶Ad ſecundum argumentum reſpondetur negando antecedens, quod pro periculo, quando pono pecuniam in ſocietate aliquid lucri accipiam, ſed ideo licite inde reporto lucrum: quia expono eã negotiationi, quia ſic expoſita negotiationi eſt fructifera, & periculum cũ quo eam expono negociationi ſolum habet ſe vt cauſa ſine qua non illa pecunia nõ mihi fructificaret.

¶Præterea negatur etiam conſequentia, quia ſi ex pecunia poſita in ſocietate poſſum reportare lucrum eſt meum quia manet veluti mea, vnde ſi in ſocietate caſu fortuito pereat, non poſſum eã repetere.

repetere. Ad mutuum, quod mutuaui, ſi caſu fortuito pereat, & merces venditæ ad creditum ſimiliter, poſſum mihi debitum mutuum, aut pretium repetere, vnde ex differentia hac ſequitur, quòd poſſim ex pecunia poſita in ſocietate lucrum reportare vltra ſoarē, nō tñ ex mutuo, aut mercibus venditis ad creditū.

¶Ad tertium argumentum negatur minor, quia nō eſt verū regulariter, imò nuſquam eſt verum in caſu mutui, & venditionis ad creditum, quod non teneatur mutuare gratis, etiam ſi faciat cum metu, & cūm ſuo periculo, vt patet in ſimili, quia licet extra caſum, quo obligat præceptum eleemoſynæ non teneatur quis erogare eleemoſynam, tamen ſi de facto vult largiri alicui indigēti eleemoſynam ſub nomine eleemoſynæ, abſurdum eſt dicere: quòd pro tali eleemoſyna poſſit aliquid exigere: quia iam non eſſet eleemoſyna, niſi gratis erogaretur. Sic quia mutuum, & venditio ad creditum, vtpote implicitum continens mutuum, gratis fieri debent (quando fiunt) nihil vltra ſortem exigendo fieri debent. Licet ad hæc mutuans, vel vēditor non ſit aſtrictus, quia poterat non mutuare, & non vendere ad creditum: tamen ſi de facto iſta facit, non ideo pro his poteſt vltra ſortem aliquid exigere.

¶Ad quartum argumentum de equo accommodato reſpondet Sotus concedēdo antecedens, & negando conſequentiam, quia licet poſſit locator pro periculo veriſimili equi locati, quia timetur vſq; ad mortem defatigandus aliquid plus accipere tamen, id eſt, quia equus ille eſt domini eum locantis. Vnde dominium illius manet apud dominum locantem quare poteſt inquit paciſci, vt ſibi detur aliquid pro periculo rei ſuæ, vt ſe ſeruet indemnē circa rem ſuam. At verò per mutuum, vel venditionem ad creditum, dominium transfertur in emptorem, vel mutuatarium, vnde tanquā dominis res iſtæ ſuo ſtant periculo cum obligatione certa ſoluendi eas, ideo mutuans, vel venditor nihil poteſt exigere pro periculo.

¶At verò licet Sotus conceſſerit antecedens, ſed ego non tam libenter illud concederem: quia de ratione locationis eſt, vt res locata domino ſuo locanti pereat, niſi leui culpa conductoris perierit quare ſolum videtur locatorem equi pro periculo equi probabili aliquid amplius poſſe exigere caſu, quo ſuo iuri renuntiaret, vt ſcilicet de leui culpa aut fortè lata conductor ei non teneretur; quia vt quis non teneatur de dolo, quia eſt contra bonos mores, non poteſt renūtiari. Ad confirmationem negatur, quod ſubire iſta pericula in mutuo, & venditione ad creditum ſit pretio extimabile, quia ſicut mutuum, & venditio ad creditum ex ſe non ſunt magis extimabilia, quam ſors mutui aut pretij ſoluēdi pro mercibus: ita neque iſtud periculum, quod cōſequitur acceſſoriè ad iſta; quia acceſſorium ſequitur naturam principalis.

¶Ad quintum argumentum conceſſo antecedenti negatur conſequentia. Primò quia debita periculoſa in ſe minus valent, quia qui ea vendit non aſſecurat illa, ſed tantum vendit ius, & actionem qualemcunq; habet ad illa, at verò mutuata pecunia, & pretium ſperatum nō in ſe minus valent, tum quia mutuatarius, aut debitor taliter eſt aſtrictus ad iſta ſoluenda, vt etiam non ſolum per chirographum dederit actionem recuperandi iſta debita à tertio, quod tantū fecit qui vendit debita periculoſa, ſed ipſamet perſona ſua cum ſuis bonis habitis, & habendis manſit obnoxia.

¶Item, quia perſona mutuatarij ſatisfacit, tollitq; metum iſtum, & periculum dum ſoluit. At venditor debiti periculoſi ſi emptor illud recuperare poſtea nequit à tertio debitore, iſtud periculū non ſoluit, aut tollit: quia neq; ad id ruā ſit obnoxius, quia vt ab hoc grauamine immunis maneret, idcirco illud debitū periculoſum minoris vendidit.

¶Præter argumēta hæc quò lucidiùs veritas clareſcat, & alia duo libet ſuperaddere. Primò ſic arguit, licet pro obligatione mutuandi, vt ſupra diximus aliquid exigere, ergo etiā pro obligatione ſubeundi iſtud periculum, quia quare magis ꝓ illa obligatione q̄ ꝓ iſta nō licebit? Et quare illa potius q̄ iſta, erit magis extimabilis ꝑtio, poſtq̄ vtraq; obligatio annectitur mutuo? ¶Argumentū eſt ſecretio-

cretiorẽ expoſtulãs doctrinã,& dñiã. Igitur ſolutio conſiſtit in differẽtia vtriuſque, quia obligatio ciuilis,& permanens mutuandi, ideo eſt extimabilis pretio, ſicut obligatio ad offerendas miſſas in capellania, quia de per accidens iſta obligatio mutuandi adiungitur mutuo, & eſt veluti pręambula antecedens mutuationem, & ideò eſt extimabilis pretio, quia per eam renuntiat mutuator ſuæ libertati non mutuandi, quia poterat ante iſtam obligationem non mutuare.

¶At verò periculum recuperandi debitum nihil valet, tum quia ſi aliquid eſt, iam tollitur quando capitale poſtea ſoluitur ad quod perdendum mutuans non ſe aſtrinxit. Tum quia illud periculum poteſt cautione fidelis fideiuſſoris tolli,& tandem potiſſima ratio,& differentia eſt, quia iſtud periculum de per ſe ſequitur ad mutuationem, & ad venditionem ad creditum tanquam quid acceſſorium induens naturam principalis, quare nec iſtud periculum neq; obligatio ſubeundi illud, poſtquam intenditur nihil omittere de recuperatione mutui eſt extimabilis ꝓtio, ſicut neq; ipſa mutuatio: quæ eſt quid principale ad quod acceſſoriè ſequitur.

¶Secundò arguitur lucrũ ceſſans conſequitur ad mutuum, Vt patet, quia ex eo quòd mutuator mutuat, conſequitur vt effectus ad cauſam, quod ceſſat lucrari, & tamen nihilominus mutuans pro lucro ceſſante poteſt aliquid vltra ſortem exigere, ergo etiam pro iſto periculo licet conſequatur ad mutuum, nihilo minus poterit mutuans aliquid exigere.

¶Licet argumentum iſtud videatur tantillum præmere, ſed in promptu eſt eius plana ſolutio, quia non eſt eadem ratio, quia illud periculum omninò acceſſorium, & conſequẽs eſt ad mutuum quia per mutuationem cauſatum eſt. At verò illud lucrum ceſſans, licèt non erat actu ante mutuationem, erat tamen in potẽtia, quia ante mutuationem mutuator paratus erat, & in potentia ad lucrãdum ſi non mutuaſſet.

CAP. LXXI.

Vtrùm ratione pœnæ mutuanti, vel vendenti ad creditum pro dilatione liceat aliquid exigere, & quid ſi caſu fortuito non potuit ſoluere, an teneatur mutuatarius ad pœnam, vel intereſſe,& de quibuſdam caſibus poſitis à Corduba.

SAbſequenter expoſtulat ſeriès materiæ quærere, vtrum ratione pœnæ mutuanti, vel vendenti ad creditum aliquid exigere lege diuina, vel humana ſit licitum ac permiſſum. Eſt dictum an ſic liceat mutuatori conuenire, en tibi. 100. mutuo ad diem natalis domini ſub pęna ſoluendi. 10. vltra 100. ſi ad diẽ pręfixum non ſolueris. Scotus, Syluester, ac Canoniſtę aiunt hoc pactum pœnale licitum eſſe, tamen pro patentiori examinatione veritatis, præter ea quæ ex mente Nauarri ex c. 17. num. 21. dicta ſunt, nam diximus licere quidẽ ſub hac pœna conuenire, & mutuare huius hic rationes nouas adijcimus.

¶Primò, quia nullus obligandus eſt cum ſuo diſpendio alteri bene facere. Quare vt ſuo damno conſulat: ſe ſeque indemnem ſeruet, poteſt hanc pœnam conuentionalem mutuando, ſeu vendendo ad creditum adijcere, dummodo eã non exigat ab ſine culpa ſua impotente ſoluere.

¶Dicimus ergo vltra, primò quòd corollariè ex prædictis ſequitur quòd mutuans pecunias vſque ad nundinas Maij, quæ ſi tunc ſibi ſoluerentur expoſiturus erat eas mercibus, ex quibus lucrum relaturus ſibi erat poterit pœnam conuentionalem apponere, vt ſi debitor fuerit in mora lucrum ceſſans ſoluatur ſibi.& ſic de ſimilibus patet, quia licet ſic ſe ſeruare indemnem.

¶Secũdò ſuperaddimus ꝗ quãuis, quia

ſic

ſic intereſt reipublicæ, vt pacta ſeruentur, & delicta quamuis leuia caſtigentur, licitum ſit ad coercendam debitoris negligentiam, has conuentionales apponere pœnas: tamen pœna conuentionalis in fraudem vſurarum poſita iniuſte exigitur.

Quæſtio. 1. ¶Sed quia ſciſcitabitur forte quiſpiã, quando verò in fraudem vſurarum huiuſmodi conuentionales pœnæ præſumentur poſitæ. Ad hoc dicimus tertiò, quod tunc talis erit præſumptio in foro exteriori, quando creditor ante fœnerari conſueuit quamuis in foro interiori: in hoc caſu ſtabitur eius confeſſioni, & veritati, quia ibi ceſſat præſumptio ſecundum Nauar. Secundò tunc talis pęna apponitur in fraudem vſurarũ quando maluit mutuator, vel venditor ad creditum, debitorem pœnam ſtatutam incurrere, quam debitum termino ſignato ſoluiſſe.

¶Tertiò etiam quando pœna eſt grauis, vt ſi interſeratur in contractu ſic, ſi præfixo tempore non ſolueris principale, quod tibi ſub iſta pœna mutuo, ſingulis diebus ex tunc ad ſoluendam tantam pecuniam manebis obnoxius. Patet quia in his caſibus, & ſimilibus vſura immiſcetur palliata, quia licet teſtificetur ſe accipere ratione pœnæ, ſed re vera accipit, & exigit ratione mutui.

¶Similiter ſecũdùm Victoriam: quando mutuans ſub tali pœna mutuat ſciẽs certò lites futuras culpam non euadit, quia videtur non ſincerè ambulare, ſed lites amare.

¶Tertiò adijcimus licet Frater Ioſephus in ſuis floribus verè doceat, quod ſi talis pœna eſt appoſita in conſcientia non eſt debita ab eo, qui ſine culpa ſua non eſt in mora, quia vt diximus cum Nauarro nemo debet ſine culpa propria pœnam ſubire, tamen non eſt tam certũ quod adijcit, ſcilicet, quod non tenetur reſarcire damnum lucri ceſſantis, aut damni emergẽtis, qui ſine culpa ſua fuit in mora, quia fortuito caſu perijt eius ſubſtantia, vel ſine culpa ſua ſibi ſurrepta eſt & ideò præfixo tempore non ſoluit, vnde tale damnum emergens ſubortum eſt, quia ſecundum Metinam Complutenſem, vt prædiximus ſuprà, iſte licèt non teneatur ſoluere pœnam in hoc caſu cum caruerit culpa: tamen ſi venerit ad pinguiorem fortunam, vbi poſſit tenebitur hoc intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis ex ſoluere, quando de eo fuit conuentum, & admonitus de eo à principio, id eſt, tempore mutuationis fuit mutuatarius: quia etiam ſine culpa ſua mutuator ex beneficio mutui præſtiti non debet ſic grauari: vt ſuum intereſſe de quo conuenit, & pręmonuit mutuatarium perdat ſine ſpe recuperationis, ſi mutuatarius ad pinguiorẽ fortunam peruenerit.

¶Neque valet ratio fratris Ioſephi in cõtra, ſcilicet, quod mutuatarius in iſto caſu fortuito non fuit cauſa damni, licet fuerit occaſio, quia pari ratione probaret, quod neque in iſto caſu fortuito emptor ad creditum non teneretur exoluere pretiũ principale, quia per ipſum non fuit data cauſa damni, ſed occaſio per caſum fortuitum ſic contingit, quia ſatis eſt dederit ante cauſam damnę per petitionem mutui auertendo mutuantem ab euitatione damni, & à ſuo habendo lucro, ſub hoc pacto acceptando mutuum.

¶Vnde ſi dictum hoc fratris Ioſephi aliquid veritatis habet eſt, quãdo à principio mutuationis de tali lucro, aut dãno emergente non eſt conuentum. Nam tunc etiam ſi non perijſſet caſu fortuito ſubſtantia mutuatarij, dum ſic ſine culpa eſſet in mora, quod non eſt ſic conuẽtum lucrum ceſſans, aut damnum emergens ſoluere non teneretur etiam ſi in hoc caſu ſubſecuta fuiſſent.

¶Quartò ſuperaddimus, quod licet nulla fuerit appoſita pœna in conſcientia, tamen qui in mora eſt ex culpa ſua tenetur mutuatori, vel venditori ad creditum, ad damnum vel lucrum ceſſans reſarciendum, quia licet formaliter non intenderit dare damnum, bene tamen interpretatiuè. Fuit ergo cauſa damni, iure ergo eum ſatisfacere oportet.

¶Quintò quoque audacter aſſerimus quod nobiles, & magnates abutẽtes redditibus ſuis prodigè, mercatoribus ideo ex culpa ſua, vel negligentia prolatantes ſolutionem, nec ſoluentes in tempore debito, quia in culpa ſunt damni, tenentur

tur

tur recompenſare lucrum ceſſans, aut damnum emergens, quod ex tali dilatione mercatores paſſi ſunt.

¶Veruntamen quamuis hoc verum ſit, tamen Frater Ioannes à Peña in quibuſdam ſcriptis, quæ nomine eius circũ feruntur dixiſſe fertur credere ſe interdũ huiuſmodi magnates, & nobiles excuſari ab iſto lucro ceſſante mercatoribus creditoribus ſuis ſoluendo, cuius rationem affert, quia inquit mercatores q̃ſi magnatibus vendunt ad creditum ſatis exploratum habent eos tempore ſtatuto non ſoluturos eſſe. Qua de cauſa communiter carius eis ſunt ſoliti vẽdere ad creditum Si tamen per multum temporis differrent tenerẽtur huiuſmodi optimates, huiuſmodi damna ex dilatione diuturna mercatoribus repẽdere: liquet autem hoc nam & contra voluntatem mercatorum tunc debitum detinẽt diu tine, & cum iactura eorum.

Quæſtio. 2. ¶Interferendam eſſe hic illam quæſtionem operæpretium dum, cuius meminit Corduba, a, proponit caſum, quod mercatores groſſi talis populi cũ opulenti ſint ſua impenſa, atque periculo ex nundinis comportant magnam copiam pannorum diſpertiẽdam inter minutiores mercatores, quibus minutim pluris reuendituris vendunt, ad reſpectum lucri vnum pro decem, & hoc ſiue credita, ſiue numerata pecunia vendant hoc eodem pretio eis vendunt, & ſæpe ſæpiusque etiam contingit vt tenuiores mercatores nomine, & ſumptibus, & periculo horum opulentiorum mercatorum adeant nundinas talem magnam copiam pannorum empturi, quibus ſic emptis ineunt ſimilem contractum priori. Quæritur ergo, an contractus hic ſit licitus, an vero ſit vſurarius ex parte opulentiorum mercatorum.

a Corduba in tract. de caſibus conſcientiæ. q. 86.

¶Reſpondetur ergo quod contractus ex ſe illicitus non videtur dum æquiori pretio fiat, conſideratis conſiderandis in arbitratione pretij: ſed de facto planè iniquus cõtractus eſſe videtur. Videtur namque exceſſiuum pretium eſſe vnum lucri pro decem vbi tam parum intercedit periculi, & labores: vnde reſpublica grauari videtur cum illi minuti mercatores minutim eos pannos reuendendo, vt ſibi ſatis parent lucri, vnde debitum pannorum prioribus ſoluant, & ſibi etiã pro ſuo labori, de aliquo lucro conſulãt, ſolent cariori pretio, quo minutim vendunt rempublicam grauare, quo inde duplex lucrum, & pro ſe, & pro primis mercatoribus corradant.

¶Minutius quoque dubium, & idem Corduba, b, excitans ſic propoſuit, Petrus cum Ioanne ſic conuenit vt tot pondera caſeorum à paſtoribus vndique coaceruans emeret hac lege, vt quingenta pondera caſeorum, & non minora numero emeret pro duodecim argenteis quodlibet, adijciens, quod pro ponderibus ſingulis iſtius mercis pro duodecim argenteis emptis quatuordecim argenteos perſolueret Ioanni. Pro minori vero pretio duodecim argenteorum pretio emptis ſingulis ponderibus, duos argenteos ſupra iſtud minus pretium erogaret atque ſic geſtum eſt negotium. Quæritur ergo res ſit prorſus licita? nã videtur quod non poſſit ſubterfugere caſus hic effigiem iniuſtitiæ, quia ſi Ioannes iuſto pretio pro duodecim argenteis emit illa ſingula pondera quare immutatis rebus, & tempore, & modo vendendi immutatis, quod Ioãnes emit pro duodecim vendit Petro pro quatuordecim. Si autem iuſto pretio vendit Petro Ioannes ſingula pondera pro quatuordecim argumentum eſt illa emiſſe Ioannẽ minoris iuſto pretio quando emit illa pro duodecim tantum.

Quæſtio. 3. b Cordub. in tract. de caſib. q. 87.

¶Igitur reſolutoriè dicitur, ad caſum reſpondendo per diſtinctionem, ſcilicet, quod dupliciter potuit iniri iſte contractus, primò, vt Ioannes tanquam ſollicitator Petri, & in nomine Petri, emeret prædicta caſeorum pondera, & ſic dum iuſto pretio ea emerit pro duodecim argenteis, quia non propter anticipatam ſolutionem minoris ea emit, niſi excedens ſit ſui laboris merces, pro congerenda tanta copia caſeorum illi duo dicti argentei ſupererogati ſibi à Petro pro ſingulis ponderibus, iuſtè poteſt accipere illos, accipiendo pro ſingulis decimoquarto. Si autem in hoc caſu Ioannes propter anticipatam ſolutionem ſingula pondera caſeorum à paſtoribus minoris iuſte emit paſtoribus reſarcire

habet

habet, quia minoris emit, & non Petrus quando id non debuit ſuſpicari de Ioanne, nec id ei ſuaſit, ſalariumque duorum argenteorum pro ſingulis ponderibus, ſi iuſtum ſit arbitrio bonorum virorum, & in hoc caſu iuſtè reportare poterit Ioannes, quia pro ſuo labore ſibi debetur.

¶Si autem Ioannes non in nomine Petri, neque vt ſolicitator Petri, ſed nomine proprio emit prædicta pondera caſeorum ſingula pro duodecim argenteis, ſtatimque pro quatuordecim vendit ea Petro, vel alteri nullo adhibito labore cuſtodiendi, cum etiam non ſuppetat vlla mutatio temporis, vel loci, neq; formæ mercis, vel aliter non eſſet iuſta venditio, cum lucro ſtatim pati 20. argenteorum pro ſingulis, ita Syluest. c, & ſecundum Doctores, qui in hoc caſu loquuntur, quando Ioannes non vt ſolicitator, vel administrator Petri negotiatur, quod Corduba notatu neceſſarium cenſet pro alijs pluribus ſimilibus caſibus.

c Sylu. verbo, Empti. q. 10.

CAP. LXXII.

An ratione aſſecurationis mutui liceat aliquid exigere, & an tradens pecuniam ſocio ad negotiandum poſſit paciſci, vt ſaluo capitali aliquid lucri ſibi reddatur.

QVoniam omnes modos, quos negotiatores cōminiſci poſſunt, quibus ſibi in mutuationibus, vel venditionibus ad creditum aliquid lucri expiſcari poſſe autumant indagare nobis eſt cordi: ideò & de hac quæſtione hic meminiſſe oportet, vtrum ratione aſſecurationis mutui, vel pretij ſperati liceat aliquid mutuatoribus, vel venditoribus ad creditum exigere: & tandem quo magis innoteſcat id de quo quæritur ſic in particulari proponitur caſus vtrum ſit vſurarius contractus qui fertur frequenter contingere Hiſpali, vbi ſi quis mutuat pecuniam volenti eam transferre per loca periculoſa paciſcitur cum mutuatario, vt aſſecuret ſecum illam mutuatam pecuniam, pro talique aſſecuratione aliquid vltra ſortem reddat, & ratio dubitandi eſt, quia iſta aſſecuratio eſt appretiabilis pretio, quare ergo pro ea in hoc caſu aliquid vltra ſortem accipere non licebit? Igitur per has duas ſequentes cōcluſiones facimus ſatis quæſtioni.

¶Prima igitur cōcluſio ſit, ſi quis hac conuentione pecuniam mutuat volenti eam transferre per loca periculoſa, vt ſecum illius pecuniæ contractum aſſecurationis contrahat, & pro tali à ſe præſtita aſſecuratione aliquid vltra ſortē exigit, vſuræ labe non caret. Hæc concluſio eſt Soti, Caiet. Metinæ, Sylu. a,

¶Nauarrus licet fateatur in commēto de vſuris hunc ſenſum Soti, Caieta. Sylue. modernorum eſſe ſenſum, in quo hunc textum interpretantur, & hunc ſenſum licet concedat eſſe verum, tamē eum refutat quatenus illius capitis ſenſus eſſe germanus aſſeritur. Concedit inſuper hanc noſtram concluſionem eſſe veram, & patet, quia iſtæ pecuniæ mutuator ratione mutui, mutuatarium aſtringit ad ineundum ſecum aſſecurationis contractum, quæ oneroſa eſt obligatio, ex qua lucrum vltra ſortem contendit reportare, ergo non vacat iſte contractus vſura.

a Hui9 ſuſe. Doctoribus cōuenit. c. nauigāti de vſur. in 'coe q vltra ſortē aliqd exigūt a nauigātibus p aſſecuratione pecuniarum.

¶Secunda cōcluſio, vſurarius eſt etiā qui recipit aliquid pluſquam mutuauit, etiam ſi recipiat in ſe rei mutuatæ periculum. Hæc concluſio eſt Nauarri in cōmentario reſolutorio de cambijs num. 1. vbi ſic ait, quod in hoc ſane ſenſu, & ſub iſto tenore Panormit ſummat iſtud caput finale de vſuris. Et hic eſt propri9 antiquus, & verus (inquit Nauarrus) illius capitis nauiganti ſenſus, eſtque ſenſus conformis gloſſæ illius capituli dicētis, quòd per ſuſceptionem periculi rei mutuatæ, vſura non tollitur. Sed ſatis perſpecte hic nos admonitos eſſe vult Nauarrus, quòd Gregorius Nonus huius textus conditor conſideratè ſatis, nō ait, quod iſte contractus ſit vſurarius, ſed tantum dicit, quòd cenſendus eſt vſurarius, id eſt, talis præſumendus eſt in foro exteriori, & vt vſurarius puniendus eſt ſic contrahens, licet aliquando fortè in conſcientia vſurarius non ſit,

vt verbi gratia in caſu quo poſtquam abſolutè, & ſine conditione, abſque ſiniſtra intentione mutuauit pecuniam mutuator non vltroneus, ſed ad inſtantiam, & petitionem mutuatarij ſubierit periculum pecuniæ ſic mutuatæ: tunc ratione aſſecurationis iſtius periculi ext mabilis pretio poterit licitè citra vſuram accipere aliquid vltra ſortem. Secus autem eſt ſi ipſe mutuator ratione mutui mutuatarium nolentem aſſecurare pecuniam, neque ad id paratum velit obligare ad ſecum aſſecurandum, vt inde aliquid vltra ſortem velit recuperare, vt probauimus in prima cõcluſione.

Quæſtio. 1. ¶Accedit & de aſſecuratione alia quæſtio ſatis implexa, vtrùm aliquis tribuẽs alteri ſocio mille aureos, vt cum eis negotietur poſſit conuenire cum illo, vt ſaluo capitali aliquid ſibi lucri contribuat, & quidem Nauarrus, & Maior aiunt id ſecluſa fraude, illicitum non eſſe, fuitque communis opinio, vt fertur inter Pariſienſes olim celebrata. Eſt tamen opinio hæc affirmatiua contra Victoriam, & Sotum, & contra pleresque alios.

¶Igitur pro parte negatiua probatur quòd non liceat, quia in hoc contractu ratione mutui virtualis illam pecuniam offerens ad negotiationem expetit aliquid ſaluo capitali extra ſortem capitalis, ergo eſt vſura.

¶Et confirmatur argumento Victoriæ, quia ibi mercator recipiens illam pecuniam ad negotiandum poteſt non negotiari cum illa, ſed illam prodigere, & alijs vſibus mancipare, dum ſoluat capitale. Ergo argumentum eſt, quod illam acceperit mutuo, ad vſus voluntarios dum reddat capitale, & aliquid amplius, quia ſi recepiſſet illam non ratione mutui, ſed negotiationis non poſſet eam expendere in alios vſus, (ſed tenere tur cum ea negotiari: ergo ſi ratione mutui conuincitur illam pecuniam accepiſſet ſequitur quod ſit vſura velle ſaluo capitali illius, ex ea lucrum reportare.

¶Propter hæc argumenta Victoria ait quòd iſte contractus, vbi ſocius contribuit aliquid pro aſſecuratione pecuniæ, quam tradit ſocio ad negotiandum vt ſecura & ſalua ſibi reddita, aliquid vltra reddatur eſt periculoſus, & dans occaſionem vſuris, & parum differt iſte contractus à mutuante cum lucro, & ſolum videtur differentia metáphyſica, & non realis, neque moralis, dicere, quòd talis non dat pecuniam mutuò, ſed ad negotiandum poſtquam nullam patitur iniuriam, nec ſua cenſet referret eam dans: ſi ſocius eam diuertat à negotiatione, vel non, dum ſoluat aliquid lucri ſaluo capitali.

¶Sed contrarium eſt, quod in iſto cõtractu implicitè continentur tres contractus liciti, ergo ſi contractus eſt licitus, vtpote conſtans ex tribus contractibus licitis illatio videtur nota, quia licitum eſſe videtur, quod ex licitis cõſtat, & antecedens probatur, quia (verbi gratia) ſi contraham cum Petro dicens: en tibi trado mille ad ſocietatem, & lucrum pro negotiando, veruntamen en tibi dabo quinquaginta pro aſſecuratione horum millium, aſſecurato illos mihi, rurſus, quia ex mille his aſſecuratis à te ſpero me obtenturum centum pro lucro, deductis expenſis, & deducendis, en tibi pro aſſecuratione facta illorum milliũ, ex his centum lucrifaciendis reperido, quinquaginta. Dabis ergo mihi poſtea ſaluo capitali, quia aſſecuraſti illud pro quinquaginta, reliqua quinquaginta, pro lucro. Omnes iſti contractus ſunt liciti, quia primus eſt contractus ſocietatis ad negotiandum. Secundus contractus eſt aſſecurationis capitalis pro pretio iuſto, id eſt, pro quinquaginta, qui contractus eſt etiam licitus. Tertius eſt venditio lucri pro centum ex quibus pro aſſecuratione perſoluo quinquaginta, qui eſt etiam licitus, ergo omnes iſti contractus ſunt liciti, quod autem implicite iſti tres contractus contineantur in contractu quæſtionis patet, quia perinde eſt omnes hos feciſſe contractus, ſicut dixiſſe accipe mille ad negotiandũ, ex quibus dabis mihi quinquaginta ſaluo capitali, quia idem effectus reſultat, ſcilicet acceptio quinquaginta, pro mille traditis ad negotiandum ſaluo capitali.

¶Igitur pro reſolutione quæſtionis

ſit

ſit prima concluſio ſi omnes tres prædi-
cti contractus fiant cum diſtinctis per-
ſonis contrahentibus nulla committi-
tur vſura. Hæc concluſio eſt Caieta. b,
eſt omniũ, & patet, quia omnes illi tres
contractus ſocietatis, & aſſecurationis
capitalis pro pretio, & venditionis lucri
per ſe ſumpti ſunt liciti, ergo initi cum
diſtinctis perſonis erunt liciti, quia fa-
cti cũ diſtinctis perſonis non ſe deſtruũt
inuicem, aut interimunt.

b Caiet. in opuſc.49. Reſponſionũ, reſp.11.

¶Secunda concluſio, omnes iſti tres
contractus ſi bona fide fiãt cum eodem,
diſtinctis temporibus, non eſt vſura; hęc
eſt Caieta. vt verbi gratia. Si Petrus con
tulerit mille 100. ad negotiandum, dein
de Petrus quęrens aſſecuratorem offe-
rat ſe Ioannes dicens, ſi tradideris mihi
aliquid pro aſſecuratione ego horũ mil
lium periculum ſubibo ſaluos tutoſq; ti
bi reddam, tum ſi etiam Petrus quærẽs
emptorem veriſimilis lucri ex mille ſic
aſſecurationiq; expoſitis, idem ſocius Io
annes, qui mille hęc receperat dicat: ego
tibi pro veriſimili ſperato lucro tantum
tradam, & pobatur hæc concluſio, quæ
eſt Caietã. c, eſt Nauarri, d, eſt Meti-
na, e, qui videtur approbare iſtum con
tractum etiam ſi fiat cum eodem ſocio,
& in eodem tẽpore, & ſimul contra Ca-
ieta. quem ibi citat qui ſimul in eodem
tẽpore ſic tres hos contractus iniri poſ-
ſe non concedit.

c Caieta. li. 17. Reſpõſ. reſp. 11.
d Nau. Sũ. lat. c. 17. nu. 256.
e Meti. inſtr. confeſ. §.27. de cõtractibus ſociet. f.148.

¶Probatur hæc concluſio primò ra-
tione Metinæ, quia id lucri ſaluo capita
li, quod in hoc caſu percipitur, nõ perci
pitur ratione tantum contractus ſocie-
tatis, ſed aliorum duorum contractuum
ibi interueniẽtium cauſa, ſcilicet, ratio-
ne aſſecurationis capitalis, & venditio-
nis veriſimilis futuri lucri.

¶Et ſecundò patet, quia non debet eſ-
ſe peioris conditionis, ſocius recipiens il
la mille ad negotiandum, vt non poſſit,
ſi velit hos inire contractus cum ſibi tra
dente illa mille, quam alij diſtincti, cum
quibus iſtos contractus aſſecurationis,
venditionis lucri licet inire. Ergo ſi po-
terant iſti contractus iniri cum tertio,
ergo cum eodem.

¶At Peña in ſcriptis, quæ nomine ei⁹
circunferuntur hanc concluſionẽm Ca-
iet. ſpeculatiuè dicit eſſe veram, & poſt
factum tolerandam, ſed oppoſitam Soti
moraliter, & practicè eſſe ſequendam, &
& præcipuè ante factum conſulendum
eſſe ne fiat, quia illi tres contractus cum
eodem ſocio initi videntur ſe inuicem
interimere, & manere lucrum cum vſu-
ra, ſeu mutuum, cũ lucro, palliatq; vſurã.

¶Sed quid ſi illi tres contractus fiant
cum eodem ſocio, & ſemel pro eodem
tẽpore. Reſpondetur, q̃ quæſtio hæc ma
iori coniuncta eſt cum ſcrupulo, cuius
affirmatiuam, nec ipſe Caieta. auſus eſt
concedere tamen Nauarrus, f, cum ſuo
Maiore in 4 diſt. 15. q 49. concedit hos
tres contractus poſſe fieri cum eodẽ ſo-
cio, & in eodem tẽpore, & addit ex men
te Maioris, & ſua non ſolùm illos tres cõ
tractus cum eodem ſocio poſſe iniri for
maliter, & explicitè eos ſ expreſsè per
verba contrahendo, ſed etiam æquiua-
lẽter, & implicitè, vt ſi quis negotiator
publicè proteſtaretur ſe paratum ad ac-
cipiendum pecuniam, à quocunq; volen
te illam conferre in ſocietatem cum pa
cto de aſſecuratione ſortis ad rationem
4 pro 100. & lucri certi. ſ 4. pro 12. incer
ti lucri, ita quòd ex lucro incerto veriſi
mili. ſ. 12. venuto ex centum expoſitis,
accipiat. v. g pro aſſecuratione ſortis. 4.
quatuor pro certificando lucro, & con-
ſequenter non teneatur reddere niſi 4.
& poſtea alius ſciens hanc proteſtatio-
nem confert ei centum dicens: ego con-
fero tibi centum in ſocietatem negotia
tionis cum ſecuritate ſortis, & redem-
ptione lucri incerti iuxtà proteſtationẽ
tuam, probat hoc Nauarrus ex c. per ve
ſtras de donatione inter vir & vxo. ſic
nouæ inducto, vbi Papa iubet vt viro
vergente ad inopiã, dos deponatur apud
aliquem mercatorem quo ex parte lu-
cri honeſti onera matrimonij ſuſtentet,
& ita intentio Papę fuit vt dos ſalua ſer
uaretur: ſiquidem ob hoc iubebat à ma-
rito auferri: & ita videtur Papa noluiſſe
vt ad lucrum, & periculum mercatori
traderetur, quia hoc erat eam periculo
obijcere. Voluit item inde certum ali-
quod lucrum prouenire ad matrimonij
onera ſuſtinenda. At vero hæc duo fieri
non poſſunt ſine aſſecuratione, & lucri
incerti pro certo redemptione.

Quæſtio. c.

f Maior. in 4 diſt. 15. q. 49.

¶Probat etiã ſecundo hoc Nauarrus

ex eo quòd ſibi relatum eſt in multis locis Galliæ,& in aliquibus Italiæ partib⁹ & montibus idem ſeruari, q̃ ecclesiæ, viduæ,& pupilli more antiquo conferebant ſuas pecunias mercatoribus, quo quatuor ſecura pro centum in ſuam ſuſtentationem lucrarentur, quæ conſuetudo defendi nullo modo poteſt per intellectum Ioannis Andreæ, & aliorum, g, dicentium,& viduarum cum illo lucro mutuari poterat,quia eſſet vſura : q̃ etiam neq; ad redimendos captiuos admitti poteſt, h, nec alio modo defendi poteſt, quam dicendo quod exordium cœpit ab hoc ſocietatis modo quod ſit cum ſecuritate, & redẽptione lucri prædictis,& continuata fuit vſq; ad illud tẽpus,cuius coniectura eſt, quod vix tertiam partem lucri veriſimilis, quod ſibi pro ſua rata regulariter obuenire poſſet accipiebant: nam ſecundùm Nauarrum veriſimile lucrum ex centum erat ad minus duodecim vel quindecim, & non recipiebant, niſi quatuor pro centum, quod ſignificat illos reliquas duas partes pro ſecuritate huiuſmodi,& redemptione dubij lucri pro certo relinquere. Intelligit autem Nauarrus, vt ipſe ait hoc non fore condemnandum, ſic eſſet omnis fraus,& ſimulatio vel coram Deo formaliter,vel æquiualenter illi tres cõtractus veri fiant, & optat vt Epiſcopi, & ſaltem Pontifex Maximus prædictam conſuetudinem eſſe iuſtam declararent eo quod præſumendum ſit quod in terris in quibus à tẽpore immemorali inoleuit,habuit huiuſmodi originem licitam,& ita bona conſcientia ſeruari poſſe videtur,monitis præſertim pecuniam deponentibus,& depoſitarijs,vt tres prędictos contractus faciant, vel habeant pro factis,pro quo etiam facit quod conſuetudo immemorialis facit præſumi titulum requiſitum ad eius valorem. i

g cap per vestras de donat. Inter vir. & vxor.
h ca. ſuper eod. de vſura.
i c. ſup quibus. ver. ſig. & l. hoc iure §. duct aqua. ff. de aqua quot. & æſtiual.

¶At iam ne defatigatum detinuerim lectorem ſententias aliorum recenſendo tantùm,meam quoq; (quamuis ſim perexigui ingenij) ſtatuere oportet Si quo modo forte poſſim,quod opto, ſcilicet, magis accedendo ad medium veritatis, inter hos Doctores per aliqualem concordiam mediare. Igitur deprehẽſis principijs, quibus ij Doctores ſuas fulciunt opiniones videor mihi per hæc a me aſſerta poſſe aliqualem reſolutionem mediam inſinuare.

¶Dico ergo primò quòd qui ex ſocietate,ſuam pecuniam non exponendo periculo lucrum contendit ſibi parare contractum illicitum contrahit, ita Sotus de iuſtitia & iure quia talis non ſocietas, ſed vere mutuum quandoquidem translatio periculi pecuniæ in ſocium, præſertim ſine pretio aſſecurationis mutuum arguit,quia per periculi ſuſceptionem videtur ſocius eam recipiens eius fieri dominus quare ſibi debet fructificare,quia qui ſubit incommodum periculi,debet & ſubire lucri commodum.

¶Secundò dico licèt ſecurior ſit contractus(ſeu vt rectius dicam minus periculoſus)quando prædicti tres contractus diuerſis temporibus, & ſucceſſiuè fiunt cum eodem ſocio,quam cum fiunt cum eodem ſimul,& ſemel,& minus periculoſus adhuc ſit quando cum eodem fiunt formaliter, & expreſſe eodem tempore quam quando fiunt implicitè, & æquiualenter, & in his modis contrahẽdi magis vel minus ſit aliquid ſcrupuli, & periculi,tamen ſi talis contractus etiam cum eodem ſimul,& ſemel fiat formaliter,& expreſsè continens illos tres contractus qui ſunt expoſitio ad negotiationem pecuniæ,ſecundò,eius aſſecurationis contractus pro pretio iuſto,& tertiò venditio lucri ueriſimilis pro certo non eſt damnandus, ſi vltra hoc fiat cum his conditionibus.

¶Prima,quod per expoſitionem pecuniæ,quã exponit negotiationi uelit obligare ſocium illam recipientem ad cum illa negotiandum, quia alias non ex negotiatione, ſed ex mutuo ſuæ pecuniæ cenſeretur uelle lucrum, quia tunc non eſſet contractus ſocietatis ad negotiandũ,ſed contractus mutui,& hæc potiſſima eſt,& maximè obſeruanda cõditio.

¶Secunda conditio eſt,quod non multum,ſed perexiguum lucrũ uelit reportare,ut quatuor pro cẽtum quod uidetur fuiſſe receptum ut ait Nauarrus uſu antiquo.

¶Tertia conditio eſt, ut tales contractus aſſecurationis, & redemptionis lucri fiant ad inſtantiã ſocij recipiẽtis

tis pecuniam, taliterq́ue voluntarius ſocius hos contractus contrahat, vt vltroneus accedat, & non ratione pecuniæ ſibi datæ ad negotiandum, quia alias ſi ſic ſibi non daretur, videtur ad iſtum ſecundum & tertium contractum accedere quaſi coactus: quia tunc quaſi ratione virtualis mutui videretur illas obligationes ſubire coactus. Iſta igitur concluſio Nauarri, ſic per me limitata puto, quod ſecurior, & tolerabilior fieri poſſit, cui accedit Metina cum Caietano.

¶Porrò cum his conditionibus ei, (vt credo) ſubſcriberet quoque Sotus, nam iam per primam cōditionem eius effringitur potiſſima obiectio, & ratio qua nitebatur in contrarium, quia iam cum obligatione negotiandi, & non alias illa pecunia recipitur à ſocio, ideò non licet arguere, quod eſt mutui, quia de ratione mutui eſt, (quia ex meo fit tuum, quod tibi mutuo,) quod tanquam de re per mutuum facta tua poſſis pro libito non negotiari, ſed eam ludere, vel in alios vſus diſtrahere.

¶Neque licet arguere, quod ratione contractus ſocietatis ſaluo capitali, (quod non licet) velit expetere lucrum, quia bene ait Metina non ratione contractus ſocietatis tantum expetit illud modicū lucrum, ſed ratione contractus aſſecurationis pro quo ſoluit, & ratione venditionis lucri veriſſimilis pro minori certo.

¶Neque licet iam arguere, vt arguebat Sotus, & Victoria in contra, quod ratione ſuſcepti periculi à ſocio, ſocius ſit dominus abſolutus illius pecuniæ, ac per conſequens quod non contractus ſocietatis eſt, ſed mutui, quia bene & iuridicè ad hoc reſpondet Nauarrus, quod ſuſceptio periculi pecuniæ poſitæ in negotiatione non transfert dominium abſolutum, quaſi per mutuum in ſocium eā recipientem, & pro pretio aſſecurantem eam, quia poteſt tradens illam, illum cōpellere, vt negotietur cum ea, & cum hoc onere transferre poteſt quod quidem onus nuſquam imponitur in mutuo.

¶Sed quia conditiones hæ parum curantur, res eſt intolerabilis, & plena periculis talis contractus.

¶Porrò talis eſt etiam contractus Italiæ, vt ferè vſitatus vbi pro certa quātitate pecuniæ, quæ ſalua poſtea reddenda eſt, quam quis tradit hoſpiti ſuo, ab eo recipit ſuſtentationis alimenta ſalua ſibi ſua ſorte. Illicitus eſt contractus quandoquidem prædictæ conditiones non obſeruantur, neque attenduntur, & inſuper pecunia ſic tributa eſt perexigua ſumma, & alimonia, quæ inde ea ſalua, ſumitur, reputatur vt magnum lucrum. Et per has conditiones hic commemoratas argumentorum, quæ Victoria, & Sotus aduerſus excogitarunt, quę in principio fuere poſita, manet vis eneruata, ita vt alia ſolutione non egeant.

CAP. LXXIII.

An mutuans mutuatarium licitè poſſit obligare ad ſecundum mutuum aſſecurandum, & de contractibus aſſecurationis nauium, & vitæ hominum.

COmplenda, quia nobis eſt materia hæc de aſſecuratione, quæ ſemel diſputari cepta eſt, diſſoluēda nobis hic ſunt nonnulla occurrentia dubiola. Et primum omniū dicimus, quòd mutuantem obligare mutuatarium obligatione ciuili, vt ſecum aſſecurationis contractum conficiat ſuper pecuniam ſibi mutuatam, res eſt, quæ vſura non vacat, quia ratione mutui, expetit illam obligationem pretio inextimabilem.

¶Secundò, quia ſecundum Sotum, a, non ſunt hic miſcendæ vafricies, & impoſturæ, quæ in aliis contractibus vſu euenire ſolent, quia primò iniuſtiſsimus contractus eſt ſi is, qui in bonis nihil habet, periculum nauis velit in ſe ſuſcipere hac ductus ſpe quod ſi ſalua fuerit inde habebit mercedem, ſin autem perierit, abdet ſe fugiens, aut bonis cedet, iniuſtiſsimus eſt poſtquam reuera nulli ſe exponit periculo, atq; adeo contra iuſtitiam mercedem poſtulat, ita Sotus.

a Sot. de iuſt. & iur. lib. 6. q. 7. art. vnico.

¶Deinde tenuit hoc Victoria, adijciens, quod de facto iſte nullam præſtat ſecuritatem. Vnde ſicut vacās ludo,

qui nihil poteſt perdere, nihil ſubinde poteſt ex ludo lucrari, ſic prorſus aſſecurans nauim pro mercede cum nihil habet in bonis, quod poſſit perdere, neque illam mercedem poteſt lucrari contra alios dicentes, quod quia poteſt pro tali aſſecuratione carceri tradi, & quia veniens ad pinguiorem fortunam, tenetur nauim naufragio pereuntem ſoluere, ideò poteſt mercedem non reſtituere, ſed reſpondit frater Ioannes à Peña, quod ratione delicti, & fraudis in ſic aſſecurando commiſſi mancipari poteſt carceri, & ratione damni tenetur veniens ad pinguiorem fortunam damnũ reſarcire.

¶Sed ego dico, quod quia naufragiũ paſſo parum reſtaurationis affert ſuum fraudulentum aſſecuratorem carcere detineri, & talem fraudulentum aſſecuratorem: peruenire ad tam pinguiorem fortunam poſtea, vt tantum damnum naufragij nauis poſſit reſarcire integre, valde accidentarium eſt, ideò iniuſtiſſimus aſſecurator eſt teneturque mercedem ante ſolutam reſtituere.

¶Sed quid ſi aliquis aſſecurator ſolum habet in bonis. 500. aſſecuratque 1000. in ſalua naui pro mercede. 100. ſibi oblata, an poſſit illa 100. pro mercede aſſecurationis ſibi expoſcere? Et videtur quod non, quia non ſuppetit ſibi in bonis, niſi vnde ſolam dimidiam iaiacturam rei aſſecuratæ ſoluendo eſſe poſſit.

¶Igitur ad caſum probabilius dicitur quod tunc ſiue merces aſſecuratæ ſint collocatæ in pluribus nauibus, ſiue in vna, non poteſt recipere pro mercede aſſecurationis, niſi partem mercedis pro rata bonorum, quæ ſibi ad aſſecurandũ hæc bona aliena ſuppetebant, quia dantur iſta pretia pro aſſecuratione merciũ: ac ſi eſſent in vna naui, ita quod idem reputatur.

¶Sed certè licet ſic videatur diffiniri in quibuſdam ſcriptis, quæ circunferuntur nomine Fratris Ioannis de la Peña, ſed probabile etiam (vt ipſe fatetur) apparet, quod ſi merces ſint conſtitutæ in pluribus nauibus, & in vna naui pereat medietas mercium, alia medietate in alia naui, non pereunte, & manente ſalua, licèt ſecuritatem præſtans, ſolùm haberet in bonis ad perſoluendam medietatem poſſit mercedes pro rata ſaluante medietatis percipere, neque de hoc multum dubitatur. Imò aliqui dicunt, quod quia non eſt probabile, quod ſimul, & ſemel plures naues pereant, poſſit tunc integram recipere mercedẽ ſi ſaluæ fuerint. Sed hoc non reputo verum, quia non obſtante hoc de facto nõ habens in bonis niſi 500. niſi quoad medietatem, erga merces valentes mille, ſecuritatem de facto præſtat: licèt probabile fuerit, quod ſimul, & ſemel plures naues non pereant, & quia tunc tanto minus mercedis pro hoc meretur quanto minus eſt periculi.

¶Sed etiam hic inquiri conſueuit vtrum qui in ſe recepit pro mercede periculum nauis nauigantis ad vnum portum, ſi poſtea dirigit curſum ad alium, vbi ſubijt naufragium, vel ſi onuſtè mercibus nauis periculum in ſe ſuſcepit, poſtea, quæ miſſa cùm ſit vacua in ſcopulos cum impetit perijt, teneatur iacturam illius ſoluere. Sunt qui in primo caſu concedunt cum Soto, quod ſi dominus nauis nauim ad alium portum minus fidum dirigit, quam ad illum qui fuerat in contractu aſſecurationis expreſſus, ſuſceptor periculi ei ad iacturam nauis non tenetur, quæ omnia in contractu debent liquere.

¶Tandem in ſecundo caſu, ſine diſtinctione ſolent aſſerere, quod talis nauis vacuæ miſſæ pereuntis, iacturam non tenetur ſuſceptor periculi, ſeu aſſecurator illius reſarcire, tum quia ſi iſte præſtator ſecuritatis illud ſciret, nuſquam illum contractum iniret timens non forte tãtæ curæ, nauigatori ſeruare nauim vacuam præſertim putridam, quia maior cura ſolet adhiberi, quando nauis eſt onuſta mercibus. Quin vero timenda eſſet fraus, ne conſultò eam ſubmergi fineret, vt lucraretur. 20 millia iam aſſecurata. Verum tamẽ nos cum Soto hoc dicimus eſſe verum, quãdo dominus nauis deciperet aſſecuratorem abſentem à portu, dicens eſſe onuſtam mercibus, cũ vacua eſſet tranſmittenda. Cæterũ in caſu quo non eſt deceptus ſic aſſecurator, ſed ſciens prudenſq; id fecit, tenetur ia-

ſturam nauis,quam ſciuit vacuam reſarcire ſi pereat,quia contractus hic eſt veluti genus quoddā vadiationis, ſeu depoſitionis,quia eodem modo depoſitum poſſent facere, ſeu vadiationem alii, ad quos ſalus,vel ſubmerſio nauis nihil attinet, dicendo ſi ſalua ad portum applicuerit,dabo tibi centum, ſin minus dabis mihi mille.

¶Ex prædicto dubio, & aliud quoque pullulat. An contractus iſte aſſecurationis ſit licitus in aliis quoq; rebus quam in mercibus. Nam ſunt quidā,vt refert Sylu. b, qui negant poſſe quemquam aſſecurare alterius vitā.Nam poſſet ſubeſſe periculum, vt alter cuius intereſt,optaret eius mortem.

b Sylu. verbo, Negotiatio.§ 4.

¶Reſpondet Sotus, quia hic non agimus de contractibus quatenus ex mala intentione admixta, vel circunſtantia ſunt contra charitatem, ſed quatenus iſti contractus ſunt vſurarii,& cōtra iuſtitiam, dicimus, quòd talis contractus aſſecurationis vitæ ex ſua natura, & ex obiecto ſemper iuſtus eſt, & talis manet licet mala admiſceatur circunſtantia. Imò interdum in republica proficuus eſſe poterit,vt exemplificat Sotus in caſu, quo filiusfamilias ex me mutuum petit, qui ſi præmaturè prius patente ſuo mortem obierit mihi non ſoluet: ſi autem fuerit ſuperſtes, in tuto ſunt mei nummi,vererer mutuare illi, niſi mercator aliquis accederet,qui vitam illius filii familias ſecuram faceret. Eodem modo licet aſſecurare, quid incertum, quod eſt euenturum.ſ quod erunt terræ prouentus vberes,quod naſcetur prægnanti filius maſculus,& ſimilia.

¶Sed tandem aduertito, quod quia fideiuſſio quodam modo quidam modus eſt aſſecurationis,licitum eſt fideiuſſori, pro obligatione,fideiubendi,aliquid moderatum accipere à debitore vltra ſortē ſi eam pro eo ſoluerit,ratione obligationis,qua ad ſoluendum ſe pro illo obiicit ſine nota vſuræ,quia hic non eſt mutuū, quia fideiuſſor nihil recipit à debitore, quod ſit ei redditurus.Sed non licet pro ipſa virtute fidelitatis,ſeu veritatis,qua promittit ſe defectu debitoris ſoluturū, aliquid recipere, neque etiam licet, ſi adſit fraus,vt quando talis fideiuſſor conuenit, cum creditore, ne credat ſine fideiuſſore, vt ex hoc fideiubendo lucretur aliquid quod proculdubiò dolum innuit.

CAP. LXXIIII.

De vſura ratione anticipatæ ſolutionis, & de reuenditoribus congerentibus merces maximè triticum, & annonam. Et de quibuſdam caſibus prætactis à Corduba in tractatū de caſibus conſcientiæ.

QVoniam omnes peſſimos modos vſuræ ad eos ſuggillandum venari contēdimus, iam nunc de eo modo vſuræ, quæ in emptione anticipata ſolutione contingit ediſſere paramus:nec enim (& ſi de anticipata ſolutione lanarum dixerimus ſuprà) illic omnia attinentia ad hanc materiam diſcuſſa reliquimus, quare hic ſpecialiter quæritur, vtrum qui anticipata ſolutione emit triticum quamlibet menſuram pro ſeptem,argenteis, ſi poſtea triticum tempore meſſis tradendum tūc valorem quatuordecim argenteorum obtinuerit, citra culpæ vſuram, illas menſuras tali anticipato pretio minori ſolutas poſſit repetere?Et videtur quod certè licitè poſſit, quia talis emptor pro ſeptimo, æquali ſe videtur expoſuiſſe lucrandi,& perdendi periculo.Propter hoc argumentum religioſi profeſſores alterius ordinis approbarunt quendam contractum, qui cum de eo fuiſſem rogatus, circunſtantiaſque omnes illius contractus introſpexiſſem contrariam prorſus tuli ſententiam. Cumque delatus eſſet per viam litis ad regalem audientiā caſus, ibi iuxta meā ſententiam fuit reprobatus. Quæſtio. 1.

¶Igitur antequam quæſtionem abſoluamus,quædam præambula prænotanda ſunt à nobis præiacienda.

¶Primum eſt, quod per leges Caſtellæ,tri-

læ, tritici anticipata emptio ad reuendẽdum eſt prohibita, & etiam pro ſua domo: niſi prætio viginti dies ante, aut viginti poſt ſacrum diem Sanctæ Mariæ Septembris valebit in Metropoli loci, vbi emitur. leg. 13, & leg. 14 legum Matritij anno. 1528 ita Nauarrus: a,

a Naua. Sũ. lat. c. 17. nu. 223.

¶Secundum eſt, quod leg. 19. lib. 5. recompilationis nouæ legum tit. 2. cautũ ne aliqui mercatores, nec etiam conductores frumenti ſ. tritici, præter agaſones ementes triticum cauſa vehendi illud in alia oppida poſſint ſibi emere triticum ad reuendendum illud, quod ſi aliqui triticum emerint, cauſa ne deſit alimonia in populis teneatur ſtatim illud exponere venale in illis populis, nec liberum ſit eis gratia reuenditionis, illud recondere in horreis. Sic edicit lex ibi ſub pœna ibi poſita, & ratio qua initur lex eſt, quia ſoliti ſunt huiuſmodi reuẽditores per coaceruationem, & reconſionem magnæ copiæ tritici, quam præemunt cariorem reddere annonam in populis.

¶Tertium documẽtum eſt, quod magna animaduerſione, & pœna digni ſunt ſunt reuenditores Hiſpanicè regatones nuncupati, qui ad publicas ſoliti ſunt egredi vias, cauſa præueniendi aſportantantes annonam, & victualia in populos, qui ea omnia emendo, corradere ſolent ad reuendendum, vt pote qui ex tali præuenta emptione pernicioſi ſiunt reipublicæ, quia caritatem annonæ ſolent inducere in populis. Ita Victoria, additq; eſſe contra leges Hiſpanicas Atq; ita eſt præſertim ſi contingat incuria.

Quæſtio. 2.

¶Sed de iſtis reuenditoribus i regatones in dubium reuocari poterit, an ſemper ſuam hanc exercendo artem peccẽt, & an tolerandi ſint in republica, & an obnoxij ſiant reſtitutioni. Et videtur qđ non ſint tantopere execrandi, quia præemendo magnam vim copiamq; annonę, & mercium poſſunt inde conſulere neceſſitati reipublicæ tempore egeſtatis. Nam innocens ille, & S. Ioſephus in Ægypto exemplum ſimile charitatis, & prouidentiæ edidit. Qui omne triticum in horreis regis recondidit in Ægypto, quatenus poſtea neceſſitatibus populorum, eorumq́ue indigentijs poſſet ſubuenire. Et quidem in hac quæſtio. D. Anton. ait non apparere clarè quid ſit dicendum Syluest. vero verbo emptio. teſtatur eſſe valde clarum hoc eſſe iniuſtũ ac proinde, b, multa iura coaccruat: quibus docet tales reuenditores à republica eſſe exterminãdos. Cui aſſentiunt Alex. & Nider de præceptis in ſeptimo præcepto.

b Sylu. verbo, emptio. §. 10.

¶At Nauar. & Merca. & alij non tantopere eos ſuggillant, in aliquibus caſibus, adiumento poſſunt eſſe reipublicæ. Igitur deciſuri quæſtionem ſtatuamus pro more Theologico concluſiones.

¶Prima eſt, ſi huiuſmodi reuenditores taliter præemerint merces in quantitate, puta triticum tempore collectionis meſſium, vinum tempore vindemię, quod quia in magna copia eas congerũt annonam, vel merces in republica cariores faciunt, certè & delinquunt mortaliter, & reipublicæ arbitrio boni viri dãnum paſſæ, damnum reparare tenentur in ea ſ. quantitate, qua merces in republica carius, vt venderentur, ob id in cauſa fuere. Hæc eſt Victor. & Nauar. & patet ex regula iuri, quia reſpublica habet ius ad annonam ſibi aſportatã emendum, quo iure eam priuant iſti reuenditores anticipãdo totius annonę emptionem. quare quia cauſam damni dãt reipublicæ, iure ei eos ſatisfacere oportet.

¶Secunda concluſio, vbi id non eſſet prohibitum per legem, tales reuenditores, ſi ſic in magna copia congerendo merces, emerẽt eo bono animo, ne dum triticum (vt ſolet) extrahitur à regno, vel à republica, ſuæ domui, & ſuæ reipublicæ alimonia, & prouiſio annonæ deſit, aut ne alimonia, vel annona pereat, cauendo etiam ne annonam in republica cariorem ſic reddant tum in hoc caſu liberi ſunt à reſtitutione, tum etiam à peccato Hæc concluſio eſt Victoriæ, Nauarri, Innocentij, D. Antonini, Mercati in lib. de contractibus.

¶Sed tamen egregiè Mercatus eos animaduerſos eſſe curat, vt ſtatim dum perſenſerint defectum, atq; frumenti penuriam in populo, aperiant horrea ſua, vt ille Sanctus Ioſeph fecit ad vendendum pretio iuſto, & moderato tali, ſcilicet, quale communiter curreret in populo,

pulo, ſi illam copiam tritici non præmiſſent, & hoc ne anxietatem inducant in pauperes, vtq́; illam euadant ſententiam maledictionis, ſcilicet qui abſcondit frumenta, maledicetur à populis. Patet igitur concluſio, quia his obſeruatis, opus eſt prouidentiæ, & charitatis. Nam & egeni, & pauperes ad iſtos tanquam ad aſylum recurrunt ad emendũ: vel ad eleemoſynam petendum, dum inopia victus laborant.

¶At admonet Victoria iſtam negotiationem eſſe periculoſam, licet his veſtita circunſtantiis ſit licita, quia pauci ſunt, qui Ioſephi Patriarchæ antiqui gerant animum, & qui non habeant primum in votis, vt tempus ſterilitatis tale contingat, quod cariſtiam inducat augeatq́ue valorem frumenti in duplo, ne dicam triplum, quia teſte Syluestro deſiderare aduentum ſterilitatis coniunctum eſt vtpote contra charitatem cum peccato mortali. Sed ſi aduenerit iam præter optatum, gaudere de aucto pretio, ſine alio malo reſpectu, non eſt ſaltem mortale. Concludimus ergo, quod licet cum prædictis circunſtantiis res non ſit per ſe illicita, tamen quia pragmatica ſtat in contrarium, & quia ſubeſt id periculi, & quia ſcandalũ ſolitum eſt iſtud factum generare in republicis, deterrendi ſunt iſti negotiatores à prædicta negociatione.

¶Tertium, quia perſtat pragmatica interdicens emptionem tritici ad reuendendum. Cordub. e, proponit hos duos caſus, an ſi quis vel ex ꝓpriis redditibus, vel prouentibus, vel ex fructibus ex propriis poſſeſſionibus collectis, pluſquam ſibi neceſſarium frumentum congeſſit, ſi eam omnem copiam vendat, ſibi domuſq́ue ſuæ tritici neceſſariam alimoniam ab aliis emat, vel ſi ſibi numiſmata debeantur, & in tritico pretio tunc valenti ſoluantur, ſi poſtea illud triticum pretio iuſto currenti maiori vendat, an faciat contra pragmaticam de tritico non emendo ad reuendendum? Reſpondet ſuccinctè, quod in vtroque caſu abeſt peccatum, quia nihil intentatum eſt contra pragmaticam, quia tales non propriè emerunt ad reuendendum, ſed ad ſuæ domui prouidendum, neque vendere proprium frumentum, vel in pretium alterius debiti ſi oblatum, & per ſolutum frumentum accipere non eſt contra legem, neque contra intentionem legiſlatoris, quia integrum eſt mihi emere ad meos vſus proprios pro meo victu frumentum viliori pretio currenti, vendereq́ue poſt meum frumentum, quod quia præſtantius eſt maiori pretio dignum eſt.

e Cordub. tract. de caſib. cóſcič. q.82.

¶Veruntamen hic licet prædicta vera ſint, rogitabit aliquis vtrum contra pragmaticam, exercere hoc genus negociationis peccatum mortale ſit? Reſponſum ſibi tale habebit à Corduba, quod talis negociatio non caret peccato; tum quia eſt contra pragmaticam iuſtam editam pro bono reipublicæ, tum quia eius transgreſſio, vergit in reipublicæ notabile damnum: ſi ab omnibus non cuſtodiretur, vbi inſinuat per hæc verba licet non clarè talem negotiationem eſſe mortale peccatum; & regulariter, ita credo maximè, vbi negligitur ſcandalum puſillorum ſupradictę circunſtantiæ bonę excuſantes, & tollentes periculum huius negociationis, non obſeruantur, neque curantur. Quare Corduba circunſpectè auertit ab huiuſmodi negociatione puellam nobilem, & pauperem, quæ non habens aliundè, vnde ſibi ſubueniret, tercentos aureos quos habebat tantum, huic negociationi emendi ad reuendendum triticum exponere parabat.

¶Tertia concluſio. Licet qui exeunt ad vias ad præueniendas merces, eaſq́ue emendas, quando ideò cariores eas faciunt in republica, peccét, teneanturque reſtituere, (vt prædictum eſt,) tamen qui ſic merces pręueniunt, ſcilicet piſcatum, carnes, vt eas poſtea præparantes, & condientes, ſicut faciunt caupones, & piſtores non prohibiti ementes triticum, vt inde coquãt panes, quo peregrinis, & hoſpitibus, & reipublicæ egenis victus non deſit, vt inde ſibi emant præparatos cibos non peccant. Negociatio enim eſt, quæ culpa caret. patet, quia hoc in bonum prouiſionis reipublicæ & indigentium cedit.

¶Præ-

Quæſt. 5. ¶Præterea huc non præpoſtere illa aduocatur quæſtio, cuius meminit Cor duba, d, vtrum fraudulentus, & vſurarius contractus, & contra pragmaticam de non emendo triticum ad reuendendum fuit ille contractus, vt verbi gratia Petrus 500. aureos mutuo dedit populo ſuo, hac conuentione, vt inſumerentur in triticum in pane cocto vendendum, ad ſubueniendum indigentiæ reipublicæ, adhibens ipſe expenſas dum modo ſibi cederet lucrum, videtur namque plus fuiſſe contractus, quo ſe beneficum exhibuit erga indigentem populum.

d Cord. de caſib. côſc. q. 196.

¶Nihilominus dicimus, non multum latens in hoc contractu continetur fraudulentia, & vſura. Et primo patet de ibi contenta vſura, quia re vera fuit mutuum. Nam re vera periculum illorum 500. aureorum tranſiuit in rem publicam populi, vnde ſaluo capitali, expetiuit lucrum. Neque hic lucrum ceſſans habet locum cum neque cauſa illius pertiterit, neque etiam, ſi perſtitiſſet in contractu, illius fuit facta mentio, ſed neque ibi locum habuit ſocietatis contractus mixtus cum locatione, & conductione operarum, quia cum ſenatoribus populi tradidit pecuniam neque de hoc fuit actum, neque conditiones ad eum contractum requiſitæ concurrere, quia neque periculum illorum 500. aureorũ ipſe voluit ſubire, & lucrum totum ex pane cocto voluit reportare. Conuincitur ergo, quod quia Petrus prohibitus per pragmaticam non poterat cũ 500. aureis emere triticum ad reuendendũ, vſus eſt hac vafricie aduerſus legem ſ. tradere reipublicæ eos, vt inſumerentur in triticum, quod quia nequibat reuendere, conuenit cum rectoribus reipublicæ vt in pane cocto venderetur, in de comparaturus ſibi lucrum, quod citra vſura inde repetere nõ poteſt, quia conuincitur petere illud ex mutuo.

Quæſtio 4. ¶Ad hunc quoque locum ſpectat nõ ineptè, & illa altera quæſtio, quam Cor duba, e, diſcutit, an factum ſit indignũ illicitumq; atque reſtitutioni obnoxiũ ſtatutum, quod obſeruant, obſeruariq; faciunt rectores populorum, qui eo fine vt triticum, vinumq; populi prius ven-

e Cord. vbi ſup. q. 82.

datur, & expendatur, interdicunt per interſtitium temporis, quod aliquod triticum, aut vinum venale aliunde ab extra ad populum tranſuehatur interim autem pretio à ſe præfixo, ſuum frumẽtum, & vinum atque vicinorum populi exponunt venale cariori tamen pretio, quam venderetur à ab extra aſportato ris, ſi permitterentur aſportare. Ad hãc quæſtionem ſuccinctè reſpõdet: ſed cor date Corduba dicens id genus facti, & ſtatuti licitum eſſe, nec fore prorſus dã nandum, ſi tamen commodum populi inde reſultans commune maius ſit, quã damnum, quod inde ſubeunt pauperes, quod ſi ſecus ſit, illicitum eſſe cenſendũ eſt. Igitur conſulendi ſunt circa hanc quæſtionem Gabriel, f, & Sylu. g, & Na uar. h, doctrinam ſubminiſtrant ad hãc quæſtionem diſcernendam, quia quæſtio eſt dependens ex facto, quare examinatione diligenti circa factum opus, eſt, poſt quam ſi adhuc in dubio pendet res tunc conſuetudo eſt, quæ præualere debet, tale reſponſum fertur dediſſe Complutẽſis Metina Doctor egregius.

f Gabr. ĩ 4. d. 15. q. 10. not. 7. & dub 2.
g Sylu. titu. empt. q. 5. q. 6 p. 10. 11. & 12. & iuram. 4. q. 2. in fin.
h Nauarra Sum. c. 23. nu. 92.

¶Porrò poſt tot incidentes quæſtiunculas, quia non ſumus immemores principalis à principio motæ quæſtionis, vtrum anticipata ſolutione, liceret triticũ, aut merces, aut fructus minoris emere, iam tandem per hanc reſponſiuã concluſionem ad eam reſpondemus.

¶Sit igitur reſponſiua concluſio, licitum eſt anticipata ſolutione triticũ, vel fructus terræ colligendos, ſicut & alias merces emere, ſi tamen emptor huiuſmodi, arbitrio boni viri, æquali ſe exponat aleæ perdendi, ſicut lucrandi, vt ſi verbi gratia, qui anticipatè ſoluit 7. argenteos pro menſura tritici, probabiliter credens tempore traditionis æque poſſe aſcendere, & deſcendere in valore, ſi anticipatè ſoluit. 7. pro modio, & poſtea tempore meſſis, quo traditur, valet modius 10. ſine ſcrupulo illum recipit quando à principio pro eo ſoluendo 7. veriſimiliter credebantur, ꝙ ſicut in valore tempore traditionis poterat creſcere ad 10. quæ ſunt tria ſupra. 7. ita poterat decreſcere ad 4. quæ in tribus deficiunt à Patet, quia iſte à principio in tuto nõ ſe poſuit. Vnde ille alius cõ-

tractus

tractus per profeſſores alterius ordinis aliquos approbatus, meritò per conſules regios fuit reprobatus, quia præterquam quòd contra pragmaticam nitebatur contrahens, quia emebat, vt reuenderet triticum, obſeruatis de facto circonſtantijs temporis, quia graſſabatur inter Indos agrorum beneficiatores peſtis, & quia ſterilitas temporum ingruerat, in tuto ſe collocauit lucrandi, & extra aleam perdendi, licet cõtractus ex forma verborum, & ex tenore ſcripturæ appareret iuſtificatus.

CAP. LXXV.

Vtrum mutuare vetus frumentum, vt poſtea nouum reddatur, vſura ſit, & vt periculum vſuræ quis in hoc caſu euadat, quid eum facere oporteat.

POrrò cum de tritico anticipata ſolutione empto dixerimus, de venditionibus ad creditum, deque frumenti mutuationibus, neceſſitas materiæ nos hic quoque habere verba compellit.

¶Adijcimusq; cũ Nauarro, a, hoc notatu dignum documẽtum, ſcilicet, quod licet emptio tritici, aut vini, aut olei, alicuius prædii ante meſſem, vel vindemiam minoris ob anticipatam ſolutionem, quam collecta ſint valitura, ſecundum Panorm. b, vſuraria ſit, & vſuraria non ſit talis emptio ſicut dictum eſt, ſi equo pretio licet minori, ob periculum cui ſubijciuntur emere, c, tamen in hoc caſu quo ob periculum minoris emere licet, non intereſt an ematur determinare triticum talis agri, aut vinũ talis vineæ, aut cum facultate deligendi triticum talis agri, aut eligendi vinũ talis vineæ vt libuerit: modo quod æquum fuerit plus ob illam optionẽ ſoluat, & ſic quod Gabriel, d, & quod alii ſcribunt, intelligendum eſt.

a Nauarr. Sum Lat c. 17. nu. 217.

b Pan. c. nauiganti. de vſur nu 4.

c l. fiſtulas. §. frumẽta. ff. de cõtrahẽd. empt.

d Gabriel 4. d. 15. q 2. art 2.

¶Iam verò vtrum in mutuatione frumenti veteris, vt nouum frumentum reddatur, vſura ſit, vſuraq; interueniat dicere nos hic locus expoſcit, quia videtur mutuum hoc cum vſura coniunctum eſſe. Nam hac de cauſa mutuantes in Hiſpania malè audiunt cum nota non minus infamis, ſcilicet renoueros appellentur.

¶In oppoſitum eſt quia Nauarrus, e, in aliquibus caſibus eos videt excuſare.

¶Igitur quæſtio vt reſolutione debita non careat per hæc ſuccincta notabilia reſpondendum duxi Primò dicimus mutuare frumẽtum tempore collectionis, & meſſis, ſcilicet Auguſti tempore, vt poſtea in Maij menſe, vbi magis valebit, ſoluatur in grano, & non ante eſt vſura ſi non erat vſque ad tempus Maij tale frumentum ſeruaturus, & ſic ſeruatum tantundem erat ibi valiturum. Secus ſi erat ſeruaturus. Patet, quia hoc ſtabilitur, cap. nauiganti de vſuris, vbi dicitur, quod licet accipere pretiũ, quod valebit res pro tempore, ad quod erat ſeruenda, ſed in hoc caſu ſic contrahere non licet non ſeruaturo, nec etiam ſeruaturo ſi tantum ſuum triticum, ſicut nouum non ſit valiturum.

Quæſt. 1.

e Nauarr. Sum Lat. c. 17 nu. 224.

¶Secundò dicimus, quod vſura non caret mutuare alicui triticum vetus, cũ pacto, vt alterum tantum ſibi recens reſtituat ſciendo recens melius, & maioris pretij fore, quam ſuum tempore mutui, & ſolutionis, ita Syluester, f, ita Nauarrus loco citato, & maximè dicit hoc habere verum, quando mutuãs mutuatario libertatem ſoluendi quando libuerit, adimit, & obligationem ſoluendi recens frumentum, pro mutuato vetere imponit, quia tunc ratione mutui recipit lucrum.

f Syl. verbo vſur. 2. q. 17

¶Sed quæritur vtrum ſi mutuãs mutuet ſuum triticum vetus pro recenti, non cauſa lucri, ſeu vitandi damnum, ne ſibi corrumpatur, an tunc erit vſura vel non ſic mutuaſſe pro hoc dicimus cum Nauarro vbi ſupra non eſſe vſurã, ſi principaliter quis mutuet ſuum triticum, ne corrumpatur ſi valet, vel valebit tanti, vel pluris tempore mutuationis, vel ſolutionis, quam triticum recẽs ſibi ſoluendum.

¶Quod contingere poteſt fieri licitè in tribus caſibus ſibi à Nauarro memoratis.

ratis. Primò quando eſt maior penuria, eiuſmodi tritici quando mutuò datur ideò tempore mutuationis magis valet quam recens tempore meſſis reddendũ vbi quia eius magna ſuppetit abundantia, minus valet.

¶Secundo quando quia vetus triticũ ſiccius eſt recēti, ideo ex veteri ſic mutuato, plus quam ex recenti pro eo ſoluendo, capit menſura tunc mutuaſſe vetus pro recenti, non erit vſura.

¶Tertiò etiam vſura carebit ſic mutuaſſe quando vetus triticum pro recēti mutuatum plus valet, quia ſubſtãtia eius eſt melior, quam ſubſtantia recentis. Imò vt bene ſubnotauit ibi Nauarrus non peccaret mutuator tritici veteris, qui faceret pactum, vt plus tritici recentis, quam mutuatum eſt, reddatur dum veriſimiliter non valeat pluris illud plus recens reſtituendum, quam vetus cum mutuatur, vel cum mutuans illud eſt vendi turus. Patet hoc, quia in hoc nihil lucratur ex mutuo, qui mutuat, neque qui accipit perdit quicquã iuxta communem in d.ca.nauiganti, & e.in ciui.de vſuris, quamuis mutuator vitet dãnum, quod ex corruptione tritici euenire poſſet, quod iuſte velle poteſt abſque damno mutuatarii, vt rectè ait Syluester, g.

g Syl. verb. vſur.1.q.15 Quæſt.2.

¶At licet iſta elegãter ſubnotata ſint à Nauarro: ſed videtur non carere ſcrupulo, quod ipſe hic ait, ſcilicet, ꝙ poteſt mutuans plus accipere pro tritico mutuato, quam valebit tempore ſolutionis ſi tempore mutuationis plus valebat, quia hoc intereſt inter venditionem tritici expectata ſolutione, & inter eiuſdem mutuationem (vt prædiximus) quia cum quis mutuat triticum dicendo mutuo, eſt reddendum ſi ſoluatur in pecunia, pretio, quod valet tempore ſolutionis. At dum venditur expectata ſolutione, ſi illud triticum ad tempus maioris pretij non erat aſſeruandũ, reddendum eſt eius pretium ad valorem, quo valebat tempore traditionis, & venditionis, quomodo ergo Nauarrus ait, quod mutuans vetus triticum, poteſt pro eo accipere recens, ſi recens tantundem valeat, ſicut vetus mutuationis tēpore cum cauſa accidentis corruptionis futuræ, tempore ſolutionis mutui minoris eſſet valiturum, quam recens, quod pro eo expoſcit ſibi reddi.

¶Igitur pro diſcuſſione quoque huius dubij dicimus tertio, quod ſi quis mutuat triticum integrum, & vtile, & non præfixit tempus quo ſibi ſoluendum eſſet, vel ſi præfixit, liberam mutuatario fecit facultatem ſoluendi antea, cum ſibi libuiſſet, ſi tempore quo illud ſoluit mutuatarius magis valeat, citra vſuram licitè poteſt illud triticum auctum in valore recipere, quod ex mēte Soti diximus ſupra. Et patet, quia ſicut cõtigit tunc triticum magis valuiſſe, potuit accidere vt minus valeret, ergo ſicut tenebatur mutuator recipere triticum illud etiam diminutum in valore, ita etiam poterit illud recuperare, licet in valore ſit auctum, quia æquali ſe obiecit periculo, neque ſe poſuit in tuto.

¶Quartò dicimus, quod qui mutuat frumentum vetus, timens eius corruptionem maiorem, quia iam in corruptionem tēdit, vt nouum ſibi reddatur etiam ſi non arctet mutuatarium ad ante tempus, tale triticum nouum ſoluendum, vſura eſt, quia ratione mutui tritici veteris, imponit obligationēm ſoluendi in tritico incorrupto, & nouo.

¶Quintò dicimus quod ſi quis timēs corruptionem frumēti veteris, mutuat illud extimatum ſuo pretio, quod valet etiam tempore caritatis annonæ tunc venditum, & quod valet tempore mutuationis, ſi ratione caritatis annonæ contingat tunc carius valere, non erit vſurarius, ſi paciſcatur, vt tempore ſolutionis reddatur triticum pro pretio, quod tempore mutuationis valebat, vbi ratione penuriæ annonæ carius venibat in foro, vt ſi tempore mutuationis triticum mutuatum valebat 12. atque tempore ſolutionis modius tritici ex abundantia valet 6. tantum, quod tunc duo modij ſinguli valentes 6. pro vno modio tempore mutuationis valente 12. reddantur, illicitum non eſt, hoc aſſertum eſt Nauarri, & ex eius probatione manet diluta obiectio, quã contra illum obiecimus, quia in rei veritate, in caſu quo frumentum mutuatur pretio

pretio, quod valet tempore mutuationis, iam extimatum, licet iſte contractus in forma effigiem mutuationis repræſentet, ſed in effectu non eſt mutuatio, ſed venditio tritici cum dilata ſolutione pretij, pro quo pretio, ſcilicet duodecima vult emere triticum ſibique ſolui menſuram tritici ad pretium quo valet tempore ſolutionis, vt ſi modius valet tunc ad 6. duo modij, pro vno vendito pro 12. ad creditum reddantur. Vnde quia quando triticum iam extimatum pretio, quo venditur tempore mutuationis mutuatur, in effectu venditio eſt, naturamque venditionis ſecundum ius videtur ſortiri, ideo probe cõceſſit Nauarrus, quod ſic extimatum mutuans triticum, poteſt pro eo recipere triticum tempore ſolutionis tantundem valens, ſcilicet menſuras etiam plures æquiualentes vni tãtum mutuatæ.

Quæſt. 1. ¶ Ad hunc quoque locum pertinet illa quæſtio an ſit vſurarius, qui anticipata pecunia emit piſcatum viliori pretio, quam in publica auctione ſolet vendi. Contractus eſt paſſim contingens in partibus maritimis, maximè in Regno Galliciæ, vt ait Frater Ioſephus in ſuis floribus, nam Galliciæ, menſe Ianuarii voce præconis vendũtur piſces, menſe Nouembris capiendi: dum modo ſtatim fiat ſolutio, qua ratione piſces multò vilius venduntur, quia ſolutio anticipatur, quidam fieri poſſe affirmant, quia res ſub auctione venditæ vilioris ſolent emi.

¶ Igitur reſpondendum cenſeo ad caſum. Primò, quod eſt res vſuraria, ſi quia anticipate ſoluitur, res vilius ematur, ſiue priuatim, ſiue in auctione publica ſit vendita, quam valebit tempore traditionis ſic etiam duo de emptione piſcati anticipata ſolutione: dum venditur in auctione, id eſt acmoneda vſura eſt: ſi ideo vilioris ematur, quam tempore traditionis valiturum ſit, ſi emptor ſpem ſuam in tuto ponat dicens, dabo pro piſcato accipiendo minus, quam in publica auctione, tempore traditionis valebit, ita Frater Ioſephus, & patet, quia ſicut venditio carior in publica auctione facta, pecunia credita, habet rationem mutui, vnde proſilit vſura, ita, & vilior emptio facta in auctione publica, ratione anticipatæ ſolutionis, habet rationem mutui, quia perinde eſt, ac ſi illud vile pretium anticipatè ſolutum mutuaſſet, pro vali re piſcati reddendi magis tempore traditionis valentis. Patet, quia auctio publica naturam contractus non mutat, cum contractus extra talem auctionem, etiam eſſet vſurarius. Sicut etiam emens fructus vinearum, ſiue ſegetes ſequentis anni, aut præſentis vilius, quàm extimantur hæc valitura, quia anticipatur ſolutio, niſi taxetur pretium futurum veriſimiliter tempore traditionis futurum vſurarius eſt, vt prædiximus, niſi fortè emptor (quod modo addimus) rogatus, ratione lucri ceſſantis, ſi ex tali emptione ſibi lucrum ceſſet, quia in aliis mercimoniis longe maioris lucri deſtinaret ſuam præoccupare pecuniam vilius emat. Si tamen in hoc caſu cæteræ conditiones ad iuſtificandum lucrum ceſſans concurrant.

¶ Tandem dicimus admonitos eſſe volentes lectores circa hanc materiam mutuationis tritici, quod ſaluberrimum conſilium fuerit, vt ſi aliquis timens corruptionem ſui frumenti, velit ſuæ indemnitati conſulere, non mutuet illud triticum pro recenti ſibi reddendo, ſed reducat ſe ad formam contractus venditionis. Itaque ineat contractum venditionis, vbi vendat ſuum triticum, pretio quo valet de præſenti: expectata tamen ſolutione pretii, ex quo poſtea ſibi ſoluendo pretio, triticum recens, & nouum poſſit ſibi comparare, ne ſi mutuet pro nouo, notam infamiæ incurrat, & renouero cenſeatur eſſe quod nomen male audit apud Hiſpanos.

CAP.

CAP. LXXVI.

An liceat ad creditum vendere triticum ad pretium pragmaticæ quando iam ex ſuperuenientes abundantia de præſenti in foro communi minus valet, adduntúrq; multa vtilia de taxatione tritici.

Quæſt. 1. Licet multa dixerimus de vſura adeò lata vndiq; eſt hæc materia, vt plura ſuperſint ad eius notitiam attinentia diſputanda: ideo in hoc loco nobis occurrit quæſtio illa, quam incidenter tetigit Metina. a, Vtrum ſit vſuraria venditio, quando quis credita pecunia ad pretium taxæ legalis pragmaticæ vendit triticum quando quia abundantia ſuperuenit tritici, foro communi iam minoris venditur, & videtur, quod non, tum quia æqua debet eſſe ſors emptorum, & venditorum, ſed quando erat ſumma penuria tritici, vẽditor tritici nequibat ſuum vendere triticũ vltra valorem taxæ, ſ. vltra 14. argenteos quod in luctum cedit emptorum, quia niſi eſſet edita taxa in duplo carius emiſſent, ergo etiam è contra dum foro communi ex abundantia frumentum vilius venit ſtante taxa, poterit tam numerata, quam credita pecunia vendere ad taxam, quia alias peioris conditionis eſſent agricolæ cum tempore maioris penuriæ non poſſent aſcendere ſupra pretium taxæ, & tamen tempore abundantiæ tenerentur in pretio taxæ infra deſcendere, tum quia, quod authoritate legis fit, licite fit, cum autẽ per pragmaticam, quę nondum abrogata eſt (vt ſupponimus ſibi concedatur) pecunia numerata vendere triticum ad 14. quare eodem pretio, non poterunt illud vẽdere pecunia credita, licet minoris iam vendat in foro.

a Meti. Iſtr. conteſſ. de vendit. §. 25. fol. 140. pag. 2.

¶Hic primò nota ſecundum Cordubam, b, quòd Petrus dans populo ſuo 1000. aureos pro tritico emendo cum pacto vt vendatur in pane cocto etiam ſi faciat expenſas non poteſt ferre lucrum, quia fuit mutuũ in fraudẽ pragmaticæ, neque fuit ſocietas.

b. Corduba q. 16.

¶Hic operepretium eſſet aliquid de taxatione tritici dixiſſe, ſed quia quæſtio de taxatione pretij mercium magis ſpectat ad materiam de emptione, & venditione inferius diſputãdam, vbi hac de re latius vt in proprio loco agetur, ideo ſatis ſit pro reſpõſione ad quęſtionẽ, breuiter prælibaſſe, primo quod Nauarrus, c, arbitratur rariſſimè ponẽdam hanc tritici taxam, atque annonæ taxationem, tum quia dat occaſionem corrupta, & inutilia vendendi eodem pretio taxæ, quo ſincera, & vtiliſſima venduntur, tum quia ſuperueniente penuria tollitur omninò taxa, & illa non occurrente parum eſt neceſſaria.

c Nauarra. c. 23. n. 88.

¶Secundò dicimus, quod pretium iuſtum extimatum per rempublicam, etiã eccleſiaſtici vendendo, tranſgredientes obnoxij fiunt reſtitutioni. Pretiumq; iuſtum extimandum eſt ſecundum Cordubam, d, quod pragmatica ſanxit, neque talis taxa eſt iniuſta contra agricolas in ſterilibus annis, vt quidam aiunt, quia conditor pragmaticæ cum ſuis cõſiliarijs, omnia cenſetur proſpexiſſe, taxamq; ſic præfiniſſe, vt tam annis abundãtibus, quam ſterilibus deſeruiret, ita vt vtrinque fieret proportionabilis recompẽſatio. Imò magis pragmatica edita eſt pro annis egeſtatis. Imò in egeſtatis annis, plus lucri ſibi comparant agricolæ vendentes ad taxam, quia tunc vilius locantur operarij à ſeipſis ad agriculturam, quam tempore abundantiæ, vbi vilius frumenta veneunt, & operarij ad agrorum culturam carius conducuntur ab agricolis, & quamdiu de iniuſtitia pragmaticæ, taxæq; non cõſtat cenſenda eſt iuſta, obſeruandaq; eſt donec per authoritatem publicam, vel legitimam conſuetudinem derogetur. Itẽ etiam, quia qui caritatem pretij ſoliti inducere ſuper frumenta non ſunt agricolæ, ſed frumenti conductores, vtpote qui potentes ſunt ad recondendum frumentum in magna vi, atque copia.

d Cordu q. 78. de caſibus conſc.

¶Tertiò dico, quòd cum permiſſio violandi taxam pragmaticæ, tripliciter fieri poſſit vno modo fit quãdo rex, vel

eius

eius regale conſilium ait, quod quibuſcunque generis perſonis aſportantibus triticum, annonamve non inhibeatur vendere hæc pretio tali, vel pretio illis poſſibili, tunc permiſſio eſt, quæ in curia ſolet fieri, quæ potius conceſſio eſt, quare eos videtur eximere a taxa, & à reſtitutione etiam ſi maioris vendiderint. Secundò fit permiſſio tranſgrediē di taxam ſic, ſcilicet, quia rex, conſiliūque eius regale cum punire poſſint, diſſimulatione quadam prætereunt, maiori pretio communiter vendentes neminem puniendo, cum poſſent eos ſine ſcādalo punire, & coercere, cogereque ad exportandum panem, ad frumentumq; venalitati exponēdum. Tunc in hoc caſu licet opiniones vndiq; verſentur ſecundum Cordubam, tamen ſecundum ipſum rationabilior, probabiliorq; opinio eſt, quod licitè citra obligationem reſtituendi, poſſunt maiori pretio vendere, quam præſtituit taxa, patet, quia cum rex, eiuſq; conſilium regale taceat omnino, e, qui tacet, conſentire videtur, talis tolerantia communiter valet pro conſenſu tacito, vel pro diſpenſatione legis, vel pragmaticæ, vel in toto, vel in parte, vel pro nunc, vel tunc tantum. Ita omnes doctores, & Metina, f, ita Anton. de Butrio, vt refert Sylueſter, g, & regula iuris in 6. cum glo. ſuper. qui tacet, & Panormitanus, h, qui principia ad hoc aſſertum ſuppeditant.

e Gloſſ. & docto. in 6. de reg. iur.

f Metin. de reſt. q. 36.

g Sylu. titu. le x. q. 6. & tit. Cōſuetudo. q. 6. & 7.

h Pan. cap. quia cura. de cōſang. & affinita.

¶ At quod valde notatu dignum eſt, & ad alia dicit, quod non ſolum regale conſilium, ſed & gubernatores generales prouinciarum, & regnorum, obtinē tes à rege, vel ab eius conſilio regali poteſtatem ſi diſſimulauerint, vel conceſſerint publicè generaliterq;, vt merces vltra taxam vendentur, perinde eſt, ac ſi indultum eſſet per regem, niſi manifeſtè conſtiterit de contrario, authore Bartolo: i, & Cardinalis, & Imola, & Panormitanus, k, & latius refert Franciſcus Balbus, l, quòd quando requiritur ſcientia, & patientia principis: ſufficit ſcientia, & patientia rectoris, vel præſidis prouinciæ, neque ad hoc ſat eſt permiſſio, licentiave particularium perfectorum, iudicumve ciuitatum, & populorum: niſi ſpecialem ad hoc facultatem à rege, vel ab eius regali conſilio obtinuerint, quam obtinent iam ad prę diffiniendam taxam panis cocti.

i l. ſi publicanus. §. fi. ff. de publi.

k Pan. c. cū contingat. de for cōp. col. 4. & in ca. Quæ in eccleſiarū. de conſtit. col 1.

l Frāc. Bal. de præſcri. p. 5. prin p. 2. q. 3. dub. 2 l. 114.

¶ Si autem permiſſio vendendi triticum vltra taxā, taliter contingat, quod aliqui eam prætereuntes, pœna plectuntur, alij verò immunes euadunt à pœna: quia omnes animaduerſione digna puniri res eſſet inconuenientibus plena: ideo cum aliquibus conniuetur, apparet tunc planè, quod mera ſit permiſſio conſenſu legitimo carens. Quare tranſgreſſores taxæ, neque excuſat à culpa contra legem, neque à reſtitutione pretij ſupra taxam accepti cōtra ius diuinum, & naturale præcauens, ne vltra pretium iuſtum accipiatur, liberos facit. Suffragatur expreſſe Panormitanus, m, & facit regula iur. lib. 6. Is qui tacet, non fatetur, neque negare videtur, & ibi gloſſa, & doctores. Hocq; expreſſe ſignificauit pragmatica Matritij anno 1571. edita, & nunc demum ſuper hoc lata ſpecialiter, quare aſſertum hoc citra dubitationem tenēdum eſt, vt ait Corduba.

m Pan. c. cū tam dudū, & c. dilecto de præb.

¶ Quibus ſuperaddimus vltimatè anno. 1571. Matritii ſuper hoc pragmaticam fuiſſe conditam, vbi ſub pœnis grauiſſimis, & obligatione reſtitutionis indicitur, ne faneca tritici in grano numerata pecunia, neque credita maiori pretio, quam vndecim regalibus vendi poſſit: quamuis antea prætaxata tātum fuiſſet ad nouem, taxaturq; ibi ordeum ad dimidium ducati, cum antea minoris conſtaret, & blata, id eſt centeno Hiſpanicè dicta ad ducenta, & quadraginta duoque dipondia: cum antea ducenta duntaxat conſtaret, granum quoque Hiſpanicè dictum auena ad centum dipondia taxatur, ſicut etiam granum panitii ad ducenta quadragintaq; duo dipondia prætaxatū eſt. Farina vero prætaxatur ad vnum argenteum pluſquam valet triticum in grano, agalones verò ab extra de foris gratia vendendi, reportantes triticum, ſex dipondia pro leuca & faneca ſupra taxam, percipere poſſunt, dū teſtimoniū ſecū ferant à tabellione populi, vnde aſportarint confectū ante iudicem populi, vbi granum eſt vendendum, exhibendum.

Sancitur-

¶Sanciturq́; eadē pragmatica circa panē coctū, vt rectores populi, vbi venalitati exponitur, præſtituant pretiū, quo venundandum eſt, & ratione habita ad pretium grani empti, aliquid lucri iuſti moderatiq́;, pro labore, & ſumptibus ſuperimpertiant. Inhibet præterea ibi ſub grauiſſimis pęnis: vt nullus in vendēdo panem coctum ſe occupet, niſi ex numero piſtorum ſit, qui ex officio habent eſſe piſtores, & hoc ad euitanda dāna, fraudes, cariſtiam, quæ in republica ex contrario ſuboriri ſolent.

¶Ex qua quidem pragmatica liquet panem coctū, triticumq́; populi neq; tā care taxanda, aut vendenda, ſicut panis & triticum cum veniunt à foris, ratione ſumptuū, & itineris: quare ſuper aceeptū eſt reſtituendū, ſi conſtat de defraudato in pretio, quod ſi talis adhibita diligentia, adhuc ignotus eſt, pro ipſo erogabitur pauperibus, vel in bonū commune populi erat conſerendū, iuxta Syluestrum, n, & Nauar. o,

n Syl. verb. reſtit. 8.
o Nauar. in Sum. Lat. c. 17. n. 93. & c. 29. n. 24.

¶Sequitur etiam ex prædictis, quod qui fraudulenter ſatagunt, ne in populo ſuppetat, vel ad eum aſportetur panis coctus, vel triticum in grano, vt ſic in pretio aſcendant, inducaturq́; caritas communis pretij obnoxij fiunt ad reſarciendū hoc commune damnum cuius cauſa fuere teſtantibus id Metina, p, & Nauar. q, & Soto, r, & Syluestro, ſ,

p Meti. de reſt. q. 10.
q Nauar. in Sum. ca. 23. num. 92.
r Sot. de iu. & iu. lib. 6. q. 2 arti. 3.
ſ Syl. verbo empt. q. 5. vſq; q. 14.

¶Ex prædictis etiam liquet, quod officiales iuſtitiæ, rectoreſq́; populi, quibus incumbit hanc promulgare pragmaticam, & iuxta eam prætaxare, cum moderato lucro pretium panis cocti: ſi ſcienter, notabiliq́; cum negligētia hoc facere omittunt, quo ſui cognati, amiciq; ſub prætextu, quod ibi pragmatica diuulgata non eſt, vel quod ibi taxa panis cocti præſtituta non eſt, carius vendant, inducaturq́; caritas pretij, cōſuetudoq; contra pragmaticā, tenētur ad reſtitutionem illius, quod ipſi pluris vēdidere, quam præfinierat pragmatica tenentur rectores ij, miniſtriq; iuſtitię ad damnum ex hac omiſſione, diſſimulationeq; inuectum in rempublicā, quia ſpecialius ad eorū munus, hoc damnum euitare ſpectabat, ſic tradentibus Metina de reſtit. Soto, & Sylu. t, & Nauarr. u,

t Sylu. reſti. q. 6.
u Nauar. c. 17. & 23. nu 14.

Idq; ipſamet pragmatica dictat expreſſè ſuper adiiciens graues pœnas contra prædictos, neque ſufficit teſte etiam Nauarro, vt aſſerunt etiā doctores ei ſubſcribentes communiter, ſubiſſe pœnam pragmaticæ, ſi depræhendantur eā violaſſe, quia tenentur violatores etiam ad ſupradictam reſtitutionem in conſcientia: quandoquidem iuſtum pretium trāſgrediuntur.

¶Iā his (quæ ſummè proficua ſunt) notamentis præiactis, ad quæſtionē in principio propoſitā ad materiam vſurę attinentē, dicimus ex mente Metinæ in ſua inſtructione, & ex mēte Nauarri, x, ꝙ vſura eſt vendere pecunia credita, tritici granum pretio pragmaticæ, & taxæ, quando ex abundantia, iam minoris in foro cōmuni inuenitur venale, quia tunc nec pretio ad valorem taxę poteſt vendere, quia tunc pretium taxæ non eſt pretium, ſed pretium minus, quod communiter currit in foro, & ratio eſt ſecundum Metinam quia taxa nō ideo præfixa eſt, ne triticum minoris vendi poſſit, ſed ne taxationem excedat eius venditor. Idem prorſus confirmat Nauarrus dicens, quod ex taxa tritici ſumitur iſta iniqua occaſio, quod nemo diuitum vult mutuare, nec vendere creditò res taxatas, niſi pretio taxæ, etiam tempore abundantiæ, & patet ſolutio ex dictis ad argumentum in contra.

x Nauarra. Sum. Lati. c. 23 n. 88.

CAP. LXXVII.

De vſuris, quæ poſſunt cōmitti ex pacto de retrouēdēdo vbi ſpeciales caſus exponuntur collectis ex doctoribus, & an ſint aliquæ cōditiones requiſitæ ad iuſtificandum contractum de retrouendendo.

AT verò quoniam inter materias quæ ſolitæ ſunt hic expediri, eſt materia de vſura, quæ in pactis de retrouendendo ſolet immiſceri, huius materiæ notitia præexigit, vt quid

quid ſit pactum de retrouendẽdo prius innoteſcat. Eſt enim pactũ de retrouendendo pactio quædã qua emptor promittit reuendere rem emptam venditori, quandocunq; voluerit emere, vel intra certum tempus, quod licitum eſt, & diminuit de pretio, quia res empta cum grauamine impoſito emptori reuendendi eam, minus valet, a, Leuitici 25. ſecundum Hoſtienſem, Panormitanum Ioannem Andream, & communẽ Canoniſtarum in c. ad noſtrã de empt. & legiſtarum in d. l. ſi fundum, & Cœpol de ſimul. cont. caſu ſecundo, & ſecundum omnes Theologos in 4. d. 15.

a c. cum Ioannes de fid. inſtr. & l. fundi partẽ. ff. de cõtrah. empt. & l. b ſũdũ C. de pact.

¶Hinc quoque hæſitabit quis, quid ſit emere cũ pacto de retrouendendo. An etiam emere cum pacto de retrouendendo ſit licitum? Reſpondet Metina, b, quod pactum de retrouendendo, eſt quando quis emit (verbi gratia) vineam, aut poſſeſſionem iuſto, vel iniuſto pretio aſtringendo ipſum venditorem: vt intra tot annos redimat illam, & interim ipſi venditori pro pretio locationis locat illam, vel ipſe emptor percipit fructus, & huiuſmodi pactum ſemper coniunctum eſt cum iniuſtitia, & cum vſura, quia mediante tali pacto reſultat mutuum, ex quo percipit fructus interim vltra ſibi reddendam ſortem, ita Metina.

b Metin. in ſua iſtruct. confeſſ. de empt. § 25. f. 144. p. 2.

¶His ita conſtitutis primo quæritur an emptio cum pacto de retrouendendo, fructibus in ſortem non computatis, ſit vſuraria ſcilicet an licitus ſit contractus hic, ſi vendo tibi fundum fructiferum cum obligatione, quam tibi impono, vt mihi reuendas, reddaſq; illum, cum pretium exſoluero. Poſt decem annos tu emptor ex fundo tali recepiſti fructus valentes centum, an tenearis cum fundum redimo, pretiumque eius tibi reddo, fructus, quos percepiſti computare in ſortem pretij, quam tibi illũ redimendo reddo? Reſponſuri ad quæſtionem iniuſtos à iuſtis contractus ſecernamus.

¶Dico primum, ꝙ emere aliquid cũ pacto de retrouendendo ſimulate, ſ animo magis mutuandi, quam emendi, peccatum eſt cum vſura coniunctum, quia cum animo ſit ratione mutui recipiendi aliquid vltra ſortem.

¶Secundò dicimus, quod licèt eſto ita ſit, quod res vendita cum pacto de retrouendendo, quia cum hoc pacto vẽdita minus emptori valer, ideo minoris ab ipſo aliquantulum emi poſſit, tamen ſi minoris iuſto pretio, quod cum iſto pacto de retrouendendo valet, ematur, peccatum eſt iniuſtitiæ, quia minus iuſto pretio ſoluitur pro ea, ſed macula vſuræ vacat.

¶Sed iam hic inſtat caſus, ſi quis ne ab eccleſia vt fœnerator condemnetur, emit oues fictas cum conditione, vt teneatur reddere oues, aut pretium datũ, an ſit vſurarius? Dicitur ſanè quod ſi nihil amplius ad huiuſmodi contractum addatur: non eſt vſura, niſi petat vltra ſortem locationis pretium pro his ouibus. Quia tunc eſſet locatio ficta, ſed ſi contractus eſſet verus, ſola eſſet iniuſtitia in hoc, quod oues eſſent ſeruandæ integrè, cum deberent potius domino perire. Hoc autem dictum verum putat, dummodo non obliget venditorem ad eas redimendum, vel ad reddendum pretium venditarum ouium, ſed hoc ſibi liberum maneat, quia ſi ad redimendum obligaretur reſultaret inde mutuum, quod vſura eſſet: ſi inde intenderetur lucrum, iamq; hic intercederet pactum de retroemendo. Quæſt. 2.

¶Tertiò, adijcimus, quod ſi quis emiſſet oues cum pacto de retrouendendo ſtatim pretio ſoluto, hactenus ſecundum Fratrem Ioſephum non eſt vſura, ſed ſi ille emptor ſuperaddat ad contractum paciſcendo cum venditore, vt pro ſignato ſibi ſtipendio, teneatur per quatuor menſes illas ſeruare illaſque paſcere: nulla hic quoque admiſcetur vſura. Si hic vero ſuperapponatur conditio, quod fructus, caſeus, lana, & fœtus ſint emptoris, cum pacto de retrouendendo ad petitionem vendentis, nec hic vſura interuenit, ſed ſi ſuperaddatur contractui pactum ab emptore, vt poſt quatuor menſes, qui eas vendidit oues, eaſdem eodem pretio quo iam eas emptor emerit redimat, iam hic certa admiſcetur vſura. Quia pacto de retrouendendo pactum quoque de retroemendo, id eſt poſt qua-

tuor menſes, verſutè inſeritur. Ex quo reſultat mutuum cum vſura, quia poſt quatuor menſes virtute iſtius pacti, cogitur vendens reddere pretium acceptum, pro ouibus ſuis, & adauget ſupra pretium fructus lanarum, & agnorum, quos emptor quoque percepit.

¶Vnde Sotus in de iuſtitia, & iure contractum peſſimum, & vſurarium, & vſitatum eſſe ait, obligare ruſticum, cõſignando illi viginti aureos vſu pretiũ boum ille non habet, obligando illum, vt ſaluos, ac tutos locatoſq́; cuſtodiat ſoluatq́; menſtruum locationi tempus, quia in fine anni recipit viginti aureos quaſi cuſtoditos boues, & vltra hoc pretium locationis. Huius quoque fraudulenti contractus meminit Nauarrua, c, dicens, quod, qui pecora, vel prædia emit ab eo, quem credit ea non habere, & ſtatim certa penſione, ea eidem locat, peccat quidem cum obligatione reſtituendi penſionem, quam ex re, quæ non erat, ceperit. d,

c Naua. Sũ. Lat. c.17.n. 129.

d arg l.1.& tot.titu.ff. de cond.

¶Secus eſt autem hic (inquit Nauarrus,) ſi probabiliter credebat illa eum habere, & bona fide emit., nec tenetur reſtituere etiam poſt cognitam veritatem, id quod ex ea penſione inſumpſit bona fide. Imò neque id, quod non inſumpſit, & quo factus eſt ditior, ſi quando ea emit volebat emere talia, & emit ab illo, eo quod illa obtulit vendendo, & ideo non emit alia ab alio, quia tunc pro ſuo intereſſe retinere poteſt, ita Angelus, e, Sylueſter, f, & Maior, g,

e Ang. verſ. vſur.§.72.
f Syl. vſura. 2.q.6.
g Maior in 4 d 15.q.46 col.4.

¶Præterea contractus vſurarius eſt mixtus cum pacto de retroemendo, & vſu receptus autore Soto inter aliquos emere in autumno mille oues obligatis venditoribus vſque ad Maium, vt eas ſaluas cuſtodiant, & eorum periculo pereant, & poſtquam emptor totam fœturam percipit, reuendi eaſdem venditoribus, qui eas ſibi vendiderant, plures inquit iniquitates hic committuntur: nam ſi ille emptor obligat illas mille oues vendentes, vt eaſdem eodẽ pretio redimant, mutuum conuincitur eſſe talis emptio ouium, mutuum inquam pretij, quod pro alijs perſoluit, poſtquam ſic reddendum eſt illi in redemptione ouium, & obligare earum venditores, vt earum periculum ſubeant, ſignum eſt, quod non eas emptor emit, quia ſi emiſſet, emptori, & non venditoribus perire debuiſſent, neque pro periculo, earumq́ue cuſtodia, emptor ſoluit venditoribus, niſi quid tenue, & modicum igitur vſura eſt, quia ratione mutui reſultantis ex pacto de retroemendo aliquid percipit extra ſortem.

¶Similiter quo omnes technas, quæ in his contractibus latere poſſunt, detegamus, dicimus, quod licet vendere cũ pacto retrouendendi, vt ſcilicet teneatur emptori poſſeſſionis poſtea reuendere eam venditori, cum voluerit eam redimere, licitum ſit, tamen ſecundum Nauarrum, fraude non caret, ſi quis vendat prædia non ſata cum pacto, vt ab emptore ſibi reuendantur intra annum, & ſolitus eſt ea redimere (vt plurimi faciunt) paulo ante meſſem, ſolutis impẽſis. Quare ad propulſandas has fraudes lege Nauarræ cautum eſt, vt qui non redemerit ante Paſcha, nõ poſſit redimere, niſi poſt meſſem:

¶Inſuper notato cum Fratre Ioſepho in ſuis floribus, quod quando in cõtractu venditionis inito cum pacto de retrouendendo, deducitur in pactum, vt res pereat periculo venditoris, & nõ emptoris: tunc vſura interuenit palliata, vt ſi dicat emptor, En, res, quam mihi vendis cum pacto, vt tibi eam reuẽdam ſiquidem ſum tibi eam reuenditurus, quia tu ita poſcis, tuo periculo interim maneat: ita vt ſi ante tuam redemptionem perierit, tenearis mihi pretium pro ea datum ſoluere. Eſt enim hoc mutuum palliatum, vnde emergit vſura. Nam ſecundum ius naturæ res empta, periculo emptoris, cum per emptionem ſit ſua perire debet. Vnde ſaluo ſuo capitali ideſt pretio pro ea dato ſaluo, interim percipit fructus eius.

¶Præterea quæritur an ſemper emptor cum pacto de retrouendendo, interim, dum non reuendit, fructus perceptos poſſeſſionis ſic emptæ faciat ſuos. Reſpondetur primò, quod quia contractus emendi aliquam rem, cum pacto retrouendendi eam rem tempore finito, aut indiffinito, licitus eſt: ideo Quæſ. 1.

emptor

h Hoc expreſſius cautus eſt l. ſi fund. C. de pact. inter emp. & vẽ. i Nau. c. 17. nu. 24. k l. 2. C. de pact. inter empt. & vẽ. & gl. recep. & c. illi vos verbo, percepti de pignor.

emptor facit fructus ſuos, h, quia cum per emptionem res facta fuit ſua, licitè capitur fructus ex re ſua.

¶Nauarrus tamen, i, conſtituit exceptionem in caſu moræ, quod emptor obligatus poſſeſſionem emptam reuendere, à tempore moræ, quam committit, ſimul ac venditor primus volens eam redimere, pretium illius poſſeſſionis pro eius redemptione, loco, & tempore congruis, obtulit ſicque oblatum non accepit, non facit iam fructus poſſeſſionis ſuos.

¶Secundo ex prædictis inferimus cũ Nauarro, quod ſi facit fructus ſuos niſi in caſu iſtius moræ, quod poterit emptor ſtatim eandem poſſeſſionem locare venditori pro honeſta penſione.

Quæſtio 4.

¶Præterea, quia præcipua diſſicultas quæ occurrit in hac materia eſt examinare an aliqua ſint, quæ ad iuſtitiam huius contractus emptionis cum pacto de retrouendendo concurrere debeant ideo quæritur, an ad hoc aliqua requirantur, & quænam, & quot ſint illa. Aliqui enim ſunt, qui hæc omnia ad iuſtificationem iſtius contractus requiri autumant.

¶Primũ, vt ſimulatio ſaltem ex parte emptoris abſit, ita vt emptor verè, & principaliter intendat emere.

¶Secũdum ne fiat pactum, vt redemptio fiat maiori pretio, quàm emptio facta eſt cap. illo vos de pignor.

¶Tertium, quod emptor emens cum pacto de retrouendendo, faciat illam emptionem eo ſolo, vt placeat venditori, & quod malit, ne res à ſe empta redimatur à venditore, & quod nõ ideo emere velit, quia putat eſſe redimendã rem à ſe emptam.

¶Quartum, ne emptor vſuræ ſit dare ſolitus, eo quod præſumeretur ſolitum facere. l,

l arg. l. qđ ſi nolit. §. qui aſſidua. ff. de ædil. ed. cto

¶ Igitur examinando hæc ſingula dicimus. Primo, quod ſi emptor habeat animum mutuandi duntaxat, & principaliter non emendi, atque ideo vocat illam emptionem cum pacto de retrouendendo, vt fructus vltra ſortem recipiat, vſura eſt, & in fraudem vſurarum, eſt machinatio. Ex quo ſequitur, quod requiritur ad iuſtificationem contractus, quod emptor cum tali pacto de retrouendendo, principaliter velit emere, & non mutuare.

¶Secundò dicimus, quod illa ſecunda conditio non eſt requiſita, ſcilicet ne emptor faciat pactum, vt ſi venditor poſtea voluerit poſſeſſionem redimere, eam redimat maiori pretio, quam emptio facta eſt, quia bene poteſt ſic conuenire emptor cum venditore, en, quia poſſeſſionem vendis, cum grauamine mihi impoſito, tibi vbi voles, reuendendi, & quia iſtud grauamen, & pactum retrouendendi minuit pretium, quod non minuitur, quando venditur ſine tali pacto, & grauamine, ideo minoris ego eam emo propter grauamen huius pacti abs te impoſitum, ſed quia abſolutè, & ſine illo grauamine de retrouendendo mihi, tibi eam reuendo, maioris eam à me redimere debes, nempe ſuo iuſto pretio, quod abſolutè vendita valet, quod eſt maius. Ergo falſum eſt, quod ſit requiſita conditio, quod redemptio fiat non maiori pretio, quam emptio facta eſt: tum etiam quid videtur exigere talem conditionem hic in contractu, eamque requiſitam eſſe dicere, ſcilicet, vt non maiori pretio fiat redemptio, quam facta fuit poſſeſſionis emptio, quod ſit contra ius. Nam ſecundum ius poſſeſſio vendita cum pacto retrouendendi, minus valet, & ſine illo plus valet. m, Ergo contractus eſt dicere illam ſecundam conditionem eſſe requiſitam maximè, quia poſtea tempore redemptionis, legitimis ex cauſis variationis temporum, & rerum, potuit poſſeſſio redimenda aſcendiſſe in pretio. Quare ergo tunc non pluris redimetur, & reuendetur, quam prius empta eſt.

m l. ſi fund. ff. de cõtrahen. empt. & c. cũ loã. de fid. iſtr.

Quæſtio. 5.

¶Sed & de tertia conditione, ſcilicet, quod malit emptor ne redimatur à ſe poſſeſſio empta, an ſit conditio neceſſaria; ad iuſtificandum, huiuſmodi contractum, exactè inquirendo, dicimus tandem cum Nauarro loco ſupra allegato non eſſe conditionem omnino neceſſariam in omni caſu, vt probat Nauarr. exemplo. Nam multi nolent res aliquas emere, quia eis inutiles ſunt

quas tamen rogatu amicorum, quos oportet eas vendere ad ſubueniendum ſuis neceſſitatibus emunt quidem verè & licitè cum prædicto pacto de retrouendendo, quia amicus cupit eas rehabere, liciteque ſperant in hoc caſu eas redimendas eſſe ab amico, quas alioqui non emerent. Ergo ſaltem in hoc caſu licet rem talem emere cum pacto de retrouendendo, etiam quod malit, quod redimatur, quando ſolo facit rogatu, & intuitu amici alias non empturus.

Quæſt. 6. ¶Sed de illa quæſtione controuertitur, an illa conditio, quam alii adiiciunt ſit prorſus neceſſaria, ſcilicet, quod neque pactum fiat, quod vltra certum tempus, poſſeſſio empta, cum pacto de retrouendendo, redimi non poſſit à venditore: Et videtur conditio hæc ſit neceſſaria quia Pius Quintus per ſuam extrauagantem ſuper creandis cenſibus decernit in emptione cenſus non licere ponere conditionem, quod vltra certum tempus, cenſus redimi non poſſit, ergo cum eadem videatur eſſe ratio de contractu cum pacto de retrouendendo, videtur inſinuaſſe, nec etiam in tali contractu fore licitum, quod poſſeſſio cum tali pacto empta vltra certum tempus poſt duos, vel tres annos (verbi gratia) prohibeatur redimi.

¶Sed quia hoc eſt ſingulare, & nouum ſtatutum Pii Quinti in cenſibus, ideo dicimus cum Nauarro, quod perſpicuum, eſt talem conditionem non eſſe neceſſariam, ſcilicet, quod non apponatur pactum, ne poſſit redimi poſt certum tempus, ideſt poſt. 5. aut 6. annos, aut 10. quia nemini dubium eſt, quin poſſit fieri pactum de retrouendendo intra ſolum vnum annum, duos, vel tres, aut plures, quod in effectu nihil aliud eſt, quam pactum ne vltra illa præfinita tempora poſſeſſio redimatur.

¶Præterea de illa quarta conditione, ſcilicet, quod requiritur, vt emens cum pacto de retrouendendo non ſit ad vſuram dare ſolitus, dicimus cum Nauarro, non eſſe neceſſariam, quantum attinet ad forum conſcientię, quia licet ad præſumendum de vſura in tali caſu in foro exteriori iuuare poſſet: non tamen in foro conſcientiæ in quo ceſſat omnis præſumptio. n.

¶Deinde quia hic non agimus de foro contentioſo, non agimus de coniecturis ad præſumendum in foro contentioſo huiuſmodi emptores habuiſſe intentionem magis mutuandi, quam emendi, & eiuſmodi venditorem magis pignorandi, quam vendendi: ſiquidem de ſolo foro conſcientiæ tractamus, in quo pœnitenti tam pro ſe, quam contra ſe creditur. n ca. tua ſponſal.

¶At verò in foro exteriori, & etiam interiori, licet res empta cum pacto de retrouendendo, minoris valeat: tamen ſiquis eam multo minoris, quam, cum tali pacto valet, emat: vt ſi fundus fit emptus ſine tali pacto valebat mille, & ducenta, & cum tali pacto de retrouendendo (verbi gratia) valet iuſte mille tantum: ſi emptor eum emens cum pacto de retrouendendo pro 500. tantum eum emit, contractus eſt illicitus & in foro exteriori impignorationis contractus potius, quam venditionis, aut emptionis eſſe præſumitur, o, & huius ratio eſt, nam & ſi res empta cum pacto de retrouendendo, vt probatum eſt minus valeat, quam ſi abſolute venderetur propter onus emptori impoſitum, & ratione iſtius grauaminis, vilius emi poſſit, quam ſi abſolutè venderetur, non tamen hac de cauſa tantopere pretium extenuare licebit, vt poſſeſſio, quæ cum tali pacto valet mille, & ſine illo valebat mille, & ducenta, quia emitur cum tali pacto tam minoris poſſit emi, vt pro quingentis ematur. o ca ad noſtrã de ẽpt. & vendit.

¶Et multo minus licet, & in vtroq; foro, ſi intra dimidiũ iſtius iuſti pretij ſic extenuetur pretiũ, vt quæ cũ tali pacto mille valet poſſeſſio, pro quatuor cẽtis ematur, q͞a tũc & in foro exteriori, iſte contractus veniret reſcindẽdus.

¶Præterea ne intactum aliquid relinquamus, vltra quæritur vtrum prædictus cõtractus emptionis cũ pacto de retrouendendo, ex parte venditoris volentis rem à ſe venditam rehabere, poſito, q; licitus eſt, fiat illicitus ex parte

emptoris

emptoris per iſtud pactum, quod apponit, ſ. quod poſſeſſio ſic empta non poſſit redimi, vſque ad quinquennium, aut certum aliquod tẽpus, & videtur, quod ex hoc ſecundo pacto contractus reddatur illicitus, quia per id pacti emptor ponit ſe in tuto, ſignificans ſaltem velle fructus illius quinquennij loco vſurarũ.

¶Pro intelligentia quæſtionis, prænotandum eſt cum Nauarr. quod quamuis poſſeſſio abſolutè ſine pacto huiuſmodi vendita, pluris valeat, quam vendita cum pacto de retrouendendo, & ſimul cum pacto, ne poſſit redimi, ante quinquennium, vel ante duos vel tres annos, tamen vendita cum pacto, ne ante quinquennium redimatur, minus valet, quam ſi vẽderetur cum pacto, quod quando libuerit venditori redimatur. Quia in primo caſu, nullum grauamen imponitur emptori, in ſecundo tamen caſu imponitur grauamen reuendendi eam, non tamen ante quinquenniũ, per quam conditionem, ſ. non ante quinquẽnium, fit emptori grauamen leuius, quã eſt grauamen in tertio caſu, vbi obligatur ad ſtatim, vt venditor voluerit, poſſeſſionem ei reuendere, quod eſt grauius onus emptori impoſitum. Ideò in primò caſu non diminuitur de pretio, in ſecundo diminuitur, ſed non tantum. At in tertio caſu magis diminuitur, quia maius ibi grauamen eſt emptori impoſitum, ideo iuſte minoris emit.

¶His igitur præmiſſis, reſpondetur cum Nauarr. & cum F. Ioſepho in ſuis floribus, nam ſum Lati. c. 17. num. 148. ſic ait, nec etiam eſt neceſſe, ne fiat pactum, vt ante duos, vel tres annos venditor redimere non poſſit, & poſtea ſic: quia hoc pactum inquit eſt licitum, ſi pretium iuſtum ſoluatur, nam pro hac obligatione, & pacto pluris emere debet emptor, & plus pro tali poſſeſſione debet ſoluere quã ſi cũ pacto redimendi eam, vbi libuiſſet, & quando voluiſſet, venditor eam vendidiſſet quamuis non valeat tunc tantũ, ac ſi nullo pacto venderetur. Et probat F. Ioſephus, quia hic non fit iniuria venditori, quando emptor iuſto emit valore, quod valet cum tali onere pacti, & iuſtè res ſit ſua, atq; ideo deducere poteſt in pactũ, vt poſſeſſionem illam poſt. 4. vel 5. annos reuendere teneatur, & non ante: ex hac ratione F. Ioſephi apparet Nauarr. non eſſe verum illud quod dixit Maior, p quod venditor grauat emptorem pacto, quando libuerit redimendi, niſi conſentiat vt emptor aliquid capiat ratione intereſſe ſui, quia ſatis eſt ſi ob hoc minoris rem vendat, quia alias vẽditor vendendo rem ſuam cum pacto rehabendi per redemptionem, vtitur iure ſuo in re ſua, & qui vtitur iure ſuo nemini facit iniuriam. q Et per conſequens non poteſt tanquam paſſus iniuriam emptor ferre aliquid ratione ſui intereſſe, ita etiam Nauar. contra Maiorem ait, quod mercatori iuſto pretio, etſi vendat ad creditum, vendere non licet cum pacto ſtatim minoris redimendi rem, quæ de præſenti oblata minoris eſſet vendenda, iam diximus de hoc, quia eſt contractus vſurarius, eſſetque peſſima, quæ Hiſpanicè dicitur mohatra.

p Maior in 4. diſtin. 15. q. 48.

q c. cum eccleſia de elect. & l. iniuriar. §. 1.

¶ Sed & etiam caſu quo contractus cum pacto de reuendendo, eſſet reſcindendus, quia fuit deceptio interueniẽs in eo, infra dimidium iuſti pretij, quod cum tali pacto valebat poſſeſſio eam emendo, vt ſi quia ſic valebat mille, empta fuit pro quatuor centis, an teneatur etiam emptor ſimul reſtituere fructus cum poſſeſſione, reſtituto ſibi illo pretio infra dimidium iuſti, id eſt, quatuor centum. Quæſtio. 8.

¶Reſpondetur, æquius dicitur cum Metina in ſuo codice de reſtitutione, r tunc ſatis erit, ſi emptor defectum pretij dati ſuppleuerit, ſoluens vſq; ad mille, & vltra hoc intereſſe, ſi quod ex ſolutione diminuta venditori ceſſauerit, & tunc poterit integrè fructus perceptos retinere, contra alios apparenter dicentes, & probabiliter, quod pro rata pretij dati poterit emptor tũc aliquã partẽ fructuũ retinere, & reliquã tenebit vẽditori in pretio ſic decepto reſtituere. Et loquimur de fructibus perceptis iã ante reciſionẽ cõtractus, ſic Met. s, contra Conrad. de cõtract. & cõtra Ioſeph. Franciſcanũ, & contra Glo. ſuper caput cõqueſtus, primã tenet opinionem, & viã quam ait magis eſſe conſonã iuri, ſi con-

r Medn. in C. de reſtit. de rebus p vſuram acquiſitis.

quia ſi contractus non eſt ipſo iure nullus, ſed tantum venit reſcindendus, poterit tanquam de re ſua, retinere integrè perceptos fructus, dum ſoluat, quod defuit ad iuſtum pretium, & intereſſe inde ceſſans, nec tenebitur partem fructus pro rata defectus pretij ſi. hoc. fecerat reſtituere. Secus de contractibus, & cenſibus nullis ipſo facto.

CAP. LXXVIII.

De multis caſibus ſpecialibus hic diſputatur an ſint vſurarij, & an liceat mutuare cum pacto, ſi mutuatarius intra determinatum tempus moriatur, vel pecuniam in pretio minuendam aut banniendam, vel pecuniam ſub vſuris acceptam, cum eodem onere, vel an liceat magiſtris nautum recipere mutuū ſub vſuris, vt anticipate ſoluant nautis, vel an teneatur mutuator reſtituere fructus, quos ex poſſeſsione mutuatarius non collegiſſet.

Quæſt. I. ANtequam ad finem huius materiæ vſurarum accedamus, quædam dubia minutiora veniunt à nobis hic digerenda, & declaranda, atque primo de illo caſu inueſtigandū venit, vtrum ſiquis vendēs poſſeſſionē nō habenti pecuniam vnde eam ſoluat, ſic paciſci poſſit cum illo, en accipe poſſeſſionē, quam tibi vendo, verumtamen quia cares pecunia, qua poſſis eam ſoluere, dabis mihi quinque pro centū interim, dum pretium eius mihi non ſolueris. Armilla, hunc contractum approbat, maximè ſi ſit in vſu, quia hoc inquit non eſt vſura, ſed id, quod accipit vltra ſortem, nō recipit ratione mutui: ſed ratione intereſſe, quod patitur ex mora ſoluendi. At dico hoc vix poteſt iuſtificari qñ ipſe ſe venditor vltrò obtulit ad hanc conditionē, quia tunc ratione dilationis pretij, quod mutuū virtuale eſt cenſetur quinq. pro centū petere, ſicut vſurarius eſſet creditor, qui vltro, & volens ſe offerret ad differendā poſt terminum ſolutionem pro aliquo intereſſe lucri ceſſantis, etiam ſi de facto ei ceſſaret, niſi ſimul cū hoc, q. de facto ceſſaret lucrū concurrerent conditiones ſupra poſitæ iuſtificantes in hoc caſu acceptionē alicuius dati pro lucro ceſſante, inter quas, vna cōditio fuit, q. mot' magis principaliter ex charitate, & rogatu proximi indigentis faciat, quā ex propria vtilitate. Sed fortè talis contractus poſſet iuſtificari aliquo modo in caſu, quo in poteſtate venditoris iā non remaneret tale pretium vſquā repetere, quia tunc cum iſta conditione, talis cōtractus videtur reductus aliqualiter ad cōtractū cenſus, quē pontifices non dānarunt, ſed quia in eo non obſeruantur cæteræ cōditiones, quas Pius V. in extrauagā. de creandis cenſibus indixit, ideò via cēſus nō videtur iſte cōtractus per talem extrauagantē tolerādus.

a Arm. verb. uſu. §. 25.

¶ Ad hæc, quia omnes caſus particulares prope infiniti ſunt, diſcutere non poſſumus, præter principia cōia prætacta, oportet aliquos hic in particulari propoſuiſſe caſus, vt eis antequam à ſimili argumentando, reliquos poſſit lector diſcernere. Ideò quæritur an licitè poſſit aliquis mutuare aliquid cū pacto vt ſi mutuatarius intra certum tēpus moriatur, liber euadat, ſin autem viuat reddat duplū? Et videtur, quod liceat, nā videtur quoddam genus vadiationis, & depoſitionis: vbi ſe cōmittūt fortunæ. Nihilominus tñ reſpondendo dicimus primo, quod certe contractus eſt vſurarius, quia ex mutuo lucratur illā obligationem ſoluendi duplum, quamuis dubiam, ita Syluester, b, & Nauar. c. Secus eſt ſi donet gratis abſque fraude, quo donatarius ſi vſq; ad tale tempus vixerit duplum gratis reddat, quia tūc nullum ibi mutuum interuenit, ſed eſt contractus innominatus, ſcilicet do vt mihi des. d.

b Syl. verb. vſur. 1. q. 3.
c Naua. Sū. Lat. c. 17 n. 222.

¶ Sed dico licet ſic ſine fraude factus contractus tolerari poſſet per modum

d l. naturalis ff. de pr. verborum.

contractus

contractus innominati: ſed ſuboleret fraudem, id eſt, quod fecerat ratione mutui.

e Syl. vſura. 1.2. q. 37. contra Tabien. vſura. 15. §. vlt.

¶Secundò dicimus cum Syluestro, e, quod ille contractus cum communitate, in aliquibus regionibus ſolitus iniri vt qui habet filiam matrimonio locandam, communitati 70. aureos impẽdat ea lege, vt ſi filia nuptui tradenda vſq; ad 25. annos ſuperuixerit, quingenti aurei ſibi à communitate pro dote ſoluantur; ſi autem ante 25. annos talis puella obierit, aurei 70. dati vendicentur communitati illicitus eſt cõtractus.

¶Et ad argumentum, quod in contra confingitur, ſoilicet, quod ex mente Ricardi, quando capitale, & lucrum ſtant periculo mutuantis, licite aliquid recipit extra ſortem ergo etiam in hoc contractu, vbi pater puellæ ſortis ſubit periculum, ſi puella ante 25. annos moriatur, poterit ferre lucrum illud, ſi ſuperuixerit, in promptu eſt ſolutio, quia iſta maxima Ricardi intelligitur, quando periculum ex natura rei conſurgit, non autem ſi ex lapſu tẽporis, vt eſt in propoſito, vbi periculum ſtat in hoc, quod 25. annos egreſſa fuerit, vel antea obierit. Patetq;, quod talis contractus vſurarius ſit, quia in mutuis interpretatiuis, vel veriùs ſpe lucri principaliter factis, à fœnore nõ excuſat periculum, vel dubium mutuum recuperandi, vt antea contra Molinam concluſimus.

¶Idem dicendum eſſe videtur, & de illo contractu, vbi Petrus cõuenit cum Ioanne, quatenus Ioannes tribuat illi 100. ea lege, quod ad 10. annos Ioanni reſtituantur centum, & quinquaginta, & ſi infra id temporis, aliquis eorum è vita migrabit, extinctus maneat contractus, taliter quod Petrus liber manet à reſtitutione, & ſi ſuperuixerint, Ioannes aliquid accipiat ſupra ſortem, pro centum impenſis Petro. Nam vſurarius eſt contractus ſecũdum Alexandrum Lombardum, & Syluestrum f declinãtem magis in oppoſitum, & patet, eadem ratione, quia periculum non excuſat, quando cauſa temporis aliquid plus vltra ſortem accipitur.

f Syl. verbo vſura. 2. q. 56. contra Tabiebam. verb. vſur. q. 15. §. 10.

¶Sed forte Sotus non tam abſolute iſtos contractus reprobaret, quia ratione periculi extimabilis pretio, aliquid ſuper accipi poſſe concederet, nam in de iuſtitia, & iure, lib. 5. quæſt. 6. arti. 2. ait, quòd (vt ſæpiſſimè Romæ fieri ſolet) habens officium, indigens nummis conuenit cum mercatore, vt ſibi centum aureos tribuat, pro quibus officialis ille in ſuo officio decem, aut duodecim annos conſignat, ea tamen lege, vt ſi intra ſemeſtre tempus, mercator ille, qui ſibi centum numerauit ex hac luce migrarit, capitalis iacturam faciat, neque officialis ille teneatur hæredibus mercatoris reſtituere. Sin autem poſt 6. menſes, mercator ille fuerit vita ſuperſtes, proteſtatur officiali nolle amplius cum illo in ſocietate manere, ideoque eum admonet, vt niſi exemplo ſoluerit illa centum, inde ratione moræ ſoluturum illum officialem ſtatutas vſuras, & ait Sotus iuſtitiam huius contractus non eſſe adeo liquidam, quia non poteſt reduci ad contractum cenſus, cum hic mercator repetere poſſit ſuum capitale, quod in cenſu fieri nequit; neque ad contractum ſocietatis, prout mercator vult, poteſt reduci, quia hic mercator non ſubit capitalis periculum, quod in ſocietate requiritur: ſed tantum ſe exponit mercator illi periculo, quod perdat capitale ſuum, ſi ante 6. menſes mortem obierit, ſed tandem Sotus ad calcem ait, quod quantum ad illud ſemeſtre tempus licitus apparet contractus. Nam periculum illud, quod ſi intra ſemeſtre tempus mercator moriatur in illa centum tributa officiali amittat, quia extimabile eſt pecunia: ſicut in ludo, atque itidem in alijs fortuitis fieri conſueuit, iuſtè videntur pro illo periculo 100 aureorum recipi. Attamen quod poſt lapſum ſex menſium, ratione moræ recipiat mercator ille ſingulis annis 12. fraudem videtur ſapere, tum quod ab initio mora illa præuiſa eſt, atque adeò videtur in fraudem mutui conceſſa, tum præcipuè, quia ratione moræ, non poteſt ſupra capitale recipi niſi damnum emergens; lucrum vero ceſſans minimè, niſi huiuſmodi pecunia negociationi eſſet expoſita, quapropter, ſi ita res ſe habeat contractus forſan eſt licitus, alias minime.

¶Quin verò inquit Sotus, huiuſmodi contractus vix approbare auderem niſi in forma empti cenſus, aut planæ ſocietatis, vbi videlicet, pecunia periculo negociationis exponeretur. Hæc Sotus, quare nec ipſe prędictos contractus videlicet de pecunia tradita communitati pro puella, ſi ſuper vixerit 25. annos, cum duplicatione ſortis ſibi reſtituenda maritanda, nec alium ſequentem approbaret, neque approbare videtur hic cum formam empti cenſus, aut planæ ſocietatis, vbi periculo negotiationis exponatur, non contineat.

¶Cæterum de ea quæſtione vtrum, qui ſcit pecuniam banniendam, vel in pretio minuendam, poſſit illam mutuare (verbi gratia) Ioanni, non oportet prolixè replicare, cum iam ſupra nos dixiſſe meminerimus, quod poteſt quidem tunc illam mutuare, ſi Ioannes, cui mutuat ante bannitionem, vel eius diminutionem erat cum expenſurus, ſi non faciat cauſa lucri, ſed vitandi damni, ita Alexander Lombardius in quolib. & Syluester, g, ſumma Angelica, h, Pater, quia ſolum intendit in hoc caſu, ſine iactura mutuatarij ſe indemnem ſeruare.

g Syl. verb. vſur. 1. q. 15
h Sũ. Ange. verb. vſura. §. 16.

Quæſtio. 4.

¶At vero an hac eadem ratione, vt quis indemnem ſe ſeruet, poſſit cẽtum aureos, quos mutuo ſub vſuris ab aliquo accepit ſcilicet, vt pro illis centum ſoluat pro lucro 10. eos rurſus alteri petenti mutuum pro lucro aliorum, 10. ratione mutui ſoluendorum mutuare, aliquis merito ambigere poterit, nã Maior, i, id facti damnat, cui ſubſcribit Nauarr. k, eandem ſententiam videtur refutare F. Ioſephus in ſuis floribus, ſic abſolute acceptam, igitur quo veritas illuceſcat dicimus primò, quod abſolutè non licet mutuare pecuniam ſub vſuris acceptam cum conditione, vt iſte ſecundus mutuatarius vſurario, à quo primo mutuatario ſub vſuris mutuata eſt ſoluat vſuras, quia perinde facit abſolute, ac fecit vſurarius ſecum, quod fuit factum damnabile, & in hoc ſenſu vera eſt ſententia Maioris, & ei ſubſcribentis Nauarri.

i Maior. ſin 4. d. 15. q. 9. art. 7.
k Nauarra. Sũ. Lati ca. 17. n. 231.

¶Secundò dicimus, quod qui mutuat pecuniam ſub vſuris acceptam, nondũ à ſe conſumptam, quia non habet aliam ad mutuandũ, ad petitionẽ petentis mutuũ, illam mutuando hac conditione, vt iſte eam mutuo petens vſurario ſoluat vſuras non peccat, ita F. Ioſeph. hocq; etiam innuere videtur Nauarr. licet nõ tam clarè. Et patet, quia hic ſolũ ſe indẽnem ſeruare intendit, dũ ad petitionem alterius, in talẽ petentẽ, & ſic acceptantem, mutuò à ſe acceptã ſub vſuris pecuniã, cũ eodem onere ſoluendi vſurario vſuras, transfert, ſed tutius eſt nõ facere niſi ſit aliud damnũ inde emergens.

¶Tertiò dicimus, quod ſi hic, qui cẽtum ſub fęnore recipit, iam iſta centum conſumpſit, vel caſu, quo non conſumpſerit, aliam quoque pecuniã, quam poſſit ſine incommodo ſuo, mutuare habet, tunc non poteſt cum petente a ſe mutuum talem contractum inire, quia iam in hoc caſu non cenſeretur cauſa vitandi damni, in petentem mutuum, contractum mutui ſub vſuris cum vſurario prius factum transferre, ſed ſub fœnore velle mutuare, ita Ioſeph.

¶Quartò dicimus cum Nauarro, quod ſi quis, qui centum mutuo ab vſurario pro lucro decem ſibi præſtando, accepit, alteri precanti illa centum mutuat, pro lucro aliorum decem, ratione intereſſe damni, quia mutuo illa centum ſub vſuris acceperat, ad reficiendam ſibi alias caſuram domum, & quia illam reficere omittit, vt mutuet, inde emergit damnum, non male facit, quia hic ſolum ſeruat ſe indemnem.

Quæſt. 5.

¶Contingit quoque, & hic dubitari vtrum magiſtri, aut præfecti nauium, qui ad expeditionem nauis, & nauigationis, quam aliter non poſſunt facere, mutuo pecunias ſub vſuris, vel ſub lucro ceſſante ſoluendo recipiunt, poſſint eas quoq; inſumere in expenſas, quas facturi ſunt nautæ nauis, pro rata in eos, partem quotæ vſurariæ transferendo, & in ſtipendiũ ipſis poſtea ſoluendũ computando. Dico primò, quod ſi aliam pecuniam tales magiſtri nauium habent, vel habere poſſunt, vnde nautis conducturis nauim ſubuenire poſſint, vel alias de quam ex mutuo ſub vſura accepto iniquum eſt ſic ſubuenire eis anticipatè ſoluendo eis aliquid ſui ſtipendij.

¶Secundò

¶ Secundò dico, ſi per modum contractus ſocietatis omnes nautæ conueniant cum magiſtro nauis, vt videtur fieri, tunc ſi aliter non poſſint expedire nauigationem, niſi ex tali mutuo accepto ſub vſuris, ſibi ſubueniendo ad ſumptus, non eis iniuriam facit magiſter nauis, ſi nautis ſcientibus, & volentibus ad impenſas viatici, ſic ſub vſuris mutuum accipit pro rata computando in partibus lucri poſtea obtingentibus nautis. Nam ſi contractus eſt ſocietatis, vbi magiſter nauis ponit nauim, & nautæ ponunt operas, cum negotium commune ſit hic geſtum pro rata quiſque eorum tenetur ſubire onus poſtquam participant, & commodum.

Quæſtio. 6. ¶ Accedit hic quoque, & alia quæſtio, an creditor, vel mutuator teneatur computare in ſortem ſibi debiti, ſcilicet, in eius ſolutionem, fructus à ſe collectos ex agro pro debito impignorato, quos debitor non colligebat, nec colligere cogitabat. Et videtur, quod non, quia eos tunc creditor retinendo, nullam videtur ei facere iniuriam, quia nihil minus habet debitor, quam deberet habere, cum illos fructus ex ſuo agro non deberet habere. Igitur ſatisfacturi quæſtioni, dicimus primò, quo vti fructus pignoris non licet talem fructum non computando in ſortem inquam computanda eſt omnis commoditas, quam ex eo percipit, deductis expenſis legitimis. Tandem, quando pignoratarius tantum impendit in pignore, quantum vtilitatis ex eo percepit, vſuram non committit, etiam ſi eam vtilitatem non computet in ſolutionem ſortis à ſe mutuatæ, nec conſequenter, qui equum paruæ vtilitatis accepit cum onere alendi eum, neque qui domum egentem tanta; vel maiori impenſa refectionis, quam penſio eius valeat, nam & pro labore, quem ſubijt pignoratarius in ſeruando; vel excutiendo, vel curando pignus ne deterioraretur, uel à tineis corroderetur poteſt aliquid iuſti ſtipendij expetere. Nam neque tenetur gratis iſtum laborem ſubire. Sed neque peccat pignoratarius ſi ſine detrimento pignoris, eius vſu aliquando potiatur, ſi talis vſus ſolitus ſit concedi gratis, vt ſi ſibi impignoratus eſt liber, & aliquando ſine eius deterioratione in eo legit.

¶ Secundò dicimus licet, vt meminimus antea dixiſſe ex mente Soti, l, pignoratarius non tenetur in partem ſolutionis accipere fructus collectos ex pignore quos debitor non colligebat, neque colligere cogitabat, quia ager in pignus datus non vireſcebat, quia ſterilis reputabatur, tamen hoc dictum Soti tanquam minus tutum refutat Nauar. m, quòd ſufficienter videtur probare dupliciter.

l Sot. de iu. & iu. lib. 6. q. 1. arti. 2.

m Nauarr. Sum. Lati. c. 17. n. 216

¶ Primò, quia illi fructus ſunt percepti ex re propria, & fructifera debitoris; ergo ſunt debitoris, quia eius ſunt fructus, cuius eſt poſſeſſio, & dominium eius directum, & vtile, ergo nullo iuſto titulo illi fructus poſſunt à creditore retineri.

¶ Secundò, quia alioquin dicendum eſſet, creditorem, qui ſua ſolerti induſtria ter tantos fructus colligeret, quam debitor colligebat, eum ad reſtituendum quod amplius collegiſſet non teneri, quòd palam ſequitur ex aſſertione iſta Soti, quod tamen videtur omninò non eſſe verum.

¶ Subinde iſta ſententia Nauar. eſt veriſimilior ſtando in rigore: & tutior, licèt credo Couarruuias acceptaret contrariam ſentenriam Soti cum hac limitatione, ſi bona fide collegit illos fructus credens de illis tanquam de poſſeſſione debitoris inutili perceptis, debitorem nihil curaturum, ideo agrum pignoratitiũ creditor tentabit excolere ſi iam illi fructus non extant, ſed iam ſunt cõſumpti à creditore, non tenetur illos debitor reſtituere, nam & ipſemet Couarru. defendit & id, quod maius eſt continens dubium, ſcilicet, quòd male fidei poſſeſſor, ſi fecit fructus in re aliena communi cura hominum perceptibiles etiã ſi dominus eiuſdem rei non eſſet in effectu illos percepturus, reddendi ſunt ei, ſi extent; ſecus ſi iam ſint conſumpti. Hæc Couarru. & facit pro eo, & Soto ratio ante allata, ſcilicet, quòd tũc nihil

hil eſt domino recompenſandum de fructibus cum nihil minus habeat, quia eos vt ſupponimus non erat habiturus, ſed hoc tantum tenet de æquitate, & cum his duabus limitationibus. ſ. quando iam non extant fructus, quia ſunt conſumpti, & illi fructus fuere exigui pariter excedentes labores, & ſumptus.

C A P. L X X I X.

De illa tam celebri quæſtione, vtrum vſurarius acquirat dominium rei per vſuram acquiſitæ, vbi inter latam exactamque diſputationem ſtabilitur argumentis fortibus ſententia negatiua, & ſoluuntur argumenta Nauarrus, & aliorum allata pro parte affirmatiua.

PEruenimus iam tãdem ad illam potiſſimam quęſtionem, quæ viam ſternit ad notitiam alterius ſibi annexæ quæſtionis an vſurarius teneatur reſtituere fructus poſſeſſionis per vſuram partæ, & an illos faciat ſuos. Igitur celebris hæc quæſtio eſt, quæ valde controuertitur in ſcholis vtrum vſurarius acquirat dominium rei per vſurã acquiſitę. Circa hanc quęſtionem duæ, aut tres opiniones verſantur in ſcholis, prima eſt glo. illius textus Ambroſij, ſi quis vſuram. 14 q. 4. quæ aſſeruit per dationem vſurariam, transferri dominium in vſurarium, cui ſubſcribunt Palud. a, atq; Adri. b, qui ait eſſe opinionem communem Canoniſtarum, & citat in eandem ſententiam Henricum Gandenſem in quolib. 4. q. 27. Imo in eandem ſententiam, citat D. Thom. in 4. diſt. 15. q. 2. art 4. Attamen ſecundũ Syluest. c, tantum dicit D. Tho. quòd ſecundum opinionem aliorum, transfertur dominium, vt ibi patet. Sotus quoq; d, ait quòd D. Thom. ibi tantum ait quoſdam hoc dicere in eandem ſententiam. Sotus hic citat Scotum. e At verò F. Ioſephus in ſuis floribus in materia de vſura, vbi de hoc pertractat ait, priuſquã ad quæſtionem reſpondeat, velle ſe Scotum ab hac calumnia illi impoſita tutari, quia potius inquit Scotus, tenet vſurarium pecuniæ fœnebris non ſibi comparare dominium, quia ſolum vt impertinens oppoſitum admiſit, quoniam ſolum iſtã conſequentiam, eſto antecedens eſſet verum ſecundum alios, non valere voluit commoſtrare. ſ. vſurarius acquirit dominium rei per vſuram acquiſitæ: ergo nõ tenetur illam reſtituere, ſicut nec valet mutuatarius acquirit dominium mutui ergo non tenetur illud reſtituere. Nauarrus, f, quoque ſequitur Gl. dicens, quòd dominium rei per vſuras lucrifactæ trãſit in vſurarium, quam Glo. ait communiter eſſe receptam, quæ reſpondet ca. ſi quis vſuram. 14. q. 4. contrarium ſignificanti,

¶ Argumenta autem quæ hæc opinio habet, pro ſui fulcimento hæc ſunt ſuo ordine. Primum, quia mutuatarius libere donat, cum ergo per liberam donationem transferatur dominium, ſequitur quod & per vſurariam donationem dominium transferatur. Et confirmatur, quia ſi nõ eſſet libera donatio, eſſet quia neceſſitate cõpellitur mutuatarius accipere mutuum ſub vſuris, ſed aliquando abſq; neceſſitate petit mutuum ſub vſuris, ergo tunc non compellitur.

¶ Secundo arguitur metus multo efficacius tollit voluntarium, quam neceſſitas accipiendi mutuum, ſed tamen non obſtante metu, transfertur dominiũ g, licet detur repetitio, & tales contractus ſint in irritum reuocandi, ergo à fortiori per dationem rei vſurariæ, quę nõ eſt tam inuoluntaria ſicut ſi metu, eſſet facta, transfertur dominium. Et confirmatur, quia etiam contractus matrimonij metu contractus, ſi metus non ſit cadẽs in conſtantem virum, tenet & poteſtatẽ ſupra corpora coniugum inuicem transfert, ergo multo magis contractus vſurarius, vbi maior ſubeſt libertas in donante vſuras, illarum transfert dominium.

a Palud. in 4. diſt 15.
b Adria. in q. de vſura.
c Sylu. ver. vſura. 6. §. 1.
d Sotus de iu. & iu. li. 6. q. 1 art 4.
e Scot. in 4 diſt. 15. q. 2. art. 3.
f Naua. Sũ. art. c. 17. nu. 255.
g Abbas de his q̃ vi metusve cauſa fiunt. & l. metũ. ff. eo.

¶Tertiò arguitur ex ſententia Ariſt. 3. Ethicorum de maritimo mercatore exemplificantis, qui metu tempeſtatis, abijcit merces in mare, vbi ſecundum Ariſt. licet inuoluntarij quidpiam admixtum inſit, nihilominus eſt illa abiectio mercium ſimpliciter ſpontanea; ergo pariter illa datio vſuræ pro mutuo, licet aliàs nollet dare, erit ſimpliciter ſpontanea, ac per conſequens ſufficiens ad transferendum dominium.

¶Item quarto arguitur: quia mutuatarius non dat vſurario pecuniam vſurariam tanquam in depoſito, neq; in pignus, neque per locationem, quibus contractibus nõ transfertur dominium, ſed verè dat pro mutuo, ergo transfert dominium. Item vltimò arguitur, quia ſi non transferretur dominium, ſequitur quod omnes contractus, quos vſurarius cum illa pecunia vſuraria conficeret, eſſent inualidi, patet ſequela, quia perinde eſſet, ac ſi latro pecunia furtiua cuius non eſt dominus illos cõtractus faceret, at conſequens videtur durum, quia ſi tales contractus eſſent inualidi, quicunq; vſurario panem, aut vinum venderet, aut rem teneretur reſtituere pretiũ vero domino. Igitur his tamen non obſtantibus, & nõ obſtante, quod Adrianus in ſuam contrarium ſententiam affirmatiuam omnes Iuris Doctores citet, quia Syluo quoque qui Iuris eſt Doctor, verbo, Vſura 6. dicit opinionem negatiuam D. Tho. h, teneri communiter à Doctoribus, opinionem negatiuam indubiè veram ſuſtinemus. Nam non nos deterret illud verbum Adriani omnes tenere opinionem affirmatiuam; quia vt tanquam teſtis expertus ait Sotus, mos eſt Doctorum de hoc etiam rarò conuenire, ſcilicet, quænam ſit opinio communis. Præterquam quod D. Thomæ authoritas, qui opinionem negatiuam hic expreſsè tenet tanta eſt, vt meritò contra authoritatem aliquorum Doctorum eius authoritati magis ſit cedendum, quia potioribus rationibus regulariter ſuã ſententiam ſolet communire.

h D. Th. 2. 2. q. 48. art. 3.

¶Sit igitur concluſio reſponſiua ad quæſtionem quę indubitatè eſt vera, rei vſurariæ, per dationem mutuatarij, in vſurarium non transfertur dominium: neque eius dominus ſit vſurarius. Hæc concluſio eſt D. Thomæ quam expreſsè tenet 2. 2. q. 78. in vltimis verbis art. ubi ait quod fructus rei per uſuram extortæ ideò ſunt reſtituendi, quod qui eam dedit eiuſdem rei dominus. Hanc autem opinionem D. Thomæ ſectati ſunt antiqui Doctores Alexander, i, & Altiſiodorenſis, k, & Ricardus, l, & Caietanus, qui quodlib. 1. fecit de hoc quæſtionem tertiam, imò & frater Ioſephus qui in ſuis floribus eam ſequitur, ait Scotum porius fuiſſe eiuſdem ſententiæ. Eſt Syluestri uerbo, Vſura 4. quæſtione prima.

i Alex. 3. p. q. 66. nu 4.
K Altiſiodo. 3 p. tracta. 21. q. 1.
l Rich. in 4 diſt. 15. q. 4 art 5.

Quam antequam ſuis rationibus corroborare aggrediamur ſupponenda eſt illa uera ſententia ſ. quòd nuda traditio rei non eſt ſufficiens ſignum tranſlationis dominij, ut probe docet Syluester, & Sotus locis citatis, & probant ex. ff. de acquirendo rerum dominio. l. nunquam, ubi ſic habetur, Nunquam enim nuda traditio transfert dominium, niſi uenditio, aut iuſta cauſa præceſſerit propter quam traditio ſequeretur. Hoc præiacto fundamento, primum inſtat probationis argumentum tale, quia hic neque lex, neque arbitrium uoluntatis ſoluentis uſuram, uſuræ transferunt dominiũ: ergo per ſolutionem uſuræ non transfertur dominium. Patet hoc quia non eſt alia uia transferendi dominium, niſi per legem, aut per uoluntatem dantis, ſed probatur antecedens quo ad primã partem ſ. quod non per legem, quia lex omnem talem contractum uſurarium uetat, ergo tranſlationem dominij rei uſurariæ non concedit. Quo ad ſecundam partem patet, quia ut ex maxima præſuppoſita conſtat, per hoc quod mutuatarius uoluntariè pecuniam tradit uſurario, non conſtat eius traduxiſſe dominium, ſupponimus enim non eam dediſſe ratione amicitiæ mere gratis.

¶Et confirmatur, quia non datur illa pecunia uſuraria gratis, ſed ratione contractus mutuat cõtractus mutui, quando in eo uſus pecuniæ emitur, quia talis uſus, nullo eſt ſeorſum pretio extimabilis, non arguit tranſlationem dominij: ergo nullum eſt argumentum conuincens quod uoluntas ſoluentis uſuras ſit dominium earum transferre.

¶Et

¶Et confirmatur ſecundò, quia ſecundum regulam iuriſtarum, dum non conſtat de oppoſito, nullus præſumitur, quòd ſuum velit abijcere dominij, quia auara eſſe videtur natura hominis poſt peccatum, cum ergo mutuatarius non præſumatur donare, quod dat vltra ſortem, fit vt illic nulla fiat dominij tranſmiſſio. Nec valet obiectio, quod ſi non dat id quod plus dat in pignus, vel in depoſitum, quod conuincitur illud dono dare. Quia illud dono non datur, ſed quia aliter non poteſt extorquere mutuum, hac ſola cauſa dat. Neq; valet replica, quòd ſi non vult transferre dominium, ergo decipit hominem, quia bene ad hoc reſpondet Sotus negando conſequentiam. Imo fœnerator ſeipſum decipit. Nã poſtquam accipit, quod ſibi non debetur, ipſe viderit, quomodo recipit. Si quæras ergo qualis eſt iſta traditio, alio nomine dico, quòd caret, quia ſolum dicitur traditio vſuraria.

¶Secundò probatur, quia omnes partis aduerſæ fautores fatentur fœneratorem fructus ex fundo vſurariè acceptos, teneri reſtituere, & huius nullam aliam rationem afferre poſſunt præter eam, ſcilicet, quam reddit D. Thomas, quia dominium eiuſmodi fundi vſurariæ recepti vſurarius non acquirit, nam ſi acquireret, quia res ſuo domino ſolita eſt fructificare, illos fructus faceret ſuos, neque eos teneretur reſtituere. Quod ſi quis reſponderit iſtos fructus deberi ratione moræ, ſequitur ſi mutuatarius illum non eſſet culturus fundum, ſibi illi non deberentur fructus, quod nõ eſt verum. Confirmatur: quia cum leges omnes aduerſentur, exoſumq; habeant vitium vſurarum, vſurarijsq; odioſiſſimæ ſint, ſi iam dominij tranſlatio eis concedatur, hoc in tãtum eſſe fauorem ſuum gloſſabunt, vt ſe dominos agnoſcentes talis rei, eam nulla obligatione reſtituendi teneri ſibi perſuadebunt, ſaltem dum mutuatarius eam non repetit.

¶Item tertiò arguitur, quia mirum eſt, quod leges impedire tranſlationem dominiorum ſoleant in dationibus, quæ fiunt pro re turpi, & iniurioſa, vt ſi detur aſſaſino aliquid, vt hominem occidat, aut pro corrumpendo iudice, aut Simoniacè, quia res ſpiritualis non eſt vendibilis, & quod datio vſuraria pro vſu mutuatæ pecuniæ, quæ ſeorſum nullius eſt pretij transferat dominium. Argumentum eſt ergo leges iſtius contractus prohibitrices, tranſlationem dominij impedire.

¶Sed dicet aliquis nobis aduerſus quòd prohibet, vt ratione mutui ſaltem, ſi nõ gratis poſſit mutuatarius id plus vſurario donare. Reſpondetur cum Altiſiodorenſi Doctore graui, quod mutuatarius non intendit id dare aliter, quam iura permittunt, quæ dominij traductionem prohibent illa ratione. Imò ſi ratione talis mutui contractus, & conuentionis vellet donare dominiumq; transferre id facere non poſſet prohibente id lege diuina, naturaliq; quæ hac via vſurarium ad acquirendum dominium incapacem inhabilemque reddit.

¶Item arguitur præſertim contra Nauarrum ex aſſertione, m, ſcilicet metus, inquit eatenus in foro conſcientiæ inualidat factum, quatenus fuit cauſa ſaltem ſine qua non illius actus argum. ca. fina. de iniurijs, & hoc eſt, quia metus leuis in conſcientia, ſecundum quid inuoluntarium facit actum: ſed etiam hic mutuatarius ſecundum quid inuoluntariè dat, quia metuit quod vſurarius aliter ſibi non mutuabit, & quia cum teneatur gratis mutuare, cum petit vſuras, ingerit ſibi metum vſurarius, quod aliter mutuum non dabit: ergo metus hic, vel inuoluntarium hoc, etiam ſecundùm quid inde cauſatum in conſcientia, contractum, & dationem hanc inualidabit ex ore ſuo Nauarrum hic iudicamus. m Naua ſu. lat. c. 17. nu. 29.

¶Arguitur etiam argumento Soti, quia ſi vſurarius eſſet dominus vſurariæ pecuniæ, ſequeretur quòd ſi non haberet vnde integrè ſuis debitoribus ſolueret, habendo creditores antiquiores quibus debet ex contractu licito, ex pecunia vſurariæ poſtea contracta nõ mutuatarijs à quibus illam extorſit, ſed creditoribus antiquioribus, reſtituere deberet, quod nemo concedit. Quod autem hoc ſequatur patet, quia debitor ex pecunia cuius eſt dominus cæteris paribus antiquioribus creditoribus prius reſtituturus eſt.

¶Vltimò

¶Vltimò quoque confirmatur, quia proijciens merces in mare, licet inuoluntariè faciat ſecundùm quid,& voluntariè ſimpliciter, non amittit earum dominium, ergo neque etiam mutuatarius licet ſimpliciter voluntariè det vſuras,quia tamen ſecundùm quid inuoluntariè eas dat, non amittet earum dominium.

¶Secunda concluſio non ſolum in rebus acquiſitis per vſuram non vſu conſumptibilibus, vt in poſſeſſionibus, ſed etiam in rebus vſu conſumptibilibus, quales ſunt,quæ conſiſtunt in numero, pondere,& menſura,vt pecunia,vinum, oleum, triticum dum manent impermixta iſta,non transfertur dominium in vſurarium. Hæc Soti eſt, & Syluestri, qui adijcit iſtam limitationem, ſcilicet, quandiu iſta manent impermixta. Hanc concluſionem ſtatuimus cōtra alios exiſtimantes Diuum Thomam in iſtis rebus vſu conſumptibilibus ſenſiſſe contrarium. Nam ait Sotus Diuum Thomam in ſolutione ad tertium, idem aſtruere de pecunia vſuraria, ſcilicet, quod eius quoque ab vſurario non acquiratur dominium,vbi ait,quod vſurarius plus iuris habet in re acquiſita de pecunia vſuraria, quam in ipſa pecunia vſuraria,quia in re tali pecunia vſuraria acquiſita habet dominium,& poſſeſſionem,ſed in pecunia tali non habet dominium,& patet, quia eadem eſt vtrobiq; ratio,tam in conſumptibilibus,quam in vſu non conſumptibilibus.Hæc concluſio etiam Fratris Ioſephi vbi ſupra. Et tandem ibi addit Syluester, quod ſiquis velit contendere, quod fictione iuris ciuilis vſurarius ſit dominus, tamen iure diuino,& canonico oportet dicere,quod dominium maneat penes ſoluentem, niſi extra rationem mutui donet, ac perinde idem eſt in conſcientia quo ad omnem effectum,ac ſi dominium in vſurarium non eſſet tranſlatum.

¶Igitur ad argumenta in contra ad primum dicitur quod ita eſt, illa enim eſt cauſa, quod non ſit tranſlatio dominij,quia eſt non libera donatio: ſed vſuraria datio ratione mutui, quæ nihil valet.

¶Ad confirmationem dicitur, quod paruum refert mutuatarius neceſſitate compulſus, vel ſi vt ſuo tātum obſequatur animo mutuum petat, ſi poſtquam conſtituit petere mutuum, compellitur vſuras dare, quia non poteſt aliter mutuum obtinere.

¶Ad ſecundum argumentum multipliciter.Primò ex mente Soti, quod etiā datio per metum, cum non ſit ſpontanea, non eſt cur transferat dominium, neque iura contrarium volunt,imò plane docent huiuſmodi dationes,ſcilicet; non irritandas, ſed vt irritas declarādas fore,& fatetur Sotus cum quis iurat latroni ſe datutum pecuniam,ratione iuramenti tenetur dare:ſed cum tradiderit minime dominium traducit.

¶Et ſi obijciatur contra quid ſi iuret ſe velle transferre dominium in vſurarium cum mentiri non intendat, nec ficte iuret, ſequitur quod tunc transferat dominium. Reſpondetur ex mente Fratris Ioannis de la Peña doctiſſimi, quòd ſi iurauit dominium transferre, tūc pro hibente hoc iure naturali, & poſitiuo, non acquirit vſurarius dominium, quia ſit incapax iure naturali talis dominij ratione mutui principaliter, ſed dato ſibi ſic paraſſet dominium, obnoxius maneret reſtitutioni etiam fructuum, quia à principio fuit in culpa, & tenebatur reſcindere contractum ex iuſtitia.

¶Secundò ſoluitur argumentum ex mente eiuſdem magiſtri Ioannis de la Peña dicendo,quod in illo capite Abbas de his,quæ vi,metus, non dicitur quod contractus irritetur quaſi ipſe, qui per metum obtinuerat poſſeſſionem illius haberet dominiū, ſed quia habebat poſſeſſionem quaſi æquiualētem dominio, & erat apparentia, quod contractus eſſet validus, ideo dixit fore irritandum in foro exteriori cum vere in conſcientia eſſet irritus.

¶Tertiò ſoluitur,quia in alijs,contractus metu initi iubentur irritari,quamuis nō tantopere ſint ſuapte natura gratuiti, quia fiunt cū pacto interdum, do, vt des.At mutuatio iure naturæ eſt cōtractus gratuitus,& datio gratuita nihil vltra ſortem ſperans ſicut donatio eſt actio gratuita, ergo ſicut nō ſolum metus leuis,ſed quodcunq; inuoluntarium

ſecundum

ſecundum quid in conſcientia irritat do nationem: ſic & mutuationem non gratuitam quo ad illas vſuras, quas nollet dare.

¶Ad illud de matrimonio coacto valenti ex metu leui contracto cõceſſo antecedenti negatur, quod pari ratione datio vſuraria, non obſtante inuoluntario ſecundum quid ſit valida, quia eſt differentia patens.

¶Primò, quia cum matrimonium ſit Sacramentum, & continens perpetuam inſeparabilitatē noluit eccleſia propter reuerentiam Sacramenti, ex leui metu, vel ex inuoluntario leui inualidari: ſecus de contractu accipiendi aliquid ratione mutuationis, quæ gratuita debet eſſe, & gratis fieri.

¶Secundò ſoluitur ex mente F. Ioannis de la Peſia, quia eſt differentia ſecunda, etenim contrahens matrimonium voluntarie intendit tradere dominium corporis in vxorem ſi verba profert neceſſaria, ſcilicet, accipio te in vxorem, quia alias mentiretur, at qui dat pecunias vſurarias vſurario, dominium non intendit transferre, quia nihil tale affirmat, ſed tantum illud tradit, quod eſt neceſſarium ad redimendam ſuam vexationem.

¶Ad tertium argumentum ex philoſopho reſpondetur, quod licet ita ſit qđ illa datio vſuraria ſit voluntaria ſimpliciter authore Ariſtotele, tamen inuoluntarium ſecundum quid in ea mixtum ſufficit ad irritandam illam ipſo facto, ratione iam dicta.

¶Ad quartum concedo, quòd non dat ratione pignoris, aut depoſiti, ſed dat ratione mutui, quę ratio, niſi alia adſit impedit tranſlationem dominij.

¶Ad vltimum reſponſio patebit, cum de validitate, vel nullitate contractuum initorum cum vſurarijs ſtatim nobis eſt diſputandum. Circa hanc quæſtionem moroſius, quam nobis erat animus ſumus immorati, conſulto tamen, & non ab re, nempe, vt pateat, quam ſint falſæ in foro conſcientiæ aſſertiones aliquæ, quas Nauarrus cum alijs canoniſtis, ex principijs contrarijs ad noſtras concluſiones, quæ quidem proculdubio oſtendimus eſſe principia falſa infert.

CAP. LXXX.

De concluſionibus ſpecialibus, quæ inferuntur ex ſententia negatiua hæc, quod in vſura non transfertur dominium, quæ vero ex contra Nauarrum, & an hæredes vſurarii debita vſuraria teneantur ſinguli reſtituere inſolidum aliis non ſoluentibus, an ſolum pro portione partis quã quiſque adiuit.

POſtquam fundamẽtalem ad plures concluſiones præiecimus baſim, ſupereſt nunc cõcluſiones, quæ inde eliciuntur ſtatuere, & alias ei annexas, atque confines.

¶Sit igitur prima concluſio, ſi aliqua domus, vel poſſeſſio ſit empta ex pecunia vſuraria, non eſt reſtituenda mutuatario ſoluenti pecuniam vſurariam, vnde empta eſt ab vſurario. Hæc concluſio eſt iuridica, & drobatur c. cum tu. & c. tua. de vſuris. patet ex D. Tho. a, ꝙ poſſeſſiones, quæ de vſuris ſunt comparatæ nõ ſunt eorum, quorum ſunt vſuræ, ſed illorum qui eas emerunt. Sunt tamen obligatæ illis, à quibus fuerunt vſuræ acceptæ ſicut & alia bona vſurarij, & ideò non præcipitur, quod aſſignentur iſtæ poſſeſſiones his, à quibus acceptæ fuere vſuræ, quia forte plus valent quam vſuræ, quas dederunt, ſed præcipitur, quod vendantur poſſeſſiones, vt ſi aliunde uſurarij uſuras non ſint ſoluendo, earũ pretia reſtituantur ſecundum quantitatem uſuræ acceptæ. Hæc D. Thomas. a D. Th. 2. 2. q. 78. art. 3. ad 2. arg.

¶Sed quia hic idem D. Thomas docet, quod poſſeſſiones fœnebri pecunia emptæ ſunt obligetę ſoluentibus uſuras ſicut, & alia bona uſurarij: Quæritur an hoc ſit uerum. Nam Nauar. b, ait contra S. Thomam uerius eſſe, quod bona uſurarij nõ ſunt obligata pro uſuris extortis, quia inquit nullo iure pſobatur talis obligatio: & ita tenet Ioan. Andr. Quæſtio. 2. b Nau. Sũ. lat c. 17. nu. 295.

Panor.

Panor.& communis in c.cum tu.& in c. tua per illum textum inductum ibi à Panor.de vſuris contra gloſſam in vtroq; c & in c.2.eod tit.lib.6. quam etiam ibi Dom in.& Franc. reprobant.

¶At quia hic Nauarrus confuſe, & citra diſtinctionem loquitur, & quia referente Soto, e, iſti dicunt quod illa bona quæ per vſuram extorta ſunt obligata manent, reliqua verò legitimè acquiſita minime, quia nullum ius id præcipit inquiunt,& quoniam S. Th. in eadem ſolutione ſecundi non modo illa, quæ vſuraria pecunia empta ſunt, verum omnia affirmat eſſe obligata, ideo per diſtinctionem ad quæſtionem reſpondendum mihi eſſe videtur.

e Sot. de iu. & iur. lib 6. q. 1 art. 4.

¶Nam triplicia ſunt vſurarij bona, id eſt, illa, quæ veluti vſurarium pretium acquiſita ſunt.

¶Secunda bona eius ſunt quæ pecunia vſuraria ſunt empta.

¶Tertia bona eius eſſe dicuntur, quæ alias via licita.ſ.hæreditate, vel ſucceſſione, vel licito lucro ſibi comparauit,& licite poſſidet.

¶Præterea,& de obligatione quoque diſtinguendum eſt: nam alia eſt obligatio perſonalis,ſcilicet, quæ perſona deſcendit in poſſeſſione.

¶Alia verò eſt obligatio realis, quæ ratione rei ligat perſonam. Res ergo primi ordinis ſecundum Sotum puta, quæ vſu non conſumuntur, quæ ſunt vſura, vel furto ſublatæ, obligatione reali manent reſtitutioni obnoxiæ, quippe quæ eodem numero reddendæ ſunt, eo quod dominium fixum permanet penes primum poſſeſſorem. Quo circa obligatio hæc quocunq; cum re ipſa tranſmeat: nempe ſiue vendantur, ſiue donentur, ſiue iure hæreditario hæc bona poſſideantur, obligatur poſſidens eaſdem res ratione rei acceptæ reſtituere vero domino. Sed ſunt aliæ res, ſiue vſuraria pecunia emptæ, ſiue legitimè ab vſurario acquiſitæ, vt verbi gratia ſunt patrimonialia bona eius,& hæ res non ſunt obligatione reali reſtitutioni ſubiectæ: ſed perſonali: nam ſenerator vſurarium numiſma per vſuram ſibi parans, reſtitutioni ſit ſubditus,& ratione ipſius cuncta, quę poſſidet.

¶Quod ſi quis ſciſcitetur quænam inter hanc vtramq; obligationem ſubſit differentia reſpondetur ſane latiſſimum ineſſe diſcrimen. Nam hæc obligatio perſonalis non tranſit perinde ac realis cum rebus, ſed tantum in illos, qui loco perſonæ ſuccedunt (verbi gratia) ſi vſurarius vendat ſuum patrimonium, quando alia ſuppetunt bona, quibus ſoluendo ſit vſuras, ſi poſtea redactus fuerit in egeſtatem taliter, quod iam non eſt compos ad reſtituendum, emptores illius patrimonij liberi ſunt à reſtitutione. Nam bona ab ipſis empta bona erãt fœneratoris: veruntamen, ſi vſurarius cuam iam obierit aliqua reliquit legitima bona, etiamſi vſurariam ſubſtantiã totum diſtraxerit, vel abligurierit, hæredes vſurarij tenentur paternas uſuras ſoluere ratione obligationis non quidẽ realis, ſed perſonalis, quia ſuccedunt loco perſonæ defunctæ. Quæſtio. 2.

¶Hinc protinus facilis eſt deſcenſus ad fœneratorum hæredes, vtrum teneãtur reſtituere,& an inſolidum, & quidẽ non tam dubitatur, quod teneantur reſtituere, quia teſtamenta uſuraria, ubi uſuræ legantur ſunt ipſo iure nulla, d, ſed quo modo teneantur, id eſt, quod magis hic inquiritur.

d Vide tit. de vſu. in 6.

¶Igitur pro deciſione dicimus.

¶Primò, quòd res ædem vſurariæ in hæreditate permanentes primo reſtituẽdæ ſunt: quia obligatione reali proprijs dominis ſunt debita, quæ quidem obligatio realis cum ipſis rebus in ſe alienis, quocunque migrat.

¶Secundò dicimus, quod ſi nihil iſtorum bonorum, quæ in ſe fuere uſuraria item ſuperſit, tunc hæredes ex alijs legitimis bonis ſi uſurarius ea reliquerit, tenentur reſtituere uſuras,& quidquid ille debebat propter perſonalem obligationem, eo quòd hæredes loco perſonæ defuncti ſubrogantur, tenentur (inquã) in conſcientia, ſi bona debitorum ſummam adæquent, alioquin ſatis eſt, ſi totam hæreditatem reſtituant, nec ultra facultates hæreditatis tenentur.

¶Si autem in foro exteriori hæreditatem acceptarent in tali foro cogerentur in totum, niſi forſitan beneficio inuentarij acceptarant pronuntiando ſe tantum

bonorum

bonorum in inuentarij charta ſcriptorum eſſe hæredes.

Queſtio. 1. ¶At hinc iam oritur dubitandi ratio vtrum hæredum ſinguli inſolidum teneantur, an dumtaxat pro rata, & quota ſingulis obuenienti ex hæreditate. Nã & de hoc inter Doctores variatur: quia Syluester, b, in reſolutam videtur relinquete quæſtionem tantum contentus dixiſſe ſecundum opinionem tenentium omnia bona uſurarij manere obligata uſuris, teneri ſingulos hæredũ inſolidum, ſecundum vero opinionem, tenentium non omnia eſſe obligata, quemlibet teneri tantum pro rata. Sed hanc diſtinctionem autumat Sotus parum ad rem facere. Cum iuxtà placitum Diui Thomæ omnia bona uſurarij ſemper maneant obligata, ſiue obligatione reali, ſi ſint in uſuraria, ſiue perſonali etiam ſi ſint licite acquiſita.

b Sylu. verbo, vſura. 6.§.1.

¶Igitur reſoluendo quæſtionem primo ex mente Soti dicimus, quod res illę, quę pretium fuere uſurariũ à quouis hæredum poſſideantur, reddendæ ſunt domino, & tunc cæteri cohęredes tenentur illi refundere pro ratione ſuæ portionis.

¶Sed quid ſi ſunt alia bona, ſcilicet, licitè acquiſita an tunc tenebuntur inſolidum? Et videtur quod ſic, propter rationem Fratris Ioſephi ita tenẽtis, quia bona defuncti ſecundum Diuum Thomam, etiam licite acquiſita, ſunt uſurarum debitis obligata, ergo alijs hæredibus ſuas partes non reſtituentibus, quia nolunt, vel iam non ſunt ſoluendo, quia conſumpſere, alius hæres de domini parte ad ſe perueniente tenebitur inſolidũ, id eſt, integre eam reſtituere, quia cum illa obligatione perſonali defuncti, cuius loco in illa parte eſt ſubrogatus tranſibit. Sed Sotus tenet contrarium, ſcilicet, quod hæredes etiam de bonis pecunia uſuraria emptis, quando omnia non requiruntur ad ſolutionem vſurarum, ſolum ſinguli tenentur pro rata partis ſibi obueniensis, etiam ſi alij nolint ſoluere, vel non ſint ſoluendo, & non tenebuntur ad totam partem, vt ſignificat Sotus hac ductus ratione, ſcilicet, quod obligatio perſonalis non tranſit ad hæredes, niſi ratione hæreditatis, ob idque obligatio iſta diſpertitur ſecundũ proportionem hæreditatis cuiuſque.

¶Igitur ne propoſitis vndique opinionibus, & rationibus, lector maneat in ancipiti, dico primò, veriſimilius eſt, & magis rationi, & iuri conſonum, quòd ſi quis hæredum non habet vnde reſtituat alius pro ſua hæreditatis parte eſt obligatus reſtituere, eam integre (ſi opus fuerit) reſtituendo, quatenus ſatisfiat pro poſſe creditori debiti uſurarij. Hoc patet primò ex ratione Fratris Ioſephi deſumpta ex doctrina D. Thomæ, quia omnia bona illa ſunt obligata pro vſuris, & ſucceſſio non potuit tollere iſtam præcedentem obligationem, quam agnouit D. Thomas.

¶Secundò patet, quia in foro exteriori citra præſumptionem ſic iudicabitur & ius fori, & ius poli, id eſt, conſcientię: idem eſt, vbi ſententia non fundatur in falſa præſumptione.

¶Tertio patet, quia hæc ſententia eſt Nauarri dicentis, a, quod ſi quis eorũ hæredum nõ habet vnde reſtituat, alius ad id pro ſuæ hæreditatis parte, quantum feret (inquit Nauarrus) obligabitur, id eſt, non ſolum pro rata: ſed quantum feret, id eſt, quantum pars à ſe lata adæquauerit ad debitum, vel partem debiti probat ex cap tua nos de vſuris, ex quo infert etiam legatarios, & donatarios, qui gratuitò aliqua acceperunt ab vſurario, teneri reſtituere, ſi quę obuenerunt ad hæredes, non ſufficiãt, quatenus facti ſunt locupletiores.

a Naua.Sũ. lat.c.17 nu. 278.

¶Igitur ſi quis oppoſitam ſententiam Soti voluerit tenere, quæ etiam eſt Caietani in opuſculo, qui contra Bernard. ait, quod ius exigendi in integrum ſecundum etiam rigorem iuris partitur in hęredes, non damnabo propter authoritatem tantorum virorum: ſed tamen me conſule non faciet, quia eorum ratio, ſcilicet, quod illa obligatio perſonalis partitur inter hæredes magis eſt pia, quam iuridica. Quod ſi ſecundum ius eſt vera eſt caſu, quo omnes hæredes pro rata ſuæ partis ſunt ſoluendo. Si autem alij iam impotentes ſint ad ſoluendum, iuri magis conſonum eſt, quòd tunc iſte qui ſolum poteſt ſoluere, ſoluat, uel reſtituat integrè partem totam ſi ne-

ſi neceſſaria ſit pro ſatisfaciendo debito vſurario tota. Alij tamen manebunt obligati ad recompenſandum ſibi eam partem, quam vltra ratam ſoluit, quia alij non fuere pro tunc ſolnendo. Sed opinio Soti, & Caietani in conſcientia forte eſt vera quando alij cohæredes poſſunt pro rata reſtituere, ſed nolunt: quia tūc cum via iuſtitiæ creditor poſſit ab omnibus cohæredibus potentibus ſoluere debitum uſurarium pro rata illud recuperare, æquitati conſonum eſt, quòd vnus ſolus etiam ſi alij nolint, ſuas partes ſoluere, ultra ratam non cogatur reſtituere, quia tunc in foro exteriori ſic iudicaretur, quia malitia nolentium ſoluere alteri nocere non deberet.

CAP. LXXXI.

In hac quæſtione vtrum per vſuram transferatur dominium an magis ſtandum ſit opinioni Canoniſtarum, quā Theologorum. Cæteris paribus, & de proficua quæſtione qui contractus initi cum vſurario ſint validi, aut non, de genero, famulus, liberis, vxore, ab vſurario ſtipendium, & ſuſtentationem accipientibus.

ADhuc & alia ſcitu neceſſaria dubia ex ſupradictis fundamentis, ſcilicet, quod in uſurarium non transferatur dominium perſequi neceſſe eſt. Nam ſecundum Diuum Thomam ex prædicto principio non ſequitur quod uſurarius teneatur reſtituere, quod de pecunia uſuraria iuſto lucro lucrifecit. Nam re uera id non tenetur reſtituere, quia ratio D. Thomæ id conuincit, quia ſi pecunia, & quæcunque alia res ipſo uſu cōſumptibilis re uera ex ſe uſumfructum non habet, ſicut domus, uel ager, uel res non uſu conſumptibilis ſolet habere, quare ergo tenebitur reſtituere id lucri quod ſuæ induſtriæ adhibitæ in negotiādo debetur. Igitur non hoc lucrum, ſed damnum emergens, uel lucrum ceſſans, ſi quod domino ex tali retentione, uel acceptione pecuniæ iniuſta obuenit reſtituere debitor, vel vſurarius tenebiť.

¶Hinc iam ex prędicto principio liquet falſum prorſus aſſertū Nauarri, a, cùm ait dominium rei per vſuras lucrifactæ i acquiſitæ tranſire in vſurarium, quia falſa eſt gloſſa illa c. ſi quis vſuram. 14. q. 4 quā ſequitur, quia eſt deuaſtatiua illius textus, ꝙ ſi verum in aliquo caſu habet, eſt, vt diximus in caſu quo bona uſu conſumptibilia uſurariè accepta, ſunt iam confuſa, & permixta cum alijs proprijs bonis uſurarij uſu conſumptibilibus eiuſdem ſpeciei. Secus ſi ſunt, aut permanent impermixta, prout prædiximus ex ſententia Sylueſtri. b,

a Naua. Sūlat. c. 17. nu. 265.

¶Sequituretiam eſſe corollarium falſum, ꝙ Nauarrus ibi infert ex prædicto principio, ubi ait, quod dominiū rei uenditæ per uſurarium tranſit in emptorē, ita quod non poteſt anferri ab eo, qui ſoluit uſuras pro earū reſtitutione, quia ſi loquitur de ipſamet re in ſe uſuraria, & uſurariè accepta qualis eſt domus poſſeſſio, uel equus ut ſignificare uidetur, ſuum iſtud dictum procul abeſt à uero, quia quidquid dixerit Panor. cum communi canoniſtarum in c. cum tu. ſufficiētiſſime patet in conſcientia, & in iure naturali ſecundum D. Thomam ſuum fundamētum eſſe falſum. ſ. quod per traditionem uſurariam transfertur dominium. At in his, quæ pertinent ad iùs naturale, & diuiuum quando apeitus in cōtra non extat textus, potius aſcultandū eſt Theologis, quā canoniſtis, & potius Theologis antiquioribus, & grauioribus cęteris paribus, at quæſtio hęc utrum ꝑ traditionem uſuræ transferatur dominium magis iure diuino, & naturali, & ratione naturali uenit decidenda, igitur eius diffinitio magis ad Theologos pertinet, quam ad iuriſtas.

b Syl. verb. vſur. 6. §. 2.

¶Cū igiť grauiores, antiqores Theologi ſimul cū D. Th. Caie. Soto, & Syl. & alijs Thomiſtis teneāt in hoc caſu dñiū nō transferri, idq; ſuis rationibus moraliter euincant, ſequitur ꝙ uſurarius rei

vſurariæ non ſit dominus, ſed ſemper manet aliena, ſi eam vendiderit, perinde eſt, ac ſi fur rem venderet alienam, ideo qui eam ſoluit pro vſuris, poterit in cõſcientia recuperare ab emptore vſurarum reſtitutione.

¶Sed verum eſt, quod ibi addit Nauar. quod mutuatarius poteſt recuperare rem, quam pro vſuris ſoluit vſurario ſi penes eum eſt, imo etiam ſi penes aliũ fuerit titulo gratuito tranſlata, ſi loquatur de re vſu conſumptibili vt pecunia, caſu quo deſunt vſurario bona ad reſtituendum, c, tunc in iſto vltimo puncto verum dicit. Si autem de re non vſu conſumptibili, vt de equo, domo vſurarie acceptis, verum etiam dicit in hoc, quod dicit, quod eam ſoluens poteſt eã recuperare etiam ſi penes alium fuerit titulo gratuito, ſed falſum innuit in hoc quod ſignificat, quod ſi titulo oneroſo, tales res non vſu conſumptibiles, vt domus, fundus, equus eſſent tranſlatæ in alium per vſurarium, cum eſſent ab ipſo vſurarie acceptæ ſolutor, qui eas ſoluit non poſſit illas ab iſto tertio recuperare, quia cum res ſint, quæ manent, quoad dominium penes talem ſolutorem vſuræ, quare res ſuas in ſpecie manentes non poterit recuperare?

c l. ſi & me & Titiũ. ff. de rebus cred.

¶Addimus tandem cum eodem Nauarro, quod ab omnibus eſt receptum, quod vſurarius non videtur acquirere dominium pignoris ſibi pro ſorte mutui, & debito ſortis talis, & vſurarium dari, quia nec dominus per hoc, quòd illud impignorat dominium perdit, etiãſi amiſerit illud ob non ſolutionem vſurarum, ſecundum mentem Scoti, d, communiter recepti.

d Scotus in 4. diſt. Quæſtio. 1.

¶Sed iam quæſtio illa prolixa plura inuoluens dubia hic obuiat de contractibus initis cum vſurario an ſint validi vtrum ſi vſurarius vendat, emat largiatur munera, dotet filiam, ſtipendia famulis perſoluat, ſi victui neceſſaria emat, valide hæc omnia contrahat.

¶Ad hanc quæſtionem reſponſuris nobis, ſunt hæc rurſus commemorãda fundamenta certiſſima, ſcilicet, quod vſurarius non ſit dominus rei vſurariæ acceptæ, ſiue res ſit non vſu conſumptibilis, ſiue conſumptibilis vſu, vt vinum, pecunia, & quia eſto fieret dominus eũ teneri ad vſuras reſtituendas, nemo eſt qui ambigat.

¶Suppoſito etiam, quod vſurarius tenetur reſtituere non ſolum poſſeſſionem vſurarie acceptam, ſed & fructus eius; quæritur clarioris ordinis gratia de ſingulis contractibus, & primò de mutuatione, an qui mutuat vſurario poſſit ab eo mutuum recuperare.

¶Atque vt in omnibus expediendis quæſtionibus ex aliquo principio vniuerſali, & certo procedamus, pro principio certo ſtabiliendum eſt, quod ad irritandum contractus cum vſurario initos ſecundum Sotum eo conijciendus eſt oculus, vtrum per ipſum contractũ ſubſtantia vſurarij fiat minor, quam quæ ad ſoluendum debita ſufficiat, vel non, nam iuxta hoc ſtatuitur regulã generalis, ſcilicet, quod ab vſurario pecuniam vſurariam, vel quidquam aliud non in ſpecie reſtituendum emptione, vel quocunque alio contractu recipiens tutus manet in conſcientia, ſi vſurarius illa ratione impotens non fiat ad ſoluendum debita, vel vſuras, quia vſurarij omnes contractus ſunt validi iure naturæ, per quos non ſit impotens ad ſoluendum vſuras. Et idem dicendum eſt prorſus de contractibus initis cum debitoribus ſolum poſſidentibus aliena, aut licitè acquiſita, omnia tamen obnoxia reſtitutioni priorum debitorum.

¶Igitur ad quæſtionem propoſitã de mutuante vſurario, his præmiſſis, dico primum cum Gabriel, e, & cum Sylueſtro, f, quod qui mutuat ei quẽ ſcit eſſe vſurarium in fines malos, aut vanos non poteſt licite ab eo recuperare mutui ſolutionem, ſi ex ea ſolutione facta impotens fieret ad reſtituendas vſuras. Patet, quia qui mutuat ad malos fines non habenti vnde ſua debita ſoluat, dignus eſt, cui non ſoluatur ſi tali facta ſolutione alijs debitoribus prioribus non poteſt ſolui. Hanc ſententiam reſponſiuam cautè Nauar. g, limitat eſſe verã in conſcientia in caſu quo debita omnia eſſent æquè priuilegiata, ſed certè debitum vſurarium reſpectu creditoris mutuantis ſcienter vſurario ad vanos fines, & ſcientis impotentem inde fieri ad

e Gabriel. in 4. diſt. 15 q. 2. col 3.
f Sylu. ver. vſura. 1. §. q. 7.
g Nauarr. Sum Lat. c. 17. nu. 264.

reſtituendum ex ſolutione ſibi facienda magis priuilegiatum eſt, quam debitum illius mutui, quare videtur prius ſoluendum, quia iſtud ſecundum debitum fuit etiam contractum illicitè cum tali ſcientia.

¶Inſuper, & ſigillatim de contractibus emptionis, vel venditionis vbi quis contrahit vſurario ei vendens, vel ab eo emens, an ſint validi, dicendum quoque nobis eſt.

¶Igitur de his dicimus primò, quòd qui emit ab vſurario eandem rem numero, & ſpecie vſurario vſurariè traditam, tenetur eandem ſi ſit frugifera, cũ ſuis fructibus reſtituere, ſecluſis tamen expenſis, deductiſque laboribus, ſi quos ſubijt talis emptor in fructibus colligendis. Patet, quia cum eius rei vſurarius non acquiſierit dominium, nec etiam in emptorem eius dominiũ traducere potuit, ideo tanquam res aliena ab emptore reſtituenda eſt domino ſimul cum fructibus.

¶Secũdò dicimus, ſi vſurarius habeat alias poſſeſſiones, ſiue licitè acquiſitas, ſiue pecunia vſuraria emptas, tunc poteſt quicunque emptor pretio iuſto illas ſibi comparare. Patet, nam cum res iſtæ non ſint in ſe alienæ licet obnoxiæ ſint reſtitutioni vſurarum; iniuria non infertur creditoribus. Quia eas emendo emptor vſurarium impotentem ad reſtituendum vſuras non efficit, cum ſoluendo pro eis pretium ſuppeditet, vnde ſoluendo vſuras eſſe poſſit.

¶At verò quamuis hæc rectè dicta ſint: ſed de contractu venditionis peculiare ſe offert dubium, an vſurarijs, vel alijs debitoribus non habentibus, niſi aliena bona, aut obnoxia reſtitutioni, noſtras venales poſſimus offerre domus, vel poſſeſſiones in earum pretium accipiendo pecuniam, quam vſurariè exigere?

¶Dicimus ergo hic nonnihil difficultatis magis ineſſe, nam Sotus de iuſtitia & iure, talem venditionem concedit eſſe licitam ſua perſuaſus regula. ſ. quod hinc ex tali emptione poſſeſſionis, vel domus, quam vſura vſurarius pecunia vſuraria emit, non ſit imporens ad vſuras ſoluendas, cum inde ſibi paret diuitias vnde cum reſipuerit ſoluendo eſſe poſſit.

¶Sed hæc aſſertio non eſt tam certa, nam Canus in relectione, quam dictauit de Indis id licere inficiatur, quia licet meam poſſeſſionem dum emit vſurarius, tem accipit, vnde rurſus eam vẽdendo, recupetare inde pretium, vnde ſoluat poſſit, ſed negari non poteſt, quia aliquomodo minus aptus fiat ad reſtituendum, quia in procinctu habens pecuniam ad manum, pro reſtitutione facienda, ſi uelit, eam pecuniam uſurariã dum ſoluit pro empta domo, ſit ſanè ut iam non habeat ad manum, neque tam in promptu, unde reſtituat. Vnde ex cõplacentia domus emptæ ſit tardior ne eam uendat ad reſtituendum, quamuis Sotus quoq; pro ſe allegare poſſit, quod forſitan uſurarius illam pecuniam inſumpturus erat in uſus uanos, unde impotens fieret ad reſtituendum, ſecuriorque proinde uidetur ex hac uenditione poſſeſſionis facta uſurario fieri poſtea ad faciendam reſtitutionem.

¶Igitur exiſtimo opinionẽ Cani ſecuriorem eſſe ante factum, maximè cum uſurarius non habebat animum omnino auerſum à reſtituendo, ſed neque illam pecuniam prodigere, ſed ſeruare parabat. Sed opinio Soti toleranda eſt poſt factum maximè, ſi in maiorem ſecuritatem ſubſtantiæ uſurarij ceſſiſſe iſtud factum uideatur, quia alias illam pecuniã prodige erat diſtracturus.

¶Vltra hoc etiam nobis dubium faceſſit quæſtio hæc, ſcilicet, de uendentibus uſurarijs uſu conſumptibilia puta uictui, ueſtituique neceſſaria, iſti an teneantur pretium pro his ſic acceptum creditoribus uſurarij reſtituere. Quæſtio. 2.

¶Sotus ad hoc, h, uidetur affirmatiuam tenere dicens caſum eſſe contractum cum uſurario initum, ubi ſtipendia famulis perſoluat, ubi filiam dotet, uel uictualia emat, quæ certum eſt ab ipſo conſumenda fore: quandò inde ſit impotens ad uſuras ſoluendum, uide ergo inquit quantum periculi ſit cum uſurarijs, atque alijs, qui creduntur non alia bona poſſidere, quam illicitè acquiſita huiuſmodi contractus inire.

h Sot. de iuſtit. & iure. lib. 6. q. 1. artic. 4.

¶Vt igitur diſtinctiùs, & limatiùs illuceſcat

lucеſcat ueritas dicimus primò, quòd venditores illi, qui vſurarijs, vel debitoribus, qui omnia, quæ habent in bonis ſunt reſtitutioni obnoxia, vſu conſumptibilia ſtatim conſumenda, maximè ad luxum, & pompam vendunt ſcientes, vel debentes ſcire, eos inde impotentes, ad perſoluendas vſuras, vel debita efficere: ſic acceptum pretium ab his debitoribus, creditoribus eorum reſtituere tenentur. Patet ex iure de his, quæ in frau. fiunt cred. Quia id ſcienter in fraudem damnumque creditorum vergit, dum reſtitutionem eis debitam ex inde impoſſibilem reddunt.

¶At etiam de famulis vſurariorum, quoniam non ſatis diſtinctè eſt Sotus ibi locutus dicimus ſecundò per diſtinctionem abſoluentes quæſtionem, ſcilicet, quod duplices ſunt famuli vſurariorum, vel debitorum nihil aliud quam obnoxia reſtitutioni habentium, alij qui ſolum eis famulantur ad fauſtum, & pompam, & nihil eis per ſuum famulatum afferunt vtilitatis, aut commodi temporalis, quo ſubſtantiam vſurariorum augeant, vel conſeruent, & ij ſi reſcierint, aut reſcire debuerint, quòd ſic ab illis accipiendo ſtipendia, impotentes eos efficiunt ad reſtituendum vſuras, vel alia debita, tenentur tunc creditoribus talium vſurariorum, vel debitorum pretium ſui ſtipendij in ea quantitate reſtituere, in qua fecerunt eos impotentes ad reſtituendum.

¶Si vero famuli eiuſmodi ſunt, qui ſuorum dominorum vſurariorum, vel alieni debitorum per ſuam induſtriam, & laborem, facultates adaugent in tanta quantitate, vel maiori, quam eſt quãtitas mercedis, quam pro famulatu accipiunt, nihil tenentur reſtituere de ea mercede, quam accipiunt. Patet, ex Conrado in de contractibus, non enim impoſſibilitant iſti dominos ſuos ad reſtituendum.

¶Et idem putat Conradus dicendum & eodem modo diſtinguendum de artificibus conficientibus, hiſque vendentibus vtenſilia, ſi ea ſint pro conſeruatione ſubſtantiæ vſurariorum, vt ſi conſtruant eis domus, ſeras ferreas, oſtij portas, arcas pro cuſtodia rerum, licitè ab his petunt horum pretium, quia hæc vtenſilia portæ, arcæ, ſeræ, tum nec vſu ipſo conſumptibilia ſunt ſtatim, vel conſumenda, tum etiam pro cuſtodia rerum ſunt vſurarij, non pro earum diſſipatione.

¶Secus eſſet, ſi artifices tales ſcienter venderent res inutiles, & futiles nihil deſeruientes, niſi ad luxum, quia tunc ſcientes, vel ſcire debentes eos ad reſtituendum impotentes facere vſurarios, pro his accepti ab eis ſiunt debitores, quia tenentur reſtituere id creditoribus.

¶Præterea licet per ea quæ dicta ſunt conijcere lector poſſit, quid ſit dicendũ de ducente in vxorem filiam vſurarij, & accipiente in dotem talia bona vſuraria, vel reſtitutioni obnoxia: ſed tamen clarioris reſolutionis gratia reſpondemus in ſpeciali ſic, quod ſi gener ducens filiã vſurarij, aut debitoris omnia bona habentis reſtitutioni obnoxia accepit in dotem bona vſuraria, vel licitè acquiſita, obnoxia tamen reſtitutioni, ſciens vel ſcire debens per talem acceptionem dotis, ſe facere impotentem ad reſtituendum ſuum ſocrum tenetur ad reſtitutionem ſic accepti in dotem. Si autem neſciebat, neque ſcire debebat ſe cauſare huiuſmodi reſtitutionis impotentiam ſecundum Nauarrum in tractatu de redditibus eccleſiæ non tenetur huiuſmodi bona vſurarij in dotem accepta reſtituere, ita Nauar.

¶ Quam ego ſententiam Nauarri limitandum duco iuxta principia præiacta, quod ſit vera, quando illa bona non erant in ſe vſuraria: ſed alias licitè acquiſita, licet obnoxia eſſent reſtitutioni, quia ſi illa bona in ſe ſint vſuraria, id eſt, vſurariè accepta, cum ſint aliena, neque eorum in vſurarium tranſmiſſum fuerit dominium, neque eorum dominium quantum attinet ad forum conſcientiæ in generum traducere potuit: vnde ſi hanc impotentiam ad reſtituendum poſtea nouerit gener, tenebitur ratione rei acceptæ etiam ſi bona fide, & ignoranter acceperit reſtituere dotem.

¶ At ne nihil hic deſit, quod merito deſiderari poſſit, an filij uſurariorum,

rum, uel debitorũ nihil præter bona reſtitutioni obnoxia habentium, poſſint ex huiuſmodi bonis ſibi victum capere, quæritur: at Nauar ſine dubio aſſerit, i, quod filij, quia aliter viuere non poſſunt, de bonis eiſdem vſura acquiſitis, quorum dominium in vſurarium non tranſit, qualia ſunt pignora frugifera, ſine obligatione reſtitutionis viuere non poſſunt, tamen de alijs bonis etiam vſurariè acquiſitis à patre, ſi alia non ſuppetant bona, viuere poſſunt tantum decẽter, iuxta ſtatum patris: ſed nõ ſumptuoſius, & hoc ſine obligatione reſtituendi tempore opportuno neque inducendi patrem ad reſtitutionem, neque cuſtodiendi, aut augendi per ſuum laborem bona paterna, vt poſſit reſtituere.

i Naua. Sũ. Lat. c. 17. n. 269. & 270.

¶At idem prorſus cenſet dicendum idem Nauarrus de vxore contra Syl. k, & contra Cardinalem in Clement. 1. q. 8. de vſu. & contra Imolá in eadem Clemen. 55. quorum ſententiam ſolum ad ſuſtentationem ex pignoribus frugiferis vſurariè acceptis reſtringit, vel ad faſtuoſam ſuſtentationem ex bonis alijs vſurarijs, ita tenet cõtra Caiet. in ſum. verbo. reſtit. his innixus rationibus, primò quod vſurarius licet pignoris pro mutuo dati non fiat dominus, fit tamen dominus, rei ſibi in uſuram datæ. Poterit ergo ex re cuius fit dominus vxorẽ, & filios aliundè ſuſtentationem non valentes obtinere alere, & maximè ſi talis vxor, quæ eſt mater eius filiorum dotẽ attulit, tunc inde poterunt, tam ipſa quá filij alimentum capere. Nam dos eſt ad ſuſtinenda onera matrimonij, inter quæ alimenta uxoris, & liberorum computantur.

k Syl. verb. vſur. 1. q. 2.

¶Item ſecundo, quia tantum obligatur maritus ad uxorem, liberoſq; ratione naturali ſuſtentandos, quantum ad vſuras reſtituendas. l,

l argu. l. aſſid. q. pot. in pign. hab.

¶Igitur quo ueritas huius dubij pateat reſpondetur per ſequentia dicta, primo quod filij uſurarij, qui alijs inſeruiendo uictum quærere poſſunt, non poſſunt de bonis vſurariè acquiſitis, victum quærere, niſi ſeruitia patri facta id mereantur. Hoc dictum patet ex Nauarro, quia ad hos ſuſtentandos pater non tenetur. m, & in hoc conuenimus cum Nauarro Diximus niſi ſeruitia patri impenſa id mereantur, quia famuli, vt prædictum eſt, ſeruitia conferentia ad augendam, cuſtodiendamq; rem vſurarij impendentes, merentur victum, & mercedem: ergo filij, & uxor ſimilia ſeruitia vtilia exhibentes alimenta ſaltem merebuntur. Secus eſt, ſi huiuſmodi filij aliunde ſibi victum quæritare potentes, ſolum ſeruiunt ad menſam, vel ad alias res futiles nihil vtilitatis rei familiari afferentes.

m l. ſi quis à liberis. §. ſed ſi filius. ff de liber. agnoſcend.

¶Secundò dicimus vxor, filij, & ſerui ſub poteſtate vſurarij, vel patris familias non habentis niſi bona aliena, vel bona uſuraria conſtituti in extrema neceſſitate licitè poſſunt comedere, & veſtiri pro neceſſitate ſua, de huiuſmodi bonis alienis, vel uſurarijs. Hæc eſt ſententia Caietani in ſumma uerbo reſtitutio, quia extrema neceſſitas caret lege.

¶Tertio dicimus uxor, quæ ſufficientem aſportauit dotẽ, ex bonis licite acquiſitis ab uſurario obnoxijs reſtitutioni licitè poteſt pro ſe, & ſuis filijs, etiam extra extremam neceſſitatem, congruá ſuſcipere ſuſtentationem, ſine ulla obligatione reſtituendi, aut amplificandi rẽ mariti, & in hoc uerum habet opinio Nauarri, quia ratione dotis acceptæ uſurarius, aut debitor alieni tantum, uel magis obligatur ad alendam uxorem, & filios ſub ſua poteſtate cõſtitutos, quantum ad perſoluendas uſuras, uel debita.

¶Sed quid ſi uxor non attulit dotem neque filij, qui ſunt ſub poteſtate patris uſurarij, nec ipſa incumbunt ad conſeruationem rei familiaris, eiuſue augmentum, an ſine obligatione reſtituẽdi poſſint ex bonis uſurarijs, aut licitè acquiſitis obnoxijs tamen reſtitutioni uſurarñ uictum ſibi capere, in hoc puncto totalis pẽdet inter Nauarrum ſolum ex una parte, & Caietan. Syluest. & alios ex alia.

Quæſtio.

¶Igitur ut omnia ſufficienter diſcernamus, & diſcordes, ſi quomodo poterimus componamus. Dico quarto, quod uxor, & filij etiam ſub patris poteſtate conſtituti, qñ mater eorũ nõ attulit ſufficientem dotem, & neq; ipſa, neque ipſi utiliter gerunt negotium credito-

rum,ſua induſtria,fauore, vel labore cõſeruantes,vel augentes rem familiarem patris, nequeunt ex ipſiſmet pecuniis vſurariè acceptis à patre, etiam ſi nõ habeant vnde ſuſtentari poſſint ſibi victũ capere,quin maneant in obligatione reſtituendi, cum ſui fuerint facti iuris,ita dicimus cũ Syluestro,& Caietano, quia non eſt æquum, ſed contra ius naturale eſt de re aliena cum iactura domini,ſine intentione reſtituẽdi etiam in graui neceſſitate velle alimentari.

Quæſtio. 4. ¶Sed adhuc preſſiùs dubiũ vrgemus poſtquam ſine obligatione reſtituendi in prædicto caſu de bonis in ſeipſis vſurariis,vxorem, & filios ſuſtentari nõ poſſe,diximus, an ſaltem de alijs bonis paternis, obnoxijs tamen reſtitutioni vſurarum licitè acquiſitis vxor non afferẽs dotem, liberiq́ue ſub poteſtate vſurarij patrisfamilias conſtituti, non habentes aliunde alimentum,ſine obligatione reſtituendi poſſint inde alimoniam capere poſtquam rem familiarem in nihilo bonificant,ſed potius edentes, & viuentes inde, extenuant rem familiarem, & quidem videtur quod poſſint ſine tali obligatione, quia hic vrgere videtur ratio Nauarri: tantum etenim, vel magis ex iure naturali tenetur paterfamilias vſurarius,vel alieni debitor,ex bonis licite acquiſitis alere liberos,atq; vxorẽ, quantum & vſuras, vel debita ſoluiſſe. Certè res eſt anceps. Igitur ne inſoluta quæſtio vbi perplexior apparet, relinquatur:dico quintò,quòd adhuc loquendo de vxore,vbi non attulit dotem,nec rem mariti ſua induſtria auget,ſine obligatione reſtituendi non poteſt ex bonis licite acquiſitis à marito durante matrimonio obnoxijs tamen reſtitutioni debitorum vſurarum ali. Et patet,quia ſi ſine ipſius vxoris induſtria, per induſtriam mariti res familiaris durante matrimonio multum fuiſſet adaucta,& multiplicata,inde ſecundum leges Hiſpaniæ, licet poſt mortem mariti poſſit ſuam ex bonis lucrifactis excipere medietatem, id tamen ei non permittitur,niſi ſolutis prius debitis durante matrimonio contractis,& à ſe etiam ſolutis pro rata ſuæ medietatis, ergo tenetur etiam ipſa ſoluere vſuras durante matrimonio contractas pro rata ſuæ medietatis.

¶Sed quid ſi nihil lucrifactum eſt durante matrimonio, ſed ipſa pro ſuo victu,& veſtitu neceſſario, expendit bona mariti licite acquiſita, & obnoxia reſtitutioni vſurarum. Certè licèt in hoc caſu ratio Nauarri videatur perſuadere,quod ad reſtitutionem, nec ipſa,nec filij maneant poſtea obligati: tamen ratio in contrarium vrget, quia iubetur dotem regulariter afferre pro ſui ſuſtentatione, vt non teneatur iure naturali eam cum iactura creditorum ſuorum maritus alere. Tum quia non debet eſſe melioris conditionis vxor, quam vir, at ipſe vir licet aliquando in caſu grauis neceſſitatis,quando creditor ex dilatione neceſſitatem non patitur, poſſit ſuæ ſubuenire neceſſitati, & ex bonis obnoxijs reſtitutioni ali. non tamen ſine obligatione reſtituendi cum conſtitutus extrà neceſſitatem poſſit, reſtituere ergò etiam tenebuntur ſimiliter reſtituere liberi, & vxor id quod inſum pſere etiam de licitè acquiſito à patre, obnoxio tamen reſtitutioni pro ſuo victu,neceſſarioque veſtitu. Et hæc ſententia Caietani eſt veriſimilior, & tutior, quam Nauarri, licèt ſententiam Nauarri omninò damnare non auſim, ex prædictis autem patet argumenta, quæ pro ſua contraria attulit non eſſe adeò firma, quare qui voluerit eam ſequi me conſule non faciet,& quia forte de adducente dotem intelligit Nauarrus.

¶Vltimò dico cum Caietano,quia poterant tales vxores, & liberi anxiari de peccato vſurpationis alieni, ad eorum ſcrupuloſas conſcientias quietandas, dico(inquam) quod etiam ſi extra caſum extremæ neceſſitatis id faciant iſtæ perſonæ,quæ conſtitutæ ſub aliena poteſtate,rebus vtuntur alienis, vel obnoxijs reſtitutioni, quia quaſi coactæ ſic faciunt,non peccant mortaliter,quia poſſunt excuſari à mortali præſertim vxor & filij conſtituti ſub iure paterno cum timore domini,& ſolum pro neceſſarijs, ſumentes cum animo reſtituendi quando poterunt, & de hoc creditor debet eſſe rationabiliter contentus, quoniam ſi ipſe in tali reperiretur caſu,vellet ſibi

ſic

ſic fieri, ſicq; ſecum geri, ideo tales non videntur vti re aliena inuito domino ſecundum ordinem rationis. Si autem perſona eſt ſui iuris, tenetur potius mẽdicare, quam alienum contrectare, niſi ex hoc maius malum immineret extremæ neceſſitatis animarum, & corporũ proximorum. Sed vxor, & filij in tali graui neceſſitate poſſent vti remedio quo etiam gener ſecundum Nauarrum, n, ſcilicet, quod ſi pater ſatis habet ad reſtituendas res certas, & multas incertas debet, in hoc caſu poſſunt petere ab Epiſcopo vt à iudicè, de his incertis, quæ reſtituenda eſſent pauperibus, vt ſibi non habentibus vnde alias ſuſtententur aliquid vt egentibus ſuppeditet pro neceſſario victu, & veſtitu, nam ſic gener vſurarij in hoc caſu, quo dos ſibi data erat vſurariè parta, ſi debita erãt incerta, quæ pauperibus eſſent reſtituenda inde ab Epiſcopo vt à iudice petere poteſt, ſi aliunde, non habent vnde alantur illa bona dotalia pro ſua ſuſtentatione, & vxoris, quæ pauperibus forent reſtituenda: ita Angelus, o, & Syluest. p, nam alias dos data de alienis reſtituenda eſt, & quia illa dos de conſenſu vtriuſque reſtituenda eſt, ſi illa vult reſtituere iſteque non vult ipſe tantum peccabit, ſi non reſtituatur, quia ſatis eſt tunc vxori habere animum eam reſtituendi, defuncto marito, quod ſi ipſo volente reſtituere ipſa retractet, in ipſam tunc tota retorquebitur culpa. Quòd ſi ambo reſtituere renuant, ambo in eodem damnationis ſtatu verſatur. q At quando dicimus (inquit Nauarrus), r, vxorem abſque conſenſu, & licentia mariti, dotem vſurariam, vel vſuras reſtituere non poſſe intelligitur, quando ex tali reſtitutione ſcandalum ſequitur, & non quando abſque huiuſmodi ſcandalo id faceret.

n Nau. Sũ. lat. nu. 271.

o Ang ver. reſt. 1. § 20.

p Sylu. ver. vſur. 7. q. 5.

q c. peccatũ de regul. iur. in 6.

r Nauar. c. 17. nu. 278.

CAP. LXXXII.

De miniſtrum vſurariorum, curatoribus, negotiorum geſtoribus, debiti vſurarij petitoribus, pignorum ſeruatoribus amanuenſibus, id eſt ſcriptoribus, & de notarijs publicis, & mediatoribus interuenientibus.

POrrò de miniſtris vſurariorum prolixiùs hic nobis dicendum erat, niſi ſupra in materia reſtitutionis de participãti in damno abundè dixiſſemus.

¶Quare nihil ſupereſt, niſi quod gratia ſeruandi ordinis ea hic quamuis iá dicta breuiter perſtringamus. Et primũ quod dicimus eſt, quod inſtitor, negotiorum geſtor tutor, aut curator habens poteſtatem ad negotiandum, & dandũ ſub vſuris, & recuperandum eas, etiam ſi nomine ſuorum principalium recuperauit eas, vel dedit ad vſuras: tenetur reſtituere principalibus non reſtituentibus. a

a arg. ca. ſicut nõ ſuo 46 diſt & c. ſi de iniur. Sylue. verb. vſur. 7. q. 4.

¶Secundò dicimus de recuperante, & petente ſolutionem vſurarum ex parte heri vſurarij, quod dum is id nõ habuit ex officio, ſed ſemel, aut bis miſſus eſt ſimpliciter ab hero ad petendam ſolutionem vſurarum, qui non inſtauit petendo, nec minatus eſt, nec eas vi, aut executione iuſtitiæ exegit: ſed tantum petitionem ſimplicem propoſuit ex parte domini, non tenetur reſtituere ratione ſuperiùs dicta, quia non fuit tam efficax cauſa, cum ſolum ſemel aut bis petitionem ex parte domini propoſuerit tantũ neq; perrexerit eſſe moleſtus in petẽdo.

¶Tertiò dicimus de executore mero, qui ſolùm pecuniam dedit, & pignora, aut ſolutionem vſurarum accepit eſt dubium inter Caietanum, b, & Nauarrũ, c, & F. Ioſephum ex vna parte, & ex alia parte negatiua Syluestrum, & Sotum, d & alios. Nam Caietanus, Nauarrus, F. Ioſephus obligant eum ad reſtitutionem. At Sylu. & Sot. eum ab hac obligatione

b Caieta. in Sũ. 22. q. 61. art 2.

c Naua. Sũ. lat c. 17. nu. 267.

d Sotus de iuſt. & iur. lib. 6. q. 1.

abſoluunt. Atq; ideo ne lectorem in ancipiti relinquamus, eandem hic repetentes ſententiam, quam cum Soto, & Syluestro tenuimus, dicimus quod miniſtri tantum materialiter concurrentes, vt pecunias portant, & ſeruant vſurarias, imo qui eas numerant tantum, qui nomine domini vſurarij contractus non contraxere, non tenentur reſtituere, ita Syluester, Sotus, Frater Ioannes à Peña in ſcriptis, quæ nomine eius circunferũtur, ſed limitat Syluester non teneri hos ad reſtitutionem, niſi ad eos aliquid de rebus vſurarijs peruenerit. Patet, quia ſecundum Sotum iſti non ſunt propriæ cauſæ efficaces, aut morales accipiendi vſuras, neque aliquid actiuitatis influũt ad exactionem vſurarum, ſed ſolum materialiter ſe habent in iſtis actibus reſpectu exactionis vſurariæ.

Quæſtio. 1. ¶At de famulis vſurariorum amanuẽſibus, qui in commentarios, & libros memoriales, rationes dati, & accepti ab vſurario referunt, debitaq; vſurario ſcriptis mandant, perplexior emergit dubitatio an teneantur reſtituere iſti. Nam Sotus, & hos quoque à reſtitutione liberat. Frater autem Ioannes de la Peña loco citato hoc ſub dubio relinquit dicẽs, neſcio an liberentur.

¶Sed dico ſi ſententia mea quicquã valet licet in hoc puncto loco ſupra allegato tranſierim cum ſententia Soti, ſed nũc re exactius inſpecta, magis inclinor in ſententiam contrariam Caietani, & Fratris Ioſephi in caſu iſto, de iſtis ſcriptoribus ratiocinia hæc vſuraria commendantibus ſcripto, in commentarijs, & libris vſurariorum, præſertim quando alia chirographa ſuper his debitis vſurarijs palliata ſub alijs contractibus, non ſunt confecta authoritate publica tabellionis, aut cautiones palliatæ ſuper his non ſunt datæ ab vſuras ſoluturis, quia tunc re vera cum hæc ſcripta confecta per hos amanuenſes ſcribẽtes hęc vſuraria debita in libris vſurariorũ eis deſeruiant ad memoriam, memoria autem præſertim aliqualiter authentica, qualem ſubminiſtrant libri ratiociniorum, aliqualiter tanquam moralis cauſa concurrit ad exigendum debitum vſurarium poſtea ad cogendumq́ue mutuatarium, vt iuramento confiteatur, an ita ſeobligauit, vt continetur in libro neque audictur, ſi ſic confeſſus exceperit in foro exteriori, quod ſub illa obligatione fuit vſura palliata niſi hanc exceptionem legitime probauerit.

¶Quartò dicimus de cooperantibus ad vſuras exigendas, quod principes, & rectores cogentes ſoluere vſuras ipſi quoque per id facti reſtitutionis earum obligationem induunt, ſunt etenim dãni cauſa efficaciſſima: e Idem de procuratore, & aduocato qui iuuant in hoc vſurarium, aut obuiant earum reſtitutionem petenti, neque excuſantur, quod ſcripturæ in ſuperficie iuſtæ viderentur ſi conſcientia dictabat eſſe factas pro vſuris, iuxta Hoſtienſem in c. Michael, ita Nauarrus, nu. 275.

e arg. c. poſt miſerabilẽ, de vſuris.

¶Sed & de notario publico. Quarto dicimus, quod ſi conficiat inſtrumentũ ſimulatum, licet formaliter licitum contractum contineat, ſi verè tamen continet vſurarium, vt cum res verè pignoretur ſcribit, quod venditur, vel pro centum, & decem datis, ſcripſit centum, vel è contrario, ita vt pro cõtractu iniuſto, iuſtum deſcribat, tenetur reſtituere, niſi principalis reſtituit, cum efficaciter ſocius inferendi damni fuerit.

¶Sed quid ſi hoc in fauorem, & ad preces eius, qui mutuum accepit fecit, quia indigebat, & vſurarius gratis mutuare nolebat, neque ſub vſura cum ſcriptura continente illam. Reſpondetur, quod in hoc caſu ſecũdum Nauarrum licet mortaliter peccaret, quia iret contra iuramentum præſtitum de fidelitate ſeruanda in ſuo officio, & eſſet excommunicatus, vbi excommunicantur tales cõtractus ſimulatos facientes, non tamen teneretur reſtituere, ſicut neq; etiam teneretur reſtituere ob ſcripturam apertam vſuram continentem à ſe confectam, quia tunc per eam, neque damnum intulit, neque eius cauſa ſufficiens fuit, quia ratione eius non cogetur mutuatarius ſoluere vſuras, niſi eam faciat in locis, vbi ex ſtatuto, vel iniqua conſuetudine accipientes mutuum ſub vſuris ad eas ſoluendas compelluntur, quia tunc reſtituere tenetur. Ita Syluesteſter vſur. 7. ſed adijcit Nauarrus ibi notarium, vt Quæſtio. 2.

certum

certum eſt poſſe pro labore ſcripturæ contractuum vſurariorum mercedem acceptam retinere, nec eam teneri ad reſtituendum, contra ſupradicta, quamuis in eo peccet, quia ſuam mercedem accipiendo, non peccat contra iuſtitiã, quæ ſolum imponit neceſſitatem reſtituendi. Idem ait Nauarrus dicendum eſſe de teſtibus huiuſmodi inſtrumentorum vſurariorum, quia huiuſmodi contractus abſque teſtibus non valent ſecundum Syluestrum, vbi ſupra §.9. tenentur inquam tam uotarius, quam teſtes reſtituere, ſi compertum habuere contractum eſſe vſurarium.

Quæſt.3. ¶Sed quid ſi de eo dubitarunt, vel de eo, controuertebatur inter doctores.

¶Dicimus ad primũ de dubio, quod qui dubitabit de contractu, an ſit vſura nus necne ſi antequam dubietatem rationabiliter exuerit, depoſueritq́; teſtificatur, vel facit inſtrumentum vſurarium, reſtituere tenetur, f, quamuis tunc aliquanto minus peccaret.

f arg. c. 3. ecclesia, & c. dubium de hære & c. ſi quis autem de pœnit.

Quæſt.4. ¶Sed quomodo dubietatem hanc deponere poſſunt? Reſpondet Nauarr. nu. 277. quod licitè eandem deponere poſſunt per opinionem alicuius doctoris ſolennis fultam ratione, quia talem opinionem bona conſcientia ſequi poſſunt. Sed hoc dictum Nauarri eget moderatione, ſcilicet, dum neſciunt alios doctores graues communiter tenere contrarium, melioribuſq́; initi rationibus, ac proinde illam communem contrariã illi ſolenni doctori eſſe vſu receptam communiter.

¶Tandem ſextò. ſtatuimus duas regulas generales, quarum prima ſit in vniuerſum miniſtri omnes poſſunt ignorantia excuſari, vt ſi inculpabiliter ignorant contractus illos eſſe vſurarios, & bona fide exequuntur imperia dominorum, non tenentur tunc reſtituere, quia neque ratione rei acceptæ, neque ratione iniuſtæ acceptionis, ita quoque Nauarrus c. 17. nu. 267.

¶Sed quid licet ignorent tales contractus eſſe vſurarios, ſi tamen ſciunt ſuos principales dominos aliquando vſuræ dare eſſe ſolitos? Reſpondet Nauarrus ibi, neque etiam in hoc caſu teneri famulos reſtituere. g,

g arg c. qd culpa. 2. 2. q. 1. & c. 7. de conſtit.

¶Sed hæc reſponſio Nauarri limitatione indiget, vt ſecundum Caietanum habeat ſolum verum in miniſtro vſurarii, qui neſciens talem ad vſuras aliquã do dare ſolitum bona fide apud illum pro annali tempore locauit operas, & ſuum famulatum. Nam tunc in dubio tenetur obedire, ſicut, & miniſter iam aſcriptus iuſtitiæ.

¶At miniſter qui antequam ſuum locaſſet famulatum, ſciuit talem dominum ad vſuras dare ſolitum, quia liber erat, ipſeque ſcienter ſe introgeſſit periculo damni dandi, comperto poſt, quod illi contractus fuerint vſurarij ex ignorantia præterita, qua confecit eos nomine domini non excuſatur à reſtitutione, quia quem ſemel ſciuit malum is ſemper præſumendus erat à ſe malus, præſertim in negotio vergenti in iniuriam tertij, quare non deberet talem ſuſcepiſſe herum.

Quæſt.5. ¶Præterea de illa quæſtione de qua etiam dicit ſe fuiſſe rogatum Nauarrus inquirendum eſt, an prædicti miniſtri caſu quo tenentur vſuras reſtituere, quia cauſæ fuerunt, an executores teneantur reſtituere ante excuſſionem principalium, ideſt dominorum ſuorum, ita iubentium. Circa quam quæſtionem Nauarrus, h, aſſeuerat, quod ſic, quia non cenſentur acceſſorij, ſed vt principales delinquentes, & ita magis obligati, quam iubentes, quod licet apparens videatur: tamen contra Sotum eſſe videtur, qui libro ſexto de iuſtitia, & iure, quæſtione prima, articulo quarto, ait, quod iſti miniſtri intelliguntur obnoxij ad reſtitutionem: ſi vſurarij non reſtituunt, & iſti miniſtri ſoluendo ſunt. Vnde aut operam tenentur dare, vt vſurarius ſoluat, quod ſi non profecerint arbitratur Sotus eſſe caſum conueniendi creditores, & obnixe deprecandi eos, vt debitum totum, vel partem ſibi relaxent. Eſt enim tunc miſericordiæ locus maximè ſi illi ex aliqua ignorantia peccarunt.

h Nauar. c. 17. nu. 267.

¶Porrò iſtud reſponſum Nauarri in eo, quod ait, quod iſti miniſtri executores contractus vſurarij magis ſunt obligati

obligati ad reſtitutionem vſurarum, quam domini iubentes, & contra Sotũ videtur eſſe, qui his concedit maiorem miſericordiæ locum deprecandi, vt ſibi relaxetur pars, aut totum. Eſt etiam cõtra rationem, quia principales domini, & ratione iniuſtæ acceptionis, quia iniuſtè acceperunt vſuras, & ratione rei acceptæ, quia eas apud ſe retinent, eas reſtituere tenentur. Vnde cum iſto duplici nomine teneantur eas reſtituere, magis ſunt obligati ad eas reſtituendas quam miniſtri, qui quando nihil inde ſibi perceperunt, ſolum ratione iniuſtæ acceptionis tenentur.

¶Item cõmune eſt Iuriſtarum axioma, quod mãdatum ſi ſit ſuperioris domini maximè ſi ſit vir potens, & ſeuerus erga eos, quibus mandare poteſt, excuſantur, qui de eius mandato aliquod delictum committunt non quidem à tota pœna: ſed vt minus puniantur, ita Iulius Clarus. q. 6. de proceſſu in cauſa criminali, vbi inquirit, quç in delictis pror ſus excuſent, aut diminuant pœnam. Si ergo mandatum domini aliqualiter excuſat eos à culpa, licet non à tota reſtitutione facienda ſequitur contra Nauarrum, ꝙ nõ ſunt magis obligati, quã ſui domini, & ratio Nauarri in contra ſoluitur, negando quod iſti miniſtri reſpectu ſuorum dominorum iubentium dare ad vſuras ſint principales cauſæ, quia non vt cauſæ per ſe motæ, ſed vt inſtrumentales cauſæ applicatæ per mãdatum dominorum concurrunt ad vſurarios contractus ineundos, quare non magis ſunt obligati, quam ſui domini.

¶Iam quoque ſtatuitur regula ſecunda generalis à principio promiſſa ſcilicet mediatores contractuum vſurariorum, qui ſe tenent, & mediant ex parte petentis mutuum ſub vſuris, reſtitutionis non fiunt rei, quia non agant pro vſurario, ſed pro mutuatario ab eo vt I tercedant rogati. Qui verò ſe tenente ex parte vſurariorum tenẽtur reſtitue re, aut dare operam, vt vſurarius reſtituat, aut caſu quo renuat reſtituere, ſtudeant voluntariam remiſſionem obtinere à creditoribus, quare internuntij vſuræ ex parte vſurarij principaliter, vt lucri vtilitatem ſibi, & ſui comparent, quales ſunt communiter proxenetæ, quos Itali cenſales, Hiſpani corredores vocant, reſtitutionis vſurarum obligationem ſubeunt, quando rogarũt vt daretur ad vſuram. Si autem ſimpliciter tantum rogarunt, vt daretur mutuum, ſecus eſſet ſecundum D. Anto. i, i Anto. 2. p. ti. 1. ca. 9. §. 11.

¶Si autem iſti non principaliter ex parte vſurarij, ſed potius principaliter interceſſerunt ex parte indigentis rogãtes vſurarium paratum ex ſe ad mutuãdum ſub vſura, vt illi mutuaret, nõ peccarunt, ac per conſequens à reſtitutione liberi ſunt. Imò ſi ex parte indigentis mutuo ab eo rogati intercedere, vt poſtquam non vult dare vſurarius mutuum, ſaltem ſub vſuris det pro eo rogauerint inducentes mutuatorem, vt ſub vſuris det, quidquid ſit de peccato, nullam ſubeunt obligationem reſtituẽdi, quia ad preces mutuatarij eius in hoc negotium geſſere.

CAP. LXXXIIII.

An peccet mortaliter inducens aliquem ad mutuandum ſub vſuris, & an propter hanc inductionem obnoxius reſtitutioni fiat, & an liceat conſulere minus malum.

Accedit inter vltimas, & illa quæſtio an peccet mortaliter, qui inducit aliquem vt ſibi, aut alteri tertio det ad vſuram. Et videtur quod nõ, ſaltem in caſu, quo petens grauiter eget, teneturq; ei ſubuenire, & renuit ſcitq; non aliter obtenturum ſe remedium mutui niſi offerat ei vſuras, ergo vt faciat id ad quod ille vſurarius tenetur licebit illi offerre vſuras, quod eſt illum non paratum inducere. Quæſt. 3.

¶Et confirmatur, quia Loth ſanctus, vt euitaret maius malum Sodomitæ, filias conſtuprandas obtulit Sodomitis, ergo ſaltem in extrema neceſſitate nolenti aliter ſubuenire, licebit offerre vſuras perſuadendo, vt ſub illis mutuet ad vitandum maius vitæ pereuntis indigentis malum.

¶Pro

¶Pro reſolutione quæſtionis, quam nimis ad longum protrahere non eſt animus reſpondeo. Per hæc ſequentia d. 1. in nullo caſu licet ab alio poſtulare, quod alius nulla via poteſt ſine peccato præſtare, vt petere ab aliena coitum adulterinum, neque à non ſua coitum fornicarium, quia hoc eſt intrinſecè malum, & ſine peccato nequit præſtari, ſicut, quia etiam intrinſecè malum eſt inducere aliquem veneficum ad tollendas ligaturas dęmonis alio ligamine, non licet hoc à venefico vllo modo petere: licèt poſſit quis bona fide modo abſit tacita, vel expreſſa inuocatio dæmonis illas ſuperſtitioſas res tollere, & demoliri, in quibus illa machinatio ligaturæ dęmonis putabatur fabricata.

¶Secundum dictum ſit ex primo corollariè illatum non licet alicui petere vt ſibi ad vſuram detur, ita Nauarrus.a quia eſt petere aliquid quod alius nunquam ſine peccato facere potuit, & quod nunquam fuit licitum iuxta Sanctum Antoninum, b, & Caieta. c, ſed bene poteſt mutuum petere.

a Nauarr. Sum. Lat c. 17. nu 253.
b Ant. 2. p. tit. reſtitu. 1. c. 9. §. 14.
c Caie. 2. 2. q. 78. art. 4. & lib 17. reſponſ. 14. reſponſ. Quæſt. 2.

¶Sed quid tunc faciet qui mutuo indiget, & pro comperto habet, quod ille à quo petit mutuum nõ mutuabit, niſi fortè illi vſuras offerat, nunquid tunc non poterit dicere: En promitto tibi vſuras, mutua ſaltem ſub vſuris. Reſpõdet in hoc caſu Nauarrus, d, quod ſi tunc, rogatus mutuare ille mutuator petat ſibi vſuras promitti, nec velit ſine illis mutuare, poteſt tunc ſub illis vſuris mutuum accipere, quia hic nõ inducit non paratum: ſed vtitur iniquitate parati, ſicut qui infidelem paratũ iurare per deos falſos requirit, vt ſibi pactum confirmet iuramento pro firmitate contractus non peccat, quia ſecundum Diuum Auguſtinum non inducit non paratum iurare per falſos deos, imò vtitur iniquitate parati in re, quã juſte petit, ſcilicet confirmationem pacti, & contractus petendo.

d Nauar. c. 17 n. 2 §. 3.

¶Sed quia nondum eſt reſpõſum ad quæſtionem proximè poſitam, per hoc primum dictum, reſpondendo directè adijcimus ſecundò quod ſecundum D. Antoninum, e, non peccat qui mutuum ad vſuram ob ignorantiam, aut inconſiderationem peteret, aut ſi ideò ſub vſuris petit, quia ſcit fruſtra ſe rogaturum eum vt gratis mutuet. Sed hoc vltimũ, ſcilicet, quod non peccet petendo ſub vſuris mutuum, qui ſcit alias fruſtra ſe rogaturum non placet Nauarro, quia ei propter rationes prædictas non eſſe ſecurum videtur, cum exigat rem quam alius ſine peccato præſtare non poteſt, ideſt mutuare ſub vſuris.

e Anto. 2. p. tit. 1. c. 9. §. 33.

¶Igitur hac parte reſpondendo directè ad quæſtionem puto media via incedendum eſſe nobis inter Diuum Antoninum, & Nauarrum, ſalua reuerentia debita tantis doctoribus, quia eos aliquo modo concordare conor, quia opinio Diui Antonini videtur vera duobus ſaltem caſibus. Primo, quando ſcit alium paratiſſimum ad mutuandũ ſub vſuris, quia alijs iam vltro ſe obtulit, licet præ metu, & pudore cum iſto ſuam voluntatem præueniendo explicare nõ audeat, quia tunc ſi petẽs egeat ſaltem non peccabit mortaliter ab iſto mutuũ ſub vſuris petendo probatur, quia hoc planè in effectu (licet aliud in verbis ſonet, non eſt inducere non paratum, ſed vti iniquitate parati, quia in re moraliter pertractando res morales, perinde eſt ac ſi diceret, ego non te induco, ſed poſtquam ſcio certo experientia teſte, te ad dandum ſub vſuris paratum. En ego patiar vſuras ſoluere ſi velis mihi mutuare ſicut occiſio tyrannorum qui occidebant martyres ex parte ipſorum licet mala eſſet, tamẽ quia martyribus erat glorioſa, videbantur incitare tyrannos, ſicut de Beata Euſemia virgine legitur ad iudicem properaſſe, clamaſſeq; ſe pati iniuriam ab eo, quod cum eſſet nobilis ei ignotos, & aduenas anteferret, & de Beato Vincentio martyre dicitur his verbis aggreſſum fuiſſe iudicem tyrannum. (Nolo gloriam meam minuas, nolo damna inferas laudi, inſurge ergo & toto malignitatis ſpiritu debacchare, videbis me virtute Dei plus poſſe, dũ torqueor, quam poſſis ipſe torquẽdo.) Quæ licet quædam inductiones imo irritationes videbantur, quibus irritare videbatur tyrannos, ſed non erat propriè niſi vti iniquitate parati ad gloriã Dei ſuæq; coronam victoriæ parandam.

Sic ergo in prædicto caſu licet videatur inductio ad mutuandum ſub vſuris, ſed non eſt moraliter loquendo, niſi ad ſuam indigentiam ſupplendam vti iniquitate parati.

¶Item patet hoc etiam, quia licet ſecundum Sotum, & Metinam in ſua inſtru. confeſſ. petere coitum à muliere ſolita fornicari non ſit ſi aſſequatur illum niſi ſola ſpecies fornicationis, quando iã illa erat parata tamen noua eſt ſcandali circunſtantia, & neceſſariò confitenda inducere, & rogare alioquin honeſtam, & non paratam. Sic etiam à ſimili licet peccatum ſit petere ſub vſuris à non parato, non videtur ſaltem læthale peccatum, ſi indigens mutuo ab eo ſub vſuris petat mutuum, quem certò nouit paratum, & alias eum fruſtra rogaturum ſicut paratam inducens nouo, vel diſtincto peccato ſcandali non peccat ſecundum Sotum, Metinam, & oẽs.

¶Secunda opinio S. Antonini habet verum, vt etiam ibi concedit Nauarrus quando petens mutuum ſub vſuris, cõſtitutus eſt in extrema neceſſitate, & alias certo ſcit ſe fruſtra rogaturum, poteſt licite petere ſub vſuris, quia tũc non peccat inducendo ad mutuandum ſibi ſub vſuris, eum qui ſine illis mutuare non vult, iuxta Innocentium receptum in d. cap. ſuper eo de vſuris. Quia hoc non eſt proximum ad peccandum inducere: ſed conſulere, vt minus peccet, hoc eſt conſulere, vt potius peccatum vſuræ, quod eſt minus, quam homicidij peccatum, quod eſt maius committat non ſubueniendo extremæ neceſſitati proximi. At conſulere minus malum parato ad maius licitum eſt, vt dicemus. f,

f Probatur ex ca. ſi qđ verius. 33. q. 1. Angel. vſur. 2. §. 2. Syl. vſur. 2. q 1 Caie. 2. 2. q 95. arti. 8. & in l 17. reſp. 11. reſ.

¶At verò opinio Nauarri videtur vera extra caſum extremæ neceſſitatis, & quando alter non eſt paratus mutuare ſub vſuris, etiam ſi ſciam alias fruſtra rogaturum, niſi eum inducam ad mutuandum ſub vſuris, non licet tunc ab eo petere ſub vſuris, & bene ait Nauarrus in hoc caſu hoc non eſſe tutum.

¶Tamen concludimus peccare mortaliter, qui inducit aliquem vt ſibi aut alteri tertio det ad vſuram, quia peccato mortali conſentire, peccatum mortale eſt. c. ad Romanos. cap. totum. 2. q. 1. quanto magis erit peccatum mortale ad illud inducere?

¶Secundò concludimus, q̃ qui accipit ad vſuram ab eo, qui ad id eſt paratus, aut petit ab aliquo mutuum ſimpliciter, & quia alius non vult gratis mutuare accipit ſub vſuris, non peccat mortaliter, niſi ob finem mortalem accipiat. Imò neq; etiam venialiter, ſi ob cauſam iuſtam accipiat, peccabit autẽ venialiter, ſi abſque iuſta cauſa accipit, aut ob finem venialem, ſcilicet ob vanitatem, & ludos veniales, aut vt ex negotiatione diuitias accumulet cum alias habeat vnde honeſte viuat iuxta mentem Sancti Thomæ, g, & iuxta mentẽ canoniſtarum, quos Caie. in ſumma verbo, Vſura, & 2. 2. q. 78. art. 4. explicat. Igitur quamuis recipere ad vſuram licitũ ſit, non tamen petere mutuum ſub vſuris niſi in illis caſibus duobus, vbi ſententiam Diui Antonini teneri poſſe cõprobauimus. Imò ſecundùm D. Thomam ad lectorem Florentinum recipere ad vſuram à parato dare licet, non ſolum ſi recipiatur propter indigentiam petẽtis, mutuum, ſed etiam ſi id recipiat mutuatarius propter ſuam vtilitatem.

g D Tho. 2. 2. q. 78. a. 4.

¶Dubium hoc diſſimulare nõ potuimus propter Nauarrum, an ſemper iniquitate parati poſſit quis vti ſine peccato in re quam poteſt præſtare ſine peccato. Nam Frater Vincentius cuius ſæpè ſæpius in ſua ſumma meminit Nauarrus, ait, quod videntur peccare ſoluentes vſuras cõſentiendo peccato vſurarij intrinſecè malo, ſicut quia intrinſecè mala eſt fornicatio, non licèt conſentire illi. Imò neque paſſiuè mulierẽ ſe habere tantum circa illam recipiendo ſeminationem viri: ergo neq; etiam licet paſſiuè ſe habere recipiendo ſub vſuris, & multò minus actiuè ſe habere præſtando vſurarum ſolutionem, quam vſurarium recipere eſt intrinſece malum. Quæſt. 2.

¶Igitur Nauarrus in ſumma Hiſpanica penes finem. in commentario ibi adiecto, hanc regulam ſcilicet, quod poteſt quis vti iniquitate parati in re, quæ præſtari poteſt ſine peccato viſum eſt ſic limitare. Primò, vt teneat verum

quando vtitur iniquitate parati in aliquam ſui vtilitatem. Secundò, ſi non conſentiat in peccatum peccare parati neque de eius peccato complaceat. Tertiò, vt ille non ſit paratus ex infirmitate, vel ex ignorantia, ſed ex ſola malitia. Et quidem hæc limitatio Nauarri licet noſtri Thomiſtæ de ea non meminerint, ſemper mihi placuit, nam video eam multum ad mentem D. Thom. ad eiuſque verba alludere, vbi 2. 2. q.78. art.4. in ſolutione ad 2. ſic ait, quod propter ſcandalum paſſiuum, quod in vſurario recipiente vſuras ex parte ſua eſt non debet alius à mutuo petendo deſiſtere ſi indigeat, ecce limitationem, vt ſcilicet id debeat recipere mutuum ſub vſuris in ſui indigentiam ſupplendam, aut ſaltem vtilitatem.

¶Secundò addit ibi D. Thom. ſic dicens, quia huiuſmodi paſſiuum ſcandalum non prouenit ex infirmitate, vel ex ignorantia, ſed ex malitia, vbi innuere videtur, quod ſi talis mutuator ex ignorantia, vel ex infirmitate eſſet paratus mutuare ſub vſuris, non liceret vti iniquitate ſic parati recipiendo ab eo ſub vſuris, ecce iuxta limitationes Nauarri hoc aſſeritur. Quod autem ex ignorantia ſaltem culpabili poſſit ad id eſſe paratus, licet raro, aut nuſquam deſinet eſſe ſupina, & craſſa, nemini dubium, quòd autem ex infirmitate poſſit eſſe paratus, & non ex ſola malitia patet in caſu, quo non prætendit inde augere diuitias, ſed quia infirmus eſt, & inhabilis ad negotiandum ſua pecunia, adductus indigentia vxoris, liberorum, & familiæ vt eis ſubueniat, pietate paterna potius quàm ex malitia paratus eſt ſub vſuris mutuare alias dolẽs, quod non poſſit aliter ſuæ familiæ ſubuenire tunc videtur, quod iſtud ſcandalum potius ex infirmitate, quam ex malitia ortum ſit vitandum ab illo ſub vſuris mutuum non recipiendo, quia nõ licet vti iniquitate parati ad peccãdum ex ignorantia, aut ex infirmitate.

¶At hoc contingit raro, & propterea D. Thom. moraliter loquendo, prout decebat loqui in materia huiuſmodi morali dixit, quia huiuſmodi ſcandalum paſſiuum non prouenit ex infirmitate, & ignorantia, ſed ex malitia, quod dictum D. Thom. intelligendum eſt regulariter loquendo, & vt in plurimum, & ita illa regulariter eſt vera, ſcilicet, quod licet vti iniquitate parati, quando petit res quam alius ſine peccato præſtare poterat, & non vult, niſi miſcere peccatum[g].

¶Igitur ad argumentum in contra Patris Vincentii ordinis noſtri prædicatorum reſpondetur cum Nauarro, h, negando ſolutorem vſurarum, eo quod ſoluat vſuras conſentire peccato vſurarii, etiam ſi iurauit, & promiſit illas ſoluere, quia non iurat, nec promittit ſoluere illas, quatenus earum acceptio eſt peccatum, ſed quatenus eſt actus de ſe indifferens, qui bono fine poteſt fieri virtuoſus iuxta doctrinam, D. Tho. i, & hac eadem ratione ſolutio vſurarum eſt licita. Nam idem actus quatenus actio poteſt eſſe malus, & quatenus eſt paſſio bonus, & è contrario diuerſo reſpectu, iuxta illud gloſſæ cap. 1. de conſecretio. eccleſiæ, vel altar. lib. 6. verbo ſanguinis. Chriſti, paſſio, vt Iudæorum actio fuit, diſplicuit, paſſio grata fuit. Nec eſt eadem ratio de muliere non conſentiente: ſed paſſiuè ſe habente in fornicatione non repugnando multum, quia in fornicatione nihil contingit expeti, niſi intrinſecè malum. At in recipiendo mutuum ſub vſuris expetitur aliquod bonum, ſcilicet mutuum, & toleratur aliquod malum illatum ab vſurario, ſcilicet ſubitio obligationis iuratæ ſoluendi vſuras, ſicut etiam iuratio per falſos deos intrinſecè eſt mala ex parte idololatræ ſic parati iurare, ſed tamen quia à poſcente iuramentum à parato ſic iurare, non illa mala circunſtantia experitur, ſed ille idololatra illam immiſcet, quia ab illo non exigitur, niſi bonum, ſcilicet confirmatio pacti, ideò licet ſecundum D. Thomam, & Diuum Auguſtinum ille idololatra ſic iurando peccet, non tamen qui ab eo parato ſolum expoſcit ſimplex iuramentum. Sic etiam in præſenti caſu.

h Nau. Sũ. Lat. c. 17. n. 246.

i D. Tho 2. 2. q. 18. art. 8. & 9.

CAP.

CAP. LXXXIIII.

Demum illa quæſtio exagitanda venit, vtrum liceat conſulere minus, malum ad vitandum maius.

Q Væſtio verò hæc licet principalius alibi ſoleat diſputari, tamen quia ad deciſionem caſus præſentis attinet circa eam dicimus, quod Caietanus in quodam opuſculo ait, q etſi non liceat conſulere minus malum ad euitandum maius, licet tamen gratia maioris mali vitandi, offerre materiam minoris mali, exemplo Loth, qui offerens virgines filias ſuas, gratia vitandi maioris peccati, ideſt, Sodomitici, dixit Sodomitis, En ſunt mihi filiæ virgines abutimini eis. Secundò ait non licere prouocare ad totum hoc ſcilicet minus malum ſed ſolum ad minus, vt volenti occidere licet exhibere conſilium ne occidat, ſed potius mutilet: Hoc autem inde probat primò Caieta. quia ſi licet conſulere minus malum cauſa vitandi maius, liceret, & facere hoc eodẽ fine, quia quare non licebit facere ſcilicet conſulere.

¶Item ſecundo quia non licet petere quod alius ſine peccato præſtare nõ valet, ſed mutilare alius ſine peccato non valet, ergo non poſſum ab eo, ſi ſit in procinctu iam ad occidendum petere, vel conſulere, vt tantum mutilet.

¶Tertio, quia non ſunt facienda mala, vt eueniat bona: ſed mutilare eſt malum, ergo non licet conſulere mutilationem vt eueniat illud bonum, id eſt; vt euitetur homicidium.

¶Item quarto, quia moraliter loquẽdo idem videtur eſſe conſulere minus malum, & illud facere, nam conſulens, quia dat formam inter cauſas agentes, computatur, ergo ſi hac ratione vitandi maius malum non licet aggredi minus malum, neque illud facere, ergo neque conſulere licebit. Propter hæc argumenta credunt aliqui opinionẽ Caietani fieri probabilem. Adrianus verò, a, & Sotus, b, oppoſitum ſentiunt.

¶Aduertit autem Sotus quæſtionem ſolum reuocari, an liceat iam paratiſſimo, & cui eſt iam conſtitutiſſimũ in præſenti occidere, ſi aliter nequeam illum ab hoc grauiori malo diuertere, perſuadere, vt tantum mutilet. Etenim pro comperto habetur, q ſi quis crederet certis coniecturis amicum ſuũ eras commiſſurum adulterium, quod nondum conſtituit committere nefas eſſet modo illi perſuadere fornicationẽ, qua calorem extingueret. Sicut neq; ſi amicus iſte haberet deprauatam procliuẽque naturam in alterum ſexum, liceret ad auertendum illum ab hoc grauiſſimo nefandiſſimoq; malo, illi perſuadere conſuetudinem malam inire cũ fœminis. Nam ad præueniendum malum propoſitum, & ad ſedandum deprauatũ corruptumq; habitum non licet animum hominis vitioſi in alia etiam minora inflectere vitia. Eſt enim regula Ariſtotelis, c, eum qui delinquit in vnum extremum in alium eſſe inflectendum, ſed tamen intra virtutis lineam. Igitur conſulere minus malum non licet niſi ad conuertendum animum, qui actu, firmoq; propoſito obfirmauit ſe in malum, maius vt ſi conſtitutiſſimus eſſet aliquis alterum trucidare, iãiamque ad opus eſſet præcinctus, quia nulla ratione ab hoc animo diuelli poteſt, huic aliquis conſilium præbere poſſet, quatenus in minus erumperet proximi nocumentum.

¶Iam igitur his præmiſſis ſtatuitur, affirmatiua concluſio, licet paratiſſimo & in procinctu conſtitutiſſimo ad perpetrandum maius malum, præbere conſilium, quatenus ad minus malum perficiendum inflectatur. At antequam cõcluſio hæc ſuis rationibus comprobetur oportet, vt eius ſenſum ſignificemus, non enim licentia hæc conſulendi minus malum ad cauendum peius datur, niſi reſpectu eiuſdem tertij. Etenim vt euites homicidium Ioannis nõ licet conſulere mutilationem Petri. Nec etiã rationi conſonum eſſe videtur ad præcauendum ne quis paratus deprædetur mille à Petro, conſulere, vt quingenta tantum ſuffuretur à Paulo, neque ad euitan-

a Adr. q. 8 li. 1 q. 2.
b Sot. de iu. & iur. li. 6. q. 1. ar. 5. Quæſtio. 6.
c Ariſto. 2. Ethi. c. 9.

euitandum grauiſſimum adulterium in iuuene,liceret mihi ſecundam aliã viro ſolutam mulierem inducere,quia peccatum maius alterius non eſt præcauẽdum cum ſcandalo ſpirituali aliorum, nec damnum maius vnius tertij in temporalibus non videtur vitandum forè cum graui damno alterius proximi.

¶At quoniam Frater Ioſeph. in ſuis floribus tantum hanc concluſionem duxit admittendam in his malis maiori, ſcilicet, & minori, quæ de ſe non ſunt intrinſecè mala,quia in his (inquit) licet paratum ad maius inſtigare ad minus malum,non autem in his, quę ſunt intrinſecè mala, nos contrariæ ſententiæ in ſenſu huius concluſionis ſumus, quia non ſolum in his, quæ non ſunt intrinſecè mala,ſed etiam in his, quæ intrinſecè mala ſunt, eam verum habere intelligimus. Nam vt probè ait Sotus licuiſſet Loth ad diſſuadendum execrandum Sodomiæ ſcelus conſulendo dicere,ſunt in vrbe virgines fœminę, quibus cum poteritis veſtram libidinem explere, dum nullam in particulari imparatam Sodomitis per eos ſolicitandã deſignaret, vbi tamen tam nefandum vitium,quale virginum ſtuprum eſt,intrinſeca malitia non caret.

¶Igitur primò,quia probatur cõcluſio ratio occurrit, ſ. quia iſtud conſiliũ habet bonum obiectum ,bonumq; finẽ abſque vlla ſiniſtra circunſtantia, ergo eſt bonum conſilium,ſcilicet, quo conſulitur minus malum, ad vitandum atrocius malum. Quod autem finis bonus ſit nemini dubium, intẽditur enim homicidij euitatio, ſed & de obiecto pateſcit,quod bonum ſit, nam obiectum, vt contrarij autumant non eſt ſimplex illud remiſſius detrimentum,ſcilicet ſuſte cedere, aut alapa percutere: ſed illud conditionale ſi alterum certus eſt facere interficere,aut leuius percutere, citius hoc fac. Hoc autem obiectum, quia rationi conſentaneum eſt bonum eſt: nam & Theologorum,& Canoniſtarum axioma celebre eſt, quòd ex duobus malis minus eſt eligendum. Quod authore D.Gregorio, d, etiam in malis culpæ verum obtinet.

d 13. diſt. cã nerui.

¶Secundo patet,quia ſi conſulere minus malum eſſet,id eſſet, quia inductio eſſet ad peccandum, at vero inducere alium ad peccandum, nemo dicitur, cũ alius iam conſtitutiſſimum habet peccare,ergo conſulter non inducit, vt malum faciat ſed vt faciat minus malum. Sed contra poſſet quis aduerſus replicare ſic inferendo retraho illum à deteriori malo ad minus malum inclinando ſeu traducendo, ergo illum induco ad malum, ſed reſpondetur, quod in tali caſu inducere cum ad minus malũ eſt inducere ad bonum.

¶Tertiò patet ex argumento Soti aduerſus Caietanum, nam ſi ſecundũ Caietanum licet proponere iam parato ad maius malum, minoris mali materiam licebit quoque declarare, rationeſq; afferre,quibus oſtendat, id conſultius fore illi parato,magiſq; abſuturum à ſuę perſonæ periculo,ac per ſuo honori feciſſe ſatis, ſi quem parabat nec dare, in facie ferire, vel mutilare tantum contentus ſit, exemplo ſancti Loth proponentis Sodomitis filias, quo nefandum caueret abuſum. Hæc autem materiæ propoſitio, vt à terminis Caietani non diſcedamus,quid aliud quam quoddam conſilium,& perſuaſio eſt. Nam dicito quæſo ſi alicui aliquid velis eſſe conſultum,quo aptiori modo id effectum eſſe curabis, quàm eas rationes afferendo, quibuſcum ad id efficiendum moueatur, atque hoc plane veilt, nolis, nihil aliud,quam quædam inductio eſt.

¶Et confirmatur, quia commentum parum conducens ad materiam moralem eſt aſſerere,prout Caiet. aſſerit,licere proponere materiam minoris mali, atque rurſus licentiam minoris mali conſulendi Inficiari. Nam & S. Loth nõ ſolum propoſuit materiam minoris mali Sodomitis, dum ait illis,Sunt mihi filiæ virgines, ſed adiecit abutimini illis quod plus eſt,quam propoſitio materię minoris mali. Nam dicere, quod fuit tantum quædam permiſſio (quoniam verborum ſchema eſt, quod apparet pluſquam conſilii rationi non eſt ſatis conſonum.

¶Inſuper & noſtra concluſio authoritate Diui Auguſtini fulcitur qui in libro quæſt.ſuper Exodum,e, de cõiuge adulteræ

e Refertur 33.q.2.c.ſi. qđ verius.

fore committendum atrociſſimi ſceleris in alio vitandi gratia, manifeſtam enim præ ſe fert implicationem contradictionis malum eſſe, quale etiam eſt veniale peccatum, & illud fieri licere. Quapropter neque etiam peccatum veniale licebit alicui tertiò conſulere, ideò tyranno mihi minanti mortem, vt ad interrogata eius reſpondeam potius mihi oppetenda eſt mors, quam quod mendacium ſim reſponſurus. Neque ad euitãdum peccatum nefandum in iuuene, licet conſulere fœminæ, vt quo ſecum rem habeat, illum iuuenem alliciat.

Quæſt. 2. ſ Syl. verb. fruct. §. 2. ¶At de facto Loth curioſus quiſque ſcire cupiet, an à culpa id facti veniat excuſandum. Etenim Ambroſius, ſi videtur eius zelum, quadam excuſatione protegere cui videtur ſuffragari Diuus Petrus in ſua canonica Loth ſanctum appellans, licet conuincens argumẽtum hunc non ſumatur, quod in illo particulari actu non peccauit.

¶Igitur quo curioſis morem geramus de hac quæſtione dicimus primo factum ipſius Loth, ſi naturam ipſius ſolum perpendamus nullatenus fuiſſe licitum, niſi ignorantia veniat excuſandum. Neque ad hoc aſſerendum deſunt rationes, & non infirmæ. Primò, quia cum prudentia coniunctum non videtur fuiſſe tale eius conſilium. Erat enim res parum decens filias ſic periculo obijcere, quia cum ſuarum filiarum cura ſibi incumberet, paterno iure earum pudorem protegere tenebatur.

¶Non ergo debuit hac ratione peiori malo obuiare. Secus eſſet ſic conſulendo ſi dixiſſet. Sunt in ciuitate virgines, quibus cum veſtram libidinem explere poteſtis. Vnde liquet eam rationem, qua Dominus Caietanus Loth à culpa contendit liberare duplici nomine parum ſolidam eſſe, vbi ait, quod tantum Loth expoſuit materiam minoris mali, tum, quia re vera fuit inductio. Nam verba id videntur inſonare vbi abutimini eis inquit, tum quia illa propriarum filiarum expoſitio illi non congruebat, ſed indecens erat.

¶Secundò dicimus ad caſum, quod licet probabiliter, ſuſtineri poſſit cum in hoc facto peccaſſe, tamen excuſari poteſt à tanto, tum, quia Diuus Ambroſius huiuſmodi factum pro excuſato videtur velle habere cum zelus vitandi maioris mali videatur eum excuſare, tum, quia Diui Auguſtini in gloſ. illius loci Geneſis 19. & refertur. 14. diſtinct. Canon. quod ait, non conſilio tribuit, quod fecit Loth, ſed animi perturbationi, quæ partem eius culpæ ademit.

¶Vltimò vero ſi quis rogitet, an omnino ignorantia in hoc facto fuerit excuſatus, dicimus cum Soto dicente ſic an vero ignorantia prorſus excuſauerit Loth, expendendum venit ſecundum ſcientiam, quam homines illius temporis tenebantur habere. At quia ſic generaliter locutus in æquilibrio videtur quæſtionem reliquiſſe, ſaluo meliori aliorum iudicio dico tandem poſſe dici piè iuxta mentem Diui Ambroſii, & Diui Auguſtini magis ad eorum ſenſum accedendo à mortali culpa in hoc caſu Loth fuiſſe excuſatum, nam perturbatio animi, quam pro illo allegat D. Auguſtinus videtur mentem eius præuenitſſe, atque locum ad deliberandum ſufficienter non reliquiſſe.

¶Item, quia hoc videtur ſignificaſſe Diuus Auguſtinus dum ait non conſilio tribuendum eſſe, quod fecit Loth, ſed animi perturbationi, ideſt non tribuendum eſſe perfectæ deliberationi, ſed perturbationi animi, quæ eam perfectam deliberationem, quæ requiritur ad mortalem interdum præueniendo ſolet tollere: ſed an excuſatus fuerit in hoc facto etiam à culpa veniali, non oportet multum contendere, cum de iuſto etiam dicat ſcriptura, qualẽ Diuus Petrus Loth fuiſſe ait, ſepties in die cadit iuſtus, quod de venialibus ſecũdum communem ſententiam ſanctorum venit gloſſandum, nam ſecundum Diuum Ioannem. Si dixerimus quia peccatum non habemus, mendaces ſumus, & veritas in nobis non eſt: ſed de his ſatis ſuperq; dictum ſit.

C A P. LXXXV.

De cōfeſſarijs vſurariorum manifeſtorum, & quis dicatur talis, & de ſatisfactione, vel cautione, & qualiter & corā quibus cauebit, & de pœna clerici vſurarij, & an incurrat irregularitatem celebrando, & quis poſsit cum ipſo diſpenſare.

SEd quoniam de participantibus cum vſurariis nonnihil tetigimus, de cōfeſſariis quoque eorum, ratio exigit vt dicamus. Igitur c. quanquam de vſuris lib. 6. continetur ne ſacerdos vſurarij manifeſti confeſſionem audiat, vel eum abſoluat, vel aliquod aliud ſacramentum ei miniſtret antequam vſuras quoad poterit reſtituat, aut præſtet cautionem de reſtituendo cum pignoribus vel fideiuſſoribus, ijs à quibus eas extorſit, ſi præſentes ſunt alioquin ijs qui eis acquirere poſſunt, & ſi non ſint tales epiſcopo, aut eius vicario, aut ipſius proprio parocho coram perſonis fide dignis, aut aliquo notario ex ordinarii mandato, ita vt in cautione exprimat veram quantitatem debiti, ſi ſcitur: ſin autem arbitrio recipientis moderando, qui ſi ſcienter obligationem debito minorem receperit, ad reſtituendum reſiduum tenebitur, & vſurario nolenti hoc facere nemo debet eſſe teſtis in teſtamento, nec confeſſionem eius, audire, neque ipſe debet in ſacro loco ſepeliri, & eius teſtamentum ipſo iure eſt nullum. Si vero pignora, vel fideiuſſores dare non poteſt, iuret ſe dare non poſſe. Hæc omnia vbi ſupra.

¶Ad hæc etiam is qui eum in loco ſacro ſepeliret, niſi prædictis prius præſtitis excommunicatur per Clemen. 1. de ſepultur.

¶Sed quid ſi talis vſurarius in periculo mortis conſtitutus cum ſit, prædicta vult præſtare: ſed non poteſt.

¶Reſpondetur tunc ſane authore Nauar. a, à quolibet ſacerdote eius confeſſio audiri poteſt, dum alius idoneus nō adeſt, qui obtenta à tali vſurario facultate Epiſcopo eius promiſſionem declarabit, vt ſi conualuerit ipſum, & ſi moriatur eius hæredes ad reſtitutionē cōpellat: b, ita aſſerit Syl. ver. reſt. 6. q. 1.

a Naua. Sū. Lat. c. 17. n. 281.

b arg. cap. ſi quis ſuadēte. 17. q. 4. Quæſtio. 2.

¶At verò quoniam quis ſit vſurarius manifeſtus, circa quē prædicta obſeruāda eſſe prædiximus, non vnicuiq; innoteſcit id explicemus opus erit. ¶Vſurarius igitur manifeſtus dicitur qui palā, & notoriè ad vſuram mutuat, aut ſuas res ob dilatam ſolutionem, carius iuſto pretio rigido manifeſte vendit, neq; eſt neceſſe, quod quibuſuis petentibus tribuat contra contrarium aſſerentes, ſed id eſt neceſſe, quod eius mutuatio quando fit, ſit manifeſta ſecundum Panor. & Anto. Burg. in cap. ad noſtram de emptio, & vendi. ſed nec hoc ſemper requiritur, quia ſatis eſt, vt poſtea per ſententiam, aut alias illud palam, & notorium fiat ſecundum prædictum Anto. & citatos ab eo, & hoc æquius, ſeu iuſtius eſſe videtur.

¶Inſuper & de quali ſacerdote hic mentio fiat, dubitabit forte aliquis, Reſpondetur authore Nauar. c, per ſacerdotem in hoc caſu intelligimus non ſolum parochum, ſed etiam quemlibet confeſſarium poteſtatem audiendi ſacram confeſſionem eius legitimam habentem argu. Clem. dudū de ſepulturis.

Quæſt. 3.

c Naua. Sū. Lat. c. 17. n. 281.

¶At quoniam hic de his qui aliis acquirere poſſunt ſupra meminimus, & de his qui ſint, & quales rationē reddere, non erit inconſonum. ¶Igitur qui alijs acquirunt ſunt liberi in patris poteſtate conſtituti, & ſerui proprij, aut bona fide poſſeſ. d, Sed & de notario in hoc caſu hæſitabit aliquis an acquirat extraneo. ¶Igitur plana ſolutio eſt, quod in hoc caſu non acquirit extraneo, niſi illud mādato ordinarij faciat iuxta gl. in d. ca. quanquam, verbo mandatum. Quod intelligendum venit quoad effectum ſatisfaciendi eccleſiæ præcepto in hoc caſu, nam quoad alios notarius bene acquireret his quibus ſtipularetur, vt Peruſ. in d. c. quanquam tradit.

d §. 1. & 2. Inſtitu. per quas perſonas nobis acquis.

¶Porrò de clerico vſurario notorio iure efflagitamur dicere quali pęna plectatur, an ipſo facto, quod manifeſtus ſit, ita ſimpliciter ſit ſuſpenſus vt ſi celebret

Quæſt.4. lebret fiat irregularis. ¶ Reſolutoriè er godicamus quod clericus vſurarius quauis notorietate notorius, non eſt ipſo facto ſimpliciter ſuſpenſus ſcilicet, quo ad ſe, & quoad alios, ita vt ab aliis ſit in officijs diuinis vitandus, ſed ſolum eſt ſuſpenſus quoad ſe, quare celebrando nullam nouam incidit irregularitatem. Sed quia ſuſpenſione iſta quoad ſe tantum innolutus manet, diſpenſatione epiſcopi ſui dicitur indigere, qui poſt eius pœnitentiam cum ipſo poterit diſpenſare. Colligitur hæc reſponſio ex primo cap. de vſuris cap plures vbi ſolum dicitur, quod talis clericus vſurarius manifeſtus eccleſiaſtici officii periculum patiatur, quæ verba inſinuant ſuſpenſionem ab officio per ſententiam inferendam, ſed non ſententiam ſuſpenſionis ſimpliciter ipſo facto illatam eſſe, & colligitur etiam ex cap. quid 2. de vſur. vbi ſtatuitur, vt manifeſti vſurarij neque ad communionem admittantur altaris. Circa quæ verba ſubnotat gloſſa dicens, nota, quod hæc eſt pœna, quæ primo imponi debet, ergo etiam clericis vſurariis manifeſtis pœna ſuſpenſionis ſimpliciter, ideſt, quoad ſe, & quoad alios non ipſo iure eſt impoſita, ſed venit imponenda, ſicut etiam clericis furibus notorijs, periuris manifeſtis, falſis criminatoribus non eſt ipſo facto impoſita ſuſpenſio ſimpliciter, ſed veniunt, ſic ſuſpendendi niſi notorii concubinarii ſint, qui ſunt ſuſpēſi, nam de iudiciis cap. At ſic clerici decernitur quod dummodo ſint talia crimina propter, quæ ſuſpendi debeant, aut deponi non immerito ſuſpendendi ſunt à ſuis ordinibus, vel ab altaris miniſterio perpetuo remouēdi. ¶ At ꝙ cum huiuſmodi quoad ſuſpenſionē quoad ſe, imo cū adulteris ſuſpenſis quoad ſe, & quoad alios, quando ſunt notorii poſſit epiſcopus proprius diſpenſare patet de iudicijs c. At ſi clerici. §. de adulteriis, vbi poſt peractam pœnitentiam epiſcopis ſit facultas diſpenſandi cū ipſis in adulterio, criminibuſq; inferioribus, nō tamen cum homicida voluntario: etiam occulto. Immo diſpenſationem homicidij caſualis poſſe committi epiſcopis Concilium Tridentinum indulget.

C A P. LXXXVI.

De fructibus, an poſſeſſor bonæ fidei in vtroque foro faciat fructus ſuos eſt quæſtio proficua Theologis, & multo magis Iuriſtis vtriuſque facultatis.

Qvia in primo de vſuris fructus pignoris computandos eſſe in ſortem diffinitur occaſione hinc ſumpta nonnulla dubia haud ſpernenda quippe, quæ ſcitu ſunt neceſſaria huc aggregare curauimus.

¶ Igitur aliquali præmiſſa deſcriptione fructuum, ſimul cum diſtinctione materiam hanc aggrediemur.

¶ In primis dicimus fructus dici, qui ſuperſunt deductis expenſis factis gratia fructuum quærendorum, colligendorum, & conſeruandorum tam in bonæ quam in malæ fidei poſſeſſoribus, etiam in prædonibus. a,

a ff. de peti. hæred. l. ſi a te §. fruct⁹. & l. placet ſi C. de fructib. & lit. expenſ.

¶ Inſuper de diſtinctione fructuum ſubiicientes dicimus, quod fructus in corporalibus, de quibus loquuntur Canoniſtæ authore Barrolo, b, quidā ſunt naturales, vt nuces, pira, & poma, & huiuſmodi ſunt ea, quæ natura producit, & ſicut producit vtimur.

b l ex diuerſo C. de rei vedi. & l cert. eod.

¶ Alij ſunt partim naturales, & partim induſtriales, cuiuſmodi ſunt lac, lana, ſegetes, vinum, & huiuſmodi, quæ ſunt naturales fructus in quantum producūtur à natura, & induſtriales in quātum in alia ſpecie eis vtimur ex induſtria. Et de his cōmuniter dicitur, quod relinquitur arbitrio boni viri, an ſint naturales, an induſtriales, vt ſi plus verſatur circa illos de induſtria hominis dicantur induſtriales vt de vino, lana, caſeo, & huiuſmodi, c, ſi vero de natura, dicantur naturales. ¶ Alij verò ſunt induſtriales ſolum, ſicut qui ex artificio, & negociatione, & huiuſmodi acquiruntur, quia alio modo dicuntur ciuiles, eo, quod non proueniunt ex re: ſed hominis prouiſione percipiuntur propter rem, vt eſt penſio domus, & huiuſmodi, d, & illorum quidem quidā ſunt

c l. quæriſ. ff de ſtatu hom. & 4. q. 1. hermaphroditus.

d l. ſi nauis ff. de rei vē & l. domū, C. eod.

honeſtè percepti quidam inhoneſtè, vt ſi locaui domum ad exercendum quæſtum inhoneſtum. e,

e l. ancillarũ.ff. de pe tit. hæred.

Quæſt.1.

¶Sed iam his præmiſſis prima, quæ hic oritur quæſtio eſt, vtrum bonæ fidei poſſeſſor fructus rei bona fide poſſeſſæ faciat ſuos. Ad quam quæſtionem verbo fructus. Syluester q.1. omiſſam faciens iſtam quæſtionem quatenus attinet ad forum contentioſum, citans caput. grauis de reſtitutione ſpoliatorum, & l.ex diuerſo, tranſit ad expediendam eam, quatenus attinet ad forum conſcientiæ, ſed nos quo iuriſtis etiam nos gratos exhibeamus, eam etiam quatenus ad forum exterius attinet compendioſè perſtringere voluimus.

¶Igitur præmittimus, quod fructus intelliguntur deductis neceſſarijs impẽſis. ff. de oper. ſer. fructus, & ff. de vſuris, quod in fructus. & ff. man. qui mut. §. fi. art. 12. q. 2. vobis.

¶Secundò quod nullus caſus interuenire poteſt, qui hoc genus deductionis expenſarum impediat. arg. ff. fam. hercif. fundus, quæſt. 1. reſponſione in fine, & ff. ſolut. matrimonio, fructus, niſi in vno caſu infra de dec. tua. addimus cum glo. in c grauis de reſtitutione ſpoliatorum quod in foro contentioſo, poſſeſſor bonæ fidei tenetur reſtituere tantum fructus perſtantes ante litis conteſtationẽ, & non conſumptos. Poſt litis vero conteſtationem vniuerſos fructus tenetur reſtituere ſiue exſtantes, ſiue conſumptos, quia iam ex tunc præſumitur malam fidem incepiſſe habere. C. de rei vẽdicatione l. certum. Circa, quam gloſſæ diſtinctionem addendũ duximus, quod & gloſſa quæſt. 2. cauſa. 12. canone non liceat tradit ſcilicet, quod cum agitur ex interdicto, vnde vi, veniunt fructus ſoluendi à tempore deiectionis violentæ, quia quis fuit à poſſeſſione expulſus. In cuius ampliorem intelligentiam illa gloſſa illo cap. grauis. de reſt. ſpolia. tradit, quòd poſſeſſor malæ fidei violentus tenetur reſtituere fructus perceptos, & non ſolum hos, ſed & eos, qui percipi potuerunt per veteres poſſeſſores, vt habetur prædicto cap. grauis, & ſupra eod. titu. cap. conquerente, & ſupra de officio delegati. cum cauſa. & 12. quæſt. 2. non liceat in gloſſa fina.

¶Sin autem agatur interdicto ad petendum, fructus veniunt poſt litis conteſtationem etiam conſumpti, quia ex tunc videtur mala fide conſumpſiſſe.

¶Si verò agatur interdicto de rei vendicatione, non veniunt fructus percipiendi, ſi à malæ fidei poſſeſſore acquiſita fuit cum titulo, ſecus ſi ſine titulo, aut contra legem.

¶Porrò quo diſtinctius procedamus quoniam de poſſeſſore bonæ fidei cepimus ediſſerere, an fructus rei bona fide poſſeſſæ faciat ſuos, quæritur an iſte poſſeſſor bonæ fidei in foro exteriori cogendus eſt reſtituere fructus quos poſt litis conteſtationem percepit, eoſque iam conſumpſit, & quidem iam ex parte ſupra ex dictis hæc quæſtio expedita manet, ſed ſummantes, quæ ſupra non tam diximus clarè, & adijcientes, quæ reliqua ſunt digna notatu dicimus. Primò, quod loquendo in foro tantum exteriori poſſeſſor bonæ fidei tenetur ad fructus extantes ante litis conteſtationem. Quæſt.2.

¶Secundò quod fructus ante litis cõteſtationem conſumptos reſtituere nõ tenetur.

¶Tertiò, quod poſt litis conteſtationem, talis bonæ fidei poſſeſſor vniuerſos fructus, reſtituere tenetur, ſiue quos poſt litis conteſtationem perſtantes inuenerit, ſiue quos poſt litis conteſtationem conſumpſerit, quia iam ex tunc mala fide cenſetur expendiſſe. Hæc omnia diſtinctius ex illa gloſſa ſuper cap. grauis de reſt. ſpoliator. elicuimus. Quæſt.3.

¶Sed ne quid deſit ſcitu dignum adhuc quærendo inſtamus an poſſeſſor bonę fidei, poſtquam conteſtata eſt lis, aut poſtquam nunciatum eſt ſibi rem eſſe alienam, ex tunc iam teneatur de fructibus, quos ſua negligentia ex poſſeſſione non percepit? Et videtur quod nõ ſaltem in caſu, quo tantum nunciatum eſt ei rem eſſe alienam, nam ſecundum gloſſam ſuper cap. grauis de reſtitutione ſpoliatorum, ſola denunciatio non facit aliquem malæ fidei poſſeſſorem, de ſponſatione impuberum ad diſſoluendum, & ff. quod fal. tu. per totum: licet concedat, quod in ſola petitione hæreditatis

tatis efficitur per denſiciationem malæ fidei poſſeſſor, ita quod poſtea nihil alienare poteſt. ff. de petitione hæreditatis. Item veniunt. §. quod autem. ¶ Lex autem ſi fundum infra ibi allegata, loquitur in eo, qui habebat conſcientiam rei alienæ ſecundum Ioannem Andr.

¶ Si igitur verum eſt, quod ait, & ſic probat gloſſa, ſ. ꝙ ſola denunciatio nõ facit malæ fidei poſſeſſorem, ſequitur, quod non ex eo, quod poſſeſſori bonæ fidei nunciatum ſit rem eſſe alienam, ideo deinceps fiat malæ fidei poſſeſſor, quod ſi malæ fidei poſſeſſor ex tali ſola denunciatione non conſtituitur, ſequitur, quod de percipiendis fructibus, & ſua negligentia non perceptis non teneatur.

¶ Igitur pro faciendo ſatis quæſtioni dicimus primò, quod poſtquam conteſtata eſt lis, poſſeſſor qui antea erat bonæ fidei, quia extunc non omnino præſumitur talis, ſi deinde negligens fuerit in percipiendis ex poſſeſſione fructibus ad eoſdem etiam ſua negligentia non perceptos damnabitur, quia extunc pręſumitur malam habuiſſe fidem. Patet ex glo. prædicta, & C. de rei vendica. l. ſi fundum, vbi vniuerſos fructus poſt litis conteſtationem fore reſtituendos decernitur, quod ſi vniuerſi ſunt reſtituẽdi, ergo etiam qui percipi potuiſſent, & ex deſidia, ſeu incuria talis poſſeſſoris non ſunt percepti, vel collecti.

¶ Dico ſecundo loquendo de denunciatione, ꝙ poſtquam ei, qui antea bonæ fidei poſſeſſor erat, nunciatum eſt rem eſſe alienam, quidquid ſit de iure ciuili communi, per leges peculiares Hiſpaniæ tenetur reſtituere fructus extunc perceptos, & etiam ſua negligentia non perceptos, niſi renuntiauerit vero domino penes ſe habere rem illam emptam, vel aliter illucuſq; bona fide poſſeſſam, vt ſi ius ibi competit ad illã veniat petiturus illam, hoc aſſertum continetur partit. 3. tit. 29. l. 5. & part. 3. l. 22. tit. 2. & part. 6. titu. 14. l. 4. per quas leges ius commune, vel dictum glo. videtur moderatum in eo, quod aiebat ſolam denunciationem non conſtituere aliquem malæ fidei poſſeſſorem, quod verum habet ſecundum has partitæ, leges, ſi iſte bonæ fidei, poſseſsor ſimulac nunciatum eſt ſibi ſe retinere alienum debitam adhibuit diligentiam in nunciando domino, vt ſiquid iuris obtineret in ea, veniret indicaturus, aut poſtulaturus, quia tunc hac adhibita diligentia ſi dominus pigritetur venire ad petendum, vel taliter diſtet, quod admonitio hæc ſibi fieri non poſſit, non propter ſolam ſibi factam denunciationem deſinet eſse bonæ fidei poſseſsor. Secus ſi ipſe admonitus: hanc admonitionem prætermiſerit facere, quia ab hoc tempore cenſebitur malam fidem habuiſse, quare ab eodem tempore fructus perceptibiles, & ſua incuria non perceptos, per ſententiam ſi conuincatur, reſtituere cogetur.

¶ Tertiò dicimus, quod bonæ fidei poſseſsor vt qui, quia emit rem, bona fide poſsedit rem, ſi non ſeruauerit emptionis pactum, & ratione pacti violati in foro exteriori venditio reſcinditur, ſimul cum re empta tenebitur reſtituere fructus. Habetur partit. 5. tit. 5. l. 38. ſibique venit imputãdum, eo quod violauerit pactum.

¶ Idemque eſt dicendum de fideicommiſsario hærede, quando non eſt de deſcendentibus, quia fructus cum hæreditate reſtituere tenetur.

¶ Quartò dicimus, quod emptor rei qui fuit poſseſsor bonæ fidei etiam ſi emptio facta bona fide, poſtea reſcindatur poterit ſibi retinere fructus: niſi in caſu ſupradicto, vbi contractus dicitur reſciſus, eo, quod emptor conditionem, poſitam in contractu ſeruare noluerit lege 46. titu. 13. partit. 5. vt ſi poſtea ab eodem venditor ſuam poſseſsionem redimeret, poſset emptor reuendens eam, retinere fructus.

¶ Præterea quoniam iam in foro contentioſo, quod de poſseſsore bonæ fidei dicendum erat quoad fructuum retentionem, vel reſtitutionem explicuimus nunc quid in conſcientia dicendum ſit explicandum reſtat.

¶ Igitur quoad cõſcientiam dicimus cum Syluestro, ſ, hoc eſse tenendũ primo, quod poſseſsor bonę fidei quantum attinet ad conſcientiam, omnes fructus tam naturales, quam induſtriales ſiue

Quæſtio. 4. ſ Syl verbo fruct. § 4.

cum titulo, ſiue ſine titulo poſſideat, reſtituere tenetur, ſi perſtet, quia res ſuo fructificat domino deductis tamen expenſis, & laboribus, & quantum ſua induſtria meruit.

Quæſt. 5. ¶Sed iã perget quis inquirere, quid ſi talis bonæ fidei poſſeſſor tales fructus iam conſumpſerit.

¶Ad hoc ſecundo dicimus, quod ex fructibus bona fide duráte conſumptis ſolum tenetur reſtituere in quantum eſt inde factus locupletior, puta, quia eos fructus in eam rem impendit, in quam oportuiſſet expendere tantum de ſuo, vel aliqua ex fructibus huiuſmodi emit, ex quibus ampliauit patrimoniũ ſuum, g. Veruntamen ſecundum omnes talis poſſeſſor bonæ fidei reſtituendo fructus induſtriales rei lucroſæ, ſeu fructiferæ inde diminuet; & ſibi accipiet, & vendicabit quantum induſtria ſua in dicto negotio impenſa in vtilitatem, ſeu augmentum dictorum fructuum accipiendorum extimandæ eſt, quia nemo militat ſuis ſtipendiis.

g l. certũ l. ſi me. & l. Titius. ff. ſi cert. pet.

Quæſt. 6. ¶Sed quid an poſſeſſor bonæ fidei, ſcilicet cuſtos, aut depoſitarius teneatur reſtituere lucrum, quod ſibi comparauit ex re, quæ de ſe non eſt lucroſa, vt puta de pecunia apud ſe depoſita. Reſpõdetur ex mente D. Thom. h, quod non tenetur reſtituere, quod ex tali pecunia eſt lucratus, quia talis pecunia non eſt de ſe fructifera: ſed tale lucrum ſuæ induſtriæ debetur, tenebitur tamen reſarcire, vel damnum, vel lucrum ceſſans, ſi ex mora ſoluendi pecuniam depoſitam aliquod damnum emergens fuit, aut ceſſans lucrum. Vide de hoc Syluestrũ reſtitutio primo. §. primo.

h D. Tho. 2. 2. q. 77. a. 1.

Quæſtio. 7. ¶Sed quid ſi ex tali conſumptione fructuum bonæ fidei poſſeſſor non euaſit locupletior, reſpondetur plana eſt ſolutio, quod tunc non factus locupletior de conſumptis fructibus bona fide durante, non tenetur, i, quia ex quo dolo non deſijt poſſidere iam non tenetur neque ratione rei acceptæ, neque rationæ iniuſtæ acceptionis.

i l. vtrũ. ff. de petit. hære.

¶Deinde ſi quærat aliquis an iſte bonæ fidei poſſeſſor quo perſtantes fructus reſtituere non cogatur in foro exteriori, aut in conſcientia poſſit ſe protegere titulo vſucapionis triennalis. Reſpondetur ex ſententia Syluestri, verbo fructus. §. tertio, primo, quod ſecundum Panormitanum fructus naturales indubitantes vſu capio: per triennium idest ſpatio triennii, vt notatur. l. ſequitur. §. 1. ff. de vſucapion, & facit l. in bello. §. ſi quis ſeruum. ff. de capt. ſed loquendo de bonæ fidei poſſeſſore, & de fructibus quos iam fecit ſuos nõ poteſt eos vſucapere, quia quod meum eſt vſucapere non poſſum. l. in bello, & videtur textus in dicta l ſequitur. §. lana.

Quæſtio. 8. ¶Deinde dicimus, quod bonæ fidei poſſeſſor fructus quos iam fecit ſuos bene vſucapit ſpatio triennii aduerſus iudicis officium per quod eos reſtituere tenebatur, patet hoc, quia poſſum præſcribere rem meam aduerſus actionem qua poteram cogi ad eius reſtitutionem, vt eſt text. in d. §. ſi quis ſeruum, & hoc voluerunt ſentire gloſſa, & Bartolus, k.

K d. l. ſequitur. §. fructu. ff. de vſucap.

¶Sed quid in conſcientia? Reſpondetur, quod in conſcientia, poſt triennium bona fide tranſactum, poſſeſſoris bonæ fidei erunt fructus omnes qualitercumque, neque eos perinde reſtituere tenebitur.

CAP. LXXXVII.

An malæ fidei poſſeſſor teneatur ad reſtitutionem fructuum, & in quot & in quib. grauatur emptor malæ fidei, & quid cauſet malam fidem, & an venditor bonæ fidei emptorem ſuum teneatur ſeruare indemnem reſtituendo ſi res ſit aliena.

Diſcuſſa iam materia de bonæ fidei poſſeſſore, quoad ius reſtituendi fructus de iure reſtitutionis quo ad malæ fidei poſſeſſorem ſupereſt, vt agamus. Sed antequam quæſtionem aggrediamur, per neceſſarium erit quis malæ fidei poſſeſſor, quis vero è contrario bonæ

bonæ fidei dicatur noſſe, quam prædifinitionem à Panor in ca. grauis. de reſtit.ſpoliat. ſumendam eſſe duximus, is namque ibi ait, malæ fidei poſſeſſorem eum eſſe, qui poſſidet rem, & ſcit ad alium pertinere, & è contrario vero bonæ fidei poſſeſſorem eſſe, qui cum ignoret ſe poſſidere alienum, poſſidet cogitatione domini. a,

a c. ſi virgo 23.q.2.

¶Igitur iam ad quæſtionem primo dicimus planum eſſe malæ fidei poſſeſſorem teneri ad reſtituendam rem ſi extet. b,

b 14.q 6. ſi res,& ca cũ tu. de vſur.

Quæſtio. 1.

¶Sed quid ſi talis res iam perijt, vel eſt deteriorata, tunc ſecundum Syluest. reſtit.3.§.7. quocunque caſu fortuito pereat, vel quomodolibet alienata ſit talis res furtiua, pretium reſtituendum eſt ſecundum optimum ſtatum rei, ideſt ſecundum ſummum, quod valuit poſtquam ab illo fuit empta de reſtitutione ſpoliatorum cap.grauis, & l.in re furtiua.ff.de furt.& l.ſi nauis.§. ſi generaliter.ff.de rei vendit.& ratio eſt, quia talis emptor malæ fidei furtum commiſit rem alienam inuito domino contrectando, c, fur autem ſemper eſt in mora, d, Secus eſt quando talem rem loco,& tempore domino obtulit, illeque recipere recuſauit, nam iam extunc videtur moram purgaſſe dicta.l.in re furtiua, & ſecus etiam eſt ſecundum Metinam Complutenſem ex mente aliquorum doctorum in hoc probabiliter loquendum, ſi dominus rei furtiuæ ſcienter emptæ ſtatim, vt ſibi ſurrepta eſt, erat eam venditurus, neque eam erat ſeruaturus, quia tunc iuxta capit. nauig.& cap.in ciui.de vſuris, ſi periit res ſatis eſt, ſi reſtituatur domino in eo Pretio, quo tunc ab ipſo erat vendenda,& non in ſummo, quod poſtea valuit, quia ſic in ſummo in illo caſu, quo non erat ſeruaturus reſtituere de rigore iuris eſt, ſed quod tunc tantum in eo pretio, quo à domino erat vendenda reſtituatur, de ęquitate eſſe dicitur, vt ſupra dixiſſe nos cum Metina meminimus.

c l.1.ff. de furtis.
d ff.de cõd. fur.l.ſi pro fure.

Quæſt.2.

¶Præterea, quia ab hoc loco non eſt aliena diſputatio hæc, quæritur in quibus grauetur emptor, qui rem emit, quam nouerat, vel credebat probabiliter eſſe furtiuam? Ad quam cum Syluestro reſtitutio.3.§.7. reſpondemus dicendum, talem emptorem in quinque grauari, ſiue ſit primus emptor, ſiue ſecundus, vel alius in infinitum. Primò, quod tenetur reſtituere rem etiam cõtra quodcunque ſtatutum aliter diſponens, nec liberatur à reſtitutione per quamcunque, alienationem eiuſdem rei, ſeu per eius quoque caſu fortuito amiſſionem, niſi illam (prout diximus) loco, & tempore oblatam à ſe dominus recipere renuit, quia dicitur extunc purgata fuiſſe mora, vnde ſi poſt, hoc periret, vel deterioraretur ſine culpa ſua, iam ad eam reſtituendam non teneretur.

¶Secundò tenetur omnes fructus perceptos, & qui tempore intermedio percipi poterunt reſtituere, e, ſecundum Raymundum, intellige teneri reſtituere, ſcilicet fructus, qui ſupereſſe ſolent deductis expenſis gratia quærendorum congregandorum, & conſeruandorum fructuum factis, quæ deducuntur tam à malæ quam à bonæ fidei poſſeſſore. f,

e c grauis. de re. ſpol.
f l. ſi à domino ff de perit.here.

¶Tertiò grauatur in hoc, quod non talis emptor malæ fidei petere à domino pretium à ſe pro tali re impenſum, g, etiam ſi ſtatutum præſtaret concedens ſibi poſſe petere, quia cum eſſet contra bonos mores, non valeret diſ.8. quæ contra.

g l.in ciuitatem.C. de furtis.

¶Quartò grauatur in hoc talis emptor malæ fidei, quia de dicto pretio agere non poteſt contra venditorem in foro contentioſo, cum ſibi obſtet ſua turpitudo, niſi expreſſè cauerit cum venditore de reddendo ſibi ſuo pretio 10.q.2. hoc ius.l. ſi mancipium. C. de rei vendica. Sed tamen ſecundum Nauarrum ſupra authorem in huius gratiam citantèm Alexandrum Alenſem in quarto, emptor malæ fidei reſtituere poteſt rem alienam eidem venditori, vt ab eo ſuum recuperet pretium, quo ſe ſeruet indemnem, cum ſibi potius quam alteri poſſit conſulere, debet tamen inducere venditorem inquit, Alexander ad reſtituendam rem domino.

¶Quintò grauatur malæ fidei emptor, ſeu poſſeſſor in hoc, quod perdit

expenſas voluntarias, vt ſi meliorauit equum ſic mala fide poſſeſſum. Sed hoc grauamen ſubire compellitur in foro exteriori. Si autem loquamur in foro conſcientiæ quibuſdam ęquum videtur, vt in conſcientia rationabiles expenſas ad meliorandum dominus reſtituat malæ fidei poſſeſſori, niſi per ciuile iudicium fur, vel malæ fidei poſſeſſor eas amiſiſſet. Concordat Raim. vel niſi res ſic meliorata peruenerit legitimè ad minus domini, vt refert Syleſter. verbo, Furtum. §. penult. quia cum dominus poſſit repetere ſuam rem melioratam bona fides non patitur, vt quis exigat id, quòd ſtatim tenetur reſtituere eidem.

¶ Ad hæc res expoſtulat, vt poſtquā de malæ fidei poſſeſſore cœpimus inire diſputationem, qualia ſint, quæ poſſeſſorem in mala fide conſtituunt, enarremus, ea nempe ſunt primò ignorantia craſſa, aut ſupina, qua emptor rei furtiuæ ignorabat eam eſſe furtiuam, vt quia epiſcopus excommunicabat tales raptores, vel tempore belli emit ab ſtipendiariis calicem aut miſſale, vel communiter tenebatur, quod erat res furtiua, aut quòd ex iniuſto bello ſublatā erat, quia teſte Hoſtienſi talis ignorantia malam fidem non tollit, ſed potius inducit. Quare à reſtitutione, & culpa non liberat, quia ſi de hoc non cogitauit, debuit tamen cogitare, vnde ſimiliter, tenetur, ſicut, qui ſcienter emit alienum. h,

¶ Secundò malam fidem inducit in poſſeſſorem dubietas, quando authore Hoſtienſi talis poſſeſſor incipit dubitare an res ſit ſua, vel aliena, cumq; probabiliter ſit dubius de inquirendo veritatem, parum, vel nihil eſt ſolicitus, quia non inquirit pro poſſe.

h arg. l. latæ culpæ. ff. de verb. ſig. & c. Apoſtolicæ de cler. ex mi. & 12. q. 2 c. in humanis & 16. q. cpa. ſi cupis.

¶ Tertiò malam fidem inuehit negligentia magna, vel ſimplicitas fatua ad cogitandum an res ad ſe pertineat, an non, an aliena ſit, an propria Quare negligentia hæc non liberat à reſtitutione, quia cum lata culpa coniuncta eſt, quæ à reſtitutione non excuſat, quia lata culpa cum qua eſt iuncta, ęquiparatur dolo, de conſtitutio. vt animarum libro ſexto.

¶ Quartò malam fidem ingerit ignorantia iuris, ſcilicet dum quis tali ignorantia laborans eſt, quod credens rem eſſe furtiuam, emptionem tamen talis rei non credebat eſſe iniuſtam, cuius in promptu eſt ratio, quia prohibitio non emendi alienum cum à iure naturali trahat originem, eius ignorantia non excuſat.

¶ Cæterum eſt, vt quia de his, in quibus poſſeſſor malæ fidei ſolitus eſt grauari diſſertum eſt, & de his commodis, quæ bonafides bonæ fidei poſſeſſori ſolet afferre, mentionem faciamus. Dicimus ergo, quòd quamuis qui bona fide non credens rem furtiuam eſſe, eam emit ſibi retinendam, teneatur eam reſtituere, cum primum notam habuerit veritatem, nec poſſit à domino pretium pro ea impenſum petere, i., ſed non tenetur ſimiliter vt prior, quia ſua bonafides qua rem emit ad quinque ſibi conducit. Primò, quia ea durante, nūquam tenetur eam rem reſtituere. l. 2. C. de fur.

i l. in ciuile 1. C. de fur.

¶ Secundò, quia fructus conſumptos bonafide durante, nunquam reſtituere tenetur, k, ſed ſolum ad reſtituendum tenetur fructus perſtantes, vel inquantum factus eſt locupletior.

k l. bonæ fidei. ff. de ac qui. rer. dō. & l fructus & ſi ex diuerſe. §. ſi. ff. de rei vē

¶ Tertiò, quia ſi durante bonafide res perierit ad eam reſtituendam non tenetur, quia neque in mora fuit. Quod ſi rem alienauit venditione, vel aliter, quia dolo tunc deſiit poſſidere, pretium reddere non tenetur, pretium etenim ex re furtiua furtiuum non eſt. ff. de furtis. l. qui vas. de alienan. iudit. mut. cau. neque aliud quicquam niſi ſolum lucrum ſi extat aliquod ex quo factus eſt locupletior, tenetur reſtituere. l, Tenetur etiam pretium pro re illa furtiua bona fide à ſe vendita acceptum in eo tantum, vel quatenus ex eo factus eſt locupletior reſtituere domino, ſi dominus rem conſequi non poteſt, quia pretium ſuccedit loco rei, ff. de petitione hæreditatis. l. ſi & rem.

l l. nam & his natura. ff. de cond. indeb.

¶ Sed quid ſi vendidit eā rē poſt bonamfidē, ante ſcientiā, & credulitatē de furto, dubitans tñ an eſſet furtiua, an tunc adhuc nō in malafide, ſed potius in

bona

bona eam vendidiſſe ſit cenſendus, vt quinque prædictis commoditatibus bonæfidei poſſeſſoribus ſuffragantibus frui poſſit talis alienæ rei,& bonæfidei vendi tor. Cui quæſtioni ſatisfacit Sylueſter, m, dicens, quod talis poſtea dubitans adhuc non amittit bonam fidem. Secus eſt ſi à principio dum rem furtiuá emit dubitatione tentus an eſſet furtiua, vel non: eam emit,& in huius ſententiæ optimam probationem optimum haberi in iure canonico textum ait Sylueſter. n,

m Syl.verb. reſtit.3.q.7.

n c.ſi uirgo 34.q.2.

¶Dico ergo primò ad quæſtionem, quod poſſeſſor bonæfidei in tale incidens poſtea dubium, tenetur diligenter inquirere,etſi rem alienam eſſe inuenerit,reſtituere ſecundum Director. & gl. c.ſi de præſ.

¶Secundò dicimus contra Panormitanum ibi dicentem oppoſitam eſſe communem, & veram quod dubium firmũ & probabile bene tollit bonamfidem, malamque inducit ſecundum Syluestr. verbo præſcriptio.1.quæſtio.3.parte.3. Ita dominus Anton.in dicto cap.fin.Sed opinio Panormitan.habet verum in dubitatione momentanea vacillanti, & ſcrupuloſa; hæc enim non tollit bonam fidem, quia eo caſu ſi tali dubitationi non conſentiat, talis dubitatio non obſtit bonæfidei, de ſententia excommun. cap.Inquiſitioni,& hæreticis, c.2.& patet cap.ſi virgo.32.quæſtio.2. ſed re vera,& ſecundum Sotum, (vt diximus)in materia de præſcriptione intelligitur, quòd dubitatio cum eſt vt ſcrupulus te nuis non cenſetur intercidere bonam fidem.Si autem talis dubitatio huiuſmodi ſit,quæ ré ponat probabiliter in æqui librio, ita quod non abſque ratione ſuſpenſus manet poſſeſſor non inclinans magis in vnam partem ad credendum, quam in aliam re vera interrumpit bonam fidem requiſitam ad præſcriptionem,tum quia iam læſa fauciaque manet conſcienaia,tum quia fides humana, & opinio ſecundum philoſophos idem ſunt ſed talis dubitatio tollit opinionem, quæ magis inclinat ad vnam partem,licet cum formidine alterius, ergo etiam eripit bonam fidem ad præſcribendum.

¶Tertiò dicimus talis antea cum bonæfidei eſſet poſſeſſor, ſi poſtea in huiuſmodi inciderit dubium, & poſt debitam applicitam à ſe diligentiam ad indagandum an res ſit ſua,vel aliena,non inuenerit quicquam certi,quia tunc ſecúdum Sotum bonafide poteſt tali re poſt hoc vti, & inter vſus rei computatur eius alienatio, ſi eam per venditionem à ſe alienauerit, bonafide feciſſe iudicabitur,quare in hoc caſu bene ait Sylueſter, dicens, quod ſi poſt bonam fidem ante ſcientiam,vel credulitatem de furto vendidit rem eius poſſeſſor dubitans an eſſet furtiua necnè cenſebitur eſſe in bonafide non quidem in ordine ad præſcriptionem, vt cordatè in materia de præſcriptione docet Sotus, ſed in ordine ad eius vſum, & venditionem poſtquam debita adhibita diligentia contrarium,id eſt, quod ſit aliena certum, aut probabile non apparet.

¶Igitur etiam talis ſicut, & quilibet alius bonæfidei poſſeſſor ſi reſtituerit rem iudice ſententiante,agere poteſt ex pretio, etiam in foro contentioſo contra venditorem talis rei.12. q.2. Vulteranæ, & ſi per plures emptores tranſierit,vnus poteſt agere contra alium.ff.de mi.l.ſed vbi.

¶At in conſcientia ſupra eſt dubitatum an bonæfidei venditor rei furtiuæ, quam bonafide emerat, ſit inducendus, & cogendus, vt emptorem ſuum à quo poſtea res euicta eſt, ſeruet indemnem ſic ſupra dubitatum eſt, & quidem Syl. ueſt. o, docet ad id cogendum eſſe in conſcientia, p, ſed tandem Nauarro videtur accedere Sylueſt.verb. reſtitutio. 3.quæſtione.7. §. 5. Sed quia iam inter oppoſitas circa hunc caſum ſententias Soti affirmantis ad hanc indemnitatem ſeruandam, reſtituendumque emptori ſuo pretium, ſi euicta fuerit res ei vendita eſſe obligatum, & Nauarri aſſerentis ſatis eſſe ſi cedat actionem ſuo emptori aduerſus primum venditorem, quia in hac tantum factus eſt locupletior, & quia alias nihil retinet, quòd non ſit ſuum, noſtram illic ſententiam ueluti mediam,& conciliatiuam protulimus, nihil eſt hic amplius immorandum nobis: ſed ad eum locum ſupra lectoré remittimus.Sed bene ait ibi Sylueſter,

o Sylu. verbo, reſtit.3. q 7.dicto 5.

p argu.c.dc empt.& vēdit.

ſter, quod iſte bonæ fidei emptor qui bo
na fide ruſſus ſic emptam rem uendidit,
conſulendus vt ſe faciat iudicialiter ci-
tari, vt denuntiet primo venditori, vt eũ
defendat, & ſeruet ., ſeu alias ſecundum
Nauarrum tenebitur ſecundus bonæ fi-
dei uenditor emptori euicto concedere,
ſeu cedere actionem. contra primum vẽ
ditorem, vide ſupra omnia hæc bene
diffinita.

Quæſtio. 1. ¶Sed quid ſi bonæ fidei emptor rem
alienam poſtea eſſe intelligens ad impe-
rium ſacerdotis eam reſtituit, an tunc
poſſit agere contra alium emptorem ſi-
bi eam vendentem? Reſpondet Sylueſt.
quod non, allegans. l. ſi rem. ff. de euictio
nibus: ſed in hoc caſu inducendus eſt, &
cogendus eſt in conſcientia primus ven
ditor, vt hunc ſeruet indemnem reſti-
tuendo pretium ſi malæ fidei fuit vendi-
tor. At ſi bonæ fidei ſecundus venditor
fuit actionem cedat euicto contra pri-
mum iuxta Nauarri ſententiam niſi ad
plus ſe obligauerit per conuentionem,
vel per conditiones in contractu appo-
ſitas.

¶Quintò, poſſeſſor bonæ fidei poteſt
expenſas bona fide circa rem melioratã,
q Sylu ver. vel conſeruatam factas retinere, q, vt
Expẽſę §. 4 ait Sylueſt.

¶Sextò, qui bona fide emit rem, vt re-
ſtitueret eam domino, qui eam alias nõ
erat habiturus, aut non niſi tali pretio
ſecundum Hoſt. repetere poteſt pretiũ,
quod dedit, & intereſſe ſuum quia vtili-
ter geſſit negotium domini, & expenſas
moderatas, niſi ex re vtilitatem habuiſ-
ſet, quia tenetur compenſare fructus cũ
r l. Sed an vltra § 2 ff. de neg. geſt. & c. cũ dilecti. §. fin. de accuſ. expenſis, & pretio: r, & ſi in hoc caſu
periret, aut eã amitteret ſine culpa ſua
non teneretur. Hæc tamen intellige, ſi
emendo eam vtiliter egit pro domino,
quod tunc contingit quando emit eam
pretio paruo non aliter, quia ceſſaret
cauſa, ac conſequenter effectus, de appel
lat. cum ceſſante.

¶Perpendendum eſt, autem quo tali
emptori in foro contentioſo non crede-
retur, niſi fuerit publice proteſtatus,
quod ea intentione emebat, vt redderet
s l Ne ſenſus. ff. de neg. geſt & l. C. de fur. domino, s, licèt aliter eſſet in con-
ſcientia.

¶Septimò, qui bona fide emit rem,
quam ſcit nunc furtiuam poteſt redde- & ca. vnico. vt eccleſiæ benefic.
re rem venditori, vt ex mente Nauarri,
& Alexandri Alenſis, & Syluestri dixi-
mus, gratia ſuum recuperandi pretium
ſi poteſt, alioquin omnes fructus non cõ
ſumptos bona fide, & quidquid ualet ul
tra id quod ipſe dedit, domino rei, aut
eo ignoto, pauperibus reſtituet & publi
cè id faciet ſecundùm conſilium Raym.
ut uitetur omnis ſuſpicio, & liberatus
erit inquit Syluester, ubi uidetur ſubſcri
bere ſententiæ Nauarri, ſcilicet, quod
etiam in conſcientia emptor rei alienæ,
qui bona fide eam emit, & uendidit po-
teſt retinere pretiũ, & niſi in eo in quo
inde factus eſt locupletior, non tenetur
quicquam reſtituere domino rei. Imò
etiam poſſeſſor malæ fidei qui facta di-
ligenti inquiſitione, neque inuento do-
mino, de conſilio prælati eam pauperi-
bus erogauit præmiſſis debitis procla-
mationibus, licèt poſtea appareat domi
nus, liber tamen erit, quia fecit de conſi
lio boni uiri, fecitque quod in ſe eſt, ſe-
cundùm Syluest. quem conſulere pote-
ris uerbo, reſtitutio. 8. §. 4.

C A P. LXXXVIII.

An malæ fidei poſſeſſor de fructibus à ſe non perceptis, nec à domino percipiendis, & an teneatur damnum tam intrinſecum, quam extrinſecum in vtroque foro reſtituere, & de vendente tignum violatum.

AT latiùs materiam prædictã
Quæſtio. 1. proſequendo quæritur de
poſſeſſore malæ fidei an te-
neatur de fructibus ſua ne-
gligentia non perceptis, quos tamen do
minus etiam omninò non erat perceptu
rus, quia rem non locaſſet, etiam ſi apud
ſe illam habuiſſet. Reſpondetur quod li-
cet talis poſſeſſor malæ fidei in foro exte
riori teneatur tam de fructibus perce-
ptis, quam etiam de his qui hone-
ſtè poterant percipi 1, etiam ſi dominus
eos

eos non percepiſſet, tamen quatenus attinet ad conſcientiam licet teneatur reſtituere fructus perceptos etiam cõſumptos, non tamen tenetur ad fructus non perceptos reſtituendos in conſcientia, vbi ſequitur æquitatem, in caſu quo dominus in veritate illos fructus probabiliter non erat percepturus, quia eam rẽ vel poſſeſſionem non locaſſet, aut coluiſſet.

¶ Præterea de poſſeſſore malæ fidei quæritur inter iuriſtas, an caſu quo rem mala fide acquiſiuit, ſed tamen cum titulo puta per venditionem, vel donationẽ, & huiuſmodi teneatur de percipiendis fructibus, quia de perceptis nemini eſt dubium.

¶At quid reſpondendum ſit ad hanc quæſtionem iam videtur iure ſtabitum ſcilicet, quod talis malæ fidei poſſeſſor etiam acquirens rem cum titulo, licet de perceptis fructibus reſtitutionem facere teneatur, non tamen fructus percipiendos reſtituendi obligatione tenetur. a

a l.ſi fundũ C. de rei vẽdicat.

¶Ab hac tamen regula generali iuriſtæ quatuor excipiunt caſus, vt patet in l.ſed & partus.ff.quod metus cauſa iuncta gloſ.

¶Primò, ſi talis titulus fuit habitus per metum à malæ fidei poſſeſſore, quia tunc non obſtante tali titulo, tenebitur quoque de percipiendis.

¶Secundò, quando talis titulus eſt habitus contra interdictum legum, vt ſi talis malæ fidei poſſeſſor rem minoris, aut pupilli emerit ſine ſolennitatibus requiſitis, non obſtante titulo emptionis tenebitur etiam de percipiendis. l.quemadmodum C.de agri.& cenſi.& colo.

¶Tertiò, quando titulus eſt habitus in fraudem creditorum, vt quia res eſt vendita, vel donata ſibi vt creditores à ſibi debitis defraudarentur. l.1.ff de his, quæ in fraudem cred.

¶Quartò, quando titulus habetur ex emptione rei fiſcalis ſine debita ſolennitate.

¶At licet diſtinguat ſupplem. contra Angelum de poſſeſſore malæ fidei, quando res eſt aliena, nec dominium tranſiuit in ipſum, vel quando tranſiuit: ſed cum obligatione reſtituendi, quia ſiue hoc vel illo modo res in malæ fidei poſſeſſorem tranſierit cum titulo ſecundũ Sylu. tenebitur de fructibus perceptis, ſed de percipiendis non tenebitur credo in foro exteriori tãtum hoc tenendum. Si autem ſine titulo ad reſtituendos tã perceptos, quam percipiendos obnoxius erit, vt patet l.cum fundus. ff ſi certum petatur, b, & de hoc vide Panor. in di c.granis, & gl. in c.non liceat. 12.q.2.

b l.indebiti in princi ff. de cõd indebit. & clarius, in l. videamus. §. in Fabiana. ff de vſur. Quæſtio. 2.

¶ Præterea poſtquam de malæ fidei poſſeſſore quo ad reſtitutionem fructus abunde diſcuſſimus, ratio non patitur, vt de obligatione, qua tenetur ad damnum ſubticeamus.

¶Quæritur ergo quomodo poſſeſſor malæ fidei ad damna reſtauranda teneatur? Et quoniam abſolutio quæſtionis diſtinctione hac præuia opus habet, diſtinguitur prius duplex eſſe damnum, ſeu intereſſe, aliud lucri ceſſantis, & aliud eſt intereſſe damni emergentis.

¶Intereſſe igitur hoc eſt, quando homo impeditur à lucro, quod feciſſet: ſi talis pecunia ſibi reſtituta fuiſſet, vel non fuiſſet talis læſio ei illata, & huiuſmodi, ita Sylu. verbo intereſſe.

¶Sed & intereſſe damni emergentis rurſus ſubdiuiditur, nam aliud eſt intereſſe damni emergentis in re, aliud extra rem.

¶Intereſſe autem damni emergentis in re vel circa rem eſt ſecundum Bartolum intereſſe intrinſecum, vt dicitur in l.vni.C.de ſent. Quod pro eo quod inter proſe. Et tale intereſſe eſt ipſa res, vel eius extimatio, vel id quo prouenit immediate ex re, vt fructus, partus, & huiuſmodi, verbi gratia vendidiſti mihi vinum, quod valebat viginti, & pretiũ tibi tradidi, nec dedi, nunc autem valet quadraginta, quod ſi traditum fuiſſet tantum, id eſt, quadraginta habiturus etiam intereſſe intrinſecum dicitur. c,

c ff. de act. emptor. & vẽdit. l.ſi ſterilis. §.cum venditore.

¶ Intereſſe verò damni emergentis extra rem quod alio nomine intereſſe extrinſecum dicitur eſt, quod prouenit non ex ipſa re, ſed propter ipſam rem exempli gratia vendidiſti mihi vinum, neque tradidiſti mihi, quod ſi tradidiſſes ex eo negotiari potuiſſem, & lucrari, intereſſe extrinſecum eſt. Similiter vendidiſti

didiſti gratiam, & quia non tradidiſti ſerui mei perierunt fame intereſſe extra rem eſt, id eſt extrinſecũ. Quando iſtud Intereſſe in contractibus petatur habes in l. Iulianus. §. 1. ff. de act. empt. & vend. vide Sylu. verbo, intereſſe.

¶Hac igitur diſtinctione præmiſſa dicimus primò ad quæſtionem, quod poſſeſſores malæ fidei, quando tenentur de intereſſe lucri ceſſantis vbi res principalis extimatur, vt ſoluatur tunc intereſſe lucri ceſſantis non debet excedere duplum rei principalis.. Itaq; verbi gratia ſic ex pecunia à malæ fidei poſſeſſore retenta, cum valeret centum aureos, dominus eius omiſit lucrari, iſtud intereſſe lucri ſoluendum domino non debet excedere duplum principalis, id eſt, centum aureorum, ſed hoc eſt verum in foro cõtentioſo, ſed in cõſcientia qualiter iſtud lucrum ceſſans extimandum veniat, diximus ſupra, dum in materia de vſura, an aliquid ratione lucri ceſſantis accipere mutuanti liceret diſceptabamus.

¶Secundò dicimus, quod vbi res eſt incerta, vt verbi gratia captura piſcium de qua in l. ſi iactum ff. de actione, empt. & venditio. & ſimiliter vbi res non habet communem extimationẽ, quia alias non eſt, quæ communiter vendatur, tũc intereſſe lucri ceſſantis reſtituẽdum extimetur ad arbitrium boni viri licet excedat duplum rei principalis mala fide retentæ, vnde illud intereſſe ſperabatur, dum tamen extimatio talis intereſſe in immenſum non procedat iuxta. l. vna. C. de ſentent. quæ pro eo, quod inter profer.

¶Tertiò, iam directè ad quæſtionem reſpondendo loquendo de intereſſe damni emergentis, dicimus quod ſi poſſeſſor malæ fidei omiſit ſoluere, indeque ex tali omiſſione ſubſequutum eſt intereſſe damni emergentis intrinſecum, ſi venditor non tradidit triticum à ſe emptum emptori, quod valebat viginti, & poſtea valet quadraginta, quod ſi tradidiſſet emptor ex illo poſtea quadraginta habiturus erat, quia conſideratur illud plus quod valuit, quia eſt intereſſe intrinſecum quadraginta, & non viginti tantũ, tenebitur poſtea ſoluere, quia ex mora, emptor viginti omiſit acquirere alia, d

d l. ſi ſteri-

¶Sed nunquid malæ fidei poſſeſſor, aut moroſus in ſoluendo tenebitur ad iſtud ſolum intereſſe intrinſecum, an etiam ad intereſſe extrinſecum, vt ſcilicet, quia non ſoluit granum in tempore, animalia creditoris mortua ſunt; quod intereſſe eſt extrinſecum. Reſpondetur, quod talis ad tale intereſſe extrinſecũ, ſcilicet, animalium mortuorum non tenetur in foro contentioſo, ſi ex ſimplici omiſſione tantum tale intereſſe damni extrinſecum ſubſequutum, id eſt, ſi quia tantum omiſit ſoluere granum in termino, animalia mortua ſunt non tenebitur ad hoc intereſſe in exteriori foro, ſecùs eſt ſi cum omiſſione venit commiſſio. Vt quia non ſolùm in termino omiſit ſoluere granum, ſed cum promiſiſſet ſimul ſoluere in tali termino, poſtea non implens commiſit deceptionem promiſſionem non adimplendo, quia ad intereſſe extrinſecum, id eſt, ad animalia fame ex inde mortua reparandum tunc tenetur, quia ſi non promiſiſſet id debitor, creditor aliter ſibi prouidiſſet. niſi fuiſſet promiſſione debitoris deceptus, & quia tenetur per omiſſionẽ debitor, & etiam per commiſſionem, ſcilicet per falſam promiſſionem, propterea venit ibi ſoluendum etiam intereſſe extrinſecum, e, præſertim in foro conſcientiæ vbi quis tenetur proximo de omni damno ex dolo, vel lata culpa. f,

lis. §. cũ per vẽditorẽ. ff. de act. emp.

e l. Iulian. ff de actio. empt.

f l. ſi culpa de iniur.

Quæſtio. 8.

¶Porro vtrum poſſeſſor, ſeu moroſus debitor ad intereſſe extrinſecum damni, ex ſola omiſſione, quia omiſit ſoluere in termino teneatur, etiam ſi tali termino ſoluere non promiſit maiorem ingerit difficultatem: nam de hoc Syluester, g, nihil clarè videtur aſſerere, imo potius in hoc, ſcilicet, quod non teneatur videtur declinare: ſed nihilominus ad quæſtionem cum Nauarro, h, dicendum puto, quod in conſcientia tenetur talis malæ fidei poſſeſſor, ſeu moroſus debitor, ſoluere extrinſecum intereſſe damni ex ſola omiſſione ſoluendi ſubſequutum, id eſt, animalia mortua ex ſola omiſſione ſoluendi granum, vel hordeũ, etiam ſi promiſſio de ſoluendo huiuſmodi damnum, non præceſſerit. Nam conſequenter ait qui cogitur ſoluere pœnam, vel intereſſe creditori ſuo, eo quod mu-

g Sylu. ver. reſtit. 3. q. 9.

h Sum. lat. c. 17. n. 212.

tuata-

tuatarius ſuus non ſoluit ei mutuũ ſtatuto die, licitè poteſt ab eo recipere illud quod ſic ſoluit, & etiam compenſationem damni accepti ob venditionem rerum ſuarum minoris, quam valerent, aut ob emptionem vini, & tritici cariori pretio, eo quod ſtatuto die debitum ei non ſoluit, quæ quidem exempla Nauarri pertinent ad intereſſe extrinſecũ, quia inquit non accipit ratione mutui, ſed ratione intereſſe damni emergentis ſecundum omnes, etiam ſi promiſſio de ſoluendo huiuſmodi damno non præceſſerit: l, ergo à ſimili in caſu quæſtionis ſaltem in conſcientia, quidquid ſit in foro exteriori.

l arg. l. nũmis. ff. de in lit. iur. & l. Iulianus in princ. ff. de act. empt.

¶Sed aduertito, quod quando dies appoſita eſt obligationi nõ requiritur monitio, vt debitor conſtituatur in mora, & in mala fide, vt patet c. vult. de locat. quia dies pro homine interpellat. Sed ſi dies non ſit appoſita, requiritur monitio ſecundum Panorm. in c licet Heli. de ſym. & de accuſ. c. 2. quamuis glo. in d c. licet Heli. dicat quod in pecuniarijs admonitio eſt de honeſtate, & non de neceſſitate, ſed certe dum dies non eſt appoſita requiritur monitio etiam in pecuniarijs: k, vide Sylueſt. verbo, Obligatio, & verbo, Mora.

K l. ſi ex legatis cauſa. ff. de verbo. oblig.

¶Secundò perpendito lector, quòd licèt moroſus teneatur ad reſtitutionem damni emergentis ex tali mora, & lucri ceſſantis etiam, non tamen dicitur eſſe in mora, qui poteſt ſe tueri legitima exceptione per regulam non eſt in mora de reg. iur. lib. 6.

¶Ignorantia autem quãdo ſcire quis tenetur, dum non ſit craſſa, quæ latę culpæ comparatur, & impoſſibilitas excuſant à moroſitate per l. quod te. ff. de rebus cred. & quando etiam non fuit monitus excuſatur etiã à moroſitate, quod intellige, quando dies obligationi nõ eſt appoſita, ne cõtradicamus ſupradictis.

¶Ex ſupradictis corollarie ſequitur quod malæfidei venditor, qui ſcienter vendit tignum violatum, nihil dicens tenetur de ruina domus, ad cuius fabricationem fuit emptum, & etiam tenetur de penſione ſoluta locatori domus à conductore, quam reſtituet conductori locator ipſe, quod eſt intereſſe extrinſecũ, ſicut eſt iactura penſionis pro locatione domus accipiendæ. l. Iulianus. non tamẽ in infinitum: vnde nõ veniet penſio longo tempore, ſed vt videtur prima tantum. argu. l. Neratius. ff. de ſeru. corrup. vbi corruptor tenetur de ſeruo, & de his quæ aſportauit fugiens, non autem de alijs, quæ poſtea orta ſucceſſiua furatus eſt, ita Sylu. loco ſupra citato.

CAP. LXXXIX.

An ex inualido contractu fructus percepti reſtituantur, & an bonafide vendens alienum teneatur de eo in quo factus eſt locupletior, & an manumiſsus poſseſsionem faciat fructus.

AT certè quoniam hic materiam de acquiſitione fructuum, vel de eorum reſtitutione ſuſcepimus pertractandam iure veluti quodam ad hunc locum, & id dubij reuocamus, vtrum emens, & in emptione decipiens venditorem vltra dimidiũ iuſti pretij, faciat fructus rei, ſeu poſſeſſiõis ſic emptę ſuos & videtur quod non, quia in foro exteriori venit reſcindendus cõtractus iſte.

¶Igitur quia nonnihil de hac materia ſupra nos tetigiſſe meminimus, breuiter hic quæſtioni huic finem imponemus, dicentes primò, ꝙ quando dolus, vel deceptio dedit cauſam contractui, vt ſi falſis perſuaſionibus venditor perſuaſit emptori emere rem quam alias, niſi ſic falſo perſuaſus, & deceptus, non emiſſet, tunc contractus non valet, ſicut neq; etiam valeret, ſi emptor ſic decepit venditorem, ꝙ induxit eum ad vendendum poſseſſionem, quã alias niſi ſic deceptus fuiſset, non erat venditurus, quia axioma commune iuriſtarum eſt contractum tunc non valere, quando dolus dat cauſam contractui.

¶Dicimus ſecundo, quod in caſu quo emptor decepit uenditorem, qui alias non venditurus erat poſſeſſionem, niſi ſic dolo circumuentus eſſet ab emptore, tenetur emptor tunc fructus rei ſic emptæ ſimul cum re empta reſti-

tuere

tuere venditori, recuperato tamen pretio pro illa dato. Patet, quia huiuſmodi contractus inualidus fuit, dedit etenim dolus cauſam contractui, quia niſi verba data fuiſſent venditori non uendidiſset, & quia per dolum ſublata eſt quodammodo libertas voluntasque vendendi, quare tranſlatio rei emptæ quoad dominium per talem dolum præpedita eſt. Manſit ergo res ſic vendita penes dominium uenditoris, quare illi debuit fructificare, & non doloſo emptori.

¶ Tertiò dicimus caſu, quo dolus non dedit cauſam contractui venditionis, quia alias venditor parabat poſseſſionē vendere, eamque erat uenditurus, ſi ſolum interuenit deceptio in contractu emptionis, quia emptor prædium emit infra dimidium iuſti pretij, quia cū valeret centum, emit illum pro quadragintatantum, ex mente Metinæ innitendo maiori æquitati non tenetur in hoc caſu emptor reſtituere fructus pro rata pretij iuſti partis non ſolutæ contra Ioſephum, & contra Conradum vt ſupra meminimus nos tenuiſse, ſed ſatis eſt tātum ſuppleſse pretium, & intereſse ex diminutione iuſti pretij nō ſoluti amiſſum reſarcire.

¶ Sequitur quartò ſicut ſupradictum eſt, quòd ſi emptio cenſus fuit nulla, vel venditio fuit nulla, quia cum venderentur pupilli, vel eccleſiæ expoſita ſunt venalitati, ſine debita ſolennitate, non poterit emptor iſtius cenſus, vel emptor horum bonorum, cenſus empti penſiones, vel fructus ſic emptæ poſseſſionis eccleſiæ, aut pupilli percipere, neque ſibi retinere: ſed ſolum recuperabit ſuū pretium, habebit tamen actionem contra venditorem ad intereſse tā damni emergentis, quam lucri ceſsātis, ſi ex tali emptione ſibi euenerit. Ita Metina de reſtitut. de rebus per uſuram acquiſitis, quæſtione vltima, procedit hoc quod poterit agere ad hoc intereſse, quādo ipſum latuit nullitas contractus, ſed deceptio fuit intra dimidium iuſti pretij, regulate per ſupra dicta, & attende maximè quid Pius V. per ſuam extrauagantem ſanxerit circa validitatem, vel nullitatem contractus cenſus, & aduertite, qđ in his, vbi bonafides locum habuit, fructus ea durante conſumpti reſtituendi non ſunt, niſi in eo tantum, quod talem conſumptione effecerint locupletiorem, ſed de his ſatis, nam dicta antea erant, neq; repetenda forent hic niſi ſeries materiæ id expoſceret.

¶ Præterea ne quid intactum permaneat, quod ad hanc materiam pertinere videtur quamuis iam vtrum emptor bonæfidei qui rem alienam bona quoque fide vendidit, teneatur pretium pro ea acceptum reſtituere domino, abſolutā reliquimus magis inclinando in negatiuam Nauarri, (licet cum aliquibus limitationibus,) quam in affirmatiuam Soti nunc ſuperaddimus in dubium reuocare, vtrum qui bonafide emit alienam rem, & bonafide eandem pluris vendidit alteri, illud plus quo vendita eſt, domino ſit redditurus. Et videtur quidem quod ſic facere teneatur, quia in eo qđ pluris vendidit quam emit factus eſt ex aliena re locupletior. In oppoſitum eſt, quia illud in quo pluris vendidit videtur eſse tribuendum ſuæ induſtriæ, ergo non eſt reſtituendum.

¶ Circa hanc quæſtionem duplex verſatut opinio prima affirmatiua, a, & altera negatiua, b, & Pedracæ in ſua ſumma. Igitur pro quæſtionis abſolutione, videtur primo dicendum quod opinio Nauarri, & Pedracæ, ſcilicet, quod illud plus à bonæfidei venditore non ſit reſtituendum, videtur apparēs, tum ſecundùm Pedrazam, quia malæfidei poſſeſsor, & venditor, qui fuit in culpa, ſolum videtur ad id pluris reſtituendum obligandus, non vero qui bonafide vendidit, quia caruit culpa, tum quia illud plus, quod bonafide accepit, videtur ut diximus ſuæ induſtriæ tribuendum. Adde etiam quod iſtud plus pro tali re acceptum reſtituere eſt pœnale ſecundum Nauarrum, ergo ante condemnationem in conſcientia non eſt reſtituendum.

a Sotus de iuſt. & iur. lib. 4. q. 8.
b Naua. in add. ſ. 1. 24.

¶ Secundò dicimus, quod opinio affirmatiua Soti eſt probabilior, & tenenda vbi ait Sotus illud plus, quo à bonæfidei poſseſsore pluris eſt vendita res, quam ab ipſo fuerit empta, fore domino reſtituendum, nec in hoc eſse dubium Sotus ait. Cui etiam ſuffragatur Syluester verbo

bo reſtit.3.q.7.vbi inquit.Talis bonæfidei venditor, qui bonafide rem à ſe emptam vendidit, pretium reddere non tenetur,neq; aliud quidquam , niſi ſolum lucrum aliquod ſi ſtat, ex quo factus eſt locupletior,ſed in caſu quæſtionis illud quo pluris rem vendidit, quam emit eſt lucrum,in quo factus eſt locupletior: ergo ſecundum Syluestrum eſt domino reſtituendum.

¶Item quia illud plus quud pro re recepit,eſt veluti pars rei alienæ , & illud penes ſe,talis bonæfidei venditor habet ergo eſt à ſe reſtituendum domino vero , quia intereſſe ſuæ rei fuit in intrinſecum .

¶ At quia maximi duco componere ſententias Doctorum , cum eos ad aliqnalem concordiam reducere poſſum , pro concordia harum opinionum , poſtremò dicimus,quod ſi emptor iſtæ bonæfidei qui rurſus bona fide rem alienã pluris vendidit,quam emerit,alias cum pretio quo emit illam rem erat negotiaturus,& lucraturus erat deductis deducendis,tantundem,aut plus , quam illud plus quo vendendo rem lucratus eſt,fortè in conſcientia vt in ſua bona fide indemnis ſeruetur, in hoc caſu verum habet ſententia Pedrazæ,& Nauarri,quod non teneatur illud plus reſtituere ,ſicut nec fortè etiam in caſu quo dominus ſi rem penes ſe habuiſſet: non tanti,ſed minoris eam vendidiſſet, quia tunc non videtur pati damnum ſi cum pretia iuſta non conſiſtant in indiuiſibili, præſertim pro diuerſis temporibus ſi illud plus , quod non erat percepturus, quia minoris erat venditurus dominus ſi penes ſe haberet,ſi domino à tali emptore,& vẽditore bonæ fidei non ſoluatur . Si autẽ qui bona fide emit rem alienam, bona fide eam pluris vendidit,& ex tali emptione prius à ſe facta , non ceſſauit ſibi lucrum,quia cum pretio impenſo pro re à ſe empta, nec negotiaturus neque alias lucrum inde reportaturus erat , aut ſi creditur dominus ſi illam penes ſe habuiſſet,quod tanti illã vendidiſſet quanti iſte qui lucrando,pluris eam vendidit quam emit , dum totum hoc contineatur intra latitudinem iuſti pretij , tunc in his caſibus vera eſt concluſio Soti, & magis eſt iuridica.ſ.quod illud plus,quo fuit ſecundò vendita, quam fuerit prius empta ſit domino reſtituendum in caſu bonæfidei.

¶Ad hæc vt aliquid in gratiam iuriſtarum etiam demus, & in hac materia de fructibus,viſum eſt nobis, hic in controuerſiam vertere is qui manumiſſus eſt in poſſeſſionem rei quam petijt,propter contumaciam rei, qui citatus perſonaliter noluit comparere coram iudice,aut ſi comparuit, iudici noluit parere,aut ſe abſentem fecit , an faciat fructus ſuos , quam quæſtionum breuiter abſoluentes, quia ad alia properamus dicimus primò,quod ſecundùm ius ciuile ad manumiſſionem via de aſſentiamento Hiſpanicè dictam requiritur præcedat citatio rei perſonalis Quæſtio. 1.

¶Secundò dicimus,quod purgatur cõtumacia in caſu manumiſſionis apparendo dandoq; fideiuſſorem infra legitimũ tempus,ſoluendoque expenſas,tuncque reus reſtituitur.

¶Tertiò dicimus iuxta leges Hiſpanicas loquendo,per ordinationes l.vnica li. 3.tit.9.reuocatæ ſunt leges fori, & partitæ.3.l.6.tit.8.concedentes annum in immobilibus ad petendam reſtitutionem contra manumiſſionem,& dimidiũ anni pro mobilibus,quia prædicta lex ordinationum reſtringit annum prædictum ad duos menſes pro immobilibus,& ad vnũ tantum menſem pro mobilibus.

¶Quartò dicimus iuxta hanc prædictam ſanctionem,qnod qui petit in iudicio rem ad ſe pertinentem , rationeque contumaciæ , vel abſentiæ debitoris fuit manumiſſus eſt in bona rei contumacis, ſi talia bona ſunt immobilia.ſ.domus , vel prædium , ſi reus intra duos menſes non purgauerit contumaciam parendo judici , & ſoluendo expenſas , poſt illos duos menſes ſtando in iure ciuili Hiſpanicę ille manumiſſus facit fructus illius poſſeſſionis ſuos.

¶Et idem ſi manumiſſus fuit ex prædictis cauſis in bona mobilia cuiuſmodi ſunt equi, boues, oues , neq; reus apparuerit intra menſem prædicto modo ad purgandam moram , poſt menſem facit fructus ouium ſuos,ſic habetur l. vlti.3. partitæ.tit.8.

¶Sed

¶Sed iam hic rurſum reſtat inueſtigandum, an requiratur decretum iudicis, vt manumiſſus in immobilia poſt duos menſes, aut manummiſſus in mobilia poſt vnum menſem fructus poſſit facere ſuos? Reſpondetur planè requiritur ſecundum decretum iudicis, vt talis manumiſſus poſt prædictos menſes duos in immobilibus, & poſt vnum in mobilibus poſſit facere fructus ſuos vſque ad conteſtationem litis. c,

c l. Fulcin⁹ § vlt. ff. q b. ex cauſ. in poſ.

¶Excipiuntur tamen ab hac regula generali ij caſus in quibus ex primo decreto iudicis in actione reali manumiſſus facit fructus ſuos, primò; in petitione hæreditatis, quia tunc propter nimiã contumaciam alterius partis refugientis iudicium, conſequitur fructus altera pars eam conueniens. Similiter cum venter mittitur iu poſſeſſioně ratione poſthumi, ſtatim vtitur fructibus.

¶Similiter cum impubes ex Carbonario edicto mittitur in poſſeſſionem videtur fructibus, ſeu potius illius vtitur: vide glo. extra de dolo & contu. c contingit, vbi glo. ait quod in realibus actionibus non habet locum ſecundum decretum, neque eſt neceſſe, ſed tranſcurſus legitimi temporis facit aliquem poſſeſſorem ca. paſtoralis de officio ordin. niſi quis ad cautelam impetret illud ſed in actionibus perſonalibus neceſſe habet, vt mannmiſſus verus poſſeſſor fiat, impetrare ſecundum decretum, quia alias intelligitur non poſſidere, de probation. capit. ex litera, & ſic non præſcriberet, itaque verus poſſeſſor effectus ſeruatis prædictis ſeruandis vtitur fructibus in actione reali ex primo decreto in perſonali ex ſecundo. Hugo de Celſo tandem in ſuo repertorio legum ait quod miſſus in poſſeſſionem ratione contumacię non acquirit poſſeſſionem, ſed manutenentiam. Secus ſi ratione executionis, aut ſolutionis, aut ſententiæ ſit manumiſſus.

CAP. XC.

Vbi de fructibus reſtituendis explicantur multa, & egregia dubia ſcitu digna, etiã vtriuſque facultatis iuriſtis conducentia.

Quæſtio. 1.

QVoniam lata eſt materia hæc de fructibus reſtituendis & adhuc multa inuoluta reſtant extricãda dubia, adhuc hic explanandum id dubij venit, vtrum hæres non ſoluens ſtatim legatum in teſtamento teneatur illud poſtea ſoluere cum fructibus legatario. Igitur ne in rebus non adeo obſcuris immoremur dicimus primo, quod hæres à die quo adiuit hæreditatem tenetur reſtituere legatum legatario etiam cum fructibus, quos legata poſſeſſio fecit ab illo die aditæ hæreditatis, quãdo ingreſſus in eam verbo, vel facto ſuo, vel hæredis exercendo aliquos actus, hæc aſſertio eſt iuridica, a, habetur etiã in partit. 6. l. 37 & patet, quia fructus ſunt debiti ab eo tempore, quo legatum eſt debitum, ergo ſi à tempore aditæ hæreditatis, legatum eſt debitum, ergo ex tunc etiam debentur fructus.

a l. ſi ita relictũ. §. Pegaſeus. ff. de leg. 2.

¶Idem prorſus dicendum eſt, quando legatum non eſt ſolutum per plurimos annos ex ignorantia culpabili, vel quia legatarius id non petijt.

¶Hinc ſequitur etiam quod legatum relictum eccleſiæ couſtruendæ, vel monaſterio debetur cum fructibus intermedij temporis, quo non fuit ſolutum, ita Panormitanus capite nos quidem de teſtamentis, quia textus ait ſoluendos eſſe ſine diminutione.

¶Hinc ſequitur etiam, quo res teſtamento legata à teſtatore, quam alienam eſſe nouerat, ſoluenda eſt legatario cum ſuis fructibus ab eo tempore, quo hæres monitus à legatario, vt emeret eam ſibiq; traderet, emere, & tradere diſtulit, ita partit. 6. l. 37. tit. eo. Et patet, quia à tempore illius monitionis res legata eſt debita, ergo ex tunc cum ſuis fructibus, ſi

bus, ſi fructifera ſit, eſt ſoluenda, neque contra hoc eſt, quod Armilla verbo, legatum §. 10 allegat ex l. quidam prędia. ff. de vſufructu legato, vbi decernitur, quod filia ſi non petit 10. aureos ſibi legatós à Patre quotannis pro ornatu, & veſtitu, & per quatuor annos deſtitit à ſe induendo, illosq́; ab hæredibus legatis exigere omiſit, ſi poſtea petierit illos annorum præteritorum aureos omiſſos, non recuperabit eos, cauſa namque iam ceſſauit, quare fuere ſibi legati, nempe vt ſe indueret, & quia ipſa in culpa fuit, cum eos pro ſe induendo, non petierit, quia viſa eſt illos aureos renunciaſſe.

¶ Præterea quæſtiones de fructibus
Quæſtio. 2. omnes ſuſcitandas hic ſuſcitando, quærimus, an is qui inſtituitur hæres fideicommiſſarius, id eſt, cum commiſſaria ſubſtitutione, in qua ſibi mandatur à teſtatore, vt alteri quem ſibi hæredé ſubſtituit intra certum tempus hæreditatem reſtituat, teneatur computare fructus hæreditatis à ſe perceptos in Trebellianica, ideſt, in quarta parte hæreditatis, quam ſibi iure poteſt retinere deductis expenſis.

¶ Igitur breuiter expedituri quæſtionem, primò dicimus, quod ſi talis fideicommiſſarius ex deſcendentibus hæredibus ſit tempore reſtituendæ hæreditatis hæredi ſibi ſubſtituto, poteſt ſuam legitimam, quæ ſibi inde debetur excipere, ſibiq́; vendicare, & vltrà hoc fructus hæreditatis reſtituendæ à ſe perceptos eos in ſuæ legitimæ ſortem, non computando ſibi appropriare. Habetur hoc aſſertum. l. 8. tit. 2. part. 6. Hæc auté indulgentia huic conceditur, quia cum ſit hæres ex deſcendentibus legitimus præſumitur teſtatorem vltra legitimá illos fructus illi voluiſſe applicare.

¶ Secundò dicimus, quod ſi talis fideicommiſſarius ſit alius ab hæredibus deſcendentibus, neque ſit virus ex illis, túc hic tempore, quo iuſſus eſt à teſtatore hæredi ſibi ſubſtituto hæreditatem reſtituere, licet poſſit ſibi aſſerere Trebellianicam, id eſt, quartam reſtituendæ hæreditatis partem, tamé in tali parte Trebellianica ſibi vendicanda tenetur fructus hæreditatis à ſe illucusq́ue perceptos computare, nec enim poteſt quartam hæreditatis partem, ſimul cum fructibus iam à ſe perceptis ſibi arrogare, ſed ſi fructus iam à ſe percepti Trebellianicam iure fideicommiſſionis ſibi debitam adæquarint, loco Trebellianicæ, id eſt, quartæ partis hæreditatis ſibi debitæ, poterit illos fructus ſibi vendicare quod ſi fructus à ſe percepti exceſſerint ſibi debitam quartam, exceſſum illũ hæredi ſibi ſubſtituto, tenebitur reſtituere ſi autem velit integram ſibi debitam quartam ex hæreditate reportare, fructus omnes à ſe perceptos prius reſtituet, vel ſi velit retinere, in quarta ſibi debita eos computabit, diffinitio autem hæc l. continetur citata, cuius meminit Hugo de Celſo in repertorio legum Hiſpaniæ, verbo fructus, verſiculo decimoquarto.

¶ Iam quoque & alia huic appendix ſequitur quæſtio, huiuſmodi hæres inſtitutus fideicommiſſarius cum obligatione ſibi indicta à teſtatore reſtituendi hæreditatem ſubſtituto, an caſu quo terminus non fuit adiectus à teſtatore quo ſubſtituto hęredi hęreditas reſtitui deberet, poſſit fructus eos in ſua Trebellianica non computando interim percipere? Igitur legitima abſolutio quæſtionis huius hæc eſt, quod in caſu tali, vbi fideicommiſſario ſibi ſubſtituto reſtituendæ hæreditatis à teſtatore nullus præſignatus eſt terminus ſi hæres ſubſtitutus, cum ſe ſubſtitutum nouerit, hæreditatem, in qua reſciuit ſe ſubſtitutum petere noluit, fideicommiſſarius hæreditariam poſſeſſionem tenens, ita facit fructus inde perceptos ſuos, quod in Trebellianica ſibi debita computare eos non tenetur: ſed Trebellianicam ſimul cum fructibus illis poterit ſibi vẽdicare. Secus eſt ſi cum efflagitatus ſit ab hærede ſibi ſubſtituto, vt ſibi reſtituat hæreditatem, illi reſtituere renuit, quia tunc non faciet illos fructus ſuos, ſed ſolum poterit ſibi aſſumere Trebellianicam ſibi debitam, aut fructus illi adæquantes, & nihil amplius. Etenim non conſtituto tempore, à tempore quo hæres ſubſtitutus poſtulauit hæreditatem ſibi reddi, fideicommiſſarius reddere renués in ma-

Quæſtio. 3.

la fide eſſe cenſetur, quare omnes fructus à tempore aditæ hæreditatis in ſortem ſuæ Trebellianicæ computare tenetur.

Quæſtio. 4.

¶Deindo illa quæſtio venit abſoluenda, an qui ſuis proprijs pecunijs emit poſſeſſionem nomine alterius, teneatur illam poſſeſſionem cum fructibus reſtituere alteri, cuius nomine emit? Dicimus ergo caſu quo quis propria pecunia nomine alterius, id eſt Petri, rem aliquam Petro emit, ſimul ac Petrus ſciẽs emptionem ſuo nomine factam acceptam, ratamq́ue habuit tanquam ſuo nomine factam, quia ex tunc valida eſt talis emptio, ab emptore reſtituenda eſt talis poſſeſſio ſic empta Petro cum fructibus. Veruntamen Petrus emptori pretium pro tali poſſeſſione ſuo nomine empta impenſum reddet, ſimul & expenſas, ſi quas emptor talis in ea fecit: ſic habetur part. 3. tit. 5. l. 47. & 49.

¶Secundò dicimus, quòd ſi quis ex peculio pupilli penes ſe habito, vel ex peculio equitis exiſtentis in curia, vel in ſeruitio regis, vel ſi maritus ex peculio dotis vxoris poſſeſſionem emerit, vel ex peculio eccleſiæ prælatus, vel adminiſtrator bonorum eccleſiæ rem emerit, etiam ſi proprio nomine emerit, tenetur eam reſtituere ei, cuius peculio in dictis caſibus emit, etiam cum fructibus inde perceptis, hęc ſanctio eſt in partita. 5. tit. 5. l. 47. & 49. cõtenta, quia omnes perſonæ hic recenſitæ peculiari priuilegio in iure contento potiuntur, ne qui ſuas pecunias adminiſtrantur illis fraudes machinentur, vt omnes emptiones ſuis pecunijs factas, ſi eas ratas habere velint, ſibi poſſint facere proprias, ac per conſequens, ſi eas acceptent, fructus poſſeſſionis ſic emptę faciũt quoq; ſuos.

¶Inſuper & de fructibus aliud emergit dubium an ſi Petrus ſuum renuntiauerit beneficium in Ioannem ſub ſpe, & confidentia tali, vt Ioannes ſibi reddat illius beneficij fructus, an Ioannes teneatur illi ad illos fructus reddendos, quæſtio eſt cuius meminit Cordub. b, & videtur quod teneatur, quia clericus in conſcientia tenetur reſtituere bona ſibi conſignata ab amico in patrimoniũ pro ordinibus ſuſcipiendis, cum conditione ſecreta, vt poſt obtentos ordines, illa bona tali amico reddantur, ergo etiam Ioannes tenebitur reſtituere fructus beneficij ſub confidentia renuntiauit in ſe à Petro.

b Cord. in tract. de caſibus cõſc. q. 32.

¶Igitur abſoluendi quæſtionem gratia dicimus primò cum Corduba, quod talis confidentia, vbi vel quãdo in reſignatione, vel in contractu abſolutè inito non fuit expreſſa, neq; Papa impoſuit penſionem, nullam vim inducit reſtituendi fructus Petro reſignanti, quia cauſa non expreſſa, ſed mente tantum concepta non vitiat contractum, c, & è conuerſo multa expreſsa nocent, quæ tacita non nocent.

c l. ſi repetere. C. de condit. ob cauſ.

¶Si autem Ioãnes Petro in ſe reſignãti pactus eſt, vel pollicitus ſe daturum illi fructus, ſicq́; abſq; licentia Papæ initus eſt contractus, reſignatio huiuſmodi beneficij Simoniaca quidem fuit, vel certò æquiualuit penſioni, vel in fraudẽ penſionis facta videtur, penſio autem citra licentiam Papæ impoſita in nullo foro, neq; exteriori, neq; conſcientiæ obligationem inducit, reprobataq; eſt talis penſio iure canonico, prout docet Sot. d

d Sot. de iuſtit. & iure. lib. 3. q. 6. artic. 2. & lib. 4. q. 7. art. 2.

¶Secundò dicimus cum Corduba, q antea ſola via gratitudinis, Petrus ſic reſignans in Ioannem, à Ioanne libere dante aliquid fructuum poſset accipere ſecundum Nauarrum, e, iuxtà cuius ſententiam non teneretur Petrus in quem ſic eſt reſignatum, reſtituere fructus via confidentiæ, vel pacti perceptos, licet interceſſit ſimonia: dum non fuerit ſimonia realis conſummata ex vtraq; parte, id eſt, tam ex ſolutione pretij, quam ex traditione beneficij, licet Petrus illos fructus ſimoniace tulerit.

e Naua. in Sum. 23. n. 104 & 105. & in cõmẽto de Simo. nu. 12. 13. 14. vſq; ad nu. 291.

¶Tertiò dicimus, quod iam nunc iuxtà proprium motũ Pij V. vt docet Corduba, neq; Ioannes, in quem ſub tali cõfidentia reſignauit beneficium Petrus, poteſt Petro ſic reſignanti impẽdere fructus, neq; Petrus ſub pœna excommunicationis Papalis, ſtatim qua innodatur, à qua niſi in mortis articulo cõſtitutus ab alio quam à Romano Pontifice beneficium abſolutionis valet obtinere, põt eõs fructus ferre, quod ſi eos iam receperit obnoxius manet ad eos reſtituendos, patet hoc, ex proprio illo motu Pij V. qui incipit intolerabilis, Pontificatus

illius.

illius anno. 4. tranſumpto à Nauarro in ſum.lat. c.23.nu.10.vbi ingenioſe aduertit extrauag. Pij IIII. & Pij V. non eſse editas contra omnem confidentiam beneficialem, ſed tantum contra illicitas. Imò neq; contra omnes illicitas, quia non ſunt editæ contra confidentias illicitas, in quibus ſine pacto, & modo expreſſo, vel tacito aliqui reſignant confidétes quod reſignatarij aliquid fructus contribuent indignis conſanguineis reſignantium, quia licet iſtæ confidentiæ ſint illicitæ, non tamen editæ ſunt iſtæ extrauagantes contra illas, ſed tantum contra illicitas ſimoniacasq; quæ cum pacto, vel modo expreſſo, vel virtuali fiunt, quod fructus dentur tali, aut tali. Quæſtio. 1.

¶Igitur ſententia Nauarri inibi hæc eſt, quod Pius IIII. non induxit nouam prohibitionem confidentiæ beneficialis, ſed neq; Pius V. ſed ſolum Pius V illam iuuat inducendo modos probandi eam. Itaq; non intendit aſſerere eſse veram in foro interiori confidentiam illicitam Simoniacam in omnibus caſibus, in quibus in foro exteriori ſtatuit pro tali eſſe habendam, licet in exteriori velit haberi pro tali.

¶Vltimò reſponſuri ad argumentum in principio quæſtionis dicimus, quod caſu, quo frater vel amicus aliquid donauit Petro, titulo patrimonij, quo ad ordines ſacros promoueretur, in conſcientia talis donatio per Petrũ eſt annullanda, taliaq; ſic donata bona ſunt tali amico, vel fratri reſtituenda ſecundũ Cordubam, tum quia talia bona ſunt merè ſæcularia, & talis donatio expreſsè fuit conditionalis, & quamuis fuit fraudulenta, quia verbotenus facta, tamen iure nõ eſt reprobata, tum quia amicus, vel frater donans ſic potuit, & voluit tantum conditionaliter donare, & non abſolutè, ſicq; clericus iſtam conditionem admiſſam habuit, licet in ſcripturam non fuerit redacta in foro exteriori. Sequitur ergo, quod in foro conſcientiæ non maiorem ualorem ſortiatur talis donatio, quam fuerit donantis intentio, neq; contra eius intentionem valet. Ideò in foro conſcientiæ, iuxta fidem datam eam clericus annullare tenetur, licèt donans ratione fraudulentæ donationis in præiudicium eccleſiæ ſic factę ſua intentione fraudari mereatur, & in foro exteriori ad annullandum talem donationem, eamq́ue reſtituendam non ſit cogendus.

¶Cæterùm in caſu reſignationis beneficij ſub confidentia, diuerſa militat ratio, quia talis contractus reprobatus eſt iure, & talis promiſſio ſine licentia Papæ, in fraudem penſionis fuit inducta neq; ſola ſpes de reddendis ſibi fructibus, (vt prædiximus) inducit obligationem fructus reſignanti reddendi.

CAP. XCI.

Vtrum ſeruitium cuiuſdam ſeruæ ſit in ſolutione quadraginta aureorum quos accepit pro ſua redimenda libertate computandum, & quid de fructibus incertis emptis, & fructus hæreditarii, ſeu lucratiui inter coniuges quomodo ſint partiendi.

DE Fructibus adhuc quoniam materia lata eſt quæritur, vtrum verbi gratia, Petrus qui tribuit cuidam ſeruæ Æthiopiſsæ 40 aureos, quos ipſa petijt ab eo, quibus ipſa ſe redimeret à ſuo hero, cũ pacto quod dum illos 40. aureos Petro non redderet, ſe illa illi ad inſeruiendum traderet, in hoc caſu poſſit Petrus vltra capitale.i.vltra 40. aureos ancillæ Æthiopiſsæ tributos, fructus ſeruitiorum eius ſibi accipere? Huius dubij meminit Corduba. a Igitur vt ſatisfiat quæſtioni, quæ ſatis perplexa eſt, præmittenda eſt hæc diſtinctio. Petrus multifariè potuit illos 40. aureos illi ſeruæ Æthiopiſsæ tradidiſſe, aut per viam mutui, quia eos ei mutuauit, aut p viã cenſus, quem impoſuiſset ſuper perſonam illius ancillæ, vel per viam emptionis illius ancillæ, cum pacto de retrouẽdendo ei ſuam libertatem, quando ſibi ſoluiſset illos 40. aureos. Quæſtio. 1.

a Cord. in tract. de caſibus. cõſc. q.122.

¶Igitur his pręmiſſis primò ad quæ-

 ſtionem

ſtionem dicitur, quod per viam mutui illos 40. aureos ſi ancillæ, quo ſe redimeret tradidit, vſura fuit vltra illos ſibi reddendos, expetiuiſſe illa ſibi impendenda obſequia, aut ſeruitia, quia ratione mutui ſe videtur tradidiſſe in hypothecam illa ſerua, at fructus hypothecæ in mutuo, nõ cõputare i ſortẽ vſura eſt.

¶Secundò dicitur, quod ſi tradidiſſet illos 40. aureos illi ſeruæ per modũ cenſus impoſiti ſuper perſonam illius adhuc hac via non potuit illa ſeruitia exegiſſe ſaltem integrè ante motum Pij V. quia huiuſmodi exhibita ſeruitia maioris valoris erant, quam penſio iuſta cenſus ſoluenda pro illis 40. aureis. At nunc poſt motum Pij V. cenſus perſonales inualidantem, nulla hac ratione ſeruitia ab Æthiopiſſa potuit exegiſſe.

¶Tertiò dicitur, ſi Petrus prædictos 40 aureos tradidiſſet ancillæ per modũ emptionis cum pacto de retrouendendo liceret tunc, ſicut conſulitur mutuaturo, cui pro mutuo tradenda eſt hypotheca fructifera, vt nõn ratione mutui velit illam accipere, nam iſtò modo via mutui accipiendo, non poterit illos fructus licitè ſuos facere, ſecus autem ſi illam hypothecam, non via hypothecæ: ſed via mercis, & emptionis eiuſdem cũ pacto de retrouendendo accepiſſet, nam iſto modo licitè tanquam de re ſua à ſe empta fructus faciet ſuos, ſi igitur prædicto inquam modo per modum emptionis cum pacto de retrouendendo, cum ancilla illa, tribuendo illi 40. aureos contraxit, bene potuit Petrus, cum illa illos 40. aureos ſoluẽdo illi, voluit ſe in libertatem aſſerere, vltra illos 40. aureos datos in pretium, illa ſibi impenſa retinere ſeruitia, quia iſto pacto illa ancilla 40. aureis his à Petro fuit empta, tanquam ex re ſua potuit illa percepiſſe ſeruitia, licet certè videretur in fraudem vſurarũ talis emptio cum pacto de retrouendendo fuiſſe facta, vbi iuſtum pretiũ iuxtà iuſtum modum emendi, non ſolueretur ſicut hic à Petro non videtur fuiſſe ſoluendo 4. tantum aureos pro ſerua ſlrenua, & ſeruiendi perita.

Quæſtio. 2. ¶Sed quid ſi nulla via conſtiterit, quo titulo talis contractus fuerit initus. Dr melius tunc eſſe, vt inter Petrũ ipſamq́; fiat amicabilis compoſitio, quia contractus confuſione non caret, ita vt Petrus contentum ſe eſſe velit vno tantum annuali illius ſeruæ famulatu, illaq́; ſit cõtenta id ſeruitij Petro præſtitiſſe cauſa tanti remunerandi beneficij, quo affecta eſt à Petro dante ſibi 40. aureos pro ſua redemptione, quibus ipſa ſe potuit redimere. Si autem mutui via quadraginta hos aureos dedit, cum non eſſet negociator qui eos actualiter expoſitos negociationi haberet, non potuit ratione lucri ceſſantis, ab illa ſerua quicquam vltra ſortem exigere.

¶Præſupponitur in caſu poſito pro maiori eius intelligentia per duos annos ſeruitia impendiſſe Petro, quia pepigit ei inſeruire, dum 40. aureos Petro non ſoluiſſet. Ita Cord. libuitq́; hunc caſum hic non præpoſterè annectere, vt per huiuſmodi caſum probè lector diſcas, & aliorũ ſimiliũ caſuũ ſolutionẽ coniectare.

¶De fructibus inſuper dubitatur vtrũ emptor, quando emit fructus incertos nondum natos, vt verbi gratia, fętus, vel partus naſcituros ex ancillis, vel ex gregibus, vel piſcatum ex primo iactu rhetis expiſcandum ex flumine, vel mari: ſi tales partus non naſcantur poſtea teneatur pro illis aliquid dare. Et videtur q̃ ſic, nam ſententia iuriſtarũ eſt pro iactu rhetis ad piſcandũ empto, pretiũ eſſe ſoluendum etiam ſi inde piſces nullos contingit capi.

¶Per diſtinctionem nihilominus reſponderi ſolitum eſt, nam ſi loquamur de partubus & fœtibus incertis. ſ. gregũ, & ancillarum, ſi eos poſtea non cõtingat naſci, q eos piẽemerat ad ſoluẽdũ aliq̃d nõ manet aſtrictus authore Hugone de Celſo, b, quia cũ iſti fętus regulariter ſint certi, & ſoliti ſint naſci, ſi nati non fuerint, cũ emptor nullas merces accipiat nihil vr ab illo fore ſoluendũ, quia cũ regulariter iſti fætus, & partus ſoleãt naſci, non vr eos cũ ſuo periculo emere voluiſſe, niſi in contractu emptionis tale voluit expreſſe in ſe ſuſcipere periculum. ¶Si autem de iactu rhetis in mare, vel in flumen ad piſcandum loquamur, ſi ſine conditione ſit venundatus, ſed abſolute, ſi nihil piſcium ex inde poſteà fuerit extractum, nihilominus pretium

b Hugo de Celſo i ſuo reper. legũ. verb. vendere.

pretium conuentum pro illo eſt ab emptore ſoluendum cuius legitima ratio redditur, quia ille iactus quo ad capturam piſcium ſuapte natura eſt incertus, cum iſta incertitudine, & periculo cenſetur emere voluiſſe, niſi aliter in hoc caſu inter partes conuentionaliter actum ſit.

¶Deinde quoniam de fructibus hæreditarijs ſupra diximus:nunc tantum dicimus repetentes,quod defuncto aliquo coniugum, fructus apparentes in poſſeſſionibus pro illo tunc, inter coniugem ſuperſtitem, & inter defuncti hæredes ſic diuidentur, vt coniugi viuo pro media parte, & pro alia media parte mortui hæredibus obueniant. Partitio autẽ hæc in fructibus vineæ,hortorum,& arborum tempore mortis apparentibus locum habet. Cæterùm loquendo de fructibus agri ſeminati etiam ſi tempore mortis alterius coniugis non apparuerint in agro pro mediate ſolutis expenſis, pro mediate partiendi erunt inter coniugem viuum,& hæredes defuncti.

¶Si autẽ in vinea,horto,arboribusq;, tempore alteriùs coniugis obitus non apparuerint,tunc non diuidentur, ſed eius erunt omnes fructus, cuius erit poſſeſſionis radix,ita l.9.tit.4.lib.3.fori.

CAP. XCII.

Vbi ad hanc materiam de fructibus beneficiorum eccleſiaſticorum reſtituendis reducuntur quædam dubia quorum meminit Corduba, vbi vtilis quotidianis vſibus traditur doctrina.

De fructibus eccleſiaſticis, quoniam non pauca ſuppetunt dubia ſcitu digna,nũc ſeorſum agere aggrediamur & primò queritur,quid dicendum in caſu quo Petrus dum adhuc iuuenis eſſet, & iam clericus, pro quadraginta aureis, quos ſoluit pro beneficio, obtinuit beneficium non cogitans ſe in hoc delinquere,quoniam ſi cognouiſſet,nũſquam id pecuniæ dediſſet,quia ſolum exiſtimauit illos quadraginta aureos à ſe exigi cauſa bullarum de reſeruatione, fructuũ impetrandarum,pro eo, qui ſibi id conferebat beneficium, vtrum cum iã poſt annos ſcrupulo, remorſuq; conſcientiæ agitatus,quærat remedium ſit obligandus ad reſtituendum interim perceptos talis beneficij fructus. Quæſtio eſt cuius meminit Cordub. in tractatu de caſibus conſcientiæ. q. 28. Cui quæſtioni duo hæc duxit reſpondenda puncta. Primum huiuſmodi beneficium iuxta narrationem caſus, Simoniacè fuiſſe obtentum. Nec enim ignorantia excuſari poteſt talis clericus,tenebatur enim ſcire,aut ſaltem dubitare,ſciſcitariq; à peritis an fieri id poſſet,& quomodo, & in promptu erat ſciſſe,ſi debitam diligentiam adhibuiſſet. Quare maiorem incurrit excõmunicationem, ſimul & ſuſpenſionem ſecundùm Cordubam: quamuis,quantũ attinet ad ſuſpenſionem Nauarrus ſumma Latina, vt poſtea dicemus materia de Simonia,neget ſuſpenſionem incurri in Simonia commiſſa circa beneficia,ſed tantum concedit eam incurri in Simonia circa ordines. Factus eſt inſuper inhabilis ad obtinendum illud beneficiũ: incapaxque effectus eſt fructuum.

¶Ex quo corollariè ſequitur reſignandi,ſeu relinquendi beneficij obligatione teneri,vt Papa vel ordinarius,ſi ordinario competit prouiſio illius,de illo prouiſionem faciat. Ad reſtituendos quoq; fructus manet obnoxius,iuxta c. Simoniacè de Simonia, vt latiùs probat Couarruuias in regula pecca. part. 2. §. 8. ſecundum Diuum Thomam ſecunda ſecundæ,quæſtione 110. art. 6. & ibi Caietanus,& Nauarrus, a, & doctores communiter.

a Naua. Sũ. c. 23. num. 106. & I cõmẽ ð Simonia n. 21. 22 30. & 32.

¶Aduertit tamen Corduba circa hoc primum punctum, (quia interrogare quis poſſet de remedio in hoc caſu,) quod huiuſmodi Petrus à peccato Simoniæ, & à cenſuris pro ea incurſis, licèt virtute cruciatæ poſſit abſolutionem obtinere: tamen ad retinendum tale beneficium, fruendumq; fructibus illius, neceſſarius eſt ſibi recurſus ad Papam, vel ad eius nuncium, ſi ad hoc obtinet

facultatem pro impetranda diſpenſatione, & pro ineunda cum illis compoſitione pro fructibus illucuſque malè perceptis, pro certa quota, vel quantitate, niſi ſibi omnes gratioſè remittantur, penſata eius paupertate.

¶Secundò notandum venit, quòd longè deterius fuit cum illo remorſu conſcientiæ toties celebraſſe ſacrificium miſſæ offerendo, cum tum ſuſpenſus ſecundum Cordubam, licèt non ſecundũ Nauarrum eſſet, tum excommunicatus, & in ſtatu peccati mortalis, vt apparet conſtitutus, poſtquam erat in culpa, & mora non reſignando beneficium, neq; reſtituendo fructus, neq; apparet reſtituendi, reſignandivè animum habuiſſe, nec à celebrando deſtitiſſe. pro vt tenebatur, quouſq; conſulendo peritiores de remedio ſuæ conſcientiæ eius remorſus ſedando conſuluiſſet. Quare vna generali confeſſione eas omnes retroactus confeſſiones iterandas, & earum culpas delendas eſſe Corduba cenſet, vt ex tot laqueis extricetur.

¶At vt ab irregularitate eripiatur, quam ſibi ſuperinduxit, cum eſſet excõmunicatione maiori innodatus celebrãdo, ſecundùm opinionem aliquorum virtute cruciatæ, à tali irregularitate abſolui poteſt. At certè iam tutiùs eſt ſecundum Cordubam pro talis irregularitatis abſolutione, dum eſt occulta, recurrere ad ſuum ordinarium. Nam ordinarijs Concilium Tridẽtinum facultatem indulſit, diſpenſandi ſuper omnibus ſuſpẽſionibus, & irregularitatibus ex culpa prouenietibus occulcis, excepta ea, quæ prouenit ex homicidio voluntario, & hoc eſt tutius, quia ſecundum Nauarrũ, & canoniſtas irregularitates nullæ poſſunt virtute cruciatæ diſpenſari, etiam ſi propter culpam, & non ob ſignificationem ſint contractæ, & tandem ſi adeo pauper is ſit, vt ſic reſignando beneficiũ, reſtituendoq; fructus, non ſuperſit illi facultas ad ſe ſuſtentandum, reſtituat pro poſſè, relinquatque omnia, ingreſſusque religionem, ibi ſanctam ſatagat tranſigere vitam, quod ſi nequiuerit pręſtare hoc de ingreſſu religionis, qui ſibi non pręcipitur, ſed conſulitur, à Papa curet obtinere remiſſionem.

¶Præterea ad materiam de fructibus eccleſiaſticis reſtituendis pertinere videtur, & quæſtio illa, cuius quoque meminit Corduba in tractatu de caſibus conſcientiæ, q. 19. vbi proponitur caſus, ſcilicet, Ioannes eiuſque conſobrinus Martinus conuenerunt cum clerico, vt confiteretur mendaciter ſe Simoniacè beneficium obtinuiſſe, ut Papa Ioanni, eiusvè conſobrino Martino illud conferret. Cumque Ioanni per Papam collatum fuiſset, illud rurſus in eundem clericum renunciauit retinens ſibi medietatem fructuum pro penſione, cum idem clericus, ei à quo prius obtinuerat idem beneficium, reliquam dimidiam partem fructuum in penſionem tribuiſſet: quæritur ad quid teneantur Ioannes hic, eiusq; conſobrinus Martinus, qui poſt hæc gratia pacis conuenere, vt clericus maneret cum ſolo titulo beneficij, & reliquam quæ ſibi remanebat, partẽ dimidiam fructuũ impenderet quotannis Martino conſobrino Ioannis pro penſione, vtrum obligatione teneantur reſtituendi huiuſmodi fructus. Quæſtio. 1.

¶Abſolutio igitur quæſtionis conſiſtit in punctis tribus.

¶Primò, quòd conuentio fuit illicita, qua poſt primam reſeruationem medietatis fructuum Ioannes, eiusq; conſobrinus Martinus conuenere cum clerico, vt conſentiret in rem prorſus iniuſtam, ſcilicet, in confeſſionem prædictam mẽdacem, & contra mentem Concilij Tridentini.

¶Secundò dicitur Martinum bona cõſcientia non vti potuiſſe literis ſibi conceſſis à Papa, quibus collatum eſt ſibi beneficium prædictum iuſte ante à præfato clerico poſſeſſum. Nam partim fuit falſa relatione obtentum, & partim ſurreptitiè fuit impetratum, cum in ſupplicatione tacuerit, neque expreſſerit tale beneficium alia penſione medietatis fructuum, quam clericus perſoluebat prius fuiſſe grauatum, quod ſi in ſupplicatione expreſſiſſet, non ſolum à Papa dictam cõceſſionẽ difficiliter obtinuiſſet: ſed prorſus tali petitioni obſtitiſſet, neque eam conceſſionem conceſſiſſet. Ex quibus ſatis clareſcit huiuſmodi literis omnino fuiſſe

ſurreptitias fuiſſe: & nullius roboris, aut momenti (ſi omne ius conſulatur) neq; effectum obtinuiſſe.

¶ Tertiò dicitur huiuſmodi clericum non ſolum eſſe immunem obligatione cunſentiẽndi ſecundæ penſioni, vel reſeruationi medietatis fructuum, quæ in gratiam Martini intenta eſt fieri, ſed nõ gratitudinis, ſed magni erroris effigiem præ ſe ferre ſibi tale ſuperinducere onus, quod nec portare poteſt, neq; cum eo explere cætera concernentia obligationem, ſtatumque curati animarum.

Quæſtio. 2.

2 ¶ Accedit & ad hanc materiam de fructibus eccleſiaſticis reſtituendis, & dubitatio illa, quam Corduba adiecit in tractatu de caſibus conſcientiæ, quæſtione trigeſima quinta, vbi quæritur vtrum clericus ad ſoluendam certam penſionẽ fructuum maneat aſtrictus, in quam cõſenſit in gratiam cuiuſdam exteri Romani, ſi is Romanus ſibi conferret beneficium, Romanus, autem applicuit ſibi penſionem, non tamen contulit beneficium. Quæritur etiam an Romanus hic ad reſtituendum fructus penſionis huius maneat obligatione deuinctus.

¶ Igitur vera ſolutio quæſtionis conſiſtit in hoc, primò quod ſi prædicti contraxere cum animo celandi Papæ penſionem, in quam conſenſit clericus pro à Romano prædicto conferendo ſibi alio beneficio talis contractus ſimoniaca labe fuit infectus, licet cenſuras contra Simoniacos latas euaſerint, eo quod contractus ex vtraq; parte non ſortitus fuit effectum, cum Romanus ille licet acceperit penſionem, non tamen cõtulerit pro ea promiſſum beneficium. Haſque cenſuras vitare ſtuduiſſe videtur ille Romanus, dum renuit conferre beneficiũ. Sic de hoc latiùs Nauarrus, b, & alibi Doctores. Cæterum Romanus inique egit literis mandati ſibi datis à clerico vtens ad onus penſionis ſupra præbendam clerici imponendum, abſque vero conſenſu clerici mandantis. Nam illæ mandati literæ ſcripto tenus viſæ ſunt abſolute datæ, ſed in veritate ſub ea conditione, & ſpe ſunt à clerico datæ, quatenus beneficium ſibi dandum a Romano ſperabat.

b Naua. in Sum. c. 23. n. 103. 104. & 116. & & 118. & in cõment. de Simon. pag. 120. vſque 228.

¶ Conſiſtit ergo reſolutio in hoc ſecundo, quod in foro exteriori condemnabitur præfatus clericus, compelleturque ad penſionem prædictam ſoluendã, veruntamen ille Romanus quotam penſionis clerico illam ſibi ſoluenti recompenſare tenetur, ſimulque ad damna inde illata clerico reſarcienda manet obnoxius.

¶ Atque clericus iſte ſic deceptus (ſic ibi tradente Corduba) ſi prouiſionis regalis literis à ſe impetratis munitus, quia literis Apoſtolicis, ad præfatam pẽſionem ſoluendam citatus erat, literis monitorijs Papæ, vel executorialibus ſententiam declaratoriam excommunicationis iam incurſæ non continentibus ſe oppoſuit, non animo impediendi, vel fruſtrandi prædictas literas Apoſtolicas, ſed ad interim intercipiendam, ſeu remorandam executionem, quouſq; nouam ſupplicationem exhibendo ante Papam eum de rei veritate certiorem faceret dummodo in rei veritate prædictam ſupplicationem, informationemq; proſequatur ante Papam, vel ante iudices curiæ Romanæ, non ideo cenſuram duodecim caſus Cœnæ Domini cenſendus eſt incurriſſe, quia quatenus ad hoc attinet culpa caruit, Nam illo duodecimo caſu excipitur ſic, niſi huiuſmodi ſupplicationes coram nobis, & ſede apoſtolica legitimè proſequantur. Nam ſi aliter talibus literis obſtitiſſet, neq; ſubterfugere claram culpam poſſet, incurriſſeque tunc excommunicationem cœnæ Domini reſeruatam Papæ omnibus eſſet planum.

¶ Ad abſolutionem autem excommunicationis bullæ Cœnæ, niſi exprimat, non ſat eſt diploma Cruciatæ. Quod ſi in ſententia declaratoria continetur ſententia excommunicationis fulminaria, & reſeruata, nouo vigore vigebit iuxta tenorem ſuum, qui exacte veniret conſiderandus.

¶ Sed ad caſum quo refertur, clericũ iſtum, & bullam Papalem è manu clerici alterius prædicto animo extorſiſſe, illumq; percuſſiſſe, dicitur, quod ſi talis percuſſio loco publico non accedit, ubi concurſus erat perſonarum, vnde reſultare notabile ſcandalum potuiſſet, grauis non videtur interceſſiſſe percuſſio,

aut iniuria, ac ſubinde excommunicatio ideo incurſa reſeruata non videtur fuiſſe Papæ, ſed ab ea ab ordinato. ſ. ab Epiſcopo ſuo abſolui poterit, vel à Vicario generali eius vice fungente ad abſoluendum iuxta caput peruenit. de ſententia excommunicationis. Vide Syluestrum. c.

c Syl. verb. Abſolutio. 4. in 1. not. ſub. 1.

¶Tandem aduertat talis clericus, cũ alterius clerici percuſſor fuerit manifeſtus, ſi adminiſtrauit Sacramenta cum in excommunicatione ea adminiſtrauerit, ſuſpenſionem, vel irregularitatem incurriſſe, & Sacramentum confeſſionis ſi in tali excõmunicatione notoria percuſſionis diſpenſauerit, talem abſolutionem Sacramentalem irritam fuiſſe.

CAP. XCIII.

An Capellanus non recitans, fructus capellaniæ teneatur reſtituere, & an beneficiatus homicida, aut publicè criminoſus teneatur fructus reſtituere, & an talis homicida ſecretus cum iactura graui teneatur abſtinere à celebrando.

Quæſtio. 1.

Deinde quia materia de redditibus, ſeu fructibus eccleſiaſticis lata eſt, adhuc illa quæſtio ſupereſt hic ventilanda vtrùm capellanus in aliqua capellania inſtitutus, ſi diuinum officium non recitauerit ad aliquam teneatur reſtitutionem fructuum. Quæſtio eſt cuius meminit Corduba. a Ad quam reſpondeo dicendum primo, quod ſi huiuſmodi capellania collatiua eſt, quippe quæ authoritate Apoſtolica, vel ordinaria inſtituta fuit, vt ſpirituale, quoddam ius perpetuum deinceps eſſet in ſe, & quãtum ad eam recepturum ſiue iure collationis ſolo, vel electionis, & confirmationis, ſiue per præſentationem, & inſtitutionem capellanus promouendus veniat: tunc beneficium eccleſiaſticum eſſe cenſetur, atq; hac ſubinde ratione huiuſmodi capellanus: vtpote beneficiatus ad perſolutum diuinum officium, ſicut & quilibet alius ſacris ordinibus initiatus tenetur.

a Cord. in tract. de caſibus cõſc. q. 33.

Quæſtio. 2.

¶Et quid ſi diuinum officium omiſſum fecerit, nec recitauerit? Reſpondet Corduba pro rata temporis, quo diuinũ officium omiſit, ipſum reſtituendi fructus obligatione teneri, ſed an integrè ſint reſtituendi, poſtea venit dicendum. Quod autem propter omiſſum officium à beneficiato fructus reſtituendi veniat, ſancitum eſt in Concilio Lateranenſi ſub Leone X.

¶Secundò dicẽdum reſtat, quod ſi capellania creata eſt, vel inſtituta per ſolũ teſtatorem, donatorem vè abſq; diœceſani, vel Papę authoritate, quia capellania collatiua non eſt, neq; eccleſiaſticũ beneficium, ad perſoluendum diuinum officium eius capellanum non aſtringit, ſed ſolùm ad explendum, vel expleri curandum miſſarum onus, quod ſubijt vbi capellania erecta fuit. Quod ſi aliquid huius muneris præterierit ad reſarciendum tenebitur, & ad nihil vltra: ita Nauar. in repetit. c. quando de conſecr. diſt. 1. c. 20. nu. 22. & in ſum. c. 25. nu. 121. & 122. Ac proinde iuxta prædicta, tũ interpretandum, tum etiam limitandum venit, q; tradit Metina Cõpluten. de oratione, q. 8. vbi agit de neceſſitate vocaliter orandi oratione publica. f. 186. col. 4.

¶Ad hanc materiam de fructibus eccleſiaſticis accedit, & alia quæſtio talis vtrùm beneficiatus eccleſiaſticum obtinens beneficium, qui in voluntarium irruit homicidium, ſi quia irregularitatem inde ipſo facto contraxit, ipſo facto ipſius beneficij iacturam amiſſionemque patiatur, vt etiam ſi homicidium occultum ſit, nec prodierit in publicum, adminiſtrando beneficium, eiuſquè percipiendo fructus eo potiri non poſſit tuta conſcientia.

¶Igitur abſolutio quæſtionis conſtat ex his punctis. Primum enim ſit dictum ſi huiuſmodi homicidij delictum tale ſit, quod vltra irregularitatem quam inducit, excommunicationem maiorem ſecum inuehit, ſicut ſi quis clericum nec: dederit: tunc palam eſt talem homicidam clericum inhabilem eſſe redditũ tum ad adminiſtrandum ordines iam à ſe

à ſe ſuſceptos, ac ad vlteriores ſuſcipiendos, & diſpenſanda, ſuſcipiendaq; ſacramenta, tum etiam incapax eſt ad beneficia eccleſiaſtica obtinenda, & impotés quoque ad ea conferenda, ratione incurſæ excommunicationis, neque de hoc quiſquam ambigit.

¶Secundò hoc adducimus, quod ſi homicidium voluntarium eius generis nõ fuit, vt præ ſe ferret alicuius excommunicationis incurſum: ſicut re vera occidiſſe ſecularem non eſt crimen cum excommunicatione coniunctum. Huiuſmodi, inquam homicidium etiam publicum, vltra mortale, ſola labe irregularitatis homicidam inficit, propter quam impos efficitur, tum ad adminiſtrandũ in ſuſceptis ordinibus, tum ad vlteriorum promotionem.

¶Verum non ipſo facto beneficio ante poſſeſſo priuatus manet homicida clericus ante ſententiam, etiam ſi curam habeat annexam animarum, licet ex tali culpa homicidii incapax effectus ſit, & inhabilis ab beneficia eccleſiaſtica de nuò obtinenda, vſquequo ſuper hoc diſpenſationem obtineat, vt expreſſe inquit Corduba, de caſibus conſcientiæ, q 41. Decretum hoc habetur, c. Henricus de clericis pugnantibus in duello, & in ca. ex literis de exceſſibus prælatorũ.

b Nau. c. 27 nu. 249.

Et quia ſecundum Nauarrum, b, nulla irregularitas inducit priuationem beneficii iam quæſiti ipſo facto, quæ videtur eſſe ſententia Innocentii in ca. cum noſtris de conceſſione præbendarũ communiter recepti, & vbique, & probatur per caput clericis ne clerici, vel monachi, verbo, Priuetur, quod probat irregularitatem ex homicidio natam non inducere illam priuationem cum illa ſit potiſſima, argu. cap. miror. 50. diſt. ergo à fortiori eam non inducent aliæ, licet omnis irregularitas præcedens collationem, ipſam ſubſequutam annullet ipſo iure, & licet alias collatio facta criminoſo irrito crimine non inducente irregularitatem valida ſit, ſed facta criminoſo implicato crimine eam inducente non valet, c, & hæc eſt verior reſolutio illius arduæ quæſtionis controuerſæ à multis an collatio facta criminoſo valeat. Sed quis poſſit diſpenſare cũ homicida volũtario circa hoc memini me legiſſe in ſumma lati. Nauarri, capitulo vigeſimoſeptimo, nume. 240. quod poſt Concilium Tridentinum, d, non poteſt epiſcopus diſpenſare cum homicida voluntario ad vllos ordines, neque ad vllũ beneficium etiam ſimplex, vt diſponitur cap. 7. quamuis cum alio poſſet diſpenſare, quo ad ordines minores iuxta notata in cap. ad audientiam, & etiam ad beneficium per cap. 2. de clericis pugnantibus in duello ſecũdum Anan. ibidem, modo ſit ſimplex iuxta Panormit. ibidem, & Fely. in dicto capitulo ad audientiam, & etiam ad retinendum curatum iam obtentum, licet non ad obtinẽdum iuxta Decium, e, concordãtem ſic opiniones contrarias.

c arg. c. ſi. de tempo. ord.

d Cõc. Tri. Seſſ. 14. c. 7. de reform.

e Dec. in c. At ſi. §. 1. de iud. nu. 16. Quæſt. 3.

¶Sed ſi quærat aliquis quale ſit huiuſmodi homicidium voluntarium ſuper cuius irregularitate, diſpenſandi poteſtas excipitur in omnibus facultatibus diſpenſandi ſuper irregularitate factis tam ſummo pœnitentiario, quam legatis Cruciatarum commiſſariis, & quibuſuis aliis? Reſpondetur eſt homicidium authore Nauarro illicitum intentum ſeu volitum in ſe ſaltem equipollentes. Tunc autem equipollenter eſt volitum in ſe, quando licet non ſit volitum in ſe, neque in ſe intentum, eſt tamen volitum in cauſa adeò propinqua morti, vt moraliter vix ſint compatibilia velle illam cauſam, & nolle occidere, cuiuſmodi ſunt nolle occidere, & velle venenum mortiferum propinare, & ſimiliter ferire punctum circa præcordia, vel circa caput etiam cæſim lædendo, vel perforando piam matrem cerebri, nolleque interimere, contra Caietanum, f, dicentem homcidam voluntarium etiam eſſe, qui ſine animo occidendi id facit: ex quo, vt in plurimum ſequitur mors illa ſubſequuta: ſed de his ſatis, quia Nauarri ſentẽtia vera eſt quoad reſeruationem, vel negationem diſpẽſandi cũ homicida volũtario. Quæ diſpenſatio videtur excepta in conceſſionibus diſpenſandi ſuper irregularitate conceſſis à papa, ſed de his poſtea ſuo loco latius ſumus dicturi, nã hæc per parenteſim dicta ſunt, quo intelligentiam ad caſum in quo clericus homicida tene

f Caiet. 2. 2. q. 64. art. ſi.

tur,

tur, aut non tenetur reſtituere fructus beneficii habiti captaremus.

Quæſtio.4. ¶Præterea ſupradictæ connectenda videtur tanquam illi affinis, & illa dubitatio: vtrum ſi clericus homicida occultus ſine diſpenſatione de nouo, poſt tale homicidium occultum, obtineat beneficium, fructus eius faciat ſuos. Igitur, quia quæſtio hæc cuius meminit Corduba ex altera hac dependet. Iam prima hæc expedita eſt quæſtio, ſcilicet quod collatio beneficii facta criminoſo implicato crimine inducente irregularitatem non valet. Cum ergo ſecundũ Cordubam, verior opinio ſit contra Caſtrum de lege pœnali, & communiter contra illum teneatur, vt idem Corduba, longè lateq; in primo libro ſui quæſtionarii tradit, q.35. q talis homicida etiam occultus ipſo facto irregularis ſit, ſequitur, quod beneficium ſaltem curatum obtinere non poſſit, g, quia nemo ad id officii aſſumi põt, quod exercere non valet, & quia beneficium datur propter officium, ſequitur collatio facta homicidæ nulla ſit. Huic enim ſententiæ ſuffragatur Concilium Tridentinũ, cap.7. diſt.14. diffiniens de homicida occulto, quod nullo tempore poſſit ad ordines promoueri, nec illi aliqua beneficia eccleſiaſtica etiam curam non habentia animarum conferri liceat, ſed omni ordine, & beneficio, & officio perpetuo careat. Quæ quidem ratio etiam militat in irregularitate quocunq; delicto contracta, ad quod facit capitulũ, ſi celebrat. de clerico excommunicato, vel depoſito cum eius gloſſa, licet quoad diſpenſationem non parum interſit, quia irregularitas homicidii reſeruata eſt Papæ cum in quibuſdam alijs diſpẽſare poſſit ordinarius maximè, ſcilicet in occultis.

g cap. ſi. de temp.ord.

¶Reſolutoriè iam ergo duo concludamus. Primum, quòd homicida occultus, dummodo excommunicatus nõ ſit, cum beneficio ante homicidium poſſeſſo priuatus non maneat, fructibus eius poterit potiri: cum ante ſententiam cõdemnationis in ſe à iudice latam titulo non careat, h, Corduba docet.

h Cord. in q.li.1.q.35.

¶Cæterum vt huiuſmodi fructus citra ſcrupulum in ſuo miniſtrando miniſterio poſſit lucrari, in diſpenſatione petendi mora non ſit neceſſe eſt, quæ quidem diſpenſatio vti dictum eſt reſeruata eſt Papæ, interimque dum eam obtinet fructibus frui poterit.

¶Secundum à nobis hic reſolutoriè concluſum eſt, quod ſi poſt homicidii delictum Romæ facta eſt collatio beneficii, ſtylus curiæ Romanæ inualuit, vt ſimul in cenſuris diſpenſetur, vt collatio teneat, ideò cum diſpenſatione manebit tutus, poſtquam per diſpenſationem obtentam à Papa irregularitas ſublata eſt, atque habilitatus manſit.

¶Porrò quoniam hic adiiciet, quis dubitare, vtrum cum ſententia excommunicationis aliquis ſit innodatus reſignat in manus Papæ vel diœceſani in ſuum fauorem beneficium, ſi antequam ſibi fiat collatio, abſolutionem ab excõmunicatione obtinuerit, an collatio ſit valida, quatenus eius fructus ſibi poſſit facere proprios. Quæſt.5.

¶Dicitur cum Corduba collationem planè fuiſſe validam, ſi tempore collationis iam ab excommunicatione abſolutionem obtinuerat. Nã huius rei gratia in curia Romana prius præmitti ſolita eſt cenſurarum abſolutio, diſpenſatioq; ſuper eis vt collatio ſuum ſortiatur effectum.

¶At talis homicida occultus, vel irregularis occultus, vel excommunicatus ſecretus cauſa vitandi grauem iacturam rerum ſuarum, vel honoris, vel perſonæ, dum non ſit in mora petendæ abſolutionis, vel diſpenſationis, poteſt præuia contritione, & confeſſione peccatorum quamuis non abſoluatur à cõfeſſore, quia obſtat cenſura excommunicationis reſeruata ſuperiori abſenti, celebrare, tum ſine culpa mortali, tum etiam ſine incurſione aliqua irregularitatis. Quia ſicut iugum Domini ſuaue eſt: ita & mandata eccleſiæ nolentis cũ tam graui iactura obligare, piè ſunt interpretanda, vt nimis grauia non ſint, ita Corduba, q.142. limitans opinionem aliorum ait ei expreſſe ſubſcribere Nauarrum, i, & ſupplementum. Quibus accedit Sylueſter, k, Caſtro quoq; de lege pœnali, libro ſecundo, cap. vltimo, cõcluſione ſecunda, & alii doctores plures

i Nauar. Sũ. Lat. n. 235. c 27.
k Syl. uerb. Euchariſtia 2.q.7.

res hanc ſententiam ſequuntur. Et licet Sotus huic fauere videatur, tamen magis videtur inclinare in aliam opinionē quam expreſſe ſuſtinet Couarruuias in capite. Alma mater. de ſenten. excomm. p.1.2.nu.11.ſ.23.& 24. vbi ait talis occultus homicida, vel excommunicatus cauſa vitandi prædictam grauem iacturam non poſſe celebrare miſſam, neque ſacramenta adminiſtrare, etiam præuia contritione, quia ante abſolutionem.n,& diſpenſationem indignus eſt, quia cenſuris ligatus eſt, ac proinde iure naturali celebrare, & adminiſtrare ſacramenta prohibetur. Cum hac licet non expreſſè videtur concordare Sotus: l, Sed tutè poteſt teneri oppoſita prout ſupra eſt limitata dum abſit fraus, & fictio cōtra Met. in ſua inſtructione. hæc ſuperaddidimus aliqualiter extra lineam, ſed non multum diſſona ſunt à fundamentis, & principiis eius materiæ, quam tractabamus, ſcilicet vtrum quia collatio facta irregulari eſt nulla, quia ſua munia nequit obire, ideò fructus non faciat ſuos.

l Sot.l.4.di. 18.q.2.a.5.

CAP. XCIIII.

An reſignātes in caſibus hic cōtentis, poſsint aliquid fructuum percipere, & an accipiens ſolum titulum, abdicatis à ſe fructibus teneatur recitare diuinas horas, & an non percipiens fructus, ſiue percipiens teneatur recitare ſi non poteſt per ſe, per aliū vt pueri.

Quæſtio. 1.

QVia nollem aliquam difficultatem præteriri, quæ ad hāc materiam de fructibus attineat, huc etiam illam quæſtionem aduocare libet, quam etiā Corduba in additionibus ad tractatum caſuum conſcientiæ pertractat. q.166. An canonicus, quia iuxta ſanctionem Pii Quinti reſignauit beneficium curatum in fauorē Petri, quia in eo reſidere non poterat, accepitq; in penſionem fructus beneficii 15. aureorum valorem attingentes, ex beneficii ſeruitio, atque primitiis. 49. aureis tantum reſignatario remanentibus poſſit tales fructus eum ſub iſta conditione reſignauerit percipere.

¶Et ne in re alioquin prætacta immoremur, dicimus ad quæſtionem ſuccinctè. Quod ſi literis non expeditis, canonicus reſignans impoſuit, accepitque penſionem, cum literæ adhuc expeditæ non eſſent, quia eas Papa concedere renuit, quia talis canonicus reſignans, ante huiuſmodi expeditionem literarum percipere penſionem non valuit, nec reſignatarius in quem reſignauit, eam potuit impendere, ambo ſimul, & excommunicationis ſententia, aliiſq; cenſuris & pœnis, in proprio motu Pii Quinti, qui incipit. Intolerabilis, fol. 46. propriorum eiuſdem motuum contentis ſe implicarunt.

¶Subſequenter verò tanquam corollarium adiungimus primo, quod in practica, & in regulis cancellariæ habetur primo, quod Papa prouidente de nouo beneficium aliquod, niſi valor annualis fructuum exprimatur, talis prouiſio neutiquam valet. Secus eſt in renunciationibus cum penſionibus dandis in fauorem renunciantium Nam tunc, quia in præiudicium conſentientium eſt tantum, etiam ſine expreſſione valoris talis conceſſio, ſeu prouiſio Papæ valet.

¶Secundò aduertimus, & aliam regulam inter regulas cancellariæ contineri, ſcilicet, quod etiam non expeditis literis ex eo tempore, quo Papa conceſſit petitam penſionem, vel reſpōdit fiat: penſio ſic conceſſa, & percipit à penſionario poteſt intra menſes tot, at poſt tranſactos tres menſes penſio percipi non poteſt, niſi expeditis, extractiſque literis & bullis ad eam penſionem percipiendam.

¶Hinc patet quid etiam dicendū ſit, & ad illud dubium, & caſum, vbi proponitur Petrum beneficium curatum reſignaſſe in Ioannem cum conditione de ſibi penſione ſoluenda, quia reſpondemus, quod ſi nullus interceſſit bullarum Quæſtio. 2

rum Papæ conſenſus ad dictam penſionem conſtituendam, & ferri nequit, & ambo præterquam, q̃ ſententia excõmunicationis manent innodati, ipſo facto priuati beneficio, & inhabiles ad illud, & ad alia beneficia efficiuntur, vt patet ex prædicto Motu Pij Quinti intolerabilis, anno Domini 1569. Si autẽ authoritas interceſſerit Papæ, nemini dubium, quin & talis penſio, & ferri, & conſtitui poſſit: ſed qui pollicitus eſt ſe impetraturum bullas, neque impetrauit, ſi aliqua inde alteri reſignanti ſie ſubſequuta ſunt damna, vel penſio ſine licentia Papæ recuperata ſit, & talia dãna damnum paſſo, ex eo, quod alter in mora impetrandi bullas fuit reſarcienda ſunt, taliſq; penſio iam ſoluta eſt reſtituenda beneficio, vnde extracta fuit. vide circa hæc Syluestrũ a, & Cordubã

a Syl. verb. Pactũ. q. 4. & 45. & re. 2. §. 13. vſq; ad 17. & re. 8. q. 2. de hac materia, quæſt. 165.

¶Non inepte hic à nobis aſcita eſt, & hæc quæſtio, de qua variatur inter graues doctores, an beneficiatus qui ſolum recepit in ſe beneficij titulum, abdicatis à ſe fructibus, ratione tituli beneficii tãtum teneatur ad perſoluẽdas horas. An verò qui omnes fructus ſibi percipiẽdos reſeruauit ad id munus perſoluendi horas ſubeundum teneatur. Circa quam quæſtionem duæ verſantur opiniones

b Caieta in Sũ. verb. Horæ canonicæ. oppoſitæ, altera Caieta. b, & aliorum, ex vna parte aſſerentium receptionem ſolius tituli ſine fructibus, non obligari

c Sot. de iu. & iur. li 10. q. 5. art. 3. intitulatum ſic ad perſoluendas horas canonicas, & altera, quæ eſt Syluest. verbo, Horæ quæſtione ſecunda, & Metinæ de oratione, quæſtione nona, ex oppoſito tenentium, talem beneficii ſolo titulo potientem, ad onus perſoluendi horas canonicas eſſe aſtrictum.

d Nau. Sũ. Lat. c. 25 n. 103. & 104. Quæſtio. 2. ¶Inter has opiniones Nauarrus, d, non ſine exacta conſideratione, & bene concordare nititur prædictos inter ſe diſſidentes doctores, cui in hac concordatione ſubſcribit Corduba, in q. 185. in additionibus ad tractatum de caſibus conſcientiæ. Concordia, reſolutioque quæſtionis ſtat in hoc, ſcilicet, q̃d opinio Soti, Caietaniq; eſt vera, quãdo intitulatus taliter in ſolum titulum beneficii conſenſit, vt per authoritatẽ Papæ reſignator beneficij reſeruauerit ſibi omnes fructus pro penſione ſimul cum ſeruitio, & cum tota adminiſtratione beneficii, tunc quia ſola videtur hic interuenire via poſt renuntiantis mortẽ, ſolus renuntiator ſic beneficii tenetur ad onus recitandi canonicas horas, & non intitulatus iſte, qui ſolum obtinet titulum. Quia qui ſubit onus, debet percipere, & commodum, & è contra, qui commodum reportat, portare quoque debet, & onus.

¶ At verò ſecunda opinio oppoſita Metinæ, Syluestri verum habet in caſu, quo intitulatus iſte in ſolam reſeruationem fructuum in reſignantem conſenſit, ſi ſimul cum titulo poſſeſſionem obtinuit, & adminiſtrationem, vel ſi nõ obtinuit, ſi per ipſum ſtetit, quominus obtineret talem, & poſſeſſionem, & adminiſtrationem, quia ad perſoluẽdas horas, in hoc caſu aſtringitur intitulatus hic, quia Papa in Bullis ſolitus eſt id oneris imponere, quod qui recipit fructus pro penſione, onera eccleſiæ, vel beneficij ſubeat: cum autem in hoc caſu intitulatus hic aliquos fructus percipiẽ dijus habeat quia adminiſtrare tenetur inſeruireq; beneficio, licet illos fructus non percipiat, quia tamen in culpa eſt, & in cauſa, quod illos non percipiat, quia illos, vel remittit, vel non exigit, ideo à perſoluendi diuinum officium, & horas onere, obligationeq; non excuſatur. Et hæc opinio media Nauarri concordans ſic alias extremas, potior eſſe videtur, & quia certè ratione tãtum ſolius tituli beneficij, vt bene aiebant Sotus, & Caiet. non tenetur intitulatus ad horas in caſu quo concurrant hæ limitationes, quas adiicit Nauarrus, ſcilicet, quod non poſſit intitulatus per ſe, neque per alium percipere fructus, neque ſit in culpa, quod pro tunc non percipiat, neque in poſterum ſit eoſdem beneficij fructus recepturus tanquam debitos pro eo tempore, quo eos non tulit, quas limitationes animaduerſas vult eſſe Corduba, quia deſeruiunt inquit ad multos caſus.

¶Hinc ſequuntur notabilia hæc veluti corollaria. Primum, quod pueri beneficio intitulati, & ſimiliter, familiares, vel amici pro quibus cum ſint beneficiari

neficiati eorum patres, heri, vel amici fructus beneficii capiunt, tenentur ad canonicas horas recitandas, tenentur inquam non minus, quam ſi ipſimet fructus caperent, regula qui per alium li. 6. Accedunt huic ſententiæ Sotus, & Metina aſſerentes, quod huiuſmodi pueri nõ initiati ſacris obtinentes beneficia requirentia miniſterium, ex quo parentes pro ipſis fructus capiunt, tenentur ſi per ſe præ ætate ad recitandas horas inhabiles ſint, ſaltem per ſubſtitutum, ſicut inſeruire beneficio, ita etiam perſoluere diuinum officium.

¶Secundum, quod ex prædictis ſequitur, quod habens beneficium, vel aſſequutus beneficij titulum, quamuis non niſi diſtributiones, quotidianas capiat, ad officium diuinum exoluendum tenetur iuxta Nauarrum, & Cordub. etiam ſi tã tenues ſint beneficij fructus, quod ad beneficiati ſuſtentationem inſufficientes ſint.

¶Sequitur ex prædictis tertiũ, quod impediti cenſuris alias ante cenſuras intitulati, qui ſi vellent procurare cenſurarum poſtea incurſarum abſolutionẽ, poſſent, & inſeruire beneficio, & eius accipere poſſeſſionem, quam illuc uſq; nõ obtinuerant, etiam ſi propter cenſurarum obſtacula, fructus beneficii nec in toto, vel in parte ferant, ad perſoluendum diuinum officium manẽt obnoxii.

¶Sequitur quartum corollarium, quod ſi beneficiarius litigaret, & habita ſententia fructus ſequeſtratos, aut ab aduerſario perceptos obtinere deberet, quamuis poſſeſſionem nõ accepiſſet, neque accipere poſſet ſecundum Nauarrũ & Cordubã, & ſecundum communem ſententiam doctorum contra Sotum, & Paludum, & Cardinalẽ Sancti Sixti, quibus quia magis ſunt Theologi, & hæc materia canonica eſt nõ tantum in hac parte eſt aſſentiendum, quantum canoniſtis ceteris paribus, quia fructus percepti ſaltem poſt litem conteſtatam debentur vero beneficiario, ſi vicerit, quamuis contra poſſeſſionem de proprietate litiget: tenetur interim ad perſoluendas canonicas horas, quia quod litiganti etiam contra poſſeſſionẽ de proprietate debeantur fructus, tam in rebus ſpiritualibus, quam profanis deciſio eſt. Rot. 24. in nouis, per notata in c. grauis, & per Innocentium in c. in literis de reſtitutione ſpoliat. e

e l. certum. C. de rei vẽ. & l ex diuerſo ff. eod.

¶Hinc infertur corollarium quintũ ſecundum Nauarrum, ſcilicet non excuſari ab officio diuino perſoluendo eum qui in penſionem omnium fructuum conſenſit ei qui in ſuum fauorem beneficium renuntiauit prout quotidie fit, quia verè beneficiarius eſt, & poſſeſſionem beneficii habet, aut per eum ſtat quominus eam habeat, & ſi vult aliquo tam partem fructuum poteſt ſibi capere, quia poteſt inſeruire beneficio, & ad mercedem ſui ſeruitii cogere eum, cui omnes fructus ſunt reſeruati. Fructus autem ſolum intelliguntur, qui deductis oneribus, reſidui inueniuntur. l. fructus. ff. ſoluto matrim. cum notatis, ibi, & Felyn. in capitu. ad noſtram de iureiurando, ſed non tenetur ratione ſolius tituli, vt diximus, ſi conſenſit authoritate Papæ, vt renuntianti omnes fructus, & omne ſeruitium, & adminiſtratio beneficii reſeruarentur, quia is cum nihil poſſit percipere, neque poſſit ſeruire, nolente penſionario, nulla ratio expoſcit, vt eum ad perſoluendas horas obligemus, quæ ſecundum Nauarrum, concluſio eſt quotidiana, & ſingularis.

¶Adde vniuerſaliter, quod omnis beneficiarius, per quem ſtat quominus capiat fructus, ſiue quia non vult capere poſſeſſionem, aut reſidere, non obſtante, quod fructus non percipiat ſua culpa, nihilominus, tenetur ad perſoluendas horas.

¶Sequitur ſextum, quod antea diximus, ſed gratia ſeruandi ordinis, hic iterum repetimus, quo capellaniæ collatiuæ, cuiuſmodi ſunt authoritate Apoſtolica, vel ordinarij inſtitutæ eo fine, vt iure ſpirituali, immunitateque eccleſiæ ſint gaudentes, ſiue ſint p̃ p̃ſentationẽ, ſiue per collationẽ, ſeu electionẽ prouidendæ, bene capellanos aſtringũt ad diuinũ officium perſonaliter recitandum, licèt huiuſmodi capellis inſeruiãt per alios. Secus eſt ſi loquamur de capellanis authorit. Apoſtolica, vel ordinarii non inſtitutis, ſed ſolum à donatoribus,

vel

vel fundatoribus, ſeu teſtatoribus, priuata authoritate erectis, quia hæ capellaniæ nec collatiuæ ſunt, nec eccleſiaſtica beneficia, vt pote, quæ titulo eccleſiaſtico carent, quare nullam obligationem recitandi diuinum officium ſuper ſuos capellanos inducunt.

CAP. XCV.

Vtrum præſtimoniarij, & penſionarij non recitantes diuinas horas teneantur reſtituere fructus, & quotam partem pro qualibet omiſſa hora, & cui eſt reſtituendum tunc; & an curati, & alii beneficiarii in aliis etiam miniſtrãtes nõ recitantes teneantur integros fructus reſtituere.

PRocedentes vlterius ad ea omnia dubia, quæ de redditibus eccleſiæ veniunt enodanda, in medium illud anti quum dubium adducimus, an præſtimoniarii præſtimoniales portiones habentes, & penſionarii, ſub pœna amiſſionis fructus, ſeu potius ſub conditione eos amittendi teneantur perſoluere diuinũ officium, & Cordub. a, quidem memor huius dubij, ad illud ait opinionem ſui Magiſtri Metinæ negatiuã eſſe magis communem approbatamq; eſſe per practicam, & conſuetudinem, ſcilicet, quod penſionarii non teneantur ad horas ſecundum omnes, ſed neque præſtamiſtæ habentes titulum præſtimoniorum. Sed circa præſtimonia contrariã ſententiam, quæ vera eſt, tuetur Sotus quia in cap. quoniam de cõceſſione præbendæ in ſexto connumerantur inter beneficia eccleſiaſtica, beneficia habentia titulos eccleſiaſticos, cuiuſmodi ſunt inquit Sotus præſtimonia, & quia licet inſtituta ſint pro ſtudio, ſed non ſine onere horas recitandi.

a Cordu. in q. 187 inad dit. ad tra cta. de caſi. conſcien.

¶At iam per extrauagantem Pii V. quæ incipit ex principio Lateranẽ. Concilii, cuius tenorem excepit Nauarrus ſumma Lat. c. 25. nu. 122. concertationi doctorum ſuper hac quæſtione ſilentium impoſitum eſt, vbi hæc per ordinem diffinita continentur.

¶Primum, quod quia ex Lateranenſi Concilio primo pia, & ſalubris ſanctiò emanauit, vt quicumque habens beneficium eccleſiaſticum cum cura, & ſine cura, ſi poſt ſex menſes, quam illud obtinuerit diuinum officium legitimo ceſſante impedimento non dixerit, beneficiorum ſuorum fructus pro rata omiſſionis officij, & temporis ſuos non faciat: ſed eos tanquam iniuſtè perceptos in fabricas ipſorum beneficiorum, vel pauperum eleemoſynas, erogare, teneatur, & quia multorum animi ſuſpenſione tenebantur cuiuſmodi ratæ prædictæ ratio ſit habenda, ideo in ſequentibus huiuſmodi ratæ amittendæ euidentem rationem reddit dicens, ſtatuimus, vt qui horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiſerit, omnes beneficij, ſeu beneficiorũ ſuorum fructus qui illi, vel illis diebus reſponderent, ſi quotidie diuiderentur, qui vero matutinum tantum, dimidiam: qui cæteras omnes horas aliam dimidiam, qui harum ſingulas, ſextam partem fructuum eiuſdem diei amittat.

¶Secundò in prædicta extrauaganti continetur præſtimoniarios teneri ad recitandum diuinum officium contra, Cordubam, & contra alios deobligantes præſtimoniarios præſtimonia obtinentes à recitandis horis, quare cum te nor illius extrauagantis eos obliget ſic diffiniendo, ſcilicet declarantes præſtimonia, præſtimoniales portiones, & quæ cumque alia beneficia etiam nullum omnino ſeruitium habentia obtinentes cum prædictis pariter contineri i. declarat extrauagans tales pro rata omiſſionis officii, & temporis ſuos non facere fructus, ſed eos tanquam iniuſtè perceptos in fabricas ipſorum beneficiorum, vel in pauperum eleemoſynas erogare teneri.

¶Ideo iam exploſa eſt in hac parte omnia ante habita inter doctores controuerſia. Vnde iſti pro matutinis inter miſſis dimidiam partem pro cæteris omnibus

omnibus aliis ſimul omiſſis horis aliam dimidiam,& pro ſingulis ſextam partē fructuum amittunt.

¶Præterea de penſionarijs,quia communis circumferebatur inter doctores opinio,ꝗ ad nullas horas dicendas tenebantur,iam & opinio hæc in parte exploſa quoque eſt per ſanctionem Pii V. in fine prædictæ extrauagantis ſic diffinit, at quicumque penſionem fructus, aut alias res eccleſiaſticas, vt clericus percipit, eo modo prædicto ad dicendū officium paruum Beatæ Mariæ Virginis decernimus obligatum, & penſionē fructuum, rerumq; ipſarum amiſſioni obnoxium. At exiſtimo, ideo ſignanter dictum fuiſſe de quocumq; qui vt clericus penſionem percipit, quia ſi quis titulo ſæculari, vt quia coniugatus pauper eſt,obtinuit à Papa penſionem, hūc recitandum officium virginis, virtute huius extrauagantis non cenſeo obligatum.

Quæſtio.1. ¶Sed iam ex prædictis innumera pulſulant dubia: primò, an illud caput ſtatuimus Concilii Lateranenſis ſub Leone 10 habiti Seſſ.9.§ ſtatuimus,vbi ſtatuitur,vt nemo beneficium curatū, aut ſimplex habens, qui elapſis 6. menſibus ab eius conſecutione, ſine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiſerit, pro tempore quo recitare omiſerit,fructus ſuos faciat, obligationē eos reſtituendi induxerit in fabricam beneficii,vel in eleemoſynas pauperum Ad quam quæſtionem reſpondendo:Nauarrus, b ait in extrauagāti,iſta Pii V. conſtare prædictum.§.ſtatuimus Concilii Lateranenſis habuiſſe,& habere vim obligandi, vnde hinc notat reprobari opinionem Soti,& nonnullorum dicentium non obligare prædictum.§.ſtatuimus,approbariq; opinionem quam antea ſolitus erat Nauarrus habere contrariam,quare ex dicta extrauagāti Pii V.ad perpetuam rei memoriam infert Nauarrus, verum eſſe quod dixerit declarando prædictum.§.in d.c.quādo notabili.7.nu.32. ſcilicet, quod prædicta reſtitutio fructuum non eſt neceſſario facienda fabricis eccleſiarum, vbi ſunt beneficia: ſed ſatis eſt eos fructus largiri pauperibus.

b Nauar. Sū. Lat.cap.25. nu.122.

¶Deinde ſecundo infert id, quod ibi intulerat, & quo non ſemel ſe conſolatum fuiſſe dicit aliquos ſcholaſticos pauperes, qui ob omiſſionem horarum recitandarum fructus ſuorum beneficiorum amiſerant ſcilicet, quod ſatisfacit huiuſmodi obligatus, ſi ſaltem de conſilio confeſſarii, ſic capiat eos fructus ſibi tanquam ſi vni de pauperibus daret, qui ad dandum aliquid pauperibus teneretur, tum quia poteſt illud ſibi accipere tanquam vnus ex eis, ſi verè talis eſt,ſaltem vt dictum eſt de conſilio confeſſarii,& quoad forum cōſciētiæ,prout tradit Bald. in l. id quod pauperibus q.22.C.de epiſcop.& cler.Cald. conſil 39.de teſtam.Ancha.in conſil.84. domina Apollonia.

¶Tertiò addit,quod non ſufficit reſtitutionem prędictam facere fabricę, vel pauperibus, quando reſtituenda ſunt lucrifacta per diſtributiones quotidianas, quæ debentur iis, qui horis illis diebus, in quibus illi non recitarunt interfuerunt, quibus accreſcunt per caput primum de cleri.non reſidentibus lib.6.cū ei adnot.& non ſufficit dari pauperibus quod debetur alteri arg.c.ea te de iure iur.niſi quando ignoratur quis ſit,cap. cum tu de vſur. vbi gloſſa ſic ait communi.

¶Cui quarto corollariè accedit,quod idem eadem ratione dicendum eſſe videtur de fructibus eccleſiarum, vbi eſt ſtatutum, vt fructus malè percepti reſtituātur certis operibus piis, quia iſtis operibus piis,& nō aliis fieri debet prædicta reſtitutio.

¶Adde etiam quinto quod id ipſum ferendum eſt iudicium de quota quam corpus ſeu groſſam canonicatuum vocant, quam canonici ita lucrantur ratione ſuorum canonicatuum, vt pars non lucrifacta ab vno,accreſcat aliis,& obueniens tempore vacationis non reſeruatur ſucceſſori, qualem regulariter non habet canonicus ſecūdum gloſſam ſingul.in c.quod ſicut de electione verbo conſentire, ſed diuiditur inter ſuperſtites. c.

c c.relatum in 2.de teſt.

¶Sexto eadem ratione idem dicendum videtur de eo, quod canonicus perdit ob excommunicationem, ſuſpenſionem,

ſionem,aut aliam quamcunque cauſam ſicut per hanc non recitandi, quia de ſimilibus idem eſt iudicium.c. dudum.2. de electionibus. non tamen tenetur ad reſtituẽdum fructus beneficii, eo quod in peccato mortali occulto, aut notorio fuerit,tum,quia id nullo iure cauetur,tum,quia licet Angel teneat, quod ſic verbo quinto clericus. 8. §. Roſella tamen, & Syluester verbo clericus.4.q. 24 tenent, quod ob hoc non tenetur, quibus accedit Nauarrus,tum per prædictum.§.ſtatuimus, quod id confirmat ſatis apertè,dum decernit beneficiariũ, qui omiſſam fecit recitationem horarũ non teneri ad reſtituendum , quod primis.6.menſibus à conſequutione beneficii percepit.Perſpicuum eſt autem illum in peccato mortali notorio fuiſſe ſi notoriè omiſit,& ſi occultè in occulto.

Quæſtio. 1. ¶Cæterum , quia inter referendum extrauagantis Pii V. tenorem plura emergunt dubia neceſſaria ſcitu primo forte quis hæſitabit : vtrum vniuerſaliter omnis beneficiarius prætermittẽs recitationem horarum , omnes fructus integrè pro rata temporis , quo horas omiſerit, vel iuxta numerum horarum omiſſarum reſtituere teneatur , & quidem pro parte affirmatiua facere videtur extrauagans Pii V.quæ non recitantibus beneficiariis prohibet fructus facere ſuos abſolutè ſine exceptione tanti , vel tanti eoſq; reſtituendos ſtatuti fabricæ,vel pauperibus.

¶Igitur ad quæſtionem mihi reſpondenti libet hic Metinæ Salmauticenſis, d, ſententiam ſequi,quam etiam me docuit magiſter meus Frater Dominicus de Cueuas,quæ in his conſiſtit punctis. Primo quod ſi beneficiarius huiuſmodi ſit,qui beneficium obtineat eccleſiaſticum ſolam inducens obligationem recitandi,neque aliud officium ſubeundum imponens,cuiuſmodi eſt prꝑſtimoniale beneficium , talis ad integram reſtitutionem fructuum omnium,quos ex beneficio,vel beneficiis huiuſmodi retulit obligandus eſt ſi diuinas horas ſoluere prætermiſit,quia iniquè tunc huiuſmodi fructus præoccupauit, cum ſine titulo illos fructus ſibi vendicauit,obligandus eſt (inquit Metina) talis ad reſtitutionem omnium fructuum, vel quaſi omnium, quia ſecundum ipſum non adeò rigidè ſe gerere debet cum tali confeſſor ac cum latrone, qui ad perpendiculum omnia malè ablata cogitur reſtituere, ſed perinde cum illo confeſſor ſe habeat oportet, ſicut cum alicuius optimatis famulo , qui & ſi per puſillũ temporis,vel aliquantiſper defuerit officio ſuo,non tamen omnino omni priuãdus venit ſtipendio , ſic nec talis omnibus euacuandus eſt fructibus .

d Meti.Salmant.Inſtr. conf. f. 15. pag.2.

¶Secundò iuxta eius ſententiam adiicimus , quod ſi beneficiarius , qui omiſſas fecit canonicas horas is ſit , qui beneficium obtineat officia alia principalia annexa habens propter quæ adimplenda potiſſimè fructus reportat , cuiuſmodi eſt curatus, qui curam animarum gerit, qui & munus celebrandi , & adminiſtrandi ſacramenta obit,& regimine eccleſię fungitur,vel ſi capellanus ſit , qui onus celebrandi miſſas ſubit cũ huiuſmodi beneficiariis taliter ſe gerat confeſſor oportet , taliſque reſtituendi adhibendus eſt modus , vt ſi verbi gratia capellania ipſi capellano tercentis aureis ęquiualentes redditus reddat, diuinumque officium per annum perſoluere omiſerit , pro prætermiſſis horis centum aureos idest , tertiam partem reddituum reſtituens, ducentos aureos pro celebratis à ſe miſſis , (quia eas celebrare potiſſimum miniſterium erat, ad quod erat addictus)ſibi reſeruet, atque retineat. Quod ſi per totum alias annum ſuum recitandi munus rectè expleuerit, non ob id, quod per dies paucos ſcilicet per octo aut 10. dies à recitando diuinum officium defecerit,ad aliquid fructuum , vel reddituum capellaniæ reſtituendum eſt cogendus , quia famulus eſt tam magnifici domini idest Dei, quare & ſi per parũ temporis ſuo officio deſit , non ideo talis ſeruus ſua mercede,aut ſtipẽdio mulctãdus venit.

¶Si autem talis beneficiarius curatus ſit curam animarum gerens, qui diuerſa officia in eccleſia adminiſtrat, ſi eas ſuas vices rectè geſſerit , ſolumq; recitandi officio defuerit tunc beneficii redditus in tres, vel quatuor diuidens partes , tertias tres poterit ſibi applicare

pro

pro potiſſimis miniſteriis, in quibus miniſtrauit, dummodo pro officio recitandi horas prætermiſſo, quartam partem reſtituat, ſi per integrum annum recitare omiſerit, quod ſi per dimidium anni in recitando horas, etiam priuatim defuerit, ſat erit ei dimidium illius quartę partis reſtituiſſe, & ſic proportionabiliter, quod ſi per paucos dies recitare prætermiſerit obligandus eſt ad reſtituendum nihil.

¶Ad extrauagantem Pii Quinti, quę videtur in contra aſtare dicitur tripliciter apparet prædictis non obſtare.

¶Primo, quia Metina cenſet à beneficiariis alia officia potiſſima etiam annexa ſuis beneficijs habentibus præter recitationem horarum, ſi extrauagans prædicta velit omnes fructus integrè forè reſtituendos, in his quoad integrã reſtitutionem fructuum, eam eſſe pœnalem per pœnam obligantem, cum iudex per ſententiam mandauerit, ad eos omnes reſtituendos, & non ante, quia ante condemnationem iudicis non integrè omnes fructus reſtituere manet obnoxius, ſed ſatis eſt ſi in conſcientia, prædicto modo, & quotam prædictam ex redditibus talis beneficiarius reſtituat.

¶Secundò reſponderi poteſt extrauagantem poſſe intelligi, vt de his beneficiariis tantum loquatur alia, vel aliis obligationibus non deuinctis præter obligationem canonicas horas recitandi, quia qui in aliis præoccupantur officiis ſuis beneficiis annexis, planum eſt ad omnes fructus integrè reſtituendos, nõ eos teneri: ſed ad quotam prædicto modo moderatam.

¶Vel tertiò motus proprius iſte Pii Quinti, & hanc ęquam explicationem admittit, vt ſcilicet cum diffinit ob omiſſionem horarum fore reſtituendos fructus intelligatur de quota tantum obligationi perſoluendi diuinum officium correſpondente, & non de omnibus fructibus, quod in ſecundam reſponſionem coincidit.

CAP. XCVI.

An Canonici aſsiſtentes tantũ perſonaliter choro, & ibi nõ recitantes, ſed domi, & data opera ſine attentione beneficiarii recitantes teneantur fructus reſtituere.

ADhuc circa intelligentiam extrauagantis Pij V. perſiſtentes grauiter dubitari, contingit circa eam vtrum canonici, quibus videntur redditus miniſtrari, vt aſſiſtant, ac ſuarum perſonarum præſentia officio diuino authoritatem concilient ſi horas canonicas in eccleſiis cathedralibus ſeu collegialibus non recitauerint in choro ſed tantum priuatim in ſuis domibus, teneantur reſtituere eam omnem ęquiualentiam, quæ ęquiualet à ſe perceptis diſtributionibus.

¶Cuius quæſtionis meminit Metina in ſua inſtructione aſſeritq; hoc eſſe dubium graue, & quod ſoleat pluries interrogari, & quamuis fateatur aliquos non defuiſſe doctores, qui tenuerint eas diſtributiones in caſu quæſtionis integrè fore reſtituendas, fateaturque motum proprium, id viſum fuiſſe ſignificare, ipſe tamen negatiuam tuetur partem, ſcilicet, quod in hoc caſu diſtributiones illæ ſic receptæ à canonicis non veniunt reſtituendæ.

¶At verò ad hoc affirmandum, his eſt inductus rationibus ſcilicet, quia potiſſimum munus gratia, cuius huiuſmodi diſtributiones illis conferuntur id eſt vt ſua præſentia, aſſiſtentiaq; chorum aliaq; diuina officia authorizantes eccleſiæ præſentent decorem, hocq; munus videtur explere etiam dum, vt praui eccleſiaſtici tales canonici confabulantur in choro inter ſe, etiam ſi officiũ diuinum non ibi perſoluant.

¶Secundò id Metina confirmat exẽplo quia res haud incerta eſſe videtur, quod clerici, vel canonici, dũ proceſſiones, vel exequias defunctorũ funerales comitãtes garriẽdo confabulationibus inter ſe habitis præoccupantur, nõ ideo eas diſtributiones amittunt, quas fide-

les pro ſimili aſſiſtentia, & comitatu funeralium ſoliti ſunt erogare, nec aliquid diſcriminis intereſſe videtur, ſed eadem prorſus ratio eſt de clericis, ſeu canonicis comitantibus ſic proceſſiones, aut funeralia, & de canonicis ſic cõfabulando aſſiſtentibus diuinis officiis, & choro, & propterea concludit Metina extrauagantem Pij V. ſuæ huic ſententiæ non aduerſari.

¶Sed in contrarium eſt, quod prædicta extrauagans Pii Quinti tam clarè contra hanc ſententiam Metinæ diffinit, vt expreſſioribus verbis Papa non potuerit contra ſententiam Metinæ edicere dum Pius V. ibi ſic in ſua propria forma, & tenore verborum ait tametſi aliquis choro addictus, nõ recitans omnibus horis canonicis, cum aliis præſens adſit, fructusq́; , & diſtributiones fortè alirer aſſignatas ſola præſentia iuxta ſtatuta, conſuetudinem, fundationem, vel alias ſibi lucrifeciſſe prætendat, is, etiam præter fructuum, & diſtributionum amiſſionem, graue peccatum intelligat admiſiſſe, hæc Papa.

¶Igitur vt quid in hoc, graui dubio, ſentiamus aperiatur, dico primo quod bene ait Metina contra alios, qui fortè oppoſitum ſentiunt, ex extrauagantis Pii verbis non clarè conuinci, quod canonici priuatim domibus, v.g. luis, horas recitantes dum modo aſſiſtant horis in choro, licet eas ibi cum aliis non recitent, aut canant teneantur ad integrè diſtributiones perceptas reſtituendas? Nec enim id clarè ex Papæ verbis eſt colligere, quia ibi dum Papa ait, tametſi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis, cum aliis præſens adſit, fructus, & diſtributiones amittat gloſſari rectè poteſt, vt loquatur de his canonicis, vel choro addictis, qui cum omnino horas recitare intermittant, nullibique, neque etiam priuatim eas recitent, ſibi perſuadent ad eas diſtributiones non reſtituendas ſat eſſe, etiamſi in choro inter horas cantendas confabulari fuerint, ibi ſua perſonali præſentia aſtitiſſe.

¶Secundo addo, quod neque iſta Metinæ ſententia eſt omnino certa, nam, & rationes Metinæ pro ea, ſuas non inapparentes ſolutiones habet, nam ad primam reſponderi poteſt, quod canonici garrientes, vel confabulantes in choro inter diuina peragenda officia, tantum abeſt, vt ſua perſonali præſentia choro, & diuinis officiis decorem, & authoritatem adiungant, vt more puerorum garrulantium, ſeu homuncionum leuium quantum eſt ex ſe, conturbent perſtrepentes chorum, & diuinum officium deturpent, quare hac ratione tantum abeſt, vt contributionum mercedem mereantur, vt etiam à tali, faſtigio eminentiſs mereantur deturbari, ſed ad confirmarionem ex exemplo canonicorum comitantium confabulando ad eccleſiam funus, non deeſt in promptu ratio diſparitatis, quia reſponderi poteſt, quod cum eos ad talia proceſſionalia funera inuitantes, ad pompam temporalem quandam funeralium videantur reſpicere, ſicut in delatione veſtium lugubrium, ſicut etiam in ambiendo ſepulturam honorariorem in loco eccleſiæ digniori, ſolo illo comitatu canonicorum etiam inter exequias funerales garrientium cum potius pro defuncto preces ad Deum debuiſſent fundere, videntur contentari ſcientes iam vſum. At ſancta mater Eccleſia non contentatur neque iure debet contentari, quia genus quoddam corruptionis, atque peruerſionis eſt: vt qui ſunt ſic ſtipendiati pro cultu diuino propagando, & decore quodam illud illuſtrando, ſuis ibi garrulis locutionibus illud interturbent, & quantum eſt ex ſe dehoneſtent, maxime cum eccleſia prout decet, magis eo dirigat mentem, vt ſui miniſtri quos alit quotidianis diſtributionibus, magis ibi cultum exhibeant Deo ore, & mente, quam ſola quadam garrula, & obturbanti diuinum officiũ aſſiſtentia corporali.

¶Quare tertiò concludo, quod licet ſententiam Metinæ non omnino auſim damnare, ſed nec omnino acceptare, niſi cum iſto grano ſalis, ſcilicet, quod canonici qui in cõſuetudinem, vel quaſi in cõſuetudinẽ duxere, in choro quaſi per totas horas non recitare, ſed potius ibi confabulari, et ſi priuatim domi, vel alibi extra chorũ diuinũ officiũ recitauerint,

uerint, ad totas, vel quaſi totas diſtributiones reſtituendas ſunt obligati, quia iſtæ diſtributiones inſtitutæ ſunt pro intereſſentibus canonicis horis, non aſſiſtentia tantum corporali cultui diuino repugnāti, ſed illi accommoda, quia ſi iſti canonici alia officia circa altare miniſtrantes peregerint, propterea, & fructus alios vltra diſtributiones perceperunt. Et tādem vltimò addiderim cum reliquis, qui priuatim extra chorum recitant in choro, tamen ibi non recitantes ſi aſſiſtunt diuino officio, ſuis garrulationibus frequentibus non obſtrepēdo, & cum aliis qui nō ita grauiter delinquunt, aut notabiliter in recitando in choro (cum ibi præſentialiter aſſiſtant,) non deficiunt, mitius eſſe agendum, vt non ad totas diſtributiones ex mente Metinæ: ſed ad aliquotam partem earum maiorem, vel minorem reſtituendam pro proportione defectuum quibus in hoc deficiunt, in conſcientia ſint compellendi. Si autem notabiliter non exceſſerint, ſi ſe parum, (quia teſte philoſopho quod parum eſt pro nihilo reputatur) non eſt tantopere curandum, vt propterea ſint ad aliquid reſtituendum cogendi, ſicut dicit Magiſter Sotus, quod non quicunque defectus mortalis circa ſolutionem diuini officij obligat ad reſtitutionem fructuum, vt ſi quis pro libito mutaret diuinum officium ſine diſpenſatione, & ſine cauſa, vt ſi recitaturus de feria recitaret de ſanctis: aut è contra. Imò ſi duobus vel tribus diebus omitteret horas, non propterea ad reſtituendum maneret obnoxius, quia non animā ad vnguem, & ſtricte voluit Concilium Lateranenſe ligare.

¶Sed iam poſt declarationem Pij V. in ſua extrauaganti, non auderem hoc tantopere extendere, vt extendit Sotus, ſi ex prætermiſſione horarū per duos, vel tres dies iuxta ſupputationem Pij V. notabilis reſultaret arbitrio boni viri reſtituenda quātitas, quia tutius eſt illam reſtituere, aut certe cum commiſſario ad hoc ſi deputatus eſt à Papa ſe componere.

¶De eo, quod ibi ſuperaddit Sotus, ſcilicet quod horas canonicas ſoluens, & ſi ob attentionis omiſſionem, quia verbi gratia dedita opera omittit attēdere mortaliter peccet: non ideo neceſſitatem incurrit reſtituendi fructus, dubitatur, an hoc verum ſit. Nam certè Metina in ſua inſtructione fol. 15. non aſſentiretur in hoc Soto, aut certè videtur à Soto diſſentire, vbi tradit de ſubſtantia præcepti perſoluendi horas canonicas eſſe taliter, ſeptem horas canonicas recitare, vt cum debita attentione recitentur, reliquaq; pertinentia ad modum recitandi, & tempus eſſe acceſſoria, & min᷑ principalia. ¶Et adhuc augetur dubiū. Tum, quia eccleſia hæc ſtipēdia ſuſtentationis miniſtris tribuit quatenus horas canonicas ſoluant quæ ſunt laudes & rationes, quę nomine eccleſiæ ad Deum funduntur, at orationes data opera intentione vacuæ orationes non ſunt, cum oratio ſit aſcenſio mentis in Deum ſaltem ex intentione. At verò qui ex conſulto prætermittit attendere, is certè hac intētione caret. ¶At ſi quis obiecerit quod eccleſia non iudicat de interioribus, ac propterea beneficiatos dedita opera recitantes ſine interiori attentione, fructibus beneficialibus non priuat, reſponderi poterit primo, quod licet, ita ſit quod eccleſia in foro exteriori de interioribus puris non ſe intromittit ad iudicandum, veruntamen iam veluti communis opinio recipitur quod eccleſia poteſt præcipere, & obligare ad actus interiores non quidem puros, vt conſiderantur in ſe: ſed quatenus ordinantur actus exteriores, vt principia, vel cauſæ, vel circunſtantiæ neceſſariæ actuum exteriorum quatenus decenter fiant, vt ſint actus virtutis, de quibus eccleſia poteſt præcipere. At verò oratio dedita opera, attentione vacua non videtur eſſe opus virtutis, ſed irriſio, ſeu fictio: quare merito c. dolentes, potuit præcipere vt deuote in quantum Deus dederit, perſoluerentur horæ ab initiatis ſacris, & à beneficiatis. At rogo qualiter deuotè orat, qui dedita opera inattente, ac per conſequens indeuotè orat? Igitur cum de ſubſtantia orationis ſit attentio ſaltem virtualis, vel in principio eius, quo modo meretur mercedem ſeu ſtipendiū

ſuſtentationis, qui quia dedita opera non vult attendere ſubſtantialiter non implet præceptũ eccleſiæ, quia nec ſubſtantialiter orat.

¶Sed in contrarium eſt, quia deuotè, ſeu attentè recitare eſt modus tantum. At omiſſio modi non inducit neceſſitatem reſtitutionis, ſicut illam inducit omiſſio cauſæ principalis, vel conditionis, ſicut eſt videri in exemplo capellani, cui quis ſtipendium ſubminiſtrat, vt miſſas certas celebret tanquam ob cauſam principalem, & ſub iſta conditione, ſcilicet ſi illas dixerit, ſiue deuote, vel indeuotè illas celebrauerit, quis dixerit eum teneri ad reſtituendum ſtipendiũ, eo quod indeuotè eas celebrauit? Nemo ſanè mentis id dixerit, quia deuotè celebrare tantum eſt modus obligationem reſtituendi non inducens.

¶Igitur pro deciſione quæſtionis dico primo opinionem Soti propter authoritatem tanti viri, licet eius rationes eam non ſatis perſuadeant, quia vt diximus, ſatiſque probauimus, attentio vt probè docuit Merina nõ tam eſt modus orationis, & præcepti eccleſiæ quã de eius ſubſtantia non audeo condemnare omnino, ſed neque eius opinionem audeo approbare, quia ſi quis exactè hanc quæſtionem expenderit rationes noſtras contra Sotum efficaciores (ni fallor) eſſe reperiet.

¶Quare reſolutionẽ concludo, quod ſi quis opinionem hanc Soti velit ſequi me conſule non tam libere faciet, ſed conſultius erit in hoc caſu compoſitionem, cum Papa, vel eius commiſſario ſuper reſtitutione ſi quæ in hac cauſa eſt facienda facere. Nam & illud exemplum de miſſa indeuote celebrata à capellano, quę nihilominus obligationem reſtituendi non infert, parum ad rem facit, quia talis deuotio non videtur tam eſſe de ſubſtantia miſſæ, quia miſſa ſiue deuotè ſiue indeuotè dicatur vera miſſa eſt. At attentio de ſubſtantia videtur eſſe orationis, quare reſpectu orantis nõ eſt oratio ſubſtantialiter, quando ex induſtria ſine animo attendendi fit. Secus eſſet, ſi ſecluſo animo non attendendi horis oraret, quia re vera attẽdere intẽdit, tñ in re negligenter ſe gerit etiam notabiliter in non attendendo, quia in hoc caſu venit magis ſententia Soti amplectenda: ſed quando ex induſtria non attendit, neque vult applicare mentem in hoc caſu opinio ſupradicta Soti parũ apparẽtię habet, vel videtur habere.

CAP. XCVII.

An excommunicatus, vel ſuſpẽſus beneficiarius, vel non reſidens in beneficio fructus, faciat ſuos, & plura de reſidentia, & an non reſidentes, teneantur ad integros fructus reſtituendos vel partẽ.

Et ſi multa dixerimus hactenus de fructibus eccleſiaſticis reſtituendis, adhuc inexhauſta eſt materia, quia multa perſtant dicenda quæ re accedit, & hic aliud pertinens dubiũ vtrum beneficiarius ſuſpenſus, aut excommunicatus ſui beneficii fructus faciat ſuos. Et nobis quidẽ placet in hac parte ſequi ſententiam Nauarri, a, qui eandem diffinit quæſtionem, quæ his abſoluitur punctis. Primò dicimus, quod ſuſpenſus à beneficio non poteſt de fructibus beneficij diſpendere, niſi ad ſe, & ſuos modeſtè ſuſtentandos, & hoc ſi bona non habet vnde viuat ſecundũ gloſſ. c. cũ Vinton. verbo. admiſerãt. de electio Clem. vt ij qui de ęta. & qual. c. Paſtor. §. fin. de appel. recep. per Pan. & cõem in locis ordinariis, & in c. Apoſt. de excepr. a Naua. Sũ. Lat. c. 25. n. 10. 12.

¶At de ſuſpenſo à beneficio in pęnã, qui non poteſt facere, vt abſoluatur, vt venit hic ſupra à nobis dictũ intelligendũ. Secus ſi ſuſpenſus eſt à beneficio ob cõtumaciã, & per ipſum ſtat, quod non abſoluatur, quia eſt in mora obtemperandi iudici, & petendi abſolutionem à ſuſpenſione, quia ſuſpenſio ob cõtumaciã tam facile tollitur, ac excommunicatio vt rectè ſenſit Dec. in d. §. fi. quare nihil videtur differre in hoc inter excommunicationem, & inter ſuſpenſionem ob contumaciam ſecundum Nauarrum.

¶Secund-

¶Secundò dicimus ſpecialiter de excommunicato, quod excommunicatus maiori nihil de fructibus poteſt ſibi accipere iuxta gloſſam receptam in dicto capitulo. Paſtoralis in fine. At hoc intelligendum eſt de excommunicato per quem ſtat quo minus abſoluatur, ſicut diximus de ſuſpenſo ob contumaciam.

Quæſtio. 2. ¶Sed quia hic Nauarrus ſolum de ſuſpenſo à beneficio meminit, adhuc plena abſolutio quæſtionis expoſcit, vt de ſuſpenſo etiam ab officio tantum, quæramus, vtrum durante hac ſuſpenſione ab officio, tantum, fructus beneficii poſſit facere ſuos. Pro intelligentia igitur caſus prænotato, quod per hoc quod quis eſt ſuſpenſus à iuriſdictione, non cenſetur eſſe ſuſpenſus ab ordine, neque è contra. Neque ſuſpenſus à beneficio, eſt ideo ſuſpenſus ab ordine, vel iuriſdictione alia ratione, quam ex beneficio ſibi conuenienti: ita Nauarrus. b,

b Naua. Sũ. Lat. c. 27. n. 160.

¶Igitur his præmiſſis directè ad quæſtionem cum Nauarro primo dicimus, quod quia ſuſpenſus ſimpliciter ab officio, non ideò cenſetur eſſe ſuſpenſus à beneficio quoad ea, quæ dantur intereſſenti diuinis officiis, ideo beneficiatus, ſeu canonicus, qui ſimpliciter eſſe ſuſpenſus ab officio, ſi intereſſet diuinis officiis, poſſet non obſtante hac ſuſpenſione eos capere fructus quos intereſſentes diuinis officiis alii beneficiarii ſimiles ob id muneris capere ſolent, modo talis ſuſpenſio non ſit iam diuturna vt tacitè, vel expreſsè habeat vim priuationis iuxta Bonifacium in Clementina. cupientes à numero 31. vbi hoc latiſſimè probat, licet ei aduerſetur Cardinale. & Imol. Gaſpar. Nam hæc ratio militat contra eos, quia multa ad beneficium pertinentia poteſt facere ſuſpenſus ab officio clericali, qualia ſunt regere, & gubernare illa, quæ ad ſe attinent, & alia, quæ non ſunt diuina officia, quæ non ſunt clericali officio annexa, id eſt ordini.

¶Hinc ſequitur inquit ibi Nauarrus ſe bene reſpondiſſe, caſum de quo eſt conſultus beneficiarium ſuſpenſum eo quod presbyter factus eſt ante annum vigeſimumquintum cœptum; non perdidiſſet fructus beneficii, quia per illam tranſgreſſionem ſuſpenditur tantum ab officio. Ex qua illatione Nauarri apertè colligitur reſponſio ad quæſtionem, quod non eo ipſo quo quis beneficiarius ſuſpenſus eſt ab officio, amittit fructus beneficij, niſi hæc ſuſpenſio ab officio ſit, vt dictum eſt tam diuturna, quod expreſſè, vel tacitè æquiualeat priuationi. Et ita interim teneamus cum Nauarro ſic limitante, licet Innocentius dicat ſimpliciter, quod ſuſpenſus ab officio ſolum, non debet percipere fructus beneficii per caput, Paſtoralis de appellatio Sed dicimus, quod verum dicit: ſed tamen iuxta prædictam limitationem Nauarri venit interpretandus, ſcilicet quando prædicto modo diuturna eſt talis ſuſpenſio.

¶Vltimò pro maiori prædictorum intelligentia adiicimus, quod ſecundum Gaſparem de Calderin. c, ſuſpenſus ab officio abſolutè, & non per dictionem tantum ab homine, vel à iure propter crimen graue, intelligitur etiam ſuſpenſus à beneficio. Quare tunc ſecundum Gaſparem non faciet fructus ſuos: d, Sed iam Nauarrus huius Gaſparis ſententiam eum nominatim citans refutauit. Quare ſi admittenda eſt, cum limitatione Nauarri moderanda eſt, vt ſit vera duntaxat, dum ſuſpenſio ob crimen graue ab officio ſimpliciter, adeo diuturna eſt, quod tacitè, vel expreſsè priuationi æquiualens eſt. Secus ſi diuturna non ita ſit, & ſecus eſt ſi ſit impoſita ob crimen leue ſecundum Gaſparem, cui in hoc non aduerſaretur Nauarrus, ſicut etiam ſi eſſet ob contumaciam, vel ob infamiam lata ſuſpenſio, non ideo haberet annexam ſuſpenſionem beneficii. Quare eos fructus poſſet talis beneficiarius percipere, quæ inter eſſentibus diuinis ſolent dari, & etiam ratione regiminis, & gubernationis. Quare videtur ſentire Nauarrus, quod ſuſpenſus ſimpliciter ab officio non ab officiis, ſed à diuinis officiis ordini clericali, id eſt ſacro ordini annexis ſit ſuſpenſus, non autem ab his, quæ merus ſecularis ſolet exercere, ſicut horas canonicas canere in choro,

c c. cupientes. in Clē.

d ca. eos. & qui ſacerdotiũ. 11. q.

rò, ad quòd munus etiam ſacriſta laicus ſolitus eſt ferre opem, & ſe exhibere adiutorem, dummodo ibi non exerceat ex officio, quæ ibi in choro ab laicis exerceri non poſſunt, quia certo deputata ſunt ordini. Sed ſi ſuſpenſus ſit aliquis diſiunctiuè ab officio, vel beneficio ſecundum Nauarrum vbi ſupra, ſententia propter incertitudinem non tenet, ſecundum gloſſam, quare talis ſic ſuſpenſus non deſinit facere fructus, ſuos.

Quæſt. 3.

¶Præterea dubium graue exoritur, vtrum ſine cauſa non reſidentes, vel ſine cauſa plura obtinentes beneficia ad reſtitutionem fructuum teneantur. Igitur circa hanc quæſtionem variæ circumferuntur ſententiæ. Prima Adriani, e, & Maioris, f, & aliorum canoniſtarum, & aliquorum modernorum noſtri temporis aſſerentium, quod beneficiarij, ſiue inſeruiant per alium, ſiue per nullum, ſi perſonaliter non reſident ad reſtituendos, omnes fructus, exceptis his, quæ impenderunt miniſtris, ſunt obnoxij. Nec huic opinioni ſuę apparentes rationes deſunt, primo quia ſtipendia dantur propter laborem perſonalē; qua ergo ratione aut titulo exigit ſtipēdium, qui refugit laborem, & quia in cōfirmationem huius apparet D. Paul. dixiſſe loquens de miniſtris. 1. Cor 9. Qui altari deſeruit, de altari viuat. Ex quo negatiuè arguendo licet inferre, quod ſi quis altari non deſeruit, nulla ratio edicit, vt inde poſſit parare victū. Nam iuxta eiuſdem Apoſtoli dictum ratio exigit, vt qui non laborat, non manducet.

e Adrian. 4. materia de reſtit. q. de cler. bonis. f Maior. in 4. diſt. 24.

¶Secundò vrget argumentum, quia beneficium ſecundum axioma iuriſtarum datur propter officium, qui igitur vices ſuas non præſtat in officio, quo titulo vel colore exigit fructus beneficij? quare propter hæc argumenta concludunt ij doctores beneficiarios, nec per ſe, nec per alios miniſtrantes teneri ad faciēdam reſtitutionē fructuū eccleſię. Si autē ſubſtituerūt vicariū dignū, huic vicario vtpote digno, qui omnes illos fructus bene meretur omnium illorum fructuum faciendā eſſe reſtitutionem, quia eccleſia omnes illos ſuppediat reditus propter laborem, & induſtriā quā ipſe vicarius adhibet, ſicut, & cætera omnia.

¶Sed hæc ſententia confutatur exēplari caſu in rebus publicis temporalibus contingenti, vbi etiam miniſtri tēporales propter laborem induſtriamq; temporalem eliguntur, & tamen ſi non reſideant per ſe, vel per alios non tantū improperatur illis hic defectus reſidentiæ, vt ad omne ſtipendium reſtituendū cogantur, maximè cum per ſubſtitutos ſupplent reſidentiam.

¶Et confirmatur, quia cum ſubſtituto à ſe vſurario ad ſuas vices peragendas tantum præſtat ſtipendii, quantum ille ſubſtitutus ſe obligat ſubire miniſterii vnuſquiſque bonus vir arbitrabitur ſatis abundè per illam ſatis competentem partem fructuum ſubſtituto vicario pro miniſterio, beneficiarium recompenſaſſe, quare ergo reſiduam (quæ remanet) partem fructuum non poterit ſibi reſeruare, poſtquam cum ſubſtituto nulla vſus eſt iniuſtitiæ inęqualitate?

¶Sed rogitabis forte qua ratione cū eximat ſe à labore, reliquam partē fructuum, ſibi beneficiarius non reſidens vendicabit? Dico, quòd in promptu eſt ratio, quia titulo beneficii poterit ſibi illam partem reſeruare, quia titulo beneficii curam ſubit dicendi horas, & reſidendi, vel ſubſtituendi vicarium cum cōtingit ex cauſa legitima abeſſe. Quod ſi inuenerit vicarium, qui minori ſtipendio inſeruiat, poterit tunc titulo beneficij reliquam partem reddituum ſibi adiudicare. Sicut agriculturæ operarius, qui ſe obligatione deuinxit ad excolendum agrum, poterit minori erogato pretio agrum illum colere per alium. Hæc argumenta licet non conuincant, reddunt tamen iſtam ſententiam Adriani, & Maioris, & aliorum infirmam. Veruntamen hoc pro comperto habetur, quod talis beneficiarius duntaxat manet aſtrictus ad perſoluendum vicario ſubſtituto à ſe id ſtipēdii, quod illi dare pactus eſt, dum arbitrio boni viri fuerit ęquum, & ad nihil amplius.

¶Secunda vero opinio, quæ in ſcholis citatur eſt huic primæ prorſus aduerſa affirmans beneficiarios non reſidentes,

dentes,

dentes, etiam ſi nullum vicarium ſubſtituerint, nulla ob id teneri obligatione reſtituendi, niſi per ſententiam iudicis eccleſiaſtici ad id condemnētur. Huius opinionis Syluester, g, eſt fautor, eandem tenet Panormita. capit. 20. de celebratione miſſarum, ſaltem quoad beneficiarios horas canonicas non recitantes, quos ait ob horas omiſſas ad reſtitutionem non teneri.

g Syl. verb. reſidentia. §. 9. & latius verbo, Clericus. 4. q. 21. & 24.

¶Rationes autem quibus hic opinio nem imbiberant, ſunt hæ, primo, quia decimæ debentur clericis etiam malis, & diſcolis: h, ergo cum reſidentium non exhibere, horaſque non perſoluere quædam malitia, & prauitas diſcolorum clericorum ſit, ſequitur non ob prædicta ſpoliandos fore fructibus decimalibus, ita quoque videtur tenuiſſe Adrianus. i,

h c. Tua nobis. de decimis.

¶Secundum, quod pro ſua hac opinione comminiſcuntur, argumentum deſumitur ex eo, quod iſta iura reſtituendi fructus ſunt odioſa, ac propterea non ſunt amplianda, nec extendenda vltra quam reperitur expreſſum, & mandatum in iure. At verò in iure nihil tale reperitur, ſcilicet, quod non reſidentes ſint obligati ad fructuum reſtitutionem, quia ſolum extra de clericis non reſidentibus cauetur, quod priuentur beneficijs, & cap. ex parte de canonicis non reſidentibus ſolum decernitur, quod pro tempore, quod non reſident priuentur fructibus in poſterum, & nihil meminit de reſtituendis iam perceptis, quod eſt argumentum eos ad talem reſtitutionem non teneri.

i Adr. quod lib. 5. art. 2.

¶Tertiò arguunt argumento, quo putant totum negotium faceſſere. Quia miniſterium propter, quod datur principaliter beneficium, non eſt conditio, vel cauſa, ob quam principaliter confertur beneficiariis ſuſtentationis ſtipendium: ſed eſt quidam modus quo beneficium confertur. At verò omiſſio modi adimplendi ſecundum iuriſtas nō inducit reſtituendi obligationem, ſicut patet in exemplo capellani, cui ſubminiſtrantur redditus, vt celebret: etiam ſi celebret indeuotè, non ideò ſit obnoxius reſtitutioni, quia deuotè celebrare ſolum eſt modus.

¶Sed quia in promptu erat illis negaſſe, quod miniſterium ob quod ſtipendium tribuitur, ſit tantum modus, id ipſi probant, quia inquiunt non dātur ſtipendia clericis ſub hac conditione, vt reſideant, & miniſtrent, ſed eo quod clerici ſunt, debetur eis ſtipendium ſuſtentationis, quia vocati ſunt in ſortem domini.

¶At ſi replicueris, quo ergo titulo iſte beneficiarius non reſidens percipiet fructus? Reſpondet Syluestr. ſcilicet, quod titulo beneficii, quia ſuum eſt beneficium, quia famulatum exhibet eccleſiæ dicendo horas publicè, vel priuatim celebrando, vbicunque ſit, & alia miniſteria exercendo, quæ clericorum propria ſunt munia, quod & Panormitanus allegauit, & ſignificauit, dum ait, quod licet talis clericus beneficiarius non reſidens non inſeruiat huic eccleſiæ, inſeruit tamen eccleſiæ in communi, & vniuerſali eccleſiæ in miniſterio clericali, citatque Syluestr. & alios pro ſe doctores.

¶Sed & hæc ſententia magis veriſimilitudine caret, nam eſt fundamentū, quo nititur valde debile, nec ſatis à ſe manet probatum. Imò Concilium Lateranenſe ſolet allegari in contrarium, quod contrarium fundamentum aſſumpſit, ſcilicet, quod beneficiū datur propter officium, ergo ſenſus, & intelligentia Concilii, eſt, quod officium conditio, & cauſa quædam ſit, ob quam ſtipendium confertur. Et Diuus Thomas fundamento Syluestri refragari videtur, qui, k, expreſsè docet decimas propter curam animarum dari clericis, ſed & ſacra concilia ab hac ſententia Syluestri diſſonant, ſicut etiam ſanctorum & ſacri eloquii authoritates, quæ inſonant ſtipendium dari propter miniſterium maxime. 1. ad Corinthios. 9. hoc inſinuat Diuus Paulus, & oppoſitum improbat Diuus Hieronimus, Iſaiæ. 3. dicens: raptores ſunt, qui metunt carnalia, & non ſemināt ſpiritualia. Et hac ratione expugnari videtur hæc Syl. opinio, ſ. quia verbi gratia populus hic de iuſtitia perſoluit ſtipendium ſuſtentationis miniſtro huic, ergo, & è cōuerſo miniſter hic ex eadem cōmutatiua iuſtitia,

k D. Tho. 2. 2. q. 87. art. 1. & 5.

ſtitia,debitor eſt,vt ſuum miniſterium peragat in populo, alias inęqualitas intercederet in contractu. Tandem in cõfirmationem huius adiicimus, ſcilicet capellanus,& quicunque miniſter temporalis,cum ſuo officio, quod tenentur defuerint,ad reſtitutionem obligantur, quare ergo ſoli beneficiarii eccleſiaſtici in ſua reſidentia, & miniſterio defuerũt ab hac reſtitutione immunes erunt?

¶Tertia igitur poſt has occurrit opinio,quæ duobus ſe explicat punctis,primo aſſerens beneficiarium exhibentem miniſterium per alium, ad nihil teneri reſtituendum,& hoc videntur ſufficienter confirmaſſe argumenta facta contra primam ſententiam.

¶Secũdò affirmat beneficiarium, qui neque per ſe, neque per alium exhibet miniſterium obligatione reſtituendi, omnes fructus teneri, niſi adeò inopia laboret,ꝙ contemplatione ſuæ paupertatis poſſit ſibi aliquid applicare, ſicut applicandum veniret alijs pauperibus. Hanc ſententiam tuentur Turrecremata, l, & Gabriel, m, & alij canoniſtæ ei ſuffragantur, in cuius probationem adducit Gabriel multa capita de clericis non reſidentibus: ſed certè exinde nihil vltra concludit,quam quòd beneficiis iſti non reſidentes veniunt priuandi. Additur à Gabriele in ſuæ ſententiæ confirmationem,& illa iuridica ratio, ſcilicet, quod quando aliquid datur ob cauſam,illa non adimpleta datur repetitio,ergo qui per ſe, vel per alium,miniſterium,quod cauſa fuit, ob quam ſtipendium ſibi tributum eſt, non adimpleuit, tenetur reſtituere omnes fructus.

70.d.c.Sanctorum a.1.
m in 4.diſt. 15.q.8.con clu.3.

¶Sed profectò fautores huius ſententiæ,ex duplici capite peccare videntur extrema in vtroque dicto ſequentes, tum quia in primo dicto anſam præbent non reſidendi per ſe,ſed per alium cum tamen ſufficienter de per ſe loquendo non impleat quis per alium, quod tenetur facere per ſe, tum quia duriſſimum prorſus eſſet, quod beneficiarii non reſidentes omnes fructus teneantur reſtituere. Et inde ſequitur, quod paruo tempore non reſidentes, pro rata temporis,tenerentur reſtituere: quia eadem ratio militat,& pro toto,& pro parte. Hoc autem ſummo rigore non caret.

¶Igitur vt arduæ quæſtioni fundamenta iaciamus hæc ſequentia notabilia memoriæ lectoris commendamus. Primum, quod duo veniunt penſanda in hac materia,& officium, & beneficiũ etiam, quod datur propter miniſteriũ, & officium.

¶Secundum,quod ad officium, ſcilicet curatus,vel epiſcopatus conſequuntur tanquam intrinſece annexa, & ex natura rei,& iure diuino,quædam miniſteria,vt paſcere gregem, diſpenſare, ſacramenta, conſeruare bona eccleſiæ, ſiue mobilia, ſiue immobilia. Miniſterium vero annexum iure poſitiuo curatur,aut epiſcopatui eſt ſeptem recitare horas canonicas, miſſam decantare. Sed Euangelium, vel Epiſtolam, hunc vel alium miniſtrum, canere ex iure poſitiuo eccleſiæ annexum eſt, beneficio.

¶Tertium conſiderandum eſt duplex genus bonorum annexum eſſe ſolitum beneficiis. Nam quædam ſunt bona debita beneficiariis de iure diuino quoad ſubſtantiam, & iure poſitiuo quoad quotam,& hæc ſunt, quæ lege eccleſiaſtica in ſuſtentationem miniſtrorum à fidelibus impenduntur, & quæ fideles ex neceſſitate ſoluere coguntur, vt decimæ,& primitiæ. Alia vero bona ſunt, quæ ex munificentia regum, vel principum collata ſunt, ſiue ex dono fidelium obuenere,ſicut Conſtantinus fertur multis oppidis dotaſſe eccleſiam, inter quæ genera bonorum talis depræhenditur eſſe differentia. Quia illa, quæ ſunt primi generis, vt decimæ, & primitiæ ob miniſterium eccleſiaſticum debitum iure diuino, & cõſequens ex natura rei, miniſtris impartiuntur. Secunda, vero bona huius rei gratia eccleſiis collata ſunt quatenus miniſtri earum in pretio, maiorique honore haberentur, & quo liberius, propriuſque diuinis dum vacarent, populus Chriſtianus inde, ex eorum orationibus, ſtudiis, miniſteriiſque plus commodi,& profectus ſpiritualis in dies ſibi pararet.

¶Nam

¶Nam & hac ratione tradit D. Thomas multa bona à fidelibus, monachis eſſe collata.

¶Quartum notamentum quod memoriæ venit commendandum eſt, quod bona, quæ debentur clericis lege eccleſiaſtica impertita ſunt illis principaliter & ſub conditione propter curam animarum gerendam, & propter miniſterium diuinum præſtandum, & hoc iure diuino, & hoc ſententiæ Syluestri refragatur.

Secunda verò bona non hoc fine principaliter, nec ſub ea conditione prædicta data eſſe cenſentur: ſed ſub modo & tanquam ob motiuum: vt honorificentiùs viuant, & libentiùs Deo, & populo ſua exhibeant obſequia, & in hoc caſu fundamentum Syluestri locum videtur habere.

¶Quod autem prima bona iure diuidiuino eccleſiaſticis ob curam animarũ debeantur, patet, ex ſententia domini dignus eſt operarius mercede ſuá. Quod autem iure eccleſiaſtico propter animarum curam, eccleſia eadem bona contribuat patet, quia eccleſia nihil aliud in hoc geſſit quam prætaxare quotam illius debiti, quod ob miſterium iure diuino debebatur, prædiffiniendo, q̃d mercꝭs operarij eccleſiaſtici ſint decimæ, & primitiæ. In cuius rei gratiam exemplũ adijci poteſt de prædicatore, qui ſi ſecluſa lege eccleſiaſtica ſe exerceret in prædicando populo, deberetur ei quidem ſuſtentationis ſtipendium non ob aliam cauſam, quam propter miniſteriũ, quod de ſe præſtat. Hoc autem fundamentum authorem habet D. Thomam ſupra de decimis, & argumentum huius fundamenti corroboratiuum eſt, quod in alijs tributis contingit, quod ceſſante cauſa, ceſſet & tributi penſio.

¶Quantum verò ad bona ſecundi generis, quòd ſub iſta conditione gerendi curam animarum, & diſpenſandi Sacramenta non ſint data, inde clareſcit: quia huius ſecundi generis bona eodem modo ſunt donata clericis: ſicut & monachis. Monachis autem ob curam animarum, vel ob miniſterium principaliter eſſe donata, nemo eſt qui dixerit, quia ſolum per modum eleemoſynæ eis ſunt collata, ergo ſimiliter & clericis eẽ ſendum eſt eſſe tributa.

¶Quartum exactè perpendendum documentum eſt, quòd clerici beneficiarij obtinentes, ſiue reſideant, ſiue non, fructus ſuos facere non deſinunt, habent etenim ius ad recipiendos illos, licet ex alio capite, vel radice ad eoſdem, vel in parte reſtituendum ex defectu reſidentiæ teneantur. Quod exinde pateſcit, quia iſti ſiue reſideant, ſiue non reſideãt dum non priuantur beneficijs, habent ſuorum beneficiorum titulos, & per cõſequens ius ad beneficia, ergo etiam habent ius ad percipiendum eorum fructus, quia qui habet ius ad arborem, habet quoq; ius, & ad eius fructus. Et hoc dictum ex hac ratione robur confirmationis accipit, quia ſi tales beneficiarij eo quod non reſident, vel ſuum miniſterium non exhibent, titulo beneficij, vel iure percipiendi decimas carerent, fideles eis decimas ſoluere non deberent, q̃ tamen contra ius eſſe ambigit nemo.

¶Quintum documentum, mẽti quoque figendum eſt. ex prædictis tanquã corollarium ſequi, non parum ineſſe differentiæ inter ius ſtipendium accipiendi pro labore diurno vnius diei, quod quidem ſtipendium diarium dicitur, & inter ius accipiendi tale ſtipendium alicuius officij titulo, ſiue pro miniſterio annuali, ſiue perpetuo. Nam in caſu primo, qui laborem, & operam pro illo die non impenderit, ſtipendium diurnum, ſeu diarium non facit ſuum, eo quod faciendi ſuum non ſit alius titulus, niſi illius diei impenſus labor. At verò in caſu ſecundo, fructus facit ſuos, quia ad id alium titulum obtinet, ſcilicet, officij, vel beneficij, quidquid ſit poſtea de reſtitutione, de qua poſtea venit à nobis dicendũ.

¶Idemq; prorſus ferendum eſt iudicium de capellanis, qui per ſingulos dies vel duos, vel tres conducuntur ſtipendio ſuſtentationis ad ſacra peragenda, quia iſti eo die, vel diebus quo, vel quibus intermittunt peragere ſacra, non faciunt ſtipendium, vel denariũ diurnũ ſuum. At qui per annũ vel perpetuo ad celebrandas miſſas conducitur, licet miſſas dicẽdas omiſerit, quia titulo non caret, facit fructus ſuos, quidquid ſit de reſtitutiõe,

de

de qua nihil modo, ſed poſtea dicturi ſumus.

¶Vltimò verò venit cōſiderādū quid in hac parte dictet ius naturale, & quid diuinum, quidvè humanum, & an ius tale humanum ſit pœnale nō obligans ante condem ationem, an vero ſit conditionale impediens tranſlationem dominij, ſcilicet, ante condemnationem obligans in conſcientia.

C A P. XCVIII.

De concluſionibus quæ ſequuntur ex principijs cap. 213. probatis circa reſtitutionem fructuum ſtando in iure naturali tantum.

POrrò quoniam vltra quam voluimus, produximus diſputationem præiacientes principia atque fundamenta, & ne grauaremus lectorem diſputationis ſuccidimus telam, hic ſeorſum ſtatuimus concluſiones, quæ ex prædictis documentis elici videntur.

¶Quarum prima ſit, beneficiarij non reſidentes ea omnia damna reſarcire tenentur, quæ ex eorum abſentiæ defectu ſunt orta. Patet hæc concluſio, primò ex regula illa celebri reſtitutionis, ſcilicet, qui cum tenetur ex officio obſtare damnis, eis non obſtat, obligationem ea reſtituendi contrahit: ſed talis eſt huiuſmodi beneficiatus, quippe qui ex officio vel res, ornamentaque eccleſiæ ne deteriorentur, & poſſeſſiones eccleſiæ conſeruare in ſtatu tenetur ne pereant, aut in peius abeant, ergo ſi ex ſua incuria detrimenta contingant tenebitur ad ea reſtauranda. Quod etiam ſecundò exemplo paſtoris materialis confirmatur, is enim ſi ſe deſidem, negligentemq; exhibuerit in cuſtodiendo gregem, ad omnia damna ſua incuria contingentia domino gregis reparanda tenetur, ſicut etiā ſi curam paſcendi non adhibuerit. Nam etiam cuſtos montium niſi recte cuſtodierit, damnaque inferenda vitarit, ipſum quoque ad ea damna reſarcienda, plane obligabimus: ergo beneficiarius, ſi cum ſit paſtor, non paſcit ſpiritualiter, paſtus defectu, vel aliunde damna prouenientia tenebitur reſtaurare. Hæc concluſio tantum abeſt, vt ab ea diſſentiat aliquis, vt ſit communiter recepta.

¶Secunda verò ſtatuitur concluſio, beneficiarius, qui adeptus eſt præbendā, cui ex dono regis, vel fidelium aliqua bona ſunt annexa, ſi neque per ſe, neq; per alium reſidentiam præſtiterit ad reſtituendum non tenetur, niſi forſitan in donatione aliqua expreſſe adiecta fuerit conditio, quæ per talem beneficiarium non ſit impleta. Hæc concluſio patet ex exemplo de religioſis, quibus multa bona à fidelibus conceſſa ſunt, vt D. Thomas, a, tradit, quæ illis citra conditionem vllam expreſſam donata ſunt, quare eos obligatione reſtituendi, non oneramus, ergo neque in caſu concluſionis vlla emergit obligatio reſtitutionis, cuius potiſſima ratio redditur, ſcilicet, qa in tali donatione bonorum facta à fidelibus, annexaq; beneficijs modus quidā, vt more iuriſtarum dicamus interceſſit tantum, & non conditio, ob quam collata fuiſſe dicantur.

a D. Th. 2. 2 q. 187. artic. 4.

¶Vnde infertur Epiſcopum Toletanum, ſiue reſidentiam exhibuerit, ſiue non, ex bonis tali donatione poſſeſſis, ad vllam reſtitutionem non teneri. Sicut etiam in hoc caſu non reſidentiæ, beneficiarij, & Epiſcopi ex tali dono fidelium poſſidentes poſſeſſiones, & prędia ad amplianda beneficia, ſeu ad ſtatum temporalem Epiſcopatus adaugendum, liberi à tali reſtitutione eſſe dicuntur. Fatemur autem quod ſi in tali donatione aliqua interfuiſſet conditio, ſcilicet, quod certæ miſſæ dicerentur, vel anniuerſarium celebraretur, omiſſio horum quando neque per ſe neque per alios id muneris beneficiarij explerent, induceret obligationem reſtituendi, ſicut etiam ſi titulo ſtipendij hæc bona conſignata eſſent œconomo, aut theſaurario eccleſiæ vt his officijs fungerentur, ſi his ſuis officijs defuiſſent, pari ratione reſtituere tenerentur, ſicut beneficiarij decimas percipientes, neque ſua miniſteria gerētes ad reſtituendum manent aſtricti.

¶Tertia concluſio beneficiarij, qui p ſe, ſiue per alium non exhibent miniſterium debitum iure diuino, eodem quoque iure, bonam maximamq́ue partem

fructuum

fructuum reſtituendi obligatione tenentur, non tamen ad omnes fructus tenentur, & hoc ſiue beneficium fuerit curatum, ſiue non. Cum autem cõcluſio hęc duabus conſtet partibus, vtraque pars venit probanda & probatur.

¶Primò prima, nam ſtipendia hæc ob miniſterium impenduntur, tanquam ob cauſam principalem, & conditionem, ergo non impleta conditione, obligatio exurgit reſtituendi. Quam etiam corroborant argumenta ſupra contra Syluestrum excogitata.

¶Secundò patet, nam & capellanus ſuum officium offerendi ſacra non adimplens ex iuſtitia fit obnoxius ad reſtituẽdum bonam partem, ergo & etiam cæteri beneficiati, ſua officia prętereuntes neque ea adimplentes.

¶Tertiò, quia abſurdiſſimum prorſus videtur, & ab omni abhorrens ratione, quod is beneficiarius particeps fiat omnium fructuum, qui nullum exhibet miniſterium.

¶Secunda verò concluſionis pars tum ex documentis præiactis illuceſcit, & ex exemplo ſupra allato capellaniæ, tum quia licèt talis beneficiarius non miniſtret, tamen titulo, & cura, & obligatione miniſtrandi non caret, pro quibus poterit ſibi aliquid ex fructibus vendicare, quodquantum ſit iſtud aliquid, arbitrio prudentum relinquitur librandum. Hoc autem conſtitutiſſimum eſt illum ad minimum à tali beneficiario fore reſtituendum, quod ſufficiens ſtipendium foret loco ſuo vicarium ad ſubſtituendũ idoneum. Quod ſi populus defectu ſui beneficiarij coactus eſt cõducere ſibi miniſtrum, quidquid ſtipendij huic miniſtro impenſum eſt à populo, populo reſtituendum eſt à beneficiario. Sed in curatis ſemper contingit relinqui vicarium, in ſimplicibus vero non ſic, quare in his ſimplicibus certam ad vnguem nõ poſſumus præſtituere regulam.

¶Quarta concluſio, ſtando in iure naturali, de quo nunc agimus, nam poſtea reſolutoriè dicemus, quod eſt tenendũ, ſtando prædiffinitioni iuris eccleſiaſtici poſitiui, concluſio inquam eſt. Beneficiarius qui miniſtrat per alium ſiue in curatis beneficijs, ſiue ſimplicibus, ad omnes fructus reſtituendos obligatione nõ eſt aſtrictus. Imò in ſimplicibus ad nihil videtur teneri, dum tamẽ per idoneum vicarium ſubminiſtret, ſed in curatis ab aliquo reſtituendo non omnino manet liber.

¶Quia verò concluſio hæc non vna ſola conſtat parte, quo ad eius partem primam iam pateſcit ex tertia concluſione præcedenti.

¶Secunda verò eius pars patet, quia nulla apparet interuenire inæqualitas iniuſtitiæ commutatiuæ, ſi in ſimplicibus beneficiarius non reſidens, ſed ſuum beneficium explens per alium, nihil reſtituat.

¶Sed tertia pars, quæ reſtat probanda patet, quia regulariter beneficiarius curam gerens animarum, cum teneatur ex iuſtitia ſuo adeſſe miniſterio, vix per alium ſatis implet miniſterium, quod à ſe ex iuſtitia erat ſubeundum, quod & docuit dominus in Euangelio dum ait mercenarium fugere, eo quod mercenarius eſt, cuius enim non ſunt oues propriæ, parum curat de paſtu ouium, aut de inſultu luporum, & quia regulariter moraliterq́ue loquendo diſpendia, damnaq́ue rerum temporalium, & ſpiritualium contingunt oriri ex eius abſentia, licet non ita ad oculum interdum apparere videantur. Cum ergo iſte ſuum miniſterium per ſe implere ſubterfugiendò, operam det rei illicitæ, ac per conſequens teneatur de culpa, nihil mirum, ſi ad aliquid arbitrio boni viri reſtituendum obligatum eſſe hic decernamus, etiam cum non ita euidenter dãna hæc apparent, nam ſi omnino manifeſta fuerent non eſſet locus dubitandi, ſed iuxtà prædicta eſſent integra reparanda.

¶Et tandem vltimò corroboratur etiam quia in hoc prima opinio habet veram, quia illa obligatio eſt perſonalis, & ſtipendium eſt perſonale maxime in curatis, ergo etiam ſi inſeruiãt per alios ſubſtitutos, non ob id ab aliqua reſtitutione facienda, liberantur beneficiati curati.

¶Quinta concluſio, dum aliquis beneficiarius regulariter reſidet, ſi paruo tempore abſit, etiam ſi aliquam paruam negligentiam incurrerit, pro rata temporis

poris ſtando in ſolo iure naturali non eſſet obligandus reſtituere, niſi inde eui denter pateret ſubſequutum fuiſſe aliquod damnum, de quo ſecundum regulas prudentiæ veniret iudicandum. Hæc concluſio exemplariter comprobatur, ſicut in alijs officijs, ſi quis per octauo, vel quatoor dies abſuerit, dum regulariter reſideat, nulla pœna mulctādus venit.

¶Deinde hoc apparet, quia inſtitutares præbendarum probè nouerant aliquas ſimiles negligentias fore committendas, & tamen conniuentes pertranſierunt nihil pro his imponentes pęnę.

¶Ad idem dicendum eſſe videtur, dū. beneficia ſunt ſimplicia & tenues habētia redditus. Nam tunc viſum eſt quibuſdam, quod talis beneficiarius etiam ſi neque per ſe neq; per alium, ſuum miniſterium impleat, ſi tamen alia miniſteria clericorum peragat, vt recitare horas, non videtur ad aliquid reſtituendū obligandus, tum, quia titulo potitur, tū, quia inſeruit eccleſiæ vniuerſali, & quia communiter talis laborat pauertate, cū ergo ſint pro vtraque parte opiniones, non videtur ad talem reſtitutionem in conſcientia, ante condemnationem iudicis obligandus, quale ſit autem beneficium paruum, aut magnum: ſecundum regulas iuris, & prudentiæ venit penſandum.

Quæſtio. 5. ¶Sed quia prædictæ concluſiones, earumque rationes ſolum vigorem obtinent perſiſtendo in iure naturali: ideo quid ſtando in iure nouo Concilij Tridentini de facto, & in conſcientia tenendum ſit, expediamus, oportet. Ante vero ſtatuendas concluſiones, prænotaſſe breuiter oportet non ſolum Epiſcopos, ſed etiam parochos iure diuino, ad reſidendum in ſuis parochijs, ad prædicandumque populo teneri obligatione. Hoc autem prænotamentum ex Concilio Tridentino Seſſione vigeſimatertia, capite primo de reformatione videtur eſſe collectum, quia alibi hoc non ita apeꝛte apparet, inquit Nauarrus, b, expreſſum, nam capite illo primo de reformatione ſic edicitur, cum præcepto diuino mandatum ſit omnibus, quibus animarum cura commiſſa eſt, oues ſuas agnoſcere, pro his ſacrificium offerre, verbique diuini prædicatione Sacramentum adminiſtratione, ac bonorum omnium operū exemplo paſcere, pauperum aliarumque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere & in cætera omnia paſtoralia incumbere, quæ omnia ab iis nequaquam præſtari, & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non inuigilant, neque aſſiſtunt.

b Nau. Sū. lat. c. 25. nu. 125.

¶Secundum prænotamentum iacitur quòd quamuis reſidentia, vel elicitur ex iſto loco Concilij Tridentini ſit de iure diuino, tamen inter eas cauſas rationabiles, quæ excuſant à reſidendo pro tempore ſunt Chriſtiana charitas, vrgens neceſſitas, debita obedientia, ac euidens eccleſiæ, vel reipublicæ vtilitas id poſtulans, ita Concilium Tridentinum, c, decernit, & quod cauſa huiuſmodi approbanda eſt in ſcriptis à Romano Pontifice, aut à Metropolitano, vel eo abſente à ſuffraganeo Epiſcopo antiquiori reſidēte, qui idem Metropolitani abſentiam probare debebit, niſi cùm abſentia acciderit propter aliquod munus & reipublicæ officium Epiſcopatibus adiunctū, Cuius quoniam cauſæ ſunt notoriæ, & interdum repentinæ, neque eas ſignificari Metropolitano neceſſe erit. Poterit autem abeſſe duos, vel tres menſes in anno Epiſcopus ex cauſa, cuius iuſtitia ſoli ipſius Epiſcopi conſcientiæ relinquitur.

c Seſſ. 6. c. 1

¶Addit tamen contrafacienti nouam pœnam vltra peccatum mortale, & pœnas ſtatutas, per canones antiquos.

¶His præmiſſis eſt prima propoſitio, ſcilicet, nunc iuxta nouas ſanctiones Cōcilii Tridentini Epiſcopus non reſidens niſi ſit excuſatus aliqua legitima cauſa iuxta declarationem concilij intelligenda, pro rata temporis abſentię non facit, fructus ſuos, & perceptos non poteſt tuta conſcientia tenere, imo tenetur eccleſiæ fabricæ, vel pauperibus erogare, non obſtante vlla compoſitione. Probatur hæc propoſitio ex dicta Concil. Triden. ſeſſione. 6. ex quo obiter ait Nauarrus notandum iſtum caſum eſſe, in quo non prodeſt compoſitio. Et hæc ſtatuta Concilij, ſicut ſimilis, quam fert de curatis, non eſt cenſenda ita eſſe pœnalis, vt non obliget ante condemnationis ſententiam,

tentiam, quia expreſſioribus verbis nequiuit concilium declarare illos ſtatim fructus in conſcientia ante condemnationem fore reſtituendos, quam dicendo quod etiam perceptos fructus non poſſit Epiſcopus non reſidens tuta conſcientia retinere, imò quod teneatur eccleſiæ fabricæ, aut pauperibus erogare.

¶Secunda concluſio curati inferiores & alij quicunq; qui beneficium aliquod eccleſiaſt. cum curam animarum habentes obtinent, legitima cauſa non excuſati non reſideant, vltra culpam mortalē, amiſſionem fructuum pro rata temporis abſentiæ, cæteraſq; pœnas ſtatutas per canones antiquos incurrunt, nec faciunt fructus ſuos pro tempore, quo ſic fuerint abſentes, neq; tuta cõſcientia illos retinent, nulla etiam declaratione ſuperueniente, neq; ſibi in hoc prodeſt refugium compoſitionis, quare dominio fructuum videntur in hoc caſu priuari, imo, vt rectius dixerim tranſlationem dominij in eos, Concilium Tridentinū ita impedit, vt illud ſibi non acquirant. Quare hæ concluſiones duæ, ita in practica obſeruandæ veniunt. Patet ex eodem Concil. Trid. Seſſ. 6. decernit tamen & declarat eadem ſancta Synodo, quod quando huiuſmodi parochos, vel curam animarum gerentes cauſa prius per Epiſcopum cognita, & approbata abeſſe cõtigerit vicarium idoneum ab ipſo ordinario approbandum cum debita mercedis aſſignatione ipſi relinquant.

¶Addit verò, & de his curatis Concilium dicens, diſcedendi autem licentiā in ſcriptis, gratiſq; concedendam vltra bimeſtre tempus, niſi ex graui cauſa non obtineant.

Quæſtio. 2. ¶Super quam literam dubitare viſus eſt Nauarrus de ſenſu, quo ſic intelligēda an modo ad abeſſe per duos menſes, curati, vel curam animarum gerentes indigeant licentia ordinarij data in ſcriptis, & licèt fateatur hanc literam in vtramq; partem flecti poſſe, tandem arbitratur parochum poſſe abeſſe duos menſes abſq; licentia ſcripta, dum modò id faciat cū cauſa, quæ videatur ei iuſta, tū, quia ante cõciliū id licebat, & à iure antiquo non eſt diſcedendū ſine iure nouo expreſſo, quæ ſumme neceſſaria eſt cognitu regula, & patet. l. præcipimus. C. de appellationibus, etiā per argumentū à contrario ſenſu c. à nobis. 2. de ſent. excõicatio. tum, quia Epiſcopo qui magis tenetur reſidere, ſic permittitur, tum, quia verba cõcilij habent, eadem omnino ſeruanda eſſe quo ad hoc in curatis inferioribus, quæ in Epiſcopis, tum denique, quia hæc pars eſt benignior.

¶Si verò quis quærat an Papa poſſit diſpenſare, & remittere hæc omnia, is hoc habeat reſpõſum, quod in pœna, ſeu pœnis, & in omni eo, quod eſt de iure poſitiuo humano diſpenſare Papa poteſt, ſed in illo, quod eſt de iure naturali non ita liberè poteſt, vt in materia de Simonia. q. 100. 22. art. 6. diſputari ſolet. Quæſtio. 3.

¶An autē capellani regum perinde ac faciunt capellani Papę fructus poſſint capere in abſentia, quæſtio eſt, de qua Nauarr. b, dicit ſe fuiſſe rogatum, Nos autē hic iuxta mentem eius, & verba, reſpondemus affirmatiuè poſſe quidē illos eos fructus etiam in abſentia percipere licite, ſi vtriſq; tam capellanis regum, quam Papæ eiuſdem generis priuilegia ſunt conceſſa. Imò & magis, ſi fortè plus ſit eis fauore regum conceſſum, argumentum capite indultum de regio iure, lib. 6. nec Caietanus diſſentit ab his quæ ante concilium, quod poſt eum habitum eſt, ſeruanda eſſe Nauarrus, nos prædiximus.

b Nau. Sā. lat. c. 25. nu. 12.

CAP. XCIX.

Quid circa reſidentiam ſtatutū ſit de iure poſitiuo, & de multiplicibus cauſis excuſantibus pro tempore à reſidētia beneficiarios vel Epiſcopum.

PORrò qm̃, & de canonicis, & alijs beneficiarijs ſimplicib⁹ nõ reſidētibus, qd ſtando in iure naturali ſit, diximus: nūc ſi quid iure humano poſitiuo, de eis cautum ſit expediendum venit. ¶De ijs ergo canonicis dicitur primo, & de alijs, quorum ſecundùm ius humanum præcipuum munus eſt aſſiſtere choro, ibique horas canere ſeu perſoluere, etiam ſi pręſentes ſint reſideantq; in ciuitate, ſi tamen choro præſentes nõ ſint, nõ faciunt

fructus

fructus diſtributionum quotidianũ ſuos ſed eos pro rata abſentiæ reſtituete tenentur. a, Gabriel autem, & alii aſſerunt alios canonicos horis canonicis in choro intereſſentes canonicis non intereſſentibus diſtributiones amiſſas poſſe remittere, ſi velint, dum id non fiat in fraudem legis, vt ipſi ſimiliter à choro poſſint impune abeſſe, & hoc veriſimiliter dicitur, nam ſecundùm Nauarrum, b, diſtributiones quotidianę quas amittunt, qui horis canonicis in choro non interfuerunt, illis accreſcunt, qui in illis diebus choro interfuerunt per 1. ca. de clericis non reſidentibus.

a ca vnico. de cler. nõ reſid.adiun cta glo.

b Sum.lat. c.25.n.122.

¶De his vero beneficiariis, qui non ſunt addicti choro ſi reſideant, & tamen ſua miniſteria non exequantur, nihil repetitur in iure expreſſe. Dicimus, ergo de his, quod ſi huiuſmodi ſint qui ad aliud potiſſime miniſterium magis quã ad horas canonicas ſint deſtinati, hac ſola ratione, quia horas canonicas prætermittunt, ſecundum ius naturale, non tenerentur ad omnes fructus reſtituendos imò nec ad vllos ſecundum aliquos reſtituendum tenerẽtur, hac ratione enim nonnulli Doctores excuſabant pręſtimoniarios non recitantes à fructuum reſtitutione, ſed iam ex extrauaganti Pij V. decretum reliquimus quid de pręſtimoniarijs, & alijs beneficiarijs, qualiacumque alia beneficia etiam nullum omnino ſeruitium habentia obtinentibus, & tamen diuinum officium omittentibus quoad reſtitutionem fructuum dicendũ eſt, quia diximus teneri, ſicut etiam de quibuſcumq; alijs penſiones, fructus, aut res alias eccleſiaſticas, vt clericis percipientibus diximus. Si tamen prædicti potiùs ad alia miniſteria ſint addicti, quam ad horas dicendas, ſi munia ſua, & officia non adimpleuerint, tenentur reſtituere etiam, quia illa omittũt ſecundum magiſtrum Fratrem Ioannem de la Peña.

¶Tertio animaduertendum eſt, quod etiam de his non reſidentibus, nuper Concilium Tridentinum, c, ſic ait, canonici, & alij, qui portiones, vel dignitates obtinent: ſi vltra tres menſes nõ reſederint, prima vice ipſius præbẽdæ fructuum medietate priuentur, & ſecunda, omnibus fructibus illius anni, quod ſi adhuc perſeuerauerint, poſſit procedi contra illos iuxta ſacros canones, vt beneficijs priuentur.

c Con.Triden.ſeſ.24. c.12.

¶Porrò adhuc prouidendum ſupereſt an aliæ ſint cauſæ legitimæ excuſantes à reſidentia. Quæſtio. 1.

¶Igitur & hanc quæſtionem abſoluturi dicimus, primò quia omne beneficium quamlibet tenue iure communi requirit reſidentiam, vt habetur c. concurrente, de clericis non reſiden. & eſt communis ſententia, ideo planum eſt eum peccare, qui in ſuo beneficio non reſidet nulla ipſũ ab eo cauſa excuſãte.

¶Sed quotuplex ſit cauſa legitima à tali reſidentia excuſans reliquum eſt, vt dicamus.

¶Prima igitur cauſa excuſans eſt auditio Theologiæ ad quinquennium, & lectio illius donec durauerit, etiam ſine licentia prælati, quia eam ius concedit capite ſi. de magiſtris. Et idem eſt dicendum de auditione, & prælectione iuris Pontificij iuxta Archidiaco. d, & Panormitanum in d. c. ſi quod per nouas rationes ait Nauarrus ſe defendiſſe in c. licet de præbendis: ad alias vero ſcientias licentia Epiſcopi requiritur, niſi vbi cõtraria conſuetudo viget. e

d c.1 de priuil.lib.6.

e c.tuæ de cler.nõ reſiden.

¶Secunda cauſa eſt obſequium Epiſcopi quo ad duos canonicos, ac etiam alios, ſi occupentur ab eo in vtilitatem eccleſiæ ſuæ, vel cathedralis, non autem ſi occupentur in ſeruitio ſuo perſonali, niſi ex vrgente cauſa, & eccleſia non indigente ſeruitio. c. ad audientiam de clericis non reſid. adiunctis quæ ibi ſcribit Panor. nu. 8. ad quod ſecundum Nauarrum reducenda ſunt c. de cętero & c. cũ dilectus eod. titu.

¶Tertia cauſa eadem, vel maiori ratione excuſans à reſidentia eſt obſequiũ Papæ per eadem iura, modo id fiat principaliter ad ſeruiendum, & non ad procurandum beneficia authore Angelo verbo clericus. §. 2. ſed non nocet, ſi minus principaliter inſeruiat Papæ ad procurandum vt ex beneuolentia ex obſequijs parta, beneficium ſibi conferatur.

¶Quarta eſt cauſa excuſans, ſcilicet, licentia legitima ſecundùm gloſſam receptam capite inter quatuor de cleric.

non

non reſiden ſed ſi roges quænam eſt, aut qualis hæc licentia legitima, reſpondet Nauarrus, f, quod legitimam licentiã
a Naua.Sũ. lat.c.25.nu. 121. vocamus eàm, quam dat is, ad quem ea res pertinet, & ex cauſa boni viri arbitrio probabili, & in ſcriptis, quando id ius requirit.

¶Quinta cauſa excuſans à reſidentia eſt conſuetudo honeſta iuxtà Inno. c. ex tuæ. de cleri. non reſidentibus recepta à Panor. in d. c. inter quatuor, cui accedũt alij communiter, licet conſuetudo abſentandi ſe ſine cauſa, nihil valere poſſit iuxtà eundem ibidem, & omnes nec etiã iuſta cauſa abſentandi ſe excuſat quando fit, eccleſiam debito obſequio defraudando, quia in omni caſu obſeruandum eſt, vt beneficium debito non defraudetur obſequio, & ſubditi debita bona gubernatione non careant.

Quæſtio. 2. ¶t fortè quis hæſitabit, an qui abeſt ſine cauſa probabili cum licentia, aut ſine illa, vltra peccatum ad reſtituendos fructus teneatur anteqùam condemnetur. Igitur Panorm. c. 1. de celebratione miſſarum, negat ante condemnationem
Angel. ver. Clericus. 7. §. 5. teneri, niſi quando iure exprimatur.

¶Angelus, g, tenet contrariam, ſed iam hæc quæſtio paruum negotium nobis faceſſit, cum per Concilium Tridentinum, dicta Seſſio. 6. de Epiſcopis, & curatis, & alijs beneficium cum cura animarum obtinentibus, quod pro rata temporis abſentiæ, non faciant fructus ſuos, nec perceptos poſſint tuta conſcientia tenere, ſit declaratum nulla obſtantè compoſitione.

¶Sexta cauſa excuſans à reſidẽdo eſt quando eccleſia eſt annexa alicui dignitati, nam tunc talis beneficiatius habẽs annexam eccleſiaſticam dignitati cum adeſſe debeat eccleſiæ maiori præcipitur, vt ibi inſtituatur canonicè vicarius idoneus, & perpetuus, ita Cõcilium Tridentinum, ita omnes canoniſtæ.

¶Septima cauſa eſt ratione ſtudij præter caſus poſitos de ſcholaſticis ſtudentibus per quinquennium in Theologia, & de eam legentibus, quos caſus contra alios reſtringentes eos ad ſolam ſcientiã Theologiæ, extendit Nauarrus ad auditionem, & prælectionem ius Pontificij, additur, & caſus capit relatum de clericis non reſidentibus, vbi cauetur, quod electus in curatum illo anno ſaltem in ſubdiaconum ordinetur, & per ſeptem annos vt ſtudio vacet, & in ſcholis verſetur à curatu poſſit abeſſe, poſt hoc ſacerdotali ordine teneatur initiari, & interim, ne cura animarũ negligatur, prouideatur miniſter idoneus. Vnde iſta ſeptennis vacatio, ſeu occupatio in ſtudio excuſat per ſeptẽnium à reſidentia perſonali.

¶Octaua cauſa eſt caſus ille, in quo quis duo beneficia licitè poſſidere poteſt per licitam diſpenſationem, etiam requirentia reſidentiam, cum tamẽ certum eſt, quod ſimul, & ſemel in vtroque reſidere non poteſt, quod in quibus caſibus poſſit contingere poſtea venit dicendum.

¶Nona cauſa excuſans eſt caſus peregrinationis, vt impleat Hieroſolimanũ votum, vt habetur, c. fin. de voto. Quod tamen cum duabus limitationibus conceditur primò, quòd id liceat in caſu, quo ex tali peregrinatione enormiter, vel notabiliter ſua non lædatur eccleſia, ſecũdò ſi prædicti beneficiatij tales ſint, vt in Hieruſalẽm poſſit verbo, & exemplo docere, ſed quia forte iſta conceſſio facta eſt, quando expeditio militum fiebat pro expugnanda terra ſancta à fidelibus, quæ ab infidelibus erat inuaſa, credo modo ſi conſuleretur Papa non permitteret curatum alias idoneum, omiſſis ouibus Hieroſolymam peregrinari ſolo intuitu peregrinationis, nam inuigilare ouibus eorumq; ſolicitam curam gerere magnum obſequium, & acceptiſſimum Deo eſt. Vnde certè videtur dicẽdum; quòd ſi parochus dignus, emiſiſſet votum peregrinandi in Hieruſalem, ad votum iſtud forte non teneretur, nam exinde iacturam patitur ſua eccleſia, & incumbere curæ ouium, res acceptiſſima Deo eſt.

¶Sed iam vt etiam de cauſis excuſantibus ad tempus paruum Epiſcopos agamus.

¶Decima cauſa excuſans eos eſt impedimẽtum intrinſecum, nam licet tres cauſæ Epiſcopos excuſantes aſſignẽtur, neceſſitas impedimenti, & qualitas negotij, & perſonæ diſpoſitio: omnes tamẽ

hæ

hæ cauſæ in bonum eccleſiæ referendæ ſunt, vt egregiè adnotauit Sotus, inter quas cauſas prima eſt,quæ reſpectu præ dictarum obtinet hic decimum locum, impedimentum,ſcilicet,intrinſecum,vt infirmitas, ratione cuius, Epiſcopus ea laborans iubetur à medicis remeare ad patriam mutareq; aerem,& ſolum,tunc abeſſe poterit, dum talis abſentia ſine detrimento eccleſiæ fiat: nam ſi pro neceſſitate ſpirituali ſuæ eccleſiæ ratio ex poſceret ibi eum manere, potius ſibi obeunda eſſet mors,quàm oues in tali neceſſitate deſtituere.

¶At hanc cauſam reducitur, ſi cauſa recreationis(verbi gratia) vt inuiſat cognatos,& parentes paruo tempore abſit: ita tamen, vt per annum eius abſentia non excedat duos, ſiue tres menſes,ſiue
i Seſ.25.c.1 ſimul,ſiue interpellatim: vt rectè Concilium Tridentinum, i, explicuit dummodo tempore Aduentus,& quadrageſimæ Pentecoſtes,& Corporis Chriſti non cõtingat à ſua eccleſia eum abeſſe.

¶Vndecima cauſa à reſidentia reſpectu Epiſcopi excuſans eſt extrinſecum in eccleſia reſidendi impedimentum nẽpe perſecutio ſolum prælatum inuadẽs. Nam tempore quo ipſe ſolus perſecutionem patitur, pro bono eccleſiæ poteſt prudenter fugere exemplo Diui Pauli, qui tempore perſecutionis, miſſus per ſportam euaſit, & exemplo S. Thomæ Cantuarienſis Epiſcopi, qui ad tempus receſſit gratia perſecutionis, & poſtea rediens mortem pro ſua eccleſia, eiuſq; iuribus tuendis ſubijt.Sed & de D.Athanaſio refertur hac de cauſa eautè fugiſſe, vt ſe poſtea defenſioni eccleſiæ Dei incolumen reſeruaret, ſi tamen perſecutio non in ſe ſolum :ſed in totum ſæuiret populum,vnde contingeret ſæpe ſalutem populi ſpiritualiter periclitari, potius ſibi oppetenda eſſet mors, quam in tempore tam deplorato, oues inuaſas à lupis dimittere, quod optime confirmat
K D.Th. 2. 2.q.185. articulus.5. D.Thomas: K, tum etiam tam ex authoritate D.Auguſtini, quam D. Gregorij patet.

¶Duodecima cauſa excuſans eſt qualitas negotij tripliciter occurrentis, nã aliquando occurrit negotium ipſius eccleſiæ particularis,cui præeſt, vt ſi pro commodo ipſius eccleſiæ Cæſaream adeat curiam.

¶Aliquando verò occurrit negotium vniuerſalis eccleſiæ, vt.ſi ad Concilium generale,vel prouinciale neceſſitas immineat proficiſcendi,poteſt tunc hac ratione ab eccleſia ſua abeſſe.Nam & pars interdum patitur detrimentum pro cõſeruatione totius. Huiuſmodi autẽ neceſſitas taliter debet vrgere vt per aliũ non valeat ſuppleri: Nam ſalua cenſura tanti paſtoris.i.Papæ aliquem Epiſcopũ fungi apud ipſum officio ſecretarij Apoſtolici,vel auditoris Rotæ,& hac de cauſa à ſua abeſſe eccleſia, & in curia Romana perpetuo commorari non videtur ſatis idonea cauſa ad excuſandum à reſidẽtia,quia licet hæc talia ſint negotia,quæ commodius per Epiſcopos peragi poſſint,tamen in rei veritate per alios geri poſſunt.

¶Ad hanc cauſam reducenda videtur cauſa legationis,quando pro bono pacis totius regni ad componendam pacem Epiſcopus mitteretur vt legatus. Si verò in ſæcularibus hoc munus legationis ſubeat reſidentiam deſerens, tutus non videretur manere in conſcientia, quia pro cõmodis temporalibus alienis proprias ſpirituales non debet deſtituere oues.

¶Ad hanc cauſam excuſantem pertinet ſi ad tempus pro aliquo bono eccleſiæ Epiſcopus vocaretur à Papa.

¶Decimatertia cauſa excuſans eſt, ſi Epiſcopus pro bono ſpirituali,& maiori alterius eccleſiæ ad tempus breue interabſit à ſua,nam ſicut in corpore naturali pars corporis dum aliqualem iacturam patitur pro alia, ſic & in corpore eccleſiæ myſtico.

¶Decimaquarta cauſa excuſans eſt conditio perſonæ talis vt melius ab ipſa abſente, quam ab alia præſente, cura ageretur eccleſiæ, & hæc ratio militare videtur in Cardinalibus qui cum ſint flores totius orbis & perſonæ eminentiſſimæ,ſi ſint Epiſcopi Epiſcopatus obtinentes propinquos Romæ, de quibus ſperatur, quod melius bono communi eccleſiarum prouidebunt,quia tum prouidere poſſunt, tum etiam viſitare ſuas eccleſias propinquas, ſi tamen de facto

viſitent

rum alicui vni, duæ eccleſiæ committerentur, ſed quia hæc cauſa eſt per accidens, & de raro contingentibus, quia penuria perſonarum vix contingit, ideo rariſſimè fieri deberet, quod ſi fieret, tunc quoq; de per accidens, liceret titularem Epiſcopum ibi habere.

¶Tandem iam pro confeſſoribus concludamus primò, quod beneficiarius curam animarum gerens ſi ſine cauſa iuſta reſidentiam ſubterfugiat, non eſt abſoluendus etiã ſi ſit vir illuſtris, vel mille dicat ſe habere diſpenſationes.

¶Secundò ſi ſit beneficiarius beneficium obtinens ſimplex, ſi tamen alicuius ſit penſi, vel momenti, ſi nec per ſe, nec per alium ſufficienter ei prouidet, non eſt ei impendenda abſolutio, dum non reſipuerit.

¶Si verò ſit beneficium ſimplex, ſubſtituitq; vicarium dignum, licet non ſit omnino ita affirmatiuè & certo, quod maneat tutus in conſcientia dicendum, ſed neq; neganda eſt illi abſolutio, quia hic non videtur intercedere culpa mortalis intrinſeca, & eſt caſus vbi non reclamante eccleſia diſpenſatio Epiſcopi, vel Papæ locum habere poteſt.

CAP. C.

Quoniam de reſidentia eccleſiaſticorum dictum eſt, de miniſtris reipublicæ temporalibus an iure naturali teneantur reſidere forſitan quis dubitabit.

Sed quia breuitati ſtudemus, dicimus, ſuccinctè tamen, quod domini temporales licet non teneantur ad tantam præſtandã aſſiduam reſidentiam ſicut eccleſiaſtici, ad al quam nihilominus tenentur, nam quia ideò ſtipendia tributorum accipiunt, tenentur tũ ſubditos viſitare, cum neceſſe fuerit, ratioque poſtulauerit, tum gubernare, bonos iudices præficiendo, malos amouendo, Nam experientia docente didicimus ex præſentia dominorũ rempublicam plurimum, & adiumenti, & augmẽti capere: Prouerbiorum etenim 20. inquit Salomon: Rex, qui ſedet in ſolio regni ſui, intuitu ſuo diſſipat omne malum, quæ authoritas in rege potiſſimum locum habet.

¶Et quia cum res publica perfecta ſit ſibi ipſi ſufficiens, nõ debet quærere ſuũ regem multo interuallo diſtantem niſi ad ſic diſtandum accederet cauſa rationabilis, quia iam ſi præſtitit conſenſum in hoc quòd Rex ſuus, multa poſt obtineat dominia, & regna, ita etiam neceſſariò conſentire habet, vt alijs quoque regnis præſit. Deniq; ſicut Epiſcopi pro ſuæ eccleſiæ bono, ac etiam pro maiori ſpirituali bono alterius particularis, vel vniuerſalis eccleſiæ, ex iuſta cauſa ad tẽpus licitè poſſunt abeſſe: ſic multò facilius id licentiæ dominis temporalibus eſt indulgendum, vide circa hoc dubiũ, librum quem Torres edidit de reſidentia.

¶Præterea de ſenatoribus, ſeu rectoribus populi regidotes Hiſpanicè nuncupatis ſpecialis ſe offert ratio: dubitandi an ad reſidentiam perſonalem, & præſentialem in ſuis officijs præſtandam teneãtur. Cuius quæſtionis meminit Corduba. a, Igitur iuxta eius mentem abſoluemus quæſtionem per hæc dicta. Dicimus enim primò, quod tales tenentur in ſuis officijs præſtare reſidentiam perſonalem, quia ſi non tenerentur reſidere, rex, vel reſpublica, non teneretur eligere meliores ad hæc officia, & quia nomẽ rectoris: nomen eſt operis, ſicut nomen Epiſcopi. Et quia alias ſi non tenerentur ſuis officijs adeſſe, eadem inconuenientia ſequerentur temporaliter, quæ ſequuntur ex non reſidentia ſpirituali miniſtrorum, vt experientia teſte conſtat.

a Cord. in tract. de caſibus cõſc.

¶Secundò dicimus, quod prædictis non obſtantibus rectores, ſeu ſenatores huiuſmodi iuſtis de cauſis à ſuis officijs abeſſe poſſunt ad tempus, ſcilicet, ad ſua peragenda negotia: tamen ſemper, vel ordinariè à ſuis officijs abeſſe ſi velint, id eis non licet, quia ſi ſuis negotijs proprijs ſe abſentando, ordinariè volunt vacare: tunc dimit-

tant tale officium requirens induſtriam & præſentiam perſonalem.

Quæſtio. 1. ¶Sed cauſas iuſtas à reſidétia hos excuſantes forſitan quis ſciſcitabitur.

¶Dicimus in gratiam huius tertiò inter has cauſas iuſtas reputari ſi in aliquod obſequium regis, talis rector adductus eſſet; vel ſi negotia regni, vel ſuæ reipublicæ gereret; vel ſi negotijs ſuis magni penſi, vel momenti ad tempus operam daret, vel ſi munus gubernationis ad tempus obiret, vel ex aliqua ſimili rationabili cauſa ad tempus ſe abſentaret etiam per paucos annos.

¶Imò recreationis captandæ gratia, poteſt talis rector etiam per maiorem partem anni abſens commorari, dum in talis ſenatus conſultationibus, & regimine perſentit ſuam abſentiam non eſſe in cauſa alicuius iacturæ, vel defectus notabilis: quia ad caſus contingentes, & ordinarios non deſunt alij eiuſdem officij rectores, ſeu ſenatores qui præſentes ſe exhibeant, cum ſufficientes ſint, & idoneis: dum tamen ipſe interim ſolicitus ſit ad inueſtigandum, vtrùm ſua abſentia damnum reipublicæ afferat, aliquando ſenatus conſultationibus intereſſendo.

¶Quartò adijcimus, quod in caſu quo talis ſenator, ſeu rector animaduerteret ſuam abſentiam notabiliter reipublicæ incommodare, vel ſi caſus tanti penſi, vel momenti eueniret, quod rempublicam maximè intereſſet ad proſpiciendum bono communi eius, quod rector talis adeſſet: tunc non effugeret culpam mortalem ſi ſuam præſentiam perſonalem ſubterfugeret adhibere. Citra hos contingentes caſus, dum notabilis ex eius abſentia non perſentitur defectus, nec notabile reipublicæ detrimentum, culpæ mortali tribuendum non venit, vt prædictum eſt; ſi perſonaliter nó reſederit, etiam ſi per maiorem partem temporis anni ſolatij capiendi gratia alibi verſatus fuerit, dummodo aliquoties ad ſenatum rediés animaduertat an ſua ſit neceſſaria perſonalis præſentia. Ratio ſupradictorum ex philoſopho ſecundo phyſicorum ſumitur, vbi docet neceſſitatem mediorum conſpiciendam eſſe ex ſuo fine, neceſſitatis autem reſidendi finis, ſcopusque eſt promotio, conſeruatioque boni communis: ſi ergo ex reſidentiæ defectu non oritur reipulicæ notabile diſpendium: ſequitur culpa carere mortali tunc nó reſidere, facit ad hoc 12. q. 2. c. terrulas. & l. 2. ff de integ. rei.

¶In cuius probationibus quoque gratiam præſtituitur, & hoc documentum quod quando aliquid dirigitur, vel mandato indicitur tanquam medium tantùm in ordine ad aliquem finem: ſi alia ratione, vel via contingit aſſecutio finis iam ex tunc obligatio ceſſat adhibendi medium, quod ſolum medium erat ad obtinendum finem illum. Secus eſt ſi tale medium ad alios quoque adipiſcendū conferret fines, cuius documenti author eſt Mettina. h. Quod & rationibus ex pluribus communiter oſtendi poteſt. Nam iuxta doctrinam D. Tho. i, ei ſuffragantibus communiter Doctoribus, licet præceptum corripiendi fratres fraternaliter cum eos periculo mortis ſpiritualis, vel corporalis periclitari cerno, omnes nos obligatione ſua aſtringit: tamen ſi hoc munus corrigendi fratrem alium vel alios ſufficienter ſuppleturos video, iam pro tunc ab hac obligatione corrigendi liberos. Si autem ſuo officio corrigendi fratrem in hoc caſu uos deeſſe, vel de futuros conſpicio, cum notabilis deprehédatur in corrigendo defectus, obligatione tunc teneor corripiendi, adhibendi; medium præſtitutum à lege diuina ſolum in ordine ad illum finem, id eſt ad emendationem fratris, ſic & iſti præſentiarum in caſu quo videt rector populi ex ſua abſentia rempublicam circa ſuam gubernationem iacturam non pati, nec defectum notabilem, quia alij ſufficienter ſupplent, cum curet animaduertere, an ſua abſentia noceat, cum animum gerat aſſiſtendi, ſi ſuam aſſiſtentiam neceſſariā eſſe noſceret, ſi ad tempus abſit non venit de culpa mortali notandus, quia nec negligentia reſidendi cum culpa mortali coniuncta eſt, niſi talis negligentia ſit, quæ damnum in republica notabile inferret, vel diminutionem notabilem, vel defectum circa eius procurandum emolumentum, vel augmentum, quia officiales ij reipublicæ non tenentur pro poſſe ad omne damnum reipublicæ paruum præcauendum ſub pęna culpæ mortalis.

h C. de reſtit. q. 14. fo. 52. col 3. & de Eleemoſyna. q 3 f. 154. & 167. col. 1. & 4.

i D. Tho. 2. 2. q. 33. artic. 2.

Quod

Quod patet tum ex practica communi, tum ex ſtipendijs modicis, quæ ex ſuis officijs reportant, tum etiam quia non omnis tranſgreſſio legum naturalium, diuinarum, vel humanarum mortalem inducit culpam, niſi quando materia eſt grauis, vel exceſſus, vel defectus eſt notabilis, nempe contra charitatem Dei, & proximi quam tollit. Neque enim omnis ſuperbia, auaritia, mendacium, vel gula, vel furtum, vel proximi damnum culpa cenſetur eſſe læthalis: ſic nec qualiſcunque reſidendi negligentia mortali culpæ tribuenda eſt, niſi damnum inde obueniens, vel probabiliter obuenturũ, notabile eſſe credat.

¶ Quintò, ex prædictis hoc corollarium ſubijcimus vaſſallorum dominium, vel huiuſmodi claræ notæ homo, qui obtinuerit ſenatoris officium non tenetur ſe abdicare illo, eo quod ſe officio quoque, & cura proprios gubernandi vaſſallos implicatum videat, etiam per totum annum, quia cum tam egregiæ conditionis, & authoritatis ſit perſona, magis rempublicam ſua authoritate, ſa uore tuebitur, & iuuabit ſemel in attinentibus ad ſuum officium ſenatoris inuigilando, quam ſi cæteri minoris ſortis conſortes ſenatores, ſæpe ſæpius, atque ordinariè ſuum officium intereſſent do ſenatui præſſent, & quia ad negotia ardua magis reipublicæ cõducentia, maioris hic poterit conferre ſuppetias.

¶ Sextò dicimus ex prædictis, & aliud corollarium ſequi, quod tunc dicendus eſt ſenator ſuo officio totaliter deeſſe, ac in eo non reſidere, illudque proinde mala conſcientia obtinere, quando nunquam eo fungitur munere, neq; audientiam ſenatus ingreditur, ſed ſolum cauſa conciliandi ſibi honorem ex titulo ſenatoris, & propter inde ſibi accreſcentia emolumenta id officij in republica obtinet abſque cauſa rationabili à reſidentia illum, excuſante, vt præfati ſumus.

¶ Cæterùm quoniam non ſatis eſt tenenda ſtatuere ſatiſque rationibus obfirmare, niſi quoque contrarias obiectiones diluamus: ideò duas contra ſupradicta has obiectiones hic diſſoluendas proponimus.

¶ Prima eſt, quæ in leg. ſi quis decurio. leg. prima. C. de decur. obijcitur, vbi indicitur pœna ſenatori abſque principis licentia è ciuitate exeunti, & leg. curiales extra terminos eodem titul. cauetur ne onus officij rectori ſeu ſenatori ciuitatis iniungatur, quo terminos exire cogatur ciuitatis, vbi rectoris officio fungitur: hoc quoque comprobat lex omnes. & lex duum virum. C. eodem titul. vnde Bartolus infert à ſenatoribus populi extra ſuam ciuitatem dominia, vel gubernamina acceptanda non fore propter id damni, quod ex eorum abſentia in ſua republica ſubſequi poſſet.

¶ Secunda quoque obiectio contra ſupradicta ea eſt, vbi obijcitur negligentiam, culpamque leuem fungentis officio adminiſtrationis, vel reipublicę mortalem eſſe iuxta gloſſam in capitul. eaque de officio archidiaconi, & in capite de officio cuſtodis, vbi ob ſolam negligentiam, quæ minor eſt leui culpa ab officio remouetur.

¶ Igitur ad primam obiectionem reſpondendum duximus primum, quod authore Baldo leges præcitatæ id contendunt edicere. Quod ad tale officium exactiſſime explendum faciendum eſſe cenſent, quatenus, & tale officium, & ſine defectu geratur, & reipublicæ nocumentum, quod ex oppoſito prouenire poſſet vitetur. Sic ergo confitemur ex huiuſmodi legibus, adiunctis alijs iuris naturalis rationibus recte iſtam regulã generalem concludi, ſcilicet, quòd ciuitatis rector, ſiue ſenator ſuo officio adeſſe obligatione eſt aſtrictus, eique inſeruire, niſi obſtiterit, vel infirmitas, vel regis, aut reipublicæ mandatum quo ad alia peragenda negotia mittitur, vel deſtinatur, vel niſi ratione alicuius litis ſibi, vel ſuis rebus occurrentis, vel ratione aliquorum ſimilium caſuum abeſſe contigerit.

¶ Secundò ad reſponſionem annectimus id quod leges de huiuſmodi Senatoribus ſtabiliũt, videlicet, quod in alio officio extra ciuitatem adminiſtrare nõ valeant, nec citra licentiam regis inde foras exire, hoc quantum attinet ad ius humanum maiorem obligandi vim non

obtinet, quam vſus cómunis cóprobat.

¶ Videre eſt autem nunc, regem in huiuſmodi officia præficere optimates dominos vaſſallorum, quod cum id faciat, videtur cum eis in hóc diſpenſaſſe quatenus ſi alias præſtent, id quod de iure naturali tenentur, interim per interſtitium temporis vni officio, interim alteri, alternam præſentiam exhibendo maneant tuti: ſi in aliquo deſint, quod ſolum eis præcipitur per ius humanum.

¶ Ad ſecundam verò obiectionem id primum damus reſponſum, quod quia non ſolum de lata culpa, ſed etiam de leui tenentur culpa huiuſmodi officiales iuſtitiæ in re publica, quia gratia tam ſui, quam etiam reipublicæ hæc munia, officiales ſuſcipiunt ſecundum Doctores communiter, ideo non ſolum diligentem curam, ſed & diligentiorem propoſite in prouehendo, & conſeruando bonum commune reipublicæ tenentur apponere, ſed tamẽ iſta culpa leuis eſt, quæ tunc committi contingit, quando quis in ſuo officio, vel circa illud in eo negligẽns fuit, in quo ſui ſimiles officiales cómuniter non debent delinquere, aut deficere. Hæc autem culpa leuis dicitur reſpectu culpæ latæ vel leuiſſimæ, ſed nihilominus non ob id deſinit eſſe culpa mortalis in ſenatore populi, quando hęc culpa enim leuis in cauſa eſt, quod in gubernatione reibublicæ notabilia detrimenta orianrur, vel oriunda fore timeãtur. Alias hæc culpa leuis, culpa nõ erit mortalis autore D. Th. vbi ſupra.

¶ Cæterum adhuc in ambiguo manet difficultas hic ſcitu digna, cuius veritatem non parum refert hic patefacere; vtrum cum in ſenatoribus, vel officialibus reipublicæ, & in alijs in quibus ratióne contractus initi gratia ſui, & partium aliarum hæc culpa leuis contingit vt ſit ſolum peccatum veniale non attingens ad mortale inferat obligationẽ reſarciendi, & reſtituendi ex tali leui, & veniali culpa ſubſequuta notabilia damna, quæ vitarentur, ſi hanc leuem negligentiam vitaſſent, vt verbi gratia ſi ſenator populi abſens, venialiter negligẽs fuit in non aduertendo, vel reſciendo ea quæ ex ſua abſentia in republica acciderunt damna.

¶ Et quidem circa hanc quæſtionem videtur Victoria ſententiam ſuam inſinuare dum loquens de confeſſore ait, quod dum mediocniter ſit literatus, etiã ſi in mortali fuit incuria, non propterea tenetur ipſe reſtituere reſtitutionem, quam non mandauit faciendam, ſed de confeſſore in principio libri quid in hoc caſu tenendum diximus.

¶ At quia Sotus, K, in hac parte aperte doceat ſicut retulimus antea, quod ex leui culpa non pertingenti ad culpam mortalem, non obligatur quis ad reſtitutionem ex tali culpa contingentium damnorum, tandem iam hanc quæſtionem abſolutam ſupra reliquimus vbi cum Nauarro, l, & cum communi contra Sotum conclnſimus, quod qui tenetur de culpa leui, tenetur de damno dato ex culpa eius leui, etiam ſi talis culpa ad mortalem in foro conſcientiæ non perueniat. Hæc igitur communis opinio tenenda eſt, quia hæc obligatio non tam deſcendit ex peccato, quam ex natura contractus. Cui ſentẽtię ſubſcribit quoque frater Antonius Cordubenſis in illa quæſtione quinquaginta, iam citata addens huic aſſentire doctores ſupra allegatos, & quamuis Panormitanus in capitul. cum cauſa, de teſtibus aſſeueret iudicem ob hanc cauſam leuem non teneri ad damna: tamen hoc ibi gloſſat Cordub. vt procedat in iudice, qui non ſponte ſe offert, aut officium obtinere pecuñia procurat: quia tantum procedit in eo, qui iuſſus à ſuperiore, illud acceptat: cæterum ſi ambit hęc officia ſenatoris iudicis, eaque impetrare ſolicitè ſtudet, circa ea ex leui culpa etiam veniali delinquens ad damna ſubſequuta tenetur, maximè ſi alij non deſint, qui maiori ſolicitudine, & reipublicę maiori profectu hæc exercere poſſint officia.

¶ Sed & de cõfeſſore hic affirmat Cordu. q̃ ſi ipſe ſe ingerat ad cõfeſſiones audiendas tenet̃ de leui culpa. Ad hoc, m, refutat Nauar. aſſerẽs cõfeſſorẽ etiã non iuſſum ſed ſe vltrò offerentẽ ad audiendas cõfeſſiones ſolũ teneri de lata, qñ ſolum in gratiã pęnitentiũ ad eos audiendũ ſe offert. Qñ verò ęquè principaliter onus cõfeſſionis audiendæ adiuit tã in gratiã pęnitentis, quã propter ſe, de leui tantum,

K Sot. de iuſtit. & iure. lib. 5. q. 7.

l Nauarr. Sum. Lati. n. 184. c. 17

m Sum. lat. c. 4. nu. 5.

tantum,& lata culpa tenetur. Quare ob id quia ſeſe obtulit non tenetur ad amplius, quam ad vitandum culpam latam aut leuem, & id quod communiter eidẽ officio operam nauantes euitare ſolent. Et hoc in toto orbe videmus communiter obſeruari, ac ſubinde idem cenſeo dicendum de officialibus iuſtitiæ, quod etiam ſi ſe offerant, quia gratia ſui & etiam populi ſuſcipiunt miniſterium, de leui culpa tantum tenentur,& nõ de leuiſſima, vide Syluer. a,

a Sylu. tit. culpa. q. 4. & ti. adminiſtrator. q. 2. & 4. titu. Confeſſ. 3. in prin.

¶Qua ratione reſolutorie,& vltimate concludendum eſt iuxta regulam generalem, ſenatorem in ſuo officio reſidẽtiam non præſtare ſolitum ordinariè, non carere peccato (licet non ſemper cõtingat eſſe mortale) niſi rationabilis cauſa ab omni culpa eximat, quia ex iuſta cauſa abeſt.

CAP. CI.

De illa quæſtione ardua an liceat plura beneficia habere, ſiue curata, ſiue ſimplicia ex aliquibus cauſis iuſtis, & an iſtis concurrentibus opus ſit diſpenſatione, an poſt Concilium Tridentinum ratione cauſæ Cardinalis quis excuſetur.

Quæſtio. 1. Porrò quoniam vitio nobis daretur ſi materiam, quam ſuſcepimus examinandam ſuis omnibus numeris non abſolueremus, ideò adhuc, & hoc graue dubiũ hic proponimus diſputandum, an habere plura beneficia eccleſiaſtica quis poſſit, vt ex iſtius quoque dubij illucidatione innoteſcat an ex tali pluralitate beneficiorum, aliqua reſtitutionis obligatio emergat. Hæc quæſtio quoniam ſolennis eſt apud Theologos, & canoniſtas ſuper caput de præbendis, & dign. c. de multa, & c. extirpandæ. & de clericis non reſid. c. quia nonnulli. & 7. diſt. c. ſanctorum in decretis, ideò agitare eam oportet pro vtraque parte.

¶Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua, quia plura obtinere beneficia res eſt, q̃ cõſueuit tolerari ab eccleſia. a

a 21. q. 1. c. relatio. &c. illud.

¶Prçterea, quia ſi plura beneficia poſſidere iniquum eſt, id erit plane, vel quia incompatibilia ſunt, aut quia pluriũ præbendarum eſt exceſſiuum ſtipendiũ, vel quia cura animarum, vel copia ouiũ exuberans valde eſt,& excedens: ſed nihil horum obſtat, quominus retẽtio plurium beneficiorum licita ſit, quod patet de ſingulis,& primũ patet, quia aliquando vna ſola prçbenda, maiori numerò ouium conſtat, maiorīq; prçſtat ſtipendio, quam aliæ quatuor etiam pingues præbendæ: vt eſt videre in præſtantia archiepiſcopatus Hiſpalenſis,& Toletanĩ.

¶Facit quoq;, & in confirmationem huius affirmatiuæ partis, quod iure humano factũ eſt, vt iſte diœceſes per plures præbendas diſtribuerentur, ergo eodẽ iure humano poterunt adunari. Hæc autem adunatio tunc reipſa vere fit, quando vni Papa plures ſimul præbendas confert: ergo licita eſt talis retentio pluralitatis beneficiorum.

¶In oppoſitum eſt, qui ex Bernardo citatur locus, vbi minatur, quod qui nõ vnus, ſed plures eſt in beneficijs, non ynus, ſed plures erit in ſupplicis.

¶Secundò in contrarium militat, q̃ reſidentia decreta eſt de iure diuino eſſe, at qui pluribus beneficijs onuſtus eſt: vt in omnibus reſideat fieri non poteſt: ergo pluralitas iuri diuino repugnat. Circa hanc quæſtionẽ, quæ valde ardua eſt prçter canoniſtas ſupra citatos conſule Turrecre. b, cõſule quoq; & Theologos in 4. diſt. 15. Gabr. q. 8. Maio diſt. 24. q. 4. Adr. quoq; ibi,& D. Th. quodlib. 9. art. 15. Caiet. verb. beneficium, Sylueſtrum etiam beneficium. 4. vbi latè, & benediſſerit iſta.

b Turrecre. art 3. & 21. q. 2. c. c.

¶Ne autẽ in hac prægraui q̃one, ſine fundamẽto cõtingat nobis concluſiones reſpõſiuas ſtruere, primò fundm̃ hoc ex illo quolibeto D. Th elicitũ ſtaciam. ſ. q̃d habere plura beneficia non perinde intrinſece malũ eſt ſicut odiũ Dei, quia ſi ſic intrinſece malũ eſſet: nuſquã in perpetuũ liceret: aut tali malitia careret. Sed neq; obtinere plura beneficia intrinſecè bonum eſt: vt dilectio Dei. Nec verò ſi-

cut leuare feſtucā omninò actus indifferens eſt ad bonum, vel malum contra alios, quia habere plures præbendas, plures in ſe inordinationes continet, quas illo quodlib. 9 artic. 15. connumerat D. Thom.

¶De quo ergo numero, vel genere actionum humanarum eſt pluribus præbendis potiri? Reſpondet ibi D. Thomas, & eſt maxima eius moralis, quod ſunt quædam actiones, quæ abſolutè conſideratæ deformitatem, & inordinationem quandam important, quæ tamen aliquibus circunſtantijs aduenientibus bonæ efficiuntur, ſicut occidere hominem, vel percutere, in ſe deformitatem quandam importat: ſed ſi addatur occidere malefactorem propter iuſtitiam, vel percutere delinquentem cauſa diſciplinæ, non erit peccatum, ſed ſtudioſum opus. In numero autem harum actionum videtur eſſe habere plures præbendas inquit Diuus Thomas. Nam iſta poſſeſſio plurium præbendarum has inordinationes præ ſe ferre videtur. Nam primò ſtipendium debitum pluribus vnus ſolus exhaurit.

¶Secundò, quod non recta cura habetur de beneficijs, ſed tantum diligens vigilantia de demetendis fructibus.

¶Tertiò, quod vnus eſurit, dum alter ructans crapula, ebrius eſt.

¶Quartò, quod intentio inſtituentis beneficia, fraudem patitur præter innumera, quæ poſt hæc ſunt referibilia mala ergo hæc niſi maiori aliquo recompēſanda veniant bono, pluralitatem beneficiorum damnabilem faciunt.

¶Secundum & hoc quoque præſtituitur fundamentum, quod aliud iudicium ferendum eſt circa pluralitatem beneficiorum, ſtando in iure naturæ, & aliud perſtando in iure humano antiquo, & aliud quoque perſiſtendo in iure humano nouo.

¶Sunt autem aſſertores quidam de profeſſione canoniſtarum, qui adaucter, aſtruunt, quod ſi ſolum reſpiciamus ad ius diuinum, ſeu naturale, Papa nō prohibetur dare plura beneficia pro libito etiam ſine cauſa, magis quā ſi plura largiretur alicui poma, aut pauciora. Hoc ita dicunt hoc ſolo perſuaſi fundamento, quod Papa ſit dominus beneficiorum. Vnde ſi contingat eſſe prodigum, & peccare in diſpenſando, receptor illarum plurium præbendarum nihilominus (inquiunt) manebit tutus in conſciētia, quia nemini in hoc infert iniuriam, ſed hæc aſſertio adeò manifeſtè falſa eſt, vt impugnatione non indigeat, quia Papa non eſt dominus beneficiorum, ſed diſpenſator duntaxat, vt materia de Simonia ſolet diſputari.

¶Igitur his præſtitutis ſtatuitur prima concluſio loquendo de iure diuino, ex ipſo inquam iure diuino, aut naturali: nemo plura beneficia obtinere poteſt: niſi ex rationabili cauſa, & interueniente quoque diſpenſatione ſuperioris. Sed ſi quæratur cauſa hæc rationabilis vnde debeat penſari, reſpondet Diuus Bernardus, e, cauſam hanc iuſtam rationabilem que conferendi vni plura beneficia non ex vtilitate priuata ipſius recipientis, ſed ex neceſſitate, & vtilitate eccleſiæ ſumendam eſſe. Concluſio autē hęc, & Diui Thomæ eſt, & ſanctorum, & fere canoniſtarum omnium, & fulcitur etiā authoritate D. Bernardi Epiſtola 271. ad Theobaldum Comitem ſic dicentis non licere alicui habere plures præbendas, niſi propter magnam neceſſitatem, aut eccleſiæ vtilitatem. Et Maior refert de quodam Epiſcopo, cui conferebatur præbenda alia ipſum hæc verba reſpondiſſe. Abſit vt præter vxorē, ego ſuperinducam cōcubinam. Et exemplo Pij II. corroboratur, qui rogatus pro quodam filio regis, vt impertiret illi duas præbēdas, dixiſſe fertur, etiā ſi eſſet filius Dei, hoc non facerem. In huius quoque gratiam de Innocentio III. refertur, quod ſimul ac prouectus eſt ad Apoſtolicam ſedem, omnes præbendatos ad reſidentiam deuinctos compellens reſidere, huius rei gratia obtinentes plures præbendas vnam tantum iuſſit ſibi retinere.

e D. Bern. de conſiderationelib. 3. c. 4. ad Eugen.

¶Sed præter loca citata, & hæc authentica Summorum Pontificum dicta, & facta, ipſam concluſionem ſuis rationibus communire oportet. Et primo patet, quia primo nocumentum inferre, defraudareque eccleſias debito cultu, contra ius diuinum eſt. At quis eſt

neſcius

neſcius qui ignoret ex coacervatione plurium beneficiorum ad vnum, iacturam in eccleſijs ſequi, idque in paucitatem miniſtrorum, debitorumque miniſtrorum carentiam, & in diuini cultus diminutionem tandem redundare. Præterquam, quod cura ouium negligitur, & ouis tantum pelle, & lana exuitur.

¶ Et confirmatur ex innumeris incommoditas, quæ extrauagans execrabilis de præbendis receiſſet, quæ ad decem capita ibi reducuntur.

¶ Præterea arguitur, quia in diſtributione beneficiorum iuſtitiam diſtributiuam violare, euidens peccatum eſt, at beneficia, & præſertim plura indigno conferre contra iuſtitiam diſtributiuam eſſe quis non videat. Adde etiam, quod ſi quis vnum beneficium adeptus eſt, ſi aliud petat ſine cauſa; quod indignus ſecundo beneficio ex hoc fiat, nemo eſt qui ambigat, quia eo ipſo, quod ſecundum beneficium, & ſine cauſa petit, conuincitur eſſe auarus, & boni communis eccleſiæ neglector, ſeu contemptor, maximè ſi aſpiret ad curam animarum, quis illum tunc à præſumptione excuſauerit? etiam ſi vnum tantum appetiuerit curatiuum, quanto magis ſi plura ambierit beneficia curata, cum tunc etiam in vtroque nequeat ſuam exhibere perſonalem reſidentiam.

¶ Si igitur talis omnibus his rationibus comprobatur indignus, ergo contra iuſtitiam diſtributiuam eſt, ei plura conferre beneficia. Accedit, & huic rationi hæc confirmatio, quia tunc aliquis dignus, vel dignior ad munus præbendæ habetur quando vtilis, vel vtilior eccleſiæ eſſe cenſetur, ſed hic plura ambiens beneficia tantum abeſt, vt ſit vtilitatem eccleſiæ allaturus, vt etiam eccleſiæ ſit nociuus futurus, ergo nullatenus pluralitate, beneficiorum eſt dignus.

¶ Poſt has rationes, ſi aliam deſideres, ecce vltimam. Quia fingamus ad hoc, iſta bona eccleſiæ eſſe repoſita in ærario communi, vt inde prælatus exhauriret ſtipendia, pro meritis, & labore impendenda miniſtris, ſi inde tantum, nihil, aut minus laboranti erogaret, quantum alijs plus laboris portantibus, & ſuſtinentibus pondus diei, & æſtus, nonne aperta eſſet iniquitas, ergo eadem iniquitate non careret, ſi plura beneficia vni coaceruentur ſine cauſa, quia quòd redditus ſunt diuiſi, vel in communi depoſiti nihil refert, quantum attinet ad hoc.

¶ Inferimus ergo ex prædictis plura beneficiatum, ſine cauſa, tum ſine diſpenſatione obtinere, peccatum eſſe mortale ex genere, eo quod contra honorem Dei, & bonum eccleſiæ, & proximorum tendat, & iuſtitia tam diſtributiua, quam commutatiua per id violetur. Signanter ex genere mortale id eſſe diximus: quia ſi beneficia eſſent tenuiſſima, ea ſic poſſidere forſitan omni careret culpa peccati, & loquimur ſolum ſtando in iure naturali.

¶ Secunda concluſio, ſi loquamur de iure poſitiuo antiquo, nullus licitè plures præbendas, ſiue cum animarum cura, ſiue ſine illa obtinere poteſt, niſi cum diſpenſatione, & in caſibus à iure conceſſis. Hanc docent Ioannes Andreas, alijque canoniſtæ, videturque haberi canone ſanctorum, ſeptima diſtinctione, & vigeſima quarta, quæſtione prima, capitul. clericus, nec deſunt alij, qui affirment hoc per contrariam conſuetudinem abrogatum fuiſſe, vel certè ſolum habere verum in dignitatibus, & curatis beneficijs, de quibus expreſſa ſit mentio capitul. quia nonnulli, de clericis non reſidentibus, & capitul. de multa de præbendis & dignit. Nam hæc in iure vocantur beneficia incompatibilia, ſimulque cauetur nequis in eadem eccleſia plures aſſequatur præbendas etiam non curatas. Attamen concludimus contra illos, quod iura prædicta quatenus id quod iuris naturalis eſt continent, abrogari nequaquam poſſunt.

¶ Sed iam nunc hic meminiſſe de caſibus à iure exceptis, ordo, ſeries materiæ expoſcit, in quibus duo beneficia ab vno haberi poſſunt. Numerantur autem caſus 13 à Syluestro, & Adriano: ſed & Nauarrus meminit, a horum caſuum, & circunſtantiarum, quæ ad iuſti- a Naua. Sū. lat. c. 25. nu. 121.

 ſti-

ſtificandum pluralitatem beneficiorum ſolent concurrere. Talis enim circunſtantia eſt prima quando tanta prudentia, ſagacitas, & induſtria eſt alicuius: vt ſperetur plus eis, quibus præeſt, profuturus etiam abſens, quam communiter alius præſens, & potius accepit propter vtilitatem beneficiorum, aut ſubditorum, quam ob propriam vtilitatem, iuxta Innocent.um capitul. cum iam dudum, numero 4. de præbend. receptus.

¶Secundò, talis eſt etiam circunſtantia iſta, vel caſus, vbi contingit eſſe penuriam, vel defectum idoneorum miniſtrorum aliorum iuxta Hoſtienſem cap. graue, col. 1 eo. tit.

¶Tertiò, talis inſuper eſt notabilis animi virtus, notabilitas, & ſcientia dicto cap de multa. Quamuis hæc cauſa iuxta mentem Nauarri videatur includi in prima, quia ideo cum nobili, & graduato diſpenſari poſſe, videtur per dictum caput de multa, quia eius honeſta ſuſtentatio pluribus, quam alterius indiget.

¶Quartò, talis eſt etiam circunſtantia iuſtificans retentionem plurium beneficiorum: ſcilicet, quando attenta qualitate perſonæ beneficiarij, non ſufficit ei vnum beneficium adhoneſte, decenterque, viuendum.

¶Quintò, talis etiam circunſtantia iuſtificans viſa fuit Cardinali in Clementin. gratiæ, de reſcriptis, ſcilicet, intentio tenentis plura beneficia non ad ſplendidiorem victum, veſtitum, & famulatum, & alia eiuſmodi: ſed ad largius erogandum in pauperes, & opera pia retento ſibi tantum ad vitam decentem neceſſario, & vera exequutione huius intentionis exiſtente.

¶At inquiſitione opus eſt an beneficiarij, in quibus prædictæ concurrunt circunſtantiæ, ipſo iure ſint diſpenſati ad obtinenda plura beneficia, an noua diſpenſatione Papæ ad ea recipienda indigeant, præterque eam teneantur non obſtante, quòd aliqua prædictarum in eis concurrat iuſtificans circunſtantia.

¶Et quidem hoc hic in dubium reuocamus, quia Syluester, e, ex ſumma Piſana quinque caſus refert, in quibus poteſt quis habere duas, vel plures eccleſias, vel præbendas ſine diſpenſatione. Primus eſt quando eccleſiæ ita ſunt tenues, quod neutra ſufficeret ad ſuſtentationem 10. quæſtione tertia, vnio. & de religio. domibus, quod monaſterium. Secundus eſt ſi vna dependeret ex altera de ætate, & qualitate eam te. Tertius, propter raritatem clericorum 22. quæſtione prima, clericum in fine. Quartus eſt ſi eccleſia annexa eſt præbendæ, vel dignitati, quo caſu ipſe tenebitur perſonaliter eccleſiæ maiori deſeruire: in ipſa autem parochiali annexa habere idoneum, perpetuumque vicarium, qui congruentem habeat de illius eccleſiæ prouentibus portionem de præben. cap. extirpandæ. Quintus caſus eſt, ſi habeat vnam intitulatam, & aliam commendatam. 22. quæſtione prima, qui plures. Accedit Syluestro, & Piſanæ, Armil. f, ſubſcribit etiam Frater Ioſephus in ſuis floribus plura accipientes beneficia non indigere diſpenſatione.

¶Sed in contrarium videtur eſſe Nauarrus, g, qui poſtquam caſus, ſeu circunſtantias illas quinque ſupra annumeratas iuſtificantes plurium beneficiorũ retentionem, ſ. induſtriam, ſagacitatem, eximiam nobilitatem, notabilem animi virtutem, & ſcientiam, defectum idoneorum miniſtrorum, tenuitatẽ vnius beneficij ſolius ad ſuſtentandam ſufficiẽter perſonam adduxit, adiecit confeſſarium. non debere abſoluere habentem plura beneficia, niſi ſaltem concurrat aliqua prædictarum, vel aliqua ſimilis circunſtantia, additque non ſufficere quaſi bet illarum ſine diſpenſatione iuris humani. At verò ius humanum non ſemper ſuper his ipſo iure, vel facto diſpenſat, quia vt patet cap. de multa de præbẽdis cauetur, ibi quod circa ſublimes tantum, & literatas perſonas, quæ maioribus beneficijs ſunt honorandæ, cum ratio poſtulauerit, per ſedem Apoſtolicam poterit diſpenſari, ergo ſaltem in hoc caſu, & ſimilibus in quibus actu non diſpẽſat ius, ſed innuit in his poſſe diſpenſari, diſpenſatione indigent beneficiarij ad plura obtinenda beneficia.

¶Igitur reſoluturi quæſtionem, ſcilicet, in quibus requiratur diſpenſatio, in quibus

e Syl. verb. Beneficiũ 3

f verbo Beneficiũ. §. 47.

g Sum. lat. c.25.n.129.

quibus vero minime: ſed ſufficiat diſpenſatio iuris ſine alia Papæ, vel epiſcopi, dicimus primo incipientes à clarioribus, quòd etiam nunc poſt Cócilium Tridentinum, poteſt quis iuſte tenere duo beneficia ſimplicia nó requirentia reſidentiam perſonalem, quando alterum ad decentem ſuſtentationem non ſufficit abſque vlla diſpenſatione Papæ, vel Epiſcopi. Hæc eſt ſententia Nauarri capite. 25. numero 127. & probat, quia etiam ante Concilium fuit hæc communis opinio in cap. cum iam dudum, & cap. extirpandæ. §. qui vero de præbendis, cui ſubſcribit Frater Ioſephus in ſuis floribus allegans cap. gratia de reſcriptis in 6.

¶Secúdo dicimus, quod ad hoc quod aliquis obtineat beneficia legitime vnita iam, & annexa, non indiget noua diſpenſatione Papæ, vel ordinarij, hoc & ſentire videtur Nauarrus, h, patet ex capitu. vnio. 19 quæſt. 3. & capitu. cum veniſſent de reſtitutione ſpoliatorum capitu. eam te de ętate, & qualitate, & cap. extirpandæ. §. qui vero de præbendis, & patet ratione, quia ſecundum Fratrem Ioannem de la Peña, iam poſt vnionem legitimam beneficiorum remanent veluti vnum beneficium, quare ſine alia diſpenſatione poterunt ab vno poſſideri.

h Nauarra. Sum Lat. c. 25. nu. 125.

¶Tertiò dicimus cú Nauarro, quod Concilium Tridentinum non prohibet retentionem plurium beneficiorú etiã requirentium reſidentiam perſonalem per iuſtam diſpenſationem.

¶Quartò præterea aſſerimus cũ Nauarro, quod excepto caſu in quo licet habere duo beneficia non requirentiã reſidentiam perſonalem, ſcilicet quando alter ad decentem ſuſtentationem, non ſufficit, & excepto caſu, vbi talia beneficia iam ſunt legitimè annexa, vel vnita, non ſufficit habere cauſam plura beneficia obtinendi, attento ſolo iure naturæ, & diuino, ſine diſpenſatione facta à potente diſpenſare contra ius poſitiuum id prohibens, ita Diuus Thom. prædicto quodlibeto 9. articulo 15. ſicut patet in caſibus ſupra memoratis à Nauarro, ſcilicet, quando concurrit prudentia, & ſagacitas alicuius magna, vel notabilis animi virtus, vel nobilitas redundans in bonum eccleſiæ vel magna ſcientia.

¶Sed illa circunſtantia de qua Cardinalis meminit in Clement. gratia cap. de reſcriptis, ſcilicet intentio largiendi copioſius in pauperes, & in bona, piaq; opera retento ſolum ad vitam neceſſario, ſufficiat nunc poſt Concilium Tridentinum ad ſuſcipienda iuſtè plura beneficia, dubitare quis fortè poterit. Cui ſatisfacit Nauarrus cap. 25. nume. 129. dicens quod licet iſta opinio Cardinalis ante Concilium Tridentinum ſuſtentari poterat: poſt illud tamen ſuſtentari non poteſt, quia Concilium Tridentinũ abſolutè prohibet habere plura beneſicia etiam compatibilia vltra id, vel ea, quæ ſufficiunt honeſtæ atque decenti ſuſtentationi. iuxta gl. ſing. d in c. dudũ. in 2. de electione.

¶Præterea, & illud dubium hic dignum eſt ſcitu, de quo ſe fuiſſe conſultum ait Nauarrus. An qui ante Concilium plura obtinuit beneficia cum diſpenſatione, poſſit ea nunc retinere? Reſpondet Nauarrus, quod quoniam Concilium non prohibet tenere beneficia illa, quæ ante fuerunt collata: ſed ne de cætero conferantur plura vni (prout ipſe conſulit) poteſt, qui ante Concilium Tridentinum plura obtinuit: nunc ea retinere limitando ſe iuxta dictam opinionem Cardinalis ſcilicet, retinendo cum animo, & executione expendendi copioſius in pauperes, & opera pia retento ſibi ſolum ad ſuam decentiam vitæ neceſſario. Quam Cardinalis opinionem licet ſit contra Panormitan. & communem ſemper Nauarrus ante Cóncilium dicit ſe reputaſſe veram, quod ſit vt iure, quis miretur inquit Nauar. videns poſt prædictum Concilium Tridentinum à Pontificibus Maximis conferri multa, quorum vnum ſufficit vni, & multos ſibi collata retinere, quæ profecto iure retinere nequeũt etiam cum diſpenſatione niſi iuſtificetur per intentionem prædictam à Cardinali requiſitam.

Quæſtio. 4.

CAP. CII.

Continens omnia diffinita iam nunc per Concil. Triden. circa pluralitatem beneficiorũ, & an nunc poſt Concil. Trid. diſpenſatus in hoc ſine cauſa iuſta in aliquo caſu ſine reſignatione illorum poſsit abſolui.

CVM plura de pluralitate beneficiorum dixerimus, quia nos omnia, quæ tam de iure naturali, quam de iure humano antiquo, circa hanc materiam licebant dicturos eſſe polliciti ſumus, & in parte abſoluimus. ſupereſt, quid nũc de iure nouo à Concil Trident. circa hanc pluralitatem beneficiorum ſit cautum, ediſſerere.

¶ Igitur adnotandum eſt in gratiam huius primo, quod Concil. Trident. a, ſanxit, quod nullus quacunque eminentia præfulgeat, habeat duas eccleſias metropolitanas, vel cathedrales, cum valde fœlix ſit qui vnam regere poſſit.

¶ Secundò perpendendum eſt, quod eodem Concilio c.4.& 5. dicitur quod nullus, habeat plura beneficia curata, vel incompatibilia, & ſeſ.24.c.17. ſancitur, q. nullus etiam Cardinalis habeat plus vno beneficio, quod ſi ad eius vitã ſuſtentandam non ſuffecerit, poſſit habere, & aliud ſimplex, dummodo vtrũque perſonalem reſidentiam non poſtulet, & qui ea habent intra ſex menſes reſignent, & hoc in practica, & in vſu eſt ſeruandum.

¶ Igitur concluſio receptiſſima etiam poſt Concil. Trid. ſit, quod in ſtatu peccati mortalis eſt, qui habet multa bene ficia diuiſa in titulum, quorum vnum ſuo decenti ſtatui ſufficit, vel ſine diſpẽſatione, vel conſuetudine iuxta gloſſam ſingularem c. dudum .2. de electione recepta à Panormitano, & communi Hæc concluſio eſt D. Tho a, eſt Nauarri. b, Sed iam caſum non indigentem diſpenſatione ſcilicet, quando vnum non ſuffi cit, excepimus, ſicut etiam caſum de beneficiis vnitis, qui per illam dictionem diuiſa à concluſione excluſus eſt.

a Seſ.7.c.2.

a D. Tho. qđ lib.8.ar.19. & quodlib. 9.art 9.

b Naua. Sũ. Lati.ca 25. nu 126. Quæſt.1.

¶ At hic ſtatim obuiat dubitatio, an liceat poſt Concilium Tridẽtinum habere duas præbendas aliam in titulum, & aliam in commendam ad tempus cõmendatam ad ſex menſes tantum, ſi eſt eccleſia parochialis, vt permittitur cõmendari c. nemo de elect. lib. 6.

¶ Ad quam quæſtionem reſpondetur ex ſententia Nauarri, & primò dicimus, quod licèt quidem habere vnum beneficium in titulum, & aliud ad tempus commendatum ad ſex menſes, licet in quam etſi ſit eccleſia parochialis. c,

¶ Sed & etiã hic quærere libet, quod Nauarrus non ſatis explicuit, vtrum ad habendam vnam in titulum, & aliam præbendam ad tempus in commendam requiratur aliqua circunſtantia prædictarum iuſtificans, & an requiratur diſpenſatio Papæ, & quamuis Nauarrus hic videatur inſinuare, quod non requiratur diſpenſatio Papæ, quia ſolum inquit non licet habere plura beneficia in titulum, at qui habet ſimul cum vno in titulum, alterum in commendam non videtur habere plura diuiſa in titulum, ſed alterum tantum in titulum. Vnde videtur: ſecundum ipſum vtrumq; poſſe habere ſine diſpenſatione.

¶ Sed ego potius eſſe tenendum, cum Soto de iuſtitia, & iure exiſtimo, vbi, d, ſic primo ait contra iuriſprudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, quod ſi loquamur de commendationibus perpetuis, quæ hoc ætatis tempore habentur in vſu, non poteſt quis ſimul habere alteram præbendam in titulum & alteram in commendam perpetuam, niſi aliqua de numero cauſarum iuſtificantium concurrat, & ibi num.124. ait Nauarrus de beneficio commendato in perpetuum idem eſſe dicẽdum, quod de dato in titulum iuxta Cardinalem Alexan. cano. cum autem. 44. diſtinct. & Gomez in regula de infirmis reſign. q. 13. & citatos per eum, & Maior in 4. d. 22. q. 13. Vnde Nauarr. in hoc puncto à Soto non diſſidet imò ei concordare videtur.

c cap nemo de ele. li. 6.

d Sot de iuſti. & iu li. 3 q.6 ar.3.

¶ Secundò adiicit ibi Sotus, quod quamuis

quamuis nõ ſit in vſu, vt epiſcopus poſſit ſuper pluralitate præbendarum diſpenſare, quia c. dudum eccleſiaſtica, extra de electionibus videtur ius antiquũ abrogatum; nempe vt ſolus Papa iam diſpenſet vt illic adnotauit Panormita. quod intelligendum eſt, quando ambæ præbendæ dantur in titulum; tamen epiſcopus ob ingruentem neceſſitatem vni habenti alteram in titulo aliam ad commendam dare, dum nõ patet ad curiam aditus poteſt.

¶Porrò, quia conſuetudo ſecundum iuriſtas iuriſdictionem confert, quæ requiritur ad diſpenſationem, quæritur an etiam in hac materia de pluralitate beneficiorum, exiſtente legitima cauſa ſicut diſpenſatio iuſtificat eam, ita etiã conſuetudo hãc iuſtificet retentionem plurium beneficiorum. Ad quæſtionem prædicto c. nu. 128. reſpondet Nauarra. quod ſic; ſi talis conſuetudo ſit iuſta, quia conſuetudo iuſta tantum, licet nõ plus valet quantum diſpenſatio ſecundum D. Thom. in d. quol. 9. art. 15. quia vtraque tam conſuetudo, quam etiam diſpenſatio poteſt iuri humano derogare, & neutra naturali, vel diuino, cap. cũ ibi late notatis de conſuetudine. Cauſa autem iuſta diſpenſandi in tenendo plura attento iure naturali eſt illa, quæ eſt ſufficiens ad tollendam deformitatẽ quam ſecum affert pluralitas beneficiorum. Hanc autem deformitat. in ſecundum Sotum non aufert nobilitas illuſtris ſanguinis ſola, neque enim ſolum ad illuſtrium commodum illis iſta pluralitas beneficiorum cõcedenda eſt, ſed ad eccleſiæ ſplendorem, & tutamen. At nunc eccleſia cum iam adoleuerit, nec tantopere his auxilijs illuſtrium egeat ad ſui tuitionem, cautè in hoc caſu procedendum eſt præſertim cum non minima cauſa ruinæ, in qua nunc eccleſia iacet fuerit magnatum inuaſio, qua in eccleſiaſtica ſacerdotia irruperunt, quamuis inficiari non poſſumus ex præclaris natalibus ortis, cum ſint bonis moribus prædicti, deinde literis ornati, plurimũ ſplendoris, ac roboris reipublicæ eccleſiaſticæ accreſcere.

¶At etiam vnio illa præbendarum, quæ in fraudem eccleſiæ fit, id impulſum, inſtigationemq; illuſtris perſonæ, quam nititur impetrare ad ſedandum ſcrupulum conſcientiæ, nam quia pluralitate beneficiorum oppreſſum ſe videt, ſatagit hanc annexionem plurium beneficiorum in vnum procurare, non inquam excuſat, nec prædicta vnio liberat à reatu culpæ, quinimo grauius, turpiuſq; delinquit, quam ſi plura expreſsè retineret: debet enim vnio eccleſiarum in emolumentum ipſarum abſque dolo malo fieri, vt ſit legitima.

¶At verò, quia Sotus in hoc caſu hãc vnionem, ſeu annexionem beneficiorũ fore illegitimam cenſet, forſitan lectoris animum hæc dubitatio ſubibit, talis vnio ſit facta à Papa ſine cauſa, licet malefacta, an tamen facta teneat, nam iuxtà aſſertionem Soti ſi illegitima eſt, videtur, quod inualida ſit prorſus, ſed tamen cum Fratre Ioan. de la Peña videtur eſſe dicẽdum, quod ſi ex proprio motu, & ſcientia illam vnionem ſine cauſa legitima faciat Papa non in perſona, ſed in beneficijs, licet perperam fecerit, valida tamen erit, quia iam non remanebit niſi vt vnum beneficium, quod vt præfati ſumus ab vno poterit obtineri, & valebit in eo, quod contra ius naturale non eſt.

¶Si autem Papa falſis perſuaſus rationibus, fraudeq; illectus, ad petitionẽ falsè ſuadentis, hanc confecerit vnionẽ puto, quia tunc ſurreptiuè obtenta eſt, adeo eſſe illegitimam, vt tum hac ratione, tum quia ſua fraus memini patrocinari debet, ipſe eam fraudulenter impetrans teneatur apud Papam inſtare, vt eam vel reuocet, vel nullum eſſe pronuntiet, nulliuſq; roboris vel momenti.

¶Gratia autem tenuitatis nõ ſolum beneficia, ſed etiam epiſcopatus, quales ſunt qui iuxta Romam ſiti ſunt, qui adeò ſunt tenues, vt ex vno tantum Epiſcopatu, decens ſuſtentatio non ſuppetat, in vnum epiſcopatum vſque ad decentem ſuſtentationem libere Sotus fatetur poſſe adunari.

¶Quibus ſuperaddimus cum Nauar. c. eod. nu. 129 quod idem Conciliũ Tridentinum Seſſ 24 c. 17. ſtatuit vt plures parochiales eccleſias obtinentes, ſeu vnã

parochialem

parochialem, & aliam Cathedralem habentes, cogantur alteram in fra ſex mẽſes dimittere, in quo ponderandum eſſe illud verbum cogantur animaduertit Nauarrus: per quod rectè reſpondiſſe ait Nauarrus: dum conſultus reſpondit neutram ipſo iurè vacaſſe.

¶Veruntamen, quia meritò hic ambigere quis poterit, an hæc ſacri Concilij Tridentini ſanctio locum habeat in his, qui per iuſtam diſpenſationem plures parochiales tenebant eccleſias, vtrum etiam ij intra ſex menſes eas dimittere cogendi ſint, ideo & hoc inquirendum hic, & abſoluendum diximus. Sunt etenim aliqui, qui quod in his antea diſpẽſatis diſpoſitio hæc concilij locum non habeat affirment adducti illo argumento ex c. ordinarii, §. Cæterum de officio ordinarii lib. 6. quod aiunt eſſe innouatum per idem Cõcilium Tridentinũ. e,

e Seſſ 6 ca. 1. de refor.

¶Reſpondemus tamen ex mente Nauarri c. eod. num. 129 primam dicentes, quod etiam diſpoſitio Concilii in his diſpenſatis circa prædictam pluralitatẽ ante Concilium, habet locum. Vnde & ij intra ſex menſes alteram eccleſiã parochialem cogendi ſunt dimittere, tum quia authore Nauarro, licet opinio cõtraria ſupradicta diſputando fortè defendi poſſit, conſuli tamen non debet, tum quia eſt contra mentem Concilii, vt ex eius contextu patet, tum etiam, quia ſic interpretatur curia cogens ad dimittendam alteram omnes qui ante Concil. Trid. etiam cum legitima diſpẽſatione tenebãt duas. Deinde etiã, quia licèt principium prædicti capituli ordinarii innouetur vſque ad §. cæterum, illud tamen tacetur.

Quæſt. 3.

¶Subinde & aliud hinc pullulat dubium, an nouum hoc ius Concilii Tridentini ad alia beneficia non curata legitimè obtenta extendatur.

¶Reſponſio eſt in promptu, quæ etiã eſt ex mente Nauarri, ꝙ tale ius nõ extenditur ad alia incompatibilia beneficia legitimè obtenta, quare quia habet alia beneficia incompatibilia puta plures perſonatus, vel vnam parochialem, & aliam dignitatem, vel perſonatũ, quæ non ſunt eccleſiæ parochiales non eſt cogendus relinquere, vllum.

¶Adhæc quoniam omnia, hic exhauriendа ſunt dubia præſertim ardua, magiſq; ſcitu neceſſaria quæritur an qui obtinuit diſpenſationem abſque tamen legitima cauſa ad plura obtinenda beneficia curata, tutus maneat in conſciẽtia, vel non, & an tunc virtute talis diſpenſationis, fructus poſſit facere ſuos abſque vlla reſtitutionis obligatione: Et quia in quæſtione hac duo implicantur dubia: Primum de ſecuritate conſcientiæ. Secundum de obligatione reſtitutionis. Ad primum licet ſit iã abundè dictum iterum ſub maiori breuitate concludimus, ꝙ quia habere plura beneficia, niſi ſaltem concurrat aliqua prędictarũm, vel alia ſimilis circunſtantia iuſtificãs, iniquum eſt, vt puta perniciofum eccleſiæ Papa, eo quod adminiſtrator, & diſpenſator beneficiorum eſt, & non dominus, neque ſine aliqua harum cauſa iuſtificante diſpenſare ſuper pluralitate beneficiorum poteſt, ideo non eſt tutus in conſcientia, ac perinde ſecus dum Nauarrum abſoluendus non eſt, qui habet plura beneficia ſine aliqua prędictarum cauſa, vel circunſtantia iuſtificante, vel ſimili concurrente. Imò ſi talis circunſtantia concurrat adhuc ſine diſpenſatione iuris humani plura habere prohibentis, ſi plura beneficia habeat non legitimè annexa, non eſt abſoluendus, ita Nauarrus c. eod. nu. 129. ita quoque F. Ioãnes de la Peña in ſuis ſcriptis, vbi ait, quod diſpenſatus in pluralitate beneficiorum, ſine iuſta cauſa tutus in conſcientia non manet. Cui ſententiæ, ait, ſuffragari omnes doctores, ſcilicet D. Thomam, Gabrielem, Adrianum, Maiorem, Gregorium, Turrecrematam, Caietanum, Sylueſtrum, Panormitanum. Cuius ſententiæ communis potiſſimum fundamentum, ac baſis eſt axioma illud Theologorum commune, quod in his, quæ ſunt iuris diuini, vel naturalis, Papa diſpenſare non poteſt ſi iuſta cauſa diſpenſandi non interceſſerit, ꝙ ſi ſine iuſta cauſa diſpenſare auſus fuerit, ſalua cenſura, & reuerentia debita tanto paſtori, quia docente D. Bernardo in epiſt. 1. ad Rupertum nepotem, non dominus eſt beneficiorum, ſed diſpenſator, talis diſpenſatio facta quoad Quæſt. 4.

ad pluralitatem beneficiorum in conſcientia non tenet, licet collatio talium beneficiorum teneat, quo ad titulos, quia ſi diſpenſatiuè ſine iuſtæ cauſa, Papa plura beneficia curata alicui contulerit ille in vtraque eccleſia erit verè curatus pollens iuriſdictione in vtraq; quia alias ſi collatio quoad titulum nõ teneret, in periculum cederet animarum, & in eorum præiudicium, qui decimarum ſtipendium impendunt, quantum verò ad alia, quæ naturale ius, aut diuinum concernunt diſpenſatio in illis non tenet.

¶ Contra tamen hanc aſſertionem, communem, ex Clementina. 1. vt lite pendente nihil innouetur, argumentum ſibi conficiunt, Canoniſtæ tale, quod ſuus Achilles eſt, de quo valde gloriantur, quia ibi adiicitur iſta exceptio, ſalua tamen in prouiſis omnibus, Romani Pontificis poteſtate ad quem eccleſiarum, & perſonarum plena, & libera diſpenſatio ex ſuæ poteſtatis plenitudine noſcitur, pertinere, ergo hinc videtur patere Papam ad diſponendum de beneficiis, plenam, & liberam poteſtatem habere.

¶ Quia igitur ſolutio argumenti in ſenſu, & gloſſa legitima authoritatis citatæ conſiſtit: Reſpondetur, quod libera, & plena diſpenſatio, quæ ibi diffinitur eſſe penes Summum Pontificem, in duobus verum habet locum. Primo in hoc ſenſu, quod Papa habet poteſtatem liberam, & plenam diſpenſatiuam quidem, non tamen dominatiuam, quare ad hoc attinet illud Apoſt. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Requiritur ergo iuſta cauſa diſpenſandi, quatenus attinet ad beneficiorum pluralitatem. Secundo talis authoritas procedit; quod libera, & plena ſit penes Papam poteſtas conferendi plura beneficia curata: quatenus efficere poteſt, vt collatio eorum etiam indigno facta interim ſic ſit valida, & teneat, vt ille ſit verus curatus, & iuriſdictionis ſibi collatæ compos; ſed non quoad alia, ſ. vt poſſit ea tuta conſcientia retinere.

Quæſt.4. ¶Præterea vt nihil intactum prætermittamus, hic & id affine dubium placuit attexere, an poſt Concil. Trident. à concluſione communi, & generali poſita, ſ. quod diſpenſatus ſine cauſa circa plura beneficia non annexa, quia non eſt tutus in conſcientia, non ſit abſoluendus, in aliquo particulari caſu aliqua poſſit admitti exceptio, vt cum aliquibus moderationibus, & ſi nõ illa plura ſic iniuſte diſpenſatus reſignet, ſit abſoluẽdus, vt ſenſit Caie. verb. beneficiũ.

¶Et quidem res eſt plena perplexitate, quia affirmatiuam cum multis ibi à ſe adhibitis limitationibus admittit Caietanus poſt factum, ſcilicet, quod illis ſtantibus diſpenſatus ſine cauſa iuſta, nihilominus poſſit abſolui quando eſt dignus, & ſolicitus omnem adhibens curam, & induſtriam, & talem, vt inde eccleſiarum cultus, & earum bona nullũ videantur perpeti iacturæ damnum ſpirituale, aut temporale, quod raro contingit, prout ipſe fatetur etiam Caieta. At F. Ioannes à Peña. Hanc Caietani ſententiam allegans tandem concludit, quod quidquid dixerit Caietanus, qui loquutus eſt ante Concilium Tridentinum modo iudicio ſuo ſtandũ eſſe diffinitioni Concilij.

¶Sed quid dicendum tandem erit cũ Nauarrus qui ſcripſit poſt Concilium in additionibus dixerit, quod ſi quis nõ reſidet ſine cauſa legitima niſi per miniſtros, ſi inde ſequitur parum damnũ poterit abſolui, at qui diſpenſatus eſt ſine iuſta cauſa, vt plura retineat beneficia, cum in vtroque ſimul reſidere non poſſit, in altero tunc non reſidet, & ſine cauſa à reſidentia excuſante, ergo videtur de mente eſſe Nauarri, quod iuxta limitationem Caietani poterit, & nunc poſt Concilium abſolui, nam ſic inquit intelligitur Caietan. in ſumma verbo beneficium. Quæſt.5.

¶Quid etiã, q Sot. in 4. in gratiã huius exceptionis Caietani, ſic videtur loqui in 4. in materia de confeſſione: Sũt aliqui, inquit, qui præſciẽtes aliquẽ pluralitate parochiarum implicitum, eius confeſſionem andire recuſant, & tamen ſi forte audiant, audita parte confeſſionis, non audẽt abſolutionem negare, ſi pluralitas non ſit exceſſiua, & poſſeſſor indignus. Sed ad id dictum Soti, Fratris Quæſt.6.

Ioannis

Ioannis de la Peña occurrit replica, ſ. q eo, quod plura quis ambiuit beneficia curata eorum cenſendus eſt ſecundum ius indignus. Quid inſuper quod F. Ioſephus in ſuis floribus ſcribens poſt Cõcil. Trid. ait Caietani ſententiam verbo beneficium in ſumma eſſe notandum, vbi ait non facile eſſe negandam abſolutionem huiuſmodi plurium beneficiorum obtentoribus, quia non facile eſt iudicare an ſufficienter per vicarios beneficia regant, tanta enim poteſt eſſe vicariorum ſolicitudo, atque diligentia, vt merito paſtores dici mereãtur. Hęc Ioſephus.

¶Poſt ſententias hic narratas horum doctorum puto cautè, & via media in hac parte eſſe incedendum, & quia pluralitas beneficiorum regulariter detrimenta non immodica ſecum affert, regulariter ſine iuſta cauſa concurrente diſpenſatio obtinenti plura beneficia nõ vnita, in taliq; retentione perſeueranti non eſt impendenda abſolutio.

¶Quod ſi in aliquo caſu allegetur ex prouida prouiſione, quia valde idoneus atque ſtrenuus vicarius ab ipſo præfectus eſt, de nullo damno eccleſiæ, vel bonis eius, vel ouibus fore timendum, adhuc quia decipi poteſt, (nemo etenim bonus eſt iudex in propria cauſa) arbitror illam diſpoſitionem, Concilii Tridentini traditam in Seſſ. 6. cap. 1. de reformatione eſſe ſeruandam, vbi ait, quod priuilegium perpetuum de fructibus percipiendis in abſentia nulli proſit, neque temporale, niſi ex cauſa rationabili per ordinarium approbanda fuerit cõceſſum, quo caſu epiſcopi tanquã delegati Sedis Apoſtolicæ prouideant, vel per deputationem idoneorum vicariorum, & congruè portionis fructuum aſſignationem, cura animarum nullatenus negligatur, nemini quo ad hoc priuilegio, ſeu exemptione quacunq; ſuffragante. Igitur hic decernitur, q priuilegium perpetuum, ſiue temporale de percipiendis fructibus in abſentia nulli proſit niſi ex cauſa rationabili per ordinarium approbanda fuerit conceſſum. At verò diſpenſatio ſuper pluralitate beneficiorum (cum in altero illorum neceſſario reſidere obtentor eorum nõ poſſit) quoddam priuilegium virtuale eſt de percipiendis fructibus in abſentia, aut tali priuilegio ęquiualet, ſequitur ergo ſine cauſa iuſta diſpenſatus circa pluralitatem beneficiorum, ſi allegeet pro ſe cauſam aliquam rationabilem illum excuſantem puta, quod rectè prouidet per vicarium idoneum, & quod omnem cauet cauſam damni, quod pari ratione antequam abſoluatur, ſit mittendus ad ordinarium, vt ſi rationabilis cauſa ſic allegata, per ipſum, per ordinarium fuerit probata, & approbata maiori ſecuritate conſcientiæ poſtea poſſit abſolui, nam ei caſui conuenit diſpoſitio, cui verba diſpoſitionis conueniũt, cum autem huic caſui conueniant verba prædicta diſpoſitionis Cõcilii, ſequitur, quod ei conueniat, & ipſa prædicta diſpoſitio, quod ſi contenderis prædictam diſpoſitionem huic caſui non omnino conuenire: nihil moror, nam certe inficiari non poteris, quin hoc ſit magis tutum conſcientiæ pęnitentis, tum conſcientiæ confeſſoris ipſum audiẽtis.

CAP. CIII.

An iniuſtè diſpenſatus in pluralitate poſsit ferre fructus, an poſsit Papa illos illi remittere, an tollerantia, Papæ hic excuſet, & plura de reſtitutione fructuum, iuxta nouã ſanctionem Concil. Trid.

INſuper, quia ſecundam quæſtionem ſcilicet, an ſine cauſa iuſtificante diſpẽſatus ſuper pluralitate beneficiorũ teneatur reſtituere fructus non expediuimus, vt prolixitatem in cõtinua ſerie ſermonis vitaremus iam hic abſoluẽda venit, ne illius videamur immemores circa quam quæſtionem F. Ioſeph in ſuis floribus amplectitur Gabrielis ſententiam, qui ait, quod qui obtinuit diſpenſationem à Papa ſuper beneficiis curatis abſque legitima cauſa, licet in conſcientia tutus nequaquam maneat Quæſtio. 1.

maneat, nihilominus tamen ad reſtituē dos fructus obnoxius non manet. Hac autem ratione perſuaſus hoc aſſerit, quia potens eſt Papa ſuper his fructibus diſpēſare, nam poteſt illos regi pro expeditione contra Turcas erogare, vel aliis conferre diſpenſando, igitur poterit, & Papa eoſdem fructus huic plura beneficia ex diſpenſatione, ſine cauſa tamen iuſta poſſidenti adiudicare, nam inquiūt Gabriel, & iſte F. Ioſephus, quod licet talis diſpenſatio non valeat, quoad obtinendum titulos: valebit tamen quoad fructus.

¶Sed miror iſtos alioquin Theologos, quam parum naturam diſpenſationis expenderint, nam ad diſpenſationē licitam requiritur cauſa rationabilis, at quod cauſa rationabilis ſubſit ad recte diſpenſandos fructus aliquos eccleſiæ in ſubſidiū regis euntis contra Turcas, quis eſt qui dubitet, quando ad hāc expeditionem in defenſam eccleſiæ pecunia eget? At quod ratio, & cauſa rationabilis ſemper ſuppetat ad largiendū fructus alios ei beneficiario, cui ex vno beneficio tantum, ad ſuam decentē ſuſtentationem ſufficiunt, imo ſuperfluūt redditus, quis eſt qui credat?

¶In hoc quoque peccare videtur, quod aſtruunt talem diſpenſationem Papæ ſine iuſta cauſa ſuper plura beneficia curata non tenere quo ad titulos, tenere tamen quoad fructus, cum potius vt ex mente Fratris Ioannis de la Peña diximus, oppoſitum ab illis eſſet dicendum, ſ. talem diſpenſationem ſine cauſa iuſtificante, non tenere quoad fructus, tenere tamen quoad titulos, & iuriſdictionem, nam ſi titulo, & iuriſdictione talis ſic diſpenſatus ſine cauſa iuſta, careret, & in periculum magnum eccleſiæ, & ouium Chriſti, & ſacramentorum vergeret, nam quædam ſunt ſacramenta, quæ ſine iuriſdictione, quæ cum titulo iſtis ſolet dari nequaquam valent, vt ſacramentum matrimonii, & confeſſionis.

¶Igitur dicendum reſolutoriè venit quòd ſi Papa ſine iuſta cauſa iuſtificante diſpenſauerit cum aliquo ſuper pluralitate beneficiorum, fructus reſtituendos tunc poſſit illi remittere an non, pē ſandum id eſt ex poteſtate diſpenſandi, quam habet: quæ exigit rationabilem cauſam, vt diſpenſatio hæc, vel diſpenſatiua remiſſio fructuum non ſit cōtra ius naturale, ac per conſequens inualida, Rationabilis autem cauſa relinquēdi huic illos fructus non eſt vtilitas priuata, ſ. ad augendum eius patrimonium vel vt latius viuat, aut facilius epiſcopatum, aut maiorem dignitatem conſequatur, quia hoc eſſet diſpenſare in ſolum fauorem illius, quod eſt contra ius naturale, in quo Papa nō diſpenſat, ſed in vtilitatē eccleſiæ talis remiſſio fructuum, ſicut diſpenſatione pluralitate, facienda eſt, & quando quis plura adeptus eſt beneficia in caſu quo vnū ſufficit ei, ſine cauſa concurrente iuſtificante, quia tunc non currit neceſſitas, vel vtilitas eccleſiæ, ſicut Papa ſine cauſa rationabili non poteſt bona eccleſiæ alienare, authore Archid. 22. q. 2. non liceat Papæ, multo minus poteſt in hoc caſu patrimonium Chriſti, quæ ſunt bona Eccleſiæ, iniuſtè, id eſt, ſine cauſa iuſta diſpergere, ac per conſequens neque diſpenſare ſine cauſa, cum iniuſtè ſuper pluralitate beneficiorum diſpenſato, vt illos fructus ſibi ad vtilitatem priuatā, ſuos proprios faciat, ſ. ad ampliandum patrimonium, vnde licentioſius viuat; quia hic non ſolum ius poſitiuum, ſed potius diuinum violatur. Vide Sylu. ita differentem, verbo Beneficium 4. q. 1. vbi hanc quæſtionem excitat, an habēs plura beneficia quando vnum ei ſufficit, excuſetur per diſpenſationem Papæ, vbi concludit ex mente D. Thomæ, quod non excuſatur etiam quoad fructus, ſi diſpenſetur in fauorem ſuum, & ad vtilitatem ſolum priuatam, & propriam, quia hoc eſt contra ius naturale, in quo Papa non diſpenſat, ita Panorm. cui accedit ibi Syluestr. contra Gloſſ. in c. dudum el 2. de elect. dicentem talem excuſari, ſed eſt contra communem, & contra D. Thom. ideo hæc non eſt tenenda gloſſa.

¶Præterea hic & illa quæſtio attexēda venit, vtrum is qui non canonice habita beneficia tenet, ex tolerantia, ſeu tacito conſenſu prælatorum poſſit habere, & de facto habeat aliquod ius in Quæſtio. 2.

eis,

eis,ſiue quoad titulum, ſiúe quoad fructus. Cum Syluest. a, huius quæſtionis meminerit,ſic de eius mente eam abſoluimus,primo dicentes, quod ſi prælatus ignorat beneficia talia non eſſe canonicè habita, tunc nec tolerantia Papæ,aut ordinarii:imò neque eorum expreſſus conſenſus etiam ſi ignoranter, ſed expreſſè in eorum retentionem conſentirent,ius vllum ad illa beneficia nó canonicè habita, illa poſſidenti confert nec tenéti acquiritur aliquod ius, quia non conſentit,qui ignorat, aut errat,b, ſecundum Innoc.& Hoſt.ibi,& Archid. 63.diſt.cum Adria. ita tradit Henricus Boich ſuper cap.dilecto. de præben.citatus à Sylu.ibi.

a Syl. verb. Bonif. 3. q. 19.

b l.ſi per errorem.ff.de iuriſdi.om. iudi.

¶Secundò dicimus, quod ſi prælatus nouerat illa beneficia non fuiſſe canonicè obtenta,taliſq; prælatus id noſcés ſit Papa: tunc diſtinguendum eſt, quia ſi tolerantia ſit expreſſa ab eo, vel ab aliquo de mandato eius, quia hæc eſt tolerantia approbationis,dat quidem ius ad talia beneficia. Huius aſſerti ratio potiſſima hæc eſt,quia Papa non aſtringitur forma conferendi, per quam acquiritur ius.9.q.3.cuncta. vnde poſtquam de voluntate Papæ conſtat ſufficit. Si verò hæc tolerantia Papæ in hoc caſu non fuit expreſſa,hæc approbationis tolerantia non eſt ad conferendum ius ſuper talia beneficia ſufficiés, teſte Hoſt.c

c Hoſt. c.literas. de ſup.neg.pl.

¶Vltimò dicimus,quod ſi talis prælatus,qui probe nouit illa beneficia non fuiſſe canonicè obtenta non eſt Papa pàtientia, ſeu tolerãtia eius etiam expreſſa,non dat ius,niſi interueniat canonica electio,vel prouiſio, vt docet gloſſa in d. c.dilecto,quam approbat Hoſtienſis, hæc ex illo.

Quæſt.2.

¶Adhæc accedit hic, & alia conuicina dubitatio, cuius meminit Sylueſter, d, ſcilicet ad quid teneantur iniuſtè poſſidentes nec canonicè beneficia eccleſiaſtica, circa reſignationem, & fructus.

d ver. Bon. 3.q. 20.

¶Breuiter igitur pro expeditione quæſtionis dicimus, primo quod ſtatim tales reſignare tenentur in manu eius, qui reſignationem poſſit accipere, vel alicuius nomine eius,ſi eſſet reſignaturus conſtitutus in mortis articulo, ita, quod aliter fieri nequiret, ita Innocent.

¶Secundò dicimus, quod huiuſmodi iniuſtus poſſeſſor perceptos tenetur reſtituere fructus de renunciat.poſt tranſlationem.§. rurſus.

¶Sed nunquid iſte totaliter talibus fructibus eſt expoliandus? Ad hoc tertiò dicimus, quod Doctore Innocentio is retinere vitæ neceſſaria ſtrictè de cóſilio confeſſoris poterit,ita quod ſolum non egeat,& alios fructus in vtilitatem eccleſiæ conuertat. Quia reſtituere tenetur c.de dilecto.de præben. aliter abſolui non poteſt,niſi legitimam obtinuerit diſpenſationem, neque in foro animæ tenentur ei ſubditi obedire, incapaxq; eſt ſecundum Archidiaconum ad præſcribendum,etiam ſi perpetuo poſſederit. Sin minus canonicè obtinuit,quia per fraudem,vel aliquam ſurreptionem vel Simoniacè illud obtinuit Sylueſter intelligit dictum Hoſtienſis ſic, quod ſi poſt reſignationem habet aliquos fructus tenetur de his.

¶Præterea hic niſi ſupra de redditibus beneficialibus an cum ſuperfluum ſint dandi pauperibus latè diſputaſſemus nobis diſputatio habenda foret, quare de hoc nihil amplius dicimus, quam quod hic rurſum repetimus illud Concil. Trident. Seſſ.25.c.1. de reformatione interdictum, quo omnino interdicit nec dum epiſcopis, ſed & cæteris beneficiariis etiam Cardinalibus, ne cóſanguineos familiareſve ſuos, redditibus eccleſiaſticis augeant, aut illos iis, niſi pauperes ſint diſtribuant,eoſq; monet,vt omnem humanum erga conſanguineos, & propinquos affectú ſeu malorum ſeminarium penitus exuant.

¶Quid etiam circa reſtitutionem fructuum, Epiſcopis negligentibus munus conſecrationis ſuſcipere Cóci. Tri. Seſſ.23.c.2. ſuo proprio tenore indixerit hic inſerere viſum eſt. Ait etenim Eccleſiis Cathedralibus, vel ſuperioribus quocunq; nomine, vel titulo præfecti,etiam ſi S.Romanæ Eccleſiæ Cardinales ſint,ſi munus conſecrationis intra tres menſes nó ſuſceperint, ad fructuũ perceptorũ reſtitutionem teneantur,ſi intra totidé menſes poſtea id facere neglexerint:eccleſiis pro iure ſint priuati, cóſecratio vero ſi intra Curiã Romanã

hat,

ſiat in Eccleſiam ad quam promoti fuerint, aut in prouintia ſi commodè fieri poterit celebretur.

¶ In Seſſione quoque quinta, c.2.conceditur priuilegium de nouo de perceptione fructuum in abſentia vacãtibus literarum ſtudio, ſic in hac forma. Docentes verò ipſam ſacram ſcripturam dum publicè in ſcholis docuerint, & ſcholares, quæ in ipſis ſcholis ſtudẽt priuilegiis omnibus de perceptione fructuum præbendarum, & beneficiorum ſuorum in abſentia iure communi conceſſis plenè gaudeant, & fruantur.

¶ Præterea ſeſſione vigeſimaquarta, cap.17. circa fructuum reſtitutionem in Concilio Tridentino ſic cauetur. Illi vero qui in præſenti plures parochiales eccleſias, aut vnam Cathedralẽ, & aliam parochialem obtinent, cogantur omninò quibuſcunque diſpenſationibus, aut vnionibus ad vitam non obſtantibus, vna tantum parochiali vel ſola Cathedrali retenta alias parochiales infra ſpacium ſex menſium dimittere. Alioquin tam parochiales, quam beneficia omnia quæ obtinent ipſo iure vacare cenſeantur ac tanquam vacãtia liberè aliis idoneis conferantur, neque ipſi illa antea obtinentes tũta cõſcientia fructus poſt dictum tempus retineãt. Optat autem Sancta Synodus, vt reſignantiũ neceſſitatibus cõmoda aliqua ratione, prout Sũmo Pontifici videbitur prouideatur.

Quæſtio. 1. ¶ Porrò ſi quis ſciſcitetur beneficiorum fructus vacationis tempore, in cuius vſus cedant: en ſibi abſolutionem rogatæ quæſtionis damus, dicentes beneficiorum fructus vacationis tempore in vtilitatem eccleſiæ expendi deberi, vel ſucceſſori fore reſeruandos. Alioquin in Cathedralibus eccleſiiis, vel regularibus, & collegiatis, ſi fiat contra per capitula, conuentus, collegia, vel ſingulares perſonas, ipſi contra facientes tamdiu ſuſpenſi ſunt ab officio, & beneficio quamdiu non ſatisfecerint, & quouſque ſatisfactionem præſtiterint, non obſtantibus priuilegiis, conſuetudinibus, vel ſtatutis etiam iuramento, vel Sedis Apoſtolicæ authoritate firmatis, c.quia ſæpè de elect.lib.6. ſimilis prohibitio generaliter eſt de omnibus eccleſiis. Vide caput præſenti de officio ordinarii, lib.6. & quomodo epiſcopi, & ſuperiores in hoc culpabiles ſunt ſuſpenſi ab ingreſſu eccleſiæ.

¶ Ad hæc quoniam de applicatione fructuum tempore vacationis meminimus: nota, quod vt habetur c.cum qui. de præbendis libro ſexto, quando aliquis vitioſe, & de facto nanſcitur poſſeſſionẽ alicuius beneficii, etiam quod tenuta ſit nulla, quia à non habente poteſtatem conferendi data eſt alia beneficia, quæ cum illo ſimul teneri non poſſunt vacare dicuntur.

¶ Aduerte tandem, quod beneficiatius fructus ſui beneficii in plures, quã tres annos locare prohibetur, vel in emphyteuſim dare, Clement. de rebus eccleſiæ non alien. & eſt excommunicatus in terris, vbi quoad has pœnas etiã recepta eſt extrauagans Pauli, de quo agit Nauarrus, e, copioſius. e Naua. Sũ. Lat c. 25. n. 126. & c. 25 nu. 147.

CAP. CIIII.

An ſecundum beneficium, & quale recipiens maneat priuatus primo, & 17. caſibus fallentiæ, & ſoluuntur argumenta in gratiam pluralitatis beneficiorum antea poſita.

QVoniam omnia rimãda ſunt dubia vnde reſtitutio fructuum accidere poteſt, ne quid ſub ſilentio maneat, ad huc quæritur an habens beneficiũ curatum, ſi ſecundum cum cura recipiat, ipſo iure primo beneficio priuatus maneat. Quæſtio. 1. Dicimus ergo ſtatim adhibita ſolutione, quod talis ſtatim proculdubio priuatus eſt primo ſimul ac pacificam poſſeſſionem ſecundi adeptus eſt, vt diffinitur de multa, de præbendis, vel quãdo per eum ſtetit, quo minus haberet,[a] & niſi primum reſignet in manus eius cui competit, ipſo iure eſt etiam priuatus ſecundo, inhabiliſque ſit, ad ſacros ordines, & ad quodcunque beneficium, a c. licet. de pb. li. 6.

cuius diſpenſatio ad Papam pertinet per extrauagantem Ioannis.22. quæ incipit execrabilis, quia ſecundum Syluestrum, verbo, Beneficium.4.§.6. fallentia.17. omnia talia beneficia vacatura, ipſo iure reſeruantur Apoſtolicæ Sedi, & ſi alius diſponat de eis, nõ valet. Hæc Ioannes.22. in extrauaganti, quæ incipit. Execrabilis. Concordat Alberi. Habet autem hæc regula locum in prioratibus curatis, vbi præficiuntur religioſi vt in cap. cum ſingula. de præbend. libr. 6. imo etiam idem ſeruaretur etiam ſi prioratus non eſſe curatus, vt dicit textus in Clement. quia regulares de ſupple. negl. prælat. in fi. & ſimiliter habet locum in præbendis, quando tam prima, quam ſecunda eſt in eadem eccleſia, quia tunc ipſo iure vacat prima, vt c. literas de conceſſione præbendarum, etiam ſi acceptaret ſecundam iure annexionis, vt in Clem. fin. de præbẽ. alias non loquitur in præbendis ſecundum Vincentium, & D. Anton. quia non eſt eadem ratio ſicut de beneficiis curatis hæc Syluester.

¶Armilla vero, verbo, Beneficium. §. 44. ait, quod hæc regula tenet in omni beneficio quod requirit reſidentiam nõ abſolutè ſed reſidentiam ſub pœna priuationis beneficii, vt ſi ſtatuto, vel conſuetudine hoc caueatur, in gloſſa cap. gratia de reſcriptis, lib. 6. quia tunc eſt eadem ratio, alias ſecus, quia in iure nõ reperitur expreſſum, ſed in hoc dicto poſtremo Armillæ, & gloſſæ ſtandum eſſe cenſeo conſuetudini, quæ vel vim obtinet legis vel interpretatrix eſt legis, ſed cum dictis concordat Panormi. in cap. quia nonnulli de cler. non reſid. vnde eius ſententiæ ſtãdum puto, quia concordat cum Armilla, & gloſſa, maximè ſi conſuetudo accedat, & hoc dicere eſt tutius.

¶Regula ſupradicta eſt, quod habens beneficium curatum, ſi ſecundum cum cura recipiat ipſo iure priuatus eſt primo, & vacat primum, & idem de habente perſonatũ, vel dignitatem ſi ſecundũ perſonatum, vel dignitatem accipiat, & hic ſecundum Hoſtienſem, Ioannem Andream, & Innocentium beneficium curatũ intelligitur large, etiam de Eccleſia Cathedrali, ſeu capella curam habente parochianorum de iure, vel de facto, dummodo parochiam habeat, in qua parochiale ius exerceat, ſiue dignitas ſit, ſiue officium, ſiue eccleſia, ſicut ſunt multi Archipresbyteri, Archidiaconi, & decani qui nullam habentes eccleſiam cui præſint, habent tamen iuriſdictionem ſupra multa loca, ſed tamen quo ad dignitates ſecundum aliquos intelligitur regula quando ſunt in eadem eccleſia, vt videtur colligi ex dicto cap. de multa, & per D. Anto. ibi dignitates autem, & perſonatus ſecundum Innocentium ferè ſemper accipiuntur pro eodem, licet ſecundum Hoſt. in aliquibus locis differant. Intelligendum eſt ergo nomen dignitatis, & perſonatus ſecũdum inſtitutionem, & conſuetudinem eccleſiæ, ſecundum etiam Ioan. And.

¶Hæc inquam regula fallentias plurimas patitur, in quibus ipſo iure nõ vacat primum.

¶Primò, hoc fit cum diſpenſatione ſufficienti.b. — b c. de multa. de elect. dudum. 2.

¶Secundò, ſecundum Hoſtien. quando primum, vel ſecundum beneficium eſt curatum habitu, non actu.ſ. quia nõ actu habet parochianos, vt quia derelictus eſt locus de elect. licet can. lib. 6. Innocentius tamen, & Abbas videntur tenere contrarium.

¶Tertiò, quando alterum beneficiũ non habet curam de ſe, ſed per vnionẽ alicuius curati. de præbendis ſuper eo.

¶Quartò, quando ignorabat ſe habere beneficium tale, quia tunc ſibi datur optio de reſcriptis gratia lib. 6.

¶Quintò, ſi non ſciebat ſe illud habere de iure, & ſi de facto non habebat, vt quia erat ſpoliatus: primo ſtat regula ſecundum Vicentium qui hoc notat in d.c. dudum, repetit tamen fructus primi, quos percipere poterat vſque ad receptionem ſecundi.

¶Sextò quando ſecundi beneficij fructus alius ad tempus, ex cauſa, puta Papæ conceſſione percipit: vt de præbendis cap ſi tibi conceſſo, quia pro tempore quo ad alium pertinent dicti fructus non cenſetur vacare primum, quod tamen Henricus Boich verum eſſe dicit, ſecundum Ioann. Andr. & Archidiaco.

quantum

quantum ad perceptionem fructuum primi beneficij, vacat tamen quantum ad hoc, vt poſtquam pacificam poſſeſſionem adminiſtrationis ſecundi beneficij habuerit, debito tempore conferatur, vel locum habebit Lateranenſe. e.

c ca. Nulla. de conceſ. pbe.

¶Septimò, fallit ſi ſecundi beneficij pacificam poſſeſſionem adminiſtrationis non habuerit, nec per eum ſtetit quin haberet, quia tunc non vacat primum, ſecundum Hoſtien. Inno. Henric. Boich. & eſt textus in Clemẽ. ſi plus de præben.

¶Octauò fallit in epiſcopatu, ſecundum Innoc. in cap. cum noſtris. de conceſ. præbendæ, quem ſequitur D. Anto. & Ioan. Andr. & Imol. in Clem. grande. de reſcrip. & fecit text. 7. q. 1. in verbo, Carebit, quod eſt verbum futuri temporis, & ſic videtur requiri ſententia, gloſſa tamen in c. relatio. 21. q. 1. tenet, quod regula in epiſcopatu non fallit, ſed primum eſt verius, quia non vacat per adeptionem ſecundi beneficij, ſiue ſit ſuperius, ſiue inferius, ſiue æquale, cũ epiſcopatui expreſsè, vel tacitè renunciare non poſſit, ſine licentia Papæ de translatione epiſcopi inter corporalia.

¶Sed an idem ſit dicendum de quocunque alio beneficio, quod quis cum alio non poteſt tenere niſi diſpenſetur ſcilicet, quod in illo regula fallat quæritur, nam Summa Angelica ait regulam fallere, quia tunc non vacabit primum per receptionem huiuſmodi ſecundi, ſed certè authore Sylueſtro quem ſequimur in hac parte hoc patet eſſe falſum ex ratione, quam aſſignant dicti doctores. Item quia ſecundum hoc, per prædictam regulam non vacarent niſi beneficia inſufficientia, quia nullum ſufficiẽs poteſt teneri cum alio ſuperueniente niſi diſpenſatiuè. Vincentius autem ponit alios duos caſus ſuper ca. dudum.

¶Nonò, igitur fallit regula, vt notat Bernardus in capitu dudum in beneficiis vnitis, vel dependentibus, vel commendatis, vnde ſi ſecundum curatum quis adipiſcitur per viam annexionis, quia eſt annexum non curato, non vacat primum curatum de præbendis ſuper eo. lib. 6.

¶Decimò, fallit ſecundum Vincentium ſi colore, & non animo beneficii perpetui, recepit ſecundum, quia poſſet tunc pœnitere 11. q. 6. ſi quis libellos de pœn. diſt. 1. diuortium. idem ſi in continenti ſit deiectus.

¶Vndecimò, fallit ſi ſecundum recipit in epiſcopatu alieno ſine licẽtia ſui epiſcopi, à quo reperitur, quia quamuis priuatus ſit primo quantum ad ſe, non tamen quantum ad prælatum ſuum, ſi ſine licentia ipſius tranſit, quod animaduertit Ioan. 21. q. 11. ſi quis iam tranſlatus. Et concordat Gof. & Hoſtien.

¶Decimò ſecundò fallit regula in eo qui de proprio expenſas fecerat in primo, propter quas competit ſibi retentio primi, ſecundum Ioan. de Lign. Do. Anto. & D. Abb. per tex. 12. q. 4. quicunque. Et ſufficit tales expenſas eſſe vtiliter acceptas, licet deinde totum perierit à caſu ſecundum Ioann. Andr. in ca. ex parte de conſ. vt quia domum factã ſtatim ignis combuſſit. Et ex his infert D. Abbas, quod ſi clericus moritur inteſtatus, hæres repetere poteſt expenſas, quas fecerat in beneficio, ſed hoc intelligit Sylueſtr. ſi expendiſſet de bonis ſui patrimonii, & hoc de expenſis factis ante receptionem ſecundi. Secus de factis poſtea Inſtituta de rerum diuiſione. §. certè.

¶Decimò tertiò, fallit etiã in eo, qui proteſtatur, quod primum dimittere non vult, quia tunc fatuè agit prælatus ſibi conceden. ſecundum, & poſſet in hoc caſu locum habere Concil. Lateranenſe, ſcilicet, quod non tenet collatio ſecundi. d.

¶Vnde ſecundum Hoſtienſem ſi quis receperit ſecundum minus pingue, non videtur primum vacare, cum nõ videatur habere animum deſerendi primum propter ſecundum, & maximè cum errauit arg. diſt. 74. quorundam qui licet hanc opinionem veram in ſcholis dicat fatetur tamen eam eſſe falſam in iudiciis, & in curia nõ ſeruari, extra hos caſus qui retinere primũ contenderit, etiã ſecundo priuabitur, in d. c. de multa. Hodie tamen vt dicere cœpimus per extrauagantem Ioannis. 22. quæ incipit, Execrabilis. Si recipiens ſecundũ primũ, quo priuatur, abſque moræ diſpendio,

d c. quia nõ nulla. de cler. nõ reſ.

verbo vel facto in manibus ordinarii, ſub teſtimonio publico non dimittat, priuatus eſt ſecundo, & inhabilis ſit ad ſacros ordines,& beneficia. Hæc omnia Ioannes Andreas in noue, ſuper cap.de multa exceptis his, quæ ponuntur ex Henrico de Boich.

¶Decimò quartò addi poteſt caſus quando quis acceptaret ſecundum per calorem iracundiæ ſecundum Ioãnem Andream,& Antonium de Butr. facit glo.in c.ex literis de diuort. quæ vult, quod confeſſio ex iracundia facta non præiudicet.

¶Decimò quintò fallit regula, quando acceptat ad tempus puta donec aliter fuerit beneficio prouiſum ſecundũ Petrum Ancharanum, capitu.primo de conſuetu.libr.6.exempli gratia,dicit ſtatutum, quod mortuo epiſcopo Archipresbyter adminiſtret iuriſdictionem ſpiritualem eius, donec alius fuerit creatus.

¶Decimò ſextò fallit regula, vbi habenti beneficia curata, confertur aliud curatum, non oſtenſa fide diſpenſationis, quia nec valet collatio vltimi, nec vacant priora. de officio ordinar. libro ſexto, quod procedere ait Sylueſter. Si ſecundum beneficium acceptauit tantum, poſſeſſionem eius minimè nactus quia ſi eam fuiſſet nactus, vacarẽt priora,vt in Clemen.ſi plures.de præbendis nec tamen in hoc caſu valeret collatio vltimi, & ita hanc materiam intelligit gloſſ.in dicta Clem.

¶Decimò ſeptimò fallit in caſibus, in quibus licitum eſt habere plura beneficia curata, de quibus in cap.dudum de elect.el 2. cum gloſſ. verbo intitulatam, & ſupra in principio. Quicunque igitur præter hos caſus recipit perſonatum,aut dignitatem, ſeu officiũ, vel beneficium habens curam animarum,ſi ante obtinebat ſimile,cũ ſit priuatus primo poſtquã poſſeſſionẽ obtinuit de ſecũdo, vel per eũ ſtetit quominus obtineret tenetur abſq; mora dimittere primũ in manibus ordinarij, in cuius epiſcopatu hoc fuerit. Alioquin & ſecundò eſt priuatus ipſo iure, & non ſolum ad ſacros ordines:ſed ẽt ad omne aliud beneficiũ eſt inhabilis, & vt præfati ſumus iterumq; repetimus, & omnia talia vacatura beneficia ipſo iure reſeruantur Apoſtolicæ ſedi, & ſi alius diſponat de eis non valet, vt patet in prædicta extrauaganti exectabilis.

¶Ad argumenta igitur in principio allata pluralitatem beneficiorum contendentia iuſtificare reſpondentes, primum ſic diluimus: negando,quod ſi aliqua conſuetudo inoleuit in cõtrarium ſine iuſta cauſa, & diſpenſatione obtinendi plura beneficia in titulum diuiſa eam eſſe licitam conſuetudinem, quatenus eſt cõtra ius naturale, ſed potius eſſe abuſum. Dicimus quod ſi ea poſſidentes aliter quam iura concedunt, tolerantur,id per patientiam fit ſicut etiã aliqui peccatores per patientiam impunibiles relinquuntur in foro exteriori, ſed non ſunt ſuſtinendi in foro Dei id eſt conſcientiæ.

¶Ad ſecundum quando arguitur ex paritate officiorum ſecularium, quorum plura per reges ſolent eidem officiali licitè aggregari; ergo eodem modo licebit in beneficiis eccleſiaſticis: dicimus ipſam in promptu oblatam diſparitatem ſecum afferre argumenti conſpicuam ſolutionem, tum quia non eſt eadem ratio, quia beneficia eccleſiaſtica magis exactam, & continuam reſidẽtiam poſtulant, quam officia ſecularia, tum quia officia temporalia habent verum dominum temporalem in terra nẽpè rempublicam, aut principem eius vices gerentem. Nam princeps officiorum ſuæ domus ſaltem eſt dominus, nulluſque iure prohibetur pro libito ex his vni plura tribuere, atque concedere, pluraq; ſuæ domus munia in vnũ adunare officialem; ſicut etiam contingit in caſu, quo duciſſa potita ducatu, nubat duci potienti alio ducatu, iam primogenitus filius eorum in duplicis ducatus ſuccedet ſtatum,& dignitatem, & iuſtè quidem. Fatemur autem, quod & pro nobis facit, ꝙ ſi rex in his officijs, ĩ quorũ diſtributione iuſtitiã diſtributiuã in republica ſeruare tenetur, eam nõ ſeruet, nempe quia plura eorum in vnum ſine cauſa, & meritis, coaceruat, quia tunc aliis dignioribus irrogat iniuriam nõ immunis in hoc facto ſit à peccato.

¶Si

¶Si verò talia ſint in republica officia, quæ non veniant diſtribuenda à rege ex vi iuſtitiæ diſtributiuę multoties peccabit contra iuſtitiam commutatiuam plura eidem, vel indigno ſi aggreget, quia inde reipublicæ paratur iniuria, cum certum ſit non ita regulariter bene gubernari in pluribus officiis per vnum, ſicut per plures.

¶Igitur pro regula ſit conſtanti ratione naturali firmata, quod tam in tẽporalibus, quam in ſpiritualibus officiis nemo plus muneris, quam poſſit implere poteſt ſubire: quia & dominus hoc ſignificaſſe aliqualiter videtur, dum aſtruit neminem exactè poſſe duobus dominis ſeruire. Vnde ſicut qui vno beneficio indignus iudicatur, & eſt, non poteſt illud ſuſcipere: ſic ſi dignus eſt tantum, & idoneus duntaxat ad paruum officium, vel beneficium, non poteſt adire arduum, aut magnum: ſuiſque humeris impartita ſi ſolum par ſit viribus, & induſtria, & dignus ad vnum, non poteſt ſibi præripere, aut præoccupare duo.

¶Ad tertium vero argumentum ſic eius ſoluimus bimembrem obiectionem, quando arguitur, iſta pluralitas beneficiorum prohibita eſt, vel propter exceſſum ſtipendii, aut propter exceſſiuam curam animarum, quæ ab vno ſolo ſuſcipitur, quia dicimus non tantum exceſſiuum ſtipendium, quod vnus ſolus fert huius prohibitionis cauſam eſſe, ſed curam animarum exceſſiuam, & vnius humeris imparem huius prohibitionis potiſſimam eſſe rationem. Quia per ſe loquendo rationis dictamẽ dictat, quod vnum officium, ſeu beneficium debeatur vni ſicut vni corpori vnum debetur caput, & quod duobus debeantur duo. Per accidens vero accidit, quod licitè interdum ex aliqua iuſtificante circunſtantia vni tribuantur duo vnde contingere caſus poteſt, quod licitè beneficiarius aliquis potiatur præbenda quotannis reddenti mille aureos, qui tamen illicitè, obtineret quatuor præbendas omnes ſimul minores redditus nempe ſolum octoginta aureos dumtaxat, nec huius differentiæ alia redditur ratio, quam quod iſta eſt vna præbenda, & aliæ ſunt plures.

¶Si autem epiſcopatus, aut præbendæ pinguiſſimæ ſint, ad prouidentiam Papæ ſpectabit id proſpicere, an bono eccleſiæ expediat talium epiſcopatuum vel præbendarum diuiſio, ſicut econtra an ex pluribus epiſcopatibus vnũ, vel ex duabus præbendis vnam conflare conducat id diſcernere eiuſdem Summi Pontificis eſt munus. Poterit tunc ex iuſta concurrente cauſa diuidere, vel vnire. Itaque vnio beneficiorum, vt contingit, fit dupliciter, quia aut talis vnio fit in beneficio, aut fit in perſona, ſeu ad vitam. Primam quidem vnionem Papa facere poteſt ſi expediat, ꝙ ſi ſine cauſa fecerit, facta tamen tenebit. Si tamen ſic vnionem ſecundam in perſona ſine cauſa fecerit, vt prædiximus, & quoad fructus, & quatenus eſt contra ius naturæ non ſuſtinetur in foro conſcientiæ. Quare ea plura beneficia ſine cauſa poſſidens, non manet tutus in conſcientia, ſicut etiam ſecurus in conſcientia non manet ille curatus, vt antea diximus, qui curam habens animarum non reſidet ſine cauſa iuſta à reſidentia excuſante, & etiam ſi mille ſe velit diſpenſationibus protelare, non eſt abſoluendus, etiam ſi conqueratur.

¶Si autem beneficium obtinet ſimplex exigens reſidentiam dũ ſit alicuius momenti, ſi ei ſufficienter non inſeruit per ſe, vel per alium, nec etiam abſolutione eſt dignus, quare ſibi merito eſt deneganda. Si verò beneficium ſimplex ſit, iam meminime dixiſſe in hoc caſu, quod ſi ſubſtituerit alium dignum, ita, vt nullũ eccleſiæ detrimentum inde ſequatur, quamuis non ſit in hoc omnino excuſandus, quia de hoc non poteſt tam certo conſtare, tñ in hoc caſu non videtur illi neganda abſolutio: quia tũc per vicariũ idoneũ in ſimplicibus deſeruire nõ ita videtur eſſe ex genere mortale, & tunc habet maximè locum diſpenſatio epi, vel Papæ, & ſi eccleſia nõ reclamat. Quæ licet fuerint antea à nobis dicta hæc rurſus hic conſulto epilogamus, vt memoriæ altius infigantur rurſus repetẽtes, ꝙ ſicut ſecundũ Cõc. Tridentinum priuilegiatorũ ſuper percipiendis fructibus in abſentia cauſa eſt

per epiſcopum approbanda, ſic me conſultore, & iſtorum cauſa non reſidendi, & an recte prouiderint per vicarium, erit examinanda, & probanda, quia alioquin cæcus eſt quiſque iudex in propria cauſa.

¶Sed & de canonicis, & choro addictis, & habentibus in eccleſiis Cathedralibus, vel collegiatis canonicatus, dignitates, præbendas, portiones, quomodo vigore cuiuſlibet ſtatuti, aut conſuetudinis vltra tres menſes abeſſe eis non licet quotannis, iam diximus ex Concilio Tridẽtino Seſſione vigeſimaquarta, capitulo duodecimo, & ſub qua pœna eis reſidere præcipiatur, vide ibi vbi denuo notabis, Concilium ibi adiicere, quod diſtributiones, qui ſtatutis horis interſuerint, recipiant, reliqui quauis colluſione aut remiſſione excluſa his careant iuxta Bonifacii, ſed oppoſitum retrò ex Nauarro dixeramus.

¶At verò maximè memoriæ commendatione dignum quod eodem cap. adiicit Concilium, ſcilicet, quod omnes per ſe, & non per ſubſtitutos diuina compellantur obire officia, & epiſcopo celebranti aut alia pontificalia exercenti aſſiſtere, & inſeruire, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis, & canticis Dei nomen reuerentur deuotè diſtinctéque laudare. Quare nec tam liberè cum his prædictis beneficiatis ad hæc officia deputatis ſuper eorum non reſidentia per ſe poteſt epiſcopus diſpẽſare, niſi fortè quia ibi in fine adiungit Concilium in hæc verba, interea epiſcopus non minus, quam cum duobus canonicis, quorum vnus ab epiſcopo, & alter a capitulo eligatur, in his, quæ expedire videbuntur, poterit prouidere, prouideat epiſcopus cum prædictis duobus canonicis, an ille qui per alium reſidet ſufficienter ſatisfaciat ſine læſione diuini cultus, aut eccleſiæ, alias non eſſent iſti tam tuti in conſcientia, cum ſecundum, Concilium Tridentinum compellendi ſint ſua miniſteria per ſeipſos obire.

CAP. CV.

An parochiam nactus ad ſacerdotium promoueri non intẽdens, aut de hoc dubitãs aut hoc conditionaliter proponens teneatur reſtituere fructus, & quid de poſtea intendente, & ſi ſit idem iudicium de alijs beneficijs.

IAm cætera ad materiam de fructibus attinẽtia dubia proſequentes, illud haud intellectu facile primo hic agitandum proponimus, ſ. an qui parochialẽ nactus eſt eccleſiam ad ſacerdotiũ promoueri non intendens, ex hoc defectu intentionis, reſtitutioni fructuum obnoxius fiat. Placet autem, antequã qualem difficultatem hæc quæſtio præſeferat, aperiamus, verba ſummaria textus commiſſa de elect. in 6. prout in ſummario iacent ſubiicere. Quatuor enim iſte text. edicit, ſeu inſinuat. Primò, ꝙ quo ad pœnã priuationis rectoris parochialis eccleſiæ non promoti, requiritur, quod annus integer ſit completus. Secundò quod annus ille non currit iuſte impedito. Tertiò quod poſt priuationẽ eccleſia eidem cõferri nõ poteſt. Quartò quod non promotus ſi eo animo receperat eccleſiam, vt fructus anni perciperet, tenetur ad reſtitutionem ipſorũ, & qui ea mente contulit eccleſiam, tenetur ſeruare indemnem. Vbi in textu quoque hæc verba habentur, cæterum ſi promoueri ad ſacerdotium non intendens parochialem receperis eccleſiam, vt fructus ex ea per annum percipias ipſam poſtmodum dimiſſurus, niſi voluntate mutata promotus fueris, teneberis ad reſtitutionem fructuum eorundem, cum eos receperis fraudulenter.

¶Verbis igitur textus præmiſſis, difficultatis neruus hic detegitur in hac quæſtione, an qui a principio voluntatẽ habuit ſuſcipiẽdi presbyterium cum parochialẽ ſuſcepit eccleſiam, ſi poſtea ea Quæſt. 1.

voluntate mutata beneficium ſibi retinuit, teneatur fructus ex nunc mutatæ voluntatis receptos reſtituere, & an ét perceptos ante mutatam voluntatem reſtituendos aſtringatur: cum voluntatem ſuſcipiendi presbyterium poſtea deponens mutauerit. ¶ Et quidem in hac quæſtione Panor. a, Sylu. b, Gabriel, c, Sotus, d, Frater Ioſephus in ſuis floribus, in materia de reſtitutione in q. de reſtitutione facienda propter negligentiam eccleſiaſticorum, Frater Ioannes de la Peña in quibuſdam ſcriptis, quæ nomine eius circunferuntur ſuper ſecúdam ſecundæ D. Thomæ in materia de ſtatibus: omnes ij tenent affirmatiuam, ſcilicet illos fructus eſſe reſtituédos ab illo, qui licet bono animo ſuſcipiendi presbyterium, beneficium ſuſcepit parochiale, tamen poſtea mutato animo talem depoſuit voluntatem, hacque ſunt adducti ratione, quia narratio eſt de acceptione beneficii parochialis ſine animo ſuſcipiendi presbyterii ordinem, & de eius ſine tali animo retentione, vt illic ſcitè notat gloſſa, ergo ſi qui ſine animo presbyterium ſuſcipiendi, parochialem eccleſiam ſuſcepit, fructus perceptos niſi voluntate mutata promotus fuerit, reſtituere tenetur: ergo pari ratione, qui ex bona in malam voluntaté non ſuſcipiendi talem ordinem mutatus eſt, fructus tenebitur reſtituere.

a Pan. in c. rel. de cler. non reſid.
b Syl. verb. Bon. 3. q. 2.
c Gabr. l. 4. diſ. 16. q. 8. art. 3.
d Sot. de iu. & iur. li. 10. q. 5. arti. 6.

¶Et confirmatur, quia ratio huius reſtitutionis redditur in textu, ſcilicet cú eos receperit fraude, fraudulenter autem dicitur eos recepiſſe, quia ſine animo presbyteralem ordinem recipiendi eos fructus receperit, at eundem animú non recipiendi presbyterium habet hic poſtquam priſtinam commutauit bonam voluntatem, agit ergo fraudulenter, ſicut alter.

¶Secundò in gratiam prædictæ affirmatiuæ opinionis horum doctorum arguitur, nam ratio inducendi obligationem reſtituendi fructus in primo caſu, cum à principio, presbyterium ſuſcipiendi non habuit animum, eſt, vt eccleſia ſeruetur indemnis, quam ibi à ſcienter conferente huic non intendenti ſacerdotium aſſumere, indemnem iubet textus ſeruari, ſed ita damnum patitur eccleſia, quando ab initio ſuſcipitur à non intendente presbyterii ordine initiari ſicut ab eo qui id à principio intendens, in contrarium mutatus eſt animum, ergo vt eccleſia ſeruetur indemnis, perinde iſte ſecundus tenetur reſtituere fructus, ſicut, & alter, qui ab initio malum habuit animum.

¶Et pateſcit vltimò ex ratione Fratris Ioſephi, quia vtrobique eadem interuenit iniuſtitia, ſine debito animo à principió parochiale beneficium recipiendo, ſiue ſine debito animo poſtea retinendo.

¶Poſt tantam authoritatem doctorum, eorumque hic allatas rationes ſolus Nauarrus in Sum. Lati. cap. 25. numero 118. cum alias, vt ibi ipſe fatetur viſum ſibi fuerit idem eſſe iudicium, quoad reſtitutionem fructuum, & de accipiente eccleſiam parochialem ſine animo recipiendi ordinem presbyteralem, & de recipiente cum tali bono animo debito, & poſtea illum mutante hic tandem contra horum omnium ſententiam mutat, & ſuam, quam antea tenuerat dicens, quod contrarium de rigore iuris videtur eſſe dicendum, ſcilicet, quod licet ille qui ſine animo initiandi ſe ordine presbyterali, ſuſcepit beneficium parochiale, ad reſtituendos perceptos fructus in conſcientia ſit aſtrictus, tamen ille qui debito animo ad parochiale beneficium eſt promotus, ſi poſtea recipiendi ſacerdotalem ordinem reuocauerit voluntatem, non ideo ad reſtitutionem fructuum ſit obnoxius.

¶Et ne temerè hanc de nouo amplexatus eſſe ſentẽtiam videatur ſuas quoque adducit rationes, quibus eam tutatur primò, quia hæc obligatio Papalis, reſtituendi fructus iniuncta eſt propter malitiam, & peccatum, & fraudem, at maior fraus eſt, maiuſque peccatum peccat, quia ab initio huiuſmodi contrariã intentioné habens parochiã gubernãdã accipit, quã qui cũ bona intentione accipiens, poſtea cũ mala eã commutauit, vt patet ex ſe, ergo non ita priuatione fructuum eſt dignus ſecundus, nec perinde tenetur illos reſtituere, ac primus qui magis peccauit per fraudé.

¶Et confirmatur, quia cum hoc decretum cap. commiſſa pœnale videatur non videtur extra ſuum caſum extendendum præſertim ſine rationis paritate, aut maioritate. l. præſes. ff. de pœnis, & cap. de pœnis. diſtin. 1. & textus cum ſolum agat de accipiente malo animo, ſequitur, quod bono animo accipiens, licèt poſtea conceperit malum ſub obligatione textus de reſtituẽdis fructibus non comprehendatur.

¶At iam quia plura circa hanc quæſtionem perſtant enodanda dubia, opus eſt, vt primo hoc expeditum relinquamus. Igitur pro deciſione quæſtionis, dicitur licet à prima facie, affirmatiuæ opinionis contra Nauar. magis ponderare videantur rationes, per has tamen propoſitiones eos aliqualiter concordãtes duximus reſpondendum.

¶Sit igitur prima propoſitio. Qui ſine animo ſuſcipiendi ſacerdotalem ordinem, parochialem eccleſiam ſuſceperè; fructus perceptos reſtituere tenentur, niſi voluntate mutata ad ſacerdotium intrà annum promoti fuerint. Patet hæc concluſio, quia ipſiſſima diffinitio eſt, quæ continetur, in capi. commiſſa de electione. lib. 6. §. cæterum. Intelligitur hæc concluſio de parochiali eccleſia, quæ curam animarum habet annexam. Secus de collegiata, vt habet illic gloſſa, & ratio eſt, quia vt cauetur in dicto cap. licet de electione lib. 6. eodem titulo tenetur eiuſmodi clericus in eccleſia ſua reſidere, per ſeque eccleſiæ ſuæ famulari, quod antequam ſit ſacerdos præſtare non valet, quo circa ita ſentiente Soto vbi ſupra, eadem lege comprehenditur epiſcopus.

¶Secunda propoſitio. Is qui cum animo debito ſuſcipiendi ordinem ſacerdotij ſacrum parochialem adeptus eſt eccleſiam, etiam ſi poſtea mutet animũ, ac mutata voluntate promotus non fuerit, non tenetur ad reſtitutionem fructuum, antea mutatam voluntatem perceptorum. Ita gloſſa ſuper capitu. commiſſa de elect. in 6. verbo non intendens cui hic accedo, quia hæc media via incedit. Et quia textus fundat ſe circa hanc reſtitutionem fructuum in eo, quod fraudulenter, (vt textus ait) eos receperit, at hic cum ante mutatam voluntatem eos receperit, fraudulenter eos non recepit: ſed cum ſana voluntate talem ordinem ſuſcipiendi, & patet, quia ſi rationes Nauarr. quid probant, hanc propoſitionem maximè probant.

¶Tertia propoſitio. Si is qui cum animo debito ſuſcipiendi ſacerdotii ordinem ſacrum, parochialem nactus eſt eccleſiam, poſtea mutata voluntate priori, promotus non fuerit ad ſacerdotium ſi tamen interim per illum annum vicarium ſubſtituit idoneum, & modo in eadem eccleſia, ſuæ ſatisfecerit functioni; ad nihil, vel parum fructuum perceptorum illo anno tenetur. Huic concluſioni cum his moderationibus fauent rationes Nauarri, & hæ moderationes, in parte rationes in gratiam contrariam tenentium opinionem allatas eneruant, nec credo ab hac ſententia ſic limitata tantopere diſſentirent. Et patet ex gloſſa capitu. commiſſa, vbi ſic ait: Si verò ille, qui habuit eccleſiam parochialem, habebat bonam intentionem, quia intendebat promoueri ad ſacros ordines, ſed ex aliqua cauſa superueniente, non vult promoueri, quia forte eius frater antiquior vult promoueri, & ipſe vult remanere in ſæculo, non tenetur ad reſtitutionem fructuum, hæc ait Gloſ.

51 ¶Et probatur, quia certum eſt, ſi in iſto caſu dato, fructus reſtituendi eſſent ab hac reſtitutione, quod ex his præſtitit vicario à ſe ſubſtituto deducendum eſſe ſecundum Fratrem, Ioſephum, ergo hanc partem reſtituere non tenetur. Sed probatur, quod neque reſiduam apud ſe remanentem reſtituere teneatur, quia tum pro functione ſua, cui ſatisfecit in eadem eccleſia, eam retinere meretur: tum, quia propterea, quod non fuerit functus officio ſacerdotis intra illud annum: quo promoueri ad ſacerdotium tenebatur, e, non meretur illos fructus amittere, cum alia obierit eccleſiæ munia interim, & ſatis illi erat in vltima hebdomada vltimi menſis anni computandi à die pacificæ poſſeſſionis, promoueri ad ſacerdotium, quia iſte ad e c. licet eã. de ele. li. 6.

ſacer

ſacerdotium non promotus, nó niſi poſt lapſum annum amittit eccleſiã, & poſt annum perceptos fructus, quod ſi reliquam partem hac ratione poteſt ſibi vẽdicare, ergo parum, aut nihil tenetur reſtituere, quia ſi aliquid teneretur reſtituere, id eſſet vt eccleſiam indemnem ſeruaret, ſed vt ſupponimus in hoc caſu parum, aut nullum eccleſia paſſa eſt damnum.

¶De ſententia vero contraria ſupradictorum doctorum dico, quod verba textus cum odioſa ſint, & de caſu iſto vbi mutata eſt intentio antea recta expreſſe non loquantur, ſuę ſententiæ non ſuffragantur: ideò ſi ſententia ſua vera eſt, quod tunc ad aliquam reſtitutionem fructuum mutantes volũtatem, teneantur eſt, quando illa mutatio voluntatis cauſa fuit alicuius ſubſecuti damni, vt quia iam ex tunc, ex quo cogitauit aliam inſtitutionem vitæ, tepidus incepit eſſe circa ſuum officium, nec ſuum munus geſſit, neque de interim prouidendo idoneo vicario ſolicitudinem debitam, neque de alijs pertinentibus ad eccleſiam. Vnde ſubſecuta ſunt damna.

¶Ex hac, præmiſſis propoſitionibus, conſequuntur aliqua ſcitu digna corollaria. Primum, quod multo minus tenetur ad reſtitutionem fructuum iſte, iuxta hanc tertiam concluſionem limitatus, qui non mutauit debitam intentionem à principio habitam, ſed de mutanda ea cœpit poſtea dubitare, ita Nauar. vbi ſupra qui id probat à fortiori ratione.

¶Secundò corollariè ſequitur, quod & Nauarrus ait ſe conſuluiſſe, quod & expreſſit ſupracitata gloſſa, vel certe inſinuauit, ſcilicet, poſſe quem iuſte accipere beneficium, animo vt dictum eſt ſatisfaciendi, & infra annum presbyterij ordinem ſuſcipiendi, cum propoſito tamen, quod ſi frater eius primogenitus obierit mortem ſine liberis, vel ſi adaugendum decus ſuum, aut ſuæ familiæ, vel patriæ expediret ducere vxorem, id faceret.

¶Tertiò ſequitur & aliud corollarium ſecundum Nauarrum, quod etiam qui aliquod beneficium accipit animo illud relinquendi; ſi aliud pinguius ſibi conferatur, modo ſuæ functioni ſatisfaciat, quandiu primum obtinet, vel obtinet, vel obtinuerit, reſtituendi fructus obligatione non tenetur, & cum ita hic aſſerat Nauartus, videtur loqui de beneficio parochiali, nam de alijs iam pro comperto diffinierat hanc obligationem non inducere. Addit ſe hoc tenere quidquid dixerint Panormitanus in dicto capitul. relatum, & Syluester verbo beneficium, tertia quæſtione ſecunda, & Gabriel in quarto diſtinctiõe decima quinta, articulo tertio, quæſtione octaua, qui ſine textu, & ratione iuſta obligant homines ad inſolita, & nullo iure præcepta contra capit. conſuluiſti quarta quęſtione quinta.

¶Idemque cenſet eſſe dicendum de illo, qui accipit beneficium, cui non eſt annexus ſacer ordo, animo firmo ſatiſfaciendi, quidem eius oneribus, ſed non aſcendendi ad presbyterium, nec ad alium ordinem ſacrum, quia id nullo iure prohibetur.

Quæſtio. 2.

¶At quidem hæc duo vltima corollaria, ſcilicet, ſecundum, & tertium, ſi ea Nauarrus intelligat de eccleſijs parochialibus, ſicut videtur intelligere, licet non ſe ſatis explicet, non tranſeunt ſine difficultate, quia nec facilia ſunt creditu, & perſuaſu. Videntur enim inniti in illo fundamento, quod ſatis dubium eſt, an dubius, vel conditionalis animus aſcendendi ad presbyterium, quo quis ab initio ſuſcipit beneficium parochiale, fructuum reſtituendorum obligationem inducat, vt ſi verbi gratia, tunc quis habet animum initiandi ſe ſacerdotio, niſi poſtea aliquid ſibi occurrerit expedientius.

¶Igitur dicturi circa hæc duo corollaria. 2. & 3. intellecta de parochialibus etiam eccleſijs (prout Nauarrus videtur ea intelligere,) quia de alijs non tantum hæſitationis erat, & iam dixerat ſuam ſententiam, id dubij prius extricemus oportet, an talis animus conditionalis, incertus ad presbyterium aſcendendi, reſtituẽdorum fructuum inferat neceſſitatem, vel non, nam hinc clareſcit quid circa prædicta illa duo vltima corollaria Nauar. 2. & 3. ſit dicendum.

¶Cum

¶Cum igitur Sotus, huius dubij meminiſſet, pro comperto tenet, quod qui cum tali animo dubio, aut conditionali, ſuſcipit parochialem præbendam, à reſtituendis fructibus non excuſatur: nam ſic Sotus ait, nota non intendens, quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio eſt animo. Nam qui hæſitat (inquit Sotus) non intendit, quo circa ſi parochiam ſuſcipiens nódum de vita ſua deliberauit: ſed pendet in animo, vt ſi res alia via fœlicius ſucceſſerit, habitui clericali ſit renuntiaturus, profectò nô tuta conſcientia fructus recipit, Si autē intentionem habuerit ſuſcipiendi ſacerdotium ſub conditione tamen, ſcilicet, niſi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna ſibi obtigerit, aut aliud quidpiam ſæculare proſperè ſucceſſerit, fortaſſe erit, qui dicat eum poſſe eoſdem fructus eccleſiaſticos percipere, eo quod conditionalis intētio quodammodo eſt intentio, at neque huiuſcemodi conſciētiam ſanam eſſe arbitror inquit Sotus, quia cum textus ait non intendens abſolutam intentionem expoſcit non incertam, aut conditionalem.

¶Et ratio quoque ſuffragatur, nam qui abſolutè percipit fructus abſolutam debet habere intētionem, alioquin fraudulenter, ut ait textus eos recipit. Hæc Sotus qui ex profeſſo contrariari videtur prædictis corollarijs vltimis Nauar.

¶Poſt hęc ſupereſt, vt inter tantos hęroas, quamuis exiguus meam proferam ſententiam, quæ in duobus punctis perſiſtit. Dico ergo primo, quod ſententia Soti verior videtur ſtando in rigore iuris, nam ſi in rigore iuris perſtemus, abſolutam intentionem ſacerdotalem ordinem ſumendi, videtur exigere. Qualis non eſt prædicta intentio incerta, aut cōditionalis, quæ in prædictis duobus corollarijs vltimi Nauarri cōtinetur, quando ſtare in rigore iuris illa corollaria nō ſunt abſolute concedenda.

¶Secundò dico, quod innitendo æquitati, quæ magis reſpicit rationem naturalem, ſeu piam intentionem legiſlatoris, quam legis verba, illa corollaria Nauarri cum moderationibus ſupradictis, forſitan poterunt ſuſtineri. Moderatio ſit, vt talis cum tali incerto, & conditionali animo parochiam ſuſcipiēs interim dum per illum annum à die ſuſceptionis parochiæ, in presbyterum nō ordinatur, ſuæ functioni in eadem eccleſia faciat ſatis, idoneumq; ſubſtituens vicarium talem curam gerat, vt eccleſia indemnis ſeruetur: tunc ſi non reſtituat reliquam partem fructuum, præter eam quam cōſignauit ſubſtituto à ſe vicario, non erit tantopere damnandus quia intentio potiſſima Papæ illic eſt eccleſiam indemnē ſeruare, quæ in hoc caſu, indemnis cum hac moderatione ſeruatur. Nā poſt hūc primum annum, ſi de facto ordine ſacerdotali, intra eum ordinatus non fuerit; cum per caput licet canon. de elec. lib. 6. perdat illam, & fructus eius poſt eiuſmodi annum amittat, ab obligatione reſtituendi fructus poſt annum perceptos, nō exoneramus, & ſic aliqualiter in hoc ſenſu, & cum hac limitatione illa corollaria Nauarri ſuſtinemus ſequendo intentionem textus, & legiſlatoris, magis quā verba, & de ſola æquitate loquendo.

¶At quando dubio animo parochiale beneficium adiuit, ab obligatione reſtituendi, fructus nō eſt excuſandus. Nā Sotus ita tenet, & ratio eius ſufficienter id probat, atq; Nauarrus in ſuis corollarijs ſolùm adhibet exempla, (vt approbaret) de his qui conditionali animo parochiale beneficium ſunt amplexati: & quamuis conditionalis animus dubium & incertitudinem importet, ſed nō tantopere indifferentem reddit talem parochum ad promotionem presbyteratus, ſicut merum dubium, vbi ipſemet parochus non inclinat magis in vnam partē, quam in aliam, ſed in æquilibrio manet.

¶Ad hæc, & illud dubium huic confine haud dignum eſt, quod aſpernatur an qui ab initio cum ſuſciperet parochiæ titulum, & poſſeſſionem, animo ſuſcipiendi presbyteralem ordinem caruit, ſi poſtea mutata voluntate promotus fuerit poſſit fructus auteacti temporis recuperare. Super qua quæſtione Sotus, quod parentheſis illa textus, niſi volūtate mutata promotus fuerit, non ſic aſtutè intelligenda eſt, quòd cum voluntate mutata ad ſacerdotium promotus fuerit, poſſit fructus illius temporis recuperare, quo propoſitum ſacerdotij non habebat, Quæſtio. 1.

bat,

bāt, ſed quod cùm propoſuerit promoueri, iam inde illos ſuos faciat.

¶At exiſtimo non aſtutè intelligi illā parentheſim niſi voluntate mutata fructus ſic retineat, quos tempore quo caruit debito propoſito, ante mutationem volūtatis percepit. Imo ſuperſtitioſè Sotus textum intelligit, & rigidè & cōtra gloſſam ibi, c commiſſa. verbo mutata, & contra regulam canoniſtarum, quia ſecundum Gloſſam, hic per mutationē voluntatis intra annum, fraus purgatur, ſicut & mora interdum purgatur. de locat. c. potuit, & infra de regulis iuris. mora. Si autem poſt mutationem voluntatis, & poſt promotionem intra annum, mora, & fraus purgatur, ergo iam receptos fructus poteſt ſibi retinere, alias purgaretur fraus, aut mora.

¶Et ſecundò patet contra Sotū, quia ſecundùm regulam iuriſtarū exitus expectatur, cum vitium conſiſtit in animo alias expectatur initium. ſuprà de reſcriptis, ſi eo tempore, & ſuprà eo dudum. 1. ſi igitur cum vitium conſiſtit in animo exitus expectatur, & exitus fuit bonus, quia mutabit indebitam voluntatem in bonam, ergo ad reſtituēdos fructus perceptos iam ante mutationem voluntatis, non eſt damnandus: quia alias exitus non expectaretur.

¶Igitur ſecundum gloſſam, ſi pro motus fuerit intra annum purgatur vitium in vtroq; .ſ. in fructibus perceptis, & percipiendis, ita ſub aliorum cenſura præſertim ſi damnum non obuenit eccleſię.

CAP. CVI.

De coniugatis, de ſimoniacis, de non promotis clericis ad ordines, de ducentibus vxores, an teneantur in conſcientia reſtituere fructus præbendarum.

Nam ſubinde acceſſoriè ad prędictam quæſtionē, quærendum venit, an diſpoſitio illius canonis commiſſa. § cęterùm, vbi cauetur, quod tenebitur ad reſtitutionem, qui non intendens promoueri ad ſacerdotium parochialem, ſuſcepit eccleſiam, niſi mutata voluntate ad ſacerdotium promotus fuerit, inducat obligationem in conſciētia fructus reſtituendi, etiam ante ſententiam condemnationis.

¶Et perinde quæritur de illa diſpoſitione. Licet canon. de elect. lib. 6. vbi decernitur, quod qui poſt obtentam eccleſiam parochialem, & habitam illius poſſeſſionem pacificam, nō promouetur ad presbyterium intra annum, & eo lapſo illam retinet, & non relinquit illam, peccat, quia ipſo facto illam perdit poſt lapſum anni, & fructus illius amittit, an ſit pœnalis, quod in conſcientia ante cōdemnationem ad vtrumq; non obliget. Et videtur quod ante iudicis ſententiā in conſcientia talem obligationem non inducat, quia ſecundum iuriſtas, & Nauarrum in commento c. fraternitas. 12. q. 2. & in rubrica de pœnitentia, & alios ſæpe pœna temporalis etiā ipſo iure incurſa non debetur in foro conſcientiæ ante ſententiam, ergo neq; pœnæ indictæ de reſtituendis fructibus in allegatis capitulis.

¶Nihilominus reſpondetur cum Nauarro, & cum Soto, & cum F. Ioſepho, & cum communi, quod in vtroq; quæſtionis caſu, & in alijs ſimilibus ante condēnationis ſententiam reſtituendi ſunt fructus. ſ. in caſu c. commiſſa §. Cæterum, & in ſecūdo caſu c. licet canon. Poſt annum lapſum ex quo non factus eſt presbyter, & dimittendum eſt beneficium, & fructus reſtituendi ante expectatam iudicis ſententiam.

¶Neq; obſtat illa regula generalis, quod pęna temporalis ipſo iure incurſa, non debetur in foro conſcientiæ, quia hæc regula non procedit, neq; habet verum cum contrarium conſtat de mente legiſlatoris, vel cum non imponitur propriè, vt pęna, ſed vt quædam conditio, vel modus rei traditæ, vt cum teſtator relinquit aliquid alicui, vt quippiam faciat, alias perdat legatum iuxta Panor. communiter receptum ſuper gl. verbo, adijciens, in c. Ray. de teſtamentis, & in propoſito conſtat ex ſtylo, mentem pontificum ſtatuentium, vt illo, vel illo caſu vacet beneficium ipſo iure eſſe, vt mala con-

conſcientia retineat, qui illud ita perditum retinuerit, & ftnctus non reſtituerit, eo quod beneficia conferantur quodammodo ſub illo modo, vel conditioue tacitè vel expreſsè, vt docet Nauar. a

a Copiosè hui° rei memor eſt. Naua. ſum. lat. c.25.n.117. & in c. non liceat. 12. q. 2. & c. Fraternitas. 12. q 2.

¶Poteſt autem Epiſcopus, vt prædiximus ratione ſtudij diſpenſare, ne intra 7. annos ad presbyterium ſuſcipiendum teneatur, modo intra annum, quo presbyter fieri debebat, ſubdiaconns fiat. c. cum ex eo. lib. 6. de elect. Quæ tamen diſpenſatio nihil prodeſt ei, qui ad ſtudendum non proficiſcitur iuxta Syluestrum, iuxta mentem textus verbo inſiſtentes, & quæ in eo dicunt Archid. & Ioan. And. cui ſupra addidimus Conc. Trid. b, iuſſiſſe, vt promotus in Epiſcopũ intra tres menſes teneatur cõſecrari ſub pęna perdendi ipſo iure Epiſcopatum

b Seſſ. 23. c. 2. de refor. Quæſtio. 2.

c Sum. lat. c.25. n.117. Quæſtio. 3.

¶Porro alia quæſtio prædictis veluti appendix, & affinis hic intermittenda nõ eſt, an ille qui ſine animo aſcendendi ad presbyterium, quoduis aliud beneficiũ non curatum accepit, fructus reſtituendi obligatione implicetur. Nam gloſſa in c prælatum de clericis non reſidentibus, talem ad reſtituendos fructus teneri, ſenſit, & elarins ibi idem tenuit Panor. nihilominus Nauarrus contrarium tenet aſſeuerans contrarium ex iure verius eſſe, quia cum dictum caput commiſſa. pęnale ſit extra ſuum caſum non debet extendi præſertim ſine rationis identitate, vel maioritate, qualis hic nõ eſt. l præſes ff. de pęn & c. pęnæ. de pœn. diſt. 1. huic ſententiæ Nauarri ſubſcribunt Sotus in de iuſtitia, & iure, & F. Ioſephus in ſuis floribus contra Gabrielẽ, quem ibi idem ipſe citat, & ita cum Nauarro, & his tenendum planè eſt.

¶Iam & alia minutiora circa hãc materiam dubia emergunt, quorum primũ ſit an peccẽt mortaliter beneficiarij etiã ſimplicium beneficiorum, qui abſq; animo ſe initiandi ſacris, incedunt ſine habitu clericali, & quidem Sotus, d, eos peccare mortaliter aſtruit, Naua. quoq; Sotum in hoc rectè dixiſſe ait, quod tales peccent mortaliter non in eo quod initiandi ſe ſacris careãt animo, ſed quia non deferunt clericalem habitum, ſed vereor, quod vtraq; ratione peccẽt mortaliter, præſertim quando tali beneficio annexus eſt ſacer ordo, & quia non initiatur tali ordine, eccleſia circa cultum diuinum altaris, notabilem iacturam patitur, nam iniuſtitia notabilis eſt recipere fructus, & cum notabili cultus altaris defectu ſui ordinis functioni deeſſe: licet verum ſit quod ſupra Nauarrus aſſeuerat, non peccare mortaliter, nec fructuũ perceptione priuari illum, qui accipit beneficium, cui non eſt annexus ſacer ordo animo firmo ſatisfaciendi quidem eius oneribus, ſed non aſcendendi ad presbyterium, nec ad alium ordinem ſacrum, quia id nullo iure prohibetur.

d Sotus de iuſt. & iur. q. 5. art. 6.

¶Porro dubitari, & hic, in iſta materia de fructibus contingit, an coniugati accipiendo authoritate apoſtolica penſiones ſuper beneficijs, peccent mortaliter, earum penſionum fructus recipiendo eosq; reſtituere teneantur. At quidẽ Sotus loco citato, quia penſiones ex ratione legitima dandas eſſe cenſet, qua ratione legitima coniugatoris putat carere, ideo eas accipiẽtes ſic à peccato mortali non excuſat.

¶ At verò Nauar. e, tanquam magis pius in coniugatos, eos non peccare ait, ſi authoritate apoſtolica eas penſiones accipiant, propter rationes quas affert, tum, quia id non eſt cõtra ius diuinum, tum, quia Papa poteſt applicare fructus beneficij de conſenſu beneficiarijs illis pijs operibus, quibus poteſt ipſe beneficiarius, & conſtat eum poſſe illos applicare coniugatis egentibus igitur tales cõiugati poſſunt licitè authoritate apoſtolica, eas penſiones ſuper beneficijs accipere, nõ quocunq; modo neq; ad pompam, & luxum: ſed tantum modo in ſuſtentationem ſuo ſtatui neceſſariam.

e Sum. lat. c.25. n.119.

¶Secundò Nauarrus quaſi adhibens granum ſalis circa hanc licentiam ait, ꝙ Papa raro, & nunquam ſine magna cauſa, penſiones has coniugatis concedere debet ob ſcandalum quidem, ꝙ inde oriretur arg. c. nihil de præſcript. & quia ſeculares cum ſemel arripuerint anſam exigendi huiuſmodi penſiones ex gratia eccleſias, & beneficia volunt perpetuò ſibi quodã iniquo iure facere tributaria.

¶Hinc ex prædictis tertiò inferens corollarium infert Nauarrus ſic, cõſequẽs eſſe poſſe quum iuſtè gaudere penſione à

Papa

Papa ſibi conſtituta, non ſeruiendo eccleſiæ, licet contra tenuerit Sotus. Sed in hoc ego puto cautè eſſe in his conceſſionibus ambulandum, ne dum piè hæc extimantur cauſæ, pedetentim bona eccleſiaſtica fiant profana, quod & cenſuræ Papę vicarij Chriſti, ſicut & cętera mea aſſerta omnia relinquo.

Quæſtio. 4. ¶Inſuper, & circa fructus eccleſiaſticos accedit & aliud dubium, illud nempe eſt an beneficiarius minorum ordinũ tantum, ſi duxerit vxorem beneficium amittat, atq; eius fructus.

¶Reſponſuri igitur ad hanc quæſtionem primo, duximus reſpondendum, quod beneficiarius minorum ordinum tantum, ſi contrahat matrimonium per verba de præſenti, ipſo iure amittit beneficium adeo, vt non recuperet illud quamuis vxor ante conſummatum matrimonium religionem ingrediatur, ſecundum omnes, & Nauarrum, f. Quod autem ipſo iure in hoc caſu amittat beneficium, patet ex mente gloſſæ, & communis in capite primo, de clericis coniugatis.

f Sum. lat. c. 115 num. 120.

¶Sed quia ſic cautum eſt iure, manifeſtum eſt poſt tale matrimonium per verba de præſenti contractum, peccare retinendo beneficium.

Quæſtio. 5. ¶Interim iſtinc pullulat, & aliud dubium, quid ſi tale matrimonium ob aliquem defectum extrinſecum veluti con ſanguinitatis, aut affinitatis non valuit, fuitq; nullum, an tũc talis beneficiarius in minoribus cõſtitutis ipſo iure beneficium amittat.

¶Ad hoc dubium reſpondemus, quod eſt ſecundo dictum, quòd etiam in hoc caſu ipſo iure beneficium amittit dummodo quãuis nõ valuit, cõſenſus interuenerit, vt declarat Panor. in d. c. 3. co. 3.

¶Porro an amiſſio beneficij incurratur ipſo iure, ſi beneficiarius contrahat ſponſalia, ſi roget aliquis, huic reſpondemus per tertium dictum quod ſecundũ omnes per ſola ſponſalia contracta de futuro beneficium tale à beneficiario In minoribus conſtituto non amittunt ipſo iure.

Quæſtio. 6. ¶At ſi de conſtituto in ſacris hæſitauerit aliquis an per matrimoniũ etiam per verba de præſenti à ſe contractum beneficio ſuo ipſo iure, aut facto maneat priuatus, dicit ei vltimò, quod eiuſmodi in ſacris conſtitutus per hoc non eſt ipſo facto beneficio priuatus, quia is nõ perdit beneficium ipſo facto, quãuis eo priuari poſſit, vt gloſſa contra Panormitanum communiter recepta diffinit.

Quæſtio. 7. ¶Inſuper & de ſymoniaco ſymoniacè adepto beneficium dicendum eſt, an is tam beneficium quàm eius fructus ipſo iure reſtituere teneatur. Sed quia ex profeſſo hanc de ſymonia materiã non pertractamus, breuiter, & ſuccinctè, ab hoc dubio, nos explicamus dicentes cum Nauar. g Primò, q̃ licet peccet mortaliter clericus, quoad beneficia, quia per ſymoniam vult quærere illa, ſiue talis ſymonia ſit mentalis, ſiue conuentionalis, ſiue realis, excommunicationem tñ, & obligationem reſtituendi euadit, niſi ſymoniam commiſerit realem. ſ. cõpletã ex vtraq; parte, per receptionem beneficij, & dationẽ, ſeu actualẽ ſolutionẽ prerij.

g Sum. lat. c. 23. n. 112.

¶Ex quo corollariè ſequitur, quod familiaris Epiſcopi, qui conſtituta ſibi certa mercede annua inſeruit Epiſcopo, donec ei Epiſcopus beneficium conferat: non tenetur beneficium poſt ſibi collatũ reſignare, nec ad eius fructus reſtituendos tenetur: dummodo nullum pactum poſt illud collatum, de gratis ſeruiendo intercedat, ita Naua. h, quia ex natura iſtius contractus non interuenit hic ſymonia ex parte Epiſcopi, aut ſua. In cuius confirmatione allegat Hoſt i, receptum per Io. And. & communem, & ita ſecundum Nauar. Maio. conſentit Hoſt. exiſtimans ſe contradicere illi.

h Naua. ca. 23. nu. 113.

i c cum eſſet de Symonia.

Quæſtio. 8. ¶Præterea, vt oĩa de reſignatione beneficij, aut reſtitutione fructus dubia cõtingentia referemus, q̃ritur, an q̃ per ſymoniã ab alio cõmiſſam in fauorẽ ſuum adeptus eſt beneficiũ, obligatione teneaẽ reſignandi beneficiũ, & reſtituendi fructus eius. ¶Ad qõnem ergo diſtinctius procedẽtes dicimus primò, q per ſymoniã alio cõmiſſam, q̃ cõmiſit in ꝓcurando beneficiũ, vel gratiã Petro, nõ in fauorẽ Petri, ſed potius ad nocẽdũ Petro, vel eſto non fecerit ad nocendũ Petro, ſed potius incõmodũ illius: ſi tñ Petro cõtra dicẽte ſymonia cõmiſſa eſt, neq; Petrus peccauit mortaliter, neque ad canonicè obtinen-

obtinendum illud beneficium inhabilis factus eſt. Patet ex c. ſicut, de ſymon. vbi canetur ꝙ non imputatur electo confirmato, ſi eo prohibente pro ipſius confirmatione pecunia data ſit, niſi poſtea cōſenſerit pecunia ſoluendo promiſſa, aut reddendo, ſolutam. Quare in iſto caſu retinere poteſt beneficium & fructus.

¶Similiter, quia vt habetur ca. nobis de ſymon. non eſt cenſenda electio ſimoniaca, quando electus ſymoniam ignorauit, & facta fuit in fraudem electi, & in eius diſpendium talis ſymoniaca electio, ideo ſic electus, & beneficio potietur iuſtè, & fructibus.

¶An vero antequam quis ſit electus ad beneficium ſi eo reclamante daretur pecunia electoribus an id obeſſet ei poſtea electo, quæritur & Glo. quidem ſuper c. ſicut de mente Vincentij diffinit, ꝙ obeſſet quidem ei, quia per pecuniam eligitur, niſi dantes hoc facerent in odiū eius, vt c eo ſupra Naua. vero in hoc caſu videretur contrarium, dicēs etiam ſi ſymonia commiſſa ſit non ad nocendū, ſed ad commodandum ſic promoto, ſi contradixit non obeſt. At huic ſententiæ Nauarri non fauet raio, quæ in textu affertur, quia cum in valorem electi ſymonia commiſſa fuit iſtud. factum nō fuit factum damnoſum inſidias inimico patrantis, ſed ex alia parte Nauarri ſententiæ illa ratio textus applaudere videtur. ſ. quod huic nihil debet ad culpam, vel pęnā imputari, quia licet ſymonia cōmiſſa à parentibus pro obtinendis beneficijs pro ſuis paruulis filijs ignorantibus ipſis filijs neſcientibus imputetur ad pœnā, non tamen contradicentibus imputatur ad culpā, vel pęnā: quia aliud eſt, & longè diuerſum non præbere conſenſum & aliud eſt expreſsè prohibere, & contradicere antequam fiat.

¶Qnare exiſtimo ſententiā Nauarri eſſe probabilē. ſ. ꝙ huiuſmodi ſymonia ab alijs commiſſa etiā in commodū contradicentis ante promotionē poſt promoto ſit non obſit, ita D. Th. k, Si autē dum promoueretur ſic per ſymoniā, id ignorat, licet poſtquam reſciuerit, exiſtimo, ꝙ talis ſymoniaca electio obſit ſibi, niſi iuxta caput nobis, in ipſis fraudem facta, vel intenta, ſit, vel iuxta, Vincentiū niſi etiam in odium eius fabricata fuerit hoc ſub aliorum cenſura nā & hoc inſinuare Nauarrus videtur, ita D. Th. l,

k 2.2.q 100 art.6.ad 3.

l 2.2.q.106 art.6 ad 2.

¶Sed vt omnia dubia circa hunc articulum in medium aduocētur, quæritur, an intelligantur prædicta aſſerta de alias nullum antea habente ius ad beneficiū, an vero is qui antea ius habebat ad beneficium, ſi eo ignorante, vel ſciente, & non contradicente per aliorum ſymoniā in ſuum fauorem commiſſam ſeu vt certius, rectiusq; loquar ſi per alios eius redimentes vexationem pecunia data, tale adeptus fuerit beneficium, an poterit beneficio, & fructibus eius gaudere. Reſpondeo fore dicendum, ꝙ ſi iam integrū, completumq; ius habet acquiſitum, tā per electionem, q̄ per confirmationem, vel per præſentationem, & inſtitutionē ſimul, tunc ſi impeditus iniuſtè a poſſeſſione adipiſcentia, pro ea aſſequenda per ſe, vel per alium, pecuniam dederit in foro conſcientiæ ſymoniacus nō cenſetur, quia poſt ius acquiſitum ſolum ad redimendam ſuam vexationem circa impeditam poſſeſſionem pecuniam contulit, & ideo nō tenebitur in hoc caſu fructus reſtituere, neq; reſignare præbendā (quidquid ſit de foro exteriori) in quo ſecundùm Nauarrum propter præſumptionē contrariam, forte ad reſignandum, & reſtituendos fructus cogetur.

¶Secundò dicimus, ꝙ ſi non erat ſic ius plenè acquiſitum, ſed ſolum habebat ius imperfectum. ſ. per electionem tantū ante confirmationem, tunc perſtat determinatio ex illo c. ſicut, quòd non imputatur electo, ſi eo prohibente pro ipſius cōfirmatione pecunia data ſit.

¶Poſtremò & veritas illius dubij venit hic inueſtiganda, an teneatur reſtituere fructus, & reſignare beneficium ille, qui licet acquiſiuerit illud aliqua ſe immiſcente ſymonia non fuit cauſa quęrendi ilud, ſiue quia commiſſa fuit talis ſymonia cum vno ex multis electoribus præſentatoribus, aut collatoribus quorū maior pars etiam illo pecunia ſubornato non eligente eum elegiſſet, præſentaſſet, aut ei beneficium contuliſſet,

¶Reſpondetur planè ad quæſtionem, quòd in caſu quo Symonia aliena non fuit cauſa quærendi beneficium, quia nō

obſtante

obſtante iſta ſymoniaca alij quibus cum non eſt contracta eiuſmodi ſymonia cũ eſſent maior pars, illum nihilominus elegiſſent) nõ amittit titulum, nec fructus beneficij ſic acquiſiti.

¶Idem cenſet etiam Nauarrus in caſu quo is cum quo admiſſa fuit talis ſymonia, nõ fuit ob eam principaliter motus, quamuis ob id pecunia data fuiſſet, vt dicit ſe reſoluiſſe Nauar. in c. nobis, ſequutus primam opinionem gl. in verbo interueniẽte, per §. fi. 1. q. 6. Hac perſuaſus ratione, quia non nocet corã Deo ſymonia, quę verè non fuit cauſa quærẽdi beneficium ꝙ ſine illa æquè, atq; cum illa quæreretur, ita habet illa prima opinio gloſſæ, quæ limitatur ab Hoſtienſe, & Panormitano, & rectè quidem quoad forum exterius tãtum per rationem Ioan. And. Tamen quo ad forum conſcientiæ quòd ſola veritate nititur c. tua. de ſponſalibus, talis prima opinio gloſſæ nõ eſt limitanda: ſed abſolutè intelligẽda. ſ. quòd in foro conſcientiæ, licet pecunia, vel data, vel promiſſa interueniat, ſi propter hoc ad eum eligendum electores nõ fuerunt moti quem alias electuri erant, non propter hoc in conſcientia eſt electio vitioſa. arg C. ſi ex fal inſtr. l. 3. & de re iud. cum. Sed de his ſatis, quia eum pertineant ad materiam de ſymonia obiter ſunt hic ad propoſitum aſcita.

CAP. CVII.

An ante legitimam ætatem ſuſcipientes beneficium teneãtur reſtituere beneficium, & fructus, & quæ nam ſit legitima ætas, & an illegitimus beneficiarius teneatur reſtituere, vel in Eccleſijs patrum ſuorum habentes beneficia, vel ſine canonico titulo.

POrrò vlterius procedentes, vſq; ad exhauriẽdas omnes difficultates materiæ pergimus inquirere an qui beneficium curatum ſuſcepit ſine diſpenſatione Papę ante vigeſimum annum cęptum, fructus reſtituere teneatur. Dicẽdum eſt igitur ad quæſtionem quòd cũ collatio beneficij in hoc caſu ſit nulla, vt patet c. cum in cunctis. §, inferiora de elect. & tenetur relinquere illud inſuper & perceptos reſtituere fructus, niſi remedium diſpenſationis à Papa quærat ita Nauarrus. a

a Nau. c. 25 nu. 116.

¶Idemq; cenſet ipſe Nauarrus dicendum de eo, qui accepit dignitatem, aut perſonatum nõ curatum, excepto, quod hos cum diſpenſatione Epiſcopi poſt viginti annos completos aliquis obtinere poteſt, cap. 1. de æta. & qualit. lib 6. quos tamen annos viginti Concilium Tridẽtinum, b, ad 22. produxit.

b Seſſ. 24. c. 12. de refor.

¶Pręterea ſubſequitur difficultas alia de qua ſe conſultum fuiſſe Nauar. ait an ſtante conſtitutione Synodali iubente, vt obtinens beneficium presbyterale intra annum fiat presbyterum Epiſcopatu Palentino, in quo per concurſum dantur beneficia poſſit eſſe competitor ad preſbyterale beneficium ibi aliquis etiã poſt Concil. Trid. licet nondum compleuerit 25, annos, & an ſi ſic ſe introieſſerit iſto competitor, adeptusq; fuerit beneficiũ, teneatur illud reſignare, fructusq; reſtituere. ¶Circa hanc quæſtionem, quia reſolutionem Nauarri reputamus veram, neq; in puncto ab eo recedemus. Dicimus ergo in caſu quæſtionis, quod talis eſſe poteſt competitor ad talem etiã parochialem præbendam etiam poſt Cõc. Trid. & patet, quia idem Concil. Trid. c, ſtatuti poſſe conferri beneficium curatũ ei, qui attingit. 25. annum, & intelligitur concilium licet iſtum. 25. annum non cõpleuerit. Si autem ſecundum omnes eadem ætas ad presbyterale beneficium, & ad ordinẽ, ſacerdotalem requiritur, igitur qui attingit 25. annũ licet illud non compleuerit, ſicut poteſt iam presbyteri ordinem aſſumere ſic etiam ad parochiale beneficium promoueri, & ad illud per concurſum eſſe competitor.

c Seſſ. 24. c. 12. de refor.

¶Quòd autem nunc etiam poſt Cõc. Trid ſufficiat attigiſſe. 25. annum licet non fuerit completus ad obtinẽdum parochiale beneficium patet, quia iure antiquo ad obtinendum curatum, & ordinem ſacerdotalem iſta ætas ſufficiebat, vt patet. c. in cunctis. §. inferiora. de elec. & ei nulla parte derogauit Concil. Trid.

nam ea parte, quia Concil Triden. habet neminem ante 25. annum ordinandum eſſe presbyterio, intelligendum venit de anno 25. tantum cępto, licet non ſit cõpletus. Quia licet regulariter tempus poſitum in accuſatiuo intelligatur de perfecto, & completo tempore ſecundũ communem, quam Bal. Ale. & Iaſ. ſequũtur in l. ſi cui ff. de leg. 1. tamen contra tenet ibi Barto cuius opinio ſequenda eſt ſecundum eoſdem quando concurrit aliqua alia coniectura, ad intelligendum, quod de cępto anno tãtum loquatur lex & talis eſt coniectura fauoris. Et certè huiuſmodi cõiectura interuenit in propoſito, quia in ordinibus, & promotione ad parochialem præhenſam fauor eſt, ꝙ annus. 25. tantum cęptus, & nõ completus, ſufficiens intelligatur. Et adhuc fortior alia coniectura concurrit, quod ius antiquum ſolum requirebat tempus ceptum Clem. generalem. de æta. & qualit. cui iuri conſiliandum poſt ius nouum, cum fieri poſſit. d

d c. cũ expediat de Electio lib. 6.

¶Item quia mens Concil. Triden. non fuit mutare annum cęptum in completum, ſed numerum, ita ꝙ vt antea ſufficiebat, & requirebatur ad ſubdiaconatum. 18 annus, & ad diaconatum 25. & ad presbyterum. 25. nunc requiratur ad ſubdiaconatum. 22. & ad diaconatum. 23. & ad presbyterum ſicut olim. 25. & ita ſicut poteſt quis fieri hodie ſubdiaconus in 22. cępto anno, & diaconus in 23. cępto, ita poteſt fieri presbyter in 25. cępto, licet non ſit completus. Tum etiam quia non obſtat dicta conſtitutio Synodalis, quia etiam hodie poteſt quis intra annum à ſuſceptis minoribus fieri preſbyter. Si Epiſcopo videatur id conuenire, Seſſ. 23. c. 11. de refor. prouideri autē debet, vt is qui per concurſum obtinuit presbyterale beneficium ordinetur intra annum, quod ſi Epiſcopus ad hoc noluerit ſuum præbere aſſenſum, excuſatur à pęna, qui obtinuit illud, quia iuſto impedimento ſine culpa ſua impeditur: arg. c. licet canon & c. commiſſa de elec. lib. 6. iuncta gl. memorabili verbo, iuſto.

¶Accedit quoq; & quæſtio in quibus caſibus, qui beneficium reſignare teſtentur, & reſtituendi quoque fructus obligatione maneant deuincti.

¶Ad quam dicimus primò, quòd illegitimus qui abſq; diſpenſatione Papæ beneficium curatum accepit ſimplex ſine diſpenſatione Papæ, aut Epiſcopi, quia iſta receptio prohibetur. c. 1. & 2. de filijs presbyterorum. lib. 6. & quia iſta receptio eſt nulla, tenetur illud relinquere, niſi diſpenſationem obtineat.

¶Secundò addimus, quòd Concil. Triden. e, ſtatuit ne filij illegitimi clericorum habeant penſiones ſuper beneficijs, quæ parentes eorum obtineant, vel alias obtinuerunt, nec etiam vlla beneficia ec eleſijs vbi patres beneficium aliquod habent, aut habuerunt quòdq; reciprocæ reſignaaiones, quæ poſt hac à parentibus clericis in fauorem filiorum, aut alias fraudulenter fient ipſis nequaqnam ſuffragentur, quin & omnis qui accipit beneficium aliquod carens qualitatibus, quas illud per fundationis ſuæ ſtatuta, vel alia requirit, & peccat, & reſignare tenetur, Seſſ. 21. c. 5. refor.

e Conc. Triden. Seſ. 25.

¶Tandem ne per ſingulos diuerſarum materiarũ caſus diuagemur ſtatuamus regulam generalem multos comprehendentem caſus, quod omnis qui ſine titulo, f, canonico ſcienter accepit, aut tenet beneficium, & peccat mortaliter, & obligatione non caret tum relinquendi beneficium, tum etiam fructus perceptos teſtituendi. Adijcimus quoq; eadē obligatione implicari illum qui etſi à principio putauit titulum eſſe canonicũ ſed poſtea reſciens nõ eſſe talem ſi illud non relinquit, peccat ex tunc mortaliter, quia ex eo tunc quo bona fides tenetur & illud reſignare, & fructus etiam ſtante bona fide perceptos adhuc perſtã tes, ſed non iam durante bona fide conſumptos, niſi tantum id in quo eſt ex eis factus ocupletior, ita D. Th. g, & patet, hoc etiam c. 1. de reg. iur. lib. 6. & c. cum qui. de præben. & c. 1. de eo qui mittitur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandæ eodem lib. c. dilectus. 2. cum ei adno. de pręben. ita Nauarrus. h, Et quia hic tandē ſupremam, & vltimam manum huic noſtro Inſtructorio conſcientiæ imponere duximus, & quia humanum ingenium errandi periculo ſubiectum eſt, & quia in hoc opere meum ingenium non erraſſe maximè opto, ideo ſi in aliquo lapſus

f Beneficiũ Eccleſiaſticũ ſine canonica inſtitutiõe ob tineri nõ poteſt. reg. 1. de reg. iur. lib. 6.

g D. Th. 2. 2 q. 190. artic. 6. ad 5.

h Naua. c. 25. nu. 114.

pſus fuerim, tandem omnia in hoc meo Inſtructorio conſcientiæ à me dicta, & aſſerta ſanctæ Eccleſiæ Romanæ cenſuræ corrigenda committo, ſicuti & memet ipſum: quia eam regulam infallibilem, & columnam, & firmamentum eſſe veritatis cum catholicis omnibus eſſe conſiteor.

A D M O N I T I O ad Lectorem.

DElectantur multi in locorum communium congerendis copijs, quorum ſtudium, vt laudabile ita & ſummopere neceſſarium commendatur, ſed diuerſis diſtrahūtur affectibus, quidam enim ita ſibi confidunt ex hac locorum promptitudine, vt grauiſſimorū authorum lectionem negligent, illudq; tantum curent, quod memoriæ iuuandæ rationem præbeat, & ſi quando illos à numeri peritia excidere contingat, vix de materia ad dicēdum propoſita quidquam decidere poſſunt, niſi prius ingentes voluminum aceruos reuoluant. Idcircò Caſtrenſis in l. Clodius. circa fin. de acquir. hæred. miſerrimi ingenij eos eſſe putabat, qui non niſi inuenta lege, aut deciſione propoſitas quæſtiones noſſent definire. Eſt aliud ſtudioſorum genus qui ab ipſa prima libri pagina lectionem faſtidiant, quod ab eorum iudicio aliena ſint, ea tamen maximè curant, quæ Terentianū Thraſonē imitantur aut varios fumos pollicentur cū intus nihil præſtent. Optimorū authorum libri Plutarchi conſilio aduerſus Stoicos ἐκ περιόδου καὶ ἀρχῆς ἄχρι κορωνίδος, id eſt, ab ingreſſu & initio vſq; ad coronidem legendi ſunt, antequam in his feratur ſententia. Vt ergo Lopæſiana lectio te citius ad eius amplectenda pia munera faciliùs alliciat nos veluti in tabula eius precioſas merces oſtendimus hoc dilucido Elencho quem cum numeró, partium capitum, & foliorum tibi ſubijcimus. Sed ne inextricabili veluti locorum labyrinthó te ipſum inuoluas, profuſiore, rerum, & materiarum ſerie poteris ad ampliorem, & copioſiorem indicem confugere vltimum videlicet quem authoris cura, & perſpicaci ingenio concinnatum retulimus, in quo nihil immutatum eſt, nihil adauctum, quod tuum deſiderium remorari poſſit. Et ne impenſius, aut cum faſtidio quædam conquerendi daretur occaſio, illius prolixitati hac breuitate conſulimus, & huius obſcūriorem fortaſſis ordinē ditiore, & vberiore rerum omnium farragine cōpenſamus.

LECTIO DE IVDICVM IN FERENDIS VERO SENTENTIIS ET A NECESSARIO OFFICIO:

Ex interpretatione fideliſsima LXXV. C. quamuis qui ſitus eſt in XI. cauſa, q. III. Decreti Gratiani, & l. III. §. I. ff. de officio Præſidis.

Habita in Alma Delphinatus Academia per PETRVM MATTHAEVM SEQVANVM I. V. D.

Omnia iuxtà optimam Iuriſconſultorum docendi Methodum.

DE VERO IVDICVM IN FERENDIS ſententijs officio.

LECTIO.

EXIMII quidem, ſed ardui munus laboris, Magnificè Rector voſq; præclariſſimi Profeſſores in hac famigeratiſſima palæſtra me video ſuſtinere. Nec deſunt qui meritò meam hanc temeritatem in huius conatus prouincia ſuſcepta, (quam meis humeris imparem planè ſcio) accuſant, adeò vt cœpti me pæniteat, & inſolentiam iſtam audaciorem mihi ipſi exoſam habeã. Dũ enim apud me cogito in hac tantorum virorum corona mihi, niſi ſummo artificio elaboratum, longa temporis licentia diſcuſſum, adferri debere, hunc quoq; ampliſſimum locum diſertiſſimis ſemper viris patuiſſe, qui mihi nihil niſi egregiũ magno cum apparatu ſonare ſolent veſtris auribus, ingenuè fateor me nihil è penore meo depromere poſſe, quod ad hunc aditum laudis capeſcendum pertineat. Et vereor ne mihi, ꝙ ſummis antiqui ſeculi in eloquentia principibus coram regibus verba facturis acccidiſſe legimus in huius orationis limine eueniat. Sed hanc iuuenilis diffidentiæ dubitationẽ inutilem, fauor veſter & beneuolus iſte conſpectus diſpulit ac tandem labefactauit, quo me mirum in modũ ſolaris atq; ad dicendum fortius, & alacrius incendi cenſeo. Conſilij autem & inſtituti mei

 ratio

ratio erit in Canonis,& Legis propoſitę enarratione, non vulgari quidem, ſed ſolenni prælectionis forma, quæ in hac Academia Valentiana multis hinc ab annis,& ſummorum hominum iudicio,& authoritate vſitata eſt. Cuius rei difficultas initiò me reuocaret à cœpto curſu niſi cęleſtis auxilij gratia calcaria adderet, audio enim bonum quendam Dæmonem meis votis cecinere Homericum illud.

Homer. ὀδ.

Τηλέμαχ' ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,

ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται. Ideſt

Hęc partim ipſe tuo perpendes pectore tecum partim aliquis Diuum tibi geret.

Explicetur ergo precor ſerenus veſter vultus, nulla ſit caperata frons, nullum ſtoicum ſupercilium, fauentes ſint oculorum intuitus qui me vt iam pollicentur excitent animos erigant, vocem confirment, vt ſpartam quā nactus ſum liberius adornem. Et vt omnia nullū tædium, nullam moleſtiam, nullum tēporis inſumpti dolorem, ſed ſummam voluptatem cum vtilitate allatura credatis, varijs ego coloribus depingam ſermonem, & inſigni diuerſarū lectionum artificio, vt ſingulis prodeſſe profitear. Quæ docendi conſuetudo eximijs authoribus commendatur,& naturæ exēplo probari poteſt. Apes ex vno frutice non colligūt mellificij materiam, ſed potius ad omnes florū, herbarum, fruticū, ſpecies mira ſednlitate circūuolant frequenter è longinquo petentes, quod condāt in aluearia. Nec ſtatim mel eſt, quod adſerunt, fingunt ore viſceribusq; liquorem ac in ipſas transformati rurſus ex ſe gignunt, in quo non cognoſcas, nec floris, nec fruticis delibati ſaporem, odoremuè ſed apiculæ fętū ex omnibus illis tēperatū. Iam nec iiſdem frondibus paſcuntur capellæ, quo lac illis modo cognatū reddunt, ſed omni frondium genere ſaginātur. Eiuſdem moris cōditio in peritiſſimis artificibus deprehenditur Qui laudē præclarā ambiunt in arte ſtatuaria, graphicauè ad vnius tantū manus æmulationē non ſeſe addicunt Architectus parans inſignē aliquam domū abſoluere ex vnis ædibus non ſumit omnia, ſed cū ſagaci mentis iudicio orbiculatim è plurimis deligit quod conſpexerit eſſe fœlix. Pari via ex plurimorum authorum ſentētijs, in quibus plurimū artis expreſſerunt colorē,& ſtatum, tum propoſitiones legū fęliciter inuentas, tum harū ordinem varijs cinctum lapillis, tum partitionē, deciſionē,& abſolutionem faſciculatim colligam. Neq; mihi vitio vertatis, quod in auguſto ſacrarū legum ſubiecto ſubinde in prophanis authoribus verſer & illorum ſcripta ad ſacræ ſcripturæ,& Iuris canonici, & ciuilis authoritatē cōferre non dubitem. Nec.n. vos latet Moſem eximium vatē,& philoſophum cum deſerti vaſtā ſolitudinem peragraret, totum illū Synagogæ apparatum, quo maximus ſacerdos Aaron ſacris operaturus erat, ab Ægiptijs opibus confeciſſe Rex Salomon regū omnium opulentiſſimus, & domeſticis affluens diuinis, ſumptuoſiſſimum illud in Hieroſolymis tēplum ædificaturus, ligna habebat ab Hirā Tyriorum rege ſuppediata. Quid de Paulo Apoſtolo Chriſtiani exercitus militę loquar? Erat eruditus in lege, prophetis, & Pſal. imbiberat totū vetus inſtrumentum, Apoſtolicas conſtitutiones optimę callebat, nec minus in Euāgelica doctrina diuinitus erat imbutus, tot licet eſſe vernaculis doctrinis inſtructus, non tamē indignum Apoſtolica gratuitate putabat, exoticum quid ſacroſanctis ſuis literis inſerere, & Menandri ſenarium vſurpare.

φθείρουσιν γὰρ ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua Paulum de inde imitati ſunt clariſſimi Chriſtianę profeſſionis viri, nec minus etiam optimi quiq; Doctores qui motam cōtra Chriſtianā Eccleſiā à Romanis Cęſaribus, perſecutionē, ſcriptis ſuis facilè ſedarunt non aliā ob cauſam, niſi quod frequentes eſſent in Philoſophorum,& ſæcularis literaturæ ſententijs inculcandis, quibus tum Ethnici ſeuincendi erant magis quàm ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quam illi fictam commentitiamq; putabant. His ergo pręſidijs inſtructus thematis propoſiti ad fi-

nem vſq; prouehar. Sigillatim omnia decidenda, & diſcutienda proponam vt nihil quòd ad Iudicis officium pertinere videatur hic deſiderari queat In hoc enim verſatur canonis quàm citatur in decreti ſecunda parte cauſ. decimæ primæ.quæſtio.3.& l.Illicitas.§.veritas. ff. de officio præſidis ; ratio & efficacia, vt hinc inſignis illa quæſtio oriatur, An Iudex debeat omninò ſe qui in proferenda ſententia propriam conſcientiam, & veritatem ſibi compertam, an actorum probationes vtcunque pleniſſimas, Hos mihi ipſe fines terminoſque conſtitui, hæc in ranit gitum referenda eſſe decreui, ea methodo quam ſequi proteſtatus ſum. Et ideo pro faciliori elucidatione eorum, quæ ad ſubiectæ theſis declarationem faciunt non incongruum fore quid præfati, & præmittere exiſtimaui idque Iuriſconſultum placitis. leg.proponebatur.verſicul quibus ita præmiſſis de caſt.pec. Præfationes enim eleganter voluit Caius in leg.prima, de orig.iuris ad lectionem propoſitæ materiæ libentius perducitur,& eò perductis euidentiorem præſtant intellectum. Animis ergo adeſte.& vt cœpiſtis benignè & patiẽter audite.

Dicturus de Iudicibus à Iuſtitiæ cõmendatione cuius miniſtri ſunt auſpicari vellem lectionis ordinem, ſed de hac innumera ſunt propemodum authorum præconia, & varij varia perpetuis monumentis retulerunt, quæ ſingula nunc referre vt longum ita & ſuperfluum quoque eſſe arbitror. Sed in hoc ferme omnes coeunt qui de legibus ſcripſerunt, quod quemadmodum in magiſtratus reipublicæ adminiſtratione humanius eſt nihil, quàm hominum vitam tueri, & defendere ita nihil crudelius, aut peſtilentius, quàm flagitioſos impunè,& pro libidine ſinere viuere cum certiſſimo ſtatus publici naufragio. Hac enim profecto cauſa ſummi legum fautores tàm pia, tam ſancta,& æqua ediderunt præcepta, vt boni præmijs afficerẽtur, mali meritiſſimis plecterentur ſupplicijs Ideo leges conditæ ſunt non à plebeis quibuſdam ſed ſupremorum Numinum placitis Narrant enim priſcos illos legiſlatores hiſtoriæ, à dijs edoctos fuiſſe in præſcribendis legibus. Sic Ægyptijs Oſyris à Mercurio Zoroaſtes Bactrianis & Perſis ab Oromaſo, Charinſidas Charthagineb. à Saturno Solõ Athenienſibus à Minerua, Zantraſtes apud Arimaſpos à bono numine, Zãloxis Scytis à Veſta, Minos Cretẽſib. à Ioue, Lycurgus, Lacedemonis ab Appolline, Numa Põpili Romanis à Nympha Ægeria his cõmẽtis docẽtes ſacrã legũ maieſtatẽ à ſupis extitiſſe. Quarũ tũ dignitas, tũ vtilitas, tum neceſſitas, tanta eſt apud oẽs habita, vt Plato nobiliſſimus Philoſophus decẽ libris, Cicero vero tribus leges à ſe cõſtitutas ciuitatibus dederint. Qđ.n eſſet vita hominum ſine legibus, qbus boni hortanẽ ad virtutẽ ppetuò amplectendã, mali à vitiorũ fomite,& curſu reuocantur, Syluestris ſane cõfuſio,& brutis animãtibus nõ abſimilis. Cũ nãq; ius rõni inimicũ legibus ſolutũ vagaretẽ, tãtũq; qſq; ſuo iuri adſcribere poſſet, quæ tunc corporis viribus,& robore ſibi vẽdicaret, ex quo rapinæ, ſpolia, cędes, emergebant, neceſſe fuit ad legum præſidia cõfugere, q̃ ab iniurijs hoiẽs arcerẽt, & cuilibet, q ſuum eſſet tuerẽtur. Sic legũ frontiſpicio aurea hæc ſymbola lucebant PRÆMIVM, ET POENA. Qui autẽ nec pręmij delectu, nec pęnę formidine abſtinẽt à peccatis hi quidẽ iuſtitiæ cẽſura coercendi ſunt, nunquã tñ ad ſcelerũ atrocitatẽ vſq; puniẽdi facultas accedere debet, ſed in ipſo etiã diſtricto Iuſtitiæ rigore mãſuetudo miſericordię ſemp eluceſcat. Cõcomitetẽ miſericordia ſeueritatẽ, ne ſuo muneri deſit. Significarũt venuſtiſſimè aniq Philoſophi amplectẽdã leuitatẽ, & Clementiam in adhibendis ſupplicijs non ſeueritatẽ & agilitatem, dum Iuſtitię currum fingunt à duabus mulieribus trahi, quarum altera fractũ enſem manu portabat, altera verò conto innitebatur. Nam fructus enſis iſque retuſus qui non eadem acie, quæ impetit ſcindit, & mulier cõto innixa tardiore gradu incedens eandem tarditatem pęnæ,& ſupplicij primis furentis Iudicis motibus præcipitẽ implicãt. Hinc vt rectè à Plutarcho,& Fulgoſio ſcriptum eſt Romanæ reipublicæ moderatores edicto ſanxerunt vt ſecularibus quę patrio Conſularis dignitatis more pferebatur

magi-

* De legũ primus Inſtitutis cõſulẽdus eſt Põpon. Iuriſc.in l. 2. ff.de orig. Iuris Liui'. 1.Deca.:lib. 3 Plutarc. i Solone. Lærti.in vita ipſius Solonis. Pauſan. lib. 1. Plin.lib. 7. c.16. li. 30. c. 1. Iuſtin. li.1. Subell. Ennead. 15 lib.5. Diod.

Sic. lib.2.c. 2.Cic lib.3. de nat. Deorũ, Ariſt.li. 2. Politico. Aelian li. 2. de varia hiſto Virgil li br 8.Aenei. Strab. li.14.

magiſtratibus, virgarum alligarentur faſces vt dum faſces ſoluerentur, magiſtratui ſpatium cogitandi daretur ne iratus ea fieri imperaret, quæ ab æquitate, & iure diſſona fruſtraneam pœnitentiam animis incuterent. Proinde ijs qui iudicandis delictis deputantur illud ſummopere, ſolenne & religioſum eſſe debet, ne ſeueriore quadam iudicij licentia, & cruento quodam amore ducti miſericordiam amittant, neuè plus æquo miſericordiæ dediti iuſtitiæ iuſtâ rigorem obliuiſcantur. Vtrumque enim fuerit deteſtabile, aut dum Iuſtitia, Miſericordiam, à dum Miſericordia iuſtitiam deſerit. Inter vtrumque vero, quòd obſeruatur, æquitas appellatur, qua duce fit, ne quo modo per Miſericordiam punire contemnamus flagitioſos, neuè per Iuſtitiæ rigorem manſuetudinem exuentes nimiæ ſeueritatis ſiue potius crudelitatis arguamur. Hinc quædam vtcunque in Repub. delicta toleranda ſunt, non quidem quia ſic fieri oporteat, ſed porrò quia ſic inexpertæ multitudini expendit, quædam antequã altius radices egerint, & in ipſo, quòd aiunt ortu cohibenda, quædam aut penitus euellenda. Et in ijs tamen inſignis illa, & nuſquam ſatis laudata miſericordia locum inueniat. Quædam vitia leuiora ſunt, quam vt expediat durum adhibere Iuſtitiæ vultum. Quædam minore æquitatis incommodo diſſimulantur, quàm exagitantur. Porrò, quæ grauiora ſunt quàm vt oporteat diſſimulare, ſeuerum Iudicem, & incorruptum requirunt, ne nobis eueniat, quod ſolet imperitis Medicis qui dum blandiuntur vulneri, & parum dextrè admouent remedia pro morbo extinguunt hominem, aut ex leuiore malo reddunt immedicabile. Tales hodie iudices prohpudor paſſim cernere eſt, non ſine ingenti Reipublicæ iactura. Alter in ſanguinis effuſionem propenſus, alter mollitiei labe conſpurcatus, alter lucri, & pecuniæ ſtudio contaminatus, alter faſtu, violentia, inſolentia tumidus alter veri odio perpetuò obrutus pedibus aliquando, manibus aliquando aures habet quas aſſentatoribus, & munerũ corruptelis inclinat, nunquam manſuetæ æquitati iura admittens. Æquè autem indignos ſe reddunt tam digno officio, & qui adultorum ſibilos, & qui palponum adulationem non declinant. Illi enim non rarò optimos inuiſos reddunt magiſtratibus, hi verò omne prorſus virile robur ab ipſis magiſtratibus eximẽtes ipſos etiam animos ab omni veritatis cognitione excantant. Duæ pernicioſiſſimæ Reipub. peſtes, & quæ ſint ab omni publica functione trans Herculis columnas vſque (vt aiunt) profligandæ. Qua in re Alexandri Seueri factũ impenſe ab eruditis commendatur qui vniuerſum hoc genus calumniatorum, ſcilicet, & adulatorum tam eſt ſemper deteſtatus vt ne vnquam admiſerit illos ad auriculam. Quin etiam ſi quiſpiam inter ſalutandum, aut flexiſſet caput, aut per adulationẽ blanduis quidpiam dixiſſet mox turpiter illum abijceret. O fœlix, & ſydereo ſenatui propemodum æqualis Reſpublica, vbi non niſi optimus præficitur, vbi eruditi, graues, integri, cordatique viri in conſiliorum conſuetudinem adſciſcuntur, qui nihil inquam pœnitendum inſtillent auribus præſidis, qui Reipub. poſpicere, & velint, & valeant, qui immunes ſeruent manus à muneribus qui adulati neſciãt, qui liberè audeant obſtrepere indigna reipublicæ molientibus, qui nihil κατ ταυρικῶς, per vim agant, qui nihil priuſquam certis argumentis in cauſæ cognitionem venerit contra proximum pronunciant, ſed ſemper inculpatæ Iuſtitiæ oculum ſequentes, omnia candidè, omnia incorruptè exequuntur, & quòd hodie pro laude habetur ab omni ambitione, & inexplebili habendi ſiti tutantur. Lugubre hoc ſæculum tanta motum corruptela effaſcinatum eſt, vt paſſim Iura ipſa, venalia, & Iudices auaritiæ ardoribus, & flammis æſtuantes corruptiſſimos laudet, & comprobet. In eos autem iuſtè leges excandeſcunt qui aureis vinculis obligari, & vinci volunt, inexhauſta illa habendi cupiditate, quæ omnium vitiorum parens, & nutrix dicitur. §. cogitatio. in Authentic. vt Iudices ſine quoquo ſuffragio. Hippol. not. 190. incipien. Iudices. Iaſon in l. prima, colum. 2. ff. de condict.

Optimi ſenatus effigies.

ob turp.cauſam.Barbar.in cap.ex parte, col.3.de reſcriptis, vbi poſtilla, & Paulus de Caſtro, in l.ſi quis.§.legis. C.de in offic.teſtam. Cæpol.in tracta.de Imperatore milit. delig. Iiſdem ſanctiſſimi legum placitis adeò virtuti ac Iuſtitiæ, munerum auarum delectationem reddunt exoſam Iuriſconſulti vt tuto exiſtiment infidelitatem præſumi poſſe ex auaritia. Ange.in l nolumus. C quemadmodum teſtamenta ordin. Merula inter Conſilia Barbari lib.Conſi penult. incipien multis,colum fin.ſcitè notauit quali Epitheto commendet Heſiodus ambientes illos Iudices donorum, & munerum dum eos Δωροφαγεῖς ideſt doniuōros, ant munera comedētes, apellat quorum auaram mentem & iniqua iudicia Deo vlciſcenda reliquimus. Huius ſceleris contagio tanta eſt vt ad eam dignè exarandam & deteſtandam multæ iuſti voluminis paginæ non ſufficerent, id autem me aliquando præſtitutum foro ſpero cum liberalius fruendi ocij dabitur occaſio. Sed ex multis, quæ iuſto dolore quæri poſſunt vno Pſalmographi verbo omnia ferè cōplecti licet, Vſquequo iudicatis iniquè & facies impiorum ſumitis. Non vulgare crimen arguit Propheta, nec quòd ſit cum plebeis, aut minoris notæ hominibus cōmune, tametſi in Iudicibus, & magiſtratibus enormius & magis piaculare eſt, & ipſi cum reliquis in multis delinquant, vt vel Auari ſint vel inuidi, vel ſuperbi, vel iracundi, vel in fide ac religione Dei imbecilles, quæ ſanè vitia, & in iudicibus reperiuntur, & digna ſunt, quæ emendentur, pœna, ſed grauius, & fœdius illisque familiare, & notiſſimum execratur. Quod illud eſt? Non dicit, vſquequo inique agitis. Vſquequo omnem cædem, rapinam, & perfidiam colitis? Vſquequo malè viuitis, quòd tamen & ipſum admodum culpabile eſt, præſertim in iis qui publicis funguntur muneribus in magiſtratus honorem & tutelam, ſed quòd omnium peſſimum, & intolerabile eſt, VSQVEQVO (inquit) INIQVE iudicatis? Eſt autem iniquè iudicare, iuſtificare ſontem, & condemnare inſontem idque titulo Iudicij, & Iuſtitiæ. Ponamus iudicem qui vitæ ſit flagitioſæ, interea tamen pro viribus iuſtè iudicare, ſontem punire, & inſontem abſque vllo perſonarum reſpectu tueri conatur, deinde ponamus alium iudicem qui non ſolum ipſo malè viuat, vitamque ſuam flagitioſè corrumpat, ſed & iniquè iudicet & iudicij ac Iuſtitiæ æquitatem peruertat. Quis adeò inſanus eſt qui non videat, quanto ſit peſtilentior iudex, malè viuens, & malè iudicans, imò etiam ſi bene alioqui viuat, quam qui vt eſt vitam ſuam contaminet, iudicij tamen illibati ſtateram trāſgreditur. Vt enim is omnium reus eſt qui Iuſtitiæ ſplendorem obtenebrare cupiens, minus æquè ſua ſacra placita refert, ſic minime tolerandus eſt, & vt perniciosiſſimus ad vertendum ſolum cogendus eſt qui peruerſis iudicijs ipſam Iuſtitiam, humanarum rerum moderatricem non ſolum inefficacem, ſed & noxiam reddit. Tolerandus eſt medicus qui ipſe quidem corpore eſt infirmo reliquis tamen rectè conſulit. At quis hunc ferat qui medendi artem mortalibus, ſanitatis gratia diuinitus datam, ſumma malitia, vel alioqui muneribus corruptas, in perdendi artificium mutet. Quænam poteſt eſſe perniciosior peruerſitas, quàm ſi apud medicum inuenias mortem, apud doctorem mendacium, apud Iudicem iniuſtitiam? Quànam alia ratio tres illæ facultates, THEOLOGIAE, IVRISPRVDENTIAE, ET MEDICINÆ, quaſi quidam publici fontes tantis ſumptibus tanta magnatum, & Principum tum magiſtratus ſollicitudine aluntur, fouentur, & proteguntur, quam vt noſtras opitulentur incommodis? quam vt mortalibus cùm in humanis corporum videlicet, & bonorum, tū diuinis ac ſpiritualibus rebus ſit quàm optimè conſultum? Quòd ſi Apotheca pharmacorum medicorum mortem corporum, Cathedra Doctrinæ & veritatis peſti ens aliquod animarum virus, tribunal Iuſtitiæ iniuſtitiam & innocentum oppreſſionem, loco ſanitatis, vitæ, & æquitatis adminiſtrauerint, qua in re quæſo miſerrimæ conſtitutæ ſunt hominum fines? Quid grauiùs aut triſtius rebus humanis hac peruerſione accidere po-

re poterit? quæ perinde habet atque ſi rerum natura ita immutetur, vt cibus famem, potus ſitim, ignis frigora, ſol tenebras aura præfocationem, aqua combuſtionem, ſomnus curas adferat, & augeat. Heu in quam ætatem deuenimus: omnes negligentius hæc ſuſcipimus ſacra Iuſtitiæ & iudicum munera & officia, quòque priorum magis animos perculſit pauci ex ijs qui publicas cauſas exercent, enim timore depulſo impunè, & nefariè ſibi ad nequitiam patere ſeminarium putant. Obſtinati ſunt in hoc malo non recenti, ſed inueterato ita vt non appareat, an vnquam ſint aliquem malis ac peruerſis iudicijs facturi finem. Non fuit vnquam vllius poteſtatis, aut magiſtratus moderatio, quæ in hos flagitioſos iudices ſeuerè non animaduerterit. Non fuit vnquam aliquod regnum in quo ſeuerè non damnata ſit hæc Iudicorum corruptela. In ea enim omnia; quæ pro libine Iudicum in detrimẽtum reipublicæ ferri poteſt inſta ſunt legum ſancita ac veluti omnium morborum ſymptomatis æquitas ipſa lege medetur; nec patitur eos in numero bonorum numerum conſtituere, qui contemptis ſuperum monitis Iuſtitiæ minimè venerantur potentiam, vellem mihi per ocium licere vtriuſque iuris in præſentia monumenta reuoluere quibus petulantes Iudicum affectus, & prauę mentes in dirimendis litibus aperiuntur. Hæc iuſti voluminis ſeriem deſiderarent. Vnum tantum addam (ne præfationis fines tranſgredi videar) nunquam reſpublicas fœlices fore neglecto optimorum virorum delectu qui cauſas iudicent. Quantum Deus incorruptos, & natura fucorum impatientes olim populo ſuo in deſerto adhuc degenti præfici voluit ex eius ad Moſem mandato intelligimus Congrega mihi ſeptuaginta viros ex ſenioribus Iſrael quos tu noſti, quod ſenes populi ſint ac magiſtri ducesque eos ad oſtium tabernaculi fœderis ibi ſtare tecum, vt deſcendam & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo, trã damque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graueris. Si tantis circunſtantijs, & acurata inquiſitione, probitatis, morum, & ſcientiæ eligerentur Iudices non tot planctus non tot miſerabilium perſonarum voces audirentur, quibus ſi promptè non occurrat Regum authoritas, abſit male ominari vereor ne indies adeo ſerpat hic cancer vt nec ferro, nec igne curari poſtea poſſit. Nec ignoramus quam ſanctè legibus conſultum ſit neminem ad tribunal Iuſtitiæ conſcendere debere qui prius vocatus, & electus non ſit, ideo tria ſunt quibus aliqui iudices eſſe prohibentur; natura, vt ſurdus, mutus, perpetuo furioſus, & impubes, lege, veluti qui ſenatu motus eſt: moribus: vt fœminæ & ſerui non quòd non habeant iudicium, ſed quòd præceptum eſt, vt nõ ciuilibus fungantur officijs, cap infamis. 3 quæſtio. 7. Nec infamis poteſt eſſe iudex. dicto cap. infamis poteſt tamen eſſe arbiter. l. pædius. ff. de recept. arbitr. Excommunicatus non poteſt eſſe arbiter. capit. ad probandum extra de ſenten. & re iudic. & gloſſ. in dicta l. pædius in verb. ignominioſus poteſt tamen eſſe arbitrator Bartol. in l. ex facto § ſi quis rogatus ad Trebel. & Panorm. in cap. Quintauallis ext. de iureiur. Hodie nec in Arbitrijs, nec in Iudicijs potior electio eſt, quam quæ ſit, vel fauore, vel munerum illicio. Ea eſt peſtilentiſſima labes Iudicum, quæ ſuo veneno totum mũdum inficit. Qua in re culpandi multum ſunt reges, & principes (adſit venia dicto) qui venales offerunt officiorum honores, quique cogunt hos magnos latrones à laqueo immunes in aqua turbida piſcari, nam poſt multos & ingentes ſumptus in venatione præfecturæ, aut cuiuſlibet officij decoctos, ſuas auſpicantur functiones illicitis modis vt exhauſtos loculos infarciant miſeris præmijs. Reminiſcãtur Principes nulla potiore ratione tanta rerum congere potiri niſi ad Iuſtitiam cõſeruandam, & liberandum oppreſſos de manibus calumniantium, vt boni inter malos qui longè excedunt numerum bonorum viuere poſſint. Et ob hanc cauſam eiſdem ſubditi parere, obſequi, & obedire tenentur, tum vectigalia, & cenſus innumeros, perſoluere, vnde meritò conſcij cenſentur & ſocij furũ niſi prouideant quoque ad reſtitutionem, & dicit Hippol. in l. nihil intereſt. ff. de ſicar.

quòd princeps tenetur parti ad intereſ-
ſe de iniuſtitia facta per Iudicem. Nec
audiendi ſunt in fatuis illis excuſationi
bus quibus reſpondent ſe exiſtimare o-
ptimè prouiſum ſenatui, & elegiſſe vi-
ros ad Iudicialem dignitatem conſpi-
cuos, & idoneos. Res enim longe ſecus
ſe prodit nam ex aulicis ſæpiſſimè eli-
guntur qui bellandi peritia celebres, qui
otio & illecebris dediti vix prima lite-
rarum elementa ſalutarunt. Pauci fauēt
& patrocinantur optimis ſtudijs, viriſq;
qui poſt multos exhantatos labores cul
mina doctrinæ conſcendere meruerunt.
Turpiter deſeritur eruditionis honos, &
ad officia, & magiſtratus, Mimi, colaces,
& coraces, motiones, & paraſiti non ſi-
ne ingenti boni publici detrimento aſ-
ſumuntur. Quid enim fiet tandem orbi
amiſſa ſtudiorum caterua? Quanto or-
namento, & ſubſidio Monarchiæ ſpolia-
buntur? Parciùs iam de hac iactura di-
co. In hoc duntaxat ſollicitus inhæreo,
cur alimenta virtuti, & Eruditioni dene
gamus? Cur non amanter fauemus? Cur
non amplectimur, & fouemus eos qui
de Republica bene meriti ſunt? Cur in
eligendo milite nemo curam ſedulam
præproperam eſſe ducit, in Iudice verò
cui tot rerum præclara munera commit
tuntur, aut nihil aut parum examinis,
aut delectus adhibetur? Habet vnde no
nas elegias componat hæc ætas. Quod
ſi quis proprius inſpiciat inueniet frau-
dibus, rapinis, periurijs referta omnia.
Vt ne commemorem interim quantam
malorum lernam tegat vmbra illa diſſi
mulatæ æquitatis. Impotenter vocifera
tur plebs de damnis datis, de iniuria il-
lata. Nemo præſentiſſima remedia ex-
quirit. Alij in alios culpam reijciunt.
Omnes ſuis vitijs blandiuntur. Et falſis
tergiuerſationibus animos principum
excantant. Qui quidem minimè indul-
gere deberent iſtis impoſtoribus nihil
præter oſtentationem, & ventoſam ia-
ctantiam habentibus, vt Chaameleon,
qui maximum habet pulmonem, & ni-
hil intus. Induant rigorem Iuſtitiæ
Principes in eos qui parui faciunt ſacra
Iuſtitiæ decreta. Submoueant indi-
gnos, dignos retineant. Nam vt præ-
clarè Ægidius de regimin. princip. Libro
3. part. prima. capitul. 13. poſt Philoſo-
phum, mutare aliquando Magiſtratus,
facit ad pacificum ſtatum Reipub. Imi-
tetur hic Cambyſes qui fecit excoriari Herodot li.
iniquum Iudicem. Imò mitior adhi- 5. Val. Max.
beatur manus. Nondum eo proceſſit lib. 6. c. 3.
hoc morbi, vt ſit immedicabile. Ex-
tingui poteſt hoc incendium, ſi mate-
riam igni ſubtrahamus. Ablegentur
omnes qui à priſco Regum legumque
inſtituto deſciſcunt, qui iura violant,
qui ambitu, fauore & indignis circuiti-
bus, temere ad officia publica ingre-
diuntur. Vbi regnat ambitio, vbi pe-
cuniæ ſtudium, vbi peruicacia, vbi
cæcus fauor, aut odium cæcius, vbi in
gratiam partium probatur, quæ ſci-
mus eſſe improbanda, aut odio priuato
damnamus, & ea quæ prædicta, non po-
teſt verus Iuſtitiæ miniſter eligi. Pro-
uidendum eſt reipublicæ non perſonæ,
nam licet dicatur beneficium dari pro-
pter officium, nihil tamen minus cura-
tur, quam officium. Si autem ſacra nos
non mouent præcepta, quæ tantopere
Iudicum electionem legitimam com-
mendant, conuertamus ad prophanos
authores oculos, qui ſola virtutis gloria
ductos fuiſſe Imperatores ad promouen
dum quos honore dignitatibus proſe-
qui volebant, veriſſimis monumentis te
ſtantur. Scribit Lampridius Alexan-
drum Mammææ filium, & Romanorum
Imperatorem, Chriſtianæ religioni ad-
modum affinem, & deditum, vt qui ver
ba quædam à Chriſtianis audita, pro-
uerbij vice ſemper in ore haberet, qua-
le eſt hoc. Quod tibi fieri non vis al-
teri ne feceris. Hic idem fere ſtudium
in prouinciarum præfectis eligendis ad-
hibere volebat, quod Chriſtiani in ſuis
ſacerdotibus. Vbi enim aliquos voluiſ-
ſet, vel rectores prouincijs dare, vel præ-
poſitos facere, vel procuratores, id eſt,
rationales ordinare, nomina eorum
proponebat, hortans populum, vt ſi quid
haberet criminis, probaret manife-
ſtis rebus, ſi non probaſſet, ſubiret pœ-
nam capitis, dicebatque graue eſſe,
cum id Chriſtiani, & Iudæi facerent in
prædicandis ſacerdotibus, qui ordinan
di ſunt non fieri in prouinciarum, aut
tribunalium rectoribus, quibus & for-

tunæ

tunæ hominū cōmitterentur, & capita. Monet etiam Cyrus apud Xenophontē ſuos perſas, ne ſemper ciues in malitiā aſſumere velint, ſed fortiſſimum quemque etiam deligant exterarum gentiū. Καὶ μὴ δὸ μὲν τοι σκόπη τε ὅπως ἐκ τῶν πολιτῶν αἰτὴν πληρώσητε τὰς τάξεις, ἀλλὰ ὥσπερ ἵππους, οἱ ἂν ἄρισ τοι ὦσιν οὐχὶ ἂν πατριώτις τοὺς ζητεῖ, τε οὕτως καὶ ἀνθρώπους, ἐκ πάντων, οἳ ἂν ὑμῖν μάλιστα δοκῶσι συνισχυριεῖν τε ὑμᾶς συγκοσμήσειν, τούτους λαμβάνετε. Id eſt, ſed neque hoc erit vobis ſtudium, & vtſemper ex ciuibus inſtruatis militares ordines, ſed quemadmodum equos quęritis, non vernaculos ſemper, ſed optimos quoſque, ſic etiam homines quęrite qui vobis poſſint ſimul, & auxilio eſſe, ſimul & decori, ſint vbiuis nati. Hęc Xenophon. In nullo ſic diſcrepat noſtra ętas à priore illo ſeculo, quam in hac parte. Plena ſunt hodie nobilium indoctorum omnia, nobilitatis titulum iam nemo non ambit, & cenſus nobilitati longè impares. Hinc Magiſtratuum honores forſitan, & Epiſcopatus prædæ ſunt aulicis nobilibus. De eruditione, & morib. nulla fit q. Olim doctiſſimi quicunque ad ſummos honorum gradus prouehebantur, & illis in primis publica officia credebantur, non hic parentum inopia, aut exilis latis penuria obſtabat, neque maiorum generiſq; obſcuritas authoritatem detrahebat, ſed ingenij eruditio, & eximia literarum peritia, ad hæc ſpectata inter homines probitas & morum innocentia, ſummā dignitatē conciliabat. Tales aptādi ſunt, vt probè ponit Adr. Papa noſter in quolib q. 10. col. ante pen. Tales concedant nobis optima regū conſilia. Faxit Deus Opt. Max. vt noſtris turbinibus effulgeat illa optima iuſtitiæ lampas, quæ hos inconditos rerum motus vertat in tranquillitatem nobis eodē pro noſtra quantulacumque portione amittentib.

Oportuit me talia in noſtri thematis elucidationem præfati, longeq; ampliora addere vellē ſi mihi liceret, ne autē in latiſſima area diutius immoret, ad Canonis, & Legis prælectionem, & interpretationem promiſcuam accingor, ea via & methodo quam religioſè inſe qui pollicitus ſum.

Canon propoſitus Clariſſimi viri cōnectitur præcedenti cauſæ qua oſtenditur, q Eccleſiæ cū omnibus ſuis poſſeſſionibus ad diſpoſitionem pertinēt Epiſcoporum, ſed quia aliquis facile in controuerſiam reuocaret, ſub quo iudice Clerici debeant conueniri ſub Eccleſiaſtico an ſub ſęculari, ideo Gratianus hanc vndecimam cauſam ſubnectit in qua oſtēdit clericos ſub eccleſiaſtico iudice eſſe conueniendos. Exaratis deinde multiplicis materiæ canonibus, hunc profert canonem quo præcipua Iudicis in Iudicando animaduerſio diſcutitur, & enarratur. Eadem graditur via lex ad declarandum ſuſcepta, ſed vberior, & locupletior eſt, nobiſque altius, ac gratius faceſſit negotium, ad quam vnius lectionis conceſſæ narratio dignè explicandam non ſufficeret, ex eius autē prolixo ire ſerie paragraphū vnū breuiſſimū, ſed in quo oēs eloquentiæ nerui extendi poſſunt veſtra authoritate ſelegi. Reliqua quæ ad legem pertinent, vel ex ipſa oratione illuſtrabuntur, vel ipſarū materiarū connexione, eius enim ſcopus eo vergit vt Præſidis officiū declaret, quod tit. 18. lib. 1. ff. appellationē cōmunicauit, cuius noſtra eſt lex ordine tertia, & primus Paragraphus. Nec in Codicis Iuſtiniani libris eius eſt niſi remota, & quaſi peregrina mentio, quæ probè non adſtipulatur Canonis ſententiæ, ideoq; derelictis Cęſarū placitis ad Iuriū Pandectas confugi reluctāte quaſi genio, ſed malui vno ſolo §. ciuili hoc decretū locupletari quā in exili canone plura conferre authorū, & probationū monumenta. Dedecet enim publicū Iuris ſuggeſtū mihi quidē formidabile, & inuſitatum conſcendere, niſi vtriuſque facultatis copulentur munera. Nam quo facilius quis canones, qui magna ex parte iuri ipſi Cęſareo ſunt coniūcti calleat ēt iuri ipſi Cæſareo operā dare ſuam pro virili debet c. 2. de Priuil. li. 6. Ne ei contingat, quod dicebat Rō. ſuo ſingul. 660. (legiſta ſenza capitoli val poco, ma canoniſta sēza leggi val niēte.

Vtriuſque iuris affinitas.

Et

Et dicebat Bald.in c.cum cauſam.col.2. de probatio.quod niſi quis ſciat canones cum legibus non poteſt practicam judiciorum cognoſcere, & idem docuit Barb.in c.conqueſtus colum.3. de foro compet.cum ſcripſit. Ius Pontificium ſine legibus non poſſe intelligi, cum ſit medulla legum, & ius ipſum Pontificiũ eſſe praxim. Iuris ciuilis. Quæ quidem optimè comprobantur Tulliana ſententia in 3.de Oratore, dum conqueritur ea ętate neminem ediſcere ius Pontificium cum tamen iuri ciuili coniunctũ ſit. Ciceronis verba referre placet nũc contra(inquit)plerique ad honores adipiſcendos, & ad remp. gerendam nudi veniunt atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. Sin aliquis excellit vnus è multis effert ſe, vnũ aliquod adfert, aut bellicam virtutem, aut vſum aliquem militarem (quæ ſanè nunc quidem obſoluerunt) aut Iuris ſcientiam ne ius quidem vniuerſi, nam pontificium, quod eſt coniunctum nemo diſcit) aut eloquentiam. quam in clamore, & in verborum curſu poſitam putant.

A diuiſione.

Ordo lectionis iam poſtulat perfectam legis & Canonis ſubtexere diuiſionem, cuius non parua erit ad reliqua facilius capeſſenda theoremata vtilitas. Partitio enim) vt probè monet Accurſius in Procem.inſti. §. igitur in verbo partiri) multum in ſe continet ponderis ad elucidandam qualemcunque controuerſiam, animi ſiquidem aciem aliquando obtuſam acuit, & præparat, memoriam artificioſè reformat, & ſecundum Iuſt.in §.alio Inſti.quib.mod.teſt. infir.& in ver.ſed ne in primis de legi. difficultas ex permiſſa traditione procedens per ſeparationem explicatur. Id autem vulgari, & plebeia ſimilitudine elucidari, & aperiri poteſt, cuius meminit.l.Caius.§.Titius de legib.4. Quemadmodum agrorum diuiſio, vberiorem culturam reddit, lex ipſa in partes congruas diuidenda eſt, ſic tamen ne diuidantur ea ſimul, quæ cohærent, & ad vnius perfectionem tendunt, l, etſi non ſint.§. perueniamus de aur, & arg.legat. vel ad eundem finem concurrunt, velut dictum à ſua cauſa, vel reſponſum à quæſtione propoſita. Talia enim cum ſint ratione, & fine indiuidua, pro vno haberi debent, quæ ſi in partes ſcinderentur, non diuidi quidem, ſed vt Bal. rectè ſenſit in repet l petens.C. de pact. text.in l.2.§.ſi quid autem. C. de veter. iur.enucl.potius deſtrui viderentur.

Diuiſa tractatio faciliorem parat, & methodis, & intelligendi facilitatem

Diuiſionem autem commodam recipiunt, quæ ſeparatam habent rationem & diuerſo fine clauduntur veluti cum plura dicta in eadem lege ęquè principalia cumulantur, vt plures diuerſæ facti ſpecies terminantur, quæ cum paſſim apud iuriſperitos obſeruari videantur, nemo tamen impenſius id factitauit ipſo. Vlpiano vt in ſuis legibus, & potiſſimum ſuper hac lege noſtra. Illicitas.ff.de offic.præſidis, plerunque videmus, qui inter cæteros. Iuriſconſultos eo potiſſimum nomine commendatur, quod & varios caſus, & quam breuiſſimè ſoleat eadem lege decidere. Proinde tunc ſolum vtilis diuiſio cenſetur cum ſeparabilium confuſio euitatur, ne per griphos, & meandros minus cautè rapiatur doctoris aut auditoris intentio. Vt non aos te Galen. tom.1.li.9. de decretis Hippocratis, & Platonis, molientem rem tractare ſine diuiſione in errores maximos prolabi ſcripſerit. Et Plato.lib.20.in Phædro vel de pulchro id indicat dum inibi Socrates dicit, huiuſmodi ego diuiſiones ac collectiones, ò Phædre, amo quo & loquendi, & intelligendi ſim compus Bimembris erit itaque legis noſtræ.§. vt in prima parte dicat veritatem erroribus iterum geſtarum minimè poſſe obnubilari, in ſecunda vero Iudicem plurimis probationibus veritatem locupletari debere. Hic veritatis ſit commendatio, illic iudicis in inquirenda veritate ex Inſtrumentorum fide laudatur diligentia.

Canonis laconiſmus & breuitas diuiſionem, quam in lege fecimus non patitur, poteſt tamen in breuem, & accuratiorem Epitomen redigi, vt facilius addiſcatur, & retineatur diutius. Idem poſtulat Lex. Conſilium enim omnium iuriſperitorum eſt vera legum ſenſa in breues regulas, & axiomata colligere nunc breuius nunc clarius, & vt fieri poſſit purius ac elegantius. Hanc ergo

Thematis epitome.

canonis

canonis intentionem ſic colligimus ex verbis & in ſpecie Iudicium certis indiciis, non iudicis conſcientia conſtat. Dicet alius ſecundum probata, non ſecundum ſcita, & placita Iudicandum eſt. Item Iudicis ſententia multorum conſenſu firmatur, vel vt ait Bart. Iudex debet iudicare ſecundum allegata, & probata, non ſecundum conſcientiam. Vereor ne ex breui iſto compendio obſcuritas quantulacunque ſit ſuboriatur juxta illud Horatianum, breuis eſſe laboro obſcurus fio. Prudenter ergo huic incommodo occurremus ficta totius negocii Hypotheſi & facti ſpecie hûc nãque docendi morem. Præſtantiſſimus noſtros Doctores ſecutos arbitror, nec abſque probabili ratione, tum, quod eis conceſſa de iure reſpondendi à Cæſaribus poteſtate, multorum quæſtionibus ſatisfacere cogebantur quæſtiones autem non in genere, ſed prout ex facto ſingulis occurrebant proponebantur, diſcutiebantur, & definiebantur. Etenim in rem quiſque ſuam, non in alienã conſilium quærit, l. præſes. C. de ſeiui. & aqua. l. plures de damn infect. vnde prudentum appellata ſunt §. reſponſa prudentum. Inſti. de iure nat tum etiã quoniam omne ius noſtrum in facto poſitũ eſt, & quælibet minima facti varietas ius reformat. Planius ergo canonis & legis caſus exponendus eſt. In conſpectu Iudicis ſiccarius furit, & bacchatur in inerme, occidit. Sceleris teſtis eſt occulatiſſimus Iudex. Cæſi hæredes apud huc Iudicem actionum inſtruunt. Reus teſtes producit, qui palam ipſum inſontem profiteantur. Aliud ſenſit cor aliud linguæ plecti. Rem narrant à veritate alieniſſimam Iudex priuata ſcientia ſicut quo modo res ad colophonem vſque perducta ſit. Quæritur vtrum ei liceat ferre ſententiam, iuxra rei veritatem quam penes ſeipſum recondit, an iuxta allegata & probata. Anxium eſt negocium, quod neque relinquere eſt integrum, neque tolerari poſſit. Vſurparet hac in perplexitate fluctuantis animi iuſtã paræmiam Iudex. τῶν ὤτων ἔχοντα λύκον, niſi Canonis & Iuriſcõſultu, authoritas ei opitularetur.

Facti ſpecies.

Ex Donato Suetonio in Tiberio. Plutarch. in præceptis ciuilib.

QVANVIS VERA SINT QVÆDAM NON TAMEN IVDICI SVNT CREDENDA.

SI IS CERTIS SINDICIS DEMONSTRENTVR, Cohæret itaque canoni Paragraphus. VERITAS RERVM ERRORIBVS GESTARVM NON VITIATVR, ET IDEO PRÆSES PROVINCIÆ ID SEQVATVR, QVOD CONVENIT EVM EX FIDE EORVM QVÆ PROBABVNTVR. Aduerſus hæc plura refragari videntur apertiſſimis rationibus quas ordine inſerere operæpretium fore duxi, ad amuſſim perpenſis vtriuſq; aciei caſtris ἐστι γὰρ κατὰ φύσιν τὰ κοινὰ πρῶτον εἰπόντας, οὕτω τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρεῖν. Eſt enim naturæ accommodatum primum communia dicere, deinde quæ, circa vnũquodque ſunt propria cõtemplari. Sed ad habenda hujus enarrationis trophæa inſtruendus eſt oppoſitorum, & contradictionum exercitus, vt caſtramentetur fortiſſima illa pro Iudicibus ſanctio, & ſi pontis ſit euertatur, & peſſundetur. Inanis tamen erit in conatus inconcuſſa ſiquidem manet legis, & canonis authoritas. Cum autem ipſa experientia doceamur contrariorum collationem multum poſſe ad eruendam veritatem, & vt vulgare eſt Bal. in l. precibus. C. de Imp. dicterium Ferro aperire viam qui per contraria tranſit, nos voti compotes fore ſpero, ſi omnia, quæ canonis, & legis oppoſitum ſuadere videantur in medium attulerimus, quibus ipſius rationis cohortibus fuſis, & exciſis veritas quam tantopere exhaurire ex hoc legum puteo contendimus, apparebit.

Ariſtote. 4. Rhetoric.

Iam ex prima dubitandi acie inſurgit bracteata, & merè vatida ſententia de inconcuſſo veritatis tuendæ ſtudio, quod tãtis minis, & interminationibus cõmendatur apud legum diuinarum, & humanarum oracula. Odibile eſt Deo mendacium, minime autem illi placere poteſt iudex qui ſententiam dicit contra veritatem ſibi etiam priuatim compertam. Qua in re falli videtur canõ cũ lege, dum iubet ſolis teſtimoniis innitendum Iudici. Stipabor ingenti præſidio quamdiu hanc modicus amplectar ſenten-

Rationes dubitandi.

ſententiam, quia veritas in omnibus principalem locum habere debet. c. quæritur. 2. q. 7. cum adductis per Neuiz in ſua ſylua nuptiali lib. 5. num. 112. & inuiolabiliter eſt ſeruanda ſecundum glo. in c. 2. in verbo multitudo extr. de tẽp. ordin. quam refert, & ſequitur Cuman. in Conſ. 139. hoc maximè in princ. nu. 1. Omnibus item in confeſſo eſt veritã iure optimo dici matrem iuſtitiæ, vt inquit Bal. in l. libertini. ff. de ſtatu homi. Cornel. conſil. 197. licet in hac conſultatione in fine ſub nu. 4. lib 4. Idcirco omni conatu Iudex veritatem tueri, & expromeee debet vt ſcirè iubetur l. 2. C. ſi contra ius vel vtil. publ. c. Iudicantem. 50. q. 5. Bal. conſi. 100. lib. 4. Bologn. cõſi. 2. in princi Diuinum quiddam eſt veritas, & Deus illa, qui ſic verax eſt, vt mẽtiri neſciat, & in veritate ſummopere delectetur, & mendacium tanquam diaboli inuentum, & veritati contrarium deteſtatur. Deinde quia vſus loquendi quo carere nequimus, veritate nititur qui dempta veritate ſic peruertitur, & corrumpitur, ac ſi Soli ſplendorem, terræ fertilitatem, aquis humiditatem, lapidibus duriciem, igni calorem adimas. Sicut enim ſingulis creaturis Dei aliquid datum eſt, quo conſtet illius vtilitas, & ſicut in operibus etiam humanis aliquid ſingulis ineſſe oportet, quo id quod eſſe debent, conſtet, ſiue illud rectum ſiue integrum in genere voces, ſine quo nequeat illorum eſſe vſus vt potè ſi fundamentum domus non ſit firmum, & ſolidè non ſic innitatur, vt molem impoſitarum ędium ſuſtinere queat, ſi rectum non ſit ritè regulis compactum, ſi trabes, & parietes non ritè collocentur, & compingantur, ſi gladius nõ ſit acutus, ſed obtuſus, non obduratus ſed plumbeus, ita habet, & humani ſermonis conditio qui ſic veritate nititur vt ſine illa non modo inutilis ſed & noxius efficiatur, vt nõ ſine ratione in verbis piorum requiratur. Nec immeritò quidam veritatem ipſam commendant magnifico immortalitatis, & fœlicitatis titulo, quæ vt modo diximus eſt ipſe Deus humani deſiderii finis. Nam reliqua omnia, quæ fœlicitatem quandam fingunt, & vmbratilem nobis polliceantur, quia eximere hominis animum à mendacio nequeũt, veritas dicenda nõ ſunt, niſi participatione quadam ſic docere velimus, quatenus, & ipſa à Deo ipſo tanquam à ſumma veritate, quæ vtique nullum admittit fucum procedũt. Quantum ergo à vera luce & fœlicitate aberrant illi qui veritatis radiorum impatientes iudicis rerum falſarum tenebris, & vertigine rapiuntur, & animo hic, & illic rotari videntur cuiuſlibet phantaſmatis impulſu perciti. Adam & illud cum tota Canoniſtarum, & Iuriſperitorum ſchola, veritatem in omnibus principatum obtinere, & ideo à quocunque præferenda eſt 2. q. 7. c. 7. quæritur. Roſarium Buſti lib. 2. ſerm. 33. Dec. in c quoniam contra, de probat. 4. notat per illum textum, & in c. ſi duob. col. 3. de Appel. Et hoc conari debet quilibet. Iudex qui ęquitatem cum integritate, & viri bono nomine profitetur, Hippol. in l. 1. §. ſi quis vltro col. 4. de q. Marian. in tract. de teſtib. in ca. Fraternitatis. 3. char. col. 1. cum eius propriè interſit veritatem, & ęquum protegere, Paulus de Caſtro. libr. 2. conſil. 169. viſo puncto. in prin. Barb. in Ioann. col. 56. Venerentur ergo Iudices immortale numen veritatis. Immortale dixi, quia veritas nunquam mori poteſt. Anch. in reg. poſſeſſ. col. 13. Alber. in dictionar. in verſi. veritas. per tex. in c. ne quis. 22. q 2. Lancel. Politus in tract. de offic. aduocat. in rub. de prudentia circa medium. Infenſos. & Iratos in ſe prouocat ſuperos qui veritatem opprimẽ proſpiciens eam pro viribus non defendit. 11. q. 3. c quiſque, & c. nolite Adrian. Papa in Quodlib. q. 11. litera F ſcrutinium. char. 2. qua fronte ergo prodire in conſpectum altiſſimi audebunt Phariſaici illi iuuenes qui veritatem manifeſtam claram, & dilucidam, eorum conſcientiæ vermen pungentem, ſtimulantem, & rogitantem nõ ſolum diſſimulant, fingunt, & parui faciunt, ſed ſpurciſſimis mendaciis eam ſtuprare conantur. Iudex enim ſententiam dicens contra veritatem ſibi etiã priuatim compertam planè mentitur in læſionem, & alterius perniciẽ, aliud enim dicere quam ſcias mẽdacium eſt. Mendacium autem minimè fieri poteſt

Veritatis encomium.

abſque

abſque grauiſſimo flagitio, & tremẽda pęna, cuius quidem reus eſt Iudex, quia veritati aduerſatur. Malè ergo legis, & Canonis Cenſio, in veri detrimentum conſtituitur. Hic eſt primus Achilles oppoſitorum hoſtium qui euertere putat Pontificium, & Cæſareum noſtrum Decretum.

¶Prodeat hic alter magnis copiis præcinctus, & forti milite ſacris fixus authoritatibus. Legitur quandoquidem Deuteronom. 17. Domini mandatum inuiolabile his fermè verbis Venies ad ſacerdotem leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore quæreſque ab eis qui iudicabant iudicii veritatem. Nos autem inter fori ſtrepitus ſæpius, & cum dolore experimur innocentes damnari quamuis eorum innocentia non lateat Iudicis animum qui tamen falſis teſtimoniis excantatus, ad probationum vota flectitur non ſine veritatis & iuſtitiæ iniuria, quo pacto ſalubrius foret Iudicem omiſſo actorum, & probationum fuco ad veritatem tuendam ſe deuouere. Quæ quidem veritas nullis poteſt inuolui tenebris, nulla colorum ſpecie aut fuco deuenuſtatur, vt optimè retulit Seneca veritas ſimplex eſt oratio impoſtorum eſt enim verborum lenocinii mendacia fucare, ſimplex autem veritas, ſicus, ficus, ligonem appellat Etenim non veritas, ſed mendacium in varias ſe formas vertere cõſueuit, quo facilius in ſui admirationem rapiat incautos Veritas vt nõ in diuerſa ſcinditur, ita ſtabilis ſemper incommutabiliſq; aduerſus tot reperitos mẽdaciorum incurſus perdurat. Veritatis hæc eſt natura, & conditio, vt ſimplici perſpicuitate gaudeat, perinde atq; pudica matrona ornatu honeſto. Mendaciũ eget coloribus, & fucis inſtar ſcorti & impudici & laſciui. Hinc fit vt tantis ambagibus, tanta vocum compoſitione cauſi lici ſua dicta circũſeprant ex quorum numero plures inueniũtur qui docuerunt linguas ſuas loqui mendacium diſerti aduerſas Iuſtitiam, eruditi pro falſitate, ſapientes vt faciant malũ, eloquẽtes vt impugnẽt verũ. Has ergo verborũ pugnas quæ magis ad ſubuerſi onẽ quam ad inuentionẽ proficiunt veritatis minime debet ſuſtinere iudex, ſed prout in conſcientia facti verũ euentũ adeptus eſt iudicare debet. Securius.n. illud videtur quod apprime nouit diſcutere quam incognitis rationum verſutiis iudicare, vnde cũ Iudici veritas ipſa cõperta eſt, & nota, nõ poteſt iuſta ratione eam omittere vt ſequatur, vel ſordes falſorum teſtium erroremve aliorũ instrumentorum. Quæ quidem poſſunt eſſe eius generis vt omni corruptela inſignes efficiatur, & ad partium arbitriũ in damnum Inſontis, vt veri probentur, Iudici vox aliud ſonat aliud conſciẽtia. Taceo ſędulam, & procacem in corrumpendis Iudicum animis diligentiam, curſus & recurſus & cætera quæ in forenſi paleſtra quotidie moliuntur, adeo vt aliquando nec Iudici ſecundum ęquum, & bonum, nec ſecundum veritatem penes ipſum reconditam, ſed iuxta ſordiũ farraginem iudicare liceat. In peſtilentiſſimos autẽ Iudices qui veritate contempta per ſordes audent ferre ſententiam grauiſſimæ pœnæ ſtabiliuntur. l. 12. tab. ca. mulctabatur iudex arbiter vè iure datus, qui ob rem dicendã pecuniã accepiſſe cõuictus erat * vt refert Gellius, lib. 20. c. 2. Noct. Attic. Pœna aliqñ conſtituta fuit pecuniaria, cuius reus fuit Marius Priſcus, accuſantib. Afris quibus Proconſul præfuerat. Aliquando extortes & exules publicis muneribus fruſtrabãtur, & ab omni dignitatis titulis arcebantur, & in inſulis deportabantur, aliquando vltimo ſupplicio facinoris grauitatẽ expiabant, quamobrem Iuriſconſulti pęnam hanc diuerſam arbitrariam faciunt. Ita Gram. conſil. 35. nu. 9. & voto 15. nu. 8. Boer. q. 153. nume. 39. Boſſ. tract. cauſ. crim. in tit. de officialib. corr. nu. 7. 8. Iul. Cæſar. Roman. Imperator nunquam ſatis laudatus legem Iuliam de repetundis tulit qua puniuntur corrupti iudices exilio, vel etiã grauius ſecundum qualitatẽ facti, vt eſt tex. eiuſdem legis. Iul §. fi. ff. ad legẽ. Iul. repet. Et ita videtur colligi ex gl. fin. in l. 1. C. ad leg. Iul. Maieſt. quod & aliquando noſtris temporibus accidiſſe ſcimus. Quare autem leges tam vehementer execrẽtur corruptum animi iudiciũ in Magiſtratibus, elegãter tractat Iuſtitia

Seneca ex Euripido.

Veritatis & mendacii diſcrimen.

*Hanc legẽ Bal. Iterpretatus eſt in cõmẽ. ad l. 12. tab. Pli. li. 2. Epi. ſcribit Mariũ illum ſenatu dãnatũ ærario ſeptuaginta millia ſextertia, quæ Afris extorſerat repẽdiſſe. M. T. Ci. Epiſt. 1. ad Q Fratrem. & ad Atticũ li. 6 Epi. 1. has eſſe. c. Caſ. ſanctiones oſtẽdit. Papa li. 6. nu. 2. Arreſto 14. ita fuiſſe in facto obſeruatũ Parum ijs ſcribit.

in

in auth. vt iudic. ſine quo ſuff. §. conſideràuimus. Eſt enim namq; hoc (inquiés) ſacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod auaritia omnium ſit mater malorum, maximè quando non priuatorum, ſed iudicum inhæret animabus. Quis enim ſine periculo non furetur? quis non latrocinabitur ſine reatu ad adminiſtratorem reſpiciens? Illum nāque videns omnia auro vendentem, & præſumens quicquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet. Verum vt pęnarum omnium diuerſitatem quibus obnoxii ſunt mali iudices paucis perſtringamus verbis, vſu, lege, & imperio decretum eſt, quod iudex qui corruptus per ſordes iudicauit, ſi in cauſa criminali pro grauitate cauſæ etiam vſq; ad mortem iudicis arbitrio puniatur, confiſcantur eius bona notetur infamia & dignitate honoreque priuatur. Si vero in cauſa ciuili iudicauit, ſi rectè ſolum tenetur reſtituere, quod accepit. l. 2. §. vlti. ff. ob turpem cauſ. ſi vero iniq; litis ęſtimationem læſo ſoluit. l. ſi filius famil. § vltimo. ff. de iudi. l. vltima. C. de pœn. iudic. qui male iudic. Sunt etiam qui dicant ſententiam nullam eſſe latā per Iudicem pecunia aut alia quauis arte corruptum, & illuſum. l. venales. C. quando prouoc. non eſt neceſſe ca. cum ab omni vita, & honeſtate clericor. Archid. in c. rectè. 11. q. 3. facit Adrian. Papa pulchrè in quodlib. q. 10. præſertim col. 2. Hippol in rubr de probat. col. 39. Parua profectò ſunt hæc niſi metueretur ſummi Iudicis ira, qui ſeuerè vltus eſt eos qui veritatem contempſerunt vt per iudiciorum ſordes iudicarent. Perpendat hæc altius, & in medullis concoquat Iudex qui vt hominum vitiis morem gerat ſequitur litis, & cauſæ demonſtrationes veritate excuſſa, & fœdè lacerata. Cum ergo tam frequenter Iudicialia Inſtrumenta labefactari violari & inextricabilibus modis illaqueari poſſint ſatius eſſe cenſeo Iudicare ſoliusve ritatis cognitæ conſilio, quam probationum illuſoriis incantamentis.

Tertius adeſt inſultus, qui non minore robore, & audacia quam priores nos aggreditur, & ad conferendas manus prouocat. Vnum autem telum duntaxat, in legem, & Canonem iaculatur, quod ſumptum eſt in pharetra veritatis, quæ eſt ſacra ſcriptura. Exodi enim 23. prohibetur innocentis, & iuſti condemnatio. Innocentem inquit dominus, & iuſtum non occides. Quinetiam Iuriſconſultus exiſtimat melius eſſe nocentem impunitum relinquere, quam innocentem damnare. l. abſentem. ff. de pęnis. Archidiac in c. vltimo 23. q. 3. Decius optimè in l. fauorabiliores. ff. de regulis iuris. Quod ſi in dubio eſt ſatius nocentem abſoluere, quam nocentem damnare, nonne ſanctiſſimum erit Innocētem abſoluere, cum certus eſt Iudex de eius innocentia licet falſis teſtibus is conuictus fuerit? Quis ergo adeo veſanus & mentis impos audebit tueri canonis, & legis in controuerſia expoſitæ rationem, quæ tam apertiſſima vincitur, & ſuperatur lege, non ſolum naturali ſed, & diuina, quamque multi ex veteris teſtamenti patribus toto niſu amplexi ſunt. Sic enim Daniel Presbyterorum. Suſannæ caſtitati inuidentium perſiditatem detexit, & exploſis eorum teſtimoniis verum rarumq; protulit Iudicium falſamq; accuſationē diremit. Tantum abeſt igitur cum tot Iudex probationum monumēta ſequi debeat, quin de veritate quam certo cognitam habet liberè Iudicare tenetur vt miſeri protegetur Innocentia. Multum ergo falſus eſt quicunque hoc reſcriptum edidit de ferenda ſententia iuxta probata, & allegata.

Putatis ni fallor auditores tantis machinis tantoque ariete caſum minari noſtram præpoſitionem, & validā ſententiam, qua Stentorea veluti voce clamamus Iudicem aſtringi ad iudicandū ſecūdum acta, & probata etiam ſi ſciat veritatem eſſe in contrarium Verba ſides ſequitur, clariſſima Authorum grauiſſimorum authoritate, & opinione cuius ope, & fortiſſimis præſidiis non ſolum nos noſtramque tuebimur theſim, verumetiam limpidiſſimis rationibus futilitatem, & temeritatem horum argumentorum oſtendemus.

Iactis ergo totius noſtri edificii fundamentis baſibus, & legum periſtilis ſagaci vtemur diſtinctione ſi aduertamus

mus aliud eſſe Iudicem ſententiam ferre ex his, quæ vt Iudex ſcit etiam ſi priuatus contrarium agnouerit, hoc enim eſt, quod nos probamus receptionē opinionem ſequuti, aliud eſt Iudicem ſententiam dicere contra cōſcientiā, quod nec nos probamus nec iure probari poteſt, niſi clarius elucidetur Canonis., & §. Intentio. Iudex ſiquidem ſententiam ferens ex actorum probationibus contra particularem ſcientiam minimè mētitur cum authoritate publica ſententiam dixerit, ex his quæ vera apparent ſuſpectis publicis documentis vnde Iudex ipſe viſo proceſſu ex eo cauſam diffiniens id quod illi vt iudici verum eſſe conſtat apertiſſimè ſequitur. Denique ex probationibus falſis Iudex ferre ſententiam non debet, quando falſitas teſtium inſtrumentorumvè eadem Iudici, vt Iudici, non autem priuatæ perſonæ nota, & manifeſta eſt, & priuatim conſtat; id enim eſſet credere plus iudici, vt teſti, qui teſtis eſſe nequit, & vnicus eſt falliq; poteſt quam duobus teſtibus tribuſve, qui verè teſtes ſunt, & à Iure legitimi cenſentur, quod pernicioſum eſſet reipublicæ in expediendis diffiniendisque negotiis, ac deinde Iudex ex allegatis, & probatis iudicans aduerſus priuatam ſcientiam iudicat planè ſecundum veritatem cum ea ſit Iudici veritas quæ ex ipſis publicis inſtrumentis conſtat, non ipſa mentis cognitione, & priuatæ ſcientiæ iureq́, quæ in varios ſcilicet ſcopulos frangi, & rumpi poteſt, prout fertur, & agitatur variis affectibus hominis animus, vt nec temere nec ineptè Cicero dixerit. Plura iudicare homines aut amore, aut cupiditate, aut iracūdia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe; aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quam veritate, aut præſcripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicii formula aut legibus. Perpendite autem in quantas clades impingerēt actiones noſtræ, ſi vnius hominis capitoſi, & caperati arbitrio duntaxat remitterentur. Nemo me hercule nemo veſtrum ignorat quantum poſſint faſcinatæ hominum paſſiones ad cohibendam eorū voluntatem, ad rationem diminuēdam ne veritatis exquiſita ſuboriatur cogni-

πάθος.

tio

tio, quæ profectò animum liberum minimè decent multominus iuſtitiæ, & æquitatis adminiſtratorem qua de cauſa rectè cecinit Boetius Sapphicum illud Adonicum lib. 1. de Conſol. Philoſophor. Metr. 7.

Tu quoque ſi vis
Lumine claro
Cernere verum,
Stamine recto
Carpere callem,
Gaudia pelle
Pelle timorem
Spemque fugato
Nec dolor adſit,
Nubila mens eſt,
Vinctaque frenis
Hæc vbi regnant.

Horum verſuum leporem elegantiſſimum refert Maria. in tract. de Viſit. lib. lib. 11. q. 6. latius Afflict in Conſtitutione vt vniuerſi col. antep amor. & odium corrumpunt Iudicij æquitatem Ariſto. p. 26. Problem. 13. Biblia aurea ca. 73. de Iudiciis hominum falſis. Petrarcha in Præfatione Epiſt. char. 1. Alexander de Neuo in conſilio contra Iudæos fœnerantes ch. 27. Aretin. conſil. 165. Scribit Plato de iis affectionibus, in hūc modū τὸ δὲ ἴσμεν ὅτι ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν οἷον νεῦρα ἢ μήρινθοι τινὲς ἐνοῦσαι σπῶσί τε ἡμᾶς, καὶ ἀλλήλαις ἀνθέλκουσι ἐναντίαι οὖσαι ἐπ᾽ ἐναντίας πράξεις, οὗ δὴ διωρισμένη ἀρετὴ καὶ κακία κεῖται· μιᾷ γάρ φησιν ὁ λόγος δεῖν τῶν ἕλξεων, ξυνεπόμενον ἀεὶ καὶ μηδαμῇ ἀπολειπόμενον ἐκείνης, ἀνθέλκειν τοῖς ἄλλοις νεύροις ἕκαστον. id eſt, Hoc vero ſcimus, quoniam hæ affectiones ſunt in nobis ceu nerui quidam ac funiculi, quæ trahunt nos, & quemadmodum inter ſe contrariæ ſunt ipſæ, ſic & nos in cōtrarias actiones trahimur, vbi vel deſtinata aliqua virtus vel malitia iacet. Porrò ſapientia ipſa inquit opus eſſe vna tractatione, quam ſi quis ſequatur & nuſquam ab illa deuiet

Plato lib. ανομων.

tum

-tum fore vt alus funiculis contra trahatur. Hæc Plato. Hunc autem ſapienti ſententia multum excelluit Adrianus Papa in ſuo quodlib. q. 2. col. 1. & chart. 18. col. 1. & q. 3. col. 6. allegando. 2. Rhetor. & q. 4. colum. 7. verſicu. ad quartum & ibi in fin. colum. 9. & quæſt. 6. vbi allegat Philoſophum. 2. Politi. ca. 24. dicentem, quod ſicut mens ſine affectu ſeu paſſione eſt lex, ita cum affectu eſt ſæuiſſima bellua. Idcirco tanta vocis magnitudine Catilina in princ. ſuæ reſponſionis contra Ciceronem dicebat. Omnes qui de rebus dubiis conſultant, debent in primis animaduertere ne cuiquam voluptati temerè aſſentiant neve liberum ingenium fauore aut iracundia peſſundent, imò eniti debent, vt durent inuitis animis, vt omnium rationis æquè cõcupiſcant, nec in alterutram partem inclinent donec luce clariores in apertum deductæ & ſatis peroratæ cauſæ videantur. Difficile eſt enim commotis animis & concitatis ingeniis verum cuique perſuadere. De his patheticis impulſibus plura relata ſunt per doctores Lucas de Penna in l. 1. C. de extrac. trib. lib. 10. colum. 2. & Diodorus apud Thucididen lib. 3. dicit, quod duo ſunt præcipuè ad bene conſulendum contraria celeritas, & ita c. ponderet. 50. diſt. c. Deus omnipotens 2. q. 1. Specul. in ti. de req. conſ. col. 6. vẽtſi. itẽ not. Fely. in c. Eccleſia Sanctæ Mariæ col. 13 de conſtitu. Albertanus lib. 1. de Syllaba quis & lib. 2. de conſi. dandis. col. 7. Et rub. ne petas conſilium ab irato, eſt in rub. de amicitia iracundi hominis vitanda. Bolog. in Theodoſiana in verſicu. Vnde eſt char. 10. Luc. de Penna in l. his tantummodo. C. de curſu public. lib. 12. Dec. in procemio ſermonis poſt ſuum cõſilium. 151. Cum ergo pro comperto habeamus interesse multis ne hominis ſolius arbitrio, & iudicio referantur ſententiarum Deciſiones, optimè decretum eſt Pontificum, & Cæſarum placitis Iudicium illud legitimum cenſeri, quod Inſtrumẽtorum, & actorum probationibus non priuata Iudicis conſcientia aut voluntate, quæ variis affectibus ob nubilari, & intrincari poteſt.

Secundò facile ruituras contradictio-nis machinas ſperamus ſi paulo altius conſideremus quam ſerio ſagax examẽ requirant omnes & ſinguli fori controuerſiæ. Idcircò inter multa non minus præclare quam ſapienter à noſtris maioribus inſtituta pro vera Iudicii norma, & æquitate, illud certè omnium iudicio videtur præclariſſimum, maximũ & æquiſſimum, quod ſtatuit Eleuth. Põtifex Maximus in c. Iudicantem. 30. q. 5. cum iuſſu voluit iudicantem cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquiſitione diſcutere, interrogandi, & reſpondendi obijciendiq; data, & conceſſa patientia. Id autem commodè ſæpius obſeruauit Menoch. & multorum ſuorum Conſiliorum oracula paribus auſpicatus eſt verbis. Vt teſtantur conſil. 134. & 175. & 36. Qua in re liquido cõſtat præcipitem omnem Iudicandi affectum æquitati & veritati alieniſſimum eſſe. Vndè multis minantur pœnis iudices qui nullis documentis præmoniti imperitiam mentis inferendis ſẽtẽtiis profitentur. Immaniſſimi quicunq; antiqui ſæculi Tyranni in reos nunquam debacchati ſunt, niſi præuius accuſationibus. Accuſatur Daniel cum ſuis collegiis coram impiiſſimo Nabuchodonoſor, ſtatuuntur actionum libelli, quod idolorum cultum contempſerint, eos ante condemnationem interrogat Barbarus rex, & neque furor, neque rabies infideles, & timoratos feruescens quibuſque percitus erat obtinuit, quo minus ab Impio rege interrogarentur, & accuſati reſponderent. Tunc (ait ſcriptura) Nabuchodonoſor in furore, & ira præcepit vt adducerentur Sidrach, Miſach, & Abdenago, & ait eis, Verè ne Deos meos non colitis, & ſtatuam aureã, quã conſtitui non adoratis? Iudex ẽt Feſtus ſtrepentibus, & quaſi furentibus Iudæis in doctorem Gentiũ D. Paulò, prudenter reſpondit. Non eſt Romanis cõſuetudo damnare aliquem hominẽ, priuſquam is qui accuſatur præſentes habeat accuſatores locumq; defendendi accipiat ad abluẽda crimina, quæ ei obiiciuntur. Quemadmodum (inquit excellentiſſimus Doctor quidam Hiſpanus) nõ poteris quidquam ſcribere niſi calamum duobus digitis apprehendas, Hier. Gua-dalupenſis.

ſic

ſic neque ſententiam Iudex proferre in aliquem debet, quin audiat vtramque partem. Hodie multi ex his qui tribunalibus præſunt, vel obliquò vel impruděter celeri quadam procacitate de cauſis Iudicant. Tales autem æquiſſimis legum ſanctionibus extra ordinem iudicis arbitrio puniuntur. l. vlt. ff. de varijs, & extraordinarijs cogn. & Inſtr. de obli. ex quaſi delict. in prin & hoc in caſu declaratur ſtatutum Papiæ 13. de regimi. poteſtatis ſub rub. de pęna Ius dicentis vel officialis aggrauantis aliquem iniuſtè, pœna illa ordinaria locum non habebit, quando per Imprudentiam iudex aggrauauit, moleſtiaq; affecit. Pœna autem hæc arbitraria eſt vt parti læſæ dāna reficiat, non inſolidum, ſed inquantū facere poteſt. ita glo l. vlt. ff de variis & extraord. cogn. Bar. in ſua q. 9. Iudex per imperitiam, col. vlt. Bal. d §. Iudices. nu. 1. ibi Afflict. ex tex. l. ſi Iudex. ff. de Iudiciis, niſi hæc Imperitia ſit ex lata culpa, quæ dolus præſumptus appellatur, quoniam tunc inſolidum tenetur, & tradit Alex. in l. 1. §. eum. ff. quod quiſque Iuris. Boſſius tract. cauſ. crim. in ritu. de official. corrap. nu. 13. & eum ſequutus eſt Iul. Clarus. Vt ergo in decidendis & dirimendis cauſarum litigijs prudentior ſit Iudex neceſſe eſt vt cuncta profundè cunctetur & certis demonſtrationibus percipiat.

Tertio communibus doctorum votis propoſitionem noſtrā tuemur, & altius quam antea clamamus, quod quamuis Iudex oculis proprijs videat ſceleratum aliquod facinus perpetrari, non poſſit in eius authores ferre ſententiam priuato, ſoliuſq; mentis iudicio, niſi optima probationum ſerie elucescat. Nec ignoramus Iura multum fauere. Iudici & legem penes Iudicis authoritatē ſummo pollere robore multumq; de ipſius ęquitate confidere. Sed cauetur Pontificia & Cæſarea poteſtate quidquam à Iudici quantumuis notorium abſque legitima probationum congerie diſcuti. Conſentaneum equidem rationi cenſetur, vt ſecundum acta, & probata iuſtitia miniſtretur alias poſſet iudex aliquē ſuſpendi facere, & dicere quod ipſe eſt occulatiſſimus teſtis ſceleris commiſſi, quod non ſine intolerabili iniuria eueniret. Adde, quod ſepiuſculè quædam dubia Iudicis menti & intellectui occurratur, quæ nutantem, & obliquam ſuā reddere poſſuut ſententiam, vt aliquando lupum quaſi auribus tenens neſciat in quam partē deflectere queat, dum in ęquilibrio ponit dubietates ſuas vel in odium, vel in fauorem cauſæ prodituras vt doctiſſimus Nauarr. in ca. ſi quis autem num. 130. de pœni. diſt. in. 7. poſt Adrianum in quodlib. q. 6. ar. 1. ver. Quarta propoſitio tradit. Fluctuantem ſiquidem Iudicis animum veritas teſtimonijs elucidata ſedare debet, ne in varios iniqui conſilij vortigines rapiatur, quibus neceſſe eſt, vt alterutrum lædat, & cum ingenti ſalutis iactura contingit. Nō enim agere quis debet illud de quo dubitat an ſit peccatum vel non. Nec (vt inquit Menochius) opinor oportere Iudicem ſemper credere ius eſſe illi, pro quo iudicat, ſed ſatis eſt reddere pro illo eſſe iudicandum. Quandoquidē qui ſit aliquid vt priuatus, quia vidit, & contrarium in actis probatur, non credit verum ius eſſe quod probatur, atque ius ita eius eſſe illi, qui falſum illud probat, credit tamen pro illo eſſe iudicandum. Nam ſua conſcientia ei non dictat eſſe aliter faciēdum ſed ita rectè & iure faciendum quemadmodum ſcriptū reliquit Scolaſticæ Theologiæ ſummus Protomyſta D. Tho. 2. 2. q. 64. art. 9. & q. 67. art. 3. Ex quibus certò cenſequimur quod Iudex qui aliquid ſcit, vt priuatus non tamen iudicare ita debet.

Quarta hic tandem conſtituitur, & figitur noſtri præſidij Baſis publica vtilitate conſtricta eamque ex libro 5. q. 4. Fratris Dominici de Soto firmā. & inconcuſſam ereximus. Sic enim ex fine publicæ authoritatis argumentis nititur. Cū (inquit) publica iudicia ob tranquillitatem, & quietum ſtatum Reipublicæ conſtituta ſunt, atque eo pacto, vt nulla ſit patula iudicij via declinandi, vbiuis libuerit è veritate. Si autem non teneretur ſecundum allegata iudicare, pax illicò reipublicæ turbaretur, nam cum populus de occultis non iudicet, videns non ſtari publicis probationibus, non poſſet,

non in iudicem proclamare, tunc præſertim vbi de re atroci lis eſſet, vt de vrbis proditione aliave ſimili. Præterea Iudici ſemper relinqueretur via excuſandi ſe ab executione Iuſtitiæ, per hoc quod diceret ſibi patere contrariam veritatem. In ſumma neceſſarium eſt vt Iudex qui in oculis ciuiũ ius dicit ſententiam ſuam populo perſuadeat, eatenus ſaltem vt conuincatur ſecũdum iura fuiſſe prolatam, quod facere nequiret niſi ſecundum allegata iudicaret. Hactenus Soto. Profectò ſatis dolere nequeo temporis noſtri vicem in qua Iudices Proteo quouis verſatiliores, nec publico commodo, nec veritatis amori conſulentes, ad omnem capiuntur volubilis mentis libidinem, nullis ponderatis delinquentium criminibus, nulla cauta indagine, animi pertinacis, & præpetis decretum ſequuntur. Et quod triſtius eſt, quamuis ſciant ſe iudicaſſe per ſordes, errorem tamen fateri negligunt, licèt & illum in ſalubrius conſilium mutare poſſint, Iudex enim publicæ vtilitatis & inique voluntatis conſcius poteſt emendare ſententiam à ſe dictam, vel etiam ſupplere in his quæ ad conſequentiam eius pertinent ſeu acceſſoria ſunt videlicet eodem die quo lata eſt. Vulpian. in l. Acta. Hermogenes in l. Actorum. ff. de re iudic.

Ea ergo eſt noſtræ ſentẽtiæ ratio veritatem nullo modo magis ſplendeſcere quam diffuſa rerum inuicem oppugnantium diſcuſſione ff. de mune. & hone. §. fi. nec ob teſtium lubricos & varios affectus ceſſandum eſt à veritatis ſagaciſſimo ſcrutinio. Sunt enim teſtibus falſis ſuæ pęnæ, falſitatem comitantur grauiſſima ſupplicia, & idcirco Hebreorum ſummus legiſlator Moſes in eos qui falſum teſtimonium proferrent ex diuinæ legis commiſſione edictum iampridem tulit, illudq; referre non abſonum videtur his verbis.

Peregrinis cogimur vti verbis. Eiuſdem autem ſanctionis æquitas & confirmatio tanta religione exculta habetur in Deuteronomio paribus fermè modis; niſi quod legis vltimum verbũ mutet, quod noſtris Latinis interpretatur mendacium. Septuaginta Interpretes vtriuſque loci ſerium examinantes eadem plane ſignificatione retulerunt, *ου ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησιόν σοῦ μαρτυρίαν ψευδῆ.* Et Diuus Hieronymus ſic non loqueris cõtra proximum tuum falſum teſtimoniũ. Quod ſi rimari libuerit hoc præceptum paulò exactius facillimè comperiemus, nihil eſſe in vniuerſis Iuſtiniani legibus quidquam ſolẽne magis aut religioſum, aut fori ęquitati conuenientius. Sunt & verba extra omnem ambiguitatem poſita, vt nullis gloſſematis opus ſit. Hinc videmus Hæbreum verbum propriè nõ loquendi, ſed reſpondendi ſignificationem inducere, quaſi dicas. Non reſpondeas teſtimonium. Quodquidem animaduerſione non caret, nec id otioſè dictum fuiſſe creditur, Chriſtianis enim legibus cautum eſt ne quis temerè non rogatus teſtimonium effutiat, imò audiendus non eſt, qui rogatus in Ius impulſusque non fuerit, nec innumero verborum lenocinio Iudicis demulcere aures, aut ſenatus importuna garrulitate obtundere animum, ſed ei percunctanti reſpondere debet. Hodie iam multi inueniuntur Atticis, & Pœnis perfidiores qui minimi lucelli gratia dicenda tacenda que euomunt, cum de ipſius negocij ratione inexpertes ſint, ò graue nephas. Siccine ſunt inter Chriſtianos, qui non ſolum in fortunas, ſed in vitam proximi Catilinis omnibus peiores coniurarunt. Siccine adhuc pullulaſcit falſorum teſtium crudelitas, qui in fori grauiſſima poteſtate, venalem proximorũ exhibent vitam. Taceo quam indignè acuãt linguam in odij Vatiniani peſtem quibus ſchiſmatis, conuiciis, periuriis, omnique linguæ abuſu nocere proximo ſatagant, ſed illud anxius me mouet quod in contemptum veritatis mendacium proferre contendant, in veritatis inquã Eulogium quo Deus tantopere delectatur. O ſceleſtiſſimi tenebriones qui veritatis fulgidiſſimũ iubar, veluti ſolem è mũdo euellere, & extinguere putant. Quid indignus in Republica Chriſtiana excogitabitur? Quid magis impium quam peſtilenti lingua vitã proximi cõfodere? Quo ruitis inſani? Quæ uos ve-

Falſi teſtimonij noxia Impietas.

ſania pungit? Habetis hominis fidem integritatem, religionem perſpectam, nouiſtis vitæ cultum, innocentiam, eum tamen corruptiſſimo mēdacio apud Iudicem traducitis, & vitā qua nihil precioſius eſt in diſcrimē adducitis? Nō vni ſolum noces, non vni ſoli inuides, ſed parentibus, affinibus, cognatis, vxori, & chariſſimis liberis qui Dei Iuſtitiam tui ſceleris vindicem lachrimulis implorant. O abominādum ſpectaculū. Vnius ergo aut duorum aut trium falſiſſimis depoſitionibus innocens iugulatur, opprimitur, proditur, cum veritatem falſitas, peruerſitas innocentiam, iuſtitiam iniquitas, peſſundat, ſuffocat, perdit. Dii eſtis ô Iudices, nequaquam permittite veſtri Iudicii aciem excantari, ac decipi, ſordibus teſtium. Vos ſcitis qua induſtria deprehendantur teſtium fuci, qua indagine ponderentur depoſitionū verba, nihil ſit vobis cum falſis teſtibus cōmune. Renouentur in eos omnia Pontificum & Cæſarum decreta. Suſpiciātur Senatuſconſulta quæ tantopere teſtium damnant perfidiam. Quod ſi priſca ſupplicia ſatis aſpera non ſunt in tanti flagitii mulctam, noua excogitentur inaudita quum nimis auditum ſit tale ſcelus, quum indies inueniantur qui pro ioco ducant callide mendacia contegere donec Iudices tenebris & errore circunfuſos ad ſæuiendum in bonos inſonteſq; viros impellant. Non eſt quod blādius cōſulamus huic ſæuiſſimo vulneri, crudeli morbo crudele dādum eſt Pharmacum. Nonne & vos habetis legū Patrocinia quibus pœna decernitur in falſos teſtes? Solennis eſt in iure Ciuili legis Corneliæ appellatio. Pęna legis Corneliæ irrogatur ei qui falſas teſtationes faciendas teſtimonia ve falſa inſpicienda dolo malo coniecerit, aut ob inſtruēdum teſtimonium pecuniam acceperit. Zeno profectò Imperator probiſſimus rupto omni fori priuilegio, & extera Iuriſdictionis prouocatione teſtes falſos pro qualitate delicti puniri iuſſit arbitrio Iudicis. Barto. in l. 1. §. 1. ff. ad l. Corneliam de falſis, & ibi Marſ. nu. 5. Abba. in c. 1. de crim. falſi. & ibi Fel. & idem in c. licet cauſam. nu. 10. de prob. Iaſo. in l. D. nu. 27. de re iud. Vtinam ſaltem apud nos enaſceretur aut conualeſceret pęna illa quæ lata eſt Hiſpaniæ in eos qui falſi conuincuntur, quibus regio edicto quinta pars dentium extrahitur etiamſi in ciuilibus cauſis tantummodo eorū deprehendatur falſitas. Quod profecto diuinis ſanctionibus habetur ſimilimū. Sic enim legimus in Deuteronomio. Si ſteterit teſtis mēdax contra hominem accuſans eum præuaricationis, ſtabunt ambo quorum cauſa eſt in conſpectu ſacerdotum & Iudicū, qui fuerint in diebus illis Cumq; diligentiſſimè perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit &c. Non miſereberis eius, ſed animā pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Nec minus iuſta, & ſancta eſt Gallorum Chriſtianiſſimi Regis Franciſci huius nominis primi Hērici tertii Aui fęlicis & ęternę memoriæ lata circa annum Domini 1539. per Galliam ſanctio qua falſi teſtes tū qui hos ad falſum committendum perſuadent capitali pęna plectuntur, & laqueo ſuſpenduntur. Sic & Plato vltimū ſupplicium imponit iis, qui ter falſum teſtimonium dixiſſe conuincūtur. O fœlix talionis lex. Sed multo fęliciores ſacri Imperatores qui eā tulerūt. Infęliciſſimi qui flagitiis & mendaciis turpiſſimis eā cōſequūtur. Teſtis mendax peribit, Perdes omnes qui loquuntur mendaciū. Qui apud Romanos falſum teſtimonium dixiſſet è ſaxo Tarpeio deiiciebatur. Teſtis falſus apud Iudos extremas decurtabatur. Apud Ægyptios falſi & periuri capite mulctabantur tanquam qui duplici tenerentur ſcelere, vt qui & pietatem in Deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum ſocietatis humanæ. Primus omnium vt teſtantur hiſtoriæ, Charondas teſti falſo mulctā indixit. Optime ergo iure ciuili ſi quis in iudicio interrogatus alicuius cōtrouerſiæ cauſa dixerit teſtimonium aduerſus veritatē dubio procul falſum cōmittit, falſiq; reus efficitur l. 1. ff. de falſis. ī pri. c. 1. de crim. falſ. l. nullū. C. de teſt. Nec ſolum falſum committit teſtis qui reſpondet contrariū eius quod verè ipſe ſciebat:

Plato li. 14. Dial. 12. de leg.

Strab. li. 15.

Diodor. Sicul. lib. 1. c.

ſed & is,qui interrogatus de aliqua re veritatem tacuerit,dixeritq; ſe nihil ſcire,quod probat tex.in d.c.1.c. quiſquis, & ibi glo.11.q.3.Bal. in l.data opera nu. 29.C.qui accuſare non poſſunt glo.in c. cum dilecti de accuſ.verb.plenã, & ver. metam.Fel.in c.1.de teſt.cog.nu.3. Regia.l.42.tit.16.p.3 & l.1.tit.7.p.7. tacere ſiquidem vbi loquendum eſt, & loqui vbi tacere oportet,& eſt neceſſariũ, peccatum eſt,ſecundum Tho.2.1.q 73. art.1 & Florent.1.p.tit.2.c 4.§.5.Quod ſi teſtis interrogatus veritatem tacuerit,forſan abſque dolo, quippe qui homo integræ famæ, & opinionis de actu poſt longum tempus interrogetur,excuſabitur planè ex præſumpta quadam ſimplicitate, licet conſtet illius actus ſcientiam eum habuiſſe ſicuti adnotarunt Riminald.in l.qui accuſare.C de eden.col.2.& Anto.Rub.conſi.16. poteſt autem teſtis falſum dicere teſtimonium in decem prædicamentis, quæ commemorat Azo in procem.C. eleganter Bal. in data opera nu.31.C.qui accu.nõ poſ. & ſanè teſtis falſum dicens teſtimonium multis eſt nominibus execrandus. Teſtẽ fallacem odit Dominus. Et cum multæ ſint mendacij ſpecies hæ ſunt peſtilentiores,& infeſtiores quibus læditur proximus, falſo nimirum teſtimonio, per quod Iudicium peruertitur, à quo reipublicæ ſalus dependet per quod innocentes opprimuntur etiam vſque ad mortem aliquando ita vt non minus noceat quam qui manu alium occidit. Idcircò non iniuria dixit Salomon ſummus Philoſophus Iaculum,& gladius & ſagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimoniũ. Nulla elegantiore aut aptiore vti potuit ſimilitudinẽ, qua inſinuaret, & teſtaretur,quam horrendum ſit hominem in hominem dente lupino ſæuire vniuerſali teſtimonij telo, quo durius vulneratur,quam cuſpide acutiſſimo. Quod ſi more noſtro libuerit paulo enucleatius ſcrutari vocum Emphaſim comperiemus Hebræum pro iaculo habere,quod pro malleo vſurpari poteſt, illudq; ſeptuaginta verterunt ῥόπαλον hoc eſt claua,vel fuſtis.Itaq; tria vtrobiq; ponuntur quorũ vno caput hominis ſolet contundi ac frangi.Secundò iugulũ peti ſolent,& tertio cor transfigi vt ſignificetur eum qui loquitur contra proximũ ſuum falſum teſtimonium perinde facere,ac ſi caput hominis malleo vel claua contunderet,gladio eum iugularet,aut denique ſagitta cor trãsfigeret.Tria autem hæc diuerſos,& omnes penè modos comprehendunt, quibus homo homini nocet, ut annotat Caietanus. Malleus n.tundendo,gladius ſcindẽdo, ſagitta acuta penetrãdo nocet, & occidit. Vnde ſignificatur multiplex nocumẽtũ quod excipitur à falſo teſtimonio.Nocet.n.& perſonæ & famæ & rebus.Vtut eſt ſiue tria diuerſa exprimantur, ſiue tandẽ duo, vt apud nos diuerſa, ſignificatur hac parabola,& cõparatiuè(nã & hic, & alibi ſæpè,particula ſimilitudinis eſt intelligenda,vt ſit ſenſus, falſus teſtis eſt veluti iaculum & gladius) teſtem falſum grauiter nocere, & nonnunquam lethaliter. Præterquam enim, quod graui doloris vulnere animam hominis ferit in extremis ſæpè rebus ac fama ipſa damnũ infert,imò & vitã nonnunquã extinguit, dum in iudicio per perhibitũ à ſe falſum teſtimonium auctor eſt mortis à iudice illatæ.Authores Claſſis ſuperioris ſummis inuectiuis falſium teſtiũ aduerſantur vultus.Nemo vnquam publicũ Doctorũ, & literatorũ theatrũ conſcendit, qui falſitatem illic non ſuperatã, & dilaceratã vidẽt. Plutarchus mẽtiri tanquã vile quoddã ſeruitutis genus exiſtimauit illudq; multũ ſuis ſcriptis abominatus eſt.Mendacij reus Antigonus ab aula Alex.ſummo vituperio exibilatus eſt Artaxerſes tãtopere falſos teſtes proſequebatur, vt mẽdacis hominis linguam triplici clauo offici iuſſerit.Mẽdax in rure priuatur beneficio in quo mẽtitus eſt & ſi improbitas cũ mẽdacio detegatur etiam Iudicis ſentẽtiæ ſubijcitur. Vt potẽtiſſimi Imp.Theo & Valẽt. æquiſſima iuſſit poteſtas in l.Etſi legib.li.5.ſi cõt.ius.vel vti.pub.li.1.C.ti.15.& Zeno in l.fi.de diuer.reſcr.lib.1.C.ti.26.quid plura? nõ eſt quod nos inopes remediorũ fateamur ad curãdã exulceratã huius morbi ſaniẽ?Iura variis& plurimis modis expellẽdi euellẽdi & eradicandi falſorũ teſtium colluuiem tradiderunt nobis rationẽ, O mitiores Plutarch in vita Alexã. magni.

medicos.

medicos. Quantò longius differtur re-
medium, eo magis ſit immedicabile, &
exitiale malum. Quis veſtrum neſcit fal
ſum teſtimonium connumerari inter
publica delicta & in eius accuſationem
inſurgere poſſe quemlibet è populo? An
non auditis paſſim inter fori ſepta eiu-
latus innocentum conqueri de falſis te-
ſtibus? Quid dico de falſis? at quod pe-
ſtilentius eſt de his qui nebulonum quo
rundam conſcientias ita venatur vt his
nfanda, inaudita, & horrenda corã gra-
uiſſimo ſenatu immittant? Qui falſos
teſtes producit, inquit Bal. reus eſt falſi.
Qui dolo malo deponit contra Innocẽ-
tem punitur tanquam homicida l. 1. in
princ. ff. ad legem Corn. de ſicat.

Papa grauiſſimus Author ſuis ſcrip-
tis retulit quomodo regij ſenatus decre
to Lutetiæ Pariſiorum in hos falſos te-
ſtes ſancitæ fuerint pœnæ. Quidam ad
triremes tranſmittuntur. Multis datur
deportatio & publicatio bonorũ. Pluri-
mi fuſtigantur. Quibuſdam etiã in cau-
ſa ciuili amputatur lingua. Nihil falſi
inultum relinquitur in ſacra legũ. pag.
Qui dicto falſi teſtis vtitur dicitur fal-
ſum committere. Fabricans falſum teſti
mentum eiuſdem ſceleris eſt conſcius
cui olim iure Longobardorum amputa
batur dextra manus. Qui producit, fal-
ſum inſtrumentum, qui vtitur falſo in-
ſtrumẽto quod ſciens nouit falſum reus
eſt falſi. l. maiorem. C. de falſis Abradens
inſtrumenta, aperiens, & diſſigillans li-
teras alienas vt eas oſtẽdat aduerſario,
aſcribens ſibi legatũ in teſtamento alie-
no, prohibens aliquem teſtari, vendens
eandẽ rẽ duobus, criminis huius tantis
legibus damnati vituperio, & infamia
conuincitur. O crudele ſcelus crudeli
morte piandũ. In poſterũ ergo dirius cõ
peſcantur teſtiũ falſum deponentiũ mo
tus. Si clericus ſit puniatur depoſitione
& detruſione in monaſteriũ, vt ibi pœni
tentiã tanti ſceleris agat ſecundũ Pan. in
c. 1. de fal. crim fal. text. optimus in ca. ſi
Epiſcopus 50. diſt. niſi clericus ex offi-
cio iudicis tunc puniendus ſit nulla con
ſtituta contra eum accuſatione, quia in
hoc caſu punitur pœna extraordinaria
iudicis punientis arbitrio tex. & ibi glo.
in §. presbyteris quæſt 6. Sic & iure ci-

Affli& dec. 404. poſt n. 5. Bart in l. Titio nu. 3. ff. de Muni. l. 1. § 1. ff. ad l. Corn.

uili dicens falſum teſtimonium ſi punia
tur à Iudice ex officio citra accuſatio-
nem, quia apud eum dixit falſum teſti-
monium, extra ordinem arbitrio iudi-
cis punitur, non ordinaria pœna l. nul-
lum & ibi Glo. C. de teſtib l. vltim. tit.
16. part. 5. notat Ioan. Ferat. in Pract. in
rubrica de forma iuramenti teſtis. co-
lum. 4. quod ſi iudicio ordinario accuſa
tionis actum ſit contra teſtem falſum
punitur is falſi criminis pœna, quæ tra-
ditur in l. 1. §. vlti. ff. de falſit. vt tandem
pœna falſi in homine libero ſit deporta
tio, & omnium bonorum publicatio: in
ſeruo autem vltimum ſupplicium Sed
ſi quis in cauſa capitali falſum aduer-
ſus reum teſtimonium dixerit, punien-
dus erit eadem pœna, qua puniretur re-
us ipſe, ſi criminis conuictus foret. tex.
in l. 1. §. 1. & ibi Bar. ff de Sicar. cuius me
minere Bald. in c. 1. in princ. de pace te-
nend. & eius violatori. colum. vlti. Iaſon
in l. Et ſi legibus. C. ſi contra ius vel vti-
lit. public. & in l. ſi duo patroni. §. vltim.
ff. de iureiurand. Felyn. in cap. ſicut de te
ſtibus Chaſſanæ. in conſuetud. Burgun-
diæ, rubr. 10. colum. vltima tex. optimus
in capitu. ſatis. 33. quæſt. 5. cuius mentio
nem fecit Areti. cap. ſuper his. de accuſ.
num. 24. idem gloſſ. ſenſit in ca. Rex de-
ber. 23. quæſt. 5.

Panſis velis expatiati ſumus in hac
de falſis teſtibus materia, ſed non teme-
rè, cum nihil ſit, quòd durius irruat in
noſtrum thema Iudices quandoquidem
eorum impetu ſolent adeo concuti; vt
iuſtæ etiam periclirentur cauſæ. Pauci
proferũtur ex Iouis tabulis teſtes. Inci-
dimus in ſęculum in quo vix vlla Iuſti
tiæ remanẽt veſtigia. Terras Aſtræa re-
linquit, & cũ vbiq; venundentur publi-
ca teſtimonia, Iudices parũ aut negligẽ-
ter curant in eorum decidendis proba-
tionibus. Hinc fit vt multi iudicent per
ſordes. Inuidioſa eſt oratio profectò, ſed
natura ſum fucorũ impatiens & licetio-
ris linguę pro veritatis & iuſtitiæ digni
tate tuenda, neq; pudet neq; piget tene
ras aures mordaci radere vero, ſi cupiã
pdeſſe poſſim. Plectãtur ergo cõſtitutis
pęnis qui veritatẽ cauſarũ falsò obtene
brare volunt quo minus nõ ſtet, & inco
cuſſum permaneat Canonis & legis põ-

dus in ferendis ſententijs ſecũdum probationum, & inſtrumentorum fidem, & elucidationem. Examinentur, perſcrutentur reuoluantur. Teſtium depoſitiones, qualitatum habeatur ratio, non audiantur qui iure repelluntur, omnia denique probè diſcutiantur, ſic profectò abſtruſa quantumuis veritas elucebit.

Cùm enim omnia media quæ in Iudicis fauorem & officij rationem penſari poſſint reuoluere contendam, nullũ promptius neque preſentius cenſeo ipſa teſtium depoſitione ſi tamen modis omnibus rimetur, inueſtigetur atq; pōderetur, ſi inquam falſitatis inſidiis detectis ſoli ad teſtimonia ferenda ſubſiſtant qui verè teſtes eſſe poſſunt. Vultis ne vt in breuiſſima tabella depingã verorum teſtium indicem? Dicam Iaconica docendi methodo ea omnia, quæ hanc materiam ſpectant quamuis multis ſit obſitę controuerſijs. Quemadmodum enim in agris vſu venire ſolet, vt maximè ſteriles maioribus vepribus obſideantur ſic mihi contigere videtur in ijs materijs, quæ ſunt in primis ſteriles, vel quia non coluntur, vel quia fori intemperie ſylueſcunt. Cùm enim thæma propoſitum nihil in ſe aliud contineat, quam quod quæri ſolet Vtrum ſcientia iuris præualeat priuatæ, infinitas tamẽ, & difficilimas exaggerat q̃ſtiones quæ in vero & exacto Iudicis officio ſuboriri ſolent. Diximus teſtium impetus quibus excantari poſſit mens præſidis, non inſulſum fore arbitror enumerare claſſem eorum qui omni exceptione maiores, & à crimine falſi alieni pro Iudicis inſtruenda mente aliquid deponere pñt.

Teſtis eſſe non poteſt pupillus, ſeu impubes, nec ad teſtimoniũ aliquo pacto admittitur. c. teſtes. 4. q. 3 l. 3. §. lex Iul. & l. Inuiti. ff. de teſtib. & §. teſtes autem Inſtit. de teſta. vbi doct. not. Specu. in ti. de teſte. §. verſic. item excipitur. Minor viginti annis in teſtem non admittitur in criminalibus. l. in teſtimonium, is tamen produci poterit à reo ad ſuam innocentiam probandam Alexand. conſil. 119. num. 6. in 7.

Sollicitator repelli etiam debet à teſtimonio propter defectionem. Felyn. in c. cum à nobis nu. 15. de teſtib.

Proxeneta vel mediator niſi vtraque parte volente deponat. §. quoniam. & ibi gloſſ. in verſi. legum.

Donator in cauſa rei donatæ, Lanfranc. in tract. de teſt. num. 88.

Iudæi haud quaquam recipiuntur in teſtes contra Chriſtianos. Specul. in tit. de teſt. §. verſi. Item, & eſt Iudæus.

Teſtis eſſe non poteſt, inimicus contra inimicum ſuum. l. 3. & ibi Battol. Alex. ff. de teſtibus. l. 1. §. quæſtionum. ff. de quæſtio. §. ſi vero dicat odioſum authen de teſtib.

Excommunicatus non poteſt eſſe teſtis, ſecundùm omnes ca. teſtimonium, & in c. veniens 2. ext. de teſtib. decernimus de ſenten. excom. Teſtes idonei nō ſunt coloni pro Dominis vt commune ait Lanf. in c. quoniam contra. in verſic. nu. 64 de prob.

Teſtes eſſe non poſſunt meretrices in cauſis criminalibus ſecundum gloſſ. in l. 3. in verſi. l. lex Iulia. ff. de teſt.

Affinis in criminalibus etiamſi eſt collateralis non poteſt eſſe teſtis. ca. abſens. 2. q. 9. c. 1. 3. q. 1. c. accuſantes. 3. q. 5. Clar. §. fin. q 24.

Vxor licet cogi non poſſit ferre teſtimonium contra maritum tamen propter inopiam probationum cogi poterit Alex. conſi. 102. num. 8. in 7. vol. Ro. ſingul. 393. Hæc omnia probè diſcutienda, & diſtinguenda ſunt. in certis quandoquidem caſibus Iuriſcōſultorum, ſententia vel falli vel ampliari poteſt. Nihil addam de teſtium diligenti examine, de eorum repulſa ſeu exceptione. Breui enim lectionis huius compendio hæc comprehendi nequeunt ſed Conſultis Doctorum Iuriſperitorum fiet ſatis. Quod ſi hæc ad perpendiculum referuentur, Iudicij veritas & ratio apparebit ex ipſis allegationibus qua in re tuebitur noſtra propoſitio. Poſtremò omnes Iuriſperitia celebres doctores profitentur veritatem iudicij petere vel ex partium aſſertione. l. fin. C. ſi per vim. vel ex probationibus. Et propterea dicimus quod in ſcitè & legitimæ auditis, & diſcuſſis probationibus ſtat cauſarũ pondus Bald. in l. ingenuum. ff. de ſtatu hominis deficiet tamen quandoque probatio. l. duo ſunt Titij. ff. de teſta. tutel.

vbi dicit Baldus quod deficiente probatione,deficit ſubſtantia cauſæ . Et debet bonus Iudex animum ſuum confirmare argumentis & teſtibus quæ rei aptiora & proximiora ſunt,& non dirigere animum , ad vnam ſolam ſpeciem probationis Fulgo.conſil.133.proponitur col. fin.Paul.de Caſtro.lib.2. conſil.301.ego Paulus & 169.viſo puncto col. 2. Anch. conſil.317. in cauſa in princip. & 277. Cur.in repet.l.admonendi.ff.de iureiur. col.78.Barb.lib.2.conſ.47.incip.præclarè in primis verbis & alibi ſæpe in conſiliis ſuis. Et debent coniungi probationes imperfectæ ad faciendum vnam plenam probationem gloſſ.fin. Vbi Fely.in c.cum cauſam colum.4.de probat.in ca. cum Ioan.colum.4.de fide inſtru.Catel. in 2.part.memoral.in verb.Iudicia.Ale. lib.1. conſil.53. in cauſa vertente col.3. Anchar. conſil.317. in cauſa.in ptinc.p. & 277.Fulg. conſil.133.proponitur. col. fina.Iaſon defendens Bald.in l. Gallus.§. fin.col.3.ff.de liber & poſthumis. Roma. ſingul.202. & ſequent. & dicit Bald.per gloſſ.ibi.in ea accedens ad fin.vt lit.non conteſtata,quod non oportet allegationes concludere de neceſſitate, quia vna allegatio iuuat alteram, & ex pluribus conſiderationibus fit vna ſufficiens conſideratio,& dicit eſſe notabile,quoniam & quæ non proſunt ſingula , multa iuuant.ca.illo vos de pign.l. ſpadonem. §. qui iura multa.ff. de excuſat. tutorum. cum ſimil. vt Barbat.lib 1. conſil. lib.1. conſil.43.præclarè, col.2.lib.2. conſil.6. & ſeq. Qua in re dilucidè patet Iudicem probationum energiam , & efficaciam debere mirum in modum amplecti,ſine quibus ſingere debet Harpocratem Idcircò ſapientiſſimi omnes Iuriſconſulti nunquã temere dederunt. Conſulta niſi diſcuſſis probè facti narrationibus.Sic Scæuola de more reſpondebat ſecundum ea quæ proponerentur Barbat.lib.4.conſil.70.vbi Epiſcopus col.6. Decius ſæpè hac animaduerſione ſua exorditur conſilia. Nam in facto etiam ij qui plus ſalis & aceti videtur hſ in pẽctore,quiq; prudãtiſſimi iudicãtur turpiter errãt.c.licet.de conſt.li.6.l.fi.ff.pro ſuo clarius in l.2.ff. de iuris & facti.ign. nõ.n.præſumuntur facta niſi probentur.

Et propterea oportet vt coram Iudice omnia ritè & verè enucleentur , diſcutiantur, longa manſuetudine maturentur, & ęqua trutinentur bilance cũ ampliſſimis probationum demonſtrationibus,quia Iudex cui nihil conſtat nihil agere debet.Eſt enim teſte Baldo Iudex quoddam prædicamentum , quod prædicatur de probationibus .

In immenſum profectò vagaretur lectionis præſentis diſcurſus ſi numeroſiſſima Præſidia hic citaremus quibus noſtra tuetur propoſitio, non erit tamẽ abſonũ recenſere præcipuos Duces quorum manu & copijs tutiſſima euadit,& ab omnibus ſophiſmatum verſutijs.immunis noſtra theſis de Iudicando ſecundum allegata , & probata conſpicitur . Horum primas partes tenet Bal. in c.fi. de Iureiur.Angelus Inſtitu.quib.modis tut.fin.in princ.in §.ſi minus.col.5.Inſti. de act. Paris de Syndicatu char. 49. in verb.iudicare colum.3.Bertach.in trac. de Epiſcopo 4.parte 4.lib. eſt char.47.q. 11.làtè & moraliter Luc. de Penna in l. quicunque. C. de tab. & ſcribis. lib. 10. Angelica in verb.iudicare.§.7.inc. Vtrũ Iudices Fely.poſt Barba.in c. paſtoralis. §.quoniam col.fin.de offi.deleg.Philipp. Decius in l.antepen. quæ incipit bonorum ad finem.C. qui admit. Ancharan. conſil.210. Curtius Iun. in d.l.antepen. Alex.in l.ſi is ad quem.ff.de re iudi.Catell.in 2.parte memoralium in verb.iudex.Papa Pius Epiſt.5.char.1.Fulg.Conſil.133.proponitur colum.final.Paul. de Caſtro lib.1.conſil.302. imola in Clem. Paſtoralis.§.quia verò num.40. de offi. deleg.& cap.1.num.13.verſic. ſi autem. Menchiaca controuerſ.illuſtr.ca.13.nu. 1.& cap.14.num.5. Aretin. conſil.88.in præſenti.col.fi.Socy.in conſi.27. colum. 3.Archidiacon.in c. vltim.23.q.3. Martinus iuris Ciuilis antiquus interpres in d.§.veritas.Cald.in d.c.Paſtor.§.quia vero de offic.deleg.Ioann.Arborçus,li. 9.Theoſophiæ,c.20.Ioan.Old.in tracta. de formula inueſt.actio.ca. Vlt idem in li.de Iure & ęquit.tit.13. Ioan. Coras. lib.4.Miſcel.c.20. horum autem omniũ conceſſus graditur cum canonis & paragraphi probati intentione,ſimulq; omnes dictant fruſtra conari Iudicẽ parti-

culati ſcientia & priuata, ſententiam ferre, cum teneatur iudicare ex his quę vt Iudex, non quæ vt priuatus cognouerit, & præterea ſi facta fuerint conſcripta his omnibus votis aſſentiendum eſt, qua in re fallitur Bartoli opinio in authenticis, niſi breuiores dicentes in his cauſis minimus ſimplici aſſertioni iudicis credendum eſſe nam etſi id verum ſit quod valdè dubium eſt intelligi tamen debet de his quæ vt Iudici contingerint, non autem de his, quæ vt priuatus perceperit. Et profectò ęquiſſima videtur ſanctio illa & Catholica quæ vnius hominis arbitrium negotij pōdus qđ ſummè trutinandū eſt nō remittit.

Supereſt vt oppoſitarum dubitationū argumentis cautè reſpondeamus quæ facili via diſſoluentur ad primum ergo quo tantopere veritas commēdatur, vt eius cognitio priuata, & particularis iudici poſſit ſtatuere iudicium neglectis probationibus, dicimus, & fatemur pro culdubio iudicem teneri iudicare ſecundum veritatem l. rem non nouam. C. de iudicijs. Veritas autem dicitur id quod probatum eſt aut per legem præſumptum. l. pen. ff. de probat. tex. c. 1. iunct. c. Laudabilem, de frigidis, vt ſic argumentatur poſt alios Andræas Alciat. in d. c. 1. de officiis ordinandorum nu. 84. Sicq; argumenti cuneus retorquetur in contradicentes & ad noſtrum velle commodè retorquetur.

Ad ſecundum vbi enumerantur ſordes Iudiciorum, & fori ſtrepitus diuerſi quibus atra ſæpius pro candidis proponuntur, ſatis non conſtare videtur logicis baſibus, nec rationum tutiſſima congerie. Ridicula enim ſunt exempla illa quorundam iniquè iudicantium, & eorum veſtigia inſequi piaculare eſſe nemo eſt qui dubitat. Et accidentia illa, quæ corruptiſſima hominum colluuie eueniunt, ęquo ſæpius veritatis niueū pudorem conſtuprare nequeunt, nec à vero officii ſui tramite excuſare Iudicē. Sol etenim non culpandus eſt ſi oculus non videt. Quamobrem legitimis iuris traditionibus prohibentur omnes illæ teſtium & probationū ſordes quibus hominis ratio, vel effaſcinari, vel in mirā metamorphoſim cōmutari poteſt. Arceantur & ad Britannos vſq; ablegētur ſimultates, falſitates, ſophiſmata, & tenebricoſæ omnes depoſitiones, Veritatis illibato ſeruato flore. Mederi enim voluerunt Cæſares huic ſymptomati cum ſententia fertur ex falſis inſtrumētis, & teſtibus, ne tyrannis quædā aut inhumanitas ſub ſacro Iuſtitiæ nomine ſopiat. Quid enim homine indignius excogitabimus, quā prauis indulgere mendacii, & falſitatis impoſturis. Optimè itaq; ita datur querela falſi contra ſententiā latā ex falſis demonſtrationibus etſi tranſierit in rē iudicatā l. querela. C. de fal ita diſponit totus tit. C. ſi ex falſ. inſtru. Temerè pariter publica teſtimonia negligit Iudex vt proprio ſuo ſenſui faueat, dum veretur ne quidpiā falſitatis illis, ſubſideat, nā vbi videt innocentē variis circuitibus calumniarū vndique cingi, tunc diligentius & ſagacius ſcrutari, & inquirere debet rerū perſonarū, & tēporis circunſtantias, cæteraq; adminicula amplectitur, nec vnquā omnem cauſæ ſpem proprio conſilio examinandam reponit, ſed in iudicio publico dirigitur, l. prætor. ff. de Iuriſdict. omnium iudicū. Hęc noſtra opinio clariſſimos habet fautores & probatur ex c iudicet. 3. cauſæ. q. 7. quem D. Thomas Aug. tribuit ſup. Pſalm. cum tamen ex Ambroſio ortum habeat Pſal. 115. ſerm. ſuper illud, Miſerationes tuæ multæ nimis domine ſecundum Iudicia tua viuifica me. Bonus iudex (inquit,) nihil ex arbitrio ſuo facit, & domeſticæ propriæ voluntatis, ſed iuxta leges & iura pronuntiat, ſcitis iuris obtēperat, non indulget propriæ voluntati nihil paratum, & meditatum domi defert ſed ſicut audit ita & iudicat. Conſultò ergo legi noſtræ concors Gregorius cū Ambroſio exclamauit, quod iubetur præſes inſequi quod cōuenit cū ſequi ex fide eorū quæ probantur. Valeant ergo aniles iſtę oppoſitiones & meticuloſæ ſuſpiciones de negligendis allegatis & probatis ob inanē dūtaxat cauſam, quæ fori abuſus intuetur, in maius & grauius ſiquidem detrimentum haberentur cauſæ quæ ſubſiſtunt corā iudice, ſi eius ſoli, & proprio arbitrio ſequaci & variis affectibus diſtrictō trāſuerentur. Norint vtinam Iudices corū

officio

officio maximè intereſſe hominum ma-
litijs occurrere,l.in fundo.in fin.ff.de rei
vendi.& tradunt Decius in l.ea eſt natu
ra cauillationis num.2.de reg.iur.& latè
Marſil.in ſing.177. & cauetur in conſi.
238.col.1.verſic.4.& diligenti veritatis
examine diſcutere ſordes ſori ſi quæ ir-
repſerint, Hæc ad retũdẽdũ ſecũdæ obie
ctionis aciẽ optimè conſtare creduntur.

Aggrediamur tertium oppoſitum qđ
perſpicax & ſubtile ita breue eſt ſed le-
uiore præſidio oppugnabitur. Explanan-
da eſt primum Moſis ſententia cui po-
tiſſimum tota vis argumenti contradi-
ctorij conualeſcit. Inſontem & iuſtum
nõ occides (inquit Dominus Exod.23.)
quia auerſor impium, ſed in rationabili
Philoſophia edoctus ſum optimum eſſe
ad faciliorem rei propoſitæ promeren-
dam perceptionem à diffinitionem exor
diri. Quod quidem præceptum, nec no-
uum eſt,nec inuſitatum. Fuitq; ſenten-
tia Platonis in Phædro in hæc verba.In
omnibus rebus ò puer vnicum principiũ
his qui bene conſulere volunt eſt intel-
ligere, quid illud ſit de quo conſulatur,
vel omninò aberrare neceſſe eſt.P eroſ-
ſque verò latet,quod neſciant rei ſubſtan
tia,ergo(inquit)ne nobis accidat,quod
in alijs damnamus, quid amor ipſe ſit &
quam vim habeat definitione ex conſen
ſu parium poſita cognoſcamus. Hacte-
nus Plato. Cui ſententiæ Iuriſconſ.Vl-
pianus facturꝰ verba de dolo malo ſub-
ſcripſiſſe dicitur in l 1.§ ff.de dolo:& idẽ
Iuriſc.in l.2.ff de iuſtitia & iure. in hæc
verba inquit, Iuri operam daturũ prius
noſſe oportet vnde nomen Iuris deſcen-
dat,& de Ciceronis ſententia Bald. no-
ſter meminit in prælud. feud. colum.3.
vt ergo tantis legum monitis pareamus
à definitione prædicati huius ſacræ ſen
tentiæ auſpicabimur, & explorabimus,
Quid ſit Inſons? Rab.Salomon hanc Mo
ſis à Domino edoctam legem explicans.
Inſontem eum & iuſtum intelligit qui
de domo iudicij exiens,condemnatus ad
mortem pro crimine ſibi falſo impoſito
ducitur.Nam ſi quiſpiam velit illius in-
nocentiam defendere offeratq; ſe proba
turum ſuſpendenda eſt omninò ſenten-
tiæ executio, condemnatuſq; ad priorẽ
locum reducendus,quo melius ſentẽtia
tia diſcutiatur, vt factum nouimus de
Suſanna Dan.13.quæ ad verba Prophe-
tæ ſe illam innocẽtem probaturum pol
licentis,reducitur ad iudicium & à mor
te liberatur. Alij intelligunt ne condem
natus ab alio quam à iudice publicam
functionem gerẽte,occidatur, ita vt ne-
mini liceat occidere etiam condemnatũ
niſi à magiſtratu iuſſus fuerit. Pluribus
autem videtur eum dici inſontem & iu
ſtum debere intelligi cuius iudici ſatis
eſt probata intentio licet per falſos te-
ſtes conuincatur, debet enim Iudex om
nem adhibere diligentiam, quò inſontis
& iuſti defendatur innocentia,& ſic iu-
diciũ differat,ſæpè teſtes examinet,alia-
que quærat indicia pro illius defenſiõe.
Si verò adhuc Iuſtum non poterit adiu
uare ad ſuperiorem remittat iudicem.
At ſi ipſe ſit ſuperior (ait B.Tho.) 2.2.
64.art.6.Iudicare iuxtà teſtium depoſi
tionem debet.Eo.n.caſu non ipſe, ſed te
ſtes hominem occidunt.Tunc namq; ex
intentione non occidit innocentem,ſed
debitum officij ſui quidquid ſequatur
perſoluit, nullatenus peccat ſed ſtudio-
sè agit,ſicuti ille qui tutamine inculpa-
tæ tutelæ aggreſſorem interficit. Et per
hoc inquit Soto ſoluitur aliorum argu-
mentum huic ordini reclamantium, &
arguentium hoc eſſe contra ius natura-
le. Illi n.qui falſo accuſant ius violant na
turale ſi ſcienter hoc faciant, nam poſ-
ſunt id bona fide facere. Iudex autẽ po-
tiùs ius idem tranſgrederetur niſi debi-
tum officij ſui præſtaret quod iure natu
ræ ob commodum bonum cõſtitutũ eſt.

E Cymmerijs tandè tenebris vindica
ta eſt nr̃a ꝑpoſitio de ferẽdo Iudicio ſe
cũdũ veritatis ipſiꝰ inſignia legitimis ꝑ
bationibus examinata & aduecta, ita vt
liberè inſeq valeamꝰ cenonis.& §.inten
tionẽ,vt & aliũdè authoritatibꝰ ĩplora-
tis fulciamur in ipſius gl. interꝑtatione
vbi prio memoriæ occurrit ꝗ Gratian.
30.q.5.docet,dicit.n.ibi textus, Incerta
vt Xiſtꝰ Papa ſcribit Epis ꝑ Hiſpaniã cõ
ſtitutis,nemo Põtificũ iudicare ꝑſumat,
vt q̃uis vera ſint tñ credẽda nõ ſunt,ni-
ſi q̃ certis ĩdicijs cõprobanẽ, niſi q̃ mani
feſto iudicio cõuincantur, niſi quæ iudi
ciali ordine publicantur prædicta enim
verba repetuntur in §. ſeq. qui incipit,
hunc

hinc etiam Victor Papa dicit glo.ſup.d.
verbo credenda non ſunt.arg.ex his au-
thoritatibus & ſequentib. c.q̃ iudex nõ
ſecundùm conſcientiam, ſed ſecundũ al-
legata debet iudicare,de conſe. diſt.5.c.
vlt.15.q.5.presbyter.2.q.1. Deus omni-
potens.3.q.7.Iudicet.Eiuſdem ponderis
& efficaciç eſt gl.noſtri.§.vbi fides teſtiũ
attenditur,non ſcientia priuata Iudicis.
Videtis ergo Clariſſimi iudices quo pa-
cto derelictis oĩbus veſtri affectus paſſio
nibus purè,& verè ſententiã ex allegatis
& probatis ferre debeatis. Omnes leges
omnia Iura clamant: Iudicandũ eſſe ſe-
cundũ probationes. Quod ſi Iudex (in-
qt Petrus Gregorius vir fęliciſſimi in-
genij)videat probationes fieri aduerſus
ea quæ ipſe certò nouit, puta qa inter-
fuit,& quia conſcientiæ puritate tactus
nolit Iudicium exequi pro ea probatio-
ne falſa bene quidem faciet ſi ſe à iudi-
cando abſtineat,ſi poſſit, at ſi non poſſit
vt quia ſolus Iudex debet commonere
reos,ſi nihil proficiat debet ex actis iu-
dicare.gl.in d.§.pubertatem. in verb.ex
habitu.quib.mod.tut.finiatur.tex.in c.ſi
ſacerdos.de officio ordinand. c.ſi tantũ.
& c.placuit. 6.q.2.

Aſt dicetis in tantis accuſationibus,
in tantis allegationibus & probationib.
quid nobis agẽdũ eſt, qũo poſſumus eui
tare hos falſum teſtiũ menãdros & inex
tricabiles verſutias? Non deſunt titubã
tibus veſtris animis optima remedia.Sũt
qui vobis conſulant cauſam ad ſuperio-
rẽ remittere, & à Iudicandi munere po
tius abſtinere quã ferre ſententiã aduer
ſus inſontes. Quod ſatis tutum eſſe non
exiſtimo, periclitaretur enim ſem p in-
ſontis ius ex hac à Pilato ad Herodem,
vt vulgo fertur remiſſione,nã viſis eiuſ-
dẽ negocij actis damnaretur. Th.q.64.art.
2.Syl.verb.Iudex.2.q.5.Caie.q.68 art.4.

Adde quod omne opus malũ ſicut eſt
illicitum homini facere per ſeipſum ita
eſt ei illicitũ facere per alterũ, tum quia
ille agit ſecundũ iura cuius authoritate
agitur,& ita per idẽ eſſet Iudici condẽ-
nare innocentem,per ſeipſum vel per al
terũ,quia quicquid eſt cauſa cauſæ ,eſt
cauſa cauſati, ſunt qui velint Iudicem
etiam per ſummum.Iuſiurandum cauſę
abſtruſiorẽ rationẽ percipere non poſſe
proteſtari.l.ſi de meis. §. vlt.ff.de arbit.
Alciat.c.1.de offi.ord.91.Aulus Gell.14.
c.3.Ang.in l.nõ quemadmodũ.ff.de Iudi
cijs.Quibus è diametro refragatur Co-
uarr.& explicatiùs.d.l.ſi de meis,ſenſum
perpendit, quæ ſic intelligendam eſſe cẽ
ſet vt optimè illud probet conſilium di
ſcedendi à cauſæ Iudicio qñ Iudex intra
certum diẽ iudicare,& cauſam diffinire
cogitur, cum tñ eo die nondũ ei liqueat
quid in ea controuerſia iuſtè diffinire
poſſit, q̃ poteſt varijs ex cauſis cõtinge
re,& maximè cum inter duos cõtrouer
titur de aliqua re quæ per eorum nemi
nem poſſidetur, ita vt neuter nec verè
actor ſit nec verè reus,& intra diẽ præſi
gnatum minimè liquidũ eſt ad quẽ eorũ
res pertineat.Graue ſiquidem eſt autho
re Gregorio,vt in re dubia certa profe-
ratur ſententia. c.graue.11.q.3. Deinde
non conſtat quo pacto iudex hic poſſit
iurare ſibi non liquere, ſiue.n.conſidere
mus publicam ſiue priuatã ſcientiã cer-
tus eſt quid in ea quæ tractatur cauſa
verum ſit. Hæc eſt Couarru. ſententia.

Sunt qui in ciuili vel criminali cauſa
cum Iudex habet informatam conſcien
tiã de certiſſima veritate pro reo, pro-
bationes tñ indubitatas audit in cauſa
contra reum quas verè nouit falſas,
ſed non poteſt oſtendere tanquã iudex,
varijs rationibus animũ Iudicis perſua-
deant ad inſequendã potius conſcientiã
informatã de veritate quam allegata &
probata.Sed omnibus hæc non probantur.
Periculoſum.n.eſſe videtur hoc conſiliũ
in dirimendis iudicij ciuilis litibus, Iu-
dex enim cõuinceretur ſñiam tuliſſe in-
iuſtam probationibus nimirũ alienam,
nec crederetur ei contrarium aſſerenti,
vt in c.quoniã cõtra falſam ext. de pro-
bationibus in cauſa factis etiam ſibi ma
ius periculum imminet.ſ.pęnę conſimi
lis fortè perſonalis.arg.ff.ad leg.Iul.rep.
l.lex Iul.iſtis autẽ periculis pro debito
alterius,vel delicto ſe exponere non vi-
detur ſecundùm ordinẽ charitatis coge
retur enim aliquando effuſis & decoctis
omnibus pro damni illati ex ſententia,
quæ non conſtitiſſet fidei & probationis
baſibus reſtitutione vitam mendicare.
In hac ergo perplexitate ſatis videtur
iudex excuſabilis quoad Deũ ſi veritatẽ

vt

vt homini priuato ſibi notam offendit, & ſequitur veritatem Iudicialem.

Iſtud enim eſt minus malum.ſ.nõ ſpoliare ſe,ſed ſupplicium pati nolle miſericordiæ cauſa,vt in c.Deus omnipotens. 2.q.11. & ſubdit Ancharanus multum enim excuſat neceſſitas officij', vt l.Tutor.ff de his quib.vt ind. & l.poſt legatũ eo.tit. & in l.cum quædam c. de admin. tut.& communiter gloſſatores iuris canonici,& ciuilis inclinant in iſtam partem. Hæc eſt ſententia Petri Ancharani.in rep.c.1.ext de conſt.poſt.5.

Io.à Capiſtrano veritati tantum tribuit vt nullis auocamentis inſtrumẽtorum, nullis probationibus velit Iudicẽ debere ſententiam ferre contra conſciẽtiæ dictamen. Cuius hæc ſunt verba ab authoritate Prophetæ Hieremię deſumpta. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua,& non glorietur fortis in fortitudine ſua,& non glorietur diues in diuitijs ſuis,ſed in hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me, quia ego ſum Dñs qui facio miſericordiam & iudiciũ & iuſtitiã in terra,hęc.n.placent mihi ait Dñs, quia vt dictũ noſſe, eſt noſſe veritatem quia Deus veritas eſt,ergo gloria noſtra ſit noſſe ſequi & ſeruare Iuſtitiæ veritatem contra quem certitudinaliter notã nullus audeat iudicare, & qui contrariũ ſentit cum verè poterit reſpondere ad tot ſacras authoritates adhuc recurrat ad ſummum ſuperiorem regem Regũ & Dñm dominantium.Et ſi non ſufficit appellare ad Imperatorẽ, & Papam vel ad ſacrum concilium appellet ad thronum Dei & tribunal Chriſti priuſquam contra veritatem certitudinaliter ſibi notã innocẽtem quempiam condemnare deliberet. Hæc Capiſtranus. Cuius conſilij authoritas & quæcunq; copia varia collegit nihil aliud continent præter eximiam veritatis Epæneſim. Exaggeratis ſiquidem ſacræ paginæ ſententijs fermè omnibus de veritatis Iudicio,[a] hanc ſententiam tulit qua citius fore exiſtimat cauſam remittere ad cęleſtẽ tribunal q̃ Innocentẽ damnare, cum ſcriptum ſit, Inſontem non occides qm̃ aduerſor impium Huius argumẽti præſidiũ fortius, diſcaſſum eſt fortioris rationis ſubſidio, apud Ludouicum Lopez, nam Iudex dãnans eum quem priuatim ſcit innocentem eſſe,ex ipſis tamen publicis probationibus manifeſtè nocentem,nequaquã innocentem,ſed potius nocentẽ occidit. Nam vt iudex tenetur in Iudicio fidem adhibere his, quæ vt Iudex cognouerit non his quæ vt priuatus,igitur, non occidit innocentem ſi occiderit eum qui ex publicis teſtimonijs nocens apparet. Lud.Lopez 1.p.Inſtru. conſc.ca.3. q.2.

Ea autem quæ ſuperaddit de prouocatione ſententiæ, non videntur multũ detrahere Iudicis officio quominus ſecundũ probata non Iudicandũ ſit, ſed Iudiciorũ falſitates & periuria aperiũt quorũ Deus vt vltor poſtulatur, Poſſunt tñ hoc exemplo Iudices non parum moueri vt ſui muneris memores non friuolis quibuſcunq; accuſationibus aut depoſitionibus aures deuoueãt ne illis accidat q̃ multis perperam Iudicantibus accidiſſe legimus. Sunt.n.qui honoris & dignitatum culmina & apicem tenẽtes ſibi impunè omnia licere putant, legum euertere æquitatem, iura pro arbitrio torquere nihili facere nec rationis, nec naturæ placita: odio quodam feruntur, vt ad cruces ad rogos, ad vortigines miſeriarnm vſq; proſequantur quos oderunt. Deus autem qui toties pollicitus eſt ſe fore tutiſſimũ propugnaculũ iniuſtè oppreſſorum, inſanam impietatem grauiter vleiſcitur vt liquido conſtat in his qui cum viderent cauſam eorũ apud homines periclitari ad ſuperos confugerunt,quod conſilium Innocentibus tradidit Capiſtranus.

Refert Dion.Caſſi[a] Seuerianũ Adriani iuſſu occiſum fuiſſe, qui antequam lictoris laqueo iugularetur, nullius ſceleris conſcius, & ſuo Iuri Principẽ obturaſſe aures cerneret,ignẽ propoſcit atq; incenſo thure vos (inquit) o dij teſtor me nihil aduerſus Adrianum molitum fuiſſe cui indignè me perſequenti hoc tantum imprecor, vt cum mori cupiet non poſſit. Quæ Imprecatio certiſſimo euentu non caruit nam ipſe Imperator maximis cruciatibus afflictatus repetitis vocibus in hæc verba miſer prorupit,Quam miſerum mortem appetere, & mori non poſſe.

Ex Fulgoſio[a] retulit Gallicæ Academiæ author quendam Principem cuius no-

nominis non memini, alioquin genero-ſum, ſed ſcelerum crudeliſſimum vltorẽ nobiles duos natalib. & ſtemmatis ſplendore conſpicuos perduellionis crimine pertinaci accuſatos, ex altiſſima turre ĩ conſpectu multorum percipites truſiſſe. Conſtantiſſimis vocibus innocentiam proteſtabantur. Falſas accuſationes vitę integritate repellebant. Supplices petebant ne regis animus clanculariis ſuggillatoribus ſeductus in eos ſæuiret. Nihil proficiunt. Nec mouetur, nec flectitur, tantis clamoribus Princeps. Inſontes ad diuinum tribunal confugiunt & his verbis Principem adoriuntur. Cum nec Iuri noſtro tuendo, nec nobis æquitatis apud te crudeliſſime Princeps relict⁹ ſit locus, nos te ad dies triginta iudicio ſiſtere mandamus, ante ſummi & incorrupti Iudicis thronũ vbi ius noſtrũ ęquiore bilance trutinabitur. Princeps anilem & dementem illam citationem eſſe opinatus, eamq; flocci faciẽs, trigeſima die cum ab aulicis ſuis ſommo liberiore indulgere crederetur mortuus inuentus eſt. Idẽ ferme ſcribit Naucleꝛus de quodam Ferdinando Sanctij filio Legionis, & Caſtellæ rege.

O tremenda comparitio. Non inſtruitur actio coram plebeio Iudice, ſed coram Deo & in conſpectu ipſius ſummæ Triadis. Non eſt hic Iudex inſtar Æſopicæ trabis indignus qui tribunal obſideat ſed cui eadem Dei eſt omnipotentia cõmunis, eadem incorrupta Iuſtitia & ſapientia Coram illius claritate Rodolphus Dux Moſcouiæ citatus eſt, cũ odij peſtilentis inſidias moliretur aduerſus quendam equitem auratum, quem ideo vinctum apprehenſum cruciatum in lacco incluſum compedibus obſtrictum in profluentem, proijci iuſſit. Eques iam in ſaccum coniectus, nondum tamen incluſus Ducem qui ad ſpectaculum acceſſerat in feneſtra conſpicatus alta voce clamauit, Dux Rodolphe ad tremendũ Dei tribunal te voco, vt cauſam aſſignes cur me immerentem tam acerba & indigna morte petiuis. Dux eam citationem cũ riſu excipiens, intrepide reſpõdit, Bene, pręito, ego tum adero. Exacto prope anno Dux in febriculam incidit, & appellationis recordatus adſtantibus dixit Nũc mortis meæ tempus inſtat, ad iudicium eundum, & ita accidit breui enim poſt mortuus eſt.

Præterire nec poſſum, nec debeo, quę in Britannis chronicis leguntur de Franciſco Britanniæ Armoricæ Duce q. Ægidium fratrem à conſiliarijs, læſæ maieſtatis falſo accuſatum in carcerem conieccit, vbi cum horrendo, famis ſupplicio necaretur ſiti & inediæ conſumeretur, fatalem diem tanti tormenti metam eſſe præuidens aduocato ad cõſcietiæ inſtructionem pro viatico ſui itineris pręparando Monacho Frãciſcano fidem ab eo accepit, vt fratri renuntiaret intra quadrageſimum diem ad Dei tribunal ſe ſiſtere oportere Franciſcanus cum Ducem in finibus Normandiæ inueniſſet mortẽ fratris, eiusq; ad ſummi Dei Iudicium appellationem renunciauit, Dux eo nuncio perterritus, ingẽti ſymptomate corripitur, & paulatim morbi ſæuitia tabeſcens ad diem condictum è viuis ſublatus eſt Hec nemo exiſtimet ludicra, quæ è veris Hiſtoriarum monumentis excepta ſunt & à multis fidei, & eruditionis notiſſimæ authoribus relata, quibus, Iudices ad reſipiſcentiam ſaltem iure ſummo hortari debent, ne tam leuiter cauſarum periodum current rebus omnibus negligenter examinatis. Nę in eos valeat conſilium Capiſtrani qui cum innocentiam ſummis numeris indignè accuſatam, diuina protegi Iuſtitia, aſſeuerat, & quod à Niceta dictum eſt veriſſimum eſſe comprobetur. Eſt extremæ inſaniæ eos vel obiurgare vel vt iniurios laceſſere qui ad Deum confugiũt eoq; interceſſore & defenſore perſecutionum remedium quærunt. Non facilè reperiri poteſt opus in quo quis nõ accuſetur, ſed vera debet eſſe accuſatio, ſed legitima, ſed certa, non Chimerica, non ſordida, aut ambitione teſtiũ & mẽdaciorum circumſcripta, poteſtatem committere oportet integritas, nimirum vt perturbationibus non rapteur, non inflammetur odio, non trahatur inuidia, non flectatur gratia, nec cupiditate ſurſum deorſumq; feratur, quæ Iudicẽ ab æquo & iuſto tranſuerſum agere ſolent, at vero quia interdũ, quia planè ęquus iuſtiq; tenax, circumuenitur blanditijs,

&

& oratorum arietibus percellitur, fer-
reum eſſe decet imo adamantinum iu-
dicem. Nequaquam faciat lachrymas ne
fucos aut verba curet, quibus offundun
tur tenebræ, ſed quid rei cauſæq́; veri-
tas habeat, quid leges, q̃d Iuſtitia dictet,
ſibi ſemper ponat ob oculos. Et ne quid
deſit, ne corruptus adſeſſor oblinat os iu
dici & imprudentem aliorſum ducat à
à recto ſapientem eſſe oportet. Nam ſi p
ſe non ſapiat iudex rerum in controuer
ſia poſitarum diſcuſſionem ſi tantũ alie-
nis credat iudicis, atq; in ferenda ſenten
tia opus habeat ſubmonitore, frequẽter
impinget neq; præſtabit vnquã q̃ ſunt
vericondatisq́; iudicis. In eiusq́; ſenten
tiã merito proteſtabitur. Videtis ni ſal-
lor qua in re ſuſcipienda veniat Capi-
ſtrani ſententia, qua vero reijciẽda. Pro-
bo Capiſtranum quamdiu tuetur Inno-
centis partes. Reprobo Capiſtranum cũ
vult omnem Iudicij animam penes Iudi
cem manere neglectis probationum ad-
miniculis imo certiſſimis litis indicijs,
& demonſtrationibus.

Eia ergo Iudices nolite illuſtratã mul
tis probationibus veritatem particulari
quodã affectu violare, verba penſate te-
ſtium, nõ perſonarũ quæ fortaſſis minus
atrident vultui Cæſar rogatus ſententiã
à conſule huiuſmodi verba loquutus eſt
omnes homines P. C. qui de reb⁹ dubijs
conſultant ab odio, amicitia, ira, atq; mi
ſericordia vacuos eſſe decet. Haud facilè
animus verum præuidet vbi illa officiũt
neq; quiſquam omnium libidini ſimul,
& vſui paruit hac quidem ſententia ne-
ſcio an vſpiam apud Ethnicos ſcriptores
ſalubrior ac magis frugifera induci poſ-
ſit, præſertim Reipub. rectorib. Ob eam
cauſſam Areopagitæ in ſumma venera-
tiõe habiti ſunt Athenis, qui ne propha
natores ſacroſanctæ Iuſtitiæ inuenirẽ-
tur, ius noctu & in tenebris dicebant.
Non enim die ſed iure æquum eſſe Iudi
cia celebrari exiſtimabant. Ideoq́; quæ
dicebantur audiebant, dicentes autem
Satyr 3 lib. 1. non videbant, & meritò quidem. Non
enim iura inuenta ſunt vt in ſcernendis
negotijs odio aut amore aut reliquis af-
fectibus ſtudeamus, ſed vt Flaccus Ve-
nuſinus Lyricus ille vates inquit.

*Iura inuenta metu iniuſti fatea-
re neceſſe eſt.*

Quo circa Chriſippi quoque ingeniũ Aud. Gel. li.
veteribus noſtris iure in admiratiouem 14 c.4.
venit, qui Iuſtitiæ imaginem expreſſu-
rus eam aſpectũ per quam vehemẽti tor
nami raroque vultu, luminibus oculorũ
vt acrioribus ita etiam rectis & immo-
tis, depingere ſtuduerit, innuens nimi-
rum quòd magiſtratum in improbos ſe-
uerum & inexorabilem, in probos mitẽ,
& manſuetum eſſe oporteret. Quod con
ſiliũ Themiſtocles pulchrè ſimul & præ- Plutarch. in
clarè ſequutus videtur. Is namq́; Simo- Themiſt.
nidi cum præter ęquum quiddam poſtu
laſſet, ait: Nam neq; tu inquit bonus Poe
ta eſſes, ſi modos & numeros in comitan
do contemneres, neque ipſe bonus præ-
tor ſi gratiam cuiuſquam legibus ante-
ferrem. Idcirco qui fauore humano aut
precibus victi ſententiam ferunt. Iure
puniuntur, ſed his minime parcenaum
eſt qui cum vident dilucidum. Veritatis
iubar illud extinguere putant vt dolo
iudicent ij autem tenentur ad æſtimatio
nem litis & ad damnum reficiẽdum par
ti læſæ, vt in l. fin ad ſi. c. de pœna. Iudic.
qui male iudicat, & inſt. de oblig. quæ ex
quaſi malef. in princ. & dicit glo in d. l. ſi.
quod tenetur per actionem in factum,
vt Inſtitut. vbi ſupra. Tenetur etiam l.
Iulia. repetund. ff. ad leg. Iul. repetund vt
ſuperius diximus. Tenetur pariter cri-
mine concuſſionis. l. ſi. & crimine falſi q̃
pęnam de portationis vel vltimi ſuppli-
cij continet. ff. ad l. Corn. de falſi. l. §. qui
iudicẽ. Cõdẽnatur etiã corruptus Iudex
in triplũ dati & in triplũ pmiſſi, & in cã
iuili amiſſa dignitate vel cingulo. In cri
minali vero cauſa bonis omnibus confi-
ſcatis mittetur in exiliũ de iure nouiſſi-
mo in Auth. vt litigãt. iur. §. qui verò ac
cep. & §. ſi autẽ. Poteſt etiã ciuiliter con-
ueniri ex edicto de calumniatoribus in
quadruplũ ab eo qnẽ debebat dãnare p
pecuniã vt. ff. de calũniat. l. 1. & l. 3. §. il-
lud. Nulla tulit vitioſiores hoĩes ætas.
Nullũ ſæculũ languidius vnq̃ fuit ſcelerũ
lue. Nunq̃ tñ negligẽtius aĩaduerſum eſt
in flagitioſos, quorũ vbi vis gentiũ ingẽs
eſt copia, quæ fecunditate vberiore pul-
lulaſcit, quia tolleratur, quia permitti-
tur.

tur. Iam non audiuntur vulgaria delicta ſed horrenda & ipſis Barbaris incognita. Aſſaſinia, natorum expoſitiones, proditiones amicorum, paſſim audiuntur. Et quod dictu horribilius eſt, ipſi homines non ſibi ipſis tantũ infenſi, ſunt ſed in Deum ipſum videntur contraxiſſe inuidiam. Hæc humani generis tam mira in vitia propenſio in cauſa eſt vt malorum plena ſint omnia vt vix decimus quiſq; ad virtutis ſtudium incumbat. Hanc malorum frequentium multitudinem Virgilius ſic deſcribit:

Hic quibus inuiſi fratres dum vita manebat
Pulſatuſve parens & fraus innexa clienti,
Aut qui diuitijs ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis quę maxima turba eſt.
Quique ob adulterium cæſi quique arma ſequuti
Impia, nec veriti Dominorum fallere dextras.

Hæc malorum ſeges fit vitio fomitis, quem Hebrei vocant, vt quiſq; ad vitia ſit propenſior, quam ad virtutes & citius bonorum hominum multitudo ab vno vitioſo indeterius pellicetur, quam gens malorum caterua ab vno ſtudioſo ad meliorem frugem reuocari poſſit, quod Greg. Nazian. explicatius his verbis retulit. Deſiderabile (inquit) quid & promptum eſt malitia, & nihil adeò facilè & procliue exiſtit, atq; facere malum, etiã ſi nemo ſit, qui nos adigat, ac rurſus rara ac moleſta eſt boni acquiſitio; etiam ſi plura ſint quæ nos ad illam trahant & prouocent. Bonum humanæ naturæ acquiſitu difficile eſt, perinde atq; ignis humidiori materia. Pluſimi verò ad communicationem mali parati & apti, quaſi calamus quidam ſunt, qui ſcintilla & vẽto correptus; facilè propter ariditatem accenditur & cõſumitur. Etenim citius quis modicam malitiam vbertim in ſe recipit, quàm copioſam virtutem paulatim. Nam & modicum abſinthij amaritudinẽ ſuam melli celerrimè indit, mel verò dulcedinem ſuam abſinthio nõ ita facilè ingerit, etiam ſi duplicatum adhibeatur: & modicus calculus ſubtractus, totum fluuiũ in decliuia diſtrahit, è contrario verò vix illum robuſtiſſimũ munimentum cõtinet, vel ne exorbitet, impedit. Hactenus Nazianzenus. Sed inter tantos malorum aceruos nulli pernicioſiores meo Iudicio exiſtimantur ijs, qui cùm virtutis tutelam & patrocinium ſe ſuſcepiſſe dicant, omnia tamen in virtutis iniuriam moliuntur, adeò vt reipublicæ tempeſtas penè inſedabilis oriatur huius generis ſunt iudices q iniquis iudicijs rerum concordiam diſſoluere conantur, excutiunt reuerentiam, quæ iuri debetur, & plurimũ fauoris conciliãt ijs, quos exitio dignos vident. Eraclites cum magnopere cuperet rectè conſultũ reipublicæ, ab illis in primis ſupplicia ſumenda eſſe dicebat, qui publicas ciuitatis leges infeſtarẽt, quam qui muros impugnarent. Aſt quanto dirius ſæuiendũ eſt in eos, qui leges corrumpi volunt iniquis perſuaſionibus, & varijs inſidijs? Pernicioſius eſt Rempub. legibus carere q̃ ciuitatem muris. Muri, turres, propugnacula vim externam duntaxat depellunt, leges verò inteſtinam iniuriam profugant. Muri ne à potentioribus ciuitas expugnetur opem adferunt (quorum imperiũ nonnunquã tolerabile eſſe queat) at leges quia in his, & ſalus & vita vniuerſorum conſiſtit, obſiſtunt ne impij & flagitioſi rerũ gubernacula inuadant ne improborũ libidini tota multitudo ſeruire cogãtur. Nihil habet vrbs indignius malo, nihil fęlicius optimo Iudice. Nollem locupletari orationem meam infœliciſſimo exitu quem conſequutæ ſunt Reſpublicæ tanto commodo deſtitutæ, at horret animus receſere quibus infortunijs ſubijciatur populus, cui malus iudex præficitur. Sed vt funem aliquando reducamus quis non videt exorbitantes iniquorum iudicũ iniurias turbare omnia, perdere familias, fratrum cladibus gaudere &c illa quæ tacenda quam publicanda potius exiſtimatur? Quod ſi ijs non detur promptiſſima remedia abſit male nominari, vereor ne hoc malũ temporum pertinacia fiat immedicabile Nõ deeſt copia monitorũ ſed flocci fit om-

nis

nis de virtute, & de ſerenanda conſcientia Paranæſis. Ipſa etiam conſcientia ſceleris vindex non deeſt optimo perſuaſu conſulere, quem videt fræna ſenſus libidini laxare Videtisne aliquando iudicẽ iniquam ferre ſententiã? quomodo illico numeroſa, acie ſtipetur, quomodo timor damnatio, horror ad melioris animi vota illum prouocent, vt maius nequeat ſupplicium excogitari. Quod ſi contingat perfici tantum facinus, tantum ſacrilegium, tum adeſt illico ſuiipſius accuſatrix conſcientia, & infeſta Nemeſis quæ miſerrimis infœlicem animum excarnificat modis. Quod ſi ſtatim de pœnitentia cogitet recipitur quidem à Deo, qui neminem excludit à venia, ſin ſecus incrudeſcit ſingulis momentis flagellum, nec patitur quietem agere donec adigat ad deſperationem. Nec opus eſt ſibi blandiri quod tardius veniat vltio, tarda durior eſt, lenta acrior, Deus ille omnia nouit, videt omnia.

Imponendus iam tandem licentiori orationis curſui expectatus colophon, ne verboſitati nimium incultæ indulgere videar, quæ cùm in Oratoribus omnibus damnetur in togato noſtro ordine indigna eſt, vt doctè voluit Iaſ. in l. Gall. §. 1. in 1. notab. ff. de lib. & poſth. vbi dicit quod aduocatus nimis verboſus poteſt propter hoc priuari aduocatione, & eſt gl. ſing. in l. ex ea in 1. glo. ff. de poſtul. Sed non inutile fuit copioſiore vti rationum congerie, quæ ſi vobis paulo viſa eſt prolixior facite vt cum veſtris animis cogitetis rem tantam non potuiſſe paucis verbis explicari. Varijs quidẽ vſus ſum verborũ repetitionibus & inuolucris, in hac ſolenni Iudicũ materia καὶ δὶς γάρ τοι καὶ τρὶς φασὶ καλὸν εἶναι τὰ καλὰ λέγειν τε καὶ ἐπισκοπεῖσθαι. Atqui pulchra aiũt ea quæ pulchra ſunt iterum ac tertio tum dicere, tum conſiderare. Vellem autem, vt ex frequẽti iteratione Iudices, vel iure poſtliminij ad ſacri officij ſpartam diligentius exornandam excitarẽtur. Vellẽ, vt in manu mea eſſet quod verbis ſum proſequutus re effectum reddere, ſed nõ dubito vos omnes mecum fateri id eſſe deploratis reipublicæ miſerijs vtiliſſimum. Præſtaui pro virili, quæ pollicitus fueram. Veſtrũ eſt ea omnia grato animo & beneuolo ſuſcipere, quod ſi feceritis mihi maior dabitur ſtimulus feliciore calamo aliquando poſteris teſtandi quantum prodeſſe cupiat celeberrimæ huic Academiæ veſter MATTHÆVS. Viuite fœlices.

IVRISPRVDENTIAE EX EMBLEmatibus PETRI MATTHAEI Iconographicis.

Ad Excellentiſsimos Iuris Profeſſores in Academia VALENTINA.

Pande genus, ſtirpiſque tuæ primordia profer.
Me genuit fauſto ſidere Iuſtitia.
Quale tuum nomen? IVRISPRVDENTIA. Quid eſt?
Virtus perpetuò qua ſine recta ſilent.
Illa ego ſum duplicis pandens oracula legis
Me colit excelſi Diua Sophia chori.
Segmine cur panni vario tua palla renidet?
Tot manibus fuerant condita iura prius
Quis facit hanc? Diuum ſemper metuenda poteſtas,
πολυπραγμοσύνης *ſedula cura virum.*
Hiſtoriæ ſeries, Regum conſulta, ſenatus.
Sanctio, naſcentis criminis exitium.
Vnde triplex facies? Iuris diuiſa facultas
Vrbes, naturam, conſpicit ac populos.
Dic mihi cur cingas Parnaſſide tempora lauro?
Iura triumphanti numine cuncta domant.
Cur manibus manca es? ſum donis neſcia flecti,
Ius venale manet, muneris illicio.
Cur oculos claudis? Iudex non noſcat amicos,
Fallitur aſpectu ſæpe fauetque dolis.
Cur aurita nimis? nos ſolis auribus abſque
Affectu, aut mentis calcare iura damus.
Cur reſides veterum libros ac ſcripta volutans?
Arte grauem pectus non variare decet.
Quaue cohors ſequitur lacbrymis tritaque lacerna?
Conſilium dubijs caſibus ipſa petit
Magnatum procerumque decus mea vota capeſſat
Et Belli & pacis tempus vtrumque fero.
Cur pedibus concuſſa tacent tot corpora? victum
Hic vicij caput eſt fraudis, & ecce manus.
Ecqui circunſtant? opulentia, ſplendor, honores,
Hæc mea, Virtuti ſi ſuus eſſet honos.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ELENCHVS LOCORVM COMMVNIVM QVI IN PRIMA INSTRVCTORII Conſcientiæ parte continentur.

A

ACceptum turpe. 107.280
Accepta ſacrilegè reſtituenda. 144.380
Acolytus. 10.41.
Adulterinus partus. 88.245
Adultera quomodo recompenſare tenetur. 89.247
Adulter recompenſare tenetur marito adulteræ. 90.247
Adulter quomodo in vita vel morte reſtituere debet. 91.250
Alienatio boni alieni. 95.257
Amor Dei. 13.51
Attritio & contritio. 8.31
Aulicus. 23.74

B

BAptiſmus. 9.34
Bellum. 61.192
Blaſphemus. 25.77
Blaſphemia. 51.164

C

CArnis delectatio. 75.219
Ceſſio bonorum. 119.307
Charitatis præcepta. 40.138
Choreæ. 31.111
Circunſtantiæ confeſſionis. 29.103
Circunſtantiæ peccatorum carnalium. 35.125.
Circunſtantia complicium. 36.129
Cogitatio illicita. 2.5
Concubinarij non abſoluendi. 78.228
Concubinarij. 21.69
Confeſſio. 15.54.& 18.59
Confeſſoribus neceſſaria animaduerſiones. 21.69
Confeſſoris electio. 26.91
Confeſſionis præambula. 28.99
Confeſſio inualida. 38.135
Contritio. 6.22
Correctio proximi. 69.209
Curioſitas. 25.77

D

DEbiti redditio inter coniuges. 79.228
Debiti negatio inter cōiuges quale peccatum: 80.230. 81.232
Debiti petitio ab vxore menſtruata. 82.233
Debiti redditio in feſtis & alijs caſibus. 83.236
Defenſio iuſta vel non. 62.193
Defenſio vitæ propriæ licita vel non. 66.265
Depoſiti reſtitutio. 97.261
Diaconus. 68 208
Diſpenſatio. 4.15
Diſpenſatio ad Sacramentum Euchariſtiæ. 11.44
Diſtributores bonorum communium. 127.327. 128.332
Dubiū an excuſet à reſtitutione. 25.77

E

ECcleſiæ redditus nō alienandi. 140.368
Emptio à latrone. 94.256
Epiſcoporum officium in Pauperes. 141.369. 142.372. 143.378
Euchariſtia. 11.44
Excuſatio peccati. 3.10

F

FEſtorum obſeruatio. 52.166
Fides. 41.140
Fornicatio. 73.114
Eructuum reſtitutio. 101.268
Furtum. 29.103
Furtum minimum. 93.253
Furti declaratio. 100.265

H

HÆreticus. 41.140
Hæreticorum dona. 112.290

Homicidium caſuale. 63.196.

Homicidium. 60.191. 64.198.65.201.

Homicidij & occiſionis reſtitutio quibus eſt facienda. 72.213.

I

IVramentum. 42.143

Ignorantiæ ſpecies. 3.10

Impedientes dona & legata, reſtitutioni an obnoxij ſint. 126.326

Impedimentum ad conſequendum officium quidpiam. 122.313. vel beneficium. 125.323

Inceſtus. 35.125

Infidelis. 41.140

Intentio mala nocendi. 122.313

Intentione defectus. 124.320

L

LVxuriæ ſpecies. 73.214

Lignorum cæſores. 149.391

M

MAtrimonium clandeſtinum. 85. 241. 86.242

Matrimonij clandeſtini vſus. 87.243

Meretrix. 31.111

Miles. 21.71

Mulierum & virginum inſecutio. 76. 222. 77.226

N

NAufragantium bona reſtituenda. 145.382.

O

OBligatio dominorum erga ſeruos 55.176

Obligatio erga proximũ. 56.178.57.181

Obligatio ſubueniendi proximo cum iactura vitæ vel non. 67.205

Occaſiones peccandi. 19.63. 20.66

Occaſionum peccandi fuga. 58.184

Officia ſecularia venalia exhibens reſtituere tenetur. 130.340

Oratio. 18.59

P

PAſcuis alienis paſcentes. 150.393

Peccatum mortale & veniale. 1.1

Peccatorum diuiſio. 5.17

Pertinax. 41.140

Pietas erga parentes. 53.170.54.173

Piſcatio. 148.387

Pœnitentia. 9.34

Pollutio contingens in ſomnijs aut aliter. 74.217

Præambula ad confeſſionem. 39.137

Prædicatores. 10.41

Præſcriptio. 133.349.& ſeq.

Præſcriptionis tempus. 136.356

R

REſtitutionis definitio. 96.259

Reſtitutionis obligatio. 98.262

Reſtitutio cui ſit facienda. 103.269

Quantum reſtituetur. 103.269

Reſtitutio bonorum incertorum. 104. 271

Reſtitutio turpis lucri. 105.273. 108. 282

Reſtitutio quo ordine ſit facienda. 107. 280

Quomodo ſit reſtituendum. 109.285

Reſtitutio Iudicum & ordo reſtitutionis. 110.286.& ſeq.

Quando eſt reſtituendum. 113.292

Reſtitutionis excuſatio. 114.293

Reſtitutio boni ſuſcepti in extrema neceſſitate. 115.294

Reſtitutionis incommoditas. 116.296

Reſtitutionem quale damnum excuſet. 117.300.& ſeq.

Reſtitutionis dilatio. 120.308

Reſtituentem quæ cauſæ à peccato excuſent. 129.335

Reſtitutionem ignorantia an excuſet. 113.292

Reſtitutio incertorum bonorum. 137. 362. 132.347

Reſtitutio inuentorum. 146.383

Reſtitutio circa venationem. 147.385

S

SAcer locus. 33.119

Satisfactio agenda pro vulnere inflicto. 71.211

Scandalum. 30.109

Sigillum confeſſionis. 37.133

Solutio debiti facta per nuntiũ. 121.312

Stuprum. 36.129

Stipendia Iudicum. 150.393

Subdiaconus. 9.34

Surdus & mutus. 12.149

Sylua communis, & propria. 149.391

Tauro-

T

TAurorum agitatio. 70.210
Tempora præſcriptionũ. 136.356
Turpe lucrum reſtituendum. 105.273

V

VEnatio. 148.387
Vinum & Ebrietas. 74.217
Vir frequentius debitum coniugij petens. 80.230
Vir leproſus. 83.236
Virgo precibus aut falſis promiſſionibus decepta. 76.222
Vitæ alienæ ſubueniendum. 68.208
Vota nouitiorum. 47.155
Voti irritatio. 47.155
Voti diſpenſatio. 49.160
Votum inter coniuges. 46.154
Votum & voti obligatio. 43.147. & 45.152
Vſus matrimonij clandeſtini. 87.243
Vxor contrahens ſecundas nuptias dubia de morte prioris coniugis. 81.232
Vxor menſtruata. 35.125. 82.233
Vxor adultera. 82.233
Vxor impotens ad conceptionẽ. 79.228
Vxor puerpera. 83.236
Vxores natura frigidæ. 82.233
Vxorati concubinarij non abſoluendi. 78.228.

POSTERIORIS PARTIS Inſtructorij Conſcientiæ.

INDEX.

A

Acceptum turpe reſtituitur. 29.89
Accepta à filijs adducenda ad partitionem. 21.64
Adulterantes literas publicas vel Papales. 43.136
Aduentitium peculium. 22.66
Ætas legitima ad ſuſcipiendum beneficium. 107.365
Alimentorum præſtandum obligatio. 19.57

B

Baſtardorum ſucceſſio. 18.54
Beneficiorum pluralitas. 101.341
Beneficium acquiſitum ſimoniacè. 106.363
Bonorum paternorum partitio. 21.64

C

Cambium pecuniarum. 65.215
Canonici perſoluere debent horas canonicas. 96.321
Conditionales donationes & promiſſiones. 28.84
Cenſuræ Eccleſiaſticæ. 10.28.12.36
Clericus homicida tenetur reſtituere fructus ſui beneficij. 93.312
Clericus vſurarius celebrans fit irregularis. 85.288
Clericus ſimoniacè beneficium adeptus 106.363
Clericus aleator. 31.96
Clerici coniugati. 106.363
Clerici titulares an obligentur ad recitandum horas canonicas. 94.315
Clerici beneficiati qui non promouentur ad ſacros ordines. 106.363
Contractus aſſecurationis nauium & vitæ hominum. 73.245
Cuſtodia depoſiti. 48.155

D

Domini participes & opitulares in ferendis damnis. 16.49
Defraudatio in tributis, principibus infidelibus debitis. 39.122
Depoſitum an poſſit retineri indebiti recompenſationem. 47.152
Depoſiti cuſtodia. 48.155
Depoſitum & commodatum. 46.147
Diuiſio bonorum lucratorum inter coniuges. 91.307
Diſpenſatio in pluralitate beneficiorum 102.346.
Diſpenſatio iniuſta pluralitatis beneficiorum. 103.350
Diſpenſatio clerici irregularis. 85.288
Dolus verus & latiſſima culpa. 45.142
Dolus leuus & lata culpa. 46.147
Donatio iniuſtæ cauſæ. 3.10
Donationes dubiæ. 29.88
Donatio extorta. 7.18
Donatio inter coniuges. 22.66
Donationes gratioſæ. 20.60
Donatio & promiſſio. 27.84
Dos inofficioſa. 25.74
Dotis repetitio. 11.32

E

Eccleſiaſticorum immunitates. 40.125
Eccleſiaſticarum rerum locationes. 49.152
Emptores redditaum Eccleſiaſticorum. 57.183
Emphyteuſis. 68.229
Equus locatus. 52.168
Exemptio a tributis. 41.129
Excommunicatus, vel ſuſpenſus beneficiarius tenetur ad reſtitutionem. 92.309

Excu-

Excuſationes legitimæ non reſidendi. 99.333

F

Falſarij. 42.132
Falſarij ſcripturarum. 43.136
Filij clericorum. 18.54.& 19.57
Fructuum reſtituendorum cautela. 90. 304
Fructus incerti empti. 91.307
Fructuum diuiſio. 26.80
Furtum minimum. 13.39

G

Gabellæ. 40.125
Gratioſa legata. 20.60

H

Homicida ſecretus. 93.312
Horis canonicis obligantur præſtimoniarij & penſionarij. 95.318

I

Ignorantia probabilis. 45.142
Ignorantia excuſans. 45.142
Impoſitiones tributorum. 37.115
Incendij reſtitutio. 3.8
Inquilinus. 51.164
Intereſſe duplex. 61.200
Inuentorum reſtitutio. 1.1
Iudex corruptus. 29.88

L

Lanarum venditio. 65.215
Laudemium. poſſeſſionis Emphyteuticæ. 68.229
Legata pia. 14.41
Lex Matritia de dotibus filiarum. 25.74
Literarum clauſarum apertio. 43.136
Locatio domus meretrici. 51.164
Locatio rei vitioſæ. 52.168
Locatio operis pro diuinis officijs. 51. 164
Locatio & depoſitio. 45.142
Lucro ceſſanti conditiones neceſſariæ. 62.205.
Ludens vi & importunitate compulſus. 34.104
Ludi deceptio. 55.109
Ludus. 31.96
Ludi & aleæ lucra reſtituenda. 33.101
Lupanaria. 51.164
Luſorum ſuſceptores. 32.98
Lucrum ceſſans. 61.200

M

Malum minus an ſit conſulendum ad vitandum maius. 84.278
Mendacium. 11.32
Mercator. 63.208
Mercenarij ſtipendium. 8.21
Mineralia auri & argenti. 2.4
Mercium precia. 64.212
Monitio pro rebus ſubtractis. 9.25
Montes pietatis. 59.194
Mulierum turpes amplexus. 56.180
Mutuatio ſpontanea. 62.205
Mutui ſecuritas. 72.241
Mutuatarius. 72.24

N

Nautæ & præfecti nauium. 78.262
Naturales filij. 17.52
Nuptiarum ſumptus. 22.66

O

Obligationes reſtitutionum inter patres & filios coniuges & fratres. 18.54. 23.69
Obligatio impignorationis. 53.170
Obligatio famuli circa herum. 9.25

P

Pacta de retrouendendo. 77.256
Parochiæ beneficium. 105.358
Paupertatis votum. 5.12.15
Peculium Religioſorum. 4.10
Peculium Caſtrenſe. 21.64
Pecunia data electoribus dignitatis 106 363
Pecunia mutuata. 67.226
Pecuniæ precio minuenda mutuatio. 78.262
Penſio augēda rōne fertilitatis. 50.161
Pignoratarij fructus. 53.170
Pœna commiſſi. 68.229
Ponderum & menſurarū falſitas. 43.136

Poſſeſſor malæ fidei non præſcribit. 87.294.
Poſſeſſor malæ fidei ad reſtitutionem tenetur. 88.298
Poſſeſſor bonæ fidei facit fructus ſuos. 86.291.
Promiſſionum & ſtipulationum obligatio. 30.92
Promiſſiones. 27.81
Pignus dotale. 60.196

R

Recompenſandi cauſæ. 9.25
Receptatores furum & latronum. 17.52
Redemptio captiuorum. 3.8
Reſidentia in beneficijs. 97.324
Reſidentia miniſtrorum ſæcularii Reipublicæ. 100.337
Reſpondendum Iudici percunctanti. 11.32.
Reſtitutio inter patres & filios. 23.69
Reſtitutio inter coniuges. 24.71
Reſtitutio deceptionum in contractibus. 43.136
Reſtitutio fructuum beneficij Eccleſiaſtici. 92.309.& ſeq.
Reuelatio furti boni alieni. 9.25

S

Simonia. 106.368
Spectacula Theatralia. 31.96
Spectacula. 31.96
Suffragantes damni. 17.52

T

Teſtamentum. 15.46
Teſtamentum loquela carentis. 26 78.& 81
Teſtes falſi. 11.35
Teſtes priuilegiati. 9.25
Teſtes in teſtamentis. 15.46
Teſtium falſitas. 44.140
Theſauri inuenti reſtitutio. 2.4
Tributa, & vectigalia. 36.118

V

Venditor tigni violati. 88.298
Venditio tritici. 66.222
Viarum, pontium, murorum, fontium ac puteorum inſtructio ac ædificatio 40.125
Voluntas teſtatoris. 29.88
Vſurę varij caſus. 57.183
Vſura ratione anticipatæ ſolutionis 74.247
Vſura in mutuatione tritici. 71.251
Vſurarium Dominium. 79.266
Vſurarij hæredes. 80.270
Vſurarij filij. 81.273
Vſurariorum miniſtri, curatores, negotiorum geſtores, famuli, & mediatores. 82.279
Vſura prohibita iure naturali. 54.177
Vſura & eius diffinitio. 52.168
Vſura quid Hebræis, quid Grecis. 54.172
Vſuræ remiſſio pro iniurijs. 56.180

INDEX

QVO TE INDEX PRAESENS Studioſe Lector manducat ad eam,

Adinueniendam quæſtionem quam inueſtigare velis ad monitum te in præſentiarum eſſe cupimus, quòd cum liber hic Inſtructorium Conſcientiæ nuncupatus, duabus conſtet partibus: Primam eius partem, per has notas. 1. p. ante numerum paginarum contentas tibi deſignamus, Secundam vero eiuſdem libri partem identidem per notas ſequentes. 2. p. hiſ autem notis ſupponimus numerum paginarum, in quibus quod quærendum eſt continetur.

A

Attritio quibus modis differat à contritione: 1. parte. 31

Attritio ex viribus naturæ tantū elicita an ſufficiens ſit ad recuperandum gratiam cum Sacramento pęnitentiæ in re: 1. p. 32

Attritio ex ſolis viribus naturalibus cū pęnitentiæ in re concurrens an ſufficiat ad eius validitatem. 1. p. 32. & 33

Qualis dolor ſit attritio. 1. p. 32

Attritio cognita an ſacris ſit ad ſacramentum Baptiſmi, & pœnitentiæ, fructuoſe ſuſcipiendum late diſputatur. 1. p. 34. & 140

Argumenta pro parte negatiua, 34. & ſeq, eligitur opinio affirmatiua, ſoluūtur argumenta in contra. 1. p. ibid.

An attritio cognita ſufficiat ad baptiſmum. 1. p. 37. 34

Et an iſta attritio ad Baptiſmum ſaltē requiſita debeat eſſe impulſus Spiritus ſancti. 38. & ſeq.

An ſatis ſit dolor naturalis. 36. 38. 32

An ſatis ſit generalis, ibid. 36. 38. 33

An requiratur ſit dolor formalis. ibi. 36.

Ibidem 40. & ſeq. ſoluuntur argumenta partis negatiuę: & ibid. & ſeq. ſoluuntur argumenta Nauarri, Victoriæ, & Soti. 40

Attritionem ſufficientem qua poſſit abſolui an ille peccator habeat qui pœnitet ſe ſufficientem pęnitentiam nō habere curioſè diſputatur. 1. p. 54

Attritio an ratione Sacramenti in re poſſit aliquo modo fieri contritio. 1. p. 58

Abſoluendus non eſt peccator qui cum iactantia peccati confitetur. 1 p. 60

Audiendus an ſit à confeſſore; qui ſolū ex quo cœpit exire à domo ſua ad eccleſiam, cœpit memorare peccata, examinareq; conſcientiam. 1. p. 62

Admittendus an ſit ad confeſſionem in aliquibus caſibus, qui nullatenus examinauit conſcientiam. 1. p. 61. 99

Abſoluendus an ſit infirmus qui vexatus morbo non poteſt integrè confiteri, quid tunc agendum. 61

Abſoluendus an ſit qui agonizans ſubitò priuatus eſt loquela, & nullum peccatum particulari exprimit, ſed tantū ſigna contritionis oſtendit, quid tunc agendum eſt. 1. p. 61

Abſoluendus an ſit ille pęnitens qui nō eſt paratus extirpare cauſas, aut occaſiones peccatorum. 1. p. 63

Abſoluendus an ſit, qui periculo peccandi mortaliter ſe exponit. 1. p. 64

Abſoluendus ne ſit, qui non abſtinet ab occaſione generali, quam ei præbet ſua ars, vel officium. 1. p. 77

Abſoluendus an ſit, qui ab occaſione propinqua peccandi mortaliter non abſtinet & qualis illa ſit. 1. p. 63. 65

Abſolui vt poſſit licitè pœnitens an ſatis ſit abſtineat ab ea occaſione tantum, quia ipſe vel ſui ſimiles rarò, vel nunquam vtuntur ſine peccato mortali. 1.p. 66

Abſolui an poſſint iuuenes, qui emendo vel vendendo, vel aliter inter mulieres conuerſantur, quibus cum frequẽter peccant verbis, voluntate, & tactibus impudicis, etiam ſi animo abſtinendi ab hac conuerſationis occaſione careat. 1.p. 78

Abſoluendus ne ſit fragilis pœnitens qui allegat neceſſitatem adeundi ad loca, vel ſocietates, vbi ſibi periculum peccandi mortaliter paratur. 1.p. 77

Abſolueudus an ſit qui domi habet fœminam, qua cum aliquoties peccauit, & quid de concubinarijs iam emendatis, & eadem domo manentibus. 1.p. 228.68.& 69

Abſolui an poſſit fœmina, quæ ſine cauſa vel cum illa, exiens domum in publicum per ſui conſpectum, procum fragilem in ſui deſiderium ruere facit. 1.p. 68

Abſoluendi an ſint qui bis, aut ter, aut pluries peccarunt cum fœminis domi retentis, ſi careant propoſito eas à ſe abijciendi. 1.p. 80

Abſoluendi an ſint iuncti matrimonio qui cum impotentes ſint ad copulam obſcœnis ſe tangunt tactibus. 1. parte. 70

Abſoluentes pœnitentes non euitantes occaſiones peccatorum vitãdas quot malorũ cauſa ſint in republica Chriſtiana. 1.p. 80

Abſoluendi an ſint confeſſores, aut prædicatores qui cauſa conuertendi fœminas perditas eas audiunt in confeſſione, vel cum eis confabulantur non ſine periculo animarum ſuarum. 1.p. 70

Abſoluenda an ſit concubina quæ parata eſt aſtare ægrotanti concubinario ſine animo peccandi de cętero cum eo. 1.p. 71

Abſolui an poſſit hoſpita excipiens hoſpites, quæ parata eſt recipere certũ hoſpitem, quo cum pluries peccauit. 1.p. 71

Abſolui an poſſint cognatæ, vel ancillæ, aut famulæ quæ rem habuere cũ ſuis cognatis, heris aut dominis in eadem domo manentibus ſine hoc quod ſe parentur. 1.p. 73.74

Abſolui vt licitè poſſint vxores, filiæ, ancillæ, quæ non ſunt ſui iuris ad eas vitandas occaſiones, quas domi offendunt, quis modus ſit adhibendus. 1.p. 73.74

Et quid de alijs perſonis quæ ſunt ſui iuris, ſi has occaſiones non vitent. 1.p. 74

Abſolui an poſſint aulici non parati vitare periculum delectationis morbſę & pollutionis quod ſoliti ſunt ſibi parare ex colloquijs cum domicellis aulæ regis, 1.p. 75

Abſolui an poſſint nobiles iuuenes gremijs puellarum reginæ procumbẽtes & iuuenes ruſticani cum fœminis manu apprehenſis ducentes choreas, vnde ſibi parant periculum animæ. 1.p. 75.76.77.

Abſolui an poſſint qui iuncti matrimonio ex impedimento occulto inualido coguntur ſimul habitare, non tamen ſine ſuo animæ periculo 1.p. 75

Abſolui an poſſint, qui non ſunt parati abſtinere ab eſu calidarum rerum ingerentium ſibi graues tẽtationes carnis impellentes ad peccati conſenſum 1.p. 76

Abſoluendus an ſit, qui paratus eſt amplexari fœminas iuxta conſuetudinẽ patriæ, & cum eis choreas ducere, vnde iam experientia teſte periculum ſibi parauit aut parat. 1.p. 77.187

Abſolui an poſſint parati videre fœminas ſemiaccinctas in flumiue lauantes viros nudos natantes, & alios occaſionatos ad laſciuiam generantes ſibi periculũ aſpectus non cauentes. prima parte. 77

Abſoluendus ne ſit medicus qui paratus eſt medicari manutangendo partess ſecretiores ęgras fœminarum, vnde perſentit ſibi graue animæ periculũ. 1.p. 76. vbi agitur de confeſſoribus patientibus periculum ex audientia confeſſionum. 1.p. 70

Abſoluendi an ſint in conſuetudine iurandi

randi perſeuerantes & quid de aſſuetis blaſphemare ibid. 80 78
Abſolutio cum ratione indiſpoſitionis pœnitentis venit neganda, qualiter tunc circa pœnitentem ſe gerere debeat confeſſor, 1.p. 91
Audiendus ne ſit in confeſſione ille qui ante dixerit ſe abſtinere à tali culpa mortali non poſſe. prima parte. 91
Abſoluendus an ſit pœnitens in caſu quo fundat ſe ſuper opinionem contrariam ad opinionem confeſſoris. 1.p. 91
Abſolutio religioſi iam ſemel expoſiti, ſed prohibiti à ſuo ſuperiore audire confeſſiones an ſit valida. prima p. 92.
Abſolutio an fuit valida, quam impendit religioſus apoſtata inſtitutus ab epiſcopo in curatum plebis. pri. parte. 93
Abſolui an poſſint religioſi poſt Concilium Tridentinum à clericis ſecularibus ſacerdotibus ſimplicibus in caſibus quibus Concilium Tridentinum id poterant, & circa hoc de clericis ſecularibus ibidem. 93
Abſoluendi licentia data à ſuperiori ad quid ſe extendat, an ad commutationem, diſpenſationem, vel votorum aut iuramentorum prima parte. 94
Abſoluendi facultas circa caſus ſibi reſeruatos conceſſa à ſuperiore an extendat ſe ad excommunicationes ſibi reſeruatas abſoluendas prima parte. 94
Abſoluendi religioſum proprietarium conceſſa à ſuo prælato facultas an ſe extendat adhoc quod donatio facta ab illo proprietario religioſo teneat de cætero. 1.p. 95
Abſoluendi licentia conceſſa in præcipuis ſolennitatibus à prælatis, quomodo ſit intelligenda, & ad quid ſe extendat. 1.p. 95
An ex confidentia iſtius licentiæ peccans ſit abſoluendus, ibid. 95
Amor honeſtus proximi quotuplex ſit, & amor humanus quotupliciter diuidatur. 1.p. 171
Amoris ſupernaturalis proximi [illegible] ſtum, & ratio formalis an [illegible] tur. 1.p. [illegible]
Amor proximi ſupernaturalis [illegible] turalis in quo differant. 1.p. [illegible]
Amare animam ſuam quomodo quis debeat, & animam proximi. pri. parte. 172
Abſoluendi ne ſint concubinarij, & [illegible] intra domum occaſionem habentes 1.p. 68
Adulter an in caſu, quo certo eſt pro futura teneatur ſe prodere in aliquo caſu cum iactura ſuæ famæ, aut aut vitæ, ne defraudentur legitimi filij, 1.p. 246. & ſeq.
Adultera quomodo recompenſare poterit legitimis filiis defraudatis. Et an talis adultera adulterinum in ſuo teſtamento poſſit appellare legitimũ, ibidem. 246
Adulter an recompenſare teneatur marito adulteræ pro damno illi illato ex adulterino partu & quando, & an inſolidum. 1.p. 247
Adulter quomodo in vita, vel mortem reſtituet prima parte. Et an inſolidum teneatur, ibidem, & an ipſa adultera reſtituente ipſe liberetur, prima parte. 250
Accepta ſacrilegè an ſint reſtituenda. vbi epilogantur antea dicta de acceptis ob turpem cauſam vel de impedientibus à conſequutione officiorum, vel præbendarum. 380. 381.
Aues domeſticæ ſeu columbæ columbarii an poſſint capi à quibuſcunque ſine noxa reſtitutionis. & quid de deſtructione columbarij, ibidem. 384.
Alere an teneatur vir fratres vxoris ſuæ, & alere an teneatur vxor parentes & fratres ſuos egentes, & alere aut teneatur maritus, parentes vxoris, aut vxoris filios ex alio matrimonio. 2.p. 59
Alere an teneatur frater fratrem, & quomodo ibid.
Alere an poſſit vxor parentes ſuos egentes, ſecretò eis ſubueniendo, quando maritus ad id licentiam non præbet. ibid.

Accepta ex donatione pro patrimonio, ad cuius titulum aliquis ordinandus venit, ſi ſub cõfidentia vt reſtitueren tur ſunt donata, an in cõſcientia ſint reſtituenda. 2.p. 307

B

BAptiſmus an ſit cõferendus ei qui natus eſt ſurdus & mutus inter infideles, & iam adultus euaſit petitq; baptizari, 1.p. 51

Blaſphemia quid ſit, & an ſit hæreſis, & an ſit corrigendus blaſphemus cũ noſtro periculo à nobis etiam ſi non ſperetur emenda. 1.p. 164

Blaſphemandi modi peſſimi recenſentur, & an ſubita expreſſione blaſphemans peccet mortaliter. Et an in foro exteriori iſte veniat puniendus, 1.p. 164

Blaſphemiæ inaduertentia in aſſueto blaſphemare an excuſet à culpa. 1.p. 165.

Blaſphemia ſit ne dicere per corpus Dei vel pœnitet talem; vel ſicut Deus eſt veritas, ibidem. 165

Blaſphemia an ſit maledicere creaturæ Dei, vt eius creatura eſt; & an blaſphemia excuſans ſimplices ſit miſcere cantilenas prophanas, & turpes in diuinis officijs, & cantibus. 1.p. 165

Bellum iuſtum gerentes an indifferenter poſſunt occidere omnes nocẽtes, & an tam captiuos, vel deditos liceat occidere. & an bello innocẽtes liceat interficere, vel infantes Turcarum, vel fœminas infidelium. p.p. 192

Bellare quando poſſint milites. 1.p. & ſeq. 192

Bello iuſto captos Chriſtianos an liceat ducere captiuos, vel obſides frangentium pacem liceat interficere. 1.p. 193.

Bullæ Cruciatæ commiſſarius, an diſpenſare valeat cum his qui affinitatem habentes ſecretam contrahere matrimonium, & in quibus gradibus & quando & quomodo. 1.p. 242

Beneficia eccleſiaſtica, an ex iuſtitia diſtributiua miniſtris eccleſiæ veniant applicanda 1.p. & ſeq. 323

Beneficia eccleſiaſtica quomodo differat quoad diſtributionem ab officijs publicis reipublicæ. 1.p. 332

Beneficiarij donantes profanè de redditibus eccleſiæ an teneantur reſtituere, vel ipſi donatarij tales redditus, vel bona accipientes. 1.p. 378

Beneficiarij eccleſiaſtici, an ſuperflua ad ſui ſtatus decentiam teneantur de iuſtitia dare pauperibus. 1.p. per totũ c. 141. 389

An beneficiarij, & epiſcopi ſint domini partis ex decimis pro ſuis vſibus deputatæ 1.p. 370

Bonorum temporalium quatuor ſunt genera quibus clerici fruuntur. 371.

Bonorum eccleſiæ partitio, quo anno fuit facta & an dicta diſtinctio bonorum pro pauperibus, & fabrica adhuc perſeueret ibidem. 371.

Beneficiarij, & epiſcopi an obligatione iuſtitiæ, aut ſolius charitatis teneantur ſuperflua ſibi expendere in pios vſus 1.p. 372.

Beneficiarii eccleſiaſtici quo nomine teneantur ſubuenire magis pauperibus quam ſæculares. 1.p. 373

Beneficiorum obligatio, qua ſuperflua ad ſuum ſtatum tenentur erogare in pauperes, vel in pios vſus, an ſi obligatio de iure diuino aut de iure eccleſiaſtico pertinentia ad hanc materiã vide litera E dictione Epiſcopus 1.p. 373.

Beneficium ſi quis renuntiauerit in aliũ ſub ſpe percipiendi fructus, an licitè eos poſſit percipere. 2.p. 306

Beneficium qui obtinuit pro 40. aureis quos, putauit ſe dare pro bullis impetrationis beneficij, an teneatur reſtituere beneficium cum fructibus. 2 p. 309

Beneficium ſi quis confeſſus eſt ſymoniacè obtinuiſſe vt alteri daretur, ex cuius manu rurſus accepit cum penſione medietatis fructuum, an teneatur illos fructus dare alteri. 2.p. 310

Beneficium vt ſibi conferretur qui conſenſit in certam penſionem an teneatur illam ſoluere, & alter poſſit illam recipere. 2.p. 311

Beneficii falſo impetrati à Papa, qui vt impediret collationem, & executionem, literas executoriales Papæ quibus

bus citabatur impediuit earumque percuſſit latorem, an ſit excommunicatus excõmunicatione cœnæ Domini, & an hæc cenſura poſſit abſolui per Bullam Cruciatæ, 2.p. 311
Beneficiatus capellanus non recitãs horas an teneatur fructus reſtituere. 2.p. 312
Beneficiatus homicida, aut publice criminoſus an teneatur fructus beneficii reſtituere.2.p. 312
Ad beneficium, vel ordines quis poſſit diſpenſare cum homicida voluntario.2.p. 313
Beneficiatus homicida occultus ſi ſine diſpenſatione de nouo obtineat beneficium, an fructus faciat ſuos.2p.314. & 315.
Beneficiati ſymoniaci, vel non ordinati vel coniugati an teneantur reſtituere fructus in conſcientia.2.p. 363
Beneficiatus homicida occultus vel irregularis, an cauſa vitandi iacturam rerum, vel honoris poſſit præuia cõtritione ſine confeſſione, quia excommunicatus eſt, nequit abſolui celebrare.2.p. 314
Beneficia reſignantes in quibuſdam caſibus memoratis, an poſſint aliquid fructuum percipere, & an recipiens ſolum titulum ſine fructibus, teneatur ad canonicas horas, & an percipiens fructus ſiue non, teneantur recitare per ſe, vel per alium.2.p.315. & ſeq.
Beneficiati præſtimoniari, vel penſionarii non recitantes, an teneantur reſtituere fructus.2.p.per tot c.95. 318
Beneficiati curati vel alii beneficiati in alijs miniſteriis eccleſiæ etiam inſeruientes an ſi non recitent officium, & teneantur omnes fructus reſtituere.2.p. 318.& ſeq.
Beneficiarii Canonici, aſſiſtentes choro ſed ibi non recitantes, & data opera ſine attentione beneficiarii recitantes teneantur fructus reſtituere. 2.p. 321.& ſeq.
Beneficiarii excommunicati, aut ſuſpẽſi, non reſidentes, an fructus faciant ſuos, & plura de reſidentia 2.p. ca.97. 325.
Beneficiarii non reſidentes ſtando in iure naturali, ad quantam reſtitutionẽ teneantur de fruct.2.p. 326,& 337.
Beneficiarii, vel epiſcopi, quibus ex cauſis poſſint excuſari à reſidentia, & quid circa hoc ſtatuerit ius poſitiuũ & de reſidentia dominorum iudiciũ, & Senatorum,2.p.333. per tot.ca.99.
Beneficia plura an liceat habere per tot c.101.& quid Concilium Tridentin. ſtatuat circa hoc per tot.102.& an priuatus ſit primo beneficio qui recipit ſecundum per tot.c.104.
Beneficiatus non intendens ordines ſuſcipere, vel ante ætatem beneficiatus an teneatur reſtituere beneficia & fructus 2.p.per totum cap.105.106.107 358.

C

Cogitatio mala ſeptem modis poteſt accidere in homine mala cogitante.1.p. 89
Cogitationes confitens malas habuiſſe, ſi ſit literatus non eſt interrogandus de earum obiectis quando eius confeſſio eſt de venialibus.1.p. 8
Cogitatio illicita quando ſit peccatum mortale & quando veniale 1.p. 18
Circa cogitationes illicitas in dubio, an quis conſenſerit, vel non qualis coniectura habenda ſit.1.p. 10
Cauſæ quænam ſint quæ poſſunt excuſare à peccato.1.p. 10.& ſeq.
Conſcientia erronea an excuſat à peccato in toto vel in p,1.p. 10.11
Contra ſcientiam ſpeculatiuam, vel practicam an liceat agere ibid.1.p. 13
Contra dubium practicum, vel ſpeculatiuum an quis poſſit agere.1.p. 11
Contra ſcrupulum an liceat agere. 1.p. 11
Contra conſcientiam dictãtem aliquid eſſe peccatum tantum agere an ſit mortale, vel veniale 1.p. 13
Cauſa rationabilis vera, vel talis exiſtimata an à tranſgreſſione legis excuſet, ac per conſequens a peccato. 1.p. 16
Circunſtantiæ aliquæ ſunt quæ licet in eſſe naturali varient ſpeciem, non tamen in eſſe mortali.1.p. 18
Circunſtantiam fractionis voti, aut iuramenti, an ſatis ſit per ſe confiteri

ei,

eſt,qui iam confeſſus eſt peccata quæ vouit, aut ſurauit non committere, quando in prima confeſſione iſtius circunſtantiæ eſt oblitus 1.p. 20. 21

Contritionis diffinitio traditur,diffinitio hic explicatur.1.p. 22

Contritio an ſit deteſtatio peccati abſoluta ibidem, & an ad contritionem requiratur & ſatis ſit illa generalis deteſtatio ſcilicet nollem peccaſſe ibidem 22.& ſequentibus.

An diſtincta contritio de ſingulis peccatis mortalibus ſit neceſſaria ibidem, & ſequentibus. 22.23

Contritio virtualis qualis eſt Dei dilectio an ſatis ſit tempore martyrij,aut caſu quo peccati naturaliter ex memoria elapſa ſunt.1.p. 24

Contritio an eſſentialiter ſit iſte voluntatis actus ſcilicet nollem Deum offendiſſe.1.p. 41

Contritionis iſte actus nollem offendiſſe Deum an ſine dolore ſumatur,ſufficiat ad delenda peccata ibid. 41

Contritio præuia an requiratur in miniſtris eccleſiæ adminiſtraturis ſacramenta.1.p. 41

Et quid de diaconis, & prædicatoribus exercentibus ſua officia in peccato mortali & quid de acolithis, & minoribus ordinibus initiatis ſic ſua miniſteria in mortali peragentibus & quid de curato, vel ſacerdote interesſentibus, & benedictionem impertientibus in ſacramento matrimonii ibidem. 41.& ſeq.

Correctus fraternè an ſit traducendus ad forum publicum quando eſt rebellis, & corrigent prælati melius. 1.p. 28

Contritio ſola ſine præuia confeſſione an in aliquo caſu ſufficiat ad dignè ſuſcipiendam Euchariſtiam.1.p. 44

Caſus quot ſint id quibus non habita copia confeſſoris poteſt quis cũ contritione accedere ad ſacramentum Euchariſtiæ.1.p. 45

An in caſu quo quis excommunicatus eſt,caretq; copia abſoluentis ad Euchariſtiam poſſit accidere.1.p. 45

Caſu quo quis communicare tenetur, habetq; caſus reſeruatos aliquot, & alios non reſeruatos, teneatur in abſentia prælati confiteri omnia peccata inferiori.1.p. 45

Contritio an requiratur ad tollendam fictionem baptiſmi.1.p. 49

Contritio an requiratur in peccatore paſſuro martyrium, vt iuſtificetur. 1.p. 49

Contritio an requiratur ad dignè ſuſcipienda,reliqua omnia ſacramenta,ſcilicet confirmationis,vnctionis, extremæ, ordinis,& matrimonij. 1.p. 50

Contritionis præceptum quo tempore obliget.1.p. 50

Corrigere an teneatur quis in dubio, vel cum pro tunc corrigendus ſiet deterior.1.p. 183

Contritio an exigat amorem Dei ſuper omnia, & qualis futurus ſit iſte amor & an contritio poſſit eſſe ſine actu charitatis.1.p. 51.52

Per contritionem præuiam cum recuperetur gratia.quare poſt eam,adhuc requiratur ſacramentum in re ſcilicet confeſſionis.1.p. 53

Cõfeſſio vt fructuoſa ſit, an requiratur fiat cum dolore ſupra omne odibile. 1.p. 55

Contritio maior quomodo de maiori culpa requiratur.1.p. 55

An ad contritionem certus, aut taxatus gradus intentionis vel extenſionis requiratur.1.p. 56

An per contritionem quancumque recuperetur tota gratia amiſſa,& an tota recuperetur per martyrium, aut per attritionem ſummam cum ſacramento in re.1.p. 56

Correcturus proximũ correctione fraterna,ſiue particularis ſit aut prælatus an teneatur habere contritionem de peccato ſuo publico.1.p. 58

Contritio acquiſita,& infuſa quomodo differant.1.p. 58

Confeſſio ſacramentalis quid ſit 1.p.59

Confeſſionis conditiones quot ſint ibidem. 60

Confeſſio frequentior an poſſit imponi peccatori in pœnitentiam à confeſſore.1.p. 60

Confeſſio præmittenda an ſit à pœnitente antequam confeſſor interroget 1.p. 61

Circunſtantiæ extenuantes peccatum mortale,

mortale, aut neceſſariò ſint confitendæ.1.p. 62

Confeſſarius tenetur conſulere, & conſcientiæ,& famæ pœnitentis ſimul ſi fieri poſſit,alioquin magis eſt conſulendum conſcientiæ, quam famæ. 1. p. 62

Compenſatio iniqua eſt velle tollere ſcandalum aliorum cum ruina, & ſcãdalo animæ propriæ.1.p. 72

Conſentientes fœminæ in copulam ea occaſione ne diffamentur à petulantibus viris eas ſecretè adorientibus valde vituperantur.1.p. 73

Confeſſionis præceptum quibus caſibus obliget.1.p. 91.92

Confeſſor idoneus,quis dicatur.1.p. 92

Confeſſoris quibus virtutibus ornatus eſſe debeat.1.p. 94

Confeſſoris prudentia ſingulariter requiſita in interrogando præſertim peccata carnalia in diſſimulando aliquando cum patiente ignorantiam inuincibilem & in aliis vide 1.p. 94

Confeſſoris peritia,& ſcientia, quanta debeat eſſe.1.p. 96

Confeſſoribus illiteratis ſummæ confeſſionum vulgari ſermone editæ an dẽt aliquas occaſiones errandi.1.p. 97

Confeſſores errorem committentes in confeſſione circa reſtitutionem, vel alia an teneantur de leui, vel leuiſſima culpa.1.p. 97

Confeſſores ruſticorum in villulis licet minore indigeant ſcientia, quantam tandem ſcientiam habere teneantur & quid ad minus quilibet confeſſarius ſcire teneatur. 97

Confeſſores imperitos excuſandi in aliquæ ſubeſſe poſſint cauſæ.1.p. 97

Confeſſionem peregrini an poſſit ille confeſſor audire qui non ita plenè, neque integrè eius linguam callet quando non ſuppetit aliis, & quid de Æthyopibus nouiter baptizatis balbutientibus in lingua Hiſpana, quos plenè confeſſores non intelligunt. 1.p. 98

Confeſſores quaſnam interrogationes primo facere debeant in confeſſione tanquam præambulas.1.p. 99

Confeſſor an puellam ad confeſſionem debeat admittere, quæ dicit ſe non examinaſſe conſcientiam quãdo alias non redibit ad confeſſionem. & an ante confeſſionem poſſit confeſſor interrogare de præambulis ad confeſſionem ibidem. 100

Confeſſor an debeat acquieſcere pœnitenti volenti ſe prius interrogari in cõfeſſione antequam ipſe narret peccata.1.p. 100

Et quando confeſſor poſt confeſſionem factam à pœnitente poſſit ſuperſedere ab amplius interrogando ibidẽ. 101.

Confeſſor cum perſentit pœnitentem in confeſſionibus præteritis non cõfeſſum fuiſſe numerum peccatorum mortalium qualiter ſe gerere debet cum illo.1.p. 101

Confeſſor quem ordinem ſeruaturus eſt, & modum in audiendo, & in interrogando pœnitentem, & in hoc quomodo circa puellas & fœminas ſe gerere debeat.1.p. 101.102

Confeſſor quam cautè debeat interrogare pœnitentes de circũſtantiis Venereorum, & præſertim vxoratos, & puellas.1.p. 102

Circunſtantiæ peccatorum quot ſint,& quales.1.p. 103

Circunſtantiæ in triplici genere aliæ nec aggrauantes nec minuentes aliæ denudantes actum ab omni malitia, vel extenuantes vſque ad veniale aliæ ſunt minuentes, intra tamen ſpeciem mortalis.1.p. 103

Circunſtantiæ quæ nam ſint neceſſariò in confeſſione explicandæ. 103

Circunſtantia fractionis ieiunii quando duo præcepta ieiunij concurrunt eodem die,ſcilicet vigiliæ Sãcti,& quadrageſimæ ſit ne explicanda in confeſſione.1.p. 103

Circunſtantia metus aut vrgentis neceſſitatis an explicanda ſit in confeſſione à puella, quæ tali metu, vel neceſſitate conſenſit in lapſum carnis. 1.p. 103

Circunſtantia non mutans ſpeciẽ, quæ tamen aggrauat, notabiliter, intra eandem ſpeciem,an ſit neceſſario confitenda.1. p. 104.&ſeq.

Circunſtantia perſonæ quando ſit neceſſario confitenda.1.p. 107

Circun-

Circunſtantia illæ, ſcilicet an peccauerit mulier cum ſacerdote religioſo, vel non religioſo an ſit neceſſario in confeſſione explicanda. 1.p. 107

Circunſtantia perſonæ an caſu quo non mutat ſpeciem aliquando ſit confitenda. 1.p. 108

Circunſtantia coitus cum ſponſa de futuro alterius an ſit in confeſſione explicanda. 1.p. 107

Circunſtantiæ iniuriæ vel damni commiſſi in dominum, vel patrem, vel benefactorem, an ſit in cõfeſſione explicanda. 1.p. 108

Circunſtantia virginitatis an exprimenda ſit in confeſſione à moniale, vel puella, quæ tantum interius conſenſit in actum carnalem. 1.p. 108

Circunſtantia ſcandali an ſit confitenda & quid de patribus familias ſcandalizantibus in fractione ieiunii, & conſuetudine iurandi. Et quid de ſolicitantibus fęminas nõ paratas. 1.p. 109

Circunſtantia ſcandali in quibus caſibus caſibus eſt confitenda. 1.p. 109

Circunſtantia occaſionis datæ peccandi an ſit ſemper in confeſſione declaranda. 1.p. 110

Circunſtantia numeri peccatorum an explicanda ſit in confeſſione cum numerus eſt exceſſiuus, & penè innumerabilis. 1.p. 112

An incertus dè numero in confeſſione poſſit augere numerum, pluſquã exiſtimat ad maiorẽ ſecuritatẽ. 1.p. 112

Circunſtãtia numeri mulierum quibus cum quis peccauit an in confeſſione patefacienda ſit. 1.p. 112

Circunſtantiam temporis peccati continuati, & multiplicati an ſatis ſit in confeſſione exprimere cum de certo numero nec etiam parum plus vel minus recordatur. 1.p. 114

Circunſtantia moræ in reſtituendo alienum an ſit in confeſſione aperienda, ſimul cum mutatione propoſiti non reſtituendi. 1.p. 114. & ſeq.

Circunſtantiam interruptionis actus peccati tam interioris quam exterioris an ſit in confeſſione manifeſtanda & ſignanter. 1.p. 115

Circunſtantiam mediorum ad peccandum tam in peccatum carnis quam in aliis quando neceſſe ſit in confeſſione explicare, & quando non. 1.p. 116. & 123.

Confiteatur pęnitens an neceſſe ſit mortem poſtea ſubſequutã illius, de quo iam confeſſus erat antea ſe illum lætaliter vulneraſſe, idem de pollutione procurata & poſtea ſubſecuta. 1.p. 116.

Circunſtantiam oſculorum, & tactuum præcedentium ad copulam an ſit in confeſſione explicanda. 1.p. 116

Circunſtantia multiplicationum actuũ & repetitionum actuum quos amatores inſequentes mulieres faciũt quomodo ſit confitenda. 1.p. 116

Confitenda an ſint omnia peccata inferiori tam reſeruata, quam non reſeruata quando inſtat neceſſitas celebrãdi, & longè abeſt prælatus qui reſeruauit. & quid ſi prius in hoc caſu fiat confeſſio ſuperiori. ibi. 117

Confiteus ſi mentiatur circa materiam venialem quale peccatum committat & quid de fictione qua fœmina pœnitens venialia ſua peccata confitetur vni confeſſori, & ſua mortalia alteri. 1.p. 118

Confiteri an poſſit fœmina aliquando dimidiando confeſſionem, ne ſcandalizet confeſſorem fragilem ex ſua turpitudine ibi reuelata. 1.p. 118

Circunſtantia loci ſacri, in quibus caſibus eſt in confeſſione exprimenda. 1.p. 119

Circunſtantia de aſpectibus colloquiiſque inhoneſtis, & de oſculis & tactibus turpibus habitis in eccleſia an ſit confitenda. & quid de choreis ibidẽ. 122.

Circunſtantia neceſſaria confitenda an ſit immiſcere dicteria inhoneſta in matutinis Natiuitatis Domini, pulſare in organis ſonos, aut cantus laſciuos. ibid. 122

Circunſtantia mediorum per quæ peruentum eſt ad peccatum, an ſit in cõfeſſione explanãda, ſcilicet an per mediatores, vel mediatrices an per nuntios, aut epiſtolas. & quid de mediis, & auxiliis infideliũ, quibus princeps Chriſtianus geſſit bellum. 1.p. 123.

Circunſtantia finis an ſit in confeſſione pro-

promenda, & quid de illa circunſtantia finis quando quis confeſſus eſt ob vanam gloriam.1.p. 123
Circunſtantia modi an ſit in confeſsione declaranda, & quid de circunſtantia ſcandaloſi peccati commiſſi in feſto præcipuo, & de aliis circunſtantiis.1.p. 123
Circunſtantia conſuetudinis aut recidiui in peccatum an ſit ad confeſsionem adducenda.1.p. 124
Circunſtantia contemptus an ſit confitenda.& quid de circunſtantia ingratitudinis.ibid. 124
Circunſtantia peccandi cum fiducia obtinendi veniam per confeſſionem an neceſſariò ſit in confeſſione exponenda.1.p. 125
Circunſtantia temporis an in confeſsione veniat manifeſtanda. & quid de perſeuerantia per tempus in peccato. 1.p. 125
Circunſtantia concubitus cum affine an ſit confitenda etiam explicando gradum.1.p. 126.& 127.
Circunſtantia concubitus cum filia baptiſmi, aut cum filia confeſſionis an ſit neceſſariò in confeſsione notificanda.1.p. 127
Circunſtantia concubitus cum fœmina infideli an ſit in confeſsione manifeſtanda.1.p. 127
Circunſtantia concubitus cum propria conſanguinea an impediat petitionē debiti inter coniuges.1.p. 128
Circunſtantia voti virginitatis ſeruandę an poſt amiſſam ſemel virginitatē in aliis ſequentibus copulis confitendis ſit explicanda.1.p. 128
Circunſtantia coitus cum fœmina menſtruata an ſit in confeſsione explananda.1.p. 128
Circunſtantia peccati taciti in confeſſione quia mortale non putabatur an ſit in alia confeſsione patefacienda. 1.p. 129
Circunſtantia complicis manifeſtandi an ſit in confeſsione celanda vel non 1.p. 129
Conſenſus in ſolam delectationem carnis an ſit mortalis.1.p. 218
Confeſſore in confeſsione puella quę ſolicitatur ab aliquo, ſolicitatorem talem an poſſit reuelare.1.p. 131
Confeſſurus ab illo peccato confitendo an excuſetur ſuper quo vigilaturum deinceps parochum formidat.1.p.132
Circunſtantia emiſsionis ſeminis extra vas, aut ſtilationis an ſit explicanda in confeſſione.1.p. 132
Confeſſio in quibus caſibus ſit inualida & iteranda, an ratione excommunicationis exiſtentis in pœnitente, vel abſoluente, an ratihabitio futura confeſſionem ratificet.1.p. 135
Confeſſori publicè excommunicato cōfeſſio facta an ſit valida non habenti titulum.an ratione imperitiæ confeſſoris confeſsio ſit iteranda, & deficiente propoſito emendæ an ſit iteranda, & quid de confeſſione facta non bene intelligenti aut ratione reſeruatione caſuum dimidiata, aut ratione obliuionis vel modici examinis non integra vel ob omiſſam ſatisfactionem.1.p. 135.& ſeq.
Confeſſio an ratione imperfectionis doloris ſit iteranda.1.p. 137
Confeſſionis præambula quæ.1.p. 137
Confeſsionis præteritæ inualidæ cognito defectu, quid tunc confeſſor agere teneatur.1.p. 100
Conſiderationes ad excitandum ad contritionem.in dubio quo modo pœnitens pœnitere debet de peccato. ibid. 137.
Culpa lata leuis & leuiſſima quomodo differant.2.p. 147
Caſus fortuitus quis dicatur & an ex caſu fortuito quis ad reſtitutionem teneatur.4.p. 148
Commodatarius an ex generali tantū pacto teneatur de omni caſu fortuito nullo expreſſo, & quid ſi pactum tale generale firmetur iuramento. 2.p. 148.
De caſu fortuito an teneatur is cui res commendata datur iam ſuo pretio extimata, & quid de pecunia data in burſa clauſa an detur ad cuſtodiam. ibidem. 149.155
Contractus contrahens in quibus teneatur de dolo, in quibus de lata culpa tam leui culpa aut leuiſſima.2.p. 149
Conducens mulam pro 4. diebus ex Saluantica ad Valliſoletum, ſi duobus

iter

ſtet illud confecit, & mula in tali iti nere mortua eſt an teneatur illam reſtituere locatori.2.p. 149
Contractus per quos transfertur domi nium quales ſint.2.p. 151
Culpa leuiſſima an generaliter obliget ad reſtitutionem in omni caſu,& cõtractu vbi recipitur aliquid gratia re cipientis tantum.2.p. 152
Commodatum vel mutuatum mittens quis per nuntium reputatum fidelem ſi periit ex eius infidelitate an tenea tur iam ad illud.2.p. 150
Commodatarius qui ſimul non poteſt ſaluare res ſuas & accommedatas an poſſit præferre res ſuas, & eas ſaluare tunc.2 p. 151
Commodatarius allegans res commoda tas caſu fortuito eſſe perditas, an teneatur illud probare, & quomodo po terit probare, & an permutatio, dona tio, mutuum, emptio transferant dominium.2 p. 151
Commodata res ante tempus ſignatum an repeti poſſit, & quid ſi in hoc caſu commodans damnum patiatur ſi ſibi non reddatur ante tempus.2.p. 152
Commodatarius poſt tempus ſignatum non reddens rem commodatam de qua culpa teneatur, & quid ſi tunc caſu fortuito res commodata periit aut deteriorata eſt, & ſi quis tali re ad alium vſum vſus eſt.2.p. 154
Culpa leuis inducens reſtitutionem in contractibus factis gratia vtriuſque contrahentis an requiratur ſit mortalis culpa.2.p. 154
Commodatam ſibi rem an poſſit quis retinere puta equum pro recompenſatione debiti.2.p. 154
Commodatarius non potens vti re commodata intra tempus ſignatum an poſſit licitè ea vti poſt tempus ſigna tum.2.p. 154
Commodata, pignorata, locata an domino pereant, & an ſit regula generalis in omnibus contractibus quod quæ pereunt domino ſuo pereunt.2.p. 154
Cuſtodes rerum de qua culpa teneatur & quid ſi famuli domus res domus non cuſtodiant de qua culpa teneantur, & de triplici differentia cuſtodũ. 2.p. 156
In contractibus commodati, depoſiti, locati, acceptio mercedis, quantam maiorem obligationem operatur. 2.p. 156.
Cuſtos ſi negauerit ſuo dolo, vel negligentia amiſiſſe rem, quis hoc probare tenetur.2.p. 157
Conductor conducens equum cum famulo ſibi dato à domino equi ſi pereat equus an tenebitur reſtituere equum.2.p. 157

D

De diffinitione peccati ſcilicet, ꝙ ſit dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.1.p. 1.
Diſtinctio peccati mortalis & venialis tanquam catholica recepta eſt inter catholicos.1.p. 1.2.& 3.
De tribus differentijs quibus peccatum mortale à veniali differt.1.p. 2
Diſcrimen inter peccatum mortale, & veniale ſacra pagina apertè teſtatur. 1.p. 2
Deteſtationem peccati mortalis vel ipſum eius nomen conclamat.1.p. 2
Delectatio eſt duplex vna de opere cogitato, & alia de ipſa cogitatione ſpeculatiua.1.p. 6.7
Diſpenſatio an excuſet à peccato 1.p. 14.
Diſpenſatio facta à principe circa ſuas leges ſine cauſa an à culpa excuſet diſpenſantem, & diſpenſatum.1.p 14.15
Diſpenſatio inferioris prælati, vel iudicis circa leges ſui ſuperioris ſine iuſta cauſa facta an valida ſit, & an à peccato valeat excuſare.1.p. 15
Diſpenſare an cenſeatur princeps, vel inferior cum ſciens, & prudens concedit aliquid contra legem, vel coutra eam aliquid iubet.1.p. 15
Diſtinctio peccatorum contingit ex triplici cauſa ſcilicet ex parte auerſionis à Deo 2.ex diuerſitate præceptorum.3.ſecundũ cauſas finales. 1.p. 17
Differentiæ quibus contritio ab attritione differt latè traduntur.1.p. 31
Diſpenſandi in votis licentia conceſſa à ſuperiori inferiori, an tendatur ad ea vota commutanda.1.p. 162
Diligendus eſt Deus & quomodo diligendus.

gendus.1.p. 138
An ſine gratia poſſit quis diligere Deũ ſuper omnia ibid. 138
Dilectionis Dei præceptum quibus téporibus non obliget.1.p. 138
Dilectione naturali quando teneamur Deum amare,& an liceat aliquo modo Deum minus diligere prima parte. 138
Delectationi mortali tacitè conſentire quando erit peccatum mortale, & quando illam non reijcere non erit mortale.1 p. 139
Delectatio moroſa quare moroſa appelletur.1.p. 139
Delectationem confiteri quando ſit neceſſarium.1.p. 139
Dolus & latiſſima culpa in quo differant exemplum doli an ſine dolo pęna corporalis debeat inferri.2.p. 142
Dolus an annullet contractum.2.p. 147
Dæmonis inuocatio quæ nam ſit expreſſa quæ nam vero ſit tacita.1.p. 141
Dæmones adiuuare an liceat & an eorum ſoluere maleficia culpa careat. & an illicitum ſit cum dæmonibus obſidentibus corpora colloquia inire ibidem.1.p. 141
Dæmon qualiter effectum ſuperſtitioſum operetur.1.p. 141
Diſpenſans iniuſtè in lege humana, & ſic diſpenſatus, an vterque peccet. 1. par. 15
Depoſitum rerum vſu conſumptibilium ſi fiat cum facultate, vt depoſitarius eis rebus vtatur tranſeat ne in mutuum.2.p. 151
Depoſitarius de qua culpa teneatur ſi pro ſeruando depoſito accipiat pecuniam,& an poſſit conueniri ne de dolo teneatur.2.p. 156.152
Et quid ſi depoſitarius rebus ſuis maiorem curam adhibuit, ſed accommodatis ſolum illam quam communis vſus hominum requirit, an teneatur de damno.2.p. 155
Depoſita res in taberna, vel naui ſi pereat quis ad eam reſtituendam teneatur.2.p. 155
Depoſita re vtens an committat furtũ, & an ſemper depoſitarius teneatur in omnibus reddere depoſitum deponente repetente.2.p. 155.152
Depoſitum an cauſa recompenſationis debiti depoſitarius retinere poſſit.2. par. 156
Depoſitam rem an aliquo caſu poſſit quis clam à depoſitario ſurripere, & an in depoſito extimatio aliquid operetur.2.p. 156
Depoſitarius de quali culpa teneatur. Et an depoſitum poſſit reuocari ſtatim 2.p. 155
Debitum exigere à ſe inuicem an poſſint qui malitioſè filium communem cõiuges de fonte lauauerint.1.p. 241
Dominus vel herus qualiter peccet ſi ſit negligens circa famulos & ſeruos, & an teneatur dominus ablegare à ſe famulos male viuentes.1.p. 176
Dominus an teneatur arcere ſeruum à concubina maximè expellendo eum à domo.1.p. 177
Defendendi ſe cauſa an inuaſus poſſit intendere mortem inuaſoris, & an hac de cauſa mulier, quæ certo nouit ſe occidendum à marito poſſit præuenire occidendo maritum. prima parte. 193
Defendendi ſuum honorem gratia, an poſſit inuaſus perſequi inuaſorem, & percuſſorem iam deſiſtentem primâ parte. 194
Defendendi bona ſua gratia furem fugientem cum præda an poſſit perſequi,& occidere.1.p. 194
In defenſione inculpatæ tutelæ moderatio qualiter ſeruãda & an inuaſus ne occidat inuaſorem teneatur ſe defendere fugiendo.1.p. 195
Ob defenſionem iuſta proximi an quis poſſit occidere inuaſorem.1.p. 195
Defendere an poſſit aggreſſorem iam deſiſtentem qui inuaditur à prius inuaſo, & an ob defendendam pudicitiam virginis clamantis poſſit quis eius aggreſſorẽ occidere. ibi.195.196
Detegenda in cõfeſſione an ſint præludia & præãbula media ad maleficiũtã quã vt vnum peccatum ſint.1.p. 196
Defendendi honoris gratia an liceat occidere iniuriantem, & an furem nocturnum ob defenſam bonorũ liceat interficere.1.p. 196
Defendẽdi vitam ſuam cauſa an liceat alicui alimenta negare inimico in

extrema neceſſitate famis laboranti, & eius mortem machinanti.1.p. 196
Duellum an in aliquo caſu acceptare liceat.& an ſpectare duella ſit licitum. 1.p. 198.& 142
Delectari de morte alicuius, an ſit illicitum aliquando.1.p. 199
Deſiderare ſibi mortem,vel aliquod malum an ſit peccatum.1.p. 199
Damnare ad carcerem cui liceat detinere aliquem ne vadat ad peccandum an licite priuatus poſſit.1.p. 205
Detentus in carcere propter debita an inde licitè fugere poſſit.1.p. 205
Damnato à legitimo iudice an liceat ſe defendere, & rurſus de iuramento redeundi ad carcerem an ſit implendũ 1.p. 205
Defendere inuaſum ab inimico officiarius iuſtitiæ publicus,vel priuatus an teneatur.1.p. 209
Delectatio de copula carnali cũ aliqua habenda ſi eſſet ſua vxor, vel quando eam ducet qui nunc delectaaur an ſit licita, & quid de delectatione viduæ explicatur in quibus perſonis locum habeat ſententia Metinæ. ibidem. 219.220.
Delectatio coniugis de præterita copula cum coniuge an ſit licita.1.p. 220
Delectatio de malo obiecto contingens ſine aduertentia an ſemper excuſetur à peccato.1.p. 221
Delectationibus ſolius carnis conſenſus an ſit mortalis.1.p. 217.& ſeq.
Debiti negatio inter coniuges quale ſit peccatum,& quando erit mortale vide literam M etiam poſt debiti redditionem communicare, an ſit venia le peccatum.1.p. 230
Debitum vxori,vel marito petenti tacitè an ſit reddendum.1.p. 231
Debitum iure petenti quib.caſibus coniuges priuantur 1.p. 231
Super debiti petendi impedimentum diſpenſatio ad quem pertineat de iure ad Papam vel ad epiſcopum.1.p. 231
Debitum petere à propria vxore,an poſſit qui inceſtuoſus fuit cum propria conſanguinea.1.p. 231
Debitum reddere,vel exigere an poſſit coniux,qui eſt dubius de morte prioris coniugis.1.p. 232
Debitum à ſe inuicem an petere vel ſibi reddere poſſint, qui mala fide contrahere matrimonium in dubio.1.p. 152
Debitum petere ab vxore menſtruata, an ſit peccatum mortale.1.p. 233
Debitum reddere marito ad voluntatẽ ipſius concumbendo ſupra illum an ſit peccatum mortale.1.p. 234
Debitum negare an poſſit vxor viro adultero, vel è contra. & an qui poſt votum caſtitatis matrimonium contraxit teneatur reddere debitum.1.p. 235.
Debitum reddere aut exigere in loco ſacro an poſſint coniuges cum ibi cõmorantur.1.p. 235
Furioſo aut amenti coniugi an reddendum ſit debitum.& an Æthiopes ducentes vxores inter nos ignorantes mortem ſuarum priorum vxorũ poſſint à ſecundis exigere debitum ibidem. 235
Debitum exigendi impedimẽtum ignorantes coniuges an ſint à ſuis confeſſoribus de tali impedimento admonendi.1.p. 235
Debitum reddere aut petere diebus feſtiuis aut tempore communionis an ſit illicitum,& an viro leproſo reddẽdum ſit debitum.ibidem , & an ante benedictiones nuptiales,vel tempore puerperij debitum ſit reddendum. ibid.1.p. 236
Debitum ſi quia ſibi negauit maritus vxor fornicetur an poſſit dimitti, & quid ſi fornicata eſt,quia non ſuſtentabatur,à marito.ibid.1.p. 236.237
Debitum reddere exacta vxor ante benedictiones nuptiales ſi hoc non obſtante poſſit ingredi religionem prima parte. 237
Debitum vxori adulteræ an teneatur vir denegare aut è contra an reddendo debitum vxori adulteræ vir irregularis efficiatur ibidem. 237
Debitum petere aut reddere an poſſit coniux qui dubitat an matrimonium ſit validum vide litera M verbo mulier & litera V verbo vxor.1.p. 237
Debitũ an negare viro poſſit vxor, qui iam abundat copiã filiorum.1.p. 230
Debitum reddere aut petere an poſſint coniuges qui proprium filium tenue-

re

re ad confirmationem, vel baptiſmũ. 1.p. 231
Debitum quod debitor ſecreto ſcit ſe debere an recompenſare poſſit creditori per negotia in gratiam illius vtiliter geſta.1.p. 341
Donare non potentes qui ſint.2.p. 9
Domini perſoluentes famulis ſibi ſeruientibus diminuta ſtipendia an teneantur illis reliquum reſtituere, & in quantum teneantur pueris.i.pages vel his qui ſibi famulantur certis diebus tantum, & quid ſibi famulantibus ſub expectatione maioris ſatisfactionis in aliis, & quid ſeruientibus cauſa extimationis & gratitudinis ibidem.2.p. 21
Depoſitarius an depoſitum poſſit in recompenſationem ſibi debita accipere.2.p. 156
Donatio inter virum,& vxorem, & inter patrem, & filium non emancipatum an valida ſit.2.p. 68
Donatio inofficioſa quæ dicatur.2.p. 78
An donatio ſine inſinuatione valeat in foro conſcientiæ.2.p. 82
An donatio per quemcunque metum facta in foro conſcientiæ ſit nulla, & quid ſi additum ſit iuramentum.2.p. 82.
Donatio facta ſola voluntate interiori an in conſcientia valeat, & an donatio facta eccleſiæ ſi non ſit qui acceptet an ſit valida.2.p. 81.82.83
Donatio facta abſenti ſolenniter coram teſtibus an valida ſit, & quid ſtatutũ ſit circa hoc iure ſpeciali Caſtellæ ibid.2.p. 83
Donatio facta præſenti donatario tacenti an ſit valida. 84
Donationes ſub conditione, vel modo factæ an ſint validæ, & quænam ſint reuocabiles vel non 2.p. 84
Donatio ex demonſtratione falſa facta an inualida ſit, & an donatio cauſalis inualida ſit non ſubſiſtente cauſa ibidem,& falſa cauſa an vitiet legatum ibid.2.p. 85.86
Donatio conditionalis, vel modalis an reuocari poſſit.2.p. 87
Donationes dubiæ quomodo interpretandæ in foro exteriori, vel in conſcientia.2.p. 89
Donationes factæ à tabellioni. receptionib.iudicib.an validæ ſint in conſcientia quando dantur loco ſtrenuarũ,vel expeditioni facilioris cauſa.2.p. 90
Data ob turpem cauſam an ſint reſtituẽda. 2.p. 91
Datum ob remiſſionẽ iniuriæ an ſit reſtituendũ, & qui de dato & accepto à muliere per blanditias ſuas 2.p. 91

E

Exempla quinque quæ faciunt ad deteſtationẽ multiplicationis peccati venialis.1.p. 2
Euchariſtiam non ſtatim poſt coitum cum vxore vxoratus ſumpturus eſt, neque poſt pollutionem habitam in ſomniis niſi peccator nequiſſimus qui diu ante non eſt confeſſus an ſtatim poſt abſolutionem ſit recipiendus ad Euchariſtiam. 1.p. 47
Euchariſtia an ſit frequenter ſumenda à peccatoribus venialia peccata multiplicantibus.1.p. 47.48
Euchariſtiæ fructum vt quis ſuſcipiat: an requiratur actualis deuotio,& cõſideratio.1.p. 47
Euchariſtia an ſit porrigenda publicis peccatoribus iam contritis.ibi. 48
Euchariſtiæ ſacramentum ſumere frequenter an ſit licitum laicis, & qualis frequentia accedendi ad illud laicis tam vxoratis quam non vxoratis ſit permittenda.1.p. 48
Euchariſtiam in mortali ſumens ſi ſumendo non peccat, quia ignorat an ſemper recipiat primam gratiam. 1.p. 49
Euchariſtiæ effectum an impediant venialia ibid.1.p. 49
Excommunicatus an ſit, qui ſolo metu exterius agit aliquid contra fidem, & quid de ſecreto aſſerente hæreſim. 1.p. 141
Excõicationẽ an incurrant filij, & vxor quã eam paterfamilias impetrabit cõtra ſibi furantes aliquid.1.p. 180
Excommunicatus an ſit clericus ſibi ex cauſa iniuſta inferens manus, & quid de moniali ſibi inferente manum ad aborſum procurandum an ſit excommunicata ibi.1.p. 199
Epilogatio dictorum in materia de voto ſupra redditione debiti.1.p. 237

Eleemoſynam an teneantur facere in extrema neceſſitate fideles an vero ſatis ſit tunc mutuare extreme indigentibus copioſè valde prima parte. 294.& ſeq.

Emens aut vendens officia ſecularia an teneatur aliquid reſtituere.prima parte. 340

Epiſcopus an ſit dominus parcis decimalis pro ſuis vſibus deputate prima parte. 370.& ſeq.

Epiſcopus qua obligatione iuſtitiæ ne an charitatis teneatur ſuperflua ſibi expendere in pios vſus. prima parte. 371.& ſeq.

Circa obligationem qua epiſcopi, & beneficiarii tenentur ſuperflua ad ſtatum erogare in pios vſus aliqualis ponitur concordia inter Sotum, & Nauarrum ad mentem Diuus Thomas 1.p. 378

Epiſcopus ſi faciat donationes ſuperfluas, & profanas vtrum tales donationes ſint irritæ.1.p. 379

Epiſcopi qualis debet eſſe menſa, & domus ſuppellex & an poſſit de reddítibus Eccleſiijs ſuos locupletare aut augere familiares aut conſanguineos 1.p. 378

Epiſcoporum conſanguinei aut familiares,an teneantur ſuperfluas illis donationes factas ab epiſcopis reſtituere pauperibus.1.p. 378

Epiſcopi aut beneficiarii an impetrare poſſint à Papa licentiam qua licitè valeant ſuperflua ſibi in non pios vſus expendere vide reliqua ad hanc materiam pertinentia verbo beneficiarii litera B ſupra. 380

Extortum per ſimulatam paupertatem, aut ſanctitatem an ſit reſtituendum. 2.p. 19

Epiſcopatum vel dignitatem ambiens vel cathedram, dicendo falſe libros edidiſſe, lectoris officium exercuiſſe an teneatur reſtituere,& quid ſi epiſcopus cum animo perſeuerandi in peccato mortali epiſcopatum acceptet.2.p. 18

Excommunicationem an incurrat qui recompenſans ſibi ſecretò ex bonis alterius ad excommunica tionem non reſpondet, & quid epiſcopus in ſuis literis dixerit vt reueleturet iam ſi via compenſationis alienum retineatur. 2.p. 21

Excommunicatus an ſit qui iuſſus eſt reuelare ſcripturas ſi eas non reuelet 2.p. 27

Et an ſit differentia inter iuſſum iudicis quo exhiberi ſcripturas & quo iubet edi inſtrumenta ibid.2.p. 28

Excommunicationi prælati quibus caſibus teneatur quis reſpondere vel nō & in quib.ſub obligatione reſtitutionis 2.p.c.10. 28

Excommunicationem an incurrāt vxor vel cognati delinquentis qui bona abſconderunt alicubi, vel in monaſterio ne à iudicibus ſequeſtrarentur, & quid de vxore integrata in dote poſtea inſumpta,ſi ſibi de bonis mariti recompenſet ibid.2 p. 37.33

Excommunicatione coactus ſoluere debitum an teneatur illud ſoluere cum detrimento victus & veſtitus,& quid ſi excommunicetur, quis vt ſoluat tunc non ſit ſoluendo & poſtea poſſit an tunc vel poſtea incurrat excommunicationem ibidem ſecunda parte. 37

Excommunicationem ſtatuentem terminum ignorans abſens qui venit poſt terminum an eam incurrat. ſecunda parte. 38

Excommunicationis edicto an comprehendatur qui intra annum poſt edicti terminum non denuncias crimina.2.p. 38

Excommunicationis ſententia an comprehendatur clericus qui iuſſus dare librum alteri non dat.2.p. 38

Excommunicationis ſententia an comprehendantur vxor & filij cum pater ſuper furtis eam impetrat.2.p. 38

Excommunicationi an ſubiaceant furta minima ex vineis,vel à famulis facta. 2.p. 39

Electione occulta iuxta Concil.Triden. ſine expreſſione nominum eligētium eligens indignum an teneatur reſtituere.2.p. 52

Eccleſiaſticas perſonas , grauans exigendo ab eis gabellas an ſit excommunicatus.1.p. 125

Eccleſiaſticæ perſonæ quæ immunitate à tri-

à tributis gaudent quænam ſint.2. parte. ibid.
Excommunicatus ne ſit qui ab eccleſiaſticis exigit tributa, quæ voluntarie dant vel quæ iuſte ſunt debita à laicis.2.p. 125.& ſeq.
Excommunicati an ſint gubernatores qui imponunt gabellas ſuper emptione panis, vini, & carnis, quas etiam neceſſitantur perſoluere eccleſiaſtici hæc ementes.2.p. ibid.
Eccleſiaſtici an teneantur contribuere ad pontium, ac viarum inſtructionem, fontium, ac puteorum ædificationem aut refectionem ſecunda. parte. ibid.
Eccleſiaſtici quales & in quibus caſibus non eximantur à tributis. ſecunda. parte. ibid.

F

Feſta omnia Chriſtianorum an ſint de iure eccleſiaſtico an diuino. 1.p.per totum c.52.car. 167
In feſto quænam opera fieri prohibeantur an ſcribere vel docere.prima parte. 167
Feſtos dies obſeruare an teneantur religioſi quos præcipit epiſcopus obſeruari an intentio lucrandi faciat opus ſeruile ibid. 167
Feſta quænam ſeruanda & à quo tempore, & an in hoc conſuetudo præſcripta regionis aliquid valeat, & an ciuitas quæ libet ex conſuetudine introducta feſta ibi teneatur obſeruare.1.p. ibid.
Peregrini an teneantur ſeruare feſta patriæ ſuæ aut regionum illarum vbi ſe inuenerint.1.p. ibid.
A feſti obſeruatione quænam ſint cauſę quæ excuſant an agaſones, & famuli impediri excuſentur,& an vxores prohibitæ à viris.1.p. ibid.
In feſto vtrum liceat exercere venditionem,& nundinas.1.p. ibid.
Tonſores tondentes barbas an violent feſtum,& quid de piſcantibus,vel molentibus in die feſtiuo,& quid de tali die laborantibus pro pauperibus vel reficientibus pontes communes. 1.p. ibid.
In feſto pauperes laborantes pro victu an excuſentur & quid de venantibus quæſtus gratia & in feſto quid liceat doctori vel aduocato,quid iudici. 1.p. 168
Feſtū an violet in ipſo ſcribere ob quæſtum.1.p. 168
In feſto ex neceſſitate operans,an incurrat excommunicationem impoſitam ab epiſcopo contra violantes feſtum, 1.p. ibid.
Feſta Sanctæ Crucis,& Sancti Michaelis,& Innocentium violantes an peccent,& an in feſto laborans ob neceſſitatem vt excuſetur indigeat diſpenſatione epiſcopi.1.p. ibid.
In feſto an neceſſaria ſit contritio.1.p. 169.
In feſto qualis attentio requiratur ad miſſam audiendam, & an miſſam propriam neceſſitate ſit audire, & an ſatisfaciat qui audit eam ab Euangelio vel qui audit partem vnius miſſæ, & partē alterius, vel qui egreditur poſt ſumptionem calicis.1.p. ibid.
In feſto audiens miſſam an impleat præceptum,licet non audiant ſacerdotē. an audiendo miſſam in die feſto ſi clericus recitet horas an ſatisfaciat vtrique præcepto.1.p. ibid.
Fratrum nomine quinam ſoliti ſunt appellari.1.p. 170
Filii quibus modis delinquant contra parentes, & quando mortaliter,& an filios parentes in neceſſitate conſtitutos poſſit relinquere vt ingrediatur religionem.1.p. 175
Filius an peccet ſi contra præceptum patris aliquam ducat in vxorem, & an filia contra voluntatem patris indignum ſumens maritum poſſit exhæredari.1.p. 175
Filius relictus exequutor teſtamenti paterni an poſſit excuſari ſi prolatet impletionem legatorū piorum.1.p. ibid.
Furem an quis occidere poſſit ob defenſionem ſuorum bonorum temporalium.1.p. 176
Fratrem corrigendo quis modos ſit ſeruandus,& pręſertim circa religioſum ſepta monaſterii noctu tranſilientem præſertim circa ſuſpectum de mala familiaritate.1.p. 282

Filius illegitimus an teneatur matri de ſua illegitimitate reuelanti ſecretum credere.1.p. 245
Furtum an excuſet à culpa mortali paruitas materiæ, & quam modica debeat eſſe quantitas furti, vt excuſet à culpa letali. copioſè & quid de hoc in Indicis regionibus.ibidem. 251
Furantes minima coniunctim vel diuiſim, an peccent mortaliter. copioſè. & an tales excommunicatione fulminata contra furantes comprehendantur.1.p. 254
Furantes à pluribus minima, an ſub culpa mortali ad talia reſtituenda teneãtur.1.p. 255
Furti quantitas quænam ſit quæ ſubiacere poteſt excommunicationi ſi non reſtituatur.1.p. 252
A furti culpa an excuſet ignorantia, neceſſitas, vel præſumptio probabilis, vel diſſimulatio creditoris non petentis, & quamuis metus in conſcientia inualidet donationes & trãſactiones. 1.p. 256
Furto rem ablatam à latrone ſi quis bona fide emit eademq; bona fide alteri iam vendidit an teneatur pretium acceptum domino rei apparenti, aut emptori reſtituere.1.p. 256
Furto vel aliter rem alienam bona fide emens ſi poſtea reſciuerit eſſe alienam an poſſit eam reſtituere ſuo venditori vt ſuum recuperet pro ea datum pretium quomodo teneatur reſtituere bona fide emens alienam rẽ, 1.p. 257.& 258
Furto rem ablatam vel mala fide acceptam accipiens ſi penes ſe periit quo pretio teneatur illam reſtituere. 1.p. 253
Fides bona an excuſet Iuriſtam qui ſuo nomine ſubſcripſit ſententiæ alterius iuriſtæ aſſeſſoris prima parte. 348.
Bona fides an excuſet teſtem qui reſtificatus eſt eſſe verum quod adducens eum in teſtem verum eſſe ei dixit. 1.p. 348
Bona fides an excuſet à reſtitutione ignoranter ementem cenſum vel iura ab vſurario vel ſi emit dubitanter. 1.p. 348
Bonam fidem excuſantem an tollat dubitatio qua quis emit rem dubitando an ſit aliena 1.p. 349
Fugam arripiens ſeruus an teneatur ſe domino redeundo reſtituere ſecunda parte. 8
Fugere an poſſit fidelis ab infidelibus in bello iuſto captus.2.p. 9
Furtum an ſit ſi famuli diminutè ſalariati ſibi de bonis domini ſecretò recompenſent, & quot conditiones requirantur ad iuſtificandum ſecretam recompenſationem.2.p. 21
Famuli an poſſint relinquere dominos pro libito.2.p. 24
Famulo infirmanti an teneatur hærus medicinam præſtare aut ſtipendium pro illo tempore perſoluere, & quid circa hoc de iudicibus vel clericis famulatum præſtantibus reipublicæ vel eccleſiæ ſi infirmentur. ſecunda parte. 24
Famulatum præſtantes familiæ vel cõuentui in tonſurando religioſos vel coquendo panes ſi creuerit familia, vel conuentus ad eodem pretio famulari teneantur, & quid de famulis ſeruientibus ſartoribus, ſutoribus. 2.p. 24
Famulus tacens cum videt furta, quæ domi committit alter ſuus confamulus an teneatur ea reſtituere.2.p. 40
Filij illegitimi quales ſint, 2.p.55.& ſeq.
Filijs illegitimis parentes eorum quantum poſſint legare in teſtamento, & ſequenti.& filiis adulterinis an à parentibus aliquid legari poſſit, & an fideicommiſſarius teneatur adulterinis ſibi commiſſum dare, & an filii clericorum hæreditatis paternæ fiant incapaces & an eis per fideicommiſſarium poſſit pater aliquid relinquere. ibi.2.p. 55.56
Filij clericorum an accepta à parentibus teneantur reſtituere, & an filiis, vel fratribus alimenta ſint præſtanda 2.p. 54.57
Filiis illegitimis lege Hiſpaniæ quotã pars poſſit legari pro eorum alimentis.2.p. 56
Filia adulterina cũm à matre eſt hæres inſtituta vel legataria an teſtamenti executor commiſſarius poſſit illi licitè da-

tè dare hæreditatẽ aut legata.2.p.58

Frater fratrem quomodo alere teneatur an iuxta decentiam ſtatus, vel iuxta tantum neceſſitatem naturæ. 59

Filios legitimos habens in vltra quintã partem bonorum ſuorum poſſit expendere in pios vſus pro anima ſua. ad longum, & an filiorum legitimas extenuare poſſint parentes titulo meliorationis.2.p. 61

Filij quænam bona habita, vel accepta teneantur adducere ad cumulum partitionis an bona caſtrenſia, vel quaſi vel profectitia, vel aduentitia. & per c.21.ad longum.2.p. 64

Filij ſcholaſtici an teneantur adducere ad partitionem cum alijs fratribus ſumptus ſtudii, & quid de ſumptibus factis à patre in bonis aduentitijs filiorum, vel in nuptiis filiorum, vel in nuptijs filiorum, vel filiarum, & quid de ornamentis veſtibus iocalibus datis filiabus in nuptiis. 2.p. per tot.c.22.

Filiabus data dos vltra quantitatem aſſignatam à lege Matriticia an ſit valida in vtroque foro copioſè diſputatur.2.p. 74

Filiis aut filiabus donationes, vel meliorationes factæ quando ſunt inofficioſæ.per totum.c.25.& 26. 75

Filijs vel filiabus promiſſa dos à parentibus ex quibus bonis ſoluenda eſt.2.p. 75.78.

Filijs vel filiabus meliorationem facere vel non facere ſi promiſerint parentes, an teneantur promiſſum ſeruare, & quid ſi non ſeruauerint.2.p.75.78

Filijs donans pater an cenſeatur facere meliorationem etiam ſi hoc non expreſſerit.2.p. 79

Filiis parentes ſi meliorationem faciant an poſſint imponere aliqua grauamina.2.p. 79

Falſarii in quibus caſibus teneantur ad reſtitutionem, & an argentarii miſcẽtes ligaturas aut miſcentes glebulas terræ tritico venali, aut curtãtes mẽſuras teneantur reſtituere. 2.p.132. per tot.cap.41.

Falſitatem aut vitium rei venditæ, an teneatur venditor facere emptori. 2.p. 134

Falſitas qua quis vẽdit vnã rẽ pro alia an inducat reſtitutionis obligationẽ, & an nullũ faciat contractũ 2.p. 134

Falſum aurũ i.alchimicum, an pro vero vendere liceat.& triticũ mixtũ glebulis terræ vendere liceat, & quid ſi humido. ſolo reponeret quis triticum venale ibid.2.p. 135.& ſeq.

Falſitas vitii rei an in aliquibus caſibus ſ.in mercibus corruptis inducat obligationem reſtituendi, & quid de vendentibus ea quorum poteſt eſſe malus vſus de macellaris vendentibus non caſtratos arietes pro caſtratis. 2.p. 137

Falſatores ſcripturarum, vel falſas ſcripturas aut vſurarum conficientes notarij ad quid teneatur.2.p. 137

Falſantes literas Papæ an ſint excommunicati, & qualis falſitas excommunicationem inducat.2.p. 138

Falſarii an ſint ſubſcriptionem, vel ſigillum alienum literis quis imponentes vel literas alterius aperientes, aut depoſita inſtrumenta oſtendens parti contrariæ, vel vtentes reliquiis falſis aut veris cauſa quæſtus.2 p. 139

Falſitas vel fraus inducens reſtitutionẽ an committatur in his caſibus, primo in caſu ſcribæ addentis in ſcriptura aliquid ad petitionem partis, vel in recuperante ſibi debitum ea alia cauſa per ſcripturam alterius debiti, & in teſte reuocante primum dictum. 2.p. 140.141

Falſitatis genus an ſit mutuare pecuniã quã quis ſcit fore banniendam vel in pretio minuendam.2.p. 141

Falſitatis genus an ſit per literas generales lator eorum ſi intentet aliquid cõtra eas ſcribentem 2.p. 141

Fructus an faciat ſuos in vtroque foro poſſeſſor bonæ fidei quæſtio proficua Theologis, & multo magis Iuriſtis vtriuſque facultatis.2.p.per totum c. 86.291.

Fructus reſtituere an teneatur poſſeſſor malæ fidei & in quibus grauatur emptor malefidei, & quid cauſet malam fidem.2.p.per totum.c.87.294.

Fructus non perceptos neq; a dño percipiendos an teneatur malefidei poſſeſſor reſtituere, & an teneatur damnũ

 tam

tā ītrinſecū,quā extrinſecū in vtroq; foro reſtituere.per totum.2.p. 298
Fructus ex inualido contractu percepti an ſint reſtituendi.2.p. 301.& ſeq.
Fructus an faciat ſuos per iudicem manumiſſus in poſſeſſionem quæſtio iuridica.2.p. 303

H

HOmicidiū an grauius peccatū ſit qñ cōmittitur propter furtū quā cū cōmittitur,propter odium.1.p. 17
Hæreticus qui ſibi ſoli aliquomodo exterius explicuit hæreſim an ſit excōicatus & quis dicatur hæreticus pertinax 1.p. 140
Habitum Iudæorum accipere an peccatum ſit & quando.1.p. 141
Honor an debeatur ſuperioribus malis, & diſcolis,& quid interſit inter honorem,& reuerentiam.1.p. 141
Hæreſis an ſit affirmare ſimplicē fornicationē eſſe licitā,& an ignorātia excuſet paganos fornicātes, & à culpa fornicationis excuſet metus, pudor, violentia abſoluta.1.p. 114
Hæreticus aut alius criminis læſæ maieſtatis patrator vel criminis ſodomiæ reus,aut alij qui ob crimina grauia ipſo facto per leges iubētur ſua bona amittere,an ante cōdemnationem poſſint de eis viuere, aut ea titulo gratioſo,vel oneroſo donare 1.p. 290
Hæres an teneat̄ adducere ad partitionē officiū regiū ſibi derelictū.1.p. 340
Hæres inſtitutus filius cū grauamine inſtituenti capellaniā ſi bona hæreditaria perdita ſint notabiliter, an ab hoc onere exonerādus ſit ab epō.2 p. 42
Hæres inſtitutus per teſtamentum minus ſolenne,i. ſine numero debito teſtium,vel aliter,an poſſit in conſcientia retinere hæreditatem.2.p. 43
Hæres ſuccedens,an ex naturali obligatione teneatur ſoluere legatariis legata minus ſolemnia.2.p. 44
Haſtiludia vel ſimilia fieri iubēs in republica,an teneatur de dāno dato,& q̄d de adiuuantibus in bello ibi ſi & herus præcipiat famulis aliq̄d vñ ſecutū eſt dannū an teneatur.2.p. 49
Hæres extrane⁹ inſtitut⁹ cū fideicōmiſſo dandi, vel prouidendi naturalib. filiis teſtatoris ad quid in conſcientia teneatur.2.p. 58
Hoſpitali ex ſtatuto cui obueniūt bona ibi morientiū,an Maria ibi moriēs teneatur relinquere bona ſua cū naturalem tantum habeat filiam.2.p. 58
Hæres non ſoluens ſtatim legatum, an teneatur illud cū ſuis fruct.reſtituere & an legatū eccleſiæ talis hæres non reſtituit teneatur illud cū fructibus intermedii tēporis reſtituere.2.p. 304
Hæres inſtitutus fideicōmiſſarius an teneatur cōputare fructus à ſe p̄ceptos in Trebellianica, ī quarta parte hæreditatis ſibi debita, & quid ſi termin⁹ non ſit adiectus à teſtatore quo fideicōmiſſarius teneat̄ reſtituere hæreditatē an poſſit fructus p̄cipere nō cōputando in ſua Trebell.2.p. 305
Hæreditarii fructus quomodo ſunt diuidendi inter hæredes defuncti, & cōiugem remanentem.2.d. 307
Homicidiū voluntarium cuius diſpenſatio circa eius irregularitatem reſeruatur Papæ quale ſit.2.p. ibid.

I

IGnorātia an excuſet à peccato an ignorantia affectata, vel vincibilis vel cōcomitans vel inuincibilis excuſet à peccato ibid.1.p. 13
Ignorantia qua paganus ignorat Euangelium an ſit peccatum.1.p. 13
Ignorantia circa præcepta decalogi an poſſit eſſe ignorantia inuincibilis, id eſt omninò non excuſans.1.p. 13
Ignorantia circa cultum vnius Dei & circa peccatum fornicationis, an poſſit dari omnino excuſans per aliquod ſaltem tempus.1.p. 13
Ignorantia iuris vel facti, vtrum poſſit à peccato excuſare.1.p. 14
Ignorantia vincibilis circa pertinentia ad ſalutem animæ quomodo tollatur 1.p. 17
Interrogationes,quæ primo fieri debēt pœnitenti quænam ſint.1.p. 137
Infidelis negatiuè an dānabitur ob peccatum infidelitatis.1.p. 140
Imagines ſanctorum quomodo adorandæ.1.p. 141
Infidelium cæremonia vtens qualiter peccet.ibid. 141
Iuramentum quando ſit expreſſe & quādo tacitè.1.p. 143

Iura-

Iuramentum falſum execratorium an vnum tantum peccatum ſit & an iurare ſit actus bonus. 1. p. 143

Iuramentum an ſit dicere per fidem meam, vel dicere coram Deo dico, vel Deus ſcit, vel per meam vitam, vel per meam conſcientiam, vel ita Deus me adiuuet. 1. p. 143

Iuramenti comites, vt licitè iuret, quot ſint, & quotupliciter peccetur malè iurando. 1. p. 143

Iurare per dæmonem, aut per Mahometum an ſit blaſphemia. 1. p. 143

Iurare per creaturam an ſit peccatum, ibid. 1. p. 143

Iurare falſum vt ſit mortale qualis aduertentia, & quanta requiratur & an iurare iocosè per vitã meam, vel per meam conſcientiam falſo tamen, mortale peccatum ſit. 1. p. 144

Iurare falſum ex conſuetudine non aduertendo an ſit falſum an ſit mortale & quid ſi ex conſuetudine iurans inaduertenter iurat verum aliquis an lætalem culpam committat. 1. p. an his ſit dilatanda abſolutio, ibid. 144

Iurans falſum non aduertendo eſſe falſum aut illud iurare quale peccatum committat. 1. p. 144

Iurans iniuſtè rogatus à iudice vel à priuato an poſſit vti æquiuoca reſponſione & quid de muliere, quæ ſtante, impedimento ſecreto matrimonij cogitur iurare ſe reddituram debitum marito. 1. p. 145

Iurans ſe facturum rem venialem quali culpa implicetur iurando ſic, vel non adimplendo, & quid de iurante ſe daturum quotidie dipondium pauperi, vel recitaturum quotidie Aue Maria. 1. p. 145

An iurans ſe non luſurum amplius ſub pœna quod Deus illum alias non adiuuet an iſtud eius iuramentum poſſit diſpenſari aut commutari. 1. p. 145

Iuramentum de re non vtili an obliget. 1. p. & an iurans illicitum cum animo implendi an bis peccet. ibi. 1. p. 145

Iurans dolosè & ſophiſticè quando peccet mortaliter ſic iurando & an iuramentum implendum ſit iuxtà mentẽ iurantis, vel alterius petentis iuramẽtum. 1. p. 145

Iurans ob metum cum intentione non implendi rem iuratam an ſit peccatũ, & an fictè iurare dum quis iurare cogitur ſit peccatum mortale. 1. p. 146

Iuramentum de re veniali adimplere, vel non adimplere qualis culpa ſit, & iurare contra conſilia quale peccatũ ſit. 1. p. 146

Iuramentum peccandi venialiter an aliquando ſit mortale & in quibus caſibus. 1. p. 146

Iurans ſe rediturum ad carcerem an teneatur etiam cum iactura vitæ ad illũ reuerti. 1. p. 146

Iurãs in caſibus quotidianis vbi mulier rogatur de adulterio à marito ſuo, vel vicina rogatur rem commodare, vel tempore peſtis peregrinus rogatur vnde veniat an poſſint vti æquiuoca reſponſione, idem de rogato an in electione cathedrali ſubornauerit. ibid. 1. p. 146

Iurans ſine intentione iurandi an obligetur implere. 1. p.

Iurare verum ſine intentione tamen iurandi an ſit peccatum, & an mortale. 1. p.

Iurans ſine intentione iurandi quibus caſibus hoc non obſtante tenetur iuramentum implere. 1. p. 147

Iuramentum ducendi vxorem an ſit licitum, & an ſit ſeruandum. 1. p. 147

Interrogatus à iudice iniuſtè de re à ſe ſecretò ſubrepta an poſſit licitè reſpõdere ſe eam non ſurripuiſſe. 1. p. 165

Iuramentum de actu pro tunc illicito ſi poſtea ille actus ſiat licitus an obliget ad illum implendum. 1. p. 166. & an iurans licitum putans illud eſſe illicitum teneatur implere ibi. 1. p. 166

Interficere aggreſſorem in quibus caſibus liceat & in quibus cum iactura vitæ propriæ liceat eius vitæ parcere. 1. p. 191

Innocentem tyranno tradere an liceat propter excidiũ ciuitatis quod alioquin tyrannus minatur virandum & an remiges in triremibus Turcarum detenti teneantur cum iactura vitæ non remigare contra Chriſtianos inſequendos. 1. p. 192

Irregularis an fiat adulter, qui vt ſe defenderet à marito adulteræ domi inuentus

uentus illum iuteremit.1.p. 195.196

Irregularis an fiat occidens fœtum in ventre matris.1.p. 198

Irregularis an ſit qui cōſuluit aborſum ſum fœminæ,licet ante aborſum pœnitentia ductus ei ſuaſerit ne faceret. 1.p. 198

Irregularis an fiat mandans fieri homicidium,& ipſo poſtea reuocante mandatum adhuc à mandato perpetratū eſt homicidium.1.p. 198

Ignorantia vtrum excuſet è reſtitutione exemplificatur in multis caſibus. prima p. 344

An ignorantia excuſet emētem aliquid à famulo vel à milite, vel à mancipio. prima p. 344

Et ibi de emptione famulę captiuę Granatenſis.1.p. 344

Iudicis ſententia an poſſit aliquis ſe protegere ad accipiendum aliquid à cuſtode pro re cuſtodita, & à latrone ſubrepta,& an cuſtos poſſit ſibi ſecretò recompenſare.1.p. 344

Ignorantia mulieris an excuſet eam à reſtitutione quæ decepta ſub nomine cenſus dedit mille aureos Ioanni ſub mutuo tamen.1.p. 345

An ignorantia excuſet aliquem qui ſub nomine cenſus ſibi reddendi conceſſit dilationē pecuniæ ſibi debitæ ſuo debitori.1.p. 345

Ignorantia probabilis & inuincibilis ab ignorantia craſſa,& ſupina quomodo differant.1.p. 346

Ignorantia habens annexam culpam leuem in quibus contractibus excuſet à reſtitutione an in depoſito, & cuſtodia, & ignorantia ex culpa leuiſſima in quibus contractibus excuſet, & an excuſet officiales.1.p. 346

Ignorantia qua hæres ignorat legatum deberi petenti an excuſet illum ab illo ſoluendo etiam ſi vno teſte deberi probetur.1.p. 346

Incertę bona quænam dicātur.2.p. 359. incertorum bonorum debitor an poſſit illa reſtituere ſine Epiſcopo, & an poſſit Epiſcopus reſtitutionem horū ſibi reſeruare.ibid 1.p. 360

Incerta bona certa deberi iſti᷑ aut illi cui reſtituenda ſunt & quando ablata ſunt à tota republica, vel aliter, quomodo ſunt reſtituenda, vel quibus.ibid. 360

Super incertis compoſitio per bullā cruciatæ an excuſet à reſtitutione iſtorū incertorum bonorum ſi hæc compoſitio fiat à Papa,vel ab eius commiſſario pro minima per ſoluta quantitate an valeat,& ſic compoſitum tutum faciat in conſcientia eſt celebris. q.1.p. per totum caput. 362

De incerto debito quantum per compoſitionem remittitur ſoluenti duos argenteos,& an ſuper incertis ſemel cōpoſiti apprentibus poſtea dominus liberi maneat in vtroq; foro.1.p. 365

Super incertis bonis compoſitionem an alius à Papa facere poſſit.1.p. 365.q͂d incerta bona remiſſa ſine cauſa à Papa non ſint reſtituenda argumenta probantia ſoluuntur.1.p. 365

Inuenta an ſint reſtituenda.2.p. 1

Inuenta in littoribus maris.ſ.lapillorum & gemmarum piſcationes, expurgamenta Balenarū,licet iſta littora ſint appropriata, an ſit præoccupantium. 2.p.1.& quid de piſcatione thumnorum.ibid. 1.2

Inuentum aurum in aliquibus regionibus alterius nationis peregrini an poſſint ſibi accipere. 2.p.& quid de auri, vel argenti fodinis repertis inter Indos,an eas Hiſpani ſibi potuerunt applicare.ibid.2.p. 2.3

Inuentos theſauros in delubris, vel ſepulchris Indorum, an potuerunt Hiſpani in illis regionibus degentes licitè ſibi applicare, 2.p. & quid de theſauris immemoralibus inuētis,& de inuentis gazis in cenu.ibid.2.p. 3.4

Inuenti theſauri in loco alieno an reſtituendi ſint.2.p.& quid de inuentis in loco dotali,vel pignorato, vel publico.2.p. 4

Inuentorem theſauri in agro alieno data opera lex ciuilis obligans ad reſtituendum an ſit lex pœnalis ante condemnationem obligans in conſcientia.2.p. 5

Inuentor theſauri in agro alieno.an poſſit nihil reuelando domino agri agrū illum ſibi emere.2.p. 5

Inuentos vbicunq; theſauros an poſſint principes ſibi applicare.2.p.5.& an ab

inuentore eorum quotam aliquam princeps licitè exigere valeat ibid. 5
Inuenta mineralia auri & argẽti,& metallorum aliorum in Hiſpania, vt argenti viui, ſalis an ad regem pertineant.2.p. 6
Inuentæ res quæ præſumuntur habere dominos,an facta diligentia, nec inuẽtis poſſint vendicari ab inuentoribus. 2.p. 6
Inuenta iumenta quæ dicuntur del moſtrenco cui ſunt appricanda.2.p. 7
Inuenta auis, vel fera laqueo irretita, vel percuſſa cuius erit, an inuentoris an eam illequeantis, vel ferientis. 2. parte. 7
Inſula nata in mari, vel fluuio an erit præoccupantis.2.p. 8
Incenſores agrorum, vel locorum ſacrorum an ſint excommunicati, & an teneantur ſatisfacere de damno.2.p. 8
Incarceratum ob debita vel delicta ſoluens an teneatur quidquam ob id ſatiſfacere & quid de iuuante ſeruum ad fugam.2.p. 8
Incarceratos Egyptianos q ſoluit à carcere an licitè poteſt retinere pretium pro hoc ſibi datum.2.p. 9
Iudici in quibus caſibus ſub pœna reſtitutionis teneatur reſpondere.2.p. 32
Iudex an ex euidentia delicti de reo latenti literè valeat inquirere.2.p. 32
An ſicut poſt præuiam infamiam ſpecialem,ita poſt præuia indicia liceat iudici eccleſiaſtico vel ſæculari procedere via inquiſitionis ad interrogandum reum vel teſtem.2.p. 32
Iudici denunciati per cuſtodem vinearum,vel ſiluæ an teneantur fateri veritatem interrogati.2.p. 33
Iudices ferentes iniuſtam ſententiam an teneantur inſolidum.2.p. 52
Impoſitiones gabellarum collectarum, & de guidagijs, & alijs impoſitiones, an licitæ ſint in litera T. dictione tributum habetur. 112
Impoſitio collectæ, id eſt, derrama, an habeat annexam excommunicationẽ cœnę Domini ſi ſit iniuſta, & an impoſitiones gabellarum emens ob incurſum bellorum aut hoſtium mercatur remiſſionẽ pretij.2.p. 129.& ſeq.
Ignorantia an excuſet à dolo, ignorãtia craſſa vel ſupina an ſit dolus præſumptus.2.p. 143
Ignorantia an excuſet à cenſuris iuris cõis vel à cenſuris particularium prælatorum.2.p. 143
Ignorantia inuincibilis qua quis ignorat pro actu de ſe illicito. i. pro furto latem eſſe excõicationem an excuſet illum ab excõmunicatione. 2.p. 143
Ignorantia eorum quæ per ſe ſunt mala ad quam ſpeciem reducatur.2 p. 143
Ignorantia probabilis quænam dicatur, & quænam ſit ignorantia craſſa, vel ſupina vel affectata.2.p. 143
Ignorãtia priuatiua vel poſitiua an ſint ex ratione ſua & de ſe peccatum, & quid de ignorantia vincibili cõſequẽte vel concomitante.2.p. 144
Ignorantia antecedens & concomitans quo differant,& an ignorantia inuincibilis excuſet actum ab omni culpa ignorantia inuincibilis per diſſolutionem quæ non poteſt ſolui quomodo aliter tolli poſſit.2.p. 144
Ignorantia culpabilis an ſit diſtinctum peccatum.2.p. 144
Ignorantia inuincibilis facti an excuſet in conſcientia à quacunq; pœna iuris vel cenſura.2.p. 144
Ignorantia cõcomitans an ſit cauſa peccati & ignorantia conſequens quare dicatur talis.2.p. 144.145.& ſeq.
Ignorãtia inuincibilis, ne imputetur ad culpam tria veniunt conſideranda, & ignorantia vt ſit inuincibilis an adhibenda ſit diligentia in omni materia aut in tali tantum.2.p. 146
Ignorantiæ concomitans an accuſet.2.p. 146
Ignorantia inuincibilis.i.excuſans à culpa circa articulos fidei an poſſit eſſe apud infideles.2.p. 146
Ignorantia alicuius rei an imputetur ſolito adhibere diligentiam, & perito in tali materia.2.p. 146
Ignorantiam probabilem quis teneatur probare in foro exteriori.2.p. 146
Idolatræ etiam ſine errore an ſint excõmunicati.1.p. 141
Infidelitatis peccatum mortale an committat Chriſtianus qui interrogatus de fide ab infidelibus tacet.1.p. 141
Infidelibus peccatum mortale ſit Chriſtianum

ſtianum

ſtianum non cognitum pro tali inter infideles ad tempus manendo indicantem ſectã infidelium geſtare.1.p. 141

Interrogatus iniuſtè à iudice vel ab alio quali æquiuocatione licitè poſſit reſpondere.1.p. 145

Inimicum conuenire & reſalutare quando quis teneatur.1.p. 180

L

LVxuriæ & furti deſiderium quare ſignanter dominus vetuit in præceptis decalogi expreſsè.1.p. 37

Luxuriæ ſpecies quot & quænam ſint.1.p. 215

Luxuriæ ſpecies quæ mollities dicitur an ſit mortalis, & quando etiam fiat alterius etiam ſpeciei.1.p. 216

Luxuriæ ſpecies quę dicitur Sodomia, quando incendio ignis punitur,& qđ ſi contingat inter mulieres ſe inuicẽ commiſcentes an pęna ignis tunc plectetur in Hiſpania.1.p. 216

Lex.1.de aqua pluuiali arcenda in illo. §.deniq; quem ſenſum habeat,1.p.

Lex requirens ſolẽnitatem in contractu ſi deficiat ſolennitas an annullet contractum.1.p. 342

Legatum relictum à teſtatore pro ſuis cognatis pauperibus quibus cognatis magis diſtribuendum eſt, & an poſſit applicari aliquando puellæ non tam propinquæ in gradu & in caſu diſcordiæ elector prouiſus à teſtatore an poſſit dare legatũ minus propinquæ aut minus pauperi.ibid.1.p. 361

Legatum relictum à teſtatore pro puellis pauperioribus maritandis ſi executores his omiſſis debet puellis minus pauperibus an teneantur ad reſtitutionem.1.p. 361

Lignorum ceſores in propria ſui populi ſua, vel in aliena,i.alterius populi ligna cædentes an teneantur ad reſtitutionem lignorum & pęna.1.p.391.per totum cap.149

Ligna ementes ab inuaſoribus alienarũ ſyluarũ an reſtituere ea teneanẽ an in ſpecie ea reſtituere teneanẽ ibid. 393

Ligna pro libito an poſſint cędere dñi populorum in ſiluis cõmunibus ſuorum populorum.1.p. 393

Licitum an ſit dominis populorum primas inſtantias in iudicijs conceſſas populis præoccupare ſibi.1.p. 394

Legata pia ſiue profana minus ſolennia an ſint ſoluenda in conſcientia & quo & quando per totum c.14.copioſè.41

Legitima filia inſtituta hęres an teneat alere ſuum fratrem naturalem, & an legatum generale non ſpecificatum poſſit in alia re ſolui ibi.2.p. 42

Legata pia an ſine ſolennitatibus facta valeant, vel alia in foro exteriori vel vel conſcientiæ ſi fiant ſine inſtitutione hæredis.2.p. 46.& c.15

Lex Matritica circa dotis quantitatem filiabus aſſignandam an taliter ſit recepta quod in vtroq; foro obliget.2.p.per totum c.25.

Legatum an vitiet cauſa falſa.2.p. 81

Legatũ factũ ſub cauſa reifaciendæ quæ iã erat facta an valeat, & quid ſi legãs impoſſibilitat cõditionẽ ſub qua legat ibi & quid de cõditione depẽdenti partim ex euentu & partim ex poteſtate hominum.2.p. 87.& ſeq.

Legatũ in diẽ certũ, vel incertum an cõditionale ſit, & legatũ alimentorũ ad quæ ſe extendat, & quid ſi res legata gata ſit aliena vel vendita aut impignorata à legante.2.p. 95.& ſeq.

Ludere ad quæſtum an ſit peccatũ mortale,& an clericos ludere vel ibi aſſiſtere ſit mortale.2.p.c.31. 96

Ludos agitationis taurorum an liceat exercere eosque ſpectare.2.p. 98

Ludis agitationis taurorum intereſſentes clerici an peccent mortaliter, & cenſura aliqua innodentur.2.p. 98

Ludos theatrales exercere qualis culpa ſit,& quid ſi fiant in eccleſia, & ibi in eccleſia repræſentenẽ turpia aut ibi choraizent mulieres cũ viris.2.p. 98

Ludos exercere in eccleſia ibiq; cantilenas ſæculares cultui diuino miſcere qualis cullpa ſit.2.p. 98.99

Ludentium receptatores in domo quali culpa peccent, & an reſtitutioni ob id obnoxij fiant.2.p. 99

Ludo alearũ lucrifacta an ſint reſtituẽda & an pecuniã ludo perditã & iã ſolutã poſſit perdens ſecretò recuperare vel pro ea ſubire recompenſare. 101. per totum.cap.

Lucrans ludo quibus caſibus teneatur reſtituere pecuniã ludo partã.2.p.101

Lucrari an poſſit filiusfamilias, aut pupillus in ludo, & quid ſi fuit ignoratus talis pupillus, vel dixit ſe eſſe emancipatum. ibid. 2.p. 102

Lucrans aliquid in ludo à fœmina coniugata an teneatur illud reſtituere viro eius. & an à religioſis aliquid lucrans ludo teneatur reſtituere, & quid ſi talem pecuniam ludo perditā religioſus habebat licentiā expendendi. 2.p. 103

Ad ludum tractus inuoluntariè, ſ. vi, vel importunitate an poſſit aliquid tali ludo lucrari. 2.p. 104

Lex matritica in ludo an impediat dñij trāſlationē inter ludētes ad pecuniā ſi ibi ſoluēdi itērfuit iuſtā abſentem, & creditam, & quid ibid. 105. & ſeq.

Lucriſacta in ludo ex imparitate, vel deceptione ibi interueniente an ſint reſtituenda. 2.p. 109

Lucrans cartis falſis vel taxillis, vel aliquibus præſignatis fraudibus, an teneatur reſtituere. 2.p. 110. 111

In ludo an perdens pro perdito ſibi poſſit recompenſare qñ ludit cū minore ætate, & an in id poſſit facere etiam in diuerſis ludis. 2.p. 110

Lucriſacta per ſponſiones .i. apueſtas Hiſpanice dictis teneatur quis reſtituere maximè qñ certus eſt euētus ſponſionis ſibi & q̄d ſi ſpōſio ſit de re prohibita an īpediat trāſlationē dñij 2.p. 111

In ludo an cōtractus ſocietatis fieri poſſit q̄ vnus ludat, & alius punat pecuniam. & an ludo illicito qui vouit nō ludere diſpenſari poſſit. 2.p. 112

Locator fundi poſtea perdens bona ob ſua crimina punita an teneatur conductori aliquid reſtituere, 2.p. 157

Locationis contractus, & conductionis quinam ſint & quænam ſunt quę poſſunt locari, vel non. 2.p. 158

Locare an poſſit dñs fundi fundum boues, & pecuniā ſuppeditando agricolæ, vſq; ad tot annos, quod Hiſpanice dicitur aboyar las rietras. 2.p. 158

Locare an poſſit capellanus bona ſuæ capellaniæ alteri p̄ tp̄e vitæ ſuæ, & an talis capellanus locans redditus vltra trienniū īcurrat excōicationē ibi. 159

Locator agrorū p̄p̄ ſterilitatis euentū, an teneat agricolę cui locauit remittere penſionē, celebris q̄ō, & quænā ſit hæc ſterilitas fortuita 2.p. 159. & ſeq.

Locator qñ per ſe non ſtat quin operas locatas ſoluat an poterit recuperare mercedem, & quid ſi per locatorem operarū ſterit quo minus eas operas præſtaret, & quid de aduocatis, vel habentibus officium publicū, 2.p. 161

Locare an liceat boues, mulas, oues ea conditione vt reddantur ſana. & an liceat locare bouem ad agros colendos hac conditione vt bos eiuſdem ætatis reddatur, 2.p. 162

Locare an liceat oues, cum obligatione recipiendi ſtipendium locationis, & reficiendi oues perituras ex fructibus earū, vt fit in noua Hiſpania. 2 p. 163

Locare an liceat bouem non habitū dando agricolæ pretium pro eo hac lege, vt locationis pretiū ſoluatur, & pretium præſtitum bouis. 2.p. 164

Locare an poſſit domū alteri conductor eius, & an domus propinqua magiſtro, vel lectori poſſit locari fabro ferrario. 2.p. 164

A locata domo inquilinus an ante tēpus poſſit expelli in aliquibus caſibus. 2.p. 164. & ſeq.

Locatam rē eccleſiæ, vel in emphyteuſi habens an ceſſans per bienniū à ſolutione pēſionis an ipſo facto eā perdat, & quid ſi non ſit res eccleſiæ. 2.p. 165

Locare an liceat domus meretricibus ad meretricandum, & an liceat meretricibus præficere patronos. 2.p. 165

Res venalis locari an poſſit extimata pretio, periculo conducentis. 2.p. 167

Locare an liceat clerico operas ſuas pro diuinis officijs. 2.p. 167

Locationis penſio an ſit ſoluēda in principio, vel fine anni. 2 p. 167

Locatā ſibi domū cōductor p̄p̄ neceſſitatē veniētē ā dimittere poſſit. 2.p. 167

Locator operū pro inſeruiendo familiæ ſi augeatur familia an teneatur pro eodem pretio inſeruire. 2.p. 168

Locans fundū an cenſendus ſit locare arbores ibi cōſitas, & quid ſi agrum locatum, etiam ſeminatum à conductore vendat dominus eius. 2.p. 168

Locator an teneat conductori de expenſis quas fecit iure ſibi locata. 2.p. 168

Locans operas in re pretioſa vt in pollenda pretioſiſſima gemma tenetur de leuiſſima culpa. 2.p. 168

Locans rem vitioſam an teneatur de dãno ſubſecuto & quid ſi ignoranter locauit, vel monuit cõductorẽ. 2.p. 169
Locanda natura nauis camerã & dñs camerã domus ꝓ cuſtodia rerum, an de damno ſecuto teneantur. 2.p. 169
Locatori abſenti in quo loco ſit ſoluendum, penſionis pretium. 2.p. 169

M

Martyrium quomodo ſit in præcepto & quando. 1.p. 142
Martyrium perfectam charitatem an requirat. 1.p. 142
Martyrio ſe tenere offerens tentat Deũ. ibid. 142
Mediũ humanum ægrotus reſpuens tentare Deum dicitur ſicut qui ſine præmeditatione prædicat. ibid. 1.p. 142
Magiſtri teneñ monere diſcidulos cũ legentes libros poetarum & gentilium inde credunt fore eecipiẽdos. 1.p. 142
Maritus an peccet vxorẽ verberãdo & è conuerſo an peccet vxor marito nõ diendo. 1.p. 176
Miles vadens ad ballum non attendendo an ſit iuſtum, vel iniuſtum quam culpam incurrit. 1.p. 192. & 198
Milites tpe belli acceptãtes ſingularia certamina oblata ab inimicis an peccent mortaliter. 1.p. 192
Mulieri putatæ virgini ſe offerenti, vel leuiter rogatæ conſcientiæ an teneañ eius viator aliqd reſtituere. 1 p. 222. & an eius parẽti ſit aliqd recõpẽſandũ. ibi. & qd ſi talis virgo iportunis ꝓcib. fuit rogata. ibi. & qd ſi nõ erat virgo niſi ſola extimatione vulgi. 1.p. 224
Mulieri virgini deceptæ ſine tñ pollicitatione ducẽdi eã an teneañ eius cõpreſſor aliqd reſtituere, & qd ſi promiſit illam ducturũ in vxorẽ. 1.p. 223
Mulieri non virgini eius deceptor ad quid teneatur. 1 p. 229
Mulierẽ virginẽ q iã vitiauit & poſtea nupſit ipſa ęquali ad qd ei teneañ. 225
Mulier q̃ ſub ſpecie virginis ficta nupſit an teneañ reſtituere dotem qua maritus eam dotauit. 1.p. 225
Mulier honeſta, q̃ an ſe ſolicitãte viro accepit pecuniã vltro datã ſine aĩo ei cõſuetudini an teneañ eã reſtituere. 225
Mulierẽ an teneañ is ducere q poſt copulã cũ ea ſe eã ducturũ pollicitus eſt, & qd poſtq̃ iurauit eã ducere ſi virginẽ eã reperiſſet ſi talẽ eã nõ reperit. 226
Mulierẽ laborantẽ infamia an teneatur ducere q iurauit illã ducturũ ſi ei ſui corporis copiam faceret. 1.p. 226
Mulierẽ reputatã virginẽ an teneañ ducere q ei ꝓmiſit ſe illam ducturum ſicq; ex illa filios ſuſcepit. 1.p. 227
Mulierẽ ſibi ſub iuramẽto deſponſatam ſuãq; eſſe ſponſam inter vulgares eſtimatam an poſſit Petrus relinquere, vt ingrediatur religionem. 1.p. 227
Mulier virgo ſi ſpõte conſenſit in ſtuprũ an eius violator eius patri aliqd reſtituere teneatur, & qd ſi mulier poſt fidem ei datam ducendi eam reperta fuerit in crimine. 1.p. 227
Mulieris cõiugatę adulterium an ſit maius peccatum quã adulteriũ. 1.p. 228
Mulier cõiugata qñ peccata nõ reddẽdo debitum marito, & an cum detrimento ſuo & quali ad teneatur, & quid de muliere arcta. 1 p. 228
Mulier cõiugata, vel coniux eius ſi ſint impediti ex aliqua coeũdi impotẽtia, an poſſint inter ſe conari ad copulam & quid de muliere coniugata arcta, ſed remediabili. ibid. 229
Matrimoniũ ſcd̃m celebrare, an poſſit cõiux q̃ ꝑꝑ abſentiã alterius cõiugis dubitat de morte eius, & quæ certitudo de morte prioris reqrañ. 1.p. 237
Matrimonium clandeſtinum contrahẽs an peccet. 1.p. 241
Matrimoniũ cõtrahere ſine parocho & teſtib9, an poſſit iterũ interſeq ſemel in facie eccleſiæ corã parocho, & teſtib9 cõtraxere matrimoniũ nullũ rõne ſecreti ĩpedimẽti, ſi poſtea veniat diſpẽſatio, & qd de ſpõſalibus ſecretò celebratis an valeant. 1.p. 241
Matrimoniũ clandeſtinũ cõtrahẽtes an excuſentur a culpa, & in qbus caſib9, an in his caſibus excuſentur à cẽſura ſynodali, ſi cõtra tales ſit poſita, & an excuſentur à tali cenſura q inualidè clandeſtinè tamen cõtraxere. 1.p 242
Matrimonij clãdeſtini. i. ſibi bannis vſus an ſit licitus. 1.p. 243. & qd de matrimonij vſu cũ vxore ꝑꝑ vitandã tẽtationẽ carnis an ſit pctm̃ veñ. 1.p 244
Matrimoniũ clãdeſtinũ cõtractũ cũ curato & duobus teſtibus duntaxat non

ccul-

euulgare an ſit peccatum.1.p. 243
Matrimonij prioris coniugē vir viuere dubitans an poſſit petere vel reddere debitũ ſecundæ vxori cum qua ſecundò contraxit.1.p. 244
Monachus an poſſit habere peculium. 2.p.c.4.& 5. 1
Monacho an liceat habere bona mobilia vel immobilia poſt Conc.Triden.2.p. per tot.c.5. 13
Monialis an de licētia abbatiſſæ, vel ꝓlati poſſit donare cētũ aureos ſibi datos ab amica alicui cognato.2.p. 13
Monachus in qbus caſibus circa votum paupertatis poſſit peccare, & q̃tũ ſibi liceat donare in itinere ex licētia interpretatiua prælati & alia ſcitu neceſſaria.2.p.per totum.c.6. 15
Montium cuſtodes iurati fideliter cuſtodire an in aliquo caſu diſſimulare poſſint cũ cedētibus ligna,& qd de occidētibus animalia domeſtica in prædio ſuo.1.p. 389. 2.p.48
Miniſtri executores mādati an teneātur ad reſtitutionē etiā in caſu quo per aliũ miniſtrũ dānũ poterat inferri. 49
Miniſtri vſurariorũ an teneātur ad reſtitutionē,& quales & in qbus caſibus, & qd de mediātibus in dānis vſuræ, vel aliter,de proxenetis,de militibus in bello.2.p.49.per totum c.16. 50

N

NAufragantiũ bona accepta ab alijs an ſint illis reſtituenda, & an ſint excõicati vſurpatores taliũ bonorũ,& qñ hæc bona, vel alia habeantur pro derelictis.1.p.382.per totum.c. 145.

O

ORatio & tunſio pectoris an ſufficiat ad obtinēdã veniã peccatori oppreſſo mortis.1.p. 53
Occaſiones peccādi aliæ ſunt remotæ & aliæ ſunt propinquæ & an ambæ ſint neceſſario vitandæ.1.p. 63
Occaſiones peccatorũ venialiũ an neceſſario ſint vitandæ.1.p. 64
Orationibus & alijs remedijs maceratiuis carnis an aliqñ aliqs teneatur cõmunire cõtra tētationes carnis.1.p,76
Orationē ad Deũ fundere qbus & quot caſibus lex naturalis obliget.1.p. 170
Oblationes offerendi in feſto conſuetudo quatuam obliget.1.p. 169
Orare an teneamur ꝓ volētibus ſe occidere vel ꝓ occidēdis à iuſtitia.1 p. 170
Obſeruātia an ſit virtus & qualis de ordine ei⁹ad religionē & pietatē.1.p.170
Obedientiam negans ſuperioribus quando peccet mortaliter.1.p. 178
Obedire an teneatur religioſus,aut ali⁹ ſubditus ſuo ſuperiori in re dubia,vel perdifficili,uel in trāſitu ad ludos.179
Obedire an teneatur religioſus ꝓcepto ꝓlati ſui.ſ.ꝓuincialis aut gñalis iubētis acceptare Epiſcopatum.1.p. 179
Obedire an religioſis teneautur ꝓceptis ꝓlatorũ cõmēdātiũ eis inter Indos curã & adminiſtrationē ꝓdicationis & adminiſtratiõis ſacramētorũ.1.p. 179
Odiũ offenſus qualiter teneatur dimittere,& an teneatur offenſorem alloqua & ſigna amoris oſtendere.1.p. 180
Offenſus pater an filio petēti veniã de offenſa teneatur ſigna amoris oſtēdedere, & idē de marito offenſu reſpectu vxoris offendentis.1.p. 181
Qñ inter offenſum & offendentē maximè neceſſaria ſit recõciliatio,& qñ offenſus tenetur præuenire offenſorem alloquendb.1.p. 181
Offenſas ſibi factas an poſſint condonare vxores,vel filij vel religioſi 1.p.181
Obediēdũ au ſit ꝓlato dũ dubitatur an licitè interroget de culpa ſubditi. 182
Obediēdũ ne ſit ſuperiori cõtra dubiũ ſpeculatiuũ vel practicum.1.p. 182
Occaſiones quales ſint quas debet cauere pœnitēs,ut poſſit abſolui, & an liceat inducere ad minus malũ intrinſecè & an liceat petere ꝙ põt alius ꝓſtare ſine pcõ qñ ſine pcõ nõ eſt.1.p. 168
Occaſionē ſe inebriādi,an teneatur ſub mortali tabernarij ſubtrahere debilibus capite quales ſunt Indis illis vinũ non uendendo.1.p. 169
Occaſionã peccādi an dent culpabilē q excõicatos vel ſuſpēſos inducunt ad Sacramenta adminiſtranda.1.p. 169
Occaſio an fuit mortalis q̃ dedit vir grauis fœminæ honoratæ dicendo,vis in eodem lecto o domina nos metiamur,& alia ſimilia.1.p. 186
Occaſio an fuit mortalis q̃ dedit qdã ſacerdos ad fęminę honeſtę mammillis iocosè ſine mala intētione admonēdo manus,& qũo intelligatur reſeruato facta

facta religioſis de tactu in tertiā perſonam pertingenti ad mortale, vt in noua Hiſpania fit. 1. p. 186
Occaſio an mortalis ſit q́ daṫ vendendo pigmenta, fucos, & alia quorū pôt eſſe vſus bonus, vel malus vt v. g. aleas, menſem ad ludendum miniſtrare. 1. p. per totum cap. 69. 187
Occaſio an mortalis ſit locare domos meretricibus, cœnas miniſtrare tempore ieiunij hoſpitibus inuitare alias ieiunaturum, vel non. 1. p. 188
Ob occaſionē peccādi vitandā an omittenda ſint conſilia, vel doctrina, vel pdicatio veritatis in populo. 1. p. 189
Occaſio ne detur peccādi pœnitenti an poſſit tacere confeſſor, & non admonere pœnitentem laborantē ignorantia vel ſcrupulizantem in confeſſione 1. p. 189
Ob occaſionem ſcandali vitandā an teneatur prædicator in publico ſuggeſto reprehendere principem ſcandalizantem populum. 1. p. 190
Occaſionem ſcandali an cū graui iactura noſtrorum bonorum temporalium teneamur vitare. 1. p. 190
Opera bona non neceſſaria ad ſalutē an omittenda ſint pp ſcandalū & an comedens carnes in quadrageſima ex licentia diſpenſantis, vel libros vetitos ex licentia legens teneatur ad vitandum ſcandalum manifeſtare licentias 1. p. 190
Occaſionaliter & præter intentionem occidenti an mors ſit imputanda ad culpam. 1. p. 196
Obedientia prælati præcipientis audiri confeſſiones fœminarū an excuſet religioſum fragilē qui inde ruere ſolet in conſenſum delectationis, vel pollutionis vel actus carnalis. 1. p. 216
Opinione probabili protectus pœnitens contra probabiliorē an poſſit abſolui. & an liceat confeſſario contra ſuam opinionem probabiliorem conſulere pœnitenti dubitanti, limitationem Nauar. Syluest. & Ang. 1. p. 310
Officia publica an valido legitimoq; titulo vendantur, vel à rege, vel à magnatibus, vel à priuatis & an lex exigens ſolemnitatem annullet contractum ibidem. 1. p. 342
Obligationes peculiares, quæ ſolent interuenire inter parentes, & filios quò ad reſtitutionem. 2. p. 78

P

PEccatis venialibus aſſuetus quintupliciter comparatur. 1. p. 1
Peccata venialia, & mortalia quātopere ſint fugienda. & venalia quæ incommoda afferant. 1. p. 2
Peccati mortalis, & venialis diuerſç cōparationes, & differant. 1. p. 1
Peccatum veniale eſſe colligitur ex ſacra pag. 1. p. 2
Peccatum quid ſit. 1. p. 1
Peccatum omiſſionis diffinitione peccati continetur. 1. p. 1
Peccatum veniale eſt præter legē & an aliquō poſſit dici eſſe cōtra legē. 1. p. 4
Peccatum mortale diffinitur dupliciter, quod peccata mortalia tam de obligatione præcepti, quàm de neceſſitate ſunt confitenda, ſed venialia non ita. 1. p. 4
Peccatum vel opus illicitū tribus regulis præſignatis dignoſcitur peccatum mortale eſſe, & in quibus caſibus cenſendum eſt eſſe tantum veniale. 1. p. 4
Paruitas materiæ an ſemper excuſet à culpa mortali, & quibus caſibus hoc contingat. 1. p. 4
Peccatū quod ex ſe eſt mortale an contingat in aliquo caſu particulari fieri veniale: & quibus modis id contingat. 1. p. 7
Peccata cogitationum, & deſideriorum interiorum quæ habent alias obiectū mortale vtrum ex aliqua cauſa excuſentur à mortali. 1. p. 8
Peccata ſpecies veluti accidentales interdum neceſſariò confitendas ſumūt ex finib⁹ præter eſſentiales fixas quas habent ex obiectis. 1. p. 21
Peccatum omiſſionis, & commiſſionis an differant ſemper differentia ſpecifica. 1 p. 21
Peccatum diuiditur in peccatū cordis, oris, & operis. 1. p. 18
Peccatorum capitalium diuiſio in ſeptē membra an ſit diuiſio peccati in ſpecies ſpecialiſſimas. 2. p. 19
Peccatum vanæ gloriæ quo quis gloriatus eſt de peccatis commiſſis à ſe an ſufficiat confiteri non explicando pec

[Pec]cata de quibus eſt gloriatus prima parte. 19

Peccatum commiſſionis,aut omiſſionis incurriſſe non ſatis eſt confiteri niſi explicet materiam pœnitens.prima par. 21

Priuilegium ſine pœnitentia formali remittendi peccata, caſu quo illud habet martyrium in re an eius ſoli feruori, & deſiderio tribuendum ſit.1.p. 24

Propoſitum tantum virtuale emendandi vitam an ſufficiat in caſu inaduertentię naturalis latè diſputatur, & ſequentibus argumenta pro parte negatiua ſoluuntur ibidem. 29

Propoſitum explicitum confitendi, an requiratur in inſtanti iuſtificationis ibidem. 30

Quantum referat pœnitentes admonitos eſſe à confeſſorib. de propoſito formali emendandæ vitæ habendo 1.p. 31

Præceptum dilectionis Dei ſuper omnia an obliget adultum tempore baptiſmi à ſe ſuſcipiendi.prima parte. 39

Pœnitentia propter Deum adulti carentes an ſint baptizandi, vel abſoluendi prima parte. 40

Præceptum paſchale communicandi an adimpleat quicũ conſcientia peccati mortalis accedit ad Euchariſtiam.1.p. 46

Præcepto Euchariſtiam recipiendi; quo tẽpore pueri incipiant obligari. prima parte. 46

Propoſitum de cætero non peccandi requiſitum ad contritionem an timor peccandi excludat.prima parte. 52

Præceptum contritionis an obliget tempore obligationis orandi pro inſtanti populi neceſſitate.1.p. 57

Peccatores an Deus exaudiat ibidem prima parte. 57

Præcepta transgredi regulariter eſt mortale, & quibus caſibus ea tranſgredi contingat eſſe veniale.1.p. 138

Præcepta duo tranſgrediens, an aliquando vnum tantum committat peccatum.prima parte. 138

Præcepta de fide & charitate an adnumerẽtur inter decem præcepta decalogi.prima parte. 138

Peccato quibus modis quis conſentiat.prima parte. 139

Peccatum mortale quodcunque an ſit ſemper directè contra præceptum de diligẽdo Deum ſuper omnia.1.p. 140

Peccatum an ſit operari ob remunerationem ſperatam à Deo.1.p. 140

Peccatum mortale an incurrat qui omittit amare Deum in tribus memoratis caſibus prima parte. 138

Peccatum quale ſit non addiſcere ſymbolum,vel orationem dominicam ; & an à peccato,vel hæreſi excuſentur ſimplices exiſtimantes Deum vt ſic, eſſe corporeum ibidem.1.p. 140

Præceptum primum decalogi ad quam virtutem pertineat & quare traditur negatiuè. prima parte. 140

Præcepto de colendo Deum an præcipiatur cultus diuinus interior.prima parte. 138

Pietas ad quos propriè ſe extendat, & in quo differat à religione, & an differat à miſericordia prima parte. 170

Præceptum quartum decalogi an ſit ſecundæ tabulæ & ad quæ opera ſe extendat prima parte. 170

Pater,an poſſit obligare filium, vel vxorẽ per mandatum ad culpam mortalem,an poſſit filios etiam in ſacris,verberare an etiam vxorem.1.p. 170

Parentum nomine quinam intelligantur. prima parte. 170

Præceptum de diligendo Deum vel proximum an adnumeretur inter præcepta decalogi idem quæritur de præcepto fidei.& ſpei.1.p. 171

Præceptum de diligendo proximum quomodo nos obliget, & in quibus caſibus. prima parte. 171

Præceptum de diligẽdo proximum ex charitate an extra gratiam quis implere poſſit.prima parte. 171

Præceptum de ſubueniendo proximo quando, & quoties quis violet . prima parte. 172

Periculo amittendi gratiam Dei an quis licitè ſe exponere poſſit vt ſubueniat neceſſitati animæ proximi.1.p. 172

Præceptum dilectionis an magis obliget diligere patrem quam matrem, aut magis parentes quam filios, & an magis vxorem quam parentes.prima parte. 172

Proximum diligere magis quam nos licitè an poſſimus in temporalibus & ſpiritualibus prima parte. 173

Proximo an extrema neceſſitate famis laboranti an poſſit quis porrigere panem ſibi ſubtrahendo in eadem extrema

ma neceſsitate, & quid de naufrago an cum iactura vitæ poſsit alteri naufrago cedere tabulam vt in ea euadat ibidem. 173
Patri aut filijs, aut vxori. aut ſibi teneatur debitor ſeu occupator alieni potius ſubuenire quam creditori caſu quo omnes extrema neceſsitate præmuntur, prima parte. 173
Patrem ſi odiat filius an hanc circunſtantiam teneatur in confeſsione explicare. 1.parte. 173
Pater quibus caſibus teneatur prouidere filijs in eorum neceſsitatibus, & an filiam ſpuriam teneatur alere, & dotare & an peccent ſi reuocant filios parentes à votis, vel coniugio.1.p. 175
Parentes an peccent permittentes filiam ſponſatam de futuro tactus impudicos cum ſponſo habere.1.p. 176
Prælati an teneantur à leuibus iuramentis, & à conſuetudinibus venialibus plebem ſibi commiſſam purgare. prima parte. 176
Paterfamilias an teneatur ſub mortali compellere familiam ad ieiunia eccleſiæ, & an poſsit obligare filios, aut vxorem aut famulos ſub culpa mortali circa ea quæ ſunt vel attinent ad gubernationem familiæ.1.p. 177
Præceptum de amore naturali erga proximum quando obliget & an religioſi teneantur tranſnatare ad conuertendos indos.1.p. 178
Proximi peccatum potens impedire an peccet non impediendo, & an cum aliquo incommodo ſuo impedire teneatur. 1. parte. 182
Petens quod ex ſe præſtare non eſt peccatum, vt mutuum ab vſurario, an peccet aliqualiter.1.p. 182.& 183
Mortale an ſit facere quod de ſe non eſt malum, ſed præſefert ſpeciem mali. prima parte. 183
Proximo occaſionem inducentem ad peccandum dare an ſit peccatum & in quibus caſibus ſe teneatur priuare mulier iure exeundi ad miſſam, vel alio ne ſcandalizet fragiles.1.p. 183
Patrem eo quod pauper ſit aut Iudæus deſpicere an ſit peccatum mortale, & an compellere Iudæum qui in ſecreto de tali genere eſt coram neſcientibus ſit mortale peccatum.1.p. 191
Præceptum de non occidendo an tranſgrediatur qui per mortale occidit animam, aut fur, qui ſe exponit periculo ſuſpendij.1 p. 191
Periculo mortis ſe exponentes an peccent mortaliter, & an cũ periculo vitæ ſetus medicus poſſit licitè prægnãti propinare potionem medicinalem ibid.1.p. 197
Periculo mortis ſe exponens ex intimidita te qualiter peccet, & an hac ex cauſa latro peccet duplici peccato 1.p. 114
Pollutionem inſomnis ob alleuiandam naturam an liceat deſiderare.1.p. 217
Pollutionẽ ſolitã ſequi ex edulijs calidis, ex potu aquæ frigidæ, ex equitatu, vel ex modo recumbẽdi in lecto teneatur quis vitare has cauſas cauendo.1.p. 218
Pollutionem cœptam in ſomno ſi poſt excitationem quis finiat an peccet mortaliter aut ſi de ea complaceat.1 p. 218
Peccata nubentium, vel conſummantium matrimonium quot ſint.1.p. 238
Præſcriptio an excuſet à reſtit.1.p. 349
Poſſeſſio continuata an requiratur ad præſcriptionem.1.p. 350
Poſſeſſio ciuilis vel naturalis quibus modis interrumpitur.ibi.1.p. 350
Poſſeſſionem apud anteriorem poſſeſſorem inchoatam an poſſit cõplere qui eſt ſucceſſor in re.1.p. 350
Ad præſcribendum an requiratur bona fides, & quid dicatur fieri ex bona fide hic.1.p. 349.& 350
Præſcriptio legitima quot & quas conditiones requirat.1.p. 350
Præſcribi an poſſit res bona fide empta à latrone ibidem.1.p. 351
Ad præſcribendum an ſaltem requiratur titulus putatiuus, & poſſeſſor annualis an lege Hiſpaniæ præſcribat aliquid circa poſſeſſionem.1 p. 349.& 351
Præſcriptio legitima, an currat contra dominum non negligentem in petendo rẽ ſuam 1.p.per tot.c.352.
Ad præſcribendum bonam fidem requiſitã an tollat dubiũ.1.p. per tot c.134.135.
Quænam ſint quæ præſcribi poſſunt, & quę nam non, & de temporibus præſcriptionis.1 p.per tot.c.356.
Paſcentes gregem in paſcuis alienis, an teneantur reſtituere per tot c.1.p. 393
Paſcere an poſſint ſine obligatione reſtitutionis domini populorum ſuum grege in paſcuis vetitis pro macellarijs obliga-

tis in populis.1.p.per tot.c.150. 393
Peculium ad donandum an habere poſſint religioſi 2.p.per tot.c.4. 10
Pauperum collegio an cooptari poſſit qui bona ſua ideo alteri donauit vt ibi cooptaretur.2.p. 25
Pœnam ſtatim in conſcientia, an debeat reus,ſcilicet vel hæreticus qui iuſtè interrogatus veritatem negauit. 2.p. 25
Pactum de ſtando ſententiæ arbitrorum non ſeruans, an teneatur reſtituere. 2.p. 36.& ſeq.
Participantes in damno dato quot & quales eſſe dicantur.2.p. & per tot.c.17. 52
Particeps an ſit criminis, & damni confeſſarius non mandans fieri reſtitutionem. 2.p. 54
Pater accipiens ſibi aliquid de bonis filij non emancipati an teneatur illud illi reſtituere.2.p per tot.c.23. 69
Si pater induxit per metum reuerentialem filios,vel filias, ad renuntiationem legitimæ an teneatur reſtituere.2.p. 69
Pater in quibus caſibus pro filijs non emancipatis ſit obnoxius reſtitutioni,aut pro ſeruis 2.p. 69.70
Paterna bona vel poſſeſſa à patre an filius poſſit accipere ſine noxa reſtitutionis. 2.p. 70
Promiſſio quomodo differat ab ſtipulatione & pacto.2.p. 92
Promiſſio an obliget in conſcientia, & an obliget ad mortale.ibi.2.p. 92
Promiſſio vt obliget ſub culpa mortali, quæ conditiones requirantur.2.p. 92
Promittens qui caruit animoſe obligandi an maneat obligatus in conſcientia, & quando quantitatis materiæ gratia obligabit ad mortale.ibid.2.p. 92.& ſeq.
Promiſſio mentalis facta homini an ſit in conſcientia obligatoria.2.p. 94
Promiſſiones mutuæ an poſſint validari ſine conſenſu vtriuſque partis.2.p. 94
Promiſſiones coactæ an ſint ipſo iure irritæ an veniant caſſandæ.1.p. 95
Promiſſa res vni ſi detur alteri an valeat datio.2.p. 95
Pignus & hypotheca quomodo differant. 2.p. 170
Pignorari quænam res poſſint aut non 2. parte. 170
Pignore vti an poſſit creditor,& pignoratarius de qua culpa teneatur ſecunda parte. 170
Pignus accipere in quibus caſibus ſit illicitum, & pacta circa pignora prohibita fieri per ius quænam ſint.2.p. 170
Pignus creditori vt cedat ſi debitum intra certum tempus non ſoluatur, an poſſit conueniri.2.p. 171
Pignus vt venderetur non ſoluta intra certum tempus debito ſi pactū eſt an prius quam vendatur notificandum ſit id debitori an poſſit pignus à pignoratario alteri impignorari,ibi.2.p. 171
Pro pignore expenſas factas creditor an poſſit repetere. 2.p. 171
In pignoribus fructus percepti ſunt computandi,& an fructus pignoris perceptibiles, ſed non perceptos tenentur creditor computare in ſortem debiti. ſecunda parte. 171
Præcia mercium, quæ regulariter non inueniunt pretium de præſenti quomodo ſit taxanda.2.p.per tot c.64. 218
Pretium mercium venditarum in magna copia in globo en gargazon tempore aduentus claſſis in noua Hiſpania, quod dicatur iuſtum ad creditum.2.p.& per totum cap.213.
Poſſeſſor bonæ fidei vendens alienum an teneatur poſtea re euicta per dominum emptorem ſuum ſeruare indemnem ſecunda parte. 308
Poſſeſſionem nomine alterius emens ſuis pecuniis an teneatur poſſeſſionem cum fructibus ſimul illi reſtituere. ſecunda parte. 306
Peculio pupilli,vel militis exiſtentis in bello,vel peculio eccleſiæ, vel dotis vxoris ſi aliquid ſit emptum proprio nomine an reſtituendum ſit.2.p. 306
Proximum docere quando quis teneatur, & quando eum in dubio corrigere prima parte. 183

R

Reipublicæ vtilis extremæ indigens, an licitè poſſit ſurripere panem ab alio extremæ indigente.1.p. 172
Religioſus an teneatur potius orare pro ſaluatione ſui patris, quam ſui prælati. 1.p. 172
Reipublicæ cōſeruatorē an teneatur quis potius defendere à morte quam patrem 1.p. 172
Regulę 4.ſtatuuntur quibus dignoſci poſ-

 ſit

Sit diſcrimen inter veniale, & mortale. 1.p. 4
Reſtituere an teneatur qui vi, vel dolo, vel fraude aliquem ad peccandum induxit. 1.p. 191
Reſtituere an teneatur Ioanni qui occidit Petrum quando occaſione illius occiſionis Ioannes detruſus eſt in carcerem, & multa innocenter eſt paſſus. 1.p. 133
Religioſus ingrediens domus ſuſpectas fœminarum quomodo ſit corrigendus, vel quando denunciandus. 1.p. 210
Reſtitutio an ſit facienda pro vita hominis liberi ablata, & qualis 1.p. 211
In reſtitutione pro vita hominis occiſi qualiter ſit arbitranda reſtitutio. 1.par. 211.& ſeq.
Reſtitutio homicidij quibus eſt facienda, an parentibus, vxori, vel filijs, vel fratribus occiſi 1.p.per tot.c.72. 213
Reſtituere an teneatur damnum illatum parti homicida vel latro qui comprehenſus patibulo ſuſpenditur. 1.p. 213
Reſtituere an teneatur & quātum qui modum defenſionis iuſtæ excedit. 1.p. 214
Reſtitutionis diffinitio qualis 1.p. 259
Reſtituere an teneat aliquis, id ꝙ per metū extorſit, & quid circa hoc in conſcientia, & quid in foro exteriori. ibi. 1.p. 260
Reſtituere an teneatur quis ꝙ ex metu reuerentiali paterno patri laboranti in extremis promiſit ſe reſtituturum, & blanditijs extortum ab amica, an reſtituendum ſit, & quid de extorto à dñis precibus an reſtituendum ſit vaſſallis. 1.p. 260
Reſtituere qualiter & quando teneatur magiſter nauis, vel ſtabularius quando in naui vel hoſpitio aliquid reponitur per cuſtodia. 1.p.per tot.c.97. 261
Reſtituere res proiectas in mare pro euitando naufragio ſi teneantur nauigantes reſtituere, & quomodo, & quid de re miſſa per nuntium ſi culpa illius perijt. An iterum reſtituenda ſit, & quid de pecunia in ſacculo ſignata. 1.p. 261
Reſtituendi obligationem inducētes quot ſint modi, & iuſſio, conſiliū, & conſenſus, & receptio furis, & laus & participatio quando ad reſtituendum obligent, & nō obſtare, vel non manifeſtare, & quid de iuuante ad damnum, & quid de adiuuantibus Borbonium in deprædatione vrbis Romanæ. prima parte per totum. cap.98. 261
Reſtituendum an ſit à ſocijs et qui conſuluit damnum cum iam inſolidum reſtituit illud, & reſtituere quomodo debeat concurrentes ad damnum, ſcilicet ad deuaſtationem prædij, vel vineæ prima parte. 262
Reſtituēdum an ſit & quomodo iam prius reſtituenti quando plures ſocij concurrere ad prædam quæ penes illos nō manſit. prima parte. 262.& 263
Reſtituere an teneantur non obſtāte damno, vel furto, vel non manifeſtantes, & quid ſi incuria regis increſcant latrones & cum quali periculo iudices eos capere teneantur ſub pœna reſtitutionis prima parte. 262.& 265
Reſtituere quomodo & quando teneantur cuſtodes, vel depoſitarij. 1.p. 266
Reſtituere quomodo & quando teneantur conſentientes in damnum alicuius vt verbigratia ſenatores, vel rectores publica ſuffragia ferentes. 1.p. 266
Reſtituere quando teneantur iudices, & rectores qui circa bonum commune inueniuntur negligentiores quid ſi acceperint aliquid pro nominationibus prima parte. 267
Reſtituere quando teneatur confeſſarius propter incuriam commiſſam in confeſſione, 1.p. 267
Circa reſtitutionem mandādam diuitibus venientibus ex Indicis regionibus quid aduertendum. 1.p. 267
Reſtituēda quomodo ſit res fructifera quo ad fructus. 1.p. 268.c.101
Reſtituere an teneatur poſſeſſor malefidei fructus non perceptibiles à domino, & an latro, vel vſuratius teneatur reſtituere quod pecunia vſuraria, vel aliena lucratus eſt, & quid de torque aureo ſæpius locato cum eſſet alienus, & etiam de equo ibid. 1.p. 268
Reſtituendum quantum ſit in debita reſtitutione & an deuaſtantes ſegetes aliquādo plus reſtituere teneantur, quam valent in potentia & de præſenti. 1.p. 269
Reſtituendum cuinam ſit an domino, aut cuſtodi, vel depoſitario, vel commodatario an domino furioſo, an prælato diſſipatori. 1.p. 269
Reſtitutio ſuarū rerum, an facienda ſit dñis prodigis, & an lucratū à minore ipſi minori ſit reſtituendū, vel pecunia debita regi gerenti bellum iniuſtum. 1.p. 270

Reſti-

Reſtituere an teneatur quis potius ré alienã proprio dño, q̃ latroni ſibi illã vẽdẽti & quid ſi ruſticus ex ſimplicitate latroni reſtituit, & quid ſi reſtitutio fuerit facta dño & non cõmodatario, & quid ſi quis non facta indagatione proprij dñi rẽ pauperibus reſtituit. 1.p. ibid.
Reſtituẽda cuinã ſit res incerta & res q̃ ſcit eſſe debitã ĩ cõi & nõ in particulari. ibid.
Reſtituere an teneat̃ poſſeſſionẽ in dubio is q eã poſſidet alteri eam petenti. 1.p. ibid.
Reſtituẽdũ cuinã ſit dãnũ illatũ ciuitati depilatæ in iniuſto bello. 1.p. 271. reſtituẽda p quos ſit rẽs incerta ibi. & an Epũs poſſit ſibi iſtã reſtitutionem à ſe faciendam reſeruare. ibid. 1.p. ibid.
Reſtituere an teneat̃ pauper pecuniã ignoti dñi cũ eã penes ſe hẽt, an verò poſſit illi p ſe retinere, & an veniẽs in pinguiorẽ fortunã teneatur illã reſtituere, & an furãtibus bona incerta ſi ſit, pauper illis poſſint vt pauperi applicari. 1.p. 272. & an ſine authoritate Epiſcopi hæc bona poſſint applicari. ibid.
Reſtituẽdũ an ſit turpe lucrũ aut extortũ p cõtractũ factũ p metũ leuẽ. 273. p to. c. 105
Reſtituendum an ſit à meretrice ſibi datum ob copulam. 1.p. 273. & ſeq.
Reſtituere an teneatur aliquis quod ſibi datum eſt vt vitet aliquod peccatum ſiue tale peccatum contra iuſtitiam vel non. 1.p. 275. per to. c. 106. & ſeq.
Reſtituere an teneat̃ aliqs, q eſt ſibi datũ, vt cõmitteret pctm̃ cõtra iuſtitiã. ſ. vt occideret vel iniuſtã ſnĩam ferret. 1.p. 277
Reſtituere an teneatur aliquis id faciendo id quod ex iuſtitia facere tenetur accepit, pro euitando quod ex iuſtitia vitare tenebatur. 1.p. 279
Reſtituere an teneant̃ cuſtodes vrbiũ & ſyluarũ, vel merciũ phibitarũ exportari extra regnum, quod pro diſſimulatione & pro non denuntiãdo acceperunt. 1.p. 279
Reſtituendũ an ſit q acceptũ eſt vt pretiũ p re ſpirituali, vel acceptũ eſt p vſurã & an liceat p huiuſmodi largitiones ſuam redimere vexationem. 1.p. 280
Reſtituendũ cuinã ſit acceptũ ob turpẽ cãm ſubſecuta cã aut ante, & cui ſymoniacè acceptũ reſtituẽdũ veniat. 1.p. 207. c. 107
Reſtituere cui teneant̃ maritatæ & filiæ p̃tiũ corporis ſui qđ accepere & an cõſtuprator virginis vltroneæ teneat̃ ei, vel patri eius quidquam reſtituere. 1.p. 282
Reſtituendũ an ſit amatricib. mulieribus, q eis ab amaſijs ſupfluè pmiſſum eſt cum quantis expẽſis reſtituẽdũ ſit iniuſtẽ ablatũ. & vbi faciẽda eſt reſt. 1.p. 272. & ſeq.
Reſtituere an teneatur poſſeſſor bonæ fidei ſuis expenſis rem domino ſe abſentãti & in quo loco res ſoluenda vel reſtituenda veniat. 1.p. 282. & 283
Reſtituẽda res ſi dũ mittitur dño, piit caſu fortuito vel malitia portitoris, an à reſtitutione liberẽtur, eam mittens. 1.p. 284
Reſtituẽdi debiti gratia ſi faciẽdæ ſint expẽſę an reſtituturus eas facere teneatur. & quid de expenſis excedentibus debitum. 1.p. 282
Reſtituẽda an ſint integre mille mutuata in India cũ cõditione, vt vbicumq; repetantur, ſoluantur ſi repetantur in Hiſpania. 1.p. 284
Reſtituẽdi modus qs ſeruãdus & an ſufficiat p reſtitutione cõdonatio creditoris & quid ſi talis creditor condonat domino ſuo debitum. 1.p. c. 109. 285
Reſtituere non potens, an teneatur à creditore petere dilationem. 1.p. 285
Ad reſtituẽdũ integre an maneãt obligati qui qa decoxerũt Hiſpanicè, que quebraron obtinuerunt à creditoribus remiſſionem partis debiti. 1.p. 285
Reſtitutio an ſit faciẽda ẽt creditore in aliquo caſu remittente debitum. 1.p. 286
Reſtituendum an ſit à iudice delegato id quod à partibus accepit etiã ſi illud ſibi remittant aut ſi poſt reſtitutionẽ illud ſibi partes redonent. 1 p. 286
Reſtituẽda an ſint à iudicibus munera accepta à partibus nõ obſtãte cõdonatione partiũ, & qd de iudicibus delegatis ab ordinario. i. ab Epiſcopo ibid. & quid circa hoc de viſitatoribus. 1.p. 287
Reſtitutionis ordo qui ſeruandus. 1.p. 288. 289
Reſtitui cui debeat calix inuentus cuius neſcitur dominus poſt inueſtigationem. 1.p. 287
Reſtitui an debeat res empta neque ſoluta propria domino, quando eius emptor nõ eſt ſoluendo oĩbus creditoribus. 1.p. 288
Reſtituenda an ſit dos prius vxori quam debita habentibus hypothecas expreſſas poſteriores quando dos non inueniatur fuiſſe numerata, & an quoad reſtitutionem ſit magis priuilegiata dos quàm debita fiſco ibid. 1.p. 288

Exceptis habentibus hypothecas expreſſas vel tacitas, vel priuilegiatis, quibus reſtituendum eſt prius, an inter cæteros pro rata ſit facienda reſtitutio. 1 p. 288
Reſtitutionis modum, & ordinem non ſeruans an poſt factum ob hoc teneatur ad aliquam ſatisfactionem. & an creditores prætermiſſo ordine reſtitutionis accipiẽtes ſibi debita an teneantur ea reſtituere. ibid. 289
Reſtituenda prius ne ſint debita contracta ex contractibus licitis, quàm contracta ex contractibus illicitis, ſcilicet vſurarijs. 1.p. 289
Reſtituenda ne ſint prius bona illicitè acquiſita, ideſt furto ſublata quàm alia debita licitè acquiſita. 1.p. 290
Reſtituenda prius ne ſint debita prius ex contractu licito, quàm debita ratione maleficij. & an reſtituenda ſint prius donata donatario, vel legata legatario, q̃ titulo oneroſo promiſſa, & quid de hærede qui dedit legatum legatario poſteriori. 1.p. 290
Reſtitutionem dilatando q̃ſi quis nouo peccato peccet. & quãdo eſt reſtituendum. 1.p. 292
Non reſtituens ante mortem an ſit abſoluendus. 1.p. 293
An non reſtituendo quæ impotentia excuſet. & patre exiſtente in extrema neceſſitate, & etiam creditore, an reſtituendũ magis ſi creditori. 1.p. 293. & ſeq.
Ab reſtituendo ſtatim quæ incommoditas excuſet, & an iactura in bonis altioris ordinis ab hoc excuſet. in quibus locis diſputatur an cum iactura famæ vel vitæ, vel libertatis teneatur aliquis in aliquo caſu reſtituere. 1.p. 294
A reſtituendo ſtatim quale damnum debitoris excuſet, & an in decentia ſtatus ex cuſet vbi ad longum per ſex concluſiones ſatis ſit quæſtioni. 1.par. per tot. cap. 115. & 116. 294. & ſeq.
Reſtituendum an ſit cum iactura decentiæ ſtatus, celebris eſt hęc quæſtio, cui ſatiſfit per nouẽ concluſiones. 1.p. 297. & 303
Reſtituere an teneatur debitor bonæ fidei cum mutatione ſtatus q̃ſi eius creditor ſimilem iacturam mutationis ſtatus eſt incurſurus, & ſoluuntur argumenta fratris Ioſephi, & Victoriæ. 303. & ſeq.
Vt reſtituat nobilis ad quam moderationem eſt adigendus à confeſſore. & quid de accedentibus cum implicatione debitorum ad confeſſionem. 1.p. 307
Reſtituenda an ſit aliquãdo res cum iactura medietatis ſtatus. 1.p. 307
Reſtituere an teneantur alimenta qui cedunt bonis, & an iſti pinguiores facti teneantur reſtituere. 1.p. per tot. cap. 119. 307. & 285
Debitor compos ad reſtituendum, an licitè poſſit colorare dilationem reſtitutionis, & poſſit abſolui. 1.p. 309
Reliqua de reſtitutione, vide litera F. vel ſatiſfacere.

S

Semiebrij, & ſemidormiẽtes an defectu deliberationis perfectæ poſſint excuſari à culpa mortali. & de ſemiebrio prima parte. 5. 7. & 38
Subreptio, ſcilicet actus non plenè deliberatus an excuſet à peccato. 1.p. 7. & 138
Sacerdos ſimplex, ſcilicet, nõ expoſitus per epiſcopum an poſſit venialia peccata audire, vel peccata mortalia iam prius cõfeſſa, & ab illis abſoluere. 1.p. 92
Sacerdos religioſus iã ſemel expoſitus prohibitus à ſuo ſuperiore audire confeſſiones an validæ poſſit eas audire, & abſoluere. 1.p. 92
Sacerdos regularis, vel ſæcularis nequit cõfeſſiones ſæcularium audire niſi approbatus fuerit per epiſcopum. 1.p. 94
Sacrilegij commiſſi in loco ſacro quo ſint ſpecies, & an rerum omnium exiſtentiũ in eccleſia furtum ſit ſacrilegium, & an furari calicem eccleſiæ extra eccleſiam ſit ſacrilegiũ, & de alijs ad longũ. 1.p. 120
Sacrilegium non eſt furari à clerico bona patrimonialia. 1.p. 120
Sacrilegium an ſit quæcunq; irreuerentia illata eccleſiæ, vt ibi comedere, & dormire. 1.p. 120
Sacrilegium violans eccleſiam an ſit quæcunq; effuſio ſanguinis facta in eccleſia. & quid ſi ſanguis effundatur ſubterraneis eccleſiæ vel in cœmeterio. 1.p. 120
Sacer locus ex qua pollutione violetur & quid intelligatur per ſacrũ locũ. 1.p. 121
Sacrilegij ſpecies an ſit cõcubitus viri cum vxore in eccleſia. 1.p. 121
Species luxuriæ quot ſunt & quænam ſint. 1.p. 214
Secreta alia præter ſigillum cõfeſſionis an ſint in aliquib^9 caſibus detegẽda. 1.p. 133
Sigillum confeſſionis, an in aliquo caſu licitè

tè poſſit reuelari.1.p. 133
Sigillum confeſſionis an ſit ab omnibus & non confeſſoribus celandum, & quid ſi confeſſor non poſſit confiteri peccatum à ſe commiſſum in confeſſione ſibi facta ſine reuelatione confeſſionis.prima parte 133.& 134
Sigillo confeſsionis teneatur ne cõſiliarius tacere peccatum cõfitendum de quo dedit conſilium.1.p. 133
Sigilli violatio an ſit dicere ego nõ te poſſum abſoluere quia habes caſum reſeruatum.1.p. 133
Sigilli fractio an ſit dicere hic mihi grauia confeſſus eſt peccata, & quid de confeſſore qui audita confeſsione ſtatim conſuluit virum doctũ præſentem.1.p. 134
Sigilli frangendi modi quidam, incauti re cenſentur.1.p. 133.& ſeq.
Sigilli fractio an ſit iniungere publicã pœnitentiam ibidem, & quia de confeſſore dicente ille mihi confeſſus eſt peccata ſua publica, vel ego non abſolui talem. 1.parte. 133
Sigilli violatio an ſit dicere cõfeſſorem de vſurarijs publicis à ſe auditis, iſtis hominibus non debet Sacramentum Euchariſtiæ miniſtrari, vel dicere Petrum ſibi confeſſum ſua peccata.1.p. 134
Sigilli violator an ſit confeſſarius qui ait, Petrus ſuis peccatis me enecat, vel qui in communi ait ſe peccatum mortale in cõfeſſione audiſſe.1.p. 134.
Sacrilega eſt confeſsio multorum puerorum quando confeſſor ſimul eos audit 1.p. 134
Sigilli violator ne ſit confeſſor, qualiter reſpondebit dum interrogatur an abſolue rit.1.p. 134
Sigilli violator an ſit cõfeſſor qui denunciat iudici peccatum auditum in confeſſione extra confeſſionem etiam ſibi notum.1.p. 134
Sigilli violator an ſit confeſſor qui ait in tali loco grauia peccata perpetrãtur. 1. par. 134
Sigilli violator an ſit confeſſor, qui ſtatim poſt confeſſionem graues pœnitentias iniungit faciendas.1.p. 134
Sigillum an violet confeſſor, qui interrogat ab vltimo complice peccatum, quod iã audierat in cõfeſſione à primo 1.p.134
Secretum ſibi ſub ſigillo confeſſionis reuelatum an poſſit confeſſor prodere, & an confeſſor poſſit iurare marito adulteram quam audiuit in confeſſione nullũ adulterium ſibi fuiſſe cõfeſſam.1.p.& 2.p.30 ibidem. 134
Subreptio iudicium præueniens an in qua cũq; materia excuſet à mortali 1.p. 138
Superſtitionis quot ſint ſpecies 1.p. 140
Striges an deducantur à dæmone de loco ad locum.1.p. 142
Superſtitio mortalis an ſit quempiam ſciſcitari ab Ægyptiana de fortuna ſua.1. part. 141
Superſtitioſi qui ſtatim denunciãdi.2.p.31
Striges ſunt ſtatim denunciandæ ſine admonitione.2.p. 31
Superſtitio qualis ſit ob ſomniũ intermittere aliquid agendum, aut virtute carentia remedia pro ſanitate aſſequenda applicare.1.p. 142
Superſtitio an ſit breuia, ſeu nomina portare, diem obſeruare, muſicam, vel herbas contra dæmonem applicare, ſtrigis officio vti, vel ſortibus, vel duello.1.p. 142.
Sacro in loco poſſint ne cõiuges vacare copulæ abſq; mortali peccato. 1.p.215. & 121.
Sacrilegii peccatũ epi reſeruando an intelligant de coitu cum moniale, vel cum religioſo, vel cum initiato ſacris.1.p.216
Sacrilegium an ſit peccatum carnis commiſſum in monaſterio, vel dormitorio religioſorum, aut in cæmeterio, vel ſupra tectum eccleſiæ vel ſubterraneum eccleſiæ.1.p. 216
Sacrilegium an committat monialis, quæ cum ſecreto virgo non ſit conſecrationis velum ſuſcipit.1.p. 216
Sponſalia celebrata ſine parocho, & teſtibus an valida ſint & habeant obligare.1.per c.85.86.87.
Soluens creditori ante terminum, an ideo poſſit ſoluere minus ratione iſtius anticipatæ ſolutionis.2.p. 186
Soluens debitum per nuntium habitũ pro fideli qui fidelis nõ fuit, an teneatur iterum ſoluere, & an fidendum ſit in hoc de omnib.confeſſorib.1.p. 312
Satisfacere an teneatur de damno, impedito qui illud impediuit à conſecutione officij.1.p. 313.c.122
Satisfaciendi damnificato an neceſſitaté inducat intentio illum lædendi.per totum c.122.123.& ſeq.313.

Satisfacere an teneantur de damnis per ſua ſuffragia, vel ſubornationes, vel aliter impedientes aliquos oppoſitores à conſecutione cathedræ,& an ſtatuta vniuerſitatum ſint pœnalia, vel inhabilitantia. 316.per totum c.122

Satisfaciendi læſo an obligationem inducat ſola mala intentio nocēdi vt in eo qui occidit Petrum vt eius mors Ioanni imputaretur per 5.cõcluſiones 1.p.316.& ſeq. per tot.c.123.

Satisfaciendi læſis in quibus caſibus intẽtiõ vel eius defectus inducat, vel non inducat neceſſitatem.1.p.320.& per tot. cap. 124.& quid quando malo animo proijciuntur literæ deceptoriæ,vel mittunt cauſantes damnum,ibid.1.p. 320

Satisfaciendũ an ſit Ioanni id pecuniæ qđ dedit Petro quando neſcitur, qua intentione Ioannes eam pecuniam dederit. 1.p.322.& quid ſi aliquid detur ſine expreſſione cauſæ creditori an in partem ſolutionis debiti veniat computandum ibid. 1.p.322.& ſeq.

Soluere an teneatur quis quod à minore accepit ratione contractus cum ipſo initi & an minor in conſcientia obligatione naturali maneat obligat⁹ ſoluere mutuatam ſibi pecuniã,& ibi plura Iuriſtis conuenientia deſolutione debiti vel indebiti continentur.1.p. 322

Satisfacere an teneatur qui ſine vi, & dolo alium impedit à conſequendo beneficiũ. 1.p. 323

Satisfacere an teneatur,qui à legatis vel donis gratuitis aſſequẽdis aliquem impedi- quid de ſcribis & conſanguineis impediẽtibus per importunitatem à legatis alijs faciendis.ibid. 327.per totum cap.126.

Satisfacere an teneatur mandans mandatario de damno ex mandato ſubſecuto. 1.p. 326

Satisfacere an teneaꝰ creditori q debitorẽ eius eripit à carcere.1.p. 326. & 2.p.18

Satisfacere an teneatur diſtributores bonorum communium pro bonis, quæ nõ diſtribuerũt, & quid de diſtributoribus beneficiorũ eccleſiaſticorũ, vel ſpoliorũ in bello.1.p.327.per tot.c.127.

Satisfacere an teneatur reipublicæ principes ſæculares præficientes ei officiales inidoneos vel non amouentes eos qñ ſunt querelæ populorum. 1.p. 332

Satisfacere an teneatur in integrũ qui impedit à conſequendo beneficio. 1.p. 331. & 323

S.Thomas defenditur ab eo quod impingit illi quidam modernus doctor. 1 p.332 & ſeq.per totum c.128.

Satisfacere an teneatur digniori qui pro ſe procurauit & aſſecutus eſt beneficiũ digniori dandum. 1.p. 334

Vt ſatisfaciat quis ſuo creditori an ſeruiendum ſit adigendus, & an propter ſolutionẽ debiti vt illud ſoluat impediatur qs in conſcientia ab ingreſſu religionis.ibi. Vbi ſoluunꝰ argumenſortia Metinæ contra S.Thomam.1.p. 335.per totum. cap. 129.& ſeq.

An à ſolutione liberet debitorem interitus rerum quæ debentur, & quid de caſu cõtingẽtia in noua Hiſpania.1.p.339.& ſeq.

Serui an teneantur ſibi donata vel ludo acquiſita domino ſuo reſtituere.2.p. 102

T

Teſtis ad teſtificandum, vtrum offerre ſe teneatur. 1.p. 209

Teſtis in quibus caſibus interrogatus teneatur iudici reſpondere.ibid.1.p. 209

Teſtificari etiam non requiſitus quis teneatur & quando. 1.p. 209

Teſtis an aliquando cum periculo vitæ teneatur reuocare teſtimonium. 1.p. 210

Taurorum agitatio qualis prohibita fuit per extrauagantem Pij V. 2. p.98.& 1.p. 210

Tentatio carnis an ſit peccatum. 1.p. 218

Teſti vni ſolum tantum an teneamur credere.2.p. 31

Teſtamentum ſecundùm leges Hiſpaniæ vt ſolenne ſit & validum quot teſtes requirat,& quales debeant eſſe teſtes & qualiter admitti,ibid.2.p. 46.& ſeq.

Teſtamentum condendi alicui conceſſa à teſtatore facultas ſecundùm leges Hiſpaniæ ad quid extendatur.2.p. 47

Teſtamentum inter liberos factum ſine inſtitutione hæredis vel ſine debita ſolemnitate teſtium an ſit validum.2.p. 48

Teſtamentum an condere poſſint ſecundùm leges regni Caſtellæ conſtituti ſub poteſtate patris.2.p. 48

Tributorum genera & nomina quot ſunt. 1.p. 112

Tributa imponendi quot ſint cauſæ iuſtæ, 2.p.113.& ſeq.

Tribu-

Tributum vectigal,id eſt alcauala dictum an ſoluendum ſit in conſcientia etiam ſi à quæſtoribus non exigatur.2.p. 114
Deportarijs,id eſt,portazgos, & de tributis per ſaltum, id eſt, puertos ſecos an ſint iſta ſoluenda in conſcientia ante exactionem,& an ſint ſoluenda de his quæ quis ad ſuam neceſſitatē portat an poſſint tales portitores ſe occultare, & an tributa pecho nuncupata ante exactionem ſint ſoluenda,& quid de vectigali, 2.p. 115
Tributa quædam impoſitionum de quibus meminit Corduba an ſint ſoluenda in conſcientia, & quid de tributo generali Valentiæ.1.p.per tot.c. 115
Tributa quorum ceſſauit cauſa an ratione præſcriptionis ſint ſoluenda. & quid de ſiſa, & quid de pedagio,& quid de tributo pro triremibus in ſerici mercibus, & quid ſi hæc tributa vendita ſint à rege ibid.2.p. 117
Tributa iuſta defraudandi cauſa ſe occultare an aliquando excuſet à reſtitutione,1.p. 117
Tributa gabellarum quando earum conductor remittit ea conſcientia aut verbo ſoluentis an ſint reſtituenda ſi minus ſoluatur, & an pro ſolutione tributorum iniuſtorum poſſit ſibi quis recompenſare non ſoluendo iuſta, & quorum opinio ſit tenenda quando inter tributa ſoluenda eſſe vel non eſſe ſoluenda inter doctores variatur.2.p. 118.119
Tributa gallinarum,palearum, & aliorum an ſint dominis ſoluenda, & an vectigalia empta à rege poſſint exigi in rigore de 10.vnum,2.p. 119
Tributum defraudans per priuilegium nō legitimum,ſed acceptatum à rectoribus an teneatur reſtituere ipſe & talis fraudis conſultor.2.p. 121
Tributa cauſa non ſubſiſtente quia non cuſtodiuntur arces an ſit ſoluenda, & de aſſeſſorijs an poſſint exigi, & an infidelibus principibus à fidelibus tributa ſint ſoluenda.2.p.per tot.c.59. 122
Vide de immunitate à tributis qua potiuntur eccleſiaſtici dictione eccleſiaſtici litera E vide etiam dictione impoſitio litera I & verbo vectigal litera V.

V

VVlgaris traductio pro authentica in eccleſia habenda, & quomodo interpretanda.1.p. 147
Voti diffinitio qualis ſit & quænam deliberatio ad voti validitatem ſufficiat, & an votum emiſſum ex ira validum ſit. 1.p. 148
Votum an ſit cum quis ait alteri promitto tibi me nunquam luſurum cum tali homine,1.p. 147
Votum an de conſiliis emitti poſſit, & an vota de materia conſiliorum, vel præceptorum à prælatis religioſorum irritari poſſint ibid. 147
Voti deliberatio qualiter præcedat, vel præcedere debeat.1.p. 148
Vota facta ſubito vel ex paſſione vel ex leui cupiditate facile diſpenſatur. ibid.
Votum an ſit obligatiuum promiſſio facta ſine animo implendi.1.p. 148
Votum de re neceſſaria vt de moriendo non eſt votum,& votum emiſſum de re veniali eſt veniale,& de mortali eſt mortale neque de re indifferenti valet niſi 1.p. 148
Votum contra conſilia quale peccatum ſit & an votum de opere ratione finis malo ſit obligatorium.1.p. ibid.
Votum an ſit magis obligatorium, quam iuramentum, & an ex voto opus factum plus meriti habeat quam ſine voto 1.p. ibid.
Vouens non fornicari tranſgrediens votum dupliciter peccat,& an vouens contra conſilia aliquando peccet mortaliter.1.p. ibid.
Votum non pectendi capillos aut lauandi caput in die ſabbati an quicquam valeat.1.p. 149
Votum in nuditate peregrinandi an obliget. Si quando ſit votum eſt impoſſibile an ſi poſtea fiat poſſibile inducat obligationem.1 p. ibid.
Votum factum ſine animo vouendi,aut ſine animo ſe obligandi aut ſine animo implendi an valeat an impeditus à voto poſtea ablato impedimento teneatur ad illud.1.p. 149
An liberēt ab obligatione voti euectus q ſi à principio oblati fuiſſent non emiſſum votum fuiſſet. Fractio voti de Aue Maria dicendo qualis culpa ſit.1.p. 149
Voti impletionem differens quando dicatur peccare.1.p. 149
Vouēs virginitatē fœmina ſi ſemel corrupta fuerit à deīceps teneat ad votū.1.p. 149

Vouens

Vouens in iuuentute votum ingrediendi religionem nec tunc implens an poſtea ſenex factus teneaſ ad illud implēdū 149
Votum implendi difficultas an ſufficiēs cā ſit ſuper illud diſpenſandi. 1.p. 150
Vouēs eleemoſynā, vel aliud ſi Deus liberaret ſe à peccato an ſi incidit illud teneaſ votum adimplere. 1.p. 150
Vota conditionalia conditione impleta an habeant obligare, 1.p. 150
Vota cōditionalia de īgreſſu religionis vel caſtitatis an ante cōditionē impletā, vel poſt poſſint diſpēſari per epm, & ſeq. & qd de voto eūdi Hier. cū Buhon. 1.p. 150
Votū nō nubendi qui emiſit ſi fornicetur illud non tranſgreditur. 1.p. 150
Votum ducendi vxorem an ſemper ſit inualidum 1.p. 151
Votū ſolēne pfeſſū extrahēs à religione an teneatur pro illo religionem ingredi aut quidquam reſtituere. 151
Votum religionis ſolenne emittere aut nubere alicui ſi quis impediat, an incurrat excommunicationem. 1.p. 151
Ad vouendum religionem perſuadere an laudabile ſit an non. 1.p. 151
Vouens ingreſſum monaſterij reformati an teneatur illud ingredi. 1.p. 151
Vouens religionē ſi repulſus eſt ab vna religione, an teneatur q̄rere aliā. 1.p. 151
Vouens ingredi, & perſeuerare in aliqua religione an maneat obligatus ad caſtitatem, vel an ſi non fuerit admiſſus, in iſta poſſit ducere vxorem. 1.p. 151
Vouens non nubere ſi nubet an poſſit petere debitum, & reddere. 1.p. 151
Vuēs profiteri in religione ſi diſpenſatus ē, quia ſolum expreſſit Papæ q; vouit ingreſſum non valet diſpenſatio. 1.p. 152
Vouens ingredi religionem ad quid teneatur iam ingreſſus, & ad quid magis teneatur qui vouit profiteri. 1.p. 152
An vouēs religionē q nihil cogitauit de pſeuerātia an teneaſ pſeuerare. 1.p. 152
Vouens ſe ingreſſurum religionē intendens eſſe religioſū Choriſtā cū ſit imperitus an teneatur addiſcere grammaticā, vel fieri religioſum conuerſum. 1.p. 152
Ad votum an aliquis an ſit aſtrictus cū dubitatur an ad implendum votum ſit obligatus. 1.p. 152.154
Vouens religionem cōiter ſi in nulla recipiatur an poſſit ducere vxorem, & quæ & quot monaſteria teneatur adire ſi in aliquibus non recipiatur. 1.p. 152
Vouens ſolenniter in aliqua religione an teneatur illa præcepta ſeruare, quæ continentur in conſtitutionibus licet in tali religione non ſeruentur. 1.p. 152
Quis vel qualis vel quantus metus impediat validitatem voti. 1.p. 153
An metus ab extrinſeco ſi grauis ſit ipſo facto annullet votum ibid. 1.p. 153
Vouens non bibere vinum in ſabbato an toties peccet quoties bibit. 1.p. 153
Votū nō implens tpe ſignato an poſt illud tps māneat obligatus implere ibid. 157
Voti ptia an ſit mortalis ibi. 1.p. 154
De voto à ſe facto dubitans an teneatur illud implere. 154
An votum teneatur quis implere per alium quando per ſeipſum implere non poteſt. 1.p. 154
Vota defūcti an teneaſ hæres implere. 154
Vouenti vxori continentiam cū conſenſu viri an vir poſſit reddere debitū, vel ab ea petere, & quid ſi pactum inter ſe abſtinendi à copula coniuges fecerunt, & quid q̄n in cōi ſic vouerunt voueo caſtitatē vt tu quoque voueas & quis poſſit ſup hæc inter cōiuges diſpenſare ibid. 155
An votum de non petendo debitum ab cōiuge ſit illicitum. 1.p. 155
Votum coniugis vouentis ſolemniter religionem ſine conſenſu alterius an quoad aliquid obliget. 1.p. 155
Vxor vouens ieiunare vel peregrinari an teneatur implere ſaltem poſt matrimoniū finitum ēt ſi irritauerit maritus vir an poſſit vouere ſuccurſum terræ ſanctæ, & an id poſſit vxor ad votum irritādū requiratur cauſa ſicut requiritur ī eo ad diſpenſandum votum an neceſſario commutandum ſit in melius. 155
Votum diſpenſandi, & commutandi habēs poteſtatem an poſſit pro parte ſuper illud diſpenſare, & pro parte commutare. 1.p. 156
Vota per quoſnam irritari licitè poſſint vota nouitiorum an poſſit prælatus irritare vota pupillorum quinam irritare poſſint. ibid. 1.p. 156
Vota vxorum an mariti irritare poſſint, & an votum continentiæ vxoris poſſit vir irritare. 1.p. 157
Votum ſeruandi præcepta ab vxore emiſſum an poſſit vir irritare. 1.p. 157
Vota ſeruorum an poſſit dominus irritate,

te.1.p. 157
Votum de non peccando venialiter an valeat, & an voti materia poſſint eſſe præcepta,& an vota nouitiorum poſſit irritare prælatus ibid.1.p. 157
Vota ſecularia an commutentur in votũ ſolenne religionis.1.p. 158
Votum religionis emiſſum a filio ante legitimam ætatem an poſſit à patre irritari etiam ſi ratificauerit illud ibidem. 158.
Vota vxoris an poſſit omnia vir irritate.1. par. 158
Vota irritata ſemel an reuiuiſcant ; & an vota religioſorum ſint valida.1.p. 158
Vota valida pueri an poſſint emittere.1.p. 158.
Vota religioſorum de rebus licitis an poſſit prælatus irritare,& an ad excuſandũ ſubditum ab impletione voti ſatis ſit prælatus carens notitia voti id prohibeat.1.p. 158
Si vouerit religioſus rem de ſe licitam prohibitam tamẽ per prælatum vtrũ teneaẽ votum patefacere prælato.1.p. 159
Vota facta in legitima ętate à filijs an renitentibus parentibus ſint implenda. 1.p. 159
Votum emiſſum à filio ante ętatem legitimam neque tunc irritatum à patre an poſtea poſſit,à patre irritari etiam ſi ratificatum fuerit.1.p. 159
Votum commutãdi ſolum commiſſionem habentes an peccent ſuper illud diſpenſando.1.p. 159
Voti diſpenſatio obtenta à Papa ad tranſeundum ad canonicos regulares ab eo religioſo qui prius dimiſit habitum quatenus ſibi non negaretur an ſit valida. 1.p. 159
Vota ſubditorum in quæ iam ſemel conſenſere ſi irritent prælati an peccent, & an valida ſit irritatio, & an peccet religioſus rem prohibitam per prælatum vouens ibidem. 160
Vota quæ nam ſint & quot quæ ſunt reſeruata Papæ quo ad diſpenſationem eorum quænam ſint vota ſuper quæ inferiores prælati diſpenſare poſſunt ibid. 160.
Votum ſolenne religionis an Papa diſpenſare poſſit.votum caſtitatis vel non habendi vxorem an epiſcopus poſſit diſpenſare.ibi. 160
Vota religioſorum,& ſæcularium an Papa poſſit irritare pro libito.1.p. 160
Votum de inutili materia vel maioris boni impeditiua an indigeat diſpenſatione.1.par. 160
Vouendi leuitas aut facilitas, vel metus, vel neceſſitas boni communis an ſit cauſa legitima diſpenſandi in voto 1.p. 160
Votum peregrinationis quomodo veniat commutandum ibi circa votum emiſſum à paupere & à diuite circa ieiuniũ quomodo ſe debeat epiſcopus gerere ibidem.1.p. 160
Voto res promiſſa an ſine conſenſu illius cui ſit promiſſa eſt poſſit in aliud commutari.1.p. 161
Super votum caſtitatis diſpenſandi cauſa ſufficiens an ſit magna fragilitas vt votum commutetur in ęquale an requiratur ſuperioris authoritas ibi.1.p. 161
Vota emiſſa ab vxore vel à filio vel à ſeruo executioni mandanda dum fuerint ſui iuris an irritari poſſint à marito,vel patre,vel domino 1.p. 161
Votum an poſſit commutare, qui ex commiſſione poteſt ſuper illud diſpenſare.1. parte. 162
Vota aliqua an diſpenſare poſſint religioſi ex aliquo priuilegio 1.p. 162
Vota virtute iubilei aut cruciatæ quæ & quomodo veniant commutãda.1.p. 162
Votum commutandi cauſa ſufficiens, an ſit quia illius impletionis vouens facile obliuiſcitur.1.p. 162
Vota commutandi ad ęqualitatem ſumma difficultas & periculum, ideo confeſſarius non expertus, non ſe hic præcipitet.1.p. 162
In vouendo repentina deliberatio an excuſet à petenda diſpenſatione illum vouentem qui à periculo liberatus eſt à Deo. 1 p. 162
Vota defuncti an teneatur implere hæres. & quid de votis communibus populorum.ibid. 162
Voti commutatio quomodo facienda. 1.p. 163.
Contra votum ſimplex caſtitatis qui contraxit matrimonium, an ante illius cõſummationem teneatur ingredi religionem,& quid de coniugato ordinato ante conſummationem matrimonii, an iſte teneatur ingredi religionem. 1.p. 163.& ſeq.

Poſt

Poſt votum ſimplex religionis qui contraxit matrimonium, & conſummauit, an iam ſine diſpenſatione reddere, & petere debitum poſſit. 1.p. 164

Poſt votum caſtitatis contrahens & conſummans matrimonium an duplici peccato mortali peccet. 1.p. 164

Voto rei promiſſæ difficultas ignorata à vouente an excuſet eum ab obligatione & impletione voti. 1.p. 164

Vxor an teneatur ſequi maritum alio migrantem, & qualiter peccet vxor per inobedientiam, vel irreuerentiam contra maritum. 1.p. 176

Vitam proximi alias occidendi à tyranno, an teneamur defendere cum iactura bonorum pertinentium ad ſtatum, & quid quando in infirmitate, quis non vult ſibi ſubuenire præ auaritia. 1.p. 208

Vitam ſibi decurtans per abſtinentiam an peccet, & an vitam abreuiare liceat per alimenta inſalubria 1.p. 199

Vitam conſeruare an teneatur infirmus medicina pretioſa, aut ſumendo cibum cum iam præ faſtidio cibum deglutire non poteſt. 1.p. 199

Cum vitæ ſuæ periculo an teneantur religioſi Cartuſienſes à carnibus in infirmitate abſtinere. 1.p. 199

Vitam ſibi pane oblato an conſeruare teneatur qui ob ſua crimina eſt damnatus vt fame pereat, vel iuſtè occidendus licitè poſſit præſtolari mortem in carcere cum fugere poſſit, & damnato vt fame vel aliter pereat an poſſit quis ſubminiſtrare cibos, vel inſtrumenta conferre quibus ſe à carcere eruat. 1.p. 200

Vitam finire ſententia iudiciali iuſſus veneno hauſto an poſſit licitè illud potare & an liceat damnato collum lictori parare, ſcalam patibuli aſcendere, aut naufrago alteri naufrago tabulam cedere. 1.p. 201

Vitæ propriæ cum periculo auxiliari amico, aut aſſiſtere ei peſte tacto, aut prælijs militaribus ſe exercere an liceat. 1.p. 201

Vitam an liceat exponere pro bonis temporalibus aut pro honore, & fama 1.p. 202.

Vitam qui ſibi præripuere antiqui vt Brutus, Cato, Decius, & alij, & inter fideles Sanſon, Raſias, Eleazarus, Saul qui ſibi mortem conſciuerunt an ſint excuſandi à culpa. 1.p. 202

Vitæ cum periculo damnandus ad mortē, an teneatur manere in carcere, vel in perpetuo manere carcere. 1.p. 203

Vitam conſeruandi gratia, an quis poſſit ad mutilationem membri putridi compelli, & an ad hoc poſſit cogi religioſus. 1.p. 203

Vitam tuendi cauſa an poſſit eques fugiēs arcto calle obuium infantem opprimere vt euadat. 1.p. 203

Vitam conſeruandi ius an excuſet ab obligatione cooperandi ad propriam mortem. 1.p. 203

Vitam conſeruandi gratia, an teneatur nō iuridicè rogatus à iudice potius ſubire tormenta quam fateri veritatem. prima parte. 204

Vitæ cum iactura quando teneatur quis ſecretum celare an hac obligatione teneatur confeſſor, vel interpres in confeſſione, vel doctor qui in conſcientia conſulitur. 1.p. 204

Vitæ periculo ſecreta ſæcularia an teneatur quis celare, & quid de ſecretis reipublicæ ibi. 1.p. 204

Vitæ cum periculo an teneatur prælatus vel priuatus corrigere proximum. prima parte. 205

An cum vitæ periculo alioquin moriturus ſine baptiſmo ſit baptizandus. 206

Vitæ cum periculo an teneatur quis baptizare adultum, vel audire confeſsionem in mortis articulo, & ad quid teneantur prælati, vel priuati ſacerdotes in hoc caſu. 1.p. 206

Vitæ iacturam ne patiantur complices ſi detegantur iudice non iuridice interrogante an cum diſpendio torturæ teneatur quis eos celare. 1.p. 208

Vitę proximi an teneamur ſubuenire cum iactura honoris noſtri. 1.p. 208

Vitæ ſuæ pœnitere propter tædium vitæ an ſit peccatum, & an vitæ perniciem afferentem cibum alicui inaduertenter propinare careat culpa aliqua. 1.p. 208

Vitæ periculo exponere infantem in lecto cubando vel fœtum percutiendo prægnantem quale ſit peccatum. 208

Vxor adultera ſecreta an à viro innocenti debitum exigere poſſit. 1.p. 237

Vxor ingreſſura religionem ante conſummationem copulæ habet bimeſtre tempus ad ingrediendum ibidem. 238

Vir an bigamus fiat reddendo debitū vxori adulteræ.1.p. 237

Vir vxorem quando de adulterio accuſare non poſſit.1.p. 238

Vxorem ducens poſt votum caſtitatis an peccet ducendo etiam ſi animo ingrediendi religionem antē conſummationē fecerit.1.p. 239

Vxori menſtruatæ reddere debitum vel ab ea petere an excuſetur ex aliqua cauſa etiam à peccato veniali.1.p. 246

Vxor adultera an teneatur reuelare adulterinum partum ne fraudet legitimos, vel maritum.1.p. per tot.c.88. 245

Viduæ piæ compaſſione ſuorum maritorū non ſunt expoliandæ ſuis bonis dotalibus à conſulentibus vt ſatisfaciant debitis maritorum ne crucientur, in purgatorio.1.p. 313

Vendere an liceat rectoribus ciuitatum ſua ſuffragia in electione ſcribarum,& an vēdi poſſit officium iuriſdictionis.1.p. 341

Venandi gratia an poſſit princeps aliqua loca communia ſibi ſoli deputare, & an magnates venationem maiorem, vel minorem poſſint ſibi vendicare.1.p. 385

Venationem ne capiant incolæ populorum in ſuis poſſeſſionibus vel agris comprehenſam magnates domini populorum an prohibere poſſint.1.p. 385.& ſeq.

Venationem interdicens dominus populi an teneatur reſtituere damna, & an nimis graues pœnas huius rei gratia ſtatuere poſſit.1.p. 386

Venationis dominus ſi tāta copia venationis increuerit,quæ arceri non poſſit ſine magna moleſtia an ſatisfaciat ſolum reſtituendo damna.1.p. 387

Venari an poſſit dominus in agris ſubditorum.1.p. 388

Venantes, vel piſcantes locis vetitis an ad reſtitutionem teneantur.1.p. 388

Venationis cuſtodes aut ſiluarum aut piſcationis ſi diſſimulent an aliquo caſu excuſentur à peccato, & an munera accepta,aut damna ex diſſimulatione ſubſecuta reſtituere teneantur. 1.p. 389

Venationē ferarū palatiū ſi rex vel dn̄s populi prohibeat occidi an teneatur damna reſtituere,& quid de accipientibus animalia ad domum redire ſolita.1.p.390

Venari aues ex alienis arboribus, vel examina apum capere in alieno prædio an liceat.1.p. 390

Venationē minorē ſi velit ſibi appropriare dn̄s populi,quomodo,& quibus concurrentibus licitè id facere poſſit.1.p. 390

Venatorum numerū certū an poſſint domini populorū eximere à tributis.1.p. 394

Vxor alicuius ſi quid donauit an ſit marito reſtituendum.2.p. 18

Vxor ſuadens marito donet filiis quod obnoxium erat reſtitutioni,an teneatur ipſa reſtituere, & quid ſi iuſſa fuit à marito dare centum creditoribus ſi expenderit illa in familia.2.p. 34

Vxor Ioannis quæ dotem inapretiatam attulit quam Ioannes inſumpſit an de bonis mariti poſsit ſibi recompenſare de hac,& de arris ſibi promiſſis.2.p. 35

Vxor an cū bona mariti delinquētis veniūt ſequeſtrāda,& publicāda poſsit dimidiā partem bonorum auctorum celare neq; ad cenſuras reſpondere.2.p. 36

Vxor ex bonis ſequeſtrandis per iudicē an poſſit aliqua pro vſu familiæ ſine timore cenſuræ occultare.2.p. 36

Validus an ſit actus in cōſciētia vbi iure naturali cōcurrūt neceſſaria ad valorē illi licet ſit irritus per legē humanā.2.p. 46

Vxor ex bonis mariti ſi ſumat aliquid an teneatur ad reſtitutionem.2.p. 71

Vxor an ex bonis communibus durāte matrimonio partis poſſit largiri ſuis conſanguineis quando videt,quod ſic maritus facit cum ſuis.2.p. 71

Vxor in aliquibus caſibus ex licentia tacita viri, vel ſine illa poſſit aliquas donationes vel non & quæ dicantur lucra cōmunia inter virum, & vxorem ibidem. 73.& 74.

Vir an teneatur bona communia, quæ luſibus vel aliter dilapidauit in ſua parte bonorum computare, & an donationes ſi fecit vir ex bonis communibus in notabili quantitate ſine fraude tamen an teneatur illas computare in parte ſibi contingenti.ibid.2.p. 74

Vxor ſi videat virum ſuum prodigum erga ſuos parentes,conſanguineos & alios ex bonis communibus quomodo licitè poſſit redimere ſuam vexationem ſibi ſecreto compenſando.2.p. 74

Vxor & vir an diuidere debeant inter ſe poſt mortem fructus bonorum caſtrenſium.2.p. 74.75

Vxoris bona poſt mortem mariti, quænam ſint,quę ad cumulū partitionis ſint

addųcenda

adducenda, & multa cōtinētur iuridica pertinentia ad coniugatos & ad filios & de commiſſarijs teſtamentorum, & de ar tis.2.p.c.26. 78.& ſeq.

Vectigal an reſtituere regi teneatur quire cedis à rontractu inito venditionis vide in verbo impoſitio. 131

Venditot vitium vel falſitatem rei quam exponit venalem an teneantur pateface re emptori.2.p. 134

Vſuræ etymologia vñ ſumaẽ, & quō diffe rat mutuum ab accommodato.2.p.172

Vſura an ſit mutuare vt prẽſenteẽ aliqs ad bñficiū eccleſiæ, vel ob amicitiā.2.p.172

Vſuræ malitia vnde colligatur ſecundum D.Thom. 174

Vſuram non eſſe ex ſuo genere peccatū mortale cuius qualitatis ſit error affir mare.2.p. 174

Vſura mentalis tantum an obliget ad reſti tutionem.2.p. 775

Vſura an ſit intentione principali ſiue mi nus principali ſperare lucrum ob mu tuum.2.p. 176

Vſurā an conſtituat finis principalis vel minus principalis lucri, & quis dicatur finis principalis vel minus principalis. 2.p. 176

Vſura an ſit aliquid datum à mutuatario nihil interrogando quo fine det retine re.& quid ſi bona fide accepit, poſtea tñ noſcit non ſibi dari gratis.2.p. 178

Vſura an ſit muuuare gratia recuperandi debitum à mutuatario.2.p. 179

Vſura an ſit aliquid accipere ꝑ numerādo magnā copiā pecuniæ mutuādæ.2.p.170

Vſura an ſit mutuare magnati vt det offi ciū, & an acquiſitū ex illo officio à mu tuante ſit reſtituendum.2.p. 180

Vſura an ſit ratione mutui expetere ami citiam ex qua amicitia ſperatur cómo dum temporale.2.p. 180

Vſura an ſit à muliere ratione mutui expe tere turpes amplexus & an ſit vſura of ſenſorem mutuare offenſo, vt offenſus remittat iniuriam.2.p. 181

Vſura an ſit mutuare cōmunitati pro cxē ptione à tributis obtinenda vel regi pro officio, vel pro obligatione molendi in molendino, & an iſta obligatio ſit reſti tuenda pecunia.2.p. 183

Vſura nn ſit paciſci cū mutuatario vt mu tuū accipiat ī mercibus, vel ꝑ obligatio ne mutuādi regi aliqd accipere.2.p.183

Vſura an ſit abſolutionē anticipatā mino ri pretio locare redditus eꝑatuū benefi ciorū, magiſtratuū prouinciarū.2.p.184

Vſuram vt euadere poſſit mercator quid faciet cum inſtat egens ab illo petens mutuum.2.p. 185

Vſura an ſit in cōtractu q Hiſpanicè mo hatra dr̄ vbi vēditor vēdēs merces pre tio currentī & credito poſtea minoris eas emit ab emptore.2.p. 185

Vſura an ſit ſoluere minoris aliquem debi tum ad fidem anni quia anticipat ſolu tionem debiti.2.p. 186

Quæſtio celebris vbi curioſè ventilatatur an pecunia præſens ex ſe valeat magis quam futura contra Nauarrum.2.p. 186

Vſura an ſit, aut aliquid illicitum emere minori pretio anticipato 2.p. 189

Vſura an ſit aut quid illicitū ꝑ pecuniae ue cta ex Indiis, & accepta à rege oppreſſo egeſtate pēſionē aliquā ferre, & quid ſi hoc faciat cuius bona ſunt accepta à re publica pro ſupplēda neceſſitate.2.p.191

Vſurā an inuoluat mōs pietatis, & an vſu ra ſit ob maiorē dilationē datam poſtter minū debiti aliqd plus accipere.2.p. 192

Vſura an ſit colonis agrorum mutuare fru mentum vt priſtino pretio & non maio ri conducant fundos.2.p. 194

Vſura an ſit tatione partis pretij ante ſolu ti obligare operarium ad demetendas in futurum ſegetes, & an vſura locare o ues cum conditione vt reficiantur ex fe turis pereuntes.2.p. 195

Vſura an ſit generum fructus pignoris do talis non computare in ſortem. 2.p. 196

Vſura an ſic generum percipere omnes fru ctus pignoris vltra dotem etiam ſi exce dant onera matrimonij.2.p. 196

Vſura an ſit ſi vidua fructus pignoris nō cō putet ī ſortē ante dotē ſibi ſolutā. 197

Vſuraria an eſſent ſtatuta terrarū, ſi aliqua eſſent quæ ſtatuerent de viduis, ꝙ ante ſolutionē dotis reddatur illis certum quid & an fructus dotis maritus ſibi fa ciat ſuos.ibid. 198

Vſura an ſit ſidi vēdicare vēditorē aut em ptorē fructus rei emptæ ante pretii ſolu tionē, & an ratione pęnę licitè poſſit cō ueniri venditor vt poſt moram ſolutio nis rei vēditę fructus faciat ſuos.2.p.199

Vſura an ſit vel illicitum ſi poſt receptum pretium poſſesſionis venditæ faciat fru ctus ſuos venditor.2.p. 196

Vſura an ſit quod vendens oues centum in certas non ſignatas ex grege mille ouiū ante traditionem earum fructus earum faciat ſuos.2.p. 200

Vſura an ſit ſi mutuās pecuniā, rōne lucri ceſsātis aliquis accipiat, vel ratione damni emergentis, & quid ſit damnum emergens & lucrum ceſſans.2.p. 200

Vſura an ſit ſine vi vel metu coactum mutuare, ſed ſpontaneum mutuantem aliquid lucri accipere.2.p. 202

Vſura an ſit ſine omnibus conditionibus aſſignatis à Cōrado ratione lucri ceſſantis mutuantem aliquid accipere.2.p.203

Vſura vt non ſit ratione lucri ceſſantis mutuātē aliquid accipere an abſoluta volūtas alias negotiādi ī ipſo reqraſ.2.p. 203

Vſura an ſit ferre aliquid ratione lucri ceſſantis quando alias negotiaturus ſe ſponte offert ad mutuandum.2.p. 205

Vſura an ſit aliquid accipere ratione lucri ceſſantis pecuniam mutuantem habentem aliam pecuniam qua negotiando lucrari poſſet.2.p. 205

Vſura an ſit ratione lucri ceſſantis totum lucrum quod negotiator alias negotiando acquiſiturus erat exigere.2.p. 206

Vſurarij an ſint mercatores qui prætextu lucri ceſſantis pluris vendunt merces ad creditum quam de præſenti valet. 207

Vſura an ſit vēdeř ad creditū merces cū aliquo lucro, i. pluris q̄ emptæ sūt.2.p. 207

Vſura an ſit vendere merces in globo, i. en garcazon in noua Hiſpania ad creditum pluris quam taxari ſolent tempore aduētus claſſis & qnomodo iuſtè ſoleat in his pretium taxari.2.p.212.per tot.c.64.

Vſura an ſit vendere in noua Hiſpania cocum, i. la grana in magna copia ad creditum maiori pretio, quàm inuenitur de præſenti, & an vſura ſit pluris vendere ad creditū merces in magna copia q̄ nō inueniunt pretium de pręſenti.2.p. 214

Vſura an ſit lanas viliori pretio quam valebunt tempore traditionis emere ob anticipatam ſolutionem.2.p. 215

Venales bracteas argenti an liceat minoris emere vt ſit in noua Hiſpania quam iuxta gradus, ideſt, quilates argenti iuxta taxationem legis valent.2.p. 218

Vſurarius cōtractus an ſit mutuare maſſam vel bracteam argenteam, hac conditione vt peracto tpe reddatur in pecunia, pro ea quātū illius maſſę argēteæ lex valet eſt qō præclara, & copioſò tractata, ſoluuntur argumenta in contra.2.p. 218

Vſura an ſit vendere merces ad creditum pluſquam de præſenti valent quando vēditor eas non erat ſeruaturus.2.p. 222

Vſuræ labem an ſapit opinio Caietani, ſ.q. non ſeruaturus merces vendens eas ad creditum poſſit eas pluris vendere, & an poſſit cum aliquib. limitationibus ſuſtineri, & quæ ſunt illæ.2.p. 224

Vſura an ſit mutuare triticum aſtrigendo mutuarium ne illud ſoluat ante ſignatum tempus.2.p. 225

Vſura an ſit mutuare triticum cum pacto vt ſoluatur pretio quo valet cum mutuatur.2.p. 225

Vſura an ſit mutuare triticum eadem menſura reddendum caſu quo poſtea magis aut minus valet.2.p. 226

Vſura an ſit ducatos aureos mutuatos recuperare in maiori valore q̄ per pragmaticā poſt mutationē eorū creuit. 2 p. 227

Vſuræ ſpeciem an præſeferat pactum legis cōmiſſoriæ immiſcere in impignorationibus.per tot cap.68. 229

Vſura an ſit pęnā imponere mutuatario ſi nō ſoluerit in præſignato tempore. 230

Vſura an ſit illicitū in contractu cenſus pęnā cōmiſſi apponere.ſ.vt non ſoluens pēſionē intra bienniū, amittat hypothecam cenſus an pęna cōmiſſi licite apponatur in contractu emphyteutico.2.p. 231

Vſura an ſit apponere pęnā commiſſi circa fructus pignoris.ſ.vt pignoratarius illos faciat ſuos à die nō ſoluti debiti.2.p.131

Vſuram ſit ſi dominus directus capiat fructus ex re emphiteutica data ſibi pro pignore mutui.2.p. 232

Vſura an ſit aut quid illicitum in venditione poſſeſſionis emphyteuticæ aut cenſu i hypothecatæ dominum directum exigere laudemium 2.p. 233

Vſura an ſit ratione pęnę mutuantem, vel vendentem ad creditum aliquid exigere vltra ſortem & qui ſi caſu fortuito ſolue non potuit debitum vtrum pœna vel intereſſe lucri ceſſantis tunc exigi poſſit.2. p.238.per tot.c.71.

Vſura quando præſumatur ex appoſitione pœnæ moroſæ ſoluenti.2.p. 239

Vſurarius an ſit contractus in quo mercatores groſſi pecuniam præbent minoribus, vt aliundè reportent merces à minoribus vendendas, ex quibus volunt lucrum.

trum.2.p. 240
Vſura an ſit ratione aſſecurationis mutui aliquid exigere.2.p. 241
Vſurarius contractus an ſit aliquem trade re pecuniã ſuã alteri ſocio ad negotiandum cum pacto vt ſaluo capitali ſibi aliquid lucri reddatur à ſocio:quæſtio perplexa.2.p.per tot.c.72. 241
Vſura an ſit ratione anticipatæ ſolutionis emere merces minoris quam tempore traditionis poſt valent exemplificatur de tritico.2.p. 242
Venditionis negociatio an licita ſit ſcilicet congeſtas merces triticum, & anno nam earum emptores reuendere,& an ſit con tra leges Hiſpaniæ.2.p. 247
Vendere an poſſit aliquis ſine fraude pragmaticæ triticũ à ſe habitum ex proprijs redditibus & poſſeſſionibus, vt emat aliud ſuæ domui neceſſarium.2.p. 249
Vendere triticũ in magna copia præemptũ ad reuẽdẽdũ cõtra pragmaticã an ſit peccatum mortale.& quid de exeuntibus ad vias ad præemendas merces vt eas reuẽdant.2.p.ibid. 248
Vſura an ſit in fraudẽ pragmaticæ mille aureos dare populo indigẽti,vt inſumãtur in triticũ in pane cocto vẽdendũ vnde à dante exigitur lucrum 2.p. 250
Vſura an ſit anticipata ſolutione minoris emere triticũ,& fructus terræ quam valeant tempore collectionis.2.p. 249
Vſura an ſit emere piſcatum minoris , quã in publica auctione valet, quia anticipata ſolutione emitur.2.p. 253
Vſuræ quales cõmitti ſoleant in contractibus cũ pacto de retrouendendo, vbi ſpeciales caſus exponuntur collecti à doctoribus & an ſint aliquæ conditiones requiſitæ ad iuſtificandum pactum de retrouendendo.2.p.per tot.c.77. 256
Vſurarius contractus an ſit emere oues ſictas cum cõditione quod tales oues reddantur vel earum pretium.2.p. 257
Vſurarius contractus an ſit pro decem aureis datis obligare ruſticum , vt reddat bouem,& menſtruum locationis eius bouis pretium.2.p. 258
Vſura an ſit emere in Autũno mille oues obligãdo ẽptores vt tutas eas cuſtodiãt vſq; ad Maiũ cũ pacto de retrouẽdendo interim percipiendo fęturam.2.p. 258
Vſura an ſit vendere prædia non ſata cum pacto vt ſibi ab emptore reuendantur intra annum.2.p. 258
Vſura an ſit in contractu de retrouendendo apponere conditionem,quod redemptio fiat maiori pretio,quam emptio facta eſt 2.p. 259
Vſura an præſumatur vel ſit res empta cũ pacto de retrouendendo ſimul tum vili pretio ematur, & an licitum ſit paciſci, quod ante biennium non redimatur , & poſt poſſit redimi.2.p. 260
Vſurarius an teneatur reſtituere fructus ex poſſeſſione accepta quos mutuatarius non collegiſſet.2.p.c.78. 262
Vſurarius an acquirat dominium rei per vſuram acquiſitæ,ſiue ſit res vſu cõſumptibilis,vel non conſumptibilis, vbi fortib.argumentis ſtabilitur pars negatiua, & ſoluuntur argumenta Nauarri, & aliorum.2.p.per tot.c.79. 266
Vſurarius contractus , quia non transfert dominium, inde quæ concluſiones ſpeciales inferantur.2.p. 270
Vſurarij bona an ſint obligata pro vſuris, & quotuplidia ſint bona vſurarij.2.p.270
Vſurarij hæredes an teneãtur ad vſuras reſtituendũ inſolidũ aut pro rata.2.p. 272
Vſurarius cõtractus an trãsferat dñiũ , cui opinioni in hoc magis aſtandum ſit , an Theologorum aut canoniſtarũ.2.p. 273
Vſurarius ſi contrahat , vel alius cum illo an contractus ſint validi,vel nõ, & quid de genero dotem,vel de famulis,& liberis, & vxore vſurarij ab eo ſuſtentationẽ accipientib.quæſt.proficua. 2.p. 274
Vſurarij manifeſti qui dicantur, & an poſſint abſolui ſine ſatisfactione,vel cautione.2.p.per tot.c.85. 288
Vſurarius clericus qua pęna puniatur,& an incurrat irregularitatem celebrando, & quis poſſit cum ipſo diſpenſare.2.p. 288
Vendens tignum vitiatum an teneatur de ruina domus inde ſubſecuta.2.p. 298
Vendens alienum an teneatur de eo in quo factus eſt locupletior ſi bona ſibi vendidit.2.p. 301.& ſeq.
Vſura an ſit non computare ſeruitium cuiuſdam ſeruæ in ſolutionem. 40. aureorum quos accepit pro ſua redimenda libertate.2.p. 307
Vendens fructus incertos,ſcilicet fętus,vel partus naſcituros ſi non naſcantur an poſſit hoc non obſtante exigere pretium ab emente.2.p. 308.& ſeq.

F I N I S.